

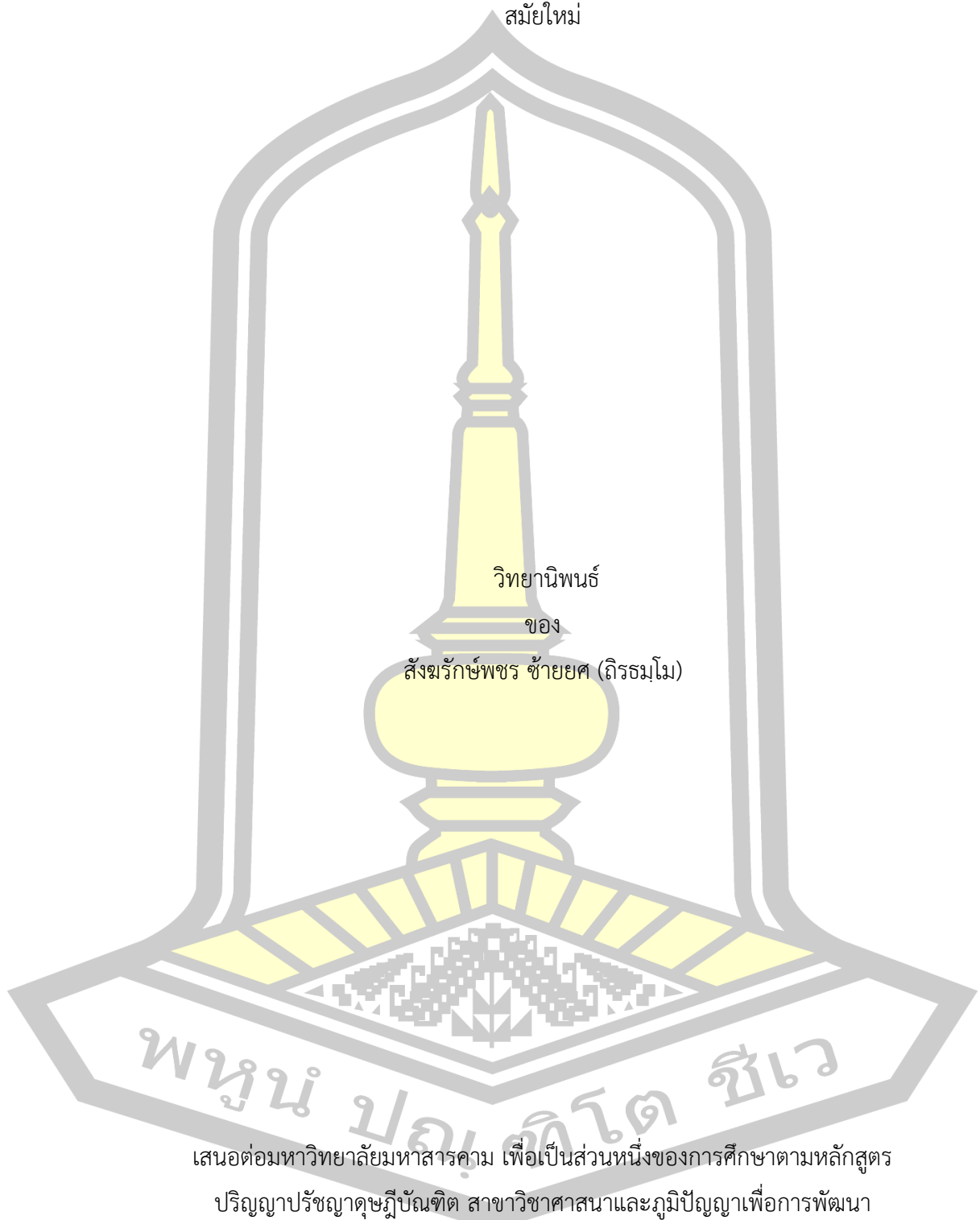
ปรากฏการณ์พิเศษ : ความเชื่อ การปรับตัว และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ในบริบทสังคมอีสาน
สมัยใหม่

วิทยานิพนธ์
ของ
สังฆรักษ์พร ช้ายยศ (ธีรธมฺโม)

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนา
พฤษภาคม 2567

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ปรากฏการณ์ฤๅษี : ความเชื่อ การปรับตัว และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ในบริบทสังคมอีสาน
สมัยใหม่

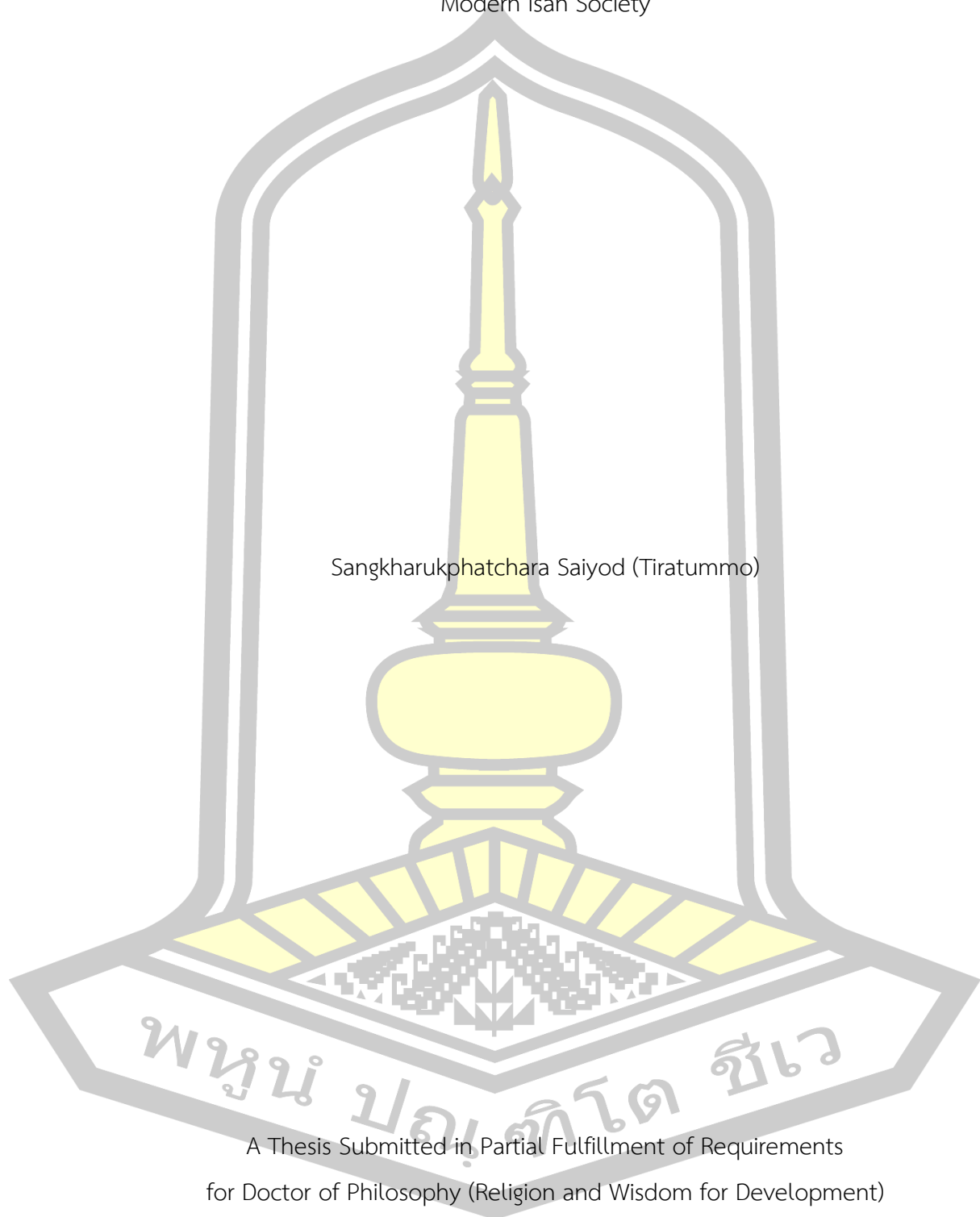

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนา

พฤษภาคม 2567

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Phenomena of Rsis : Beliefs, Adaptation and Identity Construction in the Context of
Modern Isan Society

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Doctor of Philosophy (Religion and Wisdom for Development)

May 2024

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของพระครูสังฆรักษ์พชร ช้ายยศ (ถิรธมฺโม) แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนา ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(รศ. ดร. ประเวศ อินทองปาน)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รศ. ดร. อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(รศ. ดร. ชีระพงษ์ มีไธสง)

กรรมการ

(รศ. ดร. เกียรติศักดิ์ บังเพลิง)

กรรมการ

(รศ. ดร. ฉลอง พันธุ์จันทร์)

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(ผศ. ดร. หอมหวล บัวระภา)

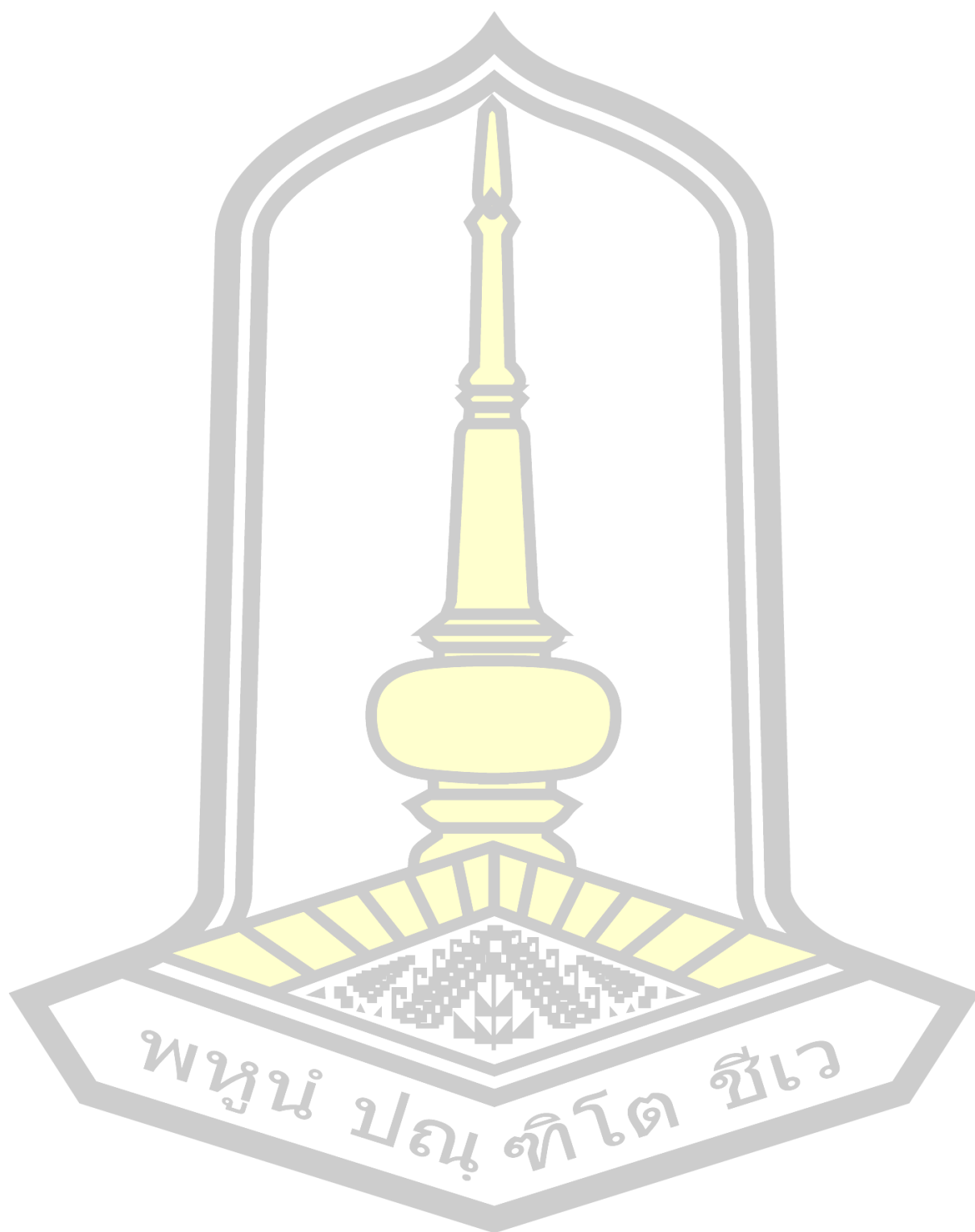
มหาวิทยาลัยขอนแก่นให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนา ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

(รศ. ดร. นิตยา วรรณกิติร์)

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	ปรากฏการณ์ฤๅษี : ความเชื่อ การปรับตัว และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ใน บริบทสังคมอีสานสมัยใหม่		
ผู้วิจัย	สังฆรักษ์พชร ช้ายยศ (ธีรธมโม)		
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. อภิวัฒน์ โพธิ์सान รองศาสตราจารย์ ดร. ชีระพงษ์ มีไธสง		
ปริญญา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต	สาขาวิชา	ศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการ พัฒนา
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2567

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีที่ปรากฏใน
คัมภีร์ 2) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสาน และ 3) เพื่อศึกษาการปรับตัวและการ
ประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการ
สังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ เจ้าสำนักฤๅษีในจังหวัดมหาสารคาม พระสงฆ์ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนวิชา
ธรรมฤๅษี ปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้อาวุโส นักวิชาการ/คณาจารย์ ลูกศิษย์ ประชาชนที่มีความเชื่อฤๅษี และ
ที่ไม่มีความเชื่อฤๅษี จำนวน 50 รูป/คน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งจากเอกสารและงานวิจัยและ
ภาคสนาม และนำเสนอผลการวิจัยด้วยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า

1. ความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์

ฤๅษีก็คือผู้ที่ถือบวช แบ่งออกเป็น 2 ประเภท มีทั้งฤๅษีผู้ชายและฤๅษีผู้หญิง (ฤๅษิกา) ใน
คัมภีร์พระเวท ถูกเชื่อว่า ฤๅษีเป็นผู้มีจิตมั่นคงมีตบะแก่กล้า เป็นผู้ที่สามารถติดต่อสื่อกลางระหว่าง
มนุษย์กับเทพเจ้าบนสวรรค์ เป็นผู้หยั่งเห็นความจริงในมันตระ ยังได้ปรากฏอัตลักษณ์ให้เห็นว่า ฤๅษี
เป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ มีฤทธิ์และมีอำนาจในการกระทำพิธีกรรม เป็นบูรพาจารย์และเป็นที่ยกย่อง
ทางการเมืองของพระราชาในการว่าราชการแผ่นดิน ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเชื่อว่า ฤๅษีเป็นผู้สร้าง
ความรู้ในคติความเชื่อเรื่องเทพเจ้าและการทำพิธีกรรม จนก่อให้เกิดเป็นบูรพาจารย์หรือศาสดาทาง
ศาสนาขึ้น 10 ท่าน เป็นผู้ที่ยกย่องเพื่อบำเพ็ญพรตอยู่ในป่าตามหลักอาศรม 4 และยังได้ปรากฏ
เป็นอัตลักษณ์ว่า ฤๅษีเป็นบูรพาจารย์ เป็นอาจารย์หรือท่านผู้รอบรู้ในเรื่องตำรามหาบุรุษลักษณะ

พยากรณ์ศาสตร์เป็นกลุ่มกะ เป็นผู้มีฤทธิ์และมีคำพูดศักดิ์สิทธิ์มีความสามารถให้พรหรือสาปแช่งได้ และเป็นผู้มีเมตตาพุดจาไฟเราะ

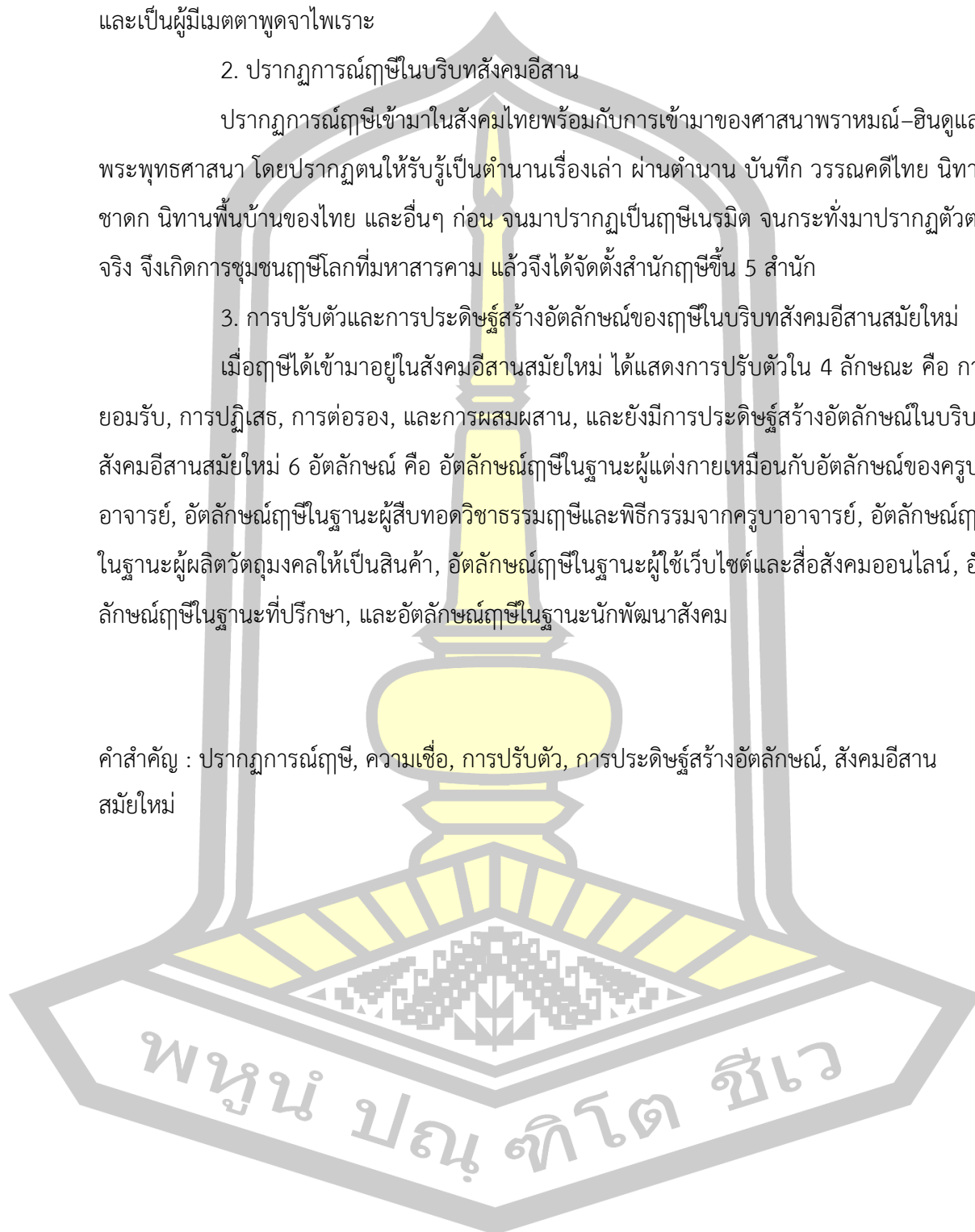
2. ปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสาน

ปรากฏการณ์ฤๅษีเข้ามาในสังคมไทยพร้อมกับการเข้ามาของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและ พระพุทธศาสนา โดยปรากฏตนให้รับรู้เป็นตำนานเรื่องเล่า ผ่านตำนาน บันทีก วรรณคดีไทย นิทาน ชาตก นิทานพื้นบ้านของไทย และอื่นๆ ก่อน จนมาปรากฏเป็นฤๅษีเนรมิต จนกระทั่งมาปรากฏตัวตน จริง จึงเกิดการชุมนุมฤๅษีโลกที่มหาสารคาม แล้วจึงได้จัดตั้งสำนักฤๅษีขึ้น 5 สำนัก

3. การปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

เมื่อฤๅษีได้เข้ามาอยู่ในสังคมอีสานสมัยใหม่ ได้แสดงการปรับตัวใน 4 ลักษณะ คือ การ ยอมรับ, การปฏิเสธ, การต่อรอง, และการผสมผสาน, และยังมีการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ในบริบท สังคมอีสานสมัยใหม่ 6 อัตลักษณ์ คือ อัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะผู้แต่งกายเหมือนกับอัตลักษณ์ของครูบา อาจารย์, อัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะผู้สืบทอดวิชาธรรมฤๅษีและพิธีกรรมจากครูบาอาจารย์, อัตลักษณ์ฤๅษี ในฐานะผู้ผลิตวัตถุมงคลให้เป็นสินค้า, อัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์, อัต ลักษณ์ฤๅษีในฐานะที่ปรึกษา, และอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะนักพัฒนาสังคม

คำสำคัญ : ปรากฏการณ์ฤๅษี, ความเชื่อ, การปรับตัว, การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์, สังคมอีสาน สมัยใหม่

TITLE	Phenomena of Rsis : Beliefs, Adaptation and Identity Construction in the Context of Modern Isan Society		
AUTHOR	Sangkharukphatchara Saiyod (Tiratumno)		
ADVISORS	Associate Professor Apinyawat Phosan , Ph.D. Associate Professor Theerapong Meethaisong , Ph.D.		
DEGREE	Doctor of Philosophy	MAJOR	Religion and Wisdom for Development
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2024

ABSTRACT

This research aims to study 1) Beliefs and identity of Rsis at appear in scriptures 2) Phenomena of Rsis in the Context of Isan Society 3) Adaptation and identity construction in the context of modern Isan society. The using method qualitative research from synthesis document and research related structured interview and participatory observation. The key informant group are head of the institute of Rsis in Maharakham, Monks have studied subjects Tham-Rsis, Local Philosophy/Elder, Academician/ Faculty of teachers, Disciple, Population at beliefs of Rsis, and non beliefs of Rsis, amount 50 person. The data analysis from documents and research and field and presentation of research results descriptive analytics. The research results showed that the.

1) Beliefs and identity of at appear in scriptures

The Rsis is bearer ordain divided into 2 genre to have the men Rsis and woman Rsis (Rsiska) in the Vedas. To Beliefs that Rsis is have a mind steady penance be proficient. Capable contact mediate between human to gods in heaven, is seer veracity in Mantra, to appear is identity to seer Rsis holy person powerful and potent into rite, is parents and is political consultant of the King to government. In

Buddhism beliefs Rsis is knowledge creator the belief of gods and heaven initiate is parents or religious prophet up 10 sir, is religious for practice asceticism in the stages of life according to Ashram 4. And is identity that Rsis is parents, is teacher or knowled person pertain the great man's textbook characteristics of prophecy that is Kulupka, is powerful person and have words sacred at capable beatify or get cursed and is merciful person speak euphemistic.

2) Phenomena of Rsis in the Context of Isan Society

Phenomena in Rsis the Thai society along with the coming of Brahmanism-Hinduism and Buddhism by appear identity to recognize is legend narrative pass Legend, Note, Thai Literature, Jataka tales, folktale Thai things, and so on prior. The until appeared is Rsis neramit, The until appeared real identity. so was born community word Rsis in Mahasarakham. Then was established institute of Rsis 5 institute.

3) Adaptation and identity construction in the context of modern Isan society.

When Rsis has come in modern Isan society have shown the adjustment in 4 style is Acceptance, Refusal, Bargain, and Combination, and identity construction in the context of modern Isan society 6 identity is Identity Rsis as person dress identically identity of instructor, Identity Rsis as inheritor of knowledge tham- Rsis and rite of instructor, Identity Rsis as manufacturer sacred objects to is product, Identity Rsis as website users and social media, Identity Rsis as consultant, and Identity Rsis as social developer.

Keyword : Phenomena of Rsis, Beliefs, Adaptation, Identity Construction, Modern Isan Society

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างสูงยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร. ประเวศ อินทองปาน ประธานกรรมการสอบ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. หอมหวล บัวระกา ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก รองศาสตราจารย์ ดร. อภิญวัฒน์ โพธิ์सान อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก รองศาสตราจารย์ ดร. ชีระพงษ์ มีไธสง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม รองศาสตราจารย์ ดร. ฉลอง พันธุ์จันทร์ อาจารย์บัณฑิตประจำ และรองศาสตราจารย์ ดร. เกียรติศักดิ์ บังเพลิง อาจารย์บัณฑิตประจำ ที่ได้ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ในเรื่องกระบวนการวิจัย แนวความคิด ทฤษฎี และคำแนะนำ ตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ พระครูปัญญารัตนาภรณ์ วัดบ้านท่างาม อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พระมหาสิทธิชัย ภูมบผา วัดบ้านหนองอีเต่า อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ และพระครูวรดิษฐ์ธรรมสาร วัดท่างาม ตำบลลาดพัฒนา อำเภอมือ จังหวัดมหาสารคาม ที่ให้ข้อมูลรวมทั้งการช่วยระดมความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสารโร เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ บ้านโนนทอง ตำบลดอนหวาน อำเภอกมลา จังหวัดมหาสารคาม ฤทธิอาจารย์ทอง สกุนา เจ้าสำนักอาศรมปฐพีทองคำ บ้านดัว ตำบลเขวา อำเภอมือ จังหวัดมหาสารคาม ฤทธิอาจารย์โก เจ้าสำนักอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) บ้านแสนสุข ตำบลนาสีนวน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ฤทธิคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา เจ้าสำนักฤทธิคัมภีร์ อาศรมพระมหายนีนครธรรม 9 โกฎิ ตำบลเชียงยืน อำเภเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม และพระอาจารย์เรืองศักดิ์ เจ้าสำนักฤทธิวัดเครือวัลย์สุทธาวาส ตำบลลาด อำเภอมือ จังหวัดมหาสารคาม ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลรวมทั้งการช่วยระดมความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. สิทธิศักดิ์ จำปาแดง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อธิเทพ ผาทา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดอยุธยา และอาจารย์ ดร. ชุมเดช เดชภิรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลรวมทั้งการช่วยระดมความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณ นายบุญญาวัฒน์ นิลวรรณ พ่อชัชวาลย์ จันทานิตย์ พ่อเสถียร อารณ พ่อพรหมมีมราชสีห์ และพ่อประเสริฐ วันโนนทอง ผู้เป็นปราชญ์ชาวบ้านและเป็นผู้อาวุโส ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลรวมทั้งการช่วยระดมความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณ ลูกศิษย์ที่ได้เรียนฤทธิกับเจ้าสำนัก 5 สำนักในจังหวัดมหาสารคาม ประชาชนที่มี

ความเชื่อฤๅษีและประชาชนที่ไมม่มีความเชื่อฤๅษี ที่ให้ควมร่วมมือในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างย้ง
ในการทำวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างย้ง

ขอขอบคุณ สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนา และคณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ รวมทั้งบัณฑิตวิทยาลัย และทุนสนับสนุนโครงการวิจัย การวิจัยสำหรับนิติตระดับปรัชญา
ดุขฎฐิบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ประจำปีงบประมาณ 2566

ขอขอบคุณ ครอบครัว ญาติ พี่น้อง ทุกคน ตลอดจนท่านอื่น ๆ ที่ไม่ได้กล่าวนามไว้ ที่ได้ให้
กำลังใจสนับสนุนช่วยเหลือด้วยดีตลอดมา คุณค่าและประโยชน์จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบ
เป็นเครื่องบูชาพระคุณมารดาบิดา ตลอดจนบูรพาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่อบรมสั่งสอน
ประสิทธิประสาทวิชา ซึ่งผู้วิจัยจะนำไปพัฒนาการทำงานให้ดียิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์ของพระพุทธศาสนา
และประเทศชาติต่อไป

สังฆรักษ์พชร ช้ายยศ (ภริธมโม)

สารบัญ

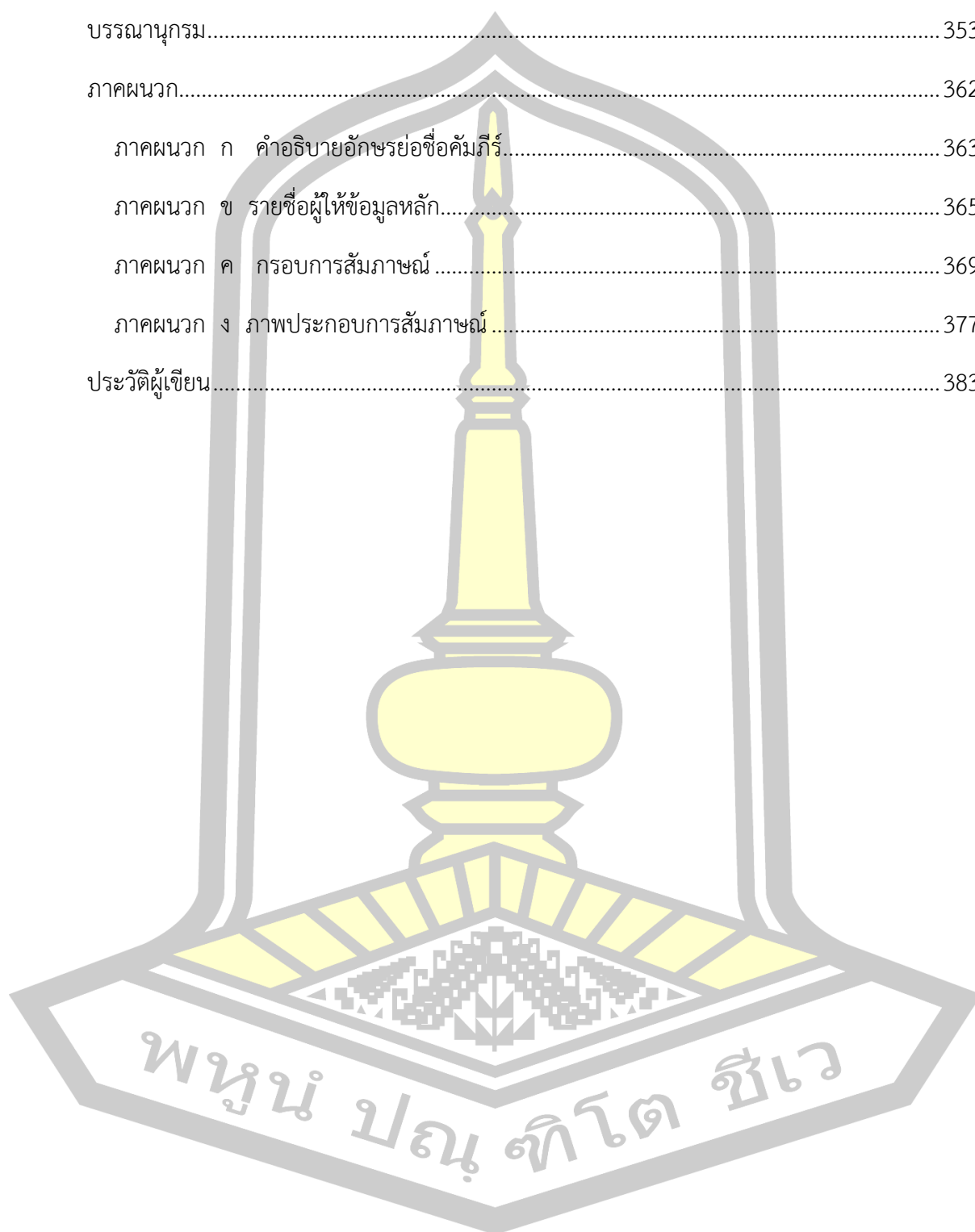
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ญ
สารบัญภาพ	ฒ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ภูมิหลัง.....	1
1.2 วัตถุประสงค์	7
1.3 ขอบเขตการศึกษา.....	7
1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา	7
1.3.3 ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	8
1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	8
1.4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร	8
1.4.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม	9
1.4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	9
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ	9
1.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	11
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	12
2.1.1 แนวคิดปรากฏการณ์วิทยา.....	12

2.1.2 ทฤษฎีการปรับตัว.....	15
2.1.3 แนวคิดการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์.....	21
2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	26
2.2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง.....	26
2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	28
บทที่ 3 บริบทพื้นที่ศึกษา.....	34
3.1 สังคมอีสานสมัยใหม่.....	34
3.2 จังหวัดมหาสารคาม.....	40
3.3 สำนักฤๅษีที่ศึกษาในจังหวัดมหาสารคาม.....	44
3.3.1 สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนั๑.....	47
3.3.2 สำนักอาศรมปฎิภา๑ทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง).....	52
3.3.3 สำนักฤๅษีอาจารย์โก๑ (เจ้าน้อยมหายานน๑).....	57
3.3.4 สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหายานนั๑ครุธรรม 9 โกฎิ.....	62
3.3.5 สำนักฤๅษีพระอาจารย์เร๑งศักดิ์ (พระครูปญญาสุทธาภรณ์).....	67
บทที่ 4 ความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์.....	74
4.1 ความหมายของฤๅษี.....	74
4.1.1 นักบวชในความหมายของอิน๑เดียโบราณ.....	74
4.1.2 ฤๅษีในความหมายของศาสนาพราหมณ๑ - ฮินดู.....	76
4.1.3 ฤๅษีในความหมายของพระพุทธศาสนา.....	82
4.2 ที่มาของฤๅษี.....	86
4.3 ความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีในคัมภีร์พระเว๑.....	91
4.3.1 ความเชื่อในลั๑ทธิฤๅษี.....	91
4.3.2 อัตลักษณ์ของฤๅษีในลั๑ทธิฤๅษี.....	95
4.4 ความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา.....	99

4.4.1 ความเชื่อในลัทธิฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทศาสนา.....	99
4.4.2 อัดลักษณะของฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทศาสนา	104
4.5 บทสรุป	112
บทที่ 5 ปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสาน.....	116
5.1 ปรากฏการณ์ของฤๅษีในสังคมไทย	116
5.1.1 ฤๅษีที่ปรากฏในตำนานมูลศาสนา.....	118
5.1.2 ฤๅษีที่ปรากฏในตำนานพระธาตุ	119
5.1.3 ฤๅษีที่ปรากฏในตำนานลานเงินลานทอง.....	123
5.1.4 ฤๅษีที่ปรากฏในวรรณคดีไทย ชาตค และนิทานพื้นบ้านของไทย	124
5.1.5 ฤๅษีที่ปรากฏในพระเครื่องและพระบูชาไทย	125
5.2 ปรากฏการณ์ของฤๅษีในสังคมอีสาน.....	127
5.2.1 ฤๅษีที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน.....	127
5.2.2 ฤๅษีที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนัง.....	135
5.2.3 ฤๅษีที่ปรากฏในฮีดลีสอง.....	141
5.2.4 ฤๅษีที่ปรากฏในศิลปะการแสดงอีสาน	144
5.2.5 ฤๅษีที่ปรากฏในพิธีบวงสรวง	147
5.2.6 ฤๅษีที่ปรากฏในการเป็นผู้สืบทอดวิชาธรรมฤๅษีและลัทธิฤๅษี.....	148
5.3 ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่.....	149
5.3.1 ปรากฏการณ์ฤๅษีพุทจักรี.....	150
5.3.2 ปรากฏการณ์ฤๅษีในการชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 ในจังหวัดมหาสารคาม	152
5.3.3 ปรากฏการณ์ฤๅษีในงานชุมนุมฤๅษีที่ดักสลาอีสาน.....	155
5.3.4 ปรากฏการณ์ฤๅษีกับความเป็นฤๅษีในสังคมอีสานสมัยใหม่	158
5.4 บทสรุป	182
บทที่ 6 การปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัดลักษณะของฤๅษี ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่	185

6.1 การปรับตัวของฤๅษีในสังคมอีสานสมัยใหม่	185
6.1.1 การยอมรับ.....	187
6.1.2 การปฏิเสธ.....	193
6.1.3 การต่อรอง.....	199
6.1.4 การผสมผสาน	204
6.2 การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่	218
6.2.1 อัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะผู้แต่งกายเหมือนกับอัตลักษณ์ครูบาอาจารย์.....	219
6.2.2 อัตลักษณ์ของฤๅษีในฐานะผู้สืบทอดวิชาธรรมฤๅษีและพิธีกรรมจากครูบาอาจารย์....	239
6.2.3 อัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะคนศักดิ์สิทธิ์ที่สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้า.....	270
6.2.4 อัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์.....	292
6.2.5 อัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะที่ปรึกษา.....	314
6.2.6 อัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็นนักพัฒนาสังคม	322
6.3 บทสรุป	329
บทที่ 7 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	332
7.1 การสรุปผลการวิจัย.....	332
7.1.1 การศึกษาความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์.....	332
7.1.2 การศึกษาปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสาน.....	333
7.1.3 การศึกษาการปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในบริบทสังคม อีสานสมัยใหม่.....	336
7.2 การอภิปรายผล.....	337
7.2.1 การอภิปรายผลตามแนวคิดและทฤษฎี.....	337
7.2.2 การอภิปรายผลตามเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	340
7.3 ข้อเสนอแนะ	351
7.3.1 ข้อเสนอแนะตามหลักวิชาการ	351

7.3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งต่อไป.....	352
บรรณานุกรม.....	353
ภาคผนวก.....	362
ภาคผนวก ก คำอธิบายอักษรย่อชื่อคัมภีร์.....	363
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	365
ภาคผนวก ค กรอบการสัมภาษณ์.....	369
ภาคผนวก ง ภาพประกอบการสัมภาษณ์.....	377
ประวัติผู้เขียน.....	383

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	11
ภาพที่ 2 แผนที่ตั้งสถานที่ปฏิบัติธรรมพุทธชัยนที	48
ภาพที่ 3 สถานที่ปฏิบัติธรรมพุทธชัยนที	49
ภาพที่ 4 พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร (ฉายาหลวงปู่ฤๅษีสิงห์ใหญ่พแก้ว)	50
ภาพที่ 5 อาคาร/กุฏิพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร	50
ภาพที่ 6 แผนผังบริเวณพื้นที่สถานที่ปฏิบัติธรรมพุทธชัยนที	51
ภาพที่ 7 แผนที่ตั้งสำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ	53
ภาพที่ 8 อาคาร/สำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง)	54
ภาพที่ 9 เจ้าสำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง)	55
ภาพที่ 10 แผนผังบริเวณพื้นที่สำนักฤๅษีอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง)	55
ภาพที่ 11 แผนที่ตั้งสำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์)	57
ภาพที่ 12 อาคาร/สำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์)	59
ภาพที่ 13 เจ้าสำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์)	60
ภาพที่ 14 แผนผังบริเวณพื้นที่สำนักอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์)	60
ภาพที่ 15 แผนที่ตั้งสำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามณีครุธรรม 9 โกฎิ	62
ภาพที่ 16 อาคาร/สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามณีครุธรรม 9 โกฎิ	63
ภาพที่ 17 เจ้าสำนักลัทธิฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามณีครุธรรม 9 โกฎิ	64
ภาพที่ 18 แผนผังบริเวณพื้นที่สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามณีครุธรรม 9 โกฎิ	65
ภาพที่ 19 แผนที่ตั้งสำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์)	68
ภาพที่ 20 อาคาร/กุฏิฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์)	69
ภาพที่ 21 เจ้าสำนักพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์)	70

ภาพที่ 22	แผนผังบริเวณพื้นที่สำนักฤๅษีวัดเครือวัลย์สุทธาวาส	70
ภาพที่ 23	ฤๅษีซุ่มกอ ฤๅษีนารอท	126
ภาพที่ 24	ซุชกเข้าไปหาอัจจุตฤๅษี	137
ภาพที่ 25	พระเวสสันดรบวชเป็นฤๅษีในป่าเขาวงกตและสอน 2 กุมารให้ยอมรับการบริจาคนาน	138
ภาพที่ 26	ฤๅษีด่านที่ 6 ด่านนาริผลหรือมกลีผล หมู่พระสงฆ์หรือสมณะ ดาบส ฤๅษี	139
ภาพที่ 27	นางมัทรีได้แต่งตัวเป็นฤๅษีณี (ฤๅษิกา)	140
ภาพที่ 28	ซุชกเดินทางมาถึงอาศรมของอัจจุตฤๅษี (อัจจุตฤๅษี)	140
ภาพที่ 29	พระลัก-พระลามเสด็จออกจากเมืองไปพบฤๅษีที่อาศรมเพื่อขอนางสุชาดา	141
ภาพที่ 30	การออกรูปฤๅษีและยกค้ายกับรูปฤๅษี	146
ภาพที่ 31	ฤๅษีพุทธจรัสลอยตัวให้ผู้คนและสื่อได้เห็น	151
ภาพที่ 32	การรวมตัวของครุบาอาจารย์ทุกสำนักฤๅษีทุกอาศรมทั่วโลก	152
ภาพที่ 33	สถานที่จัดงานชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 ที่สำนักฤๅษีอาจารย์โก่ (เจ้าน้อยมหมานต์)	153
ภาพที่ 34	ฤๅษีจากทั่วประเทศและในย่านเอเชียมารวมชุมนุมกันในงาน พุทธศาสตร์ มุนีศิลป์ ภูมิปัญญาพื้นถิ่นดักสิลา 2019 จังหวัดมหาสารคาม	155
ภาพที่ 35	การจัดวางโต๊ะหมู่บูชาสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ	209
ภาพที่ 36	เศียรของฤๅษีนารอทที่มีขนาดใหญ่ที่วางไว้ต่ำกว่าหน้าองค์พระประธาน	210
ภาพที่ 37	การจัดวางบนโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูปปางสมาธิกับเศียรของฤๅษีทั้ง 6 เศียร	211
ภาพที่ 38	การจัดวางโต๊ะหมู่บูชาของสำนักฤๅษีของอาจารย์โก่ (เจ้าน้อยมหมานต์)	212
ภาพที่ 39	การจัดวางฤๅษีต่ำกว่าพระพุทธรูป	212
ภาพที่ 40	การจัดวางโต๊ะหมู่บูชาพร้อมกับฤๅษีครุบาอาจารย์ สำนักฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา	214
ภาพที่ 41	การจัดวางปูฤๅษีนารอทและเศียรปูฤๅษีอื่นๆ อีก 17 เศียรอีกห้อง	215
ภาพที่ 42	การจัดวางโต๊ะหมู่บูชากับฤๅษี สำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์)	216
ภาพที่ 43	รูปปั้นฤๅษีผู้เป็นครุบาอาจารย์ให้ได้กราบไหว้หรือบนบาน	217

ภาพที่ 44 หลวงปู่ฤๅษีลิงดำ ผู้เป็นครูบาอาจารย์.....	220
ภาพที่ 45 ปู่ญาองค์ต้นคำชะโนด 2 ผู้นำเมล็ดพันธุ์ต้นคำชะโนดลงมาปลูกที่สำนัก	222
ภาพที่ 46 พระอาทิตย์ทรงกลดขึ้นที่ใบชะโนดภายในสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ บ้านโนนทอง ..	223
ภาพที่ 47 การแต่งกายเหมือนกับหลวงปู่ฤๅษีลิงดำ.....	224
ภาพที่ 48 การแต่งกายของปู่ฤๅษีทองคำ ผู้เป็นครูบาอาจารย์.....	225
ภาพที่ 49 การแต่งกายเหมือนกับปู่ฤๅษีทองคำ.....	226
ภาพที่ 50 พ่อคำพอง สีนริรักษ์ ผู้เป็นครูบาอาจารย์ของฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) ที่ยังมีชีวิตอยู่.....	228
ภาพที่ 51 การแต่งกายของฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) ที่เหมือนกับครูบาอาจารย์.....	229
ภาพที่ 52 อาจารย์เพลาลัว หมอต่อช้าง ผู้เป็นครูบาอาจารย์ของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา.....	231
ภาพที่ 53 การแต่งกายของปู่ฤๅษีอำนาจ ทองเจริญ ผู้เป็นครูบาอาจารย์ของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา.....	232
ภาพที่ 54 การแต่งกายของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา เหมือนกับครูบาอาจารย์.....	233
ภาพที่ 55 การแต่งกายแบบชุดลายเสือของหลวงปู่พรหมมา เขมจาโร ผู้เป็นครูบาอาจารย์	235
ภาพที่ 56 การแต่งกายแบบพระสงฆ์ของหลวงปู่พรหมมา เขมจาโร ผู้เป็นครูบาอาจารย์.....	235
ภาพที่ 57 การแต่งกายของหลวงปู่คุณ ปริสุทโธ ผู้เป็นครูบาอาจารย์ของพระอาจารย์เรืองศักดิ์	237
ภาพที่ 58 การแต่งกายของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ เหมือนกับครูบาอาจารย์.....	238
ภาพที่ 59 พิธีจุดเทียนชัย	242
ภาพที่ 60 พิธีอัญเชิญพระฤๅษี 108 ตน.....	243
ภาพที่ 61 การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ผ่านพิธีกรรมการครอบครูบาอาจารย์	244
ภาพที่ 62 ปู่ฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทวง) ได้กล่าวเปิดงานไหว้ครู ครอบครู.....	247
ภาพที่ 63 ปู่ฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทวง) จุดเทียนรูป ไหว้ครูบูรพาจารย์ บรมครู	248
ภาพที่ 64 พระสงฆ์ที่ได้เข้าร่วมงานไหว้ครูบูรพาจารย์บรมครูฤๅษีในสำนักฤๅษีอาจารย์ทวง	249
ภาพที่ 65 ฤๅษีที่มาร่วมงานกับฤๅษีอาจารย์ทวง.....	249

ภาพที่ 66	ครอบครูพระสังข์ทองเงาะป่า เป็นกิจกรรมหลักในงานครั้งนี้.....	250
ภาพที่ 67	พ่อคำพอง สิ้นธุระกิจ เป็นประธานจุดธูปเทียน.....	252
ภาพที่ 68	ครูบาอาจารย์ของฤๅษีอาจารย์โก่ได้ขึ้นไปนั่งบนธรรมมาสน์.....	254
ภาพที่ 69	ลูกศิษย์ของฤๅษีอาจารย์โก่ (เจ้าน้อยมหามนต์)	255
ภาพที่ 70	พิธีสวดยันต์ของฤๅษีอาจารย์โก่ (เจ้าน้อยมหามนต์)	256
ภาพที่ 71	พิธีครอบครูให้กับลูกศิษย์ที่มาร่วมงาน.....	257
ภาพที่ 72	พระสงฆ์ที่ได้นิมนต์มาเป็นพิธีฝ่ายสงฆ์.....	260
ภาพที่ 73	ประรำพิธีครูบาอาจารย์ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา.....	261
ภาพที่ 74	พิธีจุดเทียนชัยเปิดงานไหว้ครูฤๅษี	262
ภาพที่ 75	ชาวบ้านเชียงยืนและกลุ่มลูกศิษย์ได้จัดทำต้นดอกเงินมาถวายในวัดด้วย	263
ภาพที่ 76	การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ที่เหมือนกับครูบาอาจารย์	263
ภาพที่ 77	พระอาจารย์น้อย เวียงเขมร ให้ศีลรับพรผู้ที่มาร่วมงาน	264
ภาพที่ 78	พิธีครอบครูด้วยเศียรปู่ฤๅษี	265
ภาพที่ 79	พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์	267
ภาพที่ 80	พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) พาลูกศิษย์ขอขมาครูบาอาจารย์	270
ภาพที่ 81	เหรียญรุ่นแรกของพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร	273
ภาพที่ 82	พระผงยอดขุนพลเมศวร สร้างแจกตำรวจทหาร ผู้ปฏิบัติราชการชายแดน ปี พ.ศ. 2561.....	274
ภาพที่ 83	เหรียญปู่ฤๅษีทองคำ รุ่นแรกปี 57	276
ภาพที่ 84	พ่อแม่ครูอาจารย์ปู่ฤๅษีภูงคณาคราช	277
ภาพที่ 85	องค์ลอยตัวฤๅษีอาจารย์โก่ (เจ้าน้อยมหามนต์)	279
ภาพที่ 86	เหรียญสมิงนารี.....	280
ภาพที่ 87	รูปหล่อเนื้อโลหะปู่ฤๅษีคัมภีร์	284
ภาพที่ 88	เหรียญปู่ฤๅษีเดินดงเนื้อทองเหลืองรุ่นแรก.....	284

ภาพที่ 89 สีส้มมนตร์มายา.....	285
ภาพที่ 90 เหยี่ยวคู่บัลลังก์หรือเหยี่ยวพินนังเมือง.....	289
ภาพที่ 91 รูปปั้นลอยตัวองค์พระฤๅษีนารอท.....	290
ภาพที่ 92 เฟซบุ๊กชื่อว่ากลุ่มศิษย์หลวงปู่ฤๅษีสิงห์ใหญ่พแก้ว.....	295
ภาพที่ 93 เฟซบุ๊กชื่อว่าหลวงปู่ฤๅษีสิงห์ใหญ่พแก้ว.....	295
ภาพที่ 94 ยูทูบชื่อว่าหลวงปู่ฤๅษีสิงห์ใหญ่ ฤๅษีภคินีพแก้ว.....	296
ภาพที่ 95 ดิกต็อกชื่อว่า “user6214844386763”	296
ภาพที่ 96 เฟซบุ๊กชื่อว่าอาศรมอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ (อาจารย์ทวง).....	299
ภาพที่ 97 เฟซบุ๊กชื่อว่า บ้านปู่ฤๅษีทองคำบ้านตัว จังหวัดมหาสารคาม	299
ภาพที่ 98 ยูทูบชื่อว่าบ้านปู่ฤๅษีทองคำบ้านตัว จังหวัดมหาสารคาม	300
ภาพที่ 99 ดิกต็อกชื่อว่า userkgvsayzmqs	300
ภาพที่ 100 เฟซบุ๊กชื่อว่าอาจารย์โก เจ้าน้อยมหายานต์ ครูเสื่อสมิงเหยียบกงจักร.....	303
ภาพที่ 101 เฟซบุ๊กชื่อว่าอาจารย์โก เจ้าน้อยมหายานต์	303
ภาพที่ 102 ยูทูบ โดยใช้ชื่อว่า บ้านปู่ฤๅษีบ้านแสนสุข จังหวัดมหาสารคาม.....	304
ภาพที่ 103 ดิกต็อกชื่อว่า userailifvgvtv อาจารย์โก เจ้าน้อยมหายานต์.....	304
ภาพที่ 104 เฟซบุ๊กชื่อว่า ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา เสริมเสน่ห์	307
ภาพที่ 105 เฟซบุ๊กชื่อว่า ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา 鲁士坤皮 Lersi Kumpee เพจหลัก.....	308
ภาพที่ 106 ยูทูบชื่อว่า อาศรมพระมหายานีธรรม 9 โกฎิ.....	308
ภาพที่ 107 ดิกต็อกชื่อว่า multetu159.....	309
ภาพที่ 108 เฟซบุ๊กชื่อว่า วัดเครือวัลย์สุทธาวาส	312
ภาพที่ 109 เฟซบุ๊กชื่อว่าวัดจุมพล-หลวงปู่พระครูวรพรตวิธาน	312
ภาพที่ 110 ยูทูบชื่อว่าวัดเครือวัลย์สุทธาวาส บ้านค้อ	313
ภาพที่ 111 พระครูปลัดนิวัฒน์ กิตติสารโ ในฐานะเป็นที่ปรึกษาพิธีกรรมทางฤๅษี	315
ภาพที่ 112 ฤๅษีอาจารย์ทวงเป็นที่ปรึกษาในการเปิดร้านใหม่ให้กับชาวบ้าน	317

ภาพที่ 113	ฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหลมนต์) เป็นที่ปรักษาศิธีกรรมทงฤๅษีวิชาธรรม 9 โกฎิ	318
ภาพที่ 114	อาจารย์ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา คำให้ปรักษาคณิสาวให้มคหนึ่ง 50 ล้านบาท	320
ภาพที่ 115	สำนักพระอาจารย์เรืงศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) สำหรับผู้ที่มารับปรักษา	322
ภาพที่ 116	การสร้างห้องน้ำในโรงเรียนชุมชนบ้านโนนทอง	323
ภาพที่ 117	สมทบทุนสร้างห้องน้ำให้กับโรงเรียนในชุมชนบ้านตัว	325
ภาพที่ 118	ได้รับประกาศนียบัตรในฐานะนักพัฒนาสังคมของอำเภอกันทรวิชัย	326
ภาพที่ 119	ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา แจกผลไม้แก่ประชาชนในชุมชน	327
ภาพที่ 120	พระอาจารย์เรืงศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) นักพัฒนาสังคมด้านจิตใจ	329

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ภูมิหลัง

ปรากฏการณ์ฤๅษีกำเนิดขึ้นก่อนการเกิดขึ้นของพุทธศาสนา ฤๅษีเป็นผู้บำเพ็ญตบะแก่กล้าจนได้ยินได้ฟังความจริงหรือมนตร์จากเทพเจ้าทั้งหลาย จากนั้นถูกนำมาผูกแต่งเป็นบทกวีและได้ส่งสอนแก่ลูกศิษย์ ต่อมาจึงนำมาบันทึกไว้เป็นคัมภีร์พระเวท และก่อเกิดเป็นศาสนาพราหมณ์-ฮินดูขึ้น ซึ่งเป็นศาสนาที่ถือว่าไม่มีศาสดาผู้สถาปนา ผู้คนต่างนับถือคัมภีร์พระเวทว่า มีที่มาจากพระเทพเจ้า โดยพวกฤๅษีเป็นผู้สืบทอดความรู้มายังลูกศิษย์ และถือว่าพระเวทเป็นคัมภีร์หลักทางศาสนา

คำว่า “ฤๅษี” แปลว่าผู้เห็นความจริงหรือมนตร์ โดยมีความหมายดังที่กล่าวแล้วนั้นมาตั้งแต่สมัยเริ่มคัมภีร์ฤๅษีขึ้นเมื่อราวๆ 4,000 ปี เนื่องจากฤๅษีโบราณในช่วง 3,500 - 4,000 ปีมานั้นได้แต่งบทสวดสรรเสริญเทพเจ้า (Hymns) ขึ้นตามภาพที่ปรากฏในฉานของตนๆ และเสียงแห่งเทพเจ้าที่ดังก้องกังวาลขึ้นในหูแห่งตนๆ คือเป็นการบันดาลของเทพเจ้าต่างๆ ให้ปรากฏเฉพาะแก่ฤๅษีโบราณรุ่นแรก (ศักดิ์ศรี แยมันดดา, 2522 : 71) โดยเฉพาะฤๅษีอัสตยะ ผู้ที่เป็นผู้แต่งบทสวดบางบทในคัมภีร์ฤๅษี เนื่องจากท่านเป็นกวีผู้แต่งบทสวดในคัมภีร์พระเวท เช่นเดียวกับฤๅษีท่านอื่นๆ เช่น อังคีรฤๅษี กัณวฤๅษี วิสิษฐฤๅษี เป็นต้น พระเวทมี 4 คัมภีร์ คือ ฤๅษีเวท ยชุรเวท สามเวท และอถรรพเวท โดยฤๅษีเวทถือว่าเป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุด มีอายุประมาณ 1,500 ปีก่อนคริสตกาล ขณะที่อถรรพเวทจัดเป็นคัมภีร์ที่เกิดขึ้นภายหลังคัมภีร์พระเวทอื่นๆ โดยมีอายุประมาณ 500-800 ปีก่อนคริสตกาล (วิมลศิริ ร่วมสุข, 2522 : 5)

คัมภีร์พระเวททั้ง 4 ถือเป็นรากฐานสำคัญแห่งความเชื่อในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งมีชื่อเรียกทางศาสนาแรกเริ่มว่า “ไวทิกธรรม” แปลว่า “ศาสนธรรมที่ได้มาจากคัมภีร์พระเวท” จัดเป็นคัมภีร์ที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยเป็นพระวจนะของเทพเจ้าที่สอนสั่งและถ่ายทอดมาโดยการเปิดเผย (วิวรณ์) แก่พวกฤๅษี (ผู้ชาย) และพวกฤๅษิกา (ผู้หญิง) เช่น อัสตยฤๅษี วิศวามิตรฤๅษี วิศวาวราฤๅษิกา อปราฤๅษิกา โลปามุทราฤๅษิกา (อภินวพัฒน์ โพธิ์सान, 2560 : 274-278) เนื้อหาของคัมภีร์พระเวทไม่ได้เกิดขึ้นในคราวเดียว แต่ว่า “ฤๅษีเวท” เกิดขึ้นก่อนและถือเป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุด ส่วนคัมภีร์อื่นๆ ที่เกิดขึ้นอีก 2 คัมภีร์ตามมา ก็คือ ยชุรเวทกับสามเวท รวมเป็น 3 คัมภีร์ รวมเรียกคัมภีร์พระเวททั้ง 3 นี้ว่า “ไตรเวท” หรือ “ไตรเพท” ต่อมาก็จึงได้แต่งคัมภีร์อถรรพเวทเพิ่มขึ้นอีก 1 คัมภีร์ จึงรวมกันเป็น 4 คัมภีร์ แต่ก็ยังรวมเรียกชื่อว่า “คัมภีร์พระเวท” ดังเดิม คัมภีร์พระเวททั้ง 4 นี้แต่ละคัมภีร์ก็ยังแบ่งย่อยออกไปเป็น 4 ตอน คือ มนตร์หรือสัหมิตา พราหมณะ อาร์ณยกะ และอุปนิษัต ตามลำดับ คัมภีร์พระเวทจัดว่าเป็น “ศรุต” ที่ถือว่าเป็นคัมภีร์ขั้นที่ 1 ซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์ที่สุด ส่วนคัมภีร์ชั้นรองลงมา จะจัดเป็น “สมฤติ” เช่น คัมภีร์อิติहाส คัมภีร์ปุราณะ คัมภีร์ธรรมศาสตร์ คัมภีร์อรรถศาสตร์ คัมภีร์กามสูตร เป็นต้น คัมภีร์เหล่านี้เป็นคัมภีร์ที่ชาวฮินดูมิได้ถือว่าศักดิ์สิทธิ์เท่ากับคัมภีร์พระเวท (Vedic Texts) (ทองหล่อวงศ์ธรรมา, 2535 : 23-24) การที่คัมภีร์พระเวทถูกเรียกโดยชาวฮินดูว่า “ศรุต” ก็เพราะเป็นการได้ยินได้ฟังมนตร์หรือความจริงมาจากพระเจ้า จากนั้นอาจารย์ฤๅษีก็ได้นำมนตร์หรือความจริงที่เป็นสิ่งที่ได้ยินได้ฟังนั้นๆ มาถ่ายทอดให้แก่ลูกศิษย์ โดยการ

บอกสอนให้จดจำกันต่อมา (มุขปาฐะ) โดยเชื่อว่า คัมภีร์พระเวทที่เป็น “ศรุต” เช่นนี้เกิดมาจาก พระเทพเจ้า จึงถือว่ามีความสมบูรณ์ ศักดิ์สิทธิ์ และน่าเชื่อถือเป็นอย่างมาก ผู้ศรัทธาจึงควรให้ความเคารพและยึดถือปฏิบัติตาม (พิน ดอกบัว, 2549 : 26) จึงทำให้คัมภีร์พระเวทได้รับการเชื่อถือและจัดเป็นคัมภีร์ที่ศักดิ์สิทธิ์ของพวกพราหมณ์ จะอนุญาตให้เฉพาะพวกชนชั้นสูงคือ พราหมณ์ กษัตริย์ และแพศย์เท่านั้น จำต้อง ศึกษา และท่องจำได้ พวกชนชั้นต่ำ คือ ศูทร และจัณฑาลที่เป็นคนนอกวรรณะ ไม่ได้รับอนุญาตให้จำต้อง ศึกษา และท่องจำข้อความของคัมภีร์พระเวทเลย

ในบรรดาคัมภีร์พระเวททั้ง 4 คัมภีร์ดังที่กล่าวแล้วนั้น ฤคเวทจัดเป็นหลักฐานทางคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุด ชื่อของฤชีหลายท่านและเชื้อสายวงศ์วานของฤชี ฤกระบุไว้หลายแห่งในฐานะเป็นผู้รวบรวมเรียบเรียงหรือประพันธ์บทโคลกคาถาหรือมนตร์ในคัมภีร์ฤคเวทนี้ ฤชีในยุคแรกมีสถานะในเชิงอัตลักษณ์ว่าเป็นผู้พยากรณ์ เป็นครูผู้ที่ได้รับการสื่อสารและถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับความจริงของจักรวาล โลก และสรรพสิ่งมา เป็นกวีผู้ที่ขับร้องบทสวดหรือร่ายมนตร์อันมีท่วงทำนองเป็นบทประพันธ์ (Swaminathan, 2014 : 193-203) และเป็นผู้เกี่ยวข้องกับคัมภีร์พระเวท ที่ซึ่งชาวฮินดูปัจจุบันเชื่อว่าเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น ฤชีจึงเป็นผู้หยั่งรู้ความจริงหรือมนตร์และเชื่อมโยงตนเองว่าเป็นเหมือนนักบุญผู้บรรลุความรู้ขั้นเหนือโลก และเป็นนักบวชผู้มีฤทธิ์ที่สามารถเอาชนะโลกได้ ตั้งแต่ยุคหลังพระเวทเป็นต้นมา ฤชียังถูกทำให้เป็นตำนานเกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษของชนชั้นพราหมณ์ ต้นสายวงศ์วานของชาวฮินดูอีกด้วย (Masse, 2006 : 148)

“ฤชี” มีความหมายว่าเป็นผู้ถือวณหรือถือบวชพวกหนึ่ง ที่ซึ่งได้สละบ้านเรือนออกไปบำเพ็ญพรตเพื่อแสวงหาความสงบ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554 : 982) ใครก็ตามที่ออกจากเรือนไปถือพรตสมาทานแบบแปลกๆ เช่น เป็นหมอผี พ่อมด อาชีวก คนเร่ร่อนหรือขอทาน อาจจัดเป็นนักบวชได้ทั้งสิ้น “ฤชี” มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า เกศิน (Keśin - the Long-Haired Ascetics) ซึ่งเป็นนักบวชอิสระที่ไม่อยู่ในระบบวรรณะและไม่มีครอบครัว ไม่มีแหล่งพักพิงถาวร เร่ร่อนขออาหารประทังชีวิตไปเรื่อย ๆ โดยพบเห็นอยู่ในป่า นุ่งห่มด้วยผ้าสีผาดหรือทาลำตัวด้วยฝุ่นผงสีเหลือง ปลอยผมยาวรุงรัง (Werner, 1977 : 289-302) และยังมีนักบวชอีกกลุ่มหนึ่งเรียกตนว่า ยติ (Yati - the Self-Controlled Ascetics) เป็นนักบวชนอกสายอารยัน ไม่สังกัดอยู่ในระบบวรรณะ ยติอาจเป็นนักบวชชาวดราวิเดียนหรือเป็นนักบวชในกลุ่มชนพื้นเมือง ผู้ที่ถูกนักบวชอารยันรุกรานและปราบปราม (Ghurye, 1952 : 165-166) ทั้งเกศินและยติต่างก็เป็นผู้เคร่งครัดในการบำเพ็ญตบะ และรักษาความบริสุทธิ์ทางจิต เชื่อมโยงอยู่กับการปฏิบัติทางจิตและการมีอิทธิฤทธิ์เดช การดำเนินชีวิตของพวกเขาจะมีรูปแบบเฉพาะตน (Ghurye, 1952 : 345 ; Werner, 1977 : 291) ในอินเดียโบราณยุคก่อนพุทธกาล การเรียกนักบวชว่า เกศิน มุนี หรือยติ ล้วนจัดเป็นนักบวชในสายสมณะ ที่ซึ่งมีพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ให้ ยังไม่เป็นที่ปรากฏในสมัยก่อน ขณะที่นักบวชในสายพราหมณ์จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อแนวคิดอาศรม 4 ได้ถูกบัญญัติขึ้นแล้ว โดยจะมีวิถีชีวิตแบบนักบวชอยู่ในช่วงชีวิตที่ 3 ที่เรียกว่า “วานปรสส์” เป็นผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่ป่า และช่วงชีวิตที่ 4 เรียกว่า “สันยาสี” เป็นผู้ที่ใช้ชีวิตเร่ร่อน (Olivelle, 1981 : 273)

ฤชีในคติความเชื่อ สามารถเรียกชื่อตามประเภทได้หลายชื่อ เช่น ศรุตฤชี กณทฤชี ตปฤชี สัตยฤชี เทวฤชี สัปตฤชี มหาฤชี ปรมฤชี พรหมฤชี ราชฤชี และชนฤชี และยังสามารถเรียกชื่อตามแหล่งที่พำนักได้ เช่น ฤชีที่อาศัยอยู่รอบเขาพระสุเมรุ ฤชีที่ท่องเที่ยวไปใน

อากาศ ฤๅษีที่อยู่ท่ามกลางหมู่คน ฤๅษีที่อยู่ตามถ้อยคำ ฤๅษีผู้ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง อีกทั้งฤๅษียังสามารถถูกจัดตามพฤติกรรมที่เป็นอาจินวัตร์ได้ด้วย เช่น ฤๅษีทรมารตน ฤๅษีตาไฟ ฤๅษีขี้เถ้า ฤๅษีตัดตน ฤๅษีคงคา ฤๅษีอายุรเวท ฤๅษีไกรลาส ฤๅษีเฝ้าถ้อยคำ ฤๅษีสามตา (มีตาทิพย์) เป็นต้น (อรุณ เฉตติย, 2539 : 122-124) นอกจากนี้ บางแห่งยังจัดกลุ่มฤๅษีตามโคตรหรือตระกูลที่ถูกอ้างถึง อยู่ในคัมภีร์ฤคเวท (Bhargava, 1985 : 13-14) และบางแห่งก็จัดกลุ่มฤๅษีตามฐานะและหน้าที่ (Swaminathan, 2014 : 193-203) ในยุคพระเวทนั้น ฤๅษีเป็นเพียงผู้ที่กำลังถือพรตและบำเพ็ญตบะ ไม่ใช่ นักบวช ขั้นตอนของชีวิตของฤๅษีถูกบัญญัติไว้ให้เชื่อมโยงกับการปฏิบัติในหลักอาศรม สมณะ สำคัญๆ ในยุคพุทธกาล ถูกมองว่าเป็นฤๅษีและมุนีได้ ซึ่งนี้ทำให้การแยกสถานภาพของฤๅษีออกจากสมณะ หรือแยกความแตกต่างระหว่างวิถีชีวิตแบบ “ผู้ถือพรตผู้บำเพ็ญตบะ” กับวิถีชีวิตแบบ “นักบวช” เป็นเรื่องที่ทำไยยากในประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ

ฤๅษีมีปรากฏในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงฤๅษีหลายท่านไว้ในอัมพภูตสูตรว่า พวกท่านเป็นบูรพาจารย์ของครุพราหมณ์ ได้แก่ อัญญฤๅษี วามกฤๅษี วามเทวฤๅษี เวสสามิตรฤๅษี ยมคคฤๅษี อังคิรสฤๅษี ภารทวาชฤๅษี วาเสฏฐฤๅษี กัสสปฤๅษี และภคุฤๅษี ซึ่งเป็นผู้ผูกหรือบอก มंत्रะ ขับกล่อม และรวบรวมเอาไว้ (ที.สี. (ไทย) 9/285/104) ฤๅษีเหล่านี้มีข้อปฏิบัติที่แตกต่างในการดำเนินชีวิตของพราหมณ์ในยุคพุทธกาลมาก สถานภาพของฤๅษีกับพราหมณ์ไม่เหมือนกัน โดย คำศัพท์ใกล้เคียงที่ใช้เรียกพวกท่าน ก็คือ อสิหรือฤๅษี ในทางพระพุทธศาสนา จะมีดาบส ชฎิล และ บรรพชิต เป็นชื่อเรียกรวมอยู่ในกลุ่มฤๅษีนี้ด้วย พระพุทธเจ้าทรงหักล้างสิ่งที่ฤๅษีปฏิบัติว่า มีการบำเรอ ด้วยเหล่านารีผู้มีร่างกระชดกระช้อย ใช้รถเทียมม้าหางตัดแทงด้วยปฏักด้ามยาว ใช้บุรุษขัดกระบี่ ใช้ รักษาเชิงเทียนแห่งนครที่มีคูล้อมรอบลงลิ้ม อันเป็นสิ่งที่ฤๅษีทำได้ทั้งสิ้น (ที.สี. (ไทย) 9/430/628) และพระพุทธเจ้าก็ตรัสถึงฤๅษีในมาตาสสูตรว่า ฤๅษีในครั้งก่อนนั้น ก็คือ อัญญฤๅษี วามกฤๅษี วามเทว ฤๅษี เวสสามิตรฤๅษี ยมคคฤๅษี อังคิรสฤๅษี ภารทวาชฤๅษี วาเสฏฐฤๅษี กัสสปฤๅษี และภคุฤๅษี เป็นผู้ บุษามหายัญ ไม่ชอบให้ทาน ทำจิตให้ไม่เลื่อมใส ไม่ปลื้มใจ และดีใจ สิ่งเหล่านี้ย่อมมีการเวียนว่ายตาย เกิดอยู่ในภพภูมิต่างๆ ของสัตว์โลกด้วยอำนาจกิเลส กรรม วิบาก トラบเท่าที่ทำได้ แต่ถ้าฤๅษีเมื่อให้ ทานแล้ว ย่อมเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต เมื่อตายไปย่อมไปเกิดเป็นเทวดาชั้นพรหม เมื่อสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว จะไม่ต้องกลับมาเป็นฤๅษีอย่างนี้อีกเลย (ที.สี. (ไทย) 15/49/586) จึงทำให้เห็นได้ว่า ฤๅษีตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ นั้น หากมิใช่เพื่อยังสืบลูกหลานคือสววรรคหรือพรหม ก็จะเป็นความสำเร็จในโลกนี้ ซึ่งอาจเป็นการมีฤทธิ์หรือการได้มาซึ่งสิ่งต่างๆ ตามความปรารถนา ของตนเองหรือคนอื่นได้ เพราะฤๅษีไม่ใช่พระเจ้าจักรพรรดิ เช่นอย่างพระพุทธรองค์ที่ทรงเป็น พระมหากษัตริย์ มาก่อนหน้าจะบวชเป็นฤๅษี

ในวรรณกรรมไทย บทบาทของฤๅษีมีความสำคัญอย่างมากมาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งส่วนใหญ่ ก็ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดีอินเดียโบราณหรือวรรณคดีการตะ โดยฤๅษีในวรรณคดีไทยนั้นมีอยู่ 2 ประเภท คือ ฤๅษีในวรรณคดีสันสกฤตของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและฤๅษีในวรรณคดีบาลี ของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ฤๅษีในวรรณคดีสันสกฤตได้รับยกย่องนับถือว่าเป็นผู้รู้และเป็นตัวแทนของ พระผู้เป็นเจ้า คัมภีร์พระเวทถือเป็นวรรณคดีเรื่องแรกที่มีความสำคัญทางด้านศาสนา ปรัชญา สังคมศาสตร์ และวรรณคดี ได้ถูกรวบรวมเรียบเรียงให้เป็นตำรับแห่งความเชื่อหรือคัมภีร์พราหมณ์ นอกจากนี้ยังมีวรรณคดีชิ้นเอกของโลก 2 เรื่องที่เกิดในยุคมหากาพย์ คือ รามายณะ อันเกิดจาก

ฤๅษีวาลมิกิเป็นผู้แต่ง และมหาภารตะ อันเกิดจากฤๅษีวยาสเป็นผู้แต่ง (ศักดิ์ศรี แยมันดดา, 2522 : 54) ฤๅษีในวรรณคดีสันสกฤต มีบทบาทในสังคมโลกและสวรรค์ เป็นผู้มีความรู้และมีอิทธิฤทธิ์สามารถให้กำเนิดสิ่งต่างๆ ได้ตามต้องการ เช่น ฤๅษีในเรื่องรามายณะหรือรามเกียรติ์ (เกษม ขนบแก้ว, 2539 : 27) อันจะเห็นได้ว่า ฤๅษีในเรื่องนี้มีอุปนิสัยลักษณะทางอารมณ์แตกต่างกันออกไป ทั้งในด้านความรัก ความเมตตา และความดุร้ายผสมผสานตลอดทั้งเรื่อง วรรณกรรมไทยได้ต้นเค้าเรื่องมาจากมหากาพย์อินเดีย เรื่องรามายณะที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วโลก ขณะที่ฤๅษีในวรรณคดีบาลีของพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เป็นนักบวชที่บำเพ็ญภาวนาอยู่ในป่าตามปกติ มิได้มีเรื่องราวในด้านอิทธิฤทธิ์มหัศจรรย์มากมาย มักจะเป็นผู้ให้ความเมตตาช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ที่มาขอความช่วยเหลือ (ศักดิ์ศรี แยมันดดา, 2522 : 53) ทำให้เห็นว่า ฤๅษีมีส่วนสำคัญของเรื่องและมีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นที่ประจักษ์ให้เห็นในวรรณกรรมไทยหลายๆ เรื่อง

ความเชื่อเรื่องฤๅษีในประเทศไทยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า ช่วงที่พระพุทธศาสนาแผ่เข้าสู่สุวรรณภูมิ ได้ทำให้เกิดเรื่องราวของฤๅษีปรากฏตามตำนานต่างๆ ในฐานะเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับการสร้างอาณาจักรหรือนครที่สำคัญหลายแห่ง โดยเฉพาะพงศาวดารสมัยโบราณหรือจดหมายเหตุเก่าๆ จะกล่าวถึงวาสุเทวฤๅษีกับสุกกทันตฤๅษีผู้สร้างเมืองหริภุญไชย ในคำไหว้ครูและบวงสรวงที่มีหมอปราหมณ์เป็นเจ้าพิธีกรรม ก็มีการระบุถึงชื่อฤๅษีไว้มากชื่อ แต่ที่คนไทยรู้จักมาก ก็คือ ฤๅษีนาครด ฤๅษีตาว่าว และฤๅษีตาไฟ ซึ่งฤๅษีทั้ง 3 นี้มีมาแต่โบราณ ในตำนานลานเงินลานทองที่บรรจุไว้พร้อมพระพิมพ์โบราณ มีความเชื่อว่า ฤๅษีได้เข้ามาในประเทศไทยที่เมืองพิษณุโลก เมืองกำแพงเพชร เมืองพิมายสงคราม เมืองพิจิตร เมืองสุพรรณ โดยมีฤๅษี 11 ตน มีฤๅษีผู้เป็นใหญ่ 3 ท่าน คือ ฤๅษีพิลาไลย ฤๅษีตาไฟ และฤๅษีตาว่าว ถูกอันเชิญให้เป็นองค์ประธาน เสด็จพระเครื่องประดิษฐานเงินทองด้วยฤทธิ์เดชไว้ให้แก่พระยาศรีธรรมมาโคกราช (มนัส โอภากุล, 2533 : 24-32) จากที่กล่าวมา จะเห็นว่า ความเชื่อฤๅษีจะเกี่ยวกับการยอมรับว่า ฤๅษีเป็นผู้มีอยู่จริงตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน แม้ว่าพิสูจน์ไม่ได้ แต่ก็มีผู้นับถือหรือกล่าวถึงอยู่จนถึงปัจจุบันนี้

การปรากฏการณ์ฤๅษีจะเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ ซึ่งอัตลักษณ์เคยมองกันว่าเป็นสิ่งเฉพาะเจาะจง เป็นวัตถุนิยัยตายตัวแน่นอน หากแต่ในปัจจุบัน การศึกษาอัตลักษณ์ได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะเชิงกระบวนการทางประวัติศาสตร์ของอัตลักษณ์ และมองว่า อัตลักษณ์มีลักษณะเชิงอัตวิสัย แนวคิดอัตลักษณ์ในลักษณะดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดใหม่ๆ ที่ใช้ในการศึกษาวัฒนธรรม เนื่องจากในเมื่อวัฒนธรรมเป็นเวทีของกระบวนการต่อรองทางสังคมและการเมือง การแสดงออกทางวัฒนธรรมจึงเป็นการแสดงออกที่วางอยู่บนการสำนึกต่อตัวตนของผู้กระทำการทางวัฒนธรรม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า กระบวนการทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม หนีไม่พ้นกระบวนการของการก่อร่างและต่อรองอัตลักษณ์ไปพร้อมๆ กัน อัตลักษณ์จึงเปลี่ยนแปลงไปโดยสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางสังคม การเมือง และกระบวนการทางสังคมเสมอ เมื่อแนวคิดอัตลักษณ์พัฒนามาสู่การศึกษาทางวัฒนธรรมที่เป็นกระบวนการ แนวคิดอัตลักษณ์ จึงเป็นการศึกษาถึงกระบวนการทางประวัติศาสตร์ของการต่อรองสำนึกต่อตนเองและผู้อื่นที่เปลี่ยนแปลงเป็น “การประดิษฐ์สร้าง” เสมอ (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2556 : 33)

การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของแต่ละเจ้าสำนักที่ไม่เหมือนกันและสืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ที่เป็นอัตลักษณ์ของเจ้าสำนักตน (สิทธิ มาตบุรม, 2563 : สัมภาษณ์) สำนักฤๅษีในอีสานได้

ทรงตัวอย่างเงียบบๆ เป็นที่รู้จักเฉพาะลูกศิษย์และผู้คนที่นับถือเท่านั้นในสมัยก่อน อย่างเช่น หลวงปู่พรหมมา เขมจาโร วัดสวนหินผางามคอย อำเภอสรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่ออายุ 11 ปี ได้บวชเณรที่เมืองจำปาศักดิ์ ชื่อว่าเณรแก้ว จนอายุครบ 20 ปี ได้บวชเป็นพระได้ 4 ปี ก็ออกเดินทางไปอยู่กับพระภิกษุที่ภูเขาควายประเทศลาว พออายุ 40 ปี หลวงปู่พรหมมาก็ออกเดินทางตรงค์คำไห่หนักก็ปิดกวาดพักที่นั่น เดินทางตรงค์ไปเรื่อยๆ ไม่เคยกลัวอะไร เพราะหลวงปู่สละชีวิตเจริญรอยตามพระพุทธโคดม จบจนอายุ 45 ปี หลวงปู่พรหมมาได้มาขอกราบลาภกับพระภิกษุที่ภูเขาควายจะออกเดินทางตรงค์ไปที่ทิเบต เมียนมา แล้วมาเขมร จากนั้นจึงได้กลับมาหาพระภิกษุที่ภูเขาควายอีกครั้ง แล้วก็ออกเดินทางตรงค์ไปฮานอย เวียดนาม แล้วเดินทางต่อไปอยู่ที่เขมรต่ำ กัมพูชา ต่อจากนั้นก็เดินทางมาที่มาเลเซีย แล้วกลับไปประเทศลาวอีกครั้ง กุฏิหลวงปู่สร้างอยู่แบบเรียบง่ายสมถะใช้ไม้ไผ่ทาบแบบๆ ทำเป็นพื้นหลังคาเป็นหญ้าแฝก หลวงปู่ได้สร้างวัดถ้ำมกคต่างๆ ตามจำนวนลูกศิษย์ที่ไปหา ทำเสร็จวางไว้ในบาตร จึงเป็นปรากฏการณ์ของภิกษุหลวงปู่พรหมมาและลูกศิษย์แบบเงียบบๆ ไม่โด่งดังมากนัก

ความโด่งดังและความนิยมของภิกษุในประเทศไทยและอีสานสมัยใหม่ เริ่มได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการครั้งแรกในปี พ.ศ. 2554 จากปรากฏการณ์ภิกษุพุทธจรัส เจ้าสำนักอาศรมอมราวดี อายุเวทย์เชิงใหม่ ได้เปิดสำนักโฆวลอยตัวกลางอากาศ ซึ่งจะทำให้ต้องได้รับการฝึกโยคสูตรและมีสมาธิจิตใจที่แน่วแน่อย่างสูง (ไทยรัฐออนไลน์, 2554) นับเป็นปรากฏการณ์ที่เรียกเสียงฮือฮาไปทั่วโซเชียลอย่างมาก ที่ผู้ที่เป็นภิกษุสามารถทำให้เกิดปาฏิหาริย์ลอยตัวกลางอากาศได้ ต่อมาไม่นานนักจึงทำให้สำนักภิกษุต่างๆ ในประเทศไทยและภาคอีสานได้รวมตัวกัน “จัดงานชุมนุมภิกษุโลก” ที่เกิดขึ้น ณ สำนักอาศรมครุธรรม บ้านแสนสุข ตำบลนาสนวน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม และถือเป็นครั้งที่ 2 ของเอเชีย ได้มีภิกษุทั่วโลกมากกว่า 300 คน จากจีน ไต้หวัน เวียดนาม ฮองกง รวมทั้งหมดธรรมทั่วประเทศ ได้มาประชุมสวดมนต์บูชาครูอาจารย์ บวงสรวงเทวดา และทำพิธีพุทธาภิเษกวัตถุมงคล งานชุมนุมภิกษุครั้งนี้ได้มีการนัดหมายกันทางเฟซบุ๊ก ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่า บรรดาภิกษุได้ปรับตัวให้เข้ากับยุคโซเชียลและสังคมสมัยใหม่ มีผู้เคารพศรัทธาต่อภิกษุมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก (มติชนออนไลน์, 2560)

ปรากฏการณ์ภิกษุพุทธจรัสและการจัดงานประชุมภิกษุโลกในจังหวัดมหาสารคาม ทำให้สำนักภิกษุในบริบทสังคมอีสานมีการตื่นตัวและปรับตัวตามสังคมสมัยใหม่ ยอมรับสิ่งใหม่เข้ามาใช้ส่งเสริมธุรกิจสินค้า โดยการติดต่อสื่อสารผ่านแอปพลิเคชันไลน์หรือเฟซบุ๊กไลฟ์ เพื่อให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีในยุคดิจิทัล (วอยซ์ออนไลน์, 2563) และที่ฮือฮาอย่างมากที่ทำให้คนทั้งประเทศรู้จักภิกษุมายิ่งขึ้น ก็คือปรากฏการณ์พิธีเปิดงาน “มหัศจรรย์งานช้างสุรินทร์ ครั้งที่ 61” จังหวัดสุรินทร์ โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัด และประชาชนจำนวนมากมาร่วมพิธีสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (พิธีเปิดเมือง) และมีภิกษุ 3 ท่าน หมดธรรม ร่างทรงเทพ หมอผีต่างๆ รวมถึงอดีตเณรแอมจอมขมังเวทย์ชื่อดังที่แต่งตัวเป็นภิกษุมาร่วมทำพิธีด้วย จนสร้างความแปลกใจให้กับชาวสุรินทร์และเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักถึงความเหมาะสม (เดลินิวส์, 2564) ชาวเมืองช้างเคลื่อนไหวทางโซเชียลไม่พอใจที่นำอดีตเณรแอมพร้อมภิกษุ 3 ท่านมาประกอบพิธีเปิดเมือง ลงคาถามนต์ดำ หวันเกิดอาเพศ สร้างความแปลกใจกันมากกว่ามีภิกษุและร่างทรงมาร่วมงานด้วย ทำให้ชาวโซเชียลเผยแพร่ข่าวออกไปสู่สาธารณะ นอกจากนั้นยังพบว่า ชาวสุรินทร์โพสต์เฟซบุ๊กว่า ในการทำพิธีเปิดเมืองที่มีการนำภิกษุมาร่วมพิธี มีชาวสุรินทร์ต่อกันมาก ไม่เห็นด้วยกับการกระทำความผิด (สยามรัฐ, 2564) ดังนั้น ปรากฏการณ์ภิกษุที่เกิดขึ้นใน

สังคมอีสานสมัยใหม่ ผู้คนได้รับรู้ข่าวสารให้มีความสำคัญกับการนำเทคโนโลยีเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสำนัก
ฤๅษี

จากปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ดังกล่าว ทำให้สำนักฤๅษีในจังหวัด
มหาสารคาม ได้มีการแสดงตัวตนออกมาในด้านความเชื่อและอัตลักษณ์ที่เหมาะสมกับบริบทแวดล้อม
ที่อาศัยอยู่ในสังคมอีสานสมัยใหม่ ทำให้กลุ่มคนที่ยึดมั่นในความเชื่อและอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือ
ธรรมชาติ มีการยอมรับลัทธิฤๅษีและการใช้เทคโนโลยีของฤๅษีเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต
ในปัจจุบัน เมื่อเทคโนโลยีและสังคมโลกมีบทบาทมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางบริบท
สังคมอีสานสมัยใหม่ขึ้นตามไปด้วย จึงนำไปสู่การปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับการดำรงชีวิตร่วมกันใน
สังคมของแต่ละสำนักฤๅษี ฤๅษีจึงได้รับความนิยมของสังคมอีสานสมัยใหม่ตามกระแสนิยมเพิ่มมากขึ้น
ตั้งแต่ปรากฏการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นผ่านทางโซเชียลมีเดียต่างๆ เช่น อินเทอร์เน็ต โลก เฟซบุ๊ก

ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่มีการปรับตัวเพื่อให้เกิดรูปแบบของการดำเนินชีวิตอย่าง
ใหม่ที่แตกต่างกันออกไป เพราะได้รับผลกระทบจากบางสิ่ง บางเหตุการณ์ จนแบบแผนและแนวทางที่
คุ้นเคยเกิดการเปลี่ยนแปลงสู่วิถีชีวิตใหม่ มีลักษณะเป็นการเคลื่อนเปลี่ยนหรือเป็นพลวัตทาง
วัฒนธรรม ก่อให้เกิดผลลัพธ์การปรับตัวเข้าสู่การยอมรับวัฒนธรรมหลักของประเทศ มีการต่อรองโดย
การกำหนดจุดยืน มีผลประโยชน์ที่ต้องการแลกเปลี่ยนกัน และมุ่งหวังให้ผลประโยชน์หรือข้อกำหนด
นั้นบรรลุความต้องการของทุกฝ่ายร่วมกัน และการผสมผสานเกิดขึ้นหลายอย่าง ที่นำมาสู่การคิดค้น
และก่อให้เกิดเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นในขณะมีความเปลี่ยนแปลงของสังคมและ
สิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดแรงกดดันต่อการปรับปรุงและพัฒนาของสังคมที่มีการแข่งขันกันอย่างเข้มข้น
การผสมผสานก็จะเกิดขึ้นจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมที่เป็นไปตามปกติ การปรับตัวส่งผลต่อ
การทำมาหากินร่วมกันสัมพันธ์กันกับระบบวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาด้วย

จากการสำรวจเบื้องต้น พบว่า มีสำนักฤๅษีที่ชาวจังหวัดมหาสารคามให้ความเคารพนับถือ
และมีชื่อเสียง ซึ่งทำให้สังคมได้รับอานิสงส์จากสำนักฤๅษีในด้านการค้าขายและการทำมาหากิน ทำให้
เกิดเศรษฐกิจดี มีเงินหมุนเวียนเข้ามา ทำให้ชุมชนเกิดมีรายได้จากการทำมาหากินโดยรอบสำนักฤๅษี
ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาสำนักฤๅษีในจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 5 สำนัก คือ สำนักฤๅษีที่อยู่ในอำเภอเมือง
มหาสารคาม 2 สำนัก คือ สำนักอาศรมปูฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง) และสำนักฤๅษีวัดศรีวิชัย
สุทธาวาส สำนักฤๅษีในอำเภอเชียงยืน 1 สำนัก คือ สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหาเมธีคุณธรรม 9
โคก สำนักฤๅษีในอำเภอแกลง 1 สำนัก คือ สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ และสำนักฤๅษีในอำเภอ
กันทรวิชัย 1 สำนัก คือ สำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหาเมธี) ซึ่งสำนักฤๅษีทั้ง 5 นี้เป็นสำนักฤๅษีที่
ส่งผ่านจากครูบาอาจารย์และบรรพบุรุษมาช้านาน โดยแต่ละสำนักฤๅษีนั้นๆ เป็นศูนย์กลางประกอบ
พิธีกรรมที่สำคัญๆ เช่น พิธีกรรมครอบครุ พิธีกรรมฤๅษีโลก เป็นต้น ซึ่งในสำนักฤๅษีแต่ละสำนัก ก็จะมี
เจ้าสำนักฤๅษีและลูกศิษย์ผู้เป็นสมาชิกที่มีความเชื่อในลัทธิฤๅษีและมีการปฏิบัติตามกฎระเบียบที่
เจ้าสำนักฤๅษีได้สร้างขึ้น ภายใต้กรอบพุทธ พราหมณ์ ผี มีศีลเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต และมี
สำนักฤๅษีเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

ในประเด็นเกี่ยวกับฤๅษีนี้ มีผู้ศึกษาอยู่หลายท่าน ซึ่งส่วนใหญ่จะทำการศึกษานอกพื้นที่
จังหวัดมหาสารคาม โดยเฉพาะในเขตชายแดนไทย-พม่า ผู้วิจัยจึงนำเสนอในที่นี้เป็นตัวอย่างเพียง 2
ท่าน คือ วิทยานิพนธ์ที่ของภาสกร ภูแต่มนิล ปี 2549 ที่ศึกษาเรื่องกระบวนการปรับตัวของพลัง

อำนาจกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงลัทธิฤๅษี บริเวณตะเข็บชายแดนไทย-พม่า ในด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม ช่วงเปลี่ยนผ่านจากสังคมประเพณี เป็นสังคมใหม่ และวิทยานิพนธ์ของภาวนีย์ บุญวรรณ ปี 2544 ที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อพระพุทธศาสนาและฤๅษีของชาวกะเหรี่ยงทุ่งใหญ่นเรศวร กรณีศึกษาหมู่บ้านสะเน่พ่อง ตำบลไล่โว่ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ในด้านความเป็นมา หลักคำสอน จุดหมายสูงสุด คัมภีร์ คณะนิกบวช ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ประเพณี พิธีกรรม อิทธิพลต่อสังคม และเรื่องเล่าตำนาน ซึ่งงานวิทยานิพนธ์ทั้ง 2 เล่มนี้จึงเป็นแนวทางในการศึกษาเป็นเอกสารและอ้างอิงได้ แต่ว่าก็มิได้ศึกษาอยู่ในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์ ศึกษาปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสาน และศึกษาการปรับตัว และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ โดยทำการศึกษาจากคัมภีร์พระเวท และคัมภีร์พระพุทธศาสนา จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และศึกษาเจ้าสำนักฤๅษี 5 สำนักในจังหวัดมหาสารคาม ที่ซึ่งเกิดปรากฏการณ์ทางความเชื่อและอัตลักษณ์เกี่ยวกับฤๅษี รูปแบบการปรับตัวในลักษณะของการยอมรับ การต่อรอง การปฏิเสธ และการผสมผสาน และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ดำรงตนอยู่ได้ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ที่มีความสัมพันธ์ตอบสนองความเชื่อในด้านต่างๆ และความต้องการในการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอีสานสมัยปัจจุบัน

1.2 วัตถุประสงค์

- 1.2.1 เพื่อศึกษาความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์
- 1.2.2 เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสาน
- 1.2.3 เพื่อศึกษาการปรับตัว และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

1.3 ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงเอกสารผสมภาคสนาม ผู้วิจัยมีขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยจำกัดเนื้อหาของการศึกษาไว้ 3 ประเด็น คือ 1) ศึกษาเรื่องความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์ 2) ศึกษาเรื่องปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสาน โดยเป็นการสำรวจปรากฏการณ์ฤๅษีตั้งแต่การเข้ามาของฤๅษีในสังคมไทยในอดีตแบบเป็นตำนาน เรื่องเล่าจนถึงการปรากฏขึ้นของฤๅษีแบบเป็นตัวตนจริงในสังคมอีสานสมัยใหม่ และ 3) ศึกษาเรื่องการปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

1.3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยจำกัดพื้นที่ภาคสนามของการศึกษาอยู่ที่เจ้าสำนักฤๅษี 5 สำนักในจังหวัดมหาสารคามดังต่อไปนี้

1. สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชยันตี ตั้งอยู่ที่บ้านโนนทอง ตำบลคอนหวาน อำเภอแกดำ จังหวัดมหาสารคาม
2. สำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง) ตั้งอยู่ที่บ้านตัวอาสสุข ตำบลเขวาสาน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
3. สำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหายานต์) ตั้งอยู่ที่บ้านแสนสุข ตำบลนาสีนวน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
4. สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหาราชนครธรรม 9 โภกิ ตั้งอยู่ที่บ้านเชียงยืน ตำบลเชียงยืน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม
5. สำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) ตั้งอยู่ที่บ้านค้อ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

การเลือกสำนักฤๅษีทั้ง 5 เป็นพื้นที่ภาคสนามศึกษา เพราะเห็นว่า สำนักฤๅษีทั้ง 5 นี้มีประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศให้ความเคารพศรัทธา โดยมีปรากฏการณ์ทางความเชื่อและอัตลักษณ์ต่อสังคมไทยและอีสานเป็นอย่างมาก การปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของเจ้าสำนักฤๅษีทั้ง 5 ทำให้สังคมอีสานสมัยใหม่ได้เห็นและเข้าถึงได้ง่ายขึ้น

1.3.3 ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักไว้ จำนวน 50 รูป/คน ประกอบด้วย

1. เจ้าสำนักฤๅษี	จำนวน 5 สำนัก
2. พระสงฆ์ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาธรรมฤๅษี	จำนวน 5 รูป
3. ปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้อาวุโส	จำนวน 5 คน
4. นักวิชาการ/คณาจารย์	จำนวน 5 คน
5. ลูกศิษย์ฤๅษีที่เรียนวิชาธรรมฤๅษีกับฤๅษีสำนักละ 2 คน	จำนวน 10 คน
6. ประชาชนที่มีความเชื่อในตัวฤๅษี	จำนวน 10 คน
7. ประชาชนที่ไม่มีความเชื่อในตัวฤๅษี	จำนวน 10 คน

1.3.4 ขอบเขตด้านเวลา

ในการศึกษาปรากฏการณ์ฤๅษี : ความเชื่อ การปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ นี้ ผู้วิจัยใช้เวลาในการเก็บข้อมูล 15 เดือน ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2564 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2566

1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) มีการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลภาคสนาม โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย 4 ลักษณะ ดังนี้

1.4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร

การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัย เป็นการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ได้แก่ คัมภีร์พระเวท คือ คัมภีร์ฤคเวท และคัมภีร์อื่นๆ คัมภีร์พระพุทธศาสนา เช่น พระสูตรและชาดก และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ไม่ว่าจะเป็นบทความวิชาการ บทความวารสาร เอกสารต่างๆ และงานวิทยานิพนธ์ งานวิจัย เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัย

1.4.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม

1. ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยมีส่วนร่วมในกิจกรรมการสนทนากับเจ้าสำนักทั้ง 5 สำนัก และกลมกลืนเข้าไปเป็นสมาชิกผู้ที่ศรัทธามาร่วมงานประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นของแต่ละสำนัก ตลอดจนการสังเกตสภาพชุมชนและระบบนิเวศเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าสำนักฤๅษีกับคนในชุมชน และสังเกตพฤติกรรมกลุ่มทางสังคมต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับฤๅษี เช่น พระสงฆ์ นักการเมืองท้องถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐ เป็นต้น

2. ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) เพื่อเป็นการสนทนาซักถามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก และผู้วิจัยสร้างแนวการสัมภาษณ์แบบปลายเปิดเพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับประเด็น ดังนี้

- 1) ความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์พระเวทและพระพุทธรศาสนา
- 2) ปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสาน
- 3) การปรับตัวของฤๅษี และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในบริบทสังคม

อีสานสมัยใหม่

- 4) สังคมอีสานสมัยใหม่

3. ใช้การบันทึกข้อมูล ซึ่งกระทำโดยการบันทึกเสียง ภาพ และจดบันทึกเป็นระยะๆ

1.4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลมีขั้นตอนที่สำคัญ ดังนี้

1. การจัดระเบียบข้อมูล เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์ นำมารวบรวมจัดเป็นข้อมูลที่พร้อมนำไปวิเคราะห์

2. การนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ โดยการเลือกใช้การวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.4.4 การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอข้อมูลที่ผ่านการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลแล้วนั้นมาเขียนเป็นวิทยานิพนธ์โดยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) และมีการสรุปผล อภิปรายผล

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์พระเวทและพระพุทธรศาสนา
2. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสาน
3. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการปรับตัว และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

ฤๅษี หมายถึง ผู้ที่ปฏิบัติตนแบบนักบวชหรือผู้ที่ถือเว้นอะไรบางอย่างแบบเป็นข้อห้ามหรือคະล่ำ ซึ่งฤๅษีแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ ฤๅษีสายฆราวาส เป็นที่สามารถมีลูกมีภรรยาได้และแต่งตัว

เหมือนชาวบ้านทั่วไป ทว่ามีการถือสัจจะทางกายวาจาใจและถือศีลตามที่ต้องการอย่างเคร่งครัด กับฤๅษีสายพระสงฆ์ โดยเป็นผู้ที่บวชเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา แต่ว่าเรียนวิชาธรรมฤๅษี

ปรากฏการณ์ฤๅษี หมายถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์พระเวท คัมภีร์พระไตรปิฎก และที่เข้ามาปรากฏในสังคมไทยและสังคมอีสานสมัยใหม่ โดยดั้งเดิมนั้น ฤๅษี ปรากฏในรูปของตำนานเรื่องเล่า ผ่านตำนานการสร้างเมือง บันทึกลานเงินลานทอง วรรณคดีไทย นิทานชาดก นิทานพื้นบ้านของไทย ฮูปแต้ม ศิลปะการแสดงอีสาน และปรากฏเป็นชื่อเรียกฤๅษีในพิธี บวงสรวง ต่อมาฤๅษีก็ได้ปรากฏเป็นฤๅษีเนรมิตแก่พระรูดงค์ที่ภูเขาควยในประเทศลาว และปรากฏ เป็นฤๅษีที่ถูกสร้างเป็นพระเครื่องพระบูชา จากนั้นฤๅษีก็ได้ปรากฏเป็นฤๅษีที่เป็นตัวตนจริงผ่านฤๅษี พุทธจรัลที่แสดงอิทธิฤทธิ์โชวและฤๅษีที่มาชุมนุมกันในงานชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 และงานชุมนุมฤๅษีที่ ตักสิลาในจังหวัดมหาสารคาม

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับฤๅษีว่า มีอยู่จริงในคัมภีร์พระเวท คัมภีร์พระไตรปิฎก และ ในสังคมอีสานสมัยใหม่ เป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ และเป็นผู้มีอำนาจและน่าเชื่อถือจนเกิดการ ยอมรับของผู้คนอีสานสมัยใหม่ขึ้น

การปรับตัว หมายถึง การเปลี่ยนพฤติกรรมให้เข้ากับบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ในรูปแบบของ การยอมรับ ปฏิเสธ ต่อรอง และผสมผสาน ของเจ้าสำนักฤๅษี ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

การดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ หมายถึง การสร้างภาพตัวตนใหม่ขึ้นมาของเจ้าสำนักลัทธิฤๅษี 5 สำนักในจังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ การสร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในฐานะเป็นผู้แต่งกายเหมือนกับอัต ลักษณ์ของครูบาอาจารย์ เป็นผู้สืบทอดวิชาธรรมฤๅษีและพิธีกรรมจากครูบาอาจารย์ เป็นผู้ผลิตวัตถุ มงคลให้เป็นสินค้า เป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ เป็นที่ปรึกษา และเป็นนักพัฒนาสังคม

บริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ หมายถึง พื้นที่และเวลาการประดิษฐ์สร้างวัฒนธรรมทางความ เชื่อ การปรับตัว และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีให้ปรากฏเป็นตัวตนจริงในสังคมอีสานสมัยใหม่ โดยเจ้าสำนักฤๅษี นับตั้งแต่การปรากฏขึ้นของฤๅษีพุทธจรัล จนนำมาสู่การปรากฏการณ์งานชุมนุม ฤๅษีโลกครั้งที่ 2 และงานชุมนุมฤๅษีที่ตักสิลาเป็นต้นมาจนเกิดสำนักฤๅษี 5 สำนักในจังหวัด มหาสารคามที่มีทั้งการปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง ปรากฏการณ์ภาวะ : ความเชื่อ การปรับตัว และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ มีเรื่องที่เกี่ยวข้อง 2 เรื่อง คือ 1) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และ 2) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ที่จะถูกนำไปเป็นกรอบวิจัยเรื่อง “ปรากฏการณ์ภาวะ : ความเชื่อ การปรับตัว และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่” ประกอบด้วยแนวคิดปรากฏการณ์วิทยา ทฤษฎีการปรับตัว และแนวคิดการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ ดังนี้

2.1.1 แนวคิดปรากฏการณ์วิทยา

การจะเข้าใจปรากฏการณ์วิทยา ควรเข้าใจผ่านคำ 2 คำ คือ ปรากฏการณ์วิทยา และปรากฏการณ์วิทยา ดังนี้

2.1.1.1 ปรากฏการณ์วิทยา

ปรากฏการณ์วิทยา ซึ่งในภาษาอังกฤษเรียกว่า Phenomenology มาจากกิจกรรมทางปรัชญาในการแสวงหาความจริงคือความรักแบบเป็นมิตรและในความรู้ เมื่อมีกิจกรรมทางปรัชญาคือการแสวงหาความจริง ย่อมสามารถถามต่อไปได้ว่า ความจริงที่ปรัชญาค้นหาคือความจริงแบบใด ปรากฏการณ์วิทยายพยายามค้นหาความจริงที่ปรากฏต่อหน้า จุดยืนในการหาความจริงวางอยู่บนฐานที่เรียกว่าประสบการณ์ คือปรัชญาที่เน้นการหาความจริงในปรากฏการณ์ ปรากฏการณ์วิทยาเป็นคำที่ใช้เรียกชื่อของขบวนการทางปรัชญาสำคัญในศตวรรษที่ 20 เป็นการศึกษาและวิจัยด้วยวิธีการสืบสวนและพรรณนาโดยตรงจากปรากฏการณ์ที่ผู้ศึกษาได้ประสบอย่างตั้งใจ โดยไม่คำนึงถึงคำอธิบายทางทฤษฎีและเป็นอิสระเท่าที่จะเป็นไปได้

คำว่า ปรากฏการณ์ เริ่มปรากฏครั้งแรกในแง่เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ในโลกที่เราเห็นได้ แต่ต่อมาได้นิยามปรากฏการณ์ว่าเป็นการเคลื่อนย้ายความรู้มาสู่ประสบการณ์ ผู้ที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อการก่อตั้งปรากฏการณ์วิทยา ก็คือ Edmund Husserl ปรัชญาของปรากฏการณ์วิทยาของเขาเป็นการศึกษาโครงสร้างของสำนึก โดยเป็นสิ่งที่พุ่งไปสู่วัตถุบางอย่างที่น่าสนใจ คือวัตถุ นั้น ไม่จำเป็นต้องมีอยู่จริงในโลกปรากฏการณ์เสมอไป แต่ว่าวัตถุนั้นสามารถดำรงอยู่ในจินตนาการได้ แน่นนอนว่าจุดเริ่มต้นของ Edmund Husserl ดำรงอยู่จนถึงนักปรากฏการณ์วิทยารุ่นต่อมาด้วย

การดำเนินทางปรัชญาของ Edmund Husserl อาศัยปรากฏการณ์วิทยา เพราะเป็นวิชาที่สืบสวนเรื่องราวทางประสบการณ์ที่ห่างไกลจากอัตถิภาวะทางความคิดที่เข้ามาแทนความเป็นจริง การสงสัยในอัตถิภาวะในแง่ประสบการณ์ จึงค้นพบว่า จิตมีโครงสร้างอยู่ภายใต้อาณาจักรแห่งความจริง ความรู้ที่เป็นจริงจึงจำเป็นต้องอาศัยโครงสร้างเหล่านี้ จึงเป็นการให้ความสำคัญกับมนุษย์ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจต่อสิ่งใด การศึกษาความจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์วิทยา

ไม่ว่าจะเป็นเรื่องจิตใจหรือเรื่องโลกภายนอก ย่อมไม่มีสภาพที่เป็นจริงเลย และความรู้ของมนุษย์เรา เป็นเพียงสิ่งที่สร้างขึ้นจากความคิดหรือจากประสบการณ์ทางจิตเท่านั้น จึงไม่สามารถจะนำไปสู่ ความเป็นจริงได้ ปรากฏการณ์วิทยาจึงเป็นสาระสำคัญและการสำแดงปรากฏการณ์ทางศาสนา ซึ่งปรากฏการณ์ทางศาสนาก็ไม่ใช่ประวัติศาสตร์ของศาสนาหรือปรัชญาของศาสนา คือ การจัดเตรียม ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ การวิเคราะห์ทางปรัชญาสามารถทำได้ผ่านการรวบรวม การรวมกลุ่ม การจัดเตรียม และการจำแนกกลุ่มหลักของแนวคิดทางศาสนา Van der Leeuw มองว่า ความเข้าใจ เป็นลักษณะอัตนัยของปรากฏการณ์ ซึ่งเกี่ยวพันโดยเนื้อแท้กับความเที่ยงธรรมของสิ่งที่ปรากฏให้เห็น มีความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ การแสดงออก และความเข้าใจเชิงอัตวิสัยกับระดับวัตถุประสงค์ 3 ระดับของการปกปิดที่ปรากฏขึ้น โดยสัมพันธ์กับความโปร่งใสสัมพันธ์ และค่อยๆ ถูกปกปิดหรือ ปรากฏชัด ซึ่งความเข้าใจในสิ่งที่เป็นอย่างนั้น จะเปิดเผยเป็นระดับปฐมภูมิของการปรากฏตัวจากการ ปกปิด โดยประสบการณ์และความโปร่งใสของการปรากฏตัว มีพื้นฐานมาจากการแบ่งแยกพื้นฐาน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญ ย่อมเป็นพื้นฐานของงาน ปรากฏการณ์วิทยาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปรากฏการณ์ทางศาสนามีศูนย์กลางหรือมุ่งเป้าไปที่พื้นฐาน ด้วยความเข้าใจ และความเข้าใจในศาสนานี้ ก็เป็นส่วนหนึ่งของทัศนคติทั่วไปของความเข้าใจที่มีต่อ ความเป็นจริง (Van der Leeuw, 1956 : 45)

2.1.1.2 ปรากฏการณ์วิทยาศาสนา

ปรากฏการณ์วิทยาศาสนา เป็นการศึกษาและสอนอย่างมีวิธีวิทยาหรือได้วิธีวิทยา เพื่อคิดและต่อยอดความรู้โดยผู้ศึกษาเองได้ ปัจจุบันมีปรากฏการณ์ศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อทางศาสนา มากมายเกิดขึ้นในสังคมไทย ปรากฏการณ์ทางความเชื่อและศาสนามีวิธีวิทยาอยู่อย่างหนึ่งที่สามารถ นำมาศึกษาได้อย่างเข้าใจถึงความเชื่อและศาสนาของผู้ที่เชื่อได้ ก็คือ วิธีวิทยาแบบปรากฏการณ์วิทยา ศาสนา ปรากฏการณ์วิทยามีการถูกนำมาใช้แต่เดิมนั้นในความหมายว่า การเสนอสิ่งที่ปรากฏให้เห็นที่ จัดว่าเป็นปรากฏการณ์ เป็นวิธีการที่ถูกนำมาใช้เพื่อแยกความจริงจากความเท็จ และสิ่งที่ปรากฏแก่ มนุษย์เราเป็นประสบการณ์โดยตรง ก็คือความจริง โดยสามารถทำได้โดยการพรรณนาให้รู้ได้ว่า คือ อะไรและเป็นอย่างไรเท่านั้น

Edmund Husserl ผู้ได้ชื่อว่าเป็นบิดาแห่งปรากฏการณ์วิทยา ได้นำปรากฏการณ์วิทยา มาใช้กับความเชื่อและศาสนา โดยมีความตระหนักรู้ว่า ความเชื่อและการตีความต่างๆ ที่มีอยู่ก่อนใน ตัวมนุษย์เรานั้นมีผลต่อความคิดของมนุษย์เราโดยไม่รู้ตัว จึงพยายามหาวิธีปล่อยวางความคิดและ ความเชื่อเก่าของมนุษย์เราชั่วคราวก่อน อันถือว่าเป็นวิธีการแบบปรากฏการณ์วิทยาศาสนา เพื่อ ศึกษาความเชื่อและศาสนาให้ได้ผลทางการศึกษาที่เป็นของจริงแท้จริง โดยไม่ถูกแทรกแซงจาก ความคิด ความเชื่อ และศาสนาเก่าของผู้ศึกษาเอง

ปรากฏการณ์วิทยาศาสนา เป็นการศึกษาความเชื่อและศาสนาด้วยปรากฏการณ์วิทยา โดยการตีความต่างๆ ที่เป็นเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของสิ่งที่เชื่อปรากฏต่อมนุษย์ในโลก รวมทั้งวิธีที่มนุษย์ เข้าใจและรักษาความศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นที่ปรากฏแก่ตนตามที่เชื่อเอาไว้ โดยผู้ที่ศึกษาใช้วิธีการวิธี วิทยาแบบปรากฏการณ์วิทยาศาสนามาศึกษา โดยวิธีการเข้าไปมีส่วนร่วมในความเชื่อและศาสนา ที่กำลังศึกษาอยู่ เพื่อให้เข้าใจแก่นสาระของความหมายของปรากฏการณ์ทางศาสนาที่ศึกษานั้นๆ โดยใช้วิธีการทางปรากฏการณ์วิทยา 2 อย่าง คือ

1) Epoche หรืออีโปเช่ เป็นวิธีปล่อยวางหรือใส่วงเล็บความเชื่อของมนุษย์เราเอาไว้ หมายความว่า คนเราไปศึกษาอะไรก็ตาม ถ้าเอาความเชื่อของคนเราไปศึกษาความรู้อื่นๆ นั้น คนเราจะไม่เข้าถึงความเชื่อที่คนเรากำลังเข้าไปศึกษานั้นๆ เลย เพราะความเชื่อที่คนเราเชื่อนั้นๆ จะไปปิดกั้นว่า ความเชื่อของคนอื่นนั้นๆ อย่างเช่น คนเราไปศึกษาศาสนาคริสต์ แต่เรานับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งความเชื่อของพระเจ้าที่ชาวคริสต์นับถือพระเจ้า พอเราเป็นชาวพุทธเข้าไปศึกษา ก็ย่อมไม่นับถือพระเจ้า ด้วยเหตุผลที่ว่าพระเจ้าไม่มีจริง จึงทำให้เราศึกษาไม่เข้าใจและไม่รู้เรื่อง เพราะฉะนั้น ฮุสเซอร์ลจึงได้เสนอว่า การที่จะไปศึกษาศาสนาคริสต์จะต้องใส่วงเล็บ (Bracketing) ความเชื่อและศาสนาของตนไว้ชั่วคราวก่อน มิให้ออกมาเพนพลาในขณะศึกษาความเชื่อและศาสนาอื่นจากที่ตนเชื่อถืออยู่

2) การศึกษาความเชื่อและศาสนาโดยไม่ยึดติดกับความเชื่อและศาสนาของตนเองเท่านั้น แต่ว่าศึกษาความเชื่อและศาสนาของคนอื่นที่ตนศึกษานั้นๆ เพื่อให้เข้าใจอย่างถ่องแท้เป็น มิใช่ตามที่ตนอยากให้เป็น เรียกว่า Eidetic Vision เป็นการศึกษาความเชื่อและศาสนาโดยมีวิธีทัศนแบบ ไอเดติก คือการเข้าไปมีส่วนร่วมในสิ่งที่เขาทำ เป็นการปล่อยตัวให้เข้าถึงความรู้สึกของผู้ที่เชื่อหรือผู้ที่ศึกษานั้นๆ ว่า เชื่อและเห็นอย่างไรอย่างเป็นที่เข้าใจ เป็นการมองและรู้สึกอย่างคนที่เชื่อ แต่ไม่ถึงกับยอมรับและคล้อยตามคนที่เชื่อนั้นๆ ทั้งหมด อย่างเช่น เขานับถือพระเจ้า เราก็ต้องนับถือพระเจ้าด้วยเช่นกัน เพราะฉะนั้น ปรากฏการณ์วิทยาศาสตร์จึงเข้ามา เพราะไม่ให้นำความเชื่อเดิมเข้าไปศึกษาหรือเป็นกำแพงกั้น หลังจากที่ออกมาจากปรากฏการณ์นั้นแล้วจึงกลับมาเป็นตัวตนของตนเอง และศึกษาโดยพยายามลดทอนความเชื่อและศาสนาของผู้ที่เชื่อหรือผู้ถูกศึกษานั้นๆ ว่าเป็นนั่นเป็นนี่ ซึ่งถือว่าเป็นการมองข้ามความซับซ้อนของประสบการณ์ของมนุษย์ คือ ไม่มองมองอย่างภาพใหญ่ ดังนกบินอยู่กำลังมองเห็นโลก แต่ให้มองด้วยความต้องการรู้ว่า ผู้ที่เชื่อนั้นๆ เห็นและรับรู้อะไรในสิ่งที่เชื่ออยู่เท่านั้น (Van der Leeuw, 1956 : 55)

ลักษณะเด่นของปรากฏการณ์วิทยาศาสตร์ เป็นการเคลื่อนไหวของความคิดและเป็น ขบวนการของการวิจัย ปรากฏการณ์วิทยาศาสตร์พยายามทำความเข้าใจมนุษย์ในมานุษยวิทยาเชิงปรัชญาของการวิจัย ปรากฏการณ์วิทยาศาสตร์ที่จะจัดกลุ่มปรากฏการณ์ที่เฉพาะเจาะจง รวมทั้ง ปรากฏการณ์ทางศาสนาในลักษณะดังกล่าวว่า ได้ให้ความหมายที่แสดงออกถึงความเชื่อมโยงที่ชัดเจน หรือโดยปริยาย ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างปรากฏการณ์ต่างๆ ดังนั้น จึงประกอบขึ้นเป็นโครงสร้างที่มีความหมายนำเสนอลักษณะเด่นต่างๆ ของวิธีการปรากฏการณ์วิทยาในการศึกษาศาสนา ซึ่งการนำ ปรากฏการณ์วิทยาศาสตร์ไปใช้เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงพรรณนา เป็นการตีความปรากฏการณ์ทางศาสนา ที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา ศาสนาไม่ได้อธิบายปรากฏการณ์ตามกฎสากล ซึ่งสามารถใช้เพื่อ ทำนายพฤติกรรมในอนาคตได้ ปรากฏการณ์วิทยาของศาสนาเป็นการเปรียบเทียบเน้นถึงความสำคัญของข้อมูล ให้เข้าถึงความเชื่อและศาสนาเฉพาะของผู้เข้าร่วมทางศาสนา เพื่อความเข้าใจอย่างถ่องแท้เกี่ยวกับสิ่งที่ศึกษา ซึ่งต้องการความรู้ความเข้าใจอย่างใกล้ชิดเพื่อประสบการณ์สำเร็จ

จากการศึกษาข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า แนวคิดปรากฏการณ์วิทยาศาสตร์ เป็นการศึกษา โดยใช้วิธีวิทยาแบบปรากฏการณ์วิทยาศาสตร์เพื่อให้ได้ความคิดและความเชื่อที่ว่าด้วยศาสนาของผู้ที่เชื่อ และเข้าไปศึกษาต่อประสบการณ์ทางศาสนาของผู้ที่เชื่อนั้นๆ เท่านั้น จึงทำให้ผู้ศึกษาความเชื่อและศาสนาเข้าใจถึงแก่นแท้ในประเด็นที่แตกต่างออกไป เพราะการศึกษาความเชื่อและศาสนาโดย

วิธีการวิทยายาอย่างนี้ ทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจความเชื่อและศาสนาของผู้ที่เชื่อปรากฏการณ์ทางศาสนานั้นๆ ในแนวคิดนี้ จึงสามารถนำไปใช้กับการศึกษาเรื่องปรากฏการณ์อื่นๆ ได้

2.1.2 ทฤษฎีการปรับตัว

การปรับตัว เป็นทฤษฎีที่แสดงว่า การปรับตัวเป็นความสามารถที่บุคคลแต่ละคนพยายาม ปรับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น และพยายามปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและความต้องการของตนเองและคนรอบข้าง จนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข และปราศจากความคับข้องใจที่จะเกิดขึ้นตามมา ผู้วิจัยจึงจะนำเสนอทฤษฎีการปรับตัวมานำเสนอ เพื่อเป็นกรอบคิดของการศึกษาวิจัยต่อไป ดังนี้

การปรับตัว หมายถึงความสามารถในการปรับตัวเพื่อช่วยให้บุคคลพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยเฉพาะในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้การปรับตัวของบุคคลกลายเป็นข้อได้เปรียบต่อสถานการณ์ใหม่ๆ เริ่มคิดไอเดียต่อยอดนวัตกรรมเพื่อพัฒนาสิ่งใหม่ๆ ขึ้นในสังคมสมัยใหม่ รวมทั้งเป็นกรอบความคิดแบบเติบโต คือการเปิดรับสิ่งใหม่ๆ ที่จะช่วยในการผลักดันขีดจำกัดของบุคคลให้สามารถพัฒนานำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดีที่สุดได้ ทั้งยังเป็นการปรับเปลี่ยนตัวตนตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆ ที่มนุษย์จะประดิษฐ์และสร้างขึ้น และที่สำคัญก็คือทำให้เกิดค่านิยม บรรทัดฐาน และระบบสัญลักษณ์ต่างๆ ทั้งทำให้บุคคลเกิดความสมดุลในตัวเองบุคคลและการมีสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอก เมื่อต้องเผชิญกับแรงกดดันต่างๆ ทั้งทางกายภาพ จิตใจ และสังคม ซึ่งการปรับตัวเช่นนี้ ก็คือการปรับพฤติกรรม จิตใจ และอารมณ์ โดยการปรับตัวดังที่กล่าวจะประกอบด้วยกระบวนการ 2 แนวทาง คือ การปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพและการปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับความต้องการของแต่ละคน ผลของการปรับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ตนเอง ไม่ว่าปัญหานั้นจะเป็นปัญหาด้านบุคลิกภาพ ด้านความต้องการ หรือด้านอารมณ์ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม จนเป็นสถานการณ์ที่มีบุคคลนั้นๆ สามารถอยู่ในสภาพแวดล้อมนั้นๆ ได้ด้วยดี (พินันท์ส โภคา, 2550 : 18)

ความสำคัญของการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของบุคคล เป็นไปเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมด้วยดี แต่การกระทำของแต่ละบุคคลจะไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เพราะแต่ละคนมีความคิดและแรงจูงใจที่แตกต่างกัน ในทางจิตวิทยาถือว่า ผู้ที่สามารถปรับตัวในการดำเนินชีวิตได้ด้วยดี จะช่วยให้เกิดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ได้ ทำให้รู้จักและเข้าใจตนเองได้ดียิ่งขึ้นทั้งในด้านความสามารถ ความถนัด ความสนใจ ข้อเด่นและข้อบกพร่องต่างๆ ทำให้รู้และเข้าใจพฤติกรรมของคนอื่นๆ และสภาพแวดล้อม และสามารถนำความรู้ไปใช้ในการแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม การวิเคราะห์และเข้าใจสภาพการณ์ต่างๆ ได้อย่างถูกต้องแม่นยำ จะช่วยในการปรับตัวและแก้ปัญหาทางจิตใจของตนเองได้ เช่น รู้วิธีรักษาสุขภาพจิตของตนเอง รู้วิธีเอาชนะปมด้อย มีวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งและขจัดความวิตกกังวลต่างๆ ได้ รวมถึงรู้จักบำรุงรักษาสุขภาพของตนเองได้อย่างถูกต้อง มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดี สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุขและมีคุณค่า การปรับตัวจะต้องมีขั้นตอนในการปรับตัว คือ 1) ขั้นของการฟักตัว เป็นระยะแรกทางวัฒนธรรมที่เริ่มก่อตัวขึ้น เป็นขั้นที่เรารู้สึกตื่นเต้นกับประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ 2) ขั้นของการวิกฤต เป็นระยะที่บุคคลประสบกับสิ่งที่ไม่คาดฝันว่าจะเกิดขึ้นมาก่อน เป็นระยะเวลาที่ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นไม่เป็นไปตามที่บุคคลประสงค์และคาดหวัง 3) ขั้นของการฟื้นตัว เป็นระยะที่

บุคคลเริ่มเกิดความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมใหม่ของการปรับตัว เป็นระยะที่บุคคลได้เรียนรู้ ศึกษา ตลอดจนสามารถทำความเข้าใจในการกระทำต่างๆ ที่เกิดในสภาพแวดล้อมนั้นได้ดี สามารถปรับตัวและดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับคนในสังคมนั้นได้ (Herzberg, 1971 : 102)

การที่บุคคลจะสามารถปรับตัวได้มากหรือน้อย จะเกิดจากความแตกต่างของปัจจัยต่างๆ คือ พื้นฐานทางลักษณะส่วนบุคคล สิ่งที่ดีตัวหรือเตรียมไว้ล่วงหน้า เช่น บุคลิกนิสัย ถ้าบุคคลเป็นคนมองโลกในแง่ดี เข้ากับคนได้ง่าย ช่างสังเกต ชอบเรียนรู้ เปิดกว้าง และยืดหยุ่น มีทัศนคติการมองแบบเหมารวม การมีทัศนคติในทางบวกมีส่วนช่วยให้บุคคลสามารถปรับตัวได้ง่ายขึ้น บทบาทสื่อมวลชนในการรณรงค์ให้ผู้คนได้เห็นภาพลักษณ์ที่ดี ให้ข้อมูลความรู้ สร้างทัศนคติที่ถูกต้องทางวัฒนธรรม มีบทบาทของกฎหมายของวัฒนธรรมที่ยอมรับทั่วไป และมีบทบาทของศาสนาในการสร้างอิทธิพลเหนือความคิดของคนในสังคม ปัจจัยที่มีผลต่อการสื่อสารเพื่อการปรับตัว จะต้องมีการเตรียมการปรับตัวล่วงหน้ามาก่อน การเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงก่อนที่จะเข้าไปยังสภาพแวดล้อมใหม่ การมีความรู้เกี่ยวกับภาษา ประเพณี ประวัติศาสตร์ ศิลปะ ระบบสังคม เศรษฐกิจ และการปกครอง ได้อย่างดี จะมีส่วนช่วยเสริมความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี บุคคลที่มีความคล้ายคลึงกันมาก อาจจะแตกต่างกันได้ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยระดับระบบ ปัจจัยระดับบุคคลและปัจจัยระดับระหว่างบุคคล

การปรับตัวจะมีรูปแบบ คือ บุคคลเมื่อมีสิ่งเร้ามากระตุ้น บุคคลจะมีพฤติกรรม การตอบสนอง เรียกว่า Adaptive Modes ทั้ง 4 ด้าน คือ การปรับตัวในด้านร่างกาย ด้านอัตมโนทัศน์ ด้านบทบาทหน้าที่ และด้านการพึ่งพาซึ่งกันและกัน การตัดสินใจและอารมณ์ที่บุคคลใช้ในการปรับตัว เพื่อการตัดสินใจในการแก้ปัญหา ซึ่งตอบสนองออกมาเป็นพฤติกรรมในการปรับตัว คือ การปรับตัวด้านร่างกาย การปรับตัวด้านอัตมโนทัศน์ การปรับตัวด้านบทบาทหน้าที่ และการปรับตัวด้านความสัมพันธ์ที่พึ่งพาระหว่างกัน ในส่วนของกระบวนการปรับตัวนั้น การปรับตัวโดยที่บุคคลรู้ตัว เป็นการปรับตัวของบุคคลเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข ซึ่งมีวิธีการแก้ปัญหาหรือสถานการณ์ต่างๆ คือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองบางประการของบุคคล การดำเนินชีวิตอย่างมีจุดมุ่งหมาย มีการวางแผนที่ดี การปรับหรือเปลี่ยนอุปนิสัยให้พร้อมที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และการรู้จักตัดสินใจแก้ไขปัญหาโดยใช้ความคิดและสติปัญญาที่ถูกต้องเหมาะสม ขณะที่การปรับตัวโดยที่บุคคลไม่รู้ตัวเป็นการปรับตัวที่เกิดขึ้นเองโดยที่บุคคลไม่รู้ตัวมาก่อนว่า ตนเองกำลังลดความทุกข์ใจ หรือเป็นการหาทางออกอย่างหนึ่งของบุคคล เมื่อเกิดความคับข้องใจ ความเครียดแล้วแก้ปัญหานั้นไม่ได้ บุคคลก็จะหาทางออกด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง ซึ่งเรียกว่ากลไกทางจิตหรือกลวิธานป้องกันตนเอง กลไกดังกล่าวใช้เพื่อรักษาหรือคุ้มครองตนเองเพื่อไม่ให้ตนเองเกิดความทุกข์และความเครียด เมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่เป็นปัญหา (วิภาพร มาพบสุข, 2543 : 12)

การปรับตัวในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับสำนักฤๅษีในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงที่ใช้ในความหมายเดียวกับนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับความคิด กระบวนการ องค์กร ผลิตภัณฑ์ และบริการ รวมถึงการกระทำต่างๆ ที่เป็นสิ่งใหม่ การกลายสภาพแตกต่างไปจากเดิม เพื่อมุ่งหวังให้เกิดการพัฒนาในบริบทของการบริหารในสำนักฤๅษี เพื่อให้สอดคล้องและเข้ากับสิ่งแวดล้อม กระบวนการจัดการโครงสร้างหรือสิ่งต่างๆ เพื่อให้มีการก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง จนสามารถดำเนินการเพื่อตอบสนองให้กับบุคคลที่เกี่ยวข้องได้ เช่น ลูกศิษย์ ผู้คนที่

ต้องการวัตถุมงคลต่างๆ และบุคคลที่มีความเชื่อในเรื่องของฤกษ์ โดยสำนักฤกษ์ได้มีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ใน 5 ลักษณะตามทฤษฎีการปรับตัว ดังนี้

2.1.2.1 การยอมรับ

การยอมรับ เป็นกระบวนการทางจิตใจอย่างหนึ่งของบุคคล ซึ่งพัฒนาจากความรู้สึกไปจนถึงการตัดสินใจที่จะยอมรับหรือปฏิเสธในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และการที่บุคคลยอมรับการเปลี่ยนแปลง สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นก็จะแตกต่างกัน บางคนยอมรับได้ในทันที แต่บางคนจะยอมรับก็ต่อเมื่อมีการปฏิบัติให้เห็นผลแล้วเท่านั้น จึงจะยอมรับ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความคิดที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล การยอมรับเป็นการตัดสินใจที่เกิดจากกระบวนการทางจิตใจในการรับเอานวัตกรรมไปใช้ โดยผ่านขั้นตอนการเรียนรู้ การตัดสินใจ และการทดลองนำไปปฏิบัติ ซึ่งเมื่อเกิดความไม่แน่ใจว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดีกว่าและมีประโยชน์มากกว่า ก็จะตัดสินใจยอมรับในนวัตกรรมนั้น โดยการยอมรับนวัตกรรมที่ว่านี้จะยังคงอยู่ต่อไปจนกว่าจะมีนวัตกรรมใหม่ที่ดีกว่าเกิดขึ้น หรือได้รับการยืนยันว่า สิ่งเดิมนั้นไม่เป็นผลดี การยอมรับนวัตกรรมเก่าก็จะสิ้นสุดลง โดยกระบวนการนี้จะเร็วหรือช้าก็ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลและคุณลักษณะของนวัตกรรมเป็นสำคัญ อีกทั้งการยอมรับยังเป็นกระบวนการตัดสินใจที่เกิดขึ้นภายในแต่ละบุคคล เมื่อได้รับความรู้ครั้งแรกและเริ่มนำความรู้ไปใช้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติและพฤติกรรมขึ้น จนกระทั่งแสดงออกถึงขั้นยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรมนั้นๆ ตามมา การยอมรับการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นในสมอง โดยผ่านการรับรู้ เรียนรู้และทดลองปฏิบัติ จนเกิดพฤติกรรมทางการยอมรับและนำไปปฏิบัติด้วยความเต็มใจ (รวีวรรณ อัจฉาศัย, 2545 : 8)

กระบวนการยอมรับในการปรับตัว คือ กระบวนการที่นำไปสู่ความเชื่อในสิ่งที่ได้รับ จัดเป็นกระบวนการภายในจิตใจที่เกิดขึ้นหลังจากได้รับข่าวสาร ซึ่งไปกระตุ้นให้เกิดความสนใจ ผู้รับข่าวสารจะตีความหมายของข่าวสารนั้น และทำให้เกิดความเข้าใจขึ้นแล้วจึงเกิดทัศนคติที่ดีในสิ่งที่ได้รับนั้น ซึ่งกล่าวได้ว่า เริ่มมีการยอมรับในขั้นต้นแล้วและผลที่ตามมาก็คือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ อันได้แก่ การเปลี่ยนทัศนคติและเปลี่ยนพฤติกรรม ซึ่งเป็นผลของการสื่อสารที่ผู้รับสารจะแสดงออกมา และสามารถสังเกตเห็นได้ กระบวนการยอมรับเป็นกระบวนการทางจิตใจของบุคคล ซึ่งเริ่มต้นด้วยการเริ่มรู้หรือได้ยินเกี่ยวกับแนวความคิดใหม่ แล้วไปสิ้นสุดลงด้วยการตัดสินใจยอมรับและนำไปปฏิบัติ กระบวนการนี้มีลักษณะคล้ายกับการเรียนรู้และการตัดสินใจ โดยกระบวนการยอมรับมี 5 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นเริ่มรู้หรือรับรู้ เป็นขั้นแรกที่บุคคลเริ่มรู้เกี่ยวกับเรื่องใหม่หรือความคิดใหม่แต่ขาดรายละเอียด การรับรู้อาจเกิดขึ้นโดยบังเอิญด้วยการพบเห็นด้วยตนเอง หรือโดยการเผยแพร่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลหรือเอกชน 2) ขั้นสู่ความสนใจ เป็นขั้นที่บุคคลเริ่มมีความสนใจในความคิดใหม่ จึงพยายามไต่หาความรู้ในรายละเอียดเพิ่มเติม เพื่อพิจารณาแยกแยะความเป็นไปได้ ประโยชน์และความเหมาะสม 3) ขั้นไตร่ตรอง เป็นขั้นที่บุคคลศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับแนวความคิดใหม่แล้วคิดเปรียบเทียบกับงานที่ทำอยู่ในปัจจุบันว่า ถ้ารับเอาแนวความคิดใหม่มาปฏิบัติจะเกิดผลดีหรือไม่ดีอย่างไรบ้าง ในขณะนี้และในอนาคตควรหรือไม่ที่จะทดลองดูก่อน หากรู้สึกว่ามีผลดีมากกว่าจะตัดสินใจทดลองดู เพื่อให้เกิดความแน่ใจก่อนที่จะรับไปปฏิบัติจริงๆ 4) ขั้นทดลองทำ เป็นขั้นที่บุคคลทดลองทำตามแนวความคิดใหม่ โดยทำการทดลองแต่เพียงเล็กน้อย เพื่อดูว่าจะเข้ากันหรือไม่กับสภาวะการณ์ในปัจจุบันของตนและผลจะออกมาตามที่คาดคิดไว้หรือไม่ ในขั้นนี้บุคคลจะแสวงหา

ข่าวสารที่เฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับ แนวความคิดใหม่นั้น ซึ่งผลจากการทดลองจะมีความสำคัญยิ่งต่อการตัดสินใจ ที่จะปฏิเสธหรือยอมรับต่อไป และ 5) ชี้แนะไปปฏิบัติหรือขึ้นยอมรับ เป็นขั้นที่บุคคลตัดสินใจรับแนวความคิดใหม่ไปปฏิบัติอย่างเต็มที่หลังจากที่ได้ทดลองปฏิบัติและทราบผลเป็นที่พอใจแล้ว (บุญธรรม จิตต์อนันต์, 2540 : 40)

2.1.2.2 การปฏิเสธ

การปฏิเสธ มีเหตุผลมาจากความไม่แน่นอน เพราะการปฏิเสธจะทำให้บุคคลเกิดความวิตกกังวลถึงผลลัพธ์ของการเปลี่ยนแปลง ความไม่มั่นคงในการทำงาน รวมถึงความสามารถของตนเองที่จะพบกับการปฏิบัติสิ่งใหม่ๆ ผลประโยชน์ส่วนตัว หากการประเมินผลลัพธ์ของการเปลี่ยนแปลงนั้นแล้วพบว่า ตนเองจะต้องสูญเสียผลประโยชน์ที่จับต้องได้แน่นอน การรับรู้ที่แตกต่างกัน การประเมินสถานการณ์และการเตรียมพร้อมในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่างกัน มีทั้งเห็นด้วยพร้อมที่จะปฏิบัติทันที เห็นด้วย แต่ยังไม่ปฏิบัติ ไม่เห็นด้วย แต่จำเป็นต้องปฏิบัติและไม่เห็นด้วยและไม่ปฏิบัติ และความรู้สึกสูญเสีย การเปลี่ยนแปลงอาจส่งผลให้เกิดการแตกแยกของกลุ่มในสังคม และความรู้สึกสูญเสียสิ่งที่สัมผัสไม่ได้ เช่น อำนาจ สถานะ มิตรภาพ และความสัมพันธ์ ความมั่นคง ความมั่นใจในตนเอง และที่สำคัญ คือนิสัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้สึกไม่แน่นอน เป็นสาเหตุใหญ่ที่ทำให้บุคคลเกิดการปฏิเสธ เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคน ซึ่งเป็นผลจากการที่บุคคลประสบกับเหตุการณ์ที่แปลกใหม่ไม่คุ้นเคย และไม่สามารถทำนายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอนาคตได้ ความรู้สึกไม่แน่นอนทำให้เกิดความไม่พอใจ และรู้สึกเกิดความไม่มั่นคงในการทำงาน ซึ่งความรู้สึกไม่แน่นอนจะนำไปสู่การปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงต่อไปได้ การกระทำใดๆ ที่ต้องเกิดขึ้นจากการที่สามารถคาดเดาผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นได้นั้น ความรู้สึกไม่แน่นอนย่อมจะเกิดขึ้น ความรู้สึกไม่แน่นอนจึงเป็นการกระทำที่เป็นประสบการณ์ใหม่ๆ และไม่สามารถรู้ผลลัพธ์ของการกระทำนั้นได้ล่วงหน้า จึงส่งผลให้เกิดความกังวลใจเกี่ยวกับการกระทำนั้นๆ ว่า จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงกับสถานภาพในปัจจุบันหรือไม่ ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกการปฏิเสธอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (คณิน บุญสุวรรณ, 2542 : 26)

กลยุทธ์ลดการปฏิเสธและเกิดการยอมรับในการเปลี่ยนแปลง คือ การให้การศึกษา การติดต่อสื่อสาร เป็นวิธีการให้ความรู้ในเรื่องแนวคิด เหตุผล ความจำเป็น เป้าหมาย วัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่จะได้รับจากการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งผลลัพธ์ที่คาดหวังในการดำเนินการเปลี่ยนแปลง โดยให้ทราบความจริงและเข้าใจได้ถูกต้อง ก็จะไม่เกิดการปฏิเสธ การมีส่วนร่วมและมีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นวิธีการเปิดโอกาส เมื่อมีการเปลี่ยนแปลง จะต้องวางแผนดำเนินการเปลี่ยนแปลง การอำนวยความสะดวกและการสนับสนุน เป็นวิธีการที่จะสนับสนุนช่วยเหลือด้านอารมณ์และการปรับตัวในการเปลี่ยนแปลง โดยวิธีการรับฟังปัญหา การให้กำลังใจยอมให้เวลาในการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่ การเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป การเจรจาต่อรองและการตกลงเห็นด้วย เป็นวิธีการที่ผู้ริเริ่มการเปลี่ยนแปลงที่ประเมินว่า จะสูญเสียบางสิ่งบางอย่างไป เช่น ผลประโยชน์จากการดำเนินการเปลี่ยนแปลง เพื่อนำไปสู่ความร่วมมือและลดการปฏิเสธที่สำคัญได้ และการจัดกระทำและการร่วมมือ เป็นวิธีการที่ให้ข้อมูลเฉพาะที่จะเป็นประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลง มีการสร้างเหตุการณ์เพิ่มโอกาสให้ดึงดูดความสนใจเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการให้เข้ามามีบทบาทตามที่กำหนดไว้ (Kotter, 1999 : 184)

2.1.2.3 การต่อรอง

การต่อรอง เป็นการหาจุดกึ่งกลางความพึงพอใจของบุคคล 2 คน ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งให้หมดไป เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ทั้ง 2 ฝ่าย เป็นกระบวนการในการหาข้อตกลงของคนทั้ง 2 ฝ่าย เพื่อนำผลประโยชน์มาให้ทั้งสองฝ่ายรู้สึกดี และเห็นพ้องระหว่างกัน การต่อรองเป็นการเจรจาระหว่างบุคคล 2 คนหรือมากกว่าที่ตกลงเจรจา เพื่อหาข้อยุติในประเด็นของการที่ต้องตัดสินใจข้อขัดแย้ง หรือในประเด็นที่เป็นผลประโยชน์ที่ต่างฝ่าย ก็มีผลประโยชน์เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ยอมรับกันได้ อำนาจในความสัมพันธ์จะมีอยู่ในตัวคนทุกคน เมื่อใดที่ความสัมพันธ์เกิดขึ้นทั้งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือโครงสร้าง ต่างต้องมีฝ่ายของอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ เมื่ออำนาจเข้ามา สิ่งที่จะเกิดขึ้นในปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว คือ การต่อรองในขั้วอำนาจของแต่ละฝ่ายที่เป็นผลผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม เมื่อมนุษย์ก้าวมาสู่พื้นที่ของมนุษย์ด้วยกัน ความสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ ถูกกำหนดขึ้นโดยเรื่องราวและพฤติกรรมของมนุษย์เอง การนิยามความหมายทำให้มนุษย์ค้นพบข้อเรียกร้องต่างๆ ในวิถีชีวิต ซึ่งนั่นคือสิ่งที่เรียกว่าอำนาจ เพื่อนำไปสู่การต่อสู้ ต่อรอง ต่อต้าน และขัดขืน เพื่อให้ความสัมพันธ์นั้นเป็นไปอย่างตอบสนองความต้องการของตนเองและผลประโยชน์ของกลุ่มมากที่สุด เมื่อใดที่การต่อรองเกิดสัมฤทธิ์ผล เมื่อนั้นอำนาจก็จะประจักษ์แก่บุคคล

พื้นที่มีอำนาจการต่อรองจะมีการครอบงำและกดทับอยู่อย่างเป็นธรรมชาติ ธรรมดาในการครอบงำและกดทับเหล่านั้นย่อมต้องมีการต่อรอง ต่อสู้ ได้กลับ เกิดขึ้นควบคู่เสมอ ในโลกที่มีพื้นที่ทางวัฒนธรรมถูกอุดมการณ์ครอบงำมาเป็นเวลานาน ภายใต้โครงสร้างที่สลับซับซ้อน เป็นการยากที่ประชาชนคนหนึ่งจะทำการต่อรองหรือต่อสู้ได้ง่ายๆ เพราะการรวมกลุ่มเพื่อเป็นกระบอกเสียงในการต่อรอง ต่อต้าน ไม่สามารถเกิดขึ้นได้บ่อยๆ โดยเฉพาะการต่อรองกับมายาคติที่มีประวัติศาสตร์และความเป็นธรรมชาติธรรมดาเป็นเกราะรักษาเอาไว้ การต่อสู้ต่อรองยังคงเกิดขึ้นและมีอยู่ตลอดเวลา เพราะการครอบงำทางอุดมการณ์ ค่านิยม และความเชื่อต่างๆ ไม่เพียงแต่จะยึดพื้นที่ทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังบุกรุกเข้ามายังพื้นที่ส่วนตัวในความคิดจิตใจของผู้คนอีกด้วย ดังนั้น การต่อสู้กับวาทกรรมขนาดใหญ่ของปัจเจกบุคคล คือการเริ่มต้นจากหน่วยเล็กๆ เริ่มจากเรื่องง่ายๆ ในชีวิตประจำวันที่ยังพอหลงเหลือช่องทางอิสระให้กำหนดได้จากตัวเอง (เกษม เพ็ญภินันท์, 2552 : 180)

2.1.2.4 การผสมผสาน

การผสมผสาน หมายถึงสิ่งที่เกิดจากการผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมหนึ่งกับอีกวัฒนธรรมหนึ่งทางด้านความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม การผสมผสานทางวัฒนธรรมครอบคลุมถึงปรากฏการณ์ทั้งหลายที่เป็นผลเนื่องมาจากกลุ่มบุคคลต่างๆ ซึ่งมีวัฒนธรรมต่างกัน มีการติดต่อกันโดยตรงเป็นระยะต่อเนื่องกัน อันเป็นผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในแบบวัฒนธรรมเดิมของกลุ่มหนึ่งหรือทั้ง 2 กลุ่ม การผสมผสานวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่กลุ่มปัจเจกบุคคลมีวัฒนธรรมต่างกัน ได้มีการติดต่อกันอย่างสืบเนื่อง อาจมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผนวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือทั้ง 2 กลุ่ม ซึ่งสถานการณ์ที่เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมนั้น ได้แก่ กลุ่มที่มาติดต่อกันนั้นรับวัฒนธรรมของอีกฝ่ายโดยสมัครใจหรือถูกบังคับ

กลุ่มที่มาติดต่อกันมีความเสมอภาคทางการเมืองทาง เศรษฐกิจ และทางสังคมหรือไม่ ถ้าไม่มีความเสมอภาค มีลักษณะอย่างไรบ้าง และกระบวนการผสมผสานวัฒนธรรมจะเลือก

ลักษณะวัฒนธรรมต่างๆ ที่มีการผสมผสานวัฒนธรรมเพื่อศึกษาและพิจารณากระบวนการบูรณาการ ลักษณะวัฒนธรรมที่รับจากกลุ่มอื่น การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม เป็นกระบวนการที่วัฒนธรรมของกลุ่มชนที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และเผ่าพันธุ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งอาศัยอยู่ร่วมกันในดินแดนเดียวกันหรือติดต่อกัน ทำให้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมค่อยๆ หดไปทีละน้อย จนผสมกลมกลืนเป็นวัฒนธรรมของชนอีกกลุ่มหนึ่ง โดยทั่วไปแล้วชนชาติส่วนน้อยจะค่อยๆ เปลี่ยนแปลงตนเองให้เข้ากับชนกลุ่มใหญ่ เช่น ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิตของตนๆ

หลังจากวัฒนธรรมที่ต่างกันสองวัฒนธรรมมาพบกันและสัมผัสกัน ก็เกิดการหยิบยืมและแลกเปลี่ยนกันใช้ในระยะเวลาที่สม่ำเสมอและยาวนานพอสมควร วัฒนธรรมทั้ง 2 จะผสมผสานกันและปะปนกันหมด แต่ยังรู้ว่าเป็นวัฒนธรรมของใคร ไม่ถึงกับปะปนกันจนแยกไม่ออก เมื่อผู้หยิบยืมวัฒนธรรมผู้นั้นกลับเข้าสู่กลุ่มชนเดิมของตน วัฒนธรรมเดิมนั้นๆ ก็จะมีการรูปแบบเดิมได้ต่อยุ่บุคคลผู้นั้นก็ยังประพฤติปฏิบัติตนตามวัฒนธรรมเดิมของตนไปตามเดิม แต่เมื่อออกมาพบปะหรือเผชิญกับผู้คนจากวัฒนธรรมอื่นๆ อีก ก็จะผสมผสานวัฒนธรรมของเขาเข้ากับวัฒนธรรมที่มาสัมผัสกันอีก รูปแบบการผสมผสาน การปรับประยุกต์วัฒนธรรมแบบหนึ่งมักจะมีการผสมผสานระหว่างสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่เข้ามา มีอยู่ 3 แบบ ได้แก่ 1) แบบแทนที่ คือ สิ่งเก่าหรือวัฒนธรรมเดิมถูกแทนที่ด้วยสิ่งใหม่หรือวัฒนธรรมใหม่ทั้งหมด 2) แบบเพิ่มเข้ามาแทน คือการเก็บทั้งของเก่าและของใหม่ไว้ด้วยกัน แบบเอาของเก่าและของใหม่ไว้ทั้งคู่ จะใช้ได้ภายใต้เงื่อนไขที่ต้องมีทรัพยากรมากพอ ที่จะใช้ได้ทั้งของเก่าและของใหม่ควบคู่กันไป และ 3) แบบปรับประสาน คือมีลักษณะเป็นลูกผสมด้านการนำเอาคุณลักษณะบางอย่างจากของเก่ามาบวกผสมเข้ากับคุณลักษณะบางอย่างจากของใหม่ แล้วผสมผสานกันออกมาเป็นลูกผสม แบบนี้จะกระทำได้ ก็ต่อเมื่อมีการวิเคราะห์คุณลักษณะ เพราะเราจะต้องตัดสินใจในแง่ว่า จะเอาคุณลักษณะใดจากของเก่ามาผสมกับของใหม่ (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2554 : 8)

จากการศึกษาข้างต้น จึงสามารถสรุปได้ว่า การปรับตัวเป็นศาสตร์ที่ใช้กับพฤติกรรมในแง่ของความสามารถของบุคคลในการพยายามที่จะปรับตนเองให้อยู่ในสภาพแวดล้อมได้อย่างดี และขั้นตอนของการปรับตัวนั้นก็เริ่มต้นด้วยความสนใจในวัฒนธรรมใหม่และนำไปสู่ขั้นที่เกิดจากการปรับตัวในที่สุด สำหรับปัจจัยในการปรับตัว เมื่อบุคคลได้พบกับปัจจัยต่างๆ ที่แตกต่างออกไปจากที่เคยได้เรียนรู้มา เมื่อเผชิญกับวัฒนธรรมใหม่ ก็เกิดการเรียนรู้พฤติกรรม ค่านิยม และประเพณีนั้นๆ เพื่อให้สามารถนำไปปฏิบัติให้เข้ากับวัฒนธรรมใหม่ได้ และเมื่อบุคคลประสบกับปัญหาก็จะหาวิธีการต่างๆ เพื่อลดปัญหานั้นๆ บุคคลก็จะหาวิธีการปรับตัวก็เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาหรือสนองความต้องการให้กับบุคคลที่มีปัญหาได้ ซึ่งวิธีที่บุคคลเลือกนำมาใช้นั้นก็จะมีมากมายหลายวิธี ขึ้นอยู่กับสภาพของปัญหาของแต่ละบุคคล เนื่องจากปัญหาหรือความสามารถและความต้องการของบุคคลมีความแตกต่างกัน หากบุคคลต้องการที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ก็จะต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวหรือเปลี่ยนแปลงและเปิดใจให้ยอมรับกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่อย่างเข้าใจ และอยู่กับสิ่งที่จะเกิดขึ้นผ่านการยอมรับ การปฏิเสธ การต่อรอง และการผสมผสานให้สอดคล้องกับแนวคิดการปรับตัว ซึ่งทฤษฎีการปรับตัวนี้สามารถนำไปใช้ในบทที่ 5 ในเรื่องเกี่ยวกับการปรับตัวของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ได้

2.1.3 แนวคิดการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์

การจะเข้าใจแนวคิดการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์นี้ ควรเข้าใจผ่านคำ 2 คำ คืออัตลักษณ์ และการประดิษฐ์สร้าง ดังนี้

2.1.3.1 อัตลักษณ์

สังคมมนุษย์ เป็นการอยู่ร่วมกันของบุคคล โดยการอยู่ร่วมกันก็มีลักษณะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในหลายรูปแบบ เช่น อาชีพ อายุ เพศ ศาสนา ฐานะ ที่อยู่อาศัย สังคมของมนุษย์เกิดจากกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นในด้านใดๆ โดยมีวัฒนธรรมหรือประเพณี รวมถึงภาษา การละเล่น และอาหารการกินของตนเองในแต่ละสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง การที่มนุษย์เราอยู่ร่วมกันเป็นสังคมนั้น ก็เพราะว่ามนุษย์เรามีพฤติกรรมทางการอยู่ร่วมกันในสังคม พฤติกรรมเหล่านั้นได้ขัดเกลาเข้ามาโดยลำดับจนกลายเป็นวัฒนธรรมเกิดขึ้น ดังนั้น ในแต่ละสังคมจึงมีวัฒนธรรมเฉพาะตัวที่ถือเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่น แม้ว่าจะมีชนกลุ่มต่างๆ ตามภาษาพูดที่หลากหลายก็ตาม แต่วัฒนธรรมก็จะแสดงถึงความเป็นปึกแผ่น การมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์อย่างเด่นชัดและหลากหลายจนกลายเป็นวัฒนธรรมหลักขึ้น มนุษย์ได้สร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการด้านต่างๆ เพื่อให้การดำเนินชีวิตในสังคมเป็นไปอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคม ทำให้เกิดการหล่อหลอมให้สมาชิกในสังคมหนึ่งๆ มีทัศนคติทางความเชื่อ ความสนใจ และความคิดสร้างสรรค์ไปในทางเดียวกัน ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือการนิยามตัวตนหรือบอกว่าตนเป็นใครในแง่เป็น “อัตลักษณ์” ของตนเกิดขึ้น

อัตลักษณ์ คือลักษณะอันเป็นจิตสำนึกส่วนตัวและจิตสำนึกร่วมในสังคมที่เกิดจากการนิยามตัวเองว่า ตัวเองคือใครหรือเป็นใคร มีความเป็นมาอย่างไร แตกต่างจากคนอื่นๆ อย่างไร และใช้อะไรเป็นเครื่องหมายของการแสดงออก คำว่า อัตลักษณ์ นี้ ก็คือสิ่งที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งส่วนหนึ่งก็จะเป็นลักษณะของตัวตนภายนอก เช่น กิริยาท่าทาง ภาษา และการแสดงออกต่อบุคคลอื่นๆ กับลักษณะของตัวตนภายใน ได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด นิสัยใจคอ คตินิยม ความเชื่อ และสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ อัตลักษณ์ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเป็นคำที่ต้องการสื่อถึงคำพูดบางประการเพื่อแสดงความเป็นตัวตนของบุคคล และเป็นตัวบ่งชี้ถึงลักษณะเฉพาะของตัวบุคคล สังคมหรือชุมชน เช่น เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่น และศาสนา ซึ่งมีคุณลักษณะที่ไม่ทั่วไปหรือสากลกับสังคมอื่นๆ คือลักษณะที่ไม่เหมือนกับของคนอื่นๆ ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั่นเอง

อัตลักษณ์ มาจากภาษาบาลีว่า อัตต กับคำว่า ลักษณะ รวมกัน โดยที่ “อัตตะ” มีความหมายว่า ตัวตนของตน ส่วน “ลักษณะ” มีความหมายถึงสมบัติเฉพาะตัว อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของการให้คำนิยามและตีความหมายเชิงคุณค่า ซึ่งคุณค่านั้น ไม่จำเป็นต้องได้รับความเป็นสากล แต่เป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมหรือการสร้างตัวตนจากวัฒนธรรมย่อยก็ได้ ทำให้เกิดการยอมรับความเป็นพหุลักษณะทางสังคม ซึ่งไม่เหมือนกับเอกลักษณ์ในคำนิยามสมัยแรก ที่จะต้องสร้างเพื่อความเป็นปึกแผ่นของสังคมเท่านั้น แต่อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการยอมรับในการมีอยู่ของปัจเจกอย่างจริงจัง อัตลักษณ์แตกต่างจากบุคลิกภาพในประเด็นที่สำคัญหลายประการ เราอาจมีบุคลิกภาพร่วมกับบุคคลอื่นๆ แต่การมีอัตลักษณ์ร่วมมีนัยของการเกี่ยวพันกับการตื่นตัวบางอย่างในตัวของเรา เช่น มนุษย์เราเลือกที่จะแสดงตัวตนกับกลุ่มหรืออัตลักษณ์ที่เฉพาะ ซึ่งบางครั้งมนุษย์เราอาจมีตัวเลือกมากกว่าคนอื่น ๆ และอัตลักษณ์ต้องการความตระหนักบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับส่วนที่เป็นของมนุษย์เรา

บุคลิกภาพอธิบายลักษณะต่างๆ ที่บุคคลทั่วไปจะมี เช่น การเข้าสังคมเก่งหรืออาจเป็นคุณลักษณะภายใน แต่อัตลักษณ์ต้องการพื้นฐานบางอย่าง อาจถูกจัดประเภทด้วยการมีลักษณะบุคลิกภาพ แต่คนเราต้องแสดงตนเอง (การยอมรับอย่างตั้งใจ) กับอัตลักษณ์ความสำคัญของการแสดงตัวตน คือ การมีอัตลักษณ์เหมือนกับกลุ่มหนึ่งและมีความแตกต่างกับอีกกลุ่มอื่นๆ หากลองคิดถึงสถานการณ์ที่คนเราพบกับใครสักคนในครั้งแรก และคนเรากำลังพยายามค้นหาว่า เขาคือใคร ด้วยการตั้งคำถามว่า เขามาจากไหน และเขาทำอะไรในสถานการณ์ต่างๆ สิ่งเหล่านี้เป็นการพยายามค้นหาสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวตนของบุคคลคนนั้น และสิ่งที่ทำให้เขาเหมือนกับตัวเราด้วย (สิ่งที่เรามีร่วมกับเขา) และสิ่งที่ทำให้เขาแตกต่างจากตัวเราหรือตัวเราได้ยินเสียงคนกลุ่มหนึ่งที่กำลังสนทนาแล้วพูดภาษาเดียวกับคุณ เราก็จะรับรู้ด้วยความรู้สึกรู้สึกของการระลึกรู้และแสดงความเป็นเจ้าของร่วมกับกลุ่มนั้น การที่ตัวเรามีบางอย่างร่วมกันได้นำเสนอช่วงของการระลึกรู้และการมีบางอย่างร่วมกับคนอื่นๆ ผู้ที่มีอัตลักษณ์ร่วมกับตัวเรา อัตลักษณ์ถูกแสดงออกให้เห็นผ่านการคล้ายกันนั้น คือ มันเกี่ยวกับบุคคลที่เหมือนตัวเราและความแตกต่างของบุคคลที่ไม่เหมือนกับตัวเรา (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2543 : 4)

เนื้อหาสำคัญของอัตลักษณ์ ก็คือ ลักษณะของการมีจิตสำนึกส่วนตัวและจิตสำนึกส่วนรวมในระดับสังคมที่เกิดจากการนิยามตัวเองว่า ตัวเราเองคือใคร เป็นมาอย่างไร แตกต่างจากคนกลุ่มอื่นหรือสังคมอื่นๆ อย่างไร และจะใช้อะไรเป็นเครื่องหมายในการแสดงออก นอกจากนี้ความหมายของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ยังหมายถึงความรู้สึกรู้หรือวัฒนธรรมร่วมของกลุ่ม หรือการที่ปัจเจกชนมีอิทธิพลหรือการได้รับการยอมรับจากวัฒนธรรมของกลุ่มนั้นๆ นอกจากนี้การยอมรับวัฒนธรรมของกลุ่มคนยังมีความเกี่ยวเนื่องกับบรรทัดฐานของสังคมด้วย ซึ่งบุคคลต้องยอมรับความเป็นเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของกลุ่มให้ได้ ความสำคัญของการสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ทำให้เห็นความแตกต่างและควาหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทั้งนี้ความแตกต่างดังกล่าวควรได้รับการยอมรับมากกว่าการตำหนิ หรือเกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม เพราะเกิดจากความแตกต่างและการไม่ยอมรับวัฒนธรรมเฉพาะของกลุ่มนั้นๆ นอกจากนี้การยอมรับในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่ม ทำให้บุคคลได้รับการยอมรับเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มได้ง่ายมากขึ้นอีกด้วย

อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคม ครั้นเมื่อตกผลึกแล้ว ก็อาจมีความคงที่ปรับเปลี่ยน หรือแม้กระทั่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก กล่าวอีกนัยหนึ่ง อัตลักษณ์เป็นเรื่องของความเข้าใจและการรับรู้ ว่า เราเป็นใคร คนอื่นเป็นใคร นั่นก็คือเป็นการกำหนดขึ้นและดำรงอยู่ว่า ตัวเรารับรู้เกี่ยวกับตัวเราเองอย่างไร และคนอื่นๆ รับรู้ตัวเราอย่างไร โดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ ลักษณะสำคัญของอัตลักษณ์ยังเป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ เพราะการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ต่างๆ จะกระทำโดยผ่านระบบสัญลักษณ์หลายรูปแบบ ในอีกด้านหนึ่ง อัตลักษณ์ก็ยังเกี่ยวข้องกัภูมิทัศน์ภายในของความเป็นตัวเราอย่างมาก ทั้งในด้านของอารมณ์และความรู้สึกเป็นเรา เพราะมนุษย์ให้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายที่เกี่ยวกับตนเอง ในกระบวนการที่สัมพันธ์กับโลกและบริบทของอัตลักษณ์และตัวตน ซึ่งมันซ้อนทับกันอยู่ จึงมีการจัดแบ่งประเภทของอัตลักษณ์ออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับอัตลักษณ์ส่วนบุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคมที่จะใช้แสดงตน เช่น การที่สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่ติดตัวมา ความเป็นพ่อ ความเป็นเพื่อน ความเป็นสามี-ภรรยา เข็มโรงเรียน ผ้าที่พันคอของทิม ภาษา หรือบางทีอาจเห็นได้จากเสื้อผ้าที่ใส่สัญลักษณ์และการสร้างภาพแทน

ความจริง เป็นสิ่งสำคัญในการแสดงให้เห็นแนวทางหรือที่เรามีอัตลักษณ์ร่วมกับบุคคลบางคน และการแยกแยะตัวเราด้วยการสร้างความต่างจากคนอื่น ๆ ในความเข้าใจนี้เอง แม้ว่าในฐานะของบุคคล เราจึงควรจะยอมรับในอัตลักษณ์ต่างๆ อย่างตั้งใจ อัตลักษณ์เหล่านั้นยังเป็นผลผลิตที่สำคัญของสังคม ที่เราอาศัยอยู่และความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น อัตลักษณ์จึงได้จัดเตรียมการเชื่อมโยงระหว่าง บุคคลกับโลกที่เขาอาศัยอยู่ นอกจากนี้อัตลักษณ์ยังรวมถึงเรื่องราว ฉันมองตัวฉันเองอย่างไร และคนอื่น ๆ มองฉันอย่างไรด้วย มันเข้าไปเกี่ยวกับตัวตนและสิ่งที่อยู่ภายใน เป็นการกำหนดตำแหน่งที่ระลึก จากสังคม ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่คนอื่น ๆ รับรู้ด้วย ไม่ใช่แค่ตัวเรารับรู้เท่านั้น อย่างไรก็ตาม การที่เรา มองตัวเราอย่างไรและคนอื่น ๆ มองตัวเราอย่างไร อาจไม่สอดคล้องกันเสมอไปได้ (พพัฒนา กิตติอาษา, 2546 : 139)

อัตลักษณ์ของคนอีสาน เป็นสิ่งสะท้อนความเป็นตัวตนของคนอีสานได้อย่างดี และสิ่งที่สะท้อนถึงความเป็นตัวตนที่ทุกคนมองสิ่งที่ทุกคนเห็น บอกได้เลยว่า นั่นคือคนอีสาน สิ่งที่บอกหรือแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของคนอีสานเช่นนี้ ก็คือภาษาอีสาน ซึ่งมีทั้งภาษาที่เป็นบทกลอนหรือเรียกอีกอย่างว่าผญา เป็นวัฒนธรรมทางภาษาที่ถ่ายทอดมาจากบรรพชน เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึง วัฒนธรรมภาษา และวัฒนธรรมภาษาอีสานได้มีความทุกข์ยาก เพราะปลงตกว่า ชีวิตนี้มีทุกอย่างอยู่แล้ว หากมีหนทางใดที่จะทำให้เกิดความสุขได้ ก็มักตัดสินใจทำก่อน จึงทำให้คนอีสานชอบอิสระ รักสนุก ไม่เป็นคนเจ้าทุกข์ แม้ว่าตนจะมีชีวิตที่ลำบากก็ตาม จึงทำให้สังคมอีสานมีลักษณะที่พิเศษแตกต่างจาก สังคมอื่นๆ เมื่อเทียบภาคอื่น สิ่งที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของคนอีสานอีกอย่างหนึ่ง ก็คืออาหาร ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นตัวตนและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนอีสาน ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อที่อยู่ต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ยึดมั่นในศาสนาและเชื่อในกฎแห่งกรรม ทั้งหมดนี้คือสิ่งที่บ่งบอก ถึงความเป็นอัตลักษณ์ของคนอีสาน ถึงแม้ว่าคนอีสานจะไปประกอบอาชีพในทั่วทุกภาคของประเทศ เขาก็จะนำวิถีชีวิตและความเชื่อในสิ่งเหล่านี้ไปด้วย เพราะนี่คือความเป็นตัวตนของคนอีสานนั่นเอง

2.1.3.2 การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์

แนวคิดอัตลักษณ์ ถือเป็นแกนกลางอย่างหนึ่งของการศึกษาการประดิษฐ์สร้าง อัตลักษณ์ เนื่องจากเป็นอัตลักษณ์หรือตัวตนของสังคมนั้นๆ ด้วย คือการยอมรับความแตกต่าง หลากหลายของผู้คนในสังคม นั่นก็หมายความว่า การยอมรับในอัตลักษณ์ของปัจเจกของชุมชนหรือ ของสังคมนั้นๆ เช่นกัน อัตลักษณ์มีความหมายหลากหลายมิติ ในที่นี้จะนำเสนอานิยามและมุมมอง โดยสังเขปเกี่ยวกับอัตลักษณ์และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ ซึ่งถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นโดยกระบวนการ ทางสังคม ครั้นเมื่อตกผลึกแล้ว ก็อาจมีความคงที่ ปรับเปลี่ยน หรือแม้กระทั่งเปลี่ยนแปลง หรือแม้ กระทั่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก กล่าวอีกนัยหนึ่ง อัต ลักษณ์เป็นเรื่องของความเข้าใจและการรับรู้ ว่า ตัวเราเป็นใครและคนอื่นเป็นใคร ซึ่งเป็นลักษณะที่ ประกอบขึ้นและดำรงอยู่ว่า ตัวเรารับรู้เกี่ยวกับตัวเราเองอย่างไร และคนอื่น ๆ รับรู้เราเป็นอย่างไร โดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ดังที่กล่าว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของ ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อผู้คนหรือกลุ่มอื่นๆ ด้วย (Berger, 1967 : 173)

อัตลักษณ์ คือสิ่งที่บุคคลให้ความหมายทางสังคม ที่คนซึ่งอยู่ในบทบาทเดียวกันมีส่วนร่วม ลักษณะที่สำคัญ ก็คืออัตลักษณ์ต่างๆ ที่เป็นผลผลิตทางสังคม อันได้แก่ อัตลักษณ์ที่ถูกก่อรูป และธำรงรักษาผ่านกระบวนการทางสังคม 3 ประการ คือ 1) การนิยามหรือให้ความหมายเกี่ยวกับ

ตัวตนตามการแบ่งประเภทต่างๆ ทางสังคม เช่น เพศ อายุ อาชีพ 2) การมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ตามการแบ่งประเภทต่างๆ ทางสังคม 3) การแสดงตนโดยการประนีประนอมหรือยืนยันการให้ความหมายและการแสดงพฤติกรรม อัตลักษณ์ต่างๆ เป็นการให้ความหมายเกี่ยวกับตนเอง คืออัตลักษณ์เป็นสิ่งที่คนเราได้มาจากการเข้าไปอยู่ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง และอัตลักษณ์เกิดขึ้นบนพื้นฐานความคล้ายคลึงและความแตกต่างของบทบาทอื่นๆ เป็นสัญลักษณ์และผลสะท้อนกลับ นั่นก็คืออัตลักษณ์เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อว่า คนที่มีอัตลักษณ์เดียวกันจะมีการแสดงออกในเรื่องเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ เหมือนกัน (Burke and Reitzes, 1991 : 239-251)

การประดิษฐ์สร้างและนำเสนออัตลักษณ์ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล อาจเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ แต่โดยรวมแล้วก็จะเกิดขึ้นจากการสรรหาความแตกต่างระหว่างความเป็นตัวเรากับความเป็นอื่น เช่น การกำหนดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ อาจใช้เส้นพรมแดนบนแผนที่ ภาษา การแต่งกาย หรืออาหาร มาเป็นองค์ประกอบในการสรรหาความแตกต่าง โดยส่วนใหญ่แล้วความแตกต่างดังกล่าว มักจะทำให้เกิดข้อขัดแย้งขึ้น จากนั้นจะพยายามแบ่งแยกและจัดความเป็นตัวเราและความเป็นอื่นให้ลงช่องที่แตกต่างกันดังกล่าว และที่สำคัญการแบ่งแยกในลักษณะข้อขัดแย้งเช่นนี้ ก็มักจะมีการให้คุณค่ากับด้านใดด้านหนึ่งด้วยเสมอ นอกจากจะอาศัยการสรรหาความแตกต่างแล้ว การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ยังต้องอาศัยระบบการแบ่งแยกด้วย เช่น ในเรื่องชนชั้น อาจใช้เงินหรือสถานะทางสังคมเข้ามาเป็นมาตรฐานในการแบ่งแยก ซึ่งแบ่งได้เป็นชนชั้นสูง ชนชนกลาง และชนชั้นกรรมาชีพ อีกทั้งยังมีการให้คุณค่าในการแบ่งแยกดังกล่าวด้วย (สุรเดช โชติอุดมพันธุ์, 2552 : 113)

อัตลักษณ์ส่วนบุคคล เป็นการประดิษฐ์สร้างอย่างหนึ่งในตัวบุคคล ที่ทำให้บุคคลมีความเป็นตัวของตัวเองที่แตกต่างจากผู้อื่น ซึ่งในทางสังคมวิทยามองว่า เมื่อบุคคลมาอยู่รวมกันในสังคม ก็จะต้องมีการติดต่อและสื่อสารกัน หรือมีการกระทำทางสังคมระหว่างกัน โดยพฤติกรรมที่แต่ละบุคคลแสดงออกมานั้น ก็เป็นปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานะทางสังคมตามโครงสร้างทางสังคมนั้นๆ การกระทำระหว่างกันทางสังคมทำให้บุคคลมีบทบาทตามสถานการณ์ที่ตนสัมพันธ์อยู่ที่จะใช้ในการแสดงตัวตน สิ่งนี้ถือเป็นสิ่งสำคัญในการแสดงให้เห็นแนวทางแสดงอัตลักษณ์ร่วมกับบุคคลอื่น และช่วยในการแยกแยะตัวเราด้วยการประดิษฐ์สร้างให้แตกต่างจากคนอื่นๆ อัตลักษณ์คือการประดิษฐ์สร้างความหมายเชิงวัฒนธรรมให้แก่ตัวตนของปัจเจกหรือกลุ่มชน เพื่อตระหนักในคุณค่าของชีวิตตน โดยพุ่งเป้าไปที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ตัวตนของตนต้องการจะเป็น หรือต้องการยอมรับความเปลี่ยนแปลง และเต็มใจที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองได้ด้วย ซึ่งความสำคัญของการแสดงตน ก็คือการระบุได้ว่ามีอัตลักษณ์เหมือนกับกลุ่มหนึ่ง และมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ อย่างไรก็ตามในสายตาคณะอื่น โดยผ่านระบบของการประดิษฐ์สร้างทั้งด้านอารมณ์และความรู้สึกภายในตัวเราเอง

การเลือกแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงตำแหน่งความเด่นของการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทนั้นๆ คือการให้ความหมายกับคุณลักษณะของสถานการณ์ต่างๆ หมายถึงระดับที่บุคคลยินยอมให้อัตลักษณ์อื่นๆ ได้แสดงพฤติกรรมออกมาตามสถานที่ที่มีความหมายนั้น ลักษณะอื่นๆ ภายในตัวบุคคล หมายถึงการที่บุคคลมีความภาคภูมิใจในตนเองหรือมีความพึงพอใจพฤติกรรม การเลือกบทบาท หมายถึงพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกตามอัตลักษณ์ที่มีความเด่นที่สุดในสถานการณ์นั้นๆ พฤติกรรมของการประดิษฐ์สร้างจึงเป็นผลลัพธ์ของความเด่นของอัตลักษณ์ตามบทบาทของบุคคลที่เลือกและแสดงออกมา ที่เรียกว่าพฤติกรรม ทั้งนี้การปฏิบัติ

ตนตามบทบาทจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว ก็ขึ้นอยู่กับการให้ความสำคัญกับความเด่นของอัตลักษณ์เป็นสำคัญ (Stryker, 1989 : 1083)

ดังนั้น อัตลักษณ์จึงเป็นการประดิษฐ์สร้างพื้นที่ทางสังคม ที่มีการปฏิบัติการอย่างหลากหลาย เพื่อช่วงชิงและสร้างตำแหน่งแห่งที่ของกลุ่มตนในประชาสังคม จากที่เคยมองกันว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งเฉพาะจงเจาะ เป็นวัตถุนิยัย ตายตัวแน่นอน หากแต่ในปัจจุบันการศึกษาอัตลักษณ์ได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะเชิงกระบวนการทางประวัติศาสตร์ของอัตลักษณ์ และมองว่าอัตลักษณ์มีลักษณะเชิงอัตวิสัย แนวคิดอัตลักษณ์ในลักษณะดังกล่าว จึงสอดคล้องกับแนวคิดใหม่ๆ ที่ใช้ในการศึกษาวัฒนธรรม เนื่องจากในเมื่อวัฒนธรรมเป็นเวทีของกระบวนการต่อรองทางสังคมและการเมือง การแสดงออกทางวัฒนธรรมจึงเป็นการแสดงออกที่วางอยู่บนการสำนึกต่อตัวตนของผู้กระทำการทางวัฒนธรรม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า กระบวนการทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมนี้ไม่พ้นกระบวนการของการก่อร่างและต่อรองอัตลักษณ์ไปพร้อมๆ กันด้วย อัตลักษณ์จึงเปลี่ยนแปลงไปโดยสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางสังคม การเมือง และกระบวนการทางสังคมเสมอ เมื่อแนวคิดอัตลักษณ์พัฒนามาสู่การศึกษาทางวัฒนธรรมที่เป็นกระบวนการ แนวคิดอัตลักษณ์จึงเป็นการศึกษาถึงกระบวนการทางประวัติศาสตร์ของการต่อรองการสำนึกต่อตนเองและผู้อื่นที่เปลี่ยนแปลงเป็น “การประดิษฐ์สร้าง” เสมอ (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2556 : 33)

อัตลักษณ์เป็นสิ่งประดิษฐ์ในกระบวนการทางสังคมและการเมือง ไม่ได้หมายความว่าสิ่งประดิษฐ์นี้จะไม่ผลจริงในทางปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะอัตลักษณ์ที่ประดิษฐ์ขึ้นมาถูกถือว่าเป็นจริง อัตลักษณ์ในฐานะที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ขึ้น ได้มาจากการเข้าใจสองมิติของภาพแทนความจริงที่สร้างอัตลักษณ์ขึ้นมา ซึ่งมีทั้งภาพตัวแทนของตนเองและภาพตัวแทนเพื่อปฏิบัติการสร้างตัวตน การแสดงออกของอัตลักษณ์ในฐานะที่เป็นภาพตัวแทน จึงไม่ได้เป็นเพียงที่แสดงออกมาให้ปรากฏ แต่ภาพแทนตัวตนดังกล่าวยังเป็นตัวแบบสำหรับปฏิบัติการของการแสดงตัวตนด้วย กล่าวคือ ในการสร้างภาพแทนอัตลักษณ์ขึ้นมานั้น กลุ่มคนที่สร้างมันขึ้นมา ไม่ว่าจะสร้างเพื่อตนเองหรือเพื่อคนอื่นก็ตาม ได้อาศัยภาพแทนอัตลักษณ์เป็นต้นแบบของการกระทำ ของปฏิบัติการที่มีต่อภาพตัวแทนนั้น เช่น เมื่อเราสร้างภาพตัวแทนขึ้นมาว่า ตัวเราเป็นชาวสยาม ซึ่งสยามในที่นี้เป็นเมืองยิ้ม เราก็จะพยายามทำให้ตนเองเข้าใจได้ว่า เมืองสยามนี้สงบสุข ผู้คนมีหน้าตาอิ้มแย้มแจ่มใส มีแต่ความชื่นบานในทางกลับกันเมื่อเราสร้างภาพตัวแทนคนอื่น ๆ ขึ้นมาอย่างไร เราก็จะยึดถือเอาภาพตัวแทนนั้นกำกับแนวทางในการปฏิบัติตนต่อเขา ดังนั้น การศึกษาการสร้างภาพตัวแทนอัตลักษณ์จึงไม่เพียงศึกษาจินตภาพ แต่เป็นการศึกษาปฏิบัติการอันเนื่องมาแต่จินตภาพนั้นหรือกรรมนั้นด้วย

จากที่ศึกษามาข้างต้น จึงสรุปได้ว่า การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีความรู้สึกร่วมในด้านการตระหนักรู้เกี่ยวกับตัวตนของตัวเราเกี่ยวกับการยอมรับในความเป็นตัวตน ประกอบกับการแสดงตัวตนให้เห็นว่า มีความเหมือนหรือแตกต่างอย่างไรกับกลุ่มอื่นๆ อัตลักษณ์จึงกลายเป็นเรื่องของการประดิษฐ์สร้างให้เป็นไปตามความต้องการของแต่ละบุคคลมากขึ้น และเป็นความตั้งใจหรือใจที่จะสร้างอัตลักษณ์หนึ่งๆ ขึ้นมาเพื่อให้ตนเองได้ยึดโยง เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิต และมีความเกี่ยวข้องกับการนำเสนออัตลักษณ์ดังกล่าวให้ปรากฏและเป็นที่รับรู้ของสังคม และเป็นความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของอัตลักษณ์ในสังคมไทยให้ชัดเจนขึ้น นอกจากนั้นยังเป็นแนวทางการศึกษาที่ชี้ให้เห็นโอกาสของการสร้างตัวตน

ใหม่ๆ ตลอดเวลามากกว่า แนวคิดการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์เช่นที่กล่าวนี้สามารถนำไปใช้ในบทที่ 6 ที่เกี่ยวกับเรื่องการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีได้

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เห็นได้ว่า มีใครได้ดำเนินการศึกษา และวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับ “ปรากฏการณ์ฤๅษี : ความเชื่อ การปรับตัว และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่” ไว้บ้าง ผู้วิจัยจะขอแยกทบทวนออกเป็น 2 ประเด็น คือ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

บุญเรือง วันทา (2534 : 51) ได้ศึกษาเกี่ยวกับบันทึกประวัติความเป็นมาของบ้านเลตองคุ และลัทธิฤๅษี พบว่า บ้านเลตองคุเป็นที่ตั้งของสำนักลัทธิฤๅษี ตำบลแม่จัน อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก ในเขตทุ่งใหญ่นเรศวรฝั่งตะวันออก โดยมีผู้นำเป็นฤๅษีนิยิตะละกู่และมีการสืบทอดมาแล้ว 10 คน มีลูกศิษย์ในสำนักประมาณ 60 คน ในสำนักมีกฎปฏิบัติเคร่งครัดในการเข้ามาบวชอยู่ และการนับถือ ลัทธิฤๅษีของสมาชิกในหมู่บ้านที่นับถือลัทธิฤๅษีจะปฏิบัติตามกฎข้อห้ามของเจ้าสำนักอย่างเคร่งครัด อยู่ 14 ข้อ เช่น 1) ห้ามเลี้ยงสัตว์จำพวก หมู ไก่ 2) ห้ามดื่มสุรา ฝิ่น กัญชา ของมีเงินเมาทุกชนิด 3) ห้ามเล่นการพนันทุกชนิด 4) การแต่งการต้องได้รับความเห็นชอบจากพ่อแม่ ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน 5) ผู้ชายมีเมียได้เพียงคนเดียว เป็นขลุ่ยเมียคนอื่นไม่ได้ ฯลฯ เช่นเดียวกันนักบวชในสำนักมีข้อปฏิบัติ ที่เคร่งครัดอยู่ 4 ข้อคือ 1) ถ้าเป็นลูกศิษย์แล้วหากไม่ครบ 3 ปี 3 เดือน จะเข้าไปในหมู่บ้านไม่ได้ 2) เมื่ออยู่สำนักครบ 3 ปี 3 เดือน แม้จะอนุญาตให้เข้าไปในหมู่บ้านได้แต่ห้ามขึ้นบนบ้านเด็ดขาด 3) ห้ามกินสัตว์ใหญ่ เช่น ช้าง กระต๊อ กุ้ง หมู ไก่ ส่วนสัตว์เล็ก เช่น ลิง ค่าง กระเจิง กินได้ 4) เมื่ออยู่ในสำนักต้องทำมาหากิน ทำไร่และล่าสัตว์เหมือนชาวบ้านทั่วไป ยกเว้นวันพระและวันสำคัญทางศาสนาที่ต้องหยุดทำงาน ส่วนการส่งผ่านเจ้าฤๅษีนั้นมี 2 วิธีคือ 1) เจ้าสำนักตนก่อนแต่งตั้งลูกศิษย์ในสำนักที่มี อาวุโสและปฏิบัติตนอยู่ในกรอบที่เคร่งครัด 2) หากเจ้าฤๅษีมีรณะภาพก่อนแต่งตั้งโดยการผ่านการฝัน ของสานุศิษย์และสมาชิกในพื้นที่วัฒนธรรมอย่างน้อยสามครั้ง และสามคนจึงจะเป็นเจ้าสำนักที่ สมบูรณ์ได้

สยาม อารยะ (2537 : 34-36) ได้ศึกษาเกี่ยวกับแผ่นดินศักดิ์สิทธิ์เพื่อค้นหาฤๅษี พบว่า ชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ป่าตะวันตกต่างยึดมั่นในคำสอนของฤๅษีตามครรลองของบรรพบุรุษ ซึ่งฤๅษีมี วิวัฒนาการมาในท่ามกลางการต่อสู้ของชาวกะเหรี่ยงในเขตแดนพม่า และไม่พอใจที่ถูกกีดกันไม่ให้ บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

ขวัญชีวัน บัวแดง (2545 : 187) ได้ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการลัทธิฤๅษีและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ของคนกะเหรี่ยงในบริเวณชายแดนไทย-พม่า พบว่า การก่อตัวของลัทธิฤๅษีเป็นขบวนการต่อสู้เพื่อหา พื้นที่ทางศาสนาให้สามารถเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนาและบวชเป็นพระภิกษุได้โดยผ่าน พุทธตำนาน

เบญจมาศ ชุมวรฐายี และคณะ (2546 : 71) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องฤๅษี พบว่าฤๅษี ถือกำเนิดในประเทศพม่าที่หมู่บ้านแมะนอง แมะวะ เดิมทีนั้นฤๅษีส่วนใหญ่จะบำเพ็ญบารมีอยู่ ตามถ้ำ ตามป่าเขา ที่เรียกว่าเป็นสำนักชั่วคราวหรือห้องตะโห่ ต่อมาได้ค่อยกลายเป็นสำนักถาวร

หรือห้องกะโจีะ หลังจากที่มีสำนักอยู่ที่บ้านไผ่ตงคุ ตำบลแม่จัน อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดมัญจาคีรี ก็นำ
 หนองขาวหนองขาวแทนการนำหนองสีเหลืองคล้ายพระธรรมยุติเช่นในอดีต เพราะถือว่า เป็นการสื่อทาง
 จิตวิญญาณกับฤๅษีของตนได้ยังไม่ถึงขั้น

ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดแม่ฮ่องสอน (2548 : 11) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ
 ชุมชนปากะเกะฤๅษี ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านมอทะ-หม่องกะวะ ตำบลแม่จัน อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดมัญจาคีรี
 พบว่า มีการนับถือลัทธิฤๅษีอย่างเคร่งครัด ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนปากะเกะฤๅษี โดยมีผู้นำ
 ทางจิตวิญญาณที่เป็นนักบวช หนองขาวหนองขาว เป็นผู้สืบทอดตำแหน่งและการกิจองค์ฤๅษีในชุมชนที่คน
 กะเหรี่ยงฤๅษีให้การเคารพนับถือ ทุกๆ วันสำคัญทางประเพณีตามวัฒนธรรมกะเหรี่ยงฤๅษีจะมีศรัทธา
 ไปร่วมทำบุญในสำนักฤๅษี ขอพรและรับฟังการเทศนาสั่งสอนจากผู้นำที่เป็นตัวแทนฤๅษีอย่าง
 เนืองแน่น ผู้ชายปากะเกะฤๅษีที่นับถือฤๅษีต้องมีการรักษาอัตลักษณ์ของทรงผมไว้จนกระทั่งหัวอย่าง
 เคร่งครัด เพราะเชื่อว่าทรงผมเปรียบเสมือนทรัพยากรธรรมชาติที่ต้องดูแลรักษาไม่ให้สั้นโล่งเตียน
 คนที่นับถือฤๅษีต้องห้ามกินเนื้อสัตว์และผักบางชนิด เช่น ผักกูด ผักหนาม หน่อหวาย ปลีกล้วย
 ในวันพิเศษเดือนละ 2 ครั้ง คือ แรม 15 ค่ำ และขึ้น 15 ค่ำ คนที่นับถือฤๅษีจะมาที่สำนักฤๅษี ซึ่งเป็น
 พื้นที่ประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อและเป็นสถานที่พำนักขององค์ฤๅษีอย่างต่อเนื่อง คนที่นับถือฤๅษี
 นั้นต้องไม่ทำระบบการเกษตรที่ทำลายดิน น้ำ ป่า และอากาศ ต้องไม่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว ได้แก่ ข้าวโพด
 มันสำปะหลัง ยางพารา ต้องไม่ใช้สารเคมีในการทำเกษตร ถ้าใครคิดว่าปฏิบัติตามไม่ได้ให้
 พิจารณาตนเองออกจากความเป็นสมาชิกฤๅษี ซึ่งไม่ได้มีการห้ามบุคคลออกจากสมาชิกกลุ่มฤๅษี ขึ้นอยู่
 กับความสนใจและสมัครใจของแต่ละบุคคล แต่ถ้าเป็นต้องปฏิบัติตามคำสอนและข้อปฏิบัติ
 ของฤๅษีอย่างเคร่งครัด

ปริทรรศน์ หุตางกูร (2549 : 46) ซึ่งศึกษาเรื่องฤๅษี ได้ระบุว่า ปราบกฏการณ์ฤๅษีใน
 วรรณกรรมที่นำเสนอการอยู่ร่วมกันระหว่งวิถีการแสวงหารายได้กับวิถีแห่งศรัทธา ซึ่งเป็น
 เรื่องขัดแย้งกัน โดยสะท้อนผ่านความขัดแย้งระหว่งกลุ่มชาวบ้านและหน่วยงานเชิงอนุรักษ์นิยมกับ
 กลุ่มชาวบ้านและหน่วยงานที่มีรายได้จากฤๅษี ความปรารถนาของเวนต์ที่อยากให้การเป็นฤๅษีสามารถ
 “เป็นอาชีพได้” จะสะท้อนความคิดขัดแย้งนี้ได้เป็นอย่างดี ท่ามกลางความขัดแย้งนี้ วิถีคิดแบบทุนนิยม
 กลับเข้ามาเอื้อให้เกิดความประนีประนอมผ่านการจัดระเบียบวิถีการได้มาซึ่งรายได้โดยไม่หลอกลวง
 ประชาชน และจัดให้การปฏิบัติธรรมให้เป็นสัดส่วนแยกออกจากธุรกิจ รวมถึงการผ่อนเป้าหมายเชิง
 เศรษฐกิจในการมุ่งหวังกำไรเป็นเป้าหมายสูงสุดลง ทำให้องค์กรสามารถดำเนินธุรกิจต่อไปได้โดยไม่
 ขัดแย้งกับแนวทางแบบอนุรักษ์นิยม

กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน (2551 : 472) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปราบกฏการณ์ฤๅษี
 พบว่า ฤๅษีเป็นผู้สร้างลัทธิสมัยใหม่ และตัวของฤๅษีเองนั้นก็ต้องการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ให้เข้ากับ
 สังคมเมืองเพื่อความอยู่รอด ปราบกฏการณ์ฤๅษีถูกมองผ่านโลกของความศักดิ์สิทธิ์ และอาจกลายเป็น
 พื้นที่ทางเลือกในโลกแบบทุนนิยมที่ผู้คนให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่ามิติทางศาสนา วิถีปฏิบัติและ
 พฤติกรรมของฤๅษีจึงถูกสร้างให้เป็นมหรสพแห่งความบันเทิงของผู้คนเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ
 สร้างรายการในรูปแบบของเรียลลิตีโชว์ที่เน้นการนำเสนอภาพแทนของผู้คนแบบสมจริง ลักษณะ
 ดังกล่าว คือการสร้างสภาวะความจริงเสมือน (Simulation) อันเป็นการใช้สื่อและเทคโนโลยีมีอิทธิพล

เชิงอำนาจในการผลิตสร้างภาพตัวแทนของวัตถุหรือปรากฏการณ์บางอย่างทางสังคม โดยการจำลองความเหมือนจริงภายใต้เงื่อนไขที่ว่าของจริงจะมีหรือไม่หรือเป็นเช่นไรไม่สำคัญ เพราะเทคโนโลยีสามารถสร้างขึ้นได้ ให้กลายเป็นความจริงของตัวมันเอง (Reality of its Own)

สมเกียรติ โล่ห์เพชรรัตน์ (2558 : 58) ได้ศึกษาเกี่ยวกับกำเนิดพระฤๅษี : ตำนานและอิทธิพลในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับพระฤๅษี พบว่า ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระฤๅษีในสังคมไทยมาจากมหากาพย์รามายณะ มหากาพย์ภารตยุทธชาติต่างๆ รวมทั้งพระไตรปิฎกในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์ ในอดีตชาติขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงไปจุติเป็นฤๅษี เรื่องราวของฤๅษีในสังคมไทยส่วนใหญ่เรียนรู้ผ่านเข้ามาทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎกมานานแล้ว ส่วนคำว่าฤๅษีนั้นในคัมภีร์พระเวทที่เก่าแก่ที่สุดของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูซึ่งมีอายุมากกว่า 5,000 ปี ระบุว่า ฤๅษีมีมาก่อนที่ในโลกนี้จะมีศาสนาอย่างเป็นทางการ ประวัติการบูชาฤๅษีในสังคมไทยมีมานานกว่า 600 ปี ตามข้อมูลของประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่รองรับ การค้นพบคัมภีร์โบราณและรูปเคารพขององค์ฤๅษีนั้นมีมาตั้งแต่สมัยต้นอยุธยา รวมทั้งอาณาจักรอื่นๆ ในสุวรรณภูมิ แต่มหากาพย์รามายณะ (รามเกียรติ์) และมหากาพย์ภารตยุทธ เป็นส่วนสำคัญที่ส่งอิทธิพลเข้ามาทางสังคมไทย โดยเฉพาะวงการแสดงโขนไทยมีส่วนทำให้สังคมไทยรู้จักองค์ฤๅษีมากขึ้น จนพัฒนาเป็นวัฒนธรรมการบูชาองค์ฤๅษี การไหว้ครูและครอบครูของผู้แสดงโขน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ส่งต่อมายังสังคมภายนอก จนความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากความศรัทธาเหล่านี้ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการดำรงชีพในสังคมไทย ฤๅษีในพระพุทธศาสนาจะมีความแตกต่างจากฤๅษีของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเล็กน้อย เพราะฤๅษีของพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่จะมาจากพระไตรปิฎกเป็นฤๅษีที่มีความเกี่ยวข้องกับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่อยู่ในรูปของพระโพธิสัตว์ตั้งแต่กำเนิดแล้วออกบวช เป็นผู้ทรงศีลทั้งยังเป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ฤๅษีในพระพุทธศาสนามักจะใช้คำว่า ดาบสมมากกว่า คำว่าฤๅษีส่วนมากจะมีประวัติแสดงปัญญาทางธรรมด้านการเสียสละ เพื่อรักษาชีวิตของผู้อื่นมากกว่าการแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เหมือนฤๅษีในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ด้วยเหตุนี้ ฤๅษีในพระพุทธศาสนาจึงเป็นฤๅษีทางนามธรรมมากกว่ารูปธรรม ทำให้ฤๅษีองค์ต่างๆ ที่สังคมไทยรู้จักส่วนใหญ่จะเป็นฤๅษีที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่มีอิทธิพลภาพ

2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ภาวนีย์ บุญวรรณ (2544 : 3) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง วิเคราะห์ความเชื่อพระพุทธศาสนาและฤๅษีของชาวกะเหรี่ยงทุ่งใหญ่นเรศวร : กรณีศึกษาหมู่บ้านสะเน่พ่อง ตำบลไล่โว่ อำเภอส่งขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า ชาวกะเหรี่ยงประยุกต์พระพุทธศาสนาตามสภาพพื้นถิ่นและความมุ่งหวังของตน เพื่อให้มีความเป็นอยู่สงบสุขทั้งทางสังคมและธรรมชาติ หลักคำสอนและพิธีกรรมจะผสมผสานกับสภาพแวดล้อม ฤดูกาล และความเชื่อในเรื่องอื่นๆ ด้วย ส่วนความเชื่อเรื่องฤๅษี (เตอหละโคง) ของชาวกะเหรี่ยงทุ่งใหญ่นเรศวร เกิดขึ้นครั้งแรกในเขตพม่า (เมียนมา) ฤๅษีประยุกต์คำสอนของพระพุทธศาสนามาเป็นแนวปฏิบัติ และเพิ่มรายละเอียดในเรื่องความเป็นอยู่การทำมาหากิน และวัฒนธรรมของกลุ่มชนของตน ในสมัยแรกฤๅษีไม่เพียงเป็นผู้นำทางศาสนา แต่ยังเป็นผู้นำทางการปกครองอีกด้วย ปัจจุบันบทบาททางการปกครองเปลี่ยนแปลงไป คำสอนของฤๅษีเป็นคำสั่งสอนของบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา พระพุทธศาสนาและฤๅษีตามความเข้าใจของชาวกะเหรี่ยงทุ่งใหญ่นเรศวร มีจุดมุ่งหมายเพื่อไปเกิดให้ทันยุคพระศรีอาริยมตไตรย พระพุทธเจ้า

องค์สุดท้ายของภทฺธกับปณินี้ ซึ่งเป็นสังคมอุดมคติ ความเชื่อทั้งสองลักษณะส่งผลในชีวิตประจำวันของชาวกะเหรี่ยงทุ่งใหญ่นเรศวร ให้มีมโนทัศน์ในการเป็นคนสมถะและถ่อมตน อันประสานให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน

สมาน เสดะพันธุ์ (2555 : 68-69) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ตำนานฤๅษีแห่งดินแดนทุ่งปงไต่ยะ จากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเขตอำเภอสังขละบุรี ผลการศึกษามีดังนี้ พบว่า การเกิดขึ้นของฤๅษี ได้เริ่มต้นเมื่อครั้งที่คนกะเหรี่ยงยังคงอาศัยอยู่ในป่าในถ้ำ เลี้ยงหมู เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ ไม่มีศีล ไม่มีธรรม เป็นผี เป็นยักษ์ (แต่ะทิเมะชา) ไม่มีศาสนา และไม่สามารถเข้าวัดได้ ชนชาติมอญถูกพม่าเองก็ดถูก คนกะเหรี่ยงเล่าว่า เมื่อพระอินทร์ได้มองลงมายังโลกมนุษย์ เห็นชนเผ่ากะเหรี่ยง นึกสะทกสะทอนใจว่ามนุษย์กลุ่มอื่นๆ ก็เป็นชาวพุทธ มีธรรมะกันหมดแล้ว เจริญเป็นอารยธรรม เหลือแต่เพียงคนกะเหรี่ยงไม่มีอะไรเป็นที่ยึดเหนี่ยว จึงตกลงใจที่จะช่วย โดยดลบันดาลให้เกิดฤๅษีตนแรกขึ้น เพื่อเผยแพร่คำสอนและหลักธรรมให้แก่ชาวกะเหรี่ยงทั้งหมด คนกะเหรี่ยงจึงเริ่มรู้จักการทำบุญ ถือน้ำศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา และมีวิถีปฏิบัติอย่างคนผู้ที่มีศีลธรรม กะเหรี่ยงเฒ่าเฒ่าเรียกฤๅษีว่า ไอยะไสยะ มาจากภาษาบาลีว่า อสิ ซึ่งแปลว่า ฤๅษี คนกะเหรี่ยงเฒ่า มีความเชื่อในเรื่องไอยะไสยะ หรือลัทธิตะละคงมานั้นนาน และฤๅษีจะอยู่เฉพาะบริเวณเวียไอยะไสยะ (บริเวณทุ่งพระฤๅษี) และนอนในศาลาฤๅษีเท่านั้น ทำหน้าที่ปกครองดูแลและนำชาวบ้านในการประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องดีงาม เพื่อรอรับพระผู้มีพระภาคเจ้าองค์ต่อไปที่จะเสด็จลงมาโปรดชาวโลก คือ พระศรีอริยเมตไตรย ก่อนจะถึงบริเวณเวียไอยะไสยะ (บริเวณทุ่งพระฤๅษี) จะต้องข้ามลำห้วยสายหนึ่งเรียกว่า ลำห้วยทียะเซาโหว่ แปลว่า สายน้ำผลไม้สีแดง

สมาน เสดะพันธุ์ (2555 : 71) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ตำนานเล่าขานของคนกะเหรี่ยงเฒ่าเฒ่าในตำบลไล่โว่ อำเภอสังขละบุรี ผลการศึกษามีดังนี้ พบว่า ฤๅษีในป่าเวียจาทียะเพ็ง (ชื่อดั้งเดิมของป่าทุ่งใหญ่ในภาษากะเหรี่ยง) นั้นมีมานานแล้ว เมื่อฤๅษีบำเพ็ญศีลภาวนาจะลงไปดื่มน้ำที่ลำห้วยที่อยู่ในบริเวณนั้น ตลอดสายน้ำสายนี้จะมีต้นไม้ชนิดหนึ่งที่มีสีแดงสดออกผลและตกลงมาในลำห้วย จึงทำให้สายน้ำสายนี้ดูเป็นสีแดงสดตลอดสาย เมื่อฤๅษีได้กินผลไม้ในสายน้ำนี้แล้วจะไม่มีความรู้สึกหิวกระหาย เชื่อว่าทำให้เป็นอมตะ ต่อมาชาวกะเหรี่ยงเฒ่าเฒ่าที่อาศัยอยู่ในบริเวณเวียจาทียะเพ็งก็จะมาทำบุญที่ทุ่งพระฤๅษี และมาดื่มน้ำที่ลำห้วยเซาโหว่ บริเวณทุ่งฤๅษีมีต้นน้ำสำคัญ คือ แม่กะสะ (แม่กะตริย) ไหลไปทางตะวันตกออกไปพม่าที่บ้านทิลป่า ด้านทิศเหนือเป็นจุดต้นน้ำสุริยะไหลไปทางเหนือไปชายแดน ที่บ้านไต่ดอค์คู่ด้านตะวันออก เป็นลำห้วยเซาโหว่ไหลมาเจอกับห้วยดงวี บริเวณทุ่งฤๅษีจึงมีความสำคัญกับคนกะเหรี่ยงทุ่งใหญ่ คนกะเหรี่ยงทุ่งใหญ่ จึงเรียกบริเวณนี้ว่าเวียจาทียะเพ็ง แปลว่า บ่อน้ำแห่งสัจจะ (เวียทุ่ง/จา สัจจะ/ทียะเพ็ง บ่อน้ำ) ชื่อเรียกดังกล่าวเป็นการเตือนให้ผู้คนที่อยู่ในผืนป่าใหญ่แห่งนี้ต้องเป็นคนมีสัจจะ มีศีลมีธรรม ความเชื่อดั้งเดิมของคนกะเหรี่ยงที่นั่นล้วนเป็นความเชื่อที่มีลัทธิตะละคงหรือลัทธิฤๅษี ซึ่งเป็นนิยายของผู้ที่เชื่อและคาดหวังในพระโพธิสัตว์ ซึ่งจะมาอวตารเป็นพระศรีอริยเมตไตรย หลังสิ้นยุคพระพุทธศาสนา คือ หลังปี พ.ศ. 5000 และผู้นำทางด้านความเชื่อคือฤๅษี จึงมีอยู่ทั่วไปในตำนานท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยง

ชินวร ฟ้าดิษฐ์ (2559 : ค) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ความเชื่อปู่ฤๅษีบรมครู : กรณีศึกษา ตำบลปู่ฤๅษีบรมครู ตำบลคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษามีดังนี้ พบว่า ความเชื่อเรื่องฤๅษีในสังคมไทยมีมาตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในรูปแบบของวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์และ

สถาปัตยกรรมที่อยู่ตามวัดวาอาราม ทั้งนี้ความคิดความเชื่อเกี่ยวกับฤๅษีได้แพร่กระจายเข้าสู่พื้นที่ต่างๆ ของสังคมไทยในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงถูกสื่อผลิตซ้ำ โดยเฉพาะในภาพยนตร์หรือละครทางโทรทัศน์และสื่อสิ่งพิมพ์ ให้ผู้บริโภคได้เสพอย่างต่อเนื่องและรับรู้สัญลักษณ์ของฤๅษีที่เป็นผู้ปกป้อง ผู้ให้คำแนะนำสั่งสอนและผู้รักษา ทำให้เกิดการยอมรับความเชื่อที่มีสัญลักษณ์ของฤๅษีได้หนึ่งในความเชื่อ คือ ความเชื่อปฎิญาบรมครูที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 จนถึงปัจจุบัน โดยเรื่องของความเชื่อปฎิญาบรมครูนั้น เจ้าสำนักได้สร้างสัญลักษณ์เกี่ยวกับปฎิญาบรมครู โดยแบ่งออกเป็น 1) ตัวแบบของความจริง คือ ความคิดความเชื่อเกี่ยวกับฤๅษีบรมครู ซึ่งเป็น “ครูฤๅษี” ที่อยู่ในปาทองภาคใต้ของประเทศไทย รวมถึงความศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ 2) ตัวแบบสำหรับความจริงคือ รูปเคารพปฎิญาบรมครู ทั้งตัวแบบของความจริงและตัวแบบสำหรับความจริงทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เกิดการส่งผ่านความเชื่อให้กลุ่มลูกศิษย์ที่เข้ามาใช้บริการให้ยอมรับระบบสัญลักษณ์ที่ปรากฏในความเชื่อนี้ อันได้แก่ อาจารย์มั่งกรในฐานะที่เป็นบุคคลสัญลักษณ์ที่ไม่สามารถแยกขาดจากปฎิญาบรมครูได้ เพราะบทบาทหน้าที่ที่ซ้อนทับกัน คือ ความเป็นครูในโลกแห่งความจริงและครูในโลกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงวัตถุลักษณะอย่างเศียรพองแก้ว ที่ปรากฏในพิธีกรรมสัญลักษณ์ทั้งในพิธีไหว้ครูประจำปีหรือพิธีกรรมประจำวัน ล้วนแล้วแต่ส่งความหมายให้ภาะของปฎิญาบรมครูตามการรับรู้ของลูกศิษย์เด่นชัดขึ้น อีกทั้งลูกศิษย์ก็ยังโยยหา “ครู” และต้องการความช่วยเหลือจากครู จนตัดสินใจใช้ความเชื่อปฎิญาบรมครูเข้ามาแก้ปัญหาชีวิตให้สามารถผ่านไปได้อย่างราบรื่น

อินทรา วิททยสมบุรณ์ (2559 : 145-150) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ลัทธิฤๅษี : วาทกรรมของ คนชายขอบ (กะเหรี่ยง) ภาพสะท้อนพลังชุมชนสู่สังคมอุดมคติ ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ลัทธิฤๅษีเป็น ลัทธิความเชื่อที่มีการนับถือมาอย่างยาวนาน ลัทธิฤๅษีที่กลุ่มชนกะเหรี่ยงนับถือ เป็นวาทกรรมอย่างหนึ่งของกะเหรี่ยงป๋าวและสะกอ ที่อาศัยตามตะเข็บชายแดนไทย-พม่า สร้างขึ้นเพื่อความเป็นปึกแผ่น และเป็นการปรับตัวเพื่อการเอาตัวรอดของชาติพันธุ์ ในอดีตกะเหรี่ยงกลุ่มนี้อาศัยอยู่ในพม่า และถูกพม่ารังแกอย่างน้อย 2 ครั้ง คือ ครั้งแรกในสมัยพระเจ้าอลองพญาทำสงครามชนะมอญ พ.ศ. 2318 ครั้งที่ 2 คือ พ.ศ. 2355 พม่าปราบปรามกะเหรี่ยง เมื่อทราบว่ามีทัศนคติที่ต่ออังกฤษ ทำให้ต้องอพยพเข้ามาในประเทศไทยแล้วสร้างลัทธิฤๅษีขึ้นมา สมาชิกในชนวนวัฒนธรรมลัทธิฤๅษีต้องปฏิบัติตามข้อห้าม เช่น ห้ามดื่มสุรา ยาเสพติด เคารพในธรรมชาติ และทุกวันพระต้องไปทำบุญที่ศูนย์กลางวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นการควบคุมทางสังคมโดยผ่านฤๅษี เจ้าฤๅษีมีการส่งผ่านอำนาจมาแล้ว 10 คน มี 2 ลักษณะ ในการส่งผ่าน ประการแรก เจ้าฤๅษีองค์ก่อนแต่งตั้งนักบวชในสำนักก่อนมรณภาพ และประการที่สอง หากเจ้าฤๅษีมรณภาพก่อนแต่งตั้ง จะแต่งตั้งโดยผ่านการเข้าฝันนักบวชอย่างน้อย 3 คน และฝัน 3 ครั้ง จึงจะได้เป็นเจ้าฤๅษี ท่ามกลางการรุกรานของอำนาจรัฐและอำนาจโลกาภิวัตน์ ที่พยายามเข้าไปพัฒนาและเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรม เช่น กรณีการปะทะกันระหว่างกะเหรี่ยงกับตำรวจตระเวนชายแดนที่ ตำบลแม่จัน อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก เมื่อปี 2535 ในขณะเดียวกัน การจัดการแบบชนวนวัฒนธรรมลัทธิฤๅษีในปัจจุบัน มีความสอดคล้องกับนโยบายรัฐไทยที่มุ่งเน้นการกระจายอำนาจการปกครองลงสู่ท้องถิ่น ลัทธิฤๅษีก็มีการปกครองโดยเจ้าฤๅษี มีกรอบกติกาของพลังทางการเมืองผูกโยงไว้กับผู้ที่มีอำนาจ เพื่อใช้อำนาจนั้นเป็นกลไกควบคุมทางสังคม สมาชิกคนใดหากละเมิดจะถูกทำโทษจากคณะกรรมการที่แต่งตั้งจากสมาชิก

ทั้งไทยและพม่า จำนวน 12 คน ที่เรียกว่า “บูโตะเคอะ” ลงโทษอย่างหนักคือการไล่ออกจากชุมชน เช่น กรณีทำผิดลูกเมียคนอื่น

วิโรจน์ อินทนนท์ (2560 : 54) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ชีปะขาวในสังคมล้านนา ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ชีปะขาวพบได้ทั้งในอินเดีย อียิปต์ ปาเลสไตน์ แต่มีชื่อเรียกผู้ที่เป็นชีปะขาวแตกต่างกันออกไป เช่น สันยาสิ ฤๅษี ดาบส ปรีพาทก หรือแม้กระทั่งสมณะ การแต่งกายก็มีแบบต่างๆ กันคือ นุ่งห่มด้วยหนังสัตว์ นุ่งห่มด้วยผ้าเปลือกไม้ ผ้าย้อมน้ำฝาด และนุ่งห่มด้วยผ้าขาวล้วน กิจวัตรประจำวัน คือ การสวดมนต์ ทำสมาธิภาวนา และให้คำชี้แนะแก่ประชาชนผู้มาขอคำชี้แนะ สังคมไทยได้รับเอาแนวคิดนี้มาพร้อมกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพระพุทธศาสนา จนกลายมาเป็นรูปแบบปฏิบัติของฤๅษี ชีปะขาวและแม่ชี ในสังคมล้านนาชีปะขาวถูกเรียกว่าผ้าขาว โดยมีข้อความปรากฏเกี่ยวกับผ้าขาวอยู่ในคัมภีร์หลายแห่ง เช่น มูลศาสนา จามเทวียงส์ ผ้าขาวนั้นมีอยู่หลายประเภทด้วยกัน คือ ผ้าขาวที่สมาทานรักษาศีล 5 หรือศีล 8 ไม่โกนผม ผ้าขาวที่สมาทานรักษาศีล 5 หรือศีล 8 และโกนผม ผ้าขาวที่สมาทานรักษาศีล 227 โกนผมและคิ้ว ผ้าขาวประเภทหลังนี้จะได้รับความเคารพเลื่อมใสจากประชาชนไม่ต่างไปจากพระภิกษุ เช่น ผ้าขาวปี เป็นต้น เมื่อล้านนาได้รับอิทธิพลจากภายนอก ทำให้แนวคิดนี้เปลี่ยนแปลงไป การบวชเป็นพระตอนแก่ได้รับการยอมรับจากประชาชนมากขึ้นจึงไม่มีคนบวช

สุวิธาน พัฒนาไพรวัลย์ (2561 : 195-257) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบเขตสังคมและวัฒนธรรมพิเศษชุมชนปกากะญอฤๅษีคนต้นทะเล บ้านมอทะ-หม่องก๊วะ ตำบลแม่จัน อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก ผลการศึกษาวิจัยพบว่า มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนปกากะญอฤๅษี คนต้นทะเล บ้านมอทะ-หม่องก๊วะตำบลแม่จัน อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก ได้แก่ พื้อฮิหรือองค์ฤๅษี เป็นผู้นำสูงสุดทางจิตวิญญาณ สอนเรียนรู้คนต้นทะเล ปรัชญาสอนคนชี้เกยจ ป่าต้นน้ำและป่าอนุรักษ์ ต่อม่าบู้ล่อหรือสำนักฤๅษี ไร่หมุนเวียน รูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืน การไ้้วยผม อัตลักษณ์ชายผู้บ่ลือศรัทธาฤๅษีอัตลักษณ์ การแต่งกายแบบปกากะญอ ป่าชุมชน ประเพณีเรียกแขกกินข้าว การทอผ้า การจักสาน ต้นบุกและมะอิ ประเพณีมาบูโตะ การทำบุญไหว้เจดีย์ ฤๅษี และเตาไฟ อัตลักษณ์ห้องครัวในบ้านปกากะญอ หัวใจของบ้าน ส่วนรูปแบบเขตสังคมและวัฒนธรรมพิเศษของชุมชนปกากะญอฤๅษี บ้านมอทะ-หม่องก๊วะ พบว่า เป็นการนำมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนบรรจุอยู่ในเขตสังคมและวัฒนธรรมพิเศษของชุมชน แสดงให้เห็นถึงความเป็นพื้นที่เขตพิเศษที่มีทั้งพื้นที่ทางกายภาพ (Physical Space) พื้นที่ทางสังคม (Social Space) และพื้นที่จิตวิญญาณ (Spiritual Space) โดยมีสำนักฤๅษีเป็นพื้นที่ศูนย์กลาง (Hub) ของพื้นที่เขตพิเศษทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เนื่องจากเป็นสถานที่ที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์ของการพบปะแลกเปลี่ยนพูดคุย เป็นพื้นที่ศูนย์รวมจิตใจเพราะเป็นที่ซึ่งองค์ฤๅษีพำนักอยู่ เป็นสถานที่ในการประกอบกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน

สมาลี มหณรงค์ชัย (2562 : 31-48) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ฤๅษีในอินเดียโบราณ : ศึกษา “ความเป็นนักบวช” ของฤๅษี ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ไม่มีความหมายใดที่ถูกอธิบายไว้ในสายพราหมณ์ตั้งแต่ยุคพระเวท อันแสดงถึงฤๅษีในฐานะของนักบวชแบบถอดถอนความเป็นนักบวชของฤๅษี และถูกกำหนดจากคุณสมบัติภายในของฤๅษีบางท่าน ไม่ได้ถูกกำหนดจากวิถีชีวิตของฤๅษีทั่วไป คำอันเหมาะสมที่สามารถนำมาใช้เรียกฤๅษีแบบพราหมณ์ในทางพระพุทธศาสนา ก็คือคำว่า “ดาบส”

ไม่ใช่ “มุณี” ส่วนคำว่า “มุณี” และ “บรรพชิต” อนุโลมใช้เพื่อเรียกครูฤๅษีบางท่านที่เข้าสู่กระแส นิพพานแล้วหรือมีวิถีชีวิตแบบถนอมเช่นสมณะเท่านั้น

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่า มีคนศึกษาประเด็น เรื่องบันทึกประวัติความเป็นมาของบ้านเลตองคุและลัทธิฤๅษี เป็นเอกสารทางราชการว่า บ้านเลตองคุ เป็นที่ตั้งของสำนักลัทธิฤๅษี ตำบลแม่จัน อำเภออัมพาง จังหวัดตาก เอกสารของบุญเรือง วันทา (2534) ศึกษาเรื่องแผ่นดินศักดิ์สิทธิ์เพื่อค้นหาพระฤๅษี เอกสารของสยามอารยะ (2537) ศึกษาเรื่อง กระบวนการลัทธิฤๅษีและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของคนกะเหรี่ยงในบริเวณชายแดนไทย-พม่า เอกสารของ ขวัญชีวัน บัวแดง (2545) ศึกษาเรื่องความเชื่อเรื่องฤๅษี เอกสารของเบญจมาศ ชุมวรฐายี และคณะ (2546) ศึกษาเรื่องชุมชนปกากะญอฤๅษี ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านมอทะ-หม่องกะวี ตำบลแม่จัน อำเภอ อัมพาง จังหวัดตาก เอกสารของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดแม่ฮ่องสอน (2548) ศึกษา เรื่องปรากฏการณ์ฤๅษีในวรรณกรรม เอกสารของลูกสาวฤๅษี (2549) ศึกษาเรื่องปรากฏการณ์ฤๅษีเป็น ผู้สร้างลัทธิสมัยใหม่ เอกสารของกาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน (2551) ศึกษาเรื่องกำเนิด พระฤๅษี : ดำเนิน และอภินิหาร และเอกสารของสมเกียรติ โล่ห์เพชรรัตน์ (2558) ศึกษาเรื่องความเชื่อ เกี่ยวกับพระฤๅษี ซึ่งเอกสารที่ทบทวนมาทั้งหมดพบว่า ยังไม่มีการศึกษาในเรื่องที่ต้องการศึกษา ส่วน ใหญ่มีการศึกษาเฉพาะพื้นที่ตามตะเข็บชายแดนของกลุ่มกะเหรี่ยง-พม่า แต่ว่าฤๅษีที่เป็นคนไทย โดยเฉพาะฤๅษีในจังหวัดมหาสารคาม ยังไม่มีคนได้ศึกษาวิจัย ดังนั้น จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาใน ประเด็นเกี่ยวกับ “ปรากฏการณ์ฤๅษี : ความเชื่อ การปรับตัว และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ใน บริบทสังคมอีสานสมัยใหม่”

อีกทั้งในการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นด้วย ก็ทำให้เห็นว่า งานวิจัยของภาวนีย์ บุญวรรณ (2544) แสดงให้เห็นถึงชาวกะเหรี่ยงประยุกต์พระพุทธศาสนาตามสภาพพื้นถิ่น เพื่อให้ ความเป็นอยู่สงบสุขทั้งทางสังคมและธรรมชาติ หลักคำสอน และพิธีกรรม งานวิจัยของสมาน เสดตะพันธุ์ (2555) แสดงให้เห็นถึงคนกะเหรี่ยงยังคงอาศัยอยู่ในป่าในถ้ำ ไม่มีศาสนา พระอินทร์ดล บันดาลให้เกิดฤๅษีตนแรกขึ้น เพื่อเผยแพร่คำสอนหลักธรรมให้กับชาวกะเหรี่ยงทั้งหมด งานวิจัยของ สมาน เสดตะพันธุ์ (2555) แสดงให้เห็นถึงฤๅษีในป่าเวียงจันทน์เพ็งมีมานานแล้ว ฤๅษีบำเพ็ญศีลภาวนา ดื่มน้ำที่ลำห้วยที่จะมีต้นไม้มียี่สิบแดงสดออกผลและตกลงมาในลำห้วย เมื่อฤๅษีได้กินผลไม้นี้แล้วจะไม่มี ความรู้สึกหิวกระหายเป็นอมตะ งานวิจัยของชินวร พาดิษฐ์ (2559) แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องฤๅษี ในสังคมไทยว่า มีมาตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในรูปแบบของวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ และความเชื่อเกี่ยวกับฤๅษีได้แพร่กระจายเข้าสู่พื้นที่ต่างๆ ของสังคมไทยในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เกี่ยวกับฤๅษีบรมครูหรือครูฤๅษี งานวิจัยของอินทรา วิทยสมบูรณ์ (2559) แสดงให้เห็นถึงลัทธิฤๅษีว่า เป็นลัทธิความเชื่อ ที่มีการนับถือมาอย่างยาวนานของผู้คน ที่อาศัยตามตะเข็บชายแดนไทย-พม่า เจ้า ฤๅษีมีการส่งผ่านอำนาจมาความเชื่อมานาน งานวิจัยของวิโรจน์ อินทนนท์ (2560) แสดงให้เห็นถึง ชีปะขาว เรียกว่าสันยาสิ ฤๅษี ดาบส ปรีชาชก หรือสมณะก็ได้ การแต่งกายด้วยหนังสัตว์ ผ้าเปลือกไม้ ผ้าย้อมน้ำฝาด และผ้าขาวล้วน รักษาศีล 5 หรือศีล 8 ไม่โกนผม และรักษาศีล 227 โกนผมและคิ้ว งานวิจัยของสุวิธาน พัฒนาไพรวัลย์ (2561) แสดงให้เห็นถึงมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนปกากะญอฤๅษี คือ พื้อฮิหรือองค์ฤๅษี เป็นผู้นำสูงสุดทางจิตวิญญาณ เป็นสถานที่ในการประกอบ กิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน และงานวิจัยของสุมาลี มหณรงค์ชัย (2562) แสดงให้เห็นถึง

ยุคพระเวทว่า ฤๅษีอยู่ในฐานะนักบวช คำใช้เรียกฤๅษีแบบพราหมณ์ในทางพระพุทธศาสนา คือดาบส ไม่ใช่หมื่น มุนีและบรรพชิตอนุล้อมใช้เพื่อเรียกครูฤๅษีบางคน que เข้าสู่กระแสนิพพานแล้วเท่านั้น ทำให้เห็นประเด็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการศึกษาของผู้วิจัยได้ ซึ่งเป็นงานวิจัยของวิโรจน์ อินทนนท์ ที่ได้กล่าวว่า ฤๅษีต้องรักษาศีล 5 หรือศีล 8 ไม่โกณผม เพราะในการศึกษาสำนักฤๅษีในจังหวัดมหาสารคามมีอยู่ 3 สำนักที่เป็นบุคคลธรรมดาหรือฆราวาส และรักษาศีล แต่ก็มีสำนักฤๅษี 2 สำนักที่เป็นพระภิกษุสงฆ์ แต่งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดก็ล้วนแต่เกี่ยวกับงานของผู้วิจัยในแง่เป็นงานวิจัยนอกพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม แต่ว่าก็สามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อต่อยอดในประเด็นเรื่องความเชื่อ การปรับตัวของฤๅษี และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในพื้นที่ศึกษาของจังหวัดมหาสารคามได้

บทที่ 3 บริบทพื้นที่ศึกษา

การศึกษาเรื่อง ปรากฏการณ์ฤๅษี : ความเชื่อ การปรับตัว และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ควรมีการทำความเข้าใจส่วนของบริบทพื้นที่ศึกษา ซึ่งจะแบ่งประเด็น การศึกษาออกเป็น 3 ประเด็น คือ สังคมอีสานสมัยใหม่ จังหวัดมหาสารคาม และสำนักฤๅษีที่ศึกษาใน จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งประกอบด้วยสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนที สำนักอาศรมปุณฺณิทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง) สำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหาพนธ์) สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหาพนฺธิ คุรุธรรม 9 โกฎิ และสำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์วัด (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) ดังมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 สังคมอีสานสมัยใหม่

สำนักฤๅษีทั้ง 5 ที่จะทำการศึกษาวิจัย เป็นไปอยู่ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ที่ดีจัดว่าเป็น พื้นที่และช่วงเวลาที่น่าดึงดูดตั้งแต่ฤๅษีพุทธจริยแสดงอิทธิฤทธิ์โชไว้ในภาคเหนือของไทยในปี พ.ศ. 2554 จนนำมาสู่การจัดประชุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 ในปี 2560 ณ จังหวัดมหาสารคามและการจัดประชุมฤๅษีขึ้น อีกครั้งในอีก 2 ปีต่อมา ณ ตักสิลา หน้าที่ว่าการอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ในปี พ.ศ. 2562 กระทั่งว่าเกิดสำนักฤๅษี 5 สำนักขึ้นในจังหวัดมหาสารคามนั้น จึงจำเป็นจะต้องกล่าวถึงสังคมอีสาน สมัยใหม่ให้เป็นที่รับรู้เป็นเบื้องต้นก่อน ดังนี้

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึงทศวรรษ 2520 เป็นช่วงเวลาแห่ง การเริ่มต้นของระบบการเมืองใหม่และการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัย ช่วงเวลาดังกล่าวนี้นำมา สู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมครั้งสำคัญของภูมิภาคอีสานทั้งในทางกายภาพ และความรู้สึกนึกคิดของ ผู้คน นำสังคมการเมืองไทยเข้าสู่การเป็น “รัฐประชาชาติ”

อีสานได้พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้วยการตัดถนน เชื่อมโยงระบบไฟฟ้า และการสื่อสารให้มี ใช้อย่างทั่วถึง ทำการพัฒนาเมืองหลักภายในภูมิภาคที่รวมเอาศูนย์บริหารงานราชการ สถาบัน การศึกษา และเขตอุตสาหกรรมไว้ภายในนั้น เช่น เมืองขอนแก่น อุดรธานี นครราชสีมา อีกทั้งยังได้ ส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ และการผลิตเพื่อการค้า ซึ่งได้ชักนำวิถีชีวิตของชาวบ้านเข้าสู่กลไกใน ระบบเศรษฐกิจแบบการตลาดที่ถูกกำหนดโดยรัฐ ทำให้คนอีสานและคนในภูมิภาคอื่นถูกผนวก รวมเข้าด้วยกัน การติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการนี้ ได้สร้าง สำนึกในความเป็นชาติร่วมกันได้ในระดับหนึ่ง เป็นผลให้คนอีสานตระหนักถึงตัวตนความเป็นอีสาน ที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย (ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2543 : 5-44)

รัฐไทยในทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา มีนโยบายในการพัฒนาภาคอีสานเพื่อเสริมสร้าง ความมั่นคงทางการเมือง โดยได้ทำการสถาปนาเมืองในตัวจังหวัดให้กลายเป็นศูนย์รวมอำนาจรัฐ ในท้องถิ่นอย่างแท้จริง ด้วยการจัดวางให้เป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการ เช่น ศาลากลางจังหวัด ศาลจังหวัด สถานีตำรวจ สาธารณสุขจังหวัด โรงเรียน อีกทั้งยังเน้นการวางผังเมืองให้ทันสมัย อยู่ตามจังหวัดต่างๆ นอกจากนี้ยังได้พัฒนาเมืองหลักในภูมิภาค ซึ่งตามแผนพัฒนา

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2505-2509 ได้กำหนดให้ขอนแก่นเป็นเมืองแรก ในการนี้ได้มีการจัดสร้างศูนย์ราชการขึ้นใหม่ให้เป็นระเบียบสวยงามในปี พ.ศ. 2504 การจัดตั้งศูนย์วิชาการด้านอนามัยระดับเขตในปี พ.ศ. 2518 และการจัดตั้งมหาวิทยาลัยขอนแก่นเป็นสถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกในภาคอีสานในปี พ.ศ. 2505 และได้สร้างขอนแก่นให้เป็นศูนย์กลางคมนาคม ด้วยการตัดถนนเชื่อมโยงกับจังหวัดอื่นที่อยู่รายรอบ คือถนนมิตรภาพเชื่อมกับจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดอุดรธานี และจังหวัดหนองคาย ถนนมะลิวัลย์เชื่อมกับจังหวัดเลย ถนนสายขอนแก่น-กาฬสินธุ์ และมีสนามบินที่เป็นระบบมาตรฐานเปิดให้บริการ ในเวลาต่อมาการพัฒนาเมืองหลักได้ขยายไปยังพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา อุดรธานี สกลนคร และอุบลราชธานี ทำให้เชื่อมโยงเมืองเล็กเมืองน้อยรวมเข้าไว้ด้วยโครงข่ายคมนาคม จนทำให้พื้นที่อีสานมีความเป็นปึกแผ่นในทางกายภาพ (ปทุมรัตน์ อติชาติ, 2543 : 61)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษามากขึ้น โดยได้มีการปรับปรุงขยายโรงเรียนมัธยมปลาย สายอาชีพแขนงต่างๆ ทั้งในโรงเรียนเกษตรกรรม วิทยาลัยเทคนิค ในช่วงเวลานี้ได้มีการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาขึ้นในภาคอีสาน เริ่มจากการจัดตั้งมหาวิทยาลัยขอนแก่น ในปี พ.ศ. 2506 จัดตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษามหาสารคาม ในปี พ.ศ. 2511 ซึ่งต่อมาวิวัฒนาการเป็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม ในปี พ.ศ. 2517 และท้ายที่สุดเป็นมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ในปี พ.ศ. 2537 นอกจากนี้ยังได้จัดตั้งวิทยาลัยครูในจังหวัดอุบลราชธานี อุดรธานี นครราชสีมา สุรินทร์ บุรีรัมย์ สกลนคร และจังหวัดเลย สถาบันการศึกษาเหล่านี้มีส่วนอย่างยิ่งในการศึกษาเรื่องของท้องถิ่น โดยเริ่มต้นขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2510 และปรากฏเด่นชัดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2520 อันเป็นผลมาจากนโยบายการปฏิรูปการศึกษาของรัฐบาลภายหลังปี พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา (ธีรชัย บุญมาธรรม, 2551 : 55) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ที่อีสานกับรัฐไทยเริ่มมีความเป็นปึกแผ่น มั่นคง ได้ส่งผลให้ความคิด ความรู้ และอุดมการณ์ความเป็นไทยทางวัฒนธรรม รวมถึงองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งชาติผ่านนโยบายการพัฒนา การจัดการศึกษา และการกิจกรรมด้านส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นดังกล่าวส่งผลให้ประวัติศาสตร์ของคนท้องถิ่นเกิดการปรับเปลี่ยน โดยรับเอาวิธีการศึกษาแบบสมัยใหม่เข้ามาใช้มากขึ้น เพื่อปรับฐานความรู้ให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม พบว่าในช่วงเวลานี้ตัวตนของคนอีสานในสมัยพัฒนา คือ ความเป็นอีสานในเชิงกายภาพ และจิตสำนึกของผู้คนได้เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์แล้ว โดยผ่านการเคลื่อนไหวไปมาของผู้คนที่สานสัมพันธ์กันผ่านเครือข่ายและระบบวัฒนธรรมภายใต้ขอบเขตสังคมอีสานสมัยใหม่

“อีสาน” ถือเป็นภูมิภาคที่มีอารยธรรม จารีตประเพณี และภูมิศาสตร์เฉพาะ และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา อีสานที่เคยเป็นพื้นที่ว่างเปล่ามานาน (ในความหมายทางสังคมศาสตร์) ก็กลับมีความหมายในมิติต่างๆ มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางเศรษฐกิจ ทำให้อีสานได้กลายเป็นพื้นที่ในการรองรับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ถนน เขื่อน ไฟฟ้า สาธารณูปโภค ฯลฯ จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก (พ.ศ. 2504) ส่งผลให้เศรษฐกิจในภาคอีสานมีการปรับตัวไปตามโครงสร้างแบบ “เศรษฐกิจนิยม” ราษฎรอีสานเริ่มทำการผลิตเพื่อการค้าและจำหน่ายอย่างชัดเจน ในขณะที่พื้นที่ต่างๆ ในภูมิภาค ก็ได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปสู่การผลิตแบบใหม่ ที่เน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า ในภาวะความทันสมัยเป็นปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และค่านิยม ซึ่งก่อตัวขึ้นมาตั้งแต่ 2 ทศวรรษที่แล้ว อันเนื่องมาจากกระแสการเปลี่ยนแปลงจาก

ภายนอกที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว รุนแรงและสุดขีด โดยที่คนอีสานได้เข้าไปปฏิสัมพันธ์เข้าไปทำการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวต่อสภาพของเงื่อนไขต่างๆ ยังทำให้สภาพของภูมิภาคอีสานที่แตกต่างจากสภาพเมื่อวาน แต่อีสานในวันนี้กำลังจะถูกแทนที่ด้วยภาพลักษณ์ใหม่ที่ผู้คนหันโลกตื่นตัวกับเรื่องราว มีรสนิยมและมีวิถีชีวิตใหม่ที่ทุกคนมีแต่ความมั่นใจ ทันยุคทันสมัย จึงเป็นภาพของภูมิภาคอีสานที่มีนัยของการเปลี่ยนแปลงและมีมิติของความสลับซับซ้อน มีภาพของการสิ้นไหล มีพัฒนาการที่ไม่หยุดนิ่งและไม่คงที่

การนิยามการเปลี่ยนแปลงอีสานในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา สรุปเป็น 3 ประการด้วยกัน ได้แก่ 1) อีสานมีการเปลี่ยนแปลงจากดินแดนชายขอบทางภูมิศาสตร์ของรัฐไทย มาเป็นดินแดนที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายด้วยการคมนาคมขนส่งที่สะดวกรวดเร็ว เป็นสะพานเชื่อมต่อทางเศรษฐกิจกับอินโดจีนและพม่า 2) อีสานมีการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ หลังจากเศรษฐกิจเพื่อยังชีพเป็นเศรษฐกิจทุนนิยม โดยได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ ซึ่งเป็นเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมที่มีการค้าและบริการ และอุตสาหกรรมนำหน้า และ 3) อีสานมีการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้คนอีสานในชนบทได้เข้าไปสัมพันธ์กับเศรษฐกิจภายนอก ซึ่งทำให้ช่องว่างของความสัมพันธ์ระหว่างคนเมืองกับคนชนบทอีสานลดลง การเปลี่ยนแปลงในอีสานผ่านการอธิบายภาพของการก่อตัวของอีสานใหม่ด้วยลักษณะสำคัญ อันได้แก่ ความหมายใหม่ของพื้นที่ภูมิรัฐศาสตร์ การขยายตัวของสาธารณูปโภค โครงสร้างประชากรใหม่ การขยายตัวของเมืองและบทบาทของเมืองชายแดน การขยายตัวของระบบการศึกษา การบริการสุขภาพ บริการสินเชื่อและบริการต่างๆ จากภาครัฐ พัฒนาการของเกษตรกรรมรูปแบบใหม่ การย้ายถิ่นแรงงาน การแต่งงานข้ามชาติข้ามวัฒนธรรม ผลกระทบการขยายตัวของสื่อมวลชนทางเลือก พลังการประดิษฐ์สร้างวัฒนธรรมสมัยนิยมและอัตลักษณ์ทางสังคมใหม่ของคนอีสาน ชาวอีสานได้เข้าสู่ภาวะความทันสมัย โดยเริ่มขยับฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม และค่านิยม (รสนิยม) เข้าไปใกล้กับคนเมืองและสังคมเมืองมากขึ้น (พัฒนา กิตติอาษา, 2557 : 53)

การเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนชาวนาที่เริ่มเดินออกห่างจากการทำการเกษตรแบบพึ่งพาเป็นปรากฏการณ์การเลิกเป็นชาวนา คือ ครัวเรือนหันไปทำการผลิตที่พึ่งพาทุนแบบเข้มข้นมากขึ้น และใช้เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าในการผลิต แม้ครัวเรือนชนบทจะยังคงทำการเกษตรอยู่ก็ตาม แต่รูปแบบและเป้าหมายของการผลิตนั้นก็บิดเบี้ยวเปลี่ยนรูปไปมาก โดยเฉพาะการผลิตมีลักษณะเป็นการตอบสนองทุนและระบบตลาดอย่างชัดเจน ส่วนครัวเรือนเองก็ผันตัวเองไปเป็นผู้ประกอบการรายย่อย เช่น ผู้ประกอบการธุรกิจ รับจ้างอื่นๆ นอกภาคเกษตร สิ่งเหล่านี้มองในแง่ดีว่าเป็นพัฒนาการของความทันสมัยในชนบท (Rigg, 2001 : 85) การเปลี่ยนแปลงในชนบทได้ทำให้เกิดวิถีการผลิตวิถีการบริโภคใหม่ๆ โดยสิ่งเหล่านี้ได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงชีวิตคนชนบท ให้เข้าไปปฏิสัมพันธ์กับโลก และระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม โดยการเข้าไปปฏิสัมพันธ์นั้นได้ทำให้คนชนบทกลายเป็นคนที่ไม่ใช่ชาวนา หรือคนที่ทำมาหากินจากเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว หากแต่มีชีวิตที่ทันสมัย หลากหลาย และผูกพันเป็นเนื้อเดียวกันกับความทันสมัย การเปลี่ยนแปลงของคนอีสานในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ที่เรียกว่า “วิถีอีสานใหม่” คนอีสานต้องการผลิตสร้างตัวตนใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง เพราะคนอีสานมีแรงปรารถนาจากภายใน มีความใฝ่ฝันและแรงบันดาลใจที่มีพื้นฐานจากความยากจนที่คอยเป็นแรงผลักดันให้คนอีสานมีความมุ่งมั่นเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ เลื่อนฐานะ แสวงหาความมั่งคั่งทางวัตถุ มีความปรารถนาอยากเป็นผู้มีความทันสมัย และภาคภูมิใจกับอัตลักษณ์ที่ทันสมัยใน

อัตลักษณ์ทางสังคมใหม่ของคนอีสาน ปรากฏตัวตนและอัตลักษณ์ใหม่ของคนอีสาน ตั้งแต่ยุคหลังสงครามเย็น เปลี่ยนแปลงจากการถูกกล่าวหาว่าล้าหลังด้อยพัฒนาหรือได้รับการดูถูกเหยียดหยาม เป็นผู้คนหรือชุมชนที่เต็มไปด้วยความมั่นใจและยืนหยัดเพื่อที่จะยืนยันความเป็นตัวของตัวเองทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรม หมู่บ้านอีสานมีความเป็นพลวัตสูง คนอีสานเคลื่อนย้ายถิ่นฐานข้ามพรมแดน เพื่อสร้างและเปลี่ยนแปลงฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น และมีความทันสมัยทางด้านอัตลักษณ์เกิดมาจากปัจจัยภายใน ได้แก่ การมีแรงปรารถนาที่ซ่อนอยู่ภายในของชาวบ้านที่ต้องการแสวงหาความก้าวหน้า มั่งมีทางวัตถุและความทันสมัย อีสานใหม่ได้กลายมาเป็นส่วนสำคัญของเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรม ของโลกยุคโลกาภิวัตน์อย่างเต็มตัว อีสานใหม่ไม่ใช่อีสานด้อยพัฒนา อีสานใหม่ไม่ใช่อีสานที่เป็นดินแดนชายขอบ ล้าหลัง ยากจน หรือแห้งแล้งทุรกันดารอีกต่อไป หากแต่อีสานใหม่กลายมาเป็นดินแดนยุทธศาสตร์และศูนย์กลางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมระดับภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เป็นแหล่งอาหารสำคัญของโลก (อู่น้ำหอมมะลิ) และเป็นแหล่งต้นทางที่ส่งออกแรงงานทั้งชายหญิงที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก และอีสานใหม่ได้กลายมาเป็นทำเลที่ตั้งของกระบวนการพลวัตทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรม ที่ผู้คนรุ่นใหม่เต็มไปด้วยความมั่นใจและภาคภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมรัฐชาติไทย และประชาคมโลกจากรากเหง้าความเป็นท้องถิ่นนิยมของตนเอง

ความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองและชนบท ได้ส่งผลให้คนชนบทในภูมิภาคอีสานจำนวนมากตัดสินใจเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง การขยับฐานะจากคนจนเป็นคนที่มีฐานะปานกลาง หรือจากฐานะปานกลางเป็นฐานะที่รวยขึ้นนั้นจะทำได้ยาก แต่ว่าการขยับฐานะและเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ ก็สามารถกระทำได้ง่ายขึ้น เพราะกระบวนการโลกาภิวัตน์และเสรีนิยม เช่น การผลิตสินค้าป้อนตลาด มีการศึกษาสมัยใหม่และได้งานหลังจบการศึกษา การเป็นแรงงานในภาคเกษตรและบริการนอกภาคอีสานในอุตสาหกรรม การก่อสร้างหรือภาคบริการทั้งในและต่างประเทศ หรือการเป็นผู้ประกอบการรายย่อยในท้องถิ่น การเลื่อนฐานะให้สูงขึ้นนั้น สามารถทำได้ในบางคน ซึ่งบุคคลที่สามารถทำได้ก็ต่อเมื่อมีลูกหลานได้รับการศึกษาที่ดีขึ้น มีงานมั่นคง มีค่าใช้จ่ายแรงงานไร้ฝีมือในภาคเกษตร อุตสาหกรรม และหรือบริการ คนกลุ่มประเภทนี้มีเงินส่งกลับบ้านให้พ่อแม่ ซึ่งพ่อแม่บางคนได้นำเงินมาซื้อที่ดินและเครื่องมือการเกษตร เช่น เครื่องสูบน้ำ หรือปั๊มน้ำ หรือการเจาะบ่อน้ำบาดาล จ้างแรงงาน และซื้อปุ๋ยเคมี เป็นต้น เพื่อเพิ่มศักยภาพในการผลิตให้มากขึ้น รวมทั้งสร้างรายได้เพิ่มเติมจากการทำการเกษตรสมัยใหม่ และสามารถส่งลูกหลานเรียนสูงขึ้นต่อไปได้อีก หรือบางครั้งครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง หากต้องการรวยขึ้นต้องมีว่ วยจำนวนมาก และเมื่อขายแล้ว ชาวบ้านได้เม็ดเงินเป็นก้อนและสามารถนำเงินมาพัฒนาความเป็นอยู่หรือซื้อที่ดินได้ รวมทั้งส่งลูกให้เรียนสูงขึ้นได้ (Hewison, 2013 : 77)

ในยุคที่ก้าวเข้าสู่วิถีอีสานใหม่ดังที่กล่าว ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมยังปรากฏให้เห็นชัดเจน ซึ่งใช้ตัวชี้วัดความเหลื่อมล้ำทั้งระดับประเทศ ระดับภาค และระดับครัวเรือน พบว่า ความเหลื่อมล้ำในภาคอีสานแทบมิได้ลดน้อยถอยลงไปเลย ตลอดช่วง 25 ปีที่ผ่านมา แม้ว่าคนอีสานได้ประโยชน์จากการที่รัฐได้เปิดพื้นที่การพัฒนามายาวนาน เช่น การเปิดสนามรบเป็นสนามการค้าทำให้อีสานกลายเป็นพื้นที่เชิงยุทธศาสตร์ทางการเมืองและเศรษฐกิจนับแต่สงครามเย็น ในทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา คนอีสานมีโอกาพัฒนาและปรับปรุงความเป็นอยู่และศักยภาพในการพัฒนาตัวเองและ

ครอบครัว อีกทั้งในช่วง 20 กว่าปีที่ผ่านมา กระบวนโลกาภิวัตน์และเสรีนิยมได้เปิดประตูให้คนอีสานก้าวออกจากสังคมเกษตร เพื่อแสวงหาชีวิตความเป็นอยู่และพัฒนาศักยภาพของตนเอง มีโอกาสปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ สร้างทักษะด้านฝีมือแรงงาน และประสบการณ์แบบสมัยใหม่ในต่างถิ่นต่างแดน แต่การพัฒนาเหล่านี้และโลกาภิวัตน์ก็ไม่มีพลังมากพอที่จะลดช่องว่างและความเหลื่อมล้ำของคนส่วนใหญ่ภายในชุมชนคนอีสานลงไปได้อย่างที่คาดไว้ ซึ่งเป็นเพียงคนส่วนน้อยในหมู่บ้านที่ได้ประโยชน์จากการข้ามแดน ดังนั้น จึงไม่แปลกเลยที่พวกเขาจำนวนมากได้ออกมาเรียกร้องทางการเมืองผ่านการชุมนุมประท้วงบนท้องถนน และในพื้นที่การเมืองรูปแบบต่างๆ มากกว่าภาคอื่นๆ ในประเทศไทย โดยเฉพาะประเด็นนโยบายการจัดการทรัพยากรตลอด 30 กว่าปีที่ผ่านมา (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2541 : 10)

สถานการณ์การพัฒนาเศรษฐกิจและคมนาคม ทั้งภายในและภายนอกภูมิภาคที่กำลังดำเนินไปอย่างเข้มข้น จากทั้งภาครัฐและเอกชน เมื่อการเดินทางสะดวกมากขึ้น ประกอบกับเทคโนโลยีที่เชื่อมโยงโลกเข้าหากัน คนต่างเริ่มออกแสวงหาประสบการณ์ใหม่ ให้คุณค่ากับความแตกต่างของท้องถิ่น ซึ่งล้วนเปิดโอกาสให้เรื่องราวต่างๆ ถูกเล่าใหม่ และเรื่องราวใหม่ๆ ถูกค้นพบ อีสานที่เต็มไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย วัฒนธรรมที่งดงาม วิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์ กระบวนการถ่ายทอดเรื่องราวและการจัดการสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมด้วยความคิดสร้างสรรค์ ก็เชิญชวนให้ผู้คนอยากเข้ามาสัมผัส ช่วยสร้างรายได้หมุนเวียนให้กับชุมชนอย่างไม่รู้จบ ทำให้อีสานสร้างสินค้าทางวัฒนธรรมที่สามารถกระตุ้นเศรษฐกิจระดับชุมชน สร้างรายได้ทั้งการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งหากได้รับการจัดการที่ดี และเล่าเรื่องราวอย่างน่าสนใจ เทศกาลนั้นๆ อาจถูกยกระดับให้เป็นเทศกาลระดับโลก และเป็นปลายทางใหม่ของผู้แสวงหาประสบการณ์ใหม่จากท้องถิ่นให้ลองเปลี่ยนสภาพแวดล้อม นำตัวเข้าไปอยู่ในสังคมที่แตกต่าง แล้วใช้ชีวิตในแบบที่ไม่เคยชินเปิดรับแขกต่างวัฒนธรรมเข้าไปสัมผัสความงดงามที่ซ่อนตัวอยู่ในชุมชน ที่ซึ่งล้วนต่างกันหมดด้วยกายภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ผู้คน และวิถีชีวิต

ในปัจจุบัน คนใช้คำว่าอีสานในการระบุตัวตนว่าเป็นอัตลักษณ์แบบหนึ่งในการพูดถึงตัวเอง ซึ่งไม่ได้กำหนดมาจากกรุงเทพฯ ทั้งหมด อีสานไม่ใช่ส่วนหนึ่งของเวียงจันทน์หรือลาวอีกต่อไปแล้ว ถึงแม้จะเคยมีรากและมีจุดร่วมกันทั้งลาวและกรุงเทพฯ ก็ตาม อีกทั้งอีสานได้พัฒนาในความเป็นตัวของตัวเองขึ้นมาพอสมควร จนกระทั่งความหมายของคำว่า “อีสาน” เปลี่ยนแปลงมาเป็นชื่อและเป็นตัวตนของผู้คนมากกว่าที่จะเป็นเพียงชื่อภูมิภาคหนึ่ง เมื่อมองจากกรุงเทพฯ ในแนวทางนี้ไม่ได้เป็นเพราะมีใครต้องการที่จะแบ่งแยกดินแดน แต่แค่ไม่ต้องการให้ทุกอย่างถูกกำหนดมาจากกรุงเทพฯ ที่แม้กระทั่งประวัติศาสตร์ก็ถูกกำหนดมาให้ว่า คนอีสานต้องคิดถึงอดีตของตัวเองอย่างไร เพราะอีสานได้กลายเป็นอัตลักษณ์แบบหนึ่งไปแล้ว แม้ว่าแต่เดิมจะเคยมีความผูกพันกับเวียงจันทน์หรือกรุงเทพฯ ก็ตาม ดังนั้น การศึกษาประวัติศาสตร์ที่เป็นของตัวเอง ก็คือการศึกษาความสัมพันธ์ในระดับต่างๆ ทั้งระดับเล็กและใหญ่ ที่ไม่ใช่เพียงแค่อีสานไปขึ้นต่อใคร แต่อาจจะมีความเป็นอิสระของตัวเองก็ได้ หรือจะศึกษาลงไปในระดับย่อยลงไปอีกก็ได้ เพราะอีสานเองก็ไม่ได้มีความเป็นเอกภาพเป็นเนื้อเดียวกันเสมอไป และการศึกษาประวัติศาสตร์ในแง่มุมใดก็ตาม ที่ย้ายศูนย์กลางออกจากกรุงเทพฯ ที่เป็นเชิงพื้นที่หรือในทางชนชั้น ล้วนมีประโยชน์ทั้งนั้น (พัฒนา กิตติอาษา, 2557 : 54)

ต้นทุนทางวัฒนธรรมมากมายในภาคอีสาน ซึ่งมีทั้งความหลากหลายของวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ที่เมื่อผสมผสานกับความเป็นไปได้ของคนอีสาน ทำให้ภูมิภาคอีสานพร้อมก้าวสู่การเป็นอีสานสมัยใหม่ นิเวศที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคน สถานที่ และอัตลักษณ์ของเมืองที่ซึ่งใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ และสังคม เช่น พัฒนากายภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ท้องถิ่น พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชน ดังนั้น สังคมอีสานสมัยใหม่จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของอีสานในปัจจุบัน ที่เอาคนท้องถิ่นเป็นศูนย์กลาง เป็นเอกลักษณ์ เป็นอัตลักษณ์ ที่ได้พัฒนาในความเป็นตัวของตัวเองขึ้นมาพอสมควร แม้การเติบโตของระบบตลาด วัฒนธรรม และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ในยุคทุนนิยมโลกาภิวัตน์ที่เข้าสู่อีสาน ทำให้วิถีการดำรงชีวิต การทำมาหากินได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต แต่ในขณะเดียวกันคนอีสานสมัยใหม่ก็ยังรักษาลักษณะสำคัญบางอย่างของสังคมแบบเดิมเอาไว้ให้เห็นอยู่เสมอ เช่น ฮีตคอง การทำนา ภาษา และวัฒนธรรม ตลอดจนเป็นพื้นที่เต็มไปด้วยภูมิปัญญาทางด้านวัฒนธรรมที่โดดเด่น โดยเฉพาะวัฒนธรรมความเป็นพี่น้องเพื่อนบ้านและครอบครัวเดียวกัน ทำให้ผู้คนในภาคอีสานค่อนข้างให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เนื่องจากมีสำนึกร่วมความเป็นคนอีสานเหมือนกัน แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป ความเป็นเมืองเข้ามามีบทบาทขึ้นคนอีสานจำนวนมากต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตน ให้สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สามารถดำรงอยู่ได้ในทุกยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

3.2 จังหวัดมหาสารคาม

จังหวัดมหาสารคาม จัดเป็นศูนย์กลางของภาคอีสานหรือเป็นสะดืออีสาน ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ทรงพระราชทานให้เป็นนามทางชลนามชื่อเมืองครั้งทรงโปรดเกล้าฯ ตั้งเมืองเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2408 เมืองมหาสารคามถือว่าเป็นเมืองแหล่งโบราณคดีที่สำคัญและยาวนานมาหลายร้อยปี เพราะได้พบหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้รับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนา ตั้งแต่สมัยคุปตะตอนปลายและ ปลายของอินเดียนผ่านเมืองพุทไธสงในรูปแบบของศิลปะสมัยทวารวดี เช่น บริเวณเมืองกันทรวิชัย (โคกพระ) และเมืองนครจำปาศรี โดยพบหลักฐานเป็นพระยืนกันทรวิชัย พระพิมพ์ดินเผา ตลอดจนพระบรมสารีริกธาตุ นอกจากนั้นแล้วยังได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ผ่านมาจากชนชาติขอมในรูปแบบสมัยลพบุรี เช่น กู่สันตรัตน์ กู่บ้านเขว กู่บ้านแดง และกู่อื่นๆ รวมไปถึงจนถึงเทวรูปและเครื่องปั้นดินเผาของขอมอยู่ตามผิวดินทั่วไป มหาสารคามตั้งอยู่ตอนกลางของภาคอีสานมีชนหลายเผ่า เช่น ชาวไทยพื้นเมือง พุทธศาสนาอีสาน ชาวไทยย้อย และชาวผู้ไท ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาพุทธ ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” ประกอบอาชีพด้านกสิกรรมเป็นส่วนใหญ่ ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายมีการไปมาหาสู่กัน ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันตามแบบของคนอีสานทั่วไป

จังหวัดมหาสารคาม เป็นจังหวัดที่ก่อตั้งขึ้นเมื่อพระขัติยะวงศา (จันทร์) เจ้าเมืองร้อยเอ็ดเห็นว่าทำวมหาชัยเป็นผู้มีความชอบในราชการ มีความซื่อสัตย์มั่นคง มีสติปัญญาฉลาดเฉลียวแหลมสมควรให้ตั้งเมืองใหม่ จึงให้ทำวมหาชัย (กวด) กับอุปฮาดขุไปสำรวจที่ตั้งเมือง โดยได้เลือกที่ดินระหว่างห้วยคเคางและกุดนางไย เพราะเป็นโคกเนินสูงน้ำไม่ท่วมถึง หน้าแล้งก็ได้อาศัยน้ำห้วยคเคางและกุดนางไยหนองกระพุ่มเป็นที่ใช้สอยบริโภคของประชาชน เมืองได้ถูกสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2408

เมื่อสร้างเมืองเสร็จแล้ว ให้ท้าวมหาชัย (กวต) เป็นเจ้าเมือง ท้าวบัวทอง (พานทอง) เป็นอรรคหาช (ทั้งสองคนเป็นหลานพระยาขัติยวงศา) ขอท้าวไชยวงศา (อิง) บุตรพระยาขัติยวงศา (ศีลัง) เป็นอรรควงศ์ ท้าวเถื่อน บุตรพระขัติยวงศา (จันทร) เป็นอรรคบุตร และให้ท้าวมหาชัย (กวต) กับพวกทั้งสามคนทำใบบอกลงไปทูลเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ 4 ที่กรุงเทพฯ ต่อมา พ.ศ. 2412 โปรดเกล้าฯ ให้ยกเมืองมหาสารคาม ซึ่งเกิดใหม่และเป็นเมืองขึ้นของเมืองร้อยเอ็ด ไปขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร ครั้นถึง พ.ศ. 2415 รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้มีตราถึงเมืองมหาสารคาม ปิ่นพลเมืองของร้อยเอ็ดได้พากันอพยพมาขอขึ้นอยู่กับเมืองมหาสารคามอย่างมากมาย

ต่อมาในปี พ.ศ. 2422 ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้อุปฮาดฮ้างเป็นพระเจริญราชเดช เจ้าเมืองมหาสารคาม และในปีนี้ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเมืองพยัคฆภูมิพิสัย ขึ้นในปกครองของเมืองสุวรรณภูมิ แต่มาตั้งเมืองในเขตของเมืองมหาสารคาม ครั้นจนถึง พ.ศ. 2425 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านนาเลาเป็นเมืองวาปีปทุม แต่บ้านนาเลาไม่เหมาะสมกับการตั้งเมือง จึงได้มาตั้งที่บ้านหนองแสง และโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านวังทาหอขวางเป็นเมือง “โกสุมพิสัย” จนถึง พ.ศ. 2435 โปรดเกล้าฯ ให้นายรองชิต (เลื่อง ณ นคร) จมื่นศรีบริรักษ์ มาเป็นข้าหลวงกำกับราชการเมืองมหาสารคาม และเมืองร้อยเอ็ดเป็นครั้งแรก ตั้งอยู่ที่เมืองมหาสารคาม ปี พ.ศ. 2437 ทางกรมได้โอนเมืองชุมพลบุรีจากเมืองสุรินทร์ มาขึ้นเมืองมหาสารคาม (พ.ศ. 2443 ยุบเป็นอำเภอแล้วโอนกลับไปขึ้นเมืองสุรินทร์) ครั้น พ.ศ. 2440 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ขึ้น เพื่อวางระเบียบแบบแผนการปกครองท้องที่ให้เรียบร้อยยิ่งขึ้น แต่เวลานั้นมณฑลอีสานยังมิได้จัดการปกครองให้เป็นไปอย่างมณฑลอื่น ในปี พ.ศ. 2443 เมืองมหาสารคาม ได้จัดการแบ่งเขตเมืองตั้งขึ้นเป็นอำเภอ คือ อำเภออุทัยสารคาม อำเภอประจิมสารคาม ส่วนเมืองวาปีปทุม โกสุมพิสัย ให้เป็นเมืองขึ้นของเมืองมหาสารคามไปตามเดิม และได้ให้เปลี่ยนเป็นอำเภอในปีนั้น เช่นเดียวกัน (สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม, 2542 : 15-16)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2444 เมืองมหาสารคาม มีอำเภอที่ขึ้นอยู่ในความปกครอง 4 อำเภอ คือ อุทัยสารคาม ประจิมสารคาม วาปีปทุม และโกสุมพิสัย ยุบเมืองพยัคฆภูมิพิสัย ลงเป็นอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย และย้ายที่ว่าการอำเภอจากบ้านนาขาไปตั้งที่ตำบลปะหลานแต่นั้นมา แล้วโอนอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จากเมืองสุวรรณภูมิมาให้อยู่ในความปกครองของร้อยเอ็ดในปีนั้น ในปี พ.ศ. 2446 ยุบตำแหน่งข้าหลวงกำกับราชการเมืองโดยทั่วไป ต่อมา พ.ศ. 2451 ทางราชการได้สั่งให้เปลี่ยนคำที่เรียกว่า “บริเวณ” เป็น “เมือง” ตามเดิม และปี พ.ศ. 2456 เปลี่ยนคำที่เรียกว่า “ที่ว่าการเมือง” เป็น “ศาลากลางจังหวัด” และเปลี่ยนคำว่าคุ้มหรือบ้านของเจ้าเมืองเรียกว่า “จวนผู้ว่าราชการเมือง” ในปี พ.ศ. 2454 ย้ายอำเภอประจิมสารคาม จากเมืองมหาสารคามไปตั้งทางทิศตะวันตก เมืองมหาสารคาม ไปติดตั้งกับหนองบรือ เรียกว่าอำเภอท่าขอนยาง และเปลี่ยนนามอำเภออุทัยสารคาม เรียกว่า อำเภอเมืองมหาสารคาม จนถึงปี พ.ศ. 2459 เปลี่ยนคำว่า “ผู้ว่าราชการเมือง” เป็น “ผู้ว่าราชการจังหวัด” และยกเลิกตำแหน่งปลัดมณฑลประจำจังหวัดปีนี้ ถัดมาปี พ.ศ. 2456 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งมณฑลร้อยเอ็ดขึ้น ตั้งศาลารัฐบาลที่เมืองร้อยเอ็ด (ที่ทำการมณฑลเรียกว่า ศาลากลางรัฐบาลมณฑล) โอนเมืองกาฬสินธุ์ เมืองมหาสารคาม จากมณฑลอีสาน (ซึ่งเปลี่ยนเป็นมณฑลอุบลราชธานี) มาขึ้นมณฑลร้อยเอ็ดซึ่งตั้งใหม่ และในปีนี้ได้จัดตั้งศาลยุติธรรมขึ้นในจังหวัดมหาสารคามเป็นครั้งแรก โอนอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จากจังหวัดร้อยเอ็ดมาขึ้นในความปกครอง

ของจังหวัดมหาสารคาม โอนอำเภอกันทรวิชัย (แล้วเปลี่ยนเป็นอำเภอโคกพระ) จากจังหวัดกาฬสินธุ์ มาขึ้นกับจังหวัดมหาสารคาม ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2456 จังหวัดมหาสารคาม จึงมี 6 อำเภอ คือ อำเภอเมืองมหาสารคาม อำเภอเมืองวาปีปทุม อำเภอโกสุมพิสัย พยัคฆภูมิพิสัย อำเภอโคกพระ และอำเภอท่าขอนยาง (จนถึง พ.ศ. 2460 เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอบรบือ)

จนมาถึงในปี พ.ศ. 2457 ได้ก่อสร้างศาลากลางจังหวัด (ต่อมาได้ใช้เป็นที่ว่าการอำเภอเมืองมหาสารคาม เพราะได้มีการสร้างศาลากลางจังหวัดขึ้นใหม่ เสร็จในปี 2467) ในปี พ.ศ. 2468 โปรดเกล้าฯ ให้ยุบมณฑลร้อยเอ็ดเป็นจังหวัด โอนจังหวัดทั้งสาม คือ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม และกาฬสินธุ์ ไปขึ้นอยู่มณฑลนครราชสีมา ครั้นปี พ.ศ. 2474 ทางราชการได้ยุบจังหวัดกาฬสินธุ์มารวมขึ้นในความปกครองของจังหวัดมหาสารคามอีก 5 อำเภอ รวมเป็น 11 อำเภอ ในปี พ.ศ. 2496 ศาลากลางจังหวัดมหาสารคาม ได้สร้างเสร็จและเปิดใช้มาจนถึงปัจจุบัน โดยแบ่งเขตการปกครอง ออกเป็น 9 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ ประกอบด้วยอำเภอเมืองมหาสารคาม อำเภอบรบือ อำเภอกันทรวิชัย อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย อำเภอนาคู อำเภอวาปีปทุม อำเภอนาเชือก อำเภอเชียงยืน อำเภอโกสุมพิสัย และกิ่งอำเภอแกลง ดังนั้น จังหวัดมหาสารคามจึงมีประวัติความเป็นมาจากบรรพบุรุษร้อยเอ็ด ตั้งเมืองมหาสารคาม ที่แยกออกจากร้อยเอ็ด ของพระเจ้าชัยวรมัน (จันทร์) เจ้าเมืองร้อยเอ็ด เห็นชอบให้ตั้งเมืองใหม่ ให้ท้าวมหาชัย (กวต) กับอุปฮาดไปตั้งเมือง และได้เลือกห้วยค่างและกุดนางใย เมืองได้ถูกสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2408

จังหวัดมหาสารคาม ตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพื้นที่ 5,291.683 ตารางกิโลเมตร หรือ 3,307,301.87 ไร่ พื้นที่เป็นลำดับที่ 14 ของภาค และเป็นลำดับที่ 41 ของประเทศไทย มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง คือ ทางทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดกาฬสินธุ์ ทางทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดบุรีรัมย์ ทางทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดกาฬสินธุ์และจังหวัดร้อยเอ็ด และทางทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดบุรีรัมย์ (สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม, 2542 : 8)

วัฒนธรรมและประเพณี อันเป็นความเชื่อและอัตลักษณ์ของจังหวัดมหาสารคาม มีดังนี้

1. วัฒนธรรมและประเพณี ได้แก่ อ่อนขนอลงยาว อำเภอวาปีปทุม บุญบั้งไฟ อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย อนุสาวรีย์พระสี่ลู่ราช อำเภอยางสีสุราช สรงน้ำหลวงปู่ใหญ่ อำเภอเชียงยืน สรงกุ่มอำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม ลงแขกเกี่ยวข้าว อำเภอแกลง บุญข้าวประดับดิน อำเภอนาคู บุญข้าวประดับดิน อำเภอบรบือ ไหลเรือไฟออกพรรษา อำเภอกันทรวิชัย คณะกลองยาวเพชรโพธิ์ชัย ปอพาน อำเภอนาเชือก งานวันพระสุนทรพิพิธ บุญคุณลานของดีอำเภอโกสุมพิสัย งานนมัสการองค์หลวงพ่อมิ่งเมือง อำเภอโกสุมพิสัย ประเพณีแห่ข้าวพันก้อน อำเภอบรบือ ประเพณีสรงกุ่มบัวมาศอำเภอบรบือ และงานนมัสการพระธาตุนาคูน อำเภอนาคู

2. ความเชื่อ ได้แก่ หมอสูตรขวัญ บ้านโคกเต่า ตำบลนาข่า อำเภอวาปีปทุม โบสถ์วัดสว่างนาฎ อำเภอยางสีสุราช ขอนยางใหญ่ อำเภอยางสีสุราช ลำทรงผีฟ้า บ้านโคกสูง ตำบลเชียงยืน อำเภอเชียงยืน ศาลตาปู่ ชุมชนบ้านมะโม ตำบลโพนทอง อำเภอเชียงยืน ศาลหลักเมืองเชียงยืน ชุมชนบ้านเชียงยืน ตำบลเชียงยืน อำเภอเชียงยืน บวงสรวงบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ บ้านดงยาง ตำบลดงยาง อำเภอนาคู สรงศาลหลวงปู่จ้อยแกลง บ้านแกลง ตำบลแกลง อำเภอแกลง การดูดวงหรือวิชาโหราศาสตร์ ตำบลเมืองเตา อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย พิธีบูชามหศักดิ์หลักเมือง ตำบลตลาด อำเภอเมือง

3. อัตลักษณ์ ประกอบด้วย : 1) ด้านเครื่องแต่งกาย ได้แก่ ผ้าฝ้ายบ้านหนองเขื่อนช้าง อำเภอมือง ผ้าฝ้ายมัดย้อมสีธรรมชาติ อำเภอลำปำ ปทุม ผ้าไหม อำเภอพยุหะภูมิพิสัย ผ้าไหม ผ้าฝ้าย อำเภอปางศิลาทอง ชุมศรีเขื่องยืน เส้นใยผ้าไหม ผ้าฝ้าย อำเภอเขื่องยืน ทอผ้าพื้นบ้าน อำเภอแกดำ ผ้าสบะไบจิตบ้านโต้น (ผ้าเป้ง) อำเภอนาคู ผ้าไหม อำเภอนาเชือก ผ้าตีนจก อำเภอชื่นชม ผ้าทอ อำเภอโกสุมพิสัย 2) ด้านที่อยู่อาศัยของชุมชน ได้แก่ เฮือนอีสานโบราณ อำเภอนาคู บ้านไทยอีสานโบราณ อำเภอกันทรวิชัย ตูบต่อเล่า อำเภอนาคู บ้านไทยเรือน อำเภอภูธรัง 3) ด้านภาษา ได้แก่ กลุ่มไทยอีสาน กลุ่มชาติพันธุ์ญ้อ และกลุ่มมอญเขมร

จากความหลากหลายของชาติพันธุ์ ที่ส่งผลต่อความเป็นพหุวัฒนธรรมของจังหวัดมหาสารคาม ทำให้การระบุอัตลักษณ์ที่ชัดเจนและมีความหลากหลาย และยังเป็นอัตลักษณ์ที่ลื่นไหลตามกาลเวลา ส่งผลให้อัตลักษณ์ด้านภาษาแยกได้อย่างยากมากขึ้น เพราะผู้คนในจังหวัดมหาสารคามไปมาหาสู่กันได้อย่างเสรี การกลืนภาษาจากอีกชาติพันธุ์หนึ่งไปอีกชาติพันธุ์หนึ่งอย่างแยกไม่ออก ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ กลุ่มชาติพันธุ์ญ้อกับกลุ่มไทยอีสาน ซึ่งทั้งสองกลุ่มปรับตัวกลมกลืนกันทั้งทางด้านการแต่งกาย ภาษา และอัตลักษณ์ วัฒนธรรมและประเพณี

การเปลี่ยนไปเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ของคนอีสานในจังหวัดมหาสารคามได้ปรากฏชัด เมื่อมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจอันเกิดจากการตั้งมหาวิทยาลัยมหาสารคาม (แห่งใหม่) และศาลากลางจังหวัด (แห่งใหม่) อันเกิดจากเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และธุรกิจ การขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้ประชาชนมีรายได้มากขึ้น หากแต่การขยายตัวทางเศรษฐกิจดังกล่าวเกิดจากบุคคลภายนอก กลุ่มนายทุนหรือนักธุรกิจที่เข้ามาลงทุนในพื้นที่ ในด้านสังคม การเมือง และการปกครอง จากการที่ความทันสมัยและความเจริญเข้ามา ทำให้สภาพโครงสร้างทางสังคมภายนอกเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว รวมทั้งสภาพภายในสังคมจากอดีตที่อยู่ร่วมกันในลักษณะพึ่งพาอาศัยกันและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันเริ่มลดน้อยลง เพราะประชาชนมีความรู้ด้านการเมืองการปกครองมากขึ้น และมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ มากขึ้น ความเข้มแข็งถูกยึดโยงกับความเจริญภายนอก อันเกิดจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ คนในจังหวัดยังสร้างอัตลักษณ์ของตนประยุกต์เข้ากับความทันสมัยในรูปแบบต่างๆ ที่เข้ามา เพื่อให้เป็นต้นทุนทางสังคมอยู่เคียงคู่กับวิถีแห่งความเป็นอยู่ของตน จากสภาพการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้สภาพบ้านเรือนเดิมเปลี่ยนแปลงไปเป็นตึก ร้านค้า อพาร์ทเมนต์ และหมู่บ้านจัดสรรมากขึ้น ส่งผลให้ผืนนา ผืนป่า และแหล่งน้ำลดน้อยลง นอกจากนั้น ยังเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ตามมามากขึ้น จากสภาพความเป็นจริงการปรับตัวให้เข้ากับบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ประชาชนในจังหวัดมหาสารคามนำความรู้จากเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่ ตลอดจนองค์ความรู้เดิมมาประยุกต์ใช้ให้กลมกลืนกับความเชื่อและอัตลักษณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งรักษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่และอัตลักษณ์ความเป็นสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา (สิทธิพร สุรินทร์, 2558 : 65)

บริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ของจังหวัดมหาสารคาม ก็คือ การมีสถาบันการศึกษาหลายแห่ง และมีนักศึกษาจำนวนมากจากทั่วประเทศมาศึกษา ซึ่งมีผลทำให้จังหวัดมหาสารคามมีเศรษฐกิจและรายได้สูงกว่าที่เคยเป็นมา ซึ่งสถาบันการศึกษาดังกล่าวที่สำคัญ ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตมหาสารคาม วิทยาลัยพยาบาลศรีมหาสารคาม วิทยาลัยอาชีวศึกษา วิทยาลัยเกษตร ศูนย์การศึกษาพิเศษจังหวัด

มหาสารคาม และวิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม การที่มีนักศึกษาจากต่างถิ่นจำนวนมากได้เข้ามาศึกษา กับสถาบันต่างๆ ในจังหวัดมหาสารคาม มีส่วนที่ช่วยทำให้เศรษฐกิจของจังหวัดมหาสารคามดีขึ้น ทำให้เมืองมหาสารคามเกิดการขยายตัวในรูปแบบต่างๆ และเป็นสังคมอีสานสมัยใหม่อย่างต่อเนื่อง มาจนถึงปัจจุบัน

3.3 สำนักฤๅษีที่ศึกษาในจังหวัดมหาสารคาม

ปรากฏการณ์ฤๅษีที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม ที่มักเป็นเรื่องให้ผู้คนพากันวิพากษ์วิจารณ์อยู่เสมอ ว่าด้วยความเชื่อเกี่ยวกับฤๅษีที่ยังหลงเหลืออยู่ ความเชื่อหรือลัทธิฤๅษีนี้ในอีกมุมมองหนึ่งเป็นความเชื่อที่คล้ายๆ กับลัทธิตนบุญหรือผีบุญ ที่เคยรู้จักหรือเคยได้ยินกันมา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เพราะเป็นความเชื่อดั้งเดิมเหมือนอย่างในกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอหรือที่รู้จักกันในชื่อชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ยังคงนับถือฤๅษีกันอยู่จนถึงปัจจุบัน และเอาเข้าจริงก็เป็นเรื่องปกติที่ความเชื่อเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ในสถานการณ์ที่ความมั่นคงในชีวิตของคนในสังคมยังสั่นคลอนกันอยู่

หากย้อนกลับไปมองในประวัติศาสตร์ เราจะเห็นว่า ในช่วงเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สมัยใหม่ของสังคมไทยนั้น หรือแม้กระทั่งในสภาวะสงครามอย่างเช่นสงครามโลก ที่สภาวะเหล่านี้ทำให้ผู้คนในสังคมต้องหาที่พึ่งพาทางด้านจิตใจเพื่อเสริมสร้างความหวังในการดำเนินชีวิต ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ปรากฏกลุ่มบุคคลผู้ที่ลุกขึ้นมาต่อต้านอำนาจรัฐและถูกกล่าวว่าเป็นกลุ่มกบฏผีบุญเกิดขึ้นมากมาย หรือแม้กระทั่งในภาคเหนือก็มีกรณีพญาปราบหรือกรณีกบฏเงี้ยวเกิดขึ้น หรือลัทธิงูเหลือมหมัดดำที่เรียกตนเองว่าพระพ่อป่น ที่เกิดขึ้นในช่วงการเมืองหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า มีความพยายามจะสถาปนาสิ่งที่เรียกว่าชุมชนศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาเพื่อต่อรองกับอำนาจรัฐ เนื่องจากรัฐพยายามจะขยายอำนาจเข้าไปในพื้นที่ชุมชนหรือไปทำลายผลประโยชน์บางอย่างของชาวบ้านหรือชุมชนในพื้นที่นั้นๆ (ซิเกฮาร์ ทานาเบ, 2529 : 18) ความเชื่อจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว มีประเด็นสำคัญ ก็คือเกิดขึ้นจากความเชื่อดั้งเดิมที่เชื่อว่า จะสามารถสร้างอนาคตที่ดีให้กับผู้คนได้ โดยเชื่อว่า สังคมที่เป็นอยู่ รัฐบาลที่มีอยู่ ไม่สามารถหรือไม่มีความสามารถใดๆ ในการสร้างความมั่นคงในชีวิตให้กับประชาชนได้ จนทำให้ประชาชนต้องไปหาที่พึ่งทางความหวังในรูปแบบของความเชื่อ และความเชื่อที่เชื่อถือก็ไม่ใช่เรื่องที่ผิด ความเชื่อใดความเชื่อหนึ่งจะผิดจะเพี้ยนหรือจะพิสดารได้นั้น หมายความว่า เอาความถูกต้องในการเข้าใจ การคิด การถูกปลุกฝัง เข้าไปกำหนดความเชื่อของคนอื่นว่า ความเชื่อของเขานั้นผิด อันนี้คือสิ่งที่อันตรายและไม่เป็นไปตามหลักการสิทธิและเสรีภาพทางศาสนา ซึ่งอยู่ภายใต้หลักการเดียวกับหลักสิทธิและเสรีภาพทางประชาธิปไตย (โสภา ชานะมูล, 2535 : 22) ดังนั้น เรื่องของความเชื่อ ใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อ ทุกสิ่งทุกอย่างจึงเป็นสิทธิและเสรีภาพ เราไม่มีอำนาจและความชอบธรรมใดๆ ที่จะนำกองกำลังหรืออำนาจศาลเตี้ยเข้าไปกำจัดหรือกำหนดกฎเกณฑ์ทางความเชื่อของคนอื่นๆ เพราะความเชื่อนั้นไม่ได้มีเพียงแค่หนึ่งเดียว แต่ความเชื่อมีความหลากหลายที่ผู้คนเชื่อในสังคม

การจัดพิธีสถาปนาฤๅษีให้ครูบูรพาจารย์เป็นครั้งแรกในไทย จากปรากฏการณ์การชุมนุมฤๅษีเป็นจำนวนมาก ได้จัดขึ้นในวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2557 บรรดาฤๅษีและศิษยานุศิษย์ฤๅษีต่างๆ มารวมตัวกันที่อาศรมฤๅษีมุนีเทพ ตำบลโพธิ์พระยา อำเภอมือเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งถือว่าเป็นการ

ชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 1 และในพิธีดังกล่าวยังมีการสถาปนาแต่งตั้งฤๅษีมุนีเทพ (อาจารย์ทรัพย์) ขึ้นเป็นผู้สืบทอดประเพณีบวชธรรมฤๅษี ซึ่งเป็น การบวชฤๅษีตามแบบฉบับดั้งเดิม และยังมีบรรดาฤๅษีจาก อินเดีย ลาว กัมพูชา สิงคโปร์ ฮองกง ไต้หวัน และจีน ได้มาร่วมพิธีด้วย งานชุมนุมฤๅษีครั้งนี้ได้จัดให้มี พิธีหุงวํานํ้ามัน 108 สำหรับใช้เป็นยารักษาอาการเจ็บป่วย ด้วยการให้ฤๅษีนั่งในกระทะนํ้ามันที่เดือด โดยก่อนที่จะทำพิธีนั่งกระทะที่มีความร้อนนั้น ก็มีการนำไขไคดิบใส่ไปในกระทะนาน 1 นาที ก่อน แล้ว นำขึ้นเพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่า กระทะมีความร้อนจริง และเมื่อถึงขั้นตอนการทำพิธี ความร้อนที่เกิดขึ้น กลับไม่ได้ทำอันตรายแก่ฤๅษีผู้ที่อยู่ในกระทะที่เดือมนั้นแต่อย่างใดเลย

ฤๅษีในจังหวัดมหาสารคามกับปรากฏการณ์ฤๅษีที่เกิดขึ้น ณ สำนักอาศรมครูธรรม บ้านแสน สุข ตำบลนาสีนวล อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีการจัดงานชุมนุมฤๅษีโลก ในวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560 ซึ่งในครั้งนี้นับเป็นครั้งที่ 2 ของเอเชีย โดยเป็นการนัดหมายรวมตัวกันของฤๅษี ทุกอาศรมทั่วโลกกว่า 300 ท่าน อาทิ จีน ไต้หวัน เวียดนาม ฮองกง รวมถึงหมอธรรมทั่วประเทศไทย ทั้งนี้กิจกรรมในการรวมตัวของฤๅษีเช่นนี้ ได้มีการสวดมนต์บูชาครูอาจารย์ บวงสรวงเทวดา และพิธี พุทธาภิเษกวัตถุมงคล นอกจากนี้ยังจัดพิธีสวดนพเคราะห์แก้ปีชงปลงปีเสีย รวมถึงการจัดแสดงวัตถุ มงคลอีกด้วย ซึ่งเอกสิทธิ์ แคนเสาร์ ลูกศิษย์ฤๅษีท่านหนึ่งในจังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวว่า งาน ชุมนุมฤๅษีครั้งนี้ มีการนัดหมายกันทางเฟซบุ๊ก มีฤๅษีระดับครูอาจารย์ที่มีผู้เคารพศรัทธามาร่วมงาน เป็นจำนวนมาก เช่น ฤๅษีตุน จากจังหวัดขอนแก่น ซึ่งงานชุมนุมฤๅษีครั้งนี้ถือว่าเป็นที่พบปะของฤๅษี ทั่วโลกที่ได้มาพบปะและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านการปฏิบัติธรรมและความเป็นไปของฤๅษีจาก ทั่วโลก ที่อาจจะมีความแตกต่างกันตามสภาพสังคม วัฒนธรรม และความเชื่อ แต่โดยหลักการสำคัญ ของผู้ที่มาบวชเป็นฤๅษีนั้น ต้องมีครูอาจารย์ ซึ่งเสมือนว่าศิษย์มีครู มีการปวารณาตัวที่จะปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ เพื่อให้เป็นที่เคารพศรัทธาของสาธุชน โดยถือศีล 5 อย่างเคร่งครัด และรักษากาย วาจา ใจให้สะอาดหมดจด เว้นการเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น มีวัตรปฏิบัติ คือการสวดมนต์ทุกวัน การ ฝึกปฏิบัติสมาธิ และนิยมแต่งกายด้วยชุดพิธีการแบบฤๅษีในงานที่เป็นทางการ ส่วนข้อปฏิบัติอื่นๆ ก็ อาจแตกต่างกันไปตามความเชื่อและตามคำสั่งสอนของครูอาจารย์ (เอกสิทธิ์ แคนเสาร์, 2565 : สัมภาษณ์)

จากปรากฏการณ์เกี่ยวกับฤๅษีดังกล่าวแล้ว ประเทศไทยเป็นประเทศที่ส่งเสริมและสนับสนุน พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก แต่คนในสังคมก็มีความเชื่อเรื่องโชคลางของขลังและการบูชาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ที่ไม่ได้อยู่ในความเชื่อดั้งเดิมตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นเพราะคนไทยส่วนใหญ่ อยากได้เครื่องมือส่งเสริมดวง เพื่อให้โชคดีในด้านต่างๆ ทั้งเรื่องหน้าที่การงาน ความรัก หรือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จึงทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับฤๅษีเกิดขึ้น ทั้งฤๅษีในจังหวัด มหาสารคามเองก็ต้องมีการปรับตัวในฐานะเป็นผู้ปลุกเสกหรือประกอบพิธีต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับ ความเชื่อและความต้องการของผู้คนในสังคมสมัยใหม่ จึงทำให้เจ้าสำนักฤๅษีทั้ง 5 สำนักในจังหวัด มหาสารคามที่เป็นบริบทพื้นที่ศึกษามีการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์แห่ง ตนให้เป็นที่รู้จักและยอมรับของผู้คน ทำให้ประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศจะนํานานมาก ต่างให้ความเคารพศรัทธา โดยมีปรากฏการณ์ทางความเชื่อและอัตลักษณ์ฤๅษีต่อสังคมไทยและ คนอีสานเป็นอย่างมาก เจ้าสำนักฤๅษีมีการปรับตัวที่ส่งผลให้สังคมอีสานสมัยใหม่ได้เห็นและเข้าถึง ได้ง่ายขึ้น

เพื่อให้เข้าใจเนื้อหาในบทอื่นๆ ที่จะทำการศึกษา ก่อนอื่นจะเป็นที่จะต้องมีความเข้าใจใน ส่วนของบริบทพื้นที่ศึกษาเกี่ยวสำนักฤษฎีทั้ง 5 ที่ศึกษาในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งประกอบด้วย :

1. สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ ตั้งอยู่ที่บ้านโนนทอง ตำบลดอนหวาน อำเภอแกลง จังหวัดมหาสารคาม
2. สำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง) ตั้งอยู่ที่บ้านตัวอาสสุข ตำบลเขวาสาน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
3. สำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหายานต์) ตั้งอยู่ที่บ้านแสนสุข ตำบลนาสีนวน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
4. สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหาพนัศครูธรรม 9 โกฎิ ตั้งอยู่ที่บ้านเชียงยืน ตำบลเชียงยืน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม
5. สำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) ตั้งอยู่ที่บ้านค้อ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

บริบทพื้นที่ของสำนักฤๅษีทั้ง 5 เหล่านี้ เป็นพื้นที่ที่มีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตน โดย กำหนดอาณาบริเวณของความเชื่อและความรู้สึกของผู้คนในพื้นที่ที่ให้ความหมายเป็นโลกของตนเอง และโลกของคนอื่น วัฒนธรรมของตนเองและวัฒนธรรมของคนอื่น เป็นพื้นที่ที่มีได้กำหนดโดยการ แบ่งแยกในทางกายภาพ ภาษา ศาสนา และชาติพันธุ์ บริบทพื้นที่ของสำนักฤๅษีทั้ง 5 สำนัก สามารถ บ่งบอกถึงความเป็นอาณาบริเวณทางจิตวิญญาณด้วยการใช้พื้นที่ทำมาหากินตามระบบธรรมชาติ ร่วมกัน มีเส้นทางในการดำเนินชีวิตร่วมกัน มีความเชื่อเดียวกัน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ และการบูชาบวงสรวงร่วมกัน มีความสัมพันธ์ทางสังคม มีสถานที่สื่อสารและขัดเกลา ที่สามารถ ปรับตัวสัมพันธ์กับระบบธรรมชาติของพื้นที่เหมือนกัน โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดประสบการณ์ และเลียนแบบพฤติกรรมจากรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง (ชินสัคค สุวรรณอัจฉริย, 2549 : 2)

บริบทพื้นที่ทางวัฒนธรรมสามารถบ่งบอกความเป็นกลุ่มเฉพาะตนว่าเป็นไทเดียวกันหรือคน บ้านเดียวกัน มีระบบโครงสร้างทางสังคมไม่แตกต่างกัน บริบทพื้นที่ ซึ่งมีได้หมายถึงพื้นที่ทางกายภาพ ในมิติจำกัดและพื้นที่ทางวัฒนธรรมหนึ่งๆ มักมีศูนย์กลางทางวัฒนธรรมเป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณ เป็น กลไกของการขับเคลื่อนทางสังคม ซึ่ง Eisentadt ระบุว่า พื้นที่ทางวัฒนธรรมเป็นพื้นที่ที่กลุ่มคนมี จิตวิญญาร่วมกัน มีความเชื่ออันเดียวกัน มีศูนย์กลางทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเดียวกัน และเป็นกลไกควบคุมการดำเนินชีวิตของสมาชิกของกลุ่มทุกคน (Eisentadt, 1973)

บริบทพื้นที่เป็นตัวบ่งบอกการตีความได้ว่า สังคมมีศูนย์กลางเป็นของตนเอง โดยคนที่อาศัย อยู่ในพื้นที่ถือว่าเป็นสมาชิกของสังคม ให้ความสำคัญต่อเขตแดนของจิตวิญญาณที่มีความผูกพันกับ ระบบพื้นที่ทำกินมากกว่าเขตแดนด้านนิเวศ ความหมายนี้ ก็คือการรวมตัวกันในค่านิยมและความเชื่อ ของท้องถิ่น ซึ่งกำหนดบทบาทและความเชื่อที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นเช่นเดียวกันภายในสังคมที่มี ความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายใต้ระบบเศรษฐกิจ การเมือง ระบบเครือญาติ และสถาบันพื้นฐานในการ กำหนดค่านิยมทางวัฒนธรรม ภายใต้ระบบเครือข่ายทางสังคม มีความสัมพันธ์ในแต่ละระดับกับ ศูนย์กลางผ่านการให้การยอมรับทั่วไปของคนในพื้นที่ แต่ให้รับรู้ ว่า ศูนย์กลางทางวัฒนธรรมเป็นสิ่ง สร้างของผู้คนในพื้นที่ ถูกสร้างขึ้นมาจากความเชื่อ ชาติพันธุ์ และระบบสภาพพื้นที่ทางธรรมชาติที่ สนับสนุนให้คนในพื้นที่สามารถแก้ไขอุปสรรคการดำรงชีวิต ช่วยให้สังคมสามารถพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนั้นสิ่งบ่งบอกอาณาบริเวณมาจากพื้นฐานของศูนย์กลางทางสังคมของตนเองที่กำหนดออกมาในรูปแบบที่หลากหลาย ตามนัยที่นำมาใช้แก่ผู้คนในพื้นที่ เช่น การใช้ภาษาที่สื่อสารกันภายในพื้นที่เป็นคำที่สื่อออกมาเหมือนกัน แต่ให้ความหมายแตกต่างกัน ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันในพื้นที่ทางวัฒนธรรมแห่งนั้น พื้นที่ทางวัฒนธรรมเป็นเครือข่ายชุมชนหรือหมู่บ้านที่เป็นศูนย์กลางที่มาประกอบกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันของผู้คนในชุมชนและต่างชุมชน เช่น การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ หนองน้ำ ป่า ที่ดิน และการรักษาทรัพยากรเอาไว้ได้ และมีความเชื่อร่วมกัน เช่น เชื่อในเรื่องผีปอบ ผีนา ผีน้ำ มีการเข้าร่วมกิจกรรมร่วมกัน พื้นที่ทางวัฒนธรรมมีหดและขยายไม่คงที่ ซึ่งขึ้นอยู่กับภาวะปะทะ และประสานทางสังคม โดยเฉพาะสังคมโลกปัจจุบันที่มีการสั่นไหวและไร้พรมแดน การผสมผสานทางวัฒนธรรมมีทั่วทุกมุมโลก พื้นที่ทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่ผลิต/สร้างเพื่อหาพื้นที่ที่แก่ตนเอง (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2545 : 13)

บริบทพื้นที่ของสำนักฤๅษีทั้ง 5 สำนักที่ศึกษาในจังหวัดมหาสารคาม เป็นอาณาบริเวณที่กำหนดด้วยกายภาพ มีอาณาบริเวณเป็นพื้นที่ของตนเอง มีจิตวิญญาณ ใช้ความรู้สึกและสำนึกร่วมในความเชื่อเดียวกัน คือเจ้าสำนักฤๅษีและความเชื่อในลัทธิฤๅษีนี้เป็นตัวบ่งบอกอาณาบริเวณบริบทพื้นที่และบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของเจ้าสำนักฤๅษีในพื้นที่ด้วย ดังนี้

3.3.1 สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชยันตี

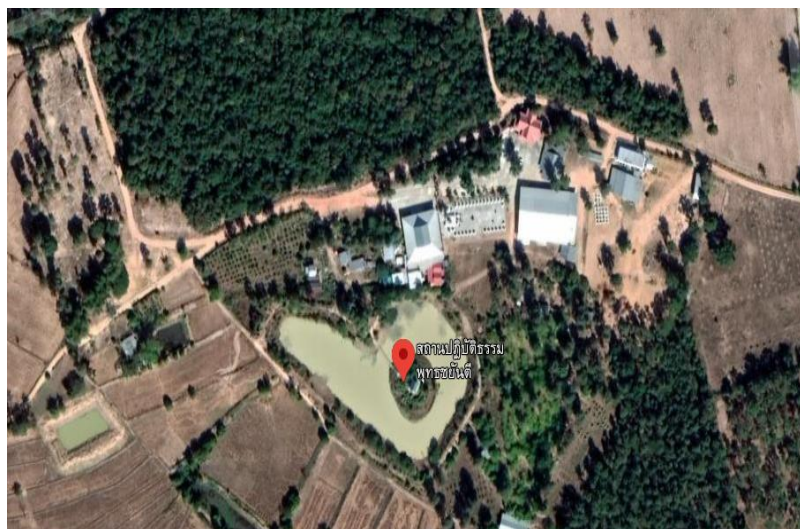
3.3.1.1 ที่ตั้งของสำนักและการเดินทางไปสำนัก

สถานที่ปฏิบัติธรรมพุทธชยันตี ตั้งอยู่ที่บ้านโนนทอง ตำบลดอนหวาน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งแต่ก่อนนั้น พื้นที่แห่งนี้เป็นของชาวบ้าน ต่อมาในปี พ.ศ. 2556 พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสารโร ได้ขอซื้อพื้นที่จำนวน 8 ไร่จากชาวบ้าน และได้ก่อตั้งเป็นสำนักเป็นสถานปฏิบัติธรรมพุทธชยันตีตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชยันตี มีพื้นที่โดยรอบติดต่อกับตำบลต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับตำบลหนองปลิง อำเภอมือเมือง จังหวัดมหาสารคาม
ทิศใต้	ติดกับตำบลวังบัว อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม
ทิศตะวันออก	ติดกับตำบลกันทรวิชัย อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
ทิศตะวันตก	ติดกับตำบลบัวคำ อำเภอมือเมือง จังหวัดมหาสารคาม

พูน ปณ กิโต ชเว

ภาพที่ 2 แผนที่ตั้งสถานที่ปฏิบัติธรรมพุทธชนันท์

ภาพโดย <https://www.google.com/maps/@/data> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 11 มกราคม 2565)

ด้วยสถานปฏิบัติธรรมเป็นพื้นที่แห่งแล้ง พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร จึงได้นำโครงการเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้ โดยได้ทำการปลูกต้นไม้ไว้หลายชนิดเพื่อเป็นการปรับปรุงพื้นดิน และระบบนิเวศให้ดียิ่งขึ้น ทั้งยังจัดทำเป็นศูนย์เรียนรู้การทำเกษตรพอเพียงตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เพื่อส่งเสริมความรู้การประกอบอาชีพด้านการเกษตรให้กับคนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง ปัจจุบันสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชนันท์ได้ซื้อที่ดินเพิ่มจากชาวบ้านเป็นจำนวน 34 ไร่รายล้อมบริบทพื้นที่ของสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชนันท์ และจะอยู่ภายนอกชุมชน ซึ่งไม่มีบ้านเรือนอยู่ติดกับสำนักเลย จะมีก็แต่ป่าไม้ซึ่งเป็นป่าชุมชน เป็นวิถีปฏิบัติ และเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชน ในการช่วยลดปัญหาความยากจน และความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชน และเป็นแนวทางหนึ่งที่เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชนันท์ได้ช่วยในการรักษาพื้นที่ป่า และความสมบูรณ์ของนิเวศป่าไม้ เพื่อให้ระบบนิเวศคงความสมดุล เนื่องจากป่าชุมชนเป็นกลไกที่สำคัญที่เป็นช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดการ และฟื้นฟูให้ป่ามีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความมั่นคงแห่งชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้น เมื่อคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นจึงไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐาน และที่สำคัญยิ่ง คือเพิ่มความสามารถให้กับมนุษยชาติ ได้เรียนรู้การอยู่อย่างสมดุลและดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุข

นอกจากนี้ สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชนันท์ยังได้ซื้อพื้นที่จากชุมชนเพื่อปลูกต้นไม้ ปลูกต้นมะนาว และปลูกต้นโกโก้ เพื่อเป็นการบำรุงดินที่ชาวบ้านแต่ก่อนใช้ประโยชน์ในการทำนา มีการนำสารเคมีต่างๆ มาช่วยเร่งความเจริญเติบโต จึงทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ สัตว์น้ำ สัตว์ป่า ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ จึงทำให้พื้นที่นี้ขาดความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก ปัจจุบันพื้นที่ได้ฟื้นตัว มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งดิน น้ำ และสัตว์ต่างๆ ได้เข้ามาอาศัยพื้นที่แห่งนี้มากขึ้น (พระสมาน จิรมโน, 2565 : สัมภาษณ์)

การเดินทางไปยังสถานที่ปฏิบัติธรรมพุทธชยันตีโดยผู้คน ก็สามารถใช้เส้นทางมหาสารคามไปอำเภอกวาทะปทุม ระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร จากนั้นจึงเลี้ยวซ้าย (มาจากจังหวัดมหาสารคาม) เดินทางต่อไปอีกประมาณ 3 กิโลเมตร (ทางวังรอกแคบสวนกันไม่ได้) ก็จะถึงสถานที่ปฏิบัติธรรมพุทธชยันตี สำหรับผู้ที่เดินทางมาจากอำเภอกวาทะปทุม ระยะทางประมาณ 18 กิโลเมตร เลี้ยวขวาเข้าไปแล้วเดินทางต่อไปต่อเข้าไปเช่นกัน (พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร, 2565 : สัมภาษณ์)

3.3.1.2 ความเป็นมาของสำนัก

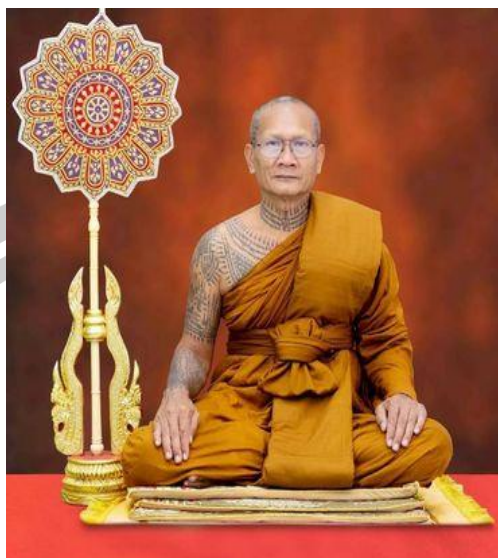
ในปี พ.ศ. 2554 พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร หลังจากบวชและจำพรรษาได้ 1 พรรษาแล้ว ญาติโยมที่อยู่ตำบลดอนหวาน อำเภอกวาทะ จังหวัดมหาสารคาม ได้มานิมนต์ท่านให้ไปอยู่ที่วัดในหมู่บ้าน และเมื่อท่านมาอยู่ ก็ได้มาพบพื้นที่ที่เหมาะสม จึงได้จัดตั้งสร้างสถานที่ปฏิบัติธรรมขึ้น และได้ขอซื้อพื้นที่จากชาวบ้านเพิ่มอีกจำนวน 8 ไร่ จากนั้นก็ได้สร้างศาสนสถานต่างๆ ด้วยความศรัทธาของชาวบ้านและลูกศิษย์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ท่านจึงได้ตั้งชื่อวัดแห่งนี้ว่า “สถานที่ปฏิบัติธรรมพุทธชยันตี” มาจนถึงปัจจุบัน (2566)

ภาพที่ 3 สถานที่ปฏิบัติธรรมพุทธชยันตี
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2565)

3.2.1.3 ประวัติของเจ้าสำนัก

พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร มีฉายาทางภิกษุว่า หลวงปู่ฤทธิสิงห์ใหญ่หน่อก้าว ปัจจุบันท่านมีอายุ 65 ปี สถานที่เกิดของท่านคือจังหวัดหนองคาย แต่ก่อนที่จะมารับการบวชเป็นพระภิกษุ ท่านมีอาชีพรับราชการทหาร ประจำอยู่ที่ศูนย์ภาคใต้ร่มเย็น จากนั้นในปี พ.ศ. 2546 ได้ลาออกจากราชการงานประจำ แล้วได้มาบวชเป็นพระสงฆ์ที่วัดจอมมณี จังหวัดหนองคาย ในปี พ.ศ. 2554 ท่านมีตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาศูนย์ปฏิบัติธรรม ประจำตำบลดอนหวาน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามด้วย โดยรับผิดชอบโครงการสวดมนต์แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่รัชกาลที่ 9 เป็นประจำทุกปี

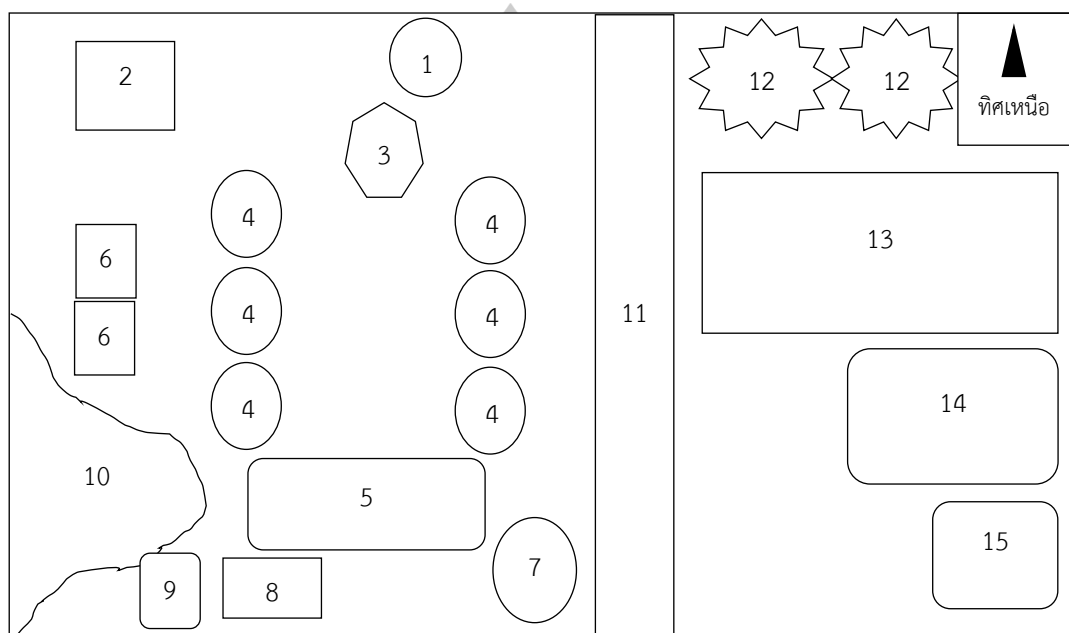
ภาพที่ 4 พระครูปลัดนิชวณน์ กิตติสาโร (ฉายาหลวงปู่ฤๅษีสิงห์ใหญ่่นพเก้า)
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2565)

ภาพที่ 5 อาคาร/กุฏิพระครูปลัดนิชวณน์ กิตติสาโร
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2565)

สถานที่ปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ มีศาสนวัตถุอันเป็นที่เคารพบูชาที่เป็นสิ่งก่อสร้างหรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ออกแบบมาเป็นพิเศษให้ปัจเจกหรือกลุ่มคนเข้ามาประกอบการแสดงออกด้านการเคารพบูชาตนหรือศึกษาทางศาสนา การปฏิบัติตนต่อศาสนบุคคล เมื่ออยู่ต่อหน้าศาสนบุคคลของศาสนาต่าง ๆ จะต้องแสดงความเคารพตามความเหมาะสมกับศาสนบุคคลของแต่ละศาสนา หรือถ้ามีการสนทนากัน ก็จะต้องพูดจาด้วยถ้อยคำที่สุภาพ ให้เกียรติ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น และไม่แสดงกิริยาอาการที่ไม่เหมาะสม

สถานที่ปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ มีแผนผังบริเวณพื้นที่ ดังภาพด้านล่าง ดังนี้

ภาพที่ 6 แผนผังบริเวณพื้นที่สถานที่ปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2565)

สิ่งก่อสร้างทางศาสนสถานที่สร้างขึ้นในสถานที่ปฏิบัติธรรมข้างต้น ประกอบด้วยสิ่งต่างๆ ตามภาพและหมายเลข ก็คือ 1) รูปปั้นฤๅษี 2) กุฏิของพระครูปลัดนิชฌัน กิตติสารโร 3) องค์พระประธานกลางแจ้ง 4) พระพุทธรูป ขนาดเล็ก 5) ศาลาการเปรียญ และเป็นสำนักลัทธิฤๅษี 6) กุฏิพระสงฆ์และลูกวัด 7) รูปปั้นพญานาค 8) บ้านพักลูกศิษย์ที่มาจำเรียนฤๅษี 9) ห้องน้ำ 10) พื้นที่ปลูกต้นโกโก้และกล้วยหอมทอง 11) ทางเดินเข้าสถานที่ปฏิบัติธรรม 12) พื้นที่ปลูกต้นไม้/ต้นคำชะโนด 13) ลานจอดรถ 14) ศาลมหาเทพ และ 15) อาคารเก็บของ

ปัจจุบัน สิ่งก่อสร้างทางศาสนสถานบางส่วน ได้มีการก่อสร้างจนแล้วเสร็จ และที่กำลังดำเนินการก่อสร้างอยู่ก็มี เช่น สิ่งก่อสร้างที่เสร็จแล้ว ก็คือ ลานพญานาค อาคารปฏิบัติธรรมส่วนที่กำลังก่อสร้าง ก็คือ แท่นบูชาพระประธานขนาดพญานาคสองตน

3.3.1.4 ความโดดเด่นของเจ้าสำนักฤๅษี

ความโดดเด่นของสถานที่และเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ ก็คือปฏิบัติแบบยี่ดถือศีล 5 อย่างเคร่งครัดด้วยกายวาจาใจเป็นสัจจะ ความโดดเด่นที่เป็นที่ศรัทธาของประชาชนและลูกศิษย์ ก็คือ กลิ่นไฟหรือน้ำตาเทียน เป็นกรรมฐานกองที่มีพลังมากที่สุดในการปฏิบัติสมาธิภาวนา การเพ่งกลิ่นไฟสามารถช่วยประคองจิตของผู้ปฏิบัติให้เกิดสมาธิจนเข้าสู่รูปฌานและอรุณฌานได้ พลังแห่งกลิ่นไฟ นอกจากจะมีอำนาจอยู่นอกเหนือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติและกฎบัญญัติบนโลกแล้ว ยังนำมาซึ่งพลังจิตที่สามารถแทรกแซงเข้าไปในวิถีชีวิตของคนเราได้ทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นความสามารถในการบังคับธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ การทำพิธีเพ่งกลิ่นไฟทำน้ำพระพุทธรูป น้ำตาเทียนไหลผ่านมือลงบาตรน้ำมนต์ พระครูปลัดนิชฌัน กิตติสารโร จะปลุกเสกจนเทียนไหลเป็นน้ำตาเทียนเป็นสายยาวลงไปขันน้ำมนต์ ท่ามกลางความทึ่งของบรรดาลูกศิษย์ (พิชาติ รักษาพรหม, 2565 : สัมภาษณ์)

สำหรับบุคคลใดที่ต้องการแต่งแก้ ทำนายดวงชะตาชีวิต หรือไปขอเพื่อให้สอบเข้าได้ทำงาน เลื่อนตำแหน่ง หรืออื่นๆ ที่ต้องการใช้ชีวิตของตนๆ ประสบความสำเร็จ ในการประกอบพิธีกรรม ก็มีทั้งกระทำตัวต่อตัวเป็นรายบุคคล หรือกระทำต่อผู้คนในหมู่บ้านและต่อสถานที่ ท่านจะทำน้ำตาเทียนเสี่ยงทายให้ และในการเสี่ยงทาย ท่านก็นำเทียนขาวมีความยาว 8 นิ้ว มีจุดไฟจากนั้นจึงนำไปทำพิธีในบาตรน้ำมันต์ โดยการยกเทียนให้สูงจากบาตรประมาณ 1 ศอก ด้วยเหตุนี้ น้ำตาเทียนในขณะที่ทำน้ำมันต์ก็จึงสามารถดูจากนิมิตที่เกิดจากน้ำตาเทียนได้ หากน้ำตาเทียนหยดเป็นทางยาวโดยไม่ขาด น้ำตาเทียนงดงาม สวยงาม บุคคลนั้นก็ถือว่าประสบความสำเร็จตามที่ขอไว้กับท่าน หากน้ำตาเทียนที่หยดขาดเป็นช่วงๆ และสีไม่สวยเป็นต่างดำ บุคคลนั้นก็ถือว่าจะไม่ประสบความสำเร็จ (วิสัยทัศน์ โชคอำนวยชัย, 2565 : สัมภาษณ์)

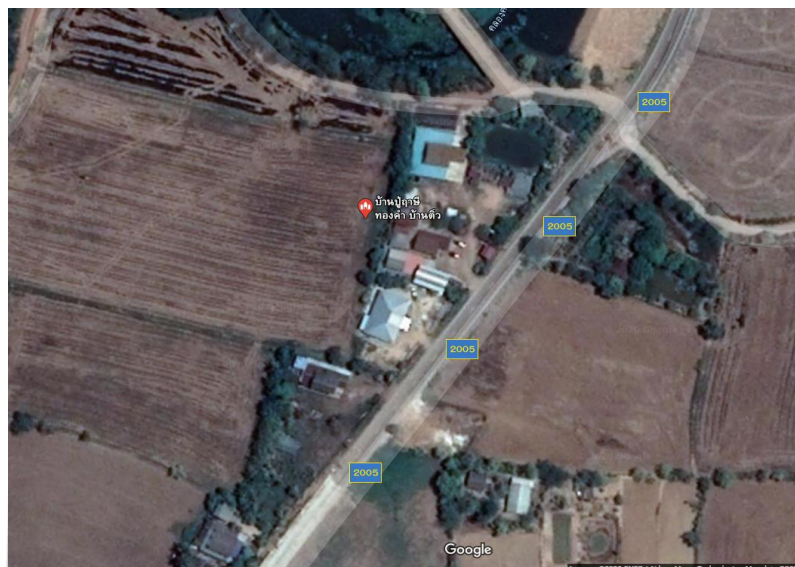
นอกจากนี้ พระครูปลัดนิวัฒน์ กิตติสาร ยังได้ทำการรักษาผู้ที่เจ็บไข้ได้ป่วย มีการดูดวง ทำเหรียญและยันต์ครอบจักรวาล ทำตะกรุด โดยมีแม่ยาฤๅษีภคินิมหามนีนพเก้าเป็นผู้ทำให้ และจะมีวิชาทั้งพุทธเวท-ไสยเวทหรือทั้งสายดำและสายขาว ทั้งมีการแก้คุณไสย ลงนะหน้าทอง วิชาสาวน้ำตาเทียน สวมมงกุฎนาคา สวมขุภานาคี ซึ่งเป็นวิชาที่ท่านายชะตาของบุคคล โดยจะนำเอาน้ำตาเทียนมาหยดลงในน้ำ จากนั้นก็จะหยิบขึ้นมาและกลายเป็นรูปพญานาค บางครั้งก็ยาว บางครั้งก็สั้น บางครั้งก็ขาด ซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละดวงชะตาของบุคคล และหากผู้ใดมีชะตาชีวิตที่ไม่ดี ก็จะทำพิธีกรรมต่อชะตาให้ มีการให้อนโหล ถวายสังฆทาน เพื่อทำบุญต่ออายุ นอกจากนี้ ยังมีวิชาสลิไฟเป็นวิชาที่ฤๅษีจะพ่นน้ำแล้วกลายเป็นเปลวเพลิง เป็นการเป่ายันต์เกราะเพชรไล่เคราะห์ไล่ทุกข์ไสโรคร้าย อีกทั้งยังมีการนวดเท้าไฟ ที่เรียกว่าการเหยียบขาง โดยจะนำแผ่นเหล็กไปวางไว้ที่เตาอังโล่ จากนั้นก็ใช้เท้าจุ่มน้ำมัน แล้วก็เหยียบไปยังเหล็กที่อังไฟ แล้วจึงรีบเอาเท้าเหยียบไปยังจุดที่ญาติโยมป่วย ทั้งอัมพฤกษ์ อัมพาต เป็นโรคกระดูก เป็นต้น แต่บุคคลที่เป็นโรคหัวใจและโรคหอบหืด จะไม่สามารถทำการรักษาให้ได้ เพราะต้องนอนคว่ำ พิธีต่างๆ เหล่านี้จะต้องผ่านพิธีกรรมของหลวงปู่ฤๅษีสิงห์ใหญ่พเก้าหรือพระครูปลัดนิวัฒน์ กิตติสารเท่านั้น (พิชาติ รักษาพรหม, 2565 : สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า พระครูปลัดนิวัฒน์ กิตติสาร ซึ่งเป็นเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงในเรื่องพุทธาคม ได้รับความเคารพและศรัทธาจากประชาชนทั่วประเทศ โดยเฉพาะภาคอีสานตอนกลางและตอนล่าง พิธีกรรมต่างๆ และวัตถุมงคลที่ท่านปลุกเสกมีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วประเทศ และยังคงไกลไปถึงต่างประเทศ จึงมีลูกศิษย์ที่เป็นคนต่างประเทศนิมนต์เชิญท่านไปทำพิธีให้เป็นประจำทุกๆ ปี

3.3.2 สำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง)

3.3.2.1 ที่ตั้งของสำนักฤๅษีและการเดินทางไปสำนัก

สำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ ตั้งอยู่ที่บ้านดัว หมู่ 12 ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอมือทอง จังหวัดมหาสารคาม เป็นพื้นที่บ้านจำนวน 4 ไร่ของอาจารย์ทอง ซึ่งได้ตั้งเป็นสำนักฤๅษีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 เป็นต้นมาแล้ว (ฤๅษีอาจารย์ทอง, 2565 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 7 แผนที่ตั้งสำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ

ภาพโดย <https://www.google.com/maps/data> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 กันยายน 2565)

สำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ มีพื้นที่โดยรอบติดต่อกับตำบลต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมืองมหาสารคาม

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลท่าตูมและตำบลห้วยแอ่ง อำเภอเมืองมหาสารคาม

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลมิตรภาพและตำบลหนองกุ้ง อำเภอแกดำ

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลแวงน่างและเทศบาลเมืองมหาสารคาม

พื้นที่ของสำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทวง) รายล้อมไปด้วยพื้นที่ทำนาของชุมชน มุมมองทั้งหมดของสำนักจะหันไปหาทุ่งนา มีถนน 2 เลนที่เป็นสายหลักผ่านหมู่บ้านจากถนนมิตรภาพเข้ามาสู่ชุมชนบ้านตัวอาสสุข ไปจนถึงทางแยกตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง และไม่อยู่ห่างจากชุมชนมากนัก (เอกพงษ์ ศรีวิสัย, 2565 : สัมภาษณ์)

การเดินทางไปสู่สำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทวง) สามารถไปถึงโดยใช้เส้นทางหลวงมหาสารคามไปจังหวัดร้อยเอ็ด มีระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร จากนั้นเลี้ยวซ้าย (เดินทางมาจากจังหวัดมหาสารคาม) และเดินทางไปอีกประมาณ 3 กิโลเมตร (ทางสะดวก) ก็จะถึงสำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ (อาจารย์ทวง) ซึ่งอยู่ด้านซ้ายมือ สำหรับผู้ที่เดินทางมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด ระยะถึงสำนักฤๅษีประมาณ 35 กิโลเมตร ก่อนจะถึงเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม ก็จะมีทางกลับรถให้กลับรถเพื่อเดินทางไปอีกประมาณ 1 กิโลเมตร และเลี้ยวซ้ายเข้าไปยังบ้านตัว จากนั้นจึงเดินทางไปตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นก็จะถึงสำนักฤๅษีได้ (ฤๅษีอาจารย์ทวง, 2565 : สัมภาษณ์)

3.3.2.2 ความเป็นมาของสำนัก

หลังจากออกจากราชการเป็นทหารในปี พ.ศ. 2536 ก็ได้เข้าไปวชเป็นพระภิกษุได้ 8 พรรษา ก็ได้ลาสิกขา อาจารย์ทวงก็ได้เดินทางกลับมายังบ้านเกิด จากนั้นจึงได้เปิดสำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำขึ้นในปี พ.ศ. 2552 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (2566)

ภาพที่ 8 อาคาร/สำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง)

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2565)

3.3.2.3 ประวัติของเจ้าสำนัก

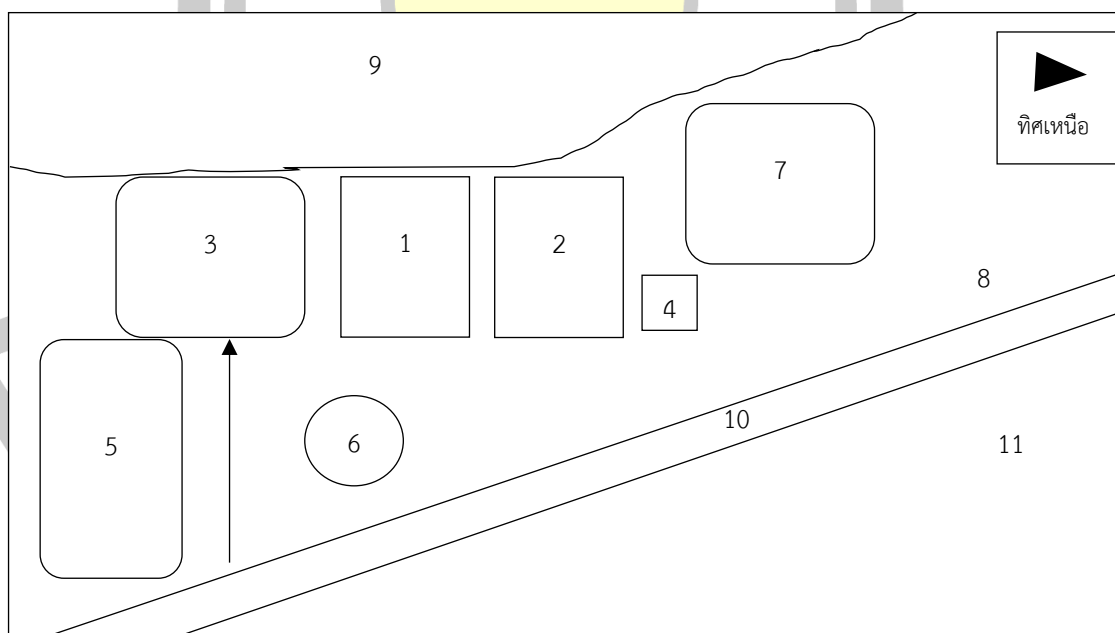
ก่อนที่ฤๅษีอาจารย์ทองจะมาเปิดสำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำในปี พ.ศ. 2536 นั้น ท่านได้รับราชการเป็นทหารในอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร จนถึงปี พ.ศ. 2544 ก็ได้ลาออกจากการเป็นทหารแล้ว ก็ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุได้ 8 พรรษา จากนั้นก็ได้ลาสิกขาออกมาเพื่อรำเรียนธรรมปฏิบัติกับครูบาอาจารย์หลายท่านในหลายๆ พื้นที่และหลายจังหวัด ท่านได้รำเรียนวิชาธรรมฤๅษีจากครูบาอาจารย์ของท่าน คือหลวงปู่ฤๅษีทองคำที่ภูเขาควาย ซึ่งเป็นป่าสงวนแห่งชาติในแขวงเวียงจันทน์ ประเทศลาว ที่มีเนื้อที่มากกว่า 2,000 ตารางกิโลเมตร และอยู่ห่างจากเวียงจันทน์ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ประมาณ 40 กิโลเมตร เป็นสถานที่ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยต้นไม้และสัตว์ที่ถือว่าเป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์และเร้นลับที่ว่า น้อยคนจะเข้าไปถึงไป จากนั้นท่านไปศึกษากับหลวงปู่หมุน ผู้เป็นพระสงฆ์ที่เชี่ยวชาญในด้านกรรมฐานและมีวิชาอาคมที่เก่งกล้า โดยได้ศึกษาเกี่ยวกับคัมภีร์มหาพุทธาคมที่ถือว่าเป็นแม่บทของคัมภีร์ปถมัง คัมภีร์อิทธิเจ คัมภีร์มหาราช และคัมภีร์ตรีนิสิงเห อันเป็นพื้นฐานแห่งอำนาจจิต และได้ศึกษาวิชาธรรมฤๅษีกับหลวงปู่วรพจน์ ซึ่งหลวงปู่ถือว่าเป็นผู้มีวิชาอาคมขลังมากและได้เรียนวิชาอาคมมาจาก 5 อาจารย์ด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นวิชาอาคมทางด้านเมตตา มหานิยม คงกระพันชาตรี แคล้วคลาด มหาอุดฯ บ้องก้นและขับไล่คุณไสย์ คุณผี และคุณคน จากนั้นจึงได้กลับมาที่บ้านเกิด และได้เปิดสำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ ซึ่งได้ชื่อสำนักมาจากชื่อครูบาอาจารย์ที่เคารพอย่างสูงยิ่ง (ประทอง สกุนา, 2565 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 9 เจ้าสำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง)

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2565)

สำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ (อาจารย์ทอง) มีอาคารสิ่งก่อสร้างที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัย
ขอเสนอเป็นแผนผังตามบริเวณพื้นที่สำนักฤๅษี ดังภาพด้านล่าง ดังนี้

ภาพที่ 10 แผนผังบริเวณพื้นที่สำนักฤๅษีอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง)

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2565)

สิ่งก่อสร้างของสำนักฤๅษีอาศรมปูๅญีทองคำ (อาจารย์ทวง) ข้างต้นนั้น ประกอบด้วยสิ่งก่อสร้างตามหมายเลข ก็คือ 1) สำนักฤๅษีอาศรมปูๅญีทองคำ (อาจารย์ทวง) 2) บ้านพักและเก็บสิ่งของเครื่องบูชา 3) บ้านพักมารดา/บิดา 4) สถานที่บูชาดอกไม้ ธูปเทียน 5) รูปปั้นฤๅษี 6) รูปปั้นพระประธาน 7) บ้านพักลูกศิษย์/ญาติ 8) บริเวณที่จอดรถ 9) ทุ่งนาของตนเอง 10) ทางหลวงชนบท และ 11) ทุ่งนาของชาวบ้าน

3.3.2.4 ความโดดเด่นของเจ้าสำนักฤๅษี

ความโดดเด่นของเจ้าสำนักอาศรมปูๅญีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทวง) ก็คือ อาจารย์ทวงจะรักษาศีลและถือสัจจะทางกายวาจาใจ ท่านเก่งด้านการดูหมอเม่น ทำนายโชคชะตา มีมนต์มหาเสน่ห์ระรวย โดยมีรูปปั้นของเจ้าเงาะเรียกทรัพย์ ดุจดทรัพย์ ไว้ที่สำนักฤๅษี ซึ่งสูงประมาณ 108 เซนติเมตร ซึ่งอาจารย์ทวงจะมีลักษณะคล้ายกับเจ้าเงาะ มีวิชาอาคมที่พันแทงไม่เข้า แคล้วคลาดปลอดภัย และที่สำคัญที่ลูกศิษย์ส่วนมากจะมาให้ท่านดูดวงจ้ะให้ ดูทำเลค้าขาย ดูดวง ให้เลขเม่นๆ และมีการแห่ว่านยาสมุนไพร 108 ครอบครัวไว้ให้บริการด้วย (เอกพงษ์ ศรีวิสัย, 2565 : สัมภาษณ์) นอกจากนี้ที่กล่าวข้างต้นแล้ว อาจารย์ทวงยังได้ทำเครื่องรางสุดเข้มขลังและเต็มเปี่ยมด้วยพลังอิทธิฤทธิ์พุทธคุณที่จะหนุนนำพาผู้ศรัทธาให้ได้พบเจอกับสิ่งอัศจรรย์ตาด้านมหาโชคมหาลาภ บังเกิดทรัพย์สินเงินทอง บันดาลความร่ำรวยให้เป็นมหาเศรษฐีและมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง ทั้งหน้าที่ ธุรกิจการค้า การงาน และการเงิน ให้เข้ามาหาผู้ศรัทธาจนดีขึ้นอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ท่านมีเจ้าเงาะมหาโชคหรือพระสังข์ทองที่ถือว่าเป็นผู้วิเศษที่ได้รับมรดกเงินตามณีนางพันธุรัตน์ ที่มีฤทธิ์สามารถเรียกเนื้อเรียกปลา เรียกภักษาหาร และเรียกแก้วแหวนเงินทองและยศถาบรรดาศักดิ์ให้แก่ผู้ใดที่มีไว้บูชาไว้เป็นเงาะผู้เต็มเปี่ยมด้วยบุญฤทธิ์และอิทธิฤทธิ์ สามารถก่อให้เกิดสิ่งดีๆ ที่จะทำให้มีเข้ามาหานานัปการ หากใครได้มีไว้บูชา ไม่ว่าจะบูชาไว้ที่บ้านหรือร้านค้า ก็จะเจริญด้วยลาภ ไข่เสี่ยงดวงทางการพนันขึ้นต่อ เพียงแค่มีไว้แล้วและอธิษฐานขอ ก็จักได้เงินทองมากมายก่ายกอง อีกทั้งเรื่องเรียกลูกค้าเข้าร้านจากการขายของยิ่งนักแล เพราะจักบังเกิดผลกำไรที่มากมายอย่างไม่คาดคิด ตามคติความเชื่อและการบูชาได้ (หมุน อาสาชัย, 2565 : สัมภาษณ์) หากผู้ศรัทธาได้มีเจ้าเงาะมหาโชคไว้บูชา ก็เชื่อมั่นว่า จักพบพานแต่เงินตราอันมากค่า มีทรัพย์สินมีกินมีใช้ ได้เป็นมหาเศรษฐีใหญ่ ใครที่มีหนี้สินก็จะหมดหนี้ได้ ใครที่หมดหนทางทำมาหากิน เจ้าเงาะมหาโชค ก็เป็นที่เชื่อได้ว่าจะทำให้มีกินและมีใช้ไม่รู้หมด

นอกจากนี้ ฤๅษีอาจารย์ทวงเป็นที่เชื่อกันว่า ท่านเป็นผู้เปี่ยมไปด้วยเสน่ห์เมตตาสวยงามที่สุด โดยมีวิชาหนึ่ง ก็คือ วิชาเงาะปาจินตามณีนางพันธุรัตน์ วิชาเงาะปานี้ครูบางท่านเรียกว่าวิชาพระสังข์แปลงรูปหรือพระสังข์ซ่อนรูป คือหน้ากากเงาะปา เมื่อสวมเข้าในตัวแล้ว ก็จะแปลงรูปพระสังข์ไปเป็นเงาะปาที่ดูเหมือนเป็นคนบ้าใบ้ หน้าตาดูพิลึก ปากหนา ตาเล่อ ผิวดำ และผมหยิก เพราะท่านได้ร่ำเรียนทางวิชานี้หรือมีของมงคลในสายวิชา ไม่ว่าพระคาถาหรือเครื่องราง เมื่อท่านทำให้แก่ผู้ใด ก็ย่อมบริบูรณ์ไปด้วยทรัพย์และโภชนาหาร และยังเป็นผู้เปี่ยมไปด้วยเมตตา มีคนนับถือและรักใคร่ บังเกิดความสุขและความร่มเย็น ดังนั้น ท่านทำให้ผู้ศรัทธาได้วิชาทางเมตตาค้าขาย เจริญด้วยโชคลาภความร่ำรวย มีอำนาจทางเสน่ห์เมตตาสูงส่ง ดึงดูดเพศตรงข้าม ใช้ได้ทั้งหญิงและชาย ดีทั้งทางด้านค้าชูดวงชะตา เป็นเมตตาอารีรักต่อผู้ใหญ่ที่เข้าหา ถือว่าจะบังเกิดเมตตาอุปการะดูว่าเป็นลูกหลาน ไปที่ใดก็ย่อมได้รับความช่วยเหลือเป็นที่รักแก่มนุษย์และเทวดาทั้งปวง เป็นที่มาแห่งข้าวปลาอาหาร และ

ทรัพย์สิ้นเงินทองทั้งปวง บังเกิดโชคลาภอยู่เสมอ เงินทองไม่ขาดมือ ทำให้เจริญในหน้าที่การงาน ได้มาซึ่งยศตำแหน่ง ทำมาหากินได้คล่อง ธุรกิจการงานมีกำไรดี พุดจาสิ่งใด คนรักและเชื่อถือ เป็นเสน่ห์ทางคำพูดจาและเป็นที่ไพเราะจับใจผู้ฟัง มีเทวดารักษา ไปไหนมาไหนจะแคล้วคลาดปลอดภัย เป็นยอดแห่งนะจิ้งจก มหาละลาย ทั้งทำให้มีตะบะเดชะในตัวเอง ใครที่ได้บูชาเหรียญเงาะป่าเอาไว้กับตน จะทำให้บังเกิดปาฏิหาริย์เป็นที่ยศจรรยแก่ผู้นั้น โดยผู้ที่ตั้งใจบูชา ก็จะมีเมตตามหานิยมและเจริญด้วยโภคทรัพย์สมบัติและข้าวปลาอาหาร ผู้ที่หมั่นทำการบูชา ไม่ว่าไปไหนมาไหน ก็จะมีผู้คนให้ข้าวของติดไม้ติดมือตลอด เมื่อบูชาเจ้าเงาะป่าด้วยพระคาถาจินตามณีอยู่เป็นนิจ ก็จะมีผลดังที่ปรารถนาเองตามศรัทธาและความเชื่อได้ (ชิดชอบ เกิดมีทรัพย์, 2565 : สัมภาษณ์)

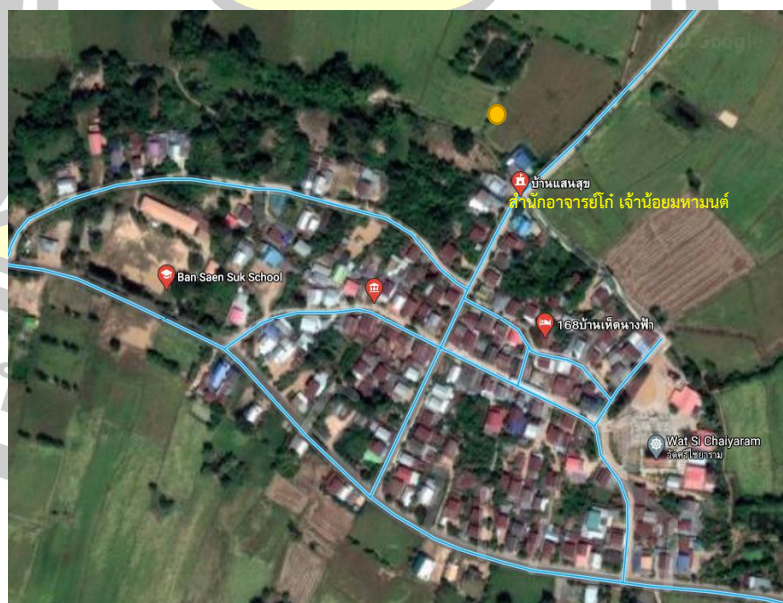
3.3.3 สำนักฤษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหามนต์)

3.3.3.1 ที่ตั้งของสำนักและการเดินทางไปสำนัก

สำนักฤษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหามนต์) ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 28 บ้านแสนสุข ตำบลนาสีนวน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม (โทร 085-9283798) เป็นพื้นที่บ้านจำนวน 2 ไร่ของฤษีอาจารย์โก๋ ซึ่งได้ถูกตั้งเป็นสำนักฤษีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 เป็นต้นมาแล้ว

สำนักฤษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหามนต์) มีพื้นที่โดยรอบกับตำบลต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลนาสีนวน อำเภอกันทรวิชัย
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลขามเรียงและตำบลเขว้าใหญ่ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลนาสีนวนและตำบลเขว้าใหญ่ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม (เอกสิทธิ์ แคนเสาร์, 2565 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 11 แผนที่ตั้งสำนักฤษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหามนต์)

ภาพโดย <https://www.google.com/maps/> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2565)

พื้นที่ที่รายล้อมสำนักฤๅษีอาจารย์โก่ เจ้าน้อยมahamanต์ จะอยู่นอกชุมชนออกมาทางด้านเหนือของหมู่บ้าน ด้านทิศตะวันตกจะมีพื้นที่ปลูกข้าวของชุมชน ด้านทิศตะวันออกจะเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชน ซึ่งจะมีบ้านเรือนที่ปลูกอาศัยเป็นจำนวนมาก และชุมชนก็ให้ความศรัทธาในเจ้าสำนักฤๅษีเป็นอย่างมาก เพราะชาวบ้านมีการดำเนินชีวิตและความผูกพันอย่างแนบแน่น เช่น การทำบุญบ้าน ฤๅษีอาจารย์โก่ที่เป็นหมอธรรมด้วย จะช่วยรักษาผู้คนในชุมชนตลอดมา (เอกสิทธิ์ แคนเสาร์, 2565 : สัมภาษณ์)

ในการเดินทางไปยังสำนักฤๅษีอาจารย์โก่ เจ้าน้อยมahamanต์นั้น ผู้ที่เดินทางมาจากตัวเมืองจังหวัดมหาสารคาม สามารถเดินทางไปทางสะพานลำน้ำชี ประมาณ 4 กิโลเมตร ก็ให้เลี้ยวซ้ายไปทางมหาวิทยาลัยมหาสารคาม จากนั้นมุ่งหน้าเดินทางไปด้วยเส้นทางไปยังตำบลนาสีนวน ห่างจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ประมาณ 6 กิโลเมตร และเลี้ยวซ้ายเข้าบ้านแสนสุข เดินทางต่อไปอีกประมาณ 3 กิโลเมตร ก็จะถึงสำนักฤๅษีอาจารย์โก่ เจ้าน้อยมahamanต์ หรือหากเดินทางไปโดยใช้เส้นทางบ้านเขว ซึ่งเป็นทางขนานกับไปตำบลนาสีนวน ก็ให้เลี้ยวซ้ายออกไปประมาณ 3 กิโลเมตร จากนั้นก็เลี้ยวขวาไปยังบ้านแสนสุข ประมาณ 3 กิโลเมตร ก็จะถึงสำนักฤๅษีอาจารย์โก่ เจ้าน้อยมahamanต์ ส่วนการเดินทางมาจากตัวอำเภอกันทรวิชัยมายังสำนักฤๅษีอาจารย์โก่ โดยแบ่งการเดินทางมาได้ 2 เส้นทาง ซึ่งเส้นทางแรก เดินทางเข้ามาในตัวจังหวัดมหาสารคาม ถึงหน้าป้ายมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตรงสามแยกไฟแดงแล้ว ให้เลี้ยวขวาเข้ามหาวิทยาลัยมหาสารคาม ประมาณ 2 กิโลเมตร ก็ให้เลี้ยวขวาไปตามถนนมหาชัยจนถึงสามแยกไฟแดง ให้เลี้ยวขวาไปตามเส้นทางดังกล่าวมาข้างต้น ก็จะไปถึงสำนักฤๅษีอาจารย์โก่ ส่วนทางที่ 2 ให้เดินทางจากอำเภอกันทรวิชัยไปยังตำบลนาสีนวน ประมาณ 8 กิโลเมตร ก็จะถึงทางแยกก็ให้เลี้ยวซ้ายทางไปยังมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เดินทางต่อไปอีกประมาณ 5 กิโลเมตร ก็จะถึงทางเข้าบ้านแสนสุข ก็ให้เลี้ยวขวาเข้าไปตามที่กล่าวมาข้างต้น ก็จะถึงสำนักฤๅษีอาจารย์โก่ (เอกสิทธิ์ แคนเสาร์, 2565 : สัมภาษณ์)

3.3.3.2 ความเป็นมาของสำนักฤๅษี

สำนักฤๅษีอาจารย์โก่ (เจ้าน้อยมahamanต์) ได้ใช้พื้นที่บ้าน จำนวน 2 ไร่ของตนเองเป็นที่ตั้งสำนักฤๅษีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (2566)

ภาพที่ 12 อาคาร/สำนักฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหมานต์)

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2565)

3.3.3.3 ประวัติของเจ้าสำนักฤๅษี

เจ้าสำนักฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหมานต์) เป็นผู้ที่ได้รับการสืบทอดวิชาหมอธรรม โดยมีการรับช่วงจากบุคคลที่เป็นครูบาอาจารย์มา ซึ่งก็คือ พระครูสิริชัยสิทธิ์ ได้สืบทอดธรรมพระไตรปิฎก และสืบทอดการเป็นครูน้ำนัจอดกระดุก พ่อโฮม หิริญงาม ได้สืบทอดธรรม 9 โกฎิ พ่อคำพอง สิทธิรักษ์ ได้สืบทอดวิชาพันเป่างูพิษกัด พ่อเสถียร อารวม ได้สืบทอดวิชาธรรมโอสถและสมุนไพรต่างๆ หลวงปู่ทองคำ สุวะใจ ได้สืบทอดวิชาธรรมบันดาล พ่อประยูร นางาม ได้สืบทอดวิชาหมอธรรม และการรักษาผู้ป่วยด้วยการสอ่ดธรรม และ ดร.ภูวนาท มาตบุรม ได้สืบทอดการอ่านอักษรธรรมและบทสูตรต่างๆ เช่น สูตรขวัญ แต่งแก้ สะเดาะเคราะห์ หมอดู เป็นต้น นอกจากนี้ ฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหมานต์) ยังเป็นผู้ที่มีความสามารถในการท่องมนต์ธรรมน้อยเป็นอย่างมาก (เอกสิทธิ์ แคนเสาร์, 2565 : สัมภาษณ์)

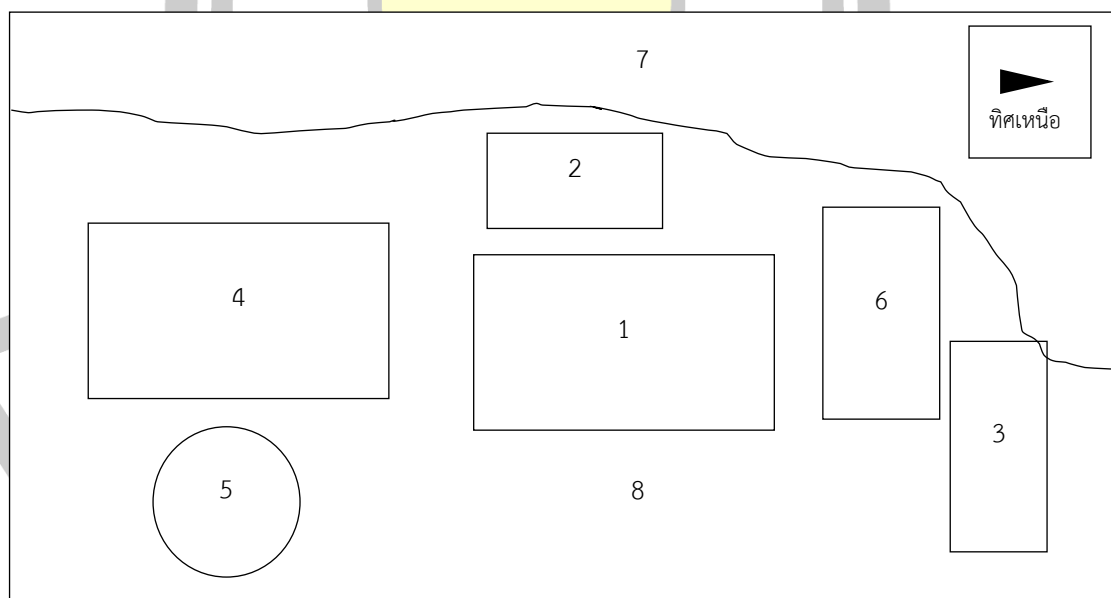
พหุณ ปณุ จิโต ชีเว

ภาพที่ 13 เจ้าสำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์)

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2565)

สำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) มีอาคารสิ่งก่อสร้างที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอเป็นแผนผังบริเวณในพื้นที่สำนักฤๅษี ดังภาพด้านล่าง ดังนี้

ภาพที่ 14 แผนผังบริเวณพื้นที่สำนักอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์)

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2565)

สิ่งก่อสร้างในสำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) ข้างต้นนั้น ประกอบด้วย สิ่งก่อสร้างตามหมายเลข ก็คือ 1) สำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) 2) บ้านพักอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) 3) อาคารรูปปั้นครุบาอาจารย์ 4) บ้านพักมารดา/บิดา 5) รูปปั้นพระประธาน 6) ห้องสุขา 7) พุ่ณาของมารดา และ 8) บริเวณประกอบพิธีกรรมประจำปีและลานจอดรถ

3.3.3.4 ความโดดเด่นของเจ้าสำนักฤๅษี

ความโดดเด่นของเจ้าสำนักฤๅษี คือฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) ถือได้ว่า ท่านได้ชื่อว่าเป็น “สัญลักษณ์แห่งครู ครูผู้เมตตาต่อศิษย์เสมอมา” มีรูปภาพที่ติดไว้ในสำนักฤๅษี ให้ถือว่าเป้ที่ระลึกในนามของครู ซึ่งคำว่าครูไม่ใช่เพียงแค่ตัวของท่านเองเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงบรมครูทุกท่านด้วย ซึ่งท่านถือว่า เพียงระลึกถึงครู ครูก็ยังตามดูแลศิษย์ท่านตลอดและมีหำกาย จึงให้ระลึกไว้ว่า ท่านคือศิษย์มีครู ศิษย์มั่นในครู ครูยอมไม่ทิ้งศิษย์ ท่านได้ร่ำเรียนคาถาอยู่ยงคงกะพันชาติ คราวตลอดภัย ซึ่งมีขั้นตอนการเรียนพระคาถา จะต้องมีใจเลื่อมใสและศรัทธา จากนั้นตั้งใจ ท่อง บ่น และฝึกฝน ต้องมีสมาธิแน่วแน่ เพื่อให้เกิดพลังจิตที่เข้มแข็ง จึงจะเกิดความศักดิ์สิทธิ์ได้ผลที่เรียกว่า “ขลัง” ขึ้นได้ ฤๅษีอาจารย์โก เป็นคนที่ชอบท่องบ่นคาถาอาคมมาก ท่องแป็บเดียวก็จำได้ ส่วนเรียนหนังสือ อ่านหลายรอบยังจำไม่ได้ จึงได้หันตัวเองมาเรียนรู้มากขึ้นในทางคาถาอาคมต่างๆ จนเกิดความชำนาญท่องได้ด้วยวาจาเปล่า แต่สิ่งที่ลืมไม่ได้ จะต้องตั้งอยู่ในศีลธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือหมั่นสวดมนต์ ไหว้พระ และนั่งสมาธิกรรมฐานอยู่เป็นประจำในทุกวัน ระลึกถึงพระพุทธรุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ คุณมารดาบิดา มีคุณครุบาอาจารย์เป็นที่สุด และอยู่ในศีลธรรม (ปรีชา นอกมีนา, 2565 : สัมภาษณ์)

ฤๅษีอาจารย์โกได้เล่าให้ฟังว่า ผู้ที่เป็นหมอธรรมนั้นจะต้องมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีจิตใจที่เด็ดเดี่ยวและมั่นคง มีความศรัทธาในวิชาธรรมฤๅษี และมีสัจจะต่อครุบาอาจารย์ โดยจะต้องท่องคำสวด พุทธมนต์ และคาถาธรรมให้ได้จนขึ้นใจ ต้องรักษาหรือให้คำแนะนำแก่ลูกฝึกลูกเทียนของตน โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ ต้องเป็นผู้มีเมตตาจิตโดยไม่เห็นแก่ทรัพย์สินหรือลาภยศและสรรเสริญ ไม่โอ้อวดความรู้ ไม่ปิดบังความสามารถของผู้อื่น เป็นผู้ให้คำแนะนำและให้กำลังใจแก่ศิษย์และชาวบ้าน แนะนำให้ไปรักษากับแพทย์แผนปัจจุบันและหมอยาแผนโบราณ และทำตนให้เป็นທີ່เคารพยกย่องแก่ลูกศิษย์ ลูกฝึกลูกเทียน และประชาชนทั่วไป (เอกสิทธิ์ แคนเสาร์, 2565 : สัมภาษณ์)

พิธีกรรมรักษาคนป่วยเป็นพิธีกรรมหลัก โดยฤๅษีอาจารย์โกได้กล่าวไว้ว่า จะต้องมีการอันเชิญพระรัตนตรัยและครุบาอาจารย์ที่ล่วงลับไปแล้วให้มาช่วยขจัดปัดเป่าโรคภัย อันเนื่องมาจากการกระทำของผี โดยใช้คาถาอาคมทางไสยศาสตร์ หมอธรรมจะต้องไม่ปฏิเสธคนป่วยคนนั้นๆ ก่อนที่จะทำการรักษา ก็จะต้องไหว้พระสวดมนต์และทำพิธีครอบครูเสมอ เพื่อทำให้พิธีเกิดความศักดิ์สิทธิ์และราบรื่นไม่ติดขัด จากนั้นหมอธรรมก็จะนั่งธรรมหรือเสี่ยงทายด้วยการส่องธรรมหาสาเหตุของการเจ็บป่วย และเมื่อทราบสาเหตุเบื้องต้นแล้ว ถ้าเป็นการกระทำของผี ก็จะมีการควดข้าวโดยเอาปั้นข้าวเหนียวขนาดเท่าไข่ 1 ก้อน ทำการเกลือกกลิ้งไปตามตัวผู้ป่วยแล้วก็โยนทิ้งไปและภายหลังทำพิธีกรรมแล้ว การตุ้มคายเป็นพิธีสุดท้ายในการรักษาผู้ป่วย หมอธรรมจะต้องนำเทียนผ้าแพรวากลับไปที่หิ้งบูชาตนเอง จากนั้นจึงอบรมสั่งสอนและตักเตือนผู้ป่วย ซึ่งตอนนี้เป็นลูกศิษย์แล้วนั้น ให้ปฏิบัติตามกฎหรือจรรยาบรรณของหมอธรรม ให้รู้จักบุญคุณของครุบาอาจารย์ที่ช่วยมารักษา

มีปัญหาเดือดร้อนหรือเจ็บป่วยอีก ก็ต้องระลึกถึงหมอธรรม ถึงวันครบครูในปีใด ก็ให้ไปร่วมครอบครูอย่าได้ขาด (รัตนชัย ภูนาตอน, 2565 : สัมภาษณ์)

นอกจากที่กล่าวมาข้างต้น ฤๅษีอาจารย์โก๋ยังเป็นผู้มีคาถาที่ป็นยังไม่เข้า ป็นยิ่งแล้ว ลูกกระสุนจะด้าน และเหยียบระเบิดไม่แตก มีความรู้เรื่องการแต่งแก้ สะเดาะเคราะห์ ผูกโชค ลำผีฟ้า เป็นหมอเฒ่า หมอสักยันต์ การรักษาคัน การปราบผีปราบพลาญ สิ่งไม่ดี การเลี้ยงว่านผง-ว่านกินคน ตลอดจนคนเจ็บคนตาย ทำนวดเสน่ห์ที่เป็นวิชาอาคมของครูบาอาจารย์ของท่าน นอกจากนั้นท่านยังได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรบรรยายพิเศษหรือสอนพิเศษด้านตัวขอมและตัวธรรมน้อย ให้กับนักศึกษาและคณาจารย์ ตลอดจนประชาชนทั่วไปและผู้สนใจในสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามและมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ด้วย

3.4.4 สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครูธรรม 9 โกฎิ

3.3.4.1 ที่ตั้งของสำนักและการเดินทางไปสำนัก

สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครูธรรม 9 โกฎิ ตั้งอยู่ที่บ้านเชียงยืน ตำบลเชียงยืน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม มีพื้นที่ของสำนักฤๅษีอยู่โดยรอบตำบลเชียงยืน อำเภอเชียงยืน ซึ่งอยู่ห่างจากจังหวัดมหาสารคาม ประมาณ 30 กิโลเมตร

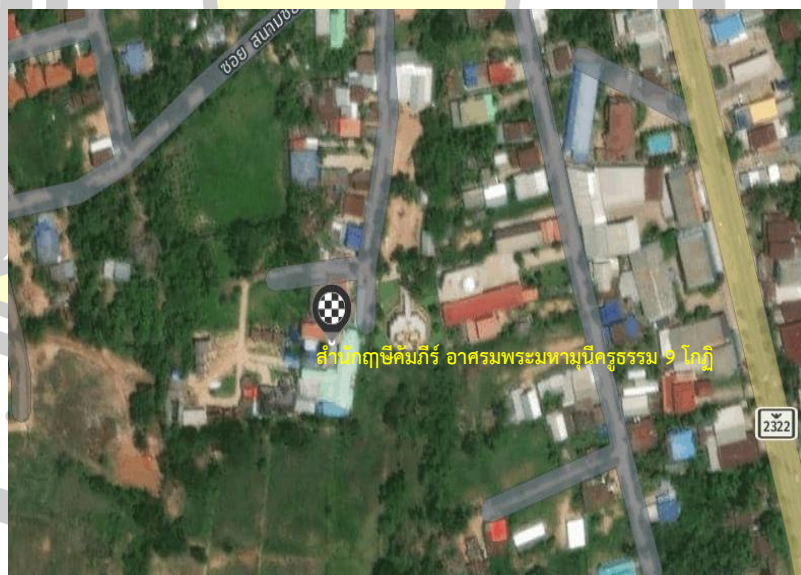
สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครูธรรม 9 โกฎิ มีพื้นที่ติดต่อกับตำบลต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลเหล่าดอกไม้ อำเภอชื่นชมกับอำเภอเชียงยืน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลดอนเงิน อำเภอเชียงยืน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลเสือเผ่น อำเภอเชียงยืน

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลหนองซอน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม

ภาพที่ 15 แผนที่ตั้งสำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครูธรรม 9 โกฎิ

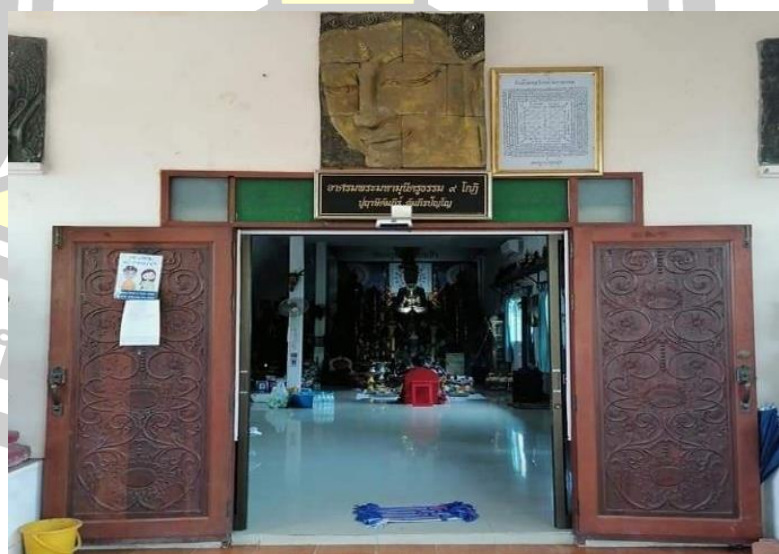
ภาพโดย <https://www.google.com/maps/data> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 25 กันยายน 2565)

พื้นที่ที่รายล้อมสำนักฤๅษีคัมภีร์ เป็นพื้นที่อยู่ในบ้านเชียงยืน ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของพื้นที่ตลาดสดและบ้านเรือนของประชาชน เป็นชุมชนที่มีความหนาแน่นและเป็นชุมชนเมือง ประชาชนให้ความศรัทธาต่อตัวฤๅษีคัมภีร์และสำนักฤๅษีของท่าน เพราะเจ้าสำนักเป็นลูกหลานในพื้นที่และยังเป็นผู้ที่ช่วยเหลือชาวบ้านในด้านการสะเดาะเคราะห์ การทำให้เมตตามหานิยม การค้าขายร่ำรวยและดวงคงให้ (ปรีชา ไชยสมบัติ, 2565 : สัมภาษณ์)

การเดินทางไปสำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครูธรรม 9 โกฎิ สามารถเดินไปไปตามเส้นทางหลวงหมายเลข 2322 ถนนอำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ มายังอำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อถึงอำเภอเชียงยืนแล้ว ให้เลี้ยวซ้ายมาประมาณ 50 เมตร จากนั้นก็เลี้ยวขวาเข้าสู่ด้านหลังตลาดอำเภอยางตลาด เดินทางต่อไปอีกประมาณ 50 เมตร จึงเลี้ยวซ้ายไปอีกประมาณ 100 เมตร เมื่อถึงทางแยก ก็ให้เลี้ยวขวาและเดินทางต่อไปอีกประมาณ 800 เมตร ก็จะถึงทางเข้าที่ตั้งสำนักฤๅษี ถ้ามาจากจังหวัดขอนแก่น เมื่อเดินทางมาถึงสี่แยกไฟแดงอำเภอยางตลาดแล้ว ก็ให้เลี้ยวขวาไปประมาณ 100 เมตร ก็ให้เลี้ยวขวา จากนั้นก็ให้เดินทางต่อไปเช่นเดียวกันกับที่ได้กล่าวมาข้างต้น ก็จะถึงสำนักฤๅษี สำหรับผู้ที่เดินทางมาจากเส้นทางมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ก็ให้ขับร่นผ่านโรงพยาบาลเชียงยืนไป ประมาณ 200 เมตร และก่อนถึงสี่แยกไฟแดงอำเภอยางตลาดประมาณ 100 เมตร ก็จะมีทางแยกให้เลี้ยวซ้ายเข้าไป จากนั้นก็ให้เดินทางไปตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น ก็จะไปถึงสำนักฤๅษีได้ (กันยา ภูนาสัย, 2565 : สัมภาษณ์)

3.3.4.2 ความเป็นมาของสำนักฤๅษี

หลังจากที่ท่านได้ร่ำเรียนวิชาธรรมฤๅษีมาจากครูฤๅษี ฤๅษีคัมภีร์ก็ได้กลับมาที่บ้านเกิดของท่านและได้ตั้งสำนักฤๅษีที่บ้านของท่าน จนมีลูกศิษย์มากขึ้น จึงได้ซื้อที่ดินที่อยู่ติดกับบ้านเพิ่มขึ้นอีก 8 ไร่เศษๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา จากนั้นก็ได้มีการสร้างสำนักฤๅษีขึ้นมาใหม่ (กันยา ภูนาสัย, 2565 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 16 อาคาร/สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครูธรรม 9 โกฎิ

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2565)

3.3.4.3 ประวัติของเจ้าสำนักฤๅษี

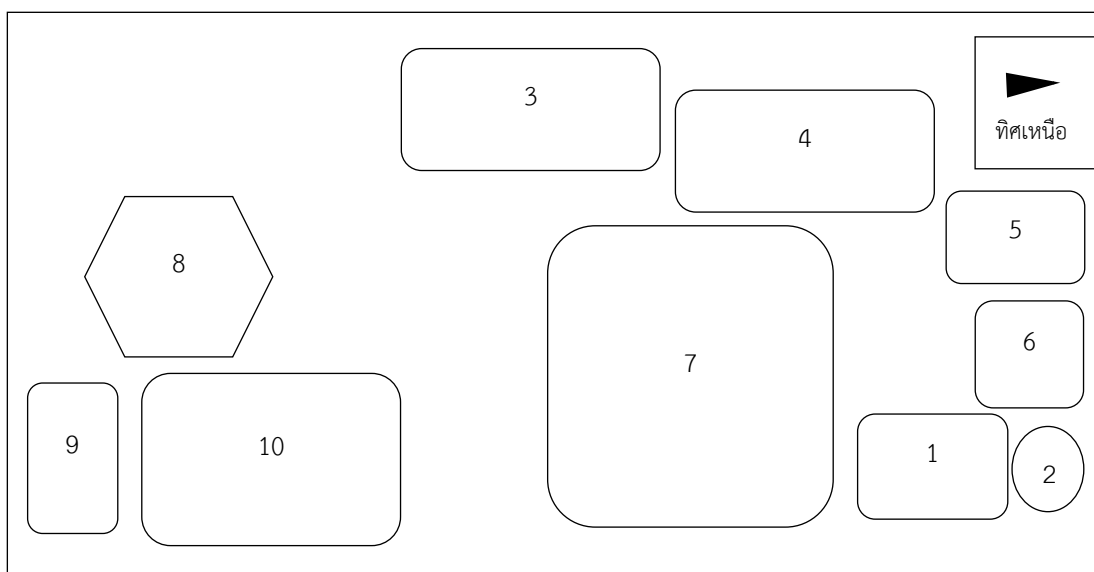
ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา เกิดที่บ้านเลขที่ 234 หมู่ 5 บ้านเชียงยืน ตำบลเชียงยืน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม มีพี่น้อง 3 คน ท่านเป็นบุตรคนสุดท้อง ฤๅษีคัมภีร์ได้บรรพชาเป็นสามเณรตั้งแต่อายุ 12 ปี ณ วัดกลางเชียงยืน โดยมีพระครูบุญศิริธรรม เจ้าคณะตำบลเชียงยืนในสมัยนั้นเป็นอุปัชฌาย์ สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครูธรรม 9 โกฎิ มีแนวทางการเป็นฤๅษีไปในแนวทางการสะเดาะเคราะห์ การทำให้มีเมตตามหานิยม การค้าขายร่ำรวย และการดูดวงชะตา ซึ่งก่อนจะมาเป็นฤๅษีนั้น ท่านได้บวชเป็สามเณรเพื่อศึกษาพระพุทธศาสนา จนสามารถสอบบาลีได้ถึงเปรียญธรรม 4 ประโยค ผนวกกับท่านเป็นผู้ที่ชอบเรื่องไสยศาสตร์ ทำให้ขัดต่อหลักพระวินัย ดังนั้นท่านจึงไม่สามารถดำรงเพศเป็นพระสงฆ์ได้ จึงได้ลาสิกขาจากการเป็นพระภิกษุมาสมาทานเป็นฤๅษี และมีอาจารย์เป็นฤๅษีที่ท่านได้ศึกษาวิชาธรรมฤๅษี (ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา, 2565 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 17 เจ้าสำนักลัทธิฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครูธรรม 9 โกฎิ

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2565)

ในพื้นที่อันเป็นสำนักลัทธิฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครูธรรม 9 โกฎิ มีอาคารสิ่งก่อสร้างที่อยู่ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอเป็นแผนผังให้เห็นบริเวณพื้นที่ของสำนักฤๅษี ดังภาพด้านล่างดังนี้

ภาพที่ 18 แผนผังบริเวณพื้นที่สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครูธรรม 9 โกฎิ

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2565)

สิ่งก่อสร้างของสำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครูธรรม 9 โกฎิ ข้างต้นนั้น ประกอบด้วยสิ่งก่อสร้างตามหมายเลข ก็คือ 1) สำนักฤๅษีคัมภีร์ 2) ศาลครูบาอาจารย์ 3) อาคารพระประธาน 4) อาคารที่พักลูกศิษย์ 5) บ้านพักเจ้าสำนัก 6) ห้องสุขา 7) ลานประกอบพิธีกรรมต่างๆ และพิธีไหว้ครูประจำปี 8) รูปปั้นพระมหามุนีครูธรรม 9 โกฎิ 2 ตน 9) ห้องสุขา และ 10) ลานจอดรถสำหรับผู้มาทำพิธีกรรมในสำนักฤๅษี

3.3.4.4 ความโดดเด่นของเจ้าสำนักฤๅษี

ความโดดเด่นของเจ้าสำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครูธรรม 9 โกฎิ เป็นเจ้าสำนักฤๅษีที่ได้สืบวิชาธรรมเก้าโกฎิจากปู่ของท่าน โดยมีข้อห้ามข้อหนึ่งของพระธรรมเก้าโกฎิอยู่ว่า ผู้จบธรรมห้องปาฏิหาริย์จะไม่สืบทอดวิชาธรรมนี้แก่บุตรได้ ผู้ที่รับช่วงต่อจะต้องเป็นหลานชายเท่านั้น ฤๅษีคัมภีร์จึงมีศักดิ์และสิทธิ์ในการรับมอบตำแหน่งหมอธรรมมาตั้งแต่อายุ 10 ปี โดยในการสืบธรรมเก้าโกฎินี้ ก็จะมีการเสี่ยงทาย คือผู้ที่จะได้เป็นอาจารย์นั้นจะต้องเสี่ยงไม้หวาย 9 กำว่า ตกโคก (โผลก) อย่างไร ถ้าตกโคกดี ก็ได้รับมอบ แต่ถ้าตกโคกร้าย ก็จะไม่มียสิทธิ์ได้เรียน ฤๅษีคัมภีร์ได้สิทธิ์เรียนหรือได้รับมอบพระธรรม 9 โกฎิ ท่านจึงมีศักดิ์เป็นอาจารย์ตั้งแต่อายุ 13 ปีเป็นต้นมา (สรสรร กำแพงดิน, 2565 : สัมภาษณ์)

ขณะที่ได้ศึกษาพระบาลีอยู่ที่วัดบ้านเสียว อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่นนั้น ฤๅษีคัมภีร์ได้พบกับสามเณรรูปหนึ่งจากประเทศกัมพูชา ที่หลบหนีมาศึกษาพระบาลีในประเทศไทย ซึ่งที่ประเทศกัมพูชาในสมัยนั้น 3 ปีจะมีการสอบพระบาลีเพียง 1 ครั้ง แต่ที่ประเทศไทยจะมีสอบพระบาลีทุกปี สามเณรรูปนั้นจึงต้องมาศึกษาในประเทศไทย โดยสามเณรรูปนั้นมีชื่อว่าสามเณรสาย ไม่มีนามสกุล โดยศึกษาอยู่ ณ สถานที่ที่เดียวกับปู่ฤๅษีคัมภีร์เป็นเวลา 3 ปี จนสนิทสนมกันดี จนในวันหนึ่งสามเณรสายได้เล่าเรื่องราวของประเทศไทยให้ฟังว่า เป็นวิชาที่ตืออย่างนั้นตืออย่างนี้ จึงทำให้ฤๅษี

คัมภีร์ต้องการไปศึกษาวิชานั้นๆ เพราะท่านมีความชอบเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว (รัตนรัตน์ มีชาติกุล, 2565 : สัมภาษณ์) ครั้นถึงปี พ.ศ. 2533 เดือนกุมภาพันธ์ หลังจากมีการสอบพระบาลีเสร็จสิ้นแล้ว ด้วยความต้องการจะไปศึกษาวิชาของประเทศกัมพูชา จึงโกหกมารดาเพื่อขอค่าน้ำมันรถ และได้ออกเดินทางไปสู่ประเทศกัมพูชา โดยเดินทางอยู่ 3 วัน จึงไปถึงประเทศกัมพูชา ผ่านทางช่องจอม จังหวัดสุรินทร์ เข้าเขตอำเภอกำปอด ผ่านทะเลเทือกเขาช้างดำ และเดินตรงดิ่งต่อไปเรื่อยๆ จนถึงอำเภออุดรมีชัย ซึ่งในภาษาเขมรเรียกว่าบันเตียนเมียนเจย ต่อเข้าเสียมราฐ สามเณรสายจึงพาไปฝากตัวกับอาจารย์เพลาลัว ซึ่งท่านเป็นหมอต่ช้าง พวกส่วยในประเทศไทยเรียกว่าปะตายี ท่านจึงขอเรียนวิชาผีประจำและมนต์ต่างๆ ที่มีไว้ใช้สะกดอาถรรพณ์ในป่าดงดิบ จากนั้นสามเณรสายจึงพาไปฝากตัวกับอาจารย์สั๊กยันต์ แต่อาจารย์ท่านนั้นได้เสียชีวิตไปก่อน (ปฐมภูมิ สังวาลโชค, 2565 : สัมภาษณ์) ขณะนั้นมีชาวบ้านได้เล่าลือกันว่า มีฤษีท่านหนึ่งประจำอยู่ที่เทือกเขาพนมสิมเจียมของเสียมราฐ ท่านจึงได้เดินทางไปเรียนวิชากับฤษีท่านนี้ โดยฤษีท่านนี้มีชื่อว่าดาบือสเจเลีย และขณะที่ท่านไปเรียนกับฤษีนั้น สามเณรสายได้สมัครไปเป็นทหารเขมรแดง จึงทำให้ท่านต้องศึกษาวิชาคนเดียว ดาบือสเจเลียได้สอนวิชาต่างๆ ให้แก่ท่าน เช่น มนต์เสาะเบรียะโนงมุย มนต์แสงโกนเมือน มนต์แสงโพรงกูด และอื่นๆ (สรสรร กำแพงดิน, 2565 : สัมภาษณ์) ในการศึกษาวิชานี้ มีคิดว่า ผู้ใดจะสำเร็จวิชา จะต้องเอาเมล็ดสมอมามอมไว้ในปากแล้วกวานา จนเมล็ดนั้นแตก จึงถือว่าสำเร็จวิชา ท่านศึกษาอยู่ 3 ปี จึงได้กราบลาดาบือสเจเลียเพื่อออกเดินทางต่อไป ตอนออกจากป่า ท่านได้หลงอยู่ในป่าเป็นเวลา 3 วัน จึงได้พบกับอาจารย์กะแม (นายพรานป่า) อาจารย์กะแมได้พาท่านออกจากป่า แล้วได้ปักกลดอยู่ที่บ้านของอาจารย์กะแม อาจารย์กะแมผู้ที่เป็นพรานป่าผู้ไม่มีสิ่งแปลก คือท่านมีภรรยา 4 คน และอยู่ในบ้านหลังเดียวกัน เป็นที่นำอัศจรรย์นัก จึงทำให้ฤษีคัมภีร์ได้อยู่ศึกษามนต์กับท่าน เช่น มนต์กลืนใจนาง ซึ่งวิชานี้จะทำให้ฝ่ายผูกแขนผู้หญิง โดยใช้เวลาศึกษาอยู่ 6 เดือน และได้ยกครูในวันสุริยคลาส โดยถือคิดว่า ผู้จะศึกษาจะต้องยกครูในวันสุริยคลาสเท่านั้น (พิชา มุลเหตุมี, 2565 : สัมภาษณ์)

ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นเพียงประวัติอันเป็นชาติภูมิของปู่ฤษีคัมภีร์ แสนวัง โดยสังเขปเพื่อให้รู้ถึงประวัติความเป็นมาเป็นไปในตัวท่าน ทั้งในเรื่องชีวิต การศึกษา และการเล่าเรียนไสยเวทย์ต่างๆ อย่างถูกต้องสืบไป (ปฐมภูมิ สังวาลโชค, 2565 : สัมภาษณ์) นอกจากนี้ ฤษีคัมภีร์ยังมีความโดดเด่นในด้านการดูหมอดได้แม่นยำด้วยการเสียวทายด้วยคันธนูและนำไขไก่ไปตั้ง ถ้าไขไก่ถูกตีดขึ้นมาสุงมาก ก็จะมีร้ายมาก หากตีดธนูแล้ว ไขไก่ยังตั้งอยู่กับที่ ก็แสดงว่าจะไม่ประสบผลในทางร้าย และท่านยังรักษาคนป่วย ทำการไล่ผีและไล่ปอบ ทำการเสริมดวงเพื่อให้ทำมาค้าขายดี ทำการเปิดร้านใหม่ ขึ้นบ้านใหม่ ทำการลงนะเปิดดวง เปิดมือรับทรัพย์ และยังเป็นประธานพิธีพรหมณ์ต่างๆ ที่ได้รับเชิญไปเป็น ท่านมีลูกศิษย์เป็นดารานักแสดงและพรีตตี้ ผู้ที่มีความเชื่อเรื่องยันต์เขมรและสาธิตปากหวานด้วย (สรสรร กำแพงดิน, 2565 : สัมภาษณ์) ซึ่งส่วนใหญ่ดารานักแสดงพรีตตี้ หรือบุคคลที่อยู่ในวงการต่างๆ จะนิยมมาหาฤษีคัมภีร์เพื่อบูชาสีผึ้งกุญชรเสพสุขหรือสีผึ้งช้างผสมโขลง ถือว่าเป็นของคลังแรงด้านเสน่ห์มัดจิต เป็นวิชาที่มีประสบการณ์มากในเรื่องสามี-ภรรยาทั้งให้รักให้หลง ถ้าอยากได้ของเสน่ห์แรงๆ แบบเห็นผลชัดเจน ก็จะต้องหาน้ำมันคนมาทำวิชา แต่ถ้าหาไม่ได้ ก็ให้น้ำมันช้างตกมันมาแทนก็ได้ เพราะเมื่อเวลาช้างตกมัน แม้แต่เจ้าช้างยังลืมได้เลย เพราะแรงแห่งต้นหา (พิชา มุลเหตุมี, 2565 : สัมภาษณ์) อีกทั้งฤษีคัมภีร์ยังได้ปลุกเสกสีผึ้งเสน่ห์แรง ซึ่งสี

ผึ่งเส้นทึบคุณจะเด่นมากในเรื่องเส้นทึบรุนแรง เส้นทึบหลังไหล พิศวาสคลั่งไคล้ นำตัวมาหา เปรียบตั้ง พญาอุณฺสรผสมโคลงที่มีพลังมากมาย เหมาะสำหรับผู้ชาย-หญิงที่ต้องการในเรื่องเส้นทึบแรงๆ ให้คนมารักและให้มาชอบ หลังไหล มีเมตตา มานิยมชมชอบตนเองอย่างมากมาย สีสันนี้สร้างตามตำราที่ต้อง หามวลสารหลายอย่างเป็นต้นว่า ขี้ผึ้งแท้ 7 นคร น้ำมันช้างย้อย 7 โขลง ลึงค์ช้างตายฟ้าผ่า วาน ช้างเผือก วานนางล้อม เชือกประกำบด น้ำมันหอม เกสรดอกไม้ 108 น้ำมันงา 7 เหล้า น้ำมันงาสาว ที่ยังไม่เป็นระดูจิกให้ และน้ำมันมะพร้าวไฟ เมื่อหามวลสารตามข้อกำหนดครบ จึงหาวันดีปลอดกาล กิณี หุงในทางสามแพร่ง ส่วนพินนั้นมีตำราบอกว่า ให้นำเครือไม้กอด ไม้ต้นดอกกรัก กาฝากมะรุมา เป็นพิน ในเวลาหุงให้ใช้ตะขอช้างเป็นไม้กวน จึงสวดเวทมนต์ 17 จบ จะดีมากและแรงมาก โดยป้ายก็ได้ พกติดตัวไปได้ ป้ายสีผึ้งทาเสียก่อนจึงค่อยสวดมนต์คาถา 1 จบว่า ตีฆ้องมิมังติดติด จากนั้นให้อธิษฐานสิ่งที่ปรารถนา ก็จะสำเร็จผลตามนั้นแล และที่สำคัญมากๆ ก็คือห้ามนำไปใช้ในเรื่องผิดศีลธรรม ผลกรรม ผู้สร้างไม่ขอรับผิดชอบ ถือว่าเป็นกรรมใครกรรมมัน (ปฐมภูมิ สังวาลโชค, 2565 : สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ ฤๅษีคัมภีร์ยังได้ทำตะกรุดเสนาหาอินตาถอดรูปเนื้อเงินแท้ มีคุณด้านค้า คุณชะตา แก้วดวงอาทิตย์ แก้วดวงกลมละลาย กลับร้ายกลายเป็นดี จากยากจนเป็นมั่งมี ส่วนผ้ายันต์ อินทร์กวมโลก จะเรียกลูกค้า เรียกทรัพย์ แก้อาถรรพ์ที่อยู่อาศัย บ้านอยู่แล้วมีปัญหา บ้านจัดสรรที่ไม่ได้ทำพิธียกเสา จะต้องมีเอาไว้กันดีกว่าแก้ (สรสร ก้าแพงดิน, 2565 : สัมภาษณ์) วิชาพุทธคุณสายขาว น้ำแรทธิพยาสน์ ฤๅษีคัมภีร์ตั้งใจปลุกเสก ปลุกเสกในวันพุธและสวดคาถาต่ออีก 7 วัน 7 คืบ เพื่อให้ลูกศิษย์ได้มีพกติดตัว เป็นเสมือนน้ำมันตักใหม่สำหรับฉีด ปะ พรม ณ สถานการณ์ที่อาศัย และสถานทำกิจการค้าขาย ฉีดพรมตัว พรมเงินทอง เพื่อเปิดรับดึงดูดสิ่งดีๆ ขับสิ่งอาถรรพ์ด้วยวิชาครู อีกทั้งยังมีตะกรุดงูเหลือมปักเต็ยเป็นตะกรุดเงิน จารอักขระเลขยันต์ด้วยคาถาวิฆเนศวรปักเต็ยที่ฤๅษีคัมภีร์จารด้วยมือตนเองทุกดอก แล้วพันรอบด้วยหนังงูเหลือมตายพราย (ตายด้วยวิธธรรมชาติ) และต้องเป็นงูที่มีเต็ยเท่านั้น ความเชื่อของคนโบราณกล่าวกันว่า หากงูเหลือมเลื้อยไปหากินที่ใด แล้วปักเต็ยลงพื้นตรงนั้น ในไม่ช้าก็จะมีสัตว์มาให้กินเป็นอาหาร สัตว์นั้นดังโดนต้องมนต์สกด เรียกว่า ติดตรงไหน รอดตรงนั้น คนโบราณจึงได้นำเคล็ดตรงนั้นมาทำอุปเท่ห์เป็นเครื่องรางของขลัง เพื่อใช้ในการทำมาค้าขายคล่อง การพินขึ้นต่อ เสี่ยงดวงและโชคลาภการเงิน มัดจิตมัดใจฝ่ายตรงข้าม ให้หลงงวย หากว่าพกพาไป ณ ที่ใด ก็จะมีแต่ได้ ตามคติความเชื่อ

สำหรับใครที่จะไปหาฤๅษีคัมภีร์ จะต้องมีการนัดจองกับท่านให้ได้นัดและเวลา เรียบร้อยเสียก่อน จึงค่อยไป แต่ถ้าไม่นัดจองไว้ ไปหาท่านแล้ว ก็จะต้องให้ท่านนัดวันและเวลาให้มาใหม่ตามวันและเวลาที่นัด หากเข้าพบดูดวง ทุกคนจะเข้าไปตามบัตริศวาทันนั้น เป็นข้อกำหนดตามที่สำนักฤๅษีของท่านได้ทำเอาไว้

3.3.5 สำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์)

3.3.5.1 ที่ตั้งของสำนักและการเดินทางไปสำนัก

วัดเครือวัลย์สุทธาวาส ซึ่งเป็นที่ตั้งสำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ ตั้งอยู่ที่บ้านค้อ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยอยู่บนเส้นทางถนนผดุงวิถี ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนบ้านค้อ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม ขึ้นกับชุมชน ศรีมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

สี่แยกไฟแดงวังยาว ก็ให้เลี้ยวขวามาทางถนนบายพาส จนถึงสี่แยกไฟแดงแก่งเลิงจาน จึงให้เลี้ยวซ้าย จากนั้นเดินทางต่อไปตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น ก็จะถึงสำนักฤๅษี สำหรับผู้ที่เดินทางมาจากอำเภอ กันทรวิชัย ให้มุ่งหน้าสู่อำเภอเมืองมหาสารคาม และเมื่อมาถึงสี่แยกไฟแดง ก็ให้เลี้ยวขวามาจนถึงสี่แยกไฟแดงพลศึกษาและตลาดต้นสน จากนั้นให้ตรงไปจนถึงสี่แยกแก่งเลิงจานแล้ว ก็ให้เลี้ยวซ้าย จากนั้นก็เดินทางมาตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น ก็จะถึงสำนักฤๅษีได้ (พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์), 2565 : สัมภาษณ์)

3.3.5.2 ความเป็นมาของสำนักฤๅษี

สำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2533 ซึ่งพระอาจารย์เรืองศักดิ์ได้นำวิชาธรรมฤๅษีที่ได้ร่ำเรียนมาเป็นเครื่องมือ เพื่อช่วยเหลือประชาชนให้ได้รับสิ่งดีจากสิ่งที่ไม่ดีตร้อนและทำให้คลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้นได้

ภาพที่ 20 อาคาร/กุฏิฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์)

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2565)

3.3.5.4 ประวัติของเจ้าสำนักฤๅษี

พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) เป็นพระสงฆ์ที่ได้เล่าเรียนวิชาธรรมฤๅษีมาจากสายทิเบตจากหลวงปู่พรหมมา วัดสวนหินผานางคอย อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ผู้เป็นพระเกจิอาจารย์ ซึ่งเป็นพระปฏิบัติดีและปฏิบัติชอบอีกรูปหนึ่ง ตลอดเวลาที่ท่านได้เมตตาโปรดผู้ศรัทธาเลื่อมใสแทบจะไม่ได้พำนักอยู่ที่ถ้ำผานางคอย เพราะได้รับนิมนต์ไปโปรดลูกหลานและศรัทธาสาธุชนด้วยความเสียสละ อย่างไม่เคยบ่นว่าเหน็ดเหนื่อย จนกระทั่งล้มป่วยอาพาธและไปละสังขารที่จังหวัดเลยในปีพ.ศ. 2545 และพระอาจารย์เรืองศักดิ์ยังเป็นลูกศิษย์ของหลวงพ่อดุณ ปริสุทโธ พระเกจิวัดบ้านไร่แห่งเมืองโคราช จังหวัดนครราชสีมา และลูกศิษย์ของหลวงปู่พรพจน์ จังหวัดหนองคาย โดยท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดเครือวัลย์สุทธาวาสในปัจจุบัน สังกัด

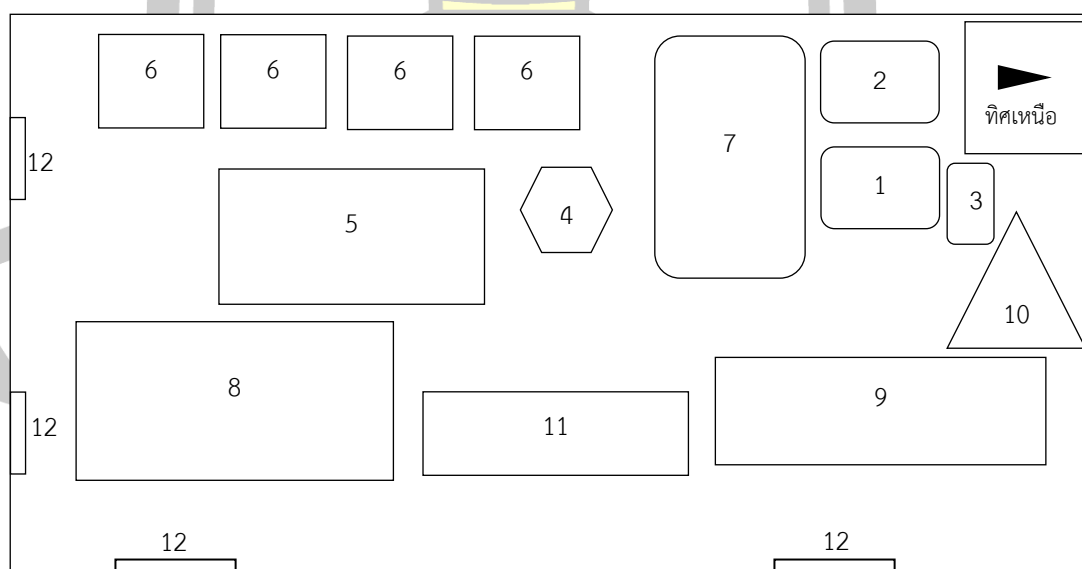
คณะสงฆ์มหานิกาย สถานะเป็นวัดราษฎร์ มีพื้นที่ภายในวัด จำนวน 9 ไร่ โดยสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2435 (พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์), 2565 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 21 เจ้าสำนักพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์)

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2565)

สำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ มีศาสนวัตถุและสิ่งก่อสร้างที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยจะขอนำเสนอมาเป็นแผนผังของบริเวณพื้นที่สำนักฤๅษี ดังภาพด้านล่าง ดังนี้

ภาพที่ 22 แผนผังบริเวณพื้นที่สำนักฤๅษีวัดเครือข่ายสุทธาวาส

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2565)

ศาสนวัตถุและสิ่งก่อสร้างในสำนักฤๅษีวัดเครือวัลย์สุทธาวาสของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) ผู้ที่เป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษี ข้างต้น ประกอบด้วยศาสนวัตถุและสิ่งก่อสร้างตามหลายเลข ก็คือ 1) สำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) 2) ฤๅษีของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) 3) รูปปั้นฤๅษี 4) หอระฆัง 5) พระอุโบสถ 6) ฤๅษีพระลูกวัด 7) ศาลาอเนกประสงค์ 8) ศาลาการเปรียญ 9) ศาลาอเนกประสงค์ฌาปนกิจสงเคราะห์ 10) เมรุฌาปนกิจสงเคราะห์ 11) ห้องสุขา และ 12) ประตูทางเข้า/ออกวัด (ประตูโขง)

3.3.5.5 ความโดดเด่นเจ้าสำนักฤๅษี

พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) มีสมัญญานามว่า “น้ำไม่อาบผ้าไม่ซัก” โดยหมายความว่า จีวรที่เป็นผ้านุ่งของท่านจะไม่ซักเป็นบางชุด แต่บางชุดก็จะนานๆ วันซัก ซึ่งทั้งนี้ท่านมีสัจจะในตนว่าถ้าไม่ซักชุดที่นุ่งทำพิธีต่างๆ จะทำให้มีความขลังเป็นอย่างมาก และเกี่ยวข้องกับการผิครุฤๅษีจึงถือเคล็ดว่าด้วย ชุดที่ท่านใส แม้ว่าไม่ได้ซัก ก็ปรากฏว่าไม่ทำให้เกิดกลิ่นเหม็นแต่อย่างใด กลับมีกลิ่นหอมคล้ายสมุนไพรที่ท่านทำพิธี ยามที่ท่านใช้เป็นประจำจะไม่เคยถูกน้ำหรือซักเลย มีคนได้นำยามของท่านไปทดลองยิงด้วยปืน ก็ปรากฏว่าปืนยังไม่ดัง ท่านเลยได้สมัญญานามนี้มา (จำปี นาคำ, 2565 : สัมภาษณ์)

ในปี พ.ศ. 2538 ภายในวัดเครือวัลย์สุทธาวาสหรือวัดบ้านค้อ พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) ได้จัดสร้างศาลาการเปรียญขึ้น พร้อมกันนี้ก็ยังคงจัดสร้างวัดมุงคลเป็นเหรียญคู่ปลั่งหรือเหรียญพิมพ์นั่งเมือง เพื่อมอบให้แก่ผู้ที่มาทำบุญบริจาคจัดตั้งสร้างศาลาการเปรียญ ลักษณะเป็นเหรียญรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 2 เซนติเมตร ยาว 3 เซนติเมตร มีหูห่วงด้านหน้าเหรียญเป็นรูปพระพุทธรูปประทับนั่งบนบัลลังก์ใต้ต้นมหาโพธิ์ พุทธศิลป์จำลองประยุกต์จากต้นแบบพระพิมพ์ดินเผาปางปฐมเทศนา กรุพระบรมธาตุนาดูน ที่เป็นพระกรุสมัยทวารวดี ชุดพบเมื่อปี พ.ศ. 2522 ที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ด้านหลังเหรียญบริเวณใต้ห่วงจะมีอักษรเขียนว่า “พิมพ์คู่ปลั่ง รุ่น 1” บริเวณกลางเหรียญจะมีอักษรยันต์ ด้านล่างเหรียญจะเขียนคำว่า “วัดเครือวัลย์สุทธาวาส ตำบลตลาด อำเภอมะเมือง จังหวัดมหาสารคาม 2538” มีพระเกจิอาจารย์ชื่อดังของภาคอีสานร่วมพิธี ปรากฏว่าได้รับความสนใจเป็นประวัติการณ์และหมดลงในเวลาอันรวดเร็ว (วิสา ช้ายยศ, 2565 : สัมภาษณ์)

แม้พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) จะสร้างวัดมุงคลหลายอย่างเกี่ยวกับด้านการค้าการขาย แต่ท่านก็จะเน้นเรื่องการดูแลดวงเท่านั้น ทั้งนี้ผู้ที่มาหาท่านก็ต้องนำขันธ 5 และเงินจำนวน 29 บาทมาด้วย จากนั้นท่านก็จะให้บอกวันเดือนปีเกิด ซึ่งท่านใช้ตำรากระดานถาม-ตอบ เครื่องราง/วัดมุงคล และหนังสือโหราศาสตร์ประกอบ ในเรื่องฤๅษียามดี การตรวจการพิจารณาดูคราวที่เหมาะสม เวลาที่ควร จังหวะที่เหมาะสมแก่การประกอบกิจการที่เป็นมงคลนั้นๆ จะพิจารณาพิจารณาตรวจดูทางได้ทางเสีย การตรวจดูฤๅษี การหาฤๅษี หรือการดูฤๅษี เมื่อพิจารณาดูวัน เวลา สถานที่ บุคคล และสิ่งของเครื่องประกอบกิจการทั้งหลาย โดยถี่ถ้วนว่า ไม่มีอะไรขาดตกบกพร่อง ไม่มีอะไรขัดข้อง มีสมบรูณ์ดีทุกประการ ท่านก็จะกล่าวว่า ฤๅษีงามยามดี แต่ถ้าท่านเห็นว่า มีอะไรบางอย่างหรือหลายอย่างยังไม่พร้อม ที่เรียกว่าฤๅษียังไม่งาม ยามยังไม่ดีหรือฤๅษีไม่ดีก็จะยังไม่ให้ทำกิจการนั้นๆ ตามคติความเชื่อ (ประกอบ มีนามาก, 2565 : สัมภาษณ์)

พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) เป็นพระที่ชอบไปมาหาสู่กับครูบาอาจารย์ที่ท่านนับถือเป็นประจำ ตลอดหลายพรรษาที่ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดเครือวัลย์สุทธาวาสหรือวัดบ้านค้อ ได้ไปดูดวงและทำนายฤกษ์ยามดีต่างๆ ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัดในประเทศไทยแล้ว ท่านยังได้เดินทางไปต่างประเทศ เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ ไต้หวัน ซึ่งท่านมีลูกศิษย์ทั้งคนไทยและต่างประเทศเป็นจำนวนมาก (จำปี นาคำ, 2565 : สัมภาษณ์)

จากการศึกษาสำนักฤกษ์ในพื้นที่ศึกษาวิจัยทั้ง 5 สำนักข้างต้น จึงสรุปได้ว่า เจ้าสำนักฤกษ์ทั้ง 5 เป็นผู้นำทางความเชื่อที่มีคุณธรรมจริยธรรมสูง มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับชุมชน และอาศัยจารีตประเพณีเป็นตัวบท สมาชิกมีสิทธิ์เท่าเทียมกัน มีความเชื่อมโยงองค์กรต่างๆ ให้เป็นระบบเดียวกัน เป็นการแสดงออกเกี่ยวกับความสามารถของเจ้าสำนักฤกษ์ และนำไปสู่การตกลงร่วมกันจนกลายเป็นประเพณีปฏิบัติ หากว่าสมาชิกปฏิบัติตามกรอบประเพณีอย่างเคร่งครัดแล้ว ปัญหาต่างๆ ทางสังคม ก็จะไม่เกิดขึ้น บริบทพื้นที่เกี่ยวกับสำนักฤกษ์ทั้ง 5 ในภาพรวม เป็นสังคมประเพณีที่ยึดตามแนวพระพุทธศาสนาสมลัทธิฤกษ์และไสยศาสตร์ ซึ่งเจ้าสำนักเป็นผู้นำลัทธิความเชื่อสูงสุด และมีการปฏิสัมพันธ์กับสังคมอื่นๆ อยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะสังคมสมัยใหม่ที่เน้นระบบการตลาดและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่แผ่ขยายครอบงำทุกสังคมในปัจจุบัน การครอบงำของสังคมสมัยใหม่กำลังโหมกระหน่ำอย่างรุนแรง แต่เจ้าสำนักฤกษ์และสมาชิกเป็นกลไกควบคุมให้สังคมดำรงตนแบบดั้งเดิมไปด้วย เพราะระบบสังคมสมัยใหม่ในบริบทพื้นที่นั้นนำระบบการศึกษา ศาสนา และระบบการตลาดเป็นต้นเข้าไปจัดกระทำในพื้นที่ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัว เจ้าสำนักฤกษ์จึงมีการปรับเปลี่ยนและยึดหยุ่นข้อบัญญัติให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่ถาโถมเข้ามาในพื้นที่ โดยเฉพาะระบบการตลาดทุนนิยม ทำให้ได้รับรู้สิ่งใหม่ๆ วิถีชีวิตของชุมชนและสมาชิกของฤกษ์เริ่มเปลี่ยนแปลงไป สินค้าที่ไม่เคยมีมาขาย ก็ได้ถูกนำมาขายให้เห็นในชุมชน มีเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น โทรศัพท์มือถือ โทรทัศน์ ถูกนำมาใช้ในสำนักฤกษ์และการติดต่อสื่อสารระหว่างกันผ่านโลกโซเชียล

นอกจากนั้น ประเพณีและพิธีกรรมของแต่ละเจ้าสำนักฤกษ์ เป็นพิธีกรรมดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ ซึ่งมีการผสมผสานกับระบบแบบผี-พราหมณ์-พุทธ แสดงถึงความเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของเจ้าสำนักฤกษ์ เพราะวัฒนธรรมทางความเชื่อมีความเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง การประกอบพิธีกรรมทุกอย่างได้แสดงออกมาด้วยความพอใจ มิได้เกิดจากการบังคับ ภายใต้อุดมการณ์ความเชื่อของแต่ละสำนักฤกษ์ เป็นอัตลักษณ์ที่แสดงออกมาเพื่อแยกแยะให้เห็นความแตกต่างระหว่างสำนักฤกษ์แห่งตนและสำนักฤกษ์อื่นๆ แต่อัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นๆ ก็จะเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ที่แวดล้อมที่เปลี่ยนไปและมีการปรับตัว ทำให้มีการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ที่แสดงออกผ่านประเพณีและพิธีกรรมตามลัทธิฤกษ์ อันจะบ่งบอกได้ว่า พิธีกรรมก่อเกิดจากผี - พราหมณ์-พุทธ เนื่องจากแต่ละบริบทพื้นที่มีพิธีกรรมอยู่หลายประเภทและปะปนกันอยู่ในชีวิตของชาวบ้าน ทั้งประเพณีหลวงและประเพณีราษฎร์ คือ ระหว่างพระพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องผีสาทเทวดา เรื่องขวัญ การผสมผสานความเชื่อและศาสนาในสังคมเป็นสิ่งที่ซับซ้อน พิธีกรรมของพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีทั้งคู่ตรงข้ามกันและส่งเสริมกัน พิธีกรรมและระบบความเชื่อและศาสนาจึงเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะลัทธิฤกษ์ที่ปฏิบัติกันในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

จึงอาจกล่าวได้ว่า บริบทพื้นที่ศึกษาศึกษาวิจัยทั้ง 5 สำนักนั้นๆ ฤๅษีมีอยู่ในสังคมวัฒนธรรมอีสาน ได้มีการพัฒนาต่อเนื่องและชัดเจน โดยมีความเหมือนและแตกต่างกันไปตามเหตุปัจจัย สิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ การเมือง และการปกครอง แต่ก็ยังคงความมีอัตลักษณ์ที่แสดงความเป็นตัวตนที่เหนียวแน่นด้วยคุณธรรมและความเชื่อดั้งเดิม ร่วมกับพระพุทธศาสนาที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวของผู้คนในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ในเวลาต่อมาสิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลถึงวิถีชีวิตทั้งดั้งเดิม มีระเบียบของชีวิตที่ชัดเจน และมีการสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่สื่อถึงความเชื่อ อัตลักษณ์ และค่านิยมดังกล่าว ผ่านกระบวนการวิวัฒนาการจนกลายมาเป็นประเพณีและวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ซึ่ง “มหาสารคาม” เป็นจังหวัดหนึ่งของภาคอีสาน เป็นดินแดนที่มีความสำคัญ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ผ่านอารยธรรมแห่งยุคสมัย ซึ่งได้มีการเคลื่อนย้ายของผู้คน การสร้างบ้านแปลงเมือง และการตั้งถิ่นฐานอันเป็นการสร้างสรรค์และการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้จังหวัดมหาสารคามยังมีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ มีศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีทั้งดงาม มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรค่าแก่การศึกษาและอนุรักษ์ อีกทั้งยังมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่อาศัยตามพื้นที่บริบทนั้นๆ และจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป เกี่ยวกับความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีในคัมภีร์พระเวทและพระไตรปิฎก ปราณการณฤๅษีในสังคมอีสาน และการปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

ความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์

ในการศึกษาความเชื่อและอัตลักษณ์ฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์พระเวทและคัมภีร์พระพุทธรศาสนา ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ฤๅษีในบทนี้ ผู้วิจัยแบ่งประเด็นเป็นหัวข้อศึกษาออกเป็นความหมายของฤๅษี ที่มาของฤๅษี ความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีในคัมภีร์พระเวท และความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีในคัมภีร์พระพุทธรศาสนา ดังนี้

4.1 ความหมายของฤๅษี

คำว่า ฤๅษี เป็นชื่อที่มีอยู่ตั้งแต่ยุคพระเวทไปจนถึงยุคพุทธรศาสนา เป็นคำที่ใช้เรียกบุคคลที่ถือบวชประเภทหนึ่งทั้งในหลักฐานของพราหมณ์และพระพุทธรศาสนา คือคัมภีร์พระเวทและคัมภีร์พระพุทธรศาสนา โดยฤๅษีเป็นชื่อเรียกสถานภาพของบุคคลที่ถือบวชและได้รับการยกย่องเชิดชูในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในฐานะเป็นผู้หยั่งรู้นิรันดระหรือพระเวท ท่านคือนักบวชผู้ที่สามารถเชื่อมโยงตัวเองอยู่ระหว่างสิ่งสูงสุดที่เป็นอมตภาพกับโลกมนุษย์ที่เป็นมายาภาพ และในฐานะเป็นผู้หยั่งถึงความรู้อันศักดิ์สิทธิ์ ท่านแสดงตนให้ผู้คนเห็นถึงความสามารถทางจิตบางประการที่มีเหนือกว่าคนทั่วไป ซึ่งโดยนัยนี้ ฤๅษีจึงอาจเป็นทั้งครูผู้ถือกฎเกณฑ์ นักพยากรณ์ และมุนี ในสายตาชาวบ้าน เนื่องจากท่านมีสถานภาพแตกต่างและเหนือกว่าปุถุชนทั่วไป ท่านมีวิถีชีวิตที่เชื่อกันว่าเป็นผู้ปลีกวิเวกและผู้ถือสันโดษอยู่ตามป่าเขาหรือถ้ำ เป็นผู้ถือพรตบำเพ็ญทางจิตอย่างยิ่งยวด เป็นผู้มีฤทธิ์ที่เกิดจากการถือพรตและบำเพ็ญตบะ เป็นผู้มีความสำเร็จทางจิต และเป็นผู้บำเพ็ญตบะอย่างยิ่งยวด เนื่องจากสถานภาพของฤๅษีเกี่ยวข้องกับฤๅษี ชื่อที่เรียกว่าฤๅษีจึงแสดงถึงพลังอำนาจแห่งการสร้างสรรค์และควบคุมโลก ยิ่งกว่านั้นเหตุที่ฤๅษีเกี่ยวข้องกับพระเวท ซึ่งมีกลุ่มพราหมณ์เป็นผู้รับช่วงสืบต่อคำสอน ท่านจึงถูกมองว่าเป็นบรรพบุรุษของชนในวรรณะพราหมณ์ด้วย (Swaminathan, 2014)

การทำความเข้าใจต่อความหมายของคำว่า “ฤๅษี” นี้มีความจำเป็น ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากว่า ฤๅษีและสถานภาพของท่านมีความสำคัญในฐานะเป็นครูทางศิลปะและวัฒนธรรมหลายแขนง อีกทั้งศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธรศาสนา ต่างมีอิทธิพลต่อกันมายาวนานในทางประวัติศาสตร์ ความชัดเจนในเรื่องนี้จะช่วยทำให้มองเห็นลักษณะเฉพาะอันเป็นเอกลักษณ์ของศาสนาทั้งสองในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ เนื้อหาของประเด็นจะถูกแบ่งกล่าวออกมาเป็น 3 ส่วน โดยส่วนแรกจะกล่าวถึงนักบวชและสถานภาพของนักบวชในฮินเดียโบราณ ส่วนที่ 2 จะเป็นเรื่องของฤๅษีจากหลักฐานฝ่ายพราหมณ์-ฮินดู และส่วนที่ 3 จะเป็นเรื่องของฤๅษีจากหลักฐานฝ่ายพระพุทธรศาสนา ดังนี้

4.1.1 นักบวชในความหมายของฮินเดียโบราณ

“นักบวช” ในภาษาไทยมีความหมายกว้างและไม่เจาะจง โดยหมายถึงบุคคลที่สละชีวิตผู้ครองเรือนออกแสวงหาอะไรบางอย่างที่เชื่อว่าเป็นอุดมคติของชีวิต ซึ่งอาจเป็นความสงบ ความรู้แจ้ง หรือความสุขนิรันดระ ผู้ที่ปลีกออกจากเรือนไปแสวงหาอะไรบางอย่างที่ไม่ใช่เป้าหมายในทางโลกให้แก่ชีวิตของตนเอง อาจเรียกบุคคลเช่นนี้ว่ากำลังเป็นผู้ถือบวชในแบบใดแบบหนึ่ง นักบวชอาจถือเพศเป็นฤๅษี สามเณร หรือนักพรตแบบอื่นๆ ก็ได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554 : 641) แต่คำว่า “ฤๅษี” หรือ

“ฤๅษี” มีความหมายกว้างกว่า คือเป็นนักบวชพวกหนึ่งที่สละบ้านเรือนออกไปบำเพ็ญพรต แสวงหาความสงบ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554 : 646) ตามความหมายนี้ จึงทำให้เห็นได้ว่า ใครก็ตามที่ออกจากเรือนไปถือพรตสมาทานอะไรแบบแปลกๆ ซึ่งอาจเป็นหมอผี พ่อมด อาชีวก คนเร่ร่อน หรือแม้แต่ผู้ขอทาน เพื่อเลี้ยงชีวิตแห่งตน คนประเภทนี้ก็อาจถูกมองว่าเป็นนักบวชได้ทั้งสิ้น ความหมายของนักบวชในภาษาไทยระดับชาวบ้านทั่วไปจึงไม่เพียงพอที่จะนิยามการถือบวชและความเป็นนักบวชของบุคคลหนึ่งๆ ได้

ในทางประวัติศาสตร์ นักบวชมีเส้นทางชีวิตแตกต่างจากนักพรต ซึ่งเป็นผู้ถือศีลจะและมัวตรปฏิบัติบางอย่างตามปณิธานที่ตั้งไว้ โดยเฉพาะปณิธานทางศาสนาว่า จะไม่ทานเนื้อสัตว์ ไม่กล่าวเท็จ และถืออุโบสถศีลในวันเพ็ญ คำว่า “พรต” คือกิจวัตรหรือข้อปฏิบัติ ที่เป็นข้อกำหนดความประพฤติที่บุคคลได้สมาทานตามธรรมเนียมประเพณีหรือตามความต้องการส่วนบุคคล (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554 : 639) ดังนั้น นักพรตจึงเป็นผู้ประพฤติตนสอดคล้องตามปณิธานที่ตั้งไว้ ซึ่งการตั้งปณิธานนี้อาจจะมีหรือไม่มี ความหลุดพ้นจากกองทุกข์เป็นเป้าหมายก็ได้ และก็ไม่ว่าจำเป็นว่าจะต้องมีโมกษะหรือการถอดถอนตนเองเป็นจุดหมาย นักพรตหรือผู้บำเพ็ญพรตจึงไม่ใช่สมณะ ภิกษุ หรือนักบวช ในแบบที่พระพุทธศาสนารับรอง ชื่อน่าสนใจ ก็คือว่า นักบวชส่วนใหญ่จะถือวัตรบางอย่างเป็นอาจิณปฏิบัติ นักบวชเช่นนี้จึงเป็นผู้บำเพ็ญพรตหรือถือวัตรโดยพลตินัย แต่ไม่ได้เป็นนักพรตโดยสถานภาพ ในทำนองกลับกันนักพรตก็ไม่ใช่ นักบวชโดยสถานภาพและไม่ใช่ นักบวชโดยพลตินัย เพราะยังไม่ได้ละทิ้งทุกอย่างและสละเรือนออกไปเร่ร่อนโดยมีความหลุดพ้นจากทุกข์เป็นเป้าหมาย

ประเด็นดังกล่าวข้างต้น ยังได้สะท้อนให้เห็นถึงความหมายของคำว่า “สมณะ” ในเชิงประวัติศาสตร์อินเดียโบราณด้วย อันบ่งชี้ถึงการถอดถอนตัวตนออกจากพันธนาการในทางโลก เป้าหมายของการเป็นสมณะคือการหลุดพ้นจากโลก วิถีทางในแนวทางปฏิบัติจึงเป็นการก้าวออกจากโลก นักบวชแบบสมณะสร้างคุณค่าให้แก่ตนเองในฐานะเป็นปัจเจกบุคคลผู้ไม่ขึ้นต่อใครและอะไรทั้งนั้น เพราะเลือกที่จะละทิ้งชีวิตของผู้ครองเรือน สมณะจึงมีวิถีชีวิตแตกต่างจากชาวบ้านและพราหมณ์ผู้ครองเรือนทั่วไปด้วยการถอดถอนตนเป็นลักษณะสำคัญของวิถีชีวิตนักบวชในสายสมณะ ซึ่งมีพระโคตมพุทธเจ้ากับศาสดามหาวีระของศาสนาเซนเป็นตัวแทนสำคัญ เส้นทางของชีวิตแบบสมณะมีกล่าวไว้ในคัมภีร์พระเวทเช่นกัน แต่นักบวชเหล่านี้มิได้ถูกเรียกว่า “ฤๅษี” แต่มีชื่อเรียกว่า “เกศิน” ซึ่งเป็นนักบวชอิสระ ไม่สังกัดอยู่ในระบบวรรณะ ไม่มีครอบครัว และไม่มีแหล่งพักพิงถาวร แต่ละท่านชอบเร่ร่อนและขออาหารเพื่อประทังชีวิตไปเรื่อยๆ ซึ่งจะพบเห็นว่า ท่านจะอยู่ในป่า ปล่อยผมยารกรุงรัง นุ่งห่มด้วยผ้าสีย้อมฝาดหรือทาลำตัวด้วยฝุ่นผงสีเหลือง (Werner, 1977 : 289)

นอกจากนักบวชประเภทเกศินแล้ว ก็ยังมีนักบวชอีกกลุ่มหนึ่ง เรียกว่า “ยติ” ซึ่งจัดเป็นนักบวชนอกสายอาร์ยัน ที่ไม่สังกัดอยู่ในระบบวรรณะ โดยยติเช่นนี้อาจเป็นนักบวชทราวีเดียหรือนักบวชในกลุ่มชนพื้นเมืองเดิมที่ถูกนักบวชอาร์ยันรุกรานและปราบปราม ทั้งเกศินและยติต่างก็เป็นผู้ที่เคร่งครัดในการบำเพ็ญตบะและรักษาความบริสุทธิ์ในทางจิต ทั้งสองสถานภาพนี้นักบวชจะเชื่อมโยงกับการปฏิบัติทางจิตและการมีฤทธิ์ ซึ่งเมื่อมองที่คุณสมบัติทางจิตแล้ว นักบวชพวกนี้จะคล้ายเป็นฤๅษี แต่เมื่อมองที่วิถีการดำเนินชีวิต เกศินและยติจำนวนมากจะมีรูปแบบของการใช้ชีวิตเฉพาะตน ไม่มีครอบครัวติดตาม ชอบไปไหนมาไหนตามลำพัง เร่ร่อนไปเรื่อยๆ ไม่มีที่พักพิงถาวร ใช้ชีวิตแบบค้าหาโนนนั่น ขออาหารชาวบ้านเพื่อประทังชีวิต รักษาพรหมจรรย์ และนิยมควบคุม

อินทรีแห่งตนอย่างเคร่งครัด จนบรรลุความสามารถทางจิตในระดับสูงได้ ทำให้ถูกเรียกขานในอีกชื่อหนึ่งว่า “มุนี” ทั้งนี้ก็เพราะพวกท่านได้ละเว้นจากการประกอบยัญพิธีต่างๆ ทางศาสนา ใช้เวลาส่วนใหญ่ของชีวิตไปกับการทำสมาธิ ปิณฑา และบำเพ็ญตบะอย่างเคร่งครัด ทำให้เกศินและยติได้ชื่อว่าเป็นผู้มีฤทธิ์และมีความสามารถพิเศษทางจิต ทั้งในระดับโลกและระดับพื้นโลก (Ghurye, 1952 : 165) จากความหมายดังกล่าว จึงเห็นได้ว่า ความหมายของเกศินและยติจะมีความคล้ายกับการเป็นฤๅษีที่จะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า

ในทัศนะนักวิชาการตะวันตก วิถีชีวิตแบบสมณะ ซึ่งเน้นการถอดถอนตัวตนออกจากโลก ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เน้นการประกอบยัญพิธีและการบูชา ด้วยว่าสมณะเป็นเส้นทางชีวิตอีกแบบหนึ่ง ซึ่งแตกต่างจากวิถีชีวิตที่ถูกกำหนดโดยพราหมณ์ยุคพระเวท ไม่ได้เป็นคู่ปรับหรือคู่แข่งของพราหมณ์ แต่เป็นนักบวชอิสระที่ดำเนินชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมอีกสายหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนายุคต้น พระโคตมพุทธเจ้ามิได้ทรงกล่าวถึงคัมภีร์อุปนิษัตและไม่ได้ทรงให้ความสำคัญกับคำสอนอุปนิษัตเหนือปรัชญาชุดอื่นๆ ทั้งๆ ที่ในวัฒนธรรมพราหมณ์ คัมภีร์อุปนิษัตถูกทำให้ยิ่งใหญ่ ศักดิ์สิทธิ์ เป็นหัวใจ เป็นปัญญา และเป็นเสียงจากเบื้องบน อีกทั้งเป็นตอนสุดท้ายที่สำคัญสุดของวรรณกรรมพระเวท อันปรากฏขึ้นก่อนยุคพุทธกาล แต่มีอรรถาธิบายความเป็นอุปนิษัตเรื่องใหม่ๆ ต่อเนื่องไปจนถึงหลังพุทธกาล ประเด็นนี้ ลาล มณี โซซี ได้ชี้ให้เห็นว่า วิถีชีวิตแบบสมณะดำเนินไปอย่างเป็นอิสระจากระบบวรรณะและวิถีชีวิตแบบพราหมณ์ ทั้งสองเส้นทางชีวิตมีเป้าหมายและอุดมคติแตกต่างกัน เส้นทางชีวิตแบบสมณะเน้นที่การปลดปล่อยตนเองออกจากโลก เกิดขึ้นจากคำสอนและวัตรปฏิบัติทางศาสนา ที่มาจากวัฒนธรรมहारिपाकกับโมهنโจ-ทาร์แห่งลุ่มแม่น้ำสินธุ (ลาล มณี โซซี, 2536 : 47-49)

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นได้ว่า นักบวชในอินเดียบอราณยุคก่อนพุทธกาล มีวิถีชีวิตแบบถอดถอนตนเองออกจากโลกเป็นลักษณะสำคัญ ถูกเรียกว่าเกศิน มุนี หรือยติ ซึ่งท่านเหล่านี้คือนักบวชในสายสมณะ ส่วนในวัฒนธรรมอารยัน ซึ่งมีพราหมณ์เป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ทางศาสนาและประกอบพิธีกรรมต่างๆ นั้น ยังไม่ปรากฏวิถีชีวิตแบบนักบวชหรือสมณะลักษณะนี้ในยุคนั้น วิถีชีวิตแบบนักบวชในสายพราหมณ์เกิดขึ้นเมื่อแนวคิด “อาศรม 4” ถูกบัญญัติขึ้น ทั้งนี้ก็เพราะว่าในแนวคิดอาศรม 4 จะมีวิถีชีวิตแบบนักบวชอยู่ในช่วงอาศรมที่ 3 ซึ่งถูกเรียกว่า “วานปรสธ” ในช่วงชีวิตของผู้อยู่ป่าและอาศรมที่ 4 ที่ถูกเรียกว่า “สันยาสะ” ในช่วงชีวิตของผู้เร่ร่อน แต่กว่านักบวชตามแนวอาศรม 4 ที่เรียกว่าวานปรสธและสันยาสินหรือสันยาสีจะได้รับการพัฒนาขึ้น ก็ผ่านยุคพระเวทไปหลายร้อยปีแล้ว ความหมายที่เกี่ยวข้องกับนักบวชในแบบถอดถอนตน คือสันยาสะในสายพราหมณ์ เกิดขึ้นในราวๆ 300-200 ปีก่อนคริสตกาล ซึ่งยุคนั้นจัดว่าเป็นยุคหลังอุปนิษัตและหลังพุทธกาลไปแล้ว (Olivelle, 1981 ซ 273) ดังนั้น ความหมายของนักบวชแบบถอดถอนตนในสายพราหมณ์ก่อน ยุคพุทธกาล จึงดูจะคลุมเครือมากในเชิงโมทัศน์ คำที่ดูเหมือนว่าจะเป็นนักบวชในสายพราหมณ์ก่อนยุคพุทธกาล ก็คือ “ฤๅษี” ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า

4.1.2 ฤๅษีในความหมายของศาสนาพราหมณ์ - อินดู

ในสมัยโบราณ พระเวทได้รับการยกย่องว่าเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์แห่งปัญญา เป็นบทกวีที่ได้รับการดลใจจากเทพเจ้าจำนวนมาก ผลงานของฤๅษีผู้ทำนายและนักปราชญ์ ผู้ซึ่งสร้างหนทางทางจิตในเป็นความจริงอันยิ่งใหญ่ที่เป็นสากล นิรันดร์ และไม่มีตัวตน ซึ่งฤๅษีรวมอยู่ในมันตระที่เผยให้เห็น

โองการแห่งพลัง ไม่ใช่ของธรรมดา แต่เป็นแรงบันดาลใจและแหล่งที่มาจากสวรรค์ ที่เปิดเผยถ้อยคำอันเป็นความลับของพระเวท ฤๅษีคือผู้ที่มีสายตาทอดไปในเห็นมโนธรรม คือฤๅษีมองเห็นหรือค้นพบความจริงภายในและนำมันมาเป็นบทสวดที่มีประสิทธิภาพในตนเองหรือเป็นมโนธรรม ความจริงใหม่หรือความจริงเก่าที่สร้างขึ้นใหม่ เป็นโดยการแสดงออกและการตระหนักรู้ ฤๅษีไม่ใช่ผู้ประพันธ์บทสวดเท่านั้น แต่เป็นผู้หยั่งรู้ความจริงนิรันดร์และความรู้อันไม่มีตัวตนในมโนธรรม และยังได้ยินและมีความสามารถในการได้ยินที่เหนือธรรมชาติในมโนธรรม สำหรับผู้ฟังมโนธรรมในชื่อว่าฤๅษีในยุคแรก พระวณะของพระเจ้าก็สันตะเทือนออกมาจากความไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้น ฤๅษีจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ฟังความจริง เป็นผู้ครอบครองความรู้ทางจิตวิญญาณและไสยศาสตร์อันยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นความรู้ภายในที่สมบูรณ์ ท่านจึงเป็นผู้ทำนายเช่นเดียวกับนักปราชญ์ เป็นผู้มีมิตรซึ่งมองเห็นสิ่งต่างๆ และเห็นภาพเหตุการณ์เชิงสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้น (Sri Aurobindo, 1934 : 1-29)

ฤๅษีในคัมภีร์พระเวทมี 2 ประเภทด้วยกัน คือ ผู้ที่รับรู้มโนธรรมโดยตรงด้วยพลังของความเป็นฤๅษีของตน และฤๅษีที่ไม่สามารถรับรู้โดยตรง แต่มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเจาะลึกเข้าไปในมโนธรรมที่รับรู้โดยฤๅษีผู้เหนือกว่า ต่อมาความรู้สึกตามความหมายของคำว่าฤๅษีได้ขยายออกไป ขนชั้นหลักของฤๅษี คือ พรหมฤๅษี (มนัสบุตรของพระพรหมหรือเกิดจากจิตใจของเขาในระหว่างการสร้างจักรวาล) เทวฤๅษี (นารท) ราชฤๅษี (กษัตริย์ผู้เป็นฤๅษีโดยอาศัยความรู้จากนักพรตและทาปาสยะ เช่น ชนก) ฤๅษีผู้เป็นนักปราชญ์ชาวฮินดูที่ได้รับความนิยมมากที่สุด 2 ท่าน ได้แก่ วาลมิกิฤๅษีและวยาสฤๅษี เป็นฤๅษีที่สำคัญที่สุดในวิหารฮินดู ขณะเดียวกันยังเป็นผู้จัดระเบียบคัมภีร์พระเวทและปุราณะจำนวนมาก นอกจากนี้ยังเป็นนักเขียนมหากาพย์มหาภารตะของฮินดูอีกด้วย ความหมายของฤๅษีมีหลายประเภท ได้แก่ ศรุตรฤๅษี (Shrutarshi) กัณธฤๅษี (Kandarshi) ตปฤๅษี (Taparshi) สัตยฤๅษี (Satyarshi) เทวฤๅษี (Devarshi) สัปตฤๅษี (Saptarshi) พรหมฤๅษี (Brahmarshi) มหาฤๅษี (Maharshi) ปรมฤๅษี (Paramarshi) ราชฤๅษี (Rajarshi) ชนฤๅษี (Janarshi) เป็นต้น บทบาทของฤๅษีเหล่านี้ เนื่องจากเป็นผู้ทำนายจึงมีความโดดเด่นในวรรณคดีพระเวท ใช้นามนี้ ฤๅษียังมีบทบาทในฐานะเป็นครูในมหากาพย์ มักกล่าวถึงประเภทต่างๆ ของฤๅษีเอาไว้หลายประเภท ได้แก่ ฤๅษีที่เป็นเจ้าบ้าน ฤๅษีที่ไม่เคยนึกถึงผู้หญิง ฤๅษีที่เป็นชาวฤๅษี ฤๅษีผู้เร่ร่อนอย่างต่อเนื่อง ฤๅษีทำหน้าที่พระสงฆ์ ฤๅษีมีส่วนร่วมในการถวายเป็นสังคีตดีลีทอย่างต่อเนื่องและให้ความรู้แก่เหล่าสาวก ฤๅษีมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดกลวิธีในการใช้อาวุธ ฤๅษีที่กินทาปาส (อาหารมื้อใหญ่) อยู่ตลอดเวลา ฯลฯ เมื่อพิจารณาชีวิตของฤๅษีเหล่านี้ จะพบว่า ฤๅษีส่วนใหญ่เป็นเจ้าบ้าน พวกเขาอาศัยอยู่ในอาศรมกับครอบครัวสวดมนต์พระเวท ให้ความรู้อันศักดิ์สิทธิ์แก่เหล่าสาวก ปฏิบัติทาปาส ทำพิธีกรรมประจำวัน และทำการเสียสละอื่นๆ (Sri Aurobindo, 1934 : 37-48)

นอกจากนี้ ในคัมภีร์พระเวท เพศของฤๅษียังถูกแสดงให้เห็นว่า ฤๅษีมีทั้งผู้ชายและผู้หญิง มีทั้งผู้ที่แต่งงานและผู้ที่ยังไม่แต่งงาน ผู้หญิงได้รับสิทธิให้ศึกษาเรียนรู้และท่องจำคัมภีร์ทางศาสนา อันศักดิ์สิทธิ์ได้ในยุคพระเวทช่วงแรก จึงเป็นผู้ที่ทรงภูมิความรู้ เป็นบัณฑิต และเป็นครูอาจารย์ได้ ผู้หญิงในสังคมยุคพระเวทไม่เพียงเป็นนักปราชญ์ผู้คงแก่เรียน ผู้ประพันธ์โคลกคาถา (นักกวีทางศาสนา) และปัญญาชน ได้เท่านั้น แต่ยังเป็นครูอาจารย์สอน นักเทศน์สอนธรรมะ นักปรัชญา และนักอภิปรายโต้แย้งได้อีกด้วย เมื่อมีการเรียนรู้ในเรื่องความรู้ทางศาสนา ธรรมเนียมนิยมแนวประวัติศาสตร์และเทพปกรณัมวิทยา ได้ทำพวกเธอให้เป็นฤๅษิกา ผู้ที่ประพันธ์บทสวดสรรเสริญเทพเจ้าอันศักดิ์สิทธิ์ในสมัย

นั้น ผู้หญิงเป็นจำนวนมากในครอบครัวที่ได้รับการศึกษาอบรมมาอย่างดีของยุศพระเวทช่วงแรก เคยได้รับสิทธิเป็นผู้ประพันธ์โคลกคาถาที่มีชื่อเสียง โคลกคาถาบางบทของพวกเธอได้รับเกียรติอย่างสูงส่งให้ได้รับการรวบรวมไว้ในคัมภีร์พระเวทช่วงแรก ที่เรียกว่า “ฤคเวท” โดยในบรรดาผู้ประพันธ์โคลกคาถาในคัมภีร์ฤคเวทเหล่านี้ ก็จะมีชื่อนักประพันธ์ผู้หญิงมากถึง 27 คน ในฐานะเป็น “ฤชิกา” หรือ “ฤชีผู้หญิง” ซึ่งเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “พรหมวาทีนี” (อภินิวตัน โปธิสาน, 2560 : 37-45)

ฤชีในมนต์ศตามคัมภีร์พระเวท คือผู้หญิงเห็น (ธรรม) ที่เป็นผู้ชายแบละเป็นผู้หญิง หรือนักวิทยาศาสตร์ที่เป็นผู้ชายและผู้หญิงที่สามารถหยั่งเห็นธรรมหรือมนตร์โดยตรงได้เอง ทั้งนี้ก็เพราะแนวคิดเรื่องฤชีในอินเดียยุคพระเวท มิใช่เป็นฤชีไซไฟร์ที่ปฏิบัติธรรมหรือบำเพ็ญพรต ฤชีในวัฒนธรรมยุคพระเวท คือผู้หญิงเห็นและรู้ (ธรรม) และผู้ชี้แนะชีวิตส่วนตัวและส่วนรวม ดังนั้น คำว่า ฤชีหรือฤชิกา จึงอาจนิยามได้ว่า เป็นผู้ซึ่งบ่งบพทสวดสรรเสริญเทพเจ้าที่เป็นทั้งผู้ชายและผู้หญิง และเป็นผู้ประพันธ์โคลกคาถาในฤคเวทหรือผู้หญิงเห็นทสวดสรรเสริญเทพเจ้าทั้งที่เป็นผู้ชายและผู้หญิง ฤชีและฤชิกาเป็นบุคคลสำคัญที่ยังรู้ธรรม คือบทสวดสรรเสริญเทพเจ้าที่เปิดเผยออกมาให้เขาหรือเธอได้รู้เห็น โดยฤชิกาเป็นผู้หยั่งเห็นธรรมที่เป็นผู้หญิง และฤชีเป็นผู้ที่หยั่งเห็นธรรมที่เป็นผู้ชายของยุศพระเวทช่วงแรก มีลักษณะเด่นสะดุดตาอย่างหนึ่ง ก็คือ เขาและเธอส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่ใช้ชีวิตแต่งงาน อันนี้จะหมายความว่า ฤชิกาหรือฤชีผู้หญิงของยุศพระเวทช่วงแรกนั้น เป็นทั้งผู้หญิงเห็นธรรมที่เป็นผู้หญิงและเป็นภรรยา (ปัตนี) ในเวลาเดียวกัน ร่วมกับฤชีที่เป็นสามีของพวกเธอ

แต่ก็ต้องกล่าวไว้ด้วยว่า ในสังคมยุคพระเวทช่วงแรก แม้ว่าการประพันธ์บทสวดสรรเสริญเทพเจ้าอันศักดิ์สิทธิ์ส่วนใหญ่จะจำกัดอยู่เฉพาะฤชีผู้หญิง (ฤชิกา) ผู้ที่มีการศึกษาและมีความชำนาญอย่างสูงจำนวนน้อยนิด ที่พิจารณาเห็นว่าเป็นผู้หยั่งรู้ธรรมหรือมนตร์ก็ตาม แต่เพศสภาพและชาติกำเนิดก็มิได้มีปัญหต่อการที่บุคคลใดๆ จะได้สถานภาพเป็นฤชี นั่นก็คือความสามารถที่จะหยั่งเห็นมนตร์ (ต่างหาก) มิใช่ชาติกำเนิดเป็นองค์ประกอบที่ชี้ขาดความเป็นฤชี ทั้งผู้หญิงและผู้ชายที่ส่วนใหญ่แต่งงานมีครอบครัวแล้ว ได้รับสิทธิเป็นฤชีได้เท่าเทียมกัน คัมภีร์พลัทท-เทวดากกล่าวไว้ว่า “ใครก็ตามประพันธ์บทสวดสรรเสริญเทพเจ้าโดยหยั่งเห็นธรรมในการยกย่องสดุดีตัวตนของตนว่าเป็นเทพเจ้าหรือประพันธ์แต่งบทสวดสรรเสริญเทพเจ้า (แล้วจึง) เปล่งถ้อยคำออกมาในการพุดคุย สนทนา เขาหรือเธอนั้นก็ควรนับถือว่าเป็นผู้หญิงเห็น (ธรรม) (หรือฤชี) ในบทสวดนั้น” (Brhd. II.87-88) โดยคำนิยามนี้ เทวดาหรือเทพเจ้าจึงหมายถึงสิ่งที่เป้นเป้าหมายที่นักวีหรือผู้ประพันธ์โคลกคาถาคิดสื่อหมายในบทสวดสรรเสริญเทพเจ้าของตนนั้นๆ ส่วนฤชีหรือผู้หญิงเห็น (ธรรมหรือมนตร์) เป็นนักวีหรือผู้ประพันธ์โคลกคาถา (บทสวดสรรเสริญเทพเจ้านั้นๆ) ขึ้น (Mullern, 1992 : 44)

อย่างไรก็ตาม การที่ผู้หญิงในยุศพระเวทได้รับพิจารณาว่า เป็นผู้มีศักยภาพประพันธ์บทวิทยาศาสตร์ (โคลกคาถา) ได้ เคียงคู่ไปกับฤชีผู้ชาย แจ่มชัดจากหลักฐานที่มี ซึ่งก็คือคัมภีร์พลัทท-เทวดา ที่ได้พุดถึงรายชื่อผู้หญิงที่เป็นผู้ประพันธ์บทสวดสรรเสริญเทพเจ้าไว้ จำนวน 27 คน ที่ได้รับการยกย่องให้เกียรติว่าเป็น “ฤชิกา” ซึ่งรู้จักกันในอีกชื่อหนึ่งว่า “พรหมวาทีนี” ด้วย แหล่งข้อมูลนี้บันทึกได้ว่า พวกเธอเป็นผู้ประพันธ์บทสวดสรรเสริญเทพเจ้าเอาไว้ โดยบางครั้งชี้ชัดว่า โคลกคาถาบทหนึ่งเป็นของพวกเธอ บางครั้งก็ชี้ชัดว่า โคลกคาถาหลายบทเป็นของพวกเธอ (Brhd. II.87-88)

จากงานของอภินิวตัน โปธิสาน (2560 : 37-45) ได้พบว่า บทสวดสรรเสริญเทพเจ้าของฤชีผู้หญิงทั้งหลาย อาจแบ่งจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก ประกอบด้วยบทสวดสรรเสริญเทพ

เจ้าที่ชี้ชัดว่า เป็นของฤๅษีของผู้หญิงโดยทั้งหมด ได้แก่ โศลกคาถาของวิศวาวราฤๅษีกาและอปาลาฤๅษีกา กลุ่มที่ 2 ประกอบด้วยบทสวดสรรเสริญเทพเจ้าที่ชี้ชัดว่า เป็นของฤๅษีของผู้หญิงบางส่วน บทสวดสรรเสริญเทพเจ้ากลุ่มนี้ ได้แก่ โศลกคาถาของโลปามุทราฤๅษีกา ศศิยั๓ฤๅษีกา และฤๅษีกาที่เป็นภรรยาของตรันตะ กลุ่มที่ 3 ประกอบด้วยบทสวดสรรเสริญเทพเจ้าที่ชี้ชัดว่า เป็นของโฆษาฤๅษีกา ศุรยาฤๅษีกา อินทราณิฤๅษีกา เป็นต้น (Sastri, 1820)

คำว่า “พรหมวา๓ินี” ที่สื่อถึงฤๅษีผู้หญิงหรือฤๅษีกาโดยทั่วไปในคัมภีร์พระเวทด้วย จะหมายถึง “ผู้อธิบายขยายความพระเวท (ความรู้)” แต่กระนั้นในความสัมพันธ์ตรงนี้ ก็ไม่จำเป็นว่า จะต้องถือเอาความหมายทางปรัชญาที่ลุ่มลึกแต่อย่างใด การเป็น “ผู้หยั่งเห็น (ธรรมที่เป็นผู้หญิงนี้)” เป็นผู้ประพันธ์บทสวดสรรเสริญเทพเจ้าด้วยความรู้อันจำกัด และมีได้หยั่งรู้เข้าใจเทพเจ้าสูงสุดที่เรียกชื่อว่า “พระพรหม” (หรือพรหมันแต่อย่างใด)” (Dutt, 1960) นี้จะเห็นได้ว่า โศลกคาถาที่ฤๅษีกาทั้งหลายได้เปล่งออกมานั้นๆ แสดงตนให้ได้เห็นว่า ผู้หยั่งเห็น (ธรรมหรือมน๓ตระ) ที่เป็นผู้หญิงคนนั้นๆ ไม่ได้กล่าวอ้างถึงความรู้ในเรื่องพรหมันที่สูงส่งอะไรเลย ดังเช่นที่เข้าใจกันในยุคหลังต่อมา พวกเธอเพียงกล่าวยกย่องสรรเสริญเทพเจ้าต่างๆ ที่ตนเคารพบูชาและเพียงพูดถึงความสุขและความทุกข์ของชีวิตของตนๆ เท่านั้น โศลกคาถาของฤๅษีกาเหล่านั้นๆ เพียงระบายความรู้สึกนึกคิดบางประการ ลักษณะริเริ่มทางการกระทำ และคำพูดจาที่แสดงออกมาและรูปแบบใหม่ที่นำอัจฉริย๓ใจในการประพันธ์บทสวดอย่างนั้นๆ ขึ้น ดังนั้น “พรหม” ในคำว่า “พรหมวา๓ินี” ในความหมายตามนัยแห่งยุคพระเวทช่วงแรกจึงแปลว่า “บทสวดสรรเสริญเทพเจ้าและความจงรักภัก๓ติ (ต่อเทพเจ้า)”

ในบรรดาฤๅษีกาหรือฤๅษีผู้หญิงทั้ง 27 ท่านที่กล่าวถึงข้างต้น บทสวดสรรเสริญเทพเจ้าที่น่าทึ่งที่สุด เป็นโศลกคาถาของวากฤๅษีกา (Vac) ด้วยว่าบทสวดสรรเสริญเทพเจ้าที่วากนี้ได้ประมวลแนวคิดด้วยเอกภาพของความเป็นหนึ่งเดียวกับจักรวาลที่ควบคุมจิตวิญญาณของสรรพสิ่งในรูปภาษาที่มีอำนาจมาก โดยวากฤๅษีกาได้ชี้ให้เห็นถึงเอกลักษณ์ความเป็นหนึ่งเดียวของตัวเธอกับพลังอำนาจซ่อนเร้นของธรรมชาติ ที่ปกครองกฎเกณฑ์ทั้งหลายของจักรวาล และส่งผู้ปกครองระเบียบจักรวาลให้ไปทำหน้าที่แต่ละอย่างๆ ของการสร้างและการรักษาจักรวาล และยังแสดงให้เห็นได้อีกว่า เธอได้กระทำการเริ่มต้นกระแสนของพรหมวา๓ินี ที่จะไหลบ่าท่วมยุคพระเวทช่วงหลังด้วยจำนวนการครุ่นคิดทางปัญญาและการอภิปราย ถกเถียง ได้ว่า๓ของพรหมวา๓ินีเหล่านี้กับพวกนักปราชญ์ผู้ชายแห่งยุคสมัยโศลกคาถาของฤๅษีผู้หญิงในคัมภีร์พระเวท (RV. X.125)

ฤๅษีกาและโศลกคาถาของพวกเธอในคัมภีร์ฤ๓คเวท ให้ภาพสะท้อนถึงสถานภาพอันสูงส่งที่ผู้หญิงได้รับในยุคพระเวทช่วงแรกได้ ตัวอย่างเช่น :

1. โฆษา เป็นฤๅษีผู้หญิงที่มีความชำนาญในมน๓ตระ (มน๓ตรทริกา) เป็นผู้มีความสามารถอย่างมากในการประพันธ์แต่งบทสวดสรรเสริญเทพเจ้าที่ยาวถึง 2 บทสวดด้วยกัน ซึ่งแต่ละบทสวดจะมีบทกวีจำนวน 14 โศลกคาถา (RV. X.39.39 และ 40) ว่าด้วยการยกย่องสรรเสริญเทพคู่แฝดอั๓ศวิน โฆษากำลังประสบทุกข์เป็นโรคเรื้อน อันเป็นสาเหตุที่ทำให้ไม่สามารถจะหาสามีแต่งงานด้วยได้ ด้วยเหตุนี้ จึงถึงความแก่ชราอยู่ในบ้านเรือนของพ่อเธอในแบบเปล่าประโยชน์ เธอจึงประสบทุกข์อย่างมากที่ถึงความแก่ชราโดยไม่มีสามีและลูก ดังนั้น เพื่อที่จะอ่อนวอนขอต่อเทพคู่แฝดอั๓ศวินให้ตนได้ความสวยงามและความมีโชคชะตากรรมที่ดีในชีวิต บทสวดสรรเสริญต่อเทพเจ้า 2 โศลกคาถาของเธอ จึงได้ถูกประพันธ์แต่งขึ้นเป็นที่ยกย่องสรรเสริญต่อเทพคู่แฝดอั๓ศวิน และเทพคู่แฝดอั๓ศวินผู้ที่ถูกวิงวอน

ขอด้วยบทสวดสรรเสริญ 2 โศลกคาถาอย่างนี้ ก็ได้รับการให้หายขาดจากโรคเรื้อน พร้อมทั้งยังทำให้เธอดูสวยสดงดงาม และทำให้เธอได้สามีและลูกชายคนหนึ่งในวัยที่มีอายุ 60 ปี (Brhd. VII.42, 46-47)

2. วิศวาวรา เป็นฤๅษีผู้หญิงที่มีความชำนาญในคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ (มนตรทศตรี) เป็นผู้ประพันธ์แต่งบทกวีทางศาสนาจำนวน 6 โศลกคาถา (RV. VII. 46-47) ในบทสวดสรรเสริญเทพเจ้าหนึ่งบทสวด บทสวดสรรเสริญเทพเจ้าของเธอ ว่าด้วยการยกย่องสรรเสริญต่อเทพอัคนี และจากบทสวดสรรเสริญเทพเจ้าของเธอนี้ก็ชัดเจนว่า วิศวาวราเป็น “ฤๅษิกาปตนิ” คือเป็นผู้หญิงที่เป็นทั้งฤๅษิกาและปตนิ (ภรรยา) ในเวลาเดียวกัน เธอเข้าใกล้ไฟบูชา (อัคนี) ที่จัดลุกโชนในเวลารุ่งอรุณด้วยมีใบหน้าหันไปทางทิศตะวันออก เธอได้กระทำการเช่นสรวงบูชาต่อเทพเจ้าทั้งหลายด้วยคำยกย่องสรรเสริญ และทำการสวดอ้อนวอนต่อเทพอัคนีเพื่อให้ได้รับความรัก ความสุข และชะตากรรมที่ดีงามในชีวิตแต่งงานของตน

3. อปาลา เป็นฤๅษีผู้หญิงที่มีความชำนาญในคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ (มนตรทศตรี) เป็นผู้ประพันธ์แต่งบทสวดสรรเสริญเทพเจ้า 1 บทสวดที่มีบทกวีจำนวน 7 โศลกคาถา (RV. VIII.80 (90). 1-7) บทสวดสรรเสริญเทพเจ้าของเธอ ว่าด้วยการยกย่องสรรเสริญต่อเทพอินทระ (พระอินทร์) อปาลาเป็นหญิงสาว (กนยา) ในตอนประพันธ์แต่งบทสวดสรรเสริญเทพเจ้านี้ เธอเป็นหญิงสาวผู้โชคร้ายที่ถูกชะตากรรมของตน ทำให้ได้รับความเจ็บปวดทุกข์ทรมานด้วยโรคผิวหนัง จึงทำให้มีผมหงอกขึ้น รุงรังตามร่างกายเธอไปหมด และด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ถูกปฏิเสธไม่ยอมรับเธอไปเป็นภรรยาโดยพวกหนุ่มๆ (RV. Vol.III. 1997 : 619) วิธีการที่เธอได้พบและเคารพบูชาต่อเทพอินทระในวิธีการที่แปลกและน่าสนใจ แล้วกลายเป็นผู้หายจากโรคผิวหนังเป็นประเด็นเนื้อหาของบทสวดสรรเสริญเทพเจ้าของเธอ

4. โลปามุทรา เป็นฤๅษีผู้หญิงที่เป็นภรรยาของอค์สตัยฤๅษี เป็นผู้ชำนาญในมนตระได้ประพันธ์แต่งบทกวีไว้ 2 โศลกคาถาในบทสวดสรรเสริญเทพเจ้าหนึ่งบทสวดของคัมภีร์ฤคเวท (RV. I.179.1-2) เธอเป็นฤๅษิกาปตนิ (คือเป็นทั้งฤๅษิกาและปตนิ (ภรรยา) ในเวลาเดียวกัน) ที่อุทิศตนเสียสละให้กับความรักเป็นอย่างยิ่ง บทกวี 2 โศลกคาถาของเธอถือว่าเป็นบทสวดอ้อนวอนต่อ “เทพรติ” (ความรัก) เป็นเป้าหมายและในบทกวี 2 โศลกคาถานี้ จะพบเห็นว่า โลปามุทรากำลังพูดเพื่อให้ได้อ้อมกอดจากสามีแก่ชราของตน ซึ่งได้ตัดสินใจเธอไม่ได้รับมันมาจากเขาเป็นเวลานานหลายปีแล้ว เธอหาทางจะทำให้สามีเปลี่ยนความคิดและละเลิกการถือพรตพรหมจรรย์ เพื่อว่าเขาจะได้กระทำกิจกรรมของการให้กำเนิดบุตรกับตัวเธอ เหตุเพราะว่าสามีเธอนั้นเอาแต่หมกมุ่นในการถือปฏิบัติกฏของการพรตพรหมจรรย์ จึงไม่ยอมยุ่งเกี่ยวกับภรรยาด้วยความรัก และการปฏิบัติกฏกิจ เธอร้องขอความเอาใจใส่สนใจต่อเธอบ้าง และบ่นร้องทุกข์ต่อความเย็นชาและการละเลย ทอดทิ้งไม่สนใจใยดีต่อตัวเธอด้วยบทกวี 2 โศลกคาถาคือ ขอให้สามีได้เชยชิดใกล้กับภรรยาของตนด้วยเถิด และภรรยาจึงควรถูกเชยชิดใกล้โดยสามีของตน จากบทกวี 2 โศลกคาถานี้ว่า คำอุทธรณ์ของโลปามุทราเพื่อร้องขอต่อสามี อย่างนี้ มีได้เป็นหมื่น แต่ว่าเป็นไปจนก่อให้เกิดผลขึ้นว่า อค์สตัยฤๅษีได้กระทำหน้าที่ของตน ทั้งในชีวิตครองเรือนและชีวิตที่ถือพรหมจรรย์บำเพ็ญตบะของตน โดยมีได้ละเลยทอดทิ้งหน้าที่อย่างหนึ่งเพื่อหน้าที่อีกอย่างหนึ่ง

นอกจากนั้น ในโคลกคาถาของฤๅษีผู้ชายในคัมภีร์พระเวท ก็ให้ภาพสะท้อนถึงสถานภาพอันเป็นมันตระสูงส่ง ผู้ที่ตระหนักหรือเป็นผู้แสวงหาความรู้ที่แท้จริงของตน ในรูปแบบของมันตระฤๅษีกล่าวถึงบรรพบุรุษของพวกเขาว่า เป็นผู้ค้นพบผู้ยิ่งใหญ่ และพุดถึงพวกเขาในตำนาน เพื่อบรรยายถึงสิ่งที่พวกเขาประสบความสำเร็จในยุคพระเวทช่วงแรกๆ ได้ ต่อไปนี้เป็นชื่อที่รู้จักกันของฤๅษี ที่เป็นส่วนหนึ่งของโคลกคาถาต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย 64 บท ถูกจำแนกด้วยวิธีที่แตกต่างกันในฤคเวท แต่เราอาจไม่เคยได้ยินชื่อของฤๅษีส่วนใหญ่ที่แต่งมันตระพระเวท ตัวอย่างเช่น กัณวฤๅษี (Kanwa) สุนเสปฤๅษี (Sunsepha) อังคีรฤๅษี (Angiras) อาถรีฤๅษี (Athri) ปราสกันวฤๅษี (Praskanwa) สวฤๅษี (Savya) โนธฤๅษี (Nodha) และเคาตมฤๅษี (Gouthama) เป็นต้น เป็นฤๅษีโบราณ ซึ่งได้รับการกำหนดให้เป็นประพันธ์โคลกคาถาของฤคเวท (RV. 1/7/2) ดังที่กล่าวมา คือฤๅษีโบราณที่แต่งหรือเขียนบทมันตระของพระเวทหรือโคลกคาถา

ชื่อของฤๅษีผู้ชายและฤๅษิกาฤๅษีผู้หญิงโบราณ แม้ว่าพวกท่านจะไม่จำเป็นต้องเป็นผู้แต่งบทมันตระหรือโคลกคาถาในคัมภีร์พระเวทก็ตาม แต่ที่เข้าใจกัน ก็คือว่า ใครเป็นผู้แต่งมันตระเพียงโคลกคาถาเดียวหรือหลายโคลกคาถาก็ตาม ท่านนั้นก็จะเรียกว่าฤๅษีหรือฤๅษิกา ในคัมภีร์ฤคเวท มีมันตระมากมายที่แต่งโดยฤๅษีคนเดียวกัน นอกจากนี้ ยังมีบทสวดสรรเสริญพระเจ้าที่แต่งโดยสมาชิกครอบครัวของฤๅษีคนเดียวกันด้วย

คัมภีร์ฤคเวท ถือว่าเป็นหลักฐานข้อมูลที่เก่าแก่ที่สุดในสายพราหมณ์ ชื่อของฤๅษีและชื่อสายวงศ์วานของฤๅษีถูกระบุไว้หลายแห่งในฐานะเป็นผู้รวบรวม เรียบเรียง หรือประพันธ์บทโคลก (มันตระ) ที่ถูกบรรจุไว้ในคัมภีร์ฤคเวท ฤๅษีในยุคแรกถูกมองว่าเป็นผู้พยากรณ์ เป็นครูผู้รับสื่อสารและถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการมีอยู่ของจักรวาล โลก และสรรพสิ่งมาจากเทพเจ้า ฤๅษีจำนวนมากเป็นกวีผู้ขับร้อง หรือสวดหรือร่ายมันตระ อันมีท่วงทำนองและเป็นคำประพันธ์ โดยฤๅษีในฐานะเป็นกวีผู้ร่ายมันตระนั้น เป็นครูผู้ถ่ายทอดความรู้พระเวทไปสู่ลูกศิษย์ แม้ว่าจะไม่ได้ออกบวชตามแนวทางของสมณะ แต่ฤๅษีก็ต้องฝึกฝนคุณธรรมหลายอย่าง ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ดีของทั้งนักบวชและนักพรตทั้งหลาย ครูฤๅษีจำนวนมากเป็นผู้บำเพ็ญตบะและมีสมาธิจิตขั้นสูง หากไม่ประกอบอยู่ด้วยคุณธรรมหรือจิตไม่มั่นคงอยู่ในสมาธิแล้ว ย่อมไม่สามารถหยั่งรู้ความรู้พิเศษหรือมันตระใดๆ ได้เลย คุณธรรมสำคัญของพวกท่าน ก็คือการถือสัจจะ การบำเพ็ญตบะ และการรักษาพรหมจรรย์ คุณสมบัติอื่นๆ ที่แสดงถึงความเป็นครูฤๅษี ก็ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ทางอักษรสาร การมีความเที่ยงตรงต่อการตั้งมั่นอยู่ในฉันท การมีความรู้เหนือประสาทสัมผัส เป็นต้น (Swaminathan, 2014) และจากที่กล่าวมาข้างต้น จึงเห็นได้ว่า หากวัดที่คุณภาพทางจิต อาจมองไม่เห็นถึงความแตกต่างระหว่างฤๅษีกับสมณะที่บรรลุคุณธรรมขั้นสูงแล้ว เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นคุณสมบัติภายในของปัจเจกบุคคล แม้จะแยกคุณสมบัติภายในของผู้บรรลุคุณธรรมออกเป็นกลุ่มต่างๆ ได้ยาก แต่วาปฤติกรรมและการดำเนินชีวิตที่เห็นในภายนอกก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ที่สามารถแยกนักบวชสายสมณะออกจากผู้บำเพ็ญพรตแบบฤๅษี ตามการใช้ชีวิตของปัจเจกบุคคล และยังสามารถจัดประเภทฤๅษีออกเป็นกลุ่มย่อยต่างๆ ที่จะเห็นต่อไปได้ด้วย

ฤๅษี มีการจัดความหมายออกเป็นกลุ่มและประเภทไว้หลายแนว โดยจัดกลุ่มฤๅษีตามโคตรหรือตระกูลที่ถูกอ้างถึงอยู่ในคัมภีร์ฤคเวท (Bhargava, 1985 : 13) และจัดกลุ่มฤๅษีตามฐานะและหน้าที่แห่งตนๆ ในคัมภีร์ธรรมสูตรของฝ่ายพราหมณ์ (Swaminathan, 2014) ความหมายของฤๅษีได้ถูกระบุไว้หลายนัย ดังที่กล่าวก่อนหน้านี้บ้างแล้ว คือ :

- 1) ศรุตฤๅษี คือฤๅษีที่รับการถ่ายทอดและฟังพระเวทจากครู
- 2) กัณทฤๅษี คือฤๅษีที่ถูกกระบวไว้ในส่วนหรือตอนต่างๆ ของคัมภีร์พระเวท
- 3) ตปฤๅษี คือฤๅษีที่บำเพ็ญตบะ
- 4) สัตยฤๅษี คือฤๅษีที่เป็นผู้เรียนรู้และยึดถือความจริง
- 5) เทวฤๅษี คือฤๅษีที่มีคุณสมบัติเทียบได้กับเทพ
- 6) สัปตฤๅษี คือฤๅษีผู้ยิ่งใหญ่ทั้ง 7 ตน
- 7) มหาฤๅษี คือฤๅษีผู้ยิ่งใหญ่
- 8) ปรมฤๅษี คือฤๅษีผู้มีฐานะสูงสุด
- 9) พรหมฤๅษี คือฤๅษีผู้เป็นพรหม
- 10) ราชฤๅษี คือฤๅษีผู้เป็นกษัตริย์
- 11) ชนฤๅษี คือฤๅษีทั่วไป

นอกจากนี้ ฤๅษียังมีความหมายและประเภทที่ถูกจำแนกตามแหล่งที่พำนักได้อีก ได้แก่ 1) ฤๅษีที่อาศัยอยู่รอบเขาพระสุเมรุ 2) ฤๅษีที่ท่องเที่ยวไปในอากาศ 3) ฤๅษีที่อยู่ท่ามกลางหมู่คน 4) ฤๅษีที่อยู่ตามถ้ำ 5) ฤๅษีผู้ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง มิใช่เท่านั้น ฤๅษียังถูกจำแนกความหมายและประเภทไปตามพฤติกรรมที่ท่านแสดงออกเป็นอาจิณวัตรอีกด้วย ได้แก่ 1) ฤๅษีที่ทรมานตนโดยมีการยืนขาเดียวหรือนั่งบนตะปู 2) ฤๅษีตาไฟ คือผู้ที่จ้องมองดวงอาทิตย์ไม่กระพริบตา 3) ฤๅษีขี้เถ้า คือผู้ที่บูชาไฟจนเกิดขี้เถ้ามากพอและนำขี้เถ้านั้นมาถูตามใบหน้าและลำตัว 4) ฤๅษีตัดตน 5) ฤๅษีคงคา คือผู้ที่ดำผุดดำโผล่หายใจทางปลายเท้าในแม่น้ำคงคา 6) ฤๅษีอายุรเวท คือผู้เป็นหมอยารักษาโรค 7) ฤๅษีไกรลาส คือผู้ที่บำเพ็ญตบะอยู่ตามเทือกเขาหิมาลัยและนั่งห่มหนังเสือหรือมีท่อนบนเปลือยเปล่าอยู่ในท่ามกลางอากาศที่หนาวเย็น 8) ฤๅษีเฝ้าถ้ำ คือผู้ที่อาศัยอยู่ในถ้ำและเข้าฌาน และ 9) ฤๅษีสามตา คือผู้ที่มีตาทิพย์ (อรุณ เฉตติย, 2539 : 122)

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า ความหมายของฤๅษีทั้งหมดแต่ละประเภทนั้นๆ ล้วนถูกอธิบายว่าเป็นฤๅษีในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งทั้งสิ้น ดังนั้น ฤๅษีในสายพราหมณ์จึงมีความหมายกว้างและคลุมเครือมาก โดยสถานภาพภายนอก ฤๅษีอาจจะเป็นนักบวช นักพรต และผู้บำเพ็ญตบะ แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผู้ครองเรือน ฤๅษีในยุคพระเวทเป็นผู้หยั่งรู้มนตร์หรือพระเวท แต่ว่าฤๅษีในยุคมหาภารตและปุราณะที่เป็นยุคหลังอุปนิษัทเป็นต้นมา เป็นครูผู้สอนพระเวทให้แก่ลูกศิษย์ เช่น นักบวชในกลุ่มของครุฌิกโคสาละและนักบวชในกลุ่มของครุฌิกสสปะ ตลอดจนนักบวชบางส่วนในกลุ่มของครุฌิกนรณ นาฏบุตร (Barua, 1926)

4.1.3 ฤๅษีในความหมายของพระพุทธศาสนา

ฤๅษีในสายพราหมณ์ เป็นผู้มีความรู้สูงที่จบไตรเพท คือเป็นผู้เชี่ยวชาญในพระเวททั้ง 3 คือ ฤคเวท ยชุรเวท และสามเวท และเพราะเป็นผู้มีความรู้สูงดังนี้ ชาวฮินดูจึงยกย่องพวกท่านในอีกความหมายหนึ่งว่าเป็น “มุนี” ซึ่งคำๆ นี้ใช้เรียกนักบวชในสายสมณะ ที่เป็นเกศินว่าเป็นมุนีได้เช่นกัน เพราะท่านสามารถทำตนให้บรรลุความสามารถทางจิตระดับสูงได้ผ่านการควบคุมอินทรีย์แห่งตนอย่างเคร่งครัด จึงดูเหมือนว่ามุนีแบบพราหมณ์จะเกี่ยวข้องกับความรู้ในคัมภีร์พระเวท ส่วนมุนีในแบบสมณะจะเกี่ยวข้องกับการรู้แจ้งตนเองผ่านการควบคุมจิตอย่างยิ่งยวด ตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่ยกย่องภิกษุผู้ดำเนินชีวิตอยู่ในเส้นทางแห่งสมณะ พร้อมๆ กับได้รับอิทธิพลทางความเชื่อจากสาย

พราหมณ์มาตลอดในประวัติศาสตร์แล้ว คำว่า “มุนี” ได้ถูกอธิบายว่า หมายถึงผู้อบรมตนทั้งทางกาย วาจาและใจ จึงเป็นผู้ประกอบด้วยโมเนยธรรม คือ สงบนิ่งจากการทำบาปอกุศลและละเว้นจากกาย ทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต (อง.ติก. (ไทย) 20/123/3692560) นอกจากนั้น มุนียังถูกใช้ในความหมายว่าเป็นผู้ที่สามารถละกิเลสและอบรมตนได้ดีแล้ว ซึ่งมีในความหมายนี้มีอยู่ 6 ประเภท คือ 1) อคารมุนี เป็นมุนีที่ยังครองเรือน ซึ่งมีนัยบ่งถึงความเป็นผู้เข้าสู่กระแสนิพพาน เป็นอริยบุคคลขั้นแรก 2) อนาคารมุนี เป็นมุนีที่ไม่ครองเรือน เป็นบรรพชิตที่เห็นทางแห่งนิพพานแล้ว 3) เสขมุนี เป็นมุนีผู้ยังต้องศึกษาที่เป็นผู้บรรลุผลขั้นต้น คือพระเสขะ 7 จำพวกแรก 4) อเสขมุนี เป็นมุนีที่ไม่ต้องศึกษาแล้ว คือเป็นพระอรหันตสาวกทั้งหลาย 5) ปัจเจกมุนี เป็นมุนีที่รู้เฉพาะตน คือพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย และ 6) มหามุนี เป็นมุนีสูงสุด คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (ขุ.อ. (ไทย) 32/14/630-634) ในประเด็นดังกล่าวนี้ สำหรับชาวพุทธศาสนาที่รู้จักศาสนาของตนเป็นอย่างดีแล้ว ถ้าฤษีท่านหนึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นมุนี นั่นก็หมายความว่า ฤษีท่านนั้นจะต้องเป็นผู้เข้าสู่กระแสนิพพานแล้วนั่นเอง

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ฤษีในสายพราหมณ์กับฤษีในสายพุทธศาสนาตามค่านิยมดังกล่าว มีข้อแตกต่างกัน คือ ฤษีในทางพุทธศาสนาเป็นผู้ดำเนินชีวิตในแบบถอดถอนตนเองออกจากโลกตามวิถีแห่งสมณะ แม้บางพวกจะยังครองเรือนมีครอบครัว แต่ท่านก็สำเร็จเป็นอริยบุคคลขั้นแรก คือเป็นโสดาบันแล้ว กิเลสขุดหนึ่งที่ถูกจะต้องละให้ได้ก่อนเข้าสู่กระแสนิพพานหรือก่อนสำเร็จโสดาปัตติมรรค ก็คือ สักกายทิฐิหรือความเห็นว่าเป็นตัวเป็นตน วิจิฉฐาหรือความสงสัยในพระรัตนตรัย และสัสสัพพราสาทหรือการยึดถือมั่นในศีลและพรต ซึ่งตรงนี้แสดงให้เห็นถึงคุณธรรมแบบถอดถอนตนเองออกจากโลกในระดับหยาบอย่างชัดเจน ยิ่งกว่านั้นฤษีในทางพุทธศาสนาไม่สังกัดในระบวรคณะ แม้ว่าฤษีผู้เป็นบูรพาจารย์ของพวกพราหมณ์ ที่ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสถึงไว้ในอัมพปฐมสูตร บางท่านก็เกิดอยู่ในวรรณะต่ำ ดังนั้น ฤษีในแบบที่พระพุทธศาสนายกย่อง จึงไม่สังกัดในระบวรคณะ แต่ฤษีในช่วงวานปรสถในอาศรม 4 มีเงื่อนไขของระบวรคณะกำกับอยู่ จากเหตุผลเหล่านี้จึงกล่าวได้ว่า ฤษีมุณีตามแนวทางพระพุทธศาสนาไม่ใช่ฤษีมุณีในแนวทางของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ฤษีมุณีในแบบพระพุทธศาสนาเน้นการปฏิบัติเพื่อขัดเกลาจิตใจให้มุ่งตรงสู่ความหลุดพ้น มิใช่รู้แจ้งพระเวทเพื่อสำเร็จฤทธิและทำให้เกิดโลกและเผ่าพันธุ์มนุษย์ ฤษีมุณีในแบบพระพุทธศาสนาที่นิยมแล้วนั้นกำลังอยู่ในเส้นทางของการถอนตนออกจากโลก แต่ฤษีมุณีในแบบชาวบ้าน ที่ชาวฮินดูเข้าใจนั้นยังเกี่ยวข้องหรือใช้ชีวิตอยู่กับโลก ซึ่งโดยมากฤษีผู้มีชื่อเสียงและได้รับความเคารพเยี่ยงเทพเจ้าตามคติของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น จะใช้ชีวิตแบบชาวโลก แต่งงานมีลูกหลาน สืบวงศ์ตระกูล และมีอารมณ์ความรู้สึกรุนแรง แต่เพราะถือพรตและบำเพ็ญสมาธิอย่างหนักและยาวนาน จึงทำให้พวกท่านสามารถบันดาลฤทธิ์และมีวาจาสิทธิ์ที่ให้พรหรือสาปแช่งผู้คนที่ไม่พอใจได้ (Sahay, 2000 : 7-27)

ทั้งในสายพราหมณ์และสายพุทธศาสนา ฤษียังมีความหมายร่วมที่ถูกนำมาใช้เรียกแทนคำว่าฤษีได้ ก็คือ “ดาบส” โดยคำๆ นี้หมายถึงผู้บำเพ็ญตบะจนร่างกายเกิดความเข็วร้อนภายใน ตบะเป็นสิ่งที่เกิดจากสมาธิระดับลึก มีเป้าหมายเพื่อรู้แจ้งตัวตน เป็นวัตรปฏิบัติของทั้งนักบวชและผู้ถือพรต โดยรากศัพท์ของคำนี้บ่งถึงความร้อน ซึ่งหมายถึงกำลังความร้อนภายในที่ทำให้อบอุ่นและเป็นพลังสร้างสรรค์ ตบะจะเกี่ยวข้องกับการควบคุมตนเองอย่างอุกฤษฏ์ ในทางพระพุทธศาสนามักมองผู้ที่

มุ่งบำเพ็ญตบะไปในทางลบ ผู้บำเพ็ญตบะจำนวนมากเป็นสมณะหรือพราหมณ์ที่กำลังทรمانตนอย่างยิ่งยวด สุดโต่ง และไม่เดินสายกลางในทางปฏิบัติ ผลลัพธ์ที่ได้จากการบำเพ็ญตบะเช่นนี้ ก็คือฤทธิ์และความสามารถเหนือประสาทสัมผัส แต่ไม่ใช่ความหลุดพ้นจากกองทุกข์ (Wilson, 1866 :727) คัมภีร์สุมังคลวิลาสินี อรรถกถาที่มุนิกาย สีลขันธวรรค (2557 : 357-359) ได้ให้ความหมายและประเภทของ “ดาบส” ไว้ 8 ประเภท คือ 1) ดาบสที่ยังมีลูกเมียและทรัพย์สมบัติ 2) ดาบสที่เที่ยวขอเช่าเลี้ยงชีพ 3) ดาบสที่มีได้หุงต้มด้วยไฟ แต่ว่าเป็นพวกที่ขอรับภิกษาหาร คือข้าวสาร จากชาวบ้านมาหุงต้มแล้วกิน 4) ดาบสที่ไม่หุงต้มเอง แต่ว่าเป็นพวกที่ขอรับเฉพาะภิกษาหารที่หุงต้มแล้วมากินเท่านั้น 5) ดาบสที่มีกำมือเหมือนเหล็ก โดยมุ่งหมายถึงพวกที่เอากำปั้นทุบเปลือกไม้เคี้ยวกิน 6) ดาบสที่ใช้ฟันแทะ คือพวกที่ใช้ฟันถอนเปลือกไม้ขึ้นมาเคี้ยวกิน 7) ดาบสที่ฉันทเฉพาะผลไม้หล่นลงมาเอง คือ พวกที่ใช้ก้อนดินและท่อนไม้เป็นต้นปาผลไม้ให้หล่นลงมาแล้วกิน และ 8) ดาบสที่บริโภคใบไม้เหลือทิ้งหรือใบไม้แห้ง คือเป็นพวกที่กินดอกไม้ ผลไม้ หรือใบไม้แห้ง เฉพาะที่ตกเองเท่านั้นมากินเพื่อยังชีพ (ที.ม. (ไทย) 28/98/1071)

ดาบส คือผู้บำเพ็ญตบะ โดยตบะถือว่าเป็นวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัดของดาบส ผู้กลืนกินเผาไหม้ หรือทำให้เจ็บปวดด้วยความร้อน ในคัมภีร์ฤคเวท (Kaelber, 1979 : 192-214) ตบะบ่งนัยถึงการทำให้ของบูชาบุญบริสุทธ์ผ่านเทพอัคินี หรือชำระล้างยัญพิธีให้สะอาดด้วยเปลวเพลิง ตบะจึงเป็นเครื่องมือในการทำให้บริสุทธ์ ต่อมาความหมายถูกปรับเปลี่ยนไปจากการทำให้บริสุทธ์ภายนอก เป็นการทำให้บริสุทธ์ภายใน ตบะไม่เพียงทำให้ของบูชาบุญสะอาด หากยังทำให้ผู้บูชาบุญบริสุทธ์ขึ้นด้วยการกำจัดบาปจากข้างใน จนกลายเป็นสัญลักษณ์ของการเผาไหม้ทางความคิด วาจา และการกระทำที่เป็นบาป ผ่านการทรمانตนเองให้เจ็บปวดจนเกิดความร้อนขึ้น ซึ่งการทำให้บริสุทธ์ทั้งภายนอกและภายในนี้จะต้องผ่านกระทำพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ตบะจะแปรความไม่บริสุทธ์ของมนุษย์สู่ความบริสุทธ์แบบเทพ โดยผ่านพิธีกรรมล้างบาปที่กระทำโดยพราหมณ์ มีการตีม้น้ำโสม มีการอุปโลกน์คนให้เป็นสื่อของเทพ มีของเช่นหัวบูชาบุญ มีการสวดมนต์ระจากพระเวท มีการอดอาหาร และอาจมีการควบคุมลมหายใจร่วมด้วย

การศึกษาความหมายของตบะในทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จะเกี่ยวข้องกับการเกิดใหม่ที่บริสุทธ์ ไม่มีการดับวงจรของการเวียนว่ายตายเกิดแบบสมณะเป็นเป้าหมายหนทางแห่งการทำให้บริสุทธ์เช่นนี้ ไม่ใช่วิถีแห่งการถอดถอนตนเองออกจากโลก ตามความหมายที่ได้อธิบาย คำว่าดาบสและรูปแบบของการบำเพ็ญตบะข้างต้น แม้พระพุทธศาสนาจะยอมรับว่า ดาบสเป็นนักบวชแบบหนึ่งในเชิงมนทัศน์ แต่การเป็นนักบวชแบบนี้ย่อมแตกต่างจากนักบวชแบบสมณะหรือมุนีเป็นอย่างมาก ดาบสเป็นนักบวชที่สามารถมีครอบครัว มีการสะสมทรัพย์ และมีการทรمانตนเองในป่าผ่านข้อวัตรปฏิบัติเข้มงวดต่างๆ ซึ่งลักษณะของนักบวชแบบนี้ย่อมแตกต่างและตรงข้ามกับลักษณะอันพึงประสงค์ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ที่น่าสนใจยิ่งกว่านั้น ก็คือ ดาบสในความหมายข้างต้น สนับสนุนชีวิตแบบนักพรตมากกว่านักบวช แต่เนื่องจากความหมายของคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ไม่ได้แยกความแตกต่างชัดเจนระหว่างนักบวชกับผู้ถือพรต จึงอนุมานใช้เรียกผู้ถือพรตเป็นนักบวชได้ จึงทำให้ชีวิตแบบดาบส ซึ่งเป็นนักพรต ถูกมองว่าเป็นนักบวชไปโดยปริยาย และก็เพราะไม่ได้แยกความแตกต่างชัดเจนระหว่างสถานภาพของนักบวชกับผู้ถือพรต จึงทำให้ความหมายของฤๅษี ซึ่งมีวิถีชีวิตแบบดาบส ถูกมองว่าเป็นนักบวชหรือมุนีไปด้วย ดาบสในคำอธิบายของพระพุทธศาสนาเข้าได้กับรูปแบบชีวิตของ

ฤๅษี เพราะฤๅษีในคติพราหมณ์-ฮินดูโดยมากนั้น แม้ว่าจะบำเพ็ญตบะอย่างยิ่งยวดและมีคุณธรรมสูง แต่พวกท่านก็สามารถมีครอบครัวและพาภรรยาไปอยู่ในป่าด้วยได้ ฤๅษีที่ฤๅษีสำเร็จแล้ว คือพลังสร้างสรรค์ที่ส่งเสริมพลังทางเพศได้ด้วย (Masse, 2006 ซ 434) ซึ่งประเด็นนี้มีข้อน่าสังเกตหลายประการเกี่ยวกับความหมายของ “ฤๅษี” ในฐานะผู้บำเพ็ญตบะที่ปลีกวิเวกออกจากสังคม โดยท่านสามารถเชื่อมโยงตนเองผ่านฤๅษีสู่การมีครอบครัวและเป็นต้นตระกูลของผู้สืบทอดพระเวทย์ได้ ซึ่งดูเหมือนจะขัดแย้งตนเองไม่น้อย ที่ในด้านหนึ่ง ภาพลักษณ์ของฤๅษีคือผู้ปลีกวิเวก บำเพ็ญตบะ และรักษาพรหมจรรย์ แต่ในอีกด้านหนึ่ง ท่านกลับมีภาพลักษณ์ของการใช้ชีวิตแต่งงาน มีคู่ครองอยู่ด้วย และก่อกำเนิดชีวิตใหม่ เช่น อคัสตยฤๅษี ปราณณาจะได้นางโรहिณี ผู้เป็นชายาของโสมะ เป็นภรรยาแห่งตน ดังนั้น ท่านจึงรับเอานางโลปามุทรา ผู้มีความงามเช่นเดียวกันนางโรहिณีเป็นภรรยาของท่านแทน แล้วจึงหยุดการบำเพ็ญพรตในบางช่วงเพื่อมีบุตรกับนางโลปามุทรา ภรรยาของท่าน (สำเนียงเลื่อมใส, 2555; ดู อภิวิวัฒน์ โพธิ์सान, 2560 : 41-42 ด้วย)

ความหมายที่น่าสนใจอีกอย่างที่เป็นรากศัพท์ของฤๅษี ก็คือ “อิสิ” คือ “อิสิ” ด้วย ก็บ่งนัยถึงความหมายทางธรรมก็ได้ หรือความปรารถนาทางโลกหรือทางธรรมก็ได้เช่นกัน จะเห็นได้ว่าความหมายของคำว่า “ดาบส” แสดงสถานภาพของฤๅษีตามคติพราหมณ์-ฮินดูได้เหมาะสมกว่าความหมายของคำว่า “มุนี” ส่วนความหมายของคำว่า “มุนี” ก็แสดงสถานภาพของคน que เข้าสู่กระแสนิพพานเป็นอริยบุคคล และสามารถละความยึดถือตัวตนในระดับหยาบได้แล้ว ซึ่งการปล่อยวางจากพันธนาการเครื่องร้อยรัดที่เรียกว่าสังโยชน์แบบนี้ ไม่ถูกกล่าวถึงในสายพราหมณ์เลย ความหมายของคำว่า “มุนี” ในแบบพระพุทธศาสนา จึงไม่แสดงถึงวิถีชีวิตของฤๅษี อีกทั้งไม่สะท้อนคุณสมบัติภายในที่ฤๅษีพึงมีอีกด้วย เหตุเพราะพระภิกษุในพระพุทธศาสนาดำเนินรอยตามแนวทางของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นสมณะท่านสำคัญ ในประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ สถานภาพแบบฤๅษีผู้มีความสูงส่งและถือพรตบำเพ็ญตบะ จึงได้รับการยอมรับให้เป็นนักบวชได้ เพียงแค่ในระดับหนึ่ง คือในระดับของการถือบวชเบื้องต้นหรือบรรพชา (การบวชหรือถือบวช) เท่านั้น ไม่ใช่ในระดับของการบวชขั้นสูงหรืออุปสมบทเป็นพระภิกษุในแนวทางของพระพุทธศาสนา

ประเด็นที่กล่าวข้างต้น สอดคล้องกับความหมายของคำว่า “บรรพชา” ที่หมายถึงการออกจากเรือนไปใช้ชีวิตปลีกวิเวก โดยเริ่มต้นชีวิตแบบนักบวชหรือผู้ถือบวชด้วยการถือพรตเพื่อบำเพ็ญตบะ ฤๅษีถูกเรียกว่าเป็นบรรพชิตได้ เพราะท่านเป็นผู้ออกจากสังคมโดยปลีกตนจากครอบครัวเข้าสู่ชีวิตแบบนักบวช แต่ก็ไม่ใช่แบบนักบวชแบบเดียวกับสมณะในเชิงมนัสสิก ส่วนความหมายของคำว่า “อุปสมบท” หมายถึงการเข้าสู่การยอมรับหรือสำเร็จเป็นสมณะหรือพระภิกษุ ซึ่งการเป็นพระภิกษุ นับเป็นการบวชในระดับที่สูงขึ้น (Rhys Davids and Stede, 1999 : 375) หากศึกษาตามทัศนะพระพุทธศาสนา ฤๅษีจะเป็นนักบวชได้เพียงในระดับต้น โดยเป็นบรรพชิตในแง่ที่ท่านกำลังถือบวชเพื่อฝึกฝนและขัดเกลาจิตใจไปสู่การถอดถอนตนเองออกจากโลก แต่ฤๅษีไม่ใช่ “พระภิกษุ” ในความหมายของผู้ที่ได้รับการอุปสมบทแล้ว ไม่ใช่ “สมณะ” ในความหมายของผู้ถอดถอนตนเองออกจากโลก และไม่ใช่ “มุนี” ในความหมายของผู้เข้าสู่กระแสนิพพานแล้ว โดยฐานะและสถานภาพภายนอกที่เห็นพระภิกษุพึงได้รับความเคารพและยกย่องมากกว่าฤๅษี เพราะการฝึกจิตเพื่อถอดถอนกิเลสในแบบพระภิกษุ สมณะ และมุนีนั้น กระทำได้ยากกว่าการฝึกจิตให้มีฤๅษีภาพในทางโลก

ด้วยเหตุนี้ ความหมายของคำที่เหมาะสม ซึ่งสามารถนำมาใช้เรียกแทนสถานภาพแบบฤๅษี ก็คือคำว่า “ดาบส” ส่วนความหมายของคำว่า “มุนี” และ “บรรพชิต” นั้นอนุโลมให้ใช้เรียกฤๅษีผู้มีคุณธรรมสูงได้ แต่คุณธรรมสูงที่ว่าจะต้องเกี่ยวข้องกับการถือพรตและบำเพ็ญตบะที่มีเป้าหมาย เพื่อมุ่งสู่ความหลุดพ้นจากพันธนาการทางโลกเท่านั้น เมื่อเปรียบเทียบกับสถานภาพของฤๅษีในสายพราหมณ์กับพระภิกษุในสายสมณะแล้ว พระภิกษุในสายสมณะถือเป็นตัวแทนของผู้ที่กำลังอยู่ในเส้นทางถอดถอนพันธนาการทางโลกออกจากตน ส่วนฤๅษีเป็นตัวแทนของผู้มีฤทธิ์ที่ยังรู้มันตระหรือพระเวทในสายดาของพระพุทธศาสนา พระภิกษุสมควรแก่การเคารพยิ่งกว่าฤๅษี เพราะการฝึกจิตให้พ้นจากโลกทำได้ยากกว่าการฝึกจิตให้มีฤทธิ์ในทางโลก แต่ในสายดาของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ฤๅษีอาจเป็นผู้สมควรได้รับความเคารพยิ่งกว่า เพราะท่านเป็นบรรพบุรุษของพราหมณ์และชาวฮินดูทั้งปวง ส่วนหนึ่งที่สถานภาพแบบฤๅษีได้รับความสนใจและยกย่อง ก็อาจเป็นเพราะผู้คนในสังคมสนใจเรื่องฤทธิ์ในทางโลกมากกว่าสนใจการฝึกจิตให้พ้นจากโลก

4.2 ที่มาของฤๅษี

ในประเทศอินเดีย มีนักบวชกลุ่มต่างๆ ที่ดำรงตนอยู่มากมาย โดยเป็นพวกที่ชอบเร่ร่อนหรือไม่ก็อาศัยอยู่กระจัดกระจายอยู่ตามพื้นที่ตอนกลางและตะวันออกของแผ่นดินอินเดียยุคโบราณ ตั้งแต่ครั้งดินแดนอินเดียยังไม่ถูกกำหนดเรียกชื่อว่า “อินเดีย” ในยุคต้นแห่งประวัติศาสตร์ฮินดู คือนับตั้งแต่ช่วงเวลาประมาณ 1,500-1,000 ปีก่อนพระพุทธศาสนา ดินแดนตอนกลางของชมพูทวีปมีชุมชนเกษตรที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมหลากหลายของเผ่าหลายกลุ่มที่อาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำต่างๆ อย่างสงบเรียบร้อย ต่อมาถูกรุกรานโดยนักรบชนเผ่าเร่ร่อนที่เรียก “อารยัน” แต่เมื่อชนเผ่าอารยันได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในแถบลุ่มแม่น้ำสินธุแทนที่ชนเผ่าเดิม และได้สถาปนาวัฒนธรรมของตนเองขึ้น ณ เขตพื้นที่ทางภาคเหนือและภาคตะวันตกของชมพูทวีปไปตามแนวลุ่มแม่น้ำสินธุและขยายไปยังแม่น้ำคงคาและยมนา โครงสร้างทางสังคมของชุมชนอารยัน เป็นแบบกสิกรรม มีการเลี้ยงปศุสัตว์เพื่อค้าขายหรือแลกเปลี่ยน มีนักรบเป็นผู้นำชุมชน และมีนักคิดหมอบ้านเป็นผู้นำด้านทางพิธีกรรม นักคิดหมอบ้านเหล่านี้มีชื่อเรียกตามสถานภาพทางสังคมว่า “พราหมณ์” ท่านเหล่านี้แต่เดิมเป็นหมอผู้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาโรค (สมัคร บุราวาส, 2516 : 54)

ต่อมาหมอนักคิดหมอบ้านหรือพราหมณ์มีความสำคัญมากขึ้นในทางสังคม เนื่องจากท่านเป็นผู้สืบทอดวรรณกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับถ่ายทอดกันมาโดยเฉพาะกลุ่ม วรรณกรรมชุดนี้เรียกว่า “เวท” แปลว่าความรู้ ยุคแรกของประวัติศาสตร์ฮินดูมีชื่อเรียกว่า “ยุคพระเวท” กล่าวกันว่าพระเวทหมวดแรก คือ มंत्रสंहิตา ซึ่งปรากฏขึ้นในช่วง 1,200 ปีก่อนคริสตกาล (Brockington, 1997 : 88) ในฐานะเป็นผู้นำทางพิธีกรรมในยุคพระเวท พราหมณ์จึงถูกมองว่าเป็นเสมือนนักบวชกลุ่มแรกของชาวอารยัน และในเวลาที่มีอำนาจมากขึ้น ครุพราหมณ์ได้สร้างกฎเกณฑ์แห่งพิธีกรรมขึ้นมาอีกเป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังผูกขาดการอ่านวรรณกรรมพระเวทและการประกอบพิธีกรรมตามที่พระเวทได้กำหนดไว้ทั้งหมด พระเวทหมวดที่ 2 คือ พราหมณ์สंहิตา ถูกบัญญัติขึ้นราว 1,000-800 ปีก่อนคริสตกาล และในช่วงหลายร้อยปีที่ตามมา แนวคิดเรื่องวรรณะ 4 และอาศรม 4 ก็ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นคู่มือว่าด้วยการดำเนินชีวิตของชาวบ้านคู่ขนานไปกับการปฏิบัติตัวของพวกพราหมณ์ “วรรณะ” แปลว่า สี เป็นการแบ่งแยกผู้คนตามสีผิว อันบ่งบอกถึงความแตกต่างของผู้คนตั้งแต่กำเนิด

ตามสี่หรือวรรณะที่ไม่เหมือนกัน ผู้คนแต่ละวรรณะมีหน้าที่ที่แตกต่างกันในทางสังคม วรรณะหลักในยุคแรกๆ มีอยู่ 4 พวก คือ พวกพระและนักปราชญ์ จัดเป็นวรรณะพราหมณ์ พวกนักรบและนักปกครองจัดเป็นวรรณะกษัตริย์หรือราชันยะ พวกผู้ประกอบการค้าและเจ้าของที่ดินจัดเป็นวรรณะแพศย์หรือไวยาณะ และพวกใช้แรงงานหรือผู้รับใช้จัดเป็นวรรณะศูทร (สมัคร บุราวาศ, 2516 : 58) แต่ละกลุ่มวรรณะนี้จะถูกกำหนดบทบาทและแบ่งหน้าที่ให้ต้องปฏิบัติเอาไว้อย่างชัดเจน เมื่อสมาชิกทางสังคมทุกคนถูกประทับตราวรรณะตั้งแต่เกิดอย่างที่กล่าว โครงสร้างทางสังคมอารยันก็ถูกปรับเปลี่ยนการปกครองจากระบบชนชั้น กลายมาเป็นระบบวรรณะที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้

เมื่อโครงสร้างทางสังคมถูกทำให้เปลี่ยนแปลงไม่ได้ รูปแบบของการดำเนินชีวิตจึงถูกกำหนดตายตัวในรูปแบบของ “อาศรม” คือขั้นตอนชีวิตของคนๆ หนึ่ง ที่ถูกแบ่งออกเป็น 4 ช่วงของชีวิตตามบทบาทและหน้าที่ของตนเองที่ต้องกระทำ ขั้นตอนแรก คือช่วงศึกษาหาความรู้ เรียกว่าพรหมจารยฺ์ ขั้นตอนที่ 2 คือช่วงการครองเรือน เรียกว่าคฤหัสถ์ ขั้นตอนที่ 3 คือช่วงการเรียนรู้อยู่ป่า เรียกว่าวนปรีสธ และขั้นตอนที่ 4 คือช่วงการปลีกวิเวกใช้ชีวิตเร่ร่อน เรียกว่าสันยาสะ ชีวิตในแต่ละอาศรมถูกกำหนดไว้สำหรับสมาชิกเพศชายใน 3 วรรณะแรกเท่านั้น สตรีและศูทร รวมทั้งจัณฑาลที่เป็นคนนอกวรรณะ 4 จะถูกกีดกันให้ออกจากอาศรมตั้งแต่ขั้นตอนแรก ในบรรดาช่วงชีวิตแต่ละอาศรมเหล่านี้ สิ่งที่น่าสนใจ คือขั้นตอนชีวิตในช่วงที่ 3 ซึ่งจะบ่งชี้ถึงการเรียนรู้เพื่อการอยู่ป่าและการเร่ร่อนไปอย่างนักบวช มีรูปแบบชีวิตของการอยู่ป่า อีกทั้งมีชื่อเรียกรูปแบบชีวิตเหล่านั้นปะปนกันไปว่า ฤๅษี ดาบส ส่วนขั้นตอนชีวิตในช่วงที่ 4 มีชื่อเรียกรูปแบบชีวิตเหล่านั้นว่า สันยาสี (สันยาสินในภาษาสันสกฤต) มีรูปแบบของการปลีกวิเวกเร่ร่อน

ระบบวรรณะ 4 และอาศรม 4 ดังที่กล่าวข้างต้น ไม่เพียงสัมพันธ์กับการเกิดขึ้นของคัมภีร์อุปนิษทที่เป็นเนื้อหาปรัชญาหมวดสุดท้ายของวรรณกรรมพระเวทเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลใหญ่หลวงต่อการเกิดขึ้นของหลักคำสอนเช่น หลักคำสอนพุทธ และลัทธิความเชื่อต่างๆ ตลอดจนนักบวชประเภทต่างๆ ในปลายยุคพระเวท คือประมาณ 600 ปีก่อนคริสตกาลด้วย พราหมณ์ได้ผูกขาดอำนาจในการประกอบพิธีกรรมทั้งหมด ทั้งยังเป็นผู้กำหนดสัดส่วนของการปันผลประโยชน์ระหว่างวรรณะ พวกท่านจึงเข้ามาเกี่ยวข้องกับวัตถุและเรื่องราวทางโลกอย่างมาก ทำให้เกิดการปรับตัวขนานใหญ่ทั้งในหมู่ชนชั้นสูงและชนชั้นล่าง ปัจเจกบุคคลจำนวนมากทำทนายต่อระบบวรรณะและอำนาจของพราหมณ์ ด้วยการปลืงตัวออกมาไปบวชเป็นนักบวชในป่า ดังนั้น ยุคนี้จึงเต็มไปด้วยผู้คนที่ไม่ได้อยู่ในบ้านเรือนไปอยู่ในป่า ทั้งยังมีชื่อเรียกผู้คนที่ถือวัตรปฏิบัติต่างจากผู้ครองเรือนอีกมากมาย ผู้ถือวัตรปฏิบัติเหล่านี้ ได้แก่ อาชีวก (ผู้อาศัยการบวชเลี้ยงชีพ) ดาบส (ผู้บำเพ็ญตบะ) นิครนธ (ผู้ไม่มีกิเลสเครื่องร้อยรัด) มฤณทกะ (ผู้มีศีระะโล้น) สมณะ (ผู้สงบระงับ) ปริพาชก (ผู้เร่ร่อน) ชฎิล (ผู้ไว้ผมมุ่นมวย) หรือสันยาสิน (ผู้เสียสละ) (สิริวิวัฒน์ คำสาวัน, 2545 : 23) และจากที่กล่าวมาข้างต้น ก็ทำให้เห็นได้ว่า ที่มาของชื่อที่สื่อถึงฤๅษีอนัหลากหลายเหล่านี้ทั้งหมด แสดงให้เห็นถึงนักบวชที่เกิดขึ้นภายใต้อิทธิพลของระบบวรรณะและอาศรมที่กำหนดให้เกิดขึ้น

ประวัติศาสตร์และปรัชญายุคต้น คือ ยุคพระเวท ได้ให้ภาพนักบวช 2 ชุดที่แตกต่างกันเอาไว้ ก็คือ:

ชุดแรกเชื่อว่า เส้นทางของสมณะทั้งหลายเกิดขึ้นจากความผิดพลาดของพราหมณ์ในยุคพระเวท เป็นเหตุให้พราหมณ์ในยุคต่อมาจำเป็นต้องเปิดเผยให้เห็นถึงแก่นแท้ของยุคพระเวท ซึ่งก็คือ

หลักปรัชญาอุปนิษัท ทั้งนี้เพื่อให้พราหมณ์และบุคคลชั้นสูงมุ่งแสวงหาโมกษะผ่านสถานภาพของนักบวช โดยวิธีหลักเลี่ยงการเข้าไปเกี่ยวข้องกับทางโลก เส้นทางของสมณะเช่นนี้ปรากฏขึ้นภายหลัง ดังนั้น จึงได้ถือว่า มีพัฒนาการมาจากวิถีของพราหมณ์ จึงยังไม่มีสองเส้นทางในตอนแรก คำสอนของพระพุทธศาสนาที่ดี คำสอนของศาสนาเซนก็ดี ลัทธิความเชื่ออาชีวก็ดี เหล่านี้ล้วนแตกแขนงออกจากภูมิปัญญาพระเวททั้งสิ้น ไม่มีเส้นทางของสมณะสายใด ที่ซึ่งเกิดขึ้นนอกสายพราหมณ์ในยุคพระเวท คำว่า “สมณพราหมณ์” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่จะพบเห็นได้บ่อยๆ จึงหมายถึงเส้นทางของพราหมณ์ที่เป็นนักบวช ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งด้วยว่า “สมณะหรือมุนี” ไม่ใช่เส้นทางของคหบดีพราหมณ์ หรือพราหมณ์ที่เป็นผู้ครองเรือนแต่อย่างใด (สิริวัฒน์ คำสาวัน, 2545 : 14)

เส้นทางแห่งสมณะชุดที่ 2 เชื่อว่าเกิดขึ้นอย่างเป็นอิสระจากวิถีของพราหมณ์

ทั้งสองเส้นทาง คือ วิถีพราหมณ์และวิถีแห่งสมณะ มีเป้าหมายและอุดมคติที่แตกต่างกัน ตั้งแต่ต้น โดยเส้นทางแห่งสมณะไม่ได้เกิดขึ้นจากการทำทลายระบบวรรณะหรืออำนาจของพราหมณ์ หากแต่เป็นวิถีทางของผู้คนที่ปรารถนาจะปลดปล่อยตนเองจากทางโลก ซึ่งพวกเขาอาจไม่มีชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมอารยันมาก่อน เส้นทางชีวิตเหล่านี้เกิดจากคำสอนและวัตรปฏิบัติทางศาสนาบางแง่ ที่ซึ่งมีกำเนิดมาจากวัฒนธรรมห่าป่าและโมเหศโจ-ทาสแห่งลุ่มน้ำสินธุ (ลาล มณี โชคดี, 2536 : 47-49) ประเด็นดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นได้ว่า วัฒนธรรมสมณะเกิดขึ้นก่อนวัฒนธรรมอารยันและวรรณกรรมพระเวท ด้วยเหตุนี้ จึงอ้างไม่ได้ว่า เส้นทางแบบสมณะมีอยู่ในวิถีของพราหมณ์

คำว่า “สมณพราหมณ์” เป็นชื่อเรียกแนวทาง 2 สายที่แตกต่างกัน เหมือนกับวัฒนธรรม 2 ชุดที่มีอยู่ตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ไม่ใช่แนวทางของพราหมณ์ที่เป็นสมณะ และไม่ใช่แนวทางที่แยกออกมาจากวิถีชีวิตแบบพราหมณ์ แม้คำว่า “สมณพราหมณ์” จะถูกเรียกโดยพระพุทธองค์อยู่บ่อยครั้งในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และถูกเข้าใจเรื่อยมาจนมาถึงปัจจุบันว่า หมายถึงนักบวชทุกประเภทโดยภาพรวม แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่า “สมณะกับพราหมณ์” ในคำสมาสนี้ จะต้องแสดงถึงนักบวชประเภทเดียวกัน หรือมีรูปแบบของการใช้ชีวิตประเภทเดียวกัน หากถือตามสมมุติฐานที่ 1 ที่ซึ่งมองว่าสมณพราหมณ์ คือพราหมณ์ที่เป็นสมณะ อันแตกต่างจากพราหมณ์ที่เป็นผู้ครองเรือน ถ้าเข้าใจตามนี้ คำว่า “สมณะ” ในคำว่า “สมณพราหมณ์” ก็จะได้ทำหน้าที่เป็นคำคุณศัพท์ขยายคำว่า “พราหมณ์” จึงถือว่าเป็นที่มาของนักบวชเช่นกัน

ในคัมภีร์ฎีกาของพระพุทธศาสนาในยุคหลัง ที่มาของสมณะกับพราหมณ์ ได้ถูกอธิบายแยกกันอย่างชัดเจน โดยคำว่า “สมณะ” หมายถึงผู้เข้าถึงการบวชอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนคำว่า “พราหมณ์” หมายถึงผู้มีชื่อเพราะเหตุตามการเกิดในทำนองคล้ายกัน หลักฐานฝ่ายพราหมณ์-ฮินดูก็อธิบายไว้ว่า “พราหมณ์” ดีด้วยคุณสมบัติหลายประการ อาทิ เป็นผู้คงแก่เรียน เป็นผู้มีวัตรปฏิบัติดีงาม ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้เป็นคำอธิบายสมณะที่ดีด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ในบรรดาคุณสมบัติที่ดีของพราหมณ์ดังที่กล่าวแล้ว ก็จะต้องมีเรื่องของความเชี่ยวชาญในพระเวท มีชาติกำเนิดตามวรรณะ และมีสายสกุลอันบริสุทธิ์ด้วยเสมอ (Mullern, 1992) ดังนั้น จากที่กล่าวมา จึงเห็นได้ว่า สมณะและพราหมณ์มีเงื่อนไขด้านคุณสมบัติต่างกัน และเกิดขึ้นภายใต้บริบทที่แสดงถึงอัตลักษณ์คนละอย่าง คำ 2 คำนี้ คือ สมณะและพราหมณ์ จึงน่าจะสื่อถึงเส้นทางชีวิต 2 แบบที่แตกต่างกัน มากกว่าที่จะเป็นเส้นทางชีวิตแบบเดียวกัน

นอกจากนี้ หลักอาศรม 4 ก็ได้ทำสถานภาพของความเป็นนักบวชให้เห็นชัดเจน โดยการแบ่งช่วงชีวิตของบุคคลออกเป็น 4 ช่วงตามลำดับ ซึ่งแต่ละช่วงจะสัมพันธ์กับการกระทำตามระบวรธรรมะ และเชื่อมโยงกับคุณค่าของชีวิต 4 ประการ ที่พราหมณ์สนับสนุนให้ปฏิบัติและทำให้เกิดขึ้นในแต่ละช่วงชีวิต โดยประมาณกาลว่า หากอายุขัยของมนุษย์คนหนึ่งๆ นั้น เฉลี่ยแล้วมีอายุได้ประมาณ 100 ปี แต่ละช่วงชีวิตของบุคคลก็จะกินเวลาได้ประมาณ 25 ปี ทุกช่วงชีวิตจะถูกกำหนดด้วยพิธีกรรมต่างๆ ให้ต้องกระทำ โดยผูกขาดการกระทำพิธีให้โดยคนในวรรณะพราหมณ์เท่านั้น เป็นต้นว่า ทำพิธีรับเข้าศึกษา (อุปนัย) ซึ่งจะต้องมีการร่ายมนตร์และคล้องด้ายอันศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่า “ยัชโญปวีต” พิธีกรรมนี้จะสงวนไว้เฉพาะสำหรับเพศชายใน 3 วรรณะแรก คือ พราหมณ์ กษัตริย์ และแพศย์ เท่านั้น เพศหญิงและชนวรรณะต่ำ คือ ศูทร รวมทั้งคนนอกวรรณะ คือ จันทาล ไม่อาจเข้าร่วมพิธีที่เชื่อมโยงกับอาศรม 4 ตั้งแต่ขั้นตอนแรก โดยมีลำดับขั้นตอนของชีวิตแต่ละช่วง ดังนี้ (เสฐียรโกเศศ นาคะประทีป, 2540 : 102)

1) พรหมจรรย์ เป็นช่วงชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเล่าเรียน เด็กชายจากวรรณะสูงทั้ง 3 วรรณะ จะออกบ้านเรือนไปอาศัยอยู่กับครูพราหมณ์ รับประทานอาหารและปฏิบัติบูชาครูพราหมณ์อยู่ในครอบครัวของท่าน ไม่ยุ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องกามหรือเรื่องทางเพศ ผู้ที่อยู่ในช่วงชีวิตนี้ เรียกว่า “พรหมจารี”

2) คฤหัสถะ เป็นช่วงชีวิตที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของการแต่งงานและสร้างฐานะแก่ครอบครัว หน้าที่สำคัญ ก็คือการมีบุตรเพื่อสืบสกุล ผู้ที่อยู่ในช่วงชีวิตนี้ เรียกว่า “คฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือน” ขั้นตอนช่วงนี้ถือว่าสำคัญในยุคพระเวท เพราะผู้ครองเรือนจัดเป็นกลุ่มคนที่มีทรัพย์ ซึ่งอยู่ในฐานะผู้สามารถอุปถัมภ์คนในวรรณะพราหมณ์ได้

3) วานปรสถะ เป็นช่วงชีวิตที่เริ่มต้นขึ้น เมื่อบุคคลผู้ครองเรือนเห็นบุตรของบุตร คือ มีหลานแล้ว ผู้ที่อยู่ในช่วงชีวิตนี้ เรียกว่า “วานปรสถ์หรือผู้อยู่ป่า” ช่วงเวลานี้จัดเป็นขั้นตอนของการเตรียมตัวเพื่อจะลาเรือนไปหาที่สงบในป่า โดยอยู่ห่างไกลผู้คน จะพำนักอยู่ร่วมคูชีวิตหรือไม่ก็ได้ และอุทิศตนเพื่อโมกษะ แต่ว่าก็ยังไม่ละทิ้งการประกอบยัญพิธีตามจารีตปฏิบัติ ชีวิตในช่วงเป็นวานปรสถ์นี้เอง เป็นที่มาของชื่อเรียกทางศาสนาว่า “ฤषี”

4) สันยาสะ เป็นช่วงชีวิตที่เป็นเรื่องของผู้ปลีกวิเวก และใช้ชีวิตสละทุกอย่างเร่ร่อนไป ไม่มีแหล่งพำนักพักพิงที่ถาวร เป็นอยู่โดยอาศัยการขออาหารจากคนอื่น ๆ มาเลี้ยงชีพ มีเพียงโมกษะเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต ผู้ที่อยู่ในช่วงชีวิตนี้ เรียกกันโดยชื่อว่าสันยาสีหรือสันยาสิน

จากที่กล่าวมา จึงเห็นได้ว่า ขั้นตอนชีวิตตั้งแต่ช่วงพรหมจรรย์ไปจนถึงช่วงสันยาสะนั้น เป็นช่วงที่จะต้องทำให้เกิดขึ้นโดยไล่เรียงกันไปตามลำดับ จะสลับขั้นตอนกันไม่ได้ตามหลักอาศรม 4 และเมื่อเข้าสู่ช่วงชีวิตของการเป็นวานปรสถ์แล้ว ก็จะหวนคืนกลับไปสู่การใช้ชีวิตคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือนอีกครั้งไม่ได้ และช่วงชีวิตอยู่ปาก็จะต้องเป็นช่วงที่มาทีหลังช่วงชีวิตครองเรือน ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น

อย่างไรก็ดี หลักอาศรม 4 ในเชิงปฏิบัติ จะเกี่ยวกับประโยชน์ คุณค่า หรือเป้าหมายของชีวิต 4 ประการ ที่จะต้องถูกทำให้เกิดขึ้นตามหน้าที่ในแต่ละช่วงชีวิต คือ 1) อรรถะ เป็นประโยชน์ปัจจุบันในทางโลกของบุคคลผู้อยู่ในช่วงพรหมจรรย์กับช่วงคฤหัสถ์ 2) กามะ เป็นประโยชน์ของบุคคลที่อยู่ในช่วงคฤหัสถ์โดยตรง 3) ธรรมะ เป็นประโยชน์ในปัจจุบันของบุคคลผู้อยู่ในช่วงวานปรสถ์ และ

ยังเป็นประโยชน์ในอนาคตด้วย และ 4) โมกษะ เป็นประโยชน์ของบุคคลที่อยู่ในช่วงวานปรัสต์และช่วงสันยาสะ ปรากฏการณ์ตามขั้นตอนชีวิตในช่วงที่ 4 หรือสันยาสะ เกิดมีขึ้นหลังยุคพระเวท เพราะในยุคพระเวทนั้น ยังไม่มีการกล่าวถึงนักบวชอารยันที่เรียกว่า “สันยาสีหรือสันยาสิน” อยู่ในคัมภีร์พระเวท โดยกำหนดว่ามีขึ้นในราวๆ 300-200 ปีก่อนคริสตกาล (เสฐียร พันธรังสี, 2546 : 66) ซึ่งช่วงเวลานี้เป็นยุคหลังอุปนิษัท ทั้งคำว่า “สันยาสะ” ก็ไม่ปรากฏอยู่ในหลักฐานทั้งจากฝ่ายเซนและฝ่ายพุทธยุคแรก เนื่องจากครุพราหมณ์ในยุคพระเวท ได้ไม่ให้คุณค่ากับวิถีชีวิตแบบนักบวช ถ้าให้คุณค่าแล้วไซ้ จึงเป็นไปได้ที่ว่า พราหมณ์จะไม่มีบัญญัติค่านี้นี้ไว้แต่แรก เดิมขั้นตอนของชีวิตผู้ชายอารยันในวรรณะสูง จะมีเพียง 3 ช่วงชีวิตเท่านั้น คือ พรหมจรรย์ คฤหัสถ์ และวานปรัสต์ ยังไม่มีสันยาสะ

ขั้นตอนชีวิตช่วงที่ 4 ของผู้ชายอารยัน คือ สันยาสะ มีความคล้ายคลึงกับขั้นตอนชีวิตช่วงที่ 3 หรือวานปรัสต์ อยู่หลายประการด้วยกัน คือ เมื่อบุคคลเข้าสู่วัยกลางคนและมีบุตรของบุตร คือ หลาน ในครอบครัวตนแล้ว เมื่อนั้นก็จะถึงเวลาที่จะมอบหมายภารกิจทางโลกทั้งหมดให้แก่บุตรชายของตนสืบทอด จากนั้นสามีและภรรยาก็เตรียมตัวสำหรับการใช้ชีวิตปลีกวิเวกในขั้นตอนชีวิตอยู่ป่าในช่วงวานปรัสต์ ซึ่งเหมือนหรือแตกต่างจากการปลีกวิเวกเร่ร่อนในขั้นตอนชีวิตในช่วงสันยาสะ รวมทั้งเป็นสถานภาพของการเป็นนักบวชหรือผู้ถือบวชตามความหมาย โดยเริ่มต้นขึ้นในขั้นตอนชีวิตในช่วงที่ 3 (วานปรัสต์) หรือขั้นตอนชีวิตในช่วงที่ 4 (สันยาสะ) ซึ่งระหว่างอยู่ในช่วงชีวิตในขั้นตอนที่ 3 นั้น แม้ว่าบุคคลจะสละชีวิตครองเรือนและภารกิจทางโลกต่างๆ ให้แก่ทายาทสืบทอดแล้ว แต่วิถีชีวิตในช่วงที่ 3 ก็แตกต่างจากวิถีชีวิตในช่วงที่ 4 โดยบุคคลผู้ครองตนอยู่ในขั้นตอนชีวิตช่วงที่ 3 อาจถูกเรียกว่า “ฤๅชี” ในฐานะผู้อยู่ป่าและบำเพ็ญพรต แต่บุคคลผู้ครองตนอยู่ในขั้นตอนชีวิตช่วงที่ 4 จะถูกเรียกว่า “สันยาสีหรือสันยาสิน” ในฐานะผู้เร่ร่อนไปและไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง มุ่งปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น คือโมกษะเป็นเป้าหมายสูงสุด ดังนั้น ฤๅชีจึงไม่ใช่สันยาสิน และสันยาสินก็ไม่ใช่ฤๅชี (Kumar Acharya, 1988 : 272) จากที่กล่าวมา จึงจะเห็นได้ว่า ที่มาของฤๅชีอยู่ในช่วงชีวิตขั้นตอนที่ 3 คือ วานปรัสต์ และการใช้ชีวิตปลีกวิเวกเป็นผู้อยู่ในป่าเช่นที่กล่าวมา ก็อาจถูกเรียกว่า “ฤๅชี” ในเชิงมนทัศน์ได้

ฤๅชีกับสันยาสิน เป็นวิถีชีวิต 2 แบบ ที่มีความแตกต่างกันหลายประการ ดังนี้ (Kumar Acharya, 1988 : 272)

1) ฤๅชี ใช้ชีวิตอยู่ในป่าตามสถานที่ห่างไกลผู้คนและชอบปลีกวิเวก แต่ไม่เร่ร่อน ซึ่งอาจมีคู่ชีวิตหรือภรรยาติดตามไปด้วยก็ได้ แต่ว่าทั้งฤๅชีและภรรยาก็จะไม่มีการสัมผัสทางกายต่อกัน มีที่พักเป็นหลักแหล่ง แต่สันยาสินจะใช้ชีวิตเร่ร่อนไปตามลำพังและไม่มีที่พักเป็นหลักแหล่ง

2) ฤๅชี ไม่ดำรงชีวิตด้วยการขออาหารมาเลี้ยงชีพ แต่จะหาอาหารตามป่ามาเลี้ยงชีพ แต่สันยาสินดำรงชีวิตอยู่ด้วยการขออาหารมาเลี้ยงชีพ

3) ฤๅชีเป็นผู้ประกอบยัญพิธีบางอย่าง แม้ว่าได้ออกจากสังคมหรือระบบวรรณะ 4 อย่างสิ้นเชิงแล้ว แต่สันยาสินเป็นผู้ใช้ชีวิตแบบไม่สนใจโลกนี้อีกต่อไป จึงไม่เกี่ยวข้องกับยัญพิธีใดๆ อีกต่อไป

4) ฤๅชีจะถอนตนออกจากสังคมไปใช้ชีวิตเป็นฤๅชี โดยถือธรรมเนียมปฏิบัติที่จัดเป็นเรื่องแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีในยุคนั้น แม้ว่าจะมีโมกษะเป็นอุดมคติ แต่โมกษะก็อาจยังไม่ใช่

จุดหมายปลายทางของพวกฤๅษีในชาตินี้ก็ได้ ฤๅษีท่านใดที่รักสันโดษก็สามารถถอดถอนตนออกไปอยู่ในป่าเขาเพื่อทำความเพียรทางจิตของตน แต่สันยาสินจะดำเนินชีวิตในแบบที่มีโมกษะเป็นทั้งอุดมคติและจุดหมาย จึงบำเพ็ญตบะอย่างหนัก จนบางท่านสามารถหลอมรวมจิตให้เป็นหนึ่งเดียว มีความสุขอยู่ในสมาธิ ฌาน หรือปิติ สันยาสินและฤๅษีที่บรรลุความสามารถทางจิตขั้นสูงแล้ว อาจถูกเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “โยคี” ได้ด้วย

จากประเด็นเรื่องที่มาของฤๅษีดังที่กล่าวข้างต้น จึงกล่าวได้ว่า ขั้นตอนชีวิตที่เป็นฤๅษีในช่วงชีวิตขั้นตอนที่ 3 ซึ่งเรียกว่า “วานปรสธ” จะเป็นช่วงชีวิตที่สร้างคุณธรรมสมทางจิตและมีโมกษะเป็นอุดมคติ มีวิถีปฏิบัติธรรม คือรักษาพรหมจรรย์และบำเพ็ญเพียรจิตให้บริสุทธิ์ ทำสมาธิที่แน่วแน่งจนบรรลุความสามารถทางจิตในระดับต่างๆ ได้ การเรียกว่า “ฤๅษี” จึงถูกเรียกหรือมีขึ้นในยุคที่มีเรื่องของหลักอาศรม 4 เกิดขึ้นและถูกกำหนดเป็นวิถีชีวิตทางปฏิบัติแล้วนั่นเอง

4.3 ความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีในคัมภีร์พระเวท

คัมภีร์ในยุคพระเวทของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือคัมภีร์พระเวท ได้แสดงเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อของลัทธิฤๅษีและอัตลักษณ์ของฤๅษีเอาไว้ ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจึงจะศึกษาและนำเสนอประเด็นว่าด้วยความเชื่อในลัทธิฤๅษีและอัตลักษณ์ของฤๅษีไปตามลำดับเนื้อหาด้านล่าง ดังนี้

4.3.1 ความเชื่อในลัทธิฤๅษี

วัฒนธรรมอินเดียมีการพัฒนามาโดยตลอด โดยฤๅษีในยุคโบราณของอินเดีย ซึ่งทำสมาธิอยู่ในป่าและตามริมฝั่งแม่น้ำอันศักดิ์สิทธิ์ คำว่า “ฤๅษี” มีความหมายในแง่เป็นนักปราชญ์ยุคแรกที่เหล่ายุทเทเพได้เปิดเผยพระเวทให้ทราบ พระเวทเป็นรากฐานของอารยธรรมอินเดีย โดยประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับความจริงนิรันดร์เกี่ยวกับผู้สร้าง การสร้างโลกและสรรพสิ่งของพระองค์ และวิธีการที่จะรักษาไว้ เป็นการยากที่จะประเมินความเชื่ออันยิ่งใหญ่ของฤๅษีในคัมภีร์พระเวท ที่มีต่อผู้คนที่ย้ายอยู่ในอินเดียโบราณ และผู้ที่พวกเขาติดต่อกันโดยตรงหรือโดยอ้อม แต่ไม่ต้องสงสัยว่า ฤๅษีในคัมภีร์พระเวทได้รับการยกย่องอย่างสูงสุดจากผู้คน และได้รับการแสวงหาแนวทางของท่านและนำไปปฏิบัติจนพวกท่านสามารถหล่อหลอมรูปแบบชีวิตทางสังคมในยุคแรกๆ ในรูปแบบที่ยึดหยุ่นเพื่อรักษาความก้าวหน้าของชีวิต การเผยแผ่และการพัฒนาความเชื่อและวัฒนธรรมแนวดั้งเดิมตลอดหลายศตวรรษนับพันปี ภาพลักษณ์และอุดมคติของความเป็นฤๅษีนั้นสร้างความประทับใจอย่างมากต่อสังคม จนทำให้ฤๅษีถูกมองว่า เป็นผู้นำและให้ความเคารพสูงสุดมาโดยตลอด คำพูดของฤๅษีไม่ว่าจะในอดีตหรือปัจจุบัน ก็มีอำนาจมากกว่าผู้นำคนอื่น ๆ ในสังคม แม้กฎหมายของรัฐก็มักจะเป็นที่เชื่อฟังและยอมรับของประชาชน เมื่อได้รับการอนุมัติจากฤๅษีแล้ว บ่อยครั้งที่คำพูดของฤๅษีมีอำนาจตามกฎหมายของรัฐโดยอัตโนมัติ (Kumar Acharya, 1988 : 272) การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคมหลายอย่าง ได้รับผลกระทบในช่วงเวลาสำคัญของประวัติศาสตร์อินเดีย ไม่ใช่จากการต่อสู้ของประชาชนหรือโดยกระบวนการทางกฎหมายใดๆ แต่เพียงจากสิ่งที่ฤๅษีพูดหรือแนะนำเท่านั้น

นอกจากนี้ ลัทธิของฤๅษี ยังมีความเชื่อว่า

1) ฤๅษีเป็นผู้ดำเนินชีวิตมนุษย์อย่างบริบูรณ์ และได้ประสบกับความจริงอันแท้จริงของมนุษย์และจักรวาล ดำเนินชีวิตไปตามความจริง ได้ยินความจริง และเปิดเผยความจริง และข้อจำกัดของเวลาและสถานที่ใช้ไม่ได้กับฤๅษีในระดับสูงสุด

2) ฤๅษีเป็นผู้รู้อดีต ปัจจุบัน และอนาคต มีตริกาฬญาณณะ คือเป็นผู้มีญาณรู้กาลทั้ง 3 คือ อดีต ปัจจุบัน และอนาคต

3) ฤๅษีไม่เพียงแต่เป็นผู้มีความรู้เท่านั้น แต่ยังเป็นผู้มีปัญญาอีกด้วย

4) ฤๅษีไม่เพียงแต่เป็นคนช่างคิดเท่านั้น แต่ยังเป็นนักรบและวีรบุรุษที่สามารถรับมือกับสถานการณ์ที่ยากลำบากที่สุดในชีวิตมนุษย์ และให้คำแนะนำที่ชัดเจนและแน่นอน

5) ฤๅษีไม่ได้เป็นเพียงผู้ส่งประเพณี แต่ท่านยังสามารถทำลายประเพณีและสร้างประเพณีใหม่ได้ หากจำเป็น

6) ฤๅษีไม่ใช่ นักวิชาการ บ่อยครั้งที่ท่านไม่ใช่ นักวิชาการที่เรียนรู้มาก แต่ว่าสามารถควบคุมความรู้ได้ทุกเมื่อที่ต้องการ ท่านไม่ใช่สิ่งมีชีวิตทางจิต แต่เป็นคนที่ก้าวข้ามขีดจำกัดของจิตสำนึกทางจิต และสามารถเข้าถึงความรู้และการกระทำที่เหนือกว่าได้โดยตรง (Arjuna Kurukshetra, 1951 : 136)

ทั้งหมดที่กล่าวแล้วนั้น ได้รับการยอมรับจากผู้คนจำนวนมากตลอดประวัติศาสตร์อินเดีย และเป็นข้อเท็จจริงที่สำคัญที่ว่า ตลอดยุคสมัยต่างๆ อินเดียยอมรับคำสอนของฤๅษีต่างๆ ออกมาเป็นแถวและไม่เคยขาดตอน โดยเฉพาะที่บันทึกอยู่ในคัมภีร์พระเวท

ฤๅษีได้รับการเชื่อถือและยอมรับกันว่า ท่านเป็นครูที่แท้จริง คือ กูรู (คุรุ) ฤๅษีเท่านั้นที่มีอำนาจ โดยเป็นอำนาจในการเป็นสื่อกลางระหว่างผู้แสวงหากับเป้าหมายสูงสุดของการแสวงหา มีพลังแห่งการเรียกร้องและหากเลือกแล้ว จำเป็นต้องทำลายผลึกแห่งจิตสำนึกของผู้แสวงหา ก็สามารถทำได้ตรงตามความเป็นจริง ฤๅษีถูกเชื่อว่าเป็นผู้มีถ้อยคำที่ถูกต้องและมีมนต์ระแห่งการเริ่มต้นที่ถูกต้องต่อหน้าผู้แสวงหา และยังมีพลังแห่งอิทธิพลที่เกิดขึ้นเอง ไม่ใช่จากอำนาจภายนอกหรือความเย่อหยิ่ง แต่เป็นสิ่งที่ไหลจากส่วนลึกที่สุดของฤๅษีไปสู่ส่วนลึกที่สุดของผู้แสวงหา ที่จริงแล้ว ฤๅษีเป็นครู เพราะไม่ได้สอน เป็นเพียงชี้ช่องทางของครูที่แท้จริง ซึ่งสถิตอยู่ในหัวใจของทุกสิ่งมีชีวิตและความคิด นั่นคือ ความเชื่อเรื่องฤๅษี ในฐานะเป็นครูในวัฒนธรรมอินเดีย ส่วนผู้ที่ปฏิบัติธรรม แต่ไม่ถึงขั้นเป็นฤๅษี ก็ไม่ได้รับความเคารพสูงสุด อันเนื่องมาจากเป็นกูรู พวกเขาเป็นอาจารย์ แต่ไม่ใช่ฤๅษี อาจารย์ได้รับความเคารพในการเรียนรู้ ความสามารถ และสถานะพิเศษในสาขาวิชาความรู้และศิลปะของตนเท่านั้น แต่พวกเขาจะได้รับความเคารพอย่างสูงสุด ก็ต่อเมื่อมีการปฏิบัติตนสู่ความเป็นฤๅษีเท่านั้น ฤๅษีเป็นอุดมคติสำหรับอาจารย์ทุกคนในความเชื่อตามลัทธิฤๅษี ดังนี้

1) ฤๅษี ถูกเชื่อว่าเป็นผู้มีจิตมั่นคงหรือมีตบะแก่กล้าจึงสามารถติดต่อกับเทพเจ้าได้ และทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าบนสวรรค์ได้ ฤๅษีมีทั้งฤๅษีผู้ชายและฤๅษีผู้หญิง (ฤๅษิกา) ฤๅษีผู้หญิงได้รับความเคารพนับถือ แต่ไม่ค่อยมีใครรู้จักในตอนนั้น ก็เนื่องมาจากความถ่อมตนอย่างยิ่งของพวกเธอ ฤๅษิกาส่วนใหญ่เป็นที่รู้จักเนื่องมาจากเรื่องราวของฤๅษีและโยคีภิชมะ (Bhishma) ได้เล่าถึงเรื่องราวเกี่ยวกับฤๅษีต่างๆ ยูธิษฐิตะได้รับใช้ฤๅษีผู้ยิ่งใหญ่และทรงพลังตนหนึ่ง รวมทั้งภรรยาของท่านที่เป็นแม่บ้านและเป็นฤๅษิกา เธอคืออานามิกาด้วย (Mahesh Prabhu, 2009) ทั้งนี้ฤๅษีในพระเวทมองว่า คัมภีร์พระเวทเป็นหนังสือแห่งความรู้ ฤๅษีเป็นผู้ค้นพบว่าเคล็ดลับแห่งชัยชนะอยู่ที่ความทะเยอทะยาน ซึ่งแสดงออกในรูปของเปลวไฟที่ลุกไหม้หรืออัคินี้ เปลวไฟที่ลุกโชนนี้จะสูงขึ้นเรื่อยๆ ในตัวฤๅษี ทำลายสิ่งไม่ดีและความสับสนของความคิดของกษัตริย์ ความปรารถนาอันแรงกล้า การสวดภาวนาอันเข้มข้นก็เกิดขึ้น เต็มไปด้วยความกว้างใหญ่ ความส่องสว่าง และ

นั้น สิ่งธรรมชาติที่พวกอารยันอินดูนับถือว่าเป็นเทพเจ้า ก็จะเป็นเทพเจ้าสำคัญ 4 องค์ และถือเป็นเทพเจ้ารุ่นแรกสุดในยุคพระเวท คือ 1) พระสวอิตรี เชื่อกันว่าเป็นเทพเจ้าแห่งพระอาทิตย์ ผู้ให้ความร้อนและแสงสว่าง และยังเป็นเทพเจ้าประจำเผ่าอารยันด้วย 2) พระวรุณ เชื่อกันว่าเป็นเทพเจ้าแห่งฝน และเป็นเทพเจ้าผู้คุ้มครองกฎ “ฤตะ” คือกฎธรรมชาติและกฎแห่งความถูกต้องชอบธรรม 3) พระอินทร์ เชื่อกันว่าเป็นเทพเจ้าแห่งสงคราม ในตอนที่ชาวอารยันต้องขยายดินแดนให้กว้างขวางในต่างดินที่เรียกว่า “ชมพูทวีป” และเป็นเทพเจ้าแห่งการบันดาลสิ่งทั้งปวงให้เกิดขึ้นในโลก รวมทั้งเป็นจอมเทพแห่งเทพเจ้าทั้งหลายบนสวรรค์ และ 4) พระยม เชื่อกันว่าเป็นเทพเจ้าแห่งความตายและการตัดสินผู้ที่ตายแล้วในยมโลก เทพเจ้าทั้ง 4 นี้ ถือว่าเป็นเทพผู้ศักดิ์สิทธิ์ที่รักษาทิศทั้ง 4 ของโลก จึงเรียกว่า “โลกบาล” (อภิยวฒัน โปธิสาน, 2564 : 158) พิธีกรรมที่บูชาเทพเจ้าทั้งหลายจะถูกกระทำควบคู่ไปกับพิธีบูชาดวงวิญญาณบรรพบุรุษ

3) ฤๅชี ถูกเชื่อว่าเป็นผู้เห็นความจริงหรือมันตระและเป็นผู้หยั่งเห็นความจริง จึงนำความจริงมาผูกแต่งเป็นบทกวีและสอนลูกศิษย์ จนเกิดคัมภีร์พระเวทขึ้นในที่สุด จึงจะเห็นได้ว่า ในยุคพระเวท ฤๅชีเป็นผู้ครอบครองความรู้ทางจิตวิญญาณและไสยศาสตร์อันยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นความรู้ภายในที่สมบูรณ์ ฤๅชีเป็นคนที่วิวิสัยทัศน์ในระหว่างการทำสมาธิเห็นภาพและจัดวางสิ่งเหล่านี้ให้อยู่ในรูปแบบที่เป็นรูปธรรม ดังนั้น จึงเป็นไปได้ที่ว่า ฤๅชีจะได้สัมผัสความจริงภายในพร้อมกัน ตลอดจนเห็นเหตุการณ์เชิงสัญลักษณ์ในภาพไปพร้อมๆ กันด้วย ฤๅชีคือผู้ที่เปิดเผยถ้อยคำอันเป็นความลับของพระเวท เป็นผู้ที่มิสยดาภายในเพื่อดูมันตระ มองเห็นหรือค้นพบความจริงภายใน และนำมาเป็นภาษาที่มีประสิทธิภาพในตนเอง ซึ่งเรียกว่า “มันตระ” ฤๅชีผู้ยิ่งใหญ่ทั้ง 7 คือ กัศยปฤๅชี (Kashyapa) อาถรี ฤๅชี (Athri) ภารทวาชฤๅชี (Bharatwaja) วิศวามิตรฤๅชี (Viswaamitra) เกาตมฤๅชี (Gauthama) ชมทคณฤๅชี (Jamadagni) และวศิษฐฤๅชี (Vasishtha) ได้ผูกแต่งเป็นบทกวีทางศาสนาและสอนลูกศิษย์ จนเกิดคัมภีร์พระเวทขึ้นในที่สุด (Sri Aurobindo, 1914 : 517) จากนั้น คัมภีร์พระเวทก็ได้แพร่ขยายออกไปโดยฤๅชีผู้ยิ่งใหญ่ทั้ง 7 ผู้มีชื่อเสียง ความรู้ในพระเวทจึงได้รับการสถาปนาขึ้นในโลกนี้ ก็เนื่องมาจากการสืบทอดมาโดยรุ่นต่อรุ่นของปราชญ์และลูกศิษย์ของพวกฤๅชี จึงทำให้ฤๅชีปรากฏอยู่ในบทสวดของคัมภีร์พระเวท โดยเฉพาะฤๅคเวท จึงเป็นประวัติศาสตร์ของฤๅชีรุ่นแรกในยุคโบราณขึ้น

Sri Ramananda, (1951) ได้กล่าวถึงฤๅชีไว้จำนวนมากในยุคพระเวท โดยกล่าวไว้ว่า ในบทสวดหรือมันตระของคัมภีร์ฤๅคเวท มีฤๅชีจำนวน 734 ท่าน และมันตระฤๅชี 78 ท่าน ฤๅชีที่เหลืออีก 1,204 ท่านไม่ปรากฏในพระเวท แต่มีความศักดิ์สิทธิ์และมีอำนาจที่ไม่มีใครเทียบได้ อีกทั้งยังมีฤๅชี 9 ประเภทที่สามารถถูกพบเจอได้ คือ 1) เวทฤๅชี 2) ฤๅชีผู้เผยแผ่เวท 3) วงศ์เวทฤๅชี 4) สาวกของเวทฤๅชี 5) ฤๅชีเป็นผู้ประพันธ์คัมภีร์พระเวทที่เรียกว่าพระพรหม 6) ฤๅชีที่เป็นผู้เขียนอรรถกถา อรัญญิกะ 7) ฤๅชีผู้กำหนดความหมายที่แท้จริงของพระเวทในอุปนิษัท 8) มัญวันตรฤๅชีทั้ง 7 และ 9) ฤๅชีจากปุราณะที่เป็นประวัติศาสตร์อันงดงามในฐานะส่วนหนึ่งของฤๅชี โดยฤๅชีเหล่านี้ได้มอบความรู้ให้กับสมาชิกในครอบครัว เช่น บิดา บรรพบุรุษ ตลอดจนลูกหลานของฤๅชี ปรากฏให้เห็นด้วยการผูกแต่งเป็นบทกวี ปรากฏการณ์ดังกล่าวถูกเปิดเผยต่อฤๅชีผู้ทำนายในสมัยโบราณ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่เชื่อถือได้และศักดิ์สิทธิ์อย่างยิ่ง โดยได้รับการถ่ายทอดทางวาจาหรือมุขปาฐะจากรุ่นสู่รุ่นผ่านตระกูลนักบวช 7 ตระกูล ฤๅชีผู้มีความทรงจำอันน่าทึ่งได้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับพระเวทแก่

สาวกของตนๆ ซึ่งส่งต่อไปยังรุ่นต่อๆ มา เนื่องจากพวกเขามีคุณสมบัติครบถ้วนที่จะเรียนพระเวทจนได้เป็นฤๅษี

4) ฤๅษีถูกเชื่อว่าเป็นผู้รู้มนตร์และบุคคลศักดิ์สิทธิ์ จึงทำพิธีกรรมให้แก่บุคคลที่เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของฤๅษีและให้เครื่องทักษิณาแก่ฤๅษีทั้งหลายผู้ทำพิธีกรรมให้ ทั้งนี้ฤๅษียังเป็นที่รู้จักกันว่า เป็นผู้เห็นความจริง ผู้ฟังความจริง ผู้ทำนายหรือสวดมนตร์ และผู้มีวิสัยทัศน์ทิพย์ (Sri Aurobindo, 1914 : 325) คัมภีร์พระเวทรู้จักกันในนามว่า “ศรุตศาสตร์” โดยคำว่า “ศรุต” หมายถึง “สิ่งที่ได้ยินมา” คือเป็นวาจาอันศักดิ์สิทธิ์ที่ภควันหรือเทพเจ้าเปิดเผยต่อฤๅษี ตัวอย่างเช่น วิศวามิตรฤๅษีเป็นผู้ประทานมนตร์ที่ทรงพลังที่สุดในพระเวทที่เรียกว่า “สุรยาคยตรี” ความรู้ทั้งหมดที่ฤๅษีสั่งสมมาเป็นที่ยุติในชื่อว่าศาสตร์ทางจิตวิญญาณที่เรียกว่า “สนาตนธรรม” (กฎโบราณแห่งความชอบธรรม) พวกเขารับประกันต่ออายุประเพณีและวัฒนธรรมทางจิตวิญญาณของอินเดียมาอย่างต่อเนื่อง โดยการกำเนิดครั้งแล้วครั้งเล่าในทุกยุคทุกสมัย เพื่อรักษาประเพณีของตนเอาไว้

ความเชื่อและลัทธิของฤๅษีในคัมภีร์พระเวท มีชาวฮินดูใน 3 วรณะแรก คือ พราหมณ์ กษัตริย์หรือราชันยะ และแพศย์หรือไวยสยะ เป็นผู้เรียนรู้และสืบทอดคัมภีร์พระเวท ที่พวกฤๅษีได้ยินได้ฟังมาจากพระเจ้าหรือทวยเทพ เป็นบทสวดสรรเสริญและการเสียสละที่ให้ความช่วยเหลือแก่เหล่าทวยเทพ เนื่องจากเป็นวาระที่ได้รับสิทธิพิเศษในการเข้าสู่พิธีอุปนัยและสวดด้ายยัชโยปวีต เพื่อเริ่มต้นศึกษาคัมภีร์พระเวทและที่เกี่ยวข้องได้ ดังจะเห็นได้จากในยุคพระเวทช่วงหลังตามที่แสดงอยู่ในคัมภีร์ไถตติรียสัมหิตา (TS. VI.3.10.5) ได้มีแนวคิดทฤษฎี “หนี้ 3 อย่าง” (Three Debts) เกิดขึ้นในสังคมอินเดียโบราณ คือ 1) หนี้ของความเป็นลูกศิษย์ต่อฤๅษีทั้งหลาย 2) หนี้ของการประกอบยัญพิธีต่อเทพเจ้าหรือทวยเทพทั้งหลาย และ 3) หนี้ของการให้เครื่องเซ่นสังเวยบูชาต่อวิญญาณบรรพบุรุษทั้งหลาย แต่คัมภีร์ศตปถพราหมณะ (SB. I.7.2.1) ได้แสดง “หนี้ 4 อย่าง” เอาไว้ คือ 1) หนี้ของการประกอบยัญพิธีต่อเทพเจ้าหรือทวยเทพทั้งหลาย 2) หนี้ของการเป็นลูกศิษย์ของฤๅษี 3) หนี้ของการให้เครื่องเซ่นสรวงบูชาต่อวิญญาณบรรพบุรุษ และ 4) หนี้ของการแสดงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย (อภิภูวัฒน์ โพธิ์สาน, 2560 : 14-15) แต่ว่าไม่ว่าจะเป็นหนี้ 3 อย่างหรือหนี้ 4 อย่างก็ตาม ก็ชัดเจนว่า ชาวฮินดูที่นับถือในลัทธิความเชื่อของพวกฤๅษีเป็นหนี้ต่อพวกฤๅษี ซึ่งจะต้องชดใช้หนี้ของพวกท่าน โดยการสืบทอดความเชื่อและความรู้ของพวกท่าน ผ่านการศึกษาคัมภีร์พระเวทและที่เกี่ยวข้องสืบไปยังรุ่นลูกหลานต่อไปอย่างไม่ขาดสาย

ดังนั้น จึงชัดเจนจากแนวคิดหนี้ 3 อย่างในคัมภีร์ไถตติรียสัมหิตาและหนี้ 4 อย่างในคัมภีร์ศตปถพราหมณะดังที่กล่าวแล้วข้างต้นว่า ชาวฮินดูที่ได้รับสิทธิให้ทำพิธีอุปนัย เพื่อเริ่มต้นการเป็นนักศึกษาและสวดด้ายยัชโยปวีตเป็นผู้ต้องศึกษาเรียนรู้ความรู้ของพวกฤๅษีที่บ้านที่กอยู่ ในคัมภีร์พระเวทและที่เกี่ยวข้อง ก็เพื่อการสืบทอดความรู้ของพวกท่าน มิเช่นนั้น ก็จะเป็นหนี้หนี้ต่อพวกท่านที่ยังไม่ได้ใช้หนี้

4.3.2 อัตลักษณ์ของฤๅษีในลัทธิฤๅษี

อัตลักษณ์ของฤๅษีที่สำคัญในคัมภีร์พระเวท คือการเป็นผู้สามารถติดต่อกับเทพเจ้าได้ การเป็นผู้ปฏิบัติอยู่ในป่า ซึ่งบางกลุ่มเจริญสมาบัติไม่ออกไปไหน แม้จะสอนผู้คนยังไม่สอนให้ใครเลย จะสอนให้แก่คนที่รู้จักประจำตระกูล เช่น วิศวามิตรฤๅษี ซึ่งถือว่าเป็นครูประจำตระกูลของ

พระเจ้าสุทโธทนะ แล้วจึงพัฒนามาเป็นพระประจำตระกูล เช่น อรุณตะกะ ซึ่งได้พัฒนามาเป็นฤๅษีในที่สุด

เมื่อศึกษาคัมภีร์พระเวท ทำให้เรามองเห็นอัตลักษณ์ของฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์ได้ ดังผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

1) ฤๅษีมีอัตลักษณ์ว่าเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ คือบุคคลผู้มีฤทธิ์ มีอำนาจในตน จึงเป็นผู้สามารถติดต่อกับเทพเจ้าบนสวรรค์ หรือมีเทพเจ้าบนสวรรค์มาปรากฏกายให้เห็น และบอกกล่าวมนตร์หรือความจริงแก่ฤๅษี จนท่านนำมาบอกสอนลูกศิษย์ของท่าน ซึ่งต่อมาได้ถูกบันทึกไว้ในคัมภีร์พระเวท ฤๅษีได้รับความรู้ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ซึ่งก็คือความรู้เกี่ยวกับตัวตน ทำให้ฤๅษีมีอำนาจเหนือจักรวาลทั้งหมด แต่ก็รู้วามนุษย์ธรรมดาไม่สามารถได้รับสิ่งนี้ได้โดยง่ายตาย ด้วยเหตุนี้ ฤๅษีจึงได้กำหนดวิธีการต่างๆ ขึ้นมาเพื่อให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนและไปถึงสภาวะที่สามารถมีชีวิตที่มีความสุขได้ และยังสามารถเปลี่ยนตัวอักษร คำ และรูปภาพให้เป็นเสียง แล้วถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้และเปลี่ยนกลับเป็นรูปแบบดั้งเดิมได้ในภายหลัง หากจำเป็น ทำให้ผู้คนทั่วไปในสมัยนั้นได้รับความเจริญรุ่งเรืองทั้งด้านจิตวิญญาณและวัตถุ แต่ต้องเข้าใจว่าพวกฤๅษีซึ่งเป็นผู้ทำนายหรือสวดมนตร์ อุทิศตนให้กับชีวิตทางจิตวิญญาณได้ค้นพบแนวการพัฒนาบางอย่าง ที่อยู่นอกเหนือขอบเขตของการรับรู้ทางประสาทสัมผัส ด้วยความแข็งแกร่งของการมีวินัยในตนเองและบรรลุผลหลายด้านความก้าวหน้าภายใน ไม่ว่าจะบรรลุผลสำเร็จอะไรก็ตาม พวกฤๅษีก็แปลงเสียงเป็นภาษาที่ปกปิดไว้ ซึ่งเรียกว่า “มนตร์” (Hopper, 2007) เมื่อเกิดมีคัมภีร์พระเวทหรือความจริงที่พวกฤๅษีผู้ได้ยินได้ฟังมาจากเทพเจ้าต่างๆ แล้ว จึงนำมาผูกแต่งเป็นบทกวีเอาไว้ และนำมาบอกสอนแก่ลูกศิษย์และประชาชนทั่วไปให้ได้รับรู้ ทั้งลูกศิษย์ของฤๅษีจากรุ่นสู่รุ่นก็ได้ท่องจำและรวบรวมเป็นคัมภีร์พระเวทเอาไว้ต่อมา ฤๅษีจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ การใช้ชีวิตที่ถูกต้องต้องเรียนรู้จากท่านเหล่านี้ตามลัทธิฤๅษีเชื่อถือ

2) ฤๅษีมีอัตลักษณ์ว่าเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้แก่ผู้ศรัทธา คือเป็นผู้กระทำพิธีกรรม เพื่อให้เทพเจ้าพอใจตามคตินิยม และเมื่อทำพิธีกรรมเสร็จแล้ว ท่านจึงได้รับทักษิณาทานที่ถูกมอบให้เป็นจำนวนมาก ในคติความเชื่อของคนในยุคพระเวท เชื่อว่า การทำพิธีกรรมทางความเชื่อจะยังไม่สมบูรณ์ ถ้ายังไม่มีกรให้ทักษิณาแก่ฤๅษีหรือพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมให้แก่ตน

ในความเป็น “พหุเทวนิยม” (การเชื่อถือในเทพเจ้าหลายองค์) ของระบบความเชื่อในยุคพระเวทนี้ ก็ปรากฏลักษณะความเชื่อเป็นแบบ “อติเทวนิยม” (Heno-Theism) ขึ้นด้วย คือการเชื่อถือในเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางเฉพาะด้านในขณะทำพิธีกรรม มิได้ปฏิเสธความมีอยู่ของเทพเจ้าองค์อื่นๆ แต่กระนั้นลักษณะความเชื่อแบบนี้ก็จะปรากฏเฉพาะในเวลาที่ชาวอารยันผู้ที่เชื่อถือในเทพเจ้าประกอบพิธีกรรมต่อเทพเจ้าองค์นั้นๆ เท่านั้น ตัวอย่างเช่น ขณะที่ชาวอารยันที่เป็นกษัตริย์จะออกรบ พวกเขาเชื่อว่า พระอินทร์เป็นเทพเจ้าแห่งสงคราม เป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ในเรื่องนี้ และก็เป็นผู้สามารถจะบันดาลให้เกิดการรบชนะต่อข้าศึกศัตรูได้ ก็จะทำพิธีกรรมบูชาเช่นสรวงต่อเทพเจ้าองค์นี้เป็นพิเศษ และขณะทำพิธีกรรมอยู่ ก็จะยกย่องความยิ่งใหญ่ของพระอินทร์ในเรื่องความเป็นเทพเจ้าแห่งสงครามเหนือกว่าเทพเจ้าองค์ใดๆ ทั้งสิ้น เท่านั้น พร้อมกับขอให้เทพเจ้าองค์นี้ช่วยให้ตนสมประสงค์ในการทำสงครามชนะต่อข้าศึกของตนได้ จะไม่พุดถึงและยกย่องความยิ่งใหญ่ของเทพเจ้าองค์อื่นๆ ในขณะทำพิธีกรรมเลย (ภัทรพร สิริกาญจน, 2540 : 101) พิธีกรรมบูชาเทพเจ้าทั้งหลายจะถูกกระทำควบคู่ไปกับพิธีบูชาดวงวิญญาณบรรพบุรุษ โดยวิธีการนำเอาอาหารไปวางไว้ที่พื้นดิน

เรียกว่า “พลี” ซึ่งต่อมาพิธีกรรมบูชาเทพเจ้าทั้งหลายก็ได้เปลี่ยนจาก “พลี” ง่าย ๆ ไปเป็น “บูชา” ด้วยสัตว์มีชีวิต มีการถวายน้ำโสม พร้อมทั้งขนม นม เนย และยังมีบทสวดมนต์สำหรับขับกล่อมในพิธีบูชายัญนั้นๆ ด้วย ยิ่งนานไปพิธีกรรมที่สลับซับซ้อนก็ยิ่งมีเพิ่มมากขึ้น โดยมีนักบวช พราหมณ์หรือพราหมณาจารย์เป็นผู้คิดและประกอบพิธีกรรมต่างๆ

การประกอบพิธีกรรมในช่วงต้นยุคพระเวท มีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อต้องการประจบเอาใจเทพเจ้าให้ประทานความสวัสดิหรือผลที่น่าปรารถนาแก่ผู้ประกอบพิธีเท่านั้น เมื่อกระทำการเซ่นสรวงบูชาแล้ว เทพเจ้าจะประทานผลที่ปรารถนานั้นให้หรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับพระกรุณาของเทพเจ้านั้นๆ เองเป็นสำคัญ มนุษย์ไม่มีอำนาจอะไรๆ จะไปบังคับเทพเจ้าทั้งหลายให้ประทานสิ่งที่มนุษย์ต้องการได้เลย แต่พอตกมาถึงปลายยุคพระเวทและต่อมาถึงยุคพราหมณะ ที่พราหมณ์มีอำนาจเป็นอย่างมากในสังคม และยังกรรมกลายเป็นเรื่องสลับซับซ้อนมากขึ้น พิธีกรรมบูชาก็มีความขลังและศักดิ์สิทธิ์ในการกระทำ จนกลายเป็นสิ่งที่พวกรพราหมณ์สามารถใช้บังคับเทพเจ้าทั้งหลายให้อำนาจสิ่งๆ ที่ผู้ทำพิธีกรรมปรารถนาแล้วให้ได้ โดยเชื่อถือว่า พิธีกรรมแต่ละอย่างนั้นๆ หากกระทำถูกต้องตามระเบียบปฏิบัติที่กำหนดไว้อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์โดยไม่ขาดตกบกพร่องแล้ว พิธีกรรมนั้นๆ ก็จะสามารถบังคับเทพเจ้าที่เอื้อเอื้อถึงในพิธีกรรมให้ต้องประทานสิ่งที่ผู้ทำพิธีกรรมต้องการให้ได้ แต่ตรงข้าม หากว่ากระทำพิธีกรรมไม่ถูกต้อง มีความผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปแม้แต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ก็จะมีผลร้ายกลับกลายเป็นอื่นไปได้ในทันที (สุจิตรา (อ่อนค้อม) รณริน, 2530 : 14-15)

3) ฤๅษีมีอัตลักษณ์ว่าเป็นบูรพาจารย์หรือเป็นอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ความรู้และสรรพวิชาแก่ลูกศิษย์ คือเป็นผู้สอนมนต์และคำหมายให้แก่ลูกศิษย์ รวมทั้งสรรพวิชาอื่นๆ ที่ฤๅษีเป็นผู้รู้ในสมัยนั้น คัมภีร์พระเวทเป็นคัมภีร์ที่สำคัญต่อระบบความเชื่อทางศาสนาของตน เพราะเป็นที่มาแห่งหลักคำสอนทางศาสนาและถือว่าเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ ฤๅษีกลายเป็นผู้รู้มนต์เหล่านั้นและก็เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้หรือพระเวทให้แก่ลูกศิษย์ ลูกศิษย์ก็จะถ่ายทอดให้แก่คนอื่นๆ ต่อไป จึงกลายเป็นวรรณะพราหมณ์ผู้สืบต่อ และก็นำมนต์ไปทำพิธีกรรมให้บุคคลอื่นๆ ต่อไป ซึ่งเหล่านี้มาจากบูรพาจารย์หรือตระกูลฤๅษี ในคัมภีร์พระเวทที่อุทิศให้แก่ตระกูล สามารถรับรู้ผ่านบทกวีคัมภีร์พระเวททั้ง 4 ซึ่งถูกเวทถูกพิจารณาว่าเก่าแก่ที่สุด คัมภีร์พระเวทแบ่งออกเป็น 10 ส่วน ฤๅษีบางคนก็แต่งบทกวีเดี่ยว สองบทสามบท และในบางส่วนยังอุทิศให้กับฤๅษีตระกูลครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น ตระกูลภริคุ ตระกูลวิธวามิตระ ตระกูลโคตมะ ตระกูลอาถรี ตระกูลการทวาชะ ตระกูลวศิษฐ์ ตระกูลกัณวะ และตระกูลอังคิร ซึ่งแต่ละตระกูลของฤๅษีที่สืบต่อมา จนเกิดธรรมเนียมที่ผู้ชายที่อยู่วรรณะสูงจะต้องมีลูกชายได้สืบต่อความรู้ของฤๅษี จึงทำให้ลัทธิฤๅษีได้สืบต่อๆ มา เพราะเกิดจากการสืบต่อธรรมเนียมอย่างนี้มานั่นเอง (Sri Aurobindo, 1934 : 8)

คัมภีร์พระเวท ถือว่าเป็นรากฐานสำคัญแห่งระบบความเชื่อพราหมณ์-ฮินดู คือถ้าไม่มีคัมภีร์พระเวทแล้ว ก็ไม่สามารถจะเกิดศาสนาพราหมณ์-ฮินดูขึ้นได้เลยนั่นเอง ดังนั้น คัมภีร์พระเวทจึงได้รับความไว้วางใจอย่างสูงจากชาวฮินดู จนถึงกับเรียกเป็นชื่อศาสนาได้ชื่อหนึ่งว่า “ไวทิกธรรม” แปลว่า “ศาสนธรรมที่ได้มาจากคัมภีร์พระเวท” นี่สำหรับชาวฮินดูแล้ว จะบอกเป็นนัยๆ ว่า ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูถือคัมภีร์พระเวทว่า เป็นคัมภีร์ที่สำคัญต่อระบบความเชื่อทางศาสนาของตน เพราะเป็นที่มาแห่งหลักคำสอนทางศาสนา และถือว่าเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้ก็เพราะว่าคัมภีร์พระเวทนั้นเชื่อกันว่า มิใช่เป็นผลงานการเรียบเรียงขึ้นโดยความคิดของมนุษย์เอง หากแต่เป็นโองการหรือพระ

วณะของเทพเจ้าที่สอนสั่งและถ่ายทอดมาโดยการเปิดเผย (วิวรณ์) แก่พวกฤๅษี (ผู้ชาย) และพวกฤๅษิกา (ผู้หญิง) ในสมัยโบราณ เช่น อคัสตยฤๅษี วิศวามิตรฤๅษี วิศวาวราฤๅษิกา อปราฤๅษิกา โลปามุทราฤๅษิกา ให้อุ้ความจริงหรือมนัระในแง่เป็นศาสนธรรม ฤๅษีเหล่านั้บ่าเพ็ญเพียรตบะจนสามารถเห็นความจริงหรือมนัระหรือได้ยินเสียงทิพย์ที่แสดงถึงหลักคำสอนที่ถูกดลบันดาลหรือเผยแสดงออกมาจากเทพเจ้าบนสรวงสวรรค์ หรือลงมาบอกสอนแก่พวกฤๅษีและฤๅษิกานั้ๆ (Phramaha Apinyawat Phosan, 2001 : 274-278) จึงได้เรียนรู้พระเวทนั้นๆ มาจากพระเจ้า จากนั้นจึงนำมาบอกสอนแก่ลูกศิษย์ของตนๆ ให้อู้ท่องจำสืบทอดๆ กันมา และต่อมาได้ถูกรวมรวมไว้ในคัมภีร์ที่เรียกชื่อว่าคัมภีร์พระเวท เป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่ทุกคนต้องเชื่อถือ ให้อุ้ความเคารพ และยึดถือปฏิบัติตามฤๅษีรุ่นแรกๆ ที่ปรากฏชื่ออยู่ในคัมภีร์พระเวทจึงได้ชื่อว่า เป็นบูรพาจารย์ของฤๅษี หรือบุคคลรุ่นหลังๆ มาด้วย

ดังนั้น ฤๅษีในคัมภีร์พระเวท โดยเฉพาะฤๅษีเวท จึงได้ชื่อว่า เป็นบูรพาจารย์หรือเป็นอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ความรู้และสรรพวิชาแก่ลูกศิษย์ตามลัทธิฤๅษี

4) ฤๅษีมีอัสลักษณ์ว่าเป็นที่ปรึกษาทางการเมืองของพระราชา คือเป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่พระราชาในการว่าราชการแผ่นดิน และให้คำปรึกษาแก่พระองค์ในการดูแลรักษาเมืองในการทำพิธีกรรมหรือกิจการของรัฐ ฤๅษีได้รับความเคารพสูงสุดมาโดยตลอด คำพูดของพวกฤๅษีมีอำนาจเหนือกว่ากษัตริย์และผู้นำคนอื่นๆ ของสังคมเสมอ ภาพลักษณ์และอุดมคติของความเป็นฤๅษีเป็นที่ประทับใจอย่างมากต่อสังคม จนทำให้ฤๅษีเป็นที่เคารพนับถือสูงสุดมาโดยตลอด คำพูดของฤๅษีมีอำนาจมากกว่าผู้นำคนอื่นๆ ในสังคมโบราณ แม้แต่กฎหมายของรัฐก็มักจะเชื่อฟังและยอมรับกัน เมื่อได้รับการอนุมัติจากฤๅษีแล้วเท่านั้น สถาบันฤๅษี คือหน่วยทางความเชื่อพิเศษในสังคมที่ผู้ปกครอง นักการเมือง รัฐบุรุษ และผู้บริหาร มอบความไว้วางใจให้กับฤๅษี ฤๅษีไม่เพียงแต่เป็นพระอุปัชฌาย์ฝ่ายวิญญาณเท่านั้น แต่ยังเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับนโยบายของกษัตริย์และกิจการของรัฐด้วย เพื่อขอคำปรึกษาและคำแนะนำให้เป็นที่ยอมรับ และสิ่งนี้ได้กำหนดพัฒนาการที่สำคัญของกิจกรรมและสถาบันทางการเมืองและสังคม นอกจากนี้ ฤๅษีมักเป็นประธานในการถวายเครื่องบูชาพิเศษ เช่น ราชสุยและอัสวเมธ และมีประเพณีที่ฤๅษีทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาทางการเมืองถาวร ในความเป็นจริงมีข้อตกลงเกิดขึ้นในอินเดีย โดยให้ฤๅษีกลายเป็นที่ปรึกษาของผู้ปกครองตามกฎหมาย และฤๅษีมีอิทธิพลกำกับดูแลในสภาของกษัตริย์ด้วย (อิติมา พิทักษ์ไพรวณ, 2522 : 75) ฤๅษีที่เป็นที่ปรึกษาของพระราชาในยุคพระเวท ก็เช่น วยาสฤๅษี ไมเตรยฤๅษี มารคัณเฑยฤๅษี เป็นต้น

ฤๅษีในฐานะเป็นที่ปรึกษา ได้มอบคำแนะนำและการดลใจที่ถูกต้องแก่กษัตริย์ ซึ่งสติปัญญาอันบริสุทธิ์และสัญชาตญาณสามารถให้ได้ ดังนั้น ฤๅษีจึงเป็นส่วนเสริมของกษัตริย์เช่นเดียวกับที่กษัตริย์ต้องการส่วนเสริมของฤๅษี การรวมกันของฤๅษีและกษัตริย์ในด้านอำนาจและกิจการทางการเมืองเช่นนี้ ประกอบกันขึ้นเป็นองค์ประกอบที่ชาญฉลาดและทรงพลังในวัฒนธรรมอินเดียโบราณ ซึ่งถือว่าเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญอย่างแน่นอนในเสถียรภาพและความก้าวหน้าของอาณาจักรและรัฐหลายแห่งที่เจริญรุ่งเรือง (Kireet Joshi, 1997 : 1-80)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงเห็นได้ว่า ฤๅษีหรือกลุ่มฤๅษีจะเป็นผู้นำและใช้อำนาจในการเป็นที่ปรึกษาแก่พระราชาในการว่าราชการแผ่นดินและกิจการทางการเมือง อันมาจากความเชื่อมั่นในตัวฤๅษีเป็นสำคัญ

5) ฤๅษีมีอัตลักษณ์ว่าเป็นนักปราชญ์หรือท่านผู้รู้ในเรื่องต่างๆ ทั้งนี้ก็เพราะฤๅษีเป็นผู้ทรง ภูมิความรู้ในตน โดยเฉพาะมนตร์หรือความจริงที่ตนได้ยินได้ฟังมาจากเทพเจ้า ดังนั้น ท่านจึงได้ เขียนหรือบันทึกสรรพวิชาต่างๆ เข้าไว้เพื่อให้ผู้คนหรือผู้ที่เชื่อถือในภูมิความรู้ของฤๅษีได้อ่านหรือ ศึกษากัน ฤๅษีเป็นผู้อุทิศเวลาส่วนใหญ่ไปกับการศึกษาตนเอง เพื่อที่จะเขียนงานวรรณกรรมไว้ มากมาย ให้ความรู้แก่ลูกศิษย์และสอนมวลชน บำเพ็ญตบะเพื่อความดีแก่ชาวโลก ซึ่งนี้ย่อม หมายความว่า ฤๅษี นอกจากเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อตามลัทธิฤๅษีแล้ว ยังเป็นนักปราชญ์และ ท่านผู้รู้ด้วย ท่านจึงกลายเป็นผู้เขียนตำรา เช่น วยาสฤๅษี นอกจากจะเป็นนักปราชญ์แล้ว ยังได้เรียบ เรียงมนตร์ของคัมภีร์พระเวทและคัมภีร์ปุราณะทั้ง 18 เล่มเอาไว้ ดังนั้น จึงกล่าวกันว่า ฤๅษีเป็น นักปราชญ์โบราณและผู้เรียบเรียงผู้คัมภีร์ที่ยิ่งใหญ่โดยถวายความเคารพต่อคัมภีร์พระเวทอันศักดิ์สิทธิ์ ทั้งหมดในสมัยโบราณ (Kireet Joshi, 1997 : 1-80)

ผู้เป็นนักปราชญ์แห่งพระเวทผู้ยิ่งใหญ่ไม่มีใครเทียบฤๅษีในยุคพระเวทได้ ชาวอารยันฮินดูใน วรรณะสูง 3 วรรณะแรก แม้ว่าจะเข้าสู่ชีวิตครอบครัว ก็ไม่หย่อนยานในการศึกษาพระเวทและไม่เคย เกียจคร้านในการศึกษา โดยเฉพาะพวกชนชั้นพราหมณ์ พระเจ้าไม่เคยตายและไม่เคยเสื่อมสลาย นี่เป็นข้อบ่งชี้ที่ชัดเจนจากพระเวทเองว่า ความรู้มาจากเทพเจ้าเป็นอมตะและใหม่อยู่เสมอ แม้ว่าฤๅษี ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย แต่ก็มีฤๅษีกาและปราชญ์ผู้หญิงจำนวนไม่น้อยด้วย ที่มีพลังเท่าเทียมกันหรือมี พลังในยุคพระเวท ฤๅษีเหล่านี้ถือกันว่าเป็นนักปราชญ์โบราณ ผู้ที่มีความรู้อันศักดิ์สิทธิ์ในฐานะ ผู้ทำนายหรือผู้สวดมนตร์ มีพรสวรรค์ด้านการมองเห็นจากภายใน และสามารถมองเห็นอดีต ปัจจุบัน และอนาคตได้ (RV. V.20.1-4) ตามประเพณีนิยมยุคหลังพระเวท ถือว่าปราชญ์ก็เป็นฤๅษีได้ เพราะพระเจ้าได้เปิดเผยพระเวท (ความรู้) ให้แก่นักปราชญ์ได้รับรู้

4.4 ความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีในคัมภีร์พระพุทศาสนา

ในคัมภีร์พระพุทศาสนา ได้มีปรากฏการณ์ทางความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีให้เห็นได้ ซึ่งผู้วิจัยจะสำรวจและกล่าวนำเสนอในหัวข้อนี้ใน 2 ประเด็นสำคัญ คือ ความเชื่อในลัทธิฤๅษีที่ปรากฏ ในคัมภีร์พระพุทศาสนา และ อัตลักษณ์ของฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทศาสนา ดังนี้

4.4.1 ความเชื่อในลัทธิฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทศาสนา

ความเชื่อในลัทธิฤๅษี มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทศาสนา ดังจะเห็นได้ว่า หลังจาก พระพุทธองค์ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว พระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดา ทรงทราบข่าว จึงได้ส่งคณะทูตไปทูลเชิญถึง 10 คณะ เมื่อคณะทูตมีกาฬุทายีอำมาตย์ไปทูลอีกครั้ง จึงได้เสด็จมา เยี่ยมพระพุทธบิดายังเมืองกบิลพัสดุ์และได้ตรัสพระธรรมเทศนาเรื่องเวสสันดรชาดกแก่พระภิกษุ ทั้งหลาย ณ นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ โดยทรงปรารภฝนโบกขรพรรษที่ตกลงในท่ามกลาง พระประยูรญาติ หลังจากทรงได้ทราบพระประยูรญาติให้หายพยศลดมานทีสุ ด้วยการเสด็จเหาะ ขึ้นไปบนนภากาศ ปราบทิฏฐิมานะของพระประยูรญาติให้หมดสิ้นแล้ว เมื่อเสด็จกลับมายัง นิโครธาราม ก็ได้ทรงสดับการสนทนากันของพระภิกษุทั้งหลายถึงความอัศจรรย์ที่ฝนโบกขรพรรษ ตกลงมา จึงได้ตรัสว่า มิใช่แต่ตกในชาตินี้เท่านั้น แต่ในกาลก่อน ฝนโบกขรพรรษก็ตกมาแล้วเช่นกัน จึงได้ตรัสเล่าบุรพจริยาในพระชาติที่เกิดเป็นพระเวสสันดร แล้วได้ออกผนวชเป็นฤๅษีอยู่ในป่า

ในครั้งนั้น เมื่อพระเวสสันดรทรงเจริญวัยขึ้น ก็ทรงฝึกฝนในการบริจาทานอยู่เป็นนิตย์

โดยขอให้พระบิดาได้ตั้งโรงงาน 4 มุมเมือง เพื่อบริจาคข้าวปลาอาหารและสิ่งของจำเป็นแก่ประชาชน ด้วยเห็นว่า การบริจาค่นั้นเป็นกุศลและเป็นคุณประโยชน์อันยิ่งใหญ่ทั้งแก่ผู้รับและผู้ให้ และยังทำให้พ้นจากความโลภและความตระหนี่ในทรัพย์สินสมบัติของตนอีกด้วย ต่อมาเมืองกลิงคราษฎร์เกิดข้าวยากหมากแพง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ทำให้เกิดความแห้งแล้ง ประชาชนจึงได้กราบทูลให้มาขอช้างปัจจัยนาเคนทร์จากพระเวสสันดร จึงทำให้พระเจ้ากลิงคราษฎร์เห็นชอบด้วย จึงแต่งตั้งให้พราหมณ์ 8 คนมาทูลขอช้าง ฝ่ายพระเวสสันดรก็ได้ยกช้างพลายปัจจัยนาเคนทร์ ซึ่งเป็นช้างพาหนะอันสูงสุด แต่ประชาชนชาวพระนครสีพีไม่พอใจและโกรธเคืองต่อพระเวสสันดร โดยถือว่าช้างปัจจัยนาเคนทร์เป็นช้างคู่บ้านคู่เมือง ควรจะรักษาไว้ โดยกราบทูลพระเจ้ากรุงสุยชัยว่า พระองค์อย่าได้รับสั่งให้ประหารพระเวสสันดรนั้นด้วยท่อนไม้หรือด้วยศาสตรา แต่จงขับไล่พระเวสสันดรออกจากแคว้น โดยให้ไปอยู่ที่เขาวงกตแทน เพราะเหตุนี้ พระเจ้าสุยชัยไม่อาจขัดต่อราชบรรพชาได้ จึงมีพระราชโองการให้ขับไล่พระเวสสันดรออกจากเมืองไป จึงทำให้พระเวสสันดรพร้อมด้วยพระมเหสีและพระโอรส-พระธิดาต้องออกจากเมืองสีพีไป ครั้นเสด็จมาถึงเมืองมาตุลนคร เจตราชทรงทราบข่าว จึงพากันมาต้อนรับพระเวสสันดรและให้พระเวสสันดรพร้อมพระชายาและพระโอรส-พระธิดาเดินทางไปสู่เขาวงกตตามประสงค์ เมื่อเสด็จไปถึงบริเวณสระโบกขรณี พระเวสสันดร นางมัทรี ตลอดจนพระโอรส-พระธิดาก็ผนวชเป็นฤๅษี บำเพ็ญพรตภาวนาอยู่ที่นี่ (ขุ.ชา. (ไทย), 28/1659-1664/448)

จากเรื่องเรื่องที่ตรัสเล่านี้ จึงเห็นได้ว่า พระเวสสันดร กษัตริย์ผู้ครองราชย์อยู่ ก็ได้สละราชสมบัติออกผนวชเป็นฤๅษี โดยเข้าไปอยู่ในป่าและบำเพ็ญพรต เลี้ยงชีพด้วยใบไม้และผลไม้ ทั้งนี้พระเวสสันดรจึงเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่ถูกเนรเทศออกจากกรุงสีพี โดยการใช้ชีวิตเป็นฤๅษีเข้าไปอยู่ในป่าเขาวงกตพร้อมกับพระชายาและพระโอรส-พระธิดา

ข้อปฏิบัติตามแนวความเชื่อของพระเวสสันดรไม่ใช่พระพุทธานุศาสน์ แต่เป็นความเชื่อตามลัทธิฤๅษี หรือพระพุทธเจ้าตอนที่ออกผนวชใหม่ๆ เพื่อแสวงหาทางหลุดพ้น ก็เคยใช้ชีวิตเป็นนักบวชแต่ก็ไม่ใช่นักบวชตามความเชื่อของพระพุทธศาสนา ทว่าเป็นแนวทางตามลัทธิฤๅษี ดังจะเห็นได้ตามพุทธประวัติว่า พระสิทธัตถะเข้าไปเรียนรู้ลัทธิและแนวปฏิบัติตามแนวทางฤๅษีของอาหารฤๅษี (ดาบส) และอุทกฤๅษี (ดาบส) ผู้เคยเป็นครู 2 ท่านของพระองค์หลังการออกบวช ในสมัยที่กำลังแสวงหาโมกขธรรม เป็นบัณฑิตชาติ ซึ่งมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดเฉียบแหลม เป็นนักปราชญ์มีฤๅษีคือกิเลสเบาบาง ความเป็นพระพุทธานุศาสน์จะเกิดขึ้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้ว และได้แสดงธรรมแก่อัญญาโกณฑัญญะและคนอื่นๆ ที่เรียกว่าปัญจวัคคีย์ คือ กลุ่มนักบวช 5 ท่าน และทูลขอบวช จึงถือว่าเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นภิกษุชุดแรกที่เข้ามาบวชและเป็นพระสาวกชุดแรก 5 ท่าน ได้แก่ โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ จึงถือว่า ช่วงนี้เป็นพระพุทธานุศาสน์อย่างแท้จริง

แม้แต่ช่วงแรกๆ ของชีวิตของเจ้าชายสิทธัตถะ มิใช่เฉพาะแต่ช่วงผนวชแล้วเท่านั้น เกี่ยวข้องกับลัทธิฤๅษี ดังจะเห็นได้ว่า พระบิดาของเจ้าชายสิทธัตถะ คือ พระเจ้าสุทโธทนะ นับถือความเชื่อในลัทธิฤๅษี คือ อสิตฤๅษีหรืออสิตดาบส ซึ่งฤๅษีหรือดาบสท่านนี้ เมื่อได้ยินเหล่าเทพยดากล่าวสาธุต่อการที่พระโพธิสัตว์ลงมาจุติเป็นโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ ก็ได้เดินทางมาเข้าเฝ้าพระเจ้าสุทโธทนะ และเยี่ยมพระโอรสที่ประสูติใหม่ คำว่า ดาบส ตามชื่อของอสิตดาบส เป็นชื่อที่ใช้เรียกที่สื่อถึงความ เป็นฤๅษี โดยอสิตเป็นดาบสที่เป็นผู้มีความคุ้นเคยกับพระเจ้าสุทโธทนะ และเป็นที่เคารพนับถือของ

ราชวงศ์ศากยะ เมื่อทราบข่าวการประสูติพระราชโอรส จึงมาขอเข้าเฝ้าพระกุมาร และได้ทำนายพระกุมารน้อยมีคติเป็น 2 นัย คือ ถ้าอยู่ครองราชสมบัติ จะได้เป็นพระมหาจักรพรรดิ และถ้าออกผนวช จะได้เป็นศาสดาเอกของโลก (ธนิต อยุธยา, 2508 : 1) ทั้งนี้เพราะฤๅษีเรียกตนว่าดาบสหรือมุนีก็ได้ ดังนั้น อสิตดาบส จึงมีฐานะหนึ่งเป็นฤๅษี ด้วยเหตุนี้ บิดาของพระพุทธเจ้าจึงถือว่า พระองค์นับถือหรือเชื่อถือในลัทธิฤๅษี ซึ่งจะถ่ายทอดต่อมายังเจ้าชายสิทธัตถะให้นับถือด้วย

“ความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิฤๅษี” ตามที่ปรากฏในในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยขอนำเสนอเป็นประเด็นให้เห็นได้ ดังนี้

1) ลัทธิฤๅษีมีความเชื่อว่า ฤๅษีเป็นผู้สร้างความรู้ในคติความเชื่อเรื่องเทพเจ้าและการทำพิธีกรรมจนก่อเกิดเป็นบูรพาจารย์หรือศาสดาทางศาสนาขึ้น 10 ท่าน ในอัมพวัสสูตตร พระสูตรต้นตอปิฎก โดยพระพุทธองค์ทรงยอมรับเรื่องนี้ว่า มีฤๅษีโบราณ 10 ท่าน ซึ่งท่านเหล่านี้เป็นผู้ผู้มั่งคั่งหรือบอมนั้ ประกอบด้วย อัญญฤๅษี วามกฤๅษี วามเทวฤๅษี เวสสามิตตฤๅษี ยมตคฤๅษี อังคีรสฤๅษี ภารทวาชฤๅษี วาเสฏฐฤๅษี กัสสปฤๅษี และภคฤๅษี ซึ่งฤๅษีทั้งหมดนี้เป็นผู้แต่งมนตระ สอนมนตระให้กับพวกพราหมณ์ ในเวลาสวดสอนบหมันตระเกาที่รวบรวมไว้ สอนได้ถูกต้องตามที่ท่านสอนไว้ บอกได้ถูกต้องตามที่ท่านบอกไว้ (ที.ส. (ไทย) 9/285/104) ฤๅษีเหล่านี้เป็นผู้ไม่ฉันอาหารในราตรีรงดฉันในเวลาวิกาล (วิ.ม. (ไทย) 5/300/130) โดยในฤๅษีโบราณทั้ง 10 นี้ ภารทวาชฤๅษีเป็น 1 ในบรรดาฤๅษีผู้เป็นบูรพาจารย์ของพวกพราหมณ์ ยมตคฤๅษีและวามกฤๅษีก็เป็นฤๅษีในบรรดาฤๅษีชั้นผู้ใหญ่ผู้เป็นบูรพาจารย์ของพวกพราหมณ์ทั้งหลายในคัมภีร์ (ม.ม. (ไทย) 13/427/537) วามเทวฤๅษี วาเสฏฐฤๅษีและเวสสามิตตฤๅษีเป็นฤๅษีในบรรดาฤๅษีชั้นผู้ใหญ่ผู้เป็นบูรพาจารย์ของพราหมณ์ทั้งหลาย (ม.ม. (ไทย) 13/427/537) แม้อัญญฤๅษีก็เป็นหนึ่งในฤๅษีที่เป็นบูรพาจารย์สอนพวกพราหมณ์ ซึ่งเป็นผู้แต่งมนตระ สอนมนตระที่พวกพราหมณ์ทั้งหลายสวด (วิ.ม. (ไทย) 5/300/130) นอกจากนั้น ฤๅษีที่กล่าวมาทั้ง 10 ท่านนี้ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนายังได้ระบุว่า พวกท่านเป็นผู้บัญญัติพราหมณ์ไว้ 5 จำพวก ได้แก่ 1) พราหมณ์ผู้เสมอด้วยพรหม 2) พราหมณ์ผู้เสมอด้วยเทวดา 3) พราหมณ์ผู้ประพตติ 4) พราหมณ์ผู้ประพตติทั้งดีและชั่ว และ 5) พราหมณ์ผู้เป็นจัญทาล (ที.ม. (ไทย) 10/229-231/77-180)

อย่างไรก็ดี ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ก็ปรากฏชัดเจนว่า พระพุทธเจ้าไม่ทรงยอมรับในลัทธิฤๅษี จึงได้เสด็จแยกออกมาจากเจ้าลัทธิฤๅษี (ม.ม. (ไทย) 13/327-328/395-398) เนื่องจากว่าพระพุทธศาสนาไม่ใช่ลัทธิฤๅษีหรือดาบส วินัยของพระสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าวางไว้ป้องกันเด็ดขาดไม่ให้พระสงฆ์เป็นฤๅษี แต่อาจจะนำคำว่า ฤๅษี มาใช้ในความหมายใหม่ เหมือนอย่างที่เราเรียกพระพุทธเจ้าว่าเป็นมหาฤๅษีหรือมหาฤๅษี

2) ลัทธิฤๅษีมีความเชื่อว่า ฤๅษีเป็นผู้ออกบวชเพื่อบำเพ็ญพรตในป่า เมื่อเห็นบณศีระของตนหงอกตามคตินิยมในหลักอาศรม 4 ข้อ “วานปรสส์” ของพราหมณ์ คือ ช่วงชีวิตตั้งแต่อายุ 50-75 ปี โดยถูกกำหนดให้เป็นช่วงชีวิตของการเป็นผู้ฝึกฝนตนอย่างนักบวชและอยู่ในป่า ชาวฮินดูในวรรณะสูง 3 วรรณะแรก คือ พราหมณ์ กษัตริย์ และแพศย์ ที่ซึ่งอยู่ในอาศรมฤๅษีที่ใช่วิตครองเรือนจนมีลูกหลานและมีทรัพย์สมบัติเป็นปึกแผ่นแล้ว เมื่อเห็นศีระของตนมีผมหงอกปรากฏ ก็เป็นเครื่องหมายที่ทำให้รู้ว่า ตนล่วงผ่านวัยทำงานและสร้างครอบครัวจนเข้าสู่วัยกลางคนและเริ่มเข้าสู่วัยชราแล้ว ก็จะมอบทรัพย์สมบัติให้แก่บุตรที่ครองเรือน จากนั้นก็เข้าไปอยู่ในป่าเป็น “วานปรสส์”

แปลว่า “ผู้เข้าไปอยู่ในป่า” ทั้งนี้ก็เพื่อฝึกฝนตนในทางจิตและคุณธรรม คือเป็นช่วงเวลาที่ต้องการปฏิบัติธรรม หรือทำตนให้เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม โดยการออกไปใช้ชีวิตอยู่ในป่าและสร้างอาศรมประจำที่มุงบังด้วยใบไม้ ทำตัวเป็นอย่างนักบวช เพื่อสร้างคุณธรรมอันเป็นประโยชน์แก่ตนและคนอื่น เพื่อแสวงหาความวิเวกแห่งตนด้วยการปฏิบัติธรรม โดยบำเพ็ญตบะหรือปฏิบัติกิจอื่นๆ ทางศาสนา ไปพร้อมกับภรรยาหรือไปเฉพาะตามลำพังตนเองก็ได้ และเพื่อทำตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมด้วยการเป็นครูอาจารย์ ที่ซึ่งทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ลูกศิษย์ในป่านั้น และคิดสร้างสรรค์เพื่อความเจริญแก่สังคม (มนต์ ทองซัซ, 2530 : 28-29) อย่างเช่น พระเจ้าพรหมทัตที่ครองราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพรหมณ์ออกบวชเป็นฤๅษี และเป็นอาจารย์ของฤๅษีทั้งปวงในป่าหิมพานต์ (ช.ช. (ไทย) 27/282/94-96)

วิถีของคนที่เข้าไปอยู่ในป่าหรือวานปรัสถ์ จะดำรงตนอยู่ด้วยใบไม้และผลไม้ แม้ว่าพวกเขาจะเข้าป่าและอยู่ในป่า เพื่อมุ่งปฏิบัติธรรมและแสวงหาความวิเวก เพื่อสร้างคุณธรรมทางจิตให้แก่ตนเป็นเป้าหมาย แต่ว่าก็ยังเกี่ยวข้องกับสังคมทางโลกหรืออาจกลับไปสู่บ้านเรือนเพื่อเยี่ยมลูกหลานของตนๆ อยู่บ้างเป็นครั้งคราว มิได้ตัดขาดจากทางโลกไปโดยสิ้นเชิง (อภิญฺวณฺณ โพรฺสสาน, 2564 : 74)

3) ลัทธิฤๅษีมีความเชื่อว่า ฤๅษีบางประเภทนิยมทำการบูชาไฟและบูชาผู้ใหญ่ เช่น ลัทธิของชฎิล 3 พี่น้อง ที่ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของลัทธิฤๅษี ที่พระพุทธรเจ้าเสด็จไปทรมาน จนสามารถทำให้พวกท่านละทิ้งลัทธิเดิมของตนๆ มาบวชเป็นพระสาวกของพระพุทธรเจ้าในที่สุด ชฎิล 3 พี่น้องเกิดในวาระพระพรหมณ์ ตรีภูลกัสสปโคตร มีชื่อว่า ‘กัสสปะ’ ตามชื่อตระกูล ทั้ง 3 เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน พระอรุณเวลกัสสปะเป็นพี่ชายคนโต พระนทีกัสสปะเป็นพี่ชายคนรอง และพระคยากัสสปะเป็นน้องชายคนเล็ก เมื่อเติบโตแล้วได้ศึกษาจบไตรเพท 3 พี่น้องจึงได้ออกบวชเป็นชฎิล แล้วตั้งอาศรมอยู่ในแคว้นมคธ อันเป็นแคว้นที่มีนักบวชต่างลัทธิต่างศาสนาอยู่กันเป็นจำนวนมาก แต่ด้วยความที่ชฎิล 3 พี่น้องบวชเป็นฤๅษีที่ทำการบูชาไฟ จึงได้สร้างโรงบูชาไฟไว้ใกล้อาศรมในโรงบูชาไฟและมิงูใหญ่อาศัยอยู่ ต่อมา ได้ออกบวชเป็นพรภิกษุในพระพุทธศาสนา คราวที่พระพุทธรเจ้าเสด็จไปโปรดพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงการออกบวชของชฎิล 3 พี่น้องไว้ว่า

เมื่อพระพุทธรเจ้าเสด็จไปยังอาศรมชฎิล 3 พี่น้อง ก็ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี และเมื่อตรัสขออนุญาตพักค้างคืนด้วย ชฎิล 3 พี่น้องก็ได้อนุญาตให้พระองค์เข้าไปพักในโรงบูชาไฟ พระองค์ทรงแสดงปาฏิหาริย์ด้วยการจับพญานาค ซึ่งอยู่ในโรงบูชาไฟนั้นใส่ไว้ในบาตร และยังได้แสดงปาฏิหาริย์ต่างๆ เช่น นำผลหว้าจากต้นหว้าใหญ่ อันเป็นไม้ประจำทวีปมาก่อนที่ชฎิล 3 พี่น้องจะกลับมาถึง เป็นเหตุให้เลื่อมใส แต่ยังไม่ยอมรับพระพุทธรเจ้าว่าเป็นพระอรหันต์อยู่ดี ในขณะเดียวกันนั้นก็สำคัญอยู่ว่า ตนเองเป็นพระอรหันต์ พระพุทธรเจ้าทรงทราบความคิดของชฎิล 3 พี่น้องนั้น ดังนั้น เมื่อทรงเห็นว่า จิตใจของชฎิล 3 พี่น้องเริ่มอ่อนโยน พระพุทธรเจ้าจึงตรัสเตือนชฎิล 3 พี่น้องว่า “เธอไม่ใช่พระอรหันต์หรือกณะ ทั้งยังไม่พบทางแห่งความเป็นพระอรหันต์ด้วย แม้ปฏิบัติของเธอก็จะเป็นเหตุให้เป็นพระอรหันต์หรือพบทางแห่งความเป็นอรหันต์ก็ไม่มี” พระคำรัสของพระพุทธรเจ้าทำให้ชฎิล 3 พี่น้องได้คิด หลังจากที่หลอกตัวเองอยู่นาน และเมื่อคิดตกแล้ว จึงเฝ้าเข้าชบแทบพระบาทของพระพุทธรเจ้าแล้วทูลขอบวช พระพุทธรเจ้าทรงเตือนให้ชฎิล 3 พี่น้อง แจ้งความประสงค์ให้บริวารของท่านทราบก่อน บริวารของท่านเมื่อทราบความประสงค์แล้ว ก็ตกลงใจขอบวชตามด้วย หลังจากปลงผมและนำไปลอยลงในแม่น้ำเนรัญชราพร้อมด้วยขญา เครื่องบริวารและเครื่องบูชาไฟแล้ว

ชฎิล 3 ฟัน้อง ซึ่งอรุเวลกัสสปะ มีบริวารทั้ง 500 ตน นทีกัสสปะ มีบริวาร 300 ตน ส่วนคยากัสสปะ มีบริวาร 200 ตน ทั้งชฎิล 3 ฟัน้องก็พากันเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อทูลขอบวช พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ตามที่ทูลขอ ด้วยวิธีบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา (วิ.ม. (ไทย) 5/864-1215/36-50)

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า ชฎิล 3 ฟัน้องนับถือหรือเชื่อในลัทธิฤๅษี ซึ่งมีแนวปฏิบัติตามความเชื่อสำคัญ ก็คือการบูชาไฟ ปฏิบัติตนด้วยการมีสมาธิ ภาวนาความเป็นฤๅษี และประกอบพิธีกรรมโดยการบูชาหรือมนต์ถึง เรียกว่า “ลัทธิบูชา” ซึ่งจะมีปรากฏให้เห็นอยู่ในหมู่ชนชั้นต่ำของอินเดียในยุคปัจจุบัน

4) ลัทธิฤๅษีมีความเชื่อว่า ฤๅษีเป็นผู้มีฤทธิ์และมีอำนาจในตนเองเกิดจากการบำเพ็ญพรต ฤๅษีบางคนมีอิทธิฤทธิ์เหาะมาในอากาศได้ แต่ว่าฤทธิ์นี้ก็เสื่อมได้เช่นกัน ฤๅษีบางคนมีคำพูดเป็นวาจาศักดิ์สิทธิ์จึงอวยพรให้แก่ผู้ต้องการพร แต่เมื่อใครก็สามารถสาปแช่งให้ศิระษะแตก 7 เสียงได้เช่นกัน มุทลัคนชาดก (ขุ.ชา. (ไทย) 28/538/1) ได้แสดงถึงลัทธิฤๅษีเช่นนี้ไว้ว่า พระเจ้าพรหมทัตได้รับสั่งให้พระนางมุทลัคนาพระมเหสีคอยดูแลเอาใจใส่พระฤๅษีมิให้บกพร่องใดๆ แล้วก็ยกทัพออกจากนครไปทุกวันพระนางมุทลัคนาจัดเตรียมอาหารถวายฤๅษีหรือดาบสอย่างดีมิได้ขาด แต่แล้วก็เกิดเหตุใหญ่ขึ้น เพราะในวันหนึ่งนั้นพระนางมุทลัคนารอฤๅษีอยู่นาน ก็ยังไม่มา จึงทอดพระวรกายพักผ่อนอิริยาบถอยู่บนยี่ฟู่ทองพระโรง ฤๅษีซึ่งเหาะเข้ามาทางหน้าต่างอย่างเร่งรีบ พระมเหสีตกพระทัยจึงผุดลุกขึ้นโดยเร็ว ภูษาแพรวที่ห่มพระอูระ (อก) ก็หลุดลุ่ยออกและอวดโฉมแก่สายตาฤๅษี ความงามแห่งอิสตรีนั้นก่อความฉุนเฉียวอันบริสุทธิ์ให้ดับวูบลง กามราคะอันไม่เคยมีของผู้ทรงศีลกลับคุ้ยขึ้นมาแทนที่อย่างรวดเร็ว เมื่อรำลึกรู้ตัว ฤๅษีหรือดาบสก็หันกลับไปยังอาศรมอุทยานด้วย 2 เท้าแห่งตน ไม่สามารถใช้ญาณเหาะเหินได้ดังเดิมได้

นอกจากนี้ คัมภีร์อรรถกถาธรรมบทเรื่องพระติสสะอ้วน (พระพุทธโฆสาจารย์, 2541 : 37-40) ซึ่งกล่าวตามนัยแห่งชาดก ก็ได้เล่าถึงความเป็นผู้มีฤทธิ์และมีคำพูดศักดิ์สิทธิ์ โดยกล่าวถึงฤๅษีหรือดาบส 2 ท่าน คือ นารทะกับเทวละ ซึ่งอยู่ในหิมวันตประเทศ เพื่อต้องการจะเสพรสเค็มและรสเปรี้ยว จึงได้เดินทางมายังเมืองและเข้าไปขออาศัยอยู่ที่โรงช่างหม้อและพักอาศัยอยู่ด้วยกัน ดาบสหรือฤๅษีทั้ง 2 ท่านพูดจาปราศรัยกันและกัน เมื่อใกล้เวลาจะนอน นารทดาบสกำหนดที่นอนของเทวดาบสว่า นอนหันศีรษะและปลายเท้าไปทิศทางที่ประตู จึงเข้านอน แต่ครั้งถึงเวลานอนจริงเทวดาบสหาได้นอนในที่ของตนไม่ แต่เลยไปนอนขวางประตู แล้วก็หันศีรษะและทิศทางไปในทิศตรงข้าม นารทดาบสตื่นขึ้นมาในตอนดึก จะออกไปข้างนอกจึงเหยียบเข้าที่ขี้ฉี่ของเทวดาบส ทำให้เทวดาบสตื่นขึ้นมาและโกรธดำ่ว่าพึมพำ ส่วนนารทดาบสก็ขอโทษ และได้ออกไปข้างนอกเทวดาบสจึงได้นอนหันศีรษะตามเดิม เพราะกลัวจะโดนเหยียบศีรษะอีก จึงหันศีรษะกลับไปทางเท้า แล้วเอาเท้ามาอยู่ทางศีรษะ ฝ่ายนารทดาบส เมื่อกลับเข้ามาโรงช่างหม้อ ก็คิดว่าจะเหยียบเทวดาบสอีก จึงได้เดินไปทางปลายเท้าของเทวดาบส ทำให้ไปเหยียบที่คอของเทวดาบสเข้า ทำให้เทวดาบสโกรธเป็นฟืนเป็นไฟ เพราะโดนเหยียบถึงสองครั้งสองคราสุดจะอดกลั้นไว้ได้ จึงด่าทอนารทดาบสโดยประการต่างๆ ฝ่ายนารทดาบสก็ขอโทษ เพราะไม่ทราบว่าเป็นเทวดาบสนั้นนอนกลับทาง และขอให้เทวดาบสยกโทษให้ อย่าโกรธตนเลย เพราะตนไม่ได้แกล้ง แต่เทวดาบสไม่ยอมฟังเสียงร้องขอของนารทดาบสนั้น จึงทำให้นารทดาบสโกรธและพูดสาปแช่งให้ว่า “เมื่ออาทิตย์อุทัยขึ้นตอนเช้า ขอให้ศีรษะของท่านจงแตกออกเป็น 7 เสียง” แต่ด้วยความสงสารในเทวดาบส ซึ่งจะได้

รับคำสาปแช่งอย่างนั้น จึงบันดาลไม่ให้พระอาทิตย์ขึ้นในตอนเช้าด้วยกำลังฤทธิ์ของตน จึงส่งผลให้ชาวพระเมืองที่ไม่เห็นพระอาทิตย์ขึ้นจนผิดเวลาพากันไปที่หน้าประตูพระราชวังและร้องทุกข์ต่อพระราชา พระราชาทรงตรวจดูจนรู้ว่า เป็นการทะเลาะวิวาทกันในพวกบรรพชิตผู้มีฤทธิ์ จึงเสด็จไปและก็ได้พูดคุยกับนารทดาบสจนได้รับทราบเรื่องทั้งหมด และขอให้เทวดาบสขอโทษนารทดาบส จะถอนคำแช่งและคลายฤทธิ์ให้อรุณขึ้นตามปกติ ทั้งเทวดาบสก็จะพ้นคำสาป คือศีรษะไม่แตกออกเป็น 7 เลี่ยง แต่ด้วยความเป็นคนหัวดี จึงไม่ยอมขอโทษ ท้ายที่สุดพระราชาก็ต้องทรงรับสั่งให้ราชบริพารจับคอและศีรษะของเทวดาบสให้ก้มลง เพื่อขอโทษนารทดาบส ถึงกระนั้นก็ไม่ยอมกล่าวคำขอโทษ นารทดาบสจึงกราบทูลว่า เมื่อเทวดาบสไม่ยอมขอโทษ คำสาปแช่งของท่านจะไม่เสื่อมไป พระราชาจึงได้รับสั่งให้ราชบริพารเอาดินเหนียวโปะลงบนศีรษะของเทวดาบส แล้วให้ยืนแช่อยู่ในสระน้ำ แล้วกดคอให้ศีรษะจมน้ำ เพื่อให้นารทดาบสถอนฤทธิ์ และในเวลาที่คลายฤทธิ์ ก็ให้เทวดาบสดำน้ำไปโผล่อีกที่หนึ่ง ซึ่งก็ปรากฏผลว่า เวลาที่เทวดาบสถูกจับกดน้ำ นารทดาบสก็คลายฤทธิ์ พระอาทิตย์ก็โผล่ขึ้น เทวดาบสก็ดำน้ำไปโผล่อีกที่หนึ่ง เมื่อศีรษะกระทบแสงพระอาทิตย์ ดินเหนียวที่พอกไว้ก็แตกออกเป็น 7 เลี่ยง (ขุ.ชา. (ไทย) 28/538/16-17)

จากความเชื่อในลัทธิฤษีที่ได้เล่ามาข้างข้างต้น จะเห็นได้ว่า ฤษีถูกแสดงให้เห็นตามความเชื่อว่า ท่านเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ เป็นผู้ที่มีอิทธิฤทธิ์ และมีคำพูดอันศักดิ์สิทธิ์ในแง่ว่าพูดคำไหนย่อมเป็นไปตามคำที่แล่นนั้น

4.4.2 อัตลักษณ์ของฤษีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

อัตลักษณ์ของฤษีมีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยอัตลักษณ์ดังที่กล่าว ก็แสดงถึงความเป็นตัวตนของฤษีที่ปรากฏให้ผู้คนภายนอกได้มองเห็นเป็นภาพได้ว่าเป็นเช่นไร อัตลักษณ์ของฤษีที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนา อาจแสดงให้เห็นได้ ดังนี้

1) ฤษีมีอัตลักษณ์ว่าเป็นผู้บำเพ็ญพรตอยู่ในป่า อัตลักษณ์เช่นนี้สามารถเห็นได้ในชาดกของพระพุทธศาสนาเรื่องเวสสันดรชาดก (ขุ.ชา. (ไทย) 28/1655-1654/448) ซึ่งเล่าไว้ว่า พระเวสสันดร ได้เข้าไปในป่าและบวชเป็นฤษีและบำเพ็ญพรต โดยเดินทางเข้าไปในป่าแห่งภูเขา วงกตกับภรรยา คือ มัทรี แต่แล้วก็ได้มีการร่วมเพศกัน ในเวสสันดรชาดกกล่าวไว้ว่า ชาวสีพีเห็นพระเวสสันดรทรงมอบช้างคู่บ้านคู่เมืองไปให้กับพราหมณ์ 8 คนที่เป็นชาวกลิงคราษฎร์ที่มาขอช้างซื้อช้างปัจจัยนาเคนทร์ ซึ่งเชื่อว่าเป็นช้างมีอำนาจ ถ้าอยู่เมืองใด ก็จะทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลและพืชพันธุ์จะบริบูรณ์ พระเวสสันดรทรงบริจาคให้ไป เพราะพระองค์ไม่เคยขัดข้องเมื่อมีผู้มาทูลขอสิ่งใด จึงทำให้พระเจ้าสุทโธทัญญูกล่าวโทษพระเวสสันดร และต้องขับไล่พระองค์ไปเสียจากเมืองสีพีเขาไปอยู่ในป่าเขาวงกต คือพระเวสสันดร พร้อมด้วยพระมเหสีและพระโอรส-พระธิดา ก็ออกจากเมืองสีพีไป แม้ขณะนั้นชาวเมืองยังตามมาทูลขอรถพระที่นั่ง ทั้งสี่พระองค์จึงต้องทรงดำเนินด้วยพระบาทออกจากเมืองมุ่งไปสู่ป่าเขาวงกต เพื่อบำเพ็ญพรตภาวนา เมื่อเดินทางไปถึงบริเวณสระโบกขรณีนั่นเป็นที่ร่มรื่นสบาย พระเวสสันดรและพระนางมัทรี ตลอดจนพระโอรส-พระธิดา ก็ผนวชเป็นฤษี บำเพ็ญพรตภาวนาอยู่ ณ ที่นั้น โดยมีพรานป่าเจตบุตรคอยรักษาต้นทาง เมื่อพระเวสสันดรบำเพ็ญพรตอยู่ที่เขาวงกต พระนางมัทรีก็ทรงเป็นแม่ที่ประเสริฐของลูก และการเป็นภรรยาที่ดีของสามี คือมีความอ่อนน้อม นอบน้อมและอดทน เป็นภรรยาผู้มีลักษณะเป็นกัลยาณมิตรของสามี สนับสนุนเป้าหมายชีวิตอันประเสริฐที่ พระสวามีได้ตั้งไว้ แม้เมื่อพระเวสสันดรประทานสองกุมารแก่ชูชกเป็นบุตรทาน

พระนางมัทรีก็พลอยอนุโมทนาด้วยแสดงถึงความดีงามของพระนาง ที่ทรงมีน้ำพระทัยศรัทธา ในการบริจาคทานเช่นเดียวกับพระเวสสันดร แม้พระนางจะคอยปฏิบัติต่อสามีตลอดเวลาที่อยู่ใน การบำเพ็ญพรตที่อยู๋ในป่า แต่ทว่าพระนางมัทรีก็ได้มีการร่วมเพศกันกับพระเวสสันดร (ขุ.ชา (ไทย) 28/1659-1664/554)

อัตลักษณ์ของพระเวสสันดรดังที่กล่าว ย่อมสอดคล้องกับฤๅษีที่เป็นตัวแทนของผู้ละ บ้านเรือนออกไปใช้ชีวิตอยู่ป่าในขั้นตอนชีวิตที่ 3 ของอาศรม 4 ที่เรียกว่า “วานปรสธ” ซึ่งเริ่มต้นเมื่อ ผู้ครองเรือนเห็นบุตรของบุตร คือมีหลานสืบสกุลแล้วและสังขารเริ่มร่วงโรยมีผมหงอก เมื่อนั้นบุคคล จากชนชั้น 3 วรรณะแรก ก็จะปลีกตัวออกจากสังคมไปปลูกเรือนใช้ชีวิตสุขสงบในป่า ก่อนที่จะเร่ร่อน เป็นนักบวชจริงๆ ในขั้นตอนชีวิตที่ 4 ของชีวิตที่เรียกว่า “สันยาสะ” อัตลักษณ์ของฤๅษีเช่นนี้แสดงให้เห็น ถึงขั้นตอนชีวิตที่ 3 ในอาศรม 4 ขณะที่สันยาสินจะแสดงถึงขั้นตอนชีวิตที่ 4 ของชีวิต ซึ่งเป็น ขั้นตอนชีวิตสุดท้ายในอาศรม 4 (Arjuna Kurukshetra, 1951 : 272)

2) ฤๅษีมีอัตลักษณ์ว่าเป็นบูรพาจารย์ ซึ่งอัตลักษณ์เช่นนี้สามารถเห็นได้ในอัมพฤษสูตร พระสุตตันตปิฎก (ที.สี. (ไทย) 9/285/104) ที่ได้กล่าวถึงฤๅษี 10 ท่าน ที่ได้ชื่อว่าเป็นบูรพาจารย์ หรือศาสดาแห่งลัทธิฤๅษีตั้งแต่สมัยโบราณ พระพุทธองค์ทรงยอมรับว่า มีฤๅษีโบราณที่เป็นบูรพาจารย์ ของครุพราหมณ์อยู่จริง ได้แก่ อัญญฤๅษี วามกฤๅษี วามเทวฤๅษี เวสสามิตรฤๅษี ยมตคฤๅษี อังคีรส ฤๅษี ภารัทวชฤๅษี วาเสฏฐฤๅษี กัสสปฤๅษี และภคฤๅษี ซึ่งฤๅษีเหล่านี้ได้เป็นผู้ผูกหรือบอกมันตระที่ พวกพราหมณ์ได้ชักกลุ่มและรวบรวมไว้ ข้อมูลที่กล่าวนี้สะท้อนให้เห็นได้ชัดว่า ฤๅษีที่เป็นบูรพาจารย์ หรือศาสดาทั้ง 10 ท่าน ได้ทำให้เกิดความเชื่อตามแนวลัทธิฤๅษีขึ้น โดยแสดงภาพให้เห็นเป็นอัต ลักษณ์ว่า พวกท่านเป็นบูรพาจารย์หรือศาสดาของลัทธิฤๅษีและมีการสืบต่อโดยการถ่ายทอดต่อกัน มาจนพราหมณ์ได้เชื่อว่าเป็นผู้สืบทอดลัทธิฤๅษีในคัมภีร์พระเวทและเป็นผู้รู้พระเวท ซึ่งมีตระกูล พราหมณ์ต่างๆ ได้เก็บและบันทึกลัทธิฤๅษีไว้ในคัมภีร์พระเวทของตนเอง เรียกว่า “ตระกูลพราหมณ์” ส่วนพราหมณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือผู้มีอาชีพบูชาพระเจ้าและศึกษาหาความรู้เพื่อเผยแพร่ ลัทธิฤๅษีต่อไป

3) ฤๅษีมีอัตลักษณ์ว่าเป็นอาจารย์หรือท่านผู้รู้ดีเกี่ยวกับตำรามหาบุรุษลักษณะพยากรณ์ ศาสตร์และลัทธิสมัยที่นิยมปฏิบัติกันในสมัยนั้น ซึ่งอัตลักษณ์เช่นนี้มีปรากฏอยู่ในในคัมภีร์และเรื่องเล่า ของพระพุทธศาสนา ดังนี้

3.1 อสิตะ เป็นฤๅษีหรือดาบสที่ถือกันว่าเป็นครูประจำตระกูลของพระเจ้าสุทโธทนะ ท่านมีอัตลักษณ์ปรากฏให้เห็นว่าเป็นอาจารย์หรือท่านผู้รู้ดีในเรื่องตำรามหาบุรุษลักษณะพยากรณ์ศาสตร์ โดยการได้เข้ามาทำนายเจ้าชายน้อยสิทธัตถะมีคติเป็น 2 นัย คือ ในพระพุทธศาสนา อสิตดาบสถูกแสดง ให้เห็นภาพว่าเป็นผู้คุ่นเคยและเป็นที่เคารพนับถือของศากยสกุล ในเวลาที่พระมหาบุรุษประสูติใหม่ๆ ท่านได้มาเยี่ยมและได้พยากรณ์ทำนายพระลักษณะของพระมหาบุรุษว่า มีคติเป็น 2 ก่อนคนอื่น ทั้งหมด โดยท่านทำนายไว้ว่า ถ้าอยู่ครองฆราวาสจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าออกผนวชจะได้เป็น พระศาสดาเอกในโลก และเมื่อได้เห็นเจ้าชายสิทธัตถะ ท่านยังทำกริยาผิผิวสยันักบวช 3 อย่าง คือ ยัม หรือแย้ม หรือที่ภาษากรีกในหนังสือปฐมสมโพธิเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “หัวเราะแล้วร้องไห้” แล้วกราบ แทบพระบาทของเจ้าชายสิทธัตถะ ที่อสิตดาบสยัม ก็เพราะท่านเห็นพระลักษณะของเจ้าชายน้อย สิทธัตถะนั้นต้องด้วยตำรับมหาบุรุษลักษณะ และเห็นว่า คนที่มีลักษณะอย่างนี้ ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้

เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ผู้ทรงมีพระบรมเดชานุภาพแผ่ไปไกล แต่ถ้าได้ออกบวชจะได้เป็นพระศาสดา ผู้มีชื่อเสียงที่สุดในโลกที่อัสติดาบสร้องให้ก็เพราะเชื่อแน่ว่า เจ้าชายน้อยนี้จะต้องออกบวช เพราะเหตุที่เชื่ออย่างนี้ ก็ทำให้นึกถึงตัวเองว่า “เรานี้แก่เกินการณ์เสียแล้ว” เลยเสียใจว่ามีบุญน้อย ไม่มีโอกาสที่จะได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า และที่กราบไหว้พระบาทราชกุมารที่เพิ่งประสูติใหม่ก็เพราะเหตุเดียวที่กล่าวนี้ (ที.สี. (ไทย) 10/544/160)

ปรากฏการณ์ฤษีดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับมหาปุริสลักษณะ 32 ประการ ซึ่งเชื่อว่า บุคคลใดมีลักษณะแห่งบุรุษเช่นนี้อยู่ในตน ย่อมมีคติเป็นสองเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ 1) ถ้าครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรมเป็นพระราชาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทร 4 เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว 7 ประการ คือ จักรแก้ว ช้าง แก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว ฤดูหบดี แก้ว ปริณายกแก้วเป็นที่ 7 พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าพัน ล้วนกล้าหาญมีรูปทรง สมเป็นวีรกรรมิตรี สามารถย้ายเสนาของข้าศึกได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม โดยเสมอมีต้องใช้ศัสตรา มีต้องใช้อาญา มิได้มีเสนียด ครอบครองแผ่นดิน มีสาครเป็นขอบเขต มิได้มีเสาเขื่อน มิได้มีนิมิต ไม่มีเสี้ยนหนาม สำเร็จแพร่หลาย มีความเกษมสำราญ 2) ถ้าเสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลส อันเปิดแล้วในโลก (ที.สี. (ไทย) 11/1241-1255/113) อัสติดาบสเป็นบุพการย์ประจำตระกูลของพระเจ้าสุทโธทนะ จำและระลึกถึงมหาปุริสลักษณะของพระมหาบุรุษ 32 เหล่านี้ได้ตามที่ตนเรียนรู้เป็นอย่างดี ซึ่งบุคคลที่มีมหาปุริสลักษณะครบถ้วนแล้ว ย่อมเป็นเหตุให้มีนัยยะ 2 อย่างตามที่ท่านทำนายเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับอัสติดาบส จึงสะท้อนให้เห็นได้ชัดว่า ฤษี เช่น อสิตะ มีอัตลักษณ์ที่ปรากฏให้เห็นว่าเป็นอาจารย์หรือท่านผู้รู้ดีเกี่ยวกับตำรามหาปุริสลักษณะพยากรณ์ศาสตร์ จึงสามารถทำนายทายทักหรือพยากรณ์ชะตาของบุคคลเพียงแค่นี้ได้เห็นลักษณะของบุคคลเท่านั้น ได้ว่า มีคติเป็น 2 ตามที่ตนเรียนรู้ตำรามหาปุริสลักษณะพยากรณ์ศาสตร์มา

3.2 ฤษีเป็นอาจารย์ผู้สอนให้ลูกศิษย์ได้รู้ในศาสตร์ต่างๆ ตามที่ตนได้รู้ ดังจะเห็นจากเรื่องเล่าพุทธประวัติที่ว่า เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะออกผนวชและได้เข้าไปศึกษาเล่าเรียนในลัทธิสมัยของอาหารดาบสและอุทกดาบส จนได้มาน 7 และมาน 8 มีความรู้เสมอกับอาจารย์อาหารดาบส (ฤษี) และอุทกดาบส (ฤษี) เป็นผู้ที่พระองค์ได้เคยอยู่อาศัยศึกษาลัทธิของท่านทั้ง 2 นี้ การแสวงหาธรรมะระยะแรกหลังจากทรงผนวชแล้ว พระสิทธัตถะได้ทรงศึกษาในสำนักอาหารดาบส กาลามโคตร และอุทกดาบส รามบุตร ที่กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ พระองค์ได้ทรงประพบัติพรหมจรรย์ในสำนักของอาหารดาบส กาลามโคตร จนได้สมบัติ คือ มาน 7 ที่มีชื่อว่าอาภิกษุญญาตนมาน ส่วนการประพบัติพรหมจรรย์ในสำนักอุทกดาบสรามบุตรนั้น จนได้มาน 8 ที่มีชื่อว่าเนวสัญญานาสนัญญาตนมาน สำหรับมานที่ 1 คือ ปฐมมานนั้น พระองค์ทรงได้ขณะกำลังประทับขัดสมาธิเจริญอานาปานสติก็มีภูมิกายอยู่ใต้ต้นหว้า เนื่องในพระราชพิธีอุปบงกค (แรกนาขวัญ) เมื่อครั้งทรงพระเยาว์ มาน 2 เรียกว่า ทุตติยสมบัติ มาน 3 เรียกว่า ตติยสมบัติ มาน 4 เรียกว่า จตุตถสมบัติ มาน 8 เรียกว่า อัฐฐสมบัติหรือสมบัติแปด สมบัติแปลว่าเข้าถึงนั้น หมายถึงเข้าถึงจุดของอารมณ์ที่เป็นสมาธิที่เรียกว่ามานนั่นเอง เมื่ออารมณ์ของสมาธิที่ยังไม่เข้าระดับมาน จะยังไม่เรียกว่าสมาบัติ (วิ.ม. (ไทย) 10/26/17) เมื่อสำเร็จการศึกษาจากทั้งสองสำนักนี้แล้ว พระองค์ทรงทราบว่ามีหนทางพ้นจาก

ทุกข์หรือบรรลุละพริตญาณตามที่มุ่งหวัง พระองค์จึงทรงลาอาจารย์ทั้ง 2 และออกแสวงหาแนวทางปฏิบัติต่อไป

จากเรื่องเล่าของอาฬารดาบสและอุทกดาบส ซึ่งเป็นอาจารย์ของพระสิทธัตถะ จึงสะท้อนให้เห็นได้ชัดว่า อาฬารดาบสและอุทกดาบสมีสถานะเป็นอาจารย์ฤๅษี ซึ่งสอนลัทธิฤๅษีในเรื่องเกี่ยวกับการบำเพ็ญพรตและการปฏิบัติสมาธิจนกระทั่งสามารถทำตนให้ได้ฌานสมาบัติถึงฌาน 7 และฌาน 8 ได้ แต่กระนั้นในทัศนะของพระสิทธัตถะ ฌาน 7 และฌาน 8 ตามลัทธิฤๅษีของอาจารย์ทั้ง 2 ก็ยังจัดได้ว่ามิใช่แนวทางของการทำให้พระองค์ตรัสรู้ได้ จึงได้อำลาสำนักสอนลัทธิฤๅษีของอาจารย์ฤๅษีหรือดาบสทั้ง 2 ไปเพื่อแสวงหาแนวทางอื่นที่สามารถทำตนให้หลุดพ้นได้ต่อไป

3.3 ฤๅษีเป็นอาจารย์ผู้คนให้เชื่อตามลัทธิฤๅษีแห่งตน ดังจะได้เรื่องเล่าที่ว่า ชฎิล 3 พี่น้องเป็นฤๅษีเจ้าลัทธิที่บูชาไฟและงูใหญ่ เปิดสำนักและเป็นเจ้าลัทธิฤๅษีที่มีลูกศิษย์ในสำนักเป็นจำนวนมาก เมื่อพระพุทธองค์เสด็จไปถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของชฎิล 3 พี่น้องกับหมู่ศิษย์ จำนวนนับได้ 1,000 คน พี่ชายชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ น้องชายคนกลางชื่อว่านทิกัสสปะ และน้องชายสุดท้องชื่อว่าคยาภัสสปะ ชฎิลทั้ง 3 พี่น้องต่างแยกกันสร้างอาศรมอยู่กับบริวารของตนๆ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชา พระพุทธองค์ทรงทราบอุรุเวลกัสสปะด้วยวิธีต่างๆ เพื่อแสดงให้เห็นว่าลัทธิฤๅษีของท่านนั้นไม่มีแก่นสาร จนอุรุเวลกัสสปะสลดใจ จึงพร้อมทั้งบริวาร 500 คน ลอยผมที่เกล้าเป็นชฎาและเครื่องบริวารบำเพ็ญพรตและบูชาไฟในแม่น้ำ แล้วจึงขออุปสมบทกับพระพุทธเจ้า ส่วนน้องชายคนที่ 2 ตั้งอาศรมอยู่ทางใต้กระแสน้ำ ได้เห็นชฎาและบริวารเครื่องบำเพ็ญพรตบูชาไฟของพี่ชายลอยมาตามกระแสน้ำเช่นนั้น ก็คิดว่าคงเกิดอันตรายแก่พี่ชาย จึงพาบริวาร 300 คนมาสู่สำนักพี่ชาย ก็ได้เห็นพี่ชายถือเพศเป็นภิกษุเสียแล้ว และถามได้ความว่าเป็นพรหมจรรย์อันประเสริฐ จึงพร้อมทั้งบริวารลอยชฎาและบริวารทิ้งเสีย แล้วจึงขออุปสมบทกับพระพุทธเจ้า ฝ่ายคยาภัสสปะเห็นชฎาและบริวารของพี่ชายทั้ง 2 ลอยมาตามกระแสน้ำ จึงพาบริวาร 200 คน ไปสู่สำนักของพี่ชาย และก็เห็นพี่ชายทั้ง 2 นั้นถือเพศเป็นภิกษุเสียแล้ว จึงถามได้ความเหมือนนัยหนหลังนั้น จึงได้ขออุปสมบทกับพระพุทธเจ้าตามพี่ชายทั้งสอง (วิ.ม. (ไทย) 14/377/253)

จากประเด็นดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นได้ว่า ลัทธิของชฎิล 3 พี่น้องเป็นส่วนหนึ่งของลัทธิฤๅษีที่แพร่หลายอยู่ในแคว้นมคธ พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปเพื่อต้องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแคว้นมคธ แต่แล้วก็ทรงต้องนำชฎิล 3 พี่น้องมาเป็นสาวกของพระองค์ ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่าชฎิลทั้ง 3 มีลูกศิษย์ที่ในลัทธิฤๅษีเป็นจำนวนมากอยู่ในแคว้นใหญ่และมีลูกศิษย์เป็นบริวารในแต่ละท่านมากถึง 1,000 คน การทำให้ชฎิล 3 พี่น้องได้เปลี่ยนมาเป็นสาวกของพระองค์ได้ จะนับว่าเป็นอุปการะแก่การประกาศพระพุทธศาสนาในแคว้นมคธได้ ซึ่งก็จริงที่ว่าพระอุรุเวลกัสสปะนับว่าได้ช่วยพระพุทธเจ้าเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้อย่างมีนัยสำคัญยิ่งในแคว้นมคธและแคว้นใกล้เคียง

3.4 ฤๅษีเป็นอาจารย์ที่สอนผู้คนให้เชื่อในคำสอนตามลัทธิฤๅษี ดังจะเห็นได้จากเรื่องเล่าที่ว่า สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี ทรงได้พูดคุยกับคนแฉวเรือประจำท่าคนหนึ่งถึงเรื่องราวของฤๅษีท่านหนึ่ง โดยทรงเล่าว่า พระโศภิต์เกิดเป็นฤๅษีที่บำเพ็ญเพียรอยู่ในป่าหิมพานต์เป็นเวลาช้านาน คิดอยากจะโปรดญาติโยมในเมืองบ้าง จึงเข้าไปเที่ยวภิกขาจารในเมืองพาราณสี พระราชาทรงเลื่อมใสในท่านแล้วนิมนต์ให้จำพรรษาในสวนหลวงเพื่อถวายทาน พระราชาจะเสด็จไปฟังธรรมกับฤๅษีวันละครั้ง ฤๅษีมักจะให้อิโวาทเป็นประจำว่า พระราชาไม่ควรมัวคต 4 อย่าง

ควรเป็นผู้ไม่ประมาทสมบูรณ์ด้วยขันติ มีเมตตากรุณา และครองราชย์โดยธรรม ที่สำคัญในครองราชย์ไม่ควรทรงกริ้วโกรธเป็นอันขาด ไม่ว่าในที่ใดๆ จะเป็นในบ้านในป่าหรือที่ลุ่มที่ดอน ถ้าทำได้ ก็จะทำให้เป็นที่รักของทวยราษฎร์ตลอดไป พระราชาทรงเลื่อมใสยิ่งในคำสอนของฤๅษี จึงถวายหมูบ้านขึ้นดีให้แก่ฤๅษี 1 ตำบล แต่ฤๅษีไม่รับเพราะถือเป็นกิเลสในเพราะการยึดติด ต่อมาวันหนึ่ง ฤๅษีเดินทางไปโปรดญาติโยม ณ ที่อื่น แล้วก็ออกเดินทางไปถึงฝั่งแม่น้ำคงคา และที่ท่าเรือก็มีคนแจวเรือไปส่งคนข้ามฟากแล้ว ก็คอยคิดเงินค่าจ้างเอาตามใจชอบ เมื่อลูกค้าไม่ให้ ก็มักจะมีเรื่องทะเลาะชกต่อยและชูปเอาเงินค่าจ้างจากผู้โดยสารอยู่เป็นประจำ ฤๅษีเมื่อไปถึงท่าเรือแล้ว ก็ขอใช้บริการเรือจ้างกับนายอวาริยพิตานัน ซึ่งก็ได้พาฤๅษีข้ามฟากไป และเมื่อถึงฝั่งที่หมายแล้ว ฤๅษีจึงบอกของดีอันเป็นธรรมโอวาทให้นอกจากโอวาทนี้แล้ว ท่านไม่มีอย่างอื่นให้เลย คนขับเรือโกรธต่อฤๅษีมาก พร้อมกับหวาด จากนั้นได้ผลักฤๅษีให้ล้มลงแล้วก็นั่งทับอกและตบปากท่านฤๅษีครั้งหนึ่ง (ขุ.ชา. (ไทย) 28/538/183)

จากที่กล่าวมา จึงเห็นได้ชัดเจนว่า ฤๅษีมีอัตลักษณ์ให้เห็นภาพปรากฏว่าเป็นอาจารย์ผู้ที่จะกล่าวสอนใครก็ได้ แต่กระนั้นเรื่องเล่าในชาดกข้างต้น ก็ดูเหมือนกำลังบอกว่า การจะสอนใครนั้นก็ควรดูความเหมาะสมด้วย คือควรให้อาวาทแก่คนที่เหมาะสม ไม่ควรให้แก่คนที่ไม่เหมาะสม ดังฤๅษีเป็นอาจารย์ที่ให้อาวาทแก่พระราชา ทำให้ได้ถวายหมูบ้านขึ้นดี แต่ว่าเป็นอาจารย์ที่ให้อาวาทแก่คนแจวเรือจ้าง กลับถูกตบปาก เหตุว่าคนพาลย่อมไม่ยินดีในธรรม

4) ฤๅษีมีอัตลักษณ์ว่าเป็นกุลปะหรือที่ปรึกษาในกิจการหรืองานเมืองของกษัตริย์ ซึ่งอัตลักษณ์เช่นนี้จะเห็นได้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่ว่า ฤๅษีเป็นผู้เข้าถึงสกลของฆราวาส คือเป็นผู้ใกล้ชิดสนิทสนมกับครอบครัวหรือวงศ์ตระกูลหนึ่ง โดยมีความคุ้นเคย ถึงขั้นไปมาหาสู่ผู้คนในครอบครัวหรือวงศ์ตระกูลเสมอ ผู้คนในครอบครัวหรือวงศ์ตระกูลนั้นๆ รู้จักท่าน ให้ความเคารพนับถือท่าน และอุปถัมภ์บำรุงท่านด้วยดี โดยไม่รังเกียจ เรียกชื่อเต็มๆว่า “ฤๅษีผู้กุลปะ” โบราณเรียกว่า “ชีตัน” ฤๅษีผู้กุลปะนั้นทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของวงศ์ตระกูล เป็นหลักใจของวงศ์ตระกูล และเป็นผู้สอนธรรมประจำของวงศ์ตระกูล ถ้าเป็นฤๅษีหรือดาบสที่ใกล้ชิดกับราชสกุล เรียกว่า พระฤๅษีกุลปะ (ขุ.ชา. (ไทย) 28/545/229-234) ฤๅษีเป็นกุลปะหรือเป็นที่ปรึกษาของสกลหรือเป็นฤๅษีประจำตระกูล หรือหากตีความก็เป็นที่ปรึกษาในเชิงกิจการเมือง ประเด็นนี้จะเห็นได้จากเรื่องเล่าตามนัยพุทธประวัติได้ว่า อสิตดาบสเป็นผู้คุ้นเคยกับตระกูลของพระเจ้าสุทโธทนะ เมื่อมีกิจกรรมอะไรต่างๆ อสิตดาบสก็จะเป็นผู้ทำพิธีกรรมให้หรือให้คำปรึกษา โดยเฉพาะการทำนายทายทักหรือให้ดูฤกษ์ยาม พระเจ้าสุทโธทนะก็จะเสด็จไปหาท่านเพื่อขอคำปรึกษาหรือเชิญอสิตดาบสเข้ามาหา เพื่อการทำนายให้ อสิตดาบสจึงกลายเป็นพระฤๅษีกุลปะที่เป็นที่ปรึกษาประจำตระกูลของพระเจ้าสุทโธทนะ (ขุ.ชา. (ไทย) 28/388-389/415-420)

นอกจากนี้ ฤๅษีผู้เป็นกุลปะยังสามารถเห็นได้ในวิสูตรชาดก โดยในชาดกเรื่องนี้มีเล่าไว้ว่า พระเจ้าธนัญชัยเป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมือง พระองค์ทรงมีฤๅษีผู้เป็นนักปราชญ์ประจำราชสำนักชื่อว่าวิสูตรบัณฑิต เป็นผู้มีความรอบรู้ ทั้งทำให้อำนาจเกิดความเคลิบเคลิ้ม เลื่อมใส ศรัทธา และปติยิตในถ้อยคำนั้น แม้แต่พระราชาในแคว้นต่างๆ ก็ทรงพอพระทัยในคำเจรจาของท่าน จนไม่ยอมกลับบ้านเมือง ในช่วงก่อนวิสูตรบัณฑิตจะเกิดนั้น มีพราหมณ์ 4 คนเป็นเพื่อนสนิทกัน และได้แอบคบเป็นฤๅษี ที่บำเพ็ญอยู่ในป่าหิมพานต์ ได้มีเศรษฐี 4 คนได้อันเชิญฤๅษีทั้ง 4 ท่านไปยังบ้านเรือนของตนๆ เพื่อให้แสดงธรรม เมื่อฤๅษีบริโภคาหารเสร็จแล้ว จึงเล่าถึงสมบัติในเมืองต่างๆ ที่ตนได้เคย

เยื่อนมาให้ได้รับฟัง โดยฤๅษีองค์หนึ่งเล่าถึงสมบัติของพระอินทร์ ฤๅษีท่านที่ 2 เล่าถึงสมบัติของพญานาค ฤๅษีท่านที่ 3 เล่าถึงสมบัติของพญาครุฑ และฤๅษีท่านสุดท้ายเล่าถึงสมบัติของพระเจ้ารณชัยแห่งเมืองอินทปัตต์ เมื่อเศรษฐกิจทั้ง 4 ได้ฟังคำพรรณนานั้นๆ ต่างก็เลื่อมใส และอยากจะได้สมบัติเช่นนั้นบ้าง ซึ่งต่างได้บำเพ็ญบุญโดยการให้ทาน รักษาศีล จากนั้นได้อธิษฐานขอให้ได้เกิดเป็นเจ้าของสมบัติตามที่ต้องการ (พ.ชา. (ไทย) 28/545/229-234)

จากชาดกที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่า ฤๅษีมีอัตลักษณ์ปรากฏให้เห็นว่าเป็นผู้ให้คำปรึกษาในกิจการหรืองานเมืองของกษัตริย์ เช่น อสิตดาบส วิรุบบัณชิตฤๅษี เป็นต้น หากเปรียบเทียบกับสังคมไทยในยุคทวารวดี ฤๅษีมีอัตลักษณ์ให้เห็นว่าเป็นที่ปรึกษาของกษัตริย์ เช่น นารอทฤๅษี วาสุเทวฤๅษี สุกกทันตฤๅษี ในการจะสร้างเมืองทวารวดี พวกท่านได้สร้างวัดมณฑลหรือปลูกเสกด้วยพลังฤทธิ์แห่งตนๆ และยังเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางคติความเชื่อตามลัทธิฤๅษีอีกด้วย

5) ฤๅษีมีอัตลักษณ์ว่าเป็นผู้มีฤทธิ์และมีอำนาจในตน รวมทั้งมีคำพูดจาศักดิ์สิทธิ์อีกด้วย คือ ฤๅษีมีภาพปรากฏให้เห็นในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่า ท่านเป็นผู้มีฤทธิ์และมีอำนาจในตนจากการสำเร็จพรต จึงเป็นผู้มีวาจาศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอัตลักษณ์เช่นนี้จะเห็นได้อย่างชัดเจนในนารทดาบส ที่ซึ่งสาปเทวดาบาปให้มีศรีระแตก 7 เลี่ยง ในเรื่องพระติสสะอ้วน อรรถกถาธรรมบท (พระพุทธโฆสาจารย์, 2541 : 37-40) โดยเรื่องได้เล่าไว้ว่า นารทดาบสได้เหยียบเข้าที่คอและศรีระของเทวดาบาปโดยไม่ตั้งใจ อันทำให้เทวดาบาปโกรธเป็นพินเป็นไฟ เพราะโดนเหยียบถึงสองครั้งสองครา สุดท้ายอดกลั้นไว้ได้ จึงด่าว่าให้แก่ นารทดาบสโดยประการต่างๆ ฝ่ายนารทดาบสขอโทษท่าน เพราะไม่ทราบว่าเทวดาบาปนั้นนอนกลับที่กลับทาง จึงทำให้ท่านเหยียบเข้าที่คอและที่ศรีระ จึงได้ร้องขอให้เทวดาบาปยกโทษให้ ไม่ให้โกรธท่าน เพราะไม่ได้แกล้งเหยียบ เทวดาบาปไม่ยอมฟังเสียงร้องขอของนารทดาบสนั้น ทำให้นารทดาบสนั้นโกรธตอบให้บ้างต่อเทวดาบาปที่ยังพูดด่าว่าให้ท่านไม่ยอมหยุด จึงพูดสาปแข่งให้เทวดาบาปว่า “พระอาทิตย์ มีรัศมีตั้งพัน มีเดชตั้งร้อย เป็นผู้จัด ความมืดเมื่ออาทิตย์อุทัยขึ้นแต่เช้า ขอศรีระของท่าน จงแตกออกเป็น 7 เลี่ยง” เทวดาบาป ได้กล่าวกลับให้นารทดาบสได้ยินว่า “ผู้ใดผิด ศรีระของผู้นั้นจงแตก ศรีระของผู้ไม่มีความผิด อย่าแตกเลย” จนทราบถึงพระราชามีชาวเมืองมาประท้วงที่พระลานหลวง เมื่อพระอาทิตย์ไม่ขึ้นตามเวลา ด้วยอำนาจฤทธิ์เดชของนารทดาบสที่หวังจะช่วยมิให้เทวดาบาปต้องศรีระแตก 7 เลี่ยงเมื่อพระอาทิตย์ขึ้นในตอนเช้า และเพื่อไม่ให้ศรีระของเทวดาบาปต้องแตกเป็น 7 เลี่ยงตามคำสาป วิธีการแก้คำสาปแข่งของนารทดาบสจึงมีขึ้น โดยพระราชาทรงสั่งให้ราชบริพารทั้งหลายเอาดินเหนียวโปะลงบนศรีระของเทวดาบาป แล้วให้ยืนอยู่ในที่สระน้ำ แล้วกดคอให้ศรีระจมน้ำ ท่านจะถอนฤทธิ์และในเวลาที่เกิดภัยพิบัติออกนั้น เมื่อศรีระกระทบแสงพระอาทิตย์ ดินเหนียวที่พอกศรีระไว้นั้น ก็แตกออกเป็น 7 เลี่ยง จึงให้เทวดาบาปดำนน้ำไปไหลอีกด้านหนึ่ง

จากเรื่องเล่าดังกล่าวข้างต้น ได้สะท้อนให้เห็นชัดว่า ฤๅษีมีอัตลักษณ์ให้เห็นว่าเป็นผู้มีฤทธิ์และมีวาจาศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเมื่อได้เปล่งวาจาได้ออกมาแล้ว จะไม่สามารถกลับคำสาปแข่งของตนเองได้ ต้องมีวิธีแก้ไขโดยให้กษัตริย์ทำอุบายวิธีโดยวิธีนำดินเหนียวมาโปะลงบนศรีระของผู้ที่ถูกสาปแข่งแล้วนั้น ครั้นพระอาทิตย์ขึ้นฟ้าเมื่อคลายพลังแห่งฤทธิ์เดชที่บันดาลแล้ว แสงแห่งพระอาทิตย์ก็ส่องดินเหนียวที่ทำให้แตกออกเป็น 7 เลี่ยง แล้วให้ผู้ที่ถูกสาปแข่งนั้นดำนน้ำไปไหลที่อื่น จึงสามารถทำให้รอดจากการศรีระแตก 7 เลี่ยงได้

นอกจากนี้ ฤๅษียังมีอัตลักษณ์ให้เห็นด้วยว่า ท่านเป็นผู้มีฤทธิ์มีเดชกล้า จึงทำให้มีการคิดส่งผู้หญิงมาทำลายฤทธิ์เดชของฤๅษี ดังมีเรื่องเล่าในนพินิกชาดก ที่เล่าถึงฤๅษีว่าเป็นผู้ฤทธิ์เดชกล้าไว้ ดังนี้ว่า พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาลชื่อว่าอุทิจจะ พอเจริญวัยแล้วได้ศึกษาเล่าเรียนศิลปะจนจบแล้ว ก็บวชเป็นฤๅษีที่บำเพ็ญพรต จนสามารถทำฌานและอภิฌายาให้บังเกิดขึ้นได้ ท่านเป็นผู้มีตบะกล้าแข็ง เพราะเดชแห่งศีลของอิสสิงคดาบสท่านนี้ ท้าวสักกเทวราชจึงหวั่นไหว และเมื่อทรงทราบถึงเหตุ จึงทรงดำริว่า ต้องใช้อุบายวิธีเพื่อทำลายศีลของดาบสนี้ให้ได้ จึงห้ามฝนไม่ให้ตกในกาลสิกรัฐตลอด 3 ปี แคว้นแคว้นทั้งหมดเป็นเหมือนกับถูกไฟเผาไหม้ ข้าวกล้าไม่สมบูรณ์ พวกมนุษย์ถูกทุกข์ทรมานเดือดร้อน ก็คิดจะทำลายตบะของดาบสนั้นให้ได้ตามความเชื่อแห่งตน ฝนก็จะตก โดยทรงมองเห็นว่า พระราชธิดาของพระองค์ชื่อว่านพินิกาของกษัตริย์ในแคว้นของตน เป็นผู้สามารถที่จะไปทำลายตบะของพระดาบสได้ จึงทรงให้พระราชธิดาถือเพศเป็นฤๅษี เอาผ้าไหมสีทองชนิดบางมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่มกาย ซึ่งสามารถมองเห็นอวัยวะที่ไม่ควรเปิดเผยได้ ซึ่งต่อมาในขณะที่อิสสิงคดาบสกำลังนั่งอยู่บนแผ่นหิน ได้มองเห็นหญิงนั้นกำลังเดินมา จึงได้เชิญพระราชธิดาที่คิดว่าเป็นพระดาบสนั้นให้เข้ามา จึงทำการต้อนรับโดยเชิญเข้ามาสู่อาศรมของอิสสิงคดาบส และเมื่อพระราชธิดาเข้าไปยังบรรณศาลาแล้ว เวลาที่นั่งลงผ้าไหมชนิดบางสีทองก็แยกออก สรรีที่ปกปิดก็เปิดเผยออก พระดาบสเพราะความที่ตนไม่เคยเห็นอวัยวะส่วนที่ปกปิดของสตรีมาก่อน เมื่อเห็นสิ่งนั้นแล้ว คิดว่าเป็นผลใหญ่ จึงจะประกอบกระสายยาเพื่อให้เป็นยาสมานแผลให้ พระนางนพินิกาจึงได้กล่าวว่า “การประกอบมนต์ก็ดี การประกอบกระสายยาก็คดี โอสถก็ดี ย่อมแก้ไม่ได้ ขอให้อิสสิงคดาบสจงเอาองคชาตอันอ่อนนุ่ม เสียเสียกำจัดความคัน จะพึงมีความสุขอย่างยิ่ง” พระดาบสนั้นคิดว่า พระนางนพินิกาพูดจริง ไม่รู้เลยว่าศีลของตนจะขาดและฌานจะเสื่อมเพราะเมถุนสังสัคคะ และเนื่องจากความไม่รู้จักเมถุนธรรมและตนไม่เคยเห็นสตรีมาก่อน จึงเสพเมถุนธรรมกับพระนางนพินิกา ซึ่งในทันทีนั้น ศีลของดาบสนั้นก็ขาดและฌานก็เสื่อมลง อิสสิงคดาบสนั้นกระทำการร่วมสังวาสกับพระนางนพินิกาถึง 2-3 ครั้ง ก็เหนื่อยอ่อน จึงออกไปลงสู่สระและอาบน้ำชำระล้างความกระวนกระวายแล้ว ก็กลับมานั่งที่บรรณศาลา ถึงขนาดนั้น ก็ยังคิดว่าพระนางนพินิกานั้นเป็นดาบส เมื่อพระราชธิดานั้นกลับไปแล้ว ความเร่าร้อนก็เกิดขึ้นในร่างกายของอิสสิงคดาบสและมีความหวั่นไหวใจอย่างมาก พระโพธิสัตว์จึงบอกถึงวิธีการเจริญพรหมวิหารให้กับอิสสิงคดาบสว่า “เจ้ามานี้ซิ เจ้าจงเจริญเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา” ดาบสนั้นปฏิบัติตามอย่างเชื่อฟัง ก็ทำฌานและอภิฌายาให้บังเกิดขึ้นได้อีกครั้ง (จุ.ชา. (ไทย) 28/140/1-6)

จากเรื่องเล่าในนพินิกชาดก จึงเป็นที่ชัดเจนว่า ฤๅษีตามที่ปรากฏอัตลักษณ์ในคัมภีร์พุทธศาสนานั้น เป็นเป็นผู้บำเพ็ญตบะจนมีฌานและอภิฌายา จึงเป็นผู้มีฤทธิ์ฤทธิ์และเดชกล้า จึงทำให้อาสน์ของท้าวสักกแสดงอาการร้อน จึงต้องออกอุบายเพื่อให้พระนางนพินิกามาล่อลวงร่วมเพศกับอิสสิงคดาบสเพื่อทำลายเดชของท่าน แต่กระนั้นก็แสดงให้เห็นตามเรื่องเล่าด้วยที่ว่า ฌานและอภิฌายาของฤๅษีหรือดาบสนั้น แม้จะสามารถถูกทำลายให้เสื่อมได้ก็จริง แต่เมื่อได้คำแนะนำที่ดีและการปฏิบัติที่เหมาะสม พวกฤๅษีก็สามารถบำเพ็ญตบะเพื่อให้เกิดฌานและอภิฌายาขึ้นแก่ตนได้อีกได้

6) ฤๅษีมีอัตลักษณ์ว่าเป็นผู้มีเมตตาและช่วยเหลือมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยาก ซึ่งอัตลักษณ์เช่นนี้สามารถเห็นได้ในเรื่องสุวรรณสามชาดก (จุ.ชา. (ไทย) 28/3201-3441/124-133) โดยชาดกเรื่องนี้เล่าว่า สุวรรณสามโพธิสัตว์ เป็นแบบอย่างให้รู้ได้ถึงการทำบุญเมตตาบารมี ซึ่งเมื่อบุคคลใดก็

ตามได้เจริญเมตตาภาวนาอย่างสม่ำเสมอแล้ว ย่อมทำให้ผู้นั้นเป็นผู้ไม่มีเวรไม่มีภัยต่อใคร แม้เหล่าสัตว์ร้ายที่พุดคุยกับไม่รู้เรื่อง เมื่อได้สัมผัสกระแสแห่งเมตตาแล้ว ก็ยังเกิดความคุ้นเชื่อง ไม่มีจิตคิดเบียดเบียน การเจริญเมตตานี้ เป็นการบำเพ็ญบุญอย่างหนึ่ง ซึ่งเมื่อเจริญอย่างต่อเนื่องก็จะกลายเป็นบารมี แถมยังมีอานุภาพคุ้มครองป้องกันภัยในปัจจุบัน ทำให้หลักก็เป็นสุข ตื่นก็เป็นสุข เป็นที่รักของมนุษย์เทวดาและสัตว์ทั้งหลาย เมื่อจะละโลกไปแล้ว ก็มีอานิสงส์ทำให้จิตผ่องใส ส่งให้ไปเกิดในเทวโลกได้ ซึ่งคำที่กล่าวแล้วนี้ ย่อมเป็นไปสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของอัจจุตฤณีในเวสสันดรชาดกที่ว่า อัจจุตฤณีเป็นผู้ที่มีคำพูดวาจาอ่อนหวานและให้การต้อนรับชุก ให้ที่พักอาศัยแก่ชุก และเลี้ยงดูชุกจนอัมมหนาสาราย ครั้นรุ่งเช้าก็จัดเตรียมเสปียงให้แก่ชุก พร้อมทั้งนำชุกไปยังต้นทางที่จะไปยังเขาวงกต และยังชี้บอกเส้นทางที่จะต้องผ่านเขาคันทมาทน์ อันอุดมด้วยไม้หอมนานาชนิด ถัดไปก็จะเห็นเขาอัญชันเป็นเขาที่มีสีเขียวคราม ซึ่งอุดมไปด้วยไม้ผลและสมุนไพรชนิดต่างๆ หากเดินต่อไปอีกสักครู่ก็จะถึงสวนอัมพวันใหญ่ คือป่ามะม่วง ถัดไปอีกก็เป็นป่าตาล ป่ามะพร้าวกับต้นแบ้ง จากนั้นก็จะเป็นป่าไม้ดอกนานาพันธุ์ ที่มีกลิ่นหอมระเหยอบอวลไปทั้งป่า แล้วก็จะถึงสระอันอุดมไปด้วยสัตว์น้ำหลากหลายชนิด มีฉันทสกร (น้ำตาลชนิดหนึ่งเกิดบนใบบัวหลวง) ที่เป็นน้ำตาลที่เชื่อกันว่าเกิดขึ้นบนใบบัว และเป็นเครื่องยาอย่างดีที่หาได้ยาก (ขุ.ชา. (ไทย) 28/447-560/160) ซึ่งจากที่กล่าวข้างต้นตามนัยแห่งเวสสันดรชาดก จะเห็นได้ว่า ฤณี เช่น อัจจุตฤณี มีอัตลักษณ์ที่เป็นบุคคลผู้มีเมตตาและช่วยเหลือมนุษย์เช่นชุกด้วยการพุดจาอ่อนหวานและเอื้ออาทรในเชิงการกระทำและพูดคำไม่มีจริตมายาเป็นการล่อลวง

นอกจากนี้ ความเป็นผู้มีอัตลักษณ์ว่าเป็นผู้มีเมตตาและช่วยเหลือคน มีคำพูดเชิงปฏิสันถารที่ไพเราะอ่อนหวาน ยังสามารถเห็นได้จากเรื่องสัตติกุมภชาดก (ขุ.ชา (ไทย) 28/543-547/445) ด้วยเรื่องเล่าได้เล่าไว้ว่า ในสมัยที่พระเจ้าปัญจาละครองประเทศอุตตรปัญจาละ ยังมีนกแขกเต้าฟันทองสองตัว ถูกพายุกรรโชกพัดออกไกลจากรังที่อาศัย นกแขกเต้าทั้ง 2 ปลิวคว้างมาตามแรงลมและผลัดแยกออกจากกัน ตั้งแต่บัดนั้น นกตัวที่ถูกลมพัดร่วงหล่นไปในป่าอันเขียวขจีร่มเย็นทางทิศเหนือ ซึ่งเป็นสถานบำเพ็ญธรรมของพวกฤณี นกแขกเต้าร่วงหล่นลงมาบนไม้แท่นบูชา ฤณีเก็บนกตัวนั้นมาเลี้ยงดูไว้ใกล้อาศรม โดยตั้งชื่อให้ว่า “บุปผกะ” เมื่อได้ฟังธรรมะและคำสอนของพวกฤณี ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่ดีมีคุณค่าต่อตนและผู้อื่น ทุกวันจิตใจก็เยือกเย็นอยู่ในกระแสธรรม แม้แต่การคิดร้ายต่อบุคคลอื่นก็ไม่มี นกแขกเต้าผู้เป็นน้องอีกตัว ถูกกระแสลมแรงพัดไปตกในโรงเก็บอาวุธภายในวังโจรผู้ร้าย พวกโจรได้เลี้ยงมันไว้ ตั้งชื่อให้ว่าสัตติคุมพะ นกแขกเต้าผู้น้องนี้เติบโตขึ้นในหมู่มโจร ได้รู้เห็นแต่การกระทำชั่วและได้ยินแต่คำพูดไม่ดี ก็จดจำเป็นนิสัย ได้รับการสอนจากโจรให้ปล้นและอาศัยอยู่กับโจรป่าพฤติกรรมต่างๆ จึงเหมือนกับเหล่าโจรที่คิดจะปล้น ทำร้าย และฆ่าให้หมด ที่ต่างจาก นกแขกเต้าที่ถูกเลี้ยงโดยพวกฤณี ที่คิดทำทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และมีการพุดจาไพเราะในการปฏิสันถาร พระราชาที่หลงทางมา ได้ฟังคำพูดของนกแขกเต้าบุปผกะ ก็อัมมอมพระทัยจนย่ำเย็น เมื่อพระฤณีกลับมา ก็ถวายพระพรให้พระเจ้าปัญจาละเจริญในศัพทปริชาธรรม พระราชานักกล่าววาทะดีในธรรมรสของพวกฤณี จึงถวายสัตย์ต่อท่านผู้ทรงศีลว่า จะเลิกล่าสัตว์ตัดชีวิตและจะจัดการให้อุตตรปัญจาละกลายเป็นแผ่นดินธรรมอันร่มเย็น ฤณีถวายนกแขกเต้าบุปผกะแก่พระราชา เป็นสิ่งเตือนใจในมงคลชีวิตข้อสำคัญข้อหนึ่ง คือการคบบัณฑิตนำสุขมาให้

จากประเด็นดังกล่าวข้างต้น จึงสะท้อนให้เห็นได้ชัดว่า ฤๅษีมีอัตลักษณ์ว่าเป็นผู้มีเมตตาและช่วยเหลือคนที่พดหลงมาด้วยคำพูดที่ไพเราะอ่อนหวานและพูดสอนธรรมให้ดื่มด่ำในธรรมรส แม้แต่นกแขกเต้าบุปผะที่อยู่กับพวกฤๅษี ก็มีอัตลักษณ์คล้ายพวกฤๅษีที่ถูกถ่ายทอดอัตลักษณ์ให้มา คือมีลักษณะปฏิสันถารที่มีความเอื้ออาทร มีเมตตา และคำพูดจาที่ไพเราะต่อผู้ที่เข้ามาใกล้

4.5 บทสรุป

จากที่กล่าวมาตั้งแต่นั้น อาจสรุปได้ว่า ฤๅษีเป็นนักบวชหรือผู้ถือบวชในความหมายของอินเดียโบราณ โดย “นักบวช” หมายถึงบุคคลที่สละชีวิตของการเป็นผู้ครองเรือนออกแสวงหาความสงบ ความรู้แจ้ง หรือความสุขนิรันดร์ นักบวชอาจถือเพศเป็นภิกษุ สามเณร หรือนักพรตแบบอื่นๆ ก็ได้ คำว่า “ฤๅษีหรือฤๅษี” หมายถึงนักบวชพวกหนึ่งที่สละบ้านเรือนออกไปบำเพ็ญพรตเพื่อแสวงหาความสงบ คำว่า “พรต” คือกิจวัตรหรือข้อปฏิบัติ นักพรตจึงเป็นผู้ประพฤติดนที่สอดคล้องตามปณิธานที่ตั้งไว้ คำว่า “สมณะ” คือผู้สงบที่มีการหลุดพ้นจากโลก วิถีทางในแนวทางปฏิบัติของสมณะจึงเป็นการก้าวออกจากโลกในสายสมณะ นักบวชเหล่านี้มิได้ถูกเรียกว่าฤๅษี แต่มีชื่อเรียกว่าเกศิน ซึ่งเป็นนักบวชอิสระ ไม่สังกัดอยู่ในระบบวรรณะ ไม่มีครอบครัว และไม่มีแหล่งพักพิงที่ถาวร แต่ละท่านชอบเร่ร่อนไปและใช้วิธีขออาหารมาประทังชีวิตไปเรื่อยๆ ซึ่งจะพบเห็นว่า ท่านอยู่ในป่า ปล่อยผมไว้ยาวกรุงรัง นุ่งห่มด้วยผ้าย้อมผาดหรือทาลำตัวด้วยฝุ่นผงสีเหลือง แต่ก็ยังมีนักบวชอีกกลุ่มหนึ่งเรียกว่าติ เป็นนักบวชนอกสายอารยัน ที่ไม่สังกัดอยู่ในระบบวรรณะ 4 ทั้งเกศินและยติต่างก็เคร่งครัดในการบำเพ็ญตบะเพื่อรักษาความบริสุทธิ์ในทางจิต นักบวชพวกนี้จะคล้ายกับฤๅษี และมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ามุนี เป็นผู้ที่ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการทำสมาธิ ปิณฑาจา และบำเพ็ญตบะอย่างเคร่งครัด

ฤๅษี มีความหมายที่อาจถูกแบ่งออกเป็น 2 ความหมาย คือ ฤๅษีในความหมายของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู และฤๅษีในความหมายของพระพุทธศาสนา ฤๅษีในคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมี 2 ประเภท คือ ฤๅษีที่รับรู้มนตร์โดยตรงด้วยพลังของฤๅษีเองและฤๅษีที่ไม่สามารถรับรู้มนตร์โดยตรง แต่มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเจาะลึกเข้าไปในมนตร์ที่รับรู้โดยฤๅษีผู้เหนือกว่า ชั้นหลักของฤๅษี คือ พรหมฤๅษี เทวารฤๅษี และราชฤๅษี ปราชญ์ฤๅษีที่ได้รับความนิยมมากที่สุด 2 ท่านในทัศนะของชาวฮินดู ก็คือ ฤๅษีวาลมิกิและฤๅษีวายาสะ ฤๅษีมีหลายประเภท ได้แก่ ศรุตรฤๅษี (Shrutarshi) กัณษฤๅษี (Kandarshi) ตปฤๅษี (Taparshi) สัตยฤๅษี (Satyarshi) เทวฤๅษี (Devarshi) สัปตฤๅษี (Saptarshi) พรหมฤๅษี (Brahmarshi) มหาฤๅษี (Maharshi) ปรมฤๅษี (Paramarshi) ราชฤๅษี (Rajarshi) ชนฤๅษี (Janarshi) เป็นต้น ฤๅษีเหล่านี้มีบทบาทในฐานะเป็นผู้ทำนายหรือผู้สวดมนตร์ที่มีความโดดเด่นในคัมภีร์พระเวท และยังมีบทบาทในฐานะเป็นครู ฤๅษีในคัมภีร์พระเวท มีทั้งฤๅษีผู้ชายและฤๅษีผู้หญิง (ฤๅษิกา) มีทั้งผู้ที่แต่งงานแล้วและยังไม่ได้แต่งงาน ผู้หญิงได้รับสิทธิให้ศึกษาเรียนรู้และท่องจำคัมภีร์ทางศาสนาอันศักดิ์สิทธิ์ได้ จึงเป็นผู้ทรงภูมิความรู้เป็นบัณฑิต และเป็นครูอาจารย์ได้ ผู้หญิงในสังคมยุคพระเวทช่วงแรก เคยเป็นผู้ประพันธ์โศลกคาถาที่มีชื่อเสียงในคัมภีร์ฤคเวท โศลกคาถาบางบทได้รับเกียรติอย่างสูงส่งให้ถูกรวบรวมไว้ในคัมภีร์พระเวทช่วงแรก ที่เรียกว่า “ฤคเวท” และในคัมภีร์ฤคเวทก็มีชื่อนักประพันธ์ผู้หญิงที่เป็นฤๅษิกามากถึง 27 ท่าน ซึ่งฤๅษิกามีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พรหมวาทีนิ” ที่หมายถึงผู้อธิบายขยายความพระเวท

(ความรู้) ฤๅษีบางท่านเป็นฤๅษีกาปตนิ คือเป็นทั้งฤๅษี (ฤๅษีกา) และภรรยา (ปตนิ) ในเวลาเดียวกัน ด้วย บทสวดสรรเสริญเทพเจ้าของฤๅษีผู้หญิงทั้งหลาย แบ่งจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก เป็นของฤๅษีผู้หญิงโดยทั้งหมด ได้แก่ ไศลกคาถาของวิศววราฤๅษีกา อปาลาฤๅษีกา กลุ่มที่ 2 เป็นของฤๅษีผู้หญิงบางส่วน บทสวดสรรเสริญเทพเจ้ากลุ่มนี้ ได้แก่ ไศลกคาถาของโลปามุทราฤๅษีกา ศศิยฤๅษีกา ฤๅษีกาที่เป็นภรรยาของตรันตะ และกลุ่มที่ 3 เป็นของโฆษาฤๅษีกา ศุรยาฤๅษีกา อินทราณฤๅษีกา ไศลกคาถาของฤๅษีผู้หญิงเหล่านี้มีความสำคัญในแง่บางบอกถึงสถานภาพอันสูงส่งที่ผู้หญิง เช่น โฆษาฤๅษีกา วิศววราฤๅษีกา อปาลาฤๅษีกา โลปามุทราฤๅษีกา เป็นต้น ได้รับในยุคระวะช่วงแรก

ส่วนฤๅษีในสายพระพุทธศาสนา จะแสดงตนว่าเป็นมุนี ซึ่งมุนีในแบบสมณะจะเกี่ยวข้องกับการรู้แจ้งตนเองผ่านการควบคุมจิตอย่างยั้งยวด ตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่ยกย่องพระภิกษุผู้ดำเนินชีวิตอยู่ในเส้นทางแห่งสมณะ มุนีหมายถึงผู้อบรมตนทั้งในทางกาย วาจา และใจแล้ว จึงเป็นผู้ประกอบด้วยโมแนยธรรม 3 ประการ คือ สงบนิ่งจากการทำบาปอกุศลและละเว้นจากกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต นอกจากนั้น มุนีในความหมายของพระพุทธศาสนายังจำแนกได้ 6 ประเภท คือ อาคารมุนี อนาคตมุนี เสขมุนี อเสขมุนี ปัจเจกมุนี และ มหามุนี โดยมุนีที่ถือว่าสูงสุด ก็คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ความหมายอีกอย่างของฤๅษี ก็คืออิสิ โดยบ่งนัยถึงความหมายทางธรรมหรือความปรารถนาทางโลกหรือทางธรรมก็ได้ ในความหมายที่เกี่ยวข้องกับ “บรรพชา” หมายถึงการออกจากเรือนไปใช้ชีวิตปลีกวิเวก โดยเริ่มต้นชีวิตแบบนักบวชด้วยการถือพรตพรหมจรรย์เพื่อบำเพ็ญตบะ และเกี่ยวข้องกับ “อุปสมบท” หมายถึงการเข้าสู่ยอมรับหรือสำเร็จเป็นสมณะหรือพระภิกษุ ซึ่งการเป็นพระภิกษุนั้นว่าเป็นการบวชในระดับที่สูงขึ้น แต่ฤๅษีไม่ใช่พระภิกษุ ไม่ใช่สมณะ และไม่ใช่มุนีด้วยเหตุนี้ ความหมายของคำที่เหมาะสมกับฤๅษี ก็คือดาบส ซึ่งคำนี้มีปรากฏทั้งในคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูและพระพุทธศาสนา

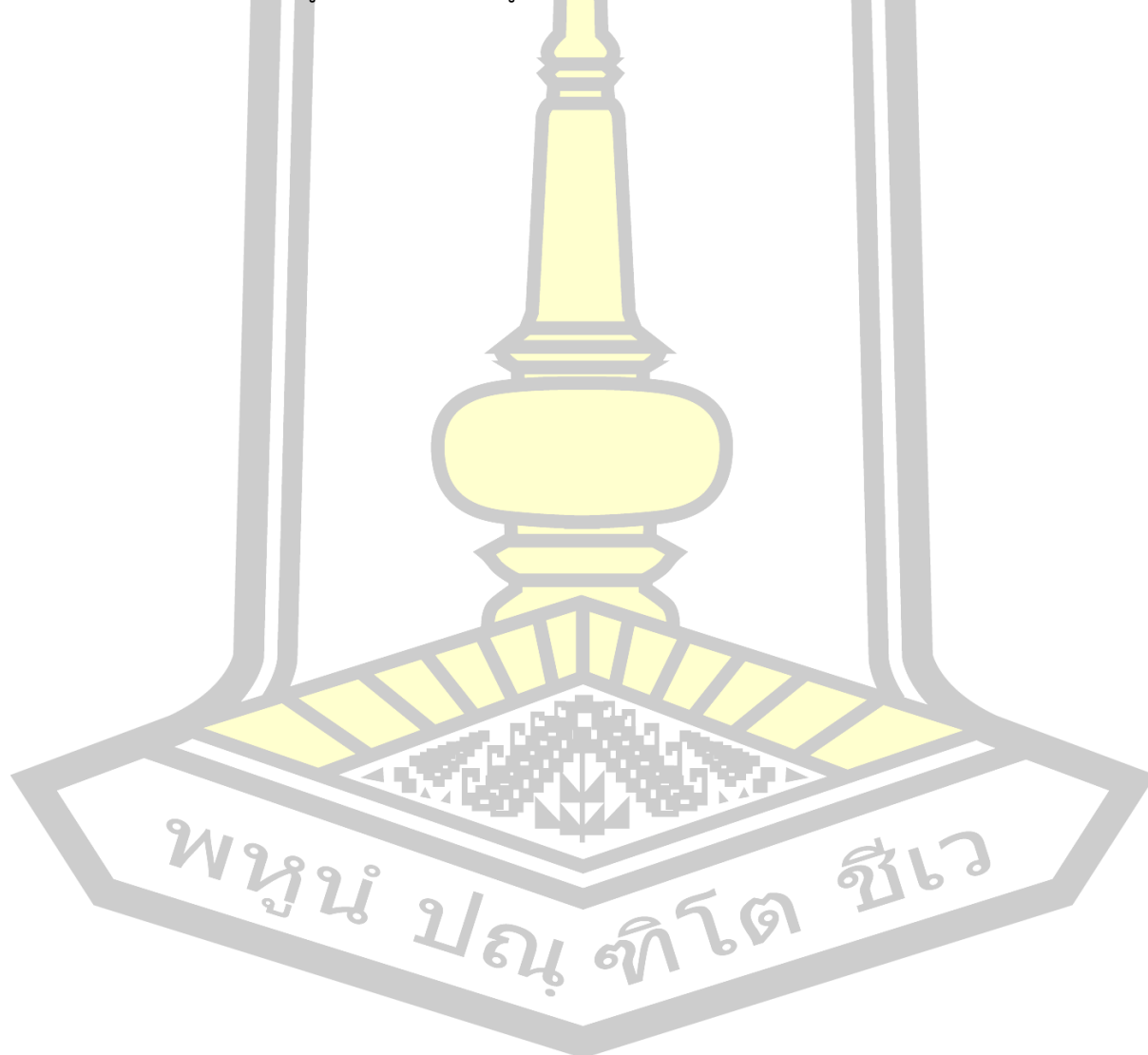
ฤๅษีในคัมภีร์ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนามีที่มา คือ เมื่อโครงสร้างทางสังคมในสังคมสมัยก่อน ถูกทำให้เปลี่ยนแปลงไม่ได้ รูปแบบของการดำเนินชีวิตจึงถูกกำหนดขึ้นตายตัวในรูปแบบของ “อาศรม 4” คือขั้นตอนชีวิตของคนๆ หนึ่ง โดยแบ่งออกเป็น 4 ช่วงชีวิตตามบทบาทและหน้าที่ที่ผู้คนในสังคมต้องกระทำ โดยขั้นตอนแรก คือช่วงของการใช้ชีวิตศึกษาหาความรู้ (พรหมจรรย์) ขั้นตอนที่ 2 คือช่วงของใช้ชีวิตครองเรือน (คฤหัสถ์) ขั้นตอนที่ 3 คือช่วงของการใช้ชีวิตในป่า (วานปรัสถ์) และขั้นตอนที่ 4 คือช่วงของการใช้ชีวิตปลีกวิเวก (สันยาสะ) ชีวิตในแต่ละอาศรมถูกกำหนดไว้สำหรับสมาชิกเพศชายใน 3 วรณะแรกเท่านั้น สตรีและวรรณะที่ 4 คือ ศูทร รวมทั้งชนนอกวรรณะ คือจัณฑาล จะถูกกีดกันให้ออกจากอาศรม 4 ตั้งแต่ขั้นตอนแรกของชีวิต โดยบรรดาช่วงชีวิตแต่ละอาศรมนั้นๆ สิ่งที่น่าสนใจ คือขั้นตอนชีวิตในช่วงที่ 3 ซึ่งบ่งชี้ถึงการเข้าไปอยู่ในป่าและการเร่ร่อนไปอย่างนักบวช มีรูปแบบชีวิตของการอยู่ใช้ชีวิตอยู่ในป่า อีกทั้งมีชื่อเรียกรูปแบบชีวิตเช่นนี้ปะปนกันไปว่า ฤๅษีและดาบส ส่วนขั้นตอนชีวิตในช่วงที่ 4 จะเรียกรูปแบบชีวิตในขั้นตอนนี้ว่าสันยาสี (สันยาสิน ในภาษาสันสกฤต) ซึ่งเป็นรูปแบบของการใช้ชีวิตปลีกวิเวกและเร่ร่อนไปเรื่อย ยังไม่มีที่อยู่ถาวร ขั้นตอนชีวิตในช่วงที่ 4 ของผู้ชาย คือ สันยาสะ มีความคล้ายคลึงกับขั้นตอนชีวิตช่วงที่ 3 หรือวานปรัสถ์อยู่หลายประการ คือมีสถานภาพของนักบวชตามความหมาย โดยเริ่มต้นขึ้นในขั้นตอนชีวิตในช่วงที่ 3 หรือขั้นตอนชีวิตในช่วงที่ 4 ระหว่างอยู่ในช่วงชีวิตขั้นตอนที่ 3 แม้ว่าบุคคลจะสละ

บ้านเรือนและภารกิจทางโลกต่างๆ ให้แก่ทายาทของตนสืบต่อแล้ว แต่วิถีชีวิตในช่วงที่ 3 ก็แตกต่างจากวิถีชีวิตในช่วงที่ 4 โดยนัย คือบุคคลผู้ครองตนในขั้นตอนชีวิตช่วงที่ 3 เป็นชีวิตที่อาจถูกเรียกว่า ฤๅษี ขณะที่บุคคลผู้ครองตนอยู่ในขั้นตอนชีวิตช่วงที่ 4 จะถูกเรียกว่าสันยาสิน โดยความหมาย ฤๅษีไม่ใช่สันยาสิน และสันยาสินก็ไม่ใช่ฤๅษี

ความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระเวทและในคัมภีร์พระพุทธานุสสา โดยความเชื่อในลัทธิฤๅษีตามคัมภีร์พระเวท 1) เชื่อว่า ฤๅษีเป็นผู้มีจิตมั่นคงหรือมีตะบะแก่กล้าจึงสามารถติดต่อกับเทพเจ้าได้ จึงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าบนสวรรค์ ฤๅษีมีทั้งฤๅษีผู้ชายและฤๅษีผู้หญิง (ฤๅษิกา) 2) เชื่อว่า มีเทพเจ้าอยู่จริง เป็นผู้บันดาลความต้องการและบันดาลความสมปรารถนาให้แก่มนุษย์ได้ผ่านการทำพิธีกรรมและการสวดสรรเสริญ 3) เชื่อว่า ฤๅษีเป็นผู้เห็นความจริงหรือมนตร์ และเป็นผู้หยั่งเห็นความจริง จึงนำความจริงมาผูกแต่งเป็นบทกวีและสอนลูกศิษย์ จนเกิดคัมภีร์พระเวทขึ้นในที่สุด และ 4) เชื่อว่า ฤๅษีเป็นผู้รู้มนตร์และเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ จึงทำพิธีกรรมให้แก่บุคคลที่เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของฤๅษีและให้เครื่องทักษิณาทานแก่ฤๅษี ส่วนอัตลักษณ์ของฤๅษีในลัทธิฤๅษีในคัมภีร์พระเวท ก็คือ 1) ฤๅษีมีอัตลักษณ์ว่าเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ คือมีฤทธิ์ มีอำนาจในตน จึงเป็นผู้สามารถติดต่อกับเทพเจ้าบนสวรรค์หรือมีเทพเจ้าบนสวรรค์มาปรากฏกายให้เห็นและบอกกล่าวมนตร์หรือความจริงแก่ฤๅษี จนท่านนำมาบอกสอนลูกศิษย์ 2) ฤๅษีมีอัตลักษณ์ว่าเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้แก่ผู้ศรัทธา คือเป็นผู้กระทำพิธีกรรมเพื่อให้เทพเจ้าพอใจตามคตินิยม จึงได้รับทักษิณาทานที่ถูกมอบให้เป็นจำนวนมาก 3) ฤๅษีมีอัตลักษณ์ว่าเป็นบูรพาจารย์หรือเป็นอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ความรู้และสรรพวิชาแก่ลูกศิษย์ คือเป็นผู้สอนมนตร์และความหมายให้แก่ลูกศิษย์ รวมทั้งสรรพวิชาอื่นๆ 4) ฤๅษีมีอัตลักษณ์ว่าเป็นที่ปรึกษาทางการเมืองของพระราชา คือเป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่พระราชาในการว่าราชการแผ่นดิน และให้คำปรึกษาในการดูแลทุกข์ยาม และ 5) ฤๅษีมีอัตลักษณ์ว่าเป็นนักปราชญ์หรือท่านผู้รู้ในเรื่องต่างๆ จึงได้เขียนหรือบันทึกสรรพวิชาต่างๆ เข้าไว้ ฤๅษีเป็นผู้ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการศึกษาตนเอง เพื่อที่เขียนงานวรรณกรรมมากมาย ให้ความรู้แก่ลูกศิษย์และสอนมวลชน บำเพ็ญตะบะเพื่อความดีแก่ชาวโลก

ส่วนความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีในคัมภีร์พระพุทธานุสสาก็ปรากฏให้เห็นได้เช่นกัน โดยความเชื่อในลัทธิฤๅษีในคัมภีร์พระพุทธานุสสา 1) เชื่อว่าฤๅษีเป็นผู้สร้างความรู้ในคติความเชื่อเรื่องเทพเจ้าและการทำพิธีกรรมจนก่อให้เกิดเป็นบูรพาจารย์หรือศาสดาทางศาสนาขึ้น 10 ตน 2) เชื่อว่าฤๅษีเป็นผู้ออกบวชเพื่อบำเพ็ญพรตในป่า โดยเริ่มตั้งแต่เมื่อเห็นบนศีรษะของตนหงอก ก็จะมีบัพทริพย์สมบัติให้ลูกสืบมรดกต่อและสละบ้านเรือนออกบวชเป็นนักบวชหรือฤๅษีในป่าตามคตินิยมในหลักอาศรม 4 ในข้อวานปรัสถของพราหมณ์-ฮินดู คือ ช่วงชีวิตตั้งแต่อายุ 50-75 ปี 3) เชื่อว่าฤๅษีในบางประเภท เช่น ชฎิล 3 พันธุ์ นิยมการบูชาไฟและบูชางูใหญ่ ซึ่งเป็นลัทธิที่พระพุทธรเจ้าทรงไปทรมานเจ้าลัทธิทั้ง 3 จนสามารถทำพวกท่านให้ละทิ้งลัทธิฤๅษีของตนมาเป็นพระสาวกของพระพุทธรเจ้าและเป็นการสำคัญในการประกาศพระพุทธานุสสาในที่สุด โดยเฉพาะในแคว้นมคธ และ 4) เชื่อว่าฤๅษีเป็นผู้มีฤทธิ์และมีอำนาจในตนอันเกิดจากการบำเพ็ญพรต จึงเห็นได้ว่า ฤๅษีบางตนมีอิทธิฤทธิ์เหาะมาในอากาศได้ แต่ว่าฤๅษีนี้ก็เสื่อมไปได้เช่นกัน ฤๅษีบางตนมีคำพูดเป็นวาจาศักดิ์สิทธิ์จึงอวยพรให้ผู้ต้องการพร แต่เมื่อโกรธ ก็สามารถสาปแช่งให้ศีรษะแตก 7 เลี่ยงได้เช่นกัน ขณะที่อัตลักษณ์ของฤๅษีปรากฏให้เห็นในคัมภีร์พระพุทธานุสสา ซึ่งได้แก่ 1) เป็นผู้บำเพ็ญพรตอยู่ในป่า

ซึ่งอัตลักษณ์เช่นนี้ จะเห็นได้ในพระเวสสันดรชาดกที่ว่า พระเวสสันดรได้เข้าป่าและบวชเป็นฤๅษีในป่า โดยบำเพ็ญพรต โดยไปกับภรรยาของพระองค์ คือ พระนางมัทรี และพระราชโอรสและพระราชธิดา ทั้ง 2 2) เป็นบูรพาจารย์ที่สอนลัทธิฤๅษีตามคัมภีร์พระเวท ซึ่งอัตลักษณ์เช่นนี้ จะเห็นได้ในอัมพัญญสูตรที่ได้กล่าวถึงฤๅษี 10 ท่าน ผู้ได้ชื่อว่าเป็นบูรพาจารย์หรือศาสดาแห่งลัทธิฤๅษี 3) เป็นอาจารย์หรือท่านผู้รู้ดีในตำรามหาบุรุษลักษณะพยากรณ์ศาสตร์และลัทธิฤๅษีที่นิยมปฏิบัติกันในสมัยนั้น 4) เป็นกลุ่มปะหรือที่ปรึกษาในกิจการหรืองานเมืองของกษัตริย์ 5) เป็นผู้มั่งคั่งและมีอำนาจในตน รวมทั้งมีคำพูดจาศักดิ์สิทธิ์ คือ ฤๅษีมีภาพปรากฏให้เห็นว่า ท่านเป็นผู้มั่งคั่งและมีอำนาจในตนจากการสำเร็จพรต จึงเป็นผู้มีวาจาศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถให้พรหรือสาปแช่งได้ คำพูดที่ท่านเปล่งออกไปนั้น ย่อมเป็นคำไหนคำนั้น และ 6) เป็นผู้เมตตาและช่วยเหลือมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยาก คือฤๅษีมีอัตลักษณ์เชิงการปฏิสันถารเอื้ออาทร และมีคำพูดจาอ่อนหวานต่อผู้ที่เข้ามาใกล้

บทที่ 5

ปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสาน

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของคนอีสาน ผู้คนได้นำเสนอตัวตนหลากหลายออกมา และน่าสนใจ จนนำไปสู่ความเป็นสากลภายใต้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ที่พร้อมจะดำเนินไปสู่สังคมอีสานสมัยใหม่ ปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมอีสาน ซึ่งเป็นความต้องการที่ถูกสร้างขึ้นในสังคมทุนนิยมสมัยใหม่ เป็นการตื่นตัวของคนอีสาน และเป็นกระแสสมัยใหม่ในปัจจุบัน ก็คือ ปรากฏการณ์ฤๅษีที่แสดงตัวตนให้เห็นในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงบริบทอีสานสมัยใหม่ ดังนั้น ในบทนี้ ผู้วิจัยจึงจะเสนอประเด็นว่าด้วย “ปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสาน” ในเรื่องเกี่ยวกับ ปรากฏการณ์ของฤๅษีในสังคมไทย ปรากฏการณ์ของฤๅษีในสังคมอีสาน และ ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ดังนี้

5.1 ปรากฏการณ์ของฤๅษีในสังคมไทย

ก่อนการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา ฤๅษีได้ปรากฏตัวตนตามหลักอาศรม 4 ของพราหมณ์ในแง่ที่ว่า คฤหัสถ์เมื่อได้อยู่ครองเรือนจนมีลูกและหลานแล้ว ก็จะละบ้านเรือนและทรัพย์สินสมบัติให้แก่ทายาทของตนและออกไปใช้ชีวิตอยู่ในป่าที่เรียกว่า “วานปรัสต์” เพื่อแสวงหาคุณธรรมและโมกขธรรม (ธรรมคือการหลุดพ้น) ให้แก่ตัวเอง แนวคิดเรื่องวานปรัสต์หลังจากการมีลูกและหลานจนกลายเป็นผู้เฒ่าในวัยตั้งแต่ 51 ปีขึ้นไป ก็จะละทิ้งครอบครัวและบ้านเรือน รวมทั้งทรัพย์สินสมบัติที่บรรดามีอยู่ในการครองครองแห่งตน ไปใช้ชีวิตเพื่อบำเพ็ญเพียรในที่สงบหรือบำเพ็ญตบะในป่าเพื่อสะสมคุณธรรมและบรรลุนิพพานขั้นสูง โดยผู้เข้าไปอยู่ในป่าเช่นนี้มีชื่อเรียกต่างๆ ในหลายชื่อว่า ฤๅษี (ผู้แสวงหาความสงบทางจิตและการหลุดพ้น) โยคี (ผู้บำเพ็ญโยคะ) ดาบส (ผู้บำเพ็ญตบะเพื่อทรมานร่างกาย) มุนี (ผู้สงบที่บำเพ็ญตบะและนั่งหมั่นสืบทอด) สิทธา (ผู้บรรลุนิพพานสมบัติ) นักพรต (ผู้บวชบำเพ็ญพรตพรหมจรรย์) ชฎิล (ผู้มุ่นหมั่งเป็นขงูตลอดชีวิตและบูชาไฟ) ซึ่งขึ้นอยู่กับว่า บุคคลผู้นั้นจะเลือกปฏิบัติ ส่วนสันยาสี เป็นชีวิตที่ปฏิบัติเพื่อสละตนโดยออกไปอยู่ในป่าและเป็นนักบวชที่ออกจาริกไปยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นพราหมณ์ผู้ท่องเที่ยวไป โดยเลี้ยงชีพอยู่ด้วยภิกขาจารและมีใจมุ่งตรงต่อพระพรหมจนบรรลุนิพพานโดยสมบูรณ์ ทั้งนี้ สันยาสีตามนัยแห่งหลักอาศรม 4 จัดเป็นนักบวชประเภทหนึ่ง พระพุทธเจ้าก็ได้อาศัยแนวทางของนักบวช ซึ่งใช้ชีวิตเร่ร่อน ไม่มีที่อยู่ถาวร และใช้วิธีภิกขาจารขออาหารคนอื่นๆ มาเลี้ยงชีพ ก่อนที่จะจัดตั้งเป็นสถาบันสงฆ์ขึ้น โดยในยุคต้นของพระพุทธศาสนานั้น จะมีคนแก่ผู้ผ่านชีวิตการครองเรือนมาแล้วแทบทั้งสิ้น ที่ซึ่งเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุหรือสมณะ โดยส่วนใหญ่ก็ได้บรรลุนิพพานในตน คือ มรรค ผล นิพพาน ต่อเมื่อมีคนเข้ามาบวชมากขึ้น และมีทั้งคนที่ยังไม่เคยผ่านการใช้ชีวิตครองเรือนและคนที่เคยผ่านการใช้ชีวิตครองเรือนมาแล้ว ได้เข้ามาบวช ทำให้การปฏิบัติผิดไปจากจุดมุ่งหมายเดิมของพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าจึงได้บัญญัติสิกขาบททั้งหลายขึ้นเพื่อเป็นการป้องกันสิ่งที่ไม่สมควรที่จะเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา คนเป็นส่วนใหญ่มองเห็นว่า ชีวิตของพระสงฆ์ เป็นชีวิตที่ยากแก่การปฏิบัติ จึงได้สมათานรักษาเพียงศีล 5 และศีล 8 นุ่งขาวห่มขาว ที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า อุบาสกและอุบาสิกา

แนวคิดเรื่องสันยาสิ ได้ถูกยอมรับและปฏิบัติกันอยู่ในอินเดียโบราณ แต่ก็มีกลุ่มคนอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งไม่ยินดีแม้กระทั่งการพบปะผู้คน ได้หลีกเลี่ยงตัวเองออกจากสังคมและเข้าไปอยู่ในป่าลึก บำเพ็ญพรตและอาศัยเพียงลูกไม้และหิวมันดำรงชีวิต วันและเวลาส่วนใหญ่ถูกใช้ไปกับการแสวงหาโมกขธรรม กลุ่มคนเหล่านี้ถูกเรียกว่าฤๅษีหรือดาบส ตามปกติพวกฤๅษีหรือดาบสจะพักอาศัยอยู่ในป่าเขาแถบเชิงภูเขาหิมาลัย โดยการสร้างเป็นกระท่อมเล็กๆ ที่มุงด้วยหญ้าคาหรือใบไม้ มีทางเดินไปสู่กระท่อมและสถานที่สำหรับเดินจงกรม บริหารของเหล่าฤๅษี ประกอบด้วยผ้าห่มและผ้าคลุมย้อมด้วยเปลือกไม้และหนังสือสำหรับคลุมไหล่ มีไม้เท้า รองเท้า ร่ม ตะขอสําหรับเกี่ยวผลไม้ และภาชนะสำหรับใส่อาหาร (บาตร) โดยพวกฤๅษีจะมีกิจวัตรประจำวัน ตอนเช้าก็กวาดกระท่อม ตักน้ำจากแม่น้ำใกล้ๆ เก็บรากไม้และผลไม้มาเป็นอาหาร ตัดพื้ จัดเตรียมอาหาร และหลังจากฉันอาหารแล้วก็พักผ่อนพอสมควร ตอนบ่ายจะศึกษา หลังอาหารเย็นก็จะพักผ่อน ในฤดูฝนพวกฤๅษีจะลงจากภูเขามาอยู่ในหมู่บ้าน เพราะในฤดูฝนจะไม่สามารถจะขุดรากไม้ หิวมัน หรือเก็บผลไม้ได้ แต่หลังจากฤดูฝนผ่านแล้วก็จะพากันกลับขึ้นสู่ป่าและภูเขาอีกครั้งหนึ่ง เพราะตอนนี้ออกไม้เริ่มบานและผลไม้เริ่มสุก พวกฤๅษีจะอาศัยอยู่ในป่าหรือบนภูเขาด้วยความสงบ และอยู่ได้ต้นไม้ที่ร่มรื่น ใช้เวลาคุ่นคิดถึงปัญหาทางอภิปรัชญา และอยู่แวดล้อมด้วยสาธุศิษย์ มีชีวิตที่เป็นอิสระจากกิเลสตัณหาทั้งปวง ฤๅษีเหล่านี้อยู่ห่างไกลจากชีวิตทางโลก จึงไม่ได้รับอิทธิพลจากสังคมที่มีอยู่ การใคร่ครวญพิจารณาธรรมเป็นวิถีปกติของพวกฤๅษี (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ, 2542: 4035)

ตำนานกับฤๅษีในสังคมไทย มีปรากฏให้รับรู้เป็นหลักฐานที่เป็นตำนานอยู่ในบทความของ รัตนา พรหมพิชัย ซึ่งเป็นตำนานการสร้างพระธาตุที่เล่าไว้ว่า มีฤๅษี 4 พี่น้องได้สร้างพระธาตุไว้ เพื่อให้คนสักการะและบูชา ต่อมาพระพุทธเจ้าเสด็จมาโปรด ก็ได้กล่าวพยากรณ์เรื่องพระธาตุจอมดอยทั้ง 4 แห่ง ภายหลังผู้คนได้ร่วมกันสร้างศาสนสถานขึ้น โดยชาวมอญสร้างพระธาตุจอมมอญ ชาวพม่าสร้างพระธาตุจอมกิตติ ชาวไทใหญ่สร้างพระธาตุจอมทอง และชาวเมืองดั้งเดิม คือ ลัวะ กะเหรี่ยง สร้างพระธาตุจอมแจ้ง หลังจากนั้นก็มีผู้อพยพหนีภัยจากพม่าและนำมาบรรจุไว้ในพระธาตุเจดีย์ทั้ง 4 จอม อันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ 4 มุมเมือง (รัตนา พรหมพิชัย, 2545 : 5937-5944) และจากข้อมูลของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ผู้ได้เล่าถึงฤๅษีในตำนานพระธาตุไว้เช่นกันว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมาพบกับนางนาคมาลี ซึ่งอาศัยอยู่ที่หนองตุง พระพุทธเจ้าได้ให้พระเกศาธาตุแก่นางนาคมาลี ภายหลังทรงทำนายว่า ดินแดนแห่งนี้จะเป็นเมืองที่จะมีฤๅษีที่ชื่อว่า “ตุงคฤๅษี” มาช่วยทำให้น้ำแห้งจนกลายเป็นบ้านเมืองขึ้น แล้วขอให้นางนาคมาลีมอบพระเกศาธาตุของพระพุทธองค์ให้แก่ตุงคฤๅษี ซึ่งภายหลังตุงคฤๅษีก็ได้ใช้ไม้เท้าวิเศษขับน้ำออกจากอาณาบริเวณนั้น และทำให้เกิดเป็นบ้านเมืองขึ้น ซึ่งมีผู้คนมาอยู่อาศัย นางนาคมาลีจึงมอบพระเกศาธาตุให้แก่ตุงคฤๅษี เพื่อสร้างเป็นพระธาตุจอมคำขึ้น (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2503 : 363)

สมพงษ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์ ได้อธิบายให้เห็นเป็นตำนานเรื่องเล่าเช่นกันว่า มีดิสสราชาและสีหราชาสองพี่น้อง ได้เดินทางออกบวชเป็นฤๅษีและได้บำเพ็ญพรตจนบรรลุธรรม ฤๅษีได้นำลูกของนางนาคที่ถูกทิ้งมาเลี้ยงไว้จนเติบโต จนได้เป็นกษัตริย์ครองเมือง วันหนึ่งพระพุทธเจ้าได้เสด็จมาบริเวณที่สร้างเมืองและได้พบฤๅษีจึงทรงประทานพระเกศาธาตุให้ ฤๅษีได้เก็บไว้บนมวยผมของตนเมื่อใกล้จะสิ้นชีวิต พระอินทร์ได้ช่วยหาก่อนหินที่มีรูปร่างลักษณะคล้ายกับศีรษะฤๅษีมาสร้างเป็นเจดีย์เพื่อเก็บพระเกศาธาตุที่มวยผมของฤๅษีเอาไว้ (สมพงษ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์, 2544 : 79-130) พระอินทร์

บอกให้พระอานนท์สร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าไว้ที่บริเวณหนองแส และเมื่อสร้างฐานเสร็จ ยังไม่มีทองคำจะทำยอดฉัตร ครั้นนั้นพระโพธิสัตว์ได้ทราบข่าว ก็ละทิ้งลูกเมียสละเพศฆราวาสบวชเป็นฤๅษี และเที่ยวขอบริจาคทานไปในที่ต่างๆ จนได้ทองคำสำหรับทำยอดฉัตรได้ฝ่ายภรรยาและลูกของพระโพธิสัตว์นั้น ได้ถูกพระยาเจ้าเมืองกลั่นแกล้ง แต่ด้วยเดชแห่งบุญกุศลที่ได้สร้างเอาไว้ก่อน ทำให้พระโพธิสัตว์กลับมาช่วยภรรยาและลูกให้รอดพ้นจากภัยอันตรายจากเจ้าเมืองได้ และหลังจากนั้นจึงได้พากันไปบวชเป็นฤๅษีอยู่ในป่าหิมพานต์ (อนาโกล เปลติเยร์, 2529 : 112)

ประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมศิลปาวของ บุญเฮง บัวแสงสีประเสริฐ ได้กล่าวถึงฤๅษีกับการสร้างเมืองไว้ว่า แต่เดิมนั้นเมืองหลวงพระบางก่อนเป็นบ้านเป็นเมือง มีฤๅษี 6 ตน พวกท่านได้หาแหล่งสร้างบ้านแปงเมืองและเห็นภูเขาลูกหนึ่งชื่อว่าภูซวง (ภูสีในปัจจุบัน) มีน้ำไหลเลียบตีนภูลงสู่แม่น้ำโขงที่ปากแม่น้ำคาน สถานที่แห่งนี้มีต้นไม้อายุต้นหนึ่งสูงใหญ่มาก ฤๅษีทั้ง 6 ตนจึงกล่าวว่า เป็นบริเวณที่สมควรสร้างปราสาทให้เจ้ากษัตริย์ ผู้ปกครองบ้านเมือง เมื่อฤๅษีคิดดังนั้นจึงได้อาหิน 3 ก้อนมาเป็นนิมิตหมายเอาไว้ จากนั้นฤๅษีทั้ง 6 ตนก็จากไป ต่อมาภายหลังมีฤๅษี 2 พี่น้องได้ใช้ภูสีเป็นหลักปักหมายเพื่อสร้างบ้านเมือง แล้วผู้ปกครองในยุคหลังจึงได้สร้างพระธาตุจอมสีหรือภูสีไว้ที่บริเวณหินที่เป็นนิมิตหมายของฤๅษีขึ้นภายหลัง (บุญเฮง บัวแสงสีประเสริฐ, 2538 : 45)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีการพูดถึงฤๅษีล้วนแต่เป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับตำนานการสร้างพระธาตุเป็นส่วนใหญ่ จนในที่สุดฤๅษีจึงได้เข้ามาในสังคมไทย ศรีศักร วลธิโกดม ได้กล่าวว่า ฤๅษีได้เข้ามาสู่สังคมไทยเป็นเวลานานแล้ว โดยเริ่มจากมีชาวต่างถิ่นที่รับวัฒนธรรมอินเดียเข้ามาสู่สังคมไทย คือ วาสูเทวฤๅษี ซึ่งท่านได้อพยพเข้ามาสู่สังคมไทยและได้แต่งงานกับหญิงพื้นเมืองหรือชาวละว้าที่เป็นกลุ่มคนที่นับถือเนื้อเป็นสัญลักษณ์ (โค) วาสูเทวฤๅษีกลายเป็นชาวพื้นเมืองไทย ต่อมาจึงได้สร้างบ้านเมืองขึ้นเพื่อให้ลูกหลานได้ปกครอง คนในตระกูลที่นับถือเนื้อเป็นสัญลักษณ์หรือละว้า นี้ ก็ได้กลายเป็นชนชั้นปกครองไป ดังจะเห็นได้ว่า มีชื่อเมืองว่า “มโหสถนคร” ก็คือ “สมันตรประเทศ” ก็คือ ล้วนเกี่ยวข้องกับเนื้อทั้งสิ้น ความเจริญของบ้านเมืองในระยะนี้ นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ เปลี่ยนจากสังคมแบบชนเผ่ามาเป็นสังคมเมืองและเกิดมีชนชั้นและกษัตริย์ปกครอง ในสมัยต่อมา เมืองที่สร้างขึ้นนั้นได้เกิดอุทกภัย ทำให้ผู้คนล้มตายและลี้ภัยไป จึงได้มีการสร้างเมืองใหม่ขึ้นแทนในบริเวณที่เหมาะสม คือ “เมืองหริภุญไชย” (ศักดิ์ศรี แยมันดดา, 2522 : 40) หลักฐานที่ปรากฏในเรื่องนี้ด้วยปรากฏการณ์ฤๅษีที่เป็นตำนานการสร้างเมือง บ้านที่กลั่นเงินลานทองวรรณคดีไทย นิทานชาดก และนิทานพื้นบ้านของไทย แบบเป็นตำนานเรื่องเล่า มีดังนี้

5.1.1 ฤๅษีที่ปรากฏในตำนานมูลศาสนา

พระพุทธญาณ ได้บันทึกไว้ในตำนานมูลศาสนาว่า สุเทวฤๅษี ซึ่งมีชื่อและที่มาว่าเป็น “วาสูเทวะ” ด้วยนี้ ออกบวชในพระพุทธศาสนา พร้อมกับกุลบุตรอีก 4 คน ได้แก่ สุกกทันตะ อานุสิสสะ พุทธชฎิละ และสุพรหมะ ต่อมาเห็นว่าวินัยสิกขาบทของพระพุทธองค์ในการเป็นพระภิกษุ นั้นประกอบด้วยกิจอันละเอียดเกินกว่าที่จะปฏิบัติตามได้ทั้งหมด จึงขอลาสิกขาจากการเป็นพระภิกษุ และออกบวชเป็นฤๅษีอยู่ในป่าหิมพานต์และบำเพ็ญพรตจนสำเร็จอภิญญา 5 และสมาบัติ ซึ่งอยู่มาวันหนึ่ง ฤๅษีทั้ง 5 จึงชวนกันเหาะออกจากป่าหิมพานต์ไปอาศัยอยู่ในสถานที่ต่างๆ โดยสุกกทันตฤๅษีไปอยู่ที่เมืองละโว้ อานุสิสสะฤๅษีไปอยู่ที่หลิตวาลีนคร พุทธชฎิลฤๅษีไปอยู่ที่ดอยขุพบรรพต และ

สุพรรณฤๅษีไปอยู่ที่ดอยเขางามเมืองนคร ส่วนวาสุเทวฤๅษีได้ลงมาอยู่ที่ดอยอจุจุบรรพตหรือดอยสุเทพในปัจจุบัน (พระพุทธรญาณ, 2519)

จากที่กล่าวมาตามตำนานมูลศาสนา จะเห็นได้ว่า ฤๅษีปรากฏในตำนานการสร้างเมือง เช่น ตำนานมูลศาสนา จามเทวีวงศ์ ชินกาลมาลินี และพงศาวดารโยนก ซึ่งเรื่องราวของฤๅษีตามที่ปรากฏในตำนาน ล้วนเต็มไปด้วยความเชื่อว่า ฤๅษีเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ เป็นผู้บำเพ็ญพรตจนได้อภิญญาและมีฌานในตน มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ในตัวฤๅษี ซึ่งท่านจะใช้อิทธิฤทธิ์ของตนในการสร้างเมืองขึ้น

5.1.2 ฤๅษีที่ปรากฏในตำนานพระธาตุ

โดยสอดคล้องกับตำนานมูลศาสนา พระพุทธรญาณได้กล่าวถึงเรื่องปรากฏการณ์ฤๅษีที่ว่าด้วยสุเทวฤๅษีกับการสร้างเมืองเชียงใหม่และการช่วยพระนางจามเทวีประดิษฐานพระพุทธรศาสนาในเมืองหริภุญไชยภายหลังการสร้างขึ้นไว้ในตำนานพระธาตุดอยสุเทพว่า สุเทวฤๅษีเป็นคนพื้นเพเดิมบนดอยอจุจุบรรพต เป็นลูกของยาแสะที่เลื่อมใสต่อพระพุทธเจ้า ท่านจึงให้บวชในพระพุทธศาสนา แต่ในที่สุดก็ลาสิกขาจากการเป็นพระภิกษุมาบวชเป็นพระฤๅษี มีชื่อว่า “สุเทวฤๅษี” หรือ “วาสุเทวฤๅษี” โดยอจุจุบรรพตเป็นชื่อเดียวกับดอยสุเทพ โดยตำนานเชื่อกันว่า เมืองเชียงใหม่ นั้น สุเทวฤๅษีเป็นผู้สร้างเมืองนี้ขึ้น และยังได้ช่วยเหลือพระนางจามเทวีประดิษฐานพระพุทธรศาสนาในเมืองหริภุญไชยขึ้นไว้อย่างมั่นคง นอกจากนี้ ยังมีอาศรมอยู่ที่ม่อนฤๅษี ซึ่งอยู่ที่บริเวณหลังวัดดอยติ ตำบลป่าสักอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (พระพุทธรญาณ, 2519) และตำนานยังกล่าวอีกว่า ที่ม่อนฤๅษีนั้นถือเป็นสถานที่บรรจุพระเครื่องของคลังวัดดอยติเอาไว้ ได้แก่ พระเหลี่ยม พระสิบสอง ซึ่งในยุคสมัยของพระนางจามเทวี การมาของพระนางจากเมืองละโว้ได้นำพระพุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐานที่ลำพูน จึงได้มีการสร้างวัดขึ้น 4 มุมเมือง โดยเชื่อกันว่า เป็นการคุ้มครองเมืองหริภุญไชยไว้ทั้ง 4 ทิศ คือ วัดพระคงฤๅษีเป็นวัดที่อยู่ทางด้านเหนือ วัดประตูลี้เป็นวัดที่อยู่ด้านทิศใต้ วัดดอนแก้วเป็นวัดที่อยู่ด้านทิศตะวันออก วัดมहांวันเป็นวัดที่อยู่ด้านทิศตะวันตก ซึ่งในยุคสมัยนั้นด้วย ก็ได้มีการสร้างพระเครื่องและปลุกเสกโดยฤๅษี และได้บรรจุกรุเอาไว้ในพระเจดีย์ พระที่สำคัญที่ถูกบรรจุกรุเอาไว้ก็คือ พระรอด ซึ่งถือเป็นหนึ่งในพระชุดเบญจภาคี รวมทั้งพระคง พระลือ พระเปิม พระบาง เป็นต้น ซึ่งมีรูปแบบของศิลปะทวารวดีและศิลปะศรีวิชัย พระกรุเหล่านี้สันนิษฐานกันว่า น่าจะมีอายุราว 1,300 ปี วัดพระคงฤๅษีหรือวัดอนันทรามเป็นวัดที่อยู่ทางทิศเหนือ มีสุเทวฤๅษีเป็นผู้รักษาเมืองพระสกุลลำพูนที่พบในกรุแห่งนี้ ก็คือ “พระคงหรือพระลำพูน” ที่เป็นหนึ่งในพระชื่อดังของจังหวัดลำพูน ซึ่งสันนิษฐานว่า เป็นพระสมัยเดียวกันกับพระรอด ที่สร้างและปลุกเสกโดยสุเทวฤๅษี (พระพุทธรญาณ, 2519) ตำนานดอยสุเทพสะท้อนให้เห็นได้ว่า สุเทวฤๅษี นอกจากไม่ละทิ้งศาสนาพราหมณ์-ฮินดูอันเป็นสรวงเดิมของท่านแล้ว ยังมีอิทธิพลต่อเรื่องสำคัญที่สุดตั้งแต่แรกตั้งแต่การสร้างเมืองหริภุญไชย ก็คือการวางรากฐานของนครหริภุญไชยให้มั่นคงและการช่วยประดิษฐานพระพุทธรศาสนาให้มั่นคงโดยการสร้างวัดไว้ 4 มุมเมือง และบรรจุพระที่สร้างและปลุกเสกขึ้นไว้ในพระเจดีย์ในวัดอีกด้วย

ในตำนานพระธาตุดอยคำ สันัน ธรรมธิ ได้เขียนระบุถึงปรากฏการณ์ฤๅษีเป็นข้อความไว้เช่นกันว่า สุเทวฤๅษีเป็นคนพื้นเพเดิม แต่มีรายละเอียดเพิ่มขึ้นในแง่ว่า ท่านเป็นบุตรของยักษ์ชื่อว่า จิคำและตาเขียว คือปู่แสะ-ย่าแสะ หลังจากที่ยักษ์จิคำและตาเขียวตาย สุเทวฤๅษีก็มีหน้าที่ดูแลรักษา

พระธาตุดอยคำต่อมา อีกทั้งยังมีตำนานเล่าไว้อีกแง่ด้วยว่า พระนางจามเทวีแห่งหริภุญไชยเป็นผู้สร้าง พระธาตุดอยคำ แต่บางตำนานก็กล่าวว่า พระโอรสของพระนางเป็นผู้สร้าง โดยสร้างขึ้นในราวปี พ.ศ. 1230 เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ตำนานพื้นถิ่นของล้านนาหลายฉบับ ได้บันทึกตำนานเกี่ยวกับวัดในทิศทางเดียวกันว่า เทวดาได้นำพระเกศาธาตุที่พระพุทธเจ้าได้ประทาน แก่ปู่แสะและย่าแสะ และนำขึ้นมาฝังและก่อสลุบไว้บนดอยแห่งนี้ ต่อมาในปี พ.ศ. 1230 เจ้ามหันตยศ และเจ้านันทยศ สองพระโอรสฝาแฝดของพระนางจามเทวีแห่งหริภุญไชย ได้ขึ้นมาก่อเป็นเจดีย์ ครอบพระสลุบเกศาธาตุนั้นไว้ นอกจากนี้ ยังมีตำนานเล่าขานในเรื่องของปู่แสะ-ย่าแสะ ก็ได้บันทึก เป็นเอกสารโบราณ เช่นตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำนานเชียงใหม่ปางเดิมและธรรมตำนานวัดนันทาราม ซึ่งเป็นตำนานที่กล่าวว่า พื้นที่ดอยคำนั้นเป็นที่อยู่อาศัยของยักษ์ 2 ตนชื่อว่าจิก้าและตาเขียวมาก่อน ซึ่งต่อมาชาวบ้านได้เรียกยักษ์ทั้งสองนี้ว่าปู่แสะ-ย่าแสะ โดยทั้ง 2 ยักษ์ ผัวเมียนี้มีลูก 1 คนเป็นชาย มีนามที่รู้จักกันว่าสุเทวฤๅษี ทั้งนี้ก็เนื่องจากเหตุที่ได้ชื่อว่าดอยคำเป็นศุภนิมิตที่ยักษ์ทั้ง 2 ได้รับ พระเกศาธาตุจากพระพุทธเจ้าและเกิดฝนตกหนักหลายวัน ทำให้น้ำฝนเซาะและพัดพาแร่ทองคำ บนไหล่เขาและลำห้วยไหลลงสู่ปากถ้ำเป็นจำนวนมาก จึงเรียกภูเขาลูกนี้ว่าดอยคำ สำหรับสุเทวฤๅษี หรือฤๅษีवासเทพในพระราชประวัติ พระนางจามเทวีในจามเทวีวงศ์ สนั่น ธรรมธิ ยังได้รับบุไว้ว่า วาสเทวฤๅษีเป็นผู้พบหญิงวิไลดกบัว จึงใช้หีบรองรับเด็กสตรีนั้นขึ้นมาชุบเลี้ยงไว้ คือ พระนางจามเทวี แล้วส่งไปเป็นพระชายาของพระราชโอรสพระเจ้ากรุงละโว้ นักวิชาการเชื่อว่า วาสเทวฤๅษีเป็นนักพรต ชาวอินเดีย แต่ชาวพื้นเมืองเชียงใหม่-ลำพูนเชื่อว่าเป็นชาวลัวะ (สนั่น ธรรมธิ, 2519)

ตำนานให้ข้อมูลว่า สุเทวฤๅษีเป็นผู้ที่เกณฑ์พวกเม็งคบุตรหรือชนเชื้อชาติมอญมาสร้างเมือง หริภุญไชยขึ้น ในพื้นที่ที่อยู่ระหว่างแม่น้ำ 2 สาย คือ แม่น้ำกวงและแม่น้ำปิง เมื่อสร้างเมืองเสร็จแล้ว ได้ส่งทูตไปเชิญพระราชธิดาक्षัตริย์เมืองละโว้พระนามว่าพระนางจามเทวีมาเป็นปฐมกษัตริย์ปกครอง เมืองหริภุญไชย และสืบราชวงศ์ษัตริย์ต่อมาหลายพระองค์ จนกระทั่งถึงสมัยพระยาธิบยาจึงได้เสีย การปกครองให้แก่พ่อขุนเม็งรายมหาราช ผู้ทรงรวบรวมแคว้นทางเหนือเข้าเป็นอาณาจักรล้านนา เมืองลำพูนจึงตกอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านนา (สนั่น ธรรมธิ, 2519)

หากพิจารณาเรื่องตำนานพระธาตุดอยคำในสำนวนตามที่ปฐม หงษ์สุวรรณนำเสนอ มีเค้าโครงเรื่องว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมายังดอยคำ พบยักษ์ 3 ตนพ่อ แม่ ลูก และจะจับพระพุทธองค์เป็นอาหาร พระพุทธเจ้าทรงแผ่เมตตาจนยักษ์ยอมกราบไหว้ ภายหลังลูกยักษ์ขอบวชในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าจึงแสดงธรรมเทศนา แล้วประทานเกศาธาตุให้กับพ่อ-แม่ยักษ์ เพื่อนำพระบรมสารีริกธาตุ บรรจุไว้บูชา ต่อมาลูกยักษ์ได้ขอลาสิกขาจากการเป็นพระภิกษุเพื่อบวชเป็นฤๅษี พระพุทธเจ้าทรงตั้ง ชื่อให้ว่า “วาสเทวฤๅษี” ยักษ์พ่อ-แม่ได้ถึงแก่กรรม วาสเทวฤๅษีเป็นผู้ดูแลพระเกศาธาตุต่อมาจนถึง สมัยของนางจามเทวี ซึ่งเป็นบุตรบุญธรรม ผู้ได้ทรงดูแลพระเกศาธาตุหลังจากสุเทวฤๅษีสิ้นชีวิต นางจามเทวีทรงให้พระโอรสสร้างพระธาตุเจดีย์ขึ้นที่ดอยคำ แล้วอันเชิญผอบบรรจุพระบรม สารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ยังดอยคำแห่งนี้ (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2548 : 38) ซึ่งจากตำนานนี้ก็แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวพันระหว่างฤๅษีกับปู่แสะย่าแสะที่เป็นบรรพบุรุษของชาวลัวะ ที่ถือว่าเป็นบรรพบุรุษ ของวาสเทวฤๅษีที่มีสถานะเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิม

ธวัช ปุณโณทก ได้กล่าวถึงตำนานจามเทวีวงศ์เพื่อแสดงถึงปรากฏการณ์ฤๅษีในฐานะเป็น ผู้สร้างเมืองและปรากฏเป็นเรื่องเล่าไว้ว่า ฤๅษี 2 ท่านเป็นผู้สร้างเมืองลำพูน ทางเมืองเหนือ ขึ้นนั้น

คือ ฤๅษีชีปะขาวในสังคมล้านที่ชื่อว่าวาสุเทวฤๅษีและสุกกทันตฤๅษี แต่ตามตำนานจามเทวีวงศ์และพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1 ได้ระบุไว้ว่า ฤๅษี 4 ท่าน ได้อุทิศที่ดินปาทวารวดีให้พระอินทร์เพื่อสร้างกรุงศรีอยุธยา โดยนำชื่อย่อแต่ละคนมาประกอบกันเป็นชื่อเมือง คือ อ มาจากชื่อว่า “อจนคารี” ยู มาจากชื่อว่า “ยูคักระ” ธ มาจากชื่อว่า “ธนะ” และ ยา มาจากชื่อ “ยาคะ” ซึ่งที่วัดศรีชุมในจังหวัดสุโขทัย ชื่อว่า “ศรีชุม” ก็มาจากคำว่า “ฤๅษีชุมนุม” และตามสถานที่สำคัญบางแห่งก็มีตำนานสืบทอดเล่าขานถึงฤๅษีในแง่ว่า เป็นสถานที่ที่เคยมีฤๅษีมาบำเพ็ญพรต เช่น ที่วัดโพธิ์คุณ อำเภอมะสอ จังหวัดตาก เป็นต้น (ธวัช ปุณโณทก, 2561 : 77)

พวกพราหมณ์นักพรตที่เดินทางมายังสุวรรณภูมิเพื่อเผยแผ่ศาสนา พบว่ามีหลักฐานทางโบราณคดีอยู่จริง ดังเช่นในหลุมฝังศพของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ในลำพูน เช่น ที่บ้านวังไฮ ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง พบร่องรอยการรับเอาอารยธรรมจากอินเดียเข้ามาในดินแดนลุ่มแม่น้ำมิงค์ ผ่านการเข้ามา 2 ด้านสำคัญ คือ ด้านแรก เป็นทางด้านการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากัน โดยชาวอินเดียหรือชาวตะวันตกต้องการไม้หอมประเภทไม้กฤษณา ไม้จันทน์ ไม้ฝาง กายาน ครั่ง อีกด้านหนึ่งเป็นการเข้ามาของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งนักวิชาการหลายท่านวิเคราะห์ในแง่ว่า เป็นกลุ่มคนที่ไม่ได้นำมาใช้คำว่า “ฤๅษี” (เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2565) แต่อย่างไรก็ดี นักวิชาการท้องถิ่นหลายท่านยังคงยืนยันว่า “ฤๅษี” ที่ปรากฏในตำนานเกี่ยวกับการสร้างเมืองหรือฤๅษีชื่อนั้น เป็นพวกฤๅษีที่นับถือพระพุทธศาสนาผสมกับลัทธิฤๅษี

เพ็ญสุภา สุขคตะ ได้กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองหรือฤๅษีชื่อกับเมืองหรือวัดลัทธิ (ศรีสังฆาลย์ในยุคทวารวดี) มาจากการที่ตำนานได้ระบุถึงความสัมพันธ์กันระหว่างฤๅษี 2 ท่าน ที่เป็นสหายกัน ฤๅษีท่านหนึ่งมีชื่อว่าวาสุเทวฤๅษี เป็นผู้พำนักอยู่ที่ยอดเขาดอยสุเทพ ซึ่งได้เขียนสาส์นไปหาฤๅษีอีกท่าน ซึ่งก็คือสุกกทันตฤๅษี เป็นผู้อยู่ที่เขารธรรมิกบรรพต (เขาสมอคอน) เมืองละโว้ เพื่อให้ช่วยคัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมที่จะมาเป็นผู้ปกครองเมืองหรือฤๅษีชื่อนี้ ส่วนเรื่องวิธีการสร้างเมืองนั้น สุกกทันตฤๅษีได้แนะนำให้วาสุเทวฤๅษีสร้างเมืองด้วยผังแบบหอยสังข์ โดยจะมีสหายฤๅษีอีกท่านหนึ่งเป็นผู้ช่วยคัดเลือกเกล็ดหอยสังข์และนำมาเป็นต้นแบบให้เอง ฤๅษีผู้รับหน้าที่เป็นผู้ออกแบบการสร้างเมืองหรือฤๅษีชื่อนี้มีชื่อว่าอนุสิสฤๅษี คำว่า “อนุสิสสะ” หรือ “อนุศิษฏะ” เป็นอีกชื่อหนึ่งของสังฆนาลย์ฤๅษี ซึ่งมีที่พำนักอยู่ที่ยอดเขาลาดกบบรรพต ที่แปลว่าดอยเขารหรือสิริบรรพต (ตรงกับคำว่า “เขาพระศรี”) หรือลงกตบรรพต เป็นดอยที่สถิตอยู่ท่ามกลางทิวทัศน์นคร (หรือวัดลัทธิ หรือหรือวัดลัทธิ) อนุสิสฤๅษีท่านนี้เป็นผู้มีความชำนาญด้านการก่อสร้างเมือง ได้มีบทบาทช่วยชี้แนะวาสุเทวฤๅษีในการกำหนดผังเมือง จนเกิดเป็นเมืองรูปหอยสังข์ขึ้นตามความเชื่อที่ว่า ผังเมืองรูปแบบนี้มีความเป็นสิริมงคลเกี่ยวกับสถานที่อยู่ของอนุสิสฤๅษีในปัจจุบันนั้น (เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2565)

บทบาทสำคัญของสุเทวฤๅษีที่ปรากฏให้เห็น ก็คือ การสร้างเมืองหรือฤๅษีชื่อนี้ โดยตำนานอ้างว่า มีสัตว์ประเภทเนื้อทรายมากินน้ำปัสสาวะที่ฤๅษีได้ถ่ายไว้ แล้วเกิดตั้งท้องขึ้นจนคลอดลูกเป็นมนุษย์ชาย-หญิงคู่หนึ่งขึ้น ต่อมาทั้ง 2 คนได้อยู่กินเป็นคู่สามี-ภรรยา จนเกิดบุตรและธิดามากมาย ฤๅษีจึงเนรมิตเมืองขึ้นถึง 4 เมือง คือ มิคสังครนคร อมรปุณนคร กุฬิสสนคร และปุณนคร ตามลำดับ สุดท้ายเมื่อเกิดกรณีลูกชายทุบตีแม่ในเมืองปุณนคร จนเป็นเหตุให้เมืองล่มสลายลง ฤๅษีจึงสร้างเมืองหรือฤๅษีชื่อนี้ขึ้นแทน โดยความร่วมมือกับสุกกทันตฤๅษี ซึ่งในการสร้างเมืองขึ้นนั้น ฤๅษีทั้ง 2 คือ สุเทวฤๅษีและสุกกทันตฤๅษี ได้ไปขอต้นแบบมาจากอนุสิสฤๅษี ซึ่งฝ่ายอนุสิสฤๅษีก็ได้ส่งนกหัสติลิงค์

ให้ไปคาบเอาเกล็ดหอยมาให้ สุทนต์ได้ใช้ไม้เท้าของตนขีดพื้นดินตามรูปเกล็ดหอยนั้นเพื่อเนรมิตเป็นเมือง และด้วยเดชและอำนาจฤทธิ์แห่งสุทนต์ แผ่นดินอันนั้นก็ยุบลงเป็นคูรอบพระนครตามรอยปลายไม้เท้าอันสุทนต์ขีดไว้ นั่น เมื่อสร้างเมืองเสร็จแล้ว สุทนต์ก็ได้ไปเชิญพระนางจามเทวี พระธิดาของกษัตริย์เมืองลพบุรีมาครองเมือง ซึ่งกษัตริย์ผู้ครองลพบุรีก็ได้ประทานพระธิดามาให้ ซึ่งต่อมาพระนางจามเทวีได้ขอให้สุทนต์และพรานเขลางค์ได้สร้างเมืองให้แก่อนันตยศ โดยให้ชื่อเมืองว่าเขลางคนคร เมื่อพระนางจามเทวีเสด็จไปทรงเยี่ยมเมืองตามคำทูลเชิญของอนันตยศ พระนางจามเทวีจึงได้อภิเษกอนันตยศขึ้นครองเมือง พระนางจามเทวีประทับอยู่ที่เมืองเขลางคนครเป็นเวลา 6 เดือน จึงเสด็จกลับเมืองหริภุญไชย จากนั้นอีก 2 เดือนต่อมา พระนางจามเทวีก็สิ้นพระชนม์ (ไกรศรี นิมมานเหมินทร์, 2535 : 240)

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า ฤๅษีในตำนานการสร้างเมืองหริภุญไชย ที่ซึ่งเป็นอาณาจักรโบราณในภาคเหนือของประเทศไทยนั้น ได้ปรากฏภาพของวาสุทนต์หรือสุทนต์ ฤๅษีเป็นผู้สร้างเมืองหริภุญไชยขึ้นและมีลูกกทันตฤๅษีเป็นที่ปรึกษา ฤๅษีทั้ง 2 ท่านได้ทำพิธีราชาภิเษกพระนางเจ้าจามเทวีขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์พระองค์แรกในปี พ.ศ. 1206

สงวน โชติสุขรัตน์ ได้เล่าตำนานการสร้างเมืองและแสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ฤๅษีไว้ในตำนานพระธาตุศรีดอนคำ ว่า สุทนต์ได้สร้างเมืองหริภุญไชย โดยมีฤๅษี 3 ท่านเป็นผู้ช่วยกันสร้าง และเมื่อสร้างเสร็จแล้ว จึงได้เลือกผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้มาเป็นเจ้าเมือง จึงได้อัญเชิญพระนางจามเทวี พระราชธิดาของเจ้ากรุงละโว้ มาเป็นปฐมกษัตริย์ โดยนำเอาพระบรมสารีริกธาตุจากพระยาละโว้มาด้วย พระนางจามเทวีเดินทางมาทางเรือ ขบวนเรือได้เดินทางมาทางแควแม่น้ำยม เรือได้เกยตื้นที่หาดทรายแห่งหนึ่ง พระนางจามเทวีรู้ว่า เดินทางผิด จึงสั่งให้หยุด ขบวนเรือและพักไพร่พล จึงให้สร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุส่วนที่นำมาพระยาละโว้ประดิษฐานไว้ที่ตองอ้อ และให้ตั้งชื่อเมืองนี้ว่า “เวาตภาสิต” พระนางจามเทวีให้เหล่าเสนาอำมาตย์ “ลอง” หาเส้นทางไปเมืองหริภุญไชย เมืองนี้จึงได้ชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “เมืองลอง” (สงวน โชติสุขรัตน์, 2542 : 585-588)

ตำนาน นอกจากแสดงถึงการสร้างเมืองโดยฤๅษีแล้ว ฤๅษียังแสดงให้เห็นว่า ฤๅษีเป็นผู้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุน้ำบ้วนปากและเล็บมือของพระพุทธเจ้าไว้ในเจดีย์และเป็นผู้มนต์และมีฤทธิ์ตัวบุคคลให้เป็นหนุ่มได้ ดังจะเห็นได้ตำนานตามที่ปฐม หงส์สุวรรณ ที่ได้กล่าวว่า ตำนานพระธาตุม่อนพญาแช่เป็นตำนานเมืองเหนือ ได้กล่าวถึงเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าได้เสด็จมาเทศนาสั่งสอนสัตว์โลกจนเสด็จมาถึงเมืองลำปาง พระองค์ได้ทรงหยุดพักฉันอาหารแล้วทรงบ้วนปาก ฤๅษีได้เอากาชนะแก้วมารองรับเอาน้ำบ้วนปาก ซึ่งกลายเป็นพระธาตุแช่แห้ง พระพุทธเจ้าได้กล่าวทำนายถึงอนาคตของดินแดนแห่งนี้ไว้ แล้วประทานเล็บมือให้แก่ฤๅษี และฤๅษีก็ได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุน้ำบ้วนปากและเล็บมือไว้ที่ยอดเขลางคนครพอดี โดยมีพระอินทร์เป็นผู้เนรมิตเจดีย์ที่บรรจุสารีริกธาตุขึ้น ต่อมาพญาลัวได้ขอให้ฤๅษีชุบตัวให้เป็นหนุ่ม ฤๅษีทำพิธีให้ แต่เกิดความผิดพลาดที่มาจากพญาลัวจะจนฤๅษีเสียชีวิต ด้วยผลกรรมที่พญาลัวจะทำกับฤๅษี พญาลัวจึงต้องนอนแช่น้ำอยู่ตลอดเวลา เพราะความร้อนจนท้ายสุดพญาลัวก็สิ้นใจตาย ภายหลังจึงเรียกกันว่า “ม่อนพญาแช่” (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2548 : 48)

จากตำนานฤๅษีที่ปรากฏในตำนานพระธาตุช้างค้ำ จะเห็นได้ว่า ฤๅษีที่เป็นผู้วางรากฐาน และสร้างเมืองหริภุญไชยขึ้น คือ วาสุเทวฤๅษี ซึ่งมีลูกกัณฑ์ฤๅษีเป็นที่ปรึกษา วาสุเทวฤๅษีถูกเชื่อว่ามี ความเกี่ยวข้องกับฤๅษีอื่นๆ ท่านเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิม โดยเป็นลูกของปู่สะเยาและที่เป็นบรรพบุรุษ ของชาวลัวะและเป็นบรรพบุรุษของสุเทวฤๅษี ซึ่งได้เป็นผู้อภิเษกพระนางจามเทวีที่ทูลเชิญมาจาก เมืองลพบุรีให้เป็นปฐมกษัตริย์หลังจากได้สร้างเมืองเสร็จแล้ว ฤๅษีถูกเชื่อว่าเป็นผู้มีฤทธิ์จึงช่วย ประดิษฐานพระพุทธรูปที่พระนางจามเทวีนำมาด้วย โดยสร้างวัดไว้ 4 มุมเมืองและบรรจุพระที่ สร้างขึ้นและปลูกเสกด้วยฤๅษีและคาถาอาคมแห่งฤๅษีเอาไว้ในพระเจดีย์ เพื่อมีนัยช่วยรักษาเมือง หริภุญไชย และมีฤๅษีเป็นที่ปรึกษา ฤๅษีบางท่านปรากฏภาพว่า นอกจากมีฤทธิ์แล้ว ยังมีความรู้และ เวทมนต์ในการชุบคนแก้ไขให้เป็นหนุ่มได้ด้วย

5.1.3 ฤๅษีที่ปรากฏในตำนานลานเงินลานทอง

กรมศิลปากรได้แสดงให้เห็นปรากฏการณ์ฤๅษีไว้ตามตำนานลานเงินลานทองว่า ฤๅษีเป็น ผู้ทำพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์และเป็นผู้หามวลสารว่านศักดิ์สิทธิ์ 108 อย่างมาเพื่อสร้างเป็นวัตถุมงคลขึ้น จากนั้นก็ได้นั่งปลุกเสกพร้อมกับพระสงฆ์ในฐานะเป็นเกจิอาจารย์ด้วย จนสิ่งที่พวกฤๅษีสร้างขึ้นนั้นๆ ได้ กลายเป็นวัตถุมงคลที่ศักดิ์สิทธิ์ เรียกชื่อในปัจจุบันว่า “พระผงสุพรรณ” นอกจากนี้บรรดาฤๅษีผู้มีฤทธิ์ จะมีฤๅษีสำคัญ 3 ท่านที่พูดถึงชื่อบ่อยๆ ในคำบวงสรวง คือ ฤๅษีนารอท ฤๅษิตาวัว และฤๅษิตาไฟ โดยฤๅษีทั้ง 3 ท่านนี้เป็นที่รู้จักกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ นอกจากนี้ก็ยังปรากฏฤๅษีในเมืองพิษณุโลก เมืองกำแพงเพชร เมืองพิษณุโลก เมืองพิจิตร และเมืองสุพรรณ จำนวนถึง 11 ท่าน โดยจะมีฤๅษี ที่เป็นใหญ่อยู่ 3 ท่าน คือ ฤๅษีพลาไลย ฤๅษิตาไฟ และฤๅษิตาวัว ผู้ดำรงตนในฐานะเป็นประธานแก่ฤๅษี ทั้งหลาย พวกท่านได้ปรึกษากันว่า “เราท่านทั้งหลายนี้จะเอาอันใดให้แก่พระยาศรีธรรมมาโคกราช” ฤๅษีทั้ง 3 ท่านที่เป็นใหญ่จึงกล่าวว่า “เราจะทำด้วยฤๅษี ทำด้วยเครื่องประดิษฐานเงินทองไว้ ฉลอง พระองค์” จึงทำเมฆพัตร์ อุทุมพรเป็นมฤตยูพิศมอายูวัฒนะ จากนั้นจึงประดิษฐานไว้ในถ้ำเหวใหญ่ น้อยเป็นอานุภาพแก่นุชย์ทั้งหลาย และเพื่อที่ว่าจะให้สมณชีพรามณ์เจ้าอยู่ไปครบถ้วน 5,000 พรรษาได้ ฤๅษีท่านหนึ่งจึงกล่าวแก่ฤๅษีทั้งปวงให้ไปหาว่านอันมีฤทธิ์และเอามาสัก 1,000 อย่าง โดยเก็บเอาเกษรไม้อันวิเศษมีกลิ่นเป็นต้นให้ได้จำนวน 1,000 ชนิด ครั้นเสร็จแล้ว ฤๅษีจึงปาวรื่อง ให้เทวดาทั้งปวงมาช่วยกันบดยาและทำเป็นพระพิมพ์ไว้หนึ่งและเป็นเมฆพัตร์ไว้หนึ่ง ฤๅษีผู้เป็น ใหญ่ทั้ง 3 ท่านได้ขอให้ฤๅษีทั้งปวงนำเอาว่านต่างๆ มาทำเป็นผง เป็นก้อน จากนั้นประดิษฐานด้วย มนต์คาถาทั้งปวง เพื่อให้ประสิทธิคุณทุกอัน และให้ฤๅษีทั้งปวงนำเอาเกษรและว่านมาผสมเข้ากัน อย่างดีเพื่อทำเป็นองค์พระ ให้ประสิทธิด้วยเนาว์หรรษคุณ จากนั้นประดิษฐานไว้ในเจดีย์ ถ้าผู้ใด อนุโมทนาแล้ว จึงนำเอาไว้ใช้ตามอานุภาพ พร้อมทั้งให้ระลึกถึงคุณของฤๅษีทั้งหลายผู้สร้างวัตถุ มงคลเหล่านี้ขึ้นด้วย (กรมศิลปากร, 2529 : 160-164)

จากที่กล่าวข้างต้นแล้ว ก็จะได้เห็นว่า ข้อความตามตำนานลานเงินลานทอง ได้จารึกถึง การสร้างพระพิมพ์ของเมืองกำแพงเพชรและเมืองสุพรรณบุรี เป็นนัยที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อถื อเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์และพุทธคุณของพวกฤๅษี โดยเฉพาะฤๅษีทั้ง 3 ท่านผู้ที่เป็นประธานของฤๅษีทั้งปวง ได้เป็นอย่างดี โดยฤๅษีถูกเชื่อกันว่าเป็นผู้มีฤทธิ์และมีเวทมนต์คาถาขลัง จึงแสดงอัตลักษณ์ของฤๅษีว่า เป็นผู้สร้างวัตถุมงคลหรือพระเครื่องจากว่านต่างๆ ที่หามาได้และเป็นฤๅษีเกจิผู้ปลุกเสกวัตถุมงคล ร่วมกับพระสงฆ์ที่เป็นเกจิอาจารย์ได้ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ฤๅษีที่เคยมีมาตั้งแต่ก่อนสมัยรัตนโกสินทร์

ในแง่เป็นตำนานและบันทึกเรื่องราวเอาไว้ตามความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีที่ปรากฏในสังคมไทยสมัยโบราณ

อนึ่ง มีข้อสังเกตว่า ปรากฏการณ์ฤๅษีที่มีอยู่ในสังคมไทย มีหลักฐานให้เห็นได้ชัดเจนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นด้วย ในแง่ที่ว่า ฤๅษีได้ถูกทำเป็นรูปฤๅษีตัดตนเอาไว้ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เพื่อให้ความรู้ทางการแพทย์ โดยรูปฤๅษีตัดตนเริ่มมีการทำมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 เป็นเนื้อดิน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 รูปฤๅษีตัดตนได้ถูกทำเป็นรูปหล่อด้วยสังกะสีผสมดีบุก รวมทั้งหมด 80 ท่า และตั้งไว้ตามศาลาราย พร้อมทั้งบรรยายสรรพคุณทางการแพทย์ด้วยโคลง 4 สุภาพ ปัจจุบันรูปหล่อฤๅษีตัดตนมีเหลืออยู่เพียง 20 ท่าเท่านั้น และยังปรากฏตำราฤๅษีตัดตนที่ถูกทำเป็นภาพเขียน 40 ท่าอยู่ที่วัดมณีมาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสงขลาด้วย สันนิษฐานว่าเป็นช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งลอกมาจากตำราวัดโพธิ์ เพราะเหมือนกันรูปฤๅษีตัดตนที่เป็นท่ากายบริหาร เพื่อบรรเทาความเมื่อยล้าในการนั่งสมาธิอยู่เป็นเวลานาน เป็นท่าทางที่คิดดัดแปลงจากท่าโยคะและมีลักษณะแบบไทยๆ โดยมีความสุภาพและทำได้ง่ายกว่า รูปฤๅษีตัดตนที่วัดโพธิ์ ถือว่าเป็นการชุมนุมฤๅษีที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งมีทั้งฤๅษีขว ฤๅษีจีน และฤๅษีโยฮัน (จอร์แดน) ด้วย

5.1.4 ฤๅษีที่ปรากฏในวรรณคดีไทย ชาตก และนิทานพื้นบ้านของไทย

การเข้ามาของฤๅษีในสังคมไทยจากอินเดีย มาพร้อมกับการเข้ามาของวรรณกรรมอินเดียในช่วงประมาณปี พ.ศ. 1204 โดยจากหลักฐานที่ปรากฏชัดเจนนั้น เดิมทีฤๅษีในยุคแรกได้เข้ามาจากอินเดียพร้อมกับเข้าของคัมภีร์ทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและคัมภีร์พระพุทธศาสนา เมื่อเข้ามาในสังคมไทยแล้ว ฤๅษีจะปรากฏให้เห็นอยู่ในคัมภีร์ฤๅษีและนิทานชาตกต่างๆ เช่น ชาตกของพระพุทธศาสนาในเรื่องพระเวสสันดร ที่เป็นวรรณคดีทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “มหาชาติคำหลวง” ซึ่งถือว่าเป็นวรรณคดีเล่มแรกของไทย ที่แต่งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2025 ถือว่าเป็นวรรณคดีชาตกที่ปรากฏให้เห็นภาพฤๅษีได้ชัดว่า ฤๅษีเป็นนักบวชหรือผู้ถือบวชอยู่ในป่า เช่น อัจจุตฤๅษีในป่าเขาวงกต และพระเวสสันดรเองก็ได้บวชเป็นฤๅษีอยู่ในเขาวงกตกับภรรยา คือ พระนางมัทรีและพระโอรส-พระธิดาที่ถือบวชเป็นฤๅษีเช่นกัน (นิดา หงส์วิวัฒน์, 2549) นอกจากนั้น ในวรรณคดีไทยเรื่องพระอภัยมณีด้วย ฤๅษีก็ปรากฏให้เห็นภาพในฐานะเป็นผู้ทรงฤๅษีและเป็นครูอาจารย์ของพระอภัยมณีอยู่ในถ้ำ (เจือ สตะเวทิน, 2522) จึงชัดเจนที่ว่า วรรณคดีของไทยมักจะมีเรื่องของฤๅษีและลัทธิฤๅษีปรากฏอยู่แทบทุกเรื่อง ใช่แต่เท่านั้น แม้แต่นิทานก็ยังปรากฏเรื่องของฤๅษีอยู่ด้วยเช่นกัน ตัวอย่างก็เช่นนิทานเรื่องจันทโครพ โดยมีพระเจ้าตาเป็นฤๅษีผู้ที่มีความรู้ มีวิชาอาคม และมีฤๅษี ซึ่งจันทโครพได้มาเรียนวิชาความรู้กับฤๅษี ด้วยเหตุนี้ พระเจ้าตาที่เป็นฤๅษี จึงสามารถเนรมิตสร้างคนให้เป็นไปตามที่ต้องการได้ และเนรมิตนางโมราให้อยู่ในพระอบที่มอบให้แก่จันทโครพในตอนเรียนจบกลับบ้าน (ชวน เพชรแก้ว, 2548 : 6) จากหลักฐานข้างต้น จึงยืนยันได้ชัดเจนว่า ปรากฏการณ์ฤๅษีในอดีตปรากฏให้เห็นภาพได้ในรูปแบบเป็นตำนานเรื่องเล่าที่มีเล่าอยู่ในวรรณคดีไทย นิทานชาตก และนิทานพื้นบ้านของไทย ซึ่งทำให้สังคมไทยได้รับรู้และเห็นภาพเกี่ยวกับฤๅษีได้ตามเรื่องเล่าของวรรณคดีไทย นิทานชาตก และนิทานพื้นบ้านของไทยดังที่กล่าว

อติเทพ ผาหา นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงปรากฏการณ์ฤๅษีไว้ว่า ฤๅษีได้ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมของไทย ที่โดดเด่นที่สุดในสังคมไทยยุคแรก ก็คือ รามเกียรติ์ ซึ่งมีใช้มีอยู่เฉพาะเมืองไทยอย่างเดียว ยังรวมไปถึงลาว เวียดนาม และกัมพูชา ก็มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับรามเกียรติ์ที่มีฤๅษีปรากฏอยู่

เป็นเรื่องเล่าด้วย ตั้งแต่สมัยสุโขทัย ก็มีกล่าวถึงรามเกียรติ์เอาไว้ ซึ่งเนื้อหาของรามเกียรติ์เป็นหลักฐานสำคัญที่บ่งบอกถึงการเข้ามาของฤๅษีสั่งสมไทย เมื่อพอรามเกียรติ์ผ่านไป ก็จะมีเรื่องมหากาธะเข้ามาอีก โดยเป็นเรื่องของพระวิษณุ พระนารายณ์ และอนันตนาคราช พระฤๅษีเข้ามาในสังคมไทยยุคนี้ จะแทรกอยู่ในวรรณกรรมต่างๆ หรือไปแทรกอยู่ในเรื่องราวเป็นตำนานต่างๆ เช่น เรื่องพญาหง-พญาพาน ก็มีฤๅษีปรากฏอยู่เป็นตัวละครตัวหนึ่ง แม้แต่เรื่องอุทกบาทที่อุดรธานี ก็มีฤๅษีปรากฏในเรื่องเล่า เมื่อฤๅษีเข้ามาในสังคมไทยโบราณแล้ว ก็จะมีภาพของฤๅษีที่ถูกสร้างอัตลักษณ์ว่าเป็นที่ปรึกษาของพระราชา และเป็นครูอาจารย์ที่ประสาทสรรพวิชาให้แก่ลูกศิษย์ (อติเทพ ผาหา, 2566 : สัมภาษณ์)

ในคัมภีร์พระเวทและคัมภีร์พระพุทธศาสนา จะพบว่า ฤๅษีเป็นบุคคลประเภทหนึ่งที่มีกำเนิดในประเทศอินเดียโบราณ ซึ่งปรากฏภาพฤๅษีและลัทธิฤๅษีในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นเรื่องเล่าผ่านเรื่องที่เล่าอยู่ในคัมภีร์ทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา ดังนั้น จึงทำให้วรรณคดีไทย นิทานชาดก และนิทานพื้นบ้านของไทย จะมีเรื่องเล่าบางส่วนที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับฤๅษี โดยในวรรณกรรมเรื่องต่างๆ ฤๅษีจะมีบทบาทปรากฏเป็นตัวละครประกอบอยู่เกือบทุกเรื่อง เช่น รามเกียรติ์ มหากาธะ อุณรุท เรื่องเล่าชาดก และนิทานพื้นบ้านของไทยต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของไทยกับอินเดียที่มีการติดต่อกันทางวัฒนธรรมมาช้านาน ตลอดจนหลักฐานข้อมูลในตำนานภาคเหนือของไทยก่อนการรับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนาด้วย การกำเนิดเมืองต่างๆ นอกจากเมืองหริภุญไชยที่กล่าวข้างต้นแล้ว ก็ยังมีเมืองเชียงแสน เชียงราย เชียงใหม่ ซึ่งมีการอ้างถึงการสร้างเมืองของฤๅษีว่า มีการประกอบพิธีกรรมบูชาฤๅษี เช่น ข้อความในจารึกบูชาฤๅษีในฐานะเป็นผิบรรพบุรุษของเมืองเชียงแสน การกล่าวอ้างถึงवासुเทพฤๅษี โดยเชื่อว่า ท่านเป็นบรรพบุรุษและผู้นำชุมชน ซึ่งในตำนานนั้นๆ ฤๅษีมีบทบาทอย่างมากในการสร้างชุมชนดั้งเดิมในดินแดนแม่น้ำปิง ลักษณะเช่นนี้สะท้อนถึงความสามารถในการทำนายหรือพยากรณ์ของฤๅษี

5.1.5 ฤๅษีที่ปรากฏในพระเครื่องและพระบูชาไทย

ในภูมิปัญญาไทย ฤๅษีมิใช่มีภาพปรากฏในตำนานการสร้างเมือง บันทึกลานเงินลานทอง วรรณคดีไทย นิทานชาดก และนิทานพื้นบ้านของไทยเท่านั้น แต่ยังถูกนำเรื่องเล่าจากตำนานเรื่องเล่าดังที่กล่าวแล้วมาสร้างเป็นรูปฤๅษีขึ้นในฐานะเป็นพระเครื่องและสร้างรูปฤๅษีเป็นพระบูชาตามคติของไทยด้วย อันสะท้อนให้เห็นว่า ในความเชื่อของคนไทยนั้น คนไทยได้รับรู้เรื่องฤๅษีและลัทธิฤๅษีมานานมาก จึงได้นำฤๅษีมาสร้างเป็นพระเครื่องและพระบูชา เหมือนอย่างสร้างรูปพระพุทธเจ้าและพระเกจิอาจารย์เพื่อการเคารพบูชาและระลึกถึงคุณ ดังจะแสดงให้เห็นได้ ดังนี้

พูน ปณ จิตโต ชเว

ภาพที่ 23 ฤๅษีชุ่มกอ ฤๅษีนารอท
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 21 มกราคม 2567)

1) พระเครื่องฤๅษี

พระเครื่องฤๅษี หมายถึง การเรียกเครื่องรางต่างๆ ของฤๅษีที่เชื่อว่าทำให้เกิดพุทธคุณ และเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อการบูชา ดังที่ สำราญ มหบุญพาชัย ได้ระบุว่า ในปี พ.ศ. 1900 ได้มีกษัตริย์องค์ที่ 5 แห่งกรุงสุโขทัย คือพระมหาธรรมราชาลิไท พระองค์ทรงเสด็จมาสถาปนา พระศรีรัตนมหาธาตุและทรงปลูกต้นศรีมหาโพธิ์ (วัดพระบรมธาตุปัจจุบัน) การสถาปนาพระธาตุ ครั้งนั้น มีพระฤๅษีมาร่วมในมหาพิธี 11 ท่าน ฤๅษีทั้งปวงเป็นผู้มีวิชาอาคมแก่กล้าทั้งสิ้น ในจำนวนฤๅษี เหล่านั้นมีฤๅษีพิลาลโย ฤๅษีตาไฟ และฤๅษีตาแวว เป็นใหญ่ จึงปรึกษากันสร้างพระเครื่องประดิษฐ์ด้วย ฤๅษีให้มีอนุภาพแก่นุชน้อยทั้งหลาย เพื่อสร้างถวายเป็นมหากษัตริย์ฯ ฤๅษีตาไฟจึงกล่าวแก่ฤๅษีทั้งปวงว่า พวกท่านจงไปเอาว่านทั้งหลายอันมีฤๅษีให้ได้ 1,000 เกสร และเมล็ดว่านทั้งหลายอันวิเศษที่มีกฤษณา แห้งดิน และแหล่งน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์ และโลหะทรงอาณุภาพ 7 ชนิด ครั้นได้ครบแล้ว จึงให้ฤๅษีทั้งปวง ช่วยกันบด ช่วยกันหลอม สร้างเป็นพระพิมพ์ต่างๆ เมื่อเสร็จแล้วจึงทำพิธีข่มขุมเทวดา พุทธภิเษกด้วย มนต์คาถาอันทรงฤๅษีเดชให้ประสิทธิ์ทุกอัน จึงนำถวายร่วมบรรจุในเจดีย์พระธาตุ ถ้าผู้ใดได้ให้ระลึกถึง พระคุณฤๅษีแล้วไว้ใช้ตามอนุภาพวัตถุมงคลนั้น (สำราญ มหบุญพาชัย, 2533) พระเครื่องฤๅษีที่มี การสร้างขึ้นตามความเชื่อในลัทธิฤๅษีเท่าที่เห็น ก็คือ ฤๅษีชุ่มกอ ซึ่งคล้ายกับพระชุ่มกอ แต่ต่างกันแต่ เพียงว่า พระชุ่มกอเป็นรูปพระพุทธเจ้า แต่ฤๅษีชุ่มกอเป็นรูปพระฤๅษีที่ถูกสร้างเป็นรูปของฤๅษีนารอท ตามที่เชื่อกันในลัทธิฤๅษีในสังคมไทย

2) รูปฤๅษีในแง่เป็นพระบูชา

รูปฤๅษีในแง่เป็นพระบูชา เป็นสิ่งหล่อหรือปั้นขึ้นเป็นรูปฤๅษีขนาดใหญ่ตั้งแต่ 5 นิ้ว 9 นิ้ว และขนาดเท่าตัวบุคคลที่นั่งหรือยืนเพื่อการเคารพบูชาของบุคคลที่เชื่อในฤๅษีและลัทธิฤๅษี พระเครื่อง

ที่ถูกสร้างเป็นรูปฤๅษีในแง่พระบูชา ที่ปรากฏให้เห็นบ่อยในพระบูชาไทย ก็คือ ฤๅษีนารอท ผู้ได้ชื่อว่าเป็นบรมครูแห่งฤๅษี ซึ่งทำให้เกิดลัทธิบูชาพ่อแก่ในหมู่ศิลปิน โดยฤๅษีนารอทถือว่าเป็นฤๅษีองค์แรกของไตรภูมิ ไม่ว่าจะมีการบูชาสิ่งใด หากไม่มีการเชิญฤๅษีนารอทมาแล้ว พิธีกรรมนั้นมักไม่สมบูรณ์ อีกทั้งฤๅษีนารอทยังเชื่อกันว่าเป็นหมอยาที่มีคาถาอาคมเก่งกล้า เป็นฤๅษีผู้รุดน้ำมนต์ที่เก่งที่สุด มีบารมีมาก จึงมีการสร้างเป็นพระบูชาเป็นรูปฤๅษีนารอทในท่านั่งเต็มองค์สำหรับตั้งบูชา บางครั้งก็ทำแค่ศีรษะ ซึ่งเรียกกันว่าหัวพ่อแก่หรือพ่อปู่ฤๅษี ซึ่งได้แก่ ฤๅษีนารอท นั่นเอง บางครั้งก็สร้างพระบูชาฤๅษีเป็นรูปฤๅษีตาวิ๋ว รูปฤๅษีตาไฟ ในท่านยืนเต็มตัว ไว้บูชาตามห้อง เพราะถือว่าเป็นฤๅษีที่ยิ่งใหญ่ในคติความเชื่อฤๅษีของคนไทย

จากที่กล่าวมาตั้งแต่ต้น จึงสรุปได้ว่า ฤๅษีและลัทธิฤๅษีปรากฏในสังคมไทยพร้อมกับการเข้ามาสู่สังคมไทยของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา โดยในคัมภีร์ทางศาสนาของศาสนาทั้ง 2 มีเรื่องเล่าของฤๅษีและลัทธิของฤๅษีปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้คนไทยนำเรื่องของฤๅษีมาแต่งเป็นตำนานเรื่องเล่า ซึ่งมีเนื้อหาที่มีฤๅษีเป็นตัวละครประกอบอยู่ โดยปรากฏให้เห็นภาพเป็นผู้สร้างเมืองบ้าง เป็นเกจิอาจารย์ที่สามารถปลุกเสกวัตถุมงคลร่วมพระภิกษุบ้าง เป็นครูอาจารย์ที่ให้ความรู้ทางสรรพวิชาแก่ลูกศิษย์บ้าง เป็นที่ปรึกษาของพระราชาบ้าง เป็นต้น รวมทั้งเป็นบุคคลที่ควรเคารพบูชาและกราบไหว้และขอพร ดังนั้น จึงได้สร้างฤๅษีตามที่เชื่อกันเป็นพระเครื่องและพระบูชาเพื่อการเคารพบูชาและกราบไหว้แห่งตน เหมือนอย่างรูปพระพุทธรูปเจ้าและพระเกจิอาจารย์บ้าง

5.2 ปรากฏการณ์ของฤๅษีในสังคมอีสาน

สังคมอีสานในสมัยประวัติศาสตร์ในตำนานสิงหนวัติ เรียกว่า “อาณาจักรลานช้าง” เพราะเหตุมีช้างอาศัยอยู่มาก แต่ก็มีผู้สันนิษฐานว่า ที่เรียกเช่นนั้น เป็นเพราะไทยเคยอยู่แคว้นแม่น้ำโขงตอนเหนือในมณฑลยูนนานมาก่อน และได้อพยพมาอยู่ก่อนแม่น้ำโขงตอนเหนือ จึงเรียกว่า “ลานฉางหรือลันฉอง” ไทยพวกนั้นจึงเอาชื่อมาเรียกว่า “ลานช้าง” (ส. พลายน้อย, 2535 : 197) แต่ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 1 ได้กล่าวว่า ได้มีฤๅษี 2 พี่น้องมาเทศนาสั่งสอนธรรมให้แก่ฝูงปีศาจ ยักษ์ร้าย และพญานาคทั้ง 7 เมื่อได้เทศนาสั่งสอนธรรมแล้ว ก็ได้สร้างบ้านเมืองขึ้นมีชื่อว่า “ลานช้าง” เป็นปฐมก่อน เพราะเอารูขี้ช้างเป็นนิมิตหมาย และได้สร้างเมืองเชียงทองและเมืองเชียงคังล้อมรอบเมืองลานช้าง ซึ่งเมืองทั้ง 3 รวมกันเรียกว่า “ศรีสัตนาคนหุต” สาเหตุเพราะถือเอานาคทั้งหลายเป็นนิมิตหมาย ความเป็นสังคมอีสานจึงมุ่งสนใจตัวบททางวัฒนธรรมที่เชื่อมความเป็นอีสานสู่ความเป็นสากลภายใต้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ที่พร้อมจะดำเนินไปสู่ความเป็นอีสานผ่านปรากฏการณ์ของวรรณกรรมอีสาน นิทานชาดก นิทานพื้นบ้าน สุบแต่้ม ศิลปะการแสดงอีสาน (หมอลำและหนังประโมทัย) และพิธีบวงสรวงดังนี้

5.2.1 ฤๅษีที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน

ฤๅษี มีชื่ออยู่ในวรรณคดีหรือนิทานพื้นบ้านหลายต่อหลายเรื่อง บทบาทสำคัญของฤๅษี คือ การเป็นครูผู้ให้สรรพวิชาความรู้แก่ลูกศิษย์ในเรื่องต่างๆ เช่น โคบุตรฤๅษี ผู้เป็นอาจารย์ของทศกัณฐ์ในเรื่องรามเกียรติ์ ฤๅษีผู้เป็นอาจารย์ของจันทรโครพในเรื่องจันทรโครพ ฤๅษีผู้เป็นพระเจ้าตาที่เกาะแก้วพิสดาร ที่ช่วยเลี้ยงดูและสอนวิชาต่างๆ ให้แก่สุดสาครในเรื่องพระอภัยมณี เป็นต้น แม้แต่ในวงการดนตรีและนาฏศิลป์ ก็มีฤๅษีเป็นครู คือ นารทฤๅษีหรือฤๅษีนารอท ผู้เป็นครูในด้านวิชาดนตรี เป็นฤๅษี

สูงสุดผู้เป็นทั้งเทพฤๅษีและพรหมฤๅษี และภรตมุนี ผู้เป็นครูในด้านวิชาฟ้อนรำ ที่ได้รับรวบรวมท่ารำ (ภรต) ของพระศิวะไว้ทั้ง 108 ท่าเอาไว้ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2564) ซึ่งที่กล่าวมา สะท้อนให้เห็นว่า ฤๅษีที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานแสดงถึงความเชื่อว่า ฤๅษีเป็นครูผู้ให้สรรพวิชาความรู้แก่ลูกศิษย์ เป็นครูในด้านวิชาดนตรี และเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาแพทย์แบบโบราณ ฤๅษีเป็นผู้มีเวทมนต์คาถาและของวิเศษ นอกจากนั้น ฤๅษียังได้แสดงอัตลักษณ์ว่าเป็นผู้ปราบปรามผู้ชั่วร้าย เป็นผู้สร้างเมือง เช่น วาสุเทพฤๅษีในตำนานจามเทวีวงศ์ เป็นผู้บำเพ็ญพรตอยู่ในป่า เป็นบูรพาจารย์ เป็นต้น

ในวรรณกรรมอีสาน ปรากฏการณ์ฤๅษีจะเป็นฤๅษีที่มุ่งไปในทางสละโลก เห็นออกเห็นใจช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก ซึ่งต่างกับฤๅษีในวรรณกรรมสันสกฤต ที่ฤๅษีจะมีความเชื่อและอัตลักษณ์ว่าเป็นผู้มีอำนาจน่ากลัว สามารถสาปแช่งหรือทำลายใครๆ ได้ บางครั้งทวยเทพเองก็ไม่อาจต่อต้านอำนาจอันเกิดจากตบะของฤๅษีได้ จึงเกิดความหวั่นเกรง จนหลายครั้งต้องคอยหาโอกาสมาทำลายตบะดังกล่าว เช่น ส่นางอัปสรมายั่วชวนจนฤๅษีให้ตบะแตกและสิ้นอำนาจและบารมีไป อีกทั้งฤๅษีที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน จะเป็นเรื่องราวทางวรรณคดี ซึ่งผูกโยงเรื่องราวอื่นๆ เข้ากับพระพุทธศาสนาหรือบางทีก็หยิบยกเรื่องมาจากปัญญาชาดกหรือพระเจ้า 50 ชาติ เอามาถูกแต่งเป็นนิทาน และโดยท้ายสุดของวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ก็จะมีการสรุปหรือม้วนชาดกให้เห็นว่า ใครในอดีตชาติอื่นๆ ได้กลับมาเกิดเป็นใครในชาติปัจจุบัน เรื่องราวต่างๆ เหล่านี้ นอกจากจรรโลงไว้ในโศลกแล้ว ยังนำไปเขียนเป็นจิตรกรรมตามผนังโบสถ์ในอีสาน (อุดม บัวศรี, 2546) ธวัช ปุณโณทกที่ได้แบ่งวรรณกรรมอีสานออกเป็น 5 ประเภทไว้ ได้แก่ 1) วรรณกรรมพระพุทธศาสนา เป็นนิทานชาดกและตำนานพระพุทธศาสนา 2) วรรณกรรมประวัติศาสตร์ เช่น ท้าวฮุ่ง-ท้าวเจือง พื้นเวียง ตำนานขุนบรม 3) วรรณกรรมนิทาน เช่น นางผมหมอม สังข์สินชัย กำฟ้า ผีน้อย 4) วรรณกรรมคำสอน เช่น ธรรมดาสอนโลก ท้าวคำสอน เสียวสวาด และ 5) วรรณกรรมเบ็ดเตล็ด เช่น บทสูตรต่างๆ ฃญา นิทานก้อม (ธวัช ปุณโณทก, 2561) ซึ่งวรรณกรรมอีสานส่วนใหญ่จะถูกประพันธ์ขึ้น โดยอาศัยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและมีใจความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างมีนัยสำคัญ วรรณกรรมอีสานแต่ละประเภทก็จะมีชื่อของฤๅษีเป็นตัวละครหนึ่งเกือบทุกเรื่อง ที่ได้สะท้อนถึงวิถีชีวิตและสังคมของอีสานตั้งแต่อดีตมาได้ ดังนี้

5.2.1.1 ฤๅษีที่ปรากฏในอุรังคธาตุหรือตำนานพระธาตุพนม

อุรังคธาตุหรือตำนานพระธาตุพนม ถือว่าเป็นวรรณกรรมเก่าแก่ของอีสาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาที่แผ่ขยายเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ และได้กล่าวถึงตำนานการสร้างพระธาตุพนมเอาไว้ โดยกล่าวถึงปรากฏการณ์ฤๅษีไว้ในแง่ที่ว่า ก่อนพระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน พระพุทธองค์ได้เสด็จมายังดินแดนล้านช้างและอีสานกับพระอานนท์ แล้วหยุดอยู่ที่หนองคันแทเสื่อน้ำ อันเป็นที่ตั้งของพระธาตุหลวง เมืองเวียงจันทน์ในปัจจุบัน ได้ทรงเห็นด้วยพระเนตรว่า สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชของอินเดียที่เป็นช่วงก่อสร้างเมืองเวียงจันทน์ขึ้น พระอรหันต์และพระธาตุส่วนต่างๆ ของพระองค์จะมาสถิตย์ไว้บริเวณที่เรียกว่า “เมืองดอยนันทกั้งฮี้” (เมืองหลวงพระบางในทุกวันนี้) โดยอิทธิฤทธิ์ของอมรฤๅษีและโยจิกฤๅษี และหลังทรงทำนายดังนี้ พระพุทธเจ้าจึงเสด็จผ่านที่ทางหลายแห่งตามแม่น้ำ และได้เสด็จเข้าสู่แคว้นศรีโคตรบูรณ (อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ในทุกวันนี้) แล้วจึงพำนักอยู่ที่ดอยกับปณศิริหรือภูกำฟ้า (ที่ตั้งพระธาตุพนมในจังหวัดนครพนม) (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2560) สิทธิศักดิ์ จำปาแดง ได้กล่าวเสริมว่า

พระธาตุพนมที่เป็นพระธาตุเจดีย์ที่สร้างอยู่ในดินแดนอีสานและประเทศลาว ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า วัตถุสืบสำคัญในการสร้างสรรค์ตำนานทางพระพุทธศาสนาของคนไทยอีสานนั้น ได้ถูกกำหนดขึ้นจากจุดหมายทางจารีตนิยมในชุมชนท้องถิ่น (สิทธิศักดิ์ จำปาแดง, 2566 : สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า ในอุรังคธาตุหรือตำนานพระธาตุพนม เหตุการณ์เกี่ยวกับฤๅษีที่ปรากฏให้เห็นได้ ก็คืออมรฤๅษีและโยจิกฤๅษีถูกเชื่อว่าเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์ จึงได้บันดาลให้พระบรมสารีริกธาตุ คือพระอุรังคธาตุหรือกระดูกส่วนพระอุระ (หน้าอก) ของพระพุทธเจ้ามาสู่เมืองดอยนันทกัณฑ์หรือหลวงพระบาง จากนั้นได้มีการถูกนำมาบรรจุไว้ในพระธาตุพนมที่ถูกสร้างที่ต่อยกับนครหรือภูมิกำพร้าในจังหวัดนครพนมปัจจุบัน

5.2.1.2 ฤๅษีที่ปรากฏในนิทานชาดก

เรื่องสุวรรณสามชาดก (ขุ.ชา (ไทย) 28/296-325/540-542) ได้กล่าวถึงปรากฏการณ์ฤๅษีที่เป็นบิดา มารดา และสุวรรณสามที่ถือบวชไว้ว่า สุวรรณสามกุมารเป็นบุตรของฤๅษีและปาริภาฤๅษีณี ผู้เข้าป่าและอาศัยอยู่ที่บรรณศาลา ณ ริมฝั่งแม่น้ำมคธสมิตาในหิมวันตประเทศ ฤๅษีทั้ง 2 นี้เป็นผู้ถือพรหมจรรย์ที่บำเพ็ญพรตและเจริญเมตตาภาวนิกามาพจร จึงเป็นที่รักใคร่พอใจของบรรดาสัตว์ป่าในละแวกนั้น เมื่อสุวรรณสามกุมารเกิดมา ก็ได้ถือบวชเป็นฤๅษีน้อย จึงอยู่ท่ามกลางฝูงสัตว์และมีสัตว์ติดตามไปในที่ทุกแห่ง ฤๅษีน้อยสุวรรณสามเองก็ทรงบำเพ็ญเมตตาบารมีและคอยปรนนิบัติรับใช้บิดาและมารดาที่เป็นฤๅษีโศดตลอด จนกระทั่งอายุได้ 16 ปี ฤๅษีที่เป็นบิดาและมารดาได้เกิดตาบอด เพราะถูกพิษงูกัดในระหว่างเดินทางที่กลับมาซึ่งที่อยู่แห่งตน สุวรรณสามออกติดตามจนพบท้าวทนต์ 2 จึงให้บิดาและมารดาจับปลายไม้เท้าเพื่อจงกลับไปยังบรรณศาลา และเป็นผู้ปรนนิบัติรับใช้ท้าวทนต์ 2 ด้วยดีตลอดมา (จารุมุคต์ เรื่องสุวรรณ, 2519 : 556)

การบวชเป็นฤๅษีและอยู่ในป่านอกเมือง เป็นวิธีการที่หลบหนีจากราชภัยที่อาจเกิดจากพระราชบิดาหวาดระแวงในเรื่องการเป็นกบฏแย่งราชสมบัติได้ จนกว่าพระราชบิดาจะสวรรคต ปรากฏการณ์ฤๅษีอย่างนี้เล่าอยู่ในเรื่องภูริทัตตชาดก (ขุ.ชา (ไทย) 28/865-871/305-334) ว่า พรหมทัตครองราชย์สมบัติในเมืองพาราณสี พระองค์ได้แต่งตั้งให้พระราชโอรสดำรงตำแหน่ง “อุปราชา” แต่อยู่ต่อมาได้ทรงระแวงว่า พระโอรสจะคิดกบฏเพื่อแย่งราชสมบัติ จึงมีพระบรมราชโองการให้พระโอรสออกไปอยู่นอกเมือง จนกว่าพระองค์จะสิ้นพระชนม์ จึงค่อยกลับเข้าเมืองหลวงได้ พระราชโอรสได้ปฏิบัติตามพระราชโองการของพระราชบิดา โดยได้เสด็จไปอยู่ในป่านอกเมืองและถือบวชเป็น “ฤๅษี” และอยู่ที่บริเวณแม่น้ำชื่อว่า “ยมนา” จนกว่าพระราชบิดาจะสวรรคต (พินิจ หุตะจินดา, 2551 : 24)

นารทชาดก (ขุ.ชา. (ไทย) 28/545/363-390) ก็ได้เล่าถึงปรากฏการณ์ฤๅษีให้เห็นไว้ว่า เมื่อครั้งที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนารทมหาพรหม พระธิดารุจากระทำสังกิริยาขอให้เทพดาช่วยพระบิดา ผู้หลงผิดไปกับคนพาล จึงได้กระทำการกรรมชั่วต่างๆ นารทมหาพรหมจึงแปลงตนเป็นพรหมฤๅษีที่ได้มาผู้สอนธรรมแก่พระเจ้าอังคตราช โดยกล่าวถึงนรกที่เต็มไปด้วยความสยดสยองและน่ากลัวให้ทรงสดับ ประหนึ่งว่าผู้ฟังกำลังตกอยู่ในนรก พระเจ้าอังคตราชทรงหวาดกลัวนรกมาก จึงได้ขอให้นารทฤๅษีบอกทางให้พ้นจากนรก นารทฤๅษีจึงสอนให้พระองค์ละเว้นการประพฤติชั่วทั้งหลาย และประพฤติแต่ความดีและกัลยาณคติ มีความละอายในการทำชั่วและไม่คบคนชั่ว อีกทั้งให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท (พินิจ หุตะจินดา, 2551 : 28)

ในเรื่องกาฬเกษชาดก พระอรียานุวัตร (อารีย์ เขมจารี) ได้กล่าวให้เห็นถึงปรากฏการณ์ ฤๅษีว่า พระเจ้าสุริยวงษ์ปกครองเมืองพาราณสี พระองค์มีพระมเหสีชื่อว่ากาฬ ทรมมีม้ามณีกาฬ เป็นเป็นม้าวีเศษ ท้าวสุริยวงษ์ได้ไปเรียนวิชาอาคมกับฤๅษี และได้ไปพบกับพญาครุฑและยักษ์กุมภกันต์ ซึ่งต่อมาได้เป็นสหายกัน เมื่อท้าวสุริยวงษ์ทรงเรียนวิชาอาคมกับฤๅษีสำเร็จแล้ว ก็ทรงเสด็จกลับมา ปกครองเมืองพาราณสีอีกครั้ง แต่ว่าพระองค์ไม่มีพระราชโอรส จึงทรงต้องการจะมีพระราชโอรสไว้ เพื่อสืบต่อราชสมบัติ จึงทำพิธีขอลูกกับพระอินทร์ ซึ่งก็ได้ทรงส่งเทพบุตรกับเทพธิดาให้ลงมาเกิดใน เมืองมนุษย์ เพื่อให้เป็นคู่สามีและภรรยา กัน โดยเทพบุตรองค์หนึ่งมาเกิดในท้องนางกาฬมเหสีของ ท้าวสุริยวงษ์ ซึ่งต่อมาได้ประสูติเป็นพระราชโอรสที่ถูกตั้งชื่อว่ากาฬเกษ เมื่อกาฬเกษกุมารทรงเจริญวัย ได้แอบขึ้นขี่ม้ามณีกาฬมุ่งหน้าเข้าป่าหิมพานต์ จนได้เดินทางถึงเมืองฝัมนต์ ซึ่งเป็นเมืองของท้าวฝัมนต์ และนางมาลีทอง ซึ่งมีพระธิดารูปงามชื่อว่ามาลีจันทร์ ผู้ที่เกิดมาจากเทพธิดาที่พระอินทร์ส่งให้มาเกิด ในโลกมนุษย์ ทั้งสองได้ชอบพอรักใคร่กัน ครั้นตกกลางคืน เจ้าชายกาฬเกษก็ได้แอบเข้าไปหานาง แต่ว่าท้าวฝัมนต์สืบทราบความจริงได้ว่า มีคนแอบไปหากับพระธิดา จึงได้ทำหอกยนต์ดักยิงเจ้าชาย กาฬเกษที่ก่อนจะตายได้บอกนางมาลีจันทร์ไว้ว่า อย่าเผาศพตน แต่ให้เอาศพใส่เปลลอยน้ำไป ศพของ เจ้าชายกาฬเกษได้ลอยทวนกระแสน้ำจนไปถึงอาศรมฤๅษี เมื่อพระฤๅษีมาพบเข้าศพเข้า จึงร่ายมนต์ ชุบชีวิตให้ฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง เมื่อเจ้าชายกาฬเกษฟื้นขึ้นมาแล้ว ก็ได้ร่ำเรียนวิชาอาคมอยู่กับพระฤๅษี จนสำเร็จวิชา แล้วก็ลาพระฤๅษีกลับไปหานางมาลีจันทร์อีกครั้ง (พระอรียานุวัตร (อารีย์ เขมจารี), 2519)

จากนิทานชาดกทั้ง 4 เรื่องที่กล่าวข้างต้น จะเห็นปรากฏการณ์ฤๅษีได้ว่า ฤๅษีเป็นผู้ที่ถือบวช อยู่ในป่า มีบรรณศาลาเป็นที่อาศัยเพียงคนเดียวหรือพร้อมกับภรรยาที่ถือบวชเป็นฤๅษีเช่นกัน ฤๅษีจึงมี 2 เพศ คือ ฤๅษีผู้ชายและฤๅษีผู้หญิง ฤๅษีในบางครั้งก็ได้ถือบวชด้วยศรัทธาและมุ่งบำเพ็ญตบะ แต่ว่าถือ บวชเพื่อหลีกเลี่ยงหนีราชภัยจากการหวาดระแวงของพระราชบิดาว่าจะเป็นกบฏแย่งราชสมบัติ จึงทำให้ จะสีกจากการเป็นฤๅษีออกมาใช้เพศฆราวาสและกลับเข้าเมืองหลวงได้หลังจากพระราชบิดา สิ้นพระชนม์แล้ว ฤๅษีมีอัตลักษณ์ว่าเป็นผู้ถือพรหมจรรย์ แต่บางครั้งก็มึงดเว้นจากถือพรหมจรรย์แห่ง เพื่อมีบุตร ฤๅษีมีอัตลักษณ์ว่าเป็นผู้บำเพ็ญพรตและเจริญเมตตา จึงเป็นที่รักของมนุษย์และสัตว์ ทั้งหลาย เป็นอาจารย์ผู้กล่าวสอนธรรมเพื่อให้เป็นคนดี เลือคบคนชั่ว และเป็นคนที่ตั้งอยู่ในความไม่ ประมาท ก็จะไม่พ้นจากนรกได้ เป็นผู้รู้ในวิชาอาคมและสอนสอนลูกศิษย์ให้มีความรู้ในวิชาอาคมจน สำเร็จได้ด้วยดี และเป็นผู้เวทมนต์ที่เข้มขลังจึงสามารถชุบชีวิตคนตายได้กลับฟื้นขึ้นมาได้

5.2.1.3 ฤๅษีที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของไทย

ในนิทานพื้นบ้านเรื่องพระลัก-พระลาม พระอรียานุวัตร ได้กล่าวให้เห็นปรากฏการณ์ฤๅษี ว่า นางสุชาดาปฎิสนธิในครรภ์ของพระมเหสีและให้กำเนิดพระธิดาที่สวยงามน่ารัก ท้าวฮาบมะนา สวณมีคำสั่งให้โหรมาทำนายทายทักชะตาของพระธิดา โหรได้ทายพระธิดาว่า จะนำความ เดือดร้อนมาให้บ้านเมือง จึงไม่ควรเลี้ยงพระธิดาไว้ต่อไป ท้าวฮาบมะนาสวณจึงทรงเห็นดีเห็นงามตาม คำทำนายของโหร โดยทรงให้นำพระธิดาไปปล่อยให้ไกลที่สุด เสนาอำมาตย์จึงได้อุ้มพระธิดาไปวางไว้ บนดอกบัวคำ ที่กลางสระน้ำ และด้วยบุญญาธิการของพระธิดา จึงทำให้ฤๅษีตนหนึ่งมาพบและได้เก็บ นางไปเลี้ยงอยู่ในอาศรมและให้ชื่อนางว่า “สีดาจันทะแจ่ม” ฤๅษีท่านนี้ได้เนรมิตนิ้วมือของตนเป็นนม ให้นางได้ดูดดื่มกินแทนน้ำนมมารดา และเมื่อกาลเวลาผ่านไป นางสีดาจันทะแจ่มก็เจริญวัยได้ 12

ปี ซึ่งนับวันก็ยิ่งดูสวยงาม มีผิวพรรณผ่องใสและผิวหน้างดงาม ฤๅษีได้เลี้ยงดูนางอย่างพอบังเกิดเกล้า ได้เนรมิตปราสาทแก้ว พร้อมได้กับทาสีเป็นบ่าวรับใช้นางแก้วอย่างไม่มีห่างตัว (พระอริยานุวัตร (อารีย์ เชมจารี), 2519)

จากนิทานเรื่องพระลัก-พระลามนี้ แสดงให้เห็นได้ว่า ฤๅษีเป็นผู้มีเมตตาต่อสิ่งมีชีวิต จึงนำพระธิดาของพระท้าวฮาบมะนาสวนมาเลี้ยงไว้เป็นบุตรบุญธรรมในอาศรม และด้วยความเป็น ฤๅษีผู้มีฤทธิ์ด้วย จึงได้เนรมิตนิ้วมือของท่านเป็นดั่งเต้านมให้นางได้ดูดกินแทนน้ำนมมารดา และยังเนรมิตปราสาทแก้วให้นางได้อยู่ และทาสีเป็นบ่าวรับใช้นางอย่างดีอีกด้วย

ปรากฏการณ์ฤๅษีในนิทานพื้นบ้านเรื่องท้าวสีหนัด-นางมโนราห์ เป็นเรื่องหนึ่งที่ถูกแสดงให้เห็นเป็นเรื่องเล่าไว้ว่า ท้าวสีหนัดได้ออกตามหานางมโนราห์ จนไปพบพระฤๅษีที่นางมโนราห์เคย ผากแหวนเอาไว้ พระฤๅษีได้ชี้ทางให้ท้าวสีหนัดเดินทางไปทางเขาไกรราษ และได้แนะนำในเรื่องการ กินผลไม้ในแง่ว่า ถ้านกกินผลไม้อะไรก็ให้กินตามนก ถ้าได้พบเส้นทางยากลำบาก ก็ให้ปราบโดยการ ใช้ ลูกมะนาวเสก ต่อมาจะพบงูยักษ์สูงเจ็ดชั่วลำตาล ก็ให้ใช้น้ำขิง และขำแม่น้ำที่มีงูจางและงูเหลือม เป็นแม่น้ำที่มีพิษ เมื่อพ้นจากแม่น้ำนั้นไปแล้ว ก็ให้เกาะหลังนกอินทรีบินไปจนถึงป่าหิมพานต์ของ นางมโนราห์ แล้วท้าวสีหนัดก็ได้พบกับนางมโนราห์สมตั้งใจปรารถนา (พระอริยานุวัตร (อารีย์ เชมจารี), 2513)

จากนิทานเรื่องท้าวสีหนัด-นางมโนราห์ที่กล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่า ฤๅษีถูกทำให้เห็นเป็น ภาพว่าเป็นผู้มีเมตตาต่อท้าวสีหนัด เพื่อให้พระองค์ได้พบกับนางมโนราห์ที่ป่าหิมพานต์ได้ดังประสงค์ ทั้งเป็นผู้มีประสบการณ์ในการอยู่ป่า จึงรู้ว่า อะไรกินได้ โดยให้ดูจากผลไม้ที่นกกินได้ และฤๅษียังเป็นผู้มีฤทธิ์ในการมองภาพที่จะเกิดในอนาคตกับท้าวสีหนัดได้ จึงได้ทำนายและแนะนำวิธีการแก้ไขให้ขณะ เดินทางไปจนกว่าจะเดินทางไปถึงป่าหิมพานต์ และได้พบนางมโนราห์ได้ในที่สุด

ฤๅษีที่ปรากฏในเรื่องท้าวโศวัต เป็นอีกเรื่องที่ได้ถูกเล่าให้เห็นว่า ท้าวโศวัตเป็นพระราชโอรส ของท้าวพรหมทัตกับนางจันทาเทวี ผู้ที่เกิดมาพร้อมกับพระขรรค์และม้ามณีกาบ เมื่อทรงเจริญวัยแล้ว ได้ไปเรียนวิชากับฤๅษีจนสำเร็จและเสด็จกลับเมืองของพระองค์ ต่อมาพระองค์ได้รับสารในการเสี่ยงทายหาคู่ของนางประทุมมา ผู้ถูกเก็บมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมของฤๅษี และถูกส่งลงมาในแม่น้ำ ซึ่ง ท้าวโศวัตนำสารที่ได้รับแล้วนั้นไปหาฤๅษีที่อาศรม โดยหวังว่า พระองค์จะทรงได้พบกับนางประทุมมา ที่เจริญวัยและแสนสวย เมื่อได้พบกันแล้ว ตกกลางคืนทั้งสองได้เสียเป็นเมียผัวกัน ท้าวโศวัตเป็นผู้ที่มีความสามารถในการต่อสู้ โดยได้เคยเล่าเรียนวิชามากับฤๅษี ผู้เป็นอาจารย์มาก่อน (พระอริยานุวัตร (อารีย์ เชมจารี), 2513)

จากนิทานเรื่องท้าวโศวัตดังที่กล่าว สะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ฤๅษีได้ว่า ฤๅษีเป็นผู้มีเมตตาต่อนางประทุมมาและรับนางเป็นลูกบุญธรรม เป็นอาจารย์ผู้ทรงวิชาความรู้ เป็นอาจารย์ผู้เคย ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้แก่ท้าวโศวัตมาก่อน และเป็นผู้มีฤทธิ์ในการมองอนาคตเห็นว่า นางประทุมมาเป็นคู่สมควรแก่ท้าวโศวัตที่เป็นลูกศิษย์ของตน จึงบันดาลให้สารในการเสี่ยงทายหาคู่ไปถึงพระหัตถ์ของท้าวโศวัตผู้มีความสามารถในการรบและทรงนำสารที่ได้รับแล้วนั้นมามอบให้แก่ฤๅษีเพื่อให้นางประทุมมาไว้ในครอบครองแล้วตั้งให้เป็นพระมเหสีที่จะช่วยปกครองบ้านเมืองให้มีความสุข

ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนางสิบสอง วิเชียร เกษประทุม ได้เล่าถึงปรากฏการณ์ฤๅษีไว้ว่า มีเศรษฐีและภรรยา ที่มีลูกถึง 12 คน จึงยากจน จนในที่สุดจึงได้นำลูกทั้ง 12 คนไปปล่อยทิ้งไว้ในป่า

มีนางเกาเป็นคนสุดท้อง มีหน้าสวยงาม และเป็นคนใจดีมีเมตตา ได้หลงทางเข้าไปในเมืองนางยักษ์ สันทาลา พระอินทร์ทราบ ว่า นางสิบสองได้รับความทุกข์ทรมานมากและไม่มีใครดูแล จึงรับสั่งให้ เทวดาลงไปเกิดเป็นลูกของน้องคนสุดท้อง ถูกตั้งชื่อว่า รกเสน เมื่อเริ่มเป็นหนุ่ม ก็ได้เข้าเฝ้าพระบิดา พร้อมเล่าความจริงให้สดับว่า แม่กับป้าตาบอด ตอนนี้อยู่ในอุโมงค์ โดยนางยักษ์สันทาลา ทำารกสิกรรมเป็นผู้ที่ยังลุ่มหลงในตัวนางสันทาลาอยู่ จึงมิได้ทำอะไร รกเสนคิดว่าเป็นหน้าที่ของตน เมื่อนางสันทาลารู้จึงโกรธให้รกเสนเป็นอย่างมาก จึงได้ออกอุบายให้รกเสนถือราชสาส์นของนางไป ให้นางเมรี เพื่อให้รกเสนเสีย โดยในสาส์นนั้นได้เขียนข้อความว่า “ถึงตอนกลางวัน ก็ฆ่าตอน กลางวัน ถึงตอนกลางคืน ก็ให้ฆ่าตอนกลางคืน” จากนั้นให้ทำารกเสนถือไปให้แก่นางเมรีทันที ในระหว่างที่เดินทางไปนั้น รกเสนเกิดความเมื่อยล้าเป็นอย่างมาก จึงได้นอนหลับไปได้ต้นไม้ แต่ว่า ที่ใกล้ๆ ต้นไม้นั้น ก็ได้มีฤๅษีท่านหนึ่งอาศัยอยู่ ซึ่งเป็นฤๅษีที่หยั่งรู้ดินฟ้าและมหาสมุทรทั้งหมดได้ จึงได้ รู้ว่ารกเสนต้องถูกฆ่าตายแน่ จึงจัดการแปลงข้อความในสาส์นเสียใหม่เป็นข้อความว่า “ถ้าไปถึงตอน กลางวัน ให้แต่งงานตอนกลางวัน ถ้าถึงตอนกลางคืน ก็ให้แต่งงานตอนกลางคืน” เมื่อรกเสนตื่นขึ้น ก็ถือราชสาส์นไปหานางเมรี ซึ่งเมื่อนางเมรีได้เปิดอ่านจบสาส์นจบแล้วก็รู้สึกสงสัยว่าทำไมนางสันทาลา ผู้เป็นแม่ของตนจึงได้ส่งคูครองมาให้ นาง แต่ก็เห็นว่ารกเสนเป็นชายที่มีหน้าตาดีและรูปร่างพอที่จะ เป็นสวามีของนางและปกครองเมืองได้ จึงเต็มใจรับรกเสนให้อยู่ในเมืองตั้งแต่นั้นมา (วิเชียร เกษประทุม, 2551)

จากเนื้อหานิทานเรื่องนางสิบสองข้างต้น จะเห็นปรากฏการณ์ฤๅษีได้ว่า ฤๅษีถูกให้ภาพ ว่าเป็นผู้หยั่งรู้ฟ้าดินและมหาสมุทรทั้งหมด และเป็นผู้มีเมตตาสงสารต่อสัตว์โลก เมื่อเปิดอ่านสาส์น ที่รกเสนที่นอนหลับถือมานั้นรู้ว่าเป็นสาส์นฆ่าตน จึงได้แปลงสารเสียใหม่ตามสำนวนไทยที่มีว่า “ฤๅษีแปลงสาร” จากข้อความสารว่า “ถึงตอนกลางวัน ก็ฆ่าตอนกลางวัน ถึงตอนกลางคืน ก็ให้ฆ่า ตอนกลางคืน” ก็แปลงเป็น “ถ้าไปถึงยามตอนกลางวัน ให้แต่งงานตอนกลางวัน ถ้าถึงตอนกลางคืน ก็ให้แต่งงานตอนกลางคืน” ซึ่งทำให้งกเสนรอดพ้นจากการถูกฆ่าตาย และได้แต่งงานกับนางมารีจนได้ ครองเมืองในที่สุด

ปรากฏการณ์ฤๅษีที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเรื่องอุสา-บารส ธวัช ปุณโณทก ได้ถูกเล่าไว้ ว่า ในป่าเทือกเขา ได้มีฤๅษีท่านหนึ่งที่บำเพ็ญฌานแก่กล้า วันหนึ่งฤๅษีอยากมีธิดา ก็ได้มีกุมารีนางหนึ่ง มาเกิดในดอกบัวในสระข้างอาศรม ฤๅษีจึงได้นำนางมาเลี้ยงเป็นธิดาบุญธรรม ชื่อว่า “นางอุสา” และ เมื่อเติบโตเป็นสาวแล้ว นางอุสาก็กลายเป็นหญิงที่มีความงามมาก ความงามของนางอุสาได้เลื่องลือ ไปถึงกรุงพาน จึงทำให้พระเจ้ากรุงพานได้เสด็จมาหาฤๅษีถึงอาศรม ทำให้ได้เห็นนางอุสาว่ามี ศีรลักษณ์เป็นผู้มีบุญญาธิการ จึงได้ขอนางอุสามาเป็นพระธิดาบุญธรรมของพระองค์ พระฤๅษีก็ไม่ได้ ขัดข้องแต่อย่างใด ยินยอมให้นางอุสาไปอยู่ในวังของพระเจ้ากรุงพาน ซึ่งก็ได้ทรงจัดนางกำนัลมาคอย รับใช้นางอุสา และได้สร้างหอคำให้เป็นที่อยู่ของนาง เรียกว่า “หออุสา” (ธวัช ปุณโณทก, 2561 : 40)

จากเนื้อหาของนิทานเรื่องอุสา-บารสดังที่กล่าวแล้ว แสดงให้เห็นปรากฏการณ์ฤๅษี ได้ชัดว่า ฤๅษีถูกแสดงให้ภาพว่าเป็นผู้มีบำเพ็ญฌานและมีเดชกล้า เมื่ออยากมีธิดาเหมือนอย่างพระเจ้า กรุงพาน ซึ่งได้ทำพิธีขอพระราชโอรสหรือพระธิดาต่อเทวดาทั้งหลาย ฤๅษีผู้บำเพ็ญฌานแก่กล้าจึงขอมี ธิดาตามบ้าง ทำให้มีกุมารีนางหนึ่งมาเกิดบนดอกบัวในสระใกล้อาศรมฤๅษี ซึ่งฤๅษีได้ไปพบและนำมา เลี้ยงเป็นธิดาบุญธรรมสมปรารถนาของฤๅษี และฤๅษียังมีภาพว่าเป็นฤๅษีกุลปะของพระเจ้ากรุงพาน

ด้วย ทำให้พระเจ้ากรุงพวนเสด็จมาพบฤๅษีที่เป็นฤๅษีประจำตระกูล เพื่อปรึกษาในเรื่องการมีพระราชโอรสหรือพระธิดา ทำให้ทรงไปพบนางอุสาซึ่งตามทีอาศรมของฤๅษี และเมื่อรู้ว่าเป็นธิดาบุญธรรมของฤๅษี ก็จึงขอนางไปเป็นพระธิดาบุญธรรมของพระองค์ ซึ่งด้วยความดีและความงามของพระนาง จึงได้ทรงจัดนางกำนัลมาคอยรับใช้ และยังสร้างปราสาทที่ชื่อว่าหออุสาให้ได้ประทับอยู่ของพระนางด้วย

ในนิทานพื้นบ้านเรื่องท้าวหมาหยู มีปรากฏการณ์ฤๅษีถูกเล่าไว้ว่า เมืองกุศาวดีมีราชาชื่อว่าท้าวจันโต ทางมีพระมเหสี 2 องค์ ต่อมาเหสีฝ่ายขวาได้ประสูติโอรสออกมามีลักษณะผิดแปลกต่างจากคนอื่น ๆ โดยมีรูปร่างเหมือนหมางาม ขนดกปุกปุย จึงได้ชื่อว่าท้าวหมาหยู วันหนึ่งมเหสีฝ่ายซ้าย ได้ชวนท้าวจันทร น้องชายของท้าวหมาหยู ไปเที่ยวเล่นที่อุทยานหลวง และได้ลักท้าวจันทรให้ทรงตกลงเขาไป แต่ท้าวจันทรได้ค้างอยู่ที่แคร่ไม้ ฝ่ายท้าวหมาหยูเมื่อมองหาไม่เห็นน้องชาย จึงได้ออกตามหาน้องชายจนพบ สองคนพี่น้องเห็นว่ามีคนคิดไม่ดีและหมายจะทำอันตราย จึงพากันหนีออกจากเมือง จนไปพบฤๅษีที่อยู่ในป่าหิมพานต์และขอฝากตัวเป็นศิษย์เพื่อเรียนวิชากับฤๅษีนั้น ต่อมาเมืองกุศาวดีได้มีภัยมาถึงผู้คนในเมืองและสั่งให้พระราชอาทานให้ม้อละ 100 คนเพื่อกินเป็นอาหาร จนมาถึงที่จะกินลูกสาวของพระราชอาเป็นผู้เป็นน้องสาวของท้าวหมาหยู ฤๅษีรู้เรื่องดังกล่าวด้วยฉันทน จึงบอกให้ท้าวหมาหยูกับท้าวจันทรเดินทางกลับไปยังเมืองกุศาวดี ท้าวหมาหยูใช้วิชาที่เรียนมาแล้วนั้นเหาะมาโดยเร็วและสามารถปราบยักษ์ได้ จากนั้นจึงนำเอาน้ำเต้ามาชุบคนทั้งหลายที่ยักษ์เคยกินเป็นอาหารจนสามารถฟื้นคืนชีวิตมาได้ทุกคน (วิเชียร เกษประทุม, 2551)

จากนิทานเรื่องท้าวหมาหยูดังที่กล่าวแล้ว จะเห็นปรากฏการณ์ฤๅษีได้ว่า ฤๅษีถูกแสดงภาพให้เห็นว่าเป็นผู้ที่ตั้งอาศรมอยู่ ณ ป่าหิมพานต์ ท่านเป็นผู้บำเพ็ญพรตจนได้ฉันทน และตั้งตนเป็นครูอาจารย์ที่ทรงความรู้ในสรรพวิชา โดยเฉพาะวิชาชุบชีวิตหรือวิญญานคนตายให้กลับฟื้นคืนมามีชีวิตดังเดิมได้ และด้วยความเป็นฤๅษีที่มีฉันทนแก่กล้าดังที่กล่าว จึงมองเห็นความเป็นไปได้ว่า เกิดอะไรขึ้นกับเมืองของท้าวหมาหยูและท้าวจันทร 2 พี่น้อง ดังนั้น ท่านจึงบอกให้สองพี่น้องรีบกลับไปยังเมืองกุศาวดี ท้าวหมาหยูที่เป็นเป็นศิษย์ของฤๅษี จึงได้ใช้วิชาที่เรียนมาเหาะได้ไปถึงเมืองกุศาวดีก่อนท้าวจันทร และได้ใช้วิชาที่เรียนมากับฤๅษีต่อสู้กับยักษ์ที่กินผู้คนในเมืองกุศาวดีไปมาก จนสามารถปราบยักษ์ได้สำเร็จ และยังใช้วิชาที่เรียนมากับฤๅษีช่วยชุบชีวิตชาวเมืองที่เคยถูกยักษ์กินเป็นอาหาร แล้วทุกคนให้กลับคืนมามีชีวิตได้อีกครั้ง ทำให้ชาวเมืองเห็นท้าวหมาหยูที่หน้าตาเหมือนหมาที่มีความสามารถปราบยักษ์ได้ จึงขอให้พระราชอาทำการราชาภิเษกท้าวหมาหยูขึ้นเป็นพระราชอาของเมืองกุศาวดีแทน

ฤๅษีที่ปรากฏในเรื่องปลาบู่ทอง ได้ถูกเล่าไว้ว่า เศรษฐีทาร์กมีภรรยา 2 คน คนหนึ่งชื่อชนิษฐา อีกคนหนึ่งชื่อชนิษฐี ชนิษฐาเป็นภรรยาคนแรกมีลูกสาวชื่อว่าเอื้อย ส่วนชนิษฐีเป็นภรรยาคนรองมีลูกสาว 2 คน ชื่อว่าอ้ายกับอี วันหนึ่งนางชนิษฐากับเศรษฐีทาร์กได้ออกบ้านไปหาปลาด้วยกัน อากาศร้อนอบอ้าวจึงจับปลาไม่ได้ จนเศรษฐีทาร์กได้ปลาบู่ตัวหนึ่ง นางชนิษฐาได้ขโมยปล่อยลงไปในน้ำ เศรษฐีทาร์กโกรธมากกว่าไม่พ่ายพาดที่นาง ถึงกับตกลงไปในน้ำตาย พอนางชนิษฐารู้ ก็ดีใจมากเพราะคิดว่าสามีจะได้รักนางคนเดียว ผ่านไปหลายเดือน นางชนิษฐีคิดแผนกำจัดเอื้อยที่เป็นลูกสาวนางชนิษฐาที่อยู่ในวัง โดยเรียกให้กลับมาดูพ่อที่ป่วยใกล้จะตายแล้ว เอื้อยหลงเชื่อก็ได้มาบ้าน นางอีได้เตรียมกับดักไว้ เมื่อให้เอื้อยย่างขึ้นบ้าน ก็ตกลงไปในกระทะน้ำร้อนตาย อ้ายที่หน้าตาคล้ายเอื้อยจึงปลอมตัวเข้าไปในวังแทน ต่อมาเอื้อยที่ตายแล้วได้ไปเกิดเป็นนกแขกเต้าบินไปทางท้าวพรหมทัต อ้าย

จับนกกได้ จึงนำเอาไปให้แม่แกงให้กิน แต่นกนั้นบินหลบไปอยู่ที่รูหนู แล้วบินไปพึ่งใบบุญฤๅษีและได้ถูกแปลงโฉมซุบตัวให้กลายเป็นเอี้ยยเหมือนดังเดิมและใช้พลังฤทธิ์เนรมิตเด็กผู้ชายให้เป็นลูกของเอี้ยยขึ้นอีกด้วย ลูกของเอี้ยยจึงได้ถามถึงบิดา เอี้ยยจึงได้เล่าให้ฟังว่า อ้ายปลอมตัวเป็นแม่ ลูกของเอี้ยยโกรธจึงได้ไปหาท้าวพรหมทัตในวังและทูลความจริงให้พระองค์ทรงรับรู้ ท้าวพรหมทัตจึงทรงได้รับเอี้ยยเข้ามาอยู่ในวัง เมื่ออ้ายรู้ว่าเอี้ยยกลับมาแล้ว จึงได้ชิงฆ่าตัวตายไปก่อน แต่ที่จริงเอี้ยยได้ทูลขอชีวิตอ้ายกับท้าวพรหมทัตไว้แล้ว ต่อมาเมืองพาราณสีก็เป็นอยู่อย่างเป็นสุขเรื่อยมา (กัมพล สมรัตน์, 2507)

จากเนื้อหาในนิทานพื้นบ้านเรื่องปลาบู่ทองดังกล่าวแล้ว สะท้อนปรากฏการณ์ฤๅษีให้เห็นได้ว่า ฤๅษีเป็นผู้ตั้งอาศรมอยู่ในป่า มีอัตลักษณ์ว่าเป็นผู้มีเมตตากรุณาต่อผู้คนและสัตว์ ท่านจึงได้ให้การช่วยเหลือนางเอี้ยยที่เกิดเป็นนกและบินมาขอพึ่งใบบุญฤๅษี และด้วยความเป็นผู้มีความรู้และมีฤทธิ์ของฤๅษี จึงได้ชุบชีวิตของนางเอี้ยยที่เป็นนกนั้นให้กลับเป็นนางเอี้ยยดังเดิมและยังใช้อิทธิฤทธิ์แห่งตนที่มีเนรมิตเด็กผู้ชายคนหนึ่งขึ้น เพื่อให้เป็นลูกชายของนางเอี้ยย ซึ่งลูกชายที่เกิดจากพลังฤทธิ์ของฤๅษีก็ได้กลับไปวังของพระเจ้าพรหมทัตและได้เล่าความจริงให้พระเจ้าพรหมทัตฟัง จนพระเจ้าพรหมทัตนำนางเอี้ยยกลับเข้าวัง ส่วนนางอ้ายที่เป็นนางเอี้ยยตัวปลอมได้ชิงฆ่าตัวตายหนีความผิดทั้งที่ความจริงแล้วนางเอี้ยยที่ถูกชุบชีวิตขึ้นอีกครั้งโดยฤๅษีได้อภัยนางอ้ายและได้ทูลขอชีวิตนางกับพระเจ้าพรหมทัตไว้แล้ว

ในนิทานพื้นบ้านเรื่องนกกระจอก พระอริยานุวัตร ได้เล่าถึงปรากฏการณ์ฤๅษีไว้ว่า มีนกกระจอก 2 ตัวเมียคู่หนึ่ง ได้ขออาศัยพระฤๅษีผู้มีมานแก่กล้า โดยได้ทำรัก (เมถุนธรรม) อยู่ที่หนองของฤๅษี ซึ่งฤๅษีก็ได้อนุญาตให้นกกระจอก 2 ตัวเมียทำรังและทำรักกันอยู่ที่หนองของท่านได้วันหนึ่ง พ่อนกได้ออกไปหาอาหารเพื่อมาเลี้ยงแม่นกกับลูกน้อยที่เกิดออกมาแล้ว โดยได้ไปหากินในเกสรดอกบัว เมื่อเวลาแดดแรงขึ้น กลีบดอกบัวก็ได้หุบลง พ่อนกจึงได้ติดอยู่ในดอกบัวนั้น ไม่สามารถจะกลับออกมาหาภรรยาและลูกได้ พอเช้าดอกบัวจึงได้บานออก พ่อนกจึงสามารถบินออกมาได้ เมื่อกลับมาถึงรังที่หนองฤๅษีได้ ก็เกิดการเถียงกันกับแม่นกอย่างแรง โดยแม่นกคิดว่าพ่อนกไปติดนางนกตัวอื่นจนลืมลูกลืมภรรยา พ่อนกถึงจะอธิบายอย่างไร แม่นกก็ไม่ยอมเชื่อ ซ้ำยังสาบานว่าหากพูดเท็จขอให้ตัวโตใหญ่เท่าฤๅษี แม่นกจึงพูดว่าเชื่อไม่ได้ เพราะฤๅษีเป็นคนบาป ฤๅษีได้ยินก็สะดุ้งออกจากณาน ฤๅษีจึงถามแม่นกว่า ทำไมฤๅษีถึงเป็นคนบาป นางนกก็ตอบว่า เพราะฤๅษีเป็นคนบาป จึงไม่มีบุตรชายไว้สืบสกุลได้และตายไปจะต้องตกนรก (คติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู) พอฤๅษีได้ฟังดังนั้น จึงได้ไล่ นางนก พ่อนก และลูกนกให้ไปอยู่อาศัยที่อื่น เพราะฤๅษีจะเลิกบำเพ็ญตบะและโกนหนวดเคราออกเพื่อขอไปมีชีวิตครอบครัวแบบคนอื่น ๆ บ้าง นกสองตัวเมียนั้นจึงได้พาลูกไปอาศัยอยู่ในป่าแทน (พระอริยานุวัตร (อารีย์ เขมจารี), 2519)

จากเนื้อหาในนิทานพื้นบ้านเรื่องนกกระจอกดังที่กล่าว จะเห็นได้ว่า ฤๅษีเป็นผู้บำเพ็ญพรตจนมีมานแก่กล้า เป็นผู้มีหนวดเครายาวจนนกกระจอกสองตัวเมียมาทำรังที่หนวดเคราของฤๅษีได้ ฤๅษีเป็นผู้ถือพรหมจรรย์ จึงไม่แต่งงานมีภรรยาหรือครอบครัว จึงไม่สามารถมีบุตรไว้สืบสกุล จึงเชื่อกันตามคติฮินดูว่า จะต้องตกนรกชื่อว่าปุตะ ทำให้ฤๅษีที่ได้ฟังคำกล่าวของนางนกที่ว่า ฤๅษีเป็นคนบาป เพราะไม่มีบุตรสืบสกุล แล้วนั้นคิดจะสึกจากเพศฤๅษีและโกนหนวดเคราไปใช้ชีวิตเป็นฆราวาสเพื่อแต่งงานและมีบุตรไว้สืบสกุลของตน จะได้ไม่เป็นคนบาป

นิทานพื้นบ้านของไทยที่กล่าวแล้วข้างต้น ทำให้เห็นภาพเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับฤๅษี ได้ชัดเจนว่า ฤๅษีเป็นนักบวชหรือผู้ถือบวชที่อยู่ในป่าหรือในถ้ำ โดยผู้ที่บวชเป็นฤๅษีแบ่งออกได้เป็น 2 แบบ คือ ฤๅษีที่ถือเพศพรหมจรรย์ ยังเป็นโสดไม่แต่งงาน กับ ฤๅษีที่แต่งงานแล้วมิได้ถือเพศพรหมจรรย์ แต่ถือข้อวัตรปฏิบัติของความเป็นฤๅษี ซึ่งฤๅษีแบบที่แต่งงานอาจเข้ามาอยู่ในป่ากับภรรยา ในช่วงวานปรีดิ์หรือแต่งงานกับหญิงคนหนึ่งและมีลูกกับภรรยาเพื่อมิให้ตนเป็นคนบาปหรือตกนรก เชื่อว่าบุตรเพราะไม่มีบุตรสืบสกุลแห่งตนตามคติความเชื่อ ความเป็นฤๅษีสามารถมีได้ทั้ง 2 เพศ คือ ฤๅษีผู้ชายกับฤๅษีผู้หญิง ที่เรียกว่า “ฤๅษิกา” หรือ “ฤๅษิณี” ซึ่งฤๅษิกาหรือฤๅษิณีที่ว่านี้ ก็อาจเป็นภรรยาของฤๅษีและลูกสาวของฤๅษี หรือลูกสาวบางคนของฤๅษี เช่น ลูกสาวหรือธิดาบุญธรรมของฤๅษี ก็อาจมิได้ถือเพศบวชเป็นฤๅษีก็ได้ อีกทั้งฤๅษีที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของไทย ก็ยังแสดงอัตลักษณ์ให้ปรากฏในฐานะเป็นผู้บำเพ็ญพรตอยู่ในป่า เป็นผู้ได้ฌานและมีฤทธิ์เดช เป็นอาจารย์ผู้รู้ในสรรพวิชา และสอนลูกศิษย์ให้รู้และมีความสามารถในวิชาการที่สอน เป็นผู้สามารถชุบชีวิตคนตายให้ฟื้นกลับมามีชีวิตได้ และเป็นฤๅษีผู้ก่อกวนของกษัตริย์

5.2.2 ฤๅษีที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนัง

จิตรกรรม ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 หมายถึงศิลปะประเภทหนึ่งในทัศนศิลป์ที่เกี่ยวกับการเขียนภาพวาดหรือรูปภาพที่เขียนหรือวาดขึ้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) โดยคำว่า “จิตรกรรม” มาจากคำสันสกฤต “จิตร” ที่หมายถึงมีลวดลายหลากหลายหรือภาพเขียน เมื่อนำมาผสม กับคำสันสกฤตอีกคำว่า “กรรม” ที่หมายถึงการกระทำ รวม “จิตร + กรรม” เป็นคำเดียวกันว่าจิตรกรรม จึงหมายถึงการเขียนภาพและภาพเขียน (ภาควิชาจิตรกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550) เมื่อนำคำว่า “ฝาผนัง” มาต่อท้ายคำเป็น “จิตรกรรมฝาผนัง” จึงหมายถึงภาพที่เขียนหรือวาดลงบนโครงสร้างอาคาร เช่น ฝาผนัง เพดาน เสา คอสอง ช่อ คาน และบานประตูหน้าต่าง เป็นต้น โดยมักจะพบในวัดวาอารามเป็นภาพเขียนภายในพระอุโบสถ วิหาร ศาลา หอไตร กรุในพระเจดีย์ พระปราสาท และกุฏิต่างๆ โดยภาพที่เขียนหรือวาดนั้นๆ เป็นเรื่องที่เขียนเกี่ยวกับพุทธประวัติ เทพชุมนุม ไตรภูมิ นิทานชาดก เป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ปรีชาธรรม ตำนานพระราชพิธี และเหตุการณ์สำคัญๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอยู่ในสังคม การแต่งกาย เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์โบราณคดี เป็นต้น ทำให้เกิดสุนทรียภาพในการชม เกิดความเชื่อและความศรัทธาต่อผู้คนในแต่ละสังคมแต่ละสมัยได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

จิตรกรรมฝาผนังที่เขียนหรือวาดขึ้น เป็นการสื่อสะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมได้อย่างโดดเด่นและหลากหลาย โดยภาพจิตรกรรมฝาผนังเช่นนี้ ได้ช่วยเก็บรักษาเรื่องเล่า แนวคิด ปรัชญา และคติธรรมทางพระพุทธศาสนาเอาไว้ ผ่านระบบภูมิปัญญาท้องถิ่น สุนทรียภาพ สังคม ได้กล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนาในปัจจุบันนั้นเป็นศาสนาที่มีการผสมผสานกับคติความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมในท้องถิ่น จนทำให้พระพุทธศาสนามีความแตกต่างไปจากเดิมมาก ซึ่งบางครั้งทำให้เรียกพระพุทธศาสนาอย่างนี้ว่า พระพุทธศาสนาแบบชาวบ้านและพระพุทธศาสนาแบบไทย (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2560) สิ่งที่สามารถอธิบายพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ก็คือ “อุปถัมภ์” ซึ่งเป็นคำเรียกจิตรกรรมฝาผนังในภาษาลาว โดยคำว่า “อุป” ก็คือรูป ส่วนคำว่า “ถัมภ์” ก็คือการวาด การระบายสี ซึ่งจิตรกรรมฝาผนังตามแนววัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานเช่นนี้ได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรล้านช้าง และในช่วงหลังวัฒนธรรมล้านช้างก็ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอยุธยาตอน

ปลายถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ประภัสสร ชูวิเชียร, 2557) แต่ก็มีรูปแบบบางอย่างเฉพาะของตนเอง ทั้งในแง่ของเนื้อหา การจัดองค์ประกอบ การใช้สี และรูปแบบปลีกย่อยอื่นๆ ประเด็นนี้ ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ได้กล่าวว่า ภาพรวมของจิตรกรรมฝาผนังรุ่นเก่าในลาว (รวมทั้งในภาคอีสานของไทย) เท้าที่พบมีอายุเก่าสุดเป็นงานที่เขียนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เท้าที่หลงเหลืออยู่ล้วนแต่เป็นงานที่ได้รับแบบแผนมาจากจิตรกรรมฝาผนังในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเรื่องที่เขียนหลักๆ คือ พุทธประวัติศักราชรามเกียรติ์ เป็นต้น (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2555)

งานจิตรกรรมเหล่านี้เขียนอยู่ตามฝาผนังของศาสนสถาน เช่น สิมหรือโบสถ์ หอแจกหรือวิหาร และอาคารขนาดเล็กทางศาสนาอื่นๆ เช่น หอไตร ในปัจจุบันงานจิตรกรรมรุ่นเก่าที่ได้รับอิทธิพลจากล้านช้างโดยตรง ซึ่งมีลักษณะที่โดดเด่น ก็คือจิตรกรรมที่ไม่มีแบบแผนตายตัว เป็นงานเขียนที่เรียบง่าย สะท้อนถึงจารีตประเพณีของช่างท้องถิ่นที่ไม่ได้รับอิทธิพลจากช่างหลวง โดยพบกระจายตัวอยู่มากในแถบภาคอีสานตอนกลาง เช่น จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งจะแตกต่างจากจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏตามหัวเมืองใหญ่ๆ ในภาคอีสาน เช่น จิตรกรรมฝาผนังภายในสิมวัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอบึงโขงพยัญ จังหวัดนครราชสีมา และจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารพระพุทธบาท วัดทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นกลุ่มจิตรกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะกรุงเทพฯ คือได้รับอิทธิพลจากช่างหลวง ถือว่าเป็นงานจิตรกรรมที่รักษาแบบแผนการวาดรูปปราสาทราชวัง ตัวละครที่สำคัญ และวรรณคดีตามแบบไทยประเพณี

อุปแต้มที่เป็นฝีมือของช่างเขียนภาพท้องถิ่น การใช้สี และการจัดภาพ รวมทั้งลีลาของลายเส้น แทบไม่ได้รับอิทธิพลจากสกุลช่างภาคกลาง ประเด็นนี้ ศักดิ์ชัย สายสิงห์ กล่าวไว้ว่า จิตรกรรมฝาผนังที่เรียกว่า เป็นแบบพื้นบ้าน ก็คือผลงานของช่างในท้องถิ่นที่เรียบง่าย ทั้งรูปแบบเทคนิค และการเขียน ซึ่งพบได้ตามสิมทั่วไปในลาวและภาคอีสานของไทย (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2555) สำหรับเรื่องที่น่าสนใจ ก็ได้แก่ พุทธประวัติตอนสำคัญๆ เช่น ตอนพระพุทธเจ้าผจญมาร ทศชาติชาดก โดยเฉพาะเรื่องมหาเวสสันดร และนิทานพื้นบ้าน เช่น นิทานสังข์ศิลป์ชัย ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น เช่น ประเพณีการทอดสง (เถราภิเชก) เป็นต้น

ในจังหวัดมหาสารคาม มีอุปแต้มที่เขียนหรือวาดเป็นรูปฤษีปรากฏให้เห็นได้ ดังจะกล่าวให้เห็นได้ ดังนี้

5.2.2.1 อุปแต้มสิมวัดยางทวงวราราม จังหวัดมหาสารคาม

วัดยางทวงวราราม ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2339 ในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ภายในวัดมีสิมหรือโบสถ์เก่าแก่ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2465 ซึ่งตรงกับรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีลักษณะผสมกันระหว่างโครงสร้างไม้เนื้อแข็งกับปูนพื้นบ้าน และไม้ อิฐที่ใช้ก่อทำจากดินเหนียวที่เป็นจอมปลวกนำมาบดเข้าพิมพ์ตากแห้งและเผา มีขนาดยาว 9.30 เมตร กว้าง 5.80 เมตร เป็นสิมลักษณะเดียวกันกับวัดสระบัวแก้ว จังหวัดขอนแก่น แต่ในส่วนของหลังคาและเสารับปีกนกกรอบด้าน ได้รับการบูรณะในลักษณะสมัยปัจจุบัน ทางเข้าสิมมีราวบันได ทำเป็นรูปสิงห์ และมีรูปปั้นทหารอยู่หน้าสิงห์ด้านละ 1 คน ผนังด้านในเขียนภาพพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ มีลายแจกันดอกไม้สลัก ผนังด้านนอกเขียนภาพเต็มทั้ง 4 ด้าน เป็นอุปแต้มนำเสนอเกี่ยวกับชาดก เช่น พระเวสสันดรชาดก พระมัลลย์ รวมทั้งไตรภูมิ สิมแห่งนี้มีลักษณะเป็นสิมทึบ ก่ออิฐถือปูน ส่วนของหลังคาและเสารับปีกนกโดยรอบได้บูรณะขึ้นมาใหม่ ราวบันไดทำเป็นรูปสิงห์และมีรูปปั้นคนอยู่หน้าสิงห์ด้านละ 1 คน

ซึ่งสถาปัตยกรรมสิมของวัดแห่งนี้มีลักษณะเช่นเดียวกันกับวัดสระบัวแก้ว จังหวัดขอนแก่น โครงสร้างของสียในรูปแต้มสิมวัดยางทองวราราม ถูกคลุมไว้ด้วยโพนสีน้ำเงิน โดยมีสีดำ แดง เขียว และสีเหลืองเป็นส่วนประกอบ ซึ่งสีที่ใช้ทั้งสีเคมีและสีธรรมชาติผสมผสานกัน กรณีสีเคมีนั้นเป็นสินค้าที่เข้ามาสู่ชุมชนอีสานตอนกลาง โดยพ่อค้าชาวจีนนำเข้ามาขายตามชุมชนที่มีรถไฟวิ่งผ่าน ซึ่งชุมชนที่สำคัญในเขตอีสานกลาง คือ อำเภอบ้านไผ่และตัวเมืองจังหวัดขอนแก่น ได้กลายเป็นพื้นที่ของการซื้อขายและเดินทางของผู้คน คนจีนได้นำสินค้าจากกรุงเทพฯ และประเทศจีนเข้ามาจำหน่าย โดยเฉพาะสีย้อมผ้า ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีว่ามีสีครามและสีน้ำเงินของจีน สีดังกล่าวข้างได้นำมาประยุกต์ในการเขียนรูปแต้ม ทำให้ภาพที่ออกมาแสดงออกมาในวรรณะเย็น และได้รับการจดทะเบียนเป็นโบราณสถานจากกรมศิลปากร เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2525 (ดำรง เสนาโนฤทธิ์, 2566 : สัมภาษณ์)

ในรูปแต้มของสิมวัดยางทองวราราม นอกจากพบจิตรกรรมฝาผนังหรือรูปแต้มที่มีการเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติตอนสำคัญของพระพุทธเจ้าแล้ว หากสังเกตก็จะเห็นรูปแต้มปรากฏภาพในเรื่องพระเวสสันดรที่มีนางมัทรีและบุตรธิดา คือ กัณหา ชาลี ซึ่งเข้าไปบวชเป็นฤๅษีในป่า ต่อมาชูชกได้ถือสาสน์เดินทางมาขอ 2 กุมาร จึงได้ไปถามทางไปเขาวงกตกับพรานเจตบุตร ซึ่งได้บอกทางให้ชูชกไปพบกับอัจจุตฤๅษีเพื่อให้บอกทางให้ชูชกไปยังเขาวงกตตามหาหาพระเวสสันดรได้

หากพิจารณาจากรูปแต้มบนผนังสิมวัดยางทองวราราม จะพบภาพปรากฏอยู่ 2 ภาพ ดังนี้ ภาพที่ 1 ด้านหน้าของสิมด้านขวามือ จะปรากฏให้ภาพชูชกที่เข้าไปหาอัจจุตฤๅษี

ภาพที่ 24 ชูชกเข้าไปหาอัจจุตฤๅษี
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2567)

ภาพที่ 2 ด้านข้างของสิม จะปรากฏภาพฤๅษี ที่แสดงว่า พระเวสสันดรเข้าไปบวชเป็นฤๅษีในป่าเขาวงกต และสอน 2 กุมารที่ไปแอบอยู่ในสระบัวให้ยอมรับการบริจาคนของบิดา

ภาพที่ 25 พระเวสสันดรบวชเป็นฤๅษีในป่าเขาวงกตและสอน 2 กุมารให้ยอมรับการบริจาคทาน
ภาพโดย ผู้วิจัย (10 มกราคม 2567)

5.2.2.2 อุบัติมณฑลวัดโพธาราม จังหวัดมหาสารคาม

วัดโพธารามเป็นเมืองโบราณ มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ พบแหล่งศิลาแลงกระจายอยู่ทั่วไป และพบไหโบราณและกระดูกช้างเป็นจำนวนมาก ชาวลาวเวียงจันทน์อพยพเข้ามาตั้งหมู่บ้านเรียกกันว่าบ้านดงบัง คาดว่าชาวบ้านสร้างวัดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ชื่อว่าวัดโพธิ์ทอง หอไตรและสิมเก่าสร้างอยู่กลางสระน้ำ เมื่อชำรุดทรุดโทรมไปแล้ว พระครูจันดี เจ้าอาวาสรูปที่ 4 ได้สร้างสิมใหม่เป็นสิมบกขึ้นแทน ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2447 ตัวสิมยกพื้นขึ้นสูง มีลักษณะเป็นสิมทึบ กว้าง 14 เมตร ยาว 20 เมตร โดยเจาะหน้าต่างข้างละ 2 ข้าง มีทางขึ้นอยู่ทางทิศตะวันออก ราวบันไดเป็นรูปนาค มีหลังคาเป็นจั่วชั้นเดียว มีเสาศาญคารับปีกนกโดยรอบ อุบัติมณฑลมีทั้งภายในและภายนอกภายในที่เขียนเรื่องพระเวสสันดร สินไซ พุทธประวัติ พระมาลัย และวิถีชีวิตชาวบ้าน ส่วนด้านในเขียนเรื่องพุทธประวัติและพระเวสสันดร (ดำรง เสนาโนฤทธิ, 2566 : สัมภาษณ์)

หากพิจารณาอุบัติมณฑลผนังสิมวัดโพธาราม สะท้อนภาพให้เห็นปรากฏการณ์ฤๅษีได้ก็คือ เรื่องสินไซ ตอนสินไซออกเดินทางผจญภัย จนกระทั่งได้พบกับด้านทั้ง 9 ด้าน ในบรรดา 9 ด้านนั้น ภาพฤๅษีที่ปรากฏให้เห็นในอุบัติมณฑล คือ ด้านที่ 6 เป็นด้านนาริผลหรือมกสิผล เป็นรมณีสถานที่หมู่พระสงฆ์หรือสมณะ ดาบส ฤๅษี วิทยาธร มาเที่ยวเล่น เป็นต้นไม้ที่มีดอกสีส้ม มีผลเป็นหญิงสาวสวยงาม มีศีรษะติดกับขั้ว ร่วงเปลือยหย่อนลงมาถึงพื้น เป็นภาพที่อยู่ด้านข้างขวามือของตัวสิม

ภาพที่ 26 ฤษีด้านที่ 6 ด้านนาริพลหรือมกัลล หมู่พระสงฆ์หรือสมณะ ดาบส ฤษี
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2567)

5.2.2.3 อุบัติมณีสถูปาเลไลย์ จังหวัดมหาสารคาม

สถูปาเลไลย์เป็นโบสถ์ก่อผนังทึบหรือลิ่มทึบแบบท้องถิ่นอีสาน สร้างเมื่อ พ.ศ. 2454 และเสร็จในปี พ.ศ. 2460 เป็นโบสถ์ขนาดเล็ก มีผนังกว้าง 4.40 เมตร ยาว 5.65 เมตร มี 3 ห้อง เสาสร้างตามแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก ประตูโบสถ์ 1 ช่อง และบันไดขึ้นสูงด้านทิศตะวันออก ราวบันไดทำเป็นรูปนาคอย่างง่าย เป็นจิตรกรรมพื้นบ้านที่สะท้อนวิถีชีวิตเกี่ยวกับโลก ของผู้คนไทยลาว ในสังคมลุ่มน้ำโขงของคนอีสานในอดีต ผ่านวรรณกรรมท้องถิ่น เรื่องพระลักพระลาม พุทธประวัติ พระเวสสันดรชาดก (ดำรง เสนาโนฤทธิ์, 2566 : สัมภาษณ์)

หากพิจารณาอุบัติมณีสถูปาเลไลย์ ภาพที่ปรากฏฤษีจะเป็นเรื่องพระเวสสันดร ที่ได้เข้าไปป่าเขาวงกตและบวชเป็นฤษี ทั้งพระเวสสันดร นางมัทรี และโอรส-ธิดาทั้ง 2 คือกัณหาชालี โดยจะเห็นว่า นางมัทรีได้แต่งตัวเป็นฤษีณี (ฤษีกา) หลังจากที่พระเวสสันดรให้บุตรทั้ง 2 เป็นทานแก่ ชูชกแล้ว นางมัทรีพอลกลับมาอาศรมที่พักถึงไม่พบบุตร จึงล้มลง พระเวสสันดรจึงได้เล่าให้นางมัทรีฟัง ว่า ได้มอบบุตรทั้ง 2 คนให้แก่ชูชกไปแล้ว เมื่อได้ฟังดังที่กล่าว นางมัทรีจึงได้อนุโมทนาบุตรทานของ พระเวสสันดร

ภาพที่ 27 นางมัทรีได้แต่งตัวเป็นฤๅษีณี (ฤๅษิกา)
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2567)

นอกจากนั้น ฮูปแต้มยังได้แสดงภาพฤๅษี ตอนชูชกเดินทางมาถึงอาศรมของอจุตฤๅษี (อัจจุตฤๅษี) ที่ได้หลงเชื่อกลลวงของชูชก และชี้ได้ทางไปสู่เขาวงกต อักษรธรรมอีสานว่า “ตอนฤๅษีบอกเส้นทางแก่พราหมณ์ (ชูชก)”

ภาพที่ 28 ชูชกเดินทางมาถึงอาศรมของอจุตฤๅษี (อัจจุตฤๅษี)
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2567)

อุปถัมภ์วัดป่าเลไลยก์ นอกจากจะปรากฏภาพฤๅษีในเรื่องพระเวสสันดรแล้ว ยังปรากฏภาพฤๅษีในเรื่องพระลัก-พระลามด้วย โดยพระลัก-พระรามทั้งสองได้เสด็จออกจากเมืองไปพบฤๅษีที่อาศรม เพื่อขอนางสีดาให้เป็นมเหสีของพระลาม

ภาพที่ 29 พระลัก-พระลามเสด็จออกจากเมืองไปพบฤๅษีที่อาศรมเพื่อขอนางสีดา
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2567)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า อุปถัมภ์ของลิมวัดทั้ง 3 วัดในจังหวัดมหาสารคาม ภาพที่ปรากฏชี้ให้เห็นว่า ได้นำเอาเรื่องพระเวสสันดรมาเล่า เป็นสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องลัทธิฤๅษีในสังคมอีสาน ผ่านเรื่องราวของพระเวสสันดร นางมัทรี และกัณหาขาลี ที่เข้าไปป่าเขาวงกต และได้บวชเป็นฤๅษี ส่วนนางมัทรีได้บวชเป็นฤๅษีณี (ฤๅษิกา) หลังจากนั้นเมื่อชูชกได้เข้ามายังเขาวงกต ก็ได้พบกับพรานเจตบุตร ซึ่งได้ชี้ทางให้ไปหาอัจจุตฤๅษี ซึ่งความเป็นฤๅษีของอัจจุตฤๅษีได้แสดงอัตลักษณ์ให้เห็นถึงความมีเมตตากรุณาต่อผู้คนและได้เลี้ยงอาหาร น้ำดื่ม และผลไม้แก่ชูชกเป็นอย่างดี อีกทั้งช่วยชี้บอกทางไปยังเขาวงกตจนได้พบพระเวสสันดร ทำให้ชูชกได้ของ 2 กุมารได้สำเร็จ ส่วนนางมัทรีที่ถือบวชเป็นฤๅษีณี ก็ได้เข้าป่าหาผลไม้และไปเจอสิงห์สาราสัตว์ระหว่างทาง จึงกลับมาไม่ทัน และได้เห็นในที่สุดว่า บุตรทั้ง 2 ได้ถูกยกให้แก่ชูชกไปแล้ว จึงล้มสลบไป ต่อมาพระเวสสันดรได้ปลอบนางมัทรี และขอให้นางมัทรีอนุโมทนาบุตรหลานของพระเวสสันดร และภาพที่ปรากฏฤๅษีให้เห็นบนอุปถัมภ์ ยังมีในเรื่องพระลัก-พระลามและเรื่องสินไซด้วย อันจะแสดงให้เห็นว่า ภาพได้สะท้อนในอุปถัมภ์ (ลิม) ให้เห็นถึงอัตลักษณ์ฤๅษีว่าเป็นผู้บำเพ็ญพรตอยู่ในป่า เป็นผู้มีเมตตากรุณาต่อคนและสัตว์ และเป็นผู้ช่วยชี้ทางให้แก่ผู้คนโดยวิธีสอนธรรมะ คำสั่งสอน และคำบอกต่างๆ

5.2.3 ฤๅษีที่ปรากฏในฮีตสิบสอง

ประเพณีที่ชาวอีสานได้สืบทอดต่อกันมา ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่ายิ่ง เรียกว่า “ฮีตสิบสอง คองสิบสี่” ซึ่งประกอบไปด้วยจารีตประเพณี 12 อย่างใน 12 เดือน เรียกว่า

“ฮิตสิบสอง” เป็นแนวปฏิบัติที่สืบทอดกันมาจนเป็นแบบแผนและขนบธรรมเนียม ส่วนแนวทางที่ใช้ปฏิบัติในการดำเนินชีวิตภายใต้การอยู่ร่วมกันในสังคม เรียกว่า “คองสิบสี่” โดยแบ่งเป็นคองสำหรับผู้ปกครองและคองสำหรับประชาชนทั่วไป (ธวัช ปุณโณทก, 2550) สังคมอีสานในอดีต นอกจากฮิตคองจะมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต โดยเปรียบเสมือนเข็มทิศและปฏิทินชีวิตของชุมชนแล้วยังเป็นบรรทัดฐานของสังคม ที่เมื่อปฏิบัติตามแล้ว ก็จะทำให้เกิดความสุขและเป็นสิ่งที่ทุกคนในสังคมต้องเคารพและถือปฏิบัติ ในประเด็นนี้ เสฐียรโกเศศได้กล่าวว่า จารีตประเพณีเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม ซึ่งคนในสังคมถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าแก่ส่วนรวม หากใครฝ่าฝืน จดเว้น หรือไม่ปฏิบัติตามก็จะถือว่าเป็นผิดเป็นไม่ดี (เสฐียรโกเศศ, 2505) ดังนั้น ฮิตคองจึงเปรียบเสมือนกฎหมายของสังคมที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม เพราะได้กำหนดเป็นบทบาท หน้าที่ และจริยธรรมของทุกคนในสังคมเอาไว้แล้ว โดยมีความเชื่อว่า สังคมใดปฏิบัติตามฮิตคองได้ ก็จะอยู่เย็นเป็นสุข ในประเด็นดังกล่าวนี้ ประภัสสร ชูวิเชียร ก็ได้กล่าวไว้ว่า ฮิตคองเป็นเรื่องที่กระจายตัวอยู่ทั่วพื้นที่อีสาน มีทั้งส่วนที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น อาหาร การแต่งกาย การอยู่อาศัย วัฒนธรรมทางคติธรรม เช่น ฃญา คำสอนที่แฝงไปด้วยปรัชญา และวัฒนธรรมทางสังคมที่กำหนดความสัมพันธ์ และการปฏิบัติต่อกันของผู้คนในสังคมผ่านฮิตคองและข้อคละ (ข้อห้าม) ซึ่งวัฒนธรรมเหล่านี้แสดงออกในรูปแบบของประเพณีที่เรียกว่า “ฮิตสิบสอง คองสิบสี่” (ประภัสสร ชูวิเชียร, 2557)

ฮิตอีสาน จะมีฤๅษีเข้ามาเกี่ยวข้องตามเรื่องราวที่เล่าและคติความเชื่อ โดยร่วมพิธีกวนข้าวทิพย์ด้วย ดังที่สิทธิดี จำปาแดง ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ประเพณีกวนข้าวทิพย์ สมัยรัชการที่ 2 และ 3 เป็นพิธีที่ทำกันในเดือน 10 ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 4 ได้จัดกันในเดือน 12 บางแห่งก็จะเป็นในเดือน 1 ซึ่งในฮิตนี้ ฤๅษีก็ปรากฏในฐานะผู้ร่วมพิธีกวนข้าวทิพย์ ในเบื้องต้นได้กล่าวถึงกลไกฤๅษี ผู้ทรงตะบะและมีฃณแก่กล้า ซึ่งเป็น 1 ใน 5 ฤๅษีที่มาร่วมพิธีกวนข้าวทิพย์ให้แก่ท้าวทศรถ ที่เหลืออีก 4 ท่าน ล้วนมีฤทธิ์ มีบุญญาภพ และเป็นที่เคารพของไตรโลก ได้แก่ วสิษฐฤๅษี วิศวามิตรฤๅษี วัชรอัคคีฤๅษี และภาริทวาชฤๅษี ส่วนองค์สุดท้ายที่กล่าวไปแล้ว ก็คือ กลไกฤๅษี เมืองนางเกาสุริยา ไกลเกษี และสมุทรชา ได้กินข้าวทิพย์ไปแล้ว ก็เกิดบุตรด้วยกันทั้งสิ้น 4 คน คือ นางเกาสุริยามีบุตรชื่อพระราม ผู้เป็นองค์นารายณ์อวตาร นางไกลเกษีมีบุตรชื่อว่าพระพรตและพระสัตรุต นางสมุทรชามีบุตรชื่อว่าพระลักษณ ส่วนนางมณโฑได้กินข้าวทิพย์ด้วยเช่นกัน จึงมีบุตร 1 คนชื่อนางสีดา ผู้ที่ถือกันว่าเป็นพระลักษมีอวตาร เรื่องนี้น่าสนใจตรงที่ว่า วิชาวาทหุงข้าวทิพย์นั้นมีมาแต่โบราณและมีสรรพคุณเป็นยอດด้วยตามคติความเชื่อ ถ้าในสมัยปัจจุบันก็น่าจะเหมือนอาหารบำรุง ที่กินแล้วทำให้ร่างกายแข็งแรง แต่สำหรับวิชาวาทหุงข้าวทิพย์ระดับมหาฤๅษีนั้น ย่อมต้องมีความพิเศษกว่ามากแน่ เพราะนอกจากสรรหาของดีมาปรุง ซึ่งย่อมจะต้องเป็นยอດอาหารที่มีคุณประโยชน์แล้ว ยังประกอบด้วย านุภาพทางจิตและพลังแห่งความเป็นสิริมงคล เป็นสิ่งที่ปรุงลงไปด้วย จนเกิดเป็นอาหารทิพย์ที่มีคุณวิเศษเพื่อให้กำเนิดบุตรธิดา อันเป็นยอດคนในแผ่นดินตามเรื่องเล่ารามเกียรติ์ (สิทธิดี จำปาแดง, 2566 : สัมภาษณ์)

สิทธิดี จำปาแดง ได้สะท้อนถึงคติที่ว่ามีฤๅษีเข้ามาเกี่ยวข้องในฮิตอีสานไว้อีกว่า ดินแดนอีสานในอดีต นิยมทำบุญฮิตเป็นบุญประเพณีของชาวบ้าน รูปพะเหวดหรือพิธีกรรมบุญพะเหวดในบุญเดือน 4 อีสาน ก็จะปรากฏฤๅษีอยู่ในฮิตนี้ ชาวอีสานให้ความสำคัญกับบุญพะเหวดนี้มาก เพราะเป็นบุญเทศน์มหาชาติ เกือบทุกหมู่บ้านนิยมจัดกันขึ้นทุกปี โดยเชื่อกันว่าเป็นจารีตประเพณี

เป็นบุญใหญ่ประจำปีและกระทำกันในช่วงเดือน 3 ถึงเดือน 5 หลังจากที่ได้เก็บเกี่ยวข้าวและทำบุญคุณลานเสร็จเรียบร้อยแล้ว การที่พุทธศาสนิกชนนิยมจัดให้มีการฟังเทศน์มหาชาติและมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันดังนี้ มีสาเหตุอยู่หลายประการ เนื่องมาจากความในมาลัยสูตรที่เป็นสูตรนอกคัมภีร์พระไตรปิฎก ความกล่าวถึงพระศรีอาริยมฤตไตรยโพธิสัตว์ ผู้ที่จะมาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ได้สั่งพระมาลัยว่า ถ้าผู้ใดต้องการเกิดในศาสนาของท่าน ก็อย่าฆ่าบิดามารดาและสมณพราหมณาจารย์ อย่าทำลายพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ อย่ายุให้พระสงฆ์แตกแยกกัน ให้ฟังเทศน์มหาชาติที่มีสาระพูดถึงการบวชเป็นฤๅษีและการให้ทาน ฤๅษีที่แนะนำชุกด้วยความเมตตาและเอื้ออาทร และการให้บุตรทานแก่ชุก ให้จบในวันเดียว พระมาลัยได้ฟังเช่นนั้น จึงนำมาเล่าให้ชาวเมืองมนุษย์ฟัง และชาวโลกก็ได้พากันประพฤติปฏิบัติตาม ด้วยความสำคัญของพิธีกรรมบุญผะเหวด ที่บอกเล่าเรื่องราวผ่านความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิดพลังศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อพระพุทธศาสนา และได้ทำารรักษาสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน (สิทธิศักดิ์ จำปาแดง, 2566 : สัมภาษณ์)

ในบริบทของตำนานการเทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์ สิทธิศักดิ์ จำปาแดง (2566 : สัมภาษณ์) ยังได้แสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ฤๅษีโดยสรุปให้ไว้ว่า มีฤๅษีปรากฏให้เห็นภาพได้ใน 7 กัณฑ์ ดังนี้

1) กัณฑ์ที่ 4 วณประเวศน์ เป็นกัณฑ์ที่ 4 กษัตริย์ได้เดินดงบายพระพักตร์สู่เขาวงกตเมื่อเดินทางถึงนครเจตราช ทั้งสี่กษัตริย์จึงแวะเข้าประทับพักหน้าศาลาพระนคร กษัตริย์ผู้ครองนครเจตราชจึงทูลเสด็จครองเมือง แต่พระเวสสันดรทรงปฏิเสธ และเมื่อเสด็จถึงเขาวงกตได้พบศาลาอาศรม ซึ่งท้าววิฆณุกรรมเนรมิตตามพระบัญชาของท้าวสีกะเทวราช กษัตริย์ทั้งสี่จึงทรงผนวชเป็นฤๅษีและพำนักในอาศรมฤๅษีในป่าเขาวงกต

2) กัณฑ์ที่ 6 จุลพน เป็นกัณฑ์ที่พระนางเจตบุตรหลงกลชุก จึงได้ชี้ทางสู่อาศรมอัจจุตฤๅษีในป่าที่ลึกไปอีก โดยชุกได้อ้างว่าเป็นผู้ถือพระราชสาสน์ของพระเจ้ากรุงสยชัย จึงได้พาชุกไปยังต้นทางที่จะไปยังอาศรมอัจจุตฤๅษี

3) กัณฑ์ที่ 7 มหาพน เป็นกัณฑ์ป่าใหญ่ ชุกหลอกล่ออัจจุตฤๅษีให้บอกทางสู่อาศรมพระเวสสันดรที่ถือบวชเป็นฤๅษีพร้อมทั้งชายาและบุตรธิดาแล้ว เมื่อถึงอาศรมฤๅษี ชุกได้พบกับอัจจุตฤๅษี ซึ่งบอกเส้นทางไปยังอาศรมพระเวสสันดร

4) กัณฑ์ที่ 8 กัณฑ์กุมาร เป็นกัณฑ์ที่พระเวสสันดรที่บวชเป็นฤๅษีได้ทรงประทานสองโอรสแก่แม่ชุกเพื่อนำไปเป็นทาสในเรือนตน

5) กัณฑ์ที่ 9 กัณฑ์มัทรี เป็นกัณฑ์ที่พระนางมัทรีผู้บวชเป็นฤๅษีนิตามพระสวามี การไปหาผลไม้และใบไม้เป็นอาหารในป่าเพื่อสามีและลูกๆ เมื่อกลับถึงอาศรม ไม่พบโอรส พระเวสสันดรได้ที่บวชเป็นฤๅษี จึงบอกความจริงแก่พระนางว่า ได้ประทานโอรสทั้ง 2 แก่ชุกไปแล้ว พระนางจึงทรงได้ตัดความห่วงหาอาลัยในสายเลือด อนุโมทนาทานที่พระสวามีได้ประทานพระโอรสพระธิดาทั้ง 2 แก่ชุกไปแล้วนั้น

6) กัณฑ์ที่ 10 กัณฑ์สักกบรรพ เป็นกัณฑ์ที่พระอินทร์ปลอมตัวเป็นพราหมณ์มาขอพระนางมัทรีที่บวชเป็นฤๅษี ซึ่งพระเวสสันดรที่บวชเป็นฤๅษีก็ประทานให้ แต่ทว่าพระอินทร์ปลอมเป็นพราหมณ์ให้ฤๅษีนิมัทรีอยู่กับเวสสันดรฤๅษีต่อไป

7) กัณฑ์ที่ 12 กัณฑ์ฉกษัตริย์ เป็นกัณฑ์ที่พระเวสสันดรที่บวชเป็นฤๅษีและพระนางมัทรีที่บวชเป็นฤๅษีณิได้พบเจ้ากรุงสญชัย พระนางผุสดี และกัณหา ซาลี ได้พบกันอีกครั้งในป่าเขาวงกต พระเวสสันดรและพระนางมัทรีได้ถูกทูลขอให้สึกจากการบวชเป็นฤๅษีและฤๅษีณิเป็นฆราวาส

หากพิจารณาจากเรื่องการเทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์ จะเห็นได้ว่า เรื่องเวสสันดรชาดก นอกจากพระเวสสันดร นางมัทรี และโอรส-พระธิดาทั้ง 2 ที่บวชเป็นฤๅษีแล้ว ฤๅษีที่ปรากฏในชาดกเรื่องนี้ที่ชุกไปพบอีกหนึ่ง ก็คือ อัจจุตฤๅษี ทำให้เห็นว่า ความเชื่อในฤๅษีและลัทธิฤๅษีเป็นที่รับรู้กันในสังคมอีสาน โดยฤๅษีที่ถือบวชนั้น ก็แบ่งออกเป็น 2 เพศ คือ ฤๅษีผู้ชาย เรียกว่า ฤๅษี และฤๅษีผู้หญิง เรียกว่า ฤๅษีณิ การถือบวชเป็นฤๅษีสามารถสึกจากเพศฤๅษีกลับมาใช้เพศฆราวาสตามเดิมได้ มิได้มีข้อห้ามตามลัทธิฤๅษีแต่อย่างใด

5.2.4 ฤๅษีที่ปรากฏในศิลปะการแสดงอีสาน

คนอีสานมีศิลปะการแสดงเป็นแบบฉบับของตนเอง เรียกว่า “ศิลปะการแสดงอีสาน” และในศิลปะการแสดงอีสานที่กล่าวนี้ ฤๅษีก็ปรากฏเป็นตัวละครประกอบสำคัญตัวหนึ่ง และมักปรากฏให้เห็นได้ในศิลปะการแสดงอีสาน 2 ประเภท คือ การแสดงหมอลำ และ การแสดงหนังประมอทัย ดังนี้

5.2.4.1 การแสดงหมอลำ

หมอลำ เป็นสื่อบันเทิงอย่างหนึ่งในภาคอีสาน บุษกร บินทสันต์ และคำคม พรประสิทธิ์ ได้กล่าวว่า หมอลำ คือผู้ดำรงบทบาทสำคัญในการขับร้องกลอนลำและทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ อย่างเป็นท่วงทำนองและท่าทางแสดงประกอบให้แก่ผู้ชมได้ฟังและชม โดยใช้การลำ การขับร้อง การเปล่งเสียง หรือถ้อยคำให้เป็นท่วงทำนองต่างๆ ตามกลอนลำที่ประพันธ์ขึ้นในลักษณะบทร่ายกรอง ไม่มีจังหวะตายตัว เป็นวรรณกรรมพื้นบ้าน นิทาน ชาดก คติสอนใจ คุณธรรม จริยธรรม จาริต ประเพณี และค่านิยม รวมไปถึงความเชื่อต่างๆ หมอลำส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานคลอไปกับเสียงแคน ซึ่งหมอลำพื้นบ้านของอีสานจำแนกเป็น 9 ประเภท ได้แก่ หมอลำพื้น หมอลำกลอน หมอลำเพลิน หมอลำผีฟ้าหรือหมอลำพิธีกรรม หมอลำก๊บบักแบ หมอลำประยุกต์ หมอลำไทเลย (ลำแมงต๊อบเต่า) หมอลำเตี้ย และหมอลำซิ่ง (บุษกร บินทสันต์ และคำคม พรประสิทธิ์, 2553 : 1)

ชุมเดช เดชกิมล อาจารย์สาขาวิชาวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้กล่าวถึงฤๅษีในหมอลำว่า การแสดงหมอลำ นิยมแสดงในเทศกาลต่างๆ เช่น งานบุญกฐิน บุญแหวด งานบวช เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีงานที่จัดขึ้นเพื่อเผยแพร่ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นและงานจัดนิทรรศการที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสาน โดยหมอลำจะต้องมีพิธีการไหว้ครู เพื่อช่วยเสริมให้เกิดความเชื่อมั่นในการบรรเลงและการแสดงเป็นไปด้วยความเรียบร้อยไม่มีอุปสรรค หากไม่ได้ไหว้ครูก่อนการแสดงก็เชื่อว่า จะมีอุปสรรคในการแสดง ซึ่งในการไหว้ครู หัวหน้าคณะหรือผู้ที่กล่าวบทสวดได้จะเป็นผู้ทำพิธี โดยอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีไหว้ครู ได้แก่ ขันธ 5 เทียน 2 คู่ ผ้าขาว 1 วา เหล้าขาว 1 ขวด แป้ง 1 ขวด กระเจ๊ก 1 อัน หวี 1 หวี น้ำมันใส่ผม 1 ขวด ไข่ไก่ดิบ 1 ฟอง และเงินเหรียญ 24 บาท การกล่าวไหว้ครู จะกล่าวเริ่มต้นด้วยการตั้งนะโม 3 จบ จากนั้นจึงกล่าวคำอาราธนาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ให้ดลบันดาลให้ประสบความสำเร็จในการแสดง มีการขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย ขออำนาจฤๅษี 108 เพื่อให้ทำการแสดงได้ลุล่วงไปด้วยดี ประสบความสำเร็จ เสร็จจากพิธีไหว้ครูแล้วก็เริ่มแสดงตามลำดับต่อไป (ชุมเดช เดชกิมล, 2567 : สัมภาษณ์) จากคำขอตั้งที่กล่าวจะเห็นว่า ฤๅษีเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะต้องกล่าวถึงและร้องขอตามคติความเชื่อในเรื่องฤๅษีของหมอลำ

นอกจากนี้ คณะหมอลำต่างๆ ยังมีคติอีกว่า ผู้ที่เป็นตัวเอกในหมอลำจะต้องไหว้ครูกับฤๅษีที่เป็นครูบาอาจารย์ เป็นความเชื่อในเรื่องฤๅษีและลัทธิฤๅษี ผู้เล่นแสดงหมอลำเชื่อว่าจะเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง เป็นสิ่งที่จะทำให้ประสบความสำเร็จในการแสดงหมอลำ หากกล่าวถึงฤๅษี พระหรือนักบวชที่สำคัญที่ทุกคณะหมอลำจะต้องมี ก็คือหัวพ่อแก่หรือปู่ฤๅษี ไม่เป็นเต็มตัว ก็เป็นศีรษะของปู่ฤๅษี แต่นิยมเป็นเฉพาะหัวที่เรียกว่าหัวพ่อแก่หรือปู่ฤๅษีมากกว่า ตามคติความเชื่อในตำนานพระศิวะนาฏราช พระอิศวรเป็นผู้มีลีลาการรำลำพอน อลังดงามและวิจิตรพิสดาร 108 ท่า มีอิทธิพลกับผู้ร้องลำและนักดนตรีด้วย ทางอีสานจะเรียกว่า “พระฤๅษี” (ชุมเดช เดชภิมล, 2567 : สัมภาษณ์) และจากฤๅษีที่ปรากฏในหมอลำดังกล่าวนี้ ก็สะท้อนให้เห็นร่องรอยและความคิดเกี่ยวกับฤๅษี ซึ่งมีนัยยะเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมที่มีอำนาจและอิทธิฤทธิ์ฝ่ายธรรมะให้กับเรื่องในหมอลำเรื่อง

ข้อสังเกตประการสำคัญในเรื่องหมอลำ หมอลำที่จะต้องมีการไหว้ครูและครอบครูจะนำเอานิทาน ซึ่งมีฤๅษีเป็นตัวละครประกอบ โดยแสดงให้เห็นปรากฏการณ์ฤๅษีในรูปของครูอาจารย์ผู้มีวิชา ตัวเอกของเรื่องจะต้องไหว้ครูฤๅษีก่อนถึงจะดำเนินเรื่องตอนต่อไปได้ ทั้งนี้ฤๅษีที่ปรากฏจะเป็นผู้รู้ในสรรพวิชา เป็นผู้มั่งมีฤทธิ์และรู้ในอนาคตต่างๆ ที่จะทำนายทายทักให้กับลูกศิษย์ได้ คำกล่าวไหว้ครูของหมอลำเป็นคำกล่าวที่สืบทอดมาเฉพาะคนที่ได้รับการไหว้ครูหมอลำเท่านั้นและไม่สามารถบอกกับบุคคลทั่วไป

5.2.4.2 การแสดงหนังประโมทัยอีสาน

การแสดงหนังประโมทัยอีสาน เรียกอีกชื่อว่าหนังตะลุงอีสาน เกิดขึ้นจากการแผ่ขยายวัฒนธรรมหนังตะลุงของภาคใต้มายังภาคอีสาน จากการที่คนอีสานเดินทางไปทำงานต่างถิ่นหรือค้าขายยังถิ่นต่างๆ ได้พบเห็นหนังตะลุง จึงคิดนำมาดัดแปลงเป็นแบบอีสาน เรียกว่าหนังประโมทัยหรือหนังตะลุงอีสาน โดยมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของการแสดง คือการนำหมอลำกับหนังตะลุงมารวมกัน องค์ประกอบของหนังประโมทัยที่สำคัญ ก็คือผู้เชิดตัวหนัง โรงหนัง จอหนัง บทพากย์ บทเจรจา และดนตรีประกอบ ตลอดจนแสงเสียง เรื่องที่นิยมนำมาแสดงเป็นหนังประโมทัยเป็นเรื่องรามเกียรติ์ ต่อมาได้มีการนำวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานมาแสดง เช่น สังข์ศิลป์ชัย จำปาสดัน ท้าวกำกาดำ ขูลูนางอ้ว โดยจะเล่นแบบหมอลำและเจรจาด้วยภาษาอีสาน การเล่นลักษณะนี้พบได้ที่จังหวัดอุดรธานี ขอนแก่น ร้อยเอ็ด ยโสธร และอุบลราชธานี ทั้งนี้หนังประโมทัย โดยตัวที่เป็นตัวเอกตัวพระ ตัวนาง ตัวเจ้า และฤๅษี จะพูดจาภาษากลาง ตัวตลกและเหล่าเสนาอำมาตย์จะพูดจาเป็นภาษาอีสาน (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2525 : 179-180)

สิทธิศักดิ์ จำปาแดง ได้กล่าวว่า หนังประโมทัย บางทีเรียกว่าหนังบักตื้อ คือหนังตะลุงอีสาน เป็นการละเล่นที่โดดเด่นของอีสานชนิดหนึ่ง ได้แพร่หลายเข้ามาในช่วงปี พ.ศ. 2480 เป็นต้นมา หนังตะลุงในภาคอีสานมีชื่อเรียกและเอกลักษณ์เฉพาะที่เป็นของตนเอง ซึ่งมีการเรียกหลายชื่อคือ บ้างก็เรียกว่าหนังบักป่องบักแก้ว ที่ได้รับความนิยมในบางท้องถิ่น บ้างก็เรียกว่าหนังบักตื้อหรือปลัดตื้อ หรือหนังบักป่องบักแก้วตามชื่อตัวตลก เรื่องที่นิยมเล่นหรือแสดง ก็คือเรื่องรามเกียรติ์ พระลัก-พระลาม การเล่นจะแยกเป็นคณะ 8-10 คน แต่ละคนรับพากษ์ตามตัวแสดงของท้องเรื่อง เช่น ฤๅษี พระเอก นางเอก ตัวโกง และตัวตลก ตัวฤๅษีจะต้องมีแสดงเกือบทุกเรื่องที่ทำการแสดง ถือว่าเป็นครูการแสดง (สิทธิศักดิ์ จำปาแดง, 2566 : สัมภาษณ์) ซึ่งประเด็นดังที่กล่าว ชุมเดช เดชภิมล อาจารย์วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า หนังประโมทัยอีสาน

ต้องมีการไหว้ครูหรือว่ายกกายอ้อครูฤๅษีก่อนที่จะแสดงก่อน โดยกลอนไหว้ครูฤๅษี จะต้องว่านะโม 3 จบก่อน จากนั้นจึงกล่าวต่อไปว่า

“ขอเชิญคุณพระพุทธรูปผู้นำ ขอเชิญทั้งคุณพระธรรมที่ล้ำค่า ขอจงลงมาช่วยยังหลาน ยา ขอเชิญคุณครูบาอาจารย์ที่ได้สิทธิ์สอน คุณบิตรและมารดา ขอจงลงมาช่วยยัง พวกข้า แม้พุดไป ขออย่าได้พลาดพลั้ง ขอให้ปัญญาไหลหลังนะเทมา ขอเชิญทั้งคุณ รามเกียรติ์ที่ได้เคยเล่าเคยเรียน จงมาช่วยยังพวกข้า แม้พุดไป ขออย่าได้ขัดข้อง ให้ปัญญาสอดส่องดังคำปฏิญาณ ขออย่าได้เป็นกรรมเป็นเวรเป็นสาแหรกแก่พวกข้า แม้พุดไปอย่าได้พลาดพลั้ง ขอให้ปัญญาไหลหลังนะเทมา ว่าแล้วฝ่ายฤๅษีมีณัฏฐ มิโรโรยู่ซ่า จะหันหน้าเข้าพักศาลาโล” (ชุมเดช เดชภิมล, 2567 : สัมภาษณ์)

การไหว้ครูเป็นเรื่องที่หัวหน้าคณะจะต้องนำไหว้ครูและยกกายกับรูปฤๅษีหรือหัวพ่อแก่ ฤๅษี เพื่ออัญเชิญเทวดาให้มาช่วยคุ้มครองและดลบันดาลให้การแสดงในคืนนั้นๆ ประสบความสำเร็จ เป็นที่นิยมชมชอบ ค่ายหรือเครื่องไหว้ครูจะประกอบด้วยขันธ 5 เงิน สุรา แป้ง น้ำมัน หวี กระจกเงา หมาก บุหรี่ เป็นต้น เมื่อไหว้หรือยกครูเสร็จแล้ว ก็จะรินเหล้าแจกลูกรังดื่มอย่างทั่วถึง และเมื่อเริ่มการแสดงจะต้องไหว้ครูในจอหรือไหว้ครูในการแสดงอีกครั้ง โดยการออกรูปตัวฤๅษี รูปปลัดattoo รูปเต็นโซ้ว หรือชกมวย และออกรูปตัวแสดงทั้งหมดเป็นเบื่องต้นก่อน เมื่อออกรูปฤๅษีแล้ว ก็จะมีการร้องบทพากย์ฤๅษี ซึ่งเป็นการไหว้ครูบาอาจารย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย และขอเชิญคุณพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ให้มาช่วยเพื่อทำให้การแสดงดำเนินไปด้วยดี แดงคารวะผู้ชม และขออภัยต่อผู้ชม หากมีการผิดพลาดระหว่างการแสดง จากนั้นก็จะมีแสดงเบิกโรง โดยการออกตัวตลก รูปเต็นโซ้ว หรือ การชกมวย (สิทธิศักดิ์ จำปาแดง, 2567 : สัมภาษณ์) ซึ่งจากที่กล่าวแล้ว จะเห็นว่า การไหว้ครูฤๅษี เริ่มขึ้นตั้งแต่ฉากแรกของการไหว้ครู เป็นการรับมาจากหนังตะลุงที่เป็นขนบธรรมเนียมนิยมทั้งหมด ของภาคใต้ แต่ว่าเปลี่ยนเป็นภาษาอีสานเท่านั้น ตลอดจนเจ้าของหนังก็จะไม่นิยมเรียกว่า หนังตะลุง เหมือนกับภาคใต้ แต่จะเรียกว่าหนังประโมทัยแทน

ภาพที่ 30 การออกรูปฤๅษีและยกกายกับรูปฤๅษี
ภาพโดย ชุมเดช เดชภิมล (เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2567)

หลังจากที่ไหว้ครูฤๅษีเสร็จ ตัวหนังสือก็จะถูกนำไปปักไว้ที่มุมด้านขวามือของจอภาพที่โรงหนังประโมทัย โดยปักไว้ตลอดจนจบการแสดง ทั้งนี้ก็เพื่อให้ฤๅษีที่เป็นครูได้ปกป้องรักษา คุ่มครองให้ปลอดภัยด้วยดี มีเมตตาตามหานิยม และราบรื่น คนดูได้ติดตามและชอบ พอใจ ในการแสดง จนเมื่อถึงการแสดงเสร็จเรียบร้อยแล้วตามคติความเชื่อ อีกทั้งในการเก็บตัวหนังสือ ชุมเดช เดชภิมล ก็ได้กล่าวเน้นไว้ว่า จะต้องเก็บตัวฤๅษีไว้ข้างบนสุด โดยตัวหนังสือจะมีทั้งที่เป็นตัวสัตว์ ตัวพระ ตัวนาง ตัวประกอบอื่น และตัวตลก จนถึงตัวฤๅษี และยังมีข้อควรระวังหรือข้อห้ามมิให้ผู้หญิงจับตัวหนังสือ ฤๅษี เพราะเป็นผู้ทรงศีล จึงถูกมองว่าเป็นพระผู้รักษาศีล (ชุมเดช เดชภิมล, 2567 : สัมภาษณ์) หากพิจารณาหนังประโมทัยอีสานดังที่กล่าวมา ก็จะให้เห็นได้ว่า มีฤๅษีเข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะเป็นครูบาอาจารย์ ที่ผู้แสดงจะต้องไหว้และครอบครู เมื่อมีการแสดงหนังประโมทัย ฤๅษีจะมาปรากฏในหนังฉากแรก เพื่อเป็นแสดงบทไหว้ครู ก่อนที่แสดงหนังประโมทัยเป็นเรื่องราวตามเรื่องที่นำมาทำการแสดงทุกครั้ง

ข้อสังเกตประการสำคัญในเชิงเปรียบเทียบ ก็คือ ในหนังตะลุงภาคใต้ เมื่อตัวหนังสือออกมา ก็จะนำมาปักไว้ แล้วร้องลำคนเดียว เป็นการเล่าเรื่องตามภาพตัวหนังสือ แต่ในหนังประโมทัยอีสาน จะมีฉากการออกตัวหนังสือที่ตัว ก็จะต้องมีคนออกมาเท่ากับตัวหนังสือ เช่น ตัวพระลัก พระลาม ตัวยักษ์ ก็ต้องออกมา 3 คน ทำการร้องลำ แสดงท่าทางสู้รบ หรือทำท่าประกอบให้สอดคล้องกับตัวหนังสือนั้นๆ ด้วย

5.2.5 ฤๅษีที่ปรากฏในพิธีบวงสรวง

คนอีสานรู้จักฤๅษีมานานในหลายชื่อ โดยฤๅษีถูกมองว่าเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ มีฤทธิ์ มีเดชกล้า และเป็นผู้รู้ในสรรพวิชา รวมทั้งเป็นผู้มีเมตตาเอื้ออาทรและมีคำพูดศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น ฤๅษีจึงได้รับการเอ่ยชื่อและถูกเชิญมาให้เป็นเกียรติในงานพิธีสำคัญๆ ของคนอีสาน โดยเฉพาะงานพิธีวางศิลาฤกษ์เพื่อก่อสร้างอาคารหรือปลูกก่อสร้าง ทำพิธีพุทธาภิเษก เป็นต้น โดยจะมีหมอพราหมณ์เป็นผู้เรียกเชิญฤๅษีทั้งหลายโดยชื่อเฉพาะหรือชื่อรวมว่า ฤๅษี 108 ให้มาร่วมเป็นเกียรติและอวยชัยให้พรต่อพิธีกรรมที่จัดขึ้น

ฤๅษีที่ได้รับเชิญและถูกเชิญมาเป็นเกียรติในงานพิธีสำคัญๆ ของคนอีสาน โดยเฉพาะงานพิธีบวงสรวง ก็คือ “ฤๅษีที่ปรากฏในพิธีบวงสรวง” เพราะในการทำพิธี หมอพราหมณ์จะเชิญฤๅษีต่างๆ มาร่วมเพื่อเป็นพยานรู้เห็นและอวยชัยให้พร ซึ่งฤๅษีในพิธีบวงสรวงเช่นนี้ บุญญาวัฒน์ นิลวรรณ ปราชญ์ชาวบ้านและหมอพราหมณ์ในพิธีกรรม ได้กล่าวว่า พิธีบวงสรวงจะต้องอ่านโองการเทพชุมนุมทุกครั้งโดยมีการเอ่ยถึงชื่อฤๅษีต่างๆ ก่อนที่จะทำพิธีกรรมอื่นๆ ต่อไป ดังนี้

“สาธุ อุภาสะ ข้าพเจ้าขอนมัสการ พระพุทธะคุณนัง พระอัมมะคุณนัง พระสังฆะคุณนัง พระศรีรัตนตรัย ... และลำดับต่อจากนี้ยังมีพระฤๅษีไซ้ไพร่ที่ได้บำเพ็ญพรตอยู่ตามเทือกเขาและถ้ำไม่กำหนด ตั้งแต่ฤๅษีนารอท ฤๅษีนารายณ์ ฤๅษีตาไฟ ฤๅษีตาแวว กไลโยภักดิ์ ฤๅษีพิราพ ฤๅษีบรมโกฏิ ฤๅษีปัญญาสถ ฤๅษีวิศวามิตร ฤๅษีกัสสปะ ฤๅษีไตรภพ ฤๅษีทศมณฑล ฤๅษีโคดม ฤๅษีโคบุตร ฤๅษีโพธิสัตว์ ฤๅษีเพชรฉลูภุญ ฤๅษีชนก ฤๅษีพรตมณี ฤๅษีพรหมเมศ ฤๅษีพระหม่นาเรศ จตุทิพยเนตร เกศโกมุด สัตบุศ สัตตบง ท้าวกระทั้งฤๅษีพิราพพิรอด ยอดด้ารับและไกรสร ขออัญเชิญทั้งฤๅษี 108 ที่ทรงศีลสังวรทั้งหมด ที่ทรงพรตพรหมจรรย์ อาศัยอยู่ทุกสถาน ป่าหิมพานต์ เขาไกรลาส สัตตบงกศ ขอเชิญท่านทั้งหมดจงเสด็จมาประสิทธิประสาทพร ให้พวกข้าพเจ้าจงถาวรวัฒนา ณ บัดนี้ ฯ” (บุญญาวัฒน์ นิลวรรณ, 2566 : สัมภาษณ์)

จากการแสดงโองการเทพชุมนุมในพิธีบวงสรวงดังที่กล่าว สะท้อนให้เห็นได้ว่า หมอพรหมณ์ผู้ทำพิธีบวงสรวง ไม่ว่าจะทำพิธีบวงสรวงเล็กหรือใหญ่ จะอันเชิญฤๅษีต่างๆ โดยชื่อตามลัทธิฤๅษี ซึ่งมีมานานและเป็นที่รู้จักกัน มิเช่นนั้น ก็จะไม่เอ่ยชื่อฤๅษีเหล่านั้นออกมาและกล่าวเชิญพวกท่านมาในพิธีบวงสรวงและประกอบพิธีกรรมเช่นนั้นๆ เช่น ฤๅษีทั้ง 108 ที่ทรงศีลสังวรทั้งหมดให้มาร่วมในพิธีบวงสรวงที่จัดขึ้น

5.2.6 ฤๅษีที่ปรากฏในการเป็นผู้สืบทอดวิชาธรรมฤๅษีและลัทธิฤๅษี

ครูฤๅษีและลัทธิฤๅษีมีความสัมพันธ์กับลูกศิษย์ในฐานะเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาให้แก่ลูกศิษย์ การเข้าเป็นสมาชิกลัทธิฤๅษีสามารถเป็นได้โดยการร่ำเรียนวิชาธรรมฤๅษีกับฤๅษีและถือบวชในสำนักฤๅษี อำนาจในการสืบทอดลัทธิฤๅษีสามารถรอบงำให้ลูกศิษย์ปฏิบัติตามลัทธิฤๅษีของครูฤๅษี และเชื่อว่าจะดลบันดาลให้เกิดผลแก่ผู้เรียนวิชาธรรมฤๅษีได้ ซึ่งจะมีตัวตนและอัตลักษณ์แตกต่างกันออกไป ผู้สืบทอดเป็นลูกศิษย์ที่มีความต้องการวิชาของฤๅษีที่เรียกว่าธรรมฤๅษีและเป็นครูบาอาจารย์ ฤๅษี เพื่อสืบทอดวิชาของฤๅษีและนำวิชาของฤๅษีไปถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์สืบทอดต่อไปได้ ฤๅษีมักเป็นผู้มีอำนาจเหนือกว่าคนทั่วไป ฤๅษีจากที่เคยปรากฏให้เห็นเป็นตำนานเรื่องเล่าอยู่อยู่ในสังคมไทย และอีสานผ่านตำนานการสร้างเมือง บันทึกลานเงินลานทอง วรรณคดีไทย นิทานชาดก และนิทานพื้นบ้านของไทย ก็ปรากฏภาพให้เห็นแบบเป็น “ฤๅษีเนรมิต” แก่พระธุดงค์ผู้ที่เดินทางไปปฏิบัติธรรมในป่า โดยเฉพาะที่ภูเขาควายในประเทศลาว พระมหาสิทธิชัย ธัมมวโร เจ้าอาวาสวัดหนองอีเฒ่าในจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้เล่าถึงการเข้าไปร่ำเรียนวิชาธรรมฤๅษีที่ภูเขาควายว่า ท่านได้พบกับฤๅษีที่กำลังต้มมามารับประทานอยู่ในถ้ำ แต่งชุดคล้ายกับคนปกติ จึงได้มองหน้ากันกับเพื่อนพระสงฆ์ที่ไปด้วยกัน และเกิดความสงสัยว่า ที่ภูเขาควาย มีมาฆาจารย์ด้วย หรือว่าพวกเราหิวข้าวจนตาลาย แต่เมื่อมองกลับไปอีกครั้งก็ไม่เห็นชายคนนั้นแล้ว เมื่อเดินทางไปอีกครั้งก็ไปเจอผู้ชายอีกคน ถือผ้าขาวม้าลายพาดบ่า และได้เดินเข้ามาหาพร้อมกับบอกว่า พระที่มีศีล รักษาศีลของความเป็นพระได้ดี ถึงจะเห็นฤๅษีเห็นเนรมิต และเห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์พิสดารของภูเขาควาย ถ้าเป็นพระไม่ดี ก็จะมีอันเป็นไปและได้เดินทางลงจากภูเขาควายไป ภูเขาควายเป็นแดนฤๅษี 108 ตน ซึ่งจะมีเป็นสายของฤๅษี เขาเรียกว่า “แดน” คือแดนฤๅษีดาวัว ฤๅษีตาไฟ ที่จะอยู่แดน 4-5 เป็นดินแดนของฤๅษีแต่ละเขต และผู้ที่มาเรียนจะต้องเรียนตามสายของแต่ละแดน ถ้าอยากรู้ว่า ผู้เรียนจะเรียนอยู่ในแดนใด พอตกกลางคืนมา ผู้เรียนจะเห็นทางเดินไปทางนั้นเท่านั้น (พระมหาสิทธิชัย ธัมมวโร, 2565 : สัมภาษณ์) ซึ่งจากที่กล่าวมานี้ ก็จะเห็นได้ว่า พระธุดงค์บางรูปได้พบปรากฏการณ์ฤๅษีและได้ร่ำเรียนวิชาธรรมฤๅษีและถือลัทธิฤๅษี (ถือศีลหรือข้อห้ามเป็นข้อวัตรปฏิบัติแห่งตนในการถือเว้น) จนนำวิชาธรรมฤๅษีและลัทธิฤๅษีมาสอนลูกศิษย์และถ่ายทอดกันต่อไป

บุญญาวัฒน์ นิลวรรณ นักปราชญ์ท้องถิ่นและหมอพรหมณ์ ได้กล่าวว่า ฤๅษีเริ่มเห็นเป็นตัวเป็นตนจากพระสงฆ์ที่เข้าไปเรียนวิชาธรรมฤๅษีที่ภูเขาควาย จนเข้ามาในภาคอีสานผ่านหลวงปู่สอน พุทะละมะ วัดเสิงสางในจังหวัดนครราชสีมา ท่านได้เดินทางไปเรียนวิชาคาถาอาคมกับฤๅษีที่ภูเขาควาย ในเขตประเทศลาวไปถึงเขตประเทศกัมพูชา (เขมรต่ำ) จนท่านได้ฉายาว่า “พระภิกษุ 6 แผ่นดินผู้มีวาจาสิทธิ์” (บุญญาวัฒน์ นิลวรรณ, 2566 : สัมภาษณ์) ประเด็นดังกล่าวนี้ พระครูอาคม วรปัญญา เจ้าอาวาสวัดประชาบำรุง บ้านแสนสุขในจังหวัดมหาสารคาม ก็ได้กล่าวเสริมว่า หลวงปู่พรมมา เขมจาโร

วัดสวนหินผนางคอยในจังหวัดอุบลราชธานี ได้เดินธุดงค์ไปเรื่อยๆ ฉันจำวันละครึ่ง บางครั้ง 7-8 วัน ถึงจะได้ฉันหนึ่งครั้งก็มี ท่านเดินไปจนถึงภูเขาควายในประเทศลาว ได้พบปู่ฤๅษีเป็นเณรคำ โดยเณรคำ บางครั้งจะปรากฏกายเป็นคนแก่ แต่บางครั้งก็เป็นเด็ก สิ่งเณรคำเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ก็คือมีแผลเป็นที่ คิ้วซ้ายโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นร่างคนแก่หรือเด็ก (พระครูอาคม วรปัญญา, 2566 : สัมภาษณ์)

พระครูวรดิตถ์ธรรมสาร เจ้าอาวาสวัดท่างามในจังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวไว้เช่นกันว่า หลวงปู่คำคะนิง จุลมณี วัดถ้ำคูหาสวรรค์ในจังหวัดอุบลราชธานี ก่อนบวชเป็นพระภิกษุ เคยเป็นฤๅษี ดาบสมาก่อน ท่านเที่ยวธุดงค์รอนแรมไปตามป่าเขาลำเนาไพรนานถึง 15 ปี ต้องการพ้นทุกข์ จึงหัน หน้าเข้าสู่ทางธรรม โดยไปขอเป็นศิษย์กับหลวงปู่สีห์ วัดพระธาตุท่าอุเทนในจังหวัดนครพนม แต่หลวงปู่สีห์ได้แนะนำให้ไปเรียนวิชาธรรมฤๅษีกับพระอาจารย์เหมยแทน ซึ่งเป็นพระผู้เคร่งครัดใน การปฏิบัติธรรมและได้สอนการพิจารณาอสุภกรรมฐาน โดยนำหลวงปู่คำคะนิงได้ไปนั่งพิจารณา ขากศพกลางป่าลึก จนสภาวะจิตของหลวงปู่เข้มแข็ง เกิดเป็นพลังจิตสูงขึ้น ซึ่งต่อมาความทราบถึง เจ้าศรีสว่างวัฒนา เจ้ามหาชีวิตแห่งประเทศไทยในขณะนั้น และเกิดความเลื่อมใสในปฏิบัติของ หลวงปู่คำคะนิง จึงได้ขอขมาต่อหลวงปู่เพื่อขอลงผมของท่านที่ยาวถึงเอว ซึ่งหลวงปู่คำคะนิงก็ได้ อนุญาต แต่มีข้อแม้ว่าจะต้องขอบวชเป็นพระภิกษุก่อน (พระครูวรดิตถ์ธรรมสาร, 2566 : สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงเห็นได้ว่า จากการร่ำเรียนสายลัทธิฤๅษีนั้น การเข้ามาของฤๅษี ในอีสาน มีภาพปรากฏในฐานะเป็นผู้ที่ไปร่ำเรียนวิชาธรรมฤๅษีมาจากฤๅษีที่ปรากฏให้เห็นเป็น “ฤๅษีเณรมิต” ที่ภูเขาควายในประเทศลาวมาก่อน จากนั้นผู้ที่เรียนรู้จึงได้นำวิชาธรรมฤๅษีมาถ่ายทอด ให้แก่ลูกศิษย์ของตนๆ ได้มาขอร่ำเรียนสืบต่อมา จึงทำให้ฤๅษีและลัทธิฤๅษีเป็นที่รู้จักกันมาเป็นลำดับ ในสังคมอีสานตามยุคสมัย

5.3 ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

ในสังคมอีสานสมัยใหม่ วิธีการบริโภคได้ถูกแทนที่ด้วยมูลค่าเชิงสัญลักษณ์ คือ การไม่ให้ความหมายของสินค้าในเชิงวัตถุใช้สอย หากแต่นั่นความแตกต่างของการให้ความหมายทางสังคม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของสัญลักษณ์ต่างๆ อย่างไรก็ตาม สังคมบริโภคก็มีลักษณะที่สำคัญ คือการจัด สภาพแวดล้อมของพื้นที่ให้เต็มไปด้วยวัตถุมากมาย ที่ลวงให้ผู้คนอยู่ในพื้นที่หลอกล่อสังคมแห่งความ เป็นจริงภายนอกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน เพื่อช่วงชิงการนำในเชิงอำนาจ ทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดวาทกรรม ดังจะเห็นได้จากรายการต่างๆ ในทีวีหรือสื่อ ตลอดจนนายทุนทาง เศรษฐกิจและการเมือง เข้ามาจัดระเบียบสังคมของฤๅษีและสร้างวาทกรรมฤๅษีให้เป็นผู้สร้างลัทธิ สมัยใหม่ และตัวตนของฤๅษีเองก็ต้องปรับเปลี่ยนและประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ เพื่อความอยู่รอดและทำให้เป็นรับรู้ของสังคมสมัยใหม่ (ปริทรรศ หุตางกูร, 2549 : 46) ปรากฏการณ์ ฤๅษีถูกมองเห็นได้ผ่านโลกของความศักดิ์สิทธิ์ และอาจกลายเป็นพื้นที่ทางเลือกในสังคมแบบทุนนิยม ที่ผู้คนให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่ามิติทางศาสนา วิธีปฏิบัติและพฤติกรรมของฤๅษีจึงถูกสร้างให้เป็น มหรสพแห่งความบันเทิงของผู้คนเมืองในสังคมสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างรายการใน รูปแบบของเรียลลิตีโชว์ ที่เน้นการนำเสนอภาพแทนของผู้คนแบบสมจริง ลักษณะดังกล่าว ก็คือ การสร้างสภาวะความจริงเสมือนผ่านสื่อและเทคโนโลยี ที่นับว่ามีอิทธิพลเชิงอำนาจในการผลิตสร้าง ภาพตัวแทนของวัตถุหรือปรากฏการณ์บางอย่างทางสังคม โดยการจำลองความเสมือนจริงภายใต้

เงื่อนไขที่ว่า ของจริงจะมีหรือไม่หรือเป็นเช่นไรไม่สำคัญ เพราะเทคโนโลยีสามารถสร้างขึ้นได้ให้กลายเป็นความจริงของตัวมันเอง (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551 : 472)

ฤๅษีในอดีตจากปรากฏให้เห็นภาพตัวตนผ่านตำนานเรื่องเล่าในวรรณคดีไทย นิทานชาดก นิทานพื้นบ้านของไทยและการสืบทอดวิชาที่มีทั้งฤๅษีฆราวาสและฤๅษีพระสงฆ์ที่เป็นเกจิอาจารย์ไปเรียนรู้และสืบทอดวิชาธรรมฤๅษีมา จึงได้ปรากฏฤๅษีในยุคสมัยใหม่ขึ้น โดยฤๅษีภายใต้วิธีคิดใหม่ในยุคสถานะเหนือจริง ไม่ได้อยู่ที่ว่ามีจริงหรือไม่จริง มีอิทธิฤทธิ์หรือไม่มีอิทธิฤทธิ์ แต่ว่าฤๅษีกลายเป็นพื้นที่ในการบริโภคของมนุษย์ ภายใต้ระบบทุนนิยมที่สร้างลักษณะของความแปลกตาแปลกใหม่ขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลวิธีในการเล่าเรื่องของผู้ดำเนินรายการ ที่สามารถทำให้เกิดความตื่นเต้นเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมได้ ดังตัวอย่างในตอนที่ว่า ปรากฏการณ์ฤๅษีถูกสร้างสรรค์ผ่านรายการสารคดี และมีการถ่ายทอดตามสื่อต่างๆ เช่น ทีวี เฟซบุ๊ก ยูทูบ และสื่อสำนักพิมพ์ออนไลน์ เพื่อสร้างความปฏิหาริย์และภาพลักษณ์ของความเป็นฤๅษีให้ปรากฏในสังคมสมัยใหม่ให้เห็นได้ ดังผู้วิจัยจะนำเสนอให้เห็น ดังนี้

5.3.1 ปรากฏการณ์ฤๅษีพุทธจรัล

จากตำนานเรื่องเล่าที่ปรากฏให้ได้อ่านและได้รู้เกี่ยวกับฤๅษีผ่านคัมภีร์ทางศาสนา วรรณคดีไทย นิทานชาดก และนิทานพื้นบ้านของไทยที่คนไทยและคนอีสานรับรู้ ก็กลับได้เห็นฤๅษีเป็นตัวเป็นตนจริง ในแง่ที่ว่า ผู้ที่อ้างตนว่าเป็นฤๅษีได้ไปจำเรียน “โยคสูตร” มาจากมหาโยคฤๅษีในอินเดีย จึงแสดงตนเป็นว่า “ฤๅษีพุทธจรัล” ในอัตลักษณ์ว่า ท่านสามารถทำสมาธิและมีฌาน จึงสามารถเหาะลอยตัวจากพื้นดินได้ในปี พ.ศ. 2554 สื่อสารมวลชนได้รับรู้เรื่องอัศจรรย์นี้ของฤๅษี จึงตีข่าว เล่นข่าว และทำให้ดูเป็นข่าวสารที่ตื่นเต้นของคนไทยเป็นอย่างมาก

โพสต์ทูเดย์ ได้รายงานข่าวปรากฏการณ์ฤๅษีแบบเป็นตัวตนจริงว่า ฤๅษีพุทธจรัล เป็นฤๅษีที่ปรากฏให้เห็นภาพผ่านสื่อสำนักพิมพ์ออนไลน์ เฟซบุ๊ก ยูทูบ และทีวี เป็นท่านแรกในยุคอีสานสมัยใหม่ ที่เป็นเจ้าของอาศรมอมราวดี อายุเวทย์ อำเภอมะแมริม จังหวัดเชียงใหม่ มีชื่อจริงว่า ดร. พุทธจรัล นันสุนานนท์ อายุ 70 ปี อดีตเป็นผู้จัดการวงดนตรีดิอิมพอสซิเบิล และเป็นเจ้าสำนักอาศรมที่สร้างขึ้น เมื่อวันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2554 ที่อาศรมอมราวดี โดยฤๅษีพุทธจรัลได้สร้างปรากฏการณ์ฤๅษีที่ลอยตัวให้ผู้คนและสื่อได้เห็น ท่านได้กล่าวไว้ว่า การเหาะลอยตัวครั้งนี้จะเป็นการโชว์ให้ดูเป็นครั้งสุดท้าย และจะไม่ทำอีกต่อไปแล้ว เพราะตอนนี้อายุ 69 ปี ย่าง 70 ปีแล้ว แต่สังขารก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคในการทำการโยคสูตรแต่อย่างใด ทว่าการเหาะลอยตัวแต่ละครั้งนั้นก็ใช้พลังมาก ทั้งทางร่างกายและจิตใจต้องมีสมาธิ จิตใจต้องแน่วแน่อย่างสูง รวบรวมพลังทั้งฌาน ลมปราณ จิตใจ และร่างกายให้เป็นหนึ่ง จากนั้นติดตัวให้ลอยขึ้นไปในอากาศในท่าเริ่มต้น การเหาะลอยตัวหรือที่เรียกกันว่าโยคสูตรในอดีต ต้องมีความพร้อมสมบูรณ์ทั้งทางจิตและกาย เรียกว่ามีสิทธิ มีฤทธิ์ การมีสิทธิมีฤทธิ์ดังนั้นก็สามารเหาะลอยตัวได้ (โพสต์ทูเดย์, 2554) แต่สังคมในยุคปัจจุบัน มีการศึกษาที่ไม่ได้เปิดเผยศักยภาพอย่างเต็มเปี่ยม ถึงแม้ว่าโยคสูตรได้พัฒนาไว้ชัดเจนว่า คนมีสิทธิและมีฤทธิ์ ถ้าคนได้ศึกษาและบริกรรมโยคสูตรตามหลักที่ถูกต้อง ซึ่งการเหาะลอยตัวด้วยโยคสูตร ฤๅษีพุทธจรัลได้ศึกษาค้นคว้า และได้เรียนรู้มาจากอาจารย์มหาฤๅษีมหาโยคิ และได้คิดหลักสูตรนี้ขึ้นมาเอง แต่ว่าท่านไปพบในวิชาโยคสูตร ซึ่งเป็นความรู้ของฤๅษีที่มีอยู่แล้ว

ภาพที่ 31 ฤๅษีพุทธจรรลยตั๑ให้ผู้คนและสือได้เห็น
ภาพโดย โปสตั๑ุเคย (เมื่อวันทึ่ 6 กันยายน 2554)

จากปรากฏการณ์ฤๅษีพุทธจรรลยตั๑ที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้พบว่า ในปี พ.ศ. 2554 ฤๅษีพุทธจรรลยที่แสดงตนให้ปรากฏในสังคมไทยนั้น ยังไม่ได้เป็นที่โด่งดังมาถึงภาคอีสาน ยังดูเงียบในภาพที่ปรากฏจริง เพราะยังไม่มีผู้คนที่ให้ความสนใจมากนัก จนมาถึงปี พ.ศ. 2558 ก็ได้เกิดปรากฏการณ์ฤๅษีที่ฮือฮาไปทั่วโลกขึ้นในจังหวัดมหาสารคาม ดังที่เอกสิทธิ์ แคนเสาร์ ลูกศิษย์คนหนึ่งในสำนักฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหามนต์) ในจังหวัดมหาสารคาม ได้แสดงทัศนะไว้ว่า ตนได้ดูข่าวทางโทรทัศน์ช่องหนึ่ง ได้เห็นฤๅษีพุทธจรรลยหรือฤๅษีปรองดอง เจ้าสำนักฤๅษีที่อาศรมอมราวดีอายุเวทย์ ได้สาธิตการเหาะลอยตั๑ให้ลูกศิษย์ได้ชมและได้บันทึกภาพไว้ โดยขั้นตอนเหาะลอยตั๑ ก็ได้นำพูกมาบูไว้เพื่อการรองรับเวลาที่ตั๑องลงจากการเหาะลอยตั๑ขึ้น จากนั้นฤๅษีพุทธจรรลยก็ได้นั่งขัดสมาธิพนมมือและทำการติดตั๑ขึ้นไปกลางอากาศ ซึ่งในการลอยตั๑แต่ละครั้งนั้น ฤๅษีพุทธจรรลยได้ลอยตั๑สูงประมาณ 80-90 เซนติเมตร บางครั้งก็สูงประมาณ 1 เมตร และจะร่วงลงสู่พูกที่รองรับตามแรงโน้มถ่วงของโลกอย่างแรง และยังเหาะลอยตั๑สูงก็ยิ่งตกแรง โดยฤๅษีพุทธจรรลยได้เรียกการเหาะลอยตั๑ดังกล่าวว่าเป็นการทำโยคสูตร ที่คนทั่วไปก็สามารถทำได้ แต่ต้องมีการฝึกฝนมาก่อน ซึ่งล้วนแต่เกิดจากอำนาจของธรรมฤๅษีทั้งสิ้น (เอกสิทธิ์ แคนเสาร์, 2566 : สัมภาษณ์)

เอกพงษ์ ศรีวิชัย ลูกศิษย์คนหนึ่งในสำนักอาศรมปฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง) บ้านตัวในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งได้ดูรายการจากยูทูบ ได้กล่าวสอดคล้องกับเอกสิทธิ์ แคนเสาร์ ไว้ว่าการเหาะลอยตั๑ครั้งนั้น เป็นผลมาจากการที่ฤๅษีพุทธจรรลยได้ร่ำเรียนวิชามาจากมหาฤๅษีมเหโยคีเกี่ยวกับการทำการโยคสูตร โดยต้องใช้พลังมากทั้งทางร่างกายและจิตใจ ต้องมีสมาธิ จิตใจต้องแน่วแน้อย่างสูง รวบรวมพลังทั้งฌาน ลมปราณ จิตใจ และร่างกาย ให้เป็นหนึ่ง ถึงจะสามารถติดตั๑ให้ลอยขึ้นไปในอากาศในท่ายนั่งสมาธิได้ การเหาะลอยตั๑หรือเรียกกันว่า โยคสูตร นี้ เป็นการใช้วิธีกระเด็งตั๑

ลอยขึ้น โดยใช้กล้ำเนื้อบริเวณสะโพกกับกล้ำเนื้อต้นขาแดงลอยตัวขึ้น และที่สำคัญต้องมีวิชาที่เรียนรู้มากับฤๅษีด้วย จึงจะทำการเหาะลอยตัวได้ (เอกพงษ์ ศรีวิชัย, 2566 : สัมภาษณ์)

ปรากฏการณ์ฤๅษีพุทธจรัลดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นได้ว่า ฤๅษีพุทธจรัลเป็นผู้ทำให้เกิดการตื่นตัวของฤๅษีในสังคมอีสานสมัยใหม่ จากนั้นเป็นมาเรื่อยๆ เพราะว่าจากการที่ลัทธิฤๅษีและฤๅษีปรากฏภาพอยู่เพียงในตำนานเรื่องเล่าผ่านตำนาน บันทึก วรรณคดีไทย นิทานชาดก และนิทานพื้นบ้านของไทย รวมทั้งเรื่องเล่าฤๅษีเนรมิตที่ภูเขาควายและอื่นๆ เช่น พระเครื่องและพระบูชา ฤๅษีและการเอ่ยถึงชื่อฤๅษีต่างๆในพิธีบวงสรวงเท่านั้น มิใช่เป็นปรากฏการณ์ฤๅษีที่เป็นภาพจริง ก็เกิดภาพฤๅษีที่เหาะตัวลอยตัวขึ้นได้จริงด้วยพลังสมาธิและจิตที่มีฌานตามหลักโยคสูตรขึ้นเป็นครั้งแรก จนนำไปสู่ปรากฏการณ์ฤๅษีจริงที่เกี่ยวกับฤๅษีและสำนักฤๅษีเกิดขึ้นในจังหวัดมหาสารคาม

5.3.2 ปรากฏการณ์ฤๅษีในการชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 ในจังหวัดมหาสารคาม

จังหวัดมหาสารคาม เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคอีสาน แต่ได้รับเกียรติให้เป็นเจ้าภาพในการจัดงานชุมนุมฤๅษีโลกเป็นครั้งที่ 2 ของเอเชีย ซึ่งมีขึ้นระหว่างวันที่ 18 - 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560 โดยได้จัดขึ้น ณ สำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) บ้านแสนสุข ตำบลนาสีนวน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม โดยได้มีการรวมตัวฤๅษีทุกอาศรมจากทั่วโลกเป็นจำนวนมาก เพื่อประกอบพิธีตามความเชื่อของลัทธิฤๅษี การที่ฤๅษีรวมตัวกันเพื่อประกอบพิธีใหญ่ตามความเชื่อ โดยเป็นการรวมตัวของครูบาอาจารย์ในลัทธิฤๅษีทุกสำนักที่มีชื่อ เป็นฤๅษีในทุกอาศรมและหมอมอธรรมทั่วประเทศไทย จำนวนมากกว่า 300 ท่านทั่วโลก การประกอบพิธีตามลัทธิฤๅษีในครั้งนี้ มีพิธีสำคัญ ก็คือ 1) พิธีบวชฤๅษี 2) พิธีบวชหมอมอธรรมอีสาน 3) พิธีตั้งศาลขึ้นชั้นลงช่วงธรรมทรง และ 4) พิธีสวดนพพระเคราะห์แก้ปีชงปลงปีเสีย การรวมตัวของเหล่าฤๅษีและหมอมอธรรมจำนวนมากในครั้งนี้ มีการนัดหมายกันจากเฟซบุ๊กและเครือข่ายฤๅษีจากทั่วโลก โดยมีผู้เข้าร่วมพิธีที่ได้เดินทางมาจากหลายประเทศ ถือว่าเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านการปฏิบัติธรรมของฤๅษีจากทั่วทุกมุมโลกทีเดียว (มติชนออนไลน์, 2560)

ภาพที่ 32 การรวมตัวของครูบาอาจารย์ทุกสำนักฤๅษีทุกอาศรมทั่วโลก

ภาพโดย มติชนออนไลน์ (2560)

จากปรากฏการณ์ฤๅษีในงานชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 ของเอเชียในจังหวัดมหาสารคาม ข้างต้นนั้น ได้สร้างความฮือฮาและตื่นตัวเรื่องฤๅษีในสังคมอีสานสมัยใหม่ เนื่องจากจังหวัดมหาสารคามได้รับเกียรติเป็นเจ้าภาพจัดงานชุมนุมฤๅษีโลกครั้งนี้ และยังมีผู้เข้าร่วมงานเป็นฤๅษีและหมอธรรมกว่า 300 ท่าน ถือว่าเป็นการรวมตัวของบรรดาฤๅษีจากหลายประเทศ นอกเหนือจากฤๅษีในประเทศไทย เช่น จีน ไต้หวัน เวียดนาม ฮองกง รวมถึงหมอธรรมทั่วประเทศด้วย ฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหานนท์) เจ้าสำนักฤๅษีอาจารย์โก๋ เป็นเจ้าภาพจัดสถานที่งานชุมนุมฤๅษีโลกในครั้งนี้ ซึ่งได้กล่าวถึงการจัดงานว่า การเริ่มงานได้มีนายภูสิต สมจิตต์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม เดินทางมาเป็นประธานฝ่ายฆราวาส และมีพระเทพสิทธิธำมรงค์ เจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม วัดมหาชัย เป็นประธานฝ่ายสงฆ์และจุดเทียนชัยในพิธีสวดนพเคราะห์ การชุมนุมฤๅษีโลกในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญที่ตั้งไว้ก็เพื่อเป็นการพบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของพวกฤๅษีในด้านการปฏิบัติธรรมและความเป็นไปของฤๅษีจากทั่วโลก โดยมีการนัดแนะกันผ่านสื่อสมัยใหม่ คือ เฟซบุ๊กและทางโทรศัพท์ (ฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหานนท์), 2565 : สัมภาษณ์)

แม้การดำรงตนของฤๅษีจะถูกมองว่า เป็นตัวแทนของโลกเก่าโบราณ แต่การจัดงานชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 ในจังหวัดมหาสารคาม ก็แสดงให้เห็นว่า บรรดาฤๅษีได้มีการปรับตัวให้เข้ากับโลกยุคโซเชียล พ่อเสถียร อวรรณ ปราชญ์ชาวบ้านในอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ได้อธิบายถึงการชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 ไว้ว่า ท่านได้เข้าร่วมงานชุมนุมฤๅษีโลกมาตลอด ทั้งครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 โดยการที่ฤๅษีทั้งหลายมาร่วมงานชุมนุมฤๅษี เกิดขึ้นผ่านการนัดหมายกันทางโทรศัพท์และผ่านการเล่นเฟซบุ๊ก ซึ่งการจัดงานครั้งนี้ถือว่าการจัดงานชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 แล้ว โดยมีหมอธรรมหรือผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความรู้เรื่องวิชาอาคม ได้เดินทางมาเข้าร่วมงาน และมีฤๅษีระดับครูบาอาจารย์ได้มาร่วมงาน การชุมนุมฤๅษีโลกในครั้งนี้เป็นจำนวนมาก (เสถียร อวรรณ, 2565 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 33 สถานที่จัดงานชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 ที่สำนักฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหานนท์)

ภาพโดย เอกสิทธิ์ แคนเสาร์ (เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2560)

ปรากฏการณ์ฤๅษีในการชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 ดังกล่าว เป็นไปอย่างประสบผล ดังที่ เอกสิทธิ์ แคนเสาร์ ลูกศิษย์คนหนึ่งของสำนักฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหามนต์) ได้สะท้อนให้เห็นภาพว่า ปรากฏการณ์ฤๅษีโลกที่เกิดขึ้นในสังคมอีสานเป็นครั้งที่ 2 ซึ่งตนได้เดินทางไปร่วมงานการชุมนุมฤๅษีมา 2 ครั้ง การจัดงานชุมนุมฤๅษีจัดขึ้นที่สำนักฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหามนต์) เป็นเพราะเห็นว่าเป็นสถานที่เหมาะสมและเป็นสถานที่สามารถรองรับมิตรสหายที่เดินทางมาร่วมชุมนุมได้จำนวนมาก มีข้าวปลาอาหารพร้อม มีการสัจจรไปมาสะดวก และเป็นสถานที่ที่ได้ทำมาตั้งแต่สมัยครูบาอาจารย์ ก่อนหน้านั้นแล้ว ทั้งนี้ก็เนื่องจากตนได้มีโอกาสติดตามฤๅษีอาจารย์โก๋ไปปลุกเสกวัตถุมงคล ได้พบครูบาอาจารย์ที่เป็นฤๅษีที่เป็นกันเองและเข้ากันได้ ประธานฤๅษีโลกก็เป็นที่รู้จักกันมานานแล้ว มีคนเคารพ ด้วยธรรมและเกื้อหนุน ฤๅษีได้ยกขึ้นเป็นประธานด้วยความเคารพกันในการฤๅษี มีการประสานงาน และมีการยอมรับกัน ซึ่งเจ้าของพื้นที่จัดงานชุมนุมฤๅษี ได้เป็นผู้ประสานงานด้วยความเชื่อมั่นต่อครูบาอาจารย์ที่เป็นฤๅษี ประสานงานร่วมกัน งานชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 สามารถเกิดขึ้นได้สำเร็จ ด้วยบารมีของฤๅษีทั้งหลายในพื้นที่ของจังหวัดมหาสารคาม (เอกสิทธิ์ แคนเสาร์, 2565 : สัมภาษณ์)

รัตนชัย ภูนาดอน ลูกศิษย์คนหนึ่งของสำนักฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหามนต์) ก็ได้กล่าว ปรากฏการณ์ฤๅษีในงานชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 ไว้เช่นกันว่า ปรากฏการณ์ฤๅษีที่เกิดขึ้นได้ครั้งนี้ มีคนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในพิธีจำนวนมากขึ้น เป็นการเป็นอยู่และเป็นไปของผู้คนในสังคมอีสาน สมัยใหม่ แล้วมีการจัดงานที่เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรม ได้รู้จักกลุ่มคนมากขึ้น ด้วยสถานการณ์ บ้านเมือง ตนจึงอยากให้จัดงานชุมนุมฤๅษีโลกขึ้นมาอีก เพื่อให้วงการฤๅษีเป็นที่ประจักษ์ต่อผู้คนได้ มากยิ่งขึ้น คนสมัยใหม่ที่ดูฤๅษีก็มีมากอยู่ ซึ่งฤๅษีในสังคมสมัยใหม่ยังมีการรักษาลัทธิฤๅษี และมา เรียนมนต์คาถาของฤๅษี เพื่อไปรักษาครอบครัวของผู้คนในชุมชนได้ ก็เป็นการประหยัศทรัพย์สินและ เวลาได้ กันดีกว่าที่จะเดินทางไปโรงพยาบาลในทุกครั้ง ลูกศิษย์ฤๅษีที่เป็นคนรุ่นใหม่ชอบฤๅษีและ ลัทธิฤๅษีมีภาพที่ปรากฏให้เห็นมากขึ้น โดยคนรุ่นใหม่มีอายุตั้งแต่ 17 ปีขึ้นไป เข้ามาหาฤๅษี เข้ามา ร่ำเรียนวิชาธรรมฤๅษี และเป็นลูกศิษย์ของฤๅษี ซึ่งเป็นทางเลือกหนึ่งในลัทธิความเชื่อที่มี และ เชื่อมร่วมกับสังคมสมัยใหม่ที่เชื่อมั่นในลัทธิฤๅษี (รัตนชัย ภูนาดอน, 2565 : สัมภาษณ์)

จากปรากฏการณ์ฤๅษีในอีสานสมัยใหม่ที่กล่าวมาข้างต้น เอกสิทธิ์ แคนเสาร์ ได้สะท้อนไว้ เช่นกันว่า การจัดงานชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 เป็นการจัดงานที่มีความพร้อมทั้งสถานที่ อาหาร และการสัจจรไปมา ลูกศิษย์ผู้ช่วยงานก็มีการช่วยกันอย่างเต็มที่ และการจัดงานก็ได้มีผู้เข้าร่วมงานที่เป็น คนรุ่นใหม่โดยมีอายุตั้งแต่ 17 ปีขึ้นไปและมีความสนใจที่จะเป็นฤๅษีมากขึ้น ทำให้สังคมอีสานสมัยใหม่ มีการยอมรับฤๅษีมากขึ้นด้วยเช่นกัน ในการจัดงานฤๅษีโลกครั้งแรกได้จัดขึ้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี ที่ อาศรมฤๅษีนิเทพ ตำบลโพธิ์พระยา อำเภอมะเมือง โดยมีเหล่าฤๅษีกว่า 400 คนจากทั่วโลก เข้าร่วมพิธี สถาปนาฤๅษีและไหว้ครูบูรพาจารย์ ภายในงานก็ได้ประกอบพิธีไหว้ครู พร้อมกับพิธีสถาปนาแต่งตั้ง ฤๅษีนิเทพ (อาจารย์ทรัพย์) ขึ้นเป็นผู้สืบทอดประเพณีบวชธรรมฤๅษี พร้อมกันนั้นก็ให้มีพิธีเลื่อนชั้น ฤๅษีชั้นธรรมบรรลุ พิธีบวงสรวงเหล่าเทพเทวา ครูบาอาจารย์ จุตเทียนชัยพุทธาภิเษกหลวงพ่อดู รุ่น 118 ปี สิทธิราชาโชค พิธีบวชฤๅษีตามแบบฉบับเดิม พิธีหุงวุ้นน้ำมัน 108 มีฤๅษีนั่งในกระทะ น้ำมันที่เดือด ตลอดจนการแสดงอิทธิฤทธิ์ของเหล่าบรรดาฤๅษีที่มาจากหลายประเทศ ถือว่าเป็น การรวมตัวกันครั้งแรกอย่างเป็นทางการ ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ส่วนการจัดงานชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 3 ได้นัดหมายกันว่าจะได้จัดขึ้นที่จังหวัดสตูล แต่ยังไม่ได้กำหนดวัน เดือน และปีอย่างเป็นทางการ

(เอกสิทธิ์ แคนเสาร์, 2565 : สัมภาษณ์) การจัดงานชุมนุมฤๅษีโลกในครั้งที 2 สะท้อนให้เห็นถึงการเกิดปรากฏการณ์ฤๅษีทีได้มีผู้เข้าร่วมงานทีเป็นคนรุ่นใหม่ ความเป็นอีสานสมัยใหม่จึงเกิดขึ้น โดยอีสานคนรุ่นใหม่มีความสนใจทีจะเรียนรู้วิชาธรรมฤๅษีมากขึ้น ทำให้สังคมอีสานสมัยใหม่มีการยอมรับลัทธิฤๅษีมากขึ้นกว่าในอดีตมา

5.3.3 ปรากฏการณ์ฤๅษีในงานชุมนุมฤๅษีทีตักสิลาอีสาน

หลังจากทีได้มีการจัดงานชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที 2 ในปี 2560 แล้ว อีกสองปีถัดมา ฤๅษีทั่วยุไทยก็ได้อจัดงานชุมนุมฤๅษีครั้งใหญ่ทีตักสิลาอีสาน จังหวัดมหาสารคาม ในชื่อยว่า “งานพุทธศาสตร์ มุณีศิลป์ ภูมิปัญญาพื้นถิ่นตักสิลา 2019” เพื่่อมุ่งสร้างองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และความเชื่อแต่ละท้องถิ่น ขณะที่สถาบันวิจัยสืได้ออกไปรับรองผ้ายันต์พระสิงห์ใหญ่สุดในไทย ในวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2562 พระครูปลัดนิพนธ์ กิตติสโร ซึ่งถือวว่าเป็นฤๅษีสายสงฆ์ (เป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษี) ทีได้เข้าร่วมในงานชุมนุมฤๅษีทีตักสิลาอีสานด้วย ได้อธิบายให้เห็นปรากฏการณ์ฤๅษีในอีสานสมัยใหม่ไว้ว่า งานชุมนุมฤๅษีครั้งนี้ได้จัดขึ้นที่ลานหน้าทีว่าการอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม โดยมีนายเกียรติศักดิ์ จันทรา ผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม เป็นประธานเปิดงานพุทธศาสตร์ มุณีศิลป์ ภูมิปัญญาพื้นถิ่นตักสิลา 2019 เพื่่อเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมและมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น และความเชื่อแต่ละท้องถิ่น ให้เกิดขึ้นในรูปแบบของวิชาการ เพื่่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่จากการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในความหลากหลายทางวัฒนธรรม (พระครูปลัดนิพนธ์ กิตติสโร, 2565 : สัมภาษณ์)

ภาพที 34 ฤๅษีจากทั่วยุประเทศและในย่านเอเชียมา่วมชุมนุมกันในงาน
พุทธศาสตร์ มุณีศิลป์ ภูมิปัญญาพื้นถิ่นตักสิลา 2019 จังหวัดมหาสารคาม
ภาพโดย เอกสิทธิ์ แคนเสาร์ (เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2560)

สิ่งทีน่าสนใจในการจัดงานชุมนุมฤๅษีทีตักสิลาอีสานครั้งนี้ ก็คือปรากฏการณ์ฤๅษีทีเปิดกว้างทางวัฒนธรรมและศาสตร์สาขาต่างๆ ในเชิงวิชาการ โดยงานชุมนุมฤๅษีทีจัดขึ้น ถือเป็นการรวมตัวของ

ฤๅษีครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่งในจังหวัดมหาสารคาม โดยมีพวกรูๅษีได้เดินทางมาจากทั่วทุกภาคของประเทศไทย รวมทั้งฤๅษีทั้งหลายจากต่างประเทศ เช่น ไต้หวัน ฮองกง มาเลเซีย ผู้ได้เดินทางมาร่วมงานครั้งนี้ด้วย ฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหามนต์) เจ้าสำนักฤๅษีอาจารย์โก๋ ได้อธิบายว่า กิจกรรมในงานชุมนุมฤๅษีมีการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาจาก 9 ประเทศ มาให้ประชาชนได้สักการะบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคล โดยได้ประดิษฐานไว้ ณ บริเวณหอพระประธานกันทรวิชัย พร้อมกับการจัดเสวนาวิชาการ โดยฤๅษีที่มาร่วมงานและผู้สนใจทั่วไป ทั้งนี้เพื่อรวบรวมหลักวิชาการในหัวข้อต่างๆ การแสดงศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญา 4 ภาค พิธีครอบครุณาฤๅษีศาสตร์ ซึ่งเป็นศาสตร์ด้านศิลปะการแสดงของชาติไทย ตามแบบโบราณราชสำนักกราชประเพณีและพิธีบายศรีสู่ขวัญตัวที่เป็นการเรียกขวัญและกำลังใจให้มาอยู่กับเนื้อกับตัวตามประเพณีของภาคอีสาน (ฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหามนต์), 2565 : สัมภาษณ์)

ปรากฏการณ์ฤๅษีที่สำคัญในงานชุมนุมฤๅษีครั้งนี้ ก็คือมีการรับรองสถิติจากสถาบันริปลีส์¹ ได้มอบประกาศนียบัตร Ripley's Certificate เพื่อรับรองสถิติผ้ายันต์พระสิงห์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ขนาดความกว้าง 16 เมตร ยาว 16 เมตร โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม และมูลนิธิฤๅษีพระมุนีแห่งประเทศไทยร่วมกันจัดขึ้นอีกด้วย ว่าที่พันตรีประภาส สะท้านอิทธิฤทธิ์ วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคามและนักวิชาการด้านวัฒนธรรม ได้ระบุว่า ตามที่จังหวัดมหาสารคาม โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคามและมูลนิธิฤๅษีพระมุนีแห่งประเทศไทย ได้ร่วมกันกำหนดแผนงานและจัดงานพุทธศาสตร์ มุนีศิลป์ ภูมิปัญญาพื้นถิ่นตักสิลา 2019 ที่ซึ่งมีฤๅษีทั่วโลกจำนวนมากทั้งจากประเทศไทยและต่างประเทศ มาร่วมจำนวนมากครั้งนี้ ถือเป็นการสร้างองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมและมรดกภูมิปัญญาพื้นถิ่นและความเชื่อ ให้เกิดขึ้นในรูปแบบของวิชาการ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ จากการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิในศาสตร์ต่างๆ มาถ่ายทอดองค์ความรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันตามสภาพสังคม วัฒนธรรม และความเชื่อ

ในการชุมนุมฤๅษี ครั้งที่ 2 ที่ตักสิลาอีสานในปี 2562 เจ้าสำนักอาศรมปูฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง) ได้กล่าวถึงนายเทพฤทธิ์ แก้วแสน ผู้ได้เดินทางมาเป็นประธานฤๅษีโลกในครั้งนี้ด้วยว่า การจัดงานขึ้นก็เพราะเห็นความสำคัญของการให้ความรู้ในเรื่องศาสตร์และศิลป์ต่างๆ แก่คนที่ยังมิรู้ให้ได้รับรู้ มีอาจารย์และวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิเดินทางมาร่วมมากมาย โดยเดินทางมาจากทั่วประเทศทั้ง 4 ภาคและทั่วโลก โดยเฉพาะในแถบเอเชีย เช่น ไต้หวัน ฮองกง มาเลเซีย คนที่เชื่อในลัทธิฤๅษีส่วน

¹ พิพิธภัณฑ์ริปลีส์ เชื่อหรือไม่! (Ripley's Believe It or Not! Museum) คือ พิพิธภัณฑ์ที่เต็มไปด้วยสิ่งสะสมสุดพิสดารจากทั่วทุกมุมโลกของโรเบิร์ต ริปลีย์ (Robert Ripley) โดยแรกเริ่มเดิมทีเมื่อปี ค.ศ.1918 นั้น โรเบิร์ต ริปลีย์ยังเป็นเพียงแค่เจ้าของคอลัมน์การ์ตูนกีฬาที่ชื่อ Champs & Chumps ในหนังสือพิมพ์ New York Globe ต่อมาในปี ค.ศ.1919 เขาก็ได้เริ่มต้นรวบรวมเรื่องจริงแปลกๆ มาลงในคอลัมน์ดังกล่าวและเปลี่ยนชื่อคอลัมน์เป็น Believe It or Not! ภายหลังเมื่อหนังสือพิมพ์ New York Globe ปิดตัวลงในปี ค.ศ.1923 โรเบิร์ต ริปลีย์ก็ได้ตัดสินใจย้ายคอลัมน์ของเขาไปลงในหนังสือพิมพ์ New York Evening Post และเริ่มจ้างนักวิจัยมาเก็บข้อมูลเรื่องราวสุดพิสดารรวมถึงให้ค้นคว้าตามล่าหาความจริงต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องราวนั้นๆ เพื่อนำมาใช้ประกอบในงานเขียนของเขา จวบจนปี ค.ศ. 1930 โรเบิร์ต ริปลีย์ก็ย้ายคอลัมน์ของเขาอีกครั้งไปสู่ผู้ออกของหนังสือพิมพ์ New York American และในที่สุดก็มาอยู่กับ King Features บริษัทซึ่งทำให้คอลัมน์ของเขามีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก

ใหญ่ต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ และเมื่อประสบผลสำเร็จ ก็เกิดความเชื่อมั่นขึ้น แต่ไม่ว่าจะเป็น อาจารย์จากฤษีสำนักใดและสายไหนก็ตาม สิ่งที่มีงมงายสอนลูกศิษย์ คือ การครองธรรม การทำความดี การไม่ประพฤติดีศีล และผิดจารีต การยึดหลักธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการรักษาศีล 5 ให้อยู่ในครองธรรม ก็จะประสบความสำเร็จ (ฤษีอาจารย์ทวง, 2565 : สัมภาษณ์) ซึ่งจากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ปรากฏการณ์ของฤษีทั่วไทยและต่างประเทศ ซึ่งมาชุมนุมกันครั้งใหญ่ขึ้นที่ตักสิลาอีสาน จังหวัดมหาสารคาม ในงานพุทธศาสตร์ มุนีศิลป์ ภูมิปัญญาพื้นถิ่นตักสิลา 2019 นั้น เป็นการมุ่งสร้างองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และความเชื่อแต่ละท้องถิ่น ซึ่งรวมถึงลัทธิฤษีและความเครพนับถือในฤษีด้วย นอกจากนี้ สถาบันรีบลีสได้ออกใบรับรองผ้ายันต์พระสิงห์ใหญ่สุดในไทย เรื่องความเชื่อในตัวฤษีและลัทธิฤษี เป็นเรื่องที่ขึ้นอยู่กับความเชื่อส่วนบุคคลในสังคมอีสานสมัยใหม่ ว่า จะเชื่อหรือไม่ จะศรัทธาหรือไม่ แต่ฤษีและลัทธิฤษีก็เป็นทางเลือกใหม่ที่ปรากฏตัวขึ้นแล้ว

แม้มีผู้คนจำนวนมากในจังหวัดมหาสารคาม ไม่เชื่อในลัทธิฤษีและตัวฤษี แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้เช่นกันว่า ลัทธิฤษีและปรากฏการณ์ฤษี มีปรากฏให้เห็นในสังคมอีสานสมัยใหม่ แม้แต่ในจังหวัดมหาสารคามเอง ก็มีคนที่บวชหรือถือบวชเป็นฤษีและตั้งสำนักฤษีอยู่ในจังหวัดมหาสารคามขึ้นหลายสำนัก ผู้ที่เข้ามาบวชเป็นฤษีนั้นจะต้องมีอาจารย์ เสมือนศิษย์มีครู และมีการปวารณาตนที่จะปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามลัทธิฤษี ทำตนให้เป็นที่เคารพและศรัทธาของผู้คน โดยยึดถือศีล 5 อย่างเคร่งครัด และรักษากาย วาจา ใจให้สะอาด เว้นจากการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีวัตรปฏิบัติในการสวดมนต์ทุกวัน การฝึกปฏิบัติสมาธิ และนียมการแต่งกายด้วยชุดพิธีการแบบฤษีในงานที่เป็นทางการ เอกพงษ์ ศรีวิสัย ลูกศิษย์คนหนึ่งของสำนักอาศรมปฤษีทองคำ (ฤษีอาจารย์ทวง) ผู้ได้เข้าร่วมงานชุมนุมฤษีที่ตักสิลาอีสานในปี 2562 ได้กล่าวถึงข้อปฏิบัติตามลัทธิฤษีของสำนักอาจารย์ของตนเอาไว้ว่า กิจกรรมในงาน นอกจากมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านการปฏิบัติธรรมและข่าวสารความเป็นไปของฤษีทั่วโลกแล้ว ภายในงานชุมนุมฤษีที่ตักสิลาอีสาน ก็ยังมีการสวดมนต์บูชาครูอาจารย์ พิธีบวงสรวงเทวดา พิธีพุทธาภิเษกวัตถุมงคล และพิธีสวดนพเคราะห์แก้ปีชงปลงปีเสีย รวมถึงการจัดแสดงวัตถุมงคลที่ผ่านพิธีพุทธาภิเษกโดยฤษีและพระภิกษุผู้ทรงวิทยาคมลงอีกด้วย (เอกพงษ์ ศรีวิสัย, 2565 : สัมภาษณ์)

ในข้อปฏิบัติและพิธีกรรมในลัทธิฤษีในอีสานสมัยใหม่ ฤษีจะถูกพบเห็นบทบาทที่โดดเด่นและหลากหลายที่พวกเขาได้แสดงออกให้ผู้คนเห็นได้ ดังที่ พินา มูลเหตุ ลูกศิษย์คนหนึ่งของสำนักฤษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามนีครุธรรม 9 โกฎิ ได้กล่าวไว้ว่า กิจกรรมในการรวมตัวกันของฤษีที่ตักสิลาอีสานในปี พ.ศ. 2562 นั้น ได้มีการสวดมนต์บูชาครูบาอาจารย์ พิธีบวงสรวงเทวดา และพิธีพุทธาภิเษกวัตถุมงคล และยังจัดพิธีสวดนพเคราะห์เพื่อแก้ปีชงปลงปีเสียอีกด้วย ไซ้แต่เท่านั้น ยังมีการแลกเปลี่ยนวิชาและประสบการณ์ทางลัทธิฤษีกับฤษีท่านอื่นๆ จึงถือได้ว่าเป็นการเปิดเผยให้เห็นถึงกิจกรรมที่ถือได้ว่าเป็นการพบปะของฤษีทั่วโลก เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านการปฏิบัติธรรม และความเป็นไปแท้จริงของฤษีจากทั่วโลก ที่อาจมีความแตกต่างกันไปตามสภาพสังคม วัฒนธรรม และความเชื่อ แต่โดยหลักการสำคัญของผู้ที่มาบวชมาเป็นฤษีแล้ว ก็จะต้องมีอาจารย์ มีการปวารณาตนที่จะปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เพื่อให้เป็นที่เคารพและศรัทธาของผู้คน โดยถือปฏิบัติในศีล 5 อย่างเคร่งครัดและมีการรักษากาย วาจา ใจ ให้สะอาด เว้นจากการเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น มีวัตร

ปฏิบัติสวดมนต์ทุกวัน ฝึกปฏิบัติสมาธิ และแต่งกายแสดงอัตลักษณ์ฤๅษีในงานที่เป็นทางการ แม้ข้อปฏิบัติอื่นๆ อาจแตกต่างกันตามลัทธิฤๅษีของผู้เป็นครูบาอาจารย์บ้าง

5.3.4 ปรากฏการณ์ฤๅษีกับความเป็นฤๅษีในสังคมอีสานสมัยใหม่

ฤๅษีมีปรากฏให้เห็นในสังคมอีสานสมัยใหม่ในฐานะเป็นลัทธิความเชื่อทางเลือกหนึ่ง ชัชวาลย์ โคตรสงคราม ได้กล่าวถึงปรากฏการณ์ฤๅษีในสังคมอีสานสมัยใหม่ไว้ว่า สังคมอีสานในสังคมสมัยใหม่เป็นอีกสังคมหนึ่ง ที่ผูกพันอยู่กับความเชื่อของผู้คนที่มีความเชื่ออันน่าถวิลหา และเชื่อมโยงกับความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาณ เทพเจ้า และเทวดาต่างๆ ตลอดจนฤๅษีที่มีสำนักฤๅษีที่แสดงตัวตนให้เห็นเพิ่มมากขึ้นในสังคม เพราะโดยพื้นฐานของวิถีชีวิตคนอีสานเกี่ยวพันอยู่กับการทำเกษตรกรรม ใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย อยู่กับการทำนาตามธรรมชาติ พึ่งพาอาศัย เคารพ และบูชาธรรมชาติ คนอีสานจึงเชื่อว่า ในธรรมชาติมีวิญญาณสถิตอยู่ จึงมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผู้อธิษฐานที่สามารถบันดาลความสุขและความทุกข์ให้กับพวกตนได้ (ชัชวาลย์ โคตรสงคราม, 2564) แต่ในยุคปัจจุบันที่เรียกว่า “สังคมอีสานสมัยใหม่” ในสังคมอีสาน จังหวัดมหาสารคาม ก็มีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับฤๅษีและลัทธิฤๅษี ซึ่งเกิดจากการผสมกันระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อที่เผยแพร่เข้ามาและได้รับอิทธิพลของศาสนา พราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา ซึ่งได้เข้ามาแทรกปนกันมากขึ้น ทำให้เกิดการนับถือเจ้าสำนักฤๅษี และแนวทางที่พวกท่านสอนที่เรียกว่า “ลัทธิฤๅษี” ที่ผสมกับพุทธ-พราหมณ์/ไสย-ผีเพิ่มมากขึ้น อันจะทำให้มองเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของคนอีสาน ที่มีความเป็นพลวัตของการนับถือสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์อยู่ตลอด

จุดเริ่มต้นของความเป็นฤๅษีในสังคมอีสานสมัยใหม่ ปรากฏเป็นกระแสดันเด่นโดยฤๅษีพุทธจรัลในปี 2554 และปรากฏตัวขึ้นเป็นรูปธรรมขึ้นเมื่อต้นปี พ.ศ. 2560 ที่ได้มีการจัดงานชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีทั้งฤๅษีในประเทศไทยและฤๅษีในต่างประเทศนัดหมายรวมตัวกันมาชุมนุมกันที่สำนักอาศรมครูธรรม บ้านแสนสุข ตำบลนาสีนวล อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นจำนวนมาก ตามที่กล่าวไปแล้วในหัวข้อก่อน โดยฤๅษีปรากฏตนให้เห็นได้ว่าเป็นผู้เรียนวิชาธรรมฤๅษีมาจากครูอาจารย์ที่เป็นฤๅษี จึงเป็นที่เชื่อถือกันว่า ฤๅษีเป็นผู้มีความสามารถในการขับไล่ภูตผีปีศาจ ถอนคุณไสย รักษาอาการเจ็บป่วย และช่วยปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย โดยฤๅษีจะเป็นผู้มีบทบาทอย่างยิ่งในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจของผู้ที่เชื่อถือและศรัทธาต่อสิ่งลี้ลับเหนือธรรมชาติ เป็นผู้สอนสั่งและปลูกฝังคุณธรรมให้กับผู้ที่เข้ามารักษาความไม่มั่นคงทางจิตใจกับท่าน และยังมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาธรรมฤๅษีให้กับลูกศิษย์ที่สนใจในเรื่องฤๅษีและลัทธิฤๅษี ในสังคมอีสานจึงมีสำนักฤๅษีกระจายไปทุกจังหวัด โดยส่วนใหญ่ฤๅษีที่พบเห็นจะเป็นผู้ชาย

บทบาทของฤๅษีที่ปรากฏให้เห็นภาพในสังคมอีสานสมัยใหม่ได้ ก็คือ บทบาทด้านการเป็นหมอดูแลสุขภาพ หมอจำ หมอทำขวัญ หมอธรรม หมอสมุนไพโร และหมอมนต์ (หมอเป่า) และจากปรากฏการณ์ฤๅษีเชิงบทบาทในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ดังกล่าว จึงส่งผลสืบเนื่องให้สำนักฤๅษีต่างๆ ในจังหวัดภาคอีสาน โดยเฉพาะจังหวัดมหาสารคาม ได้มีบทบาทสำคัญอย่างมาก คือ การแสดงบทบาทด้านการถ่ายทอดวิชาธรรมฤๅษีให้กับลูกศิษย์หรือพิธีกรรมครอบครุด้วยศีระฤๅษี บทบาทสำคัญนี้ได้ถูกนำไปใช้เป็นองค์ประกอบในพิธีกรรมของสำนักฤๅษี ตามที่เห็นได้ในปรากฏการณ์ฤๅษีในสังคมอีสานสมัยใหม่ อันสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของเจ้าสำนักฤๅษีได้ ดังนี้

5.3.4.1 การรำเรียนและการฝากตัวเป็นลูกศิษย์หรือพิธีกรรมครอบครุ

บุคคลที่จะเป็นฤๅษีในสมัยโบราณได้นั้น จะต้องออกแสวงบุญตามป่าเขาลำเนาไพร ที่มีความสงบ ชอบสันโดษ บำเพ็ญตบและบารมีลำพังแต่เพียงผู้เดียว ยามหิวก็ขุดเผือก หั้วมัน หรือหาผลไม้ป่าต่างๆ นำมารับประทานเพื่อประทังความหิวให้อยู่รอด และต้องเป็นผู้พากเพียรบำเพ็ญตบะอย่างมุ่งมั่น คือ “ฤๅษี” ที่พบเห็นจะมีทางปฏิบัติแบบสายกลาง สายตึง และสายหย่อน ตามเส้นทางเดินของการปฏิบัติ เพื่อบำเพ็ญตบะและทำบารมีญาณให้แก่กล้าตามลำดับขั้นขึ้นไป ฤๅษีแต่ละท่านมีศีลไม่เท่ากัน บางท่านถือศีล 5 บางท่านถือศีล 8 แม้แต่พระพุทธเจ้าในช่วงก่อนที่พระองค์จะทรงได้ตรัสรู้เป็น “สัมมาสัมพุทธะ” พระองค์ก็ได้เสด็จไปศึกษาเล่าเรียนกับฤๅษี 2 ท่าน คือ อาฬารดาบส (ฤๅษี) และอุทกดาบส (ฤๅษี) มาก่อน แต่ก็ได้สำเร็จตามความมุ่งหมาย (ว. จินประดิษฐ์, 2558 : 6)

พระมหาสิทธิชัย ธรรมวโร ผู้เป็นพระภิกษุที่ได้ไปเล่าเรียนวิชาธรรมฤๅษีกับครูบาอาจารย์ ได้กล่าวการเป็นลูกศิษย์ฤๅษีไว้ว่า การถ่ายทอดวิชาธรรมฤๅษีนั้นจะต้องบวชเป็นฤๅษีเพื่อเรียนธรรมและเรียนวิชาธรรมฤๅษี โดยมีเครื่องอัฐบริขารครบถ้วน ถ้าเป็นพระสงฆ์ก็ต้องนำผ้าเหลืองมา ไม่มีผ้าหลายผืนเหมือนกันคนทั่วไป เป็นการบวชธรรมเป็นธรรมฤๅษี มีจีวร บาตร และผ้าขาว แต่ครูบาอาจารย์ที่บวชให้เป็นฤๅษี ก็ไม่ได้ให้เรียกว่าบวชเป็นฤๅษี ให้เรียกว่าเป็นการบวชเป็นธรรมฤๅษี ส่วนประเด็นขั้นตอนการบวชเป็นฤๅษีหรือธรรมฤๅษี ก็จะมีการไหว้พระ รับศีล และถวายดอกไม้ต่างๆ จากนั้นก็แสดงคารวธรรมด้วยบทอาารธนาว่า “สัพเพ พุทธา สัพเพ อัปปะมา สัพเพ สังฆา พะลัปปิตตา ปัจเจ กานัญจะ ยัง พะลัง อะระหันตานุญจะ เตชะนะ รักขัง พันธามิ สัพพะโส พุทธัง อะชิษฐามิ อัปปะมา อะชิษฐามิ สังฆัง อะชิษฐามิ” อันเป็นบทอาารธนาให้ครูบาอาจารย์มาสิกมาธ (คือให้ครูบาอาจารย์เข้าร่างของลูกศิษย์) มาสวด มายัต จากนั้นก็จะสวดธรรมไปเรื่อยๆ และเมื่อสวดสักพักก็หยุด ก็ให้เริ่มใหม่อีกครั้ง เป็นภาษาที่ผู้เรียนก็ฟังและแปลไม่ออกไม่รู้เรื่องและอธิบายไม่ได้ จะทำอย่างนี้อยู่ 3 รอบ การเรียนจะเป็นการเรียนใน 1 วัน การเรียนจะตั้งเป็นกองบวช มีเครื่องคายมาก ถึง 1 คันธกระบะ มีการสวดซ่ายและสวดขวาเป็นเหมือนกับการบวชนาค อุปัชฌาย์ก็คือหิ้งธรรม และผู้อุปัชฌาย์ก็คือกายธรรมที่ได้ตั้งขึ้น เหนื่อยก็หยุด หายเหนื่อยก็เริ่มสวดอีก จุดเริ่มต้นของความเป็นธรรมฤๅษี ก็ต่อเมื่อรับรู้ว่าการสวดเริ่มเหนื่อยมากขึ้น เหมือนกับมีพลังงานที่หนักแน่นมากกระทบในร่างกายจนหายใจไม่ออก มีลักษณะคล้ายๆ กับคนที่กำลังจมน้ำ (ตายน้ำ) หายใจไม่ออกและกระอักกระอัก พอจะออกก็พุ่งปุดออกมา ซึ่งคล้ายกับลมที่ตันลงคอ เมื่อลมออกมาก็สวดต่อไปได้เลย ยกแรกเหนื่อยก็พอ เมื่อช่วงที่พักก็มีการดื่มน้ำมะพร้าว จากนั้นสักครู่ก็สวดอีกจนเหนื่อยอีก ก็พัก แล้วจึงสวดครั้งที่ 3 การสวดครั้งนี้มีอะไรก็จะแสดงออกมาให้เห็น ซึ่งอันนี้เป็นการเรียนเป็นฤๅษีแบบวิชาธรรมฤๅษีจริงๆ ในส่วนของพระสงฆ์ผู้เรียนธรรมฤๅษีนั้น แรงครูมีจริง และจะต้องได้รับจากครูบาอาจารย์ที่สืบทอดการเป็นฤๅษีมาเป็นสายๆ โดยมีการยกครู วิชาบางตัวไกลมาก ก็ต้องไปเรียน และจะต้องเดินเท้าไปเรียนเท่านั้น ช่วงที่เดินทางไปนั้นก็ต้องท่องคำว่า “เหตุปัจจะโย อารัมมะณะปัจจะโย” ไปตลอดทาง จนกระทั่งถึงบ้านครูบาอาจารย์ ถ้าเราทำได้ตามอย่างถูกต้องแล้ว ถึงแม้ครูบาอาจารย์ไม่ยอมสอนการเป็นฤๅษีให้ “ผีครูก็จะบังคับท่านให้สอน” บางครูบาอาจารย์แพ่งวิชาหรือหวงวิชามาก เพราะวิชาที่เรียนรู้นั้นเป็นของหายาก บางครูบาอาจารย์ก็จะเรียกค่าครูหรือค่าเรียนแพงมาก ราคาเป็นแสนก็มี เช่น ปิ่น 9 กระบอก หอก 9 เล่ม ดาบ 9 เล่ม มีด 9 เล่ม ขวาน 9 ด้าม ทองคำ 1 บาท ชินแพรววา 1 ผืน เหล้าก้องไข

หน่วย เข้ม บุหรี กระจก เป็นต้น แต่คนไหนปรากฏว่า ครูบาอาจารย์ ไม่ยอมสอนให้ แม้ว่าจะมีเงินเป็นล้าน ท่านก็ไม่สอนวิชาการเป็นฤๅษีให้ (พระมหาสิทธิชัย ธัมมวโร, 2566 : สัมภาษณ์)

จากที่เคยได้ไปเดินธุดงค์ที่ภูลังกาและได้พบกับฤๅษีมาในการเรียนวิชาธรรมฤๅษี พระมหาสิทธิชัย ธัมมวโร ได้เล่าถึงปรากฏการณ์ฤๅษีและลัทธิฤๅษีไว้ว่า ฤๅษีก็เป็นเหมือนกับบุคคลธรรมดาทั่วไป ใส่เสื้อผ้าเหมือนกับคนทั่วไป มีผ้าขาวผาดำ ช่วงที่อยู่ถ้ำตามันภูลังกา ท่านได้ออกธุดงค์ไปและได้พบฤๅษีมาขอน้ำและหัวมันกิน กินเสร็จแล้ว ท่านก็ออกเดินทางต่อไป ผิวพรรณของท่านสะอาด สะอ้าน ผมเผ้ายาวไม่ตัด ครั้งที่ 2 ก็เห็นฤๅษีที่อยู่ถ้ำชัยมงคลที่ภูลังกาอีก เป็นฤๅษีจริงๆ และยังมีพระสงฆ์ที่ไปด้วย ก็เห็นฤๅษีด้วยเช่นกัน ช่วงบ่ายแก่ราว 4 โมงเย็น ท่านและเพื่อนพระได้พากันหิวข้าวเย็น ฤๅษีได้นำมามาใส่ถ้วยต้มชดให้พระสงฆ์เห็น มีกลิ่นหอมมากๆ พระสงฆ์ก็พากันยืนดูฤๅษีนั้นชดน้ำมามา ก็เลยถามพระสงฆ์ด้วยกันว่า “แถวนี้มีไหมหละ มามา” พระสงฆ์อีกรูปจึงตอบว่า “ไม่มีหรอกมามาแถวนี้” ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ได้เห็นฤๅษีในภูลังกาแบบเป็นฤๅษีเนรมิตและได้เรียนวิชาธรรมฤๅษีกับท่านมา (พระมหาสิทธิชัย ธัมมวโร, 2566 : สัมภาษณ์)

จากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ ส่งผลสืบเนื่องให้สำนักลัทธิฤๅษี 5 สำนักในจังหวัดมหาสารคาม ได้มีการร่ำเรียนและการฝากตัวเป็นลูกศิษย์หรือพิธีกรรมครอบครูในการเรียนวิชาธรรมฤๅษี ดังนี้

1) สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ บ้านโนนทอง ในจังหวัดมหาสารคาม

พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร เป็นเจ้าสำนักฤๅษี ได้กล่าวว่า ในสถานที่ปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติของท่าน การฝากตัวเป็นศิษย์หรือการบวชเป็นธรรมฤๅษีนั้น ต้องให้ผู้ต้องการจะบวชปฏิบัติครองศีลให้ได้อย่างน้อย 2-3 ปีก่อน จึงจะบวชเป็นบรรพชาให้ก่อน แล้วจึงถือศีลบวชเป็นนักบวชและรับใช้ครูบาอาจารย์ ถือบะ ปล่อยาว ไม่ยึดติด ถือศีลได้ และในการเล่าเรียนและการถ่ายทอดวิชาธรรมฤๅษี ผู้ที่จะเป็นฤๅษีก็ต้องฝึกฝนตามที่แนะนำมาจากสายต่างๆ การเรียนขอม อักษรขอม และเรียนธรรมะ แต่ละภาคไม่เหมือนกัน จึงต้องถือศีลและเรียนรู้ในเรื่องจะทำและต้องครองสมณะแต่ละอย่าง ถ้าถือแล้วให้เรียกว่า “ตน” การเล่าเรียนวิชาธรรมฤๅษีและถ่ายทอดวิชาธรรมฤๅษี เพื่อบรรลุดุธรรมเป็นฤๅษีแต่ละท่านนั้น ก็จะต้องได้เคยสั่งสมบารมีมาแต่ในอดีตชาติ และครูบาอาจารย์ที่ตนเคยพบในอดีตและนึกถึงบุญกรรมที่เคยทำมาแต่ในอดีต ก็สามารถบรรลุดุธรรมก่อนการเล่าเรียนวิชาธรรมฤๅษี บางคน/รูปมีอินทรีย์สมบูรณ์และถึงพร้อมด้วยอธิมุตติ เมื่อพิจารณาตามที่อาจารย์สอน จึงได้บรรลุดุธรรม ขณะฝากตัวเป็นศิษย์ บางคนมีปัญหาแก่กล้า พิจารณาไตร่ตรองมาก จึงได้บรรลุดุธรรมขณะมีการเล่าเรียน บางคน/รูปได้บรรลุดุธรรมเป็นฤๅษีหลังจากฝากตัวกับครูบาอาจารย์ที่เป็นฤๅษี แต่ทุกคนมีภาวะที่เป็นกำลังหนุนให้บรรลุดุธรรมในการเล่าเรียนวิชาธรรมฤๅษีหรือการถ่ายทอดวิชาธรรมฤๅษีจากครูบาอาจารย์ทั้งสิ้น สำหรับเครื่องคายในการมอบตัวกับครูบาอาจารย์ที่เป็นฤๅษี ประกอบด้วยขันธ 5 เหมือนกับคตินิยมในพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาผี มีดอกไม้วัว 5 คู่ รูป 5 ดอก เทียน 5 คู่ หมากพลู 5 คำ และยาสูบ 5 มวน ค่ายในสมัยโบราณจะเป็นเงินเหรียญ 9-10 บาท มีด พร้า (มีดไทย) ผ้าแดง 1 วา ผ้าขาว 1 วา เป็นต้น (พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร, 2566 : สัมภาษณ์)

2) สำนักอาศรมฤๅษีทองคำ บ้านดัว ในจังหวัดมหาสารคาม

ฤๅษีอาจารย์ทอง เป็นเจ้าสำนักฤๅษี ได้อธิบายถึงการเรียนวิชาธรรมฤๅษีกับครูบาอาจารย์ไว้ว่า ท่านได้ไปร่ำเรียนวิชาธรรมฤๅษีและลัทธิฤๅษีกับพ่อใหญ่ธรรม คือ พ่อผาย อุทาหงษ์ ซึ่งปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว โดยได้เรียนรู้แบบซึมซับมาตั้งแต่อายุได้ 8 ปี พ่อผายไปไหน ท่านก็จะติดตามไปด้วย

ตลอดทั้งไปปราบผีและปราบสาธิตตลอด จนถึงอายุได้ 36 ปี จึงได้ศึกษาธรรม ธรรมแยก ธรรมใหญ่ และได้บวชกับพระครูยติธรรมานุยุต ได้ศึกษาพระเวทธรรม 9 โกฎิ จากนั้นได้เดินทางข้ามไปยังฝั่งประเทศลาว ได้ไปศึกษากับครูบาอาจารย์ที่เป็นฤๅษีหลายท่าน ด้วยคารวะสายธรรม จึงได้ไฉ่ผมยาว คนจึงเรียกกันว่า ฤๅษี ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ในปี พ.ศ. 2552 ท่านได้มาเรียนหนังสือต่อในระดับปริญญาตรี ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงได้ตัดผมออกเพื่อความถูกต้องตามระเบียบของมหาวิทยาลัย ชาวบ้านเดินทางมาให้ทำการรักษาให้หายจากสิ่งที่เป้นหรือขอให้ทำในสิ่งที่ขอได้ จากนั้นก็มีการฝากตัวเป็นศิษย์ของหลวงปู่วรพจน์ สายวิชาน้ำมนต์หมื่นน้ำมนต์ธรรม 9 โกฎิและยกน้ำมนต์ธรรมของปู่ ในปัจจุบันมีพ่อธรรมบ้น เต็มทัยสงค์ เป็นสายธรรมยุต บ้านน้ำดอกไม้ จังหวัดเลย หลวงปู่คุณ นิสาโร อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร และปู่ทองคำ ภูเขาควายในประเทศลาว นับเนื่องอยู่ในสายปฏิบัติแลกเปลี่ยนจิต ซึ่งได้รับมอบวิชาและได้นำมาปฏิบัติในสำนักฤๅษีของท่านจนถึงปัจจุบัน และมีแม่ฮัก (มารดาที่นับถือเช่นมารดาของท่าน) ก็นับเนื่องในสายถอดที่เก่งมากคนหนึ่ง

ในสำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง) จะมีหลักการของการเป็นฤๅษีและนับถือลัทธิฤๅษีอยู่ว่า ในการการถ่ายทอดและรับศิษย์เป็นฤๅษีนั้น ผู้ต้องการเป็นฤๅษีจะต้องมายกธรรม และการเรียนธรรม ก็จะยกธรรมบรรลู่ให้ ยกธรรมครูธรรม ผู้ที่มาสืบครูธรรม ก็จะต้องดูถึงบุคคลที่จะมาเรียน และดูสายวิชาด้วยว่า ผู้ที่จะมาเรียนและสืบสายวิชานั้นมีคุณสมบัติสมควรหรือไม่ บุคลิกของผู้เรียนและสืบสายวิชาจะแตกต่างพอสมควร โดยคนที่เรียนและสืบสายได้ ก็จะได้ไปเลย คนที่เรียนและสืบสายวิชาไม่ติด ก็มียู่ ตั้งแต่ยกชั้นเลยก็มี พุทโธเดียว แต่ธรรมบรรลู่แตกเป็น 108 ภาษา เขมร เมียนมา ลาว ไทย อินโดนีเซีย เป็นต้น เกิดบันดาลให้บรรลู่หรือเกิดในมนต์จักรวาลเทวดา เป็นอย่างนี้เรียกธรรมบรรลู่ ไม่ใช่เหมือนกับอ่านหนังสือ พอเริ่มอาราธนาเสร็จ ก็ไหลไปเป็นภาษาแบบไม่รู้ และแปลไม่ออกเลย สำหรับบทบาทสำคัญในการนำรูปแบบของการมอตัวเป็นศิษย์ เครื่องคายในการมอธรรมบรรลู่ในสำนักฤๅษีของท่าน จะประกอบไปด้วยดอกไม้สีขาว ธูปเทียน ใบตองกรวย บายศรีชั้นยกเฉียง บายศรีรอง บายศรีหลัก 13 หลัก คือตาม 13 กัณฑ์ (เทศนาเวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์) และในการเรียนธรรมบรรลู่ส่วนมาก ผู้มาเรียนจะเรียนที่ละห้องจนถึง 13 ห้อง ใครที่เรียนถึงห้องไหน ก็ทำบายศรีตามห้องที่เรียน เช่น เรียนห้องที่ 1 ก็ทำบายศรี 1 ห้อง เรียนห้องที่ 2 ก็ทำบายศรี 2 ห้อง จนถึงเรียนห้องที่ 13 ก็ทำบายศรี 13 ห้อง การมอตัวเป็นศิษย์จะต้องทำให้ถูกต้อง ถ้าผิดก็จะผิดไปจนถึงลูกหลาน (ฤๅษีอาจารย์ทอง, 2566 : สัมภาษณ์)

3) สำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหมานต์) บ้านแสนสุข ในจังหวัดมหาสารคาม

ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหมานต์) เป็นเจ้าสำนักฤๅษี ได้กำหนดการฝากตัวเป็นลูกศิษย์เรียนวิชาธรรมฤๅษีไว้ ดังนี้

(1) ในขั้นตอนของการเรียนพระคาถา ผู้เรียนจะต้องมีใจเลื่อมใสศรัทธาในคาถาและตั้งใจท่องบ่นคาถา ทั้งการฝึกฝนท่องบ่นคาถา ก็จะต้องมีสมาธิแน่วแน่ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดพลังจิตที่เข้มแข็งขึ้น จึงจะทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์และมีประสิทธิภาพมากขึ้นที่เรียกว่า “พลัง” และจากการศึกษาตัวฤๅษีอาจารย์โก ก็มีข้อมูลว่า เนื่องจากเป็นคนที่ชอบท่องบ่นคาถามาก ท่านจึงท่องแป็บเดียวก็จำคาถาได้ ส่วนในการเรียนหนังสือ ก็จะอ่านหลายรอบ แต่ถ้ายังไม่จำได้ ก็จะเรียนรู้อีกมากขึ้นในเรื่องคาถาต่างๆ จนเกิดความชำนาญและท่องจำด้วยปากเปล่าได้ สิ่งที่ลืมไม่ได้ในการเรียนคาถา ก็คือผู้ท่องจะต้องตั้งตนอยู่ในศีลธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หมั่นสวดมนต์-ไหว้พระ และนั่งสมาธิเจริญ

กรรมฐานอยู่เป็นประจำทุกวัน น้อมระลึกนึกถึงพุทธานุคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ และคุณมารดาบิดา มีคุณครูบาอาจารย์เป็นที่สุด และตั้งอยู่ในศีลธรรม

(2) ในการรำเรียนเพื่อสืบทอดวิชาหมอธรรม ฤๅษีอาจารย์โก่ก็มีการสืบทอดรับช่วงมาจากบุคคลที่เป็นครูบาอาจารย์หลายท่าน คือ พระครูสิริชัยสิทธิ์ เป็นผู้ที่ท่านได้รับสืบทอดเรียนวิชาพระธรรมพระรัตนตรัยมา จากนั้นได้เรียนวิชาการเป็นครูน้ำมันจอตกระดุกหักจากพ่อโฮม หิริญงาม แล้วเป็นผู้ได้สืบทอดเรียนวิชาธรรมเก่าโกฏิจากพ่อคำพอง สีนธวัช เรียนการเป็นผู้สืบทอดวิชาพนเป่า พิษกัตจากพ่อเสถียร อวรณ์ เรียนการเป็นผู้สืบทอดวิชาธรรมโอสถและสมุนไพรต่างๆ จากหลวงปู่ทองคำ สุวโจ เรียนการเป็นผู้สืบทอดวิชาธรรมบันดาลจากพ่อประยูร นางาม เรียนการเป็นผู้สืบทอดวิชาหมอลำธรรมและรักษาผู้ป่วยด้วยการสวดธรรมจากอาจารย์ ดร.ภูวนาท มาตบุตร และเรียนการเป็นผู้สืบทอดการอ่านอักษรธรรมและบทสูตรต่างๆ เช่น สูตรขวัญ การแต่งแก้ การสะเดาะเคราะห์ การเป็นหมอ เป็นต้น จากครูบาอาจารย์ทั้งฆราวาสและพระสงฆ์

การฝากตัวเป็นศิษย์ตามลัทธิฤๅษี เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่สำคัญ ฤๅษีอาจารย์โก่ได้กล่าวให้เห็นถึงเรื่องนี้ไว้ว่า การบวชก็คือการให้ศีลให้ธรรมที่ถือว่าเป็นคองธรรมคองหนึ่ง เรียกว่าธรรมฤๅษี โดยมีการสวดยัด (สวดญัตติ) โดยไม่ต้องตัดผม การบวชเป็นฤๅษีจะต้องมีขันธ 5 และขันธ 8 มาเพื่อเรียนธรรม พร้อมทั้งขึ้นผืนแพรวา เหล้าก่อง ไช้หน่วย กรวยดอกไม้ 13 กรวยที่ไม่ต้องกลัด โดยเพียงทำม้วนเป็นกรวย แล้วพับทบเอาและใส่ดอกไม้ 1 คู่ รูป 3 ดอก เทียน 1 คู่ ห่อนิมนต์ คือ ดอกไม้ 1 คู่ เทียน 1 คู่ ห่อใบตองที่กลัดหัวท้าย 1 คู่ ขึ้นชั้นลายเครือผักแว่น 1 ผืน เหล้าขาว 1 ขวด ไช้โก่ดิบ 1 ฟอง ขันหมากเบ็ง 9 ยอดซ้าย-ขวา 1 คู่ แพร่ใส่ปลาไหล 1 ผืน (ผ้าขาวก็ได้) และเทียนหนักหนึ่งบาท 1 คู่ เงินค่าคาย 24 บาท และดอกไม้ขาว ทั้งหมดนำมาทำการยกครูในวันอังคารหรือวันเสาร์ ยิ่งทำในวันเสาร์ 5 ข้างขึ้นได้ ก็จะมีขวัญดี และสวดมนต์ ซึ่งถือว่าเป็นการยกครูธรรม ครูบาอาจารย์ก็จะไหว้พระสวดมนต์และนำผ้ามาห่มให้ ผ้าหรือผ้าขาวนั้นก็ต้องถามก่อนว่า จะใส่ชุดอะไรที่จะถือว่าเป็นการถือผ้าครอง จะครองเอาไว้ก็ได้ หรือจะพาดบ่า เวลาเข้าคายเข้าครูบาอาจารย์ในการทำพิธียกครู ซึ่งก่อนจะไปบวชเป็นฤๅษีนั้น ครูบาอาจารย์จะดูก่อนว่า เทศน์ได้หรือไม่ ซึ่งต้องมีพื้นฐานอยู่ด้วย ให้เข้าไปหาท่านในช่วงเช้าพรรษา ไปจนถึงช่วงกลางพรรษาเท่านั้น เมื่อมาถึงที่อยู่ของครูบาอาจารย์แล้ว ก็นำขันหมากเบ็งซ้าย-ขวาและดอกไม้เข้าไปกราบท่าน และเมื่อไหว้ท่านแล้ว ก็ให้กล่าวถึงครูอาจารย์ของท่าน เมื่อถึงวันที่ไหว้ครูจริง ก็ให้เตรียมพาข้าวมาถวายและทำการระลึกถึงครูบาอาจารย์ จากนั้นจึงกล่าวคำบูชาพาข้าว มีทั้งหมดยา หมอเป่า หมอธรรม หมอวิชาอาคม หมอน้ำมัน และอาบน้ำมัน ก่อนที่จะเป็นฤๅษี ก็จะต้องไปบวชเป็นฤๅษี ทั้งนี้เพื่อบวชการเรียนธรรม เช่นเดียวกันกับการบวชเป็นพระสงฆ์ ก่อนที่จะไปบวช อาจารย์ท่านจะพิจารณาว่า สวดมนต์หรือเทศน์ได้หรือไม่ ถ้าพอมีพื้นฐานอยู่ ก็ให้มาบวชอยู่คายและแต่งขันหมากเบ็งปิดหัวท้าย เมื่อเข้าพรรษา ให้นำดอกไม้ไปขึ้นกับผู้ที่เป่าครูบาอาจารย์ และในช่วงที่บวชอยู่ ผู้ถือบวชก็ต้องถือศีล 5 ข้อหรือศีล 3 ข้อก็ได้ โดยประพฤติตนทางกาย วาจา ใจที่สำรวมไปจนกว่าจะครบกำหนดตามที่ผู้เป่าครูบาอาจารย์บอกกล่าวไว้

ในประเด็นการบวชการเรียนธรรมดังที่กล่าวข้างต้นแล้วนั้น ผู้ที่จะเข้ามาเรียนก็จะต้องเริ่มจากการเป็นผู้ที่สนใจเรียนธรรมและมีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป โดยการเรียนรู้เริ่มต้นจากการเรียนทำน้ำมัน โดยอาศัยคุณพระพุทธรูป ให้ผู้เรียนหัดทำไปจนบรรลุผล ถ้าตามที่ครูบาอาจารย์สอน จะทำให้การเรียนรู้มีผลเกิดขึ้นต่อหน้าครูบาอาจารย์ อีกทั้งผู้มาเรียนก็ต้องฝึกฝนตลอดช่วงการเรียน ถึงจะ

ได้ผลการเรียนรู้ขึ้นได้จริง เมื่อมาถึงขั้นตอนการเรียนคาถาเมตตามหานิยม ตะกรุด มะหลอด และ พระเครื่องรางของขลัง ก็แต่งชั้น 5 เป็นคาถาครูแล้วแต่งใส่ในพาน การยกครูการเรียน ให้ผู้เรียนมา วันอังคารหรือเสาร์ ส่วนวันพฤหัสบดีถือว่าเป็นวันครู และในการสอนเป็นฤๅษี ครูบาอาจารย์ก็จะสอน วิชาให้หมดทุกวิชาและทุกคาถาอย่างไม่ปิดบัง บางวิชาและบางคาถาที่สอนไม่ได้ ถ้าผู้เรียนอายุไม่ถึง 30 ปี ผู้เรียนก็ต้องอดทน ด้วยว่าวิชาที่เรียนจะต้องเรียนอยู่ถึง 7 ปีถึงจะได้ แต่ก็ขึ้นอยู่กับจริตของคน มาเรียนด้วย บางคนชอบเรียนธรรม บางคนชอบเรียนวิชา และบางคนชอบเรียนรู้ยาเพื่อรักษาคน ครูบาอาจารย์ที่สอนจะพิจารณาคนที่เรียนด้วยว่า จะให้เรียนรู้ได้อย่างไร เช่น บางคนอายุยังเด็ก และรู้อย่างไร จะหาวิธีสอนให้รู้จนได้อย่างไร (ฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหาพนธ์), 2566 : สัมภาษณ์)

4) สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหาหมื่นนครธรรม 9 โกฎิ บ้านเชียงยืน

ในจังหวัดมหาสารคาม

ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา เจ้าสำนักฤๅษี ท่านได้อธิบายถึงการรับเป็นศิษย์เรียนวิชาธรรม ฤๅษีไว้ว่า การเรียนวิชาธรรมฤๅษี ครั้งแรกนั้นจะเริ่มจากการไปฝากตัวกับอาจารย์เพลาลัว โดยท่าน เป็นหมอต๋องช้าง ซึ่งพวกส่วยในประเทศไทยเรียกว่า “ปะต๋อง” และขอเรียนวิชาผีประจำและมนต์ ต่างๆ ที่ไว้ใช้สะกดอาถรรพ์ในป่า ดงดิบ จากนั้นได้ไปฝากตัวกับอาจารย์สัถย์นัต แต่ท่านก็ได้ เสียชีวิตไปก่อน จึงได้แสวงหาวิชาต่างๆ ไปเรื่อย จนมีคนเล่าลือว่า มีฤๅษีท่านหนึ่งอยู่ที่เทือกเขาพนม สิมเจียมของเสียมราช จึงได้เดินทางไปเรียนวิชากับฤๅษีท่านนี้ ซึ่งมีชื่อว่า “ดาบัสเจดียง” ท่านได้สอน วิชาต่างๆ ให้ เช่น มนต์เสาะเบรียะโนมูย มนต์เสน่โกนเมื่อน มนต์เสน่โพรงกูด โดยในการศึกษา เหล่านี้ ผู้ใดจะสำเร็จมนต์ได้ จะต้องเอาเมล็ดสมอมาอมไว้ในปาก แล้วก็ภาวนาจนเมล็ดสมอนั้นแตก จึงถือว่าสำเร็จมนต์ ได้ศึกษาอยู่ 3 ปี และหลังจากนั้น ก็ได้กราบลาฤๅษีดาบัสเจดียงเพื่อออกเดินทาง ต่อไป ซึ่งในตอนออกจากป่าก็ได้หลงอยู่ในป่า 3 วัน แล้วได้พบกับอาจารย์กะแม (นายพราน ป่า) ที่เป็นผู้พาออกจากป่า จากนั้นได้ปักกลดอยู่ที่บ้านของอาจารย์กะแม ผู้เป็นพรานป่าผู้นี้ นับว่ามี สิ่งแปลก คือท่านมีภรรยา 4 คน ซึ่งอยู่บ้านหลังเดียวกันได้ ถือว่าเป็นที่น่าอัศจรรย์ จึงทำให้อยู่ศึกษา มนต์กับอาจารย์กะแมเป็นมนต์กลืนใจนาง โดยมนต์วิชานี้ทำฝ่ายผูกแขนผู้หญิง และใช้เวลาศึกษาอยู่ 6 เดือน ได้ยกครูกับท่านในวันสุริยคติเพียงวันเดียวเท่านั้น (ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา, 2566 : สัมภาษณ์)

นอกจากพิธียกครูแล้ว พิธีที่สำคัญอีกพิธี ก็คือพิธีไหว้ครูครอบเศียรครู ถือเป็นพิธีฝากตัว เป็นศิษย์และขอขมาครูบาอาจารย์ที่ประสิทธิประสาทวิชาความรู้ให้ได้เรียนรู้ ความมุ่งหมาย ในการประกอบพิธีไหว้ครู ก็เป็นการเคารพบูชาครู พิธีไหว้ครูครอบเศียรครูนั่น เป็นการกระทำเพื่อ เป็นการอุทิศส่วนกุศลด้วยการถวายเครื่องสักการะและพลีกรรมแก่ครูบาอาจารย์ทั้งปวง ที่ได้ประสิทธิ์ ประสาทวิชาความรู้ให้ศิษย์มีความมั่นใจ ตั้งใจ และแน่วแน่ในแนวทางของครู ซึ่งหลังจากได้ผ่าน การทำพิธีกรรมนี้แล้ว ยังเป็นการขอมาต่อครูบาอาจารย์ ต่อการกระทำผิดพลาดและบกพร่อง ทั้งทางกาย วาจา และใจ แม้ว่าจะเกิดขึ้นเพราะความไม่ตั้งใจของตนๆ ก็ตาม เพื่อเป็นสิ่งที่เตือนสติ ให้ศิษย์ได้ตระหนัก และตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท ประพฤติตนอยู่แต่ในความดีงาม และเชื่อฟัง ครูอาจารย์ ผู้อบรมสั่งสอนตนมา ซึ่งครูที่สอนลูกศิษย์นั้นจะมีครูอยู่หลายประเภท เช่น ครูมนุษย์ ครูฤๅษี ครูพระ ครูเทพ เป็นต้น

ในเรื่องการรับศิษย์ของสำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครุธรรม 9 โกฎิ ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ได้กล่าวไว้ว่า ให้ผู้เป็นศิษย์จัดชั้นมาตามที่อยู่มาเรียนต้องการเรียน และให้รู้ความหมายของชั้นแต่ละชั้นด้วยว่า มีความหมายอย่างไรก่อน ดังนี้ (ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ, 2566 : สัมภาษณ์)

(1) ชั้น 5 เป็นการสื่อถึงการถวายตัวเป็นศิษย์เพื่อเรียนรู้วิชา ในชั้น 5 นั้น จะประกอบด้วยชั้น 5 ชั้น คือ 1) รูป เป็นชั้นส่วนที่ผสมกันของธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ 2) เวทนา เป็นชั้นส่วนที่เป็นระบบประมวลความรู้สึกว่าชอบหรือไม่ชอบและเฉยๆ 3) สัญญา เป็นชั้นส่วนที่เป็นความจำสิ่งที่ได้รับและรู้สึกนั้นๆ 4) สังขาร เป็นชั้นส่วนที่เป็นระบบคิดปรุงแต่ง แยกแยะสิ่งที่รับรู้รู้สึกและจำได้นั้นๆ และ 5) วิญญาณ เป็นชั้นส่วนที่เป็นระบบรับรู้สิ่งนั้นๆ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และยังสื่อความหมายรวมไปถึงศีล 5 ด้วย

(2) ชั้น 8 โดยเป็นการรับศีล 8 โดยจะต้องมีการประพาศพรหมจรรย์ที่ห้ามการร่วมหลับนอนฉันสามีภรรยา มีการงดเว้นอาหารมื้อเย็น กินแต่อาหารเจหรือมังสวิรัต ทำการสวดมนต์ไหว้พระและเจริญสมาธิภาวนา เหมือนการถือศีลบวชพราหมณ์ ศีล 8 เคร่งครัด แม้แต่เด็ดดอกไม้ก็กระทำไม่ได้ ตมดอกไม้หรือเครื่องหอมก็ไม่ได้

(3) ชั้น 9 เป็นการรับศีลอุโบสถ 8 ข้อและถือปฏิบัติเคร่งครัดในวันพระหรือวันธรรมสวนะ

(4) ชั้น 10 เป็นการรับศีลมาปฏิบัติ ซึ่งคล้ายกับศีลของสามเณร อันเท่ากับเป็นการถือบวชโดยถือสิกขาบท 10 ข้อ

(5) ชั้น 16 เป็นศีลของนักบวชที่มุ่งการบำเพ็ญสมาธิภาวนา กินอาหารมื้อเดียว งดเว้นของสดของคาว กินแต่ผลไม้และเผือกมัน ไม่เที่ยวเดินพลุกพล่านไป อยู่ด้วยการสำรวมปฏิบัติ นั่งสมาธิเป็นที่เป้นทาง โดยทำตัวเหมือนกับนักบวช เพียงแต่เป็นการบวชใจ ไม่ได้บวชกายเท่านั้น แต่ถ้าลูกศิษย์คนใดต้องการที่จะเรียนการปฏิบัติตน จะต้องแต่งชั้นตามที่ได้อธิบายไว้ หากรับมาแล้วปฏิบัติอย่างครุส้งไม่ได้ ก็ไม่ให้เรียนอย่างเด็ดขาด

ในการรับลูกศิษย์เรียนรู้วิชาธรรมฤๅษี วันพฤหัสบดีถือว่าเป็นวันที่ดีที่สุด เพราะถือเป็นวันครู ดังที่ พิชยา มูลเหตุมี ลูกศิษย์คนหนึ่งของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ได้กล่าวไว้ว่า ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเชื่อว่า วันพฤหัสบดีเป็นวันครู เป็นวันถือกำเนิดของพระพฤหัสบดี ที่มีกำเนิดมาจากฤๅษี 18 ท่าน ผู้เป็นฤๅษีที่มีหน้าที่ในการสอนและเป็นครูของมนุษย์และเทวดา และยังนิยมกำหนดวันข้างขึ้นเป็นวันรับลูกศิษย์ เพราะเชื่อว่า เป็นวันฟู จึงถือว่าเป็นมงคลสูงสุดเชื่อว่ามีแต่ความเจริญรุ่งเรืองสำหรับเดือนนั้นนิยมตามแบบโบราณ โดยกำหนดให้จัดพิธีรับลูกศิษย์ในเดือนคู่และเดือน 9 ซึ่งถือว่าเป็นเลขมงคล เดือนที่นิยมมากที่สุดในการจัดประกอบพิธีรับลูกศิษย์ ก็คือ เดือน 6 เพราะถือว่าเป็นฤกษ์กาลแห่งการเพาะปลูก อันเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญงอกงาม เครื่องคายรับลูกศิษย์ประกอบด้วย ดอกไม้ ธูปเทียน พวงมาลัยขาว บายศรีปากชาม มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำหว่า ผลไม้ 7 อย่าง อ้อยทั้งเปลือก เผือก มัน ถั่ว งา นม เนย เหล้า เครื่องกระยาบวช ไขไก่ต้ม ขนมน้ต้มแดง ข้าวเหนียว หมากพลู บุหรี่ ไม้ขีดไฟ น้ำเย็น ชา โดยจัดสิ่งของเหล่านี้ให้ครบและไม่ขาดไม่เกิน นอกจากเครื่องบูชาและเครื่องสังเวยดังที่กล่าวแล้ว ยังมีคำครูด้วย ประกอบด้วยชั้น 1 ใบ เงิน 6 บาท ผ้าห่มหรือผ้าเช็ดหน้า 1 ผืน เทียนขี้ผึ้งขาว 3 เล่ม ดอกไม้ ธูป บุหรี่ ไม้ขีดไฟ และหมากพลู 3 คำ ซึ่งในพิธี ก็จะใช้ทั้งประธานในพิธีและผู้เข้าครอบครู (พิชยา มูลเหตุมี, 2566 : สัมภาษณ์) การมอบศิษย์หรือรับลูก

ศิษย์เช่นนี้เป็นเรื่องของความเชื่อ ถ้าเชื่อ จึงขอครอบเป็นศิษย์ โดยจะอยู่ที่ศรัทธาเป็นสำคัญ การจะเป็นลูกศิษย์ของครูอาจารย์ที่เป็นฤษีนั้น ไม่ใช่จะทำให้ตัวเองขลังหรือนำไปดำรงชีวิต ในสายฤษีแล้ว เชื่อว่า พิธีที่ทำเช่นนั้นจะทำให้ลูกศิษย์ได้รับสิ่งที่ต้องการได้ทุกคน พิธีกรรมจะดีหรือไม่ดีจึงอยู่ที่พฤติกรรมที่ลูกศิษย์นำเอาหลักธรรมมาใช้อย่างมีสติด้วย

5) สำนักฤษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) บ้านค้อ ในจังหวัดมหาสารคาม

พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์), เป็นเจ้าสำนักฤษี ท่านได้เล่าการรับศิษย์และถ่ายทอดวิชาธรรมฤษีไว้ว่า ท่านท่านได้ไปเล่าเรียนวิชาธรรมฤษีและลัทธิฤษีมาจากสายธิเบต โดยเรียนจากหลวงปู่พรหมมา เขมจาโร วัดสวนหินผานางคอย จังหวัดอุบลราชธานี ที่เป็นพระเกจิอาจารย์ พระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบรูปหนึ่ง และเป็นผู้เมตตาโปรดผู้ศรัทธาเลื่อมใสจนแทบไม่ได้พำนักอยู่ที่ถ้ำผานางคอย โดยหลวงปู่พรหมมาได้มอบวิชาการสร้างตะกรุดโทน ตะกรุดร้อยแปด ปลัดขิก การทำสีผึ้ง การทำน้ำมันมนต์จากน้ำมันมะพร้าว เพื่อใช้รักษาแผลประสานกระดูก ยาสมุนไพร พระอาจารย์เรืองศักดิ์ ผู้มีสถานะเป็นทั้งพระภิกษุและฤษีนี้ ได้เรียนวิชากับหลวงปู่พรหมมา เขมจาโร อยู่นาน 3 พรรษา นอกจากนี้ยังได้ไปเรียนเป็นลูกศิษย์ของหลวงพ่อกุณ บริสุทโธ พระเกจิอาจารย์ชื่อดังวัดบ้านไร่แห่งเมืองโคราช จังหวัดนครราชสีมา ในด้านวิปัสสนากัมมัฏฐาน และวิชาอาคม เพื่อป้องกันอันตรายต่างๆ และด้านการทำเครื่องรางของขลัง ตะกรุดโทน ตะกรุดทองคำ และพระเครื่องวัตถุมงคลต่างๆ หลวงพ่อกุณจะเน้นให้ลูกศิษย์เรียนรู้ในเรื่องคำสอนที่ว่า “คนเราเมื่อมีเมตตาให้กับผู้อื่น ผู้อื่นก็จะให้ความเมตตาตอบสนองต่อเรา ถ้าเราโกรธเขา เขาก็จะโกรธเราตอบเช่นกัน ความเมตตาอันนี้แหละ คืออาวุธที่จะปกป้องตัวเราเองให้ไปได้ตลอดรอดฝั่ง เป็นอาวุธที่ใครๆ จะนำเอาไปใช้ก็ได้ จัดว่าเป็นของดีนักแล” นอกจากนี้ พระอาจารย์เรืองศักดิ์ยังได้รับการถ่ายทอดวิชาธรรมฤษีจากหลวงปู่พรหมณ์ พระอริยสงฆ์แห่งแดนอีสานในจังหวัดหนองคาย โดยได้เรียนวิชาอาคมและการทำเครื่องรางของขลังและวัตถุมงคลด้านเมตตามหานิยม คงกระพันชาตรี แคล้วคลาด มหาอุด ป้องกันขับไล่คุณไสย ภูตผีปีศาจ เรียนรู้วิธีดูดวงและวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยอยู่เรียนกับท่านได้ 2 ปี ก็ได้กราบลาหลวงปู่กลับมาวัดบ้านค้อในปี พ.ศ. 2545 จนถึงปัจจุบัน (พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์), 2566 : สัมภาษณ์)

ส่วนในการมอบวิชาธรรมฤษีให้กับลูกศิษย์ พระอาจารย์เรืองศักดิ์เป็นพระสงฆ์ผู้มีศีลและถือสัจจะมากกว่าการเป็นฤษีแบบฆราวาส เสาร์ นาคำ ผู้เป็นลูกศิษย์ที่ผ่านการมอบตัวเป็นศิษย์กับท่านในช่วงปี พ.ศ. 2564 ได้กล่าวว่า ผู้ที่มารับมอบตัวเป็นศิษย์ของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) แห่งสำนักฤษีวัดเครือวัลย์สุทธาวาส จังหวัดมหาสารคาม จะต้องเตรียมขันธ 5 ขันธ 8 มาเป็นเครื่องสักการะ ซึ่งจะต้องวางบูชาไว้ตลอดทั้งปี และใช้สำหรับผู้ที่ต้องการจะเล่าเรียนรู้วิชาศิลปะและคาถา อาคม ผู้ที่จะเรียนนั้นจะต้องทำพานครุมา 1 พาน แล้วทำพิธีเลี้ยงครู ยกขันธครู ตั้งเครื่องพลีกรรม น้ำดื่ม และดอกไม้ ตามที่สำนักฤษีของท่านได้กำหนดไว้ แล้วนำไปบูชา ประกอบไปด้วยเทียนแท่งละ 1 บาท ผ้าขาวผืนแดงอย่างละพับ มะพร้าว 1 ผล กล้วย 1 หวี และเงิน 108 บาท และในการรับศิษย์ที่มายกครูเช่นนี้ ศิษย์จะต้องนำเอาดอกไม้ ธูปเทียน และปัจจัยบูชาครูใส่พานมาถวายแด่ครู โดยครูจะทำการรับเครื่องบูชาครู แล้วตั้งจิตถวายเครื่องบูชาและการสักการะจากศิษย์ จากนั้นส่งต่อให้แก่ครูบาอาจารย์ของท่านบนหิ้งอีกที พร้อมฝากฝังชีวิตศิษย์ไว้กับท่านด้วย

เมื่อเสร็จพิธีมอบตัวเป็นลูกศิษย์ดังที่กล่าวข้างต้นแล้ว พระอาจารย์เรื่องศักดิ์ ครูบาอาจารย์ผู้ประกอบพิธี ก็จะแจกจ่ายสายสิญจน์ 5 สีที่ทำการปลุกเสกไว้แล้วให้แก่ลูกศิษย์ เพื่อความเป็นสิริมงคล โดยเวลาสวมสายสิญจน์ให้ ก็กล่าวพระคาถาประสิทธิ์วิชาตามที่ได้ร่ำเรียนมา แล้วจึงให้พรแก่ลูกศิษย์ก็เป็นอันเสร็จขั้นตอน ส่วนลูกศิษย์ที่ได้รับการครอบครูแล้ว ก็จะต้องแต่งขันธครูมามอบให้ผู้เป็นครูบาอาจารย์ ซึ่งประกอบด้วยขันน้ำ 1 ใบ มีใบตองพันเป็นทรงกรวย 5 กรวย ซึ่งทุกๆ กรวยจะต้องมีดอกไม้ 1 ดอก รูป 1 ดอก เทียน 1 แท่ง หมาก 1 เสี้ยว พลุ 1 คำ ยาสูบ 1 มวน ผ้าขาว 1 ผืน และผ้าแดง 1 ผืน ทั้งหมดจัดใส่ไว้ในขัน ผ้าขาวรองก้นขันเสียก่อน จากนั้นจึงวางผ้าแดงลงทับ และยกนำไปถวายแด่ครูบาอาจารย์ผู้ประกอบพิธี ผู้เป็นครูบาอาจารย์รับขันจากศิษย์แล้ว ก็ยกขึ้นถวายครูบาอาจารย์ของตนบนหิ้ง รับถวายการสักการะจากลูกศิษย์ และชีวิตของลูกศิษย์ก็ถูกฝากฝังให้ครูแต่หนหลังได้ช่วยดูแล แล้วจึงทำการครอบครู ซึ่งเวลาครอบครู ผู้เป็นครูบาอาจารย์ทำพิธีก็จะกล่าวคาถาประสิทธิ์วิชาตามที่ได้เรียนมา ศิษย์บางคนนำอุปกรณ์มาร่วมในพิธีด้วย เพื่อให้ท่านทำการปิดเสนียด และปลุกเสกเจิมน้ำมันหอม ทำการปิดทองลงบนอุปกรณ์เหล่านั้น แล้วทำการประสิทธิ์วิชาให้แก่ลูกศิษย์ ซึ่งจะแสดงความเคารพท่าน โดยนำทองเปลวปิดลงบนตำราของครูบาอาจารย์นั้น หากลูกศิษย์เรียนวิชาเขียนเลขยันต์และวิชาหมอดู ก็จะมีการนำแผ่นยันต์และแผ่นกระดานมาให้ลูกศิษย์จับแท่งดินสอ แล้วท่านก็จับมือลูกศิษย์อีกทีหนึ่งเขียนอักขระ “นะ โม พุท ธา ยะ สิทธ ธัง” จากนั้นมอบขันที่ลูกศิษย์นำมายกแต่ครั้งแรกให้นำกลับไปบูชาที่บ้าน โดยมีกำหนดให้เปลี่ยนทุกปี (เสาร์ นาคา, 2566 : สัมภาษณ์)

ด้วยเหตุผลและข้อมูลดังที่ได้กล่าวมา บทบาทของการร่ำเรียนและการฝากตัวเป็นลูกศิษย์ หรือทำพิธีกรรมครอบครูบาอาจารย์แต่ละสำนัก จะมีพิธีกรรมที่ใกล้เคียงกัน ครูบาอาจารย์ตั้งแต่สมัยโบราณมาเป็นผู้ชาญฉลาด จึงได้ตั้งรูปฤๅษีขึ้นเป็นตัวแทนครู เพราะในสมัยโบราณนั้น ฤๅษีนับเป็นผู้มีความเพียรต่อการศึกษาและเป็นผู้รอบรู้ แม้ฆัตริย์ก็ยังต้องเรียนวิชากับฤๅษี ดังนั้นรูปจำลองฤๅษีจึงเป็นสัญลักษณ์หรืออัตลักษณ์แห่งครูบาอาจารย์ นอกจากนี้ พิธีไหว้ครูยังทำให้ลูกศิษย์มาชุมนุมกัน และในระหว่างที่รอเข้าพิธี ลูกศิษย์ก็จะมีกรพูดคุยหรือเสวนาทักทายกันและทำให้รู้จักกัน ครั้นไปเจอกันที่ไหน ก็จะอุ่นใจว่า อย่างน้อยการเรียนเป็นฤๅษีของตนก็มีคนรู้จัก และเมื่อได้พบเจอลูกศิษย์ร่วมสำนักเดียวกัน ก็ทำให้เกิดการจูนเจือกัน มีการอุดหนุนกัน และเกิดมิตรภาพที่ดีต่อกัน บางคราวเมื่อเกิดมีเรื่องขึ้น ตนเห็นฝ่ายตรงข้ามที่เป็นลูกศิษย์สำนักฤๅษีเดียวกัน เรื่องราวก็อาจเจรจากันได้ง่ายขึ้น นี่คือข้อดีของการเข้าร่วมพิธีกรรมครอบครู

5.3.4.2 ฤๅษีกับข้อห้าม (คະລຳ) และโทษของการเป็นฤๅษี

สำนักฤๅษีที่ปรากฏในจังหวัดมหาสารคาม นอกจากจะมีการจัดพิธีกรรมในการเรียนวิชาธรรมฤๅษีและการถ่ายทอดวิชาธรรมฤๅษีให้กับลูกศิษย์แล้ว ยังมีข้อห้ามหรือคະລຳและโทษของการเป็นฤๅษีในการดำเนินชีวิตด้วย ดังนี้

1) สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชยันตี บ้านโนนทอง ในจังหวัดมหาสารคาม

พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาริ ผู้เป็นเจ้าสำนักฤๅษี ถือว่า ข้อคະລຳ หมายถึงข้อห้ามหรือข้อควรเว้นไม่ทำหรือไม่ควรทำ ถ้าผู้เป็นฤๅษีฝ่าฝืนกระทำความผิดไป ก็จะเกิดผลร้ายต่อตนเองได้ การปฏิบัติตนตามข้อห้ามหรือข้อคະລຳ จะเกี่ยวข้องกับชีวิตของการเป็นฤๅษี หากใครที่เรียนวิชาธรรมฤๅษีไม่ปฏิบัติตาม ก็อาจทำให้มีผลต่อตัวและคาถาอาคมที่ได้ร่ำเรียนมาได้ เพราะจะทำให้คาถาต่างๆ เสื่อมไปและ

ไม่สามารถถือปฏิบัติได้อีก ดังนั้น ผู้เป็นฤๅษีจะต้องถือปฏิบัติข้อห้ามหรือคะลำต่อเนื่องและเคร่งครัด ดังนี้

- 1) ถือข้อห้ามรับประทานเนื้อ 10 ชนิดเหล่านี้ คือ (1) เนื้อมนุษย์ (2) เนื้อม้า (3) เนื้อสุนัข (4) เนื้องู (5) เนื้อหมี (6) เนื้อเสือเหลือง (7) เนื้อเสือโคร่ง (8) เนื้อเสือดาว (9) เนื้อช้าง และ (10) เนื้อราชสีห์
- 2) ห้ามรับประทานวัว-ควาย
- 3) ห้ามรับประทานผักจำพวกผักหรือน้ำเต้า
- 4) ห้ามรับประทานอาหารที่เหลือเดนจากคนอื่น
- 5) ห้ามรับประทานเครื่องใช้สำหรับเช่นผี
- 6) ห้ามดื่มน้ำและรับประทานอาหารในงานศพ
- 7) ห้ามหามศพคนตาย
- 8) ห้ามลอดบันไดบ้านเรือน
- 9) ห้ามรับประทานอาหารที่มีส่วนผสมของเลือด เช่น เลือดของวัว ควาย เป็ด เป็นต้น
- 10) ห้ามเป็นชู้กับภรรยาคนอื่น
- 11) ห้ามด่าบุพการี
- 12) ห้ามหมิ่นประมาทต่อครูบาอาจารย์

ส่วนโทษหรือความผิดของการเป็นฤๅษี ที่จะทำให้หมดสภาพจากความเป็นฤๅษีได้ ก็ได้แก่ โทษหรือความผิดที่กระทำผิดครุอย่างมหันต์ต่อไปนี้ คือ 1) กระทำผิดกฎหมายหรือมีคดีอาญาถึงติดคุก 2) กระทำผิดทางศีลธรรม เช่น แ่่งภรรยาของผู้อื่นมาเป็นของตน ทำการปล้นทรัพย์คนอื่นฆ่าผู้อื่น และ 3) เป็นคนหลดโลก ไม่สามารถควบคุมตัวเองได้ พุดอวดตริ และพุดใส่ร้ายผู้อื่นที่มีความเห็นต่างหรือไม่เคารพตน (พระครูปลัดนิชวัณ กิตติสาร, 2566 : สัมภาษณ์)

2) สำนักอาศรมฤๅษีทองคำ บ้านดัว ในจังหวัดมหาสารคาม

ฤๅษีอาจารย์ทอง เป็นเจ้าสำนักฤๅษี ได้กล่าวถึงข้อปฏิบัติและข้อห้ามหรือคะลำของการเป็นฤๅษีว่า ข้อคะลำของการเป็นฤๅษีในการใช้ชีวิตเป็นฤๅษีผู้ที่ได้รับมอบวิชาธรรมฤๅษีแล้ว ก็คือการเป็นฤๅษีที่จะต้องไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด และถือปฏิบัติของการมี “วาจา กาย ใจ” ที่ดี แต่ไม่ต้องถือการมีศีลหรือวินัย 227 ข้อเหมือนเช่นพระสงฆ์ ฤๅษียังคงทำมาหากินได้อย่างคนปกติทั่วไป คือ มีคารวะสายธรรม ส่วนอาหารการกินก็มีข้อห้ามหรือคะลำต่อเนื่องและเคร่งครัด ดังนี้ (ฤๅษีอาจารย์ทอง, 2566 : สัมภาษณ์)

- 1) ไม่รับประทานของดิบ
- 2) ไม่รับประทานอาหารในงานศพ
- 3) ห้ามรับประทานผักปลัง (เครือผักปลัง) ทั้งนี้เพราะว่าหากรับประทานแล้ว ก็จะทำให้ปวดศีรษะอย่างมาก

ส่วนข้อห้ามหรือคะลำอย่างอื่นๆ ก็อยู่ที่ฤๅษีแต่ละท่านจะมีสัจจะเอาไว้อย่างไร

3) สำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหมานต์) บ้านแสนสุข ในจังหวัดมหาสารคาม

ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหมานต์) เป็นเจ้าสำนักฤๅษี มีหลักว่า ข้อคะลำถือเป็นการงดเว้นที่จะทำหรือไม่ควรทำสิ่งที่เป็นข้อห้าม ถ้าฤๅษีท่านใดฝ่าฝืนกระทำ ก็จะมีผลร้ายต่อฤๅษีท่านนั้นได้

การปฏิบัติตนตามข้อห้ามหรือข้อคณลจะต้องเกี่ยวข้องกับชีวิตของหมอธรรมทุกเวลา หากไม่ปฏิบัติตาม ก็อาจทำให้มีผลต่อตนเองและคณลาคณที่ร่ำเรียนมาได้ เพราะจะทำให้คณลเสื่อมไปและไม่สามารถถือปฏิบัติได้อีก ดังนั้น ผู้เป็นฤษีและหมอธรรมจะต้องถือปฏิบัติต่อเนื่องและเคร่งครัด ดังนี้ (ฤษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์), 2566 : สัมภาษณ์)

- 1) ห้ามรับประทานเนื้อ 10 ชนิด ได้แก่ เนื้อมนุษย์ เนื้อม้า เนื้อสุนัข เนื้อหมี เนื้อเสือเหลือง เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือดาว เนื้อช้าง และเนื้อราชสีห์
- 2) ห้ามรับทานรกวัว-รควาย
- 3) ห้ามรับประทานผักจำพวกผักหรือน้ำเต้า
- 4) ห้ามรับทานอาหารที่เหลือเดนจากคนอื่น
- 5) ห้ามรับประทานเครื่องใช้สำหรับเช่นไห้วผี
- 6) ห้ามดื่ม่น้ำและรับทานอาหารในงานศพ
- 7) ห้ามหามศพคนตาย
- 8) ห้ามลอดบันได
- 9) ห้ามกินลาบเลือด
- 10) ห้ามเป็นชู้กับภรรยาคนอื่น
- 11) ห้ามด่าบุพการี
- 12) ห้ามหมิ่นประมาทครูบาอาจารย์ของตนเอง

ในเรื่องข้อคณลหรือข้อห้ามของการเป็นฤษี เอกสิทธิ แคนเสาร์ ผู้เป็นลูกศิษย์คนหนึ่งของฤษีในจังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวถึงความจำเป็นของคณลที่ผู้เป็นฤษีและลูกศิษย์ฤษีจะต้องรู้ข้อปฏิบัติที่ควรทำ และโทษของการเป็นฤษีที่จะต้องรู้เอาไว้ว่า ข้อคณลเป็นเรื่องที่อาจารย์ฤษีจะต้องบอกกล่าวให้รู้ก่อนมาเรียนเป็นลูกศิษย์ของฤษี ซึ่งแต่ละอย่างของคณลเป็นเรื่องที่จะต้องรู้ไว้ก่อนตั้งแต่แรกเริ่ม อย่างเช่น เรื่องเนื้อสัตว์ 10 อย่างห้ามกิน รวมทั้งเรื่องการผิดลูกผิดเมียคนอื่น ฤษีและลูกศิษย์ฤษีควรดำรงตนอยู่ในการถือศีล 5 การมีสัจจะกับครูบาอาจารย์ การเป็นผู้สามารถดื่มสุราได้แต่ถ้าก็จะต้องมีสติหรือไม่ขาดสติ ไม่ดื่มให้เมามาก แต่ดื่มเป็นยาได้ ส่วนโทษของการเป็นฤษีในทางธรรม จะเรียกว่าเป็นปัญหาที่สะท้อนกลับมา คือการทำให้ธรรมไม่ขลัง การมีกายสะอาดจะล้างของสกปรกต่างๆ ซึ่งจะต้องใช้ธรรมะจึงจะชนะได้ และเมื่อใช้ทางพุทธไม่สามารถเอาชนะได้ ก็ต้องใช้ทางวิชาอาคมของฤษี ใครที่ถือข้อคณลไม่ได้ ก็จะทำให้ครอบครัวของผู้เรียนวิชาธรรมฤษีและถือลัทธิฤษีนั้นได้รับบาดเจ็บถึงเลือดตกยางออก จึงไม่ควรทำให้ผิดข้อคณล ซึ่งจะสะท้อนกลับมาเข้าหาตัวผู้ที่เรียนวิชาธรรมฤษีและถือลัทธิฤษี วิชาธรรมฤษีก็จะเสื่อมไป บางคนถึงกับเป็นบ้า วิ่งลง่น้ำหรือเข้าป่าก็มี (เอกสิทธิ แคนเสาร์, 2566 : สัมภาษณ์)

4) สำนักฤษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครูธรรม 9 โกฎิ บ้านเชียงยืน

ในจังหวัดมหาสารคาม

ฤษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา ๓ สำนักฤษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครูธรรม 9 โกฎิ เป็นเจ้าสำนักฤษี มีหลักว่าคนที่เป็ฤษีและผู้เรียนวิชาธรรมฤษีและถือลัทธิฤษีนั้น จะต้องถือข้อห้ามหรือคณล ดังนี้

- 1) ห้ามดูหมิ่นบุพการี ยึดถือในคุณบิดาและคุณมารดาทั้งของตนเองและผู้อื่น

- 2) ห้ามดูหมิ่นครูอาจารย์ผู้ที่มีประสิทธิภาพความรู้ให้แก่ตนเองและครูอาจารย์ของผู้อื่นๆ
- 3) ห้ามเนรคุณบุคคลผู้ที่มีพระคุณ ผู้เคยหยิบยื่นให้ความช่วยเหลือตน
- 4) ห้ามตั้งวางเครื่องบูชาครูบาอาจารย์ในที่สูงกว่าหรือเสมอกับพระพุทธรูปหรือพระเครื่อง แต่ให้วางไว้ในสถานที่ที่เหมาะสม
- 5) ห้ามประพฤติชั่ว กระทำสิ่งผิดกฎหมาย หรือผิดศีลธรรมอันดีทั้งปวง

นอกจากนี้ยังให้ผู้เป็นศิษย์และเรียนวิชาธรรมกถุศาสตร์และถือลัทธิกถุศาสตร์สวดมนต์บูชาครูบาอาจารย์เป็นประจำทุกวัน

ข้อค้ำหรือข้อห้ามดังที่กล่าวมาข้างต้น ใครประพฤติผิดในข้อห้ามต่างๆ ก็เชื่อว่าจะทำให้เกิดโทษได้ หากว่ายั้งขึ้นทำด้วยเจตนา แต่หากถือเว้นตามข้อห้ามหรือค้ำได้ ก็นับว่าเป็นสิ่งที่ดีหรือกระทำดี เพราะนอกจากจะแสดงให้เห็นว่า ผู้เรียนวิชาธรรมกถุศาสตร์และถือลัทธิกถุศาสตร์ทำการเคารพบูชาอย่างเคร่งครัดแล้ว ยังแสดงให้เห็นอีกด้วยว่า ผู้ถือเว้นตามข้อห้ามหรือค้ำนั้นรักษาศีล (ข้องดเว้นหรือข้อห้าม) ได้ ซึ่งก็ยิ่งจะทำให้ชีวิตของผู้ปฏิบัติตามได้พบแต่ความสุขและมีความเจริญ ถือได้ว่าเป็นการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ควบคู่ไปกับการถือศีลหรือข้อห้ามตามลัทธิกถุศาสตร์ไปด้วย (กถุศาสตร์ คัมภีร์ปัญโญ, 2566 : สัมภาษณ์)

5) สำนักกถุศาสตร์พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) บ้านค้อ

ในจังหวัดมหาสารคาม

พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) เป็นเจ้าสำนักกถุศาสตร์ สำนักกถุศาสตร์วัดเครือวัลย์สุทธาวาส ท่านได้อธิบายไว้ว่า ข้อค้ำหรือข้อห้ามเป็นข้อควรปฏิบัติตามโดยวิจิตรเว้นหรือไม่ละเมิดนี้ หลวงพ่อคุณได้สั่งไว้ว่า ให้ภาวนาพุทโธๆ เพื่อทำจิตให้เป็นสมาธิแน่น ละเว้นจากถ้อยคำคำทอ คือคำพ่อแม่ตนและพ่อแม่บุคคลอื่นๆ และไม่ผิดในสามหรือภรรยาผู้อื่น ให้สวดมนต์ก่อนเข้านอนทุกคืน ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด และถ้ามีใจอยู่กับพุทโธให้เป็นกลางๆ ที่ไม่สอດสายไปที่ไหนได้นั้นหมายความว่า ใจเป็นสมาธิ ซึ่งจะช่วยปกป้องคุ้มครองได้ดียิ่ง ยิ่งกว่ามีวัตถุมงคลใดๆ เสียอีก (พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์), 2566 : สัมภาษณ์)

พระมหาสิทธิชัย ภูวนาภ พระสงฆ์ที่ได้ศึกษาวิชาธรรมกถุศาสตร์มา ได้กล่าวไว้เช่นกันว่า ข้อค้ำที่ผู้เรียนวิชาธรรมกถุศาสตร์คนใดถือได้ ก็ถือว่ามีศีลตามอย่างพระสงฆ์ อาหารการกินก็ไม่ให้รับประทาน มังสาหรือเนื้อสัตว์ที่ห้าม 10 ชนิด มีเนื้อสุนัขและเนื้องูเป็นต้น อันนี้เป็นหลักข้อห้ามของกถุศาสตร์ แต่ก็ขึ้นไปอีกชั้น คือวิชาที่เรียนรู้อาณา โดยวิชาแต่ละอย่างนั้น ก็ต้องห้ามไม่ให้รับประทาน อย่างเช่นวิชาของเหนียวของคองกระพัน ก็จะไม่ให้รับประทานมะแนบ (มะนาว, กะโถน) มะอึก มะบวบ เครือไม้ที่มีมือหรือเครือเถาจับไปเกี่ยวกับสิ่งอื่นๆ ผักปิง ผักข่า รวมทั้งข้าวลอดช่องและขนมจีน (ข้าวปุ้น) เพราะบีบแล้วเส้นลวดออกมา ใครกิน ก็เชื่อว่าจะทำให้วิชาที่เรียนและถือนั้นเสื่อมไป ทำให้ศัตรูใช้อาวุธยิงแทงเข้าได้ ส่วนใหญ่จะยิงหรือแทงจากที่สูงลงที่ต่ำ และบางคนก็เอาเลือดประจำเดือนของผู้หญิงใส่ลูกปืนมายิง ส่วนหน่อไม้ให้เรียกว่าปลากด บุหรี่ก็สูบไม่ได้และน้ำก็จมนไม่ได้ ถ้าขวัญยังอยู่ที่ภูมิจึงหรือที่บ้าน ไซ้แต่เท่านั้น ผู้ที่เรียนวิชาธรรมกถุศาสตร์และถือลัทธิกถุศาสตร์ ยังมีข้อห้ามอื่นๆ อีก ก็เช่น การเรียกไปรับประทานข้าว ก็ให้เรียกว่า “ต่ออายุ” ห้ามเรียกว่า “มาเด้อ กินเข้า” เรียกไม่กิน และเรียกไม่ถูกต้อง ห้ามกิน ปลาหลด ปลาหลด และปลาไหล ก็รับประทานไม่ได้ จึงเป็นที่สังเกตได้ข้อหนึ่งใน

ผู้เรียนวิชาธรรมกฤษฎีและลัทธิกฤษฎีว่า การรับประทานและการพูดคุยจะไม่เหมือนกับคนทั่วไป จะต้องถือการเลี้ยงคำพูดที่ต่างกันไป

การเป็นกฤษฎีในสำนักกฤษฎีส่วนใหญ่ จะไม่มีโทษผิดที่ทำให้ขาดจากความเป็นกฤษฎี และอาบัติก็ไม่มีเหมือนอย่างโทษผิดของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา แต่จะเรียกว่าเป็นการเสียสัจจะแทน โดยอาจแปลความได้จากอรรถกถาธรรมบทที่ว่า กฤษฎีเหาะมาเห็นพระชายาของพระราชา เกิดราคะตัณหาขึ้นในตน จึงเสพเมถุนกับพระชายาของพระราชาและทำฉานของตนเสื่อมไป โทษจึงเป็นในลักษณะอย่างนี้เป็นหลัก กฤษฎีบางคนก็ถือสัจจะว่า จะไม่เอนหลังนอน ซึ่งเกิดจากการถือสัจจะแห่งตนเป็นหลัก ไม่มีศีลอย่างพระสงฆ์ แต่มีสัจจะที่เคร่งครัด ก็มีฤทธิ์เดชได้ แต่ถ้าผิดสัจจะแห่งตน ผลอะไรๆ แห่งความเป็นกฤษฎีก็ไม่เกิดขึ้น ผลที่ตั้งไว้ว่า จะบรรลุผลแห่งความเป็นกฤษฎี ก็จะไม่เกิดขึ้น การถือสัจจะถือว่าเป็นหนึ่งในบาร์มี 10 คือ สัจจบาร์มี กฤษฎีบางท่านไม่มีศีล 227 หรือไม่มีศีลเหมือนอย่างพระสงฆ์ที่ต้องถือ หรือมีหรือถือศีลเพียง 2 ข้อ 3 ข้อในตน ดังนั้น กฤษฎีส่วนใหญ่จึงถือขาด คือถือการมีสัจจะเป็นอันดับหนึ่งในข้อปฏิบัติของความเป็นกฤษฎี ซึ่งถือว่าเป็นการบำเพ็ญตนเป็นสมณะหรือนักบวชตามลัทธิกฤษฎีเป็นหลัก (พระมหาสิทธิชัย ภูวนพลา, 2566 : สัมภาษณ์)

จากเรื่องข้อละหรือข้อห้ามในสำนักกฤษฎีที่ตั้งอยู่ในจังหวัดมหาสารคามดังกล่าวข้างต้น จึงสะท้อนให้เห็นว่า การถือละหรือข้อห้ามเป็นข้อปฏิบัติในพวกกฤษฎี ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาในเรื่องศีลเป็นหลักปฏิบัติสำคัญ แต่จะไม่มีหรือถือศีลหรือวินัย 227 ข้อเหมือนอย่างพระสงฆ์ โดยกฤษฎีจะมีหรือถือปฏิบัติศีลเพียง 2-3 ข้อเท่านั้น ซึ่งทั้งศีลและละเป็นแนวทางทางปฏิบัติสำคัญ ที่ผู้จะมาเรียนมอบตัวและรับการถ่ายทอดวิชาธรรมกฤษฎีนั้น จะต้องเข้าใจในการปฏิบัติเสียก่อน จึงจะบวชมอบตัวเป็นกฤษฎีได้ อันแสดงให้เห็นได้ว่า การมอบตัวเป็นศิษย์มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ที่จะทำให้ผู้เรียนมีความเป็นกฤษฎีในอนาคตได้ดี และสามารถปฏิบัติตนให้อยู่ในข้อห้ามต่างๆ ของความเป็นกฤษฎีได้เป็นอย่างดีด้วย การปฏิบัติตนด้วยดีทางกาย วาจา และใจ ต่อผู้ที่เข้ามาขอให้ช่วยเหลือ และจะต้องไหว้พระและสวดมนต์ ตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างเดียว ไม่นับถืออย่างศาสนาอื่น ตลอดจนต้องปฏิบัติให้อยู่ในข้อห้ามต่างๆ และถือสัจจะของการถือเว้นในตน ถือว่าเป็นข้อปฏิบัติในทุกสำนักกฤษฎี ในจังหวัดมหาสารคาม นอกจากนี้ การถือเว้นตามข้อละของกฤษฎีและผู้เรียนวิชาธรรมกฤษฎีและถือลัทธิกฤษฎียังสะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ทางความเชื่อตามลัทธิกฤษฎีที่ว่า ถ้าคนไหนไม่รู้อะไรในข้อละหรือข้อห้าม ทางกฤษฎีก็จะมีวิธีการกันตัวเองไว้ และถ้ายังถือยกเว้นสถานที่ไม่ได้ ก็จะมีวิธีป้องกัน ทั้งนี้เพื่อไม่ให้คนอื่นฯ เข้ามาทำลายวิชาอาคมของกฤษฎี จึงมีคำกล่าวคำพูดกันไว้ก่อน และต้องระวังตัวเองให้มากที่สุด เช่น คนที่มีเจตนามาเหยียบมาข้ามคนที่มียาลงกายยันต์ ต้องดูว่า คนนั้นเป็นครูบาอาจารย์หรือไม่ ถ้าเป็นครูบาอาจารย์ ก็ให้เหยียบตัวข้ามตัวได้ ไม่ใช่ละไปทุกอย่าง ให้ดูที่เจตนาเป็นสำคัญ เหมือนกับศีลของพระสงฆ์ที่ดูที่เจตนาเป็นหลัก ที่สำคัญคือผู้เรียนวิชาธรรมกฤษฎีและถือลัทธิกฤษฎีต้องมีสติและมีจิตสมาธิที่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา (เสกกลีกาล) ที่ให้มันคงแน่นก่อน ถึงจะเดินทางไปยังสถานที่อื่นๆ ได้ โดยต้องระวังเหล็กถา เหล็กฝัง และเหล็กงาน ก่อนที่จะลงจากบ้าน ทุกขั้นตอนในการดำเนินชีวิตจะต้องมีระเบียบและความละเอียด แม้ข้อปฏิบัติที่ต้องปฏิบัติและถือ ก็ให้มีสติอยู่ตลอดเวลา

5.3.4.3 ฤๅษีกับการสิ้นสุดการเป็นฤๅษี

การบวชเป็นฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ อาจถูกทำให้สิ้นสุดได้ และการจะต้องสิ้นสุดการเป็นฤๅษี ตามที่ปรากฏในการครอบครัวยฤๅษี ก็คือการตายเท่านั้น ยกเว้นฤๅษีในสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชยันตี จังหวัดมหาสารคามเท่านั้น ที่ถือว่า ฤๅษีที่มีโทษผิดในฐานะเป็นการกระทำผิดครุอย่างมหันต์ ได้แก่ 1) กระทำผิดกฎหมายหรือมีคดีอาญาถึงติดคุก 2) กระทำผิดทางศีลธรรม เช่น แยกภรรยาของผู้เฒ่ามาเป็นของตน ทำการปล้นทรัพย์คนอื่น ข่มขืน และ 3) เป็นคนหลอกลวง ไม่สามารถควบคุมตัวเองได้ พุดอวดตริ และพูดใส่ร้ายผู้อื่นที่มีความเห็นต่างหรือไม่เคารพตน ที่สามารถทำให้หมดสภาพจากความเป็นฤๅษีได้ (พระครูปลัดนิพนธ์ กิตติสาร, 2566 : สัมภาษณ์) นอกจากนั้น สำนักฤๅษีส่วนใหญ่ในจังหวัดมหาสารคาม ถือการผิดศีลของฤๅษีว่า ยังไม่สิ้นสุดจากการเป็นฤๅษี แต่มีผลให้เป็นการเสียสัจจะของตนที่ตั้งใจถือเป็นสัจจะว่า ตนจะไม่ทำการผิดข้อห้าม (ศีล) หรือข้อปฏิบัติตามลัทธิฤๅษี จึงเป็นความผิดอยู่ที่ใจของตนและมีผลตามมาแก่ตนที่ทำให้เสื่อมจากวิชาธรรมฤๅษี ข้อศีล ถ้าฤๅษี ไม่ตั้งใจถือเป็นสัจจะของการงดเว้นหรือถือปฏิบัติ ก็ไม่มีอะไรเป็นความผิด เพราะไม่รู้ไม่มีเจตนา ความผิดจะอยู่ที่เจตนาเป็นสำคัญ เหมือนกับการถือศีลในพระพุทธศาสนา ถ้าผู้ถือบวชเป็นฤๅษีถือสัจจะแล้วไปละเมิดข้อห้ามและศีลที่ถือปฏิบัติ ก็จะทำให้เกิดความไม่มั่นใจ ไม่มั่นคง และหลอกหลอกในวัตรหรือข้อปฏิบัติในข้องดเว้นหรือข้อห้าม จึงมีคติตามลัทธิฤๅษีว่า ถ้ารักษาข้อห้าม (ศีล) หรือข้อห้ามตามที่ถือเป็นสัจจะแล้วนั้นไม่ได้ ก็ให้นำมาคืน (ใจ) คือ สิ้นสุดจากการเป็นฤๅษีแล้ว เป็นสิกจากการเป็นฤๅษี เหมือนกับการ “ลาสิกขา” ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา โดยนำขันธดอกไม้มาลาออก มากล่าวกับครูบาอาจารย์และรายงานให้ท่านทราบถึงสาเหตุของการลาออกนั้น ถ้าลาออกแล้วยังขึ้นไปทำตัวเป็นฤๅษีเหมือนเดิม ก็เป็นการหลอกลวงโกหกตัวเอง และโกหกคนอื่นด้วย ถ้าต้องการจะเป็นฤๅษีอีก ผู้ต้องการบวชเป็นฤๅษีก็ต้องไปยกครูกับครูบาอาจารย์ใหม่และไปเรียนใหม่ โดยเป็นเริ่มต้นใหม่ทั้งหมด

วิชาธรรมฤๅษีก็เหมือนกับหมอธรรม มีครูบาอาจารย์กลุ่มหนึ่งเช่นกัน ซึ่งไม่มีภรรยา คือผู้บวชเป็นฤๅษีที่มุ่งเรียนวิชาธรรมฤๅษีอย่างเดียว ไม่ให้ตัดผม และไม่ตัดผมเป็นเวลา 7 ปี ถึง 10 ปี ถ้าจะตัดผม ก็มากล่าวเป็นสัจจะ และอีกอย่างหนึ่งก็ให้ขึ้นอยู่กับธรรมเนียมปฏิบัติของฤๅษีที่เป็นครูบาอาจารย์ที่ถือปฏิบัติมาว่า เป็นอย่างไรเป็นสำคัญ แต่ก็มีฤๅษีในบางสำนักอีกเช่นกัน ที่แม้จะถือบวชเป็นฤๅษีแล้ว แต่ก็สามารถมีภรรยาได้ โดยถืองดเว้นในข้อห้ามหรือศีลแบบถือเป็นสัจจะ แต่ว่าคนที่มาเป็นภรรยาของฤๅษีเช่นนี้ ก็ไม่จำเป็นว่าจะต้องถือศีลอะไรๆ เป็นข้อปฏิบัติหรือวัตรแห่งตน เพราะไม่ได้เรียนวิชาธรรมฤๅษีตามสามี เพียงแต่ว่าห้ามภรรยาของฤๅษีจับ “ของรักษา” ของสามี อย่างเช่น ในช่วงเข้าพรรษา ห้ามจับและย้ายพระพุทธรูป จะมีหยากไย่หรือฝุ่นละอองมากมาจับก็ตาม ก็ห้ามไปจับ ไปปิด และไปกวาด จนกว่าจะถึงช่วงออกพรรษาแล้ว จึงสามารถจะทำได้ ถ้าทำอาหาร ภรรยาจะต้องรู้ด้วยว่า สามีถือศีลอาหารอะไร ทำเป็นกับข้าวหรือใส่พริกขี้หนูเอาไว้ ผู้เป็นฤๅษีแบบมีภรรยาได้จะบอกกล่าวให้ภรรยาของตนได้ทราบก่อนว่า ห้ามนำอาหารและของศีลเข้ามาในบ้าน จนที่ในที่สุดก็จะเห็นได้ว่า คนที่เป็นสามี-ภรรยากันในความสัมพันธ์กับฤๅษี ก็จะถือศีลไปด้วยกันโดยปริยาย (เอกสิทธิ์ แคนเสาร์, 2566 : สัมภาษณ์)

5.3.4.4 ฤๅษีกับบทบาทของการเป็นหมอพื้นบ้าน

สำนักฤๅษีในสังคมอีสานปัจจุบัน ตั้งอยู่ใน “อีสานสมัยใหม่” โดยเฉพาะจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีความเจริญและความเปลี่ยนแปลงแตกต่างจากอดีต ฤๅษีมีภาพปรากฏให้เห็นหลังการเรียนเป็นฤๅษีมาแล้ว ท่านแสดงบทบาทเป็น “หมอพื้นบ้าน” ผู้ที่คอยช่วยเหลือผู้คนที่เดินทางมาให้ทำการรักษาหรือปรึกษาปัญหาทางเศรษฐกิจและปัญหาสังคม โดยท่านใช้วิธีการรักษาแบบธรรมชาติ ไสยศาสตร์ และพุทธศาสตร์ร่วมกัน เพื่ณณา ทรัพย์เจริญ และคณะ (2543 : 52-56) ได้กล่าวว่า การเจ็บป่วยที่เกิดจากสิ่งเหนือธรรมชาติสามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มหมอดูเป็นหมอที่ทำหน้าที่ไขข้อข้องใจให้แก่ชาวบ้าน โดยการทำนายทายทักหา เช่น คนทรง หมอดำรา 2) กลุ่มหมอสูตหรือหมอสะเดาะเคราะห์ เป็นหมอที่ทำหน้าที่แก้ไขปัญหให้กับชาวบ้าน เพื่อให้เกิดความสบายใจหรือมีความมั่นใจผ่านการทำพิธีกรรมให้ เช่น เฒ่าจ้ำ (กะจ้ำ) หมอสู่ขวัญหรือหมอสูต หมอสะเดาะเคราะห์ และ 3) กลุ่มหมอธรรมและหมอผีฟ้า ซึ่งหมอกลุ่มนี้จะให้คำตอบเกี่ยวกับสาเหตุของความเจ็บป่วยด้วยการนั่งทางโนและให้การรักษาหลังจากรู้สาเหตุของการเจ็บป่วยแล้ว นอกจากนี้ยังมีความเจ็บป่วยที่เกิดจากสาเหตุธรรมชาติ จึงมีหมอสมุนไพรร หมอยา หมอไม้ หมอฝนยา หมอดัมยา หมอดำแย หมอเป่า หมอกระดุก และหมอนวด เป็นผู้ทำการรักษาให้ ซึ่งหมอเหล่านี้ล้วนเรียกว่า “หมอพื้นบ้าน” ทั้งสิ้น

ในช่วงที่ผู้วิจัยลงสนามเพื่อไปสัมภาษณ์ท่านผู้รู้ พบว่าฤๅษีในสังคมอีสานส่วนใหญ่มีบทบาทเป็นหมอธรรม ซึ่งจารุวรรณ ธรรมวัตร (2528 : 45) ได้กล่าวถึง “หมอธรรม” ไว้ว่า หมอธรรมนับเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะชัดเจนเป็นรูปธรรม การเกิดขึ้นของหมอธรรมมีจุดเริ่มต้นจากมูลเหตุแห่งชีวิตที่ว่าด้วยอาการเจ็บป่วยและการรักษาโรค โดยจะพบว่า ความเชื่อที่สำคัญของคนในพื้นที่อีสาน ที่มีการติดต่อกันในขณะนั้น ได้มีการรับและแลกเปลี่ยนความเชื่อที่ว่าโรคภัยไข้เจ็บนั้นๆ เกิดจากการที่ร่างกายได้รับเชื้อโรค และยังเชื่ออีกว่า เกิดจากการกระทำของผีด้วยความเจ็บป่วยที่เกิดจากเชื้อโรคสามารถเยียวยาให้หายได้ด้วยการรักษาโดยใช้ยา แต่ด้วยความเจ็บป่วยที่เกิดจากผี จะต้องได้รับการรักษาจากผีฟ้าหรืออำนาจอย่างอื่น ที่มีใช้เฉพาะเท่านั้น กระนั้นเมื่อถึงคราวชีวิตที่จะสิ้นแล้ว ก็ไม่สามารถมีใครที่จะสามารถเหนี่ยวรั้งเอาไว้ได้ คนป่วยที่ได้รับการรักษาจากวิธีการสมัยใหม่ หรือจากยาตามวิธีการของแพทย์สมัยใหม่ไม่ได้ผลแล้ว คนไข้หรือญาติพี่น้องของคนไข้ก็จนปัญญา จึงจำต้องหันหน้าพึ่งทางอื่นในวิถีท้องถิ่น โดยเฉพาะหมอพื้นบ้านที่เชื่อกันว่า ท่านมีขบวนการและวิธีการรักษาตามคติความเชื่อ วัฒนธรรมของท้องถิ่นอีสานมองว่า “หมอ” หมายถึงผู้มีความรู้ ความสามารถ และความเชี่ยวชาญในเรื่องเฉพาะ ส่วน “ธรรม” หมายถึงเวทมนต์คาถาประเภทหนึ่งที่ใช้สำหรับป้องกันและขับไล่ภูตผีปีศาจ ดังนั้น หมอธรรมที่เป็นหมอพื้นบ้าน จึงหมายถึงผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในการรักษาโรคและความเจ็บป่วยโดยใช้เวทมนต์คาถาและสมุนไพรร

สังคมอีสานในปัจจุบันมีระบบความเชื่อเรื่องหมอธรรม ซึ่งกระจายอยู่ทั่วภาคอีสาน โดยหมอธรรมจะเป็นผู้ที่เรียนรู้วิชาคาถาอาคมและปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม จึงเป็นบุคคลที่ชาวบ้านเคารพนับถือและใช้ภูมิความรู้ที่มีในการขจัดปัดเป่าผีร้ายไปได้ ดังนั้น เมื่อเกิดการเจ็บป่วยอันมีสาเหตุมาจากการถูกผีร้ายกระทำทำให้ผู้เจ็บป่วย เช่น ผีปอบ ผีโพง เป็นต้น ชาวบ้านจึงมักพาคนป่วยมาให้หมอธรรมผูกฝ้ายและรดน้ำมนต์ให้ พร้อมๆ ไปกับการรักษาด้วยสมุนไพรร (วิเชียร พลหาญ, 2534 : 15) ในท้องถิ่นอีสานปัจจุบัน เราจึงสามารถพบเห็นหมอธรรมทั้งที่เป็นพระสงฆ์และเป็นฆราวาส

รวมทั้งเป็นฤๅษีก็มี ซึ่งชาวอีสานไม่ถือว่าเป็นสิ่งผิดปกติหรือผิดหลักพระวินัยแต่อย่างใด ตรงกันข้ามกลับให้การยกย่องชมเชยพระสงฆ์ที่ช่วยแก้ไขปัญหให้กับสังคมและช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่เป็นทุกข์ในจังหวัดมหาสารคาม ก็พบได้ว่า มีหมอธรรมที่มีภาพปรากฏให้เห็นว่า ท่านเป็นที่พึ่งพาและช่วยเหลือสังคมหรือมีส่วนร่วมในการขจัดปัดเป่าและปราบมารร้ายให้แก่ผู้คนที่เจ็บป่วยที่เกิดจากผีทำให้ได้

การปฏิบัติตนของหมอธรรมในฐานะเป็นพระสงฆ์ เป็นฤๅษี และเป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษี ก็จะต้องมีการปฏิบัติแบบดเว้นหรือไม่ทำตามข้อห้าม ซึ่งเรียกว่า “กะล่ำ” และยังรวมถึงสิ่งที่ควรปฏิบัติและสิ่งที่ควรกระทำ อันถือว่าเป็นข้อปฏิบัติที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมายาวนานด้วย พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโรจน์ เจ้าสำนักฤๅษี ณ สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชยันตี บ้านโนนทอง ในจังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวว่าพระสงฆ์ที่บวชเป็นฤๅษีจะต้องปฏิบัติตนอยู่ในหลักพระพุทธศาสนา และการเรียนวิชาธรรมฤๅษีของท่าน ก็ได้เรียนรู้ธรรมประเภทหมอธรรมมาด้วย การประพฤติปฏิบัติตนจึงต้องเป็นไปตามครองพระและครองฤๅษีในสังคมอีสาน การเป็นพระสงฆ์เรียนธรรมเป็นหมอธรรมไม่ถือว่าเป็นการผิดหรือขัดต่อหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาตามคติท้องถิ่น แต่กลับได้รับความเคารพและนับถืออย่างมาก อีกทั้งยังได้รับยกย่องในฐานะผู้ให้การพึ่งพาและช่วยเหลือผู้คนในยามที่ชาวอีสานประสบปัญหาด้านความเจ็บป่วย ซึ่งเป็นไปสอดคล้องกับสภาพสังคมท้องถิ่นอีสานที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีน้ำใจต่อกัน (พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโรจน์, 2566 : สัมภาษณ์) พิธีกรรมสำคัญที่ถือว่าเป็นสาระของการเรียนหมอธรรม ก็คือการให้ความช่วยเหลือผู้เจ็บป่วยด้วยสมุนไพร น้ำมันต์ น้ำมัน และคาถาอาคม หรือใช้ผสมกัน พระมหาสิทธิชัย ภูณบผา เจ้าอาวาสวัดบ้านหนองอีเต่า ในจังหวัดกาฬสินธุ์และผู้ได้เรียนวิชาธรรมฤๅษีมา ได้กล่าวว่า บทบาทของการเป็นหมอธรรมในชุมชนส่วนใหญ่ของท่าน ก็จักกันแค่ที่ว่า ท่านเป็นผู้ได้เรียนธรรมมา จึงให้แสดงบทบาทเป็นหมอธรรมแต่ไม่ค่อยมีใครรู้ว่า ท่านเรียนรู้ครองฤๅษีหรือวิชาธรรมฤๅษีมา จึงเป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษี ถ้าชาวบ้านเจ็บไข้ได้ป่วย มาขอให้ผูกข้อต่อแขนให้ มาให้รดน้ำมันต์ มีผีเข้าหรือเป่าโปงผีสิง มาขอให้ไล่ผี ขับไล่ปอบ ท่านก็ทำพิธีกรรมให้แก่ชาวบ้าน โดยมองแล้วเป็นคนละวิชากัน คือ ไล่ปอบ ไม่เกี่ยวกับไล่ผี คนละอย่างกัน เป็นเพียงวิชา ไม่ใช่ธรรมฤๅษี เวลาทำพิธี จะเรียกว่าอ่านธรรมขึ้นทรง สำหรับวิชาสองนั้นก็ส่องมองแล้ว ก็ทำให้มั่นใจขึ้นว่า มีครูบาอาจารย์คอยช่วยเหลืออยู่ (พระมหาสิทธิชัย ภูณบผา, 2566 : สัมภาษณ์)

พระครูปัญญาธิราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดบ้านท่างามในจังหวัดมหาสารคาม เป็นพระสงฆ์อีกรูปที่ได้เรียนวิชาธรรมฤๅษีมา ท่านได้อธิบายถึงความเป็นหมอธรรมที่ผู้เป็นฤๅษีได้เรียนรู้มาว่า หมอธรรมมีบทบาทในการไปไล่ผีเข้าเจ้าสุม เช่น เด็กเล็กมีสติไม่สมประกอบ อายุครบ สมควรจะพูดได้แล้วก็ยังไม่พูดหรือพูดไม่ชัด ท่านก็จะทำพิธีกรรมตามลัทธิฤๅษีให้ โดยใช้ น้ำมันต์ที่ทำแล้วให้คนนั้นๆ ดื่มและน้ำมันต์ก็ให้ทำเป็นรูปพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ บอกกล่าวครูฤๅษีให้คุ้มครอง และบอกแนะให้ผู้นั้นๆ มาหาทุกวันพระ โดยนำดอกไม้และรูปเทียนมาเพื่อทำการรักษา ท่านก็ทำให้และก็ปรากฏผลว่าหายได้ทุกคน (พระครูปัญญาธิราภรณ์, 2566 : สัมภาษณ์) บทบาทสำคัญของหมอธรรมตามที่ เอกสิทธิ์ แคนเสาร์ ลูกศิษย์คนหนึ่งของฤๅษีเจ้าสำนักอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ในจังหวัดมหาสารคาม กล่าวไว้ จะแสดงตนว่าเป็นผู้แนะนำชุมชนในทางรักษาที่ถนัด ซึ่งก็คือช่วยเหลือผู้คนที่เป็นงูกัด ถูกผึ้งต่อย และทำผดผื่น ก็จะทำให้ช่วยเหลือ นอกจากนี้เมื่อมีผู้มาถาม ท่านก็จะแนะนำตามความเหมาะสม ใครออกโรคคันใหม่มา ก็เป็นผู้ทำพิธีเจิมรดให้ พร้อมกับเพิ่มเติมคำสอนหรือคำแนะนำ

ประกอบด้วย การปฏิบัติตนในฐานะหมอธรรม ก็จะเริ่มจากตั้งจิตอธิฐานบอกกล่าวแก่ครูบาอาจารย์ให้ท่านทราบตามที่เล่าเรียนมาก่อน จากนั้นจึงปฏิบัติกรณในทางพิธีกรรมเหมือนกับพระพุทธรูปมนต์ชีวิตประจำวันของหมอธรรมก็จะใช้ชีวิตเหมือนกับคนทั่วไป มิได้แตกต่าง เพียงแต่มีสถานะเป็นที่เคารพนับถือของผู้คนเท่านั้น (เอกสิทธิ์ แคนเสาร์, 2566 : สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวมาข้างต้น มีข้อสังเกตบางประการว่า ฤๅษีจะมีบทบาทอย่างหนึ่ง ก็คือการรวมความเป็นหมอต่างๆ อยู่ด้วยกันในตน โดยทำหน้าที่เป็นหมอธรรม หมอสูตร หมอแต่งแก้ และหมอพิธีกรรมหรือกะจำ ในปัจจุบันบทบาทของฤๅษีจะมีการเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งแต่เดิมจะเป็นเพียงการดูแลสังคมในฐานะเป็นคนศักดิ์สิทธิ์และผู้มีเมตตาต่อคนอื่นๆ แต่ปัจจุบันฤๅษีมีการหารายได้ด้วย เพราะเป็นการเป็นฤๅษีที่มีสถานะเป็นหมอต่างๆ ในตนหาเงินง่าย พระสงฆ์หาปัจจัยได้ยาก เพราะขาดขัดด้วยเรื่องศีลหรือวินัยห้าม แต่ฤๅษีไม่ขัดด้วยเรื่องศีลหรือวินัย (สิทธิศักดิ์ จำปาแดง, 2566 : สัมภาษณ์) นอกจากนี้ ชัชวาลย์ จันทานิตย์ ผู้เป็นปราชญ์ชาวบ้านและหมอพราหมณ์ ได้กล่าวว่า ความศรัทธาในฤๅษี แม้ว่าจะต้องตระหนักในจิตใจตามลัทธิฤๅษี แต่ก็ต้องถือ “พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์” เป็นสรณะ ฤๅษีมีบทบาทในการช่วยสังคมในเวลาอัศจรรย์ ด้วยฤๅษีเป็นผู้มีฤทธิ์มีเดชกล้าและเป็นครูบาอาจารย์ เช่น ปู่ฤๅษีนารอท ฤๅษีตาไฟ ถ้ามีงานส่วนรวมเกี่ยวกับพิธีบวงสรวงเชิงไสยศาสตร์ หมอพราหมณ์จะบอกเชิญฤๅษีหลายท่านให้มาร่วมพิธีด้วยเพื่อเป็นเกียรติ เพื่อปกป้อง และอวยชัยให้พร คนที่ถูกคุณไสยหรือมีภูตผีปีศาจเข้าสิงในตนส่วนใหญ่ ถ้ามาร่วมในพิธีที่ได้เชิญฤๅษีทั้งหลายมาร่วมด้วย ก็จะมานั่งก้มหน้า ไม่กล้าสู้หน้า และพอบอกให้เงยหน้าขึ้น ก็จะร้องไห้ออกมาให้เห็นทันที บางคนเป็นในลักษณะนี้ พอถูกน้ำมนต์เข้าไป ก็ล้มตึงกับพื้นก็มี บางคนวิ่งออกไปจากงานพิธีกรรมเลยก็มี (ชัชวาลย์ จันทานิตย์, 2566 : สัมภาษณ์)

อติเทพ ผาธา อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กล่าวถึงประเด็นฤๅษีมีบทบาทเป็นหมอธรรมไว้ว่า ในสังคมไทย ฤๅษีเป็นหมอพราหมณ์แปรรูป โดยเฉพาะภาคอีสานนั้น ฤๅษีจะมีการปรับเปลี่ยนสถานะแห่งตน โดยจากเดิมนั้น ฤๅษีมาเป็นหมอธรรม ซึ่งหมอธรรมในประจําหมู่บ้านเดิมก็เป็นกะจำ เป็นหมอพราหมณ์ และเป็นฤๅษี เมื่อมีการพัฒนามาจึงกลายมาเป็นหมอธรรม โดยหมอธรรมเดิมมาก็เป็นพราหมณ์แท้ คือผู้ทำพิธีกรรมในทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แต่หมอธรรมยุคใหม่มักเป็นผู้ที่สึกมาจากพระสงฆ์และแสดงตนมาเป็นหมอธรรม (เข้าได้กับหลักหลักการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์และการปรับตัวโดยวิธีการปฏิเสธ ยอมรับ ผสมผสาน และต่อรอง ซึ่งจะกล่าวถึงไว้ในบทที่ 6) หมอธรรมสมัยใหม่ต้องการให้ผู้คนกราบไหว้เหมือนกับพระสงฆ์ จึงเป็นการปรับเปลี่ยนตนและแสดงอัตลักษณ์ที่สำคัญในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ (อติเทพ ผาธา, 2566 : สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวมาแล้ว จึงเห็นได้ว่า บทบาทของฤๅษีแต่ละท่านในสังคมอีสานปัจจุบัน มีการปรากฏตนช่วยเหลือผู้คนในชุมชนและช่วยเหลือในทางผิสาางคางแดงต่างๆ ฤๅษีไม่ผิดกับผู้คนที่น่าบถือพระพุทธรูปศาสนา โดยเป็นฤๅษีที่บำเพ็ญเพียรทางพุทธรที่ก้ากักกับวิชาการฤๅษีและลัทธิฤๅษีในความเป็นฤๅษี แต่ฤๅษีที่อยู่ในชุมชนหมู่บ้าน ก็จะเป็นฤๅษีที่มีครูบาอาจารย์เช่นกันตามจริตของแต่ละท่าน สิ่งที่ทำอยู่ในลัทธิฤๅษีแบบนั้นแบบนี้ เพียงแต่ว่าทำถูกหรือไม่เท่านั้น ชาวบ้านขอเพียงมีความสงบสุขก็เป็นอันใช้ได้ในสมัยปัจจุบัน

ประเด็นที่กล่าวข้างต้นด้วย ได้ยืนยันถึงความเป็นฤๅษีในฐานะเป็นหมอธรรมและหมอพื้นบ้าน โดยฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหามนต์) บ้านแสนสุข ในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า ในชุมชนบ้านแสนสุข ตำบลนาสีนวน ฤๅษีจะถูกเรียกว่า “หมอธรรม” ไม่เคยเรียกว่าฤๅษี และหมอธรรมแท้จริง ก็คือหมอพื้นบ้านนั่นเอง โดยแสดงตนให้เห็นในฐานะเป็นหมอเป่า หมอยา และหมอรักษา ซึ่งได้สืบทอดวิชามาจากครูบาอาจารย์ ไม่ใช่ทำหรือเป็นได้ โดยได้เรียนวิชากับครูบาอาจารย์ หมอธรรมทั้งหลายมีวิชาที่เรียนมาและก็ทำหน้าที่เป็นหมอธรรม ดังนี้ (ฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหามนต์), 2566 : สัมภาษณ์) :

1) การเป่า การฝนยา วิชาอาคม การอาบน้ำมันต์ อาบน้ำยา และอาบแก้โรคแก้ภัย การแก้เลือดแก้ลม ก็เป็นวิชาที่หมอธรรมเรียนมาและเป็นหมอทำการรักษาให้ผู้ป่วย ตัวอย่างก็เช่น การถูกงูกัด ก็ใช้วิธีเป่า การถูกงูเห่าหรืองูพิษกัด ก็เป่าเช่นกัน โดยไม่ใช้ยาและใช้น้ำมันต์ แม้ในการเป็นหมอน้ำมันต์ หมอธรรมก็ทำการรักษา เช่น เป็นชาเป็นม่านหย่อน ก็มียาฝนรักษา มีอาการเจ็บท้องหมากัด ผู้เจ็บป่วยก็มาให้หมอธรรมรักษาให้

2) ในการป่วยไข้ของผู้คน หมอธรรมก็เป็นร่างทรง โดยใช้วิธีเข้าทรงพ่อแก่ตามทรงตามร่างตามที่ตั้งธรรม ซึ่งธรรมพ่อฤๅษีให้กล่าวว่า “พ่อฤๅษีเฒ่า ย้อนคราเกล้ากระหม่อมเดื่อ พ่อเดื่อให้มาท้อมาห่อหุ้มค้ำยัน อย่าหวย ลูกเขาเจ็บป่วยไข้มาได้อาศัย” ก็ให้กล่าวบอกท่าน แต่ไม่มีหนังสือให้เรียน ใช้วิธีจดจำเอาจากครูบาอาจารย์ ซึ่งก็ได้มาจากคำของฤๅษีที่เป็นผู้บอกกล่าวให้ทำตาม หากแต่เมื่อได้แปลจากใบลานแล้ว มาอ่านดู ก็เป็นคำเหมือนกับหมอลำทรงเช่นกัน คือเป็นข้อความเดียวกันอย่างธรรมในธรรมพระไตรธรรม 9 โกฎิ เป็นต้น ก็อันเดียวกัน แต่เรียกแตกต่างกันออกไปในลักษณะคงใคร่คงมัน ปฏิบัติไม่เหมือนกัน แต่คาถาตัวเดียวกัน และยังคงคำที่ไม่เหมือนกัน คายก็ไม่เหมือนกัน อีกทั้งอักษรธรรมก็ได้เรียนมา เพราะฤๅษีอาจารย์โก๋เป็นคนชอบคาถาแต่งแก้สูตรขวัญมาตั้งแต่อายุ 8 ปี เห็นคนเฒ่าคนแก่กระทำการแต่งแก้สูตรขวัญ ก็ไปนั่งดูนั่งสังเกต ใครทำแต่งแก้ที่ไหน ก็จะไปเฝ้าดูที่นั่น ไปเรียนเขียนกับผู้เฒ่า และโดยเห็นมาตั้งแต่เด็ก เวลาท่านท่อง ก็ท่องไปกับท่านก็จำได้หมด ถือว่าเป็นการลักจำเอามา ต่อมาก็อยากได้คาถา ก็ไปหาใบลานมาอ่านเอง แล้วก็ไปถามผู้เฒ่าผู้แก่ว่า ตัวอักษรนี้อ่านว่าอะไร จากนั้นจึงได้ไปหาอาจารย์ภูวนาท ซึ่งช่วงนั้นเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ท่านเป็นคนเก่งในเรื่องแปลใบลาน และยังมีอาจารย์ประทวนและอาจารย์พรชัยอีก ได้เรียนยันต์สวยาม ต่อมาให้แปล “นิทานดาดาดาเขียว” ให้ ขณะอยู่ที่สำนักฤๅษีก็ยืมรวบรวมหนังสือผูกและหนังสือใบลานไว้เช่นกัน

3) บทสวดมีคองธรรม ไหว้พระ และแสดงความคารวะ ซึ่งคล้ายกับพระสงฆ์สวดมนต์ ผู้เป็นหมอธรรมก็ต้องเรียนรู้ โดยเริ่มต้นด้วยกล่าวว่า “นะโม ตัสสะ พุทฺธัง สະระณัง คัจฉามิ” จากนั้นนำขันดอกไม้ยักขึ้น พร้อมกับกล่าวว่า “ผู้ข้าเก็บดอกไม้สี่ลาขอสมมาพ่อแม่...” ซึ่งจะเป็นคำพูดมากกว่าอ่าน และกล่าวถึงเทวดาเพื่อแต่งแก้ เสียเคราะห์ เหมือนกันกับสมัยโบราณ การเรียนธรรมก็เรียนไล่ไปตั้งแต่ “ชะลื้อชะแล้” และเรียนจากคองธรรมเล็กๆ ซึ่งมีหลายคองธรรมโดยเป็นพวกมนต์ เป้าคางทุม เป้าวัดเป้าถ้ำ เป้าผี เป้าเพชร เป้าทอง เป็นต้น

4) การอาบน้ำมันต์เพื่อเป็นการอยู่ยงคงกะพัน แคล้วคลาด และรักษาโรคภัยไข้เจ็บโรคต่างๆ และภูตผีปีศาจ หมอธรรมก็ได้เรียนรู้มา โดยมีน้ำมันต์และเวทมนต์คาถาเป็นเครื่องรักษา ยาก็เป็นจำพวกน้ำมันต์และพวกหัวน้ำมัน ถ้าทำให้ผู้ป่วยอาบแล้ว ผู้หายป่วยก็ต้องมีข้อเคลา เป็นข้อ

ห้าม คือไม่ให้ทานลาบเลือด ไม่เป็นชู้กับภรรยาชาวบ้าน และถือศีลล้างบาปหรือเนื้อสัตว์ 30 อย่าง ลาบดิบสามารถกินได้ไม่เป็นไร แต่ไม่ให้ใส่เลือดลงไปผสมด้วย ความเชื่อในเรื่องอาบนํ้าว่านนี้จะมีหัวปลี และน้ำหมอก ซึ่งฤๅษีอาจารย์โกได้เรียนมากับครูบาอาจารย์ โดยการอาบนํ้าว่านแบบนี้เป็นเรื่องที่มีมาตั้งแต่สมัยที่มีคอมมิวนิสต์ ถูกทางการไล่จนมาถึงสำนักฤๅษี จนได้เรียนรู้และปฏิบัติต่อจากครูบาอาจารย์มาจนถึงปัจจุบัน

5) การได้คาถาไล่ปอบ ฤๅษีอาจารย์โกได้เรียนรู้มาจากพ่อใหญ่จันทร์ โดยตั้งแต่สมัยก่อนนั้น เวลาผีปอบเข้าผู้คนในชุมชน ชาวบ้านก็จะมาเชิญพ่อใหญ่จันทร์ไปไล่ให้ ซึ่งท่านเดินทางมาจากบ้านเลิงแฝก ตำบลเลิงแฝก อำเภอกุดรัง จังหวัดมหาสารคาม และถูกเล่าให้ฟังโดยหลวงพ่อโซติว่า พ่อใหญ่จันทร์มาหาขายเหรียญ ได้มีการไล่ปอบให้ชาวบ้าน ได้เห็นกับตาก็จึงเชื่อท่าน เพราะสมัยก่อนนั้น จะมีปอบมารบกวนชาวบ้าน ถ้าได้ยินชื่อพ่อใหญ่จันทร์ ผีปอบก็จะออกจากร่างคนที่เข้าสิง แต่ก่อนพระสงฆ์ก็เรียนมนต์ไล่ผีปอบกับครูบาอาจารย์ที่เป็นฆราวาสเหมือนกัน โดยจะมีจารครูคนนั้นจารครูคนนี้เป็นครูบาจารย์

สำนักฤๅษีในสังคมอีสานสมัยใหม่ โดยเฉพาะในจังหวัดมหาสารคาม เป็นที่ยอมรับกันในปรากฏการณ์ฤๅษีว่าเป็นหมอธรรมมากขึ้น อธิเทพ ผาตา (2566 : สัมภาษณ์) อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ที่น่าสนใจไว้ว่า หมอธรรมไม่ใช่พวกเข้าทรง การเข้าทรงตามคติความเชื่อของผู้ไทเรียกว่านางเทียม พ่อมดและหมอผีก็ต่างหาก แต่หมอธรรมเป็นการพัฒนามาจากเดิมที่ว่า ฤๅษีที่ถือบวชในช่วงวานปรสัถ (ผู้เข้าป่าและอยู่ในป่าหรืออยู่ในถ้ำ) จะอยู่ในกระต๊อบหรืออาศรม ซึ่งบางท่านอยู่ตามปราสาทที่ถูกสร้างให้ และเมื่อปราสาทถูกทำลาย ทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตฤๅษีที่อยู่ปราสาทก็จบลง พรหมณ์ที่ถือบวชเป็นฤๅษีที่ยังอยู่ที่บ้านเรือนก็จะแปรสภาพเป็นพรหมณ์ประจำหมู่บ้านและกลายเป็นหมอธรรมที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีในเชิงมโนทัศน์ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้คือตัวแปรสำคัญที่ปรับเปลี่ยนไปจากตัวฤๅษีทั้งหมด ฤๅษีในยุคใหม่เป็นฤๅษีที่มาจากผู้ทำหน้าที่เป็นร่างทรงและหมอผี คือหมอที่ไปเรียนธรรมแล้วครอบครูฤๅษี ซึ่งเสร็จสรรพเรียบร้อยก็อุปโลกนตนเป็นเจ้าสำนักฤๅษี ซึ่งได้พัฒนามาตั้งแต่สมัยสุโขทัยและอยุธยา ซึ่งก็มีปรากฏการณ์ฤๅษีให้เห็นอยู่ ไม่ใช่ฤๅษีตามวิถีที่พัฒนามาแต่เดิม แต่ว่าเป็นฤๅษีจำพวกที่เรียนคาถาอาคมและไสยเวทย์ เป็นฤๅษีที่เป็นร่างทรงปู่ฤๅษี ก็ได้มาตั้งสำนักฤๅษีขึ้นในสังคม เดิมทีก็แอบๆ และเป็นไปแบบแอบๆ อยู่ ซึ่งในสังคมอีสานแต่เดิมไม่มีสำนักฤๅษีปรากฏเลย ถ้ามีก็น้อยมาก แต่ปัจจุบันสามารถจัดการชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 ในปี 2560 ณ จังหวัดมหาสารคามได้ และได้จัดงานชุมนุมฤๅษีครั้งใหญ่อีกครั้งในปี 2562 ณ ตักสิลาอีสาน จังหวัดมหาสารคามด้วย ก็ไม่ธรรมดา ต่อมาฤๅษีได้เกิดขึ้นจากสาเหตุที่พระสงฆ์บางรูปชอบในวิชาธรรมฤๅษีและลัทธิฤๅษี ซึ่งไม่ใช่วิถีของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์บางรูปเหล่านี้จะมีเจตนาหรือไม่เจตนา เพราะคิดว่าวิชาธรรมฤๅษีสามารถช่วยญาติโยมได้ ถึงแม้ว่าจะต้องปฏิบัติงดเว้นจากศีลห้าหรือข้อห้ามตามลัทธิฤๅษีก็ตาม แต่พระสงฆ์ก็ลืมไปว่า นั่นไม่ใช่วิถีของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา วิถีของพระสงฆ์ ก็คือสอนธรรมและนำธรรมไปปฏิบัติขัดเกลาชีวิต พิธีกรรมสมัยก่อนตามคติพระพุทธศาสนาแท้จริง ไม่ให้พระสงฆ์เข้าไปยุ่งเกี่ยวในเรื่องวิชาธรรมฤๅษีและลัทธิฤๅษีทั้งสิ้น แต่ปัจจุบันพระสงฆ์หลายรูปเข้าไปมีส่วนร่วมทุกเรื่องในสังคมอีสานสมัยใหม่

อีกประเด็นหนึ่งเกี่ยวกับฤๅษีที่เป็นหมอธรรม ก็คือการช่วยเหลือผู้คนด้วยวิชาธรรมฤๅษีที่มีอยู่ในตัวหมอธรรมหรือหมอพื้นบ้าน ดังที่ เอกพงษ์ ศรีวิชัย (2565 : สัมภาษณ์) ลูกศิษย์คนหนึ่ง

ของสำนักอาศรมปูถุณีทองคำ (อาจารย์ทอง) ที่เชื่อถือในฤๅษีและลัทธิฤๅษี ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า สำนักฤๅษีอาจารย์ทอง เป็นสำนักฤๅษีหนึ่งในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีคนไปมาหาทํานเป็นประจำทุกวัน โดยจะขอให้ทํานทำพิธีกรรมให้ในเรื่องเกี่ยวกับการซื้อ-ขายที่ดิน การดูฤๅษีออกรถยนต์ใหม่ และการเจิมรถ ขอคำปรึกษาในการใช้ชีวิตให้มั่งคั่งร่ำรวย การหาผิวแต่งเมี่ยงและดูฤๅษีแต่งงาน และการมีเรื่องอะไรๆ ก็มาหาฤๅษีอาจารย์ทอง แม้แต่ในเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาก็มี เช่น เรื่องการสร้างโบสถ์ การสร้างศาลาการเปรียญ การบอกญาติโยมให้มาทำบุญ เป็นต้น ซึ่งทํานก็จะทำพิธีกรรมให้ได้ให้มั่งคั่งร่ำรวย หรือรับเป็นที่ปรึกษาให้ ถ้าคัดเลือกตามศิษย์วิชาที่มาเรียนวิชาธรรมฤๅษีในการเป็นผู้รักษาคน วิชาตัณยาตํยาและวิชาเป่าเจ็บเป่าปวด เป็นวิชาส่วนใหญ่ที่ลูกศิษย์ได้มาเรียนรู้อยู่กับทําน แต่ว่าก็จะไม่เดินเหยียบบรอยคนอื่น จะทำหรือเรียนไม่เหมือนกัน แม้เรียนด้วยกันก็ไม่เหมือนกัน ซึ่งลูกศิษย์มาเรียนวิชาธรรมฤๅษีกับอาจารย์ทองจะมีอำนาจจากครูบาอาจารย์ มีคองศีลและคองธรรมที่สื่อถึงครูบาอาจารย์ จะเรียกหาครูบาอาจารย์ได้ และสามารถสื่อถึงทํานได้ทันที จะมีความสามารถในการรักษาผู้เจ็บป่วยได้ ทำให้มีปาฏิหาริย์ในเรื่องคงกะพัน ทำให้สอบข้าราชการติด และช่วยให้กำลังใจหนุนเสริมที่อาจสร้างความเจริญและร่ำรวยที่เชื่อว่าเป็นไปได้

จากบทบาทการเป็นหมอพื้นบ้านข้างต้น ทำให้เห็นปรากฏการณ์ฤๅษีได้ว่า ฤๅษีเป็นผู้มีความรู้ทางการแพทย์แผนโบราณ จึงแสดงตนว่าเป็นหมอพื้นบ้านในสังคมอีสานสมัยใหม่ โดยสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทที่มีความสำคัญกับสังคมอีสานเป็นอย่างมาก ซึ่งแต่ละสำนักฤๅษีในจังหวัดมหาสารคาม ก็ต่างมีบทบาทที่เหมือนกันและต่างกันไป อันนี้เป็นไปตามที่ได้กล่าวว่า ฤๅษีต่างร่ำเรียนวิชาธรรมฤๅษีมาจากครูบาอาจารย์แต่ละทําน โดยมีข้อสังเกตประการสำคัญ ก็คือลูกศิษย์ของแต่ละสำนักฤๅษีจะไม่ไปหาเจ้าสำนักฤๅษีอื่น ทั้งนี้เป็นเพราะว่าตนได้ครอบครูไว้กับเจ้าสำนักฤๅษีที่ตนเป็นลูกศิษย์ไว้แล้ว ในสังคมอีสานสมัยใหม่ จะพบเห็นฤๅษีที่มีภาพแสดงตนว่าเป็นหมอธรรมที่เป็นพระสงฆ์ เป็นฤๅษี หรือเป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษีให้เห็น ซึ่งการที่พระสงฆ์มีปรากฏการณ์ดังกล่าว ชาวอีสานไม่ถือว่าเป็นสิ่งผิดปกติหรือผิดต่อหลักพระวินัย ตรงกันข้ามกลับยกย่องชมเชยพระสงฆ์รูปนั้นที่ทํานหน้าที่ให้การช่วยเหลือหรือสงเคราะห์ผู้ประสบปัญหา ช่วยแก้ไขปัญหามาแก่สังคม และช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่ตนพึงกระทำให้ได้ เช่น เจ้าสำนักฤๅษี ณ สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนันทิบ้านดอนหวาน และเจ้าสำนักฤๅษี ณ สำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญานุสาหรณ์) วัดเครือวัลย์สุทธาวาส ในจังหวัดมหาสารคาม เป็นปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานที่เป็นตัวอย่างได้

5.3.4.5 ฤๅษีกับการแสดงบทบาททางสังคม

ปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ มิใช่เป็นเพียงผู้บำเพ็ญพรตอยู่ในป่าหรือในถ้ำจนได้ฌานและมีฤทธิ์เดชแก่กล้า จึงเป็นคนที่ศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อและผู้ทรงภูมิรู้ในสรรพวิชาเหมือนอย่างปรากฏการณ์ฤๅษีในคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คัมภีร์พระพุทธศาสนา และตำนานการสร้างเมือง บันทึกลานเงินลานทอง วรรณคดีไทย นิทานชาดก และนิทานพื้นบ้านของไทยในแบบเป็นตำนานเรื่องเล่าในอดีต แต่ว่าทํานมีสถานะทางสังคมและมีบทบาทต่อการร่วมกิจกรรมในสังคมและเศรษฐกิจ ดังที่ อธิเทพ ผาทา อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กล่าวสะท้อนเชิงเปรียบเทียบให้เห็นไว้ ดังนี้ (อธิเทพ ผาทา, 2566 : สัมภาษณ์) :

1) บทบาทฤๅษีในยุคพระเวท จะแสดงตนออกมาในฐานะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมอย่างชัดเจน คือผู้ประกอบพิธีกรรมตามคติความเชื่อช่วงแรกๆ แต่ต่อมาได้กลายเป็นฤๅษีแปลงรูป หมายถึงฤๅษีที่ไม่ทำหน้าที่เป็นฤๅษีในฐานะผู้เห็นมนตร์ ผู้เป็นครูอาจารย์ คนศักดิ์สิทธิ์ในทางศาสนา ผู้มีเมตตากรุณาต่อผู้คนและสัตว์ เป็นต้น แต่ว่าเป็นผู้มีวิถีที่เป็นฤๅษีอย่างกลายๆ ในตัวผู้เรียนรู้วิชา ธรรมฤๅษีและถือลัทธิฤๅษี โดยเป็นนักวิชาการนอกกรอบในผู้ทำพิธีกรรมและผู้เป็นหมอธรรม ซึ่งปฏิบัติเหมือนพระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน พระพุทธเจ้าสอนให้พระสงฆ์ปฏิบัติตนในเรื่องการศึกษาเรียนรู้ เป็นผู้ปฏิบัติธรรม และเป็นผู้สอนธรรม แต่ปัจจุบันไม่ค่อยมีการปฏิบัติเหมือนอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงต้องการให้เป็น มีแต่เป็นผู้ทำพิธีกรรมทางศาสนาอย่างพรหมณ์ ผู้ที่มอมเมาชาวพุทธในเรื่องไสยศาสตร์และวัตถุมงคล และผู้มั่งห่วยในยศศักดิ์ เมื่อมาถึงยุคพราหมณ์ ก็จะมีพราหมณ์ที่แสวงหาความเจริญและความร่ำรวยด้วยตัวเอง ในที่สุดก็จะพัฒนาตนเป็นบุโรhitประจำตระกูลของพระมหากษัตริย์หรือเป็นที่ปรึกษาของพระราชา จึงนับว่าเป็นบทบาททางสังคมของฤๅษีและพราหมณ์ผู้สืบทอดลัทธิฤๅษีในยุคพระเวทของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูต่อๆ มา

2) ฤๅษีที่จะอยู่ภายใต้อำนาจของพระราชา ซึ่งอาจเรียกว่าฤๅษีแปรปรูปเป็นพราหมณ์ บุโรhitและฤๅษีผู้ถูกละทิ้ง ก็จะเป็นเครื่องมือของพระราชา ซึ่งก็คือเป็นผู้ดูแลปราสาท ซึ่งแต่ละปราสาทก็จะมีฤๅษีฤๅษี โดยฤๅษีในราชสำนักจะถูกยกฐานะขึ้นสูงเป็นชั้นๆ ในเมื่อฤๅษีดังที่กล่าวต้องอยู่ภายใต้ อำนาจของพระราชา แต่ไม่ได้อยู่เหนืออำนาจพระราชา เพราะฤๅษีต้องย้ายสำนักไปเรื่อยๆ เพื่อรับใช้ พระราชาในการให้คำปรึกษาและทำพิธีกรรมให้ ฤๅษีต้องทำหน้าที่เป็นนักบวชอยู่ภายใต้ อำนาจของ พระราชาและอยู่ในวัดหรืออาราม ฤๅษีของฤๅษีเป็นที่สอนหนังสือ เป็นที่รักษาโรค และเป็นที่พัก ในโอโรคยศาลา ในจารึกของเขมรและลาวที่กล่าวถึงฤๅษีนั้น ปรากฏภาพให้เห็นได้ว่า ฤๅษีทำหน้าที่สอน ให้ความรู้และรักษาโรค และช่วยเหลือบ้านเมือง ซึ่งก็ล้วนอยู่ภายใต้ อำนาจของพระราชาทั้งสิ้น ซึ่ง ปรากฏการณ์ฤๅษีอย่างนี้เห็นได้ในสมัยทวารวดี ที่มี การสร้างพระรอดและสมัยอยุธยาที่มีการสร้าง พระผงสุพรรณ แต่เดิมนั้นในเมืองไทย ไม่มีสำนักฤๅษีปรากฏอยู่อย่างเป็นเอกเทศ ที่ถูกบันทึกไว้ใน ประวัติศาสตร์และตำนานให้เห็นเลย แต่ว่าฤๅษีในสมัยนั้นอยู่ภายใต้กรอบของพระราชา

3) ปรากฏการณ์ฤๅษีในคติของไทยมีมานานแล้ว พราหมณ์ฤๅษีอยู่ข้างสระวัง โดย เวลาจะบายศรีขึ้นบ้านใหม่ การสร้างหอบ้านหอเมือง และการสร้างหลักบ้านหลักเมือง สิ่งที่เขาไม่ได้เลย ก็คือพราหมณ์ฤๅษีที่มีอยู่ในสังคมอีสานโบราณ ผู้ได้ปรับเปลี่ยนตัวเองให้มี 3 สถานะในตัวเอง คือ ดาบส ชีปะขาว และพราหมณ์ ส่วนผู้ที่เป็นฤๅษีจริงๆ ไม่มีปรากฏในวิถีที่เป็นจริง มีแต่เรื่องเล่าใน ตำนานการสร้างเมือง บันทึกลานเงินลานทอง วรรณคดีไทย นิทานชาดก และนิทานพื้นบ้านของไทย เท่านั้น แต่ที่ปรากฏเป็นปรากฏการณ์ดาบสหรือฤๅษี ซึ่งปรากฏในประวัติศาสตร์ลาวในสมัยพระเจ้า ไซยเชษฐาธิราชปกครองล้านช้างว่า มีพระสงฆ์แสนกว่ารูป มีดาบสหรือฤๅษีอยู่เท่าๆ กับพระสงฆ์ มี ชีปะขาวหรือพราหมณ์จำนวนไม่น้อย พราหมณ์ในประเทศไทย ไม่เหมือนกับพราหมณ์ในอินเดีย พราหมณ์ในอินเดียมีหนวดเครายาวเฟื้อย แต่พราหมณ์ในสังคมอีสานนุ่งขาวห่มขาว ซึ่งเป็นตัวแทน ของชีปะขาวผู้เป็นผู้ประกอบกรรมพิธีสำคัญ เช่น สเดาะเคราะห์ต่ออายุ ซึ่งพระสงฆ์ในอีสานก็แสดง ตนในฐานะผู้ประกอบพิธีกรรมแทนพราหมณ์ชีปะขาวก็มี โดยจริงๆ แล้วเป็นหน้าที่ของพราหมณ์ ชีปะขาว

กระแสความนิยมต่อฤๅษี เป็นปรากฏการณ์ให้เห็นได้ในสังคมอีสานปัจจุบัน ดังที่ บุญญวัฒน์ นิลวรรณ ปราชญ์ชาวบ้านและหมอปราหมณ์ในจังหวัดมหาสารคาม ได้อธิบายให้เห็นภาพทั้งในแง่บวกและแง่ลบในสายตาของผู้คนไว้ว่า บทบาทฤๅษีในสังคมอีสาน เป็นผู้กระทำให้สิ่งดีงามโดยไม่เสียหาย ท่านดำรงตนอยู่ในหลักศีลธรรมและประเพณีนิยมตามกรอบของสังคมอีสาน และมีผู้คนเชื่อถือในตัวฤๅษีและลัทธิฤๅษี ในทางสังคมภายนอก แม้ผู้คนในสังคมอีสานสมัยใหม่อาจจะมองลัทธิฤๅษีว่า เป็นลัทธิที่มั่งงาย แต่ว่าฤๅษีผู้สอนวิชาธรรมฤๅษีและลัทธิฤๅษีก็ได้ทำให้ผู้คนที่เข้ามาหาฤๅษีและนับถือลัทธิฤๅษีจำนวนไม่น้อย ได้เห็นว่าลัทธิฤๅษีไม่ได้เป็นเรื่องมั่งงายในทางความเชื่อและแนวทางปฏิบัติ เพราะเป็นสิ่งที่สามารถทำให้คนเข้าไปหาทุกๆ ได้รับประโยชน์ ได้รับความสุขและความพอใจ ในวิธีการแก้ปัญหาชีวิตให้ แก้ปมปัญหาที่แก้ไม่ตกในชีวิตให้ และมีข้อเสนอแนะที่มีประโยชน์ในทางปฏิบัติให้ ในเมื่อฤๅษีที่ผู้คนศรัทธาและมีความเชื่อในสังคมอีสาน ไม่มีอะไรที่ทำให้เป็นสิ่งที่ไม่น่าเชื่อ ส่วนคนที่ไม่ศรัทธาต่อฤๅษีและลัทธิฤๅษี พุดไปก็คงเท่านั้น นั่นคือหลักของสังคมและไม่เกิดประโยชน์อะไร ซึ่งก็เป็นหลักการตามวิชาธรรมฤๅษีและลัทธิฤๅษีที่แสดงตนในแง่เป็นความเชื่อทางเลือนหนึ่งที่มาช่วยสังคม ผู้คนในสังคมนี้ก็มิใช่เป็นเหมือนกันทั้งหมด กลุ่มคนที่เชื่อในวิชาธรรมฤๅษีและลัทธิฤๅษีก็มีอยู่ จึงควรต้องแยกแยะตรงนี้ให้ได้ เพราะฤๅษีไม่ใช่ศาสนา แต่ว่าเป็นลัทธิความเชื่อที่เชื่อถือกันเฉพาะกลุ่มคน จึงให้เข้าใจว่า ฤๅษีในทางสังคมส่วนรวมแล้วมีบทบาทเหมือนกับปราชญ์ชาวบ้าน ที่ชาวบ้านเชื่อถือและเชื่อฟังกัน คือเป็นพราหมณ์ฤๅษี เป็นหมอธรรม เป็นมัคนายก เป็นพ่อกะจ้ำ (บุญญวัฒน์ นิลวรรณ, 2566 : สัมภาษณ์)

จากประเด็นที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วนั้นๆ จึงสะท้อนให้เห็นได้ว่า ในสมัยก่อนแต่โบราณกาล ฤๅษีได้มีบทบาททางสังคมในฐานะเป็นผู้รับใช้พระราชา หรือบุโรหิตของพระราชา หรือพราหมณ์ฤๅษี เป็นผู้สอนหนังสือ เป็นผู้รักษาโรค เป็นผู้พักอยู่ในโอโรคยศาลา จนมาถึงปัจจุบันนี้ ฤๅษีมีบทบาททางสังคมเป็น “พราหมณ์ฤๅษี หมอธรรม มัคนายก พ่อกะจ้ำ” ซึ่งได้เข้ามามีส่วนร่วมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมต่างๆ ในฐานะผู้ทำพิธีกรรมและเกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านในฐานะหมอธรรม

ฤๅษี ซึ่งรวมทั้งวิชาธรรมฤๅษีและลัทธิฤๅษี ได้แพร่กระจายไปในสังคมท้องถิ่นอีสานในปัจจุบัน ดังที่ สรสร ก้าแพงดิน ลูกศิษย์คนหนึ่งของสำนักฤๅษีคัมภีร์แห่งอาศรมพระมหาพนครุธรรม 9 โกฎิ กล่าวไว้ว่า ในปัจจุบัน บทบาทฤๅษีในสังคมไม่ได้เป็นแค่ฤๅษี แต่เป็นนักวิชาการ ซึ่งไม่ใช่เป็นเพราะอิทธิฤทธิ์ของฤๅษี ฤๅษีเป็นการถือเพศและการทรงเพศว่าเป็นฤๅษีและกระทำการบำเพ็ญเพียรอย่างฤๅษี ไม่มีการแสดงฤทธิ์เดช แต่จริงๆ แล้วฤๅษีเป็นผู้ใช้วิชาธรรมฤๅษีอยู่ตามบ้านเรือนและตั้งสำนักฤๅษี ซึ่งการเป็นเช่นนี้ก็เป็ฤๅษีที่อยู่แบบฆราวาส ตามที่ครูบาอาจารย์สอนมาและได้ความรู้และสืบทอดธรรมฤๅษี (สรสร ก้าแพงดิน, 2566 : สัมภาษณ์) แต่ก็จะมีฤๅษีอีกประเภทหนึ่งในจังหวัดมหาสารคาม คือ เป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา แต่ว่าเรียนวิชาธรรมฤๅษีและถือลัทธิฤๅษี ท่านจึงมีสถานะในตนเองเป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษีในเวลาเดียวกัน คำกล่าวของ สรสร ก้าแพงดิน ที่เป็นไปสอดคล้องกับ รัตนชัย ภูนาดอน ลูกศิษย์คนหนึ่งของสำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหายานต์) บ้านแสนสุข ในจังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวไว้ว่า ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหายานต์) เป็นฤๅษีแบบฆราวาสและเป็นหมอธรรม ท่านมีบทบาททางสังคมเกี่ยวกับสูตรขวัญและแต่งแก้เสียเคราะห์ให้กับประชาชนทั่วไปจนเป็นที่รู้จักกันมากขึ้น ทำให้มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามและมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้เชิญท่านไปเป็นอาจารย์พิเศษ ดังนั้น จึงมีบทบาทเป็นอาจารย์สอนในบางคณะและ

บางสาขาวิชาในเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาอักษรธรรม อักษรโบราณ และธรรมน้อยใหญ่ ให้แก่นักศึกษาหรือนิสิต เพื่อมิให้วิชาว่าด้วยอักษรธรรมหายไปไหนที่สุด ทั้งนี้เพราะสังคมอีสานไม่ได้อยู่โดดเดี่ยว แต่มีปฏิสัมพันธ์กับสังคมอื่นๆ ตลอดเวลา โดยเฉพาะสังคมอีสานสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นระบบตลาดและเทคโนโลยีสมัยใหม่และแผ่ขยายครอบงำทุกสังคมในปัจจุบัน การครอบงำของสังคมสมัยใหม่ กำลังโหมกระหน่ำอย่างรุนแรง แต่บทบาทของฤๅษีก็เป็นกลไกควบคุมให้คนอีกกลุ่มหนึ่งดำรงตนอยู่ในแบบรักษาวินัยว่าอักษรธรรมเพื่อให้คนรุ่นลูกหลานได้สืบต่อไป (รัตนชัย ภูนาสอน, 2566 : สัมภาษณ์)

บทบาททางสังคมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ที่เจ้าสำนักฤๅษีในจังหวัดมหาสารคาม ได้มีการจัดขึ้น ก็คือพิธีกรรมเกี่ยวกับการจัดพิธีปลุกเสกวัตถุมงคล ซึ่งทำให้เห็นว่า ฤๅษีเป็นเกจิอาจารย์ร่วมปลุกเสกและมีวัตถุมงคลแจกจ่ายลูกศิษย์หรือให้เช่าบูชา ดังที่ พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาร เจ้าสำนักฤๅษี ณ สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนที บ้านดอนหวาน ในจังหวัดมหาสารคาม สะท้อนภาพให้เห็นได้ว่า เครื่องรางของขลังเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่มีอิทธิปาฏิหาริย์ดลบันดาลให้เกิดความคงกระพันชาตรีหรือมีความเจริญรุ่งเรืองได้อย่างไม่น่าเชื่อ จึงจัดเป็นของดีที่ครูบาอาจารย์สรรสร้างขึ้นมา เป็นสิ่งมงคลที่ผู้ศรัทธาต่างแสวงหามาครอบครอง และเมื่อได้มาแล้ว ก็ต้องเอาใจใส่ในการสักการบูชา จึงจะได้ผล วัตถุมงคลของแท้ให้คุณเกินคาดและน่าอัศจรรย์ใจ เครื่องรางของขลังจึงเป็นที่รู้จักและนำมาบูชาติดตัวหรือบูชาไว้ตามบ้านเรือน สำนักงาน และห้างร้าน ตามแต่จะเห็นว่าเหมาะสม ด้วยความเชื่อมั่นว่าจะช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายต่างๆ และช่วยปกป้องรักษาให้แคล้วคลาดจากอุบัติเหตุและอันตรายต่างๆ ในการเดินทางไปยังที่ห่างไกล หรือนำมาใช้ในทางเมตตามหานิยม การติดต่อด้านค้าขาย เจริญทำธุรกิจ หาความร่วมมือ หาลูกค้า หาผู้ช่วยเหลือหนุนเสริมการทำมาหากิน โดยเฉพาะกิจการที่เกี่ยวข้องกับผู้คน ยิ่งกับเพศตรงข้าม ก็เป็นที่นิยมมาก การมีเสน่ห์น่าคบ หรือประสงค์จะให้เกิดความสมความปรารถนา ล้วนเป็นสิ่งที่สามารถใช้เครื่องรางของขลังเข้ามาเป็นส่วนช่วยได้ทั้งสิ้น ตามคติความเชื่อ (พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาร, 2566 : สัมภาษณ์)

จากความเชื่อในเรื่องวัตถุมงคลหรือของขลังดังที่กล่าวแล้ว จึงทำให้ผู้คนจำนวนมากไม่น้อยได้นำวัตถุมงคลหรือของขลังไปบูชาเป็นของตนเอง ซึ่งเป็นอย่างดี คงอยู่ รักดินแดน ลูกศิษย์คนหนึ่ง ณ สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนที ได้ยืนยันให้เห็นภาพปรากฏการณ์นี้ไว้ว่า ความนิยมเครื่องรางหรือของขลังมีมาก และมีอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้คน ที่เคียงคู่กับพระเครื่องและพระบูชา พระเครื่องพระบูชาเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นหลัก เครื่องรางของขลังเป็นความเชื่อและคตินิยมทั่วไป บางอย่างไปเกี่ยวข้องกับเรื่องในศาสนา แต่ส่วนใหญ่ครูบาอาจารย์และเกจิอาจารย์จะเป็นผู้สร้างของขลังและทำการประสิทธิ์ประสาทพุทธคุณและอิทธิปาฏิหาริย์ ตลอดจนความขลังศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เข้าไปในเครื่องรางขลัง ซึ่งขึ้นอยู่กับท่านผู้สร้างเป็นส่วนใหญ่ว่า ต้องการให้ขลังศักดิ์สิทธิ์ด้านใด เครื่องรางของขลังที่เป็นไปด้วยตัวเอง ที่เรียกกันว่า “มีทนต์สิทธิ์ในตัวเอง” เป็นสิ่งที่เกิดหรือเป็นโดยธรรมชาติ จึงมีความขลังศักดิ์สิทธิ์หรืออิทธิฤทธิ์ที่เป็นวัตถุธาตุที่ติดตัวตัวเอง เรียกกันอีกอย่างว่า “ของศักดิ์สิทธิ์” ซึ่งฤๅษีในแต่ละสำนักจะมีลูกศิษย์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น ฮองกง สิงคโปร์ มาเลเซีย จีน มาเก๊า เป็นต้น ที่จะมาร่วมงานในสำนักฤๅษีทุกปี และมีความต้องการนำวัตถุมงคลหรือของขลังกลับไปบูชา เพื่อให้เกิดความเข้มขลังและศักดิ์สิทธิ์แก่ตน ครอบครัว และการทำธุรกิจการค้า (คงอยู่ รักดินแดน, 2566 : สัมภาษณ์)

รูปแบบของความเชื่อความศรัทธาในเรื่องการอยู่ยงคงกระพัน ยังมีอิทธิพลต่อสังคมอีสานอยู่มาก แม้ว่าจะเป็นยุคที่เรียกว่า “อีสานสมัยใหม่” แล้วก็ตาม ดังที่ ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) (2566 : สัมภาษณ์) ได้อธิบายเรื่องนี้ให้เห็นไว้ว่า วัตถุมงคลที่ผ่านพิธีกรรมพุทธาภิเษก เชื่อว่าเป็นสิ่งที่สามารถป้องกันอันตรายต่างๆ ได้ ความเชื่อหลักอันหนึ่งในการพกพาหรือบูชาวัตถุมงคลต่างๆ ก็คือความเชื่อว่า หากพกพาหรือบูชาวัตถุมงคลต่างๆ ที่ได้รับไป โดยเฉพาะในยุคโบราณที่มีการศึกสงครามในเวลานั้น วัตถุมงคลที่ได้รับการปลุกเสกขึ้นแล้ว มีประสบการณ์ในลักษณะป้องกันอันตรายต่างๆ ได้ จะได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะคุณวิเศษด้านการป้องกันอันตรายต่างๆ ซึ่งอันดับแรกจะต้องคงกระพัน ถือเป็นวิชาที่เมื่อปลุกเสกแล้ว จะอยู่ยงคงกระพันต่ออาวุธทั้งปวง แม้ว่าจะทิ่มแทงทุบตี หรือทำร้ายด้วยมีด หอก ขวาน หรือปืนสักเพียงใด ก็ไม่อาจทำอันตรายให้เลือดตกยางออกได้ ทำให้แคล้วคลาด วิชาอย่างนี้นับเป็นวิชาที่มีคุณค่าเหนือกว่าคงพระพัน หากมีใครมุ่งคิดทำอันตรายก็จะรอดพ้นจากคมหอก ดาบ หรือกระสุนปืนที่ยิงมา จะแคล้วคลาดปลอดภัย ไม่ถูกต้องตัวและทำให้ไม่เจ็บตัว มหาอุดก็เป็นวิชาที่ใช้กันปืนโดยเฉพาะ เมื่อปืนยิงมาแล้ว ลูกปืนจะขัดลากล้องบ้าง ด้านบ้าง บางครั้งถ้าขลังมากๆ ก็อาจถึงขั้นปากกระบอกปืนแตกได้ก็มี จึงทำให้ไม่ต้องเจ็บตัวหรือเสี่ยงอันตรายจากการถูกยิงตามคติความเชื่อ

นอกจากนี้ ลูกศิษย์ของฤๅษีในต่างประเทศ ยังให้ความสำคัญกับมนต์คาถาต่างๆ อีกด้วย ดังที่ รัตนชัย ภูนาดอน ลูกศิษย์คนหนึ่งในสำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ผู้ได้ติดตามไปต่างประเทศกับฤๅษีอาจารย์โกในหลายประเทศ เช่น ประเทศอินโดนีเซีย ที่ส่วนใหญ่จะเป็นคนมาจาก เขมร ประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ ใต้หวัน จีน เป็นต้น ลูกศิษย์ส่วนใหญ่ผู้มาที่มหาทาน จะเป็นผู้ที่ต้องการให้ท่านสักยันต์ให้ และก็มี การอาบ น้ำมนต์ เสียดเคราะห์ และแต่งแก้ให้ คนในประเทศเหล่านี้มีความเชื่อในวิชาธรรมฤๅษีมากกว่าคนไทย เพราะพวกเขาประกอบอาชีพด้านทำธุรกิจใหญ่ ทำการค้า การขายที่ต้องการกำลังใจ ความศรัทธาในวัตถุมงคลหรือของขลังที่ผ่านการปลุกเสกโดยฤๅษีแล้ว ทำให้ผู้คนไม่สิ้นหวัง เพราะต้องการพึ่งพาสิ่งเหล่านี้ในทางประสิทธิคุณด้านความเข้มแข็งและความศักดิ์สิทธิ์บันดาลให้เกิดโชคลาภ ร่ำรวย และมีทรัพย์มาก และมีการมาลงกระหม่อม สักยันต์ อาบ น้ำมนต์ เพื่อไม่ให้มีเคราะห์และมีสิ่งไม่ดีเกิดขึ้นแก่ตนและครอบครัว ในบางส่วนของร่างกายนั่นก็เชื่อว่า อาจมีของโส่กัน เล่นของโส่กัน และแข่งขันกัน พวกลูกศิษย์ฤๅษีที่เชื่อในเรื่องนี้จึงต้องการของขลัง และศักดิ์สิทธิ์ไปป้องกัน กลุ่มวัยรุ่นจะชอบความมีเมตตามหานิยม อยากให้คนรักและคนหลง แต่ว่าเมื่อสักยันต์ให้แล้ว ก็จะต้องให้เขาถือคະລຳ โดยต้องมั่นใจในข้อคະລຳที่จะต้องถือจนวัน ถ้าทำการด เว้นไม่ได้ ก็เชื่อว่าจะเกิดสิ่งไม่ดีกับตัวเขาเองขึ้นได้ การสักน้ำมันหรือเข้าน้ำมัน อาจารย์โกก็เรียนมาจากคัมภีร์ไบเบิล แต่ก่อนยังไม่มีเข็มสัก ก็จะใช้ตะปูสักให้แก่ผู้ต้องการสัก โดยวิธีฝนให้คม จากนั้นจึงใช้สักให้แก่ลูกศิษย์ ช่วงอายุคนที่มาสักกับฤๅษีอาจารย์โก ก็จะอยู่ในช่วงอายุ 35 ปีขึ้นไป ถ้าเป็นเด็กส่วนใหญ่จะรักษาสิ่งที่ถือคະລຳไม่ได้ สิ่งที่สักให้ก็เสื่อมไป จนกระทั่งถึงครูบาอาจารย์ที่สักให้ด้วยตามคติความเชื่อ ท่านจึงต้องทำตามขั้นตอนเหมือนอย่างคนไทยทุกขั้นตอน (รัตนชัย ภูนาดอน, 2566 : สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่า ความเชื่อด้านวัตถุมงคลต่างๆ โดยผ่านพิธีกรรมพุทธาภิเษก และมีการนำวัตถุมงคลต่างๆ ไปใช้เพื่อให้เกิดการอยู่ยงคงกระพันและคงทนต่ออาวุธ หอก ดาบ ขวาน ปืน ที่เชื่อว่าจะไม่สามารถทำอันตรายให้ได้ ทั้งนี้เพราะว่าพระเกจิอาจารย์และ

ฤๅษีมีคาถาอาคมที่เข้มขลัง จึงทำให้วัตถุมงคลนั้นๆ ที่ปลุกเสกแล้ว เกิดความเข้มขลังและศักดิ์สิทธิ์ด้าน อยู่ยงคงกระพันชาตรี แคล้วคลาด มหาอุด ซึ่งเป็นมนต์คาถาคุ้มครองตนเองและผู้อื่น และทำให้เกิด เมตตามหานิยม มีโชคลาภ ค้าขายร่ำรวย สังคมอีสาน นอกจากเชื่อว่าฤๅษีมีความรู้ในบางเรื่องหรือ หลายวิชา จึงสามารถเป็นอาจารย์สอนได้แล้ว ยังมีความเชื่อถือในพิธีกรรมและบทบาทของฤๅษีในการ ปลุกเสกวัตถุมงคลให้กับลูกศิษย์และลงคาถาสักยันต์ให้แก่ลูกศิษย์ จึงมีผู้ที่มีความศรัทธาในฤๅษีผู้ที่มี วิชาธรรมฤๅษีและสอนให้ถือลัทธิฤๅษี ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นของขลังหรือของศักดิ์สิทธิ์ โดยอย่างน้อยก็ถือว่าเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ วัตถุมงคลที่ฤๅษีได้ปลุกเสกขึ้นมีหลายอย่าง เช่น ผ้ายันต์ ตะกรุด พระเครื่อง เป็นต้น โดยเป็นปรากฏการณ์ฤๅษีที่มีอยู่และเห็นได้ในบริสังคมอีสานสมัยใหม่ปัจจุบัน

5.4 บทสรุป

จากที่กล่าวทั้งหมดตั้งแต่ต้นบทถึงท้ายบท ทำให้เห็นว่า ปรากฏการณ์การเข้ามาของฤๅษีใน สังคมไทยนั้น เป็นไปตามหลักอาศรม 4 ของพราหมณ์ โดยเฉพาะอาศรมที่ 3 คือ วานปรสธ (เข้าไป ถือบวชอยู่ในป่า) จึงเป็นไปเพื่อสร้างคุณธรรมภายในผ่านการบำเพ็ญตบะเพื่อบรรลุธรรมขั้นสูง โดยถือบวชเป็นฤๅษี ผู้ที่มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น โยคี ดาบส มุนี สิทธา นักพรต ชฎิล ซึ่งแล้วแต่พราหมณ์ และผู้ถือบวชผู้นั้นๆ จะเลือกปฏิบัติ ส่วนสัณยาสีเป็นนักบวชที่ต้องออกจาริกไปยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ จัดเป็นนักบวชประเภทหนึ่งในสมัยโบราณ พระพุทธเจ้าก็ได้อาศัยแนวทางแห่งนักบวชเร่ร่อนนี้จัดตั้ง สถาบันสงฆ์ขึ้นในยุคต้นของพระพุทธศาสนา แล้วจึงเผยแผ่เข้ามาในประเทศไทย

ปรากฏการณ์ฤๅษีได้เข้ามาสู่สังคมไทย โดยมีคนต่างถิ่นที่รับวัฒนธรรมอินเดีย คือ วาสูเทวฤๅษี ได้อพยพเข้ามาในสังคมไทยและได้แต่งงานกับหญิงพื้นเมือง จึงได้สร้างบ้านเมืองขึ้นให้ลูกหลาน ปกครอง ที่นับถือเนื้อเป็นว่าสัญลักษณ์แห่งเผ่าพันธุ์ตน เช่น เมืองมโหสถนครหรือเมืองสมันตร ประเทศ เมื่อเกิดความเจริญของบ้านเมืองแบบชนเผ่าเปลี่ยนมาเป็นสังคมเมือง เกิดมีชนชั้นและมี กษัตริย์ปกครอง จึงได้มีการสร้างเมืองใหม่ คือ เมืองหริภุญไชย จึงได้หลักฐานที่ปรากฏในเนื้อหาแบบ ตำนานขึ้น โดยเฉพาะตำนานมูลศาสนา ซึ่งได้กล่าวถึงสุเทวฤๅษีว่าเป็นผู้สร้างเมืองหริภุญไชย ตำนาน พระธาตุดอยสุเทพได้กล่าวถึงสุเทวฤๅษีหรือวาสูเทวฤๅษี ที่เป็นชื่อเดียวกับดอยสุเทพว่าเป็นผู้สร้างเมือง ตำนานพระธาตุดอยคำก็ได้ระบุว่า สุเทวฤๅษีเป็นบุตรของยักษ์ชื่อจิก้าและตาเขียว (ปู่แสะย่าแสะ) โดยมีหน้าที่ดูแลรักษาพระธาตุดอยคำที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตำนานจามเทวีวงศ์ ได้กล่าวถึงฤๅษี 2 ตน คือ ฤๅษีชีปะขาวในสังคมล้านนาว่า วาสูเทวฤๅษีและสุกกทันตฤๅษีเป็นผู้มีบทบาทในการสร้างเมือง หริภุญไชย โดยมีอนุสิสฤๅษีหรือสัชชนาลัยฤๅษีเป็นผู้รับหน้าที่เป็นผู้ออกแบบการสร้างเมือง ตำนาน พระธาตุศรีดอนคำได้กล่าวถึงสุเทวฤๅษีว่า เป็นผู้สร้างเมืองหริภุญไชยเช่นกัน โดยมีฤๅษี 3 ท่านเป็นผู้ ช่วยกันสร้างและสร้างเมื่อเสร็จก็ได้อัญเชิญพระนางจามเทวีราชธิดาแห่งกรุงละโว้ มาเป็นกษัตริย์ ปกครองเมืองหริภุญไชย และตำนานลานเงินลานทอง ได้กล่าวถึงปรากฏการณ์ฤๅษีว่า เป็นผู้ทำ พิธีกรรมและหามวลสารว่านศักดิ์สิทธิ์ 108 ว่านมาเป็นมวลสารวัตถุมงคลเพื่อสร้างพระผางสุพรรณ โดยเป็นเกจิอาจารย์ปลุกเสกพระเครื่องร่วมกับพระสงฆ์ในสมัยนั้น

ฤๅษีมีภาพปรากฏในวรรณคดีไทย นิทานชาดก และนิทานพื้นบ้านของไทย จึงทำให้เชื่อได้ว่า ฤๅษีเข้ามาในสังคมไทย พร้อมกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา ซึ่งมีคำสอนและเรื่องเล่าฤๅษีอยู่ในคัมภีร์ทางศาสนา โดยเข้ามาในช่วงประมาณปี พ.ศ. 1204 จึงปรากฏว่าฤๅษีในยุคแรก

เป็นผู้เข้าป่าออกบวชเป็นฤๅษี เช่นในเรื่องพระเวสสันดร ที่ซึ่งเป็นวรรณคดีทางพระพุทธศาสนา เรียกว่ามหาชาติคำหลวง ถือเป็นวรรณคดีเล่มแรกของไทย แต่งขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2025 ซึ่งปรากฏให้เห็นฤๅษีว่า มีชีวิตเป็นอยู่ในป่า เช่น อัจจุตฤๅษี ในนิทานเรื่องจันทโครพ ก็ปรากฏภาพฤๅษี คือ พระฤๅษีที่เป็นอาจารย์ของจันทโครพ ในวรรณกรรมยุคแรก คือรามเกียรติ์ อนุรุท หรือนิทานชาดกและนิทานพื้นบ้านต่างๆ ของไทย ก็มีภาพฤๅษีปรากฏให้เห็นได้ว่าเป็นผู้บำเพ็ญพรตอยู่ในป่าหรือในถ้ำ เป็นผู้ได้ฌานและมีฤทธิ์เดชกล้า ที่สามารถใช้ฤทธิ์บันดาลให้เกิดสิ่งต่างๆ และรู้ล่วงหน้าที่ได้ จึงบอกถึงปัญหาและวิธีการแก้ไขได้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นผู้มีความจาคักดีสิทธิ์ เป็นผู้เมตตาต่อผู้คนและสัตว์ เป็นอาจารย์ผู้ทรงภูมิรู้ในสรรพวิชาทั้งในทางโลกและทางธรรม จึงสามารถสอนลูกศิษย์ให้มีความรู้และมีความสามารถได้ เป็นต้น

ปรากฏการณ์ฤๅษีในสังคมอีสาน มีให้เห็นได้ในวรรณกรรมอีสาน เช่น ฤๅษีปรากฏในคัมภีร์ไบลาน ฤๅษีปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังหรือรูปปั้น เช่น เวสสันดรชาดก ที่สะท้อนว่าพระเวสสันดรออกบวชเป็นฤๅษีอยู่ในป่าพร้อมกับพระชายาและพระโอรส-พระธิดาและซุกเขเดินทางไปพบอัจจุตฤๅษี ฤๅษีปรากฏในตำนานอุรังคธาตุหรือตำนานพระธาตุพนม ฤๅษีปรากฏในนิทานพื้นบ้านเรื่องพระลัก-พระลาม ท้าวสีหนัด-นางมะโนรา ท้าวโล้วต นางสิบสอง อูสา-บารส ท้าวหมาหยู ปลาบู่ทอง และนกกระจอก โดยฤๅษีที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนัง ถูกทำให้ปรากฏผ่านการเขียนรูปปั้นว่า เป็นผู้ถือบวชและบำเพ็ญพรตอยู่ในป่า เป็นผู้เมตตาช่วยเหลือผู้คน และเป็นอาจารย์ผู้สอนความรู้ในสรรพวิชา ฤๅษีที่ปรากฏในอิตสิบสองผ่านพิธีกรรมความเชื่อว่า ท่านเป็นผู้ร่วมพิธีกวนข้าวทิพย์ และพิธีกรรมบุญผะเหวด ก็ปรากฏฤๅษีในการเทศน์มหาชาติกัณฑ์ 13 กัณฑ์ ซึ่งพบฤๅษีได้ในกัณฑ์ที่ 4 วนประเวศ กัณฑ์ที่ 5 ซูก กัณฑ์ที่ 6 จุลพน กัณฑ์ที่ 7 มหาพน กัณฑ์ที่ 8 กัณฑ์กุมาร กัณฑ์ที่ 9 กัณฑ์มัทรี กัณฑ์ที่ 10 กัณฑ์สักบรรพ และกัณฑ์ที่ 11 กัณฑ์ฉกษัตริย์ ฤๅษีที่ปรากฏในศิลปะการแสดงอีสาน คือ การแสดงหมอลำและหนังประมัยอีสาน โดยฤๅษีเป็นตัวหนังพิเศษ ที่ถือว่าเป็นครูด้านการแสดงและปรากฏให้เห็นภาพในฐานะเป็นผู้สืบทอด มีความสัมพันธ์ทางการเป็นผู้สืบทอดวิชาให้แก่ศิษย์ ในเรื่องท้าวสีหนัด-นางมโนราห์ก็มีฤๅษีปรากฏ ในเรื่องอุษา-บารส ฤๅษีก็ปรากฏในตอนที่น่างอุษาเป็นกุมารที่เกิดในดอกบัวกลางสระใกล้กับอาศรมฤๅษี ฤๅษีในภาคอีสานเป็นบุคคลผู้ที่ได้สืบทอดวิชาธรรมฤๅษีมาจากฤๅษีเนรมิตที่ภูเขาควายในประเทศลาว เช่น หลวงปู่สอน พุคะละมะ วัดเสิงสาง ในจังหวัดนครราชสีมา และหลวงปู่พรมมา เขมจาโร วัดสวนหินผา นางคอย ในจังหวัดอุบลราชธานี หลวงปู่คำคะนิง จุลมณี วัดถ้ำคูหาสวรรค์ ในจังหวัดอุบลราชธานี การเข้ามาของฤๅษีในอีสานมาเป็นพระเจกิครูปอาจารย์ผู้ที่ได้ไปร่ำเรียนวิชาธรรมฤๅษีแล้วนำกลับมาถ่ายทอดให้ลูกศิษย์ได้มาร่ำเรียนสืบทอดไป นอกจากนี้ฤๅษียังปรากฏให้เห็นในพระเครื่องพระบูชาฤๅษีและมีการเอ่ยชื่อให้เห็นได้ในพิธีบวงสรวงด้วย

ปรากฏการณ์ฤๅษีในอดีตมานั้นมักปรากฏให้เห็นภาพเป็นตำนานเรื่องเล่าที่มีอยู่ในตำนานการสร้างเมือง บันทึกลานเงินลานทอง วรรณคดีไทย นิทานชาดก และนิทานพื้นบ้านของไทย รวมทั้งเป็นฤๅษีเนรมิตที่แสดงให้พระไปรดงค์ ณ ภูเขาควาย ได้พบเห็น ทำให้พระธุดงค์มีทั้งได้เรียนวิชาธรรมฤๅษีด้วยหรือไม่ได้เรียนด้วย แต่ว่าฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่กลับเกิดปรากฏการณ์ฤๅษีแบบเป็นฤๅษีที่มีชีวิตหรือตัวตนจริงในสังคม ตั้งแต่กรณีฤๅษีพุทธจักร เจ้าของอาศรมอมราวดี อายุเวทย์ อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้ทำการโยกสูตร นั่งขัดสมาธิ พนมมือ และทำการดีดตัวขึ้นลอยกลางอากาศ เป็นการลอยตัวสูงจากพื้นทีเรียกว่าเป็นการเหาะลอยตัว ต่อมาจึงเกิดปรากฏการณ์ขุมฤๅษีโลกครั้ง

ที่ 2 ที่ได้จัดขึ้นระหว่างวันที่ 18-19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560 ณ สำนักอาศรมครูธรรม บ้านแสนสุข ตำบลนาสีนวน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม โดยมีการรวมตัวฤๅษีและหมอธรรมทุกอาศรมจากทั่วโลก มากกว่า 300 ท่านทั่วโลก เป็นการทำให้เกิดขึ้นผ่านการนัดหมายกันทางโทรศัพท์และเฟซบุ๊ก ซึ่งครั้งนี้จัดขึ้นเป็นครั้งที่ 2 และหลังจากที่ได้จัดงานชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 แล้ว ถัดมาอีก 2 ปี ฤๅษีชาวไทยก็ได้จัดชุมนุมครั้งใหญ่ที่ตักสิลาอีสาน จังหวัดมหาสารคาม ในงานพุทธศาสตร์ มุนีศิลป์ ภูมิปัญญาพื้นถิ่นตักสิลา 2019 จึงทำให้สำนักฤๅษีมีบทบาทในสังคมอีสานสมัยใหม่ขึ้น ผ่านบทบาทการร่ำเรียนวิชาธรรมฤๅษีและการฝากตัวเป็นลูกศิษย์หรือพิธีกรรมครอบครูบาอาจารย์ ฤๅษีมีบทบาทเป็นหมอพื้นบ้าน เป็นหมอธรรม และแสดงบทบาททางสังคมอื่นๆ ซึ่งเป็นบทบาทหลักๆ ที่เจ้าสำนักฤๅษีได้ปฏิบัติกันในชุมชนของตน และได้ถูกเชิญไปร่วมพิธีในสำนักฤๅษี ณ ชุมชนหรือพื้นที่อื่นๆ ด้วย

บทที่ 6

การปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษี ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

การเข้าสู่สังคมสมัยใหม่เป็นพลวัตที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตและสัมพันธ์กับการนับถือศาสนาของ
ไทยยุคปัจจุบัน สิ่งสำคัญที่สุดในการทำควมเข้าใจ “สภาวะสังคมใหม่” ก็คือทำความเข้าใจ ศาสนาที่
พึงพิงหลักเหตุผลและกลุ่มรากฐานนิยมศาสนากับลัทธิความเชื่อเชิงเรื่องไสยศาสตร์ เพราะทั้งสองได้
เกิดขึ้นมาทำทลายกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม กฎมปิฎก การเมือง และ
ศาสนาเข้าไว้ด้วยกัน สภาวะสังคมใหม่ปรากฏขึ้นได้หลากหลายรูปแบบ ซึ่งขึ้นอยู่กับว่านักคิดและ
นักวิชาการแต่ละคนจะอธิบายอย่างไร ถึงกระนั้นนิยามทั้งหมดทั้งมวลก็ชี้ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง
ตามเส้นทางเวลา คำว่า “สมัยใหม่” เป็นคำวิเศษณ์ขยายระบอบใหม่ ที่มีอัตราเร่ง การแตกแยก และ
การปฏิบัติ ซึ่งเกิดขึ้นตามกาลเวลา เมื่อพบคำว่า “สมัยใหม่” “การทำให้เป็นสมัยใหม่” หรือ “สภาวะ
สมัยใหม่” ปรากฏขึ้นมา นั้นแปลว่าเรากำลังอธิบายบางสิ่งอยู่บนพื้นฐานที่ตรงกันข้าม ซึ่งก็คือความ
เก่าแก่และอดีตที่หยุดนิ่ง (Jackson, 2016 : 45) ปรากฏการณ์ในลัทธิพิธีไสยศาสตร์ไทยสมัยใหม่ ที่
เป็นแกนหลักของสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองไทยยุคใหม่ ให้ความสนใจเรื่องศาสนาและความเชื่อ
ภายใต้ทุนนิยมสมัยใหม่ ที่ทำให้เกิดการสร้างควมศักดิ์สิทธิ์รูปแบบใหม่ รวมไปถึงการบูชาพระเครื่อง
ความเชื่อเรื่องเทวดา วิญญาณ และพิธีทรงเจ้าเข้าผี ศาสนาสมัยใหม่ที่มุ่งไปสู่รากฐานนิยมทางศาสนา
และลัทธิพิธีเชิงไสยศาสตร์ ตามที่ James G. Lochtefeld ได้มองการประกอบสร้างใหม่มีวิวัฒนาการ
และขั้นตอนของไสยศาสตร์ ศาสนา และวิทยาศาสตร์ในสังคมใหม่ของมนุษย์ว่า มนุษย์พยายามจะ
เอาชนะธรรมชาติโดยใช้ไสยศาสตร์ เวทมนต์ เช่น การบวงสรวง การเดินรำขบร้อง และการทำนาย จึง
ทำให้ไสยศาสตร์และวิทยาศาสตร์มีจุดตั้งต้นจากความต้องการของมนุษย์เหมือนกัน และไสยศาสตร์มี
อยู่ในทุกวัฒนธรรม โดยเชื่อว่าเป็นทางลัดและเป็นความปรารถนาของมนุษย์ที่จะเลือกเส้นทางในการ
ดำเนินชีวิตของตนเอง (James G. Lochtefeld, 2002)

ในสภาวะสมัยใหม่ที่มีตามที่กล่าวมาข้างต้น เจ้าสำนักฤๅษี 5 สำนักในจังหวัด
มหาสารคาม มีปรับตัวการดำเนินชีวิตเพื่อให้อยู่รอดและมีการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์เพื่อให้รับรู้และ
เป็นที่รู้จักยอมรับของผู้คนในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ดังนั้น ในประเด็น “การปรับตัวและ
การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่” ผู้วิจัยจึงจะกล่าวพรรณนาให้เห็น
ใน 2 ประเด็นสำคัญ คือ 1) การปรับตัวของฤๅษีในสังคมอีสานสมัยใหม่ และ 2) การประดิษฐ์สร้าง
อัตลักษณ์ของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ดังนี้

6.1 การปรับตัวของฤๅษีในสังคมอีสานสมัยใหม่

ปรากฏการณ์สังคมอีสานสมัยใหม่ ประกอบกันขึ้นด้วยหลากหลายปัจจัย ด้วยข้อเท็จจริง
ที่ว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือภูมิภาคที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดในประเทศไทย ตลาดอีสานจึง
มีมูลค่าและกำลังซื้อที่สูง กอปรกับหลายสิบปีที่ผ่านมา การเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของคนอีสานออกไป

แสวงหาโอกาสชีวิตยังต่างถิ่นของคนอีสานและย้ายกลับสู่ท้องถิ่นอีสานแห่งตนตั้งแต่ช่วงประเทศไทย พองสบู่แตก การนำพาตัวเองเข้าสู่สังคมโลกผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารที่ว่องไวและการคมนาคมที่ สะดวกขึ้น ทำให้คำว่าอีสานถูกนิยามใหม่ ทั้งนี้ก็เพราะการรับรู้ที่ว่า พลังของคนอีสานที่มากไปกว่า การเป็นคนหมู่มากของประเทศ คือ อัตลักษณ์ของการเปิดรับโอกาสใหม่ๆ ก็เกิดขึ้น ด้วยพื้นฐานของ นิสัยคนอีสานที่อ่อนโยน แต่ว่าหนักแน่น รักความรื่นเริง ยึดหยุ่นและมีการปรับตัวง่าย เปิดรับสิ่งใหม่ ได้ง่าย โดยแทบไม่เกิดความขัดแย้ง คุณลักษณะของชาวอีสานดั้งเดิมจึงได้ปรับเปลี่ยนเข้ากับสังคมโลก สมัยใหม่ เกิดความกลมกลืนทางเชื้อสาย ประชากร ชชาติพันธุ์ และถิ่นที่อยู่มากขึ้น และการเปลี่ยนแปลง ของคนอีสานที่เกี่ยวข้องไปกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกและประเทศไทย ทำให้อีสานสมัยใหม่มี การปรับตัวและเสนอความเป็นอีสานที่น่าเอาความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติและเรื่องเล่าในตำนาน ของอีสานมาเล่าใหม่ ผสมผสานกับการสร้างภาพพยานาคผ่านสื่อสมัยใหม่อย่างเช่นโซเชียลเน็ตเวิร์ก และการบอกต่อกันของผู้ศรัทธาอย่างรวดเร็ว ได้ปลุกกระแสการบวงสรวงพยานาคขึ้นในจังหวัดริม แม่น้ำโขง ส่งผลถึงความนิยมและศรัทธาในการบูชาพญาศรีสุทโธนาคนในตำนานของเกาะลอย คำชะโนด จังหวัดอุดรธานี

เจ้าสำนักฤๅษี 5 สำนักในจังหวัดมหาสารคาม ได้ปรากฏให้ผู้คนเห็นได้เป็นตัวตนจริง ซึ่งมีใช้ ตำนานเรื่องเล่าและฤๅษีเนรมิตเหมือนในอดีตอีกต่อไป ฤๅษีที่ปรากฏตัวตนให้เห็นจริงเช่นนี้มีการ ปรับตัวและได้เข้ามามีบทบาทในสังคมอีสานสมัยใหม่ ท่านได้เสนอตัวตนผ่านสื่อสมัยใหม่หรือโซเชียล เน็ตเวิร์กไปทั่วโลก ทำให้ปรากฏการณ์ฤๅษียิ่งเพิ่มกระแสขึ้นในสังคมอีสานสมัยใหม่ โดยความเชื่อฤๅษี ได้ถูกผสมผสานกับพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน จนกลายเป็นฤๅษีอิงพุทธ (ฤๅษีผสมพุทธ) หรือพุทธ อิงฤๅษี (พุทธผสมฤๅษี) ตามคติความเชื่อแบบชาวบ้านหรือพุทธไสยศาสตร์ เนื่องจากชาวบ้านมีความ เชื่อในเรื่องฤๅษีและไสยศาสตร์ที่เข้ามาใหม่ปะปนอยู่กับพระพุทธศาสนา จึงถูกปรับและดัดแปลงให้เข้า กับความคิดของชาวบ้านในสังคมอีสานสมัยใหม่ ดังนั้น ลัทธิฤๅษีหรือพระพุทธศาสนาจึงสามารถใช้ความ เชื่อผสมกันในการแก้คุณไสย สะเดาะเคราะห์ และรักษาความเจ็บป่วยได้ ตามที่สำนักฤๅษีกระทำได้ใน สังคมอีสาน การปรับตัวของฤๅษีที่ปรากฏตัวตนให้เห็นในสังคมสมัยใหม่ ไม่ได้เพียงส่งผลกระทบต่อ พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อประเพณีปฏิบัติของชาวบ้านโดยรวมอีกด้วย เพราะแนวคิดและพิธีกรรมของฤๅษีได้สามารถสถาปนาอำนาจเหนือสังคมอีสานสมัยใหม่ในบางแง่ จน กลายเป็นกระแสทางเลือกที่แข่งกับพระพุทธศาสนาในแง่เป็นสถาบัน โดยทำให้ฤๅษีนำความคิดแบบ พุทธ-พราหมณ์/ไสย-ผี มาผสมผสานและดัดแปลงแบบปรับตัวได้อย่างเหมาะสมและเข้าได้กับ สถานการณ์สังคมอีสานในปัจจุบัน (สุมิตร ปิติพัฒน์, 2545 : 25)

ในหัวข้อว่าด้วย “การปรับตัวของฤๅษีในสังคมอีสานสมัยใหม่” นี้ ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึง การปรับตัวของฤๅษีในสังคมอีสานสมัยใหม่ใน 4 ลักษณะตามหลักหลักในทฤษฎีการปรับตัว คือ 1) การ ยอมรับ 2) การปฏิเสธ 3) การต่อรอง และ 4) การผสมผสาน การปรับตัวของฤๅษีเช่นนี้จะมี ความสัมพันธ์กับหลักพระพุทธศาสนากับหลักแห่งลัทธิฤๅษี เพราะฉะนั้น การปรับตัวของฤๅษีที่ปรากฏ ตนให้เห็นแบบเป็นตัวตนจริงในสังคมอีสาน จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้คนเกิดความศรัทธาต่อฤๅษีใน สังคมอีสานสมัยใหม่ได้ ดังนี้

6.1.1 การยอมรับ

การยอมรับความเชื่อในพิธีกรรมและศาสนา เป็นวัฒนธรรมที่มนุษย์ในทุกสังคมจะต้องมี ไม่ว่าจะเป็นสังคมที่เจริญหรือไม่เจริญ มีอยู่ในสังคมใดระดับใด ย่อมต้องเผชิญกับภาวะที่ไม่สบายใจ ภาวะที่ไม่มั่นคง และรู้สึกกลัว และไม่มั่นใจในอนาคต เมื่อเป็นเช่นนี้ ความเชื่อ พิธีกรรม และหลักศาสนา ก็จะถูกคิดว่าเป็นแนวทางที่จะสามารถช่วยได้ ดังนั้น ความเชื่อ พิธีกรรม และหลักศาสนา จึงเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อช่วยให้มนุษย์มีสภาวะจิตใจที่ดีขึ้น ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่ต้องเชื่อ พิธีกรรมที่ต้องกระทำ และหลักศาสนาที่ต้องยึดถือ ในสังคมดีลัทธิเหนือธรรมชาติ ถือเป็นการยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งที่มีตัวตนหรือไม่ก็ตามว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง ซึ่งอาจจะมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้หรืออาจไม่มีหลักฐานที่จะนำมาใช้พิสูจน์ให้เห็นจริงเลย เกี่ยวกับสิ่งนั้นก็แล้ว เมื่อมนุษย์เกิดความเชื่อแล้ว ก็มักแสดงออกมาทางกายและวาจาให้ปรากฏต่อสิ่งที่เชื่อถือนั้นๆ ด้วยพิธีกรรมและหลักศาสนา

ศาสนาเป็นระบบทางสังคมระบบหนึ่ง ที่แสดงออกในรูปของสิ่งที่เชื่อถือและการกระทำ พิธีกรรมต่อสิ่งที่เชื่อถือ ซึ่งย่อมจะต้องมีความสัมพันธ์กับระบบอื่นๆ ในสังคม เช่น ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา ระบบครอบครัว ฯลฯ ในเมื่อความเชื่อถือเป็นวัฒนธรรมที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลง โดยปรับตัวเองไปตามสถานการณ์แห่งสิ่งแวดล้อมและความต้องการของสังคมในแต่ละยุคสมัย ในแบบยอมรับตามหลักการเดิมของตนในบางแง่มุม ความเชื่ออาจต้องปรับตัวเพื่อให้ดำรงตนอยู่ได้ของความเชื่อและองค์กรหรือสถาบัน แต่ก็ต้องไม่เสียหลักการเดิมของตนไป แต่กระนั้นก็คงไว้ทั้งหมดก็ได้ เมื่อศาสนาต้องอยู่ในสังคมสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงและผิดแปลกไปจากยุคสมัยในอดีตเป็นอย่างมาก จึงจำเป็นต้องยอมรับการผสมผสานกับความเชื่ออื่นๆ ที่มีอยู่ในสังคมนั้นๆ การยอมรับความเชื่อในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ เป็นความเชื่อที่ยอมรับหลักการเดิมในความเป็นฤๅษีและลัทธิฤๅษีแห่งตน แต่ก็มียอมรับเชิงผสมกลมกลืนความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเข้ากับฤๅษีด้วย ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นเรื่องที่อยู่เหนือเหตุผลและเหนือธรรมชาติ เป็นเรื่องที่ชาวอีสานมีต่อบุคคลศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่าฤๅษี ผู้มีวิชาธรรมฤๅษีและเชื่อถือในลัทธิฤๅษี ดังนี้

1) สถานที่ปฏิบัติธรรมพุทธชยันตี บ้านโนนทอง ในจังหวัดมหาสารคาม

พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสารโร ได้กล่าวถึงการยอมรับว่า ในสถานที่ปฏิบัติธรรมพุทธชยันตีแห่งของท่าน พิธีกรรมทางฤๅษีมีหลักปฏิบัติตามแนวทางของครูบาอาจารย์ทุกชั้น แต่ก็มียอมรับหลักปฏิบัติตามพระพุทธศาสนาด้วย ฤๅษีจึงเป็นตัวแทนของการยอมรับกระบวนการหลักการแบบดั้งเดิมในเรื่องเป็นผู้มีฤทธิ์เหนือธรรมชาติ ที่สามารถบันดาลสิ่งต่างๆ หรือช่วยเหลือให้ผู้คนได้รับความสุขสมหวังได้ ก่อนนั้นฤๅษีเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในป่าหรือปลีกลีวเพื่อบำเพ็ญตบะ โดยถือเอาความสันโดษเป็นหลัก แต่ก็ต้องยอมรับการปรับเปลี่ยนในปัจจุบันและเข้ามาอยู่ในชุมชนแทนการอยู่ในถ้ำหรือในถ้ำ นอกจากนี้ ฤๅษีถือเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมทั้งทางด้านศาสนาและการเมือง กล่าวคือ ฤๅษีจะเป็นผู้สร้างบ้านแปลงเมืองและเป็นผู้มีอำนาจในการเลือกผู้นำขึ้นมาปกครอง ดังกรณีฤๅษีที่ได้ไปอัญเชิญพระธิดาเจ้าเมืองละโว้หรือพระนางจามเทวีให้มาครองเมืองหริภุญไชย ตามความเชื่อของคนทั่วไป เมื่อเอ่ยคำว่าฤๅษีก็มักจะเข้าใจว่า หมายถึงนักพรตหรือดาบสที่มีไข่มุกที่นับถือพระพุทธศาสนาส่วนมากจะเห็นเป็นเพศชาย มีหนวดเครารุงรัง แต่งตัวด้วยผ้าลายเสือ สวมหมวกที่มีลักษณะเฉพาะที่เป็นเช่นนั้นเพราะรู้จักฤๅษีในพิธีสักการบูชาหัวพ่อแก่ฤๅษี แต่โดยความจริงแล้วสถานภาพของฤๅษี

ก่อนการรับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนาแพร่เข้ามา เป็นบุคคลที่มีความรู้ความชำนาญในการเลือกทำเลที่ตั้งบ้านเมือง เพราะเชื่อว่าจะทำให้มีความเจริญรุ่งเรืองแก่ชุมชนในอนาคต ลักษณะเช่นนี้สะท้อนความสามารถในการทำนายพยากรณ์เป็นหลักการเดิมของฤๅษีด้วยเช่นกัน (พระครูปลัดนิชวัณน์ กิตติสาโร, 2565 : สัมภาษณ์) จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ก็จะเห็นได้ว่า การปรับตัวแบบยอมรับหลักการเดิมของลัทธิฤๅษี เป็นสิ่งที่เจ้าสำนักฤๅษีมีการยอมรับเดิม โดยยอมรับว่า ฤๅษีเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในป่าหรือปลีกวิเวกเพื่อบำเพ็ญตบะ โดยถือเอาความสันโดษเป็นหลัก และเป็นผู้ทำนายเป็นผู้สร้างบ้านแปลงเมือง แต่สังคมที่เป็นอยู่เป็นไป ฤๅษีก็ยอมรับการเปลี่ยนแปลง โดยเข้ามาตั้งสำนักอยู่ในชุมชน และเมื่อสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ก็ยอมรับหลักการบางอย่างพระพุทธศาสนาเข้ามาผสมกับลัทธิฤๅษีด้วย

แม้พระพุทธศาสนาจะไม่สนับสนุนการเป็นฤๅษีและลัทธิฤๅษี แต่ฤๅษีและลัทธิฤๅษียอมรับหลักพระพุทธศาสนาในบางแง่มุม ดังที่ พระครูปลัดนิชวัณน์ กิตติสาโร ได้อธิบายว่า ตั้งแต่ได้มาบวชเป็นพระสงฆ์ตามคำบอกของปู่ศรีสุทโธและย่าศรีประทุมมา ท่านก็ได้มีการยอมรับหลักปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนา คือ รักษาศีล 227 ข้อ ศาสนามีสวนเต็มเต็มและขัดเกลาให้ผู้คนอยู่ในกรอบของกฎหมาย ในขณะที่เดียวกันก็สร้างความชอบธรรม เมื่อถึงวันครบครุบาอาจารย์ฤๅษี สิ่งแรกที่ต้องเตรียมและจัดสถานที่ ก็คือการจัดโต๊ะหมู่บูชาองค์พระประธาน ดอกไม้ และรูปเทียน ที่ต้องสูงกว่าเศียรของฤๅษีผู้เป็นครุบาอาจารย์ และก่อนเริ่มพิธีกรรมก็ต้องนิมนต์พระสงฆ์ได้สวดมนต์ทำพิธีทางสงฆ์ให้เสียแล้วเสร็จทุกขั้นตอนก่อน จากนั้นจึงดำเนินกาทางพิธีกรรมของฤๅษีและลัทธิฤๅษีต่อไป (พระครูปลัดนิชวัณน์ กิตติสาโร, 2565 : สัมภาษณ์)

ตามลัทธิฤๅษี ฤๅษีเป็นตัวแทนของความเชื่อหลักการดั้งเดิม ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะก่อกำเนิดขึ้นมา จากนั้นจึงถูกปรับให้เหมาะสมกับวิถีชีวิต ดังที่ คงอยู่ รักดินแดน ลูกศิษย์คนหนึ่งของสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชยันตี บ้านโนนทอง ในจังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวถึงการยอมรับลัทธิฤๅษีในบริบทอีสานสมัยใหม่ว่า ชาวบ้านบางคนต่างเคยมีวัฒนธรรมการนับถือฤๅษี ฝึสางเทวดา หรืออำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติมา ด้วยเหตุว่าในสมัยก่อน ยังมีเรื่องที่คุณคนไม่รู้และไม่เข้าใจมากมาย ฤๅษีจึงเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่อยู่เหนืออำนาจการควบคุมของมนุษย์ แม้ว่าปัจจุบันนี้ความก้าวหน้าทางศิลปะและวิทยาการจะมีมาก โดยเฉพาะความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งได้สร้างความกระจ่างให้แก่เรื่องเล่าที่เร้นลับหลายอย่างได้แล้ว แต่ก็ยังมีความเชื่อในสิ่งลึกลับและอำนาจเหนือธรรมชาติหลงเหลืออยู่ ซึ่งจะมากน้อยเพียงใดนั้น ก็ขึ้นอยู่กับความหนักแน่นของความเชื่อในสิ่งเหล่านั้นๆ เป็นสำคัญ สิ่งเหล่านี้แสดงว่า ภายในจิตใจคนเรา ไม่ว่าจะเป็นยุคสมัยไหนและโลกจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ก็ยังมีการยอมรับโครงสร้างความคิดเหมือนๆ อยู่ คือ มีความไม่รู้ ความไม่แน่ใจ และความกังวลใจในอนาคต ด้วยความรู้สึกลึกภายในของคนเราเหล่านั้นนั่นเอง คนเราจึงมักร้องขอการพึ่งพิงทางจิตใจด้วยวิธีการที่คล้ายกัน คือการขอให้อำนาจเหนือมนุษย์ช่วยดลบันดาลสิ่งที่ต้องการให้ โดยพยายามสื่อสารกับสิ่งลึกลับและสิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อต่อสู้กับความกลัวอนาคตของตนๆ ที่ดูจะไม่แน่นอนในการใช้ชีวิต ฤๅษีและลัทธิฤๅษีของท่านจึงถูกเชื่อ ซึ่งฤๅษีในยุคสมัยใหม่ก็ยอมรับเรื่องนี้ดี และยังคงสืบทอดวิชาธรรม ฤๅษีและลัทธิฤๅษีต่อไป (คงอยู่ รักดินแดน, 2566 : สัมภาษณ์) จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า พระครูปลัดนิชวัณน์ กิตติสาโร เจ้าสำนักฤๅษี มีการยอมรับหลักการเดิมตามพิธีกรรมของครุบาอาจารย์ที่ได้ทำมาตามลัทธิฤๅษี แม้ท่านจะบวชเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา กระนั้นก็ยังมีการยอมรับ

ผู้วิจัย ได้เคยเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการรักษาผู้ป่วยที่ถูกกระทำร่วมกันระหว่างฤๅษีกับ พระสงฆ์ที่จัดขึ้น ณ สำนักอาศรมปฐมิทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง) บ้านดัว ในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งทั้งฤๅษีและพระสงฆ์ต่างมีการยอมรับหลักการเดียวกัน จึงทำกิจกรรมร่วมและสนับสนุนกันได้ ใน ความเชื่อ ฤๅษีอาจารย์ทอง ผู้เป็นเจ้าของสำนักฤๅษีท่านหนึ่งในจังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวถึงหลักการ ยอมรับเช่นนี้ คือ ยอมรับหลักการเดิมของลัทธิฤๅษี แต่ก็มีกรยอมรับหลักพระพุทธศาสนาในบางแง่ เข้ามาในทางปฏิบัติด้วย ไว้ว่า ท่านมีลูกศิษย์ที่เป็นพระสงฆ์อยู่หนึ่งรูป คือ พระสิงห์ ผู้ซึ่งหมั่นมาเยี่ยม เยียนและมาร่ำเรียนวิชาธรรมฤๅษีที่สำนักฤๅษีของท่านเป็นประจำทุกปี ก่อนหน้าจะมาเป็นลูกศิษย์ สำนัคนั้น พระสิงห์ป่วยหนัก และเมื่อไปตรวจรักษากับหมอที่โรงพยาบาล ก็พบว่าตนป่วยเป็นมะเร็งใน

เม็ดเลือดขาวระยะสุดท้าย ที่ซึ่งไม่สามารถรักษาให้หายได้ ทำให้พระสิงห์หมดหวังกับการรักษาตามแนวการแพทย์สมัยใหม่ และมีชีวิตอยู่เพื่อรอคอยวันตายมาถึงเท่านั้น จนเมื่อมีคนรู้จักแนะนำให้ท่านลองมายังอาศรมปู่ฤๅษีทองคำของท่าน พระสิงห์จึงลองมาเสี่ยงดู และจากกระบวนการรักษาของสำนักที่อธิบายถึงเรื่องความเจ็บป่วยของพระสิงห์ว่า มาจากกรรม แล้วจึงให้พระสิงห์นั่งสมาธิปฏิบัติธรรมและรับพลังการรักษาจากปู่ฤๅษีทองคำ หลังจากรักษามาได้สักระยะหนึ่ง พระสิงห์ก็หายจากโรคร้ายดังกล่าว ทำให้พระสิงห์เกิดความเลื่อมใสในปู่ฤๅษีทองคำเป็นอย่างมาก จากนั้นจึงได้มาขอเป็นศิษย์กับปู่ฤๅษีทองคำที่สำนักฤๅษีอย่างสม่ำเสมอทุกปี แม้ว่าสภาพของพระสงฆ์และฤๅษีจะไม่เหมาะสมที่จะเกี่ยวข้องกันก็ตาม แต่ที่สำนักฤๅษีปู่ทองคำ ก็กลับพบว่า มีพระสงฆ์เป็นลูกศิษย์ของปู่ฤๅษีหลายรูป โดยพระสงฆ์มารับฟังคำสั่งสอนเกี่ยวกับธรรมฤๅษีจากฤๅษีอย่างสนใจและเลื่อมใส โดยหมั่นเข้ามาครอบครองกับฤๅษีเป็นประจำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง, 2566 : สัมภาษณ์) ซึ่งในกรณีนี้ มีข้อสังเกตประการสำคัญและทำให้เห็นว่า ฤๅษีมีตำแหน่งที่สูงกว่าพระสงฆ์ในบางแง่ แม้ว่าพระสงฆ์จะมีศีลหรือวินัย 227 ข้อสูงกว่าฤๅษีก็ตาม แต่ว่าในความเป็นครูบาอาจารย์ ฤๅษีย่อมสูงส่งกว่าพระสงฆ์ที่เป็นลูกศิษย์ โดยพระสงฆ์ที่มาเรียนวิชาธรรมฤๅษีและถือลัทธิฤๅษีนั้น ต้องให้การยอมรับฤๅษีในฐานะเป็นผู้มีพระคุณที่ช่วยให้รอดชีวิต และเป็นครูบาอาจารย์ฤๅษีผู้สอนธรรมฤๅษีให้แก่ตน จนได้กลายเป็นลูกศิษย์ของฤๅษีมาจนถึงปัจจุบัน

3) สำนักอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) บ้านแสนสุข ในจังหวัดมหาสารคาม

สำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) มีการยอมรับหลักการเดิมของลัทธิฤๅษี แต่ก็มี การยอมรับหลักพระพุทธศาสนาเข้ามาผสมด้วย อันมีลักษณะแบบ “ฤๅษีผสมพุทธ” ดันจะเห็นได้จากงานครอบครูที่เป็นงานที่ได้มีการจัดขึ้นทุกปีในสำนักฤๅษี เพื่อให้ครูบาอาจารย์ที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ได้จัดทำพิธีครอบครูให้กับลูกศิษย์ ผู้ที่ได้รับมอบความเป็นศิษย์ จากนั้นก็เป็นการครอบครูของลูกศิษย์ โดยฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) เป็นประธานเพื่อให้พิธีกรรมดำเนินไป และในประเด็นดังกล่าวนี้ ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ได้กล่าวไว้ว่า จากที่เคยได้จัดงานครอบครูให้กับลูกศิษย์ที่เดินทางมาจากหลายจังหวัด มีผู้คน ทั้งที่เป็นลูกศิษย์และประชาชนทั่วไป ได้เดินทางมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก มีทั้งพระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาส ผู้ชาย ผู้หญิง ผู้ใหญ่ เด็กวัยรุ่น และยังมีผู้สูงอายุด้วย ได้เดินทางมาร่วมงานเป็นประจำ พระสงฆ์และชาวบ้านในหมู่บ้านแสนสุข ก็ให้การต้อนรับและยอมรับในพิธีกรรมที่จัดขึ้น และยังทำให้พระสงฆ์และชาวบ้านได้รับคำชมเชยถึงความเพียบพร้อมกัน ในพิธีกรรมตั้งแต่เริ่มต้น จะต้องให้พระสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการตามหลักพระพุทธศาสนาจนแล้วเสร็จ จึงจะเป็นพิธีกรรมตามลัทธิฤๅษี ในขั้นตอนเหล่านี้ ทางสำนักก็จะมีการยอมรับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแล้วจึงได้ดำเนินพิธีกรรมฤๅษีที่เป็นการยอมรับหลักการเดิมของครูบาอาจารย์ทุกขั้นตอนที่ได้เคยพาทำมาตั้งแต่อดีต (ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์), 2566 : สัมภาษณ์)

เสถียร อารณ ได้กล่าวถึงการปรับตัวแบบยอมรับของสำนักฤๅษีในจังหวัดมหาสารคามไว้เช่นกันว่า หลักการเดิมของฤๅษี จะไม่มาร่วมทำกับพิธีของพระสงฆ์ พบแต่ในตำนานลานเงินลานทองเท่านั้น ที่ฤๅษีเข้าร่วมพิธีปลุกเสกวัตถุมงคล เช่น พระผิงสุพรรณ ฯลฯ ร่วมกับพระสงฆ์ แต่ในสังคมสมัยใหม่ ฤๅษีมีการยอมรับหลักการเช่นที่กล่าว โดยมานั่งร่วมทำพิธีกรรมบางอย่างกับพระสงฆ์แบบนั่งคู่กัน นั่งปลุกเสกร่วมกัน ซึ่งเป็นภาพที่ไม่เคยเห็นมาก่อนและปรากฏขึ้นจริง ซึ่งจากที่เคยเป็นแค่ตำนานที่ไม่เคยปรากฏขึ้นจริงมาก่อน เพราะมีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ณ วัดป่าวังน้ำเย็นในจังหวัด

มหาสารคาม เมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2566 ในพิธีสมโภชน์-พุทธาภิเษกและอธิษฐานจิตวัตถุมงคล ซึ่งได้มีฤกษ์ได้มานั่งปลุกเสกวัตถุมงคลร่วมกับพระสงฆ์ และที่วัดสว่างวาริในจังหวัดมหาสารคามเช่นกัน ฤกษ์ก็ได้มานั่งปลุกเสกวัตถุมงคลร่วมกับพระสงฆ์ที่เป็นเกจิอาจารย์ เมื่อวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2563 ในพิธีพุทธาภิเษกเหรียญพระพุทธรูปชินวร พญาศรีสุวรรณอนันตนคราช จากแต่เดิมการปลุกเสกวัตถุมงคลจะมีเฉพาะพระสงฆ์เกจิอาจารย์เท่านั้น ที่เป็นผู้นั่งปลุกเสกวัตถุมงคล โดยพระเครื่องหรือวัตถุมงคลที่มีการนิยมปลุกเสกมาประมาณ 20-30 ปีที่แล้วหรือมากกว่านี้ แต่ปรากฏการณ์ดังนี้ก็ไม่มีฤกษ์เข้าร่วมพิธีกรรมปลุกเสก มีแต่พระสงฆ์เกจิอาจารย์ ฤกษ์เกจิอาจารย์เริ่มมีปรากฏตนให้เห็นในพิธีปลุกเสกในสังคมอีสาน เมื่อไม่ถึง 10 ปีมานี้เอง โดยฤกษ์ได้เข้ามาร่วมพิธีปลุกเสกในฐานะเป็นฤกษ์เกจิอาจารย์ที่มีเวทมนต์และวิทยาคมสูง บางทีพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาปกป้องกับฤกษ์ เพราะฤกษ์ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้มีคนนับถือและเป็นกระแสในทางความมีบารมีมาก จึงสามารถดึงคนให้มาทำบุญได้มาก สิ่งเหล่านี้ที่ปรากฏให้เห็น เป็นการยอมรับฤกษ์ในฐานะเป็นผู้มีความศักดิ์สิทธิ์ ผู้เคร่งและขลังในศีลพรต และการถือสัจจะในคำหรือข้อห้าม (เสถียร อารณ, 2566 : สัมภาษณ์) จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ย่อมเป็นการสะท้อนให้เห็นได้ว่า ฤกษ์ยอมรับตนว่าเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อและมีวิชาธรรมฤกษ์ที่ได้เรียนมาจากครูบาอาจารย์ฤกษ์ แม้ว่าพระพุทธศาสนาไม่ยอมรับลัทธิฤกษ์ให้เข้ามาร่วมพิธีกรรมที่สำคัญ แต่เมื่อเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ ฤกษ์จึงมีการปรับตัวและยอมรับการเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น พิธีปลุกเสกวัตถุมงคล ร่วมกับพระสงฆ์ เพื่อต้องการทำให้สังคมยอมรับตัวตนของฤกษ์ในเชิงอัตลักษณ์ฤกษ์ให้มากขึ้นนั่นเอง

4) สำนักฤกษ์คัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครูธรรม 9 โกฎิ บ้านเชียงยืน ในจังหวัดมหาสารคาม เมื่อพิจารณาถึงหลักการยอมรับฤกษ์ให้เข้าร่วมพิธีกรรมบางอย่างในพระพุทธศาสนาและฤกษ์ก็ยอมรับการปลุกเสกวัตถุมงคลให้เข้มขลังและศักดิ์สิทธิ์ได้อย่างที่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้กระทำกันมา ฤกษ์คัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา เจ้าสำนักฤกษ์ท่านหนึ่งในจังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวถึงการยอมรับพิธีกรรมตามแนวธรรมฤกษ์ของฤกษ์ไว้ว่า ก่อนหน้าที่จะบวชเป็นฤกษ์ ท่านได้บวชเป็นพระสงฆ์อยู่ที่วัดปัจจิมเชียงยืน และศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมสามัญจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จึงได้ไปศึกษาต่อในแผนกธรรมและบาลี ณ วัดชัยศรี บ้านเสียว ในจังหวัดขอนแก่น โดยมีพระครูสุธีปริยัติโยดมเป็นเจ้าสำนักเรียน ได้ศึกษาบาลีจนจบเปรียญธรรม 5 ประโยค จึงได้ยุติการศึกษาด้านธรรมบาลี ท่านชอบเรื่องไสยศาสตร์ แต่ขัดต่อหลักพระวินัย จึงลาสิกขาหรือสึกจากการเป็นพระสงฆ์ มาถือบวชเป็นฤกษ์ จึงมีอาจารย์เป็นฤกษ์ตามลัทธิฤกษ์ หลังจากที่ได้ตั้งสำนักฤกษ์แล้ว ก็มีการยอมรับหลักการเดิมของฤกษ์ คือ การจัดพิธีกรรมตามลัทธิฤกษ์ที่ครูบาอาจารย์ได้พากระทำมาและถ่ายทอดวิชาธรรมฤกษ์ให้มา แต่ก็มีมีการยอมรับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยรักษาศีลตามสัจจะของตนและไหว้พระสวดมนต์ โดยในการกระทำพิธีกรรมตามลัทธิฤกษ์ เช่น พิธีครอบครู ก็จะต้องมีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์จนแล้วเสร็จก่อน จึงจะทำพิธีกรรมทางฤกษ์เป็นขั้นตอนต่อไป (ฤกษ์คัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา, 2566 : สัมภาษณ์) ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่าผู้คนในสังคมอยู่ท่ามกลางโลกที่สับสนและซับซ้อนของสังคมสมัยใหม่ ซึ่งในประเด็นนี้ สรรสร กำแพงดิน ได้กล่าวว่า การยอมรับหลักการเดิมแห่งลัทธิฤกษ์ของฤกษ์คัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา จะกระทำโดยนำหลักการเดิมที่ครูบาอาจารย์เคยปฏิบัติทำกันมาปฏิบัติ ซึ่งครูบาอาจารย์ของท่านจะสั่งสอนให้ยอมรับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นลำดับแรก ก่อนทุกครั้ง คือก่อนที่จะทำพิธีกรรมใดๆ ก็ต้องเอาพระพุทธศาสนาทำก่อน เช่น ไหว้พระ สวดมนต์

แล้วค่อยกระทำพิธีกรรมตามฤๅษี (สรสสร กัมแพงดิน, 2566 : สัมภาษณ์) ซึ่งจากที่กล่าวนี้ ก็จะเห็นได้ว่า ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ผู้เป็นเจ้าของสำนักฤๅษีในจังหวัดมหาสารคาม มีการยอมรับหลักเดิมแห่งลัทธิ ฤๅษีตามครูบาอาจารย์ฤๅษีที่ได้เคยสั่งสอนและนำพาปฏิบัติมา แต่ก็มียอมรับหลักธรรม พระพุทธศาสนาในบางหลักการเข้ามาเสริมด้วย ดังนั้น ลัทธิฤๅษีของท่านจึงมีลักษณะเป็นแบบ “ฤๅษีผสมพุทธ” ในเชิงการปรับตัวแบบยอมรับ

5) สำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) บ้านค้อ ในจังหวัดมหาสารคาม ฤๅษีในบริบทอีสานสมัยใหม่ มีการยอมรับวิชาธรรมฤๅษีและลัทธิฤๅษีและมีการยอมรับหลัก พระพุทธศาสนาเข้ามาผสมด้วย ดังที่ พระอาจารย์เรืองศักดิ์ เจ้าสำนักฤๅษีแห่งสำนักฤๅษีวัดเครือวัลย์ สุทธาวาสในจังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวไว้ว่า ฤๅษีกับพระสงฆ์เป็นนักบวชเหมือนกัน เพียงแตกต่างกันตรงที่ทั้งสองฝ่ายมีศีลต่างกัน คือ พระภิกษุต้องอยู่ในกรอบพระธรรมวินัยอย่างเข้มงวดและ เคร่งครัด แต่ฤๅษีก็มีกรอบในการปฏิบัติเชิงถือเว้นตามข้อค้ำหรือข้อห้าม แต่อาจมีศีลไม่กี่ข้อ ซึ่งไม่ ถึง 227 ข้อเหมือนกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และที่สำคัญมากๆ ก็คือว่า ฤๅษีถือศีลจะและถือค้ำ ลำหรือข้อห้ามเป็นข้องดเว้นแทนศีล และถือการบำเพ็ญพรตแห่งตนจนมีสภาวะทางฌาน คือเกิด สมาธิตั้งแต่ขั้นฌานสมาธิขั้นไป เป็นอาการที่จิตเข้ารวมอยู่ในจุดเดียว แต่รวมได้เป็นครูเป็นขณะ มี ลักษณะวับๆ แวมๆ แล้วก็หายไป จนจับอะไรให้เป็นขึ้นเป็นอันไม่ได้ เป็นสมาธิขณะหนึ่งๆ แบบฌานิก สมาธิและอุปจารสมาธิ เป็นสมาธิที่เริ่มรวมศูนย์เป็นหนึ่งเดียวได้แบบ “เอกัคคตา” อารมณ์กรรมฐาน เริ่มเป็นหนึ่งในทางจิต เสียงหรืออารมณ์ภายนอกไม่สามารถเข้ามารบกวนจิตของท่าน ที่จะทำให้ อารมณ์กรรมฐานถอยออกมาได้ง่ายและเกิดเป็นอุปจารสมาธิ เป็นสมาธิที่สงบจากอกุศล และจากนั้น ก็เข้าสู่ฌานสมาบัติ ซึ่งคำว่า ฌาน แปลว่า เฝง ได้แก่ การจดจ่อเฝงจิตอย่างแน่วแน่นและเป็นจิตที่ตั้ง มั่น เมื่อจิตตั้งมั่นก็จะทำให้เกิดความรู้อันยิ่งใหญ่ เรียกว่า “อภิญญา” ซึ่งสามารถทำให้ฤๅษีมีหุทธิย ๓ ๓ หุทธิย รู้อดีตชาติ รู้จิตคนอื่น อีกทั้งสามารถเหาะเหินเดินอากาศและมีอิทธิฤทธิ์ ซึ่งเกิดจากสมาบัติที่มา จากสมาธิแน่วแน่น เป็นหลักการที่ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ได้ยอมรับตามลัทธิฤๅษีแต่เดิมมา ว่า เป็นหลักปฏิบัติที่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้ แต่พระสงฆ์ต่างจากฤๅษี ก็คือ เหนือกว่านั้นไปอีก พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาสามารถทำตนให้มีปัญญาระดับวิปัสสนาญาณ คือรู้แจ้งแทงตลอดใน สภาวะแห่งธรรมที่เกิดดับจากปัจจัยและสามารถละกิเลสเป็นปัญญาวิมุตติได้ คือการตัดขาดกิเลสแบบ สิ้นเชิงแบบไม่เหลือเชื่อให้เป็นอนุสัยสังโยชน์อีก เพราะพระสงฆ์ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าและปฏิบัติ ตามจึงเกิดปัญญา คือมรรคจิตแลผลจิตที่ตัดขาดสังโยชน์ที่สะสมมาเป็นอสงไขยให้ขาดสะบັดลงได้ (พระอาจารย์เรืองศักดิ์, (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) 2566 : สัมภาษณ์)

ในเรื่องการยอมรับหลักการตามลัทธิฤๅษีดังที่กล่าวข้างต้น จำปี นาคำ ได้กล่าวว่า พระอาจารย์ เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) บ้านค้อ ในจังหวัดมหาสารคาม เป็นผู้ได้เรียนวิชาธรรมฤๅษีมาและ เชื่อถือในลัทธิฤๅษีด้วย แม้ว่าท่านจะบวชเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ดังนั้น ท่านจึงเป็นทั้ง พระสงฆ์และฤๅษีตามการยอมรับในเวลาเดียวกัน แม้ว่าพระสงฆ์และฤๅษีจะมีการยอมรับหลักธรรม พระพุทธศาสนา แต่ทั้งสองก็มีตำแหน่งที่ไม่เท่ากัน คือพระสงฆ์เป็นตำแหน่งที่สูงกว่าฤๅษีในเรื่อง ศีลที่ปฏิบัติและถือเว้น เนื่องจากพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้รักษาศีลในทางพระพุทธศาสนา เป็นผู้ สืบทอดและผู้ทำพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา แต่ฤๅษีเป็นผู้เรียนวิชาธรรมฤๅษีและเชื่อถือในลัทธิฤๅษี จึงทำหน้าที่ตามขั้นตอนแห่งพิธีกรรมที่ได้รับเรียนมาจากครูบาอาจารย์ แต่ได้มีการยอมรับหลัก

พระพุทธศาสนาในบางแง่มาปรับเข้ากับลัทธิฤๅษี แม้ว่าจะอยู่ในสถานะเป็นผู้การยอมรับหลักการถือบวชเป็นนักบวชหรือผู้ถือบวชเช่นพระสงฆ์ แต่ก็มิใช่ไม่เท่ากัน การเป็นฤๅษีในบริบทอีสานสมัยใหม่นอกจากจะมีการยอมรับในหลักการแห่งความเป็นฤๅษีดั้งเดิมตามลัทธิฤๅษีแล้ว แต่ก็มีกรยอมรับหลักพระพุทธศาสนา มาปฏิบัติในบางแง่มุมด้วยเช่นกัน (จำปี นาคำ, 2566 : สัมภาษณ์) ซึ่งจากที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว จึงจะเห็นได้ว่า วิธีการปรับตัวของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่ได้ร่ำเรียนวิชาธรรมฤๅษีและถือลัทธิฤๅษีด้วย ซึ่งมีสถานะเป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษีหรือพระสงฆ์สายฤๅษี เช่น พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) บ้านค้อ ในจังหวัดมหาสารคาม ได้นำวิชาธรรมฤๅษีและหลักการถือบวชจากคถาหรือข้อห้ามตามที่ครูบาอาจารย์ฤๅษีกำหนดไว้มาปฏิบัติเป็นข้อยอมรับดั้งเดิมของลัทธิฤๅษี แต่ว่าก็ยอมรับนำหลักพระพุทธศาสนา มาปฏิบัติมาปฏิบัติในฐานะเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ที่มีอยู่ในสังคมอีสานสมัยใหม่ด้วย ดังนั้น ความเป็นฤๅษีของท่านจึงมีลักษณะเป็น “พุทธผสมฤๅษี” หรือ “ฤๅษีผสมพุทธ” ในเชิงการปรับตัวแบบยอมรับ

จากประเด็นเรื่องการปรับตัวแบบยอมรับดังที่กล่าวแล้วข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การปรับตัวของฤๅษีเป็นการยอมรับหลักการเดิมตามลัทธิฤๅษีและยอมรับหลักพระพุทธศาสนาในบางเรื่องที่ถูกหยิบยืมมา ดังนั้น ความเป็นฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่จึงมีลักษณะเป็นแบบ “ฤๅษีผสมพุทธ” หรือ “พุทธผสมฤๅษี” ในเชิงการปรับตัวแบบยอมรับ แม้ว่าพิธีกรรมเกี่ยวกับสงฆ์และพระพุทธศาสนาจะโยงสัมพันธ์กับเรื่องไสยศาสตร์และวิชาธรรมฤๅษีที่เรียนมาจากครูบาอาจารย์ฤๅษีและความเชื่อถือในลัทธิฤๅษีประกอบกัน ในส่วนพิธีกรรม มีการยอมรับหลักพระพุทธศาสนาเข้ามา เช่น การไหว้พระ การสวดมนต์หรือเจริญพระพุทธมนต์โดยพระสงฆ์ และการนำหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา มาอธิบายหลักปฏิบัติบางอยู่ในลัทธิฤๅษี ส่วนประกอบอื่นๆ เป็นเรื่องเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น พลังจิต คาถาอาคมและการปฏิบัติเชิงไสยศาสตร์ อุปกรณ์ เวลา และสถานที่ทำพิธีกรรม ล้วนถูกอธิบายด้วยความเชื่อผ่านการยอมรับในลัทธิฤๅษี ไสยศาสตร์ และหลักพระพุทธศาสนา ทำให้เห็นได้ว่า ฤๅษียอมรับหลักการเดิมของลัทธิฤๅษี โดยนำหลักการทางพระพุทธศาสนาบางอย่างมาเป็นแนวความคิดในระดับนามธรรมด้านจริยวัตรส่วนตัว การทำวัตรสวดมนต์ การถือศีล และการปฏิบัติธรรม แต่ในการทำพิธีกรรมหรือปฏิบัติการ ที่ซึ่งเกี่ยวกับการรักษาความเจ็บป่วย พระพุทธศาสนาไม่ได้เป็นองค์ประกอบหลักของลัทธิฤๅษี แต่อาจถูกนำมาเป็นส่วนเสริมลัทธิฤๅษีในบริบทอีสานสมัยใหม่ สำนักฤๅษีในจังหวัดมหาสารคามยอมรับอำนาจที่เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติของพ่อปู่ฤๅษีและความศักดิ์สิทธิ์ของเวทมนต์คาถาในฐานะเป็นวิชาธรรมฤๅษีที่เล่าเรียนมาจากครูอาจารย์ฤๅษี นอกจากการยอมรับหลักการเดิมของลัทธิฤๅษีแล้ว ฤๅษียังยอมรับหลักการบางอย่างของพระพุทธศาสนาที่จะถูกเลือกหยิบยกมาประกอบและเป็นส่วนเสริมลัทธิฤๅษี ที่ทำให้ฤๅษีในสถานที่ต่างๆ ทั้งชุมชนและบ้านเมือง เป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อที่มีอยู่จริงและปรากฏตัวตนให้เห็นจริงในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ซึ่งผู้คนจำนวนไม่น้อยให้การยอมรับและเชื่อถือในความศักดิ์สิทธิ์ของฤๅษีและลัทธิฤๅษี อันเป็นระบบความเชื่อที่มีมาก่อนพระพุทธศาสนาและได้มาเป็นปรากฏการณ์จริงในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

6.1.2 การปฏิเสธ

ฤๅษีเป็นตัวแทนของกระบวนการคิดแบบดั้งเดิมในอินเดียโบราณ ที่เกิดมีก่อนการเกิดขึ้นและนับถือพระพุทธศาสนาและเข้ามาปรากฏในสังคมไทยและอีสาน ฤๅษีที่ปรากฏในตำนานเรื่องเล่าผ่านคัมภีร์ทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา ตำนานการสร้างเมือง บันทึกลานเงินลานทอง

วรรณคดีไทย นิทานชาดก และนิทานพื้นบ้านของไทยนั้นๆ จะเป็นบุคคลผู้มีฤทธิ์เหนือธรรมชาติและผู้มีเมตตาให้การช่วยเหลือผู้คนให้ได้รับความสุขสมหวัง ฤๅษีจะปรากฏให้เห็นว่าเป็นผู้อาศัยอยู่ในป่าหรือปลีกวิเวกอยู่ในถ้ำเพื่อบำเพ็ญตบะ โดยถือเอาความสันโดษเป็นหลักปฏิบัติ นอกจากนี้ฤๅษียังถูกถือกันว่าเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมทั้งในทางด้านศาสนาและการเมือง โดยฤๅษีมีฐานะเป็นผู้สร้างบ้านแปลงเมืองและเป็นผู้มีอำนาจในการเลือกผู้นำขึ้นมาปกครอง ตามความเชื่อของคนทั่วไปนั้นมักเข้าใจกันว่า ฤๅษีหมายถึงนักพรตหรือดาบสที่มีใช้บุคคลที่นับถือพระพุทธศาสนา เป็นเพศชาย มีหนวดเครารุงรัง แต่งตัวด้วยลายผ้าลายเสือหรือหนังสือ และสวมหมวกหรือชฎาที่มีลักษณะเฉพาะ สถานะภาพของฤๅษีดังที่กล่าวแล้วในบางแง่ สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวแบบปฏิเสธร่องการอยู่ในป่าดงพงไพรและถ้าในพวกฤๅษีในสังคมไทยและอีสานสมัยใหม่ เพราะพวกท่านที่ปรากฏตนให้เห็นได้นั้นๆ ได้มีการปรับตัวเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนและอยู่ร่วมกับพระพุทธศาสนาที่เป็นสถาบัน มิได้อยู่ในป่าหรือในถ้ำเช่นฤๅษีในสมัยโบราณที่เห็นเป็นปรากฏการณ์ฤๅษีผ่านตำนานการสร้างเมือง บ้านทึกลานเงินลานทอง วรรณคดีไทย นิทานชาดก และนิทานพื้นบ้านของไทย รวมทั้งเรื่องเล่าลือเกี่ยวกับฤๅษีเนรมิตที่ภูเขาควาย มีข้อสังเกตว่า ฤๅษีกับพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นผู้ที่คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเล่าเรื่องไว้และพระพุทธรูปในพระพุทธศาสนาไปพบแล้วก็รำเรียนวิชาธรรมฤๅษีและเชื่อถือในลัทธิฤๅษีตาม จากนั้นท่านก็นำมาบอกต่อลูกศิษย์ของตนๆ และให้ถือสืบต่อมาถึงปัจจุบัน ฤๅษีเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อที่ถือว่าเป็นบุคคลเหนือธรรมชาติและเป็นภาพที่อยู่ในจินตนาภาพตามคติความเชื่อของคนไทย ขณะที่พระสงฆ์และชาวพุทธไทย หมายถึงคนที่อยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง ที่รักษาศีลและเจริญภาวนาตามแนวทางของพระพุทธเจ้า (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2526 : 66)

จากที่กล่าวข้างต้น จึงกล่าวได้ว่า ฤๅษีจัดอยู่ในระบบคิดและเชื่อแบบดั้งเดิมก่อนที่จะรับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนาผ่าน แต่ก็แผ่ขยายระบบคิดและเชื่อเข้ามาในสังคมไทยและอีสานมานานแล้ว เรื่องเล่าฤๅษีในคัมภีร์ทางศาสนา เป็นฤๅษีที่เป็นตัวแทนของผู้นำทางวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมดังที่กล่าว เพราะตำนานพระธาตุหลายเรื่อง ได้เล่าว่า ฤๅษีเป็นชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในดินแดนแถบภาคเหนือของไทยมาก่อน ก่อนที่จะมีการพัฒนากลายเป็นรัฐ เป็นอาณาจักร และเป็นบ้านเมืองบางเรื่องได้กล่าวถึงฤๅษีว่าเป็นบรรพบุรุษของผู้นำดั้งเดิม ที่มีได้นับถือพระพุทธศาสนามาก่อน เช่น วาสุเทวฤๅษี ที่ถือว่าท่านเป็นบิดาของเจ้าเมืองมุกคังครที่เกิดจากน้ำปัสสาวะของฤๅษีในรอยเท้าสัตว์กับนางเนื้อ (พระรัตนปัญญาเถระ, 2515 : 322) ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า จากเดิมมานั้น ฤๅษีจัดอยู่ในความคิดแบบดั้งเดิม ก่อนที่อิทธิพลทางพระพุทธศาสนาจะแพร่ขยายเข้ามา และทำให้ได้กลายเป็นสนับสนุนพระพุทธศาสนาและช่วยประดิษฐ์ฐานอย่างมั่นคงในอาณาจักรโบราณอย่างหริภุญไชย ทั้งยังเป็นผู้นำมาเป็นมวลสารสร้างพระเครื่อง เป็นผู้ปลุกเสกพระเครื่องที่สร้างขึ้นร่วมกับพระสงฆ์ และนำพระเครื่องที่ปลุกเสกแล้วบรรจุไว้ในเจดีย์ในวัดของพระพุทธศาสนาด้วย ความหมายที่สื่อได้จากฤๅษีในฐานะเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในดินแดนภาคเหนือของไทยดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ก็คือ ฤๅษีไม่ได้เป็นผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนามาก่อน ท่านเป็นบรรพบุรุษของผู้นำพื้นเมือง และเป็นตัวแทนของสังคมท้องถิ่นที่พัฒนาไปสู่ความเป็นสังคมเมือง ฤๅษีจึงมีความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ประเด็นดังที่กล่าวข้างต้น สอดคล้องกับทัศนะของ ชัชวาลย์ จันทานิตย์ ผู้เป็นปราชญ์ชาวบ้านและหมอปราหมณ์ในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งได้กล่าวถึงสำนักปฏิบัติธรรมญาณสัมปันโน บ้านกกโพธิ์ ในจังหวัดเลย นำโดยพระสมจิตร ขันติสาโร เจ้าสำนักสงฆ์ ผู้นำชาวบ้านและศิษยานุศิษย์ ร่วมกันทูลและรื้อทิ้งรูปปั้นฤๅษี

ที่พระสงฆ์เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมฯ รูปก่อนหน้า ได้นำมาไว้ ณ บริเวณติดกับริมฝั่งแม่น้ำเลย มีห้องกระจกปิดล้อมรอบเป็นอย่างดี ตั้งตระหง่านภายในเขตสำนักสงฆ์ โดยชาวบ้านต่างเห็นตรงกัน ดังนี้ (ชัชวาลย์ จันทานิตย์, 2566 : สัมภาษณ์) :

1) การนับถือฤษีนำไปสู่หนทางเสื่อมของพระพุทธศาสนา สร้างความไขว้เขวให้แก่พุทธศาสนิกชน รูปปั้นฤษีนี้ได้สร้างไว้เพื่อให้ชาวบ้านมากราบไหว้บูชา เมื่อเจ้าอาวาสรูปเก่าได้ลาสิกขาไป ท่านเจ้าอาวาสรูปใหม่จึงได้มาจำพรรษาอยู่แทน

2) เมื่อมาอยู่ เจ้าอาวาสรูปใหม่เห็นว่า รูปปั้นฤษีนั้นเป็นสิ่งที่สร้างความมั่งงายให้กับชาวบ้าน และเป็นการผิดหลักพระธรรมวินัย อีกทั้งได้รับการท้วงติงจากทางเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการที่ดูแลสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลยว่าเป็นเรื่องไม่เหมาะสมที่จะมีรูปปั้นฤษีแบบนี้อยู่ในสำนักปฏิบัติธรรมของพระพุทธศาสนา

3) อีกทั้งเจ้าอาวาสรูปใหม่ยังเห็นว่า สิ่งที่เชื่อถือตามลัทธิฤษีเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่เคยสอน ถือเป็นการเชื่อที่มอมเมาให้ประชาชนมั่งงาย เพื่อกำหนดเงินหาทองจากความเชื่อจากลัทธินอกเรืตแบบนี้ ถือว่าเป็นการสร้าง ความหวาดวิตกให้ชาวบ้านและเป็นการสร้างความทุกข์ให้แก่ชาวบ้านด้วย

4) แม้ว่าจะเป็นลัทธิอื่นนอกพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาก็ไม่เคยคิดจะล่วงเกินใดๆ ก่อนหน้านี้เจ้าอาวาสรูปใหม่ก็ได้ประกาศออกไปแล้วว่า ใครที่ยังเคารพและศรัทธาต่อลัทธิฤษี ก็ให้นำเอารูปฤษีออกไปตั้งไว้ที่บ้านเรือนหรือที่อื่นภายใน 3 วัน หากพ้นกำหนด ก็จะทุบทิ้ง แต่ก็ไม่มีใครแสดงตัวออกมาและรับเอาไป

5) สำนักปฏิบัติธรรมแห่งนี้ตั้งมานานประมาณได้ 40 ปี มีพระสงฆ์หลายรูปแวะเวียนมาจำพรรษาครั้งละ 1-2 ปี ในส่วนพระสงฆ์ที่นำรูปปั้นฤษีเข้ามานั้น ได้มาจำพรรษาอยู่ 5 พรรษา และตลอดระยะเวลาที่จำพรรษาอยู่ ก็จะมีพฤติกรรมไปทางไสยศาสตร์ เป็นจอมขมังเวทย์ ไม่ทำกิจของพระสงฆ์ ไม่ออกไปรับบิณฑบาต และไม่รับกิจนิมนต์ บ่อยครั้งมักมีลูกศิษย์มาทำพิธีกรรมเกี่ยวกับไสยศาสตร์ กลางคืนได้ยินเสียงปิ่นบ่อยๆ หลังจากพระสงฆ์รูปนั้นสึกออกไปแล้ว ชาวบ้านจึงมีมติร่วมกับพระสมจิตรว่า ต้องนำรูปปั้นฤษีออกไปจากวัด เพื่อที่ว่าจะได้ไม่สร้างความมั่งงายให้กับชาวพุทธอีกต่อไป

ทัศนะดังกล่าวข้างต้น เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับ ประหาร สาสินอก ซึ่งเป็นประชาชนที่ไม่มีความเชื่อถือในตัวฤษีและลัทธิฤษี ได้กล่าวว่า ฤษีโดยหลักแล้วเป็นหลักความเชื่อ ไม่ว่าผู้ที่เป็นฤษีหรือลูกศิษย์ของฤษี ต่างก็เชื่อในตนเอง เพราะตนมีครูบาอาจารย์เป็นฤษี แต่ในสังคมอีสานสมัยใหม่ จะให้คนไปเชื่อถือศรัทธานั้นก็ไม่ใช่ ซึ่งก็แล้วแต่ว่าคนจะเชื่อ เมื่อฤษีจะทำพิธีกรรมอะไร ก็ต้องทำตามสิ่งที่ตนได้รู้เรียนในวิชาธรรมฤษีมา บางท่านและบางคนบำเพ็ญพรต บางท่านอธิฐานจิตมีครอบคร้วได้ เป็นเรื่องของฤษีที่ไม่ผิดศีลหรือวินัย ไม่ผิดจารีตประเพณีแห่งตนตามที่ครูบาอาจารย์ฤษีเชื่อถือและปฏิบัติมา โดยเป็นความเชื่อของฤษีแต่ละท่านเอง เมื่อถึงเวลาที่มีการครอบคร้ว ฤษีต่างๆ ที่มีคนนับถือกันนั้น ก็มีหลายระดับ คือต่ำ กลาง สูง ถือเคร่งครัดในศีลบางข้อและข้อดเว้น (คะลำ) ที่อาจเหมือนหรือแตกต่างกันไป คือ ฤษีบางท่านบำเพ็ญเพียรปฏิบัติเหมือนกับพระสงฆ์ ถือศีล 8 ไม่ทานอาหารหลังจากเที่ยง แต่ก็มีเชื่อว่าฤษีจะกระทำเหมือนกันในทุกท่าน เป็นการแยกแยะแนวทางของฤษีแต่ละสำนักออกจากกัน เป็นการปฏิเสธในหลักการหนึ่ง ถือปฏิบัติหรือถือเว้นในบาง

เรื่องในด้านความแตกต่างของแต่ละสำนักฤษีนั้นๆ ก็ต้องเข้าใจว่า ฤษีก็คือคน บางท่านมีเล่ห์เหลี่ยมของความเป็นฤษีในแต่ละสำนักที่ทำให้คนเชื่อถือ ฤษีกลุ่มนี้ปฏิเสธการถือศีลที่เคร่งครัด แต่จะถือศีลระดับกลางๆ ส่วนมากจะถือสังฆะเป็นหลักปฏิบัติแห่งตน ถ้าถือศีล 5 ก็สามารถมีเมียได้ จึงเห็นว่ามันสามารถจะเชื่อฤษีในบางท่านและฤษีในบางสำนักได้เลย (ประหาร สาธิตอก, 2566 : สัมภาษณ์) ซึ่งจากที่กล่าวนี้ ก็จะเห็นได้ว่า หลักการปรับตัวแบบปฏิเสธของฤษีสะท้อนให้เห็นว่า เป็นอำนาจที่ฤษีในแต่ละสำนักสามารถเลือกปฏิบัติในทางเป็นคุณแก่ตนหรือการปฏิบัติได้ง่ายในการใช้ชีวิตเป็นฤษีในสังคมอีสานสมัยใหม่ จึงทำให้ผู้คนบางคนหรือหลายคนในสังคมอีสานสมัยใหม่ ไม่เชื่อเรื่องฤษีและลัทธิฤษี แต่ว่าก็ยังมีความหลายคนในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ให้ความเชื่อถือในฤษีและลัทธิของ ท่าน แม้ว่าท่านจะปฏิบัติหลักปฏิบัติบางอย่างของความเป็นฤษีเป็นเหมือนอย่างฤษีในสมัยโบราณก็ตาม เช่น การอยู่ป่าหรือในถ้ำ การถือศีลในบางข้อ การเป็นไม่ปฏิบัติตนเป็นฤษีอย่างเดียว แต่ว่าเป็นทั้งพระสงฆ์และฤษีในเวลาเดียวกันด้วย

การรับรู้ของพระสงฆ์ ผู้สูงอายุ และปราชญ์ชาวบ้าน ตลอดจนประชาชนที่ไม่มีความเชื่อในตัวฤษีและลัทธิฤษีส่วนใหญ่ มักยึดโยงกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและวิถีความเชื่อในประเพณีเชิงพุทธ โดยมีได้คำนึงถึงฤษีผู้ที่มีวัชระธรรมฤษีและเชื่อถือในลัทธิฤษีนั้นๆ เป็นลัทธิอื่นนอกพระพุทธศาสนา แต่ว่าได้หยิบยกหลักการบางประการของพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติเพื่อให้ความเป็นฤษีและลัทธิฤษีดำรงตนอยู่ในได้ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ จึงอาจปฏิเสธหลักการบางอย่างและยอมรับหลักการบางอย่างก็ได้ ประเด็นดังกล่าวนี้เป็นประเด็นที่ บุญญาภิวัฒน์ นิลวรรณ ปราชญ์ชาวบ้านและหมอปราหมณ์ในจังหวัดมหาสารคาม (2566 : สัมภาษณ์) ได้กล่าวถึงหลักการปฏิเสธของฤษีในสังคมอีสานสมัยใหม่ไว้ว่า พระพุทธศาสนา เป็นวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมอีสานจนถึงปัจจุบัน ในลักษณะเป็นแบบผสมผสานกับความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีสารเทวดาและลัทธิฤษี ในสังคมอีสาน วิถีชีวิตของชาวพุทธได้ประนีประนอมตนเข้ากับความเชื่อพื้นบ้านในเรื่องผีบรรพบุรุษ ผีสารเทวดา นางไม้ ผีบ้านผีเรือน หรือกับประนีประนอมกับความเชื่อตามคติพราหมณ์ในเรื่องขวัญ พระภูมิเจ้าที่ การดูฤกษ์ยาม และเทพเจ้าต่างๆ ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ทั้งหมดนี้รวมอยู่ในความเชื่อระบบเดียวกันภายใต้ชื่อเรียกว่าพระพุทธศาสนา ระบบความเชื่อของพระพุทธศาสนา ได้ผสมผสานเข้ากับ ความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้าน ซึ่งมักเกี่ยวพันกับเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ อำนาจเหนือธรรมชาติ เวทมนต์คาถา และไสยศาสตร์ ซึ่งถือว่าเป็นระบบความเชื่อเก่าแก่ดั้งเดิมของคนไทยแต่เดิม ก่อนที่ระบบความเชื่อฤษีจะมีอิทธิพลและแพร่ขยายเข้ามาในสังคมอีสาน ซึ่งทำให้เห็นการปรับตัวแบบปฏิเสธหลักการเดิมบางแง่ของฤษีที่ว่า เดิมนั้นอยู่ในป่าหรือในถ้ำ มาอยู่ในชุมชนสมัยใหม่ และยอมรับหลักการบางอย่างของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพื่อให้ตนและลัทธิของตนเป็นอยู่ได้ในสังคมอีสานสมัยใหม่ ซึ่งคนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา

เหตุผลสำคัญประการหนึ่ง ที่ฤษีปฏิเสธหลักการบางประการของลัทธิฤษีแต่เดิมในอดีต แต่ปรับตัวเข้ากับหลักพระพุทธศาสนาในบางแง่ ซึ่งก็คือ กาลเวลาและบริบทในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ป่าไม้และภูเขาถูกทำลาย ฤษีจึงไม่เหมาะที่จะใช้ชีวิตอยู่ในป่าหรือในถ้ำ ฤษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่จึงปฏิเสธการใช้ชีวิตในรูปแบบเดิมที่อยู่ในป่าหรือในถ้ำ แต่แสดงตนให้ปรากฏในชุมชน โดยตั้งสำนักฤษีอยู่ในชุมชนเคียงคู่ไปกับสถาบันพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ โดยฤษีนำเอาหลักการของพระพุทธศาสนาบางประการมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ลัทธิตน ทั้งนี้เพราะความจริงมีอยู่ว่า

ผู้นั้นที่นักรบที่ยังเป็นปุถุชนอยู่ ในยามเป็นทุกข์อย่างน้อยในบางครั้งหรือบางเวลา ต้องการสิ่งปลอบประโลมใจยิ่งกว่าเหตุผล การเป็นฤๅษีที่อยู่ในป่าหรือในถ้ำที่เอาแต่บำเพ็ญตบะอย่างเดียว จึงคว่าไม่มีประโยชน์หรือความหมายในโลกสมัยใหม่ ผู้ที่เข้ามาปรากฏตนอยู่ในชุมชนเคียงคู่กับสถาบันพระพุทธศาสนาไม่ได้ มีประโยชน์หรือความหมายในการช่วยเหลือผู้คนได้มากกว่า ด้วยวิชาธรรมฤๅษีที่พวกตนได้เรียนรู้มาจากครูบาอาจารย์ฤๅษี ทศณะดังกล่าวสอดคล้องกับพระมหาสิทธิชัย ธัมมวโร เจ้าอาวาสวัดหนองอีเฒ่าในจังหวัดกาฬสินธุ์และเป็นพระสงฆ์ที่ได้ร่ำเรียนวิชาธรรมฤๅษีมา ได้กล่าวถึงหลักการปรับตัวแบบปฏิเสศของฤๅษีไว้ว่า การที่ฤๅษีใช้ธรรมฤๅษีที่เรียนรู้มาในสังคมสมัยใหม่ให้เป็นประโยชน์หรือมีความหมาย ไม่ปลื้กตนอยู่เฉยๆ ในป่าหรือถ้ำเพื่อบำเพ็ญตบะเหมือนอย่างเก่าก่อน แต่ใช้วิชาธรรมฤๅษีที่เรียนมาให้เป็นประโยชน์หรือมีความหมายต่อผู้คน แม้ว่าจะถูกมองว่าเป็นเรื่องไสยศาสตร์ แต่ท่านก็มองว่ามีใช้ไสยศาสตร์ เพราะเมื่อต้องมีธรรมะเป็นตัวนำในฐานะเป็นฤๅษีผู้เป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษีในเวลาเดียวกันเช่นท่าน ย่อมช่วยให้ผู้คนในสังคมเกิดประโยชน์และมีความอบอุ่นใจขึ้นได้ จึงสามารถตั้งหลักใหม่ตามแนวฤๅษีสมัยใหม่เพื่อแก้ปัญหาสังคมด้วยวิธีการที่ถูกทำนองคลองธรรม แต่ขณะเดียวกันก็เป็นการให้กำลังใจแก่ผู้คนที่เพียรพยายามสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชีวิตของตนๆ ด้วย

หากฤๅษีที่ปรากฏให้เห็นเป็นตัวตนจริงในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ทั้งความเป็นฤๅษีที่เคยอยู่ป่าหรือถ้ำในอดีตมาใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนสมัยใหม่ แล้วทำตนให้ถูกหลักธรรมะ ก็สามารถควบคุมผู้คนให้อยู่ในขอบเขต เพื่อให้การแสวงหาโชคลาภและความสำเร็จเป็นไปในทางที่เหมาะสม ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่คนอื่น ๆ ได้เช่นกัน เพราะฤๅษีบางท่านและบางประเภทในสังคมอีสานสมัยใหม่ จะมีทั้งฤๅษีแบบเป็นฆราวาส ที่มีทั้งใช้ชีวิตเป็นโสดและชีวิตแต่งงาน และพระสงฆ์สายฤๅษี คือฤๅษีที่เป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษีในเวลาเดียวกัน แต่ฤๅษีทั้ง 2 ประเภทนี้ก็เรียนรู้วิชาธรรมฤๅษีและเชื่อถือลัทธิฤๅษีในการถือศีลจะและศีลห้าหรือข้อห้ามเป็นข้อวัตรปฏิบัติแห่งตน การสอนด้วยเหตุผลหรือธรรมะล้วนๆ เพื่อให้เกิดความละเอียดต่อการมีมโนธรรมสำนึกในตนดูจะยากที่จะประสบผลได้ เพราะปัญญาในตัวบุคคลยังไม่มีพลังพอที่จะตัดทอนสัญชาตญาณฝังตำแห่งตนได้ จำเป็นต้องนำสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือธรรมะที่จะต้องถือเป็นข้อห้าม (ศีลห้า) เข้ามาช่วย เพื่อให้เกิดหิริ (ความละอายแก่ใจ) และโอตตปปะ (ความเกรงกลัวต่อโทษทัณฑ์ที่จะได้รับจากภายนอก) ถึงจะสามารถควบคุมพฤติกรรมของฤๅษีบางท่านและบุคคลบางคนให้อยู่ในร่องรอยได้ ผู้ที่ต้องการทางลัดสู่ความมั่งมีศรีสุข เป็นเรื่องง่ายที่จะติดและหลงมกมายอยู่กับความโลภของการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนได้ แต่ผู้คนในสังคมอีสานก็ต้องการเห็นสำนักฤๅษีมีหลักพระพุทธศาสนาเข้ามากำกับพฤติกรรม เพื่อชักนำผู้คนให้ไปสู่วิถีทางแห่งธรรมฤๅษีที่ถูกต้องเช่นกัน (พระมหาสิทธิชัย ธัมมวโร, 2566 : สัมภาษณ์)

ทศณะดังที่กล่าวแล้ว เป็นไปในแนวทางที่ อธิเทพ ผาหา อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (2566 : สัมภาษณ์) ได้กล่าวไว้ว่า ยุคสมัยนี้เป็นยุคสมัยที่พระสงฆ์ในสังคมไทยและอีสานสมัยใหม่ ถูกมองว่าไม่ตอบโจทยสังคม เช่น พระสงฆ์ไม่มีปาฏิหาริย์ (การสอนแนวอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ มีใช้อิทธิฤทธิ์หรือการแสดงฤทธิ์เดช) และพระสงฆ์มีหลักการตามแนวพระพุทธศาสนาแท้จริงอยู่น้อยลง ไปเน้นที่ด้านพิธีกรรมมากกว่า ซึ่งพิธีกรรมบางอย่าง ที่พระสงฆ์ไปทำหรือปฏิบัตินั้นๆ เป็นพิธีกรรมที่ไม่เหมาะสมกับความเป็นพระสงฆ์ เช่น ไปเป็นเจ้าพิธีกรรม ซึ่งทำให้สังคมคนภายนอกมองว่า พระสงฆ์กับชาวบ้านแตกต่างกันตรงไหน ซึ่ง

ชาวบ้านมีหมอปราหมณ์ทำอยู่แล้ว จึงกลายมาเป็นว่าพระสงฆ์ไปทำให้ตัวเองในฐานะเป็นพระสงฆ์ลดค่าต่ำลง และเมื่อพระสงฆ์ลดความสำคัญของตนลงไปเป็นผู้ทำพิธีกรรมหรือหมอปราหมณ์ชาวบ้านก็เลยบอกว่า พระสงฆ์ไม่มีอะไรแตกต่างจากหมอปราหมณ์หรือหมอธรรม แต่ก็ยังมีพวกช่างทรงผู้ที่แอบเอากระแสมาทำให้ตนเองเด่นหรือมีบทบาทขึ้น ร่างทรงพวกนี้ เดิมทีก็มีอยู่แล้วในสังคม ซึ่งฤๅษีในปัจจุบันก็ไม่ใช่ตัวแปร แต่เป็นตัวสร้างขึ้นใหม่ ตัวแปร ก็คือชีปะขาวกับหมอธรรม เวลาขึ้นบ้านใหม่จะมีพราหมณ์เป็นคนทำพิธีกรรม ซึ่งต่อมาก็เรียกตนเองว่าเป็นฤๅษีกันในปัจจุบัน ส่วนหมอธรรมก็จะทำพิธีสะเดาะเคราะห์ต่ออายุให้แก่ผู้คนในสังคม คนพวกนี้เป็นฤๅษีจริงๆ ที่ปรากฏตนเป็นทั้งฤๅษีและหมอธรรมในเวลาเดียวกันด้วย

ด้วยเหตุนี้ จึงเห็นได้ว่า ฤๅษีมีการปรับตัวแบบปฏิเสทหลักการเป็นฤๅษีที่อยู่ในป่าหรือในถ้ำมาแต่เดิม มาใช้ชีวิตเป็นฤๅษีที่อยู่ในชุมชนสมัยใหม่ แต่ว่าไม่ปฏิเสธการอาศัยธรรมฤๅษีแห่งตนตามที่เรียนมา โดยถือว่า การเชื่อฤๅษีไม่จำเป็นว่าจะต้องหมายความว่า จะต้องหลงเชื่อฤๅษีและลัทธิฤๅษีของทำนองงมงายเสมอไป ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่า เชื่ออย่างไรมากกว่า ถ้าเชื่อจนเลิกฟังปัญหาหรือการกระทำของตนเองเสียแล้ว ก็ย่อมเป็นความงมงาย แต่ถ้าเมื่อเชื่อแล้ว เกิดกำลังใจที่จะทำความดี และเกิดความเพียรพยายามที่จะกระทำความดีให้เกิดผลสำเร็จด้วยตนเอง จะเรียกการเชื่อในฤๅษีและลัทธิฤๅษีเช่นนี้ว่า เป็นความงมงายได้อย่างไร และด้วยเหตุผลและข้อมูลดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น จึงเห็นได้ว่า ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ มีการปรับตัวแบบปฏิเสธการบวชแล้วต้องอาศัยอยู่ในป่าหรือในถ้ำ เหมือนอย่างฤๅษีในอดีตเคยเป็น ธรรมของฤๅษีมิได้ปฏิเสธหลักพระพุทธศาสนาอย่างสิ้นเชิง แต่ปฏิเสธการปฏิบัติตนอย่างพระสงฆ์ที่ถือศีลหรือวินัย 227 ข้อ แต่ว่าฤๅษีจะถือศีลเพียงบางข้อ เน้นเรียนวิชาธรรมฤๅษีและเชื่อถือในลัทธิฤๅษีที่ถือเว้นจากข้อห้ามหรือคະลຳแบบเป็นสังฆะที่ต้องถือเว้น แต่นำเอาหลักการทางพระพุทธศาสนาบางอย่างมาปรับใช้ในลัทธิฤๅษี แต่กระนั้นสำนักฤๅษีแต่ละสำนักในจังหวัดมหาสารคาม ก็หยิบหลักการทางพระพุทธศาสนามาใช้อย่างจำแนก แต่ไม่ให้พระพุทธศาสนามากำหนดฤๅษีและลัทธิฤๅษี คือ ปฏิเสธและยอมรับอย่างใดและแค่ไหน ก็ได้ขึ้นอยู่กับว่า ฤๅษีในสำนักฤๅษีนั้นๆ มีความไม่เป็นไปตามแนวทางของพระพุทธศาสนามากน้อยเพียงใด หากแต่นำเอาจุดมุ่งหมายในทางการปฏิบัติเป็นตัวตั้ง คือ ฤๅษีรับเอาหลักการทางพระพุทธศาสนาบางอย่างเข้ามาปรับใช้ในลัทธิฤๅษี ก็เพื่อใช้ธรรมฤๅษีที่เรียนรู้มาจากครูบาอาจารย์ฤๅษีนั้นๆ เป็นสื่อนำไปสู่ความรู้ผิดชอบชั่วดี ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ช่วยเหลือผู้คนได้ และพัฒนาผู้ศรัทธาต่อวิชาธรรมฤๅษีและลัทธิฤๅษีนั้นๆ ให้เจริญก้าวหน้าไปในคุณความดีงามได้ และสามารถแก้ปัญหาชีวิตของตนๆ ด้วยปัญญาและมีคุณธรรมได้ ปัจจุบันมีทฤษฎีใหม่ คือฤๅษีกระทำตนเลียนแบบพระสงฆ์ คือ การนำเอาจีวรพระสงฆ์ไปใช้ห่มร่างกาย เป็นอย่างฤๅษีเณร หรือพระสงฆ์บางรูปกระทำการเหมือนฤๅษีที่มีวิชาธรรมฤๅษีและเชื่อถือในลัทธิฤๅษี ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของพวกช่างทรงต่างๆ และหมอผีต่างๆ ที่ชาวบ้านเข้าไปเชื่อถือในสิ่งเหล่านั้น คือคนพวกนี้ไม่ต้องการอะไร แต่ต้องการโชค ต้องการลาภ ต้องการความแคล้วคลาดปลอดภัย และต้องการความมีเมตตามหานิยม ซึ่งการกระทำดังนั้นก็เลยเข้าไปสู่ยุคพราหมณ์ ที่ประพดิตนเหมือนชาวบ้านที่อยากได้ความโชคดีและความสวัสดิ์ ก็จึงเข้าไปหาพราหมณ์เพื่อให้ทำพิธีให้ ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ตอบใจก็จะเป็นไปตามแนวนี้นี้ จึงกลายเป็นผู้ทำพิธีกรรมเชิงไสยศาสตร์ด้วยวิชาธรรมฤๅษีแห่งตนตามที่เล่าเรียนมาจากครูบาอาจารย์ฤๅษีของตนๆ

6.1.3 การต่อรอง

ในสังคมอีสานสมัยใหม่ ฤๅษีมีการปรับตัวแบบต่อรองทางสถานะแห่งตนกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา โดยมีการต่อรองว่า ฤๅษีก็เป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อเช่นกัน จึงมีกลุ่มคนที่นับถือพระพุทธศาสนาอยู่แล้วมานับถือในตัวฤๅษีและการทำตนของท่านในฐานะคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อด้วย ด้วยเหตุนี้ จึงมีการทำพิธีกรรมต่างๆ ด้วยวิชาธรรมฤๅษีที่ร่ำเรียนมาจากครูบาอาจารย์ฤๅษีและลัทธิฤๅษีที่เชื่อถือในอีสานสมัยใหม่ โดยเฉพาะในจังหวัดมหาสารคามที่เป็นพื้นที่วิจัย จึงพบว่าการปรับตัวแบบต่อรองในเรื่องสถานะคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อระหว่างพระสงฆ์กับฤๅษีเกิดขึ้นให้เห็นได้ในจังหวัดมหาสารคาม โดยกิจกรรมทางศาสนาที่จัดขึ้นจะมีการนิมนต์พระสงฆ์กับฤๅษีมาร่วมกิจกรรมทางศาสนาด้วยกัน บางพิธีกรรมจะมีอาสนะที่ถูกจัดให้ทั้งพระสงฆ์และฤๅษีนั่งเสมอกัน หรือมีอาสนะที่ถูกจัดให้พระสงฆ์และฤๅษีนั่งแยกกันในพิธีกรรมเดียวกัน จึงทำให้เกิดมีการต่อรองระหว่างกันขึ้นว่า ฤๅษีในลัทธิฤๅษีก็สามารถทำพิธีกรรมทางศาสนาได้เหมือนอย่างพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเช่นกัน สิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการต่อรองระหว่างพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนากับฤๅษีในลัทธิฤๅษี ก็คือการเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อระหว่างบุคคลทั้งสองประเภท ปรากฏการณ์ฤๅษีที่มีนัยหลากหลายมีให้เห็นได้ในสังคมอีสาน ทำให้ความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติอย่างฤๅษีและลัทธิฤๅษีจึงได้ส่งอิทธิพลให้ผู้คนในอีสานสมัยใหม่ จนมีการเชิญหรือนิมนต์ฤๅษีให้มาเป็นผู้ประกอบพิธีเปิดเมืองและพิธีอื่นๆ นับเป็นปรากฏการณ์ฤๅษีที่สามารถเห็นเป็นตัวอย่างได้ชัดเจน ดังที่ เอกสิทธิ์ แคนเสาร์ ลูกศิษย์คนหนึ่งของสำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) บ้านแสนสุข ในจังหวัดมหาสารคาม ผู้ได้เดินทางไปร่วมพิธีในฐานะเป็นลูกศิษย์ของฤๅษี 1 ใน 3 ท่าน ผู้ที่มาร่วมทำพิธีเปิดบ้านเปิดเมืองในครั้งนั้น ดังนี้ (เอกสิทธิ์ แคนเสาร์, 2566 : สัมภาษณ์) :

1) การจัดพิธีเปิดบ้านเปิดเมืองที่บริเวณด้านหน้าอนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวางในจังหวัดสุรินทร์ เป็นกิจกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาของจังหวัด โดยหน่วยงานราชการที่เป็นผู้รับผิดชอบการจัดงานช่างและงานช่างแฟร์ ได้จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ประเด็นดังกล่าวนี้เป็นเรื่องที่ได้กล่าวถึงหลักการต่อรองไว้ว่า ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ได้เชิญหรือนิมนต์ฤๅษี 3 ท่าน หมอธรรม ร่ำทรงเทพ หมอผีต่างๆ และหญิงนุ่งขาว รวมถึงอดีตสามเณรแอดจอมขมังเวทย์ มาร่วมทำพิธีกรรมด้วย แต่มิได้นิมนต์พระสงฆ์ที่เคยนิมนต์มาทำพิธีกรรมเช่นทุกปี จึงสร้างความแปลกใจให้กับชาวสุรินทร์ที่เข้าร่วมพิธีบวงสรวง และต่างสงสัยตั้งคำถามกันมากกว่า ในการทำพิธีกรรม มีฤๅษีและร่างทรงเท่านั้น มาร่วมงานพิธีเปิดบ้านเปิดเมืองไล่โควิด-19 จนชาวสุรินทร์ต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า น่าจะนิมนต์เกจิอาจารย์ที่เป็นพระสงฆ์หรือหมอช่างมาร่วมงานทำพิธีกรรม เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่เมืองมากกว่าไม่ควรนำฤๅษีและหมอธรรมที่เป็นหมอผี หมอคุณไสย หรือหมอมนต์ร้ายดำ มาทำพิธีเปิดบ้านเปิดเมือง เพราะถือว่าไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง หวั่นว่าจะเกิดอาเพศและเป็นสิ่งอัปมงคลขึ้นในจังหวัดได้ ซึ่งเป็นการมองในสายตาผู้คนที่นับถือพระสงฆ์ว่าเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางศาสนามากกว่าฤๅษีและหมอธรรม แต่ขณะที่พวกฤๅษีและหมอธรรมก็ยืนยันฐานะแข่งกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเช่นกันว่า พวกตนก็เป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อเช่นพระสงฆ์

2) ในการจัดพิธีกรรมของฤๅษี หมอธรรม ร่างทรงเทพ และหมอผี ที่ถือว่าการต่อรองสถานะว่าเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ทางความเชื่อแข่งกับกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาดังที่กล่าวข้างต้นแล้วนั้น ยังพบว่า ชาวบ้านได้มีการเคลื่อนไหวให้ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ออกมาชี้แจง และหาคน

รับผิดชอบที่ทำให้เมืองสุรินทร์และลูกหลานของพระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวางเสื่อมเสีย เนื่องจากในวันจัดงานขึ้นนั้น ได้จัดขึ้นในวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2564 จัดให้มีพิธีบวงสรวง สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง ณ บริเวณอนุสาวรีย์ของท่าน การต่อรองดั่งกล่าวของฤๅษีและอื่นๆ ได้บังอาจ กระทำการที่ไม่เหมาะสมขึ้น คือแทนที่จะมีการเตรียมพิธีและข้าวของเครื่องเซ่นไหว้เหมือนทุกปี ที่ปฏิบัติติดต่อกันมานานกว่า 60 ปี แต่ปีนี้ทางจังหวัดกลับได้เชิญเหล่าบรรดานักบวชฤๅษีนอก พระพุทธศาสนามาร่วมพิธี และมีการแสดงพิธีกรรมเซ่นไหว้ มีการรูดอ่างไสยเวทมนต์คาถาและ สรรพคุณทางคุณไสย มีการนำอดีตสามเณรแฉอมขม้ขม้งเวทย์มาร่วมทำพิธีกรรมดั่งกล่าว โดยมีพ่อ เมืองสุรินทร์อยู่ในพิธีการต่างๆ ด้วย การกระทำการดังกล่าวในสายตาชาวพุทธแล้ว ถือว่าเป็นอวิชชา ไสยศาสตร์มนต์ดำ และเดรัจฉานวิชา ที่ไม่เหมาะสมและขัดต่อความเชื่อและวัฒนธรรมอันดีงาม ชาวสุรินทร์ส่วนใหญ่ออกมาวิพากษ์วิจารณ์ถึงความไม่เหมาะสมดังกล่าว อันเป็นการเผยแพร่ออกไปสู่ สาธารณะในแง่ว่า เมืองสุรินทร์เป็นดินแดนไสยศาสตร์ มนต์ดำ และการเล่นของ ซึ่งสร้างความเสื่อม เสียมากมายแก่ชื่อเสียงและความดีงามของเมืองสุรินทร์ จึงขอเรียกร้องให้ทางจังหวัดออกมาชี้แจงถึง เหตุผลที่สร้างความเสื่อมเสียขึ้นและแสดงความรับผิดชอบ รวมทั้งจัดพิธีขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคู่เมืองและดวงวิญญาณพระยาสุรินทร์ พ่อเมืองคนแรก หากไม่ทำและชี้แจงไม่เป็นที่กระจ่างแจ้ง ก็ขอให้ย้ายผู้ว่าราชการจังหวัดออกจากเมืองสุรินทร์ไปเป็นการด่วน ก่อนที่ชาวสุรินทร์จะลุกฮือขับไล่ท่าน

3) ใช้แต่ชาวสุรินทร์ออกมาแสดงพลังรวมตัวกันที่ศาลากลางหลังเก่า ณ ถนนหลักเมือง เท่านั้น ยังพบว่าชาวสุรินทร์ได้โพสต์ข้อความผ่านทางเฟซบุ๊กว่า พิธีเปิดเมืองสุรินทร์ด้วยพิธีกรรม เดรัจฉานวิชาดังที่กล่าว ผู้ว่าไม่ใช่คนสุรินทร์ จึงไม่รู้จักรับมือตุลิตที่คนสุรินทร์กราบไหว้ ไม่รู้จัก พระมอเฒ่า สะเดียง สะด้าจามะ ของชาวซำ การที่นำกลุ่มเดรัจฉานวิชามาเปิดเมืองสุรินทร์และเปิด งานซำประจำปี จะทำให้บ้านเมืองฉิบหาย ซำจะตกมันและกระเทิบคนตาย (เอกสิทธิ์ แคนเสาร์, 2566: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ เอกพงษ์ ศรีวิชัย ลูกศิษย์คนหนึ่งของสำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง) บ้านตัว ในจังหวัดมหาสารคาม (2566 : สัมภาษณ์) ยังได้กล่าวถึงการต่อรองของฤๅษีอีกว่า ชาวสุรินทร์ที่ไม่เชื่อในฤๅษีและลัทธิฤๅษี จึงไม่เชื่อว่าฤๅษีและหมอธรรมจะเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทาง ความเชื่อ เช่น พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ที่จะมาต่อรองสถานะแห่งตนสู้กับพระสงฆ์ได้ จึงออกมา เรียกร้องต่อผู้รับผิดชอบหลักในการจัดงาน โดยขอให้มีการทำบุญและบวงสรวงขอขมาต่อ พระยาสุรินทรภักดี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของเมืองสุรินทร์ขึ้นในวัน 17 ธันวาคม พ.ศ. 2564 ณ หน้า บริเวณอนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดี โดยจัดให้มีพิธีบวงสรวงและขอขมาต่อพระยาสุรินทรภักดี ศรีณรงค์จางวางและเจริญพระพุทธรูปและทำบุญเมืองสุรินทร์ โดยมีพระสงฆ์ 65 รูปมาเป็นประธาน ฝ่ายสงฆ์ ซึ่งไม่ต้องมีฤๅษี หมอธรรม รำทรงเทพ หมอผี และหญิงนุ่งขาว รวมถึงอดีตสามเณรแฉอมขม้ขม้งเวทย์มาร่วมพิธีกรรมด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การปรับตัวแบบต่อรองของฤๅษีถูกทำให้เห็นว่าเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อที่ไม่แพ้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา จึงไม่นิมนต์พระสงฆ์มาทำ พิธีกรรม แต่เชิญหรือนิมนต์ฤๅษีและหมอธรรมมาทำพิธีกรรมแทนดั่งนั้น เกิดขึ้นจริงในสังคมอีสาน สมัยใหม่ จนลูกศิษย์ของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนในจังหวัดสุรินทร์เกิดการประท้วงและเรียกร้อง ความรับผิดชอบต่อผู้มีอำนาจ จากเดิมที่เคยปฏิบัติกันมาโดยการนิมนต์พระสงฆ์ พระมอเฒ่า สะเดียง

เสด็จมาของชาวข้าง มาทำพิธีกรรมโดยตลอดมา การเชิญหรือนิมนต์ฤๅษีไปในงานพิธีกรรมครั้งนี้ แทนพระสงฆ์ จึงเป็นการแสดงถึงการยกระดับฤๅษี ซึ่งเป็นการต่อรองอำนาจของฝ่ายพระสงฆ์ใน พระพุทธศาสนาให้ยอมรับอำนาจของฝ่ายฤๅษีว่า เป็นผู้สามารถจัดการด้านพิธีกรรมแทนพระสงฆ์ได้ ทางออกต่อไปที่จะเป็นต่อมา ก็คือฤๅษีจะต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์ในการเป็นฤๅษีให้ชัด เมื่อมี สมาคมฤๅษีโลกได้ ก็จะต้องกฎเกณฑ์เกี่ยวกับฤๅษีให้ชัดเจนด้วยว่า ฤๅษีทำอะไรได้และทำอะไรไม่ได้ ฤๅษีประเภทไหนคือฤๅษีจริง เพราะชาวบ้านไม่รู้หลักการ จึงนำฤๅษีไปเทศน์ให้ชาวบ้านฟัง การที่ องค์ครฤๅษีไม่มีกฎเกณฑ์และระเบียบที่แน่นอน ทำให้มีการแอบอ้างและเกิดความสับสนขึ้นในสังคม สมัยใหม่ค่อนข้างสูง จึงจะเป็นปัญหาส่งผลต่อไปในอนาคต ทำให้คณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนาอ่อนแอ ในสายตาชาวพุทธที่ไม่เชื่อต่อฤๅษีและลัทธิฤๅษี เพราะไม่มีกฎเกณฑ์อะไรกำหนดต่อความเป็นฤๅษีที่ ชัดเจน จึงทำให้ฤๅษีมีอิทธิพลเหนือพระสงฆ์ทุกวันนี้ ต่อไปฤๅษีในสังคมสมัยใหม่ แม้ว่าจะมีเมีย ก็ไม่ มีความผิด เหมือนอย่างผลกระทบที่เกิดขึ้นในจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดเชิญฤๅษีมาทำพิธีกรรมในการ จัดการสำคัญของจังหวัด โดยไม่ให้ความสำคัญกับพระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์เลย แต่ในกรมต่อรอง ในทางความเชื่อดังที่กล่าว คนอีสานสมัยใหม่ที่นับถือในตัวฤๅษีและลัทธิฤๅษี ย่อมมองต่างเห็นแน่นอน

เมื่อพิจารณาจากมุมมองด้านการต่อรองของฤๅษี ความไม่สบายใจของชาวพุทธส่วนใหญ่ก็ได้ เกิดขึ้นมาอีกครั้ง เมื่อพระสงฆ์บางรูปและบางกลุ่มได้ก้มลงกราบเท้าฤๅษีปรากฏให้เห็นผ่านรูปภาพ ที่มีชาวพุทธบางคนถ่ายรูปไว้และแชร์ภาพในโลกโซเชียล แต่อีกมุมมองหนึ่งหนึ่งก็กลับมองว่าเป็น การต่อรองในเรื่องสถานะของฤๅษีที่มีเหนือพระสงฆ์ในฐานะเป็นครูอาจารย์ของพระสงฆ์บางรูปหรือ บางกลุ่มในพระพุทธศาสนา ที่ซึ่งเป็นลูกศิษย์ผู้เรียนวิชาธรรมฤๅษีกับครูอาจารย์ฤๅษีแลเชื่อถือในลัทธิ ฤๅษี โดยเชื่อว่า ครูอาจารย์ย่อมมีสถานะสูงกว่าลูกศิษย์ แม้ว่าลูกศิษย์ฤๅษีจะอยู่ในเพศพระสงฆ์ก็ ตามที่ ทักษณดังกล่าว ได้สะท้อนภาพให้เห็นโดย บุญญาภิวัฒน์ นิลวรรณ ปราชญ์ชาวบ้านและ หมอพรหมณในจังหวัดมหาสารคาม (2566 : สัมภาษณ์) ในแง่ว่า เมื่อวันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2565 ท่านได้เดินทางไปประกอบพิธีกรรมเป็นหมอพรหมณที่วัดพระธาตุอินทร์แปลง ตำบลเม็กดำ อำเภอ พยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ได้มีประชาชนพูดคุยกันเกี่ยวกับความไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ใน เชิงปฏิบัติตน พร้อมกับนำภาพถ่ายมาให้ท่านดู โดยเป็นภาพในพิธีพุทธาภิเษกในงานบุญหล่อ พระพุทธรูปรายทันใจ ที่มีพิธีพรหมณกระทำการบวงสรวงเทวดา มีพิธีสงฆ์และพระสงฆ์มาร่วมกว่า 300 รูป ในพิธีเททองหล่อพระพุทธรูปรายทันใจและพิธีพุทธาภิเษก มีพระครูบวรธรรมคุณ (ธ.) เจ้าคณะ อำเภอยักษ์ภูมิพิสัย เป็นองค์ประธานจุดเทียนชัยและเททองหล่อพระพุทธรูป มีเกจิอาจารย์ดังของ อำเภอยักษ์ภูมิพิสัยมาร่วมปลุกเสก และมีพระอาจารย์กัมปนาถ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุอินทร์แปลง เป็นองค์ประธานดับเทียนชัย แต่ประเด็นที่สร้างความเคลือบแคลงใจให้แก่ชาวพุทธอย่างมาก ก็คือ ในงานพิธีดังกล่าว ช่วงก่อนที่จะมีพิธีบวงสรวง มีฤๅษีชื่อดังในจังหวัดหนองบัวลำภู คือหลวงปู่ครูบา เกศแก้ว ได้เดินทางมาร่วมในพิธีบวงสรวงและร่วมเป็นฤๅษีเกจิอาจารย์ที่ทำพิธีพุทธาภิเษกด้วย ก็ ปรากฏว่ามีบรรดาลูกศิษย์ของท่าน ทั้งพระภิกษุและฆราวาส เข้าไปก้มลงกราบที่เท้าของหลวงปู่ฤๅษี ครูบาเกศแก้ว ทำให้ประชาชนจำนวนหนึ่งมองว่าเป็นเรื่องไม่เหมาะสมอย่างมาก ที่พระสงฆ์จะก้มลง กราบฤๅษี จึงอยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องตรวจสอบและป้องปรามพฤติกรรมของพระสงฆ์ เพื่อไม่ให้ มีภาพดังกล่าวเกิดขึ้นอีกต่อไป แต่ก็ได้มีการคำนึงถึงว่า ฤๅษีเป็นครูบาอาจารย์ของลูกศิษย์ ผู้ที่เรียน

วิชาธรรมภาษีมากับท่านและเชื่อถือในลัทธิฤๅษีด้วย จึงมีสถานะสูงส่งกว่าลูกศิษย์ตามลัทธิฤๅษี แม้ว่าลูกศิษย์นั้นจะเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาอยู่ก็ตาม

ทัศนะดังที่กล่าวข้างต้นนั้น เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับความไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติต่อฤๅษีในสายตาชาวพุทธ ทำให้ผู้คนที่ไปร่วมงานที่เป็นชาวพุทธเป็นส่วนใหญ่ รู้เห็นและมองว่าไม่เหมาะสม ดังที่ รำครวณ ชัยสี ประชาชนคนหนึ่งที่ไม่มีความเชื่อถือในตัวฤๅษีและลัทธิฤๅษี ได้กล่าวถึงปรากฏการณ์การปรับตัวแบบต่อรองของฤๅษีว่า ตนเป็นประชาชนคนหนึ่งที่ได้เข้าร่วมงานในตอนทำพิธีบวงสรวง ก็ไม่คิดว่าจะมีอะไรพิเศษ เพราะมีทั้งหมดพราหมณ์และฤๅษีที่มาร่วมพิธีบวงสรวงนั้น กระทั่งว่าฤๅษีได้แจกสติกเกอร์ต่อผู้คนที่ในงานเพื่อนำไปติดรถของผู้ศรัทธาและติดตามบ้าน โดยบอกว่า ต้องการให้คนกระทำความดี โดยสติกเกอร์นั้นเป็นรูปของฤๅษีกับข้อความว่า “ให้ทำความดี ละเว้นชั่ว ละเว้นบาป” แต่ความเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของฤๅษี ตนไม่เชื่อเท่าไรนัก ยิ่งเห็นพระสงฆ์ลงไปลงกราบเท้าฤๅษี ก็รู้สึกสงสัยและคิดว่า ท่านน่าจะเป็นพระสงฆ์ที่เป็นหน้าม้า กระทำอย่างนั้นเพื่อเสริมสร้างบารมีของฤๅษีมากกว่า ที่จริงแล้วตนมองตามแนวพระพุทธศาสนาว่า พระสงฆ์ไม่ควรจะกราบฤๅษี เพราะว่าพระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้มีศีลมากกว่าฤๅษี (รำครวณ ชัยสี, 2566 : สัมภาษณ์) ซึ่งจากทัศนะของรำครวณ ชัยสี ดังที่กล่าวแล้ว ก็สะท้อนให้เห็นในแง่หนึ่งได้ว่า การก้มลงกราบเท้าฤๅษีของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา มีนัยของการต่อรองสถานะของฤๅษีในฐานะเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ และเป็นครูอาจารย์ของลูกศิษย์ ที่แม้ว่าลูกศิษย์นั้นจะเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่อยู่ท่ามกลางงานพุทธาภิเษกวัตถุมงคล เป็นการแสดงให้เห็นถึงฤๅษีเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ และผู้ที่นำเคารพนับถือในสายตาพระสงฆ์บางรูปก็ได้ว่า ฤๅษีเป็นผู้บำเพ็ญเพียร เป็นนักบวชที่ถือศีลและปฏิบัติชอบ และผู้พำนักอยู่ในสถานที่ที่เป็นอารามเหมาะสม ท่านเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณเหมือนอย่างพระสงฆ์ในมโนทัศน์เชิงต่อรองสถานะระหว่างพระสงฆ์และฤๅษี

พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนากับฤๅษีในลัทธิฤๅษี ต่างมีบทบาทและหน้าที่ทางสังคมในฐานะเป็นผู้นำทางศาสนาได้เช่นกัน แต่มีรายละเอียดต่างกัน คือ พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเป็นผู้นำหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติและสืบทอด และเป็นผู้สอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่ผู้คนในฐานะเป็นกัลยาณมิตรผู้ให้ประโยชน์ (ข้อมูล) เพื่อให้เกิดพิจารณาตามโยนิโสมนสิการ (คิดได้ คิดเป็น ถูกถูก) ขณะที่ฤๅษีในลัทธิฤๅษีเป็นผู้นำวิชาธรรมฤๅษีที่เรียนรู้จากครูบาอาจารย์ฤๅษีมาสืบทอด และก็ช่วยเหลือชาวบ้านด้วยวิชาอาคมและฤๅษีแห่งตนอย่างมีหวังและสมหวังในโชคลาภและความรุ่งเรืองมั่งคั่งร่ำรวย และเป็นผู้รับลูกศิษย์ให้สืบทอดวิชาธรรมฤๅษีและเชื่อถือในลัทธิฤๅษีต่อไปในอนาคต แต่เดิมมาพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาไม่ได้ทำหน้าที่เป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ แต่ปัจจุบันมีหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเหมือนกับพราหมณ์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ขณะที่ฤๅษีในลัทธิฤๅษีทำหน้าที่เป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อแห่งลัทธิฤๅษีมาแต่เดิมตั้งแต่สมัยโบราณจนมาถึงสมัยปัจจุบัน ดังนั้น ในความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา ฤๅษีจึงมีการต่อรองในทางสถานะเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางพิธีกรรมแข่งกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

ประเด็นดังที่กล่าวข้างต้น สอดคล้องกับทัศนะของพรหมมี มราชสีห์ ผู้เป็นปราชญ์ชาวบ้านคือใหญ่ ในจังหวัดมหาสารคาม (2566 : สัมภาษณ์) ซึ่งได้กล่าวถึงการต่อรองทางสถานะของฤๅษีกับพระสงฆ์ในสังคมอีสานสมัยใหม่ไว้ว่า พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนากับฤๅษีในลัทธิฤๅษี ต่างมีความคล้ายคลึงกันในหน้าที่หลายประการ คือ พระสงฆ์และฤๅษีต่างมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่ไม่

อาจพิสูจน์ตามหลักวิทยาศาสตร์ได้ พิธีกรรมหลายอย่างที่คล้ายกัน เช่น การสวดมนต์ การท่องบ่นสาธยาย และการทำพิธีปลุกเสกวัตถุมงคล จึงถูกปฏิบัติหรือกระทำขึ้นตามคติความเชื่อแห่งตน การปฏิบัติในชีวิตประจำวันในหลายกรณีจึงไม่แตกต่างกันระหว่างพระสงฆ์และฤๅษี แต่กระนั้นก็มี ความแตกต่างกันในทางปฏิบัติที่สำคัญ คือ พระสงฆ์มีแนวทางของการดำเนินชีวิตเพื่อเป้าหมายสูงสุด ได้แก่ การหลุดพ้นจากความทุกข์และเรียนรู้หลักพระพุทธศาสนาเพื่อสั่งสอนคนอื่นๆ ในฐานะเป็น กัลยาณมิตร มิได้เน้นการประกอบพิธีกรรมให้แก่ผู้คน ขณะที่ฤๅษีเป็นผู้รู้วิชาธรรมฤๅษีว่าด้วยการควบคุมอำนาจอันลึกลับ ที่ซึ่งเชื่อว่า มอญในธรรมชาติและจักรวาล ก็เพื่อให้อำนาจนั้นๆ บันดาลให้เกิดผลที่พึงปรารถนาแก่ผู้คนที่ศรัทธา เช่น การรักษาโรค การทำเสน่ห์ยาแฝดให้ผู้คนที่หลงใหล การสักราชต่างๆ เพื่อความอยู่ยงคงกะพัน การแขวนวัตถุมงคลเพื่อให้พ้นภัยหรือมิโชคลาภ การทำอิทธิปาฏิหาริย์เพื่อให้เกิดผลที่ต้องการแก่ผู้คนที่ศรัทธาและการท่องบ่นคาถาเพื่อทำให้เกิดความ ศักดิ์สิทธิ์ขึ้น อีกทั้งฤๅษียังรู้วิธีที่เป็นเรื่องของการใช้อำนาจลึกลับเพื่อผลประโยชน์เฉพาะหน้าให้ได้ สิ่งของตามที่ต้องการต้องประสงค์ เพื่อผลระยะยาวที่ทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขแก่ผู้ที่ศรัทธา และเพื่อความพ้นจากทุกข์ยากและลำบากในชีวิตของผู้ศรัทธา ฤๅษียังเป็นผู้อยู่ในความโลภและความปรารถนาสำหรับตัวฤๅษีเองอยู่ แม้ว่าอาจจะแก้ปัญหาระยะสั้นของตนได้ แต่ไม่อาจจะช่วยให้ตน และผู้อื่นพ้นทุกข์ในระยะยาวได้ ทำให้ผู้คนเชื่อว่า ฤๅษีมีอำนาจในการควบคุมอำนาจลึกลับต่างๆ เพื่อ เป็นการต่อรองให้เกิดประโยชน์ของตน การปฏิบัติของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเรียนพุทธมนต์มา ทำพิธีกรรม เช่น การสวดมนต์หรือเจริญพระพุทธมนต์ และพระสงฆ์บางรูปเรียนวิชาธรรมฤๅษีกับครู อาจารย์ผู้เป็นฤๅษีและรับเอาวิชาธรรมฤๅษีมาใช้ประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์เพื่อช่วยเหลือคนอื่นๆ ตามลัทธิฤๅษี เมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติและนำแนวคิดแบบฤๅษีมาครอบงำตนและการปฏิบัติแห่งตน โดยไม่ คิดถึงพระธรรมวินัยหรือการรักษาศีลหรือวินัยให้ครบถ้วน การต่อรองของฤๅษีในฐานะเป็นคน ศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อตามลัทธิฤๅษี จึงเป็นประโยชน์ในการทำพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ตามคติความ เชื่อได้ ดังนั้น ฤๅษีจึงได้รับเชิญหรือนิมนต์มาทำหน้าที่และมีบทบาทในทางพิธีกรรมเท่ากับพระสงฆ์ใน พระพุทธศาสนา เช่น การเป็นเจ้าพิธีในการเช่นสร้างบูชา การสวดมนต์สาธยาย การทำพิธีแก้เคราะห์ เสียดเคราะห์ และสะเดาะเคราะห์ การเป็นผู้ปลุกเสกวัตถุมงคลให้ศักดิ์สิทธิ์และเข้มแข็ง เป็นต้น

ประเด็นของการปรับตัวแบบต่อรองทางสถานะของฤๅษีกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ดังกล่าวแล้วข้างต้น สอดคล้องกับทัศนะของ อธิเทพ ฝาหา อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย ซึ่งได้กล่าวถึงการปรับตัวแบบตัวรองของฤๅษีไว้ว่า หากวิเคราะห์ในประเด็นการ ต่อรองทางสถานะของฤๅษี พระสงฆ์มีความอ่อนแอมาก ที่ไม่ยึดหลักการทางพระพุทธศาสนาของ ตนเองให้มั่นคง พอฤๅษีในสังคมสมัยใหม่โด่งดังและมีชื่อเสียงขึ้นมา ก็เกรงใจฤๅษีทันที โดยให้ฤๅษีนั่ง บนอาสนะก่อนพระสงฆ์ แต่พระสงฆ์นั่งอยู่ข้างหลังหรือเสมอกัน ฤๅษีในลัทธิฤๅษีมีศีลในตนอย่างไรก็ไม่ เกินศีล 8 และถือศีลหรือข้อห้ามต่างๆ แบบเป็นสัจจะในฐานะเป็นข้อวัตรปฏิบัติของตนเอง แต่ พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีศีลหรือวินัย 227 ข้อ สามเณรมีศีล 10 อุบาสก-อุบาสิกา มีศีล 8 คน ธรรมดายังประกาศตนว่า ตนถือศีล 5 แต่ฤๅษีบางท่านถือศีลเพียง 2 หรือ 3 ข้อเท่านั้น ซึ่งเป็นฤๅษีที่ ประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ใหม่ขึ้นเพื่อที่ว่า จะทำให้ตนเป็นที่ยอมรับในสังคมอีสานสมัยใหม่ โดยฤๅษี เหล่านี้มีการปรับตัวเลียนแบบพระสงฆ์หรือต่อรองทางสถานะแห่งตนให้เท่าเทียมกับสถานะของ พระสงฆ์ในหลายแง่ คือ เป็นผู้ชอบไปอยู่ในวัดป่า ผู้ชอบนุ่งผ้าสีแบบพราหมณ์ผู้ที่ชอบทำอะไรโดยอ้าง

ว่า อาตมาเป็นนักบวชหรือเป็นฤๅษีในบริบทสังคมสมัยใหม่ ซึ่งการปรับตัวแบบต่อรองดังกล่าวจะเป็นการด้อยค่าพระสงฆ์หรือยกตนเองให้สูงเท่าเทียมกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาไปในตัว จึงทำให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาอ่อนแอ นี่คือสถานะของฤๅษีที่เกิดขึ้นในสังคมอีสานยุคใหม่ ซึ่งจะเป็นผลกระทบต่อความเชื่อพื้นฐานของผู้คนในสังคมคนสมัยใหม่หรือคนรุ่นใหม่หรือยุคใหม่ ที่จะไม่เข้าใจว่า อะไรคือฤๅษี อะไรคือภิกษุ อะไรคือสามเณร อะไรคือภิกษุณี (อติเทพ ผาทา, 2566 : สัมภาษณ์) และจากข้อมูลดังที่กล่าวแล้วนี้ จึงสะท้อนให้เห็นได้ว่า ฤๅษีในลัทธิฤๅษีกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา มีการต่อรองทางสถานะแห่งตนเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ในความเชื่อสำคัญๆ โดยเฉพาะฤๅษีที่ได้รับความนับถือจากผู้คนในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่มากขึ้น ก็ยังทำให้มีการต่อรองทางสถานะของฤๅษี ในฐานะเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อมากขึ้น ลักษณะของวิชาธรรมฤๅษีและลัทธิฤๅษีที่บรรดาฤๅษีสมัยใหม่ปรับใช้ให้สนองต่อความสนใจของคนรุ่นใหม่ ล้วนกลายเป็นส่วนหนึ่งของความหมายทางการต่อรองของฤๅษีในสังคมอีสานสมัยใหม่ได้

6.1.4 การผสมผสาน

ในการแสดงความเคารพบูชาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามวิถีแห่งความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและฤๅษีทั้งสองระบบ ผู้วิจัยพบว่ามีความแตกต่างกันในแง่เป้าหมายของการกระทำเชิงพฤติกรรม การนับถือพระพุทธศาสนามักแสดงความเคารพบูชาต่อพระพุทธเจ้าหรือสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ไม่ว่าจะเป็นองค์พระประธาน พระพุทธรูปปางต่างๆ รูปภาพ และรูปปั้น ฯลฯ ทั้งนี้เป้าหมายของการแสดงความเคารพบูชาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ ล้วนเกิดจากความเชื่อที่ว่า วัตถุเหล่านี้มีอำนาจวิเศษที่สามารถปกป้องรักษาและคุ้มครองผู้คนทั้งหลายที่เคารพบูชาและกราบไหว้ได้ ขณะลัทธิฤๅษีเชื่อว่า ฤๅษีเป็นผู้มีวิชาธรรมฤๅษีที่เรียนมาจากครูอาจารย์ฤๅษีและเป็นผู้ถือเว้นจากคະล้าหรือข้อห้ามต่างๆ ตามที่ถือเป็นสัจจะเป็นข้อวัตรปฏิบัติแห่งตน มักเน้นให้แสดงความเคารพบูชาต่อฤๅษีที่เป็นครูบาอาจารย์หรือสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับฤๅษี ไม่ว่าจะเป็นรูปปั้นฤๅษีท่านหนึ่งท่านใด เคียรปูฤๅษีนารอท และบรมครูปูฤๅษี 108 ฯลฯ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพและระลึกถึงคุณของท่าน ซึ่งถือว่าเป็นความดีและเป็นสิ่งที่ควรทำในลัทธิฤๅษี การแสดงพฤติกรรมการเคารพบูชาที่มีต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งพระพุทธศาสนาและฤๅษี บ่งบอกว่า พระพุทธศาสนาและลัทธิฤๅษีต้องการให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในฐานะเป็นครูหรือบรมครูตามคติความเชื่อ ดำรงอยู่ในฐานะเป็นสิ่งที่เคารพบูชาหรือถูกตั้งไว้ดีตามคตินิยม ซึ่งในหลักปฏิบัติข้อนี้ ก็ได้มีการผสมผสานทางความเชื่อและหลักการระหว่างพระพุทธศาสนากับฤๅษีให้เป็นส่วนหนึ่งของการบูชาขึ้นนับถือ

ลักษณะหลักการผสมผสานทางความเชื่อระหว่างลัทธิฤๅษีกับพระพุทธศาสนา สามารถเห็นได้ ดังที่ พินา มูลเหตุมี ลูกศิษย์คนหนึ่งของสำนักฤๅษีคัมภีร์ ณ อาศรมพระมหารามณีธรรม 9 โกฎิ ในจังหวัดมหาสารคาม ผู้ได้เชิญฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ผู้เป็นเจ้าของสำนักฤๅษีคัมภีร์ ไปร่วมพิธีกรรมไล่จับผีปอบพร้อมกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ณ บริเวณพื้นที่หมู่บ้านนาบงในจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้กล่าวถึงการปรับตัวแบบผสมผสานของฤๅษีไว้ว่า ตลอดระยะทางที่ผู้ให้สัมภาษณ์เดินทางเข้าไปสังเกตการขับไล่ผีปอบ ได้เห็นบริเวณบ้านเรือนของชาวบ้านมีการนำสายสิญจน์มาล้อมรอบบ้าน จนไปจรดศาลากลางบ้านนาบง และมีชาวบ้านมากกว่า 1,000 คน ได้พากันมานั่งล้อมวงภายในเต้นท์ขนาดใหญ่ โดยเว้นบริเวณกลางศาลาให้เป็นจุดประกอบพิธีกรรม ทั้งนี้พิธีกรรมทางความเชื่อ ก็ได้เชิญฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญและนิมนต์พระสงฆ์ 3 รูป มาเป็นเจ้าพิธีร่วมกันแบบผสมผสานทางความเชื่อระหว่างลัทธิ

ฤๅษีกับพระพุทธศาสนา โดยอุปกรณ์ในการติดต่อกับวิญญาณ ก็จะมีการทำกระทงสูตรที่ทำจากกาบกล้วย มะคึก และปิ่นที่ทำจากก้านกล้วยอย่างละ 100 ชิ้น นอกจากนี้ยังมีการนำมิดดาบมาจัดวางกลางพิธีพร้อมกับตั้งโองมน้ำมนต์ที่รอกการปลุกเสก ทั้งนี้เจ้าพิธีได้นำชายฉกรรจ์แต่งชุดขาวเข้าร่วมพิธีกรรม ซึ่งจะเริ่มขึ้นในเวลาประมาณ 9.00 น. โดยมีการอาราธนาศีลและให้พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จนแล้วเสร็จพิธีก่อน จากนั้นฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา ก็จะเริ่มสวดมนต์และร่ายคาถาอาคมตามลัทธิฤๅษีแห่งตนท่ามกลางบรรยากาศที่หนาวเย็นและมีฝนตกบ่อยๆ ลงมาไม่ขาดสาย ซึ่งสร้างความหวาดผวให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมาก และระหว่างทำพิธีขับไล่ปอบนั้น ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา ก็ได้ทำการติดต่อดวงวิญญาณหลักบ้านหรือศาลมเหสักข์ และได้ทราบว่ามีผีปอบที่ออกอาละวาดก่อกินดับ-ไตของชาวบ้านนั้น เป็นผีปอบที่มีมาก่อนการตั้งหมู่บ้านบาง แต่หลังจากตั้งหมู่บ้านเมื่อ 50 ปีก่อน ได้ถูกผู้มีวิชาสะกดเอาไว้ โดยปล่อยให้ผีบ้านผีเรือนหรือผีเจ้าบ้านเป็นผู้ดูแล แต่เนื่องจากชาวบ้านไม่เคยเลี้ยงดูวิญญาณผีเจ้าบ้านเลย ผีเจ้าบ้านก็จึงปล่อยให้วิญญาณร้ายหรือผีปอบที่ถูกสะกดไว้นั้นออกมาก่อกินดับ-ไตของผู้คนในหมู่บ้าน อีกทั้งวิญญาณร้ายนั้นยังได้เรียกให้วิญญาณผีในที่ต่างๆ เข้ามาในหมู่บ้าน จึงมีผีปอบอาศัยในหมู่บ้านมากกว่า 800 ตน (พิชา มุลเหตุมี, 2566 : สัมภาษณ์)

ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา เจ้าสำนักฤๅษีคัมภีร์ ณ อาศรมพระมหามุนีครุธรรม 9 โกลี ในจังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวถึงความเชื่อตามแนวลัทธิฤๅษีไว้ว่า สิ่งติดต่อทางวิญญาณนั้นเป็นเรื่องความเชื่อทางไสยศาสตร์และทำเพื่อความสบายใจ ชาวบ้านได้ขอร้องให้ท่านมาทำการปราบผีปอบเพื่อจับวิญญาณ และปลดปล่อยให้ไปสู่สุคติ ผีปอบมีมากกว่า 800 ตัว จึงต้องใช้เวลาในการจับ ซึ่งผีปอบทั้งหมดจะถูกนำมาเผาไฟเพื่อการส่งวิญญาณให้ไปเกิดใหม่ ทั้งนี้สิ่งที่เกิดขึ้นก็มาจากชาวบ้านไม่รักษาธรรมเนียมที่เป็นเพิงบ้านหรือหลักบ้าน พระภูมิเจ้าที่ปล่อยปะละเลย ดังนั้น จากนั้นไปแต่ละปีที่มีการถือศีต 12 คอง 14 ของอีสาน ก็ควรมีการทำพิธีเลี้ยงพระภูมิเจ้าที่ตามที่เคยปฏิบัติมาด้วย ก็จะทำให้ปัญหาของผีหรือวิญญาณร้ายมารบกวนชาวบ้านเช่นนี้จะไม่เกิดขึ้นอีก (ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา, 2566 : สัมภาษณ์)

ช่วงของพิธีไล่จับผีปอบได้เกิดขึ้นทันที หลังจากการเจริญพระพุทธมนต์ของพระสงฆ์ได้เสร็จสิ้นลง โดยฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญาได้เริ่มบสวดมนต์และร่ายคาถาอาคม กลุ่มชายฉกรรจ์แต่งชุดขาว 2 คน ได้ยืนถือไม้คล้ายกับเซียงซ้อง แต่ในพิธีนี้เรียกว่าม้าทรง เดินแกว่งและเคาะไปมาราวกับมีชีวิต พร้อมกับชายชุดขาวที่มีเชือกถักสานด้วยหญ้าคามีความยาว 9 วา จึงไปล้อมจุดที่ม้าทรงเคาะลงไป ซึ่งชายชุดขาวก็จะนำกระบอกไม้ไผ่ที่ผ่านการปลุกเสกแล้วเข้าไปคว่ำเอาผีปอบ เหมือนกับการจับวิญญาณใส่กระบอกไม้ไผ่ พิธีการไล่จับผีปอบตามลัทธิฤๅษี เป็นการกระทำพิธีแบบผสมผสานกันระหว่างฤๅษีผู้มีคาถาอาคมขลังและพระภิกษุผู้เจริญพระพุทธมนต์ ดังที่ สรรสร กำแพงดิน ลูกศิษย์คนหนึ่งของสำนักฤๅษีคัมภีร์ ณ อาศรมพระมหามุนีครุธรรม 9 โกลี ในจังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวให้เห็นว่า ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา ผู้มีวิชาธรรมฤๅษีและเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ตามคติความเชื่อฤๅษี ได้ทำการปลุกเสกกรวดและก่อกินดิน โดยหลังเสร็จพิธีการเผาส่งวิญญาณร้ายแล้ว ชาวบ้านก็จะนำหินที่ผ่านการปลุกเสกแล้วไปปาดใส่หลังคาบ้านเรือนของตนๆ เพื่อขับไล่เสนียดจัญไรที่อาจมีอยู่ให้ออกไป คติของการกระทำเช่นนี้ เป็นความเชื่อของชาวบ้านทุกคน เพราะการตายของผู้คนนั้นเกิดขึ้นจริงในหมู่บ้าน ต่อมาก็มีคนในหมู่บ้านอื่นๆ ด้วยตาย หากอยู่ระหว่างงานศพ มีคนถูกผีเข้าและก็พูดว่าให้ผีไปกินดับคนที่ตายแล้วนั้นดับใหญ่ดี การกระทำอย่างนี้เรียกว่า “ผีปอบออกปาก” ไปจนเสร็จพิธีการเผา

ส่งวิญญาณร้าย ในการมาทำพิธีไล่จับผีปอบให้แก่ชาวบ้าน ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ก็ให้การช่วยเหลือ โดยไม่ได้เรียกร้องอะไรจากชาวบ้านเลย (สรสรร กำแพงดิน, 2566 : สัมภาษณ์)

จากการทำพิธีที่กล่าวแล้วข้างต้น ท้ามองได้ว่า การทำพิธีไล่จับผีปอบและการเผาส่ง วิญญาณร้ายของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ตามลัทธิฤๅษี เป็นการผสมผสานกันระหว่างพระสงฆ์ผู้สวด เจริญพระพุทธมนต์และฤๅษีผู้รู้วิชาธรรมฤๅษีที่เข้มแข็งและศักดิ์ตามคติความเชื่อ โดยในความเชื่อ พระพุทธศาสนา ก็จะมีการไหว้พระ อาณาสิล รับศีล และอาราธนาพระปริตร แล้วก็มีพิธีเจริญ พระพุทธมนต์โดยพระสงฆ์เป็นส่วนแรกก่อน จากนั้นจึงถึงมาขึ้นส่วนที่ 2 ที่ว่าด้วยการทำพิธีกรรม ของฤๅษี ซึ่งจะสวดมนต์และร่ายคาถาอาคมเพื่อให้จับผีปอบได้และทำการเผาส่งวิญญาณร้ายใน ท้ายที่สุด

การผสมผสานทางความเชื่อที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของลัทธิฤๅษีกับพระพุทธศาสนา จะเห็นได้จากผู้เป็นลูกศิษย์ของฤๅษีที่เป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่ได้ร่ำเรียนวิชาธรรมฤๅษีมา คือ พระครูปลัดนิวัฒน์ กิตติสารโร เจ้าสำนักฤๅษี ณ สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ บ้านโนนทอง ในจังหวัด มหาสารคาม ซึ่งท่านได้กล่าวให้เห็นว่า คนในท้องถิ่นเจ้าของพื้นที่ต้องการให้รักษาคนที่มีความ เจ็บป่วยทางจิตใจและได้เข้ามารักษาวัด ก็จะถูกอธิบายให้เห็นถึงสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกรรมตาม แนวพระพุทธศาสนา โดยคนบ้าที่มาพบท่านก็จะมาจาก 3 สาเหตุ คือ 1) เป็นบ้าเพราะพันธุกรรม 2) เป็นบ้าเพราะถูกผีเข้า และ 3) เป็นบ้าเพราะถูกทำคุณไสยใส่ ซึ่งถ้าป่วยมาจากสาเหตุ “เป็นบ้า เพราะพันธุกรรม” แล้ว จะไม่สามารถรักษาให้ได้ ต้องส่งผู้ป่วยไปให้จิตแพทย์ที่โรงพยาบาลทำ การรักษา แต่ถ้ามาจากสาเหตุ 2 ข้อหลัง คือ “เป็นบ้าเพราะถูกผีเข้า” และ “เป็นบ้าเพราะถูกทำ คุณไสยใส่” ก็สามารถทำการรักษาให้ได้ โดยในส่วนของการรักษา ก็จะมีการผสมผสานกันระหว่าง หลักพระพุทธศาสนา ไสยศาสตร์ และธรรมฤๅษี โดยจัดวางให้พระพุทธศาสนาอยู่ในตำแหน่งสูงสุด ใช้ พระพุทธมนต์ในการรักษาที่เรียกว่า “ไสยขาว” หรือ “ไสยศาสตร์สายขาว” โดยเชื่อมโยงอำนาจใน การรักษาให้เข้ากับหลักพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น และอ้างอิงคำอธิบายถึงความเจ็บป่วยต่างๆ ให้เข้ากับเรื่องกรรม ซึ่งคำอธิบายสาเหตุที่มาจากความเสื่อมของสังขาร ผีทำให้หรือไสยศาสตร์ก็โยง เข้าเรื่องกรรมได้ทั้งหมด นอกจากนั้น ถ้าเจ็บป่วยเพราะสังขารร่วงโรยหรืออวัยวะเสียหาย ก็ให้ยอมรับว่า เป็นสังขารของชีวิต ถ้าป่วยเพราะถูกผีทำให้ ก็อธิบายให้ยอมรับว่า ผีตนนั้นเป็นเจ้าของกรรมนายเวรที่ ผู้ป่วยได้เคยทำกรรมเอาไว้ ถ้าเจ็บป่วยด้วยถูกทำคุณไสยใส่ ก็อธิบายให้ยอมรับว่า เกิดจากกรรมที่เคย ได้กระทำไม่ดีกับคนอื่นเอาไว้ เขาหรือเธอที่เคยถูกกระทำไม่ดีจึงได้มาแก้แค้น โดยทำคุณไสยใส่ให้ เจ็บป่วย พิธีกรรมและกิจกรรมในการอธิบายให้เห็นถึงสาเหตุของความเจ็บป่วย ก็จะอ้างอิงถึงหลักการ ทางพระพุทธศาสนาและมีการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาจนเปิดให้คนเข้าพบ โดยทุกวัน จะมีการสวดมนต์ไหว้พระและมีการนั่งสมาธิแผ่เมตตาให้แก่สรรพสัตว์ แต่พิธีกรรมรักษาของสำนัก ฤๅษีของท่าน ยังคงใช้วิธีแบบธรรมฤๅษี โดยมีการใช้พลังอำนาจของฤๅษี ผู้เป็นครูบาอาจารย์ฤๅษีใน การขับไล่ผีที่เข้าสิงผู้ป่วย และมีพิธีการรักษาแบบดั้งเดิม ที่ใช้คาถาอาคมทางธรรมฤๅษีประกอบกับ การบริกรรมคาถาไปตลอดเวลา สำหรับผู้ป่วยที่เกิดจากความเสื่อมของสังขารก็จะใช้การพูดเทศนา เพื่อปรับความคิดของผู้เจ็บป่วยให้เข้าใจสังขารของชีวิตมนุษย์ ที่ซึ่งมีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็น ธรรมดาด้วยกันทุกคน เป็นการให้คำปรึกษาและเสริมสร้างกำลังใจให้ผู้ป่วยยอมรับความเป็นจริงของ ชีวิตให้ได้นั่นเอง (พระครูปลัดนิวัฒน์ กิตติสารโร, 2566 : สัมภาษณ์)

การผสมผสานความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและธรรมปฏิบัติเข้ากัน ก็จะมีการอธิบายและอ้างอิงถึงหลักพระพุทธศาสนาให้เห็นผู้เจ็บป่วยยอมรับก่อน จึงจะทำพิธีกรรมตามลัทธิปฏิบัติ ซึ่งในเรื่องนี้ พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) เจ้าสำนักปฏิบัติ ณ สำนักปฏิบัติวัดเครือวัลย์สุทธาวาส ในจังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวให้เห็นวิธีการผสมผสานไว้ว่า การอธิบายให้เห็นถึงสาเหตุของความเจ็บป่วยและการรักษาความเจ็บป่วย จะถูกโยงเข้ากับเรื่องกรรมของพระพุทธศาสนาเป็นหลักการสำคัญ แต่หากถึงระดับพิธีกรรม จึงจะใช้อำนาจของธรรมปฏิบัติในการรักษาและไม่ได้ปฏิเสธความรู้แบบวิทยาศาสตร์มาใช้ร่วมกระบวนการรักษาเพื่อช่วยยกระดับการอธิบายให้สมเหตุสมผลมากขึ้น นอกจากนี้บางอาการของความเจ็บป่วยที่ไม่สามารถให้ธรรมปฏิบัติรักษาได้ ก็จะแนะนำให้ผู้ป่วยไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลแทน (พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์), 2566 : สัมภาษณ์) ซึ่งจากหลักการผสมผสานดังกล่าวนี้ ก็ทำให้เห็นได้ถึงการผสมผสานความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับวิชาธรรมปฏิบัติเพื่อให้สามารถอธิบายและเยียวยาความเจ็บป่วยของผู้ป่วยได้อย่างเหมาะสมโดยพระสงฆ์ที่ได้รับการเรียนวิชาธรรมปฏิบัติมาเพื่อทำการรักษาผู้ป่วยได้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวแบบผสมผสานของพระสงฆ์สายปฏิบัติหรือปฏิบัติที่เป็นทั้งพระสงฆ์และปฏิบัติในเวลาเดียว ในเรื่องการรักษาผู้ป่วยแบบใช้ทั้งหลักพระพุทธศาสนาและธรรมปฏิบัติผสมผสานกัน ซึ่งอาจรวมไปถึงการใช้ไสยศาสตร์และวิทยาศาสตร์ไปพร้อมกันด้วยก็ได้

สัญลักษณ์สำคัญที่บ่งบอกว่า ธรรมปฏิบัติกับพระพุทธศาสนามีการผสมผสานเป็นหลักปฏิบัติที่เห็นได้ชัดเจนมากที่สุด ก็เป็นไปตามที่ พระครูปัญญาสุทธาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดบ้านท่างามในจังหวัดมหาสารคาม และเป็นลูกศิษย์ปฏิบัติที่ได้เรียนวิชาธรรมปฏิบัติมาท่านหนึ่ง ได้อธิบายถึงการผสมผสานธรรมปฏิบัติกับพระพุทธศาสนาไว้ว่า พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติอยู่ในพระธรรมวินัยและต้องถือศีลหรือวินัย 227 ข้อ แต่ว่าปฏิบัติแต่ละท่านตามลัทธิปฏิบัติก็แล้วแต่ว่าจะกำหนดเองว่าจะนับถือศีลกี่ข้อ แต่ที่แน่ๆ ก็คือปฏิบัติในลัทธิปฏิบัติและเรียนวิชาธรรมปฏิบัติมา จะต้องถือศีลหรือข้อห้ามแบบเป็นสังฆะในแง่เป็นข้อวัตรปฏิบัติแห่งตนอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้ก็เพราะผู้ที่เป็นปฏิบัตินั้น ไม่จำเป็นต้องนับถือศาสนาอะไร ถ้าตัวเองมีหลักธรรมและมีปรัชญาเป็นของตัวเอง ก็สามารถตั้งตัวเองเป็นปฏิบัติได้ ซึ่งจะต่างจากพระสงฆ์ที่จะต้องมีการอุปสมบทให้เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อให้มีระเบียบแบบแผนตามกฎเกณฑ์และมีพระธรรมวินัยเป็นเครื่องปฏิบัติ โดยเป็นการจัดการสังคมพระสงฆ์ตามธรรมวินัยเป็นสำคัญ ปฏิบัติมักจะอยู่ในแบบฉบับของตัวเอง โดยไม่จำเป็นต้องยึดถือหลักปฏิบัติทางสังคม แต่ว่าใช้กฎเกณฑ์ของตัวเองเป็นแนวทางสร้างศีลธรรมแห่งตนขึ้นมาเป็นข้อวัตรปฏิบัติตามแนวที่ครูบาอาจารย์ปฏิบัติได้สอนและนำพาปฏิบัติมา

นอกจากนี้ สำนักปฏิบัติและพระสงฆ์ยังจะต้องถือการวางสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพบูชาไว้บนหิ้งพระหรือโต๊ะหมู่บูชาที่วางอยู่ในที่อันเหมาะสม โดยควรจัดวางสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นๆ ไว้ตามลำดับความสำคัญ คือ พระพุทธรูปที่เป็นองค์พระประธาน พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์ที่เป็นพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล หรือมีประวัติอยู่ในพระสูตรหรือพระปริตรต่างๆ หรือพระอรหันต์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน พระอริยสงฆ์ที่เป็นพระสงฆ์ในปัจจุบัน รูปเหมือนแห่งสมเด็จพระสังฆราชที่เป็นพระภิกษุที่พุทธศาสนิกชนให้ความเคารพนับถือกันสมัยปัจจุบัน เช่น หลวงปู่และหลวงตาต่างๆ พระโพธิสัตว์องค์ต่างๆ ในพระพุทธศาสนา ปฏิบัติควรจัดขึ้นวางต่างหากบนโต๊ะหมู่บูชา โดยต้องจัดวางตามลำดับให้ได้ตามแบบที่กำหนด จึงจะนับว่าเป็นการผสมผสานกันทางความเชื่อถูกต้องและเหมาะสม (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์, 2566 : สัมภาษณ์)

จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่และสังเกตการณ์จัดวางโต๊ะหมู่บูชาของเจ้าสำนักฤๅษีทั้ง 5 สำนัก ในจังหวัดมหาสารคาม รูปแบบการจัดวางและวิธีการตั้งโต๊ะหมู่บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ซึ่งมีการผสมผสานทางความเชื่อที่ไม่ขัดกับหลักพระพุทธศาสนาของแต่ละเจ้าสำนักฤๅษี ดังผู้วิจัยพบเห็น ดังนี้

1) สำนักปฏิบัติธรรมพุทธยันต์ บ้านโนนทอง ในจังหวัดมหาสารคาม

พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร ผู้เป็นเจ้าสำนักฤๅษี ณ สำนักปฏิบัติธรรมพุทธยันต์ มีหลักการจัดโต๊ะหมู่บูชาที่ถือว่าเป็นการจัดเหมาะสม โดยจะจัดวางองค์พระประธานไว้เป็นอันดับที่สูงสุด ด้านซ้ายขวาของพระประธานจะจัดวางพระพุทธรูปเจ้าเปิดโลกไว้อย่างละหนึ่งองค์ ตรงกลางโต๊ะหมู่ ก็จะมีจัดวางพระพุทธรูปชินราชขนาดเล็กกว่าองค์พระประธานไว้ ระดับชั้นต่อมาจะเป็นการจัดวางพระเกจิอาจารย์สงฆ์ไว้ซ้ายและขวา ถัดไปข้างซ้ายขององค์พระประธาน ก็จะเป็นพระประธานองค์สีดำอีกหนึ่งองค์ และมีการจัดวางเครื่องสักการบูชาเป็นเทียน รูป และดอกไม้ไว้ตามลำดับ ทั้งยังมีพระบรมฉายาลักษณ์ของบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 อัดกรอบกระจกและตั้งวางไว้ด้านข้างโต๊ะหมู่บูชาด้วย

นอกเหนือจากองค์พระประธานดังกล่าวข้างต้นแล้ว ด้านขวามือขององค์พระประธานชั้นต่ำลงมา ก็จะมีจัดวางเศียรของปูถุขินารอทขนาดใหญ่ 1.50 เมตร สีทองเอาไว้ เหตุที่ได้จัดวางเศียรของปูถุขินารอท ผสมผสานกับองค์พระประธานเอาไว้ดังนี้ พระครูนิชวัฒน์ กิตติสาโร ผู้ซึ่งเป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษีในเวลาเดียวกันด้วย ได้กล่าวว่า พระพุทธรูปนั้นถือว่าเป็นครูของฤๅษีทั้งปวง ท่านถือกำเนิดจากเศียรที่ 5 ของพระพรหมและทรงเพศเป็นฤๅษี พูถุขินารอทนั้นถือว่าเป็นฤๅษีองค์แรกของไตรภูมิ เพราะไม่ว่าจะมีการบูชาสิ่งใด หากไม่มีการอัญเชิญท่านมา พิธีกรรมนั้นก็ไม่สมบูรณ์ ทั้งท่านยังมีความเชี่ยวชาญทางด้านการดนตรี วิชาความรู้ด้านสมุนไพร และพระเวทคาถาอาคมต่างๆ รวมไปถึงโหราศาสตร์อีกด้วย คนสมัยก่อนยกย่องปูถุขินารอทว่า เป็นบรมครูทางด้านดุริยางคศิลป์ ครุฑา ครุโหราศาสตร์ และเป็นครูทางด้านเวทมนต์คาถาต่างๆ จึงทำให้ก่อนที่จะเล่นเครื่องดนตรีหรือก่อนทำการแสดง นักดนตรีหรือนักแสดง ก็จะกราบไหว้ท่านกันทุกครั้ง สถานที่แห่งนี้ก็เช่นกัน หากใครได้กราบไหว้ขอพรจากองค์พระประธานเสร็จแล้ว จึงมากราบไหว้เศียรปูถุขินารอท เพื่อขอพรกับท่านได้ด้วย (พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 35 การจัดวางโต๊ะหมู่บูชาสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2565)

เรื่องราวที่ปรากฏเกี่ยวกับเศียรของฤๅษีนารอท ที่ซึ่งมีขนาดใหญ่ใหญ่มากนั้น มีข้อสังเกตให้เห็นจากพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสารโ ผู้ได้อธิบายถึงที่มาที่ไปของเศียรฤๅษีนารอทไว้ว่า ฤๅษีนารอทถือว่าเป็นหมอยาที่มีคาถาอาคมเก่งกล้า ทั้งยังเป็นอาจารย์ที่รุดน้ำมนต์เก่งที่สุดอีกด้วย ท่านมีบารมีมาก ปวงชนทั่วไปจึงมักจะรู้จักนามของท่านกันแทบทั้งนั้น ถ้าหากผู้ใดมีความทุกข์เกี่ยวกับการเจ็บไข้ได้ป่วย ก็จะไปบิณฑบาตจากท่าน ซึ่งท่านก็จะมีความเมตตาลงมาปัดเป่ารักษาให้โรคร้ายต่างๆ หายไปในเร็ววัน และช่วยบำบัดรักษาและคุ้มครองมิให้โรคร้ายไข้เจ็บมาเบียดเบียนได้ตลอดกาล ท่านจึงถูกถือว่าเป็น 1 ใน 7 ยอดเทวฤๅษี ผู้ที่เป็นผู้สร้างสรรพวิชาสำคัญๆ ให้กับโลกมนุษย์ และเป็นครูฤๅษีชั้นพรหมที่มีฤทธิ์ มีอำนาจมาก และเป็นครูใหญ่ที่มีผู้ให้ความเคารพบูชามากที่สุด เนื่องจากเชื่อกันว่า ท่านเป็นต้นสายวิชาความรู้เกือบทุกแขนง จนได้รับขนานนามว่าเป็นบรมครูแห่งบรรดาฤๅษีทั้งหลาย มีเรื่องราวมากมายที่เล่าขานกันถึงปัญหาที่ก่อกวนกันขึ้น อันเกิดจากกิเลสแห่งตนๆ จนเดือดร้อนถึงปู่ฤๅษีนารอท ที่ต้องมาปรามศึกด้วยวิธีสอนอันล้ำลึกและยากจะหาใครเปรียบได้ จนถูกขนานนามว่าเป็นตัวแสบแห่งสามโลกในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต จึงเห็นความเป็นบรมครูแห่งบรรดาฤๅษีทั้งหลาย จึงได้นำความคิดนี้มาให้ช่างทำเศียรฤๅษีนารอทให้มีขนาดใหญ่ เปรียบเสมือนโลกอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เพื่อสะท้อนถึงการว่างจากกิเลสทั้งปวง (พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสารโ, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 36 เศียรของฤษีนารอทที่มีขนาดใหญ่ที่วางไว้ต่ำกว่าหน้าองค์พระประธาน
ภาพโดยผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2565)

ในทัศนะของผู้วิจัยต่อการผสมผสานฤษีกับพระพุทธรูปศาสนา ถือได้ว่าพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาร ได้มีการจัดวางโต๊ะหมู่บูชาให้พระพุทธรูปศาสนาเป็นชั้นที่สูงที่สุด รองลงมาเป็นการจัดวางพระอรหันต์และพระเกจิอาจารย์ แล้วจึงได้จัดวางเศียรของฤษีนารอทขนาดใหญ่ที่ชั้นต่ำลงมานั้นแสดงว่า ฤษีในลัทธิฤษีกับพระบูชาในพระพุทธศาสนา ได้มีการผสมผสานทางความเชื่อที่ไม่ขัดกับหลักของพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า

2) สำนักอาศรมฤษีทองคำ (ฤษีอาจารย์ทอง) บ้านตัว ในจังหวัดมหาสารคาม

ฤษีอาจารย์ทอง หากเดินทางไปพบท่าน มักพบว่าท่านกำลังนั่งพูดคุยกับผู้ที่มาพบท่าน ทั้งชายและหญิง เพื่อขอให้ท่านทำพิธีให้และเป็นที่ปรึกษาเรื่องต่างๆ ที่ต้องการให้ท่านทำให้ ผู้วิจัยจึงได้อนุญาตท่านเข้าไปกราบพระประธานและระลึกถึงฤษีที่เป็นครูบาอาจารย์ของท่าน ฤษีทองคำ (อาจารย์ทอง) ได้กล่าวกับผู้วิจัยให้ได้รับรู้ว่า ฤษีในลัทธิฤษีกับพระบูชาในพระพุทธศาสนา มีการจัดวางบนโต๊ะหมู่บูชาแบบเป็นส่วนพระพุทธรูปศาสนา ซึ่งมีองค์พระประธานจัดวางไว้ชั้นสูงสุดอีกห้องหนึ่ง แต่ยังเห็นเครื่องรางของขลังของฤษีบางอย่างที่จัดวางอยู่ในชั้นที่ต่ำสุด เมื่อเข้าไปอีกห้องหนึ่ง จะเป็นโต๊ะหมู่ที่ได้จัดวางเป็นส่วนเศียรของฤษี จำนวน 6 เศียร ซึ่งได้ถูกจัดเรียงกันไว้อย่างเป็นระเบียบ เศียรของฤษีทั้ง 6 เศียรจะทำด้วยสีทองทั้งหมด และยังมีพระประธานที่ได้จัดวางไว้บนโต๊ะหมู่บูชาอีกชุดหนึ่ง ซึ่งเป็นชุดหน้าตักประมาณ 10 นิ้ว อยู่ 1 องค์ และยังมีพระพุทธรูปองค์ขนาด 6 นิ้วที่ตั้งอยู่ประกอบไว้ซ้าย-ขวาอย่างละ 2 องค์ ชั้นต่ำลงมาเป็นโต๊ะไม้สักขนาด 1.20 เมตร กว้าง 0.80 เมตร ได้จัดวางเครื่องรางของขลังที่ได้รับการปลุกเสกไว้แล้วจัดวางอยู่บนพานสีทอง ขนาด 12 นิ้ว จำนวน 4 พาน มีกล่องบรรจุเหรียญของฤษี 1 กล่อง

ภาพที่ 37 การจัดวางบนโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธศาสนากับเศียรของฤๅษีทั้ง 6 เศียร
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2566)

เมื่อถูกถามเกี่ยวกับเศียรฤๅษีทั้ง 6 เศียรว่า เป็นมาอย่างไร ประเด็นดังกล่าว ฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง) ได้ตอบว่า สมัยที่รับราชการทหารในเวลาที่ออกไปสนามรบ ก็จะกราบไหว้บนบานกับเศียรพ่อแก่เป็นประจำทุกวัน เพราะท่านเชื่อในเรื่องฤๅษีมาตั้งแต่ยังไม่เป็นทหาร สมัยนั้นตามชายแดนจะมีการวางกับระเบิดไว้เป็นจำนวนมาก มีการหลบกระสุนบ้าง แต่ก็ไม่เคยประสบกับอันตรายใดๆ หลังจากทีลาออกจากการเป็นทหารแล้ว จึงได้อันเชิญเศียรของฤๅษีมาไว้ที่บ้าน ท่านก็มีเมตตาอย่างสูงส่ง ปูฤๅษีท่านดุนักตามที่เชื่อ หากบนสิ่งของสิ่งใดและได้สมหวัง แต่ไม่มาแก้บน จะพบกับความเป็นไปในทางไม่ดี หรือใครมาหลบหลู่เป็นที่ล่องดี ก็จะได้เห็นดีเห็นร้ายในไม่ช้าวัน จึงได้อันเชิญท่านมาตั้งแต่นั้นมา โดยจัดวางไว้ในที่สมควร แต่ก็ไม่ได้สูงกว่าพระพุทธเจ้าที่เป็นองค์พระประธานเศียรแรก ก็คือปูฤๅษีรอตที่ได้บูชามา ส่วนเศียรอื่นๆ เป็นเศียรฤๅษีที่ลูกศิษย์ได้นำมาถวายให้ จึงได้จัดวางไว้ด้วยกัน (ฤๅษีอาจารย์ทอง, 2566 : สัมภาษณ์)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นแล้วนั้น จึงเห็นได้ว่า การจัดวางพระบูชาในพระพุทธศาสนากับการจัดวางรูปฤๅษีหรือพระบูชาฤๅษี เป็นการผสมผสานที่นำเอาพระพุทธศาสนาเป็นหลักการขั้นสูงสุด อันแสดงให้เห็นว่า ฤๅษีอาจารย์ทอง ได้ถือเอาพระพุทธศาสนาเป็นหลักการใหญ่ ถึงจะเป็นฤๅษีที่มีคนกราบไหว้และมาหาที่พึ่งทางใจตามลัทธิฤๅษี แต่ก็ได้นำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาธรรมฤๅษีในทุกครั้ง

3) สำนักฤๅษีของอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) บ้านแสน ในจังหวัดมหาสารคาม

ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ผู้เป็นเจ้าของสำนักฤๅษี ณ สำนักฤๅษีของอาจารย์โก ถูกพบว่า ท่านได้มีการจัดวางโต๊ะหมู่บูชาแบบผสมผสานพระพุทธศาสนากับการจัดวางฤๅษีผู้เป็นครูบาอาจารย์ฤๅษีเอาไว้อย่างชัดเจน โดยการจัดวางอันดับแรกบนโต๊ะหมู่บูชาจะเป็นองค์พระประธานสีทองขนาดหน้าตักประมาณ 48 นิ้ว เรียงกันอยู่ 3 องค์ ชั้นต่อมา มีการจัดวางพระพุทธรูปองค์ขนาดเล็กลง

มา 12 องค์ ขึ้นต่อมาได้จัดวางภาพครูบาอาจารย์และของบูชาอย่างอื่นๆ จำนวนมาก ส่วนชั้นสุดท้าย เป็นการจัดวางรูปปั้นฤๅษีหรือพระบูชาฤๅษี จำนวน 2 รูป เป็นการจัดวางอยู่ในระดับเดียวกับคนนั่ง องค์ประกอบอื่นๆ ก็จะเน้นการติดรูปภาพของครูบาอาจารย์ตามผนังบ้านและเสาบ้าน จนมองเห็น เต็มไปทั้งหมด ซึ่งรูปภาพครูบาอาจารย์ก็ได้มาจากครูบาอาจารย์ของท่านเองเป็นรุ่นๆ มา (ฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหมานต์), สัมภาษณ์ : 2566)

ภาพที่ 38 การจัดวางโต๊ะหมู่บูชาของสำนักฤๅษีของอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหมานต์)
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2566)

ภาพที่ 39 การจัดวางฤๅษีต่ำกว่าพระพุทธศาสนา
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2566)

มีข้อสังเกตอย่างสำคัญที่เห็นได้ ก็คือ สำนักฤๅษีของอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ไม่มีเศียรของปู้ฤๅษีจัดวางเอาไว้ให้เห็น ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ได้กล่าวว่า เศียรของปู้ฤๅษีได้จัดวางไว้ในอีกห้องต่างหาก เป็นเศียรของปู้ฤๅษีนารอท มีจำนวน 3 เศียร ซึ่งแต่ละเศียรก็จะมีสีที่แตกต่างกัน คือ สีทอง สีแดง สีขาว และแต่ละเศียรก็จะเวียนกันนำมาครอบครูให้กับลูกศิษย์ของท่านที่มานานทุกๆ ปี สาเหตุที่ไม่นำออกมาจัดวางไว้ด้านนอกแบบผสมผสานกับพระประธานและพระองค์อื่นๆ ก็เพราะว่าไม่มีพื้นที่ที่จะจัดวางได้อย่างเหมาะสม จึงได้นำไปจัดวางไว้ในห้องข้างๆ การจัดวางก็จัดวางให้ต่ำกว่าองค์พระประธาน และอีกประการหนึ่งทางสำนักฤๅษีของท่าน ก็นับถือพระพุทธศาสนา เข้าวัดฟังธรรมร่วมกับพระสงฆ์เป็นประจำทุกๆ วันพระ และวันสำคัญทางศาสนา

จากข้อมูลดังที่กล่าวมา จึงทำให้เห็นได้ว่า การจัดวางฤๅษีกับพระพุทธรูป เป็นการจัดวางแบบผสมผสานของเจ้าสำนักฤๅษีอาจารย์โก เป็นการจัดวางที่ถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักใหญ่ในการปฏิบัติตามแนวศีลธรรมและวัฒนธรรมประเพณีในชุมชน ส่วนพิธีกรรมทางธรรมฤๅษีก็เป็นส่วนของฤๅษีอีกต่างหาก แต่ในการผสมผสานพระพุทธศาสนากับธรรมฤๅษี เป็นส่วนหนึ่งในการนำไปใช้กับคนในสังคมอีสานที่มีความเชื่อในเรื่องฤๅษี

4) สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามณีครุธรรม 9 โกฎิ ในจังหวัดมหาสารคาม

การผสมผสานแบบอยู่ด้วยกันทั้งฤๅษีในลัทธิฤๅษีกับพระบูชาในพระพุทธศาสนา มีความกลมกลืนในวิถีชีวิตของชาวบ้านแบบไม่มีความขัดแย้งกัน เป็นการเสริมซึ่งกันและกัน โดยมีการจัดวางกันไว้อย่างเหมาะสมบนโต๊ะหมู่บูชา ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อฤๅษี เป็นแนวปฏิบัติที่เกิดขึ้น เมื่อมีความเชื่อแบบใหม่ของฤๅษีเข้ามาผสมผสานกับพระพุทธศาสนา ล้วนแสดงให้เห็นถึงการเข้ามาของฤๅษีในสังคมที่มีการนับถือพระพุทธศาสนาด้วย ปรากฏการณ์ของการนำพระพุทธศาสนาเข้ามาผสมผสานกับฤๅษีผู้เป็นครูบาอาจารย์นั้น ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา ได้อธิบายไว้ว่า พระประธานและฤๅษีที่เป็นครูบาอาจารย์ของตน มีการจัดวางแบบเป็นส่วนบนโต๊ะหมู่บูชา พระพุทธรูปจะมืองค์พระประธานถูกจัดวางไว้ชั้นสูงสุด โดยขนาดองค์พระประธานมีหน้าตักขนาด 48 นิ้ว 1 องค์ และยังมีพระปางเปิดโลก ขนาดความสูง 1.50 เมตร 2 องค์ด้วย ชั้นรองลงมาเป็นพระพุทธรูปเจ้า ขนาด 36 นิ้ว จำนวน 2 องค์ ชั้นรองลงมาอีกเป็นชั้นของการจัดวางองค์ปู้ฤๅษีนารอท ขนาด 36 นิ้ว 2 ตน ทาสีทอง ลงมาอีกชั้นก็เป็นการจัดวางรูปปั้นครูบาอาจารย์ของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา 2 รูป รูปหนึ่งมีชื่อว่าดาบัสเจดียง ใส่ชุดฤๅษีสีขาว อีกรูปชื่อว่าอาจารย์ยะแม สวมชุดเสื้อม่อฮ่อมสีน้ำเงิน และยังมีรูปปั้นปู้ฤๅษีอีก 1 รูป ชั้นถัดลงมาเป็นชั้นที่จัดดอกไม้ รูป เทียน และเครื่องสักการะพระประธานและกราบไหว้ฤๅษี มีสิ่งของที่เครื่องสักการะวางอยู่จำนวนมากในระดับเดียวกันกับผู้เข้าไปสักการะ (ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา, สัมภาษณ์ : 2566)

ภาพที่ 40 การจัดวางโต๊ะหมู่บูชาร่วมกับฤๅษีครูบาอาจารย์ สำนักฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 25 เมษายน 2565)

ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นว่า สำนักฤๅษีคัมภีร์ ณ อาศรมพระมหามุนีครูธรรม 9 โกฎิ ไม่มีเศียรของปฤๅษีที่ถูกจัดวางไว้ให้เห็น ประเด็นดังกล่าวนี้ ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา ได้อธิบายให้ฟังว่า เศียรของปฤๅษีได้ถูกจัดวางไว้ในอีกห้องต่างหาก เป็นเศียรของปฤๅษีนารอทและเศียรปฤๅษีอื่นๆ อีก 17 เศียร หากนำมาจัดวางไว้กับพระประธาน คงไม่มีพื้นที่พอเพียงได้ จึงได้นำไปจัดวางไว้ในห้องอีกห้อง เวลาพิธีครอบครูก็จะนำเศียรปฤๅษีออกมา เสร็จแล้วก็นำไปจัดเก็บไว้เช่นเดิม พิธีกรรมครอบครูด้วยเศียรปฤๅษีดังที่กล่าว เป็นการสืบทอดของโบราณไม่ให้สูญหายไป แต่ในหลักปฏิบัติก็ยังคงนำหลักพระพุทธศาสนาเป็นหลักการสูงสุด โดยจะกล่าวคำอาราธนาศีลก่อนทุกครั้งที่จะทำพิธีกรรมครูธรรม 9 โกฎิ มีทั้งไสยศาสตร์และคาถาอาคม โดยมีลูกศิษย์ซึ่งเดินทางมาจากพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ เพื่อเข้าพบให้เดวดวงและทำพิธีเปิดดวงเศรษฐกิจกันจำนวนมากทุกวัน ทั้งนี้พิธีกรรมที่ทำเป็นความเชื่อส่วนบุคคล และผู้ที่เข้าร่วมพิธีต่างเต็มใจ หากแต่ว่าคนที่มาได้ถูกพบว่าป่วยจากโรคทางกาย ก็ใช้วิธีการรักษาแบบนำเอาธรรมะเข้าไปรักษา ก็เป็นการผสมผสานกันระหว่างพระพุทธศาสนาและธรรมฤๅษี โดยมีหลักว่า เชื่อก็มาหา ไม่เชื่อก็ไม่ต้องมา ไม่ได้บังคับ โลกนี้มี 2 ส่วน คือ มีดกับสว่าน ดำกับขาว (ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 41 การจัดวางปูถื่นารอทและเศียรปูถื่นอื่นๆ อีก 17 เศียรอีกห้อง
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 25 เมษายน 2566)

จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ไปยังสำนักฤๅษีคัมภีร์ ณ อาศรมพระมหารามณีครุธรรม 9 โกฏิ ในช่วงเดือนเมษายน พ.ศ. 2566 พบว่า สำนักฤๅษีหลังเก่าได้ถูกรื้อและปรับปรุงใหม่ จากการได้สอบถามประเด็นดังกล่าว ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา ได้กล่าวว่า ในช่วงปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2565 ได้ทำการรื้อศาลาหลังเก่าที่ใช้อยู่มาหลายปีมานานนับได้กว่า 20 ปี เพื่อสร้างศาลาและที่รับลูกศิษย์หลังใหม่ ชื่อว่าศาลาหอคำทิพย์อาสน์ ซึ่งได้สร้างเสร็จในวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2566 ที่ผ่านมา เหตุที่สร้างศาลาหลังใหม่ก็เพื่อให้ผู้คนที่มาพบท่าน ได้มีพื้นที่สะดวกสบายมากขึ้น ไม่แออัด (ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา, 2566 : สัมภาษณ์)

มีข้อสังเกตสำคัญที่ผู้วิจัยสังเกตเห็น ก็คือ ศาลาหอคำทิพย์อาสน์หลังใหม่ที่สร้างขึ้น ไม่มีการจัดวางองค์พระประธานไว้เช่นเดิม จะมีก็เพียงเศียรของปูถื่นจัดวางไว้ทั้งหมด 17 เศียร โดยมีเศียรของปูถื่นารอทจัดวางไว้สูงสุด แล้วจึงได้จัดวางเศียรฤๅษีแต่ละเศียรไว้ในระดับเดียวกันทั้งหมด ในชั้นถัดลงมาเป็นการจัดวางเศียรของพระสังข์เงาะหน้าทอง ชั้นล่างสุดเป็นจัดวางที่นั่งของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา

5) สำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) วัดเครือวัลย์สุทธาวาส ในจังหวัดมหาสารคาม

พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) ผู้เป็นเจ้านำนักฤๅษี ณ สำนักฤๅษี วัดเครือวัลย์สุทธาวาส ได้กล่าวถึงการจัดวางโต๊ะหมู่บูชากับฤๅษีเป็นไปแบบผสมผสานไว้ว่า ในการจัดวางโต๊ะหมู่บูชาในสำนักฤๅษีของท่าน เป็นการแยกออกจากองค์พระประธานในอุโบสถและออกจากศาลาการเปรียญ เป็นการจัดวางไว้ที่สำนักฤๅษีของท่านเอง มีการจัดวางองค์พระประธานองค์ใหญ่ สีเขียวหยก ตั้งไว้อันดับที่สูงที่สุด และมีพระพุทธรูปองค์เล็กจัดวางต่ำลงมา 10 องค์ ด้านซ้ายและขวามือ มีพานบายศรีและองค์พญานาค 2 ตน มีเทียนขนาดใหญ่ 2 แท่งใหญ่ มีการจัดวางเครื่อง

สักการบูชา เทียน ธูป และดอกไม้ ตามลำดับ นอกจากนั้น ยังได้ผสมผสานที่นั่งไว้ด้านหน้าโต๊ะหมู่บูชาด้วย สำหรับต้อนรับลูกศิษย์ที่ได้เข้ามาปรึกษาปัญหาชีวิตต่างๆ มีรูปภาพครูบาอาจารย์ ตาลปัตร โองน้ามนต์ และบาตรสำหรับทำน้ามนต์

ภาพที่ 42 การจัดวางโต๊ะหมู่บูชากับพุทฺธิ์ สำนักพุทฺธิ์พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์)
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2566)

ในประเด็นของเศียรพุทฺธิ์หรือรูปปั้นพุทฺธิ์ พระอาจารย์เรืองศักดิ์ ได้เล่าให้ฟังว่า เศียรของพุทฺธิ์ 8 เศียร ได้แยกจากโต๊ะหมู่บูชาไปจัดวางไว้ในห้องพักของพระอาจารย์ แต่ก็ยังมีพระประธานที่จัดวางไว้สูงสุดโดยถือพระพุทฺธศาสนาเป็นหลักใหญ่ จึงได้จัดวางเศียรของพุทฺธิ์ 8 เศียรเป็นลำดับต่ำลงมา เศียรพุทฺธิ์เหล่านี้ได้รับมาช่วงที่ได้ไปเรียนวิชาการธรรมพุทฺธิ์กับหลวงปู่พรหมมา วัดสวนหินผานางคอย ในจังหวัดอุบลราชธานี เป็นพระเกจิอาจารย์ เป็นครูบาอาจารย์ ซึ่งเป็นพระปฏิบัติปฏิบัติชอบ ท่านได้มอบเศียรพ่อแก่หรือพุทฺธิ์นั้นให้ ท่านจะเป็นผู้เลือกเจ้าของ หากมีวาสนาสัมพันธ์กับพ่อแก่ในอดีตชาติเมื่อเวลากาลอันสมควร บุญวาสนาก็จะปรากฏและจะนำพาให้เจ้าของมีใจปรารถนาจะได้ครอบครองบูชาเศียรของพ่อแก่พุทฺธิ์นารออย่างแน่นอน เมื่อครูบาอาจารย์ได้กล่าวไว้อย่างนั้น จึงได้เริ่มเรียนวิชาการธรรมพุทฺธิ์กับท่านจนสำเร็จวิชาเป็นเวลาถึง 2 ปี หลวงปู่พรหมมาจึงได้มอบเศียรพุทฺธิ์นารอให้มา 1 เศียร จากนั้นก็ได้เดินทางกลับมาที่วัด เมื่อมีลูกศิษย์มากขึ้นลูกศิษย์จึงนำเศียรพุทฺธิ์มาทำพิธีให้ และบางคนก็มอบเศียรพุทฺธิ์ให้เพื่อเป็นการถวายความนับถือ จึงเริ่มมีเศียรที่ลูกศิษย์นำมาถวายเรื่อยๆ จนมีถึง 8 เศียรตามที่เห็น แต่ที่หน้ากุฏิของอาจารย์ก็มีรูปปั้นพุทฺธิ์ผู้เป็นครูบาอาจารย์ให้ได้กราบไหว้หรือบนบานกับท่านได้ (พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์), 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 43 รูปปั้นฤๅษีผู้เป็นครูบาอาจารย์ให้ได้กราบไหว้หรือบนบาน
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2566)

มีประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นได้ ก็คือ สำนักฤๅษีของพระอาจารย์เรื่องเรื่อง จะไม่ให้ถ่ายภาพเศียรของปู่ฤๅษี 8 เศียร ที่ได้จัดวางไว้ในห้องพักส่วนตัวของท่าน ท่านได้อธิบายว่า เป็นความต้องการของเศียรของปู่ฤๅษี 8 เศียร ที่ไม่ต้องการให้ใครเห็น จนกว่าจะถึงวันทำพิธีวันไหว้ครู ครบครุประจำปีเท่านั้น จึงจะนำเศียรปู่ฤๅษี 8 เศียรออกมาให้ลูกศิษย์และประชาชนทั่วไปได้เห็นใน พิธีกรรมดังกล่าว

อีสานยุคใหม่ เป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างไปจากยุคเก่าๆ มาก คือพื้นที่ของอีสาน จากมีป่า ก็ถูกพัฒนาให้เป็นหมู่บ้านและเป็นเมือง มีมหาวิทยาลัยที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อรองรับให้เป็นแหล่ง ให้การศึกษาของคนอีสาน และทางเข้าหมู่บ้านและเข้าเมือง ก็ถูกพัฒนาให้เป็นถนนหนทางที่เดินทางไป มาได้สะดวกมาก อีกทั้งคนอีสานก็พัฒนาตนตามยุคสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลง มาใช้การสื่อสารแนว สมัยใหม่กัน เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์ ยูทูบ ทำให้หนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ถูกลดบทบาทของการทำหน้าที่ สื่อสารให้แก่คนอีสานได้รับรู้ข่าวสารลงไป ฤๅษีที่ปรากฏในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ก็เช่นกัน ต้อง ปรับตัวเพื่อให้ตัวเองอยู่รอดและสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมอีสานเช่นที่กล่าวมาได้ และจากที่กล่าว แล้วข้างต้น ก็ทำให้เห็นได้ว่า ฤๅษีในอีสานยุคใหม่ปรับตัวเอง จากในอดีตโบราณ เคยอยู่ในป่าหรือใน ถ้ำ ก็มาสร้างสำนักฤๅษีอยู่ในชุมชน ซึ่งมีวัดของพระพุทธศาสนาตั้งอยู่และมีพระสงฆ์เป็นผู้นำด้านจิต วิญญาณของชาวพุทธเป็นหลักใหญ่ จากนั้นก็มีการปรับตัวของการนำเสนอตัวตนและลัทธิฤๅษี ของตนๆใน 4 รูปแบบหรือลักษณะสำคัญ คือ 1) การยอมรับ 2) การปฏิเสธ 3) การต่อรอง และ 4) การผสมผสาน ซึ่งในรูปแบบหรือลักษณะข้อที่ 4 นี้เอง ทำให้เกิดปรับตัวโดยการที่ฤๅษีแสดงความเป็น ฤๅษีแห่งตนให้ปรากฏพร้อมกับลัทธิฤๅษีของตนๆ ในแบบผสมผสานเข้ากับหลักพระพุทธศาสนา จนลัทธิฤๅษีในสังคมอีสานสมัยใหม่มีลักษณะเป็นแบบ “ฤๅษีผสมพุทธ” หรือ “พุทธผสมฤๅษี” อันเห็น ได้ชัดจากเจ้าสำนักฤๅษีได้แสดงการผสมผสานลัทธิฤๅษีเข้ากับหลักพระพุทธศาสนา เช่น การจัดตั้งโต๊ะ หมูบูชาดังที่กล่าวมาแล้วเป็นต้น แต่ก็มีใช้การปรับตัวเท่านั้นที่ฤๅษีในบริบทสังคมบริบทอีสานสมัยใหม่

ได้แสดงปรากฏการณ์ฤกษ์และลัทธิฤกษ์ให้เห็นได้ ฤกษ์ยังมีการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์แห่งตนว่าเป็นใครและเป็นอย่างไรด้วย ซึ่งผู้วิจัยจึงได้กล่าวประมวลให้เห็นในหัวข้อต่อไป

6.2 การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤกษ์ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

ฤกษ์ในสมัยก่อนพุทธกาลแสดงอัตลักษณ์ให้เห็นผ่านคัมภีร์พระเวทว่า เป็นผู้แต่งโคลกคาถาในคัมภีร์ฤคเวทหรือผู้เห็นมนตร์หรือความจริง เป็นผู้ถือบวชหรือนักบวชพวกหนึ่งที่สละบ้านเรือนออกไปบำเพ็ญพรตแสวงหาคุณธรรมและความสงบตามสถานที่ต่าง ๆ ในป่าเขาหรือถ้ำ โดยฤกษ์ก็จะมีทั้งฤกษ์ผู้ชาย (ฤกษ์) และฤกษ์ผู้หญิง (ฤกษ์ิกา) มีทั้งผู้ที่แต่งงานและยังไม่แต่งงาน ฤกษ์มีอัตลักษณ์ให้เห็นว่า เป็นผู้บำเพ็ญพรตอยู่ในป่าและเป็นบูรพาจารย์ ในอัมพวันสูตร พระสูตรต้นตปิฎก ได้กล่าวถึงพราหมณ์ฤกษ์ 10 ท่านว่าเป็นบูรพาจารย์หรือศาสดา ฤกษ์หรือดาบสในคัมภีร์พระพุทธานุศาสนามีลักษณะว่าเป็นอาจารย์หรือท่านผู้รู้เกี่ยวกับตำรามหาบุรุษลักษณะพยากรณ์ศาสตร์ เป็นผู้มีความพูดคำดีคำชั่วที่พูดคำไหนเป็นอย่างนั้น เป็นกฤษณะหรือที่ปรึกษาในกิจการหรืองานเมืองของกษัตริย์ และเป็นผู้มีเมตตาและช่วยเหลือมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยาก ซึ่งอัตลักษณ์ดังที่กล่าวแล้วนี้เป็น การประดิษฐ์สร้างตามอำนาจและบทบาทของฤกษ์ทั้งหลาย ฤกษ์ในยุคต่อมา ได้เข้ามาในสังคมไทยพร้อมกับการเข้ามาของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา และแสดงอัตลักษณ์ฤกษ์ให้เห็นเป็นตำนานเรื่องเล่าว่า ฤกษ์ได้แสดงปาฏิหาริย์ในฤทธิ์เดชแห่งตนและความรู้ในสรรพวิชา จนเกิดการยอมรับ การมีอยู่ของฤกษ์ของสังคมไทยและสังคมอีสานขึ้นในรูปของการเป็นตำนานเรื่องเล่าถึงปรากฏการณ์ฤกษ์ผ่านตำนานการสร้างเมือง บันทึกลานเงินลานทอง วรรณคดีไทย นิทานชาดก และนิทานพื้นบ้านของไทย เมื่อมีคนยอมรับในการมีอยู่จริงฤกษ์ตามตำนานเรื่องเล่า ก็จะมีการสร้างอัตลักษณ์ฤกษ์ใหม่ๆ ว่า เป็นผู้สร้างวัตถุมงคลต่างๆ ที่ขลังและศักดิ์สิทธิ์จากवानและปลุกเสกด้วยคาถาอาคม มีการสร้างอัตลักษณ์ฤกษ์ว่าเป็นฤกษ์เนรมิตที่ปรากฏแก่พระอัฐมทำให้ได้เรียนรู้วิชาธรรมฤกษ์ มีอัตลักษณ์ฤกษ์เป็นรูปฤกษ์ในพระเครื่องพระบูชาฤกษ์และมีการสร้างอัตลักษณ์ฤกษ์ว่าเป็นผู้ฤกษ์ผู้ยิ่งใหญ่ที่ต้องเอ่ยถึงชื่อพวกท่านและเชิญให้มาในพิธีบวงสรวงและขอให้ช่วยชัยให้พร หากวิเคราะห์อัตลักษณ์ฤกษ์ว่าเป็นการประดิษฐ์สร้าง โดยการอ้างตำนานเรื่องเล่าและการอ้างครูบาอาจารย์ฤกษ์ตามที่เรียนวิชาธรรมฤกษ์มา จนฤกษ์มาปรากฏตัวตนจริงว่าเป็นผู้แสดงฤทธิ์ได้ผ่านการปฏิบัติสมาธิและได้ผ่านผ่านโยคสูตรที่ได้เรียนมาจากอินเดีย ผ่านมโหทธิพลการใช้สือ จนทำให้เกิดปรากฏการณ์ฤกษ์ที่นัดหมายมาประชุมกันในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งแสดงอัตลักษณ์ให้เห็นว่า ฤกษ์มีตัวตนจริงตามประวัติศาสตร์ในอดีตและปรากฏตัวตนจริงในการประชุมกัน จนกระทั่งเกิดสำนักฤกษ์และเจ้าสำนักฤกษ์ในจังหวัดมหาสารคามขึ้นไม่น้อยกว่า 5 สำนักในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ซึ่งอัตลักษณ์ฤกษ์ในภาวะสังคมใหม่ของอีสาน มิได้เป็นอย่างในสมัยโบราณ แต่ว่าเป็นการผนวกรวมร่างกับความเชื่อฤกษ์กับเจ้าสำนักไสยเวทย์ จึงประดิษฐ์สร้างตัวตนเป็นฤกษ์ หมอธรรม หรือหมอผี ผ่านการเรียนรู้วิชาธรรมฤกษ์กับครูบาอาจารย์ฤกษ์ ซึ่งจะมีการฝากตัวเป็นลูกศิษย์ฤกษ์และการครอบครูให้ครูบาอาจารย์ รวมการแสดงบทบาททางของฤกษ์ให้เป็นที่ยอมรับกันในสังคม การบวชเป็นฤกษ์และแสดงอัตลักษณ์ฤกษ์ในจังหวัดมหาสารคามเห็นได้ 2 แบบ คือ ฤกษ์ฆราวาส ซึ่งดำรงเพศเป็นฆราวาส ซึ่งมีทั้งแต่งงานและไม่แต่งงาน และ พระสงฆ์สายฤกษ์ ซึ่งเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เรียนวิชาธรรมฤกษ์กับครูบาอาจารย์ฤกษ์ จึงดำรงเพศทั้งเป็นพระสงฆ์และฤกษ์ในเวลาเดียวกัน ซึ่งในประเด็นที่น่าเสนอข้างต้นพอให้มองเห็นอย่างสรุปๆ ผู้วิจัยได้นำเสนอเนื้อหา

อย่างละเอียดในบทที่ 4 (ความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีในคัมภีร์พระเวทและคัมภีร์พระไตรปิฎก) และบทที่ 5 (ปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมไทยและสังคมอีสานในอดีตถึงสมัยใหม่) แล้ว

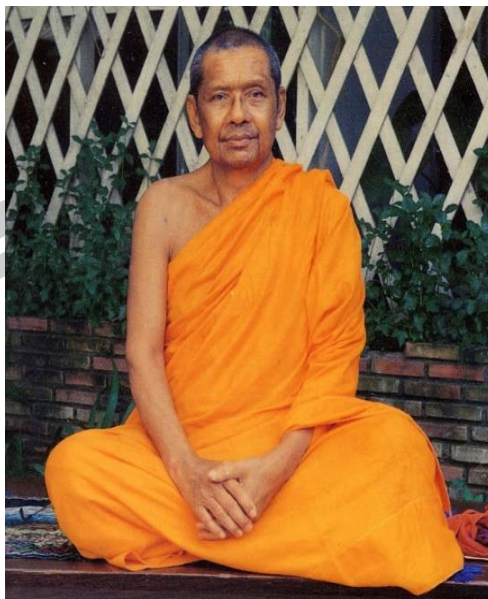
การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ มีความเป็นไปได้สอดคล้องกับพื้นฐานความเชื่อและความคาดหวัง ที่ซึ่งเกิดจากความไม่มั่นคงของผู้คนในสังคมอีสานในการดำเนินชีวิตประจำวันของตนๆ ถือว่าเป็นอีกเอกลักษณ์ที่สำคัญหนึ่งเช่นกันในอีสานสมัยใหม่ ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้คนจำนวนมากในสังคมอีสานสมัยใหม่ เกิดความสนใจและเข้ามาเลื่อมใสศรัทธาต่อฤๅษีและลัทธิฤๅษีที่ปรากฏในชุมชนแบบเป็นตัวเป็นตนจริงหรือเป็นสำนักฤๅษีที่เจ้าสำนักฤๅษีเป็นผู้นำทางความเชื่อ การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ที่จะกล่าวถึงในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาวิจัยถึงการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของเจ้าสำนักฤๅษี 5 สำนักในจังหวัดมหาสารคาม ใน 6 ประเด็นหลัก คือ 1) อัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะผู้แต่งกายเหมือนกับอัตลักษณ์ของครูบาอาจารย์ 2) อัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะผู้สืบทอดวิชาธรรมฤๅษีและพิธีกรรมจากครูบาอาจารย์ 3) อัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะผู้ผลิตวัตถุมงคลให้เป็นสินค้า 4) อัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ 5) อัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะที่ปรึกษา 6) อัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะนักพัฒนาสังคม ดังมีรายละเอียด ดังนี้

6.2.1 อัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะผู้แต่งกายเหมือนกับอัตลักษณ์ครูบาอาจารย์

ฤๅษีแต่ละสำนักตามที่ปรากฏในสังคมอีสานสมัยใหม่ มีการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ด้านการแต่งกายเหมือนกับอัตลักษณ์ของครูบาอาจารย์ของตนเอง โดยมีการนุ่งห่มด้วยเครื่องแต่งกายเป็นการเฉพาะตามเจ้าสำนักฤๅษีแต่ละสำนัก ชุดที่สำนักฤๅษีแต่ละสำนักได้นุ่งห่มนั้น ส่วนใหญ่มักทำจากผ้าฝ้ายย้อมด้วยสีที่แตกต่างกัน เช่น สีกรักแดง กรักน้ำตาล สีกรมธาตุ และมักมีอุปกรณ์อื่นๆ ที่ใช้ประกอบเครื่องนุ่งห่มแห่งตนด้วย เช่น ห้อยลูกประคำ ถือไม้เท้า ผ้าเปี่ยงบาหรือผ้าคลุมไหล่ การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ด้านการแต่งกายของฤๅษีเช่นนี้ ปรากฏพบเห็นได้ทั่วไปในแต่ละเจ้าสำนักฤๅษีในจังหวัดมหาสารคาม ดังนี้

1) สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ บ้านโนนทอง ในจังหวัดมหาสารคาม

สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ เป็นสำนักฤๅษีแบบ “ฤๅษีผสมพุทธ” หรือ “พุทธผสมฤๅษี” พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร เป็นเจ้าสำนักฤๅษีอยู่ ณ สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ และเป็นที่ปรึกษาศูนย์ปฏิบัติธรรมประจำตำบลดอนหวาน ในจังหวัดมหาสารคาม เจ้าสำนักฤๅษีนี้มีฉายานามว่า “หลวงปู่ฤๅษีลิงใหญ่พ่อกา” การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีของท่านได้ถูกสะท้อนให้เห็นไว้ว่า สำนักฤๅษีของท่านสืบความเป็นพระสงฆ์สายฤๅษี ถือการบำเพ็ญตบะเหมือนฤๅษี คือผู้ที่ไม่ยึดติดหรือเกาะเกี่ยวในสิ่งที่ไม่ใช่หรือผู้ไม่ยอมอะไรอีกต่อไปแล้ว ท่านได้เดินทางไปประเทศศรีลังกาและไปถือบวชกับอุปัชฌาย์ที่เป็นพ่อแม่ครูบาอาจารย์ฤๅษีจริงๆ ได้ร่ำเรียนวิชามาหลายสาย จนได้กลับมาอยู่ในประเทศไทย พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ของท่าน ก็คือท่านภาณุโก หลวงพ่อฤๅษีลิงดำ ผู้มีชื่อเสียงในด้านการบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานและวิชามโนมยิทธิ (ฤทธิ์ทางใจ) ศิษย์เอกของหลวงพ่อบาน วัดบางนมโค เป็นพระอาจารย์ชื่อก้องด้านวิปัสสนาที่ได้ศึกษาตระกูลลิงและได้สืบทอดลูกหลาน เพื่อไปสร้างวัดวาอารามและช่วยพระพุทธรักษาต่อไป (พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 44 หลวงปู่ฤๅษีสิงดำ ผู้เป็นครูบาอาจารย์
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2566)

นอกจากนี้ ก่อนที่พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร (หลวงปู่ฤๅษีสิงใหญ่ณพเก้า) จะมาบวชเป็นพระภิกษุในจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น ท่านมีความเกี่ยวพันกับพระครูสุทธธานาคราช ดังที่จะได้เล่าตามความเป็นมาการบวชเป็นฤๅษี ดังนี้ (พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร, 2566 : สัมภาษณ์)

1) พระครูสุทธธานาคราช ก็คือพระอนุชาหรือน้องชายสุทธธานาคราช แห่งเมืองคำชะโนด มีประวัติบันทึกไว้ที่อำเภอพนมพิสัย จังหวัดหนองคายว่า พระครูสุทธธานาคราชเป็นผู้ปกครองอยู่ที่นครคำพิ ซึ่งอยู่ระหว่างห้วยหลวงบ้านดงคำพิ ในปี พ.ศ. 2549 ขณะนั้นพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร ซึ่งยังเป็นนักพรตฤๅษีอยู่และยังไม่ได้บวชเป็นพระ ได้อยู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ช่วงนั้นเป็นวันใกล้ออกพรรษา บรรดาศิษยานุศิษย์ทั้งหลายได้เชิญให้ไปปลุกเสกจุฑามารามเทพที่จังหวัดหนองคาย ได้ตั้งพิธีอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำโขง อำเภอรัตนวาปี ซึ่งมีผู้คนไปชมบั้งไฟพญานาคมากที่สุด เพราะวันนั้นเป็นวันขึ้น 15 เดือน 11 ปี พ.ศ. 2549 มีงานไหลเรือไฟ ผู้คนได้มาคอยชมบั้งไฟพญานาคอยู่ การทำพิธีปลุกเสกจะต้องนั่งเรือไปในแม่น้ำโขง ขณะนั่งบริกรรมคาถาอยู่นั้น ก็ได้มีช่วงที่ลืมหืมตาขึ้นมาดู ก็ได้เห็นบั้งไฟพญานาคพุ่งขึ้นมามากมายหลายดวง และข้างๆ เรือที่นั่งปลุกเสกนั้นก็ยังมีดวงหนึ่งเป็นลูกไฟสีแดงอมชมพู ขนาดเท่ากับผลส้มพุ่งขึ้นมาต่อหน้าและใกล้มาก จากนั้นท่านก็ได้ยื่นมือขวาเข้าไปจับกำลูกไฟไว้ ลูกไฟก็ละลายหายไป ไม่มีความรู้สึกอะไร ไม่มีกลิ่น ไม่มีเสียง ไม่มีความร้อน ไม่มีคามเย็น แต่มีความรู้สึกได้ว่า ท่านได้จับจริงๆ ซึ่งเมื่อตกลงเวลากลางคืน ท่านได้นอนอยู่ที่ริมฝั่งโขงแม่น้ำอยู่ได้ริมไม้ขนาดใหญ่ และเมื่อหลับไป ก็นิมิตเห็นชายคนหนึ่งแต่งตัวแบบผ้าฝ้ายธรรมดา สีแบบผ้าพื้นเมืองเหมือนกับชาวบ้านทั่วไป ท่านได้ถามชายคนนั้นว่า อายุเท่าไรแล้ว ก็ได้คำตอบว่า อายุ 40-50 ปี ชายคนนั้นก็เอ่ยถามกลับมาว่า “ท่านช่วยอะไรเราหน่อยได้ไหม?” จึงได้ตอบกลับไปได้ว่า “จะให้เราช่วยอะไร” ชายคนนั้นก็ตอบกลับมาว่า “บวชพระให้หน่อยได้ไหม?” จึงตอบกลับไปได้ว่า “ไม่ได้หรอก เพราะเราบวชเป็นฤๅษีมานานหลายสิบปีแล้ว เราบวชพระไม่ได้หรอก” จากนั้นก็ตื่นขึ้นมา

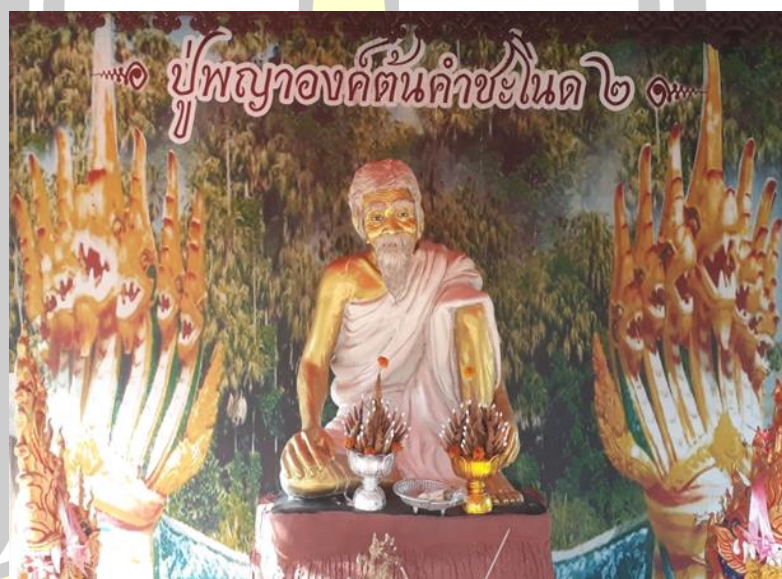
2) คืนที่ 2 พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสารโ ภีร์กลับและได้ฝันเป็นนิมิตอีก โดยเห็นผู้ชายคนนั้นมาหาอีกและได้บอกอีกว่า “ท่านบวชให้เราได้อีกไหม?” ก็ยังตอบกลับไปเช่นเดิม “บวชไม่ได้หรอก เพราะเราบวชเป็นฤๅษีมานานแล้ว” ชายคนนั้นก็ตอบกลับมาว่า “ถ้าท่านไม่บวชให้ ก็จะหนาวตาย” แล้วจึงได้ถามชายคนนั้นว่า ชื่ออะไร ชายคนนั้นก็ตอบมาว่า “เราชื่อศรีสุทธา” จึงได้ถามท่านอีกว่า “อยู่ที่ไหน” ชายคนนั้นก็ชี้ไปที่แม่น้ำโขง “เราอยู่ที่นี่ เราเป็นพญานาค” ชายคนนั้นก็ยังได้พูดซ้ำอีกว่า “ถ้าไม่บวช จะให้หนาวตาย” จึงได้ถามชายคนนั้นกลับไปว่า “แล้วจะให้บวชเพื่ออะไร บวชแล้วได้อะไร” ชายคนนั้นก็ตอบว่า “บวชเพื่อให้เป็นตัวแทนของเรา ตามหาเครื่องญาติของเรา ตามหาภรรยาของเรา ชื่อว่า ศรีจันทร์สุดาทิพย์” จากนั้นก็ตกใจตื่นขึ้นมา จึงได้ท่องชื่อทั้งสองไว้ว่า คือศรีสุทธากับศรีจันทร์สุดาทิพย์ ซึ่งกลัวว่าจะลืมไปก่อน จากนั้นก็เริ่มมีความรู้สึกหนาวและหนาวขึ้นเรื่อยๆ ถึงช่วงเช้ามา ท่านก็ได้เตรียมเดินทางกลับไปนครศรีธรรมราช ลูกศิษย์ก็พยายามพาขึ้นรถกลับ และช่วงเดินทางมานั้น ก็เริ่มรู้ความรู้สึกเบลอๆ ไม่ค่อยรู้สึกตัว เมื่อเดินทางมาถึงกลางทางที่ไหนไม่รู้ ก็บอกให้รถเลี้ยวกลับไป และบอกให้จอด เมื่อลงจากรถได้ ท่านก็บอกกับลูกศิษย์ว่า “ของที่มีอยู่ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ทรัพย์สินต่างๆ ที่มีอยู่ให้นำไปแบ่งกัน เราจะไม่เอาอะไรเลย” จึงมีเพียงผ้าห่มผืนเดียวกับชุดฤๅษี เมื่อมาถึงทางแยก ก็เดินแบบรู้สึกตัวบ้าง ไม่รู้สึกตัวบ้าง เดินไปเรื่อยๆ ระยะทางก็ไกลขึ้นเรื่อยๆ จนไปถึงสถานที่แห่งหนึ่ง เหมือนกับลานหิน ก็ได้ไปนั่งห่มผ้าหนาวมาก จากนั้นก็กลับไป และเมื่อกลับไป ก็ฝันเห็นชายคนนั้นมาหาอีกและก็พูดซ้ำคำเดิมว่า “ท่านจะบวชไหม ถ้าไม่บวช จะให้หนาวตาย” ก็ตอบกลับไปว่า “จะไม่บวช ยังไงก็ไม่บวช ถ้าไปบวชแล้วจะอยู่อย่างไร เพราะเราไม่เคยเป็นสงฆ์ แล้วจะเอาผ้าไตรที่ไหนมาบวช” ก็ได้นอนอยู่ที่ริมห้วยชายป่า จนมีคนมาพบและคนที่พบนั้นก็เรียกท่านว่า “เสื่อๆ” ก็ได้ไปบอกกับเจ้าอาวาสวัดใกล้เคียง คือวัดดงคำพิ เจ้าอาวาสก็ได้มาดูว่า “ไม่ใช่เสื่อ นี่แหละคน แต่เป็นฤๅษี” จึงได้เดินทางไปที่วัด เจ้าอาวาสกับฤๅษีก็ได้พูดคุยกันและก็ยังมีการหนาวมาก แดดออกร้อนอย่างไรก็ยังหนาวๆ อยู่ดี

3) พระภิกษุสามเณรในวัดได้ช่วยกันก่อไฟให้พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสารโ ภีร์ ท่านก็ยังหนาวเหมือนกับจะเอาชีวิตไม่รอด เมื่อตกตอนกลางคืน ก็มีชายคนเหล่านั้นมาอีกและก็ถามเช่นเดิมอีกว่า “จะบวชไหม ถ้าไม่มาบวช จะหนาวตาย” จึงตอบกลับไปว่า “จะให้บวช จะเอาเครื่องบวชที่ไหน” ชายคนนั้นก็ตอบกลับว่า “เครื่องบวชจะได้ทุกอย่าง แล้วจะพาไปดูทรัพย์สินและสิ่งของว่านี่เป็นเมืองของท่าน อยากให้เป็นตัวแทนไปบูรณะกลับคืนมาเช่นเดิม ให้เป็นตัวแทนตามหาเครื่องญาติและบริวาร” ในที่สุดก็ตัดสินใจรับปากว่า “จะบวชให้” เมื่อพอรุ่งเช้า ก็รู้สึกเบาและไม่ค่อยหนาว ก็ได้เดินทางไปศาล ซึ่งเจ้าอาวาสได้พาเดินไป เมื่อไปถึง ก็ได้เห็นชุดบวชครบทุกอย่าง จึงรู้สึกแปลกใจเป็นอย่างมากว่า เครื่องบวชมาได้อย่างไร แต่ก็ไม่ได้ใช้เครื่องบวชเหล่านั้น แต่เจ้าอาวาสได้นำเครื่องบวชในวัดมาบวชให้ อาการหนาวก็ไม่มีอีกเลย เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในการบวชนั้น ก็มีพยานเป็นเจ้าอาวาสวัดคำพิ และอีกท่านหนึ่ง ก็คือหลวงพ่อมิตร สำหรับชุดบวชนั้นภายหลังได้สืบทราบจากชาวบ้านว่า ชุดบวชได้มีคนทรงนำมาจากบ้านหนองสองห้อง จังหวัดหนองคาย โดยนำชุดบวชมาวางไว้แล้วได้พูดกับชาวบ้านแถวนั้นว่า “จะมีคนมาบวช” ทุกวันนี้ชุดบวชนั้นก็ยังเก็บไว้ที่สำนักปฏิบัติธรรมพุทธยันต์ ยังไม่ได้ใช้ ชุดผ้าไหมก็มี

จากที่กล่าวข้างต้นแล้วนั้น จะเห็นได้ว่า พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสารโ ภีร์ ก่อนที่จะมาบวชเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้น ท่านได้เป็นฤๅษีมาก่อนและได้ไปเรียนวิชาธรรมฤๅษีกับครูบา

อาจารย์ที่เป็นฤๅษีจริงๆ ในประเทศศรีลังกา จากนั้นจึงได้เดินทางกลับมายังประเทศไทย และได้มาตั้งสำนักฤๅษีอยู่ที่จังหวัดนครศรีธรรมราชและอยู่เป็นฤๅษีมาเป็นสิบๆ ปี หลังจากนั้น ปรากฏการณ์พญานาคทำให้ท่าน จากเป็นฤๅษีแล้ว ได้มาบวชเป็นพระสงฆ์ คือพญาศรีสุทธานาคราชต้องการให้ท่านบวชเป็นพระสงฆ์ เพื่อเป็นตัวแทนไปบูรณะวัดวาอาราม ช่วยพระพุทธรูป และเป็นตัวแทนตามหาเครือญาติและบริวาร และจากการบวชนั้น ท่านก็ได้ตามหาเครือญาติบริวารของพญาศรีสุทธานาคราชให้ ต่อมาพญาสุทธานาคราช ก็สั่งให้พญาศรีสุทธานาคราช มาดูแลแม่น้ำชีและช่วยปกป้องรักษาพระธาตุนาคุณ ซึ่งตั้งอยู่ที่อำเภอนาคุณ จังหวัดมหาสารคาม จึงได้มาสร้างเวียงวังอยู่ที่บ้านโนนทอง ตำบลดอนหว่าน อำเภอกำแพง จังหวัดมหาสารคาม มีต้นชะโนดขึ้นอยู่ถึง 1,800 ต้น

ความเป็นมาของต้นคำชะโนด เป็นเรื่องที่พระครูปลัดนิพนธ์ กิตติสารโร ได้กล่าวไว้ว่า ท่านได้ไปอธิฐานจิตที่คำชะโนด อำเภอบ้านดุง จังหวัดหนองคาย ในแง่ที่ว่า ถ้าเรื่องที่ท่านพบเจ้าปู่ศรีสุทธานาคที่เป็นน้องปู่ศรีสุทโธจริง และเป็นเรื่องจริง ก็ขอให้ปลูกต้นคำชะโนดขึ้นและเจริญรุ่งเรือง จึงได้นำเมล็ดไปหว่าน ต้นชะโนดก็เกิดขึ้น เจริญเติบโต และเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงทุกวันนี้เป็นอย่างที่น่าอัศจรรย์ยิ่ง (พระครูปลัดนิพนธ์ กิตติสารโร, 2566 : สัมภาษณ์)

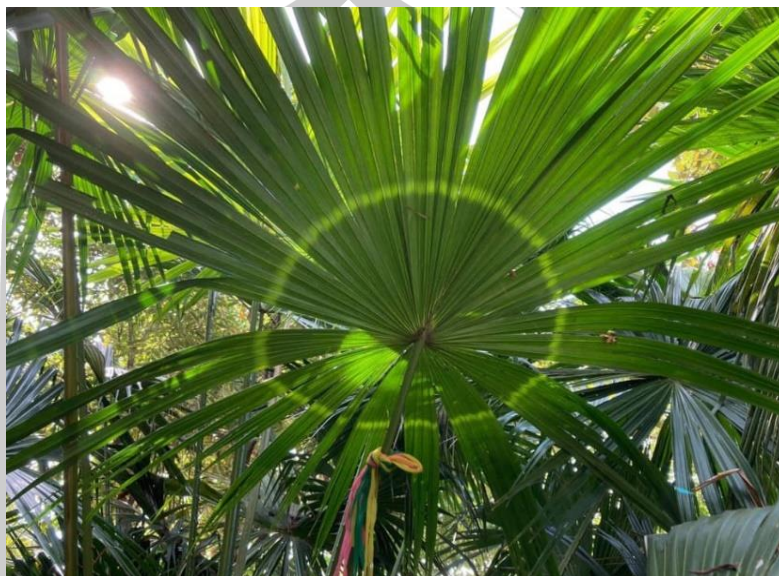

ภาพที่ 45 ปูพญาองค์ต้นคำชะโนด 2 ผู้นำเมล็ดพันธุ์ต้นคำชะโนดลงมาปลูกที่สำนัก

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2565)

ตำนานของต้นคำชะโนดมีผู้นำมาปลูก คือเทวดาชั้นที่ 3 ชื่อว่าปูองค์ต้น เป็นเทวดาที่นำพันธุ์ไม้ชนิดนี้มาจากป่าหิมพานต์ เป็นพันธุ์ไม้ 3 พันธุ์อยู่ในต้นเดียวกัน คือ หมาก ตาล มะพร้าว ปูองค์ต้นได้นำมาปลูก โดยเหาะลงมาไม่ให้เท้าถึงพื้นดิน แต่พอสุดกลืนอายุของมวลดินได้ก็เหยียบถึงพื้นดินจึงเหาะขึ้นสวรรค์ไม่ได้ ท่านใช้เมล็ดพันธุ์แล้วหว่านลงบนพื้นดิน แล้วคอยปกป้องรักษาต้นคำชะโนดนี้ แต่ไม่ได้อาศัยอยู่เหมือนรุกขเทวดา มีเรื่องแปลกที่ว่า ต้นคำชะโนดที่นำมาปลูกนี้เกิดได้อย่างอัศจรรย์ เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2565 เกิดเป็นรอบวงพระอาทิตย์ทรงกลดขึ้นที่

ใบชะโนดและเกิดเป็นวงแสงพระอาทิตย์ตามใบเป็นจำนวนมาก (พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสารโ, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 46 พระอาทิตย์ทรงกลดขึ้นที่ใบชะโนดภายในสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ บ้านโนนทอง
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2565)

การแต่งกายของหลวงปู่ฤๅษีสิงห์ใหญ่ณพเก้าหรือพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสารโ จะแต่งกายเหมือนกับอัตลักษณ์ของหลวงปู่ฤๅษีสิงห์ดำ ผู้เป็นครูบาอาจารย์ของท่านเอง ดังที่ พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสารโ เล่าถึงการแต่งกายของท่าน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความคล้ายคลึงกันกับลักษณะการนุ่งห่มหรือการครองผ้าระหว่างหลวงปู่ฤๅษีสิงห์ดำกับลูกศิษย์ว่า ท่านเป็นสายฤๅษีก็จริง แต่ในการครองผ้าก็จะเป็นการนุ่งห่มแบบครูบาอาจารย์ ที่ท่านก็เป็นสายฤๅษีและนับถือพระพุทธศาสนา หลวงปู่ได้สอนการบวชเป็นพระสงฆ์ว่า เวลาจะห่มจีวร ให้ยึดถือตามพระสงฆ์โบราณ ต้องให้บริการมอยู่เสมอ คนอื่นอาจจะไม่รู้และไม่ทำ แต่ผู้ครองผ้ารู้จึงต้องทำ วิธีครองผ้าไตรจีวรของพระเกจิอาจารย์ในอดีต ที่แม้แต่สามเณรเดินผ่านราวตากผ้า ชักลากจะจับหัวทันที ก็เป็นผ้าที่หลวงปู่ใช้แบบพระสงฆ์ คือ สังฆาฏิ จีวรสบงหรือผ้าถุง สังฆาฏิ คือผ้าที่ปิดจีวรไว้ ผ้า 3 ชนิด เรียกว่าไตรจีวร สังฆาฏิเป็นผ้าที่เอาไว้พาดบ่าหรือใช้เป็นผ้าห่มกันหนาว ผ้าครองคือชุดที่ออกจากโบสถ์ในวันบวช จะมีเพียงชุดเดียวและจะต้องมีผ้าอาสัยด้วยเป็นผ้าที่มีตั้งแต่สองชุดขึ้นไป เพราะหลวงปู่ก็มีผ้าครองมาอย่างพระสงฆ์อย่างนี้ในชีวิตของท่าน ส่วนท่านก็แต่งกายเหมือนกับหลวงปู่ เพราะเป็นพระสงฆ์ จึงเป็นผ้าที่มีสีกรักแดงหรือกรักน้ำตาลที่ทำจากผ้าฝ้ายย้อมด้วยสีที่แตกต่างจากพระสงฆ์ทั่วไป อันนี้เป็นส่วนตัวของแต่ละรูป ปัจจุบันเครื่องนุ่งห่มของพระสงฆ์ได้ถูกกำหนดสี และประกาศให้ใช้ทั่วกันและตรงกัน โดยเป็นแบบฉบับสำหรับพระสงฆ์ที่จะต้องเป็นสีพระราชทานหรือสีพระราชนิยม สีที่ท่านใช้ก็ไม่ได้ขัดข้องอะไร เพียงแต่เมื่อต้องออกงานหรือเข้าร่วมงานพระราชพิธี ก็จะต้องสวมเครื่องแบบสีให้ถูกและให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน (พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสารโ, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 47 การแต่งกายเหมือนกับหลวงปู่ฤๅษีลิงดำ
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2565)

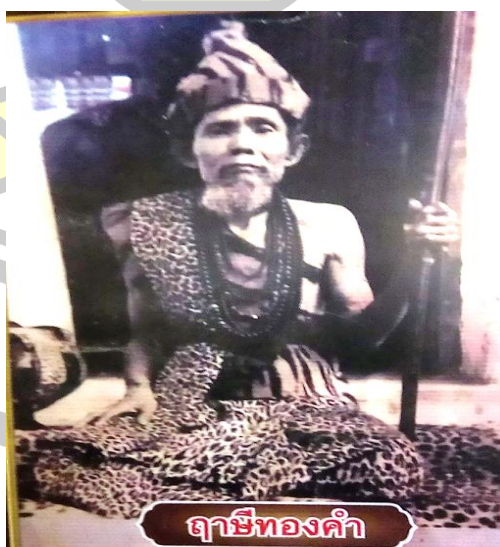
จากที่กล่าวแล้วข้างต้น จึงเห็นได้ว่า ความโดดเด่นของพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร ผู้ได้ฉายาว่า “หลวงปู่ฤๅษีลิงใหญ่พแก้ว” เป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษีผู้ปฏิบัติยึดถือศีล 227 เคร่งครัด ด้วยกายวาจา ใจ ตามแนวพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และถือสัจจะเป็นข้อวัตร ปฏิบัติตามคำสั่งหรือข้อห้ามแห่งลัทธิฤๅษี จึงเป็นที่ศรัทธาของลูกศิษย์ทั้งหลาย เป็นพระสงฆ์ที่มีแต่ให้ และยังเป็นฤๅษีที่มีวัตถุมงคลที่สุดยอด ช่วยเหลือสังคม ช่วยเหลือเด็กนักเรียนที่ยากจน และช่วยเหลือ ชาวบ้าน สถานที่ คือสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชยันตี ในจังหวัดมหาสารคาม ยังมีเมตตาภคินิยามุนีพ แก้ว ฤๅษีตนแรกที่เป็นผู้หญิง ผู้เก่งกล้าในด้านกสิณไฟ ซึ่งเป็นวิชาที่ฤๅษีจะพ่นน้ำแล้วกลายเป็นเปลวเพลิง เป็นการเป่ายันต์เกราะเพชรไล่เคราะห์และไล่ทุกข์โศกโรคภัย สถานที่แห่งนี้ส่งเสริมหลัก พระพุทธศาสนาให้ดำรงได้ มีการให้ผู้ศรัทธามาปฏิบัติธรรมและสวดมนต์ข้ามปีทุกปี ทุกต้นเดือนและ ปลายเดือนในแต่ละเดือน ก็จะมีการปฏิบัติกรรมฐานทุกเดือนตลอดมา

2) สำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง) บ้านตัวสันตีสุข ในจังหวัดมหาสารคาม

สำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำของอาจารย์ทอง เป็นแบบลัทธิ “ฤๅษีผสมพุทธ” ในอัตลักษณ์ ดังที่อาจารย์ทอง ผู้เป็นเจ้าของสำนักฤๅษีอยู่ ณ สำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ ได้แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ฤๅษีของท่านไว้ว่า ท่านได้ร่ำเรียนวิชาธรรมฤๅษีกับครูบาอาจารย์ คือหลวงปู่ฤๅษีทองคำที่ภูเขาควย ซึ่งเป็นป่าสงวนแห่งชาติในแขวงเวียงจันทน์ ประเทศลาว มีเนื้อที่มากกว่า 2,000 ตารางกิโลเมตร อยู่ห่างจาก เวียงจันทน์ออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ระยะทางประมาณ 40 กิโลเมตร เป็นพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยต้นไม้และสัตว์ เป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์และเร้นลับที่น้อยคนจะเข้าไปถึง และได้เรียน วิชาธรรมฤๅษีจากหลวงปู่หมื่น เป็นการศึกษาคัมภีร์มหาพุทธาคมอันเป็นแม่บทของคัมภีร์ปถมัง คัมภีร์ อิทธิเจ คัมภีร์มหาพรหม และคัมภีร์ตรีสิงห์ ซึ่งเป็นพื้นฐานแห่งอำนาจจิตและเป็นพระเกจิอาจารย์ที่ เชี่ยวชาญด้านกัมมัฏฐานและมีวิชาอาคมที่เก่งกล้า จากนั้นก็ได้ไปร่ำเรียนวิชากับหลวงปู่วรพจน์ ซึ่ง ท่านเป็นผู้มีวิชาอาคมขลังมาก ท่านได้เรียนวิชาอาคมมาจาก 5 อาจารย์ด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นวิชาอาคม

ทางด้านเมตตามหานิยม คงกระพันชาตรี แคล้วคลาด มหาอุตฯ ป้องกันขับไล่คุณไสย คุณผี และคุณคน เป็นเวลาถึง 2 ปี ในปี พ.ศ. 2544 จึงได้เดินทางกลับบ้านเกิด คือบ้านตัวสันตสุข ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม จากนั้นจึงได้เปิดสำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำขึ้น โดยเป็นชื่อของครูบาอาจารย์ที่เคารพอย่างสูงยิ่ง การแต่งกายของปู่ฤๅษีทองคำที่เป็นครูบาอาจารย์ของท่านจะแต่งตัวด้วยผ้าครองลายเสือทั้งตัวทุกครั้ง มีลูกประคำแขวนตลอดเวลา โดยท่านจะไม่เคยถอดออกจากกายไป จนถึงมรณภาพ ไร้ผมยาวไม่เคยตัด มีเครายาวที่ไม่เคยตัดหรือโกนออก มีผ้าสังฆาฏิที่พาดบ่าลายเสือ หมวกก็เป็นลายเสือโคร่ง ท่านชอบถือไม้เท้าเป็นประจำ

จากตำนานปู่ฤๅษีทองคำ ซึ่งเดิมเป็นชื่อปู่ฤๅษีกลอยโกฏีในดินแดนลี้ลับแห่งภูเขาควาย ปู่ฤๅษีเชื่อกันว่าท่านได้อาศัยอยู่ที่ภูเขาควายมาตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าองค์แรกของภัทรกัปนี้ และจะรออยู่จนถึงองค์สุดท้าย คือ พระศรีอาริย์เมยโดย ฤๅษีกลอยโกฏี ซึ่งผู้คนในแถบภาคอีสานจะเรียกท่านว่า “ปู่ฤๅษีผ้าลาย” ผู้ซึ่งอยู่ที่ภูเขาควาย ประเทศลาว โดยท่านจะรับเฉพาะลูกศิษย์ที่เป็นเชื้อสายของพระโพธิสัตว์เท่านั้น อย่างเช่น ครูบาคำน้อย วัดภูคำพร้าว อายุ 300 ปี และปู่บุญเหลือ ผู้สร้างศาลาแก้วกู่ จังหวัดหนองคาย ก็เป็นลูกศิษย์ของท่านปู่ฤๅษีผ้าลายนี้เช่นกัน นอกจากนั้น ฤๅษีกลอยโกฏี ยังถูกเชื่อกันว่า ท่านต้องไปร่วมประชุมเพื่อดูแลรักษาประเทศชาติและพระพุทธศาสนา ซึ่งสถานที่จัดประชุมจะอยู่ในวัดแห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่ใกล้ๆ กับวัดพระธาตุพนม ในที่ประชุม นั้น ก็ปรากฏเป็นความเชื่อว่าจะมีหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด หลวงพ่อสดวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และสมเด็จพระพุทธปาพจนจารย์ (โต) พรหมรังษี จะเข้าร่วมประชุมด้วย ภูเขาควายยังเป็นที่เชื่อกันว่า เป็นที่ตั้งของ “ธรรมสภา” ซึ่งธรรมสภานี้จะอยู่ในถ้ำขนาดใหญ่อันลึกลับ เป็นสถานที่ที่ใช้เป็นที่ประชุมของพระผู้ได้อิทธิญาเพื่องานค้าชูรักษาพระพุทธศาสนา จึงมีทั้งพระที่ยังมีชีวิตอยู่และพระที่ละสังขารไปแล้วอยู่จำนวนมาก และยังเชื่อกันว่า พระผู้ได้อิทธิญาที่ละสังขารไปแล้วนั้นๆ ยังสามารถอธิษฐานร่างกายขึ้นมาใหม่ได้ โดยผู้ที่พบเห็นจะสามารถจับมือและพูดคุยด้วยได้ เหมือนกับคนธรรมดาทั่วไป จนไม่สามารถแยกออกได้ว่า ท่านยังมีชีวิตอยู่หรือสิ้นชีวิตไปแล้ว (ฤๅษีอาจารย์ทอง, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 48 การแต่งกายของปู่ฤๅษีทองคำ ผู้เป็นครูบาอาจารย์
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2565)

การแต่งกายของฤษีอาจารย์ทวงจะแต่งกายเหมือนกับอัตลักษณ์ของปู่ฤษีทองคำ ผู้เป็นครูบาอาจารย์ฤษีของท่าน ดังที่ ฤษีอาจารย์ทวง เจ้าสำนักอาศรมปู่ฤษีทองคำ ได้กล่าวสะท้อน ให้ถึงการแต่งกายที่แสดงถึงความคล้ายคลึงกันกับการแต่งกายของปู่ฤษีทองคำไว้ว่า การเป็นฤษีจะ แต่งกายตามการแต่งกายของพ่อแม่ครูบาอาจารย์ ซึ่งได้รับการบอกไว้ตั้งแต่อยู่ที่ภูเขาควายกับพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ โดยถูกบอกไว้เสมอว่า ให้หาลายสีผ้าฝ้ายมาใส่ สีนี้เป็นขิดลายขอ เป็นลายที่ขอ ความทุกข์ ขอความยาก ขอความลำบาก ที่ออกจากทุกข์ทั้งหมด ท่านจะบอกให้ครองลายนี้ จึงได้ ครองลายนี้มานานตั้งแต่ตั้งสำนักฤษีมา ชุดผ้าที่สวมใส่นี้ก็จะใส่เฉพาะขณะทำพิธีกรรมไหว้ครูถือ เป็นแนวทางของปู่ เพื่อให้มาสงเคราะห์พี่น้องญาติธรรม พาลูกศิษย์สวดมนต์ไหว้พระและเป็นผู้ให้ กำลังใจ (ฤษีอาจารย์ทวง, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 49 การแต่งกายเหมือนกับปู่ฤษีทองคำ
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2566)

มีข้อสังเกตสำคัญจากการสัมภาษณ์เจ้าสำนักฤษีอาจารย์ทวง ก็คือว่า การแต่งกายของ ฤษีอาจารย์ทวงนั้น จะมีหลายชุดและหลายสีที่แต่งกายแตกต่างกันไป คือ ใส่ชุดผ้าขาวม้าขาวส้น ไม่ใส่ เสื้อก็มี ชุดลายเสือก็ใส่ ส่วนมากนิยมใส่ในพิธีสำคัญๆ ท่านจะชอบนั่งกับพื้นเสมอกับคนที่มาหาท่าน ไม่ถือตัว เป็นกันเอง พูดครบหมดตลอด พูดเสียงดังฟังชัด พูดตรงไม่อ้อมค้อมแบบตรงประเด็น จะว่า ไพเราะก็ไม่ใช่ จะว่าตะหวาดก็ไม่เชิง การรับประทานอาหาร ก็เป็นอาหารธรรมดาตามที่มีใน ห้องตลาด และที่สำคัญฤษีอาจารย์ทวงจะชอบสูบบุหรี่มาก ในประเด็นนี้ตามที่ได้สัมภาษณ์ท่าน ก็เป็นเพราะวิชาธรรมฤษีอย่างหนึ่ง คือ ท่านจะเลือกสูบบุหรี่หรือเคี้ยวหมาก เลือกเอาอย่างใดอย่าง หนึ่ง ฤษีอาจารย์ทวงจะเลือกที่จะสูบบุหรี่ ถ้าใครแพ้ก้นบุหรี่ก็ควรอยู่ห่างๆ หรือให้อยู่ทางทิศเหนือ ลมที่ควั่นจะไม่ส่งกลิ่นไปหาได้

3) สำนักอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหมานต์) บ้านแสนสุข ในจังหวัดมหาสารคาม

สำนักฤๅจารย์โก มีอัตลักษณ์ฤๅชีเป็นแบบ “ฤๅชีผสมพุทธ” ดังที่ อาจารย์โก (เจ้าน้อยมหมานต์) เจ้าสำนักฤๅจารย์โก (เจ้าน้อยมหมานต์) ได้กล่าวสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ ฤๅชีของท่านไว้ว่า ได้เรียนวิชากับบุคคลที่เป็นครูบาอาจารย์อื่นๆ อีก คือ เรียนวิชากับพระครูสิริชัยสิทธิ์ ผู้ได้สืบทอดพระธรรมพระรัตนตรัย เรียนวิชากับพ่อโฮม หิริณงาม ผู้ได้สืบทอดการเป็นครูนํ้านัจอด กระดุกหัก เรียนวิชากับพ่อคำพอง สิทธิรักษ์ ผู้ได้สืบทอดธรรมเก่าโณฏฐิ เรียนวิชากับพ่อเสถียร อารณ ผู้ได้สืบทอดวิชาพันเป่างูพิษกัด เรียนวิชากับหลวงปู่ทองคำ สุวะโจ ผู้ได้สืบทอดวิชาธรรมโอสถและสมุนไพรต่างๆ เรียนวิชากับพ่อประยูร นางาม ผู้ได้สืบทอดวิชาธรรมบันดาล และเรียนวิชากับ ดร.ภูวนาท มาตบุรม ผู้ได้สืบทอดวิชาหมอธรรมและการรักษาผู้ป่วยด้วยการสอ่ดธรรม เรียนวิชากับ ครูบาอาจารย์ทั้งฆราวาสและพระสงฆ์ ผู้ได้สืบทอดการอ่านอักษรธรรมและบทสูตรต่างๆ เช่น สูตรขวัญ แต่งแก้ สะเดาะเคราะห์ เป็นหมอดู และท่านยังมีความสามารถในการท่องมนต์ธรรมน่อย เป็นอย่างมากอีกด้วย

นอกจากนั้น ในช่วงที่ตั้งสำนักฤๅชี ท่านยังได้รับการสืบทอดวิชาธรรมฤๅชีมาจากครูบา อาจารย์หลายท่าน จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังได้ไปร่ำเรียนวิชาธรรมฤๅชีกับเสือบิน แก้วผง อยู่ที่ บ้านเลิงบัว อำเภอกุสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นฆราวาสจอมขมังเวทย์ผู้ยิ่งใหญ่อีกท่านหนึ่ง ผู้ที่ ต้องจารึกชื่อเอาไว้ในตำนานเสือของเมืองไทย ถือว่าเป็นผู้ใ้รู้วิชาไสยศาสตร์มนตราอาคมและวิชา โหราศาสตร์ ภายใต้ดวงอาทิตย์นี้มีผู้ทรงอาคมอาศัยอยู่ที่ไหน ก็จะดันดันไปฝากตัวเป็นศิษย์เพื่อขอ เรียนวิชาด้วย จึงได้เรียนวิชามาทั้งหมด ทั้งจากพระสงฆ์และฆราวาส ได้เรียนมนตราอาคมจนชำนาญ ชำนาญและแตกฉาน มีเวทมนต์พุทธาคมสูงส่งในด้านคงกระพันชาตรี แคล้วคลาดปลอดภัย เสน่ห์ เมตตามหานิยม มหาโชคลาภ ไฉ่ผิ และป้องกันคุณไสยมนต์ดำ ท่านยังได้สร้างเครื่องรางของขลังและ สักยันต์ได้ศักดิ์สิทธิ์ยิ่งนัก ในผู้ที่มารับวัดมุงคหรือมาสักยันต์ด้วย ก็จะได้ความสันทให้เสียก่อนว่ามีบาร์มี เพียงพอที่จะได้ครอบครองหรือไม่ หากบาร์มียังไม่ถึงก็จะบอกไปตามตรงตามที่กล่าว แต่หากมีวิชา หรือมีสิทธิต้องการอยากได้ของขลังนั้นจริงๆ ก็จะทำพิธีเสริมบาร์มีให้ วัดมุงคและมหายันต์ที่ขึ้นชื่อ ลือชาของสำนักก็มียันต์เสือเผ่น ยันต์เสือออกเหล่า ยันต์เสือสมิง ยันต์เสือเหยียบจักร ยันต์เสือห้าเหล่า และสาลิกาต่อมเหว นอกจากนี้ยังมีการสักนํ้ามนและการจารนํ้ามนให้อีกด้วย อีกทั้งวัดมุงคพวก ผังงากระเด็น เขี้ยวหมูตัน จักรทศราศ ตะกรุดแฝด ตะกรุด 12 ดอก ตะกรุดโทมนหาดันหลวง ฯลฯ ของดี ของขลังมีพลังเวทย์สุดเหลือคณานับ และใช้แล้วทำให้รวยเงินทอง หาทรัพย์คล่อง เป็นเมตตามหานิยม ผู้คนให้ความนับถือ เป็นคงกระพันชาตรี คงหน่งคงเนื้อ ยิ่งแทงไม่เข้า ป้องกันภูตผีวิญญูณร้าย ป้องกัน คุณไสย คุณคนคุณผี ซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้น ฤๅจารย์โกก็ได้เรียนมากับครูบา อาจารย์ที่ชื่อว่าเสือบิน แก้วผง หากใครต้องการก็ให้มาที่สำนักฤๅชีของท่านได้ ส่วนในการแต่งตัวจะ ชอบใส่เสื้อฝ้ายสีนํ้าเงิน กลางเกงขาวยาวสีเข้ม ผ้าพาดบ่าที่เป็นผ้าฝ้ายลายขิดสีแดง เพราะชอบสีแดง (ฤๅจารย์โก (เจ้าน้อยมหมานต์), 2566 : สัมภาษณ์)

ฤๅจารย์โก ได้ฉายาว่า “เจ้าน้อยมหมานต์” ที่ได้เรียนวิชาธรรมฤๅชีมาจากครูบาอาจารย์ โดยอัตลักษณ์ของท่าน ตั้งแต่เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ซึ่งเป็นช่วงเข้าสู่วัยรุ่นมาแล้ว ท่านมีใจฝักใฝ่ มนต์วิชาไสยศาสตร์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะวิชาคงกระพัน จึงได้แสวงหาครูบาอาจารย์อยู่ตลอด จึง ได้เริ่มศึกษาวิชากับพ่อยูร นางาม และปู่สำเร็จ สิริปัญญา ซึ่งเป็นครูบาอาจารย์อีก 2 ท่าน ต่อมา

โดยเฉพาะพ่อประยงและพ่อวร สุกัญี ท่านได้เห็นการแสดงฤทธิ์โดยการฟัน แทง บิดมิด หักมิดพรวด ถอดเข็ม เข้าเหล็ก เข้าคำ ถอดตะปู โดยเรียกเข้าตัว เพื่อให้อยู่คงยงกระพันและสามารถเรียกออกมาจากร่างกายด้วยคาถาอาคม เมื่อสิ้นปุ่สำเร็จ พ่อประยง และพ่อประยूरแล้ว ก็ไม่ปรากฏผู้มีความสามารถทางวิชาดังนี้อีกเลย ส่วนครูบาอาจารย์ที่ยังมีชีวิตอยู่ ก็คือ พ่อคำพอง สิ้นธุรักษ์ บ้านโหมน ซึ่งท่านได้เห็นอิทธิฤทธิ์ของท่านในหลายครั้ง ทั้งยิง แทง ฉื่อน โดยมีดปลายแหลมและตอกไม้ แต่ก็แสดงให้เห็นเมื่อได้ทำพิธี โดยไม่ได้แสดงโดยประมาท เพราะพ่อคำพองไม่ดื่มสุรา เป็นคนมีศีล จะสอนให้ลูกหลานเป็นคนดีและทำความดี จากนั้นก็ได้ร่ำเรียนวิชาครูเหล็กอ่อน ในปี พ.ศ. 2556 โดยได้พาลูกศิษย์ไปหาท่านเพื่อฝากตัว และได้ขอต่อวิชากับท่าน เมื่อพูดถึงวิชาเหล็กอ่อนแล้ว ท่านได้สาธิตให้ดู โดยหักท่อนเหล็กสแตนเลสขนาดเท่านิ้วมือ ซึ่งเป็นเข็มสักรั้วเอง โดยบอกให้ลูกศิษย์หักดู แม้ออกแรงเต็มแรง ก็ปรากฏว่าไม่หัก เพียงงอๆ เล็กน้อยเท่านั้น จากนั้นท่านจึงได้หักให้ดู มีเสียงดังแก็ะ เพียงท่านใช้มือหักเบาๆ ก็สามารถหักออกเป็นสองท่อนโดยไม่ได้ออกแรงมาก ถือว่าเป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์ใจยิ่ง

ภาพที่ 50 พ่อคำพอง สิ้นธุรักษ์ ผู้เป็นครูบาอาจารย์ของฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ที่ยังมีชีวิตอยู่

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2565)

การแต่งกายของฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) จะแต่งกายเหมือนกับอัตลักษณ์ครูบาอาจารย์ที่เคยแต่งให้เห็นมาก่อน ดังที่ ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ได้กล่าวสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ของการแต่งกายเอาไว้ว่า การแต่งกายของท่านจะนิยมแต่งให้คล้ายกับครูบาอาจารย์ให้มากที่สุด และในการแต่งกายดังนี้ ครูบาอาจารย์ก็ไม่เคยบอกไว้ แต่ท่านจะแต่งกายตามอัตลักษณ์ของครูบาอาจารย์ด้วยชุดโสร่งลายผ้าขาวม้า ใส่เสื้อม่อค่อม ผ้าแพรด้าม ตามแบบอย่างของครูบาอาจารย์ของท่านเป็นส่วนใหญ่ และเมื่อเข้าพิธีไหว้ครูหรือครอบครู ท่านก็จะแต่งกายเหมือนกับอัตลักษณ์การ

แต่งกายของครูบาอาจารย์ แต่ถ้าอยู่ตามปกติ ก็จะแต่งตามสบาย ส่วนใหญ่แล้วท่านชอบนุ่งโจงกระเบน ใส่เสื้อ ม่อค่อม และผ้าแพรด้ามลายสีแดงเป็นประจำ (ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหมานต์), 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 51 การแต่งกายของฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหมานต์) ที่เหมือนกับครูบาอาจารย์
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2566)

เมื่อกล่าวในด้านอัตลักษณ์ของผู้เรียนวิชาธรรมฤๅษี จะพบว่า ผู้ที่เรียนวิชาธรรมฤๅษี จะต้องมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีจิตใจที่เด็ดเดี่ยวและมั่นคง มีความศรัทธาในวิชาธรรมฤๅษี และมีสัจจะต่อครูบาอาจารย์ ต้องท่องคำสวดและพุทธรณ์ คาถาธรรมก็ต้องท่องสวดให้ได้จนขึ้นใจ ต้องรักษาหรือให้คำแนะนำลูกศิษย์ลูกหาโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ ต้องเป็นผู้มีเมตตาจิตโดยไม่เห็นแก่ทรัพย์สินหรือลาภยศและสรรเสริญ ไม่โอ้อวดความรู้ ไม่ปิดบังความสามารถของผู้อื่น เป็นผู้ให้คำแนะนำและให้กำลังใจแก่ลูกศิษย์และชาวบ้าน เป็นผู้คอยแนะนำผู้ป่วยให้ไปรักษากับแพทย์แผนปัจจุบันและหมอยาแผนโบราณ และเป็นผู้ทำตนให้เป็นทีเคารพยกย่องแก่ลูกศิษย์ ลูกพี่ลูกน้อง และประชาชนทั่วไป ประเด็นสำคัญในเรื่องอัตลักษณ์ของฤๅษี ก็จะต้องแต่งกายที่คล้ายคลึงกับการแต่งกายของครูบาอาจารย์ให้มากที่สุด เพื่อเป็นการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของเจ้าสำนักฤๅษีให้ความเข้าใจแก่ผู้คนในสังคมอีสานถึงความสัมพันธ์ที่กระหว่างตัวครูบาอาจารย์กับความเป็นลูกศิษย์ของท่าน

4) สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหมันนีครุธรรม 9 โกฎิ ในจังหวัดมหาสารคาม

สำนักฤๅษีคัมภีร์ของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา เป็นสำนักฤๅษีแบบ “ฤๅษีผสมพุทธ” ในอัตลักษณ์ ดังที่ ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา เจ้าสำนักฤๅษีคัมภีร์ ณ อาศรมพระมหมันนีครุธรรม 9 โกฎิ ได้กล่าวสะท้อนถึงอัตลักษณ์ฤๅษีของท่านไว้ว่า ตั้งแต่เป็นเด็กมาก็ได้ชื่อว่าเด็กชายคัมภีร์ แสนแว่ ได้บวชบรรพชาตั้งแต่อายุ 12 ปี โดยได้จำพรรษาอยู่ที่วัดกลางเชียงยืน มีพระครูบุญศิริธรรม เจ้าคณะตำบลเชียงยืน (ขณะนั้น) เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้ศึกษาเล่าเรียนเปรียญธรรมจนได้ 5 ประโยค จึงได้ยุติ

การศึกษาด้านบาลี ก่อนที่จะมาเป็นฤๅษี โดยในช่วงที่เรียนบาลีนั้น ได้สืบวิชาธรรมแก่โกฏิจากปู่ โดยในข้อห้ามของพระธรรมแก่โกฏีมีอยู่ว่า ผู้จบธรรมห่องปาฏิหาริย์ จะไม่สืบทอดวิชาธรรมนี้แก่บุตร ผู้รับช่วงต่อไปจะต้องเป็นหลานชายเท่านั้น จึงทำให้มีศักดิ์และสิทธิ์ในการรับมอบตำแหน่งหมอธรรม ตั้งแต่อายุเพียง 10 ปี โดยในการสืบธรรมแก่โกฏีนี้ก็จะมีการเสี่ยงทาย ผู้ที่จะได้เป็นอาจารย์นั้นต้องเสี่ยงไม้หวาย 9 ก้าวว่า “จะตกโคก (โคก) ที่ไหน ตกโคกดีก็ได้ ตกโคกร้าย ไม่มีสิทธิ์เรียน” จึงมีศักดิ์เป็นอาจารย์ตั้งแต่อายุ 13 ปี และในขณะที่ศึกษาบาลีที่บ้านเสียว อำเภอ น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ก็ได้พบกับสามเณรที่หลบหนีมาจากประเทศกัมพูชาและศึกษาบาลีในประเทศไทย ชื่อว่าสามเณรสาย คบหาอยู่ 3 ปี จนสนิทสนมกัน จากนั้นสามเณรสายจึงเล่าเรื่องวิชาอันเลิศในประเทศกัมพูชาให้ฟัง จึงทำให้เกิดต้องการเรียนรู้ จึงคิดจะเดินทางไปศึกษาวิชาเพราะมีความชอบเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2533 หลังจากมีการสอบบาลีสนามหลวงเสร็จสิ้นแล้ว ด้วยความต้องการจะไปศึกษาวิชาในประเทศกัมพูชา จึงโกหกมารดาเพื่อขอค่าน้ำมันรถ จึงได้ออกเดินทางไปสู่ประเทศกัมพูชาและเดินทางอยู่ 3 วันจึงถึงประเทศกัมพูชา โดยออกเดินทางไปทางช่องจอม จังหวัดสุรินทร์ เข้าเขตอำเภอ กำปอต ผ่านทะเลเพื่อหาเช่าช้างดำ และเดินรุดงต์ต่อไปเรื่อยๆ จนถึงที่อำเภออุดรมีชัย ภาษาเขมรเรียกว่าบันเตียนเมียนเจย ต่อเข้าสู่เสียมราฐ สามเณรสายจึงพาไปฝากตัวกับ “อาจารย์เพลาลาว” ซึ่งท่านเป็นหมอต่อบ้าง พวกส่วยประเทศไทยเรียกว่าปะตายี จึงขอเรียนวิชาผีประจำและมนต์ต่างๆ ที่มีไว้ใช้สะกดอาถรรพณ์ในป่าดงดิบ

อาจารย์เพลาลาว เป็นหมอต่อบ้าง ผู้เก่งในวิชาผีประจำ ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรม แขนปะกำช้างของชาวส่วยเรื่องเส้นปะกำช้าง เส้นปะกำช้างถือว่าเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ มีเทวอารักษ์ หรือวิญญาณของบรรพบุรุษรักษาคุ้มครองอยู่ด้วย ถ้าผู้ใดบุชาติ เช่น ไหว้ลูก ก็เชื่อว่าสามารถนำมาซึ่งความสุขความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานได้ เส้นปะกำช้างนี้ตามความเชื่อของชาวไทยส่วนใหญ่ มักเชื่อว่าสามารถให้ได้ทั้งคุณและโทษ ดังนั้น ชาวไทยภูมยที่มีความเป็นอยู่อาศัยช้างและอยู่กับช้างทุกวัน ย่อมจะรักและหวงแหนช้างมาก เส้นปะกำช้างจะจัดวางไว้อยู่ที่ศาลปะกำช้าง และภายในศาลก็จะประดิษฐ์เส้นที่ทำด้วยหนังควายม้วนเป็นเส้นยาว วัตถุประสงค์ ก็คือการใช้จับช้างเพื่อนำมาฝึกนั่นเอง เชือกปะกำช้างถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำตระกูล และเป็นสิ่งที่อาเจบันดาลโชคดีหรือโชคร้ายให้ เมื่อเวลาออกไปคล้องช้าง การแต่งกายของท่านอาจารย์เพลาลาว ก็จะสวมใส่สายชนกห้อยไว้ที่คอ ทำด้วยทองเหลือง เหล็กพันเป็นเกลียวต่อกันเป็นสามห่วง ชนกลใส่ไว้เพื่อแสดงตำแหน่งของหมอต่อบ้าง แต่ละบุคคล จะสวมใส่ผ้าโสรกขุยหรือผ้าลายขอ นุ่งใส่มานาน ก็เหมือนลักษณะผ้าโสรกขุยหรือผ้าลายขอของเขมร แต่ลวดลายผ้ามีลักษณะเป็นของชาวส่วย จะใส่และนำติดตัวไปตลอด ส่วนเชือกที่ห้อยห่วงนั้น เมื่อขาดหรือชำรุด ก็จะมาเชือกมาใส่ใหม่ มีเครื่องรางของขลังทุกชนิดอยู่ภายใน ทำจากผ้าทอมือ ส่วนผ้าพาดบ่าของท่านก็จะเป็นไหมน้อย เป็นผ้าทอมือที่ทอขึ้นเอง สีสันตกและซักแล้วสีก็ไม่ซีด (ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 52 อาจารย์เพลโลว หมอต่อช้าง ผู้เป็นครูบาอาจารย์ของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2566)

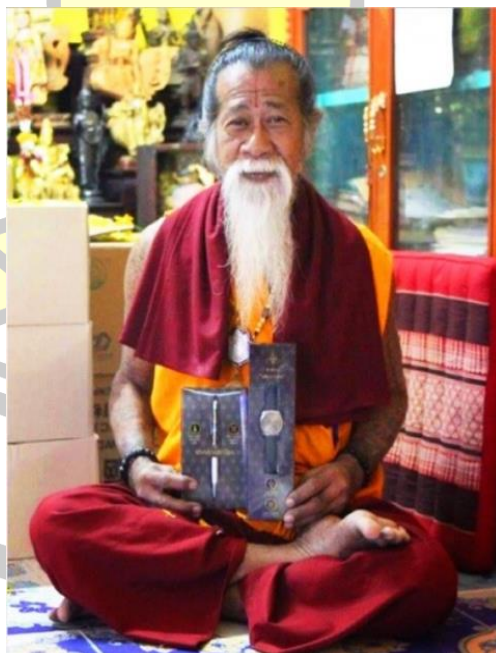
หลังจากนั้นเมื่อได้ยืมชาวบ้านเล่าลือกันว่า มีฤๅษีท่านหนึ่งอยู่ที่เทือกเขาพนมสิมเจียมของเสียมราฐ ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญาจึงได้เดินทางไปเรียนวิชากับฤๅษีท่านนี้ ซึ่งชื่อว่า “ดาบือสเจลียง” และขณะที่เรียนอยู่นั้น ดาบือสเจลียงได้สอนวิชาต่างๆ ให้ โดยเป็นมนต์เสาะเบรียะนองมูมมนต์เสนงโกนเมื่อน มนต์เสนงโพรงกูด และมนต์อื่นๆ อีก ในการศึกษาวิชาเหล่านี้ ผู้ใดจะสำเร็จได้จะต้องเอาเมล็ดสมอมาอมไว้ในปากแล้วภาวนา จนเมล็ดสมอนั้นแตก จึงถือว่าสำเร็จ ท่านได้ศึกษาวิชาอยู่ 3 ปี จึงได้กราบลาครูบาอาจารย์ดาบือสเจลียงเพื่อออกเดินทางไปศึกษากับครูบาอาจารย์ท่านอื่นๆ จนได้มาพบกับ “อาจารย์กะแม” (นายพรานป่า) ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ได้พาออกจากป่า แล้วได้ปักกลดที่บ้านของอาจารย์ อาจารย์กะแมพรานป่าผู้นี้มีสิ่งแปลก ก็คือท่านมีภรรยา 4 คนที่สามารถอยู่ที่บ้านหลังเดียวกันได้ ถือเป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์มาก จึงทำให้อยากอยู่ศึกษามนต์กับท่าน ได้เรียนมนต์กลืน ใจนาง (วิชานี้ทำฝ่ายผูกแขนผู้หญิง) ใช้เวลาศึกษาอยู่ 6 เดือน ซึ่งต้องยกครูในวันสุริยคลาสเท่านั้น เป็นมนต์เสริมเสน่ห์ และทำให้ใครได้อยู่ใกล้เป็นต้องรัก มัดใจให้คนรักคนหลง จนได้ถูกขนานนามว่า “มนต์กลืนใจนาง” (ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา, 2566 : สัมภาษณ์)

ในการแต่งกายของอาจารย์กะแม (นายพรานป่า) นั้น อาจารย์เป็นคนรูปร่างไม่สูง มีสีผิวเข้มออกแดง จึงนิยมแต่งกายโดยใส่ชุดผ้าฝ้ายสีแดงเข้มทั้งชุด มีผ้าคาดเอวสีแดงดำ ห้อยลูกประคำเม็ดเท่าหัวแม่มือ 1 เส้น มีมิดพกที่เอว มีธนูและลูกธนูคาดที่หลัง มีหอกที่ทำจากไม้ยาวประมาณ 2 เมตร ย้อมสีจากเปลือกไม้สีแดงอมม่วง จึงได้ถามอาจารย์ว่า ทำไมจึงต้องใส่ชุดสีแบบนี้ ก็ได้รับคำตอบว่า ชุดพวกนี้เป็นชุดที่ท่านได้รับสืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ของท่าน ซึ่งจะบอกให้แต่งชุดแบบนี้ หากไม่แต่งก็จะทำให้เกิดอันตรายจากสิ่งชั่วร้ายได้ ถ้าไปทำพิธีมนต์กลืนใจนาง ก็จะทำให้พิธีไม่ขลัง ผู้คนก็ห่างหายไปหมด ทั้งท่านยังบอกอีกว่า ถ้าอยากให้มนต์นี้มีความขลังมากขึ้น

ไปอีก ก่อนทำพิธีก็ต้องได้นอนกับภรรยาคนสุดท้ายก่อน ทั้งนี้เพราะการได้นอนกับภรรยาคนสุดท้ายดังนี้ ก็เชื่อว่าจะทำให้มนต์นี้มีพลังเข้มขลังเป็นอย่างมาก

นอกจากนั้น ในช่วงเป็นพระสงฆ์ ตอนอายุได้ 22 ปี ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ได้ศึกษาวิชากับปูฤๅษีอำนาจ ทองเจริญ ผู้อยู่ในสายหลวงปู่ศุข เกสรโร วัดปากคลองมะขามเฒ่า จังหวัดชัยนาท ซึ่งถือว่าเป็นปรมาจารย์ในด้านพุทธาคม ปูฤๅษีอำนาจ ทองเจริญ ท่านนี้ประจำอยู่ ณ อาศรมครูเหว จังหวัดขอนแก่น โดยก่อนบวชเป็นฤๅษี ท่านมีชื่อว่าอาจารย์มานิต ทองเจริญ และด้วยรูปลักษณ์และการกำกับสูตรอักขระเลขยันต์ถูกต้องตามตำราโบราณขนานแท้ จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นบรมครูแห่งสรรพศาสตร์ และได้รับการเคารพศรัทธามาแต่โบราณ ทั้งในอดีตนั้น ท่านยังเป็นอาจารย์สักขีอั้งแห่งวัดหนามแดง จังหวัดสมุทรปราการ มานานกว่า 30 ปี ได้ศึกษาสุดยอดวิชาของหลวงปู่ศุข วัดปากคลองมะขามเฒ่า อันเกรียงไกร ภายหลังได้ออกติดตามครูบาหลุ่ม วัดศรีจันทาราม จังหวัดเลย ไปธุดงค์ตามเขตชายแดนไทยจนได้พบฤๅษีโสฬส ซึ่งเป็นอุปัชฌาย์ที่รับรองการบวชเป็นฤๅษีอย่างถูกต้อง การแต่งกายของปูฤๅษีอำนาจ ทองเจริญ นิยมแต่งกายด้วยชุดพระสงฆ์ แต่ในการทำพิธีงานไหว้ครูเป็นบางปี ส่วนใหญ่แล้วท่านจะแต่งกายด้วยผ้าฝ้ายสีแดงกลักทั้งชุด มีผ้าผาดบ่า แขนวลูกประคำที่ได้จากครูบาอาจารย์ที่คอย และแขนทั้งสองข้างก็จะสวมข้อมือประคำสีดำทั้งสองข้าง มีจิวรเหลืองห่มร่างกายไว้ปล่อยผมยาว มีเครายาวที่ไม่เคยตัด และสักลายเต็มตัว (ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ, 2566 : สัมภาษณ์)

ในการเรียนกับปูฤๅษีอำนาจ ทองเจริญ ซึ่งเป็นครูบาอาจารย์นั้น ในช่วงที่เรียนอยู่ ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ จะถูกสอนให้ท่องสวดคาถาที่เรียนทุกวัน แบบท่องๆ และท่องบ่อยๆ จะดีมาก และจะสังเกตเห็นว่า วันไหนไม่ได้ท่อง โชคลาภและเงินทอง ก็ไม่เข้ามาและคนก็ไม่มาหา ถ้ารู้สึกว่าจะดวงตกก็จะสวดคาถาทุกวันจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 53 การแต่งกายของปูฤๅษีอำนาจ ทองเจริญ ผู้เป็นครูบาอาจารย์ของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2566)

การแต่งกายของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ จะแต่งกายเหมือนกับอัตลักษณ์ของครูบาอาจารย์เพื่อสะท้อนถึงอัตลักษณ์ฤๅษีตามสายครูบาอาจารย์ฤๅษี ดังที่ ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ได้กล่าวสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์การแต่งกายของท่านไว้ว่า การแต่งกายจะนิยมแต่งให้คล้ายกับอัตลักษณ์การแต่งกายของครูบาอาจารย์ให้มากที่สุด แต่ครูบาอาจารย์ก็ไม่เคยบอกเอาไว้ จะแต่งอย่างไรก็ได้ และแต่งสีอะไรก็ได้ ที่สำคัญจะต้องแต่งกายให้มีอัตลักษณ์เหมือนของครูบาอาจารย์ ก็จะถือว่าเป็นการดีที่สุด (ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 54 การแต่งกายของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ เหมือนกับครูบาอาจารย์

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2566)

ข้อสังเกตสำคัญที่ผู้วิจัยพบเห็นได้ในเรื่องอัตลักษณ์ของฤๅษี ก็คือว่า ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ จะแต่งตัวที่ชุดหลากหลายสี คือ ชุดสีขาว ชุดลายเสือ และชุดผ้าไหมฮ่อมสีตาลเข้มกรัก สีแดงกรัก แบบคลุมไหล่และแบบไม่คลุมไหล่ สวมหมวกและไม่สวมหมวกแบบฤๅษีที่เป็นสิกรัก ไว้ผมยาวและมัดผม ไว้หนวดเคราตามแบบอย่างของครูบาอาจารย์ฤๅษี อันเป็นการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของความเป็นฤๅษีของท่าน เพื่อให้สังคมอีสานได้รู้จักตัวตนของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญว่าเป็นอย่างไรจนติดตาม ตัวท่านเป็นคนชอบเรื่องไสยศาสตร์ ซึ่งขัดกับหลักพระวินัย ดังนั้น จึงไม่ดำรงเพศเป็นพระสงฆ์ จึงได้สึกออกมาบวชเป็นพระสงฆ์มาถือบวชเป็นฤๅษีในสายฤๅษีจริงๆ

5) สำนักฤๅษีวัดเครือวัลย์สุทธาวาส (พระครูปัญญานุสสุทธาภรณ์) บ้านค้อ

ในจังหวัดมหาสารคาม

สำนักฤๅษีวัดเครือวัลย์สุทธาวาสของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญานุสสุทธาภรณ์) เป็นสำนักฤๅษีแบบ “ฤๅษีผสมพุทธ” หรือ “พุทธผสมฤๅษี” ในเชิงอัตลักษณ์ ดังที่ พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญานุสสุทธาภรณ์) เจ้าสำนักฤๅษีที่อยู่ ณ สำนักฤๅษีวัดเครือวัลย์สุทธาวาส ได้กล่าวสะท้อน

ถึงอัตลักษณ์ฤๅษีของท่านไว้ว่า การเป็นฤๅษีเป็นการเรียนธรรมฤๅษีมา โดยได้เล่าเรียนวิชาธรรมฤๅษีกับครูบาอาจารย์สายทิเบตมาจากหลวงปู่พรหมมา เขมจาโร วัดสวนหินผนางคอยในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นพระเกจิอาจารย์ บิดาชื่อวานายแก้วหรือจวนแก้ว มารดาชื่อนางสีดา อ่อนจันทิก เมื่อมีอายุย่างเข้า 11 ขวบ บิดาได้พาไปบวชเป็นสามเณรอยู่ที่เมืองจำปาศักดิ์ ได้ชื่อว่าสามเณรแก้ว จนครบอายุได้ 20 ปี ก็ได้บวชเป็นพระสงฆ์ ต่อมาจึงได้ย้ายมาอยู่ที่เมืองท่าอุเทนได้ 4 ปี ก็ได้ออกเดินทางไปอยู่กับฤๅษีที่ภูเขาควายในประเทศลาว ซึ่ง ณ ภูเขาควายในเวลานั้น ก็มีแต่สัตว์ร้ายมากมายหลายชนิดอยู่ทั่วไป

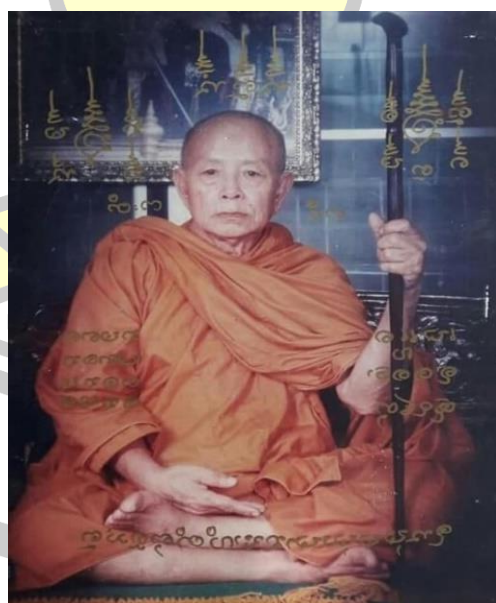
เมื่อปี พ.ศ. 2512 ได้เกิดสงครามลาว-เวียดนาม ขณะนั้นหลวงปู่ได้ผูกผ้าสบงไว้ เพื่อทำเป็นร่มกันแดด ได้มีลูกกระเบิดตกลงมาบนผ้าสบงและได้หล่นบนผ้าสบงของหลวงปู่ขึ้น โดยไม่ระเบิด หลวงปู่ได้แจกผ้าสบง และผ้าจีวรให้กับศิษย์ผู้ติดตามใช้เดินคลุมหัวทุกคน ซึ่งในระหว่างทางก็มีทหารญวนยิงปืนเอ็ม 16 และปืนอาทักใส่หลวงปู่และลูกศิษย์ หลวงปู่พาเดินทางมาถึงฝั่งริมแม่น้ำโขง ยังไม่รู้ว่าจะไปจำวัดที่ไหน จึงได้เข้าไปพักในถ้ำแห่งหนึ่ง ได้นั่งสมาธิเห็นตาแสง ขณะนั้นตาแสงเป็นฆราวาสหนุ่มสาวห่มขาว ตาแสงได้ทำตามคำสั่งของพระครูวิโรจน์รัตโนบล (หลวงปู่รอด) วัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี จนสำเร็จวิชาได้ พระครูวิโรจน์รัตโนบลได้กล่าวกับตาแสงว่า ถ้ายากได้วิชามากกว่านี้ ก็ให้ตามหาสามเณรแก้วหรือสำเร็จแก้ว จนกระทั่งตาแสงได้มาเจอสำเร็จแก้วอยู่ที่ริมแม่น้ำโขง ตาแสงนิมนต์สำเร็จแก้วมาจำพรรษาอยู่ที่วัดบุปผาวัน อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งสำเร็จแก้ว (หลวงปู่พรหมมา เขมจาโร) ก็ได้มอบตะกรุดโทนยาวประมาณ 1 ฟุต ที่ได้นำมาจากประเทศลาวให้ และเมื่ออยู่จำพรรษาที่วัดบุปผาวัน ปี พ.ศ. 2518 ก็ได้สร้างเหรียญขึ้นเป็นครั้งแรก หลวงปู่พรหมมาพักอยู่ที่ใด มักพักอยู่ได้ไม่นาน เมื่อออกจากวัดบุปผาวัน ก็ได้เดินทางมาอยู่ที่ปากห้วยไร่ จากปากห้วยไร่ก็ได้เดินทางไปจำพรรษาที่ถ้ำไป่งข้างเวินเพาะ ได้สร้างตะกรุดโทน ตะกรุดร้อยแปดและปลัดขิก ซึ่งทำจากไม้ตาลปัตรและไม้มงคลต่างๆ ทำสีผึ้ง ทำน้ำมันมนต์จากน้ำมันมะพร้าวเพื่อใช้รักษาแผลประสานกระดูก ต่อมาท่านมาอยู่ที่อำเภอปากชม จังหวัดเลย ได้สร้างวัดแสงพรหมธรรมาวาส โดยนำชื่อตาแสงขึ้นก่อน เพราะช่วยกันสร้างวัดกับตาแสง หลวงปู่พรหมมา เขมจาโร ได้แลกเปลี่ยนวิชากับตาแสงเกี่ยวกับวิชาหัวใจ 4,000 ห้อง จากนั้นตาแสงได้นิมนต์หลวงปู่มาอยู่ที่บ้านดงนาใต้และตั้งสำนักสงฆ์ถ้ำสวนหินผนางคอยขึ้น เพราะอดีตชาติหลวงปู่เป็นทหารไปรบที่โคราช แม่ผนางคอยลูกเจ้าจากฝั่งลาว ซึ่งเป็นคู่รักของท่าน ได้มาคอยคนรักที่ผนางคอย รอเท่าไรก็ไม่เห็นคนรักกลับมา ก็เลยกระโดดผนางคอยตาย จึงเป็นที่มาของผนางคอย และเนื่องจากหลวงปู่ นี้ด้วยเป็นผู้ที่รอบรู้เรื่องสมุนไพร จึงมีคนไข้มารักษากับท่านมากมาย ซึ่งแต่ละคนที่มารักษานั้นก็เป็นอาการที่หมอไม่รักษาแล้วทั้งนั้น จนถึงปี พ.ศ. 2538 ก็ได้สร้างโบสถ์จนเสร็จ หลวงปู่ป่วยและก็มีภรรยานางในเวลา 22.11 น. ของวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2545 รวมสิริอายุได้ 101 ปี

ในการเป็นพระสงฆ์และฤๅษีของหลวงปู่พรหมมา เขมจาโรนั้น ท่านจะมีการแต่งอยู่ 2 แบบ คือ แบบแรก จะแต่งกายด้วยชุดลายเสือ ซึ่งเป็นชุดที่ท่านออกเดินป่าเพื่อพรางตัวเองให้กลมกลืนกับธรรมชาติ จนปลอดภัยจากสัตว์ร้ายต่างๆ เพราะสัตว์คิดว่าเป็นเสือ และอีกอย่างก็ภูเขาควาย จะมีสัตว์ร้ายมากมายหลายชนิด เพราะท่านไปอยู่กับฤๅษีที่ภูเขาควายด้วย จึงแต่งกายด้วยชุดลายเสือ สำหรับแบบที่ 2 หลวงปู่จะแต่งกายด้วยชุดแบบพระสงฆ์ เพราะท่านเองเป็นพระสงฆ์เกจิอาจารย์ จนได้มาจำพรรษาอยู่ที่วัดแสงพรหมธรรมาวาส ก็ยังได้เป็นพระสงฆ์นักพัฒนา จึงทำให้ท่านต้องแต่งชุด

พระสงฆ์ เพื่อประกอบกิจวัตรตามพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา (พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์), 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 55 การแต่งกายแบบชุดลายเสือของหลวงปู่พรหมมา เขมจาโร ผู้เป็นครูบาอาจารย์
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2566)

ภาพที่ 56 การแต่งกายแบบพระสงฆ์ของหลวงปู่พรหมมา เขมจาโร ผู้เป็นครูบาอาจารย์
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 2 มกราคม 2566)

จากการขอเดินทางไปเรียนวิชาธรรมภาษีกับครูบาอาจารย์ที่ท่านนับถือและชื่นชม พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) เจ้าสำนักฤษีที่อยู่ ณ สำนักฤษีวัดเครือวัลย์สุทธาวาส จึงไปขอเป็นลูกศิษย์ของหลวงปู่คุณ ปริสุทโธ พระเกจิอาจารย์ดังแห่งวัดบ้านไร่ จังหวัดนครราชสีมา บิดาชื่อว่าบุญและมารดาชื่อว่าทองขาว นามสกุล ฉัตรพลกรัง โดยเกิดอยู่ที่บ้านไร่ ตำบลกุดพิมาน อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา ในวันพฤหัสบดีที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2466 ปีกุน บิดาได้นำหลวงปู่ไปเป็นลูกศิษย์ของพระสงฆ์ที่วัดบ้านไร่เพื่อให้เรียนหนังสือกับพระสงฆ์ โดยมีพระอาจารย์ หลี อารกขโย พระอาจารย์เชื้อม วิโร และพระอาจารย์ฉายา กิตติปัญญา ทั้ง 3 รูปล้วนแต่เป็นเจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ด้วยกันทั้งสิ้น ในเวลาต่อมา ช่วงที่หลวงปู่คุณ ปริสุทโธ มีอายุได้ 21 ปี เกิดมีจิตศรัทธาที่จะบรรพชาอุปสมบทในบวรพุทธศาสนาตามประเพณีนิยมเพื่อทดแทนพระคุณของบิดามารดา จึงได้บรรพชาอุปสมบทที่ ณ พัทธสีมาวัดถนนหักใหญ่ ตำบลกุดพิมาน อำเภอด่านขุนทด เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2487 โดยมีพระครูวิจารณ์กิจ เป็นพระอุปชฌาย์ พระอธิการสี เป็นกรรมวาจาจารย์ และพระอธิการสุข เป็นอนุสาวนาจารย์ เมื่ออุปสมบทแล้ว หลวงปู่ได้จำพรรษาอยู่ที่วัดถนนหักใหญ่ โดยมีหลวงพ่อกง พุทฺธสโร เป็นเจ้าอาวาส หลวงปู่ได้อยู่รับใช้หลวงพ่อกงได้ไม่นานนัก หลวงพ่อกงจึงได้นำหลวงปู่คุณไปฝากเป็นลูกศิษย์ของหลวงพ่อด่าง วัดหนองโพธิ์ อำเภเทพารักษ์ ซึ่งมีความเชี่ยวชาญด้านวิปัสสนากัมมัฏฐาน ยิ่งในเรื่องญาณสมาธิแล้ว หลวงพ่อด่างมีชื่อเสียงโด่งดังมาก หลวงปู่จึงตั้งใจศึกษาหาความรู้และเข้าใจในการปฏิบัติด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นอย่างดี จากนั้น หลวงพ่อกงได้แนะนำหลวงปู่ว่า การเรียนวิปัสสนากัมมัฏฐานนั้น จะรู้แจ้งเห็นจริงได้นั้น จะอยู่กับที่ไม่ได้ ควรแสวงหาที่วิเวกสงบเพื่อเจริญศีลภาวนาให้จิตสงบยิ่งขึ้น พระวิปัสสนาควรถือธุดงค์วัตรเป็นหลัก อีกทั้งเป็นการประกาศศาสนาให้คนทั่วไปได้ทราบด้วย การออกธุดงค์จึงเริ่มขึ้น โดยหลวงพ่อกงได้ร่วมเดินทางไปด้วยในระยะแรกๆ พร้อมทั้งได้สอนพุทธาคมและไสยเวทย์ ประกอบกับการเรียนกัมมัฏฐานด้วย พุทธาคมที่สอนให้ ก็ได้แก่ การฝังตะกรุด เมตตามหานิยม และคงกระพันชาตรี ซึ่งหลวงพ่อกงเป็นพระเกจิอาจารย์ชื่อดังผู้หนึ่งโดยเฉพาะการฝังตะกรุดในสมัยนั้น ท่านได้ถ่ายทอดวิชาอาคมให้แก่หลวงปู่จนหมดสิ้น ถึงแม้เรื่องนี้ พระป้าสายกัมมัฏฐานจะไม่ค่อยสนใจกัน เพราะถือว่าเรื่องฤทธิ์เดชเป็นของเล่น ไม่ควรยึดติด ต้องหลีกเลี่ยง แต่หลวงพ่อกงก็อธิบายว่า การกระทำใดๆ ที่ขัดกับหลักพระศาสนาและไม่ได้อยู่ในพระคัมภีร์นั้น หากเป็นการกระทำที่ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากกรรม และเป็นประโยชน์สุขแก่สาธารณชนแล้วก็ปฏิบัติได้ จนในปี พ.ศ. 2494 หลวงปู่คุณ ได้เดินทางเข้าสู่ประเทศกัมพูชา จากนั้นปี พ.ศ. 2495 ก็ได้เดินทางออกจากเมืองโพธิสัตว์เพื่อกลับมายังวัดบ้านไร่ ชื่อเสียงของหลวงปู่คุณเริ่มเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป โดยต่างเดินทางกันมาราบมนัสการท่านเพื่อขอพรบารมีจากท่านและให้หลวงปู่คุณช่วยปลุกเสกฝังตะกรุดทองคำให้โดยวิธีม้วนเล็กๆ และสวดได้ผิวหนังตรงบริเวณต้นแขนด้านใน การเหยียบเอกสาร การเคาะหัว การตีหลัง กันบุนหรี จนกระทั่งท่านวันมรณภาพ ในวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2558 สิริรวมอายุ 92 ปี พรรษา 70

ในการแต่งกายนั้น หลวงปู่คุณ ปริสุทโธ ในฐานะเป็นพระสงฆ์เกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงเป็นพระสงฆ์ที่ต้องแต่งกายแบบพระสงฆ์ โดยครองผ้าแบบพระสงฆ์ทุกอย่าง แต่สิ่งที่ไม่เหมือนกับพระเกจิอาจารย์ท่านอื่นๆ ก็คือการนั่งยองๆ ของท่าน ซึ่งหลวงปู่ให้เหตุผลของการนั่งแบบนี้ว่า

“มันคล่องตัว สะดวกคล่องแคล่วรวดเร็ว การเคลื่อนตัว ไม่ว่าจะลุก จะนั่ง เดิน ก็สะดวก และภูิก็นั่งมาจนชิน รู้ซึ้งมันสบายดี” และหลวงปู่ก็ทำเป็นประจำทุกวัน จนเป็นเอกลักษณ์ประจำตัวของหลวงปู่คุณ

นอกจากนั้น ในช่วงที่ได้อยู่ร่ำเรียนกับหลวงปู่คุณ ปริสุทโธ นั้นเอง พระอาจารย์เรื่องศักดิ์ก็ได้รับคำสอนที่บอกให้จำไว้ และไม่ว่าจะไปอยู่ที่ไหน ก็ให้ท่องคำนี้ไว้ว่า “คนเราเมื่อมีเมตตาให้กับผู้อื่น ผู้อื่นเขาก็จะให้ความเมตตาตอบสนองต่อเรา ถ้าเราโกรธเขา เขาก็จะโกรธเราตอบเช่นกัน ความเมตตานี้แหละ คืออาวุธที่จะปกป้องตัวเราเอง ให้ไปได้ตลอดรอดฝั่ง เป็นอาวุธที่ใครๆ จะนำเอาไปใช้ได้ จิตว่าเป็นของดีนักแล” (พระอาจารย์เรื่องศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์), 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 57 การแต่งกายของหลวงปู่คุณ ปริสุทโธ ผู้เป็นครูบาอาจารย์ของพระอาจารย์เรื่องศักดิ์
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2566)

ด้วยการที่ครูบาอาจารย์เป็นพระเกจิอาจารย์สงฆ์ผู้ยึดหลักพระวินัย การแต่งกายของหลวงปู่คุณ ปริสุทโธ จึงต้องยึดหลักตามการแต่งกายของพระสงฆ์ทั่วไป โดยใช้ผ้าไตรนุ่งห่ม แม้ว่ารูปแบบการครองผ้าจะเปลี่ยนไปบ้าง ตามแต่ละนิกายก็ตาม ผ้าไตรก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างรูปเคารพในพระพุทธศาสนา แม้จะมีความแตกต่างกันบ้างตามยุคสมัยไปบ้าง ปัจจุบันเครื่องแต่งกายของพระสงฆ์ได้ถูกกำหนดสีและประกาศให้ใช้ทั่วกันตรงกัน เป็นแบบฉบับสำหรับพระสงฆ์ทั่วประเทศ โดยต้องแต่งกายด้วยสีพระราชาทานหรือสีพระราชานิยม แต่พระอาจารย์เรื่องศักดิ์ในสำนักสงฆ์ (ฤๅษี) ที่ยังคงใช้สีเครื่องแต่งกายตามสีเดิมของครูบาอาจารย์ที่พาแต่งกายกันมา เป็นสีพระราชานิยมเป็นส่วนใหญ่ (พระอาจารย์เรื่องศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์), 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 58 การแต่งกายของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ เหมือนกับครูบาอาจารย์

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2566)

การแต่งกายของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ในฐานะเป็นเจ้าสำนักฤๅษีวัดเครือวัลย์สุทธาวาส บ้านค้อใหญ่ ในจังหวัดมหาสารคาม ก็จะเป็นไปตามอัตลักษณ์การแต่งกายของครูบาอาจารย์ของท่าน คือแต่งกายเหมือนกับหลวงปู่พรหมมา เขมจาโร และหลวงปู่คุณ ปรีสุทโธ แต่ก็มีการสวมประจำเพิ่มเข้ามาด้วย การแต่งกายของพระสงฆ์ในประเทศไทย มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ มีสายต่างๆ อยู่แล้ว ซึ่งมีมาจากลังกา จากพม่า จากอินเดีย จากเขมร และจากที่อื่นๆ แต่ไม่ได้แบ่งแน่ชัด หากแต่เกิดเป็นกลุ่มของครูบาอาจารย์ ซึ่งการแบ่งการแต่งกายด้วยสีชุดจีวรและสบง ก็มาจากครูบาอาจารย์ท่านใดและสายใครสายมัน ก็มีอยู่บ้าง แต่ไม่ได้แบ่งกันชัดเจน จนแยกเป็นนิกายตามสายครูบาอาจารย์

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงเห็นได้ว่า สำนักฤๅษีแต่ละสำนักในจังหวัดมหาสารคาม นิยมแต่งกายที่เป็นอัตลักษณ์คล้ายคลึงหรือเหมือนกับการแต่งกายของครูบาอาจารย์ของตนเอง ทั้งนี้เพื่อประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษี เพื่อให้เกิดความเข้าใจแก่คนทั่วไปในสังคมอีสานสมัยใหม่ ถึงความสัมพันธ์ที่มีอยู่ระหว่างตัวของครูบาอาจารย์กับความเป็นลูกศิษย์ของแต่ละสำนักว่า เป็นอย่างไรด้วยการแต่งกาย การนำเสนอตัวตนเป็นอัตลักษณ์ มักจะถูกเสนออยู่อย่างต่อเนื่อง ดังเช่นที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตพิธีกรรมไหว้ครูในสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชยันตี สำนักอาศรมปูฤๅษีทองคำ (อาจารย์ทอง) สำนักอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหายานต์) สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหายานันครุธรรม 9 โกฎิ และสำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ ก็จะเห็นว่า มีบรรดาลูกศิษย์ของแต่ละสำนักฤๅษีทั้ง 5 สำนักดังที่กล่าว แต่งกายในลักษณะที่เหมือนกับอัตลักษณ์การแต่งกายของครูบาอาจารย์ของตนๆ โดยไม่เพียงแต่กิจกรรมหรือพิธีกรรมเท่านั้น สำนักฤๅษีในอีสานยังนำเสนออัตลักษณ์เหล่านี้ไปในช่องทางอื่นๆ จำนวนมากอีกด้วย (จะกล่าวต่อไป) การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีแต่ละสำนักเช่นนี้ มีผลต่อความสนใจและความศรัทธาของผู้คนในสังคมอีสานสมัยใหม่ด้วยได้ในการกำหนดและจัดได้ว่า แต่ละสำนักฤๅษีแต่งงานอย่างไร

การแต่งกายที่มีการเชื่อมโยงกับครุบาอาจารย์ฤๅษี ถือว่าเป็นการประดิษฐ์สร้างที่เป็นรูปธรรมของฤๅษี ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่มากที่สุด เป็นความสอดคล้องกับการรับรู้และความเข้าใจของผู้คน ที่ซึ่งมีต่อการประดิษฐ์สร้างความเป็นฤๅษีของแต่ละสำนักฤๅษีให้เห็นเป็นอัตลักษณ์ของสำนักตนได้

อย่างไรก็ตาม การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีผ่านการแต่งกายของเจ้าสำนักฤๅษี ก็ได้รับความสนใจจากผู้คนในสังคมอีสานสมัยใหม่ ในฐานะเป็นทั้งพระสงฆ์ ซึ่งเป็นพระสงฆ์และฤๅษี หรือเป็นฆราวาสที่บวชเป็นฤๅษี ที่เข้าใจกันว่าเป็นผู้มีวัตรปฏิบัติตามครุบาอาจารย์ของตนๆ ทำให้แต่ละสำนักฤๅษีสมัยใหม่ มีบทบาทและมีชื่อเสียงเพิ่มขึ้น โดยได้รับคำเรียกขานจากผู้คนในสังคมอีสานสมัยใหม่ ด้วยคำว่า “ฤๅษี” เมื่อได้เห็นอัตลักษณ์ของฤๅษีแต่ละสำนักนั้นๆ

6.2.2 อัตลักษณ์ของฤๅษีในฐานะผู้สืบทอดวิชาธรรมฤๅษีและพิธีกรรมจากครุบาอาจารย์

วัตรปฏิบัติและพิธีกรรมที่เชื่อกันว่า เป็นการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ที่เชื่อมโยงผ่านวิชาธรรมฤๅษีและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากครุบาอาจารย์ ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สำนักฤๅษีสมัยใหม่ได้พยายามสร้างอัตลักษณ์ที่เชื่อมโยงและหยิบยืมมาใช้ประกอบสร้างเป็นตัวตนฤๅษีแต่ละสำนักและนำเสนอภาพอัตลักษณ์ให้แก่ตัวตนฤๅษีว่าเป็นอย่างไร โดยวิชาธรรมฤๅษีและพิธีกรรมที่จะกล่าวถึงในที่นี่ ก็คือวิชาธรรมฤๅษีและพิธีกรรมที่สืบทอดต่อกันมา จึงเชื่อกันว่า วิชาธรรมฤๅษีและพิธีกรรมดังกล่าวเป็นสิ่งที่บูรพาจารย์ได้เรียนรู้และปฏิบัติสืบทอดกันต่อมาๆ ดังนั้น สำนักฤๅษีสมัยใหม่จึงพยายามที่จะประดิษฐ์สร้างตัวตนของตนเองในอีสานสมัยใหม่ ให้เห็นเป็นอัตลักษณ์ของผู้มีวิชาธรรมฤๅษีและพิธีกรรมที่เรียนรู้และสืบทอดกันต่อมาจากครุบาอาจารย์ฤๅษีแห่งตน อัตลักษณ์ที่แสดงออกดังกล่าว เป็นดังที่ กาญจนา แก้วเทพ ได้อธิบายไว้ว่า กระบวนการบริโภคและสร้างอัตลักษณ์เกิดจากการที่สถาบันทางสังคมต่างๆ ได้เรียก “ตัวเรา” ให้เป็น “ตัวตน” ขึ้นมาในแง่เป็นอัตลักษณ์ที่แสดงออกมา อัตลักษณ์จึงเรื่องเกี่ยวกับการสื่อสารให้แก่คนภายนอกได้รับรู้ว่าเป็นอย่างไร (กาญจนา แก้วเทพ, 2545 : 337) ลักษณะของการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีที่เชื่อมโยงผ่านการสืบทอดพิธีกรรม เป็นการสืบทอดพิธีกรรมผ่านการเรียนรู้และสืบทอดต่อมาจากครุบาอาจารย์ของสำนักฤๅษีแต่ละสำนักนั้นๆ ที่ได้รับการสืบทอดมาจากเจ้าสำนักฤๅษีรุ่นครูอาจารย์อีกที ลูกศิษย์ของฤๅษีก็จะต้องนำข้อวัตรปฏิบัติไปปฏิบัติและสืบทอดต่อเช่นเดียวกัน

นอกจากวิชาธรรมฤๅษีที่เรียนรู้และพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากครุบาอาจารย์ดังที่กล่าวแล้ว สำนักฤๅษีสมัยใหม่ก็ยังต้องจัดพิธีกรรมการยกครูหรือครอบครูอย่างยิ่งใหญ่ มีการออกบัตรการโฆษณา และการเชิญชวนผู้คนให้เข้าร่วมงานทั้งวัน ในพิธีกรรมการยกครูหรือครอบครูดังที่กล่าว สิ่งที่จะต้องปฏิบัติเป็นหลัก ก็คือการเข้าอยู่ในพื้นที่ที่แต่ละสำนักฤๅษีได้พาลูกศิษย์จัดเตรียมสถานที่ไว้ เช่น การอยู่ในบ้านหรือสถานที่ภายในพื้นที่ที่แต่ละสำนักฤๅษี หรือสร้างขึ้นตามครุบาอาจารย์ได้เคยพาทำมา และอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวจนกว่าจะเสร็จสิ้นพิธีกรรม หรือแล้วแต่การอธิฐานจิตด้วยวาจาแต่ละบุคคล พิธีกรรมที่แต่ละสำนักฤๅษีจัดขึ้นจะมีลักษณะแตกต่างกันออกไป โดยเป็นการประดิษฐ์สร้างและตีความหมายองค์ประกอบของพิธีกรรมแบบใหม่ เพื่อให้โดดเด่นและเป็นที่สนใจของผู้คนในสังคมอีสานสมัยใหม่ให้มากขึ้น เช่น สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติของพระครูปลัดนิตยวัฒน์ กิตติสาริ ได้เชิญ Himanshu Soni นักแสดงนำชาวอินเดีย ผู้ที่รับบทเป็นพระพุทธเจ้าในภาพยนตร์เรื่อง “พระพุทธเจ้า มหาศาสดาโลก” มาร่วมพิธีกรรมครอบครูด้วยศีระขุฑฤๅษี และสำนักฤๅษีคัมภีร์ที่อยู่ ณ อาศรมพระมหาเมธีคุณธรรม 9 โกลี ก็ได้เชิญดาราและนักแสดงที่มีชื่อมาร่วมในพิธีกรรมต่างๆ ของสำนักฤๅษี

การเชิญบุคคลในลักษณะดังกล่าวเช่นนี้นับว่าเป็นการสร้างความหมายใหม่ให้กับพิธีกรรมฤๅษีให้ดูยิ่งใหญ่ขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลูกศิษย์ของสำนักฤๅษีนั้นๆ แต่กลุ่มผู้ศรัทธาบางกลุ่มมองว่า การเข้าร่วมพิธีกรรมของแต่ละสำนัก จะมีลักษณะคล้ายๆ กัน เพียงแตกต่างกันตรงที่มีการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ผ่านการทำพิธีกรรมแต่ละสำนักฤๅษีเท่านั้น ซึ่งทำให้เป็นที่สนใจของผู้คนในสังคมอีสานสมัยใหม่ได้ไม่เท่ากัน

จากที่กล่าวแล้วข้างต้น จึงทำให้เห็นได้ว่า อัตลักษณ์ของฤๅษีจะเชื่อมโยงกับวิชาธรรมฤๅษีที่เรียนรู้จากครูบาอาจารย์ฤๅษีและพิธีกรรมที่กระทำสืบทอดต่อไป ซึ่งเป็นเรื่องให้เห็นอัตลักษณ์ของฤๅษีแต่ละสำนักได้ในสังคมอีสานสมัยใหม่

การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีอาจเห็นได้ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ได้ ซึ่งผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นสำนักฤๅษีแต่ละสำนักในจังหวัดมหาสารคามได้ตามลำดับต่อไป

1) สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนที บ้านโนนทอง ในจังหวัดมหาสารคาม

สำนักฤๅษีของพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร ผู้เป็นเจ้าของสำนักฤๅษีอยู่ ณ สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนที เป็นสำนักฤๅษีแบบ “พุทธสมฤๅษี” หรือ “ฤๅษีผสมพุทธ” เนื่องจากเจ้าสำนักฤๅษีมีการเรียนรู้วิชาธรรมฤๅษีมาจากครูบาอาจารย์ฤๅษี และได้สืบทอดความรู้ไปสู่ลูกศิษย์และกระทำพิธีกรรมที่สืบทอดจากครูบาอาจารย์ ให้เห็นเป็นอัตลักษณ์ฤๅษีแห่งตนด้วย ดังนี้

(1) การสืบทอดวิชาธรรมฤๅษีและการถ่ายทอดแก่ลูกศิษย์

การเรียนรู้วิชาธรรมฤๅษีของพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโรนั้น ถูกเล่าไว้ว่า ก่อนที่จะมาบวชเป็นพระสงฆ์นั้น ช่วงอายุ 28 ปี พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโรได้ไปเรียนวิชาธรรมฤๅษีกับครูบาอาจารย์ ที่เป็นสายฤๅษีจริงๆ ในประเทศศรีลังกา จึงได้เป็นฤๅษีมาก่อน จากนั้นช่วงอายุ 41 ปี ท่านก็ได้เดินทางกลับมายังประเทศไทยและได้มาตั้งสำนักฤๅษีอยู่ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช และครองตนเป็นฤๅษีมาเป็นเวลานับสิบๆ ปี แต่ปรากฏการณ์ด้วยฤทธิ์ของพญานาคได้ทำให้ท่านเปลี่ยนสถานะจากเป็นฤๅษีมาบวชเป็นพระสงฆ์ ผู้ที่ทำให้ท่านได้มาบวชเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ก็คือพญาศรีสุทธานาคราช ผู้ต้องการให้ท่านมาบวชเป็นพระสงฆ์ เพื่อเป็นตัวแทนไปบูรณะวัดวาอารามช่วยพระพุทธศาสนา และเป็นตัวแทนตามหาเครื่องยาติและบริวาร จากการบวชนี้ ก็เป็นเพราะบารมีของพญาศรีสุทธานาคราชได้มาขอร้องไห้บวช และตามหาเครื่องยาติบริวารของท่านดังกล่าว โดยต้องการให้ท่านเป็นสื่อกลางและเป็นตัวแทนของพญาศรีสุทธานาคราช ต่อมาพญาสุทธานาคราชก็สั่งให้พญาศรีสุทธานาคราชมาดูแลแม่น้ำชี ช่วยปกป้องรักษาพระธาตุนาคูนในอำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม และได้มาสร้างเวียงวังอยู่ที่บ้านโนนทอง ตำบลดอนหวาน อำเภอแกลง จังหวัดมหาสารคามในปัจจุบัน (พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร, 2566 : สัมภาษณ์)

หากกล่าวถึงการถ่ายทอดวิชาแก่ลูกศิษย์ของพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร เจ้าสำนักฤๅษีที่อยู่ ณ สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนทีในจังหวัดมหาสารคาม พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโรได้กล่าวไว้ว่า ในสถานที่ปฏิบัติธรรมพุทธชัยนทีของท่าน การฝากตัวเป็นศิษย์หรือบวชเป็นฤๅษีนั้น จะต้องให้ผู้ต้องการบวชฤๅษีปฏิบัติครองศีลให้ได้อย่างน้อย 2-3 ปีเสียก่อน จึงจะบวชเป็นบรรพชาให้ก่อน แล้วจึงถือศีลบวชเป็นนักบวช และรับใช้ครูบาอาจารย์ ถอดบะ ปล่อยว้าง ไม่ยึดติดถือศีลได้ และในการเล่าเรียนและการถ่ายทอดวิชาให้ ผู้ที่จะเป็นฤๅษีก็ต้องฝึกฝนตามที่แนะนำมาไปตามสายต่างๆ เช่น การเรียนขอม อักขระขอม และเรียนธรรมะ ซึ่งแต่ละภาคไม่เหมือนกัน จึงต้องถือศีลและเรียนรู้ในเรื่องที่จะมาเรียน ต้อง

ครองสละอย่าง ถ้าถือธรรมฤๅแล้ว จะเรียกว่า “ตน” การเล่าเรียนวิชาและถ่ายทอดวิชาเพื่อให้ บรรลุธรรมเป็นซึ่งฤๅแต่ละท่าน ก็จะต้องได้เคยสั่งสมบารมีแห่งตนมาในอดีตชาติ และครูบาอาจารย์ที่ตน เคยพบมาในอดีต และนี่ถึงบุพกรรมที่เคยทำมาในอดีต ก็สามารถทำให้บรรลุธรรมก่อนการเล่าเรียน วิชาได้ บางคน/รูปมีอินทรีย์สมบูรณ์ถึงพร้อมด้วยอินทรีย์ เมื่อพิจารณาธรรมตามที่ครูบาอาจารย์สอน จึง ได้บรรลุธรรมฤๅ

ในขณะที่ฝากตัวเป็นศิษย์ของฤๅนั้น ลูกศิษย์บางคนมีปัญญาแก่กล้า พิจารณาไตร่ตรอง มาก จึงได้บรรลุธรรมขณะมีการเล่าเรียน บางคน/รูปได้บรรลุธรรมเป็นฤๅหลังจากได้ฝากตัวเป็นลูกศิษย์ กับครูอาจารย์ฤๅ แต่ทุกคนถือว่า มีภาวะที่เป็นกำลังหนุนให้บรรลุธรรมฤๅในการการเล่าเรียนวิชาธรรม ฤๅหรือการถ่ายทอดวิชาธรรมฤๅจากครูบาอาจารย์ฤๅทั้งสิ้น สำหรับเครื่องคายในการมอบตัวเป็นศิษย์ ของสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนิตีพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร ผู้เป็นครูอาจารย์ที่เป็นสายฤๅ คือ พระสงฆ์สายฤๅ ซึ่งเป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅในเวลาเดียวกัน ก็ประกอบไปด้วยชั้น 5 เหมือนกับคติมใน พระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาผี มีดอกไม้วา 5 คู่ รูป 5 ดอก เทียน 5 คู่ หมากพลู 5 คำ และยาสูบ 5 มวน ค่าคายสมัยโบราณจะเป็นเงินเหรียญ 9-10 บาท มีด พร้า (มีดไทย) ผ้าแดง 1 วา ผ้าขาว 1 วา เป็นค่าคายที่จะมอบเป็นค้ายครูและบูชาครูบาอาจารย์ฤๅ (พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร, 2566 : สัมภาษณ์)

(2) การทำพิธีไหว้ครูและครอบครู

พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร ผู้เป็นเจ้าของสำนักฤๅอยู่ ณ สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนิตี ได้กล่าวสะท้อนถึงอัตลักษณ์ฤๅด้านนี้ไว้ว่า การจัดงานพิธีไหว้บูรพาจารย์นพเก้า จะจัดขึ้นในวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2566 โดยการจัดงานเป็นการจัดขึ้นก็เพื่อต้องการประชาสัมพันธ์ให้ลูกศิษย์และประชาชน ทั่วไปได้รู้จักเกาะคำชะโนดของจังหวัด ที่เกิดขึ้นในสถานที่ปฏิบัติธรรมพุทธชัยนิตี บ้านโนนทอง ตำบล ดอนหว้าน อำเภอกมลา จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งได้ก่อเกิดเกาะคำชะโนดแห่งใหม่ขึ้น และในวันจัดงาน ขึ้น ก็ยังจัดให้มีพิธีไหว้บูรพาจารย์นพเก้าให้เห็นเป็นอัตลักษณ์ฤๅด้วย โดยพิธีก็จะมีทั้งแบบพุทธและ ฤๅผสมกัน ซึ่งพิธีแบบพุทธจะเริ่มจากการจุดเทียนชัยในเวลา 09.09 น. ร่ายรำโดยน้องโอบุญสาย พญานาคแท้ จากนั้นจึงทำพิธีทางสงฆ์ มีการเจริญพระพุทธรูป และถวายภัตตาหารเพลแก่พระสงฆ์ ต่อด้วยพิธีแบบฤๅ คือการครอบครูลูกศิษย์ตามประเพณีนิยมฤๅ และในงานพิธี ก็จะมีญาติผู้ใจบุญ มาร่วมงานและเที่ยวชมเมืองสวรรค์และนรก สิ่งหนึ่งจัดงานขึ้น ก็มีเป้าหมายเพื่อหาทุนจัดสร้างและ จัดซื้อที่ดินเพิ่มเพื่อจัดสร้างลานธรรม ลานอนุสรณ์ เป็นเมืองสวรรค์และนรกจำลอง มีพญานาคตัว ใหญ่ล้อมรอบ โดยไม่ต้องจ้างช่าง จ้างตนเอง เพราะเจ้าสำนักฤๅ คือพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร เองนั้นมีฝีมือช่าง จึงทำการก่อสร้างเองและสู้งานเอง โดยถือว่า มีบุญกุศลก็จะได้มาร่วม โดยมีการ บอกให้ลูกหลานมาร่วมกันสร้างธรรมสิ่งสุดท้าย ก่อนที่ท่านเจ้าสำนักฤๅจะลาจากโลกนี้ไป ประเด็น สำคัญนี้ถือว่าเป็นอุบายวิธีในการจัดงานพิธีไหว้ครูและครอบครูขึ้น เพราะเป็นแนวทางเดียวที่คนจะได้ รู้ว่า อะไรเป็นสิ่งที่ผิดและสิ่งที่ถูก ทำได้ขึ้นสวรรค์ ทำไม่ดีก็ลงนรก นั้นเป็นแนวทางในความเป็นจริง มากกว่า พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโรอยากให้ทุกคนสร้างแต่ความดีก่อนที่จะสิ้นชีวิตไปจากโลกนี้ จึงอยากให้เข้าวัดปฏิบัติธรรม แล้วจะมีความสุขและสุขได้จริงๆ เป็นความสุขไม่ได้อยู่ที่กาย แต่อยู่ที่จิตใจ (พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร, 2566 : สัมภาษณ์)

ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นในพิธีกรรมที่จัดขึ้นในสำนักฤๅษีของพระครูปลัดนิวัฒน์ กิตติสาโร ในฐานะเป็นอัครฤๅษีฤๅษี ก็คือว่า พระครูปลัดนิวัฒน์ กิตติสาโร ผู้เป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษีในเวลาเดียวกัน จะทำการจุดธูปเทียนไหว้พระประธาน จากนั้นหมอบกราหมณในพิธี ก็จะกล่าวอัญเชิญเพื่อให้ พระอินทร์ พระพรหม พญายม พระราช ไหว้พระนารายณ์สี่กรที่ท่านเป็นใหญ่ ไหว้ฤๅษีโคดม พระฤๅษี ตาวัว ฤๅษีตาไฟ กัลโยโกฤๅษี ไหว้คุณบิดามารดา คุณครูนักเทศน์ ครูนักหลักจำ ครูพร้าครูสอน ซึ่งจะเห็นได้ว่า ฤๅษีปรากฏให้เห็นชื่อเป็นจำนวนมากในพิธีกรรมที่กระทำตามลัทธิฤๅษี

ภาพที่ 59 พิธีจุดเทียนชัย

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2566)

หลังจากพิธีเปิดงานที่มีทั้งพิธีพุทธและพิธีฤๅษีผสมกันได้เสร็จสิ้นลงแล้ว ก็ได้เข้าสู่ขั้นตอนของพิธีพราหมณ์ ที่ซึ่ง วันชัย ไชยโพธิ์ ผู้รับหน้าที่เป็นหมอบกราหมณนำประกอบพิธีกรรมเช่นนี้ ก็ได้กล่าวอัญเชิญฤๅษีชีไพรที่ได้บำเพ็ญพรตอยู่ตามเทือกเขา โดยกำหนดตั้งแต่ نارอฤๅษี นารายณ์ ฤๅษีพิราพฤๅษี บรมโกฤๅษี ปัญญาสดฤๅษี สมมิตรฤๅษี กัสสปฤๅษี ไตรภพฤๅษี ทศมงคลฤๅษี โคดมฤๅษี โคบุตรฤๅษี โพธิสัตว์ฤๅษี เพชรฉลุฤๅษี ชนกฤๅษี พรตมุนี พรหมเมศฤๅษี พรหมนาเรศฤๅษี จตุทิพย เนตร เกศโกมุต สัตบุศ สัตบง ท้าวกระทั้งฤๅษีพิราพพิรอด ยอดตำรับ และไกรสร ซึ่งถูกอัญเชิญมาทั้ง 108 ท่านที่ทรงศีลสังวรทั้งหมด ที่ทรงพรตพรหมจรรย์ อาศัยอยู่ทุกสถานป่าหิมพานต์ เขาไกรลาส สัต บงกศ ก็เชิญฤๅษีทั้งหมดให้มาประสิทธิประสาทพรแก่ผู้มาร่วมงานทุกคนและผู้ร่วมทำพิธีให้มีความ ถาวรรวัฒนาโดยทั่วกัน อันจะเห็นได้ว่า การเชิญฤๅษีต่างๆ ให้มาตามคติลัทธิฤๅษีดังที่กล่าวเป็นการให้ มาเป็นเกียรติและอวยชัยให้พรในฐานะผู้มีฤทธิ์เดช พิธีที่ทำนี้เป็นประเพณีนิยมที่สืบทอดมา แต่อดีตกาล

ภาพที่ 60 พิธีอัญเชิญพระฤๅษี 108 คน
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2566)

มีข้อสังเกตสำคัญในอัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักษัตริย์ดังกล่าว ก็คือ การมีพระสงฆ์เข้าร่วมพิธีตามลัทธิฤๅษีด้วย โดยมีพระคำพันธ์ วัดบ้านดอนหวาน พระอาจารย์สุริยา วัดป่าเทพสิทธิจารย์ พระญาณครุฑน้อย แสงอรุณ วัดบ้านดอนหวาน พระอาจารย์บุญมา วัดบ้านเหล่าหนาก และหลวงปู่แสวง วัดบ้านบัวค้อ รวมทั้งผู้มีวิชาอาคมอื่นๆ ด้วย เช่น สายฆาณพทุธามหาเวทย์ อาจารย์แอนสกินแคร่ อาจารย์สกลันต์สายต่างประเทศ อาจารย์เมย์ อาจารย์ ดร. แอ๊ด แม่ย่าปราง บ้านเสือไก่ อาจารย์ป้อ บริษัทนาคา อาจารย์เสกคงกระพัน อาจารย์ตุ๊ก อยุธยา อาจารย์น็อต บ้านแดงน้อย อาจารย์สมบัติ อาจารย์เงาะน้อยร้อยล้าน อาจารย์วัชร พญาใหญ่ อาจารย์โก้ พันดาวังแก้วมณีโชติ จึงอาจกล่าวได้ว่า ในงานพิธีไหว้ครูและครอบครูที่จัดขึ้นในวันนั้น จะมีทั้งพระสงฆ์และลูกศิษย์สายฤๅษีเข้าร่วมเป็นสักขีพยานในงานไหว้บูรพาจารย์นพเก้า ถือว่าเป็นการยอมรับ การต่อรอง และการผสมผสาน ตามแนวฤๅษีสมัยใหม่ โดยได้มีการประดิษฐ์สร้างและตีความองค์ประกอบของพิธีกรรมดังกล่าวในแบบสังคัมอีสานสมัยใหม่

ในช่วงบ่าย พิธีครอบเศียรปู่ฤๅษีนารอดจะถูกระทำให้ขึ้น ถือว่าเป็นงานไหว้ครูที่สืบทอดมา ซึ่งจัดขึ้นปีละ 1 ครั้งในช่วงเดือนเมษายนของทุกปี โดยภายในงานพิธี ก็ได้จัดให้ศิษยานุศิษย์มีการครอบครูด้วยเศียรปู่ฤๅษี การเสริมดวงในเรื่องการงาน การเงิน และการมีโชคลาภ ด้วยถือว่าทุกท่านมีครูบาอาจารย์ที่ได้ร่ำเรียนมาทุกแขนง ทุกอาชีพ ทุกศาสตร์ จึงเชื่อว่าจะมีแต่ความสำเร็จ มีแต่ความเจริญรุ่งเรือง พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร ในฐานะเจ้าสำนักฤๅษี ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า ฤๅษีเป็นครูฤๅษีถือเป็นบรมครูแห่งศาสตร์ทั้งปวง นอกจากนี้ฤๅษียังถือว่าเป็นผู้ประสิทธิ์พรหมาสรรพวิชาความรู้ทั้งมวลแก่มนุษยชาติ เนื่องด้วยตำราทางโหราศาสตร์และตำราทางเทววิทยาได้กล่าวสอดคล้องกันว่า พระพุทธเจ้าได้ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้เป็นอาจารย์แห่งสรรพวิชาความรู้ทั้งมวล ที่แสดงด้วยสัญลักษณ์ของฤๅษีเป็นอาจารย์แห่งสรรพวิชาความรู้ทั้งมวล รวมถึงเป็นอาจารย์ของเหล่าเทพเทวดา ลัทธิฤๅษีจึงให้ถือว่าวันพฤหัสบดีอันแสดงด้วยสัญลักษณ์ของฤๅษีเป็นวันครู จึงให้มีการไหว้ครูกันในวันนี้ สำนักฤๅษี

ของท่านจึงได้สืบทอดมาจากครูบาอาจารย์และถ่ายทอดให้ลูกศิษย์ของท่านสืบทอดไป (พระครูปลัด
นิวัฒน์ กิตติสาโร, 2566: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 61 การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ผ่านพิธีกรรมการครอบครูบาอาจารย์
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2566)

จากที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น จึงเห็นได้ว่า อัตลักษณ์ฤๅษีที่เห็นได้ผ่านพิธีกรรมที่พบเห็น
นั้น เป็นการประดิษฐ์สร้างตัวตนฤๅษีว่า เป็นอย่างไร ผ่านพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ของ
พระครูปลัดนิวัฒน์ กิตติสาโร ซึ่งถือว่าเป็นอีกหนึ่งอย่างที่สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีให้มีความสัมพันธ์กับ
พิธีกรรมในแง่ว่า ฤๅษีได้รับสืบทอดวิชาธรรมฤๅษีมาจากครูบาอาจารย์ของตน ซึ่งเคยเป็นลูกศิษย์ที่
เรียนรู้วิชาธรรมฤๅษีจากท่านมาก่อน จึงได้สืบทอดพิธีกรรมต่อไป ถึงแม้ว่าอัตลักษณ์ฤๅษีที่ประดิษฐ์
สร้างและสืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ของท่าน แต่พิธีกรรมที่ท่านทำขึ้นนั้น ก็สามารถสร้างชื่อเสียงให้ฤๅษี
เป็นที่รู้จักว่าเป็นเช่นไร และทำให้ผู้คนในสังคมอีสานสมัยใหม่เกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อท่านในฐานะ
เป็นฤๅษีได้เป็นอย่างดี

2) สำนักอาศรมปูฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง) บ้านดัว ในจังหวัดมหาสารคาม

สำนักฤๅษีของอาจารย์ทอง ผู้เป็นเจ้าของสำนักอาศรมปูฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง)
เป็นสำนักฤๅษีแบบ “ฤๅษีผสมพุทธ” ในอัตลักษณ์ เนื่องจากเจ้าสำนักฤๅษีมีการเรียนรู้วิชาธรรมฤๅษีมาจาก
ครูบาอาจารย์ และได้สืบทอดความรู้ไปสู่ลูกศิษย์ของท่าน และทำพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากครูบาอาจารย์
เพื่อให้เห็นเป็นอัตลักษณ์ฤๅษีต่อไปด้วย ดังนี้

(1) การสืบทอดวิชาธรรมฤๅษี

ในการสืบทอดวิชาธรรมฤๅษี ฤๅษีอาจารย์ทอง แห่งบ้านดัวในจังหวัดมหาสารคาม ได้
อธิบายถึงการไปเรียนวิชาธรรมฤๅษีกับครูบาอาจารย์ของท่านเอาไว้ว่า ท่านได้ร่ำเรียนวิชาธรรมฤๅษี
และลัทธิฤๅษีกับพ่อใหญ่ธรรม พ่อผาย อุทาหงษ์ (80 ปี) ซึ่งปัจจุบันเสียชีวิตไปแล้ว โดยได้เรียนรู้แบบ
ซึมซับมาทีละน้อยๆ ตั้งแต่อายุได้ 8 ปี พ่อผายไปไหน ท่านก็จะติดตามไปด้วยตลอด ทั้งไปปราบผีและ

ปราบสาบ จนถึงอายุ 36 ปีจึงได้ศึกษาธรรม ธรรมแยก ธรรมใหญ่ และได้บวชเป็นพระภิกษุกับพระครูยติธรรมานุยุต และได้ศึกษาพระเวทธรรม 9 โกฎิ จากนั้นก็ได้เดินทางข้ามไปยังภูเขาควายฝั่งประเทศลาว ได้ไปศึกษากับครูบาอาจารย์ที่เป็นฤๅษีหลายท่านด้วยคารวะสายธรรม จึงได้ไฉ่ผมยว คนจึงเรียกท่านว่า “ฤๅษี” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จนถึงปี พ.ศ. 2552 ได้กลับบ้านของท่าน มาศึกษาต่อทางโลกในระดับปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จึงได้ตัดผมที่ยาวออกเพื่อความถูกต้องตามระเบียบของมหาวิทยาลัย ชาวบ้านได้เดินทางมาให้ทำการรักษาให้หายจากสิ่งที่เป็่น หรือขอให้ทำในสิ่งที่ขอให้ทำ ทำจากนั้นก็มีการฝากตัวเป็นศิษย์ของหลวงปู่วรพจน์ เป็นสายวิชาน้ำมนต์หมื่นน้ำมนต์ธรรม 9 โกฎิ และยกน้ำมนต์ธรรมปู่ของพ่อธรรมปิ่น เต็มทัยสงค์ สายธรรมยุต บ้านน้ำดอกไม้ จังหวัดเลย หลวงปู่คุณ นิสาโร อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร และปู่ทองคำ ภูเขาควาย ประเทศลาว นับเนื่องในสายปฏิบัติ แลกเปลี่ยนจิต ซึ่งได้รับมอบวิชามา และได้นำไปปฏิบัติในสำนักฤๅษีของท่านมาจนถึงปัจจุบัน และที่ขาดไม่ได้ ก็คือ แม่ฮัก ผู้เป็นมารดาที่นับถือเช่นมารดาของท่าน เป็นบุคคลที่อยู่ในสายถอดที่เก่งมาก

สำหรับการถ่ายทอดวิชาธรรมฤๅษีแก่ลูกศิษย์ในสำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทวง) มีหลักการของการเป็นสายฤๅษีและลัทธิฤๅษีมาก เป็นไปในลักษณะดังนี้ว่า ในการการถ่ายทอดและการรับศิษย์เป็นฤๅษีนั้น ผู้เรียนที่ต้องการจะเป็นฤๅษีต้องมายกกรรมและเรียนธรรม ท่านก็จะยกกรรมบรรลู่ให้ ยกกรรมครุธรรม และผู้ที่มาสืบครุธรรม ก็จะต้องดูถึงบุคคลที่จะมาเรียนและดูสายวิชาด้วยว่า ผู้ที่จะมาเรียนและสืบสายวิชานั้น มีคุณสมบัติสมควรหรือไม่ บุคลิกของผู้เรียนและสืบสายวิชา จะแตกต่างกันไปพอสมควร โดยคนที่เรียนและสืบสายได้ ก็จะได้ไปเลย คนที่เรียนและสืบสายวิชาไม่ติด ก็มีอยู่ ตั้งแต่เพียงยกชั้นธเดียวก็มี พุทโธตัวเดียว แต่ธรรมบรรลู่แตกแขนงออกเป็น 108 ภาษาเขมร เมียนมา ลาว ไทย อินโดนีเซีย เกิดบันดาลให้บรรลู่หรือเกิดในมนต์จักรวาลเทวดา เป็นอย่างนี้เรียกกรรมบรรลู่ ไม่ใช่เหมือนกับการอ่านหนังสือ พอเริ่มอาราธนาเสร็จ ก็ไหลไปเป็นภาษาแบบไม่รู้ตัวและแปลไม่ออกเลย นอกจากนั้น การมอบตัวเป็นลูกศิษย์เพื่อบวชหรือถือบวชเป็นฤๅษี ก็จะต้องมีเครื่องคายในการมอบเพื่อกรรมบรรลู่และเป็นคำบูชาครู ประกอบด้วย ดอกไม้สีขาว รูปเทียน ใบตองกรวย บายศรีชั้นยกเฉียง บายศรีรอง บายศรีหลัก 13 หลัก คือตาม 13 กัณฑ์ (เทศนาเวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์) และในการเรียนกรรมบรรลู่ส่วนมากแล้ว ผู้มาเรียนจะเรียนที่ละห้องไปจนถึง 13 ห้อง ใครที่เรียนถึงห้องไหน ก็ทำบายศรีตามห้องที่เรียน เช่น เรียนห้องที่ 1 ก็ทำบายศรี 1 ห้อง ห้องที่ 2 ก็ทำบายศรี 2 ห้อง จนถึงห้องที่ 13 ก็ทำบายศรี 13 ห้อง การมอบตัวเป็นศิษย์ต้องทำให้ถูกต้อง ถ้าผิดก็จะผิดไปจนถึงลูกหลาน (ฤๅษีอาจารย์ทวง, 2566 : สัมภาษณ์) เป็นอัตลักษณ์ฤๅษีอาจารย์ทวงในฐานะเป็นผู้เรียนวิชาธรรมฤๅษีมาจากครูบาอาจารย์และผู้สืบต่อวิชาธรรมฤๅษีสืบต่อไปยังลูกศิษย์ของท่านต่อไป

(2) การทำพิธีไหว้ครูและครอบครู

อัตลักษณ์ในการทำพิธีตามลัทธิฤๅษีของอาจารย์ทวง ผู้เป็นเจ้าของสำนักฤๅษีอยู่ ณ สำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ จะเป็นอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็นผู้มีการนำพระพุทธรูปมาผสมกับลัทธิฤๅษีแบบ “ฤๅษีผสมพุทธ” เพื่อสร้างเป็นอัตลักษณ์แห่งตนในการสืบต่อพิธีไหว้ครูฤๅษีของสำนักฤๅษีของท่าน ดังที่ ฤๅษีอาจารย์ทวงได้กล่าวสะท้อนให้เห็นลักษณะฤๅษีผ่านพิธีกรรมที่สืบทอดไว้ว่า งานไหว้ครูบูรพาจารย์ คือบรมครูปู่ฤๅษีทองคำ พร้อมพิธีบายศรีสู่ขวัญเนื่องในวันคล้ายวันเกิดของท่านด้วย ได้จัดขึ้นในวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2565 และเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเป็นประจำปี พิธีกรรมจะเริ่มขึ้นในช่วงเช้า ณ เวลา 06.00 น. โดยจะมีพิธีทั้งพิธีพุทธและฤๅษีผสมกันเป็นอัตลักษณ์ฤๅษี พิธีพุทธจะเริ่มจาก

การบูชาพระ กราบพระรับศีล อาณาพระปริตร จากนั้นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเจริญพระพุทธมนต์ ซึ่งการสวดสาธยายพระพุทธมนต์เป็นการสวดสาธยายที่มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งส่วนใหญ่มนต์ที่สวดสาธยายเป็นมนต์นั้นๆ เป็นพระพุทธมนต์ คือคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่มีตำนานแสดงให้เห็นเป็นพระปริตร ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องป้องกันรักษาคุ้มครองให้พ้นทุกข์ภัยต่างๆ เป็นสิ่งที่สามารถช่วยป้องกันภัยอันตรายต่างๆ และทำให้เกิดความสุขสวัสดิ์ได้ตามความเชื่อถือ ซึ่งตามคติความเชื่อแต่ครั้งโบราณมานั้น เมื่อบุคคลผู้เป็นที่เคารพนับถือมีอายุครบรอบปีที่เป็นวาระสำคัญ ก็ควรจะได้มีการบำเพ็ญกุศลครั้งใหญ่เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตน ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และมีความเจริญรุ่งเรือง อันเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีต่อครูอาจารย์ จากนั้นจึงถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ที่มาเจริญพระพุทธมนต์ในพิธี ก็เป็นอันเสร็จพิธีทางสงฆ์

ลำดับต่อมาจึงเป็นพิธีฤกษ์ตามลัทธิฤกษ์ โดยฤกษ์อาจารย์ทวงจะกล่าวถึงความจำเป็นมาในการจัดงานขึ้นว่า การจัดงานที่จัดขึ้นเป็นพิธีไหว้ครู มีการครอบครู คือการเสริมให้ลูกศิษย์ที่ได้สักเสกเลขยันต์และได้ของบูชาทุกอย่างไป ไม่ว่าจะเป็นมนต์จินตามณี พระสังข์เรียกทรัพย์ต่างๆ ก็จะต้องมีพิธีกรรมไหว้ครู เพราะของเหล่านี้ไม่รู้ว่าจะไปผิดครูหรือไม่ จึงเป็นการไหว้ครูและขอขมาในสิ่งที่กระผิดพลาดไปต่อครู สิ่งทีกระทำผิดกฎข้อห้ามที่รู้ก็ดี ไม่รู้ก็ดี แม้สิ่งที่ทำให้ในทางพระพุทธคุณก็ตาม ทุกอย่างมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ทั้งนั้น เพราะของสิ่งนั้นๆ เป็นวิชาที่ไม่ใช่ของพระพุทธเจ้า แต่ลูกศิษย์บางคน ซึ่งมีปัญญายังน้อย ต้องมาพึ่งฤทธิ์ของฤกษ์ พึ่งเทวดา เพราะคนยังมีกิเลส มีปัญหา ซึ่งจะมากหรือน้อย ก็แล้วแต่ละบุคคล บุคคลจึงต้องหวังพึ่งฤทธิ์ทางใจของฤกษ์เพื่อให้สำเร็จผลได้ และท่านยังได้กล่าวอีกว่า ในเรื่องหน้าที่การงานและการเงินทุกอย่างนั้น ของพวกนี้ก็จะเป็นการต่อยอดขึ้นไปเพื่อให้ผู้เรียนวิชาธรรมฤกษ์ถึงพระนิพพานได้ในชาติใดชาติหนึ่งในที่สุด คนที่เป็นลูกศิษย์ของฤกษ์ทุกคน ถูกพูดให้ได้ยินบ่อยๆ ว่า จะต้องสวดมนต์และใส่บาตรทำบุญเป็นหนทางแห่งคุณธรรม เหมือนที่คำสอนของพระพุทธองค์ที่ตรัสไว้ ดังนั้น ในวันไหว้ครูหรือครอบครู คนที่เคยทำผิดครูในเรื่องอะไรต่างๆ ขณะกำลังทำพิธี ก็ขอขมาให้ท่านอโหสิกรรม ไม่ต้องธรรณสาร คือมีเสนียดจัญไรที่ติดตัวตามตัวไป แล้วของดีกลับเข้าตัว จากเสน่ห์เอาไปเล่นโดยไม่รู้ตัว จึงดีกลับ จากเสน่ห์กลายเป็นเสนียดที่ผิดครู รู้ก็ดี ไม่รู้ก็ดี จึงต้องทำการไหว้ครูและขอขมาครู นี่คือนิธิกรรมในการขอขมา ทั้งครูบาอาจารย์ ลูกศิษย์ และประชาชนทั่วไปที่มาในงานไหว้ครู ฤกษ์ทองคำหรืออาจารย์ทวง ผู้เป็นอาจารย์ฤกษ์ จะพาขอขมาทั้ง 3 ภูมิให้ ด้วยอธิษฐานขอให้ไม่มีความผิดและเลิกแล้วต่อกัน (ฤกษ์อาจารย์ทวง, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 62 ปู่ฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง) ได้กล่าวเปิดงานไหว้ครู ครอบครู
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2565)

ภายหลังพิธีเปิดงานที่มีพิธีทั้งพุทธและฤๅษีผสมกันได้เสร็จสิ้นลง ก็เข้าสู่ขั้นตอนพิธีพราหมณ์ ซึ่ง ยุทธฤๅษี วิเศษมนต์ ผู้ได้รับหน้าที่เป็นหมอปราหมณ์ผู้นำประกอบพิธีกรรม ก็จะนำกล่าวบูชาพระรัตนตรัยว่า 3 จบ ต่อด้วยบทสวด “อิติปิโส” ต่อด้วยบทสวด “พุทัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระณัง คัจฉามิ, อัมมัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระณัง คัจฉามิ, สังฆัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระณัง คัจฉามิ” ตามด้วยบทสวด “พาหุง...มหากา” ไปจนจบบท และยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า “เอหิ เอหิ ของดีของวิเศษศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจงมาอยู่กับพวกเจ้า นะชาลีติ ประสิทธิ ลาภา ปะสันนะจิตตา สะทา โหนตุ ปิยัง มะมะ สัพเพ ชะนา พะหุ ชะนา สัพเพทิสสา สะมาคะตา กาละโกชะนา วีกาละโกชะนา อาคัจฉันติ ปิยัง มะมะ เอหิ มะมา เงินมา ลาภมา อุดากะสะ ภาวันตุ เม มิมิ เมตตา มิมิ ฯ” จากนั้นจึงกล่าวต่อว่า “มะหาชะนา ปิยัง มะมะ พุทัง สะวิติโส มาเรสาระ เอหิ มัง เตมาระ อัมมังสะเรหิ ปิโส มาเร สาระเอหิ มาเรมาระ สังฆัง สาระหิ โสมาเร มาระเอหิ มาเรมาระ กะปะชะงะมะชะงะยะระวะ ทรงนะโม พุทธายะ ภาวันตุ เต” และจากนั้นเสียงฆ้องก็ดังขึ้น 3 ครั้ง หมอปราหมณ์ก็จะอัญเชิญฤๅษีทั้งหลายให้มาร่วมงานพิธี และขอให้พวกท่านอวยชัยให้พรแก่ผู้มาร่วมพิธีกรรมทุกคนและทุกท่านว่า “โอม อัมสมิง พระประโคนธัพ พระมุนีเทวา หิตา ตุมहे ปะริภุญชันตุ, ทุติยัมปิ อัมสมิง พระประโคนธัพ พระมุนีเทวา หิตา ตุมहे ปะริภุญชันตุ, ตะติยัมปิ อัมสมิง พระประโคนธัพ พระมุนีเทวา หิตา ตุมहे ปะริภุญชันตุ ฤๅชาติหุเรติ” (ยุทธฤๅษี วิเศษมนต์, 2566 : สัมภาษณ์) ซึ่งการกล่าวทั้งหมดดังที่ได้แสดงแล้วนั้น เป็นการกล่าวตามคติฤๅษีและถือเป็นอัตลักษณ์แห่งพิธีกรรมตามที่สำนักฤๅษีอาจารย์ทองได้จัดขึ้นในสำนักฤๅษีของท่าน

ภาพที่ 63 ปู่ฤๅษีทองคำ (ฤๅษีอาจารย์ทอง) จุดเทียนธูป ไหว้ครูบูรพาจารย์ บรมครู
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2565)

มีข้อสังเกตสำคัญในการประกอบพิธีไหว้ครูฤๅษีในสำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ ก็คือการได้มีพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเข้าร่วมพิธีตามลัทธิฤๅษีด้วยหลายรูป รวมทั้งผู้วิจัยที่ได้ถูกนิมนต์ให้นั่งในสถานที่เหมาะสม และร่วมสังเกตพิธีกรรมที่กระทำอยู่ห่างๆ ในงานพิธี โดยพระสงฆ์ที่มาส่วนใหญ่นั้นๆ ก็เป็นพระสายลูกศิษย์ฤๅษีอาจารย์ทองเอง ซึ่งบางรูปก็เดินทางมาจากต่างจังหวัด ในส่วนพระสงฆ์ที่มาร่วมพิธีกรรมนั้น ยังได้ถูกนิมนต์ออกมาทำพิธีกรรมทางสงฆ์จำนวน 5 รูป ซึ่งล้วนแต่มาจากวัดที่อยู่ในหมู่บ้านและวัดที่อยู่ในเขตการปกครองสงฆ์เดียวกัน ผู้มาร่วมงานนั้นๆ ที่นอกจากเป็นลูกศิษย์ฤๅษีอาจารย์ทองแล้ว ยังมีฤๅษีท่านอื่นๆ ผู้ที่มาร่วมงานไหว้ครูและครอบครูอีกจำนวนมาก ส่วนใหญ่จะเป็นฤๅษีผู้ชาย แต่ก็มีฤๅษีผู้หญิงบางท่านบ้าง ทั้งยังมีชาวบ้านจำนวนมาก ได้มาร่วมพิธีไหว้ครูฤๅษีและเข้าร่วมเป็นสักขีพยานในงานไหว้บูรพาจารย์ ที่มีทั้งรูปแบบของการยอมรับและการผสมผสานทางความเชื่อและการปฏิบัติ โดยได้มีการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีผ่านพิธีกรรมไหว้ครูให้เห็นในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่เพื่อให้รู้ว่าเป็นอย่างไรและเป็นที่ยอมรับกันได้มากยิ่งขึ้น

พูน ปณ จิต ชเว

ภาพที่ 64 พระสงฆ์ที่ได้เข้าร่วมงานไหว้ครูบูรพาจารย์บรมครูฤๅษีในสำนักฤๅษีอาจารย์ทวง
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2565)

ภาพที่ 65 ฤๅษีที่มาร่วมงานกับฤๅษีอาจารย์ทวง
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2565)

หลังจากทำพิธีพราหมณ์เสร็จสิ้นลงในช่วงเช้าแล้ว ช่วงบ่ายก็จะมีพิธีครอบครูด้วย
เศียรปู้ฤๅษี ซึ่งในพิธีครอบครูด้วยเศียรปู้ฤๅษีที่จัดขึ้น ฤๅษีอาจารย์ทวงจะเน้นไปที่มนต์พระสังข์ทอง
เงาะป่าที่ลูกศิษย์ได้เรียนรู้ไป ฤๅษีอาจารย์ทวงได้กล่าวว่า พระสังข์ทองเงาะป่าถือเป็นเครื่องรางสุดขลัง

ด้วยอิทธิฤทธิ์ในสำนักฤษีของท่าน เป็นที่เลื่องลือถึงความมหัศจรรย์ทางด้านมหาโชคมหาลาภและ บันดาลความร่ำรวยให้เป็นมหาเศรษฐี มีเงินทองมากมายกายกอง บันดาลผลด้านธุรกิจการค้าและ การเงิน การงาน ให้เจริญรุ่งเรืองขึ้น ใครมีไว้บูชาหรือมีติดบ้านหรือร้านค้า ก็เชื่อกันว่าจะเจริญ คำขาย ดีมีกำไร ทั้งยังมีอิทธิฤทธิ์เป็นที่เลื่องลือถึงความมหัศจรรย์ดังที่กล่าวแล้ว ด้วยเงาะป่านั้นเชื่อกันว่า มี นิमितอันเป็นมงคลยิ่งในด้านการมีอำนาจทางเสน่ห์เมตตาส่งส่ง ดึงดูดเพศตรงข้ามที่ใช้ได้ทั้งหญิงและ ชาย ดีทั้งทางค้าชววงชะตา เป็นเมตตาอาลัยรักต่อผู้ใหญ่ที่เข้าหา จะบังเกิดเมตตาและมีอุปการะดูจ ว่าเป็นลูกหลาน จะไปที่ใดย่อมได้รับความช่วยเหลือ และเป็นที่รักแก่มนุษย์และเทวดาทั้งปวง เป็น ที่มาแห่งข้าวปลาอาหารและทรัพย์สินเงินทองทั้งปวง บังเกิดโชคลาภอยู่เสมอ และเงินทองไม่ขาดมือ ทำให้เจริญในหน้าที่การงาน ได้มาซึ่งยศตำแหน่ง ทำมาหากินได้คล่อง ธุรกิจการงานมีกำไรดี พุดจาสิ่ง ไต่ก็ทำให้คนรักและคนเชื่อถือ เป็นเสน่ห์ทางคำพูดจาไพเราะจับใจผู้ฟัง มีเทวดารักษา ไปไหนมาไหน จะแคล้วคลาดปลอดภัย และยังเป็นยอดแห่งนงะจิ้งจก มหาละลายทั้งตบะและเดชในตัวเอง ก่อนจะ ครบพระสังข์ทองเงาะป่า จึงต้องครอบเทพหน้าทองก่อนทุกครั้งตามคตินิยม (ฤษีอาจารย์ทวง, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 66 ครอบครูพระสังข์ทองเงาะป่า เป็นกิจกรรมหลักในงานครั้งนี้

ภาพโดย ผู้วิจัย เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2565

จากที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น จึงเห็นได้ว่า อัตลักษณ์ฤษีที่ถูกประดิษฐ์สร้างผ่านพิธีกรรมที่ สืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ของสำนักอาศรมปู่ฤษีทองคำ (ฤษีอาจารย์ทวง) นั้น เป็นอีกหนึ่ง ลักษณะที่สร้างอัตลักษณ์ฤษีให้มีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมในแง่ว่า สำนักฤษีได้รับสืบทอดพิธีกรรมมา จากครูบาอาจารย์ฤษี ผู้เคยได้เคยเรียนเป็นลูกศิษย์ของท่านมาก่อน ถึงแม้ว่าจะเป็น การประดิษฐ์สร้าง เป็นอัตลักษณ์ฤษีตามที่สืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ของท่านก็จริง แต่พิธีกรรมที่จัดขึ้นดังที่กล่าวก็ได้ สร้างชื่อเสียงให้แก่ท่านและลูกศิษย์ของท่านว่า ฤษีมีตัวตนเป็นอย่างไร จนทำให้ผู้คนในสังคมอีสาน สมัยใหม่เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในฤษีและสนใจในพิธีกรรมที่จัดขึ้นมากขึ้นทุกปี

3) สำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) บ้านแสนสุข ในจังหวัดมหาสารคาม

สำนักฤๅษีของอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ผู้เป็นเจ้าสำนักฤๅษีอยู่ ณ สำนักอาจารย์โก บ้านแสนสุข เป็นสำนักฤๅษีแบบ “ฤๅษีผสมพุทธ” เนื่องจากเจ้าสำนักฤๅษีได้มีการเรียนรู้วิชาธรรมฤๅษีและ สืบต่อความรู้ไปสู่ลูกศิษย์และทำพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ในแบบทำพิธีทั้งพุทธและฤๅษีผสมกัน เพื่อให้เห็นอัตลักษณ์ที่เห็นได้ว่าเป็นอย่างไร ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ดังนี้

(1) การสืบทอดวิชาธรรมฤๅษีและการถ่ายทอดแก่ลูกศิษย์

การสืบทอดวิชาธรรมฤๅษีของสำนักฤๅษีของอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ได้ถูกเล่าให้ ได้รู้ว่า ในการร่ำเรียนเพื่อสืบทอดวิชาหมอธรรมและเป็นฤๅษี มีการสืบทอดรับช่วงมาจากบุคคลที่เป็นครูบา อาจารย์หลายท่านด้วย คือ เรียนรู้จากพระครูสิริชัยสิทธิ ผู้เป็นผู้ที่ท่านได้รับสืบทอดเรื่องพระธรรมและ พระรัตนตรัยมา จากนั้นได้เรียนการเป็นครูน้ำมันจอตกระดุกหักจากพ่อโฮม หิริญงาม เรียนเป็นผู้ได้สืบทอดธรรมเก่าโกฏิจากพ่อคำพอง สิ้นธุรักษ์ เรียนการเป็นผู้สืบทอดวิชาฟันเป่างูพิษกัดจากพ่อเสถียร อารวรรณ์ เรียนการเป็นผู้สืบทอดวิชาธรรมโอสถและสมุนไพรต่างๆ จากหลวงปู่ทองคำ สุวโจ เรียนการเป็นผู้ สืบทอดวิชาธรรมบันดาลจากพ่อประยูร นางาม เรียนการเป็นผู้สืบทอดวิชาหมอธรรมและรักษาผู้ป่วยด้วยการ ส่องธรรมจากอาจารย์ ดร.ภูวนาท มาตบุตร และเรียนการเป็นผู้สืบทอดการอ่านอักขรธรรม และบท สสูตรต่างๆ เช่น สูตรขวัญ การแต่งแก้ การสะเดาะเคราะห์ การเป็นหมอดู จากครูบาอาจารย์ทั้งฆราวาส และพระสงฆ์

ในการถ่ายทอดวิชาธรรมฤๅษีเหล่านี้แก่ลูกศิษย์ ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ได้ กล่าวให้เห็นไว้ว่า การฝากตัวเป็นศิษย์ตามลัทธิฤๅษีถือว่าเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่สำคัญ ซึ่งจะทำให้มีสิทธิ ได้เรียนรู้วิชาธรรมฤๅษี การบวชหรือถือบวช ก็คือการให้ศีลให้ธรรมที่ถือว่าเป็นคองธรรมคองหนึ่ง เรียกว่า ธรรมฤๅษี โดยมีการสวดยัด (สวดญัตติ) โดยไม่ต้องตัดผม การบวชเป็นฤๅษี ก็จะต้องมีขัน 5 และขัน 8 นำมาเพื่อเรียนธรรม พร้อมทั้งขึ้นผืนแพรวา เหล้าก่อง ไช้หน่วย กรวยดอกไม้ 13 กรวยที่ไม่ต้องกลัด โดย เพียงทำผืนเป็นกรวย แล้วพับทบเอาและใส่ดอกไม้ 1 คู่ รูป 3 ดอก เทียน 1 คู่ ห่อนิมนต์ คือดอกไม้ 1 คู่ เทียน 1 คู่ ห่อใบตองที่กลัดหัวท้าย 1 คู่ ขึ้นขันลายเครือฝักแฉ่น 1 ผืน เหล้าขาว 1 ขวด ไช้ไก่ดิบ 1 ฟอง ขันหมากเบ็ง 9 ยอดซ้าย-ขวา 1 คู่ แพร่ใส่ปลาไหล 1 ผืน (ผ้าขาวก็ได้) และเทียนหนักหนึ่งบาท 1 คู่ เงินค่า คาย 24 บาท และดอกไม้ขาว ทั้งหมดนำมาทำการยกครูในวันอังคารหรือวันเสาร์ ยิ่งทำในวันเสาร์ 5 ข้างขึ้นได้ยิ่งนับว่าดี เป็นวันแข็ง และสวดมนต์ ซึ่งถือว่าเป็นการยกครูธรรม ครูบาอาจารย์ก็จะให้พระสวด มนต์ และนำผ้ามาห่มให้ ผ้าหรือผ้าขาวนั้นก็ต้องถามก่อนว่า จะใส่ชุดอะไรที่จะถือว่าเป็นการถือผ้า ครอง จะครองเอาไว้ก็ได้หรือจะพาดบาก็ได้ เวลาเข้าคายเข้าครูบาอาจารย์ในการทำพิธียกครู ซึ่งก่อนจะไป บวชเป็นฤๅษีนั้น จะดูก่อนว่า เทศน์ได้หรือไม่ ซึ่งต้องมีพื้นฐานอยู่ด้วยและให้เข้ามาหาในช่วงเช้าพรรษา ไป จนถึงช่วงกลางพรรษาเท่านั้น เมื่อมาถึง ก็นำขันหมากเบ็งซ้าย-ขวาและดอกไม้เข้าไปกราบ และเมื่อไหว้ แล้ว ก็ให้กล่าวถึงครูอาจารย์ เมื่อถึงวันที่ไหว้ครูจริง ก็ให้เตรียมพาข้าวมาถวายและทำการระลึกถึงครูบา อาจารย์ จากนั้นจึงกล่าวคำบูชาพาข้าว มีทั้งหมดยา หมอเป่า หมอธรรม หมอวิชาอาคม หมอน้ำมัน และ อาบน้ำมนต์ ก่อนที่จะเป็นฤๅษี ก็จะต้องไปบวชเป็นฤๅษี ทั้งนี้เพื่อบวชการเรียนธรรมเช่นเดียวกันกับการ บวชเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และในช่วงที่บวช ผู้ถือบวชก็ต้องถือศีล 5 ข้อหรือศีล 3 ข้อก็ได้ โดยประเพณีตนให้มีกาย วาจา ใจ ที่สำรวมไปจนกว่าจะครบกำหนดตามที่บอกกล่าวไว้กับครูบาอาจารย์ (ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์), 2566 : สัมภาษณ์)

(2) การทำพิธีไหว้ครูและครอบครู

อาจารย์โก เจ้าสำนักฤษีอยู่ ณ สำนักอาจารย์โก ได้กล่าวสะท้อนถึงถึงอัตลักษณ์ ฤษีผ่านพิธีกรรมที่สืบทอดมาไว้ว่า สำนักฤษีของท่านจัดพิธีกรรมที่มีทั้งพิธีพุทธและพิธีฤษีผสมกัน เป็นอัตลักษณ์ โดยงานพิธีไหว้ครูบูรพาจารย์ของสำนักฤษีของท่าน ได้จัดขึ้นในวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2566 ของทุกปี โดยมีพระสงฆ์ ครูบาอาจารย์ของฤษีอาจารย์โก และลูกศิษย์ ตลอดจนประชาชนทั่วไป มาร่วมงานจำนวนมากในทุกปี พิธีกรรมแบบพุทธจะเริ่มขึ้นในตอนเช้า ประมาณเวลา 07.00 น. ซึ่งฤษีอาจารย์โกจะจุดธูปเทียนที่โต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัย จากนั้นจะทำการบูชาพระ กราบพระ และรับศีล แล้วพระสงฆ์ จำนวน 5 รูปก็จะเจริญพระพุทธมนต์ และเมื่อเสร็จการเจริญพระพุทธมนต์แล้ว ฤษีอาจารย์โกก็จะถวายภัตตาหารเช้าแก่พระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์ ถือว่าเป็นพิธีกรรมในเชิงอัตลักษณ์ฤษีตามลัทธิฤษี ซึ่งฤษีกับพระภิกษุในพระพุทธศาสนาจะทำพิธีผสมผสานกัน โดยฤษีจะนิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีกรรมให้แก่ฤษี (ฤษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์), 2566 : สัมภาษณ์) อันสะท้อนให้เห็นว่า ฤษีในลัทธิฤษีนั้นยังคงนับถือและสนับสนุนพระพุทธศาสนาอยู่ แม้ว่าจะเป็นฤษี และเชื่อถือในลัทธิฤษีก็ตาม และในการทำพิธีไหว้ครูของฤษีอาจารย์โกเช่นที่กล่าว เอกสิทธิ์ แคนเสาร์ ผู้เป็นลูกศิษย์ที่มักติดตัวอาจารย์โกไปด้วยเสมอ ได้กล่าวไว้ด้วยว่า งานพิธีไหว้ครูฤษีถือเป็นงานใหญ่ ถ้าไม่มีบารมีจริงก็คงเกิดขึ้นไม่ได้ การได้มีโอกาสสร้างบุญกุศลและสร้างบารมีนั้น ถือว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐยิ่ง คุณความดีที่ได้บำเพ็ญมาจะเป็นคุณสมบัติที่ทำให้การจัดงานนั้นจัดได้ยิ่งใหญ่แบบ “คาดต่อผู้ดี คาดต่อผู้กล้า คาดต่อผู้มีพระคุณ คาดต่อพ่อแม่ปู่ย่าอัยยาย บุญบักที่ประดิษฐ์สถาน ถูกหัวเป็นเห่ เป็นบุตรญาติ เพราะว่าเป็นการกตัญญูทวดเวทิตาต่อครู” (เอกสิทธิ์ แคนเสาร์, 2566 : สัมภาษณ์)

สำหรับพิธีกรรมไหว้ครูที่จัดขึ้นในสำนักฤษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) พบว่าเมื่อเข้าสู่พิธีกรรมตามลัทธิฤษี ครูบาอาจารย์ของฤษีอาจารย์โก คือ พ่อคำพอง สีนธวัช ผู้เป็นหมอวิชาพ่นเป่า ฆ้องพิกัด และพ่อสุบิน แก้วผาง ผู้เป็นหมอมนตราอาคม ก็จะถูกเชิญให้มาเป็นผู้จุดเทียนธูปเพื่อเปิดพิธีการไหว้ครูขึ้นก่อน ถัดไปฤษีอาจารย์โกก็จะเป็นคนจุดเทียนธูปเพื่อขออัญเชิญปู่ฤษี

ภาพที่ 67 พ่อคำพอง สีนธวัช เป็นประธานจุดธูปเทียน

ภาพโดยผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2566)

เมื่อการทำพิธีไหว้ครูได้ถูกเปิดงานขึ้นเรียบร้อยแล้ว ในประมาณเวลา 09.00 น. ก็เข้าสู่ขั้นตอนพิธีบวงสรวงเทพไทบูรพาจารย์ ซึ่งเป็นพิธีพราหมณ์ พรณชา ศรีโยววรรณ ผู้ได้รับหน้าที่เป็นหมอปราหมณ์ในการประกอบพิธีกรรม ก็จะกล่าวอัญเชิญต่อฤๅษีตามคตินิยมว่า “สาธุ ผู้ข้าจุดเทียนชัยถวายต่อฤๅษี ขอให้คุ้มครอง ผู้ข้าขอบูชา สาธุ” ลำดับถัดไปจึงได้กล่าวบูชาพระด้วยบทว่า “อิมินา” ตามด้วยบทตั้งนะโม 3 จบว่า “นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทธัสสะ” แล้วต่อด้วยบท “ไตรสรณคมน์” และต่อด้วยบท “อิติปิโส” จากนั้นต่อด้วยกล่าวนำมนัสการพระรัตนตรัย แล้วหมอปราหมณ์ก็ได้กล่าวคำขอขมาและแสดงคารบูชาต่อครูบาอาจารย์ ดังนี้

“พุทัง คาระวะตัง ธัมมัง คาระวะตัง สังฆัง คาระวะตัง คาระวะคาราวี
อัจจะคมา ยะถาพาละ ยุถามุลเห อุกุสเล ชะมัตถะ เม ภันเต พุทังติมะ
ธัมมังติมะ สังฆังติมะ รัตติยัตถะยา อากาโรเย อัมปะมาเทนะ ทะวารัตตะเย
นะ กะตัง สัพพัง อัมปะราทัง ชะมะถ โน ภันเต อมลิทอมทง ศิษย์ปได้ทง
อาจ ศิษย์ปได้ประมาทครู เห็นฮอยพอกัมมู เห็นฮอยครูกัมกราบ เห็นแต่
ฮอยอาบน้ำ กะพายขึ้นใส่หัว เมื่อศิษย์ได้ส้างพลางพลาตได้ประมาทต่อ
เจ้าพระคุณ ต่อหน้าก็ดี ลับหลังก็ดี รู้กะดี บรู้กะดี ด้วยวจิกรรม มโนกรรม
กายกรรม บาปเพราะโมโห บาปเพราะโทโส บาปเพราะโลภ บาปเพราะ
อดีตกาล บาปปัจจุบันกาล ทั้งหลายเหล่านี้ จงอโหสิกรรมให้ศิษย์ด้วย
เทอญ พระเจ้าข้า พระอาจารย์ ตีจั่งถือ ลือจั่งเรียน สิทธิสิทง สิทธิทงค
แคล้ว สิทธิทงทง ทงทงสะหับ พุทธะบูชา มะหาเตชะวันโต ธัมมะบูชา มะ
หาปัญญะวันโต สังฆะบูชา มะหาโกละกะวะโห มาตาปิตาบูชา มะหาคุณ อาจะริ
ยะ มะหามันตะคาโม ตีโลกะเสฏฐัง อะภิปุชะยามิ (พรณชา ศรีโยววรรณ, 2566 :
สัมภาษณ์)

หลังจากพิธีพราหมณ์ได้ถูกประกอบเสร็จสิ้นลงแล้วดังที่กล่าว ครูบาอาจารย์ของฤๅษีอาจารย์โก ก็จะถูกให้เกียรติเป็นผู้ขึ้นไปนั่งบนธรรมาสน์ เพื่อให้ลูกศิษย์หมอธรรมได้คารวบูชาตามลัทธิฤๅษี และเมื่อคารวบูชาแล้ว ก็จะเสกคาถาอาคมให้แก่ผู้คารวบูชานั้นๆ จากนั้นก็จะให้ครูบาอาจารย์กระทำการครอบครูให้ ฤๅษีอาจารย์โกในฐานะเจ้าสำนักฤๅษี ก็จะเป็นผู้กล่าวถึงการคารวบูชาครูในแง่ที่ว่า “บุญเดือน 5 เมษายนของทุกปี ได้เจอกัน เป็นวันบูชาครูบูรพาจารย์ เป็นวันแห่งการรำลึกถึงความสำคัญของครู ในฐานะที่เป็นผู้สั่งสอนศิษย์ ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ เป็นบุคคลที่สำคัญยิ่งในอันที่จะสร้างบุคคลในสังคมให้เป็นผู้มีความรู้และมีคุณธรรม อันจะเป็นกำลังทางสังคมต่อไป” การไหว้ครูนั้นถือเป็นการแสดงความคารวบูชาและยอมรับนับถือต่อครูบาอาจารย์แห่งตนให้เป็นที่ปรากฏและแสดงออกถึงความกตัญญูตเวทีต่อครูบาอาจารย์ ที่ได้สั่งสอนให้ลูกศิษย์ได้เรียนรู้วิชาศาสตร์ต่างๆ เพื่อได้นำไปประกอบสัมมาอาชีพ และให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ในปัจจุบันได้ดี จึงแสดงออกถึงความกตัญญูรู้คุณให้ได้เห็นเชิงประจักษ์ว่า ตนแสดงคารวบูชาครูบาอาจารย์และระลึกถึงครูครูบาอาจารย์ของตน (ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหมานต์), 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 68 ครูบาอาจารย์ของฤๅษีอาจารย์โก๋ได้ขึ้นไปนั่งบนธรรมมาสน์
ภาพโดยผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2566)

ในความเชื่อตามลัทธิฤๅษี คาถาจะต้องมีไว้เพื่อกราบไหว้ครูบาอาจารย์ เพื่อการแสดง ความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์ที่ล่วงลับไปแล้วและท่านที่ยังมีชีวิตอยู่ เพื่อเป็นการระลึกถึงพระคุณของ ครูครูบาอาจารย์ เพราะท่านเป็นผู้ให้วิชาความรู้และช่วยชี้แนะแนวทางสว่างให้กับชีวิตของลูกศิษย์ให้ สำเร็จผลดีดังที่หวังตั้งใจ ดังนั้น จึงมีการปฏิบัติพิธีกรรมเพื่อสืบทอดมาอย่างยาวนานและจะสืบทอดไป ในอนาคต ดังนี้

“ข้าพเจ้าขออาราธนาคุณพระพุทธเจ้า คุณอุปฌาย์ ครูอาจารย์ คุณพระฤๅษี นารอท คุณฤๅษีนาโละย์ คุณฤๅษีกระไลโยโกฏิ คุณฤๅษีตาวัว คุณฤๅษีตาไฟ คุณฤๅษีกัสสะปะ คุณฤๅษีไกรภพ คุณฤๅษีทสสนะมงคล ทั้งฤๅษีเพชรฉลูกัญญ์ แลนักสิทธิวิทยา อีกทั้งพระธรรณี นางพระคงคา พระเพลิง พระพาย พระอิศวรผู้เป็นเจ้าฟ้า ท่านจึงมาประสิทธิ พระพรชัย ให้แก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอเชิญเทพยดาทั้งหลายทั่วพื้นปฐพีตลอด ฤๅษีทั้ง 108 ตน บันดาล ตลอด ด้วยสรรพพิทย์แลวิทยา พระครูพา พระครูเฒ่า ครูพักแลล็กจำ สถาพร กรรมสิทธิ์ แก่ ข้าพเจ้าในกาลบัดนี้เทอญ

อิติปิโส ภาคะวา ข้าพเจ้าขออัญเชิญคุณครูแต่หนหลัง ฤๅษีทั้ง 108 ตน เดชะครู บาติยาย อันเลิศล้ำคุณครูอยู่ในถ้ำต่างจงมาช่วยอวยพรให้แก่ข้าพเจ้า พุทธัง ประสิทธิ มะหาประสิทธิ ธรรมัง ประสิทธิ มะหาประสิทธิ สังฆัง ประสิทธิ มะหาประสิทธิ

โอม ครูเทวะ นะมามิ ข้าพเจ้าขอยอกรสุลีโดยเคารพ คำนับนพคุณครูเฒ่า แต่ ก่อนเก่าปัจจุบัน ครูเลขแลครุยันต์ ครูว่านแลครุยา ครูตำหรับแลครุตำรา ครูเวทมนต์ กลคาถา ครุณะโมกขอแลกอกา ครูอักขระขอมไทย จนจบหมด ที่ข้าพเจ้าได้เล่าเรียน ศึกษา ข้าพเจ้าขออัญเชิญครูบาติยายทั้งหลายนั้น เชิญมาชุมนุมประชุมกัน ณ สถานที่ อันเป็นมงคลแห่งนี้ สิทธิกิจจาง் กิจจานุกิจ ซึ่งบำเพ็ญกรรมดีกิจ จะเสร็จสม อย่าข้อง

ขัดข้องแรมนานเลยนา สิทธิกัมมัง การงานผดุงเพื่อบำรุงรักษา อย่าเรศ อย่าโรยรา
อย่าโรยชา สิทธิได้พลันเทอญ (ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์), 2566 : สัมภาษณ์)

ในพิธีกรรมไหว้ครูตามแนวสำนักฤๅษีอาจารย์โก มีข้อสังเกตได้ว่า ในงานพิธี จะมีพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเข้าร่วมพิธีที่จัดขึ้นหลายรูป รวมทั้งผู้วิจัยที่ได้ถูกนิมนต์ให้นั่งในสถานที่เหมาะสมและร่วมสังเกตพิธีกรรมที่จัดขึ้นอยู่ห่างๆ ด้วย โดยพระสงฆ์ที่มาร่วมพิธีนั้นๆ จะเป็นสายลูกศิษย์ฤๅษีอาจารย์โก ซึ่งบางรูปก็เดินทางมาจากต่างจังหวัดห่างไกล พระสงฆ์ที่ได้มาร่วมพิธีกรรมด้วยนั้นๆ บางรูปจะถูกนิมนต์ให้ออกมาเพื่อทำพิธีกรรมทางสงฆ์ จำนวน 5 รูป อีกทั้งลูกศิษย์ฤๅษีจำนวนมาก และฤๅษีท่านอื่นๆ ก็มาร่วมงานเป็นเกียรติด้วย สิ่งที่สังเกตเห็นชัดอีก ก็คือ ส่วนใหญ่ของฤๅษีที่มาร่วมจะเป็นลูกศิษย์ฤๅษีที่เป็นผู้ชายและยังเป็นคนหนุ่มแน่น มีอายุตั้งแต่ 17-50 ปี มีชาวบ้านจำนวนมากมาเข้าร่วมพิธีไหว้ครูฤๅษี และเป็นสักขีพยานในงานพิธีไหว้บูรพาจารย์ฤๅษีด้วย ซึ่งทำให้เห็นได้ว่าพิธีกรรมตามลัทธิฤๅษีที่จัดขึ้นนั้น เป็นการยอมรับพิธีการไหว้ครูที่สืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ ซึ่งมีการผสมผสานทางพิธีกรรมระหว่างพระสงฆ์กับฤๅษี อย่างไม่มีความขัดแย้งและมีการปฏิเสธหรือการต่อรองใดๆ ถือว่าเป็นการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีในยุคใหม่ผ่านพิธีกรรมให้เห็นได้ว่าเป็นอย่างไร อย่างเด่นชัด

ภาพที่ 69 ลูกศิษย์ของฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์)

ภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2566

จากนั้นในเวลาประมาณ 10.00 น. ก็จะเป็นพิธีการครอบครูด้วยเศียรปูฤๅษี ซึ่งจะมีการสวดยันต์อัดเป่า และการคารวบูชาครูบาอาจารย์ โดยพิธีกรรมที่เป็นอัตลักษณ์ฤๅษีนี้ จะเริ่มจากครูบาอาจารย์ของฤๅษีอาจารย์โก คือพ่อคำฟอง สินธุรักษ์ จะเป็นผู้ทำการสวดยันต์อัดเป่าบนขันน้ำมนต์ และพ่อแม่ครูบาอาจารย์ของลูกศิษย์ คือฤๅษีอาจารย์โก ก็จะเป็นผู้ร่ายบทสวดทำนองว่า “สุณาตุ เม ภันเต สังฆ โย โส สังฆนะ ติจิจะเรนะ อะวิปวาโส สะโมหะคะโต สะโมคะตา สะโมหะคะติสะโมหะนายะ

ตั้ง ปะฐะวิง นะถอดโมถอน ทะลายะสุญหาเยะ ทะลายะสุญหาเยะ ะมะญุจาเยะ สังฆัสสะ ตัสมา ตุนหิ เอวะเมตัง ทะลายะฯ” อีกทั้งเมื่อการสวดยัตต์อดเปาเมื่อสวดถอดสวดถอนเพื่อจะทำให้มันมั่นคงแล้ว ก็จะต้องสวดยัตต์ปกปิดสิ่งเลวร้ายไม่ให้เข้ามาในที่ตรงนั้นได้อีก ท่านจึงกล่าวต่อไปดังนี้ว่า “ยัตถะมะยัตถัง ยัตถังยัตถัง ยัตติอะริยัตถัง ยะทินทะชีโล ปะฐะวิง สีโตสียา จะตุพภีวา เตภีอะสัมปะกัมปิโย ตะถูปะมัง สัปปุริสัง วะทามิโย อะริยัตถัง” เมื่อได้สวดยัตต์เป็นที่เรียบร้อยแล้วจากนั้นฤๅษีอาจารย์โกก็ได้สวดยัตต์อีกว่า “อิติปิโส ะกะวะวา อะภินิหาระะะะะะะ สัมปันโน มะหากะรุณา มะหาปัญญา อะธิษฐานะ อธิษมะโน มะหิทธิ จิตตะ ทิพพะจักขุ ภาวะนา อธิปาทะปัญญา พะละญาณะ อาราธะนา จะ สัทธัง อธิพะลัง อธิจิตตัง โสปีติอิ นะโม พุทธายะ นะมะพะทะ จะพะกะสะะะะะะะ สัมมา ทะสะ อะระหัง พุทโธ” จากนั้นฤๅษีอาจารย์โก ก็ได้กล่าวถึงบทสวดยัตต์บทนี้ที่กระทำแล้วในแง่เป็นการสรุปว่า พระคานานี้กล่าวเพื่อปลุกเสกรอยสักที่ได้สักมาจากครูบาอาจารย์แล้ว คานาปลุกเสกรอยสักถูกกล่าวเพื่อเพิ่มความเข้มแข็งขึ้น และทำให้มีประสิทธิคุณในการปกป้องคุ้มครองตนเองจากภัยอันตรายต่างๆ (ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์), สัมภาษณ์: 2566)

ภาพที่ 70 พิธีสวดยัตต์ของฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์)

ภาพโดยผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2566)

พิธีกรรมต่างๆ ถือว่าเป็นองค์ประกอบของการจัดงานไหว้ครูบูรพาจารย์ ประจำปี 2566 ดังที่กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้เห็นอัตลักษณ์ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) ผู้ที่สวมใส่ชุดฤๅษีตามอัตลักษณ์ ขณะเข้าทำพิธีครอบครูด้วย ว่าเป็นการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ให้เหมือนกับครูบาอาจารย์ฤๅษีแห่งตน อันเป็นลักษณะที่บ่งบอกถึงบทบาทการเป็นหมอธรรมของท่านได้เป็นอย่างดี โดยท่านมักแต่งกายด้วยชุดผ้าพื้นเมือง เสื้อผ้าฝ้ายสีน้ำเงินหรือสีกรมท่า ผ้าลายพาดบ่า และนุ่งโสร่งผ้าลาย ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อให้เป็นอัตลักษณ์ฤๅษีของท่าน ในการนำเสนอตัวตนให้รู้เห็นกันว่า เป็น

อย่างไร ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ตามขั้นตอน และปรากฏเป็นภาพให้เห็นรู้เห็นกันในโลกออนไลน์ที่จะถูกสื่อสารออกไปอีกด้วย

ภาพที่ 71 พิธีครอบครูให้กับลูกศิษย์ที่มาร่วมงาน
ภาพโดยผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2566)

หากพิจารณาผู้คนทั่วไปที่มาร่วมงานพิธีกรรมตามลัทธิฤๅษีอาจารย์โก่ เช่น ดาวรรณ แก้วขอนแก่น ผู้ที่ไม่มีความเชื่อในฤๅษีและลัทธิฤๅษี แต่มีประสบการณ์ตามคำพูดของฤๅษี ได้กล่าวสะท้อนถึงอัตลักษณ์ฤๅษีผ่านพิธีกรรมที่จัดขึ้นไว้ว่า ตนได้เข้าร่วมงานพิธีที่จัดขึ้นในสำนักฤๅษีอาจารย์โก่ เป็นครั้งที่ 2 ก่อนหน้านั้นก็ได้เคยมาร่วมในปี พ.ศ. 2565 โดยมากับน้องอีกคนที่ได้พามา ในปีนั้น เศรษฐกิจไม่ดี เพราะเกิดจากมีโรคโควิด-19 ระบาด เงินทองไม่เข้ากระเป๋า ซึ่งมาในตอนนั้นก็ไม่ได้รู้จักใครในสำนักฤๅษีเลย จึงตั้งจิตอธิษฐานว่า ถ้าฤๅษีเป็นคนซื่อสัตย์ดีที่สุดในทางความเชื่อจริงๆ ในปีต่อไปก็จะมาอีก จากนั้นจึงได้ไปพบฤๅษีท่านหนึ่งที่กำลังนั่งอยู่บนบ้านฤๅษีอาจารย์โก่ ไม่รู้จักชื่อท่านและไม่รู้อะไรเกี่ยวกับท่านเลย จึงได้ไปพูดคุยกับฤๅษีท่านนั้นว่า “ทำไมช่วงนี้ตนไม่มีเงินเข้ากระเป๋าเหมือนแต่ก่อนเลย” ท่านก็ได้บอกว่า “เอากระเป๋าเงินออกมา” แล้วท่านก็ได้ล้วงลงไปน้ยามเพื่อหยิบไม้เล็กๆ ออกมา แล้วก็เขียนอักขระบนกระเป๋าส่งให้ท่านแล้วนั้น และเมื่อเสร็จแล้ว ท่านก็บอกว่า “ต่อไปนี่เงินจะไหลเข้ามาเข้ากระเป๋าทุกๆ วัน” จึงได้ลาฤๅษีท่านนั้นไป จากวันนั้นมาสิ่งที่ไม่เคยคิดมาก่อนเลยก็คือคำที่ฤๅษีท่านได้พูดไว้แล้วนั้นปรากฏเป็นความจริง คนที่เคยยืมเงินไปก็ได้นำเงินมาคืนให้ ที่บ้านทำธุรกิจค้าขายออนไลน์ ก็มีการส่งสินค้าเข้ามาทุกวันๆ เงินเข้าบ้านเข้ากระเป๋าของตนทุกวัน ตามที่ฤๅษีท่านนั้นกล่าวไว้กับตนจริงๆ จนมาในงานพิธีในปี 2566 ก็ไม่ใช่ว่าจะมาเป็นลูกศิษย์ฤๅษีอะไร แต่มาเพื่อร่วมทำบุญกับอาจารย์โก่ และตามหาฤๅษีท่านนั้น แต่ก็ไม่พบท่าน (ดาวรรณ แก้วขอนแก่น, 2566 : สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวแล้วข้างต้น ก็สอดคล้องกับคำกล่าวของ พิษณุชิต วันนาแก้ว ลูกศิษย์คนหนึ่งของฤๅษีอาจารย์โกจากจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งได้กล่าวว่า

“ผมเดินทางมาจากจังหวัดร้อยเอ็ดมาตั้งแต่เข้าวัด เพื่อช่วยเตรียมงานไหว้ครู กับอาจารย์เอกสิทธิ์ เสาร์แคน ผู้เป็นครูบาอาจารย์ ได้ทราบข่าวจากท่านว่า มีการจัดงานไหว้ครู การบูชาครู ครอบครู ส่วนตัวผมมองว่าเป็นพิธีกรรมดีมาก ได้ไหว้ครู การบูชาครู เป็นวันสำคัญที่ได้มาขอขมาครูบาอาจารย์ ที่อาจทำผิดพลาดโดยรู้หรือไม่รู้ การจัดงานได้อลังการและขลังมากๆ ได้มาพบเจอลูกศิษย์เดียวกันที่เป็นสายฤๅษี หากมีการจัดงานไหว้ครูอีกในปีต่อไป จะต้องมาร่วมงานไหว้ครูอีกครั้งแน่นอน” (พิษณุชิต วันนาแก้ว, 2566: สัมภาษณ์)

คำที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นได้ว่า พิธีการไหว้ครูตามลัทธิฤๅษีที่ฤๅษีอาจารย์โกและลูกศิษย์จัดขึ้น เป็นพิธีกรรมที่มีการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีเหมือนกับครูบาอาจารย์ของท่านที่ได้เคยพาทำมาและเกิดจากความจงใจจัดขึ้น หรือตั้งใจที่จะจัดงานพิธีให้เป็นผลพวงจากการได้รับสืบทอดมาและให้ลูกศิษย์รุ่นต่อไปของท่านรับการถ่ายทอด และนำไปปฏิบัติต่อจากครูบาอาจารย์แห่งตนต่อไป การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีผ่านพิธีกรรมที่สืบทอดมานั้น มีส่วนอย่างยิ่งในการทำให้เกิดกระแสความนิยมฤๅษีและลัทธิฤๅษีในบริสังคมอีสานสมัยใหม่มากขึ้น ซึ่งอย่างน้อยก็รู้เห็นว่า ฤๅษีอาจารย์โกและสำนักฤๅษีของท่านเป็นอย่างไรในเชิงอัตลักษณ์

4) สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามณีครุธรรม 9 โกฎิ ในจังหวัดมหาสารคาม

สำนักฤๅษีของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา ผู้เป็นเจ้าของสำนักฤๅษีอยู่ ณ อาศรมพระมหามณีครุธรรม 9 โกฎิ เป็นสำนักฤๅษีแบบ “ฤๅษีผสมพุทธ” เนื่องจากเจ้าสำนักฤๅษีได้มีการเรียนรู้วิชาธรรมฤๅษีมาจากครูบาอาจารย์ฤๅษี สืบต่อความรู้ไปสู่ลูกศิษย์ของท่าน และทำพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ ซึ่งผสมกันทั้งพิธีพุทธและพิธีฤๅษี ให้เห็นเป็นอัตลักษณ์ฤๅษีแห่งตนต่อไปในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ดังนี้

(1) การสืบทอดวิชาธรรมฤๅษีและการถ่ายทอดแก่ลูกศิษย์

การสืบทอดวิชาธรรมฤๅษีของสำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามณีครุธรรม 9 โกฎิ ได้ถูกอธิบายให้เห็นไว้ว่า การเรียนฤๅษีครั้งแรกของท่านนั้น เริ่มจากการไปฝากตัวกับอาจารย์เพลาลัว โดยท่านเป็นหมอต๋อง ซึ่งพวกส่วยในประเทศไทยเรียกว่า “ปะต๋าย” และขอเรียนวิชาดีประจำและมนต์ต่างๆ ที่ไว้ใช้สะกดอาถรรพ์ในป่าดงดิบกับท่าน จากนั้นได้ไปฝากตัวเป็นลูกศิษย์กับอาจารย์สั๊กยันต์ แต่ว่าท่านก็ได้เสียชีวิตไปก่อน จึงได้แสวงหาวิชาต่างๆ ไปเรื่อย จนมีคนเล่าลือว่า มีฤๅษีท่านหนึ่งอยู่ที่เทือกเขาพนมสิมเจียมของเสียมราชู จึงได้เดินทางไปเรียนวิชากับฤๅษีท่านนี้ ซึ่งมีชื่อว่า “ดาบ้อสเจียง” ท่านได้สอนวิชาต่างๆ ให้ ไม่ว่าจะเป็นมนต์เสาะเบรียะโนงมูย มนต์เส่งโกนเมื่อน และมนต์เส่งโพรงกูด โดยในการศึกษาวิชาธรรมฤๅษีเหล่านี้ ผู้ใดจะสำเร็จมนต์ได้ จะต้องเอาเมล็ดสมอมาอมไว้ในปากแล้วก็ภาวนา จนเมล็ดสมอที่อมไว้นั้นแตก จึงจะถือว่าสำเร็จมนต์ได้ ท่านศึกษาวิชาอยู่ 3 ปี หลังจากนั้นก็ได้กราบลาฤๅษีดาบ้อสเจียง เพื่อออกเดินทางต่อไป ซึ่งในตอนเดินทางออกจากป่า ก็ได้เกิดหลงอยู่ในป่า 3 วัน แต่โชคดีได้พบกับอาจารย์กะแม (นายพรานป่า) เป็นผู้พาออกจากป่า จากนั้นได้ปักกลดอยู่ที่บ้านของอาจารย์กะแม ผู้เป็นพรานป่าท่านนี้ ซึ่งนับว่ามีสิ่งแปลก คือท่านมีภรรยา 4 คน ซึ่งสามารถอยู่บ้านหลังเดียวกันได้ ถือว่า

เป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์ จึงทำให้ท่านอยู่ศึกษามนต์วิชากับอาจารย์กะแม เป็นมนต์กลืนใจนาง โดยมนต์วิชานี้จะทำฝ่ายผูกแขนผู้หญิง และใช้เวลาเรียนอยู่ 6 เดือน ได้ยกครูกับท่านในวันสุริยคลาศ

ในการถ่ายทอดวิชารับลูกศิษย์ที่มาเรียนเป็นฤๅษี ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ จะให้มามอบตัวเป็นลูกศิษย์ในวันพฤหัสบดี ถือว่าเป็นวันที่ดีที่สุด เนื่องจากวันพฤหัสบดีถือเป็นวันครู ศาสนาพราหมณ์และลัทธิฤๅษีเชื่อว่า วันพฤหัสบดีเป็นวันครู เป็นวันถือกำเนิดของพระพฤหัสบดีที่มีกำเนิดมาจากฤๅษี 18 ท่าน ผู้เป็นฤๅษีที่มีหน้าที่ในการสอน เป็นครูของมนุษย์และเทวดา และยังนิยมกำหนดวันข้างขึ้นเป็นวันรับลูกศิษย์ เพราะเชื่อว่าเป็นวันฟู จึงถือว่าเป็นมงคลสูงสุด เชื่อว่าจะมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง สำหรับเดือนนั้นนิยมตามแบบโบราณ โดยกำหนดให้จัดพิธีรับลูกศิษย์ในเดือนคู่และเดือน 9 ซึ่งถือว่าเป็นเลขมงคล เดือนที่นิยมมากที่สุดในการประกอบพิธีรับลูกศิษย์ ก็คือเดือน 6 เพราะถือว่าเป็นฤกษ์กาลแห่งการเพาะปลูก เป็นสัญลักษณ์ของความเจริญงอกงามแห่งพืชพันธุ์และต้นไม้ เครื่องคายรับลูกศิษย์เป็นเครื่องบูชาครูและเครื่องสังเวศฤๅษี จะประกอบด้วย ดอกไม้ ธูปเทียน พวงมาลัยขาว บายศรีปากชาม มะพร้าวอ่อนกล้วยน้ำหว้า ผลไม้ 7 อย่าง อ้อยทั้งเปลือก เผือก มัน ถั่ว งา นม เนย เหล้า เครื่องกระยาบวช ไขไก่ต้ม ขนมหัดแดง ข้าวเหนียว หมากพลู บุหรี่ ไม้ขีดไฟ น้ำเย็น ชา โดยจัดสิ่งของเหล่านี้มาให้ครบและไม่ขาดไม่เกิน นอกจากเครื่องบูชาและเครื่องสังเวศดังที่กล่าวแล้ว ก็ยังมีคำครูดด้วย ประกอบด้วยขัน 1 ใบ เงิน 12 บาท ผ้าห่มหรือผ้าเช็ดหน้า 1 ผืน เทียนขี้ผึ้งขาว 3 เล่ม ธูป ดอกไม้ บุหรี่ และหมากพลู 3 คำ ซึ่งในพิธีรับลูกศิษย์เพื่อสืบทอดวิชาธรรมฤๅษี ก็มีทั้งประธานในพิธีและผู้เข้ารับมอบนับเป็นลูกศิษย์สายฤๅษีหรือบวชเป็นฤๅษี (ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ, 2566 : สัมภาษณ์)

(2) การทำพิธีไหว้ครูและครอบครู

ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ผู้เป็นเจ้าของสำนักฤๅษีอยู่ ณ อาศรมพระมหามณีศุภธรรม 9 โกลี ได้กล่าวสะท้อนถึงอัตลักษณ์ฤๅษีที่สร้างให้เห็นว่า เป็นอย่างไร ผ่านพิธีกรรมที่จัดขึ้นไว้ว่า พิธีกรรมการไหว้ครูบาอาจารย์ฤๅษี มีการประกอบพิธีกรรมที่ผสมผสานทั้งพิธีพุทธและพิธีฤๅษี อันเป็นอัตลักษณ์ฤๅษีในสำนักฤๅษีของท่าน จะจัดขึ้นในวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2566 โดยพิธีไหว้ครูจัดขึ้น ก็จะมีพระสงฆ์ครูบาอาจารย์และลูกศิษย์ฤๅษี ตลอดจนประชาชนทั่วไป มาร่วมงานพิธีเป็นจำนวนมาก โดยในงานพิธีนั้น ส่วนพิธีพุทธ เวลาประมาณ 07.00 น. ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ จะจุดธูปเทียนที่โต๊ะหมู่เพื่อบูชาพระรัตนตรัย จากนั้นพระสงฆ์ก็เจริญพระพุทธมนต์ และเมื่อเสร็จพิธีแล้ว ก็จะถวายภัตตาหารเช้าแก่พระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์ ซึ่งตรงนี้ก็แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ฤๅษีได้ชัดเจนว่า ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ แม้จะเชื่อถือในลัทธิฤๅษี แต่ก็ยังนับถือและสืบทอดพระพุทธศาสนาอยู่ จึงได้กระทำพิธีกรรมตามลัทธิฤๅษีที่ผสมผสานกับพระพุทธศาสนาอย่างลงตัวแบบ “ลัทธิฤๅษีผสมพุทธ”

พูน ปณ จิต ชเว

ภาพที่ 72 พระสงฆ์ที่ได้นิมนต์มาเป็นพิธีฝ่ายสงฆ์
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2566)

ถัดจากพิธีพุทธ ก็จะเป็นพิธีฤๅษี ซึ่งฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา ก็จะกล่าวบทปลุกตาม
ลัทธิฤๅษีขึ้นในลักษณะที่ว่า

“พระสงฆ์ก็ดี ครูบาอาจารย์ก็ดี นางเสือสิงโตแก้วก็ดี ขอให้ข้าพเจ้าได้หยุด
ทุกกรรมเทอญ พุทธครูพญามนต์ กายลูกจะปลุก ปลุกพญามนต์ กายตื่นลุกตื่น
พญามนต์ พ่อกูไปเอนเข้ามาสู่กาย กูจะปลุกพุทธคุณทั้งพ่อเพิง พุทธครูทั้งพ่อ
พาย กูจะปลุกทั้งพ่อนารายณ์ท่านผู้มีฤทธิ์ กูจะปลุกพ่อฤๅษี 108 ท่าน กูจะปลุก
ทั้งพระมนต์และตำรา กูจะปลุกทั้งเทพยดา กูจะปลุกทั้งครูเสน่ห์ สาลิกาขันทอง
ร้องเอาฤทธิ์เอาทรัพย์เงินตรา กูจะปลุกทั้งครูสุกษา พญาการเวกเสียงหวาน กูจะ
ปลุกทั้งครูหนุมาน พญาทั้งถึงอากาศ กูจะปลุกทั้งครูหนังหยาบแสนดาบ จนกูปู่
มีผอง สารุ สารุ สารุ” (ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา, 2566 : สัมภาษณ์)

หลังจากนั้น ก็จะมีการประพรมน้ำพระพุทธรูปโดยฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา และ
เมื่อเริ่มพรมน้ำมันแก่บรรดาลูกศิษย์ของท่าน ทุกคน/ทุกท่านที่มาร่วมพิธีกรรมก็จะถูกบอกให้นั่งรับ
น้ำมันกันอย่างถั่วถึง เพราะฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา จะเดินไปพรมน้ำมันให้แก่ลูกศิษย์ ซึ่งหลายๆ
คนเมื่อถูกน้ำมันเข้าเท่านั้น ก็มีอาการของขึ้น ต่างก็ส่งเสียงร้องคำรามจนลั่นบริเวณ ทำให้เห็นเป็นอัต
ลักษณ์ได้อย่างหนึ่ง จนการประพรมน้ำมันให้แก่บรรดาลูกศิษย์หมดทุกคนได้จบลง และเมื่อประพรม
น้ำมันเสร็จแล้ว ในเวลาประมาณ 09.00 น. ก็จะเข้าสู่ขั้นตอนของพิธีพราหมณ์ตามลัทธิฤๅษี ซึ่งฤๅษี
สิทธิพรณ สิทธิพร ผู้ได้รับหน้าที่เป็นหมอปราหมณ์ ผู้นำประกอบพิธีกรรมในพิธี ก็จะกล่าวอัญเชิญ
ต่อครูบาอาจารย์ตามลัทธิฤๅษีขึ้นดังนี้ว่า

ภาพที่ 74 พิธีจุดเทียนชัยเปิดงานไหว้ครูฤๅษี
ภาพโดยผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2566)

มีข้อสังเกตที่สำคัญต่อการจัดงานไหว้ครูของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ในปี 2566 ก็คือ ในพิธีกรรม จะมีการผสมผสานระหว่างประเพณีแบบพุทธกับฤๅษี ซึ่งประดิษฐ์สร้างเป็นอัตลักษณ์ฤๅษีแห่งตนขึ้นมากกว่าที่ผ่านมา ได้มีพระสงฆ์ที่เป็นสายฤๅษีมาร่วมงานมากขึ้น มีอาจารย์สายฤๅษีที่มาร่วมมากขึ้น และมีข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่งที่เห็นชัดอีก คือ ลูกศิษย์ของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ จะมาร่วมงานมากขึ้น จึงทำให้มีการนำต้นดอกเงินมาถวายแก่ท่าน เพื่อนำไปถวายพระสงฆ์ในงานพิธีที่จัดขึ้น ซึ่งการจัดทำต้นดอกเงินเช่นนี้ ก็จะจัดทำทุกๆ ปีของการทำพิธีกรรมไหว้ครูในสำนักฤๅษีของท่าน ประเด็นดังที่กล่าวแล้วนี้ ดวงสา ศรีธรรมา ได้กล่าวให้ข้อมูลว่า ตนเป็นชาวบ้านเชียงยืน และชาวบ้านใกล้เคียง จะนำต้นดอกเงินมาร่วมในงานพิธีไหว้ครูของสำนักฤๅษีคัมภีร์เป็นประจำทุกปี ปัจจุบันก็จะถวายแก่พระสงฆ์ที่ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ได้เชิญมา พระสงฆ์ท่านก็เป็นพระที่อยู่ในหมู่บ้านปัจจุบันที่ถวายท่านจึงได้กลับคืนมาที่วัดในหมู่บ้าน ชาวบ้านไม่ได้มีกระแสต่อต้านฤๅษีและลัทธิฤๅษีในหมู่บ้านและชุมชนแต่อย่างใด ในทางตรงกันข้าม กลับได้รับความร่วมมือจากผู้คนในชุมชนเป็นอย่างดี ซึ่งอาจจะเป็นด้วยเหตุผลที่งานไหว้ครูของฤๅษีคัมภีร์นั้น ได้จัดขึ้นเพียงปีละครั้งเท่านั้น ที่สำคัญพิธีไหว้ครูในสำนักฤๅษีคัมภีร์ได้สะท้อนให้เห็นตัวตน วิถีชีวิต และความเชื่อของลัทธิฤๅษี ที่ผู้คนในชุมชนให้ความศรัทธาในฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ผู้ที่อยู่ในสายตาผู้คนในบริบทอีสานสมัยใหม่ว่า มิได้นำความเสื่อมเสียมาให้ แต่นำความเจริญมาให้แก่ชุมชน ทั้งด้านศีลธรรมและการพัฒนาสังคม ด้วยเหตุนี้การให้ความร่วมมือเพื่อที่จะทำให้ชุมชนและฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากขึ้น จึงปรากฏให้เห็นเชิงประจักษ์จากชาวบ้านผู้ร่วมงานพิธีกรรมไหว้ครูของสำนักฤๅษีคัมภีร์อย่างล้นหลาม (ดวงสา ศรีธรรมา, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 75 ชาวบ้านเชียงยืนและกลุ่มลูกศิษย์ได้จัดทำต้นดอกเงินมาถวายในวัดด้วย
ภาพโดยผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2566)

พิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ ที่ประกอบ ถือว่าเป็นองค์ประกอบของการจัดงานไหว้ครู
ฤๅษี ซึ่งพิธีกรรมที่ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญาได้จัดขึ้น ทำให้เห็นถึงอัตลักษณ์ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญาว่า
เป็นอย่างไร ผ่านการสวมใส่ชุดแต่งกายทำพิธีกรรมในสำนักฤๅษีของท่าน โดยสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีแห่ง
ตนให้เหมือนกับอัตลักษณ์การแต่งกายของครูบาอาจารย์และลักษณะฆราวาสฤๅษีแห่งตนที่แต่งกาย
ด้วยชุดผ้าพื้นเมือง เสื้อผ้าฝ้ายด้านในสีส้มและสีขาว คลุมด้วยผ้าฝ้ายสีกะแดง สีนํ้าหมาก มีผ้าพาดบ่า
สีกะแดง สีนํ้าหมาก มีการนุ่งโสร่งผ้าฝ้ายสีกะแดง สีนํ้าหมาก เพื่อให้เป็นอัตลักษณ์ที่ถูกเสนอผ่าน
พิธีกรรมให้ผู้คนในสังคมอีสานสมัยใหม่ ได้เห็นว่าเป็นอย่างไร และรู้เห็นผ่านโลกออนไลน์ได้อีกด้วย

ภาพที่ 76 การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ที่เหมือนกับครูบาอาจารย์
ภาพโดยผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2566)

เมื่อพิธีกรรมไหว้ครูเสร็จสิ้นในระยะเวลา 11.18 น. แล้ว ก็จะมีพระสงฆ์สายฤๅษี คือพระอาจารย์น้อย เวียงเขมร กล่าวให้ศีลรับพรแก่ลูกศิษย์และประชาชนทั่วไปที่มาร่วมงานเป็นภาษาบาลีเหมือนอย่างพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวให้พรทั่วไปเป็นภาษาบาลีที่ว่า “ยะถา วาริระหาปุรา ปะริปุเรนติ...สัพพิติโย วิวัชขันตุ...อายุ วังโณ สุขัง พะลัง” เป็นการกล่าวให้พร และบอกสอนด้วยว่า พร 4 ประการนี้ คือ “อายุ วรรณะ สุขะ พละ” จะเจริญแก่บุคคลผู้มีปกติไหว้กราบ มีปกติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่เป็นนิตย์ จึงให้ปฏิบัติตนเพื่อได้รับพรที่กล่าวแล้วในตนกัน (พระอาจารย์น้อย เวียงเขมร, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 77 พระอาจารย์น้อย เวียงเขมร ให้ศีลรับพรผู้ที่มีมาร่วมงาน
ภาพโดยผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2566)

มีข้อเป็นที่น่าสนใจได้ว่า พระอาจารย์น้อย เวียงเขมร เป็นผู้ครองผ้าไตรจีวรที่ประกอบด้วย “สบง จีวร สังฆาฏิ” เป็นเครื่องแบบเฉพาะของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ที่ซึ่งพระภิกษุต้องใช้ห่ม แสดงภาวะการเป็นภิกษุแห่งตนและความเป็นหมู่คณะแห่งสงฆ์ชัดเจน แต่ทว่าท่านก็เป็นพระสงฆ์สายฤๅษี คือ เป็นพระสงฆ์ผู้เรียนวิชาธรรมฤๅษีมาจากครูบาอาจารย์ที่เป็นฤๅษี ดังนั้น ท่านจึงเป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษีในเวลาเดียวกัน ซึ่งเรียกกันง่ายๆ ว่า “พระสงฆ์สายฤๅษี” ดังนั้นชุดที่สวมใส่ในการเข้าทำพิธีกรรมให้พร จึงเป็นเป็นการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์แห่งตนเหมือนกับครูบาอาจารย์ ซึ่งถือเป็นลักษณะที่บ่งบอกถึงบทบาทการเป็นพระสงฆ์สายฤๅษีอย่างแท้จริง ที่มักจะแต่งกายด้วยชุดผ้าสบงสีกรักแดงสีน้ำหมาก จีวรก็เป็นสีกรักแดงสีน้ำหมาก สังฆาฏีก็เป็นสีสีกรักแดงสีน้ำหมาก ส่วนผ้ารัดประคดเอน เป็นสีส้มทอง เหมือนกับฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์การแต่งกายของฤๅษี

การจัดพิธีกรรมในช่วงบ่าย จะเป็นพิธีครอบครูด้วยเศียรปูฤๅษี เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นตามลัทธิฤๅษี ดังที่ ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ได้กล่าวสะท้อนถึงอัตลักษณ์ฤๅษีที่สืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ฤๅษีไว้ว่า พิธีครอบเศียรครู คือปูฤๅษี เป็นพิธีที่กระทำเพื่อขอขมาครูบาอาจารย์ฤๅษีที่ได้ประ

สิทธิประสาทวิชาธรรมฤๅษีให้ เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลด้วยการถวายเครื่องสักการะและพิธีกรรมแก่ครูบาอาจารย์ทั้งปวงที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ลูกศิษย์ ทำให้มีความมั่นใจ ตั้งใจ และแน่วแน่ในแนวทางครูบาอาจารย์ฤๅษี หลังจากได้ผ่านการทำพิธีกรรมแล้ว ก็จะเป็นการขอขมาต่อครูบาอาจารย์ จากความผิดพลาดที่อาจได้กระทำทั้งทางกาย วาจา และใจ แม้ว่าจะเกิดขึ้นโดยความไม่ตั้งใจก็ตาม พิธีกรรมที่กระทำเป็นสิ่งเตือนสติให้ลูกศิษย์ทั้งหลายตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท ประพฤติตนแต่ในความดีงาม และเชื่อฟังครูอาจารย์ผู้ได้อบรมสั่งสอนวิชามา เพราะเชื่อว่า อำนาจบารมีแห่งครูบาอาจารย์ จะช่วยปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย และทำให้เกิดญาณหยั่งรู้ชั้นในตนได้ (ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 78 พิธีครอบครูด้วยเศียรปูฤๅษี
ภาพโดยผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2566)

การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีให้เห็นว่าเป็นผู้สืบทอดวิชาธรรมฤๅษีมาจากครูบาอาจารย์ฤๅษีและสืบทอดแก่ลูกศิษย์ต่อไป รวมทั้งเป็นผู้ทำพิธีกรรมไหว้ครูและครอบครูด้วยเศียรปูฤๅษีตามที่ครูบาอาจารย์ได้พาปฏิบัติมาสืบทอดไปด้วย เป็นอัตลักษณ์ฤๅษีที่มองเห็นได้ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ โดยฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา เจ้าสำนักฤๅษีคัมภีร์ และลูกศิษย์สายฤๅษีในสำนักของท่านจะมีอัตลักษณ์ฤๅษีที่ถูกประดิษฐ์สร้างให้คนอื่น ๆ ได้รู้เห็นและได้เข้าใจว่า ตนเองและลูกศิษย์สายฤๅษี คือผู้ถือบวชเป็น “ฤๅษี” โดยนำเสนออัตลักษณ์ให้รับรู้และความเข้าใจ ผ่านการแต่งกายเหมือนกับครูบาอาจารย์ การทำพิธีการไหว้ครูบูรพาจารย์และพิธีการครอบครูด้วยเศียรปูฤๅษี ซึ่งถือว่าการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของความเป็นฤๅษีให้ผู้คนได้รับรู้และรู้เห็นว่า ความเป็นฤๅษีแห่งตนและลูกศิษย์สายฤๅษีของสำนักเป็นอย่างไร ดังนั้น การนำเสนออัตลักษณ์ฤๅษีที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับอัตลักษณ์ครูบาอาจารย์ การรับลูกศิษย์ให้เรียนวิชาธรรมฤๅษีและสืบทอดพิธีการไหว้ครูฤๅษีและพิธีครอบครูด้วยเศียรปูฤๅษีต่อไป จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ฤๅษีและลูกศิษย์สายฤๅษีในลัทธิฤๅษีมี

การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ให้รู้เห็นและเข้าใจว่า ตนเองเป็นฤๅษี เป็นอาจารย์ฤๅษีหรือฤๅษีอาจารย์ เป็นลูกศิษย์สายฤๅษี เป็นพระสงฆ์สายฤๅษี” ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

5) สำนักฤๅษีพระอาจารย์เรื่องศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) บ้านค้อใหญ่

ในจังหวัดมหาสารคาม

สำนักฤๅษีของพระอาจารย์เรื่องศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) ผู้เป็นเจ้าของสำนักฤๅษีอยู่ ณ สำนักฤๅษีพระอาจารย์เรื่องศักดิ์ในจังหวัดมหาสารคาม เป็นสำนักฤๅษีแบบ “พุทธผสมฤๅษี” และ “ฤๅษีผสมพุทธ” เนื่องจากเจ้าสำนักฤๅษีมีการเรียนรู้วิชาธรรมฤๅษีมาจากครูบาอาจารย์ฤๅษี มีลักษณะทรงเพศภาวะเป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษีในเวลาเดียวกัน ที่เรียกกันง่ายๆ ว่า “พระสงฆ์สายฤๅษี” และได้สืบทอดความรู้ไปสู่ลูกศิษย์ และทำพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ผสมกันทั้งพิธีพุทธและพิธีฤๅษี เพื่อให้เห็นเป็นอัตลักษณ์ฤๅษีแห่งตน ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ดังนี้

(1) การสืบทอดวิชาธรรมฤๅษีและการถ่ายทอดแก่ลูกศิษย์

การสืบทอดวิชาธรรมฤๅษีของสำนักฤๅษีพระอาจารย์เรื่องศักดิ์ บ้านค้อใหญ่ ในจังหวัดมหาสารคาม ได้ถูกระบุว่า พระอาจารย์เรื่องศักดิ์หรือพระครูปัญญาสุทธาภรณ์ ได้ไปเล่าเรียนวิชาธรรมฤๅษีและลัทธิฤๅษีมาจากครูบาอาจารย์สายทิเบต หลวงปู่พรหมมา เขมจาโร วัดสวนหินผางามในจังหวัดอุบลราชธานี ที่เป็นพระเกจิอาจารย์มีชื่อ พระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบรูปหนึ่ง โดยได้เรียนวิชาการสร้างตะกรุดโทน ตะกรุดร้อยแปด ปลัดขิก การทำสีผึ้ง และการทำน้ำมันมนต์จากน้ำมันมะพร้าว เพื่อใช้รักษาแผลประสานกระดูก ยาสมุนไพร เรียนอยู่นาน 3 พรรษา นอกจากนั้น ท่านยังได้ไปเรียนรู้วิชากับหลวงปู่คุณ บริสุทโธ พระเกจิอาจารย์ชื่อดังวัดบ้านไร่ เมืองโคราช จังหวัดนครราชสีมา ในด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานและวิชาอาคมเพื่อป้องกันอันตรายต่างๆ และได้รับการถ่ายทอดวิชาธรรมฤๅษีจากหลวงปู่พรหมจรรย์ พระอริยสงฆ์แห่งแดนอีสาน จังหวัดหนองคาย ได้เรียนวิชาอาคมและการทำเครื่องรางของขลังและวัตถุมงคลด้านเมตตามหานิยม คงกระพันชาตรี แคล้วคลาด มหาอุด ป้องกันขับไล่คุณไสย ภูตผีปีศาจ เรียนรู้วิธีดูดวงตามหลักโหราศาสตร์ และเรียนรู้วิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยอยู่เรียนได้ 2 ปี ก็ได้กราบลาหลวงปู่คุณกลับมายังวัดบ้านค้อในปี พ.ศ. 2545 จนถึงปัจจุบัน

ส่วนการถ่ายทอดวิชาธรรมฤๅษีแก่ลูกศิษย์ ผู้ที่มารับมอบตัวเป็นศิษย์ในสำนักฤๅษีของพระอาจารย์เรื่องศักดิ์หรือพระครูปัญญาสุทธาภรณ์ ผู้ที่ต้องการเป็นลูกศิษย์และบวชเป็นฤๅษี ก็จะต้องเตรียมขันธ 5 ขันธ 8 มาเป็นเครื่องสักการะ และต้องวางบูชาไว้ตลอดทั้งปี ซึ่งใช้สำหรับผู้ที่ต้องการจะเล่าเรียนรู้วิชาศิลปะและคาถาอาคม โดยผู้ที่เรียนนั้นจะต้องทำพานครุมา 1 พาน แล้วทำพิธีเลี้ยงครู ยกขันธครู ตั้งเครื่องพลีกรรม นำนํ้าดื่มและดอกไม้มา ตามที่ได้กำหนดไว้ แล้วนำมาบูชาครู ประกอบไปด้วย เทียนแท่งละ 1 บาท ผ้าขาวผ้าแดงอย่างละพับ มะพร้าว 1 ผล กล้วย 1 หวี และเงิน 108 บาท ศิษย์จะต้องนำดอกไม้ ธูปเทียน และปัจจัยบูชาครูมา โดยใส่พานมาถวายแด่ครู ครูจะทำการรับเครื่องบูชาครู แล้วตั้งจิตถวายเครื่องบูชาและการสักการบูชาจากศิษย์ จากนั้นส่งต่อให้แก่ครูบาอาจารย์ฤๅษีบนหิ้งบูชาอีกที เป็นการฝากฝังชีวิตของศิษย์ไว้กับครูบาอาจารย์ฤๅษีด้วย (พระอาจารย์เรื่องศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์), 2566 : สัมภาษณ์)

(2) การทำพิธีไหว้ครูและครอบครู

พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) เป็นพระสงฆ์ที่เชื่อถือในลัทธิฤๅษี และพระพุทธศาสนา ดังนั้น อัตลักษณ์ฤๅษีของท่าน จึงถูกรู้เห็นว่าเป็นทั้งฤๅษีและพระสงฆ์ในสายตา ของลูกศิษย์และบุคคลทั่วไป และในฐานะเป็นเจ้าสำนักฤๅษีและมีสำนักฤๅษีเป็นของท่านเอง จึงมีการ จัดพิธีไหว้ครูและครอบครูฤๅษี โดยพิธีไหว้ครูบูชาธรรม ก็จะจัดขึ้นที่วัดเครือวัลย์สุทธาวาส โดยมี พระอาจารย์เรืองศักดิ์เป็นเจ้าอาวาส ซึ่งท่านจะนำคณะลูกศิษย์ทำพิธีไหว้ครูเพื่อขอขมาและ สักการบูชาครูบาอาจารย์ ในวันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2566 ของทุกปี เพื่อขอขมาและสักการะครูบา อาจารย์ พิธีจะเริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ 07.00 น. แบบมีพิธีพุทธและพิธีฤๅษีผสมกัน โดยพิธีพุทธก็จะมี พิธีไหว้พระ อารธนาศีล และรับไตรสรณคมน์ จากนั้นพระสงฆ์จะก็เจริญพระพุทธมนต์ การกระทำพิธี พุทธจะกระทำไปตามพิธี ซึ่งเริ่มจากบทสวดว่า “อิเมนา สักการะนะ...” (3 จบ) ต่อด้วยการอารธนา ศีลและขอรับไตรสรณคมน์ เมื่อพระสงฆ์กล่าวถึงบทไตรสรณคมน์ ก็ให้ผู้มาร่วมงานพิธีกล่าวตามและ ระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ในฐานะเป็นสรณะ (ที่พึ่ง/ที่ระลึก) แ่่งตนๆ จากนั้นก็ ถึงการรับศีลห้า เมื่อพระสงฆ์ให้ศีลเสร็จ ก็ประธานสงฆ์ก็นำพระสงฆ์ทั้งนั้นเจริญพระพุทธมนต์ไป จนเสร็จสิ้น และมีการภัตตาหารเช้าแก่พระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์ พระอาจารย์เรืองศักดิ์ ซึ่งมีสถานะ เป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาด้วย ได้กล่าวถึงการเจริญพระพุทธมนต์ของพระสงฆ์ไว้ว่า การเจริญพระ พุทธมนต์ คือการสวดสธยายพระพุทธมนต์ ซึ่งมีมาแล้วตั้งแต่สมัยพุทธกาล ส่วนใหญ่ของพระพุทธมนต์ เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าและมีตำนานที่มา จึงเรียกว่า “พระปริตร” ซึ่งถูกนำมาเจริญก็เพื่อเป็น เครื่องป้องกัน รักษาและความคุ้มครองให้พ้นทุกข์ภัยต่างๆ ได้ โดยเชื่อว่า พระปริตรหรือพระพุทธ มนต์สามารถช่วยป้องกันภัยอันตรายและทำให้เกิดความสุขสวัสดิ์ขึ้นได้ตามคตินิยม ทั้งใน พระพุทธศาสนาและลัทธิฤๅษีของท่านด้วย (พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์), 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 79 พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2566)

ลำดับถัดมาจะเป็นพิธีฤกษ์ ซึ่งเป็นพิธีสักการะครูบาอาจารย์ฤกษ์ โดยพระอาจารย์เรืองศักดิ์ ผู้เป็นเจ้าสำนักฤกษ์และพระสงฆ์ด้วย ได้กล่าวถึงครูบาอาจารย์ตามลัทธิฤกษ์ว่า การประกอบพิธีสักการบูชาครูบาอาจารย์และบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถือว่าเป็นอัตลักษณ์ฤกษ์ในฐานะเป็นผู้เป็นศิษย์ที่สืบทอดวิชาธรรมฤกษ์มาจากครูบาอาจารย์ ในพิธีขอขมาและสักการะครูบาอาจารย์ในปี 2566 ในภาคเช้าหลังพิธีพุทธ จะเป็นการอันเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสำนักฤกษ์และเชิญครูบาอาจารย์ให้มาสถิตในประรำพิธี ซึ่งจะต้องมีการกล่าวบทสวดบูชา “พระรัตนตรัย” ด้วยเครื่องบูชาและกราบไหว้ไปจนจบ จากนั้นจะต่อด้วยบทสวด “อิติปิโส” ทุกคน/ทุกท่านในพิธีก็จะน้อมจิตระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ น้อมระลึกถึงบิดามารดา ผู้มีพระคุณ องค์เทพเทวา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือครูบาอาจารย์ จากนั้นจึงหลับตาระลึกถึงครูบาอาจารย์ โดยตั้งจิตพนมมือและกล่าวตามท่าน ดังนี้ว่า

“อาจารย์านัง สระณัง คะโต อมินา สักการะนะกัง พุทธโศคาจารย์ยัง อะภิปูชะยะยัง อภิปูชะยามิ โอม ครูเพ็ญ ครูเวทย์ ครุย์กัษ์ ครูว่าน และครูยา อิติปิโส ภาคะวา ข้าพเจ้าจะขออัญเชิญสมเด็จพะสัมมาสัมพุทธเจ้ามาอยู่เหนือเกล้า จะทำการสิ่งใด คุณพระพุทฺธ คุณพระครูบาอาจารย์ คุณพระบิดาคุณพระมารดา คุณพระธรรมเจ้า คุณพระสงฆ์เจ้า คุณฤกษ์ ตั้งแต่ نارอฤกษ์ นารายณ์ฤกษ์ พिरาพฤกษ์ บรมโกฏฤกษ์ ปัญญาฤกษ์ สมมิตรฤกษ์ กัสสปฤกษ์ ไตรภพฤกษ์ ทศมงคลฤกษ์ โคตมฤกษ์ โคบุตรฤกษ์ โพธิสัตว์ฤกษ์ เพชรฉลุกันต์ฤกษ์ ชนกฤกษ์ พรตมณี พรหมเมศฤกษ์ พรหมนาเรศฤกษ์ จตุทิพยเนตร เกศโกมุต สัตบุศ สัตบง ท้าวกระทั้ง ฤกษ์ พिरาพ พิรอด ยอดตำรับ และไกรสร ขออัญเชิญฤกษ์ทั้ง 108 ที่ทรงศีลสังวร ทั้งหมด ที่ทรงพรตพรหมจรรย์ อาศัยอยู่ทุกสถาน ป่าหิมพานต์ เขาไกรลาส สัตบกศ ขอเชิญท่านทั้งหมดจงเสด็จมาประสิทธิประสาทพรให้ผู้มาร่วมงาน ทุกคนวัฒนาสถาพรเทอญ” (พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์), 2566 : สัมภาษณ์)

ในช่วงของการทำพิธีกรรมดังที่กล่าว ผู้วิจัยได้พบว่า ตลอดช่วงเวลาของการทำพิธีกรรมนั้นๆ พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) จะดำเนินการเกือบเองทุกขั้นตอน โดยลักษณะของพิธีกรรมก็จะเป็นการขอขมาครูบาอาจารย์ ซึ่งจะไม่มีการจัดงานและขั้นตอนมากมายนัก มีเพียงลูกศิษย์ของท่านที่เดินทางมา ผู้คนที่มาร่วมพิธีก็จะไม่มีมากเหมือนการจัดงานไหว้ครูของสำนักฤกษ์อื่นๆ จากการสัมภาษณ์ สา ซ้ายยศ ผู้ที่มีความเชื่อในฤกษ์และลัทธิฤกษ์คนหนึ่ง ก็พบว่า อัตลักษณ์ฤกษ์ที่จะถูกประดิษฐ์สร้างให้มองเห็นได้ ก็คือ เจ้าอาวาสจะเป็นพระสงฆ์และฤกษ์ที่มีความดีกับชุมชนมาก จึงไม่ต้องการให้มีการจัดงานใหญ่ เพราะท่านเห็นว่า การจัดพิธีใหญ่จะไปรบกวนชาวบ้านและรบกวนคนอื่นๆ ดังนั้น ในพิธีพิธีไหว้ครูบาอาจารย์จึงจัดเฉพาะการขอขมาครูบาอาจารย์เท่านั้น ท่านทำลักษณะเฉพาะเช่นนี้ให้เป็นอัตลักษณ์แห่งสำนักฤกษ์ของท่านว่า เป็นอย่างไร ซึ่งถือว่าเป็นพิธีที่ทำให้ครูบาอาจารย์ได้รับทราบได้ตามคติความเชื่อก็พอ ส่วนตัวผู้ให้สัมภาษณ์เป็นคนที่ไม่เชื่อในเรื่องราวฤกษ์มาก จึงได้เข้าร่วมพิธีไหว้ครูและบูชาวัตถุมงคลในสำนักฤกษ์พระอาจารย์เรืองศักดิ์ตลอดมา วัตถุมงคลของท่านที่นำไปบูชา เชื่อว่าสามารถทำให้ชีวิตดีขึ้นกว่าเดิมได้จริง (สา ซ้ายยศ, 2566 : สัมภาษณ์)

ในทัศนะของ การ หารนอก ประชาชนทั่วไปที่ไม่เชื่อในฤกษ์และลัทธิฤกษ์ ได้กล่าวว่า ในเรื่องราวฤกษ์ ส่วนตัวเป็นคนไม่เชื่อถือ เพราะหมู่บ้านเรายึดถือในหลักพระพุทธศาสนา มีการทำบุญและ

รักษาศีลกันทุกในครอบครัวยุ (การ หารนอก, 2566: สัมภาษณ์) ทักษะดังที่กล่าวก็สะท้อนให้เห็นได้ว่า ความเชื่อฤกษ์เป็นความเชื่อส่วนบุคคล คนที่เชื่อก็มีความศรัทธา ส่วนคนที่ไม่มีความเชื่อก็ไม่ศรัทธา คนที่เข้าไปร่วมในพิธีไหว้ครูและขอขมาครูตามความเชื่อในลัทธิฤกษ์ ย่อมปรากฏเป็นปาฏิหาริย์ให้ได้ เห็น แต่ข้อสังเกตประการสำคัญก็มีอยู่ว่า พิธีการไหว้และขอขมาครูบาอาจารย์ฤกษ์ ต่างก็ได้อาศัย หลักธรรมของพระพุทธศาสนาในความกตัญญูรู้คุณและการขอโหสิกรรมมาเป็นข้อถือปฏิบัติ เป็นพื้นฐาน

พิธีไหว้ครูและขอขมาครูบาอาจารย์ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก จนถือว่าเป็นอัตลักษณ์ ฤกษ์อย่างหนึ่งในสำนักฤกษ์พระอาจารย์เรืองศักดิ์หรือพระครูปัญญาสุทธาภรณ์ ดังที่พระอาจารย์เรือง ศักดิ์ได้กล่าวต่อลูกศิษย์ผู้ที่มาร่วมงานในพิธีไหว้และขอขมาครูบาอาจารย์ฤกษ์ที่จัดขึ้นว่า วันไหว้ครูจะ มีงานฉลองพุทธาภิเษกด้วย ท่านได้นิมนต์เกจิอาจารย์ใหญ่มาร่วมงานด้วย ซึ่งหนึ่งในเกจิอาจารย์ เหล่านั้น ก็คือหลวงปู่เจ้าคณะอำเภอแวงใหญ่ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของหลวงพ่อกุณ ปริสุทโธ วัดบ้านไร่ ใน จังหวัดนครราชสีมาด้วยกัน โดยมีคณะลูกศิษย์จากสิงคโปร์มาเป็นเจ้าภาพในประจำปี 2565 หากไม่มี ครูบาอาจารย์ ลูกศิษย์ก็ไม่ใช่ว่าไม่รู้ในวิชาธรรมฤกษ์ ท่านวัดความรู้ของลูกศิษย์ ดังนั้น ลูกศิษย์จึงมีครู เอาไว้สอนตอนที่โง่ ตอนยังเล็ก ไม่ทำตัวเป็นคนโต และเมื่อโตจนนำตนเป็นคนดี คุณครูคนแรกของ ลูกศิษย์ คือบิดามารดา คนที่สอนให้พูด “นะโม ตัสสะ มะคะวะโต” และเป็นพระในบ้าน ครูคนที่ 2 เป็นครูผู้ให้การศึกษาและเป็นครูผู้เป็น “ศาสดาของเหล่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” ส่วนครูที่เป็น องค์เทพ องค์พรหม ฤกษ์ 108 หรือครูบาอาจารย์ประเภทอื่นๆ ที่มาสอนประสิทธิ์ประสาทวิชาทั้งหลาย ให้เรียกว่า “ครูสายพระเวท” จัดว่าเป็นครูคนหนึ่งเหมือนกัน ด้วยเหตุนี้ วันจัดพิธีไหว้ครูจึงมาขอขมา ครูเพื่อเป็นการเสริมสร้างกำลังใจกำลังใจ เป็นการเสริมการสร้างบุญบารมีของลูกศิษย์ทั้งหลาย พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) จึงกล่าวว่า เมื่อมีกำลังใจดีแล้ว อะไรก็จะดีไปหมด ป่วยก็หาย ลำบากใจกาย ก็จะมีพอทะเล แต่ถ้ากำลังใจไม่ดีเสียแล้ว ที่ป่วยก็หนัก เพราะฉะนั้น ก้าวแรก ของมนุษย์ทุกคน จึงต้องสร้างกำลังใจ กำลังใจหาได้จากสิ่งที่เคารพนับถือ จึงให้โปรดนำที่มือที่เท้าของ บิดามารดาเพื่อขอกำลังใจจากท่าน และบำเพ็ญเพียรด้วยคุณงามความดี ดำรงชีวิตของการสร้างฐานะ และบารมี ศิษย์ต้องใช้ขันติหรือความอดทน (พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์), 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 80 พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) พาลูกศิษย์ขอขมาครูบาอาจารย์
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2566)

การทำพิธีไหว้ครูและขอขมาครูบาอาจารย์ดังที่กล่าวข้างต้น จึงสะท้อนให้เห็นว่าการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีและลูกศิษย์สายฤๅษีว่า เป็นอย่างไร ผ่านพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ในสำนักฤๅษีของท่าน เป็นอีกหนึ่งลักษณะในการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีให้มีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมที่ทำและสืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ของตนเองผู้เคยเป็นลูกศิษย์มาก่อน การทำพิธีไหว้ครูและขอขมาครูบาอาจารย์ นอกจากจะเป็นการประดิษฐ์อัตลักษณ์ว่า ฤๅษีเป็นผู้เรียนวิชาธรรมฤๅษีมาจากครูบาอาจารย์และสืบทอดการทำพิธีไหว้ครูและขอขมาครูบาอาจารย์ต่อไปได้แล้ว ยังสามารถสร้างชื่อเสียงและทำให้ผู้คนในสังคมอีสานสมัยใหม่รู้จักและเกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระอาจารย์เรืองศักดิ์และลูกศิษย์สายฤๅษีของท่านได้อีกด้วย

ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ได้สร้างอัตลักษณ์ของความเป็นฤๅษีแห่งสำนักตน เพื่อให้ผู้คนทั่วไปได้เห็นและผู้ศรัทธาได้เรียกตนว่า “ฤๅษี” ตามการเรียนรู้วิชาธรรมฤๅษีมาจากครูบาอาจารย์ จึงมีการนำเสนอตนเองให้คนทั่วไปได้เห็นว่าเป็นอย่างไร และลูกศิษย์ได้รู้ผ่านการสืบทอดวิชาฤๅษีหรือธรรมฤๅษีมา และการจัดงานพิธีไหว้ครูและครอบครูด้วยเศียรปูฤๅษี ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญของครูฤๅษี ผู้เป็นบรมครูแห่งสรรพวิชา ถือว่าเป็นลักษณะสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีในสังคมอีสานสมัยใหม่ ซึ่งนิยมใช้การโฆษณาหรือการแสดงอัตลักษณ์แห่งตนผ่านสิ่งที่เป็นสื่อแสดง ฤๅษีในสังคมอีสานสมัยใหม่ก็เช่นกัน จึงแสดงอัตลักษณ์ฤๅษีแห่งตนผ่านการสืบทอดวิชาธรรมฤๅษีต่อลูกศิษย์และการจัดพิธีไหว้ครูและครอบครูด้วยเศียรปูฤๅษีขึ้นเพื่อให้เกิดการเห็น เกิดการรู้จัก และเกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อฤๅษีและสำนักฤๅษีมากขึ้นและเพิ่มมากขึ้นในสังคมอีสานปัจจุบัน

6.2.3 อัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะคนศักดิ์สิทธิ์ที่สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้า

การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีให้ปรากฏแก่ผู้คนในสังคมอีสานสมัยใหม่ ในฐานะคนศักดิ์สิทธิ์ที่ผลิตเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้า เป็นอีกช่องทางหนึ่งในการนำเสนออัตลักษณ์

ฤๅษี ที่มีสำนักฤๅษีอยู่ในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งทำให้คนอีสานสมัยใหม่รู้จักและรับรู้ความเป็นฤๅษีและเจ้าสำนักฤๅษีได้มากขึ้นในสายตาของคนสมัยใหม่ ซึ่งอยู่กับความเป็นเปลี่ยนแปลงเร็วของสังคมและเศรษฐกิจตกทำให้ภาวะเงินเฟ้อและใช้จ่ายไม่คล่องตัว ฤๅษีถูกมองว่าเป็นศักดิ์มีฤทธิ์ในทางความเชื่อและมีเดชะมาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งปัจจุบันฤๅษียังถูกมองว่าเป็นคนมีวิชาอาคมที่เรียนมาจากครูบาอาจารย์ที่เป็นฤๅษี จึงถูกมองว่าเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ที่มีความรู้ด้านวิชาธรรมฤๅษีและคาถาอาคมขลัง จึงสามารถทำพิธีกรรมทางความเชื่อเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ได้ และสามารถเป็นฤๅษีเกจิอาจารย์ที่ปลุกเสกเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เข้มขลังได้ เหมือนกับพระสงฆ์ผู้เป็นเกจิอาจารย์ได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้การสร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลแล้วทำการปลุกเสกด้วยคาถาอาคมจากฤๅษี จึงถือว่าเป็นอัตลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งของสำนักฤๅษีด้วยกัน

เครื่องรางและวัตถุมงคลที่ถูกสร้างขึ้นของสำนักฤๅษีแต่ละสำนัก จะมีหลากหลายประเภท เช่น ประเภทที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์เจ้าสำนักฤๅษีโดยตรง และประเภทที่ไม่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์เจ้าสำนักฤๅษีโดยตรง อัตลักษณ์ที่มีเกี่ยวข้องโดยตรงกับเจ้าสำนักฤๅษี ก็เช่น เหยี่ยวโลหะ ที่สร้างเป็นรูปเหมือนฤๅษี พระผงรูปเหมือนฤๅษี ล็อกเก็ตรูปภาพฤๅษี รูปภาพฤๅษี ฝ้ายยันต์ของฤๅษี ประเภทที่สอง คืออัตลักษณ์ที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเจ้าสำนักฤๅษี เช่น พระเครื่อง พระผง และเครื่องราง เช่น ตะกรุด เป็นต้น เครื่องรางและวัตถุมงคลแต่ละประเภทในแต่ละสำนักฤๅษี มีพุทธคุณที่แตกต่างกันออกไป เช่น มีพุทธคุณด้านปกป้องคุ้มครองอันตรายต่างๆ ทั้งอันตรายที่เกิดจากคุณไสย ภูตผี อุบัติเหตุต่างๆ หรือการอยู่ยงคงกระพัน แต่ส่วนใหญ่จะมีพุทธคุณด้านการมีเสน่ห์ เมตตามหานิยม โชคลาภ เรียกทรัพย์เงินทอง การค้าขายเจริญรุ่งเรือง ดังนั้น เครื่องรางและวัตถุมงคลต่างๆ รวมถึงพุทธคุณของเครื่องรางและวัตถุมงคลต่างๆ จึงเป็นอีกช่องทางสำคัญที่เจ้าสำนักฤๅษีผู้ต้องการนำเสนออัตลักษณ์ฤๅษีและลัทธิฤๅษี ได้ผลิตออกมาให้ผู้ศรัทธาบูชา ไม่เพียงแค่นั้นพุทธคุณวัตถุมงคลและเครื่องรางนั้นๆ เท่านั้น แต่ยังสร้างอัตลักษณ์พิเศษให้แก่วัตถุมงคลและหีบห่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของประเทศเพื่อนบ้านมาเป็นอัตลักษณ์ฤๅษี ผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลของตนเองขึ้นด้วย การสร้างเอกลักษณ์พิเศษให้แก่วัตถุมงคลโดดเด่นและมีชื่อเสียง เพื่อสร้างความแปลกตาและความชื่นชมจากผู้คนในสังคมอีสานสมัยใหม่ เป็นสิ่งที่ฤๅษีในสังคมอีสานสมัยใหม่สร้างขึ้น ซึ่งทำให้ลูกศิษย์ของฤๅษีหลายคนมีความชื่นชอบอีกด้วย (วุฒินันท์ ป้องป้อม, 2553 : 13)

ส่วนใหญ่ของเครื่องรางและวัตถุมงคลของสำนักฤๅษี จะถูกวางนำเสนอเป็นอัตลักษณ์อยู่ในพื้นที่ส่วนหนึ่งในวัดที่เจ้าอาวาสเป็นพระสงฆ์สายฤๅษีและในสำนักฤๅษี บางส่วนจะถูกนำมาแจกให้เป็นของที่ระลึกแก่กลุ่มลูกศิษย์ของฤๅษี การนำเสนอเครื่องรางและวัตถุมงคลที่ฤๅษีสร้างขึ้น จะมีพื้นที่จำหน่าย ซึ่งเป็นอาคารที่จัดสร้างไว้เพื่อจำหน่ายเครื่องรางและวัตถุมงคลโดยเฉพาะ โดยมีระบบการจัดการเชิงการตลาดอย่างดี เช่น มีตู้วางโชว์ มีแคตตาล็อกวัตถุมงคลต่างๆ แสดงและปิดป้ายราคาของวัตถุมงคลแต่ละชนิดนั้นๆ ให้เห็นอย่างชัดเจน รวมถึงมีลูกศิษย์ที่เป็นผู้คอยดูแล ผู้คอยแนะนำคุณสมบัติเครื่องรางและวัตถุมงคลเหล่านั้นด้วย พื้นที่ต่างๆ ดังที่กล่าว ถือเป็นพื้นที่นำเสนอและจำหน่ายวัตถุมงคลประเภทต่างๆ ของแต่ละสำนักฤๅษี การนำเสนอและการโฆษณาเครื่องรางและวัตถุมงคลต่างๆ จะมีอยู่หลากหลายช่องทาง ไม่เพียงแต่ศาลาวัตถุมงคลหรือตู้วัตถุมงคลที่ประจำอยู่ที่วัดหรือสำนักฤๅษีเท่านั้น การนำเสนอวัตถุมงคลยังนำเสนอผ่านรายการทีวี ป้ายไวน์โฆษณา หนังสือ นิตยสารพระเครื่อง ที่สำคัญมากๆ ในสังคมสมัยใหม่ ก็คือการนำเสนอผ่านทางเว็บไซต์และสื่อสังคม

ออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ติกต็อก เป็นต้น ในการโฆษณาวัตถุมงคลและพระเครื่อง ก็จะเป็นการนำเสนออัตลักษณ์ของการสร้างและเนื้อวัสดุสารมงคลต่างๆ ที่นำมาสร้างเป็นวัตถุมงคลชิ้นนั้นๆ ขึ้น รวมถึงการกล่าวถึงพุทธคุณและอิทธิคุณของวัตถุมงคลแต่ละประเภทด้วย และสิ่งสำคัญที่ต้องนำเสนอในการโฆษณา ก็คือ ประสพการณ์ของความศักดิ์สิทธิ์ของวัตถุมงคลแต่ละประเภท ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มลูกศิษย์ผู้ที่เคยเช่าหาบูชาไป เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างแรงดึงดูดความสนใจต่อผู้คนในสังคมอีสานสมัยใหม่ ที่มีความรักในการสะสมหรือต้องการเช่าหาบูชาเครื่องรางและวัตถุมงคลประเภทต่างๆ ของฤๅษี และตกอยู่ในลัทธิห้วงอยากได้และร่ำรวยเร็วเพื่อช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจในครอบครัวแห่งตนขึ้นให้ได้อย่างสมหวังอยากได้และร่ำรวย ดังนี้

1) สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ บ้านโนนทอง ในจังหวัดมหาสารคาม

พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร เจ้าสำนักฤๅษีอยู่ ณ สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ เป็นผู้มีวิชาธรรมฤๅษี จึงเป็นผู้มีเวทมนต์และคาถาที่ได้เรียนรู้มาจากครูบาอาจารย์ของตน ก่อนที่จะตั้งสำนักฤๅษีของตนขึ้นในจังหวัดมหาสารคาม และเพราะการเป็นผู้มีวิชาธรรมฤๅษีที่ทำพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ได้ มีเวทมนต์และรู้ในคาถาอาคมที่เข้มขลัง จึงเป็นผู้มีอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็น “คนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ” และ “ผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคล” ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ดังนี้

(1) ฤๅษีเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ

สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ บ้านโนนทอง ในจังหวัดมหาสารคาม มีพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร เป็นเจ้าสำนักฤๅษี ท่านเป็นผู้ตั้งมั่นบำเพ็ญเพียรอยู่ในสมณธรรมอย่างเคร่งครัดและใช้ชีวิตด้วยความเรียบง่ายสมถะ แต่ท่านได้สร้างคุณประโยชน์ให้กับผู้อื่นได้อย่างมากมาย พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร สามารถสร้างเครื่องรางและวัตถุมงคล ปลุกเสกด้วยคาถาอาคมและเวทมนต์ที่ร่ำเรียนมาจากครูบาอาจารย์สายฤๅษีในประเทศธิเบต ได้ทำพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ให้แก่ลูกศิษย์มากมาย และยังเป็นประธาน เป็นเกจิอาจารย์ที่ร่วมปลุกเสกเครื่องรางและวัตถุมงคลกับฤๅษีท่านอื่นๆ เป็นผู้นำปรกเครื่องรางและวัตถุมงคลในสำนักฤๅษีของตนและในวัดต่างๆ ที่ได้รับเชิญท่านไปเป็นพระเกจิอาจารย์สายฤๅษีด้วย เช่น เดินทางไปเป็นประธานจุดเทียนชัยในงานไหว้ครูฤๅษีพันตาที่จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น จึงทำให้มีลูกศิษย์ที่เชื่อในพลังพุทธคุณและอิทธิคุณของเครื่องรางและวัตถุมงคล ที่สร้างขึ้นโดยพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร ทำให้ท่านได้รับความนิยมจากลูกศิษย์ทั้งในประเทศและต่างประเทศเป็นอย่างยิ่งในฐานะเป็น “คนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ”

(2) ฤๅษีเป็นผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้า

พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร ผู้เป็นเจ้าสำนักฤๅษีอยู่ ณ สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติในจังหวัดมหาสารคาม นอกจากมีอัตลักษณ์แห่งตนว่าเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถทำพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์และเป็นผู้สามารถนำปลุกเสกเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เข้มขลังด้วยเวทมนต์และคาถาอาคมที่ได้เรียนรู้มาได้แล้ว ยังได้สร้างอัตลักษณ์แห่งตนให้ปรากฏว่าเป็นผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้าด้วย ดังที่พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร ได้กล่าวไว้ว่า ท่านเองก็เป็นผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลอันเข้มขลังศักดิ์สิทธิ์ขึ้น โดยเครื่องรางและวัตถุมงคลต่างๆ ของสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติที่ได้สร้างขึ้นนั้น ไม่เพียงเป็นวัตถุมงคลมีพุทธคุณศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องการนำเสนอสู่การรับรู้ของผู้คนเท่านั้น แต่มหายันต์แปดทิศหนุนดวงที่สร้างขึ้นและปลุกเสกไว้ด้วย ยังมีนัยเชิง

ความหมายที่สะท้อนภาพลักษณ์ต่างๆ อีกมากมาย และนกเค้าถืดทื่ก็มีพุทธคุณ ที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้คนในสังคมสมัยใหม่ได้ เครื่องรางและวัตถุมงคลของท่าน มีหลากหลายประเภท ซึ่งประเภทที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของท่านโดยตรง ก็เช่น เหรียญรุ่นแรกที่เป็นพระผงรูปเหมือน ล็อกเก็ตรุ่นต่างๆ รูปปั้นลอยองค์ รุ่น ฤ ฤๅ ฤๅ ฤๅ ส่วนประเภทไม่เกี่ยวข้อง与您โดยตรง ก็เช่น พระผงยอดขุนพลมเหศวร ที่สร้างสำหรับแจกตำรวจและทหารผู้ปฏิบัติรับราชการชายแดนในปี พ.ศ. 2561 เหรียญองค์สุรินทราหู ที่มีพุทธคุณทางบูชาแล้วปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายและมีอิทธิคุณครอบจักรวาล จิ้งหรีดเนื้อผงเหลี่ยม ขุนแผนเนื้อพระผง และพระผงกลม รุ่นพญานาค นอกจากนั้นยังมี นกเค้าถืดทื่ แม่ฤๅษีคินิมหามุนีนพเก้ มหาลาภ มหายันต์แปดทิศหนุนดวง เป็นต้น (พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร, 2566 : สัมภาษณ์) ผู้วิจัยจะขอนำเสนอเครื่องรางและวัตถุมงคลต่างๆ ของพระครูนิชวัฒน์ กิตติสาโร ผู้เป็นเจ้าของสำนักฤๅษีในจังหวัดมหาสารคาม ให้เห็นได้ ดังนี้

เครื่องรางและวัตถุมงคลที่ถูกสร้างเป็นอัตลักษณ์และถูกทำให้เป็นสินค้า ประเภทที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์โดยตรงของพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร ตัวอย่างยกมาประกอบบางรุ่นให้เห็นได้เท่านี้ด้านล่าง :

ภาพที่ 81 เหรียญรุ่นแรกของพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร

ภาพโดยผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2566)

เครื่องรางและวัตถุมงคลถูกสร้างเป็นอัตลักษณ์และถูกทำให้เป็นสินค้า ประเภทที่ไม่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์โดยตรงของพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร ตัวอย่างยกมาประกอบบางรุ่นให้เห็นได้เท่านี้ด้านล่าง :

ภาพที่ 82 พระผงดยอดขุนพลมเหศวร สร้างแจกตำรวจทหาร

ผู้ปฏิบัติรับราชการชายแดน ปี พ.ศ. 2561

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2566)

เครื่องรางและวัตถุมงคลของพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร ในฐานะเจ้าสำนักฤๅษีอยู่ ณ สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชยันตี เป็นสิ่งที่สามารถสัมผัสได้ถึงถึงความขลังศักดิ์สิทธิ์ของผู้ศรัทธาได้ จึงมีลูกศิษย์ที่เชื่อในพลังพุทธคุณและอิทธิคุณของเครื่องรางและวัตถุมงคลที่สร้างขึ้น ได้มาเช่าหาบูชาตามที่สามารถซื้อและขายได้ ทั้งหน่วยงานภาครัฐก็สนับสนุนนโยบายภายในวัดและได้รับการยอมรับในเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ความกระตือรือร้นของผู้คนในชุมชนเจ้าของพื้นที่เป็นตัวชี้วัดที่สำคัญ คือมีจำนวนลูกศิษย์ทั้งในประเทศและทางประเทศจำนวนมากเข้ามาในพื้นที่สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชยันตีมากขึ้น และมีแนวโน้มจะเพิ่มสูงขึ้นอีกหลายเท่าตัว ข้อสังเกตข้างต้นนี้สัมพันธ์กับทัศนคติของลูกศิษย์ผู้ที่อยู่ช่วยงานพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร มาหลายปี เช่น พิชิต รัชชาพรหม ได้กล่าวว่า ผู้มาทำบุญต่างเดินทางเข้ามาร่วมงาน และแสวงหาเครื่องรางและวัตถุมงคลที่สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชยันตีจำนวนมาก สังเกตได้จากพื้นที่จอดรถไม่เพียงพอ ถึงแม้ว่าทางกำนันและผู้ใหญ่บ้านร่วมกับผู้นำชุมชนได้พยายามปรับพื้นที่รอบนอกบริเวณทางเข้าสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชยันตีให้กว้างขึ้น เพื่อทำพื้นที่เป็นลานจอดรถแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อจำนวนรถที่มากของผู้ที่มีความศรัทธาต่อพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร ผู้เป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษีในเวลาเดียวกัน (พิชิต รัชชาพรหม, 2566 : สัมภาษณ์)

จึงอาจกล่าวได้ว่า เครื่องรางและวัตถุมงคลในแง่เป็นอัตลักษณ์ฤๅษี ผู้เป็นคนที่ศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อและผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลที่เข้มขลังของพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร ได้ถูกสร้างขึ้นเป็นกระแสดความสนใจของผู้คนที่ศรัทธาต่อฤๅษี และถูกจำหน่ายเป็นสินค้าให้เช่าบูชาอยู่ ณ พื้นที่สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชยันตี

2) สำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ บ้านตัว ในจังหวัดมหาสารคาม

ฤๅษีอาจารย์ทอง เป็นผู้เจ้าสำนักฤๅษีอยู่ ณ สำนักอาศรมปู่ทองคำ เป็นผู้มิวัชธรรมฤๅษี จึงเป็นผู้มีเวทมนต์และคาถาอาคมที่ได้เรียนรู้มาจากครูบาอาจารย์ของตน ก่อนที่จะตั้งสำนักฤๅษีของท่านขึ้นที่บ้านตัวในจังหวัดมหาสารคาม และเพราะการเป็นผู้มิวัชธรรมฤๅษีที่สามารถทำพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ได้แก่ผู้ต้องการได้ มีเวทมนต์และรู้คาถาอาคมที่เข้มขลัง จึงเป็นผู้มีอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็น “คนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ” และ “ผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคล” ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ดังนี้

(1) ฤๅษีเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ

ฤๅษีอาจารย์ทอง ได้เรียนรู้วัชธรรมฤๅษีกับครูอาจารย์มาอย่างดี จึงทำให้รู้เวทมนต์และมีคาถาอาคมที่เข้มขลัง จึงสร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลของสำนักฤๅษีของท่านขึ้น อีกทั้งการให้ความสำคัญกับพิธีกรรมปลุกเสกด้วยเวทมนต์และคาถาอาคมต่างๆ ก็เชื่อกันว่า ท่านสามารถทำให้เครื่องรางและวัตถุมงคลเหล่านั้นๆ มีพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณ เข้มขลับขึ้นได้ เพราะว่าเครื่องรางและวัตถุมงคลนั้นๆ ถูกสร้างขึ้นด้วยวิชาไสยศาสตร์ชั้นสูง โดยพระเกจิอาจารย์และฤๅษีผู้มีวิชาอาคมอันเข้มขลัง ครูบาอาจารย์ของอาจารย์ทองเป็นครูสายฤๅษีจากภูเขาควาย ประเทศลาว ดังนั้น การเป็นฤๅษีของอาจารย์ทองจึงมีอัตลักษณ์แห่งตนว่าเป็น “คนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ” ในสายตาของผู้ศรัทธาต่อท่านทั่วไป

(2) ฤๅษีเป็นผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้า

ฤๅษีอาจารย์ทอง เป็นเจ้าสำนักฤๅษีอยู่ ณ สำนักฤๅษีปู่ทองคำ บ้านตัว ในจังหวัดมหาสารคาม นอกจากจะมีอัตลักษณ์แห่งตนว่าเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางพิธีกรรม ที่สามารถทำพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ได้ และเป็นผู้สามารถนั่งอธิษฐานจิตปลุกเสกเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เข้มขลังด้วยพลังเวทมนต์และคาถาอาคมที่ได้เรียนรู้มาจากครูบาอาจารย์ของท่านได้แล้ว ฤๅษีอาจารย์ทองยังประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์แห่งตนให้ปรากฏอีกว่า ท่านเป็นผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้าได้ด้วย ดังที่ ฤๅษีอาจารย์ทองได้กล่าวถึงเครื่องรางและวัตถุมงคลต่างๆ ของท่านที่ได้สร้างขึ้นไว้ว่า ท่านได้เรียนรู้วัชธรรมฤๅษีมาจากครูอาจารย์ผู้ทรงภูมิ จึงทำให้รู้เวทมนต์และมีคาถาอาคมที่เข้มขลัง จึงสามารถสร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลของสำนักฤๅษีของท่านขึ้นได้ เพราะพลังแห่งความเชื่อและความศรัทธาในวัตถุมงคล เป็นพลังความเชื่อและความศรัทธาต่อเรื่องเหนือธรรมชาติ มีอยู่คู่กับสังคมอีสานมาช้านาน หากย้อนกลับไปศึกษาในมุมมองพระพุทธศาสนาที่ท่านเคยบวชเป็นพระสงฆ์มาก่อน ซึ่งจะเกี่ยวพันกับเรื่องผีสงเทวดามาตั้งแต่แรก และสืบทอดมาสร้างพื้นที่ตั้งเป็นสำนักฤๅษี จึงทำให้เห็นว่าครูบาอาจารย์ของท่านเป็นครูสายฤๅษี พระสงฆ์และเซียนพระต่างก็เห็นออกเครื่องรางและวัตถุมงคลกันในสังคมไทย ธุรกิจเครื่องรางและวัตถุมงคลที่ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แคล้วคลาดปลอดภัย อยู่ยงคงกะพัน คำขอรุ่งเรืองหรือร่ำรวย และมหาเสน่ห์โชค ลาภผล จึงไม่อาจมองข้ามการให้ความสำคัญของเครื่องรางและวัตถุมงคลที่ถูกผลิตออกมาให้เป็นจุดขายในสำนักฤๅษีได้ อีกทั้งการให้ความสำคัญกับพิธีกรรมปลุกเสกด้วยเวทมนต์และคาถาอาคมต่างๆ ก็เชื่อว่าสามารถทำให้เครื่องรางและวัตถุมงคลเหล่านั้นๆ มีพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณขึ้นได้ เพราะว่าเครื่องรางและวัตถุมงคลนั้นๆ ถูกสร้างขึ้นด้วยวิชาไสยศาสตร์ชั้นสูง โดยพระเกจิอาจารย์และฤๅษีผู้มีวิชาอาคมอันเข้มขลัง จึงสามารถช่วยคุ้มครองป้องกันภัยรอบตัวได้เป็นอย่างดี การบูชาเครื่องรางและวัตถุมงคลควรเช่า

มาบูชาด้วยเงินของลูกศิษย์และผู้สนใจที่มาด้วยตนเองจะขลังกว่ามีผู้ให้มา เพราะเชื่อกันว่า ถ้ารับจากผู้อื่นมา ถือว่าบูชาแทนเขา บุญและความขลังจะน้อยกว่าเช่าหามาบูชาเอง (ฤๅษีอาจารย์ทวง, 2566 : สัมภาษณ์)

เครื่องรางและวัตถุมงคลต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อแจกหรือทำให้เป็นสินค้า เป็นเรื่องความเชื่อและศรัทธาในสิ่งของที่สร้างขึ้น และมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา โดยการปลุกเสกในส่วนแรก จะเกี่ยวข้องกับการอัญเชิญองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาเป็นองค์ประธาน เครื่องรางและวัตถุมงคลของอาจารย์ทวงก็ได้สร้างขึ้นมาเพื่อให้เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวของการเป็นเจ้าสำนักฤๅษีของท่าน ประกอบไปด้วยประเภทแห่งเครื่องรางและวัตถุมงคลที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของฤๅษีอาจารย์ทวงโดยตรง ก็เช่น เหรียญปั๊มฤๅษีทองคำ รุ่นแรกปี 57 บารมีปั๊มฤๅษีทวง ล็อกเกตเจ้าเงาะเรียกทรัพย์รุ่นแรก และประเภทที่ไม่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของฤๅษีอาจารย์ทวงโดยตรง ก็เช่น ปั๊มฤๅษีขงคณาคราช สี่ผั่งกำไรข้อมือ รุ่นมหาเสน่ห์เหลือกินเหลือใช้ กุมารทองลูกพ่อเงาะเรียกทรัพย์ มนต์คาถาจินตามณี รุ่นพารวย เรียกทรัพย์ น้ำมันขุนแผนมหาลาภ เทียนเศรษฐีเงินล้าน ตะกรุดจินตามณี แม่เศรษฐีพ่อเศรษฐี ตะกรุดเสือเหี้ยบเมฆ สี่ผั่งยุคต้น ตะกรุดกันหมอนิ่ง เสือเหี้ยบเมฆ เหรียญท้าวเวสสุวรรณ พระสังข์ทองเงาะป่า มนต์จินตามณี ขุนแผนครูเสน่ห์เศรษฐี เครื่องรางและวัตถุมงคลเหล่านี้แบ่งออกได้ตามความเชื่อ คือ แคล้วคลาด คงกระพันชาตรี เมตตามหานิยม ค้าขายร่ำรวย และอื่นๆ อีกหลายรุ่น (ฤๅษีอาจารย์ทวง, 2566 : สัมภาษณ์) ผู้วิจัยขอนำเสนอเครื่องรางและวัตถุมงคลต่างๆ ของฤๅษีอาจารย์ทวงมาให้เห็นได้ ดังนี้

เครื่องรางและวัตถุมงคลที่ถูกสร้างเป็นอัตลักษณ์และทำให้เป็นสินค้า ประเภทที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์โดยตรงของฤๅษีอาจารย์ทวง ซึ่งผู้วิจัยจะยกมาประกอบบางรุ่นให้เห็นได้เท่านั้นด้านล่าง :

ภาพที่ 83 เหรียญปั๊มฤๅษีทองคำ รุ่นแรกปี 57

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2566)

เครื่องรางและวัตถุมงคลที่ถูกสร้างให้เป็นอัตลักษณ์และทำให้เป็นสินค้า ประเภทที่ไม่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์โดยตรงของฤๅษีอาจารย์ทวง ซึ่งผู้วิจัยจะยกมาประกอบให้เห็นบางรุ่นเท่านั้น
ด้านล่าง :

ภาพที่ 84 พ่อแม่ครูอาจารย์ปู่ฤๅษีภูซังคณาคราช
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2566)

หากพิจารณาจากเครื่องรางและวัตถุมงคลของฤๅษีอาจารย์ทวงดังที่กล่าวแล้ว ก็จะทำให้เห็นว่า การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษี มีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ เครื่องรางและวัตถุมงคลที่สร้างจากภายนอก เช่น วัตถุที่สร้างมาจากดิน โลหะ เหริญญ นวด สีผึ้ง ฯลฯ และเครื่องรางและวัตถุมงคลมงคลที่แท้จริงที่สร้างมาจากภายใน เช่น มงคลชีวิต เป็นคำแนะนำในการดำเนินชีวิตเพื่อความสุข และความเจริญก้าวหน้าของชีวิต ทำค้าขายมีกำไร ร่ำรวย งานที่ทำอยู่เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าในปัจจุบันและอนาคต หากพิจารณาความเชื่อบางอย่างที่ไม่ควรเชื่อ สมบูรณ์ ทาสี ประชาชนที่ไม่มีเชื่อในตัวฤๅษี ได้กล่าวว่า ความเชื่อความศรัทธาในสิ่งลึกลับไสยศาสตร์ เป็นเรื่องธรรมชาติที่มีมาทุกยุคทุกสมัย แล้วคงเกิดต่อไปเรื่อยๆ ในอนาคต เนื่องจากคนเรามากต้องการสิ่งแปลกใหม่และมีผลรวดเร็วทันใจ เพราะซีเกียจรอว่า ตนจะต้องขยันทำงานถึงจะได้เงิน แต่อยากได้อะไรที่เสกเปรี๊ยะแล้วรวยเลย คือคนเราแสวงหาไปเรื่อยๆ ต้องการที่พึ่ง แต่ถ้าหนทางที่พระพุทธเจ้าสอนอยากรวยต้องทำงาน อยากรักใคร่ต้องให้ใจคนนั้นก่อน มันช้า อยากกระโดดปล้ำเลย มันจะเป็นแบบนี้ไปตลอดในอนาคต (สมบูรณ์ ทาสี, 2566 : สัมภาษณ์) จึงเห็นได้ว่า การเป็นผู้ผลิตเครื่องรางและวัตถุมงคลเข้ามาสัมพันธ์กับเจ้าสำนักฤๅษีในแง่เป็นอัตลักษณ์ฤๅษี ผ่านการผลิตสร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลและพิธีปลุกเสก อันสะท้อนให้เห็นถึงการยกระดับความเข้มแข็งของคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อของฤๅษี ซึ่งเป็นผลพลอยได้จากกระแสความนิยมเครื่องรางและวัตถุมงคลที่มีกระแสบรรเทาทุกข์มากขึ้นทุกปีที่ผ่านมา

จากที่แสดงมาข้างต้นแล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่า เครื่องรางและวัตถุมงคลของสำนักอาศรมปู ฤๅษีทองคำ (อาจารย์ทอง) เป็นกระแสของความนิยมของผู้ศรัทธา เครื่องรางและวัตถุมงคลที่ได้รับความนิยมมากที่สุด คือการให้เช่าบูชาเครื่องรางของขลัง ที่เกี่ยวกับธุรกิจค้าขาย การเสริมเสน่ห์ การสร้างความหวังและความสุข โดยวัตถุมงคลที่ได้รับความนิยมนี้ก็จะแตกต่างกันไปแต่ละช่วงเวลา ความหวังที่จะได้รับจากการปฏิบัติหรือการเช่าบูชาเครื่องรางและวัตถุมงคลของฤๅษี ถือว่าเป็นที่พึง ของคนในสังคมอีสานสมัยใหม่

3) สำนักอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) บ้านแสนสุข ในจังหวัดมหาสารคาม

ฤๅษีอาจารย์โก ผู้เป็นเจ้าของสำนักฤๅษีอยู่ ณ สำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) เป็นผู้มีวิชาธรรมฤๅษี จึงเป็นผู้มีเวทมนต์และคาถาอาคมที่ได้เรียนรู้มาจากครูบาอาจารย์ของท่าน ก่อนที่จะมาตั้งสำนักฤๅษีขึ้นที่บ้านแสนสุขในจังหวัดมหาสารคาม และเพราะการเป็นผู้มีวิชาธรรมฤๅษีที่สามารถจะทำพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ได้แก่ผู้ต้องการได้ และมีเวทมนต์และรู้คาถาอาคมที่เข้มขลังเป็นอย่างดี จนได้ฉายาว่า “เจ้าน้อยมหามนต์” การเป็นอย่างนี้จึงจัดว่าเป็นผู้มีอิทธิพลแห่งความเป็นฤๅษี ท่านในฐานะเป็น “คนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ” และ “ผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคล” ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ดังผู้วิจัยจะกล่าวให้เห็นได้ ดังนี้

(1) ฤๅษีเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ

ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ได้มองเห็นคุณค่าของวิชาเวทมนต์และคาถาอาคม และมีใจรักในวิชาเหล่านี้เป็นอันมาก โดยตระหนักว่า วิชาเหล่านี้ต้องฝึกฝนด้านจิตใจให้มีพลังเข้มแข็ง มีศรัทธาเชื่อมั่นในพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ที่เรียนมาจากครูอาจารย์ของตน และการเป็นฤๅษีที่สามารถเป็นฤๅษีเกจิอาจารย์ได้ ขั้นตอนการเรียนเวทมนต์และคาถาอาคมต้องตั้งใจท่องบ่นและฝึกฝน สิ่งสำคัญในการเรียนต้องมีสมาธิที่แน่วแน่ เพื่อจะได้พลังจิตเข้มแข็ง เวทมนต์และคาถาอาคมนั้นๆ ที่ปริกรรมจึงจะเกิดความศักดิ์สิทธิ์ ก่อให้เกิดผลที่เรารู้จัก คือ “ขลัง” นั่นเอง สิ่งที่ลี้มมิได้นั้นก็ต้องตั้งอยู่ในศีลธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือหมั่นสวดมนต์ ไหว้พระ นั่งสมาธิ ธรรมฐานอยู่เป็นนิจ มีจิตระลึกลึกในคุณบิดามารดาและคุณครูบาอาจารย์ เมื่ออยู่ในศีลธรรมแล้ว เวทมนต์และคาถาอาคมที่ปริกรรมย่อมมีผลเกิดความศักดิ์สิทธิ์แก่เครื่องรางและวัตถุมงคลที่ปลุกเสกในฐานะเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่ออย่างแน่นอน

(2) ฤๅษีเป็นผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้า

ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) เป็นเจ้าของสำนักฤๅษีอยู่ ณ สำนักอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) นอกจากท่านจะมีอิทธิพลฤๅษีแห่งตนว่า เป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ ผู้ที่สามารถจะทำพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ได้และสามารถนั่งปลุกเสกเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เข้มขลังและศักดิ์สิทธิ์ด้วยเวทมนต์และคาถาอาคมที่ได้เรียนรู้มาอย่างเชี่ยวชาญกับครูบาอาจารย์ของท่านแล้ว ยังประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีแห่งตนให้ปรากฏแก่ผู้คนในอีสานสมัยใหม่ด้วยว่า ท่านเป็นผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้าไว้ด้วย ดังที่ ฤๅษีอาจารย์โก ได้กล่าวถึงเครื่องรางและวัตถุมงคลต่างๆ ที่ท่านที่ได้สร้างขึ้นไว้ว่า ในอดีตนั้น คนไทยไม่นิยมนำวัตถุมงคลชนิดใดๆ เข้ามาไว้ในบ้าน แต่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 การเปลี่ยนแปลงความเชื่อได้เข้ามาในสังคมอีสาน วัตถุที่เชื่อว่าเป็นมงคล ซึ่งเรียกว่า “วัตถุมงคล” นั้น ได้เริ่มถูกนำเข้ามาไว้ในบ้าน จนมีการสร้างห้องพระหรือหออพระเพื่อให้เป็นที่บูชาและเก็บรักษาพระพุทธรูปและวัตถุมงคลอื่นๆ เอาไว้ อีกทั้งยังมีการสร้างวัตถุมงคลขนาดเล็กที่

สามารถใช้คล้องหรือแห่บพกพาติดตัวไปไหนมาไหนระหว่างการเดินทาง เพื่อหวังอาศัยพุทธานุภาพ หรือพุทธคุณแห่งวัตถุมงคลนั้นๆ ซึ่งได้ถูกอธิษฐานจิตปลุกเสกโดยพระสงฆ์ผู้เป็นเกจิอาจารย์และฤๅษี ผู้ทรงคุณวิद्याคมและเวทมนต์ขลัง ในการช่วยปกป้องให้ผู้นับชาหรือคล้องคอหรือแห่บพกไว้ในเสื้อพัน จากภัยอันตรายต่างๆ และมีเสน่ห์เมตตามหานิยมและโชคลาภผล ในสมัยปัจจุบัน วัตถุมงคลนิยม นำมาห้อยคอหรือแห่บพกในกระเป๋าสื่อเป็นเครื่องรางหรือของเป็นมงคลสำหรับคุ้มครองป้องกันและ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต เครื่องรางและวัตถุมงคลของสำนักฤๅษีอาจารย์โก๋ ที่สร้างขึ้นในยุค ปัจจุบัน เป็นสิ่งถูกสร้างขึ้นตามคติความเชื่อของครูบาอาจารย์และเป็นแนวทางในการนำเสนอวัตถุมงคลเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของลูกศิษย์และประชาชนทั่วไป ซึ่งมีความเชื่อในเรื่องการเสริม ราชีและความเป็นสิริมงคลแห่งตน ประกอบด้วยเครื่องรางและวัตถุมงคล 2 ประเภท คือ 1) ประเภท ที่เกี่ยวข้องกับอัฐลักษณ์โดยตรงของฤๅษีอาจารย์โก๋ ก็เช่น เหรียญอาจารย์โก๋ธรรมโคตรมณี เหรียญ อาศรมบารมีธรรม รุ่น 1 เหรียญอาจารย์โก๋ องค์ลอยตัวเจ้าน้อยมahamanต์ ล็อกเก็ตมิขำไว้ไม่ขาดแคน รูปหล่ออาจารย์โก๋ และ 2) ประเภทที่ไม่เกี่ยวข้องกับอัฐลักษณ์โดยตรงของฤๅษีอาจารย์โก๋ ก็เช่น ตะกรุดหนังเสือโคร่งลงวิชา ครูเสือสมิงใหญ่ ครูเสือเหี้ยบจักร เหรียญพอบิน แก้วผง เหรียญพ้อพัน พลเดช ตะกรุดสายครูเสือสมิงของเสือสุบิน แก้วผง พ้อพัน ดอกจาร์พิเศษอาจารย์โก๋ ผ้ายันต์อาจารย์โก๋ สี่ผั่งว่านโพรง สี่ผั่งปากเข็ด สมิงนารี เป็นต้น (ฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมahamanต์), 2566: สัมภาษณ์) ผู้วิจัย ขอนำเครื่องรางและวัตถุมงคลต่างๆ ของฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมahamanต์) มาแสดงให้เห็นได้ ดังนี้

เครื่องรางและวัตถุมงคลที่ถูกสร้างขึ้นและทำให้เป็นสินค้า ประเภทที่เกี่ยวข้องกับ อัฐลักษณ์โดยตรงของฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมahamanต์) ซึ่งผู้วิจัยจะยกตัวอย่างมาประกอบให้เห็นใน บางรุ่นเท่านั้นด้านล่าง :

ภาพที่ 85 องค์ลอยตัวฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมahamanต์)

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2566)

เครื่องรางและวัตถุมงคลที่ถูกสร้างขึ้นและทำให้เป็นสินค้า ประเภทที่ไม่เกี่ยวข้องกับ
กับอัตลักษณ์โดยตรงของฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ซึ่งผู้วิจัยจะยกตัวอย่างมาประกอบให้เห็น
ในบางรุ่นเท่านั้นด้านล่าง :

ภาพที่ 86 เหรียญสมิงนารี
ภาพโดยผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2566)

จากเครื่องรางและวัตถุมงคลของฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ที่ถูกสร้างขึ้นดัง
เห็นข้างบนนั้น พบว่า จะเน้นการสร้างเกี่ยวกับอัตลักษณ์โดยตรงของฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์)
เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเห็นได้จากการผลิตวัตถุมงคลออกมาหลายรุ่น เช่น เหรียญอาจารย์โกธรรมโคตรมนี
เหรียญอาศรมบารมีธรรม รุ่น 1 เหรียญอาจารย์โก องค์ลอยตัวเจ้าน้อยมหามนต์ ล็อกเก็ตมีข้าว
ไม่ขาดแคน รูปหล่ออาจารย์โก เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมต่อลูกศิษย์และประชาชน ผู้ที่มีความ
ศรัทธาต่อฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) เป็นอย่างมาก และความนิยมในวัตถุมงคลของท่านจะ
เพิ่มมากขึ้นตามเวลา โดยเป็นความศรัทธาตามปัจจัยส่วนบุคคล กระนั้นก็ตาม สำหรับบางคนที่
ไม่ชอบเครื่องรางและวัตถุมงคลของฤๅษี เช่น บุญมา แก้วโยธา กลับมองตรงข้ามว่า เครื่องรางและวัตถุ
มงคลที่สร้างขึ้นของฤๅษีนั้นๆ ดูเป็นสิ่งมกมาย ตนเชื่อว่า สิ่งที่เป็นมงคลนั้นจะต้องมีศรัทธาและเชื่อถือ
อย่างไม่เคลือบแคลง สิ่งดีๆ ในชีวิตจึงจะเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นพระหรือเครื่องราง จึงควรเป็นเรื่องเชิง
อนุรักษและสะสมเพื่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา จะดีกว่า มิใช่เครื่องรางและวัตถุมงคลของลัทธิฤๅษี
แต่ก็มองว่า นั้นเป็นเรื่องความสบายใจและความพึงพอใจของแต่ละคน ที่มีและเป็นไม่เหมือนกัน คนที่
ชอบในเครื่องรางและวัตถุมงคลอย่างที่ฤๅษีสร้างขึ้น จะไปบังคับให้คนอื่นชอบตาม ก็คงเป็นไปได้
(บุญมา แก้วโยธา, 2566 : สัมภาษณ์) แต่ สมุน แก้วมิ ซึ่งเป็นคนที่ชอบในเครื่องรางและวัตถุมงคล
ของฤๅษี กลับกล่าวว่า สังคมอีสานตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ยังมีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับเครื่องราง

และวัตถุมงคลอยู่ เนื่องจากที่บ้านบิดาของตนก็เป็นคนหนึ่งที่ชอบสะสมเครื่องรางและวัตถุมงคลต่างๆ ไว้มาก มีหลายสาย หลายเหรียญ และหลายอาจารย์ ซึ่งได้เก็บสะสมเป็นของคลังและศักดิ์สิทธิ์ พอมาถึงช่วงของตอนที่สะสมไว้หลายอาจารย์เช่นกัน รวมถึงวัตถุมงคลของฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) ที่ได้สร้างไว้และให้เขาบูชาด้วย ตนก็ได้เริ่มศึกษาวัตถุมงคลกับเพื่อนๆ ที่เป็นลูกศิษย์ของฤๅษีอาจารย์โก และจากที่ศึกษากับเพื่อน ก็เริ่มเข้ามาเรียนรู้และมอบตัวเป็นลูกศิษย์ของท่านจนถึงปัจจุบัน ตนมีความเชื่อถือและศรัทธาต่อเครื่องรางและวัตถุมงคลของฤๅษีอาจารย์โกมาก ทำให้รู้สึกว่าคุณค่าของตัวเองมีความกล้าหาญขึ้น จากที่เคยกลัวตายและกลัวคนทำร้าย ก็เริ่มมีความมั่นใจในชีวิตมากขึ้น แต่ว่าก็ไม่เคยนำวัตถุมงคลของท่านไปใช้ในทางไม่ดีกับคนอื่น ๆ เพราะฤๅษีอาจารย์โกจะบอกไว้เสมอๆ ถึงข้อห้ามข้อควรระวัง ในวิชาอาคมที่ใช้ไม่ว่า จะย้อนกลับมาเข้าตัวเองได้ ให้ระวัง (สมุน แก้วมี, 2566 : สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวแล้วข้างต้นในเรื่องเกี่ยวกับเครื่องรางและวัตถุมงคล จึงอาจกล่าวได้ว่า เครื่องรางและวัตถุมงคลที่สร้างขึ้นและทำให้เป็นสินค้าทุกรุ่นของฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) เป็นเรื่องอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อและผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลที่เข้มแข็งให้คนอิสานสมัยได้เห็นและเชื่อถือศรัทธา เป็นการยกระดับความสำคัญของสำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) สู่การสร้างปรากฏการณ์ฤๅษีด้านเครื่องรางและวัตถุมงคลอย่างชัดเจน เนื่องจากการสร้างเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของฤๅษีอย่างเป็นระบบ มีพิธีกรรมปลูกเสก และลงวิชา คาถาอาคมที่ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) เรียนรู้มาจากครูบาอาจารย์ของท่าน จนกลายเป็นจุดขายและของบูชาที่เป็นกระแสต้องการ ซึ่งบรรดาลูกศิษย์และประชาชนทั่วไปในสังคมอิสานสมัยใหม่ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก และหากพิจารณาจากองค์ประกอบต่างๆ แล้ว ก็จะเห็นได้ว่า อัตลักษณ์เครื่องรางและวัตถุมงคลที่ประดิษฐ์สร้างขึ้น ก็เป็นสิ่งที่สามารถดึงดูดใจลูกศิษย์ทั้งในประเทศและต่างประเทศให้เข้ามาในพื้นที่ที่ตั้งของสำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) ได้อย่างต่อเนื่อง เพราะความเชื่อว่า การได้มาบูชาเครื่องรางและวัตถุมงคลในสำนักของอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) เป็นการมาขอขมาและมาให้ท่านเสกเป่าเพื่อความมั่นคงของชีวิตและความคงสบายใจในเรื่องหน้าที่ การงาน หรือธุรกิจการค้าและได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับท่านเพื่อให้ท่านได้เสนอข้อแนะนำ จึงทำให้เกิดปรากฏการณ์รูปแบบใหม่ที่แพร่กระจายกระแสไปอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ กระแสเครื่องรางและวัตถุมงคลที่ถูกสร้างในฐานะเป็นอัตลักษณ์ฤๅษีอย่างหนึ่งนี้ ยังสามารถช่วยสร้างรายได้ให้กับคนอิสานในชุมชนบ้านแสนสุข ผู้ที่ได้นำสินค้ามาเสนอขายแก่ผู้ที่มาหาท่านและเช่าหาบูชาเครื่องรางและวัตถุมงคลรุ่นต่างๆ ของท่านได้ด้วย นับว่าเป็นการส่งเสริมในเรื่องเศรษฐกิจชุมชนไปในตัว

4) สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครุธรรม 9 โกฎิ ในจังหวัดมหาสารคาม

ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา เป็นเจ้าสำนักฤๅษีอยู่ ณ สำนักพระมหามุนีครุธรรม 9 โกฎิ ท่านเป็นผู้มีวิชาธรรมฤๅษี จึงเป็นผู้มีเวทมนต์และคาถาอาคมที่ได้เรียนรู้มาจากครูบาอาจารย์ของท่านเป็นอย่างดี ก่อนที่จะมาตั้งสำนักฤๅษีขึ้นที่เขียงยืนในจังหวัดมหาสารคาม และเพราะการเป็นผู้มีวิชาธรรมฤๅษีที่เรียนกับครูอาจารย์อย่างดีด้วย จึงทำให้ท่านเป็นผู้มีความสามารถที่จะทำพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อได้แก่ผู้ต้องการได้ และยังมีเวทมนต์และรู้คาถาอาคมที่เข้มแข็งอีกด้วย จึงทำให้ท่านมีอัตลักษณ์แห่งฤๅษีเป็นที่ปรากฏในฐานะเป็น “คนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ” และ “ผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคล” ในบริบทสังคมอิสานสมัยใหม่ ดังผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นได้ ดังนี้

(1) ฤๅษีเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ

ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ได้ไปเรียนเวทมนต์และคาถาอาคม เป็นวิชาธรรมเก่าโกฏี มาจากปู่ของท่าน ได้เรียนวิชาผีประจำและมนต์ต่างๆ ที่ไว้ใช้สะกดอาถรรพ์ มีมนต์เสาะเบรียะโนงมูย มนต์เส่งโกนเมื่อนและมนต์เส่งโพรงกูด เป็นต้น ได้ศึกษามนต์กลืนใจนาง ซึ่งเป็นวิชาทางคาถาอาคมที่เรียนรู้อาจากครูอาจารย์ของท่าน จึงเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อผู้ที่ทำพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ให้แก่ผู้ศรัทธา และเพราะท่านได้เรียนวิชาธรรมฤๅษี ท่านเป็นฤๅษีผู้ท้าวาดคาถาอาคมและเวทมนต์หลัง จึงทำให้ท่านเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ ที่ซึ่งเป็นฤๅษีเกจิอาจารย์ผู้เข้าร่วมเป็นผู้นั่งปรกอธิษฐานจิตเพื่อปลุกเสกเครื่องรางและวัตถุมงคลให้ศักดิ์สิทธิ์และเข้มขลังในสำนักฤๅษีของท่าน และในสำนักฤๅษีอื่นๆ และวัดต่างๆ ของพระพุทธศาสนาในจังหวัดมหาสารคามและต่างจังหวัด ที่ได้เชิญท่านไปเป็นฤๅษีเกจิอาจารย์ เช่น ร่วมงานไหว้ครูบรมครูฤๅษีโสฬส ในวันที่ 10-11 เมษายน พ.ศ. 2564 ณ อาศรมฤๅษีโสฬส อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ได้ทำพิธีเชิญพระอุปคุตขึ้นจากน้ำ และร่วมพิธีปลุกเสกเครื่องรางและวัตถุมงคล รุ่น “มหาเวสจักรีศรีสุวรรณ”

(2) ฤๅษีเป็นผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้า

ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ เป็นเจ้าสำนักฤๅษีอยู่ ณ อาศรมพระมหาหมื่นครูธรรม 9 โกฏี นอกจากท่านจะมีอัตลักษณ์ฤๅษีแห่งตนว่าเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อที่สามารถทำพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ให้แก่ผู้ต้องการได้ และฤๅษีเกจิอาจารย์ผู้ที่สามารถจะนั่งปรกอธิษฐานจิตเพื่อปลุกเสกเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เข้มขลังด้วยเวทมนต์และคาถาอาคมที่ได้เรียนรู้อากับครูบาอาจารย์ของท่านด้วยแล้ว ยังได้สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีแห่งตนให้ปรากฏแก่คนอีสานสมัยใหม่ว่า ท่านเป็นผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลและทำให้เป็นสินค้าสำหรับให้เชาบูชาแก่ผู้ศรัทธาได้ด้วย ดังที่ ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ได้กล่าวถึงเครื่องรางและวัตถุมงคลต่างๆ ของท่านที่ได้สร้างขึ้นไว้ว่า ท่านเป็นฤๅษีที่ได้เรียนรู้อาวิชาธรรมฤๅษีจากครูอาจารย์หลายท่าน จึงทำให้ท่านรู้เวทมนต์และมีคาถาอาคมที่เข้มขลังและศักดิ์สิทธิ์ ที่จะประสิทธิ์ให้แก่บุคคลและวัตถุสิ่งของได้ ดังนั้น ท่านจึงได้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลขึ้นไว้ในสำนักฤๅษีของท่าน ทั้งนี้ก็เพราะว่าวัตถุมงคลเป็นสิ่งที่เกิดมาช้านานคู่กับคนอีสานเรา อันมีสาเหตุมาจากผู้คนเกิดความหวาดกลัวต่อภัยธรรมชาติและภัยอันตรายทั้งหลายอื่น จึงได้พยายามหาที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวแห่งตนๆ เพื่อป้องกันภัยของชีวิตและประสบความสำเร็จในโชคลาภผลและร่ำรวยมีทรัพย์สินเงินทอง เดิมทีเดิยคนเราก็อาจยึดเหนี่ยวสิ่งของที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ที่ดูแปลประหลาดหรือหาได้ยากเป็นทนต์สิทธิ์แห่งวัตถุสิ่งของนั้นๆ มาเป็นวัตถุมงคล เพื่อให้เกิดความขลังและศักดิ์สิทธิ์ขึ้น จึงถือได้ว่า เรื่องเครื่องรางและวัตถุมงคลเช่นนี้ แม้ว่าจะไม่มีในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาโดยตรง แต่ในวิถีชีวิตจริง ๆ ของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ก็ยังนับถือสิ่งเหล่านี้โดยพบเห็นได้ ในข้อนี้สาเหตุอาจมาจากความเชื่อในพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณว่า เป็นเครื่องปกป้องด้านภัยพิบัติและก่อให้เกิดความสุขและความเจริญได้ ประกอบกับความเชื่อเดิมที่มีมาแต่บรรพบุรุษในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ จึงทำให้มีการผสมผสานกลมกลืนเข้ากันมา จนเกิดเป็นความเชื่อในเรื่องเครื่องรางและวัตถุมงคลโดยปริยาย (ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ, 2566 : สัมภาษณ์)

รูปแบบของเครื่องรางและวัตถุมงคลของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ที่สร้างเป็นอัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษีของท่านแล้วนั้น สามารถแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ (ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ, 2566 : สัมภาษณ์) :

1) รูปแบบที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์โดยตรงของฤๅษีคัมภีร์ เช่น ล็อกเก็ตพิสนุครุ เหริยณพิสนุครุ ล็อกเก็ตฤๅษีคัมภีร์ รูปหล่อเนื้อโลหะปฤๅษีคัมภีร์ ล็อกเก็ตอาจารย์ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ รุ่งครุสาริกา อาศรมพระมหามุนีครุธรรม 9 มวลสารพิเศษ ผ้ายันต์ไหว้ครุอาจารย์ฤๅษีคัมภีร์ แสนว้าง

2) รูปแบบที่ไม่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์โดยตรงของฤๅษีคัมภีร์ เช่น เหริยณพญานกถิตทือ แมงมุดักทรัพย์ ผ้ายันต์เสือนอนกิน นวดเศรษฐีเจ็ดจำพวก นางรับ ท้าวพญาเวสสุวรรณ วรจิตเรียวกลาง แมววิฬากวักทรัพย์ ครูอ้อสังข์ทอง เทียนพระเจ้าเปิดโลก สมเด็จพระปลัดขิตา พระยอดแก้ว แม่ธรณีสูบสินทรัพย์ พระมหาเถรฝักรฐานตะกรุด นาคราชคอคำ มหาแม่ยกินี ขุนแผนมนต์แม่เศรษฐี เหริยณปฤๅษีเดินดง เนื้อทองเหลืองรุ่นแรก

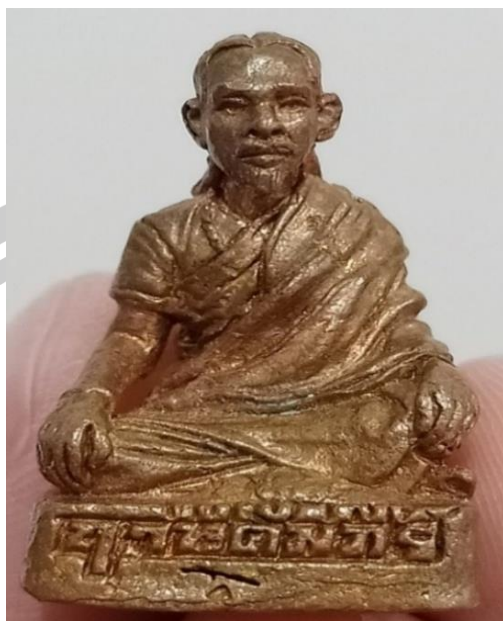
3) รูปแบบตะกรุด นวด สี่ผั่งและน้ำมัน ก็เช่น ตะกรุดกาฬนาคนอนกิน น้ำมันครุวิชา เสือนอนกิน เศรษฐีห้าร้อยชู้ ตะกรุดจันทรใหญ่ นวดสาธิตา 7 จันทร น้ำมันปัจเจกหอมทรัพย์ ตะกรุดเสน่ห์หาพารวย สี่ผั่งมนตร์มายา ตะกรุดตันหาฮ้อน กามเทพอุ้มสม ตะกรุดสาธิตาป้อนเหยื่อ สี่ผั่งกุญชรเสพสุข แมววิฬากวักทรัพย์ ตะกรุดงูเหลือมปักเต๋อย ลิปนางแพง น้ำแรมมงคล ตะกรุดเศรษฐี ล้มลุก ตะกรุดงูเหลือมปักเต๋อย เปี้ยแก่ ตะกรุดเสื่อสมิง 9 ตัว น้ำมันพระปัจเจกบทุมบัวบาน น้ำหอมมนตรา สี่ผั่งโคตรเสน่ห์นางแพงเรียกรัก ฯลฯ

นอกจากนี้ยังมีการสักยันต์ เขียนเส้นวาสนา ทำพิธีหนูนดวง เสริมโชคกลาง เสริมเสน่ห์ สะเดาะเคราะห์ ลงอักขระน้ำมัน อาบน้ำมนต์ และฝักรุดทองคำ ซึ่งเป็นเรื่องมงคลที่มีอยู่ในสำนักฤๅษีคัมภีร์ เครื่องรางและวัตถุมงคลต่างๆ ของฤๅษีคัมภีร์ แม้ว่าถึงจะสร้างเป็นรูปแบบอื่นๆ ก็มีหัวใจหรือหลักธรรมสำคัญๆ ของพระพุทธศาสนาลงคอกำกับเป็นคาถาหรืออุปเท่ห์ คือวิธีใช้อยู่เสมอ

ผู้วิจัยขอนำเครื่องรางและวัตถุมงคลต่างๆ ของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ใน 3 รูปแบบที่กล่าวแล้วนั้น มาแสดงให้เห็นได้ ดังนี้

เครื่องรางและวัตถุมงคลที่สร้างขึ้นและทำให้เป็นสินค้า รูปแบบที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์โดยตรงของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ผู้วิจัยขอยกเป็นตัวอย่างมาประกอบให้เห็นในบางรุ่นเท่านั้น ด้านล่าง :

ภาพที่ 87 รูปหล่อเนื้อโลหะปูชิคมักร์
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2566)

เครื่องรางและวัตถุมงคลที่ถูกสร้างขึ้นและทำให้เป็นสินค้า รูปแบบที่ไม่เกี่ยวข้องกับ
อัตลักษณ์โดยตรงของปูชิคมักร์ คัมภีร์ปัญญา ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างมาประกอบให้เห็นในบางรุ่นเท่านั้น
ด้านล่าง :

ภาพที่ 88 เหรียญปูชิคินตงเนื้อทองเหลืองรุ่นแรก
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2566)

เครื่องรางและวัตถุมงคลที่สร้างขึ้นและทำให้เป็นสินค้า รูปแบบตะกรุด นวด สี่มั่ง และน้ำมัน ของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างมาประกอบให้เห็นในบางรุ่นเท่านั้นด้านล่าง :

ภาพที่ 89 สี่มั่งมนตร์มายา

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2566)

ข้อสังเกตสำคัญในอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็นผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้า ก็คือ เครื่องรางและวัตถุมงคลที่ถูกสร้างขึ้นของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ จะมีพุทธคุณเด่นหลายด้าน ดังต่อไปนี้

1) พุทธคุณเด่นด้านแก้ดวงของคนอาภัพรักหรือคนรังเกียจ ไม่เป็นที่ชอบใจ ก็ทำให้มีจิตใจ รักใคร่ คนที่ทำงานที่จะต้องอาศัยหน้าตาเพื่อพบปะผู้คน คนที่จะต้องเข้าสังคมหรือรายล้อมด้วยคนมากมาย ผิวเมื่อยทะเลาะกันบ่อย และลูกน้องไม่เชื่อฟังเจ้านาย

2) พุทธคุณเด่นด้านให้คนที่ชอบห่วย ชอบเล่นหุ้น และชอบเล่นการพนันขึ้นต่อ เพื่อจะได้ดูดทรัพย์ อ้าแขนขาทรัพย์ มีพุทธคุณด้านเสี่ยงโชคก็ได้ ค้าขายก็ดี ช่วยให้หาเงินง่าย ทั้งมีโชคลาภ การเสี่ยงดวงต่างๆ ดี และการค้าขายเป็นที่ไว้วางใจคน คนที่บูชาเครื่องรางและวัตถุมงคลของฤๅษีคัมภีร์จะต้องทำดี แต่จะให้ดียิ่งขึ้นไป ก็จะต้องดีให้ถูกคน

3) พุทธคุณเด่นด้านมีเสน่ห์เมตตามหานิยม ฤๅษีคัมภีร์ก็ทำเครื่องรางและวัตถุมงคลให้ผู้คนที่ศรัทธาทั้งนี้ก็เพื่อให้ทำมาหากินคล่อง และยังคนที่ทำงานกลางคืนที่ต้องการคนอุปถัมภ์ ถือว่าเป็นแรงด้านเสน่ห์มัดจิตใจ

เพื่อให้มีพุทธคุณและอิทธิคุณเด่นตามที่ประสงค์ ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญจึงตั้งใจผลิตและปลุกเสกสร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลต่างๆ ของท่านขึ้นมา มุ่งหมายจะให้ลูกศิษย์ของท่านทุกคนได้นำไปใช้ แต่ในการสร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลเช่นนี้ ฤๅษีคัมภีร์ก็ไม่ได้มีหน้าที่แค่ผู้สร้างวัตถุมงคล ผู้ปลุกเสกหรือผู้จำหน่ายแจกเครื่องรางและวัตถุมงคลต่างๆ ให้กับผู้ศรัทธาโดยเฉพาะลูกศิษย์เท่านั้น ท่านยังต้องทำหน้าที่เป็นผู้สั่งสอนธรรมะต่างๆ ที่แฝงไปกับการมอบเครื่องรางและวัตถุ

มงคลทั้งหลายด้วย โดยสั่งสอนให้อยู่กับพระพุทธศาสนา รู้จักสวดมนต์ไหว้พระ ปฏิบัติสมาธิภาวนา หรือแม้แต่การสอนไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นและงมงายอยู่กับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของเครื่องรางและวัตถุมงคลจนเกินไป เพราะท่านถือว่า ไม่มีอะไรอยู่เหนือกฎแห่งกรรม ผู้นำเครื่องรางและวัตถุมงคลของท่านไปใช้หรือบูชา จะต้องรู้จักปฏิบัติธรรมประกอบด้วย จึงจะได้ของดีและมีพลังพุทธคุณและอิทธิคุณเกิดขึ้นได้สมประสงค์แท้จริง

จากสถานการณ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า กระแสสังคมอีสานมีความนิยมต่อเครื่องรางและวัตถุมงคล ซึ่งเป็นส่วนที่กระตุ้นให้ผู้คนต่างหันมาพึ่งวัตถุมงคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำให้ผู้คนได้รู้สึกมั่นใจว่า ตนมีที่พึ่งจากการมีพลังอำนาจของวัตถุมงคลคอยช่วยเหลือและปกป้องในทางจิตใจ ดังที่ สรรร กำแพงดิน ลูกศิษย์คนหนึ่งของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา ได้กล่าวสะท้อนถึงเรื่องนี้ไว้ว่า ผู้ที่เชื่อมั่นหรือเชื่อในเครื่องรางและวัตถุมงคลของฤๅษี จะเป็นกระแสแรงขึ้นในสังคมอีสานสมัยใหม่ เพราะสถานการณ์ของสังคมบ้านเราที่เป็นอยู่ มีความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน จึงทำให้ผู้คนต้องแสวงหาที่พึ่งพิง และแม้ว่าจะต้องลงทุนเสี่ยงไปบ้าง ก็ยังพอจะเห็นความหวังข้างหน้าได้บ้าง ดีกว่ามองไม่พบสิ่งใดๆ ท่ามกลางความมืดมิดของสังคมและความมืดมิดทางปัญญา (สรรร กำแพงดิน, 2566 : สัมภาษณ์) พินา มูลเหตุมี ลูกศิษย์อีกคนของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา ก็ได้กล่าวไว้ว่า สำหรับคนที่มีความเชื่อว่า คาถาอาคมและเครื่องรางของขลังมีอำนาจลึกลับในทางความเชื่อและเป็นสิ่งที่ผู้มีวิชาคาถาอาคมและเวทมนต์ขลังได้สร้างขึ้นและปลุกเสกให้เป็นเครื่องรางของขลังขึ้นได้ จึงอาจนำมาใช้ประโยชน์ตามต้องการได้โดยแท้ เช่น ใช้คาถาแปลงกายทำลายข้าศึก ทำให้ผู้อื่นหลงรัก หรือใช้คาถาอาคมป้องกันอันตรายต่างๆ ได้ และด้วยความเชื่อดังกล่าวนี้นี้ จึงเป็นเหตุให้ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา ได้คิดสร้างเครื่องรางและใช้คาถาอาคมและเวทมนต์ที่ได้เรียนรู้มาจากครูบาอาจารย์ของท่าน อธิษฐานจิตติดทำการปลุกเสกเครื่องรางของขลังและทำพิธีกรรมที่เรียกว่า “ทำกฤตยา” คือทำของขลังหรือปลุกเสกให้มีความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ขึ้น อันทำให้ได้ของขลังรูปแบบต่างๆ ขึ้น เช่น ล็อกเก็ต รูปเหมือน เหรียญต่างๆ ผ้ายันต์ ตะกรุด นวต สีผึ้งของท่าน และนำออกมาเพื่อแจกจ่ายและให้บูชาตามประสงค์ (พินา มูลเหตุมี, 2566 : สัมภาษณ์) ความเชื่อในเครื่องรางและวัตถุมงคลของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา เป็นเรื่องที่เกิดจากความเชื่อว่าเครื่องรางและวัตถุมงคลที่สร้างขึ้น ได้รับแจกหรือบูชาขามันๆ มีพุทธคุณที่ประสบการณ์ได้ด้วยตนเอง โดยเชื่อว่าอำนาจพลังเวทมนต์และคาถาอาคมที่ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา ใช้ปลุกเสกให้เป็นเครื่องรางและวัตถุมงคลในรูปแบบนั้นๆ ขึ้น สามารถป้องกันอันตรายต่างๆ และก่อให้เกิดความสุขความเจริญ และการมีโชค ลาภผล แก่ผู้ใช้เครื่องรางและวัตถุมงคลของฤๅษีได้อย่างสมความตั้งใจและปรารถนาได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า อิทธิพลด้านเครื่องรางและวัตถุมงคลของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา ผู้ได้สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีให้เห็นในฐานะเป็นผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลขึ้นและเป็นผู้ปลุกเสกด้วยตัวท่านเอง มีพุทธคุณและอิทธิคุณขลัง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามกระแสความต้องการในสังคมอีสานและสังคมภาคอื่นๆ เนื่องจากผู้คนต่างมีความต้องการเครื่องรางและของขลังที่เรียกว่ามงคลว่าเป็นวัตถุมงคล เพื่อการป้องกันภัย การมีเสน่ห์เมตตามหานิยม หรือบันดาลโชคลาภผล แก่ตนและครอบครัวของตน การสร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลต้องอาศัยการประกอบพิธีกรรมเพื่อทำหาคักดิ์สิทธิ์และเข้มขลัง มีการนิมนต์พระสงฆ์เกจิอาจารย์สายฤๅษีและครูบาอาจารย์ฤๅษีมานั่งปลุกเสก

ตามฤกษ์ยามที่กำหนด จึงทำให้เชื่อกันว่า เครื่องรางและวัตถุมงคลที่สร้างขึ้นและปลุกเสกนั้นๆ มีพุทธคุณและอิทธิคุณสูง จึงเป็นที่ต้องการของผู้ศรัทธาและนิยมนำไปเคารพบูชาเป็นความเชื่อส่วนบุคคลกัน

5) สำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) บ้านค้อ ในจังหวัดมหาสารคาม

พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) ผู้เป็นเจ้าของสำนักฤๅษีอยู่ ณ สำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ ถือว่าเป็นผู้มีวิชาธรรมฤๅษีมาอย่างถูกต้อง จึงจัดได้ว่า ท่านจัดอยู่ในพระสงฆ์สายฤๅษีตามลัทธิฤๅษี โดยเป็นผู้มีมีเวทมนต์และคาถาอาคมที่ได้เรียนรู้มาจากครูบาอาจารย์ของท่าน ก่อนที่จะมาตั้งสำนักฤๅษีของท่านขึ้นที่บ้านค้อในจังหวัดมหาสารคาม และเนื่องจากเป็นผู้มีวิชาธรรมฤๅษี จึงทำให้ท่านสามารถทำพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ให้แก่ผู้ต้องการได้ และการมีเวทมนต์และรู้คาถาอาคมที่เข้มขลังดังที่กล่าว ก็จึงทำให้ท่านเป็นผู้มีอัตลักษณ์ฤๅษีว่าเป็น “คนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ” และ “ผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคล” ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ดังผู้วิจัยจะกล่าวนำเสนอได้ ดังนี้

(1) ฤๅษีเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ

พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) เป็นผู้เรียนเวทมนต์และคาถาอาคมมาจากครูบาอาจารย์ผู้มีความรู้วิชาสายฤๅษี อยู่ที่ภูเขาควยในประเทศลาว และท่านยังได้เรียนวิชาการสร้างตะกรุดโทน ตะกรุดร้อยแปด และปลัดขิก ซึ่งทำจากไม้ตาลปัตร ทำสีผึ้ง ทำน้ำมันมนต์จากน้ำมันมะพร้าวเพื่อใช้รักษาแผลประสานกระดูก การฝังตะกรุด การทำให้มีเมตตามหานิยมและคงกระพันชาตรี และยังได้วิชาด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานกับครูบาอาจารย์ จึงเชื่อกันว่า ท่านเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ จึงเป็นผู้สามารถทำหรือประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ให้แก่ลูกศิษย์ผู้ศรัทธาด้วยเวทมนต์และคาถาอาคมที่เรียนมาจากครูอาจารย์ของท่านได้ และการเป็นพระสงฆ์สายฤๅษี ก็จึงทำให้ท่านเป็นฤๅษีเกจิอาจารย์ผู้ที่นั่งปรกอธิษฐานจิตปลุกเสกเครื่องรางให้เข้มขลังและศักดิ์สิทธิ์ในสำนักฤๅษีของท่าน และยังถูกเขานิมนต์ไปเป็นผู้ร่วมนั่งปรกเครื่องรางและวัตถุมงคลในสำนักฤๅษีอื่นๆ และวัดต่างๆ ในพระพุทธศาสนาด้วย เช่น ได้ถูกนิมนต์ไปนั่งปรกอธิษฐานจิตปลุกเสกเครื่องรางร่วมกับพระเกจิสมณศักดิ์ 7 รูป นั่งปรกปลุกเสกวัตถุมงคล รุ่น “เหรียญพระกริ่ง” ณ มณฑลพิธีวัดจุมพล บ้านก้านเหลือง ตำบลก้านเหลือง อำเภอนาย้อย จังหวัดขอนแก่น ในวันอาทิตย์ที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2565

(2) ฤๅษีเป็นผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้า

พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) เป็นเจ้าของสำนักฤๅษีอยู่ ณ สำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ บ้านค้อ ในจังหวัดมหาสารคาม นอกจากจะมีอัตลักษณ์พระสงฆ์สายฤๅษีแห่งตนว่า เป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ ผู้ที่สามารถทำพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ให้แก่ผู้ศรัทธาได้ และผู้ที่สามารถนั่งอธิษฐานจิตปลุกเสกเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เข้มขลังด้วยเวทมนต์และคาถาอาคมของท่านที่ได้เรียนรู้มาจากครูบาอาจารย์ของท่านได้แล้ว ยังเป็นผู้สร้างอัตลักษณ์แห่งตนให้ปรากฏให้เห็นว่าท่านเป็นผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้าได้ด้วย ดังที่พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) ได้กล่าวถึงเครื่องรางและวัตถุมงคลต่างๆ ของท่านที่ได้สร้างขึ้นไว้ว่า พระเครื่องหรือวัตถุมงคล

มงคลถือว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งความเชื่อถือเป็นเครื่องรางของขลังที่สามารถให้กำลังใจและความรู้สึกอบอุ่นแก่ผู้ศรัทธาได้ และด้วยเชื่ออย่างนี้ ท่านจึงได้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลของท่านเองขึ้นรุ่นหนึ่ง จากนั้นให้ทางวัดของท่านเปิดให้มีการทำบุญ โดยเฉพาะการให้เช่าบูชาพระเครื่องเครื่องรางของขลัง และวัตถุมงคลที่สร้างขึ้น รวมทั้งการประกอบพิธีกรรมดูดวงด้วย โดยถือว่าเป็นกิจกรรมหลักของท่านในทางความเชื่อ การทำบุญสะเดาะเคราะห์ต่อดวงชะตาและการทำพิธีตัดกรรมเป็นการหารายได้เข้าวัดได้ทางหนึ่ง แต่ว่าท่านก็บอกทุกคนที่มาหาท่านว่า จะต้องไม่เชื่อมงาย เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา จึงไม่สามารถทำให้เข้าถึงธรรมได้ ดังนั้น ผู้ศรัทธาในเครื่องราง วัตถุมงคล และการทำพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ จึงไม่ควรหลงใหลกับเครื่องราง วัตถุมงคล และพิธีกรรมมากจนเกินไป แม้ว่าในสายตาของผู้ศรัทธา ท่านจะมีอัตลักษณ์ว่าเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อก็ตาม (พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์), 2566 : สัมภาษณ์)

เครื่องรางและวัตถุมงคลที่ถูกพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) ได้สร้างขึ้นไว้ในสำนักฤๅษีของท่าน เป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจและนิยมของผู้มาทำบุญในสำนักฤๅษีของท่าน รวมไปถึงผู้คนที่มีโอกาสเดินทางแวะเวียนมาที่สำนักฤๅษีของท่านจากพื้นที่อื่นๆ เพื่อมาบูชาเครื่องรางและวัตถุมงคล หลายคนเข้าใจต่อการใช้ศรัทธาความเชื่อของทางวัดมาแปลงให้เป็นปัจจัยหรือทุนทางทรัพย์สิน กระบวนการบูชาเครื่องรางและวัตถุมงคลเป็นศรัทธาความเชื่อในพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่งในประเทศไทยและสังคมอีสานตั้งแต่โบราณกาลมา ซึ่งสำนักฤๅษีในจังหวัดมหาสารคามได้นำมาปรับใช้กับการเป็นฤๅษีสมัยใหม่ โดยนำวัตถุหรือสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาหรือพระรัตนตรัยมาและรูปฤๅษี รวมทั้งเครื่องรางของขลัง มาเป็นเครื่องมือสร้างรายได้หรือแสวงหาผลประโยชน์ทางพาณิชย์ขึ้น คือเป็นการใช้เงินหรือใช้ปัจจัยบูชาตามกำหนดหรือกำลังศรัทธาเพื่อแสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนิกชนที่เชื่อในลัทธิฤๅษีกับพระพุทธศาสนา ผู้ศรัทธากับพระสงฆ์สายฤๅษีและพระพุทธศาสนา ที่บ่งบอกถึงความใกล้ชิดกัน และลักษณะความสัมพันธ์ที่มีร่วมกันผ่านกิจกรรมหรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การเช่าหาบูชาพระเครื่องหรือพระบูชา การทำบุญพระพุทธรูปปางประจำวันเกิด เป็นต้น

เนื่องจากพระอาจารย์เรืองศักดิ์ เป็นพระสงฆ์และฤๅษีในเวลาเดียวกันในเชิงอัตลักษณ์ส่วนตัว (พระสงฆ์สายฤๅษี) อยู่ ณ สำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) บ้านค้อ ในจังหวัดมหาสารคาม การจัดสร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลจึงมีข้อจำกัดตามหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา โดยใช้อัตลักษณ์ของพระอาจารย์สายฤๅษีเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีว่าเป็นผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลเพื่อให้เป็นของบูชาสำหรับเป็นวัตถุที่ระลึกหรือสิ่งที่จำหน่ายเป็นสินค้า อันสะท้อนให้เห็นถึงการนำอัตลักษณ์พระสงฆ์สายฤๅษีมาสร้างมูลค่าปัจจัยให้เข้าสู่วัดหรือสำนักฤๅษีได้ ส่วนเครื่องรางและวัตถุมงคลของบูชานั้นๆ ก็จะเป็นสิ่งสร้างที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของพระพุทธศาสนาโดยตรง เช่น เหรียญคู่บัลลังก์หรือเหรียญพิมพ์นั่งเมือง ซึ่งมีลักษณะเป็นเหรียญรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 2 เซนติเมตร ยาว 3 เซนติเมตร มีหูห่วง ด้านหน้าเหรียญเป็นรูปพระพุทธที่ประทับนั่งบนบัลลังก์ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ พุทธศิลป์จำลองแบบประยุกต์จากต้นแบบพระพิมพ์ดินเผาปางปฐมเทศนา กรุพระบรมธาตุนาคูน ในอำเภอนาคูน จังหวัดมหาสารคาม ด้านหลังเหรียญบริเวณใต้ห่วงมีอักษรเขียนว่า “พิมพ์คู่บัลลังก์ รุ่น 1” บริเวณกลางเหรียญมีอักษร

ยันต์ ด้านล่างเหรียญเขียนคำว่า “วัดเครือวัลย์สุทธาวาส ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 2538” และยังได้ทำสิ่งสร้างที่ไม่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของพระพุทธศาสนาโดยตรงด้วย เช่น รูปปั้นลอยตัวองค์พระฤๅษีนารอท ขนาดหน้าตัก 5 นิ้ว ทองเหลืองและทองสัมฤทธิ์ เพื่อถวายเป็นการสักการะและบูชาครูบาอาจารย์ฤๅษี 108 และตะกรุดทอง เงิน นาค สี่มั่ง ผ้ายันต์ วัดถุมงคลที่สร้างเหล่าขึ้น เป็นสิ่งที่คณะลูกศิษย์จากประเทศสิงคโปร์ของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ ได้ใช้ปัจจัยบูชาเพื่อนำกลับไปประเทศของตนทั้งหมด (พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์), 2566 : สัมภาษณ์)

ผู้วิจัยขอนำเครื่องรางและวัตถุมงคลต่างๆ ของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) ใน 2 รูปแบบที่กล่าวแล้วนั้น มาแสดงให้เห็นได้ ดังนี้

เครื่องรางและวัตถุมงคลที่สร้างขึ้นและทำให้เป็นสินค้า ประเภทที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาโดยตรงของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ ผู้เป็นเจ้าของสำนักฤๅษีอยู่ ณ สำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ บ้านค้อ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างมาให้เห็นได้ตามที่ปรากฏให้เห็นด้านล่าง :

ภาพที่ 90 เหรียญคู่ปลั่งก์หรือเหรียญพิมพั่งเมือง

ภาพโดยผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2566)

เครื่องรางและวัตถุมงคลที่สร้างขึ้นและทำให้เป็นสินค้า ประเภทที่ไม่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาโดยตรงของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ ผู้เป็นเจ้าของสำนักฤๅษีอยู่ ณ สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชนันต์ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างมาให้เห็นได้ตามที่ปรากฏให้เห็นด้านล่าง :

ภาพที่ 91 รูปปั้นลอยตัวองค์พระฤๅษีนารอท

ภาพโดยผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2566)

ในข้อจำกัดบางประการของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ที่เป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษีในเวลาเดียวกันนั้น ผู้วิจัยมองว่า การใช้เงินเพื่อแสดงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนิกชนที่เชื่อในลัทธิฤๅษีกับพระพุทธศาสนา ที่บ่งบอกถึงความใกล้ชิดและลักษณะความสัมพันธ์ที่มีร่วมกันผ่านกิจกรรมหรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องและการให้บริการในเรื่องการทำพิธีกรรม เป็นการให้ความสำคัญกับพระสงฆ์ในฐานะผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อความเป็นสิริมงคล การเชิญชวนร่วมทำบุญสร้างวัดถุมงคล สร้างรูปบูชา และพระพุทธรูป ในการสร้างพระพุทธรูปที่มาจากศรัทธาความเชื่อในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ในการสืบทอดพระพุทธศาสนาเพื่อการอุทิศส่วนกุศล และเพื่อการสร้างบุญบารมีที่แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองทางศาสนา แต่เหตุผลในปัจจุบันกลับกลายเป็นช่องทางแสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่มบุคคลโดยเฉพาะ เพราะใช้เป็นช่องทางในการระดมทุนจากศรัทธาผู้คน เพื่อรับบริจาคทุนทรัพย์ปัจจัยและเชิญชวนให้ร่วมเป็นเจ้าภาพ ปัจจุบันวัดและสำนักฤๅษีต่างๆ นิยมสร้างเครื่องรางและวัดถุมงคลโดยอ้างว่า สร้างขึ้นเพื่อจัดหาทุนสร้างหรือบูรณะวัด ศาสนสถาน หรืออาคารหรือสิ่งก่อสร้างในสำนักฤๅษี จึงเป็นช่องทางในการหารายได้เชิงสินค้าได้ในโอกาสต่างๆ โดยแท้

มีข้อสังเกตสำคัญที่เห็นได้ชัดในกรณีอัตลักษณ์พระสงฆ์สายฤๅษีว่าเป็นผู้สร้างเครื่องรางและวัดถุมงคลให้เป็นสินค้า ก็คือ เครื่องรางและวัดถุมงคลที่สร้างขึ้นของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ มีการสร้างเพียงรุ่นเดียว คือ เหรียญคุบลลังก์หรือเหรียญพิมพ์นั่งเมือง โดยดำเนินการสร้างในปี พ.ศ. 2538 หลังจากนั้นก็ไม่มีการจัดสร้างรุ่นต่อๆ อีกเลย ดังที่ เสาร์ นาคำ ชาวชุมชนบ้านค้อใหญ่และเป็นลูกศิษย์คนหนึ่งของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า การสร้างคุณค่าและความต้องการด้านเครื่องรางและวัดถุมงคลขึ้นมานั้น จะมีรายได้ที่มาจากสินค้าทางความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้อง การบูชาจำหน่วยวัดถุมงคลให้เป็นการสินค้า ที่นำเอาศรัทธาความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและลัทธิฤๅษีมาแปรปรวนเป็นสินค้า บนฐานของการมุ่งเน้นบุญและอธิปาฏิหาริย์ ย่อมสร้างผลกระทบในแง่เป็นการมอม

เมาประชาชนในเรื่องเครื่องรางและวัตถุมงคลโดยใช้อำนาจศรัทธาความเชื่อ และแม้ว่าจะเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการชักพาผู้ศรัทธาเข้าสู่ศาสนาตามแนวทางพระพุทธศาสนาและลัทธิฤๅษี หากแต่ว่าพระอาจารย์เรื่องศักดิ์ ก็มองเห็นแนวทางใช้ศรัทธาความเชื่อที่มีอยู่เป็นเบื้องต้นและยกระดับขึ้นสู่การปฏิบัติได้ เพื่อให้ประชาชนที่เข้ามาในสำนักแล้วนั้นๆ ได้เข้าถึงแก่นแท้แห่งหลักคำสอนพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความสุข ความสงบ และความสว่างตามหลักพระพุทธศาสนาที่เน้นว่าให้ละเว้นการทำชั่ว ทำความดี และทำจิตของตนให้ผ่องใส นี่คือหัวใจของพระพุทธศาสนา ดังนั้นหัวใจของเครื่องรางและวัตถุมงคลที่ถูกสร้างขึ้น คือหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่ถือว่าผู้ปฏิบัติสามารถพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง ท่านจึงสร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลว่าเป็นอตัลัษณ์พระสงฆ์สาธุฤๅษีเพียงรุ่นเดียว ไม่สร้างรุ่นอื่นตามมามาก (เสาร์ นาคำ, 2566: สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวข้างต้นแล้ว จะเห็นได้ว่า แม้วัตถุประสงค์ของการสร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลของพระอาจารย์เรื่องศักดิ์ในฐานะพระสงฆ์สาธุฤๅษีแท้จริงแล้ว ต้องการให้ประชาชนได้เข้าถึงแก่นแท้แห่งหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สามารถใช้เป็นข้อปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสุข ความสงบ และความสว่างตามหลักพระพุทธศาสนาผ่านการใช้วิชาธรรมฤๅษีที่เรียนรู้อมาแล้วมาสร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลขึ้นแล้วทำการปลุกเบิกให้เข้มขลังและศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแรกที่สอนเรื่องการทำบุญและสอนเน้นหนักเรื่องสติปัญญาในการดำเนินชีวิต ให้รู้จักกำจัดความทุกข์ ความเดือดร้อนด้วยการพิจารณาให้เห็นต้นเหตุของความทุกข์ แล้วแก้ไขให้ถูกทางตามมรรควิธี ไม่ให้เชื่อถืออย่างงมงายหรือไร้เหตุผล จึงเป็นเหตุผลอย่างสำคัญของท่านที่ไม่มีการสร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลเพียงรุ่นเดียว แต่กระนั้นก็พบว่า การบูชาเครื่องรางและวัตถุมงคลในสังคมอีสาน มีมุมมองต่อสถานะและบทบาทในการประดิษฐ์สร้างอตัลัษณ์พระสงฆ์สาธุฤๅษีในฐานะเป็นผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้าได้ ทั้งประเภทที่เกี่ยวข้องกับอตัลัษณ์โดยตรงของฤๅษีเจ้าสำนัก ประเภทที่ไม่เกี่ยวข้องกับอตัลัษณ์โดยตรงของฤๅษีเจ้าสำนัก เช่น ตะกรุด นวด สี่มืง และน้ำมัน และประเภทที่เกี่ยวข้องกับอตัลัษณ์ทางพระพุทธศาสนา คือ เหรียญคู่บัลลังก์หรือเหรียญพิมพ์นั่งเมืง ในการสร้างอตัลัษณ์เช่นนี้ ก็ถือว่าเป็นกุศโลบายในการดึงคนเข้าสำนักและสอนให้เห็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เจ้าสำนักฤๅษี คือพระอาจารย์เรื่องศักดิ์ ที่เป็นพระสงฆ์สาธุฤๅษีผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลขึ้น มีความเห็นว่า การสร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลขึ้นไม่ได้มีจุดประสงค์อยู่ที่การเป็นเพียงเครื่องรางของขลังที่ใช้ในเชิงอิทธิปาฏิหาริย์ว่า สามารถป้องกันอันตราย ทำให้แคล้วคลาด อยู่ยงคงกระพัน มีเมตตามหานิยม และมีอำนาจบันดาลโชคลาภผลให้ได้เท่านั้น แต่ยังเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมให้บุคคลเป็นคนดีและมีคุณธรรม ถือเป็นกุศโลบายที่จะโน้มน้าวผู้เข้าไปใช้ให้หันมาสู่การปฏิบัติธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนาด้วย ดังนั้น ในการประดิษฐ์สร้างอตัลัษณ์พระสงฆ์สาธุฤๅษีว่าเป็นผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้า เจ้าสำนักฤๅษี จึงต้องการเน้นหลักคำสอนมากกว่าการทำผู้ศรัทธาให้หลงมกยและหาผลประโยชน์จากสินค้า คือเครื่องรางและวัตถุมงคลที่สร้างขึ้น และต้องการเน้นให้ผู้ศรัทธาอยู่ในแนวทางตามหลักพระพุทธศาสนา เพียงแต่ใช้การเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อและการเป็นผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้าของพระสงฆ์สาธุฤๅษีให้เป็นกุศโลบายในการดึงคนเข้าสำนักฤๅษีเพื่อการสอนให้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาตามที่พระอาจารย์เรื่องศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) ตั้งใจไว้ จึงสร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้าเพียงรุ่นเดียวเท่านั้นในสำนักฤๅษีของท่าน

6.2.4 อัตลักษณ์ผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์

เว็บไซต์และโซเชียลมีเดีย โดยเฉพาะเฟซบุ๊ก ไลน์ ยูทูบ และติ๊กต็อก ถือเป็นพื้นที่สำคัญในการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ผู้ใช้ของสำนักข่าวและการสร้างกลุ่มลูกศิษย์ผู้ใช้ในโลกออนไลน์ได้เป็นอย่างดี อินเทอร์เน็ตถือเป็นนวัตกรรมทางการสื่อสารลักษณะหนึ่งที่เจริญเติบโตขึ้นในสังคมไทยร่วมสมัย และได้รับความนิยมอย่างรวดเร็วในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ เพราะระบบอินเทอร์เน็ตสามารถเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ไปผ่านรูปแบบของข้อความ ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และเสียง ทำให้ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตสามารถรับข่าวสารได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว การบริการอย่างหนึ่งที่ว่ามียาทบาทโดดเด่นบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ก็คือเครือข่ายสังคมออนไลน์ ด้วยว่าเครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นพื้นฐานของการให้บริการ ที่ซึ่งทำให้ผู้ใช้แต่ละผู้คนสามารถสร้างเครือข่ายผู้ใช้ได้อย่างเป็นระบบตั้งแต่เครือข่ายเล็กๆ จนเครือข่ายใหญ่ๆ ได้ในสังคมโซเชียลแบบสังคมเสมือนจริง มีการสร้างบัญชีรายชื่อผู้ติดต่อที่สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือสิ่งที่สนใจเหมือนกันได้ โดยผ่านการติดต่อกันเป็นเครือข่าย สามารถพูดคุย นำเสนอ และบอกเล่าเรื่องราวส่วนตัวและเรื่องราวทางสังคมที่สนใจได้ เมื่ออินเทอร์เน็ตได้เข้ามามีบทบาทต่อสังคมอีสานสมัยใหม่ อีกทั้งยังสามารถเข้าถึงได้ง่ายและไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ ด้วยเฟซบุ๊ก ไลน์ ยูทูบ และติ๊กต็อก รวมทั้งรูปแบบอื่นๆ ของการสื่อสาร ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญกับสื่อสังคมออนไลน์ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา และจากการสำรวจของสำนักงานพัฒนาธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ ก็พบว่า เครือข่ายสังคมที่เป็นที่นิยมมากที่สุดอันดับแรก คือ เฟซบุ๊ก รองลงมา คือ ภูเก็ตและไลน์ตามลำดับ (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์, 2556 : 111)

อัตลักษณ์ทางสังคมใหม่ของคนอีสาน ปรากฏอัตลักษณ์ใหม่ของคนอีสานในยุคหลังสงครามเย็นเป็นต้นมา โดยเปลี่ยนแปลงจากการถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ล่าหลัง ผู้ด้อยพัฒนา หรือผู้ได้รับการดูถูกเหยียดหยาม มาเป็นผู้คนหรือชุมชนที่เต็มไปด้วยความมั่นใจ ยืนหยัดเพื่อยืนยันความเป็นตัวของตัวเอง ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรม ประเด็นดังกล่าวย่อมสอดคล้องกับทัศนะของ พัฒนา กิตติอาษา ผู้ได้สะท้อนเอาไว้ว่า หมู่บ้านอีสานมีความเป็นพลวัตสูง คนอีสานเคลื่อนย้ายถิ่นฐานข้ามพรมแดนเพื่อสร้างและเปลี่ยนฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น และมีความทันสมัยทางด้านอัตลักษณ์ อันเกิดมาจากปัจจัยภายใน ได้แก่ การมีแรงปรารถนาที่ซ่อนอยู่ภายในของชาวบ้านที่ต้องการแสวงหาความก้าวหน้าและมีทางด้านวัตถุและความทันสมัย อีสานสมัยใหม่ได้กลายมาเป็นส่วนสำคัญของเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรมของโลกยุคโลกาภิวัตน์อย่างเต็มตัว ซึ่งไม่ใช่อีสานด้อยพัฒนาและไม่ใช่อีสานที่เป็นดินแดนชายขอบ ล้าหลัง ยากจน หรือแห้งแล้งทุรกันดารอีกต่อไป หากแต่เป็นอีสานใหม่ที่กลายมาเป็นดินแดนยุทธศาสตร์และศูนย์กลางการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมระดับภูมิภาคลุ่มน้ำโขง อันเป็นแหล่งอาหารสำคัญของโลก (อุ๊ยข้าวหอมมะลิ) ผู้คนรุ่นใหม่เต็มไปด้วยความมั่นใจและภาคภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมรัฐชาติไทยและประชาคมโลกจากรากเหง้าความเป็นท้องถิ่นนิยมของตนเอง (พัฒนา กิตติอาษา, 2557 : 54)

ปรากฏการณ์ของเฟซบุ๊ก ไลน์ ยูทูบและติ๊กต็อก รวมทั้งยูทูป ยังเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอีสานสมัยใหม่ โดยทำให้เกิดชุมชนที่เรียกว่า “การค้าแบบเครือข่ายสังคม” ที่เปลี่ยนวิธีการซื้อสินค้าทางออนไลน์ด้วยแพลตฟอร์มแบบใหม่ ที่รวมเอาการซื้อขายสินค้าออนไลน์กับการสนับสนุนจากกลุ่มเครือข่ายทางสังคม ที่ช่วยกันให้ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับ

สินค้าและการให้บริการเข้าไว้ด้วยกัน ทำให้เห็นได้ว่า เฟซบุ๊กหรือสื่อโซเชียลมีเดียต่างๆ เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอีสานสมัยใหม่เป็นอย่างมาก สำนักฤกษ์ก็ถือเป็นกลุ่มบุคคลหนึ่งในสังคมสมัยใหม่ ที่ซึ่งได้รับผลกระทบจากอิทธิพลของการขยายตัวของเฟซบุ๊ก ไลน์ ยูทูป และโซเชียลมีเดียอื่นๆ ด้วยเช่นกัน ดังที่ เอกสิทธิ์ เสาร์แคน ลูกศิษย์คนหนึ่งในสำนักฤกษ์ อาจารย์โก (เจ้าน้อยมหายานต์) บ้านแสนสุข ในจังหวัดมหาสารคาม กล่าวสะท้อนให้เห็นเรื่องนี้ไว้ว่า ผู้คนกว่า 20,000 คนได้เข้าร่วมงานชุมนุมฤกษ์โลกครั้งที่ 2 ซึ่งนับว่าใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ณ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2560 โดยมีการสื่อนัดหมายกันผ่านการสื่อสารและชักชวนกันทางโซเชียลมีเดีย จึงทำให้เกิดความสนใจและศรัทธาพากันมาเพื่อร่วมชมบารมีของฤกษ์สำนักต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผู้คนที่มาร่วมงานต่างพากันถ่ายรูปและถ่ายวิดีโอ จากนั้นก็ได้โพสต์ลงในบัญชีเฟซบุ๊ก ไลน์ และยูทูปของตนเอง ทำให้ผู้คนในจังหวัดมหาสารคามและนอกจังหวัด รวมทั้งโลก รับรู้และได้เห็นภาพฤกษ์ที่มาร่วมงานชุมนุมฤกษ์โลกครั้งที่ 2 ได้ (เอกสิทธิ์ เสาร์แคน, 2566: สัมภาษณ์) จากที่กล่าวมา จึงอาจกล่าวได้ว่า อิทธิพลของการรับรู้การสร้างอัตลักษณ์ฤกษ์บนเครือข่ายสังคมออนไลน์ นับว่ามีผลต่อความสนใจผู้คนในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ เครือข่ายสังคมออนไลน์กับการขยายตัวของเทคโนโลยี สื่อโทรศัพท์เคลื่อนที่ และโซเชียลมีเดีย มีอิทธิพลต่อการรับรู้และรู้เห็นอัตลักษณ์ของเจ้าสำนักฤกษ์ผ่านทางสื่อเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ได้อย่างกว้างขวางขึ้น

การรับรู้ความปรากฏตัวของฤกษ์และสำนักฤกษ์ผ่านการใช้เฟซบุ๊ก ไลน์ และยูทูป รวมทั้งติดต่อกันด้วย เป็นเครื่องมือการสื่อสารในสังคมอีสานใหม่ ทำให้เจ้าสำนักฤกษ์เลือกที่จะใช้เทคโนโลยีดังกล่าวเป็นพื้นที่ในการสร้างอัตลักษณ์ฤกษ์ของตนๆ โดยวิธีนำเสนอตัวตนว่าเป็นอย่างไร ผ่านช่องทางเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ ที่เรียกว่าเฟซบุ๊ก ไลน์ และยูทูป รวมทั้งติดต่อกันและสื่ออื่นๆ ที่มีอยู่ในสมัยปัจจุบันได้ ดังที่ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็น ดังนี้

1) สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ บ้านโนนทอง จังหวัดมหาสารคาม

สำนักฤกษ์ของพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ บ้านโนนทอง ได้สร้างอัตลักษณ์ฤกษ์ขึ้นว่า เป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสาร ดังที่พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร กล่าวไว้ว่า สมัยก่อนที่เทคโนโลยีจะทันสมัยเช่นในปัจจุบันนั้น สภาวะปกติของฤกษ์ จะรับรู้อัตลักษณ์ฤกษ์ได้เพียงผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันบนพื้นที่ทางกายภาพเท่านั้น เครื่องมือสื่อสารที่ฤกษ์ใช้ ก็คือ วัจนภาษาหรือคำพูด และอวัจนภาษา เช่น ท่าทาง อากัปกิริยา สีหน้า การปฏิสัมพันธ์เป็นเหมือนสารที่ฤกษ์ได้ส่งถึงผู้รับสารโดยตรง ซึ่งอัตลักษณ์ฤกษ์ว่าเป็นอย่างไรจะค่อยๆ รับรู้และรู้เห็นปรากฏออกมาเสมือนกับการต่อชิ้นส่วนทีละนิด หมายความว่า ยังมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลผู้หนึ่งได้มากเท่าไร ก็จะมีสร้างความรับรู้และรู้ถึงอัตลักษณ์ฤกษ์ว่าเป็นอย่างไรตามลัทธิฤกษ์ได้มากยิ่งขึ้น แต่ในสมัยใหม่ที่เป็นยุคแห่งการสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์ ผู้คนส่วนใหญ่สามารถใช้งานอินเทอร์เน็ตผ่านสมาร์ทโฟนได้ทุกที่และทุกเวลา เพื่อติดต่อสื่อสารกับผู้คนทั่วโลก ทำให้เกิดช่องทางปฏิสัมพันธ์กันได้ง่าย และเกิดการรับรู้และรู้เห็นอัตลักษณ์ฤกษ์ต่างไปจากเดิม ฤกษ์จึงสามารถประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤกษ์ของตนๆ บนเครือข่ายสังคมออนไลน์ ที่เอื้อให้ผู้คนในสังคมสามารถนำเสนอตนเองและติดต่อกับบุคคลอื่นๆ ทั่วโลกได้ง่ายและรวดเร็ว เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์ ยูทูป และช่องทางอื่นๆ ของโซเชียลมีเดีย สังคมอีสานสมัยใหม่จึงสามารถสื่อสารกันในรูปแบบใหม่เพื่อแสดงอัต

ลักษณะแห่งตน การแสดงความคิดเห็นผ่านข้อความ การแสดงความชื่นชอบกตโลภ์หรืออย่างอื่น และการแบ่งปันข้อมูลที่มีหรือรู้เห็นผ่านระบบอินเทอร์เน็ตได้ ดังนั้น การขยายตัวของสื่อโซเชียลมีเดีย โดยเฉพาะ เฟซบุ๊ก ไลน์ และยูทูบ รวมทั้งสื่อรูปแบบอื่น เช่น กูเกิล ไลน์ เป็นต้น จึงเป็นพื้นที่สำคัญในการนำเสนออัตลักษณ์ตัวตนผ่านการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ เพื่อให้คนอื่นๆ ได้รับรู้และรู้เห็นเกี่ยวกับบุคลิกลักษณะ ท่าทางการแต่งกาย และการรักษาสัจจะ ที่ซึ่งเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวหรือกลุ่มตนได้ ทำให้ฤๅษีสามารถบ่งชี้อัตลักษณ์ฤๅษีแห่งตนและสำนักตนได้ว่า ท่านและสำนักท่านเป็นอย่างไร เป็นคนที่รักษาความคงเส้นคงวาของอัตลักษณ์ของความเป็นฤๅษีให้คนอื่นๆ ในสังคมอีสานสมัยใหม่ได้รับรู้และรู้เห็น ผ่านสื่อโซเชียลมีเดียได้ อัตลักษณ์ฤๅษีจากความจริงที่ไม่ค่อยเป็นที่รับรู้และรู้เห็น ก็ประดิษฐ์สร้างที่ให้ได้รับรู้และรู้เห็นบนโลกออนไลน์ มีรูปแบบของการถ่ายทอดและสื่อสารที่แตกต่างกันไปในแต่ละสำนัก บางสำนักเหมือนกับอัตลักษณ์ตัวตนจริงๆ แต่บางสำนักกลับคลาดเคลื่อนไปจากความจริงบ้าง โดยในเฟซบุ๊ก ไลน์ และยูทูบของสำนักฤๅษี ลักษณะการดูแลและจัดการเฟซบุ๊ก ไลน์ และยูทูบ จะถูกมอบให้ลูกศิษย์ในสำนักฤๅษีเป็นผู้ดำเนินการดูแลและจัดการ ทั้งนี้เพราะลูกศิษย์มีความรู้ความสามารถในการสื่อสาร ที่จะนำข้อมูลมานำเสนอได้ สามารถเชื่อมโยงโลกออนไลน์สู่ผู้ใช้งานหรือลูกศิษย์ที่อยู่ในประเทศและต่างประเทศเพื่อให้ได้รับรู้และรู้เห็นข้อมูลที่น่าสนใจต่างๆ โดยจงใจ จึงทำให้เจ้าสำนักฤๅษีและสำนักฤๅษี ไม่ต้องพึ่งสื่ออื่นมาก เหมือนอย่างแต่ก่อนในอดีตอีกต่อไป (พระครูปลัดนิชวณฺณ กิตติสาโร, 2565 : สัมภาษณ์)

อัตลักษณ์ฤๅษีดังที่กล่าวให้เห็นข้างต้น ย่อมเป็นไปสอดคล้องกับ พิชาติ รักษาพรหม ลูกศิษย์คนหนึ่งของฤๅษี ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลเฟซบุ๊ก ยูทูบ ตี๊กตอก ให้พระครูปลัดนิชวณฺณ กิตติสาโร ซึ่งได้สะท้อนอัตลักษณ์ฤๅษีของอาจารย์ว่า เป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสารให้เห็นได้ว่า สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชยันตีมี การนำเสนอการสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีรับรู้และรู้เห็นในกิจกรรมต่างๆ ของสำนักฤๅษี ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมไหว้ครู พิธีการครอบครู การโฆษณาประชาสัมพันธ์เครื่องรางและวัตถุมงคลของสำนักฤๅษี โดยใช้พื้นที่เฟซบุ๊กและยูทูบในการแชร์กิจกรรมต่างๆ ทั้งรูปภาพและวิดีโอ รวมถึงข้อความที่สื่อสารออกในนามสำนักฤๅษี ทั้งนี้เพื่อประกาศชักชวนให้ลูกศิษย์และผู้คนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ อันแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ฤๅษี โดยใช้ชื่อเพจเฟซบุ๊กว่า “กลุ่มศิษย์หลวงปู่ฤๅษีสิงห์ใหญ่ นพเก้า” และ “หลวงปู่ฤๅษีสิงห์ใหญ่ นพเก้า” ในทางยูทูบ ก็ใช้ชื่อว่า “หลวงปู่ฤๅษีสิงห์ใหญ่ ฤๅษีภคินี นพเก้า” และทางตี๊กตอก ใช้ชื่อว่า “user6214844386763” (พิชาติ รักษาพรหม, 2565 : สัมภาษณ์)

ผู้วิจัยขอเสนอช่องทางของการสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีของพระครูปลัดนิชวณฺณ กิตติสาโร ผ่านเพจเฟซบุ๊ก โดยใช้ชื่อว่า “กลุ่มศิษย์หลวงปู่ฤๅษีสิงห์ใหญ่ นพเก้า” และ “หลวงปู่ฤๅษีสิงห์ใหญ่ นพเก้า” ด้านล่าง ดังนี้

กลุ่มศิษย์หลวงพ่อฤๅษีลิงใหญ่นพเก้า | Facebook

ภาพอาจมีลิขสิทธิ์ ดูข้อมูลเพิ่มเติม

🗨️ อินเท็กซ์

🔄 แชร์

👤 เข้าชม →

ภาพที่ 92 เฟซบุ๊กชื่อว่ากลุ่มศิษย์หลวงพ่อฤๅษีลิงใหญ่นพเก้า

ภาพโดย google.com/search?q=AB5stBh5BgS1 (เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2566)

หลวงพ่อฤๅษีลิงใหญ่ นพเก้า

2.3 พัน ถูกใจ • ผู้ติดตาม 2.3 พัน คน

🗨️ ส่งข้อความ

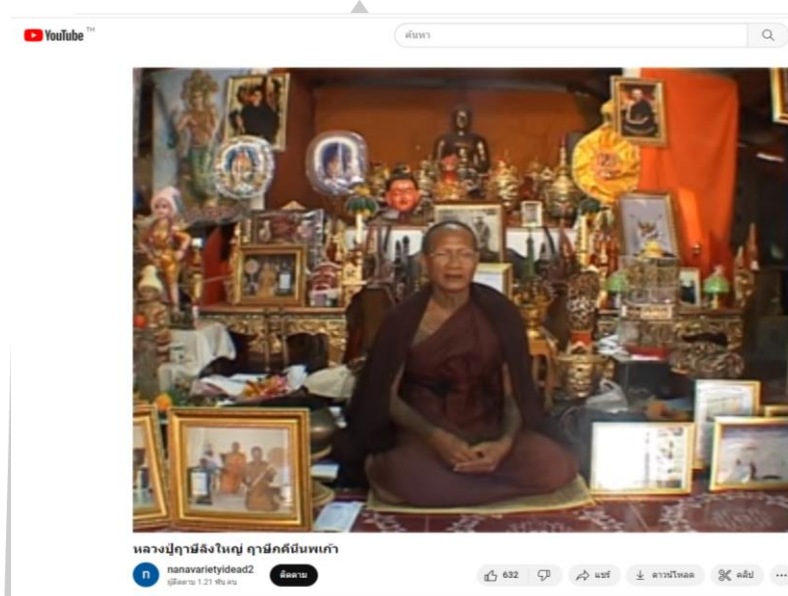
👍 ถูกใจ

🔍 ค้นหา

ภาพที่ 93 เฟซบุ๊กชื่อว่าหลวงพ่อฤๅษีลิงใหญ่นพเก้า

ภาพโดย google.com/search?q=AB5stBh5BgS1 (เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2566)

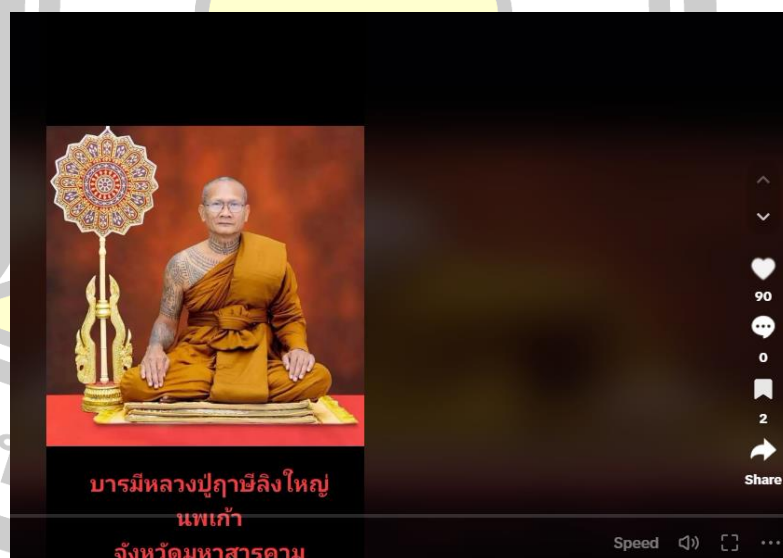
ช่องทางยูทูบ ใช้ชื่อว่า หลวงปู่ฤๅษีสิงห์ใหญ่ ฤๅษีภคินันพแก้ว

ภาพที่ 94 ยูทูบชื่อว่าหลวงปู่ฤๅษีสิงห์ใหญ่ ฤๅษีภคินันพแก้ว

ภาพโดย google.com/search?q=AB5stBh5BgS1 (เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2566)

ติ๊กต็อกของพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร ใช้ชื่อว่า “user6214844386763”

ภาพที่ 95 ติ๊กต็อกชื่อว่า “user6214844386763”

ภาพโดย google.com/search?q=AB5stBh5BgS1 (เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2566)

มีข้อสังเกตสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีว่าเป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสาร ก็คือ การสร้างอัตลักษณ์เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ของสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชยันตี โดยเป็นการตั้งชื่อฤๅษีบนโปรไฟล์ อันจะแสดงให้เห็นว่าเป็นการใช้สื่อโซเชียลมีเดียในนามของฤๅษีเจ้าสำนัก เพื่อสะท้อนถึงอัตลักษณ์ฤๅษีว่าเป็นอย่างไร ในการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของความเป็นฤๅษีของพระครูปลัดนิขวัฒน์ กิตติสาโร ผ่านทางเฟซบุ๊กและยูทูบ โดยเลือกใช้ชื่อพระสงฆ์สายฤๅษีอย่างเดียวกัน ส่วนติดตอกเลือกใช้ภาษาอังกฤษเพื่อให้ดูเป็นสากล การรับรู้อัตลักษณ์ฤๅษีผ่านโลกโซเชียลยังเป็นการแสดงให้เห็นได้ด้วยว่า ฤๅษีเป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้ลูกศิษย์ได้เห็นและเข้ามาช่วยอุปถัมภ์ค้ำจุนวัดพระพุทธศาสนาและสำนักฤๅษีที่พระครูปลัดนิขวัฒน์ กิตติสาโร เป็นเจ้าอาวาสและเจ้าสำนักฤๅษี เป็นโอกาสประหนึ่งชักชวนให้ได้เดินทางมาทำบุญ มาร่วมกิจกรรมและพิธีกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นของพระครูปลัดนิขวัฒน์ กิตติสาโร ที่เป็นพระสงฆ์สายฤๅษี (ผู้เป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษี) และที่สำคัญได้มาชมบรรยากาศในสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชยันตี ซึ่งมีสิ่งก่อสร้างเป็นพุทธสถานและสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากมาย รวมทั้งเจ้าสำนักฤๅษีกำลังสร้างคำชะโนด 2 ให้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดมหาสารคาม ทำให้ใครที่มาในสำนักฤๅษีของท่านครั้งเดียว ถือว่าได้มาทำบุญและได้มาเที่ยวชมสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ คือคำชะโนด 2 อีกด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การขยายตัวของสื่อโซเชียลมีเดีย โดยเฉพาะเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติดตอก ถือว่าเป็นพื้นที่สำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีของพระครูปลัดนิขวัฒน์ กิตติสาโร ให้ผู้คนได้รับรู้และรู้เห็นว่าเป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ ด้วยการนำเสนออัตลักษณ์ฤๅษี วัดที่เป็นที่ตั้งสำนักฤๅษี สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่าคำชะโนด 2 ในจังหวัดมหาสารคาม และกิจกรรมต่างๆ ของสำนัก ด้วยภาพและวิดีโอ ไม่เพียงเท่านั้น สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชยันตี ยังเป็นพื้นที่ของกลุ่มลูกศิษย์ที่สามารถเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กัน โดยการแชร์ประสบการณ์ที่เป็นส่วนหนึ่งของลูกศิษย์ของหลวงปู่ฤๅษีสิงห์ใหญ่พ่กาหรือพระครูปลัดนิขวัฒน์ กิตติสาโร และยังเป็นช่องทางในการชักชวนกลุ่มลูกศิษย์และคนอื่นๆ ให้มาร่วมสร้างบุญและแชร์ประสบการณ์ของการสร้างบุญร่วมกับท่านอีกด้วย ดังนั้น สื่อโซเชียลมีเดียจึงถือว่ามีความสำคัญกับสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชยันตีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ในประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีได้

2) สำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ บ้านดัว ในจังหวัดมหาสารคาม

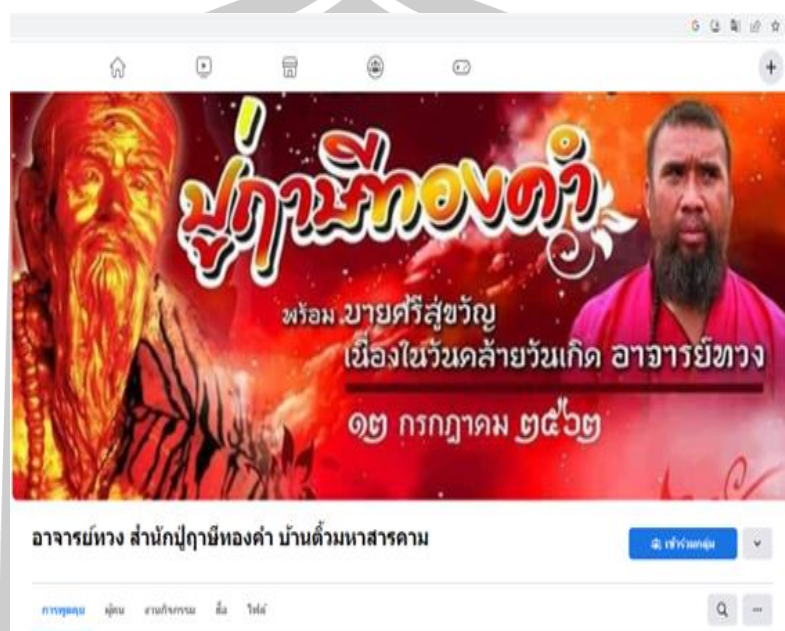
สำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ บ้านดัว ในจังหวัดมหาสารคาม มีการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีว่าเป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสาร ดังที่ ฤๅษีอาจารย์ทวง ผู้เจ้าสำนักฤๅษีอยู่ ณ สำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ ได้กล่าวไว้ว่า การสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีให้รับรู้และรู้เห็นกัน ด้วยการนำเสนอและแบ่งปันเรื่องราวเกี่ยวกับฤๅษี สำนักฤๅษี และพิธีกรรมต่างๆ ตามลัทธิฤๅษี ตลอดจนงานเครื่องรางและวัตถุมงคลของฤๅษี ผ่านโลกโซเชียล เพื่อบอกถึงความเป็นตัวตนของฤๅษีและสำนักฤๅษี ผ่านการออนไลน์รูปภาพและวิดีโอที่เกี่ยวข้องกับกิจวัตรประจำวันของฤๅษีและสำนักฤๅษีสามารถสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ฤๅษีได้วิธีการหนึ่งในสังคมสมัยใหม่ การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีมีความหมายหลากหลายในคนอื่นรับรู้และรู้เห็นฤๅษีและสำนักฤๅษีว่าเป็นอย่างไร และทำกิจกรรมอะไร เช่นเดียวกับการแสดงออกถึงความเป็นอาจารย์ที่เป็นอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง แต่ในความหลากหลายที่ถูกประดิษฐ์สร้างตัวตนฤๅษีและสำนักฤๅษีขึ้น ก็ไม่ได้มีรูปแบบที่ตายตัวหรือมีกฎเกณฑ์บังคับในการสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีให้คนอื่นรับรู้และรู้เห็น เพียงแต่ไม่ให้เป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม แต่

ว่าเน้นการนำเสนออัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษีให้เป็นที่เด่นชัดและน่าสนใจในสายตาฤๅษีและคนภายนอก

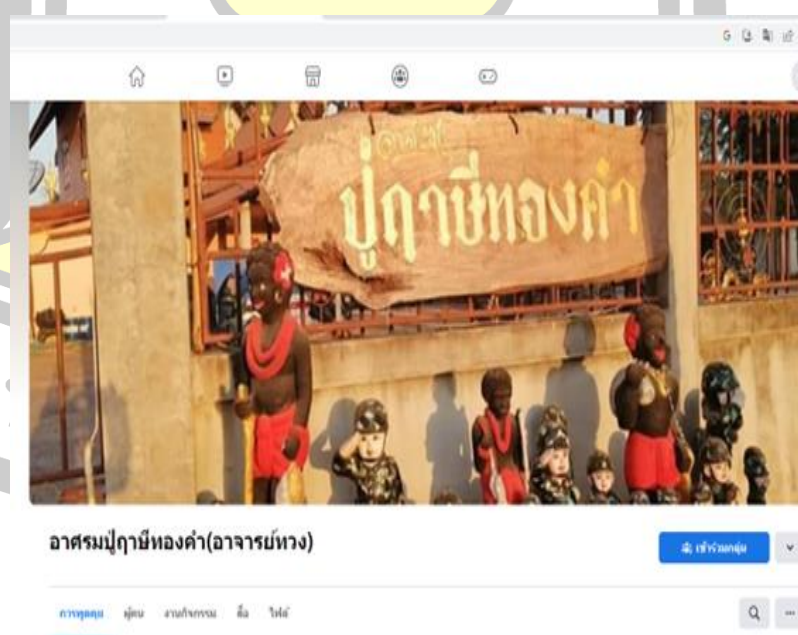
เนื่องจากเทคโนโลยีต่างๆ มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในสังคมสมัยใหม่ ระบบอินเทอร์เน็ตถือว่าเป็นระบบการสื่อสารแบบไร้ขีดจำกัด ดังนั้น ฤๅษีอาจารย์ทวงและสำนักฤๅษีของท่านจึงสามารถแสดงตัวตนให้โลกภายนอกสำนักฤๅษี ได้รับรู้และรู้เห็นว่าเป็นอย่างไรและทำอะไรอย่างอิสระ ผ่านหน้าจอโทรศัพท์หรือโลกอินเทอร์เน็ต เปรียบเหมือนการย่อโลกให้เล็กลง เป็นการลดช่องว่างทั้งในเรื่องเวลาและระยะทางในการสื่อสารให้รับรู้และรู้เห็นอัตลักษณ์ฤๅษี ทำให้สามารถสื่อสารเชื่อมถึงกันได้อย่างรวดเร็วและง่ายดายในชีวิตประจำวัน อีกทั้งการขยายตัวของโซเชียลมีเดีย โดยเฉพาะเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก ยังเป็นพื้นที่สำคัญในการนำเสนอตัวตนฤๅษีและสำนักฤๅษีในบริบทสังคมสมัยใหม่ ผ่านการสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีให้โลกภายนอกสำนักฤๅษีได้รับรู้และรู้เห็นเกี่ยวกับตัวตนและกิจกรรมของฤๅษีอาจารย์ทวงและสำนักฤๅษีของท่าน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษี ทำให้สามารถบ่งชี้ว่า ในแต่ละวัน ฤๅษีและสำนักฤๅษีทำกิจกรรมอะไรบ้าง มีคนมาพบมากน้อยเท่าไร มีฤๅษีมาบูชาวัตถุมงคล และมามอบตัวเป็นฤๅษี เป็นช่องทางของการสื่อสารถึงฤๅษีให้รับรู้ถึงกิจวัตรประจำวันฤๅษีและสำนักฤๅษีได้รวดเร็วว่า จะมีการทำพิธีกรรมอะไรในสำนักฤๅษี และเป็นเครื่องมือที่ทำให้การประสานงานระหว่างกันได้ทันเหตุการณ์ เพียงมีโทรศัพท์มือถือเครื่องเดียวก็สามารถติดต่อสื่อสารถึงกันได้แล้ว เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์เป็นเทคโนโลยีที่ทันสมัยและเป็นที่ยอมรับกันของสังคมบ้านเรา โดยมีรูปแบบของการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีให้รับรู้และรู้เห็นได้ว่าเป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ผ่านช่องทางเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อกของสำนักฤๅษี การดูแลและการจัดการเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อกของสำนักฤๅษี ก็จะมอบให้ฤๅษีในสำนักฤๅษีเป็นผู้ดำเนินการและดูแล ด้วยว่าฤๅษีเป็นผู้มีความรู้และความสามารถในการใช้อินเทอร์เน็ต ที่จะนำข้อมูลมาเสนอเข้าระบบเพื่อเชื่อมโยงกับโลกออนไลน์สู่ผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตหรือฤๅษีที่อยู่ในประเทศและต่างประเทศ ได้เข้าถึงและรับรู้ข้อมูลและข่าวสารที่น่าสนใจต่างๆ เป็นระยะๆ ตลอดเวลาได้ (ฤๅษีอาจารย์ทวง, 2565 : สัมภาษณ์)

จากการแสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ของฤๅษีและสำนักฤๅษีในเชิงเป็นอัตลักษณ์ฤๅษีดังที่กล่าวข้างต้น ย่อมเป็นไปสอดคล้องกับ กานต์ การดี ฤๅษีผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก ให้แก่ฤๅษีอาจารย์ทวงและสำนักฤๅษีของท่าน ซึ่งได้กล่าวให้เห็นประเด็นนี้ไว้ว่า สำนักอาศรมปูฤๅษีทองคำจะมีการนำเสนอการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษีให้รับรู้และรู้เห็นในกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมไหว้ครู พิธีการครอบครู การโฆษณาประชาสัมพันธ์เครื่องรางและวัตถุมงคล โดยใช้พื้นที่เฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อกในการแชร์กิจกรรมต่างๆ ทั้งรูปภาพและวิดีโอ รวมถึงข้อความที่เขียนขึ้น เพื่อประกาศชักชวนให้ฤๅษีและผู้คนเข้ามาร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่สื่อให้เห็นถึงอัตลักษณ์ฤๅษีของอาจารย์ทวง โดยใช้ชื่อทางเฟซบุ๊กว่า “อาจารย์ทวง สำนักอาศรมปูฤๅษีทองคำ บ้านดัวมหาสารคาม” และ “อาศรมอาศรมปูฤๅษีทองคำ (อาจารย์ทวง)” ทางยูทูบใช้ชื่อว่า “บ้านปูฤๅษีทองคำบ้านดัว จังหวัดมหาสารคาม” และทางติ๊กต็อกใช้ชื่อว่า “userkgvsayzmq” (กานต์ การดี, 2566: สัมภาษณ์)

ผู้วิจัยขอเสนอช่องทางการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษีของอาจารย์
ทวงทางเฟซบุ๊กใช้ชื่อว่า “อาจารย์ทวง สำนักอาศรมปฤๅษีทองคำ บ้านด้ามหาสารคาม” และ
“อาศรมอาศรมปฤๅษีทองคำ (อาจารย์ทวง)” ด้านล่าง ดังนี้

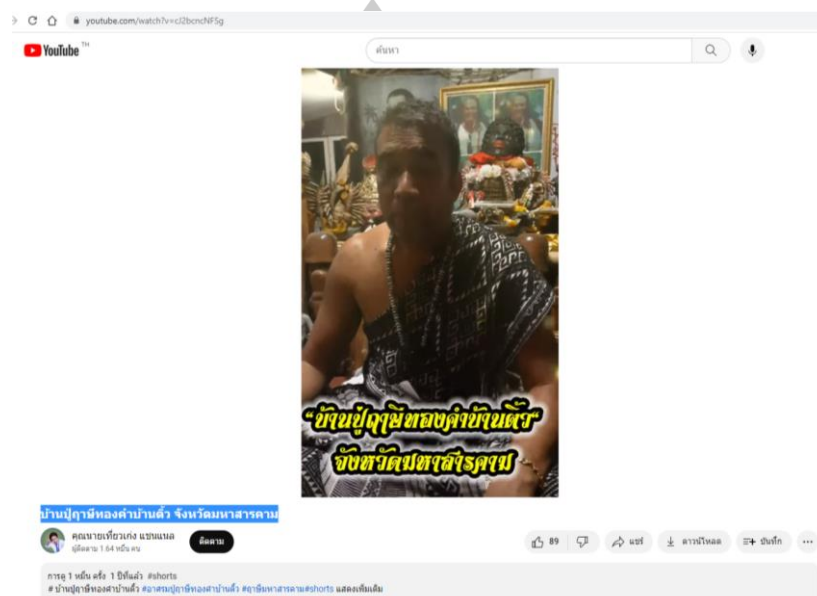

ภาพที่ 96 เฟซบุ๊กชื่อว่าอาศรมอาศรมปฤๅษีทองคำ (อาจารย์ทวง)
ภาพโดย <https://www.google.com/search?q> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2566)

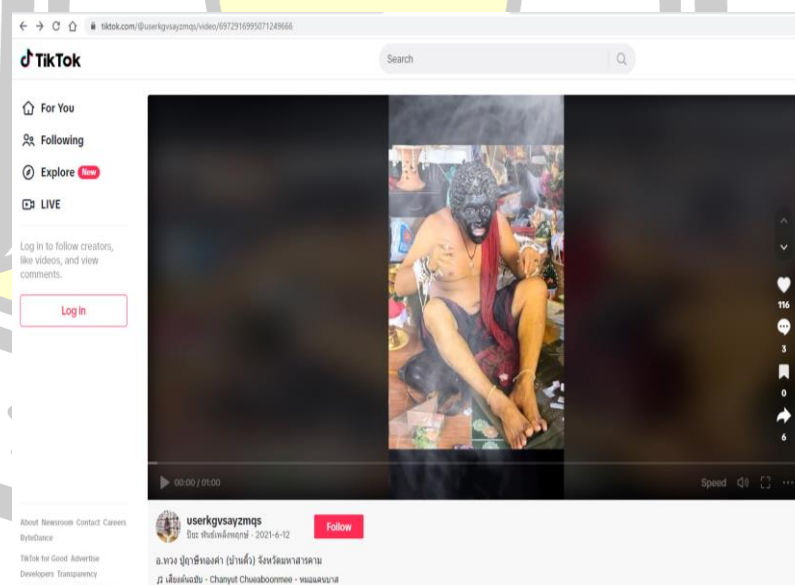
ภาพที่ 97 เฟซบุ๊กชื่อว่า บ้านปฤๅษีทองคำบ้านด้า จังหวัดมหาสารคาม
ภาพโดย <https://www.google.com/search?q> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2566)

ช่องทางยูทูบใช้ชื่อว่าบ้านปู่ฤๅษีทองคำบ้านตัว จังหวัดมหาสารคาม

ภาพที่ 98 ยูทูบชื่อว่าบ้านปู่ฤๅษีทองคำบ้านตัว จังหวัดมหาสารคาม
ภาพโดย <https://www.google.com/search?q> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2566)

ช่องทางติ๊กต็อก ใช้ชื่อว่า userkgvsaymqz

ภาพที่ 99 ติ๊กต็อกชื่อว่า userkgvsaymqz
ภาพโดย <https://www.tiktok.com/video> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2566)

มีข้อสังเกตสำคัญในการแสดงอัตลักษณ์ฤๅษีว่า เป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ ก็คือ การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษีให้คนอื่นรับรู้และรู้เห็นได้ว้ เป็นอย่างไรและทำอะไร ผ่านเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ของฤๅษีอาจารย์ทวง โดยการตั้งชื่อตนเองบนโปรไฟล์ ถือเป็นการใช้สื่อโซเชียลมีเดียเพื่อสื่อสะท้อนอัตลักษณ์ของความเป็นฤๅษีของท่าน ในการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีของอาจารย์ทวง ผ่านทางเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก โดยเลือกใช้ชื่อของครูบาอาจารย์ของท่านเป็นหลัก โดยตั้งชื่อว่า “ปู่ฤๅษีทองคำ” นอกจากนี้ยังนำอัตลักษณ์ของครูบาอาจารย์ในเรื่องเครื่องแต่งกายด้วย โดยจะเห็นภาพการแต่งกายที่คล้ายกับครูบาอาจารย์ปู่ฤๅษีทองคำ ที่นิยมแต่งชุดด้วยผ้าฝ้ายลายเสือ ซึ่งให้คำแนะนำไว้ให้ใส่ชุดนี้เป็นอัตลักษณ์เป็นประจำ ส่วนทางติ๊กต็อกเลือกใช้ภาษาอังกฤษเป็นชื่อ ก็เพื่อให้ดูเป็นสากล การรับรู้อัตลักษณ์ฤๅษีผ่านทางโซเชียลมีเดียยังเป็นเสมือนการชักชวนให้ลูกศิษย์ได้มาร่วมพิธีกรรมของฤๅษีอาจารย์ทวงได้อย่างทั่วถึงกันในทุกกิจกรรม

จากที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่า การสร้างอัตลักษณ์ของการเป็นฤๅษีของอาจารย์ทวง เป็นอัตลักษณ์ที่ได้อาศัยพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาผสมผสานกับลัทธิฤๅษี โดยมีการยกระดับรูปแบบของพิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ ตามลัทธิฤๅษี ให้รับรู้และรู้เห็นผ่านเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ที่สื่อสารสู่โลกออนไลน์ ทั้งนี้เพื่อให้มีความแปลกใหม่และเป็นที่น่าสนใจของลูกศิษย์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ จึงนับว่า การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีของฤๅษีอาจารย์ทวงได้สร้างความโดดเด่นเป็นอัตลักษณ์ทางความเชื่อตามลัทธิฤๅษีของท่านได้ โดยเฉพาะนำสื่อโซเชียลมีเดียผ่านทางเฟซบุ๊ก โดยใช้ชื่อว่า “อาจารย์ทวง สำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ บ้านดัวมหาสารคาม” และ “อาศรมปู่ฤๅษีทองคำ (อาจารย์ทวง)” ทางยูทูบใช้ชื่อว่า “บ้านปู่ฤๅษีทองคำบ้านดัว จังหวัดมหาสารคาม” และทางติ๊กต็อกใช้ชื่อว่า “userkgvsayzmq” ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษีของท่านให้เป็นที่ปรากฏเห็นภาพได้ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

3) สำนักอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหามนต์) บ้านแสนสุข ในจังหวัดมหาสารคาม

สำนักฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหามนต์) บ้านแสนสุข ได้สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษีของท่านให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นได้ว้ เป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสาร ดังที่ฤๅษีอาจารย์โก๋ ในฐานะเจ้าสำนักฤๅษี ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า ในสมัยปัจจุบัน มีความเจริญก้าวหน้าทางสื่อสังคมออนไลน์เป็นอย่างมาก มีการเข้าถึงสื่อผ่านเครือข่ายออนไลน์ได้ง่ายขึ้นและมีค่าใช้จ่ายที่ถูกลง จึงทำให้สื่อออนไลน์ต่างๆ มีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตประจำวันของผู้คนยุคใหม่ จนอาจถือได้ว่าเป็นปัจจัยหลักอย่างหนึ่งในการดำรงชีวิต โดยการมีสื่อโซเชียลที่ทันสมัยเป็นผลทำให้พฤติกรรมของผู้คนในสังคมอีสานสมัยใหม่ปรับเปลี่ยนไปมากด้วย เพราะสื่อโซเชียลเข้าถึงได้ง่ายและมีการลงทุนน้อย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ท่านในฐานะเจ้าสำนักฤๅษีต้องมีการนำสื่อสังคมออนไลน์มาใช้สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษี และนำมาใช้กับการประชาสัมพันธ์ชื่อหาบูชาเครื่องรางและวัตถุมงคลที่ถูกจัดสร้างขึ้น ผ่านทางโลกออนไลน์มากขึ้น เฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อกเป็นสื่อทางเลือกหนึ่งในการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษีให้รับรู้และรู้เห็นว้ ฤๅษีและสำนักฤๅษีที่มีในสังคมอีสานสมัยใหม่มีตัวตนอย่างไร เป็นอย่างไรและทำอะไร และยังถูกใช้เป็นสื่อทางการตลาดเพื่อสินค้าที่ผู้คนนิยมนำมาใช้ โดยในเว็บไซต์ที่ถูกสร้างขึ้นนั้น ทางสำนักฤๅษีของท่านสามารถอัปโหลดภาพและวิดีโอเข้าไปสู่ระบบ

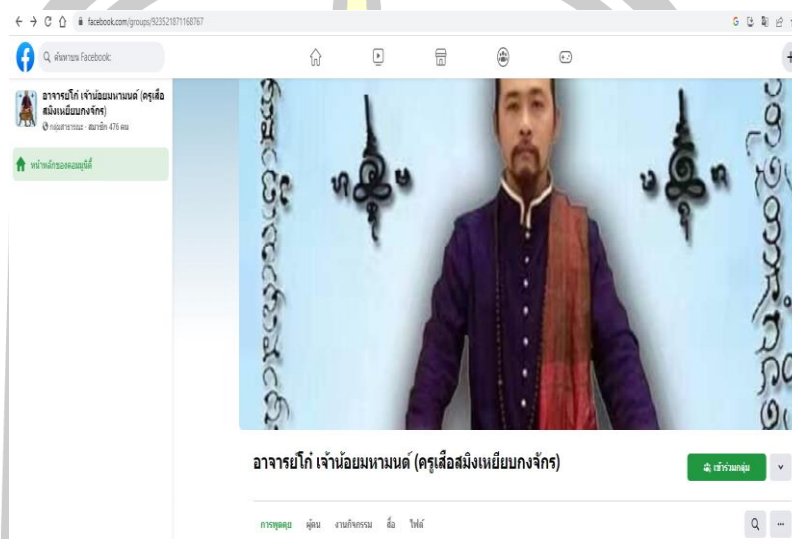
อินเทอร์เน็ต ภาพเครื่องรางและวัตถุมงคลต่างๆ ที่ถูกจัดสร้างขึ้น และพิธีกรรมต่างๆ ที่ประกอบในสำนักฤๅษี ที่ซึ่งถูกอัปโหลดขึ้นสู่ระบบออนไลน์แล้วนั้นๆ สามารถทำให้ผู้คนได้เห็นและดูได้ทั่วโลก และยังเป็นภาพที่ดูได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ โดยลูกศิษย์ของท่านเป็นผู้นำเสนอให้ทางใช้ช่องทางนี้ในสื่อสาร เพื่อเป็นช่องทางของการนำเสนอข้อมูลต่างๆ ให้ลูกศิษย์และบุคคลทั่วไปได้รับรู้ ด้วยเหตุนี้สำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) จึงได้นำสื่อสมัยใหม่ คือเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ มาใช้ประโยชน์เพื่อเพิ่มช่องทางสื่อสารทางการตลาดสินค้าเกี่ยวกับเครื่องรางของขลังและนำเสนอกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทัวฤๅษีอาจารย์โกและสำนักฤๅษีของท่าน เนื่องจากถือว่าการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีที่มีต้นทุนต่ำ คุ่มค่าและมีประสิทธิภาพ ที่สามารถใช้โปรโมทให้ผู้คนในสังคมอีสานและลูกศิษย์ท่านรู้จักฤๅษีและสำนักฤๅษีได้อย่างกว้างมากขึ้น รวมทั้งเป็นช่องทางสื่อสารการร่วมสร้างและแบ่งปันความคิดเห็นต่างๆ โดยตรงได้อีกด้วย (ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์), 2566 : สัมภาษณ์)

ประเด็นการแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษีว่า เป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสารดังที่กล่าวข้างต้น ย่อมเป็นไปสอดคล้องกับ เอกสิทธิ์ เสาร์แคน ลูกศิษย์คนหนึ่งของฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก ให้แก่ฤๅษีอาจารย์โกและสำนักฤๅษีของท่าน ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า เครือข่ายสังคมออนไลน์ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของคนอีสานเป็นอย่างมาก ด้วยว่าเทคโนโลยีการสื่อสารมีความเจริญก้าวหน้า จึงส่งผลให้การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของผู้คนในสังคมอีสานสมัยใหม่เปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยเฉพาะด้านเฟซบุ๊ก ยูทูบ ไลน์ และติ๊กต็อก ที่ได้ถูกนำมาใช้กัน เพื่อการสื่อสารของผู้คนที่มีความสัมพันธ์กันในสังคมทั้งใกล้และไกล ทั้งในประเทศและต่างประเทศ รูปแบบการสื่อสารสื่อถึงกันผ่านสื่อออนไลน์เกือบทั้งสิ้น และเมื่อสังคมอีสานเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากตามกาลสมัย ดังนั้น เพื่อให้ก้าวทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม จึงทำให้ผู้คนในโลกสมัยใหม่มีปฏิสัมพันธ์กันด้วยภาษาและสัญลักษณ์ที่แตกต่างกันหลากหลายขึ้น ถือกันว่าเป็นช่องทางการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ข่าว กิจกรรม และพิธีกรรมต่างๆ ในปัจจุบันและอนาคต โดยเป็นระบบสื่อออนไลน์เต็มรูปแบบ จึงส่งผลดีต่อการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมอีสานอย่างมาก ซึ่งฤๅษีและสำนักฤๅษีในจังหวัดมหาสารคาม ก็ไม่ล้าหลังการเปลี่ยนแปลง ได้นำการสื่อสารผ่านโลกออนไลน์มาใช้ในการสร้างเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์มาเป็นช่องทางสื่อสารสมัยใหม่ของฤๅษีและสำนักฤๅษีด้วยเช่นกัน (เอกสิทธิ์ เสาร์แคน, 2566 : สัมภาษณ์)

ประเด็นดังที่กล่าวแล้วข้างต้น เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับคำกล่าวของ รัตนชัย ภูนาดอน ลูกศิษย์คนหนึ่งของสำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) เป็นผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลเฟซบุ๊กและยูทูบอีกคนหนึ่งของสำนักฤๅษีอาจารย์โก ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า สำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ได้สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษีว่า มีตัวตนอย่างไร เป็นอย่างไร และทำอะไร ผ่านกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมไหว้ครู พิธีการครอบครู และการโฆษณาประชาสัมพันธ์เครื่องรางและวัตถุมงคลที่สร้างขึ้น โดยใช้พื้นที่ทางเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก ให้เป็นเครื่องมือในการแชร์กิจกรรมต่างๆ ที่ปฏิบัติกระทำในสำนักฤๅษี ทั้งรูปภาพและวิดีโอ รวมถึงข้อความที่เขียนบรรยาย เพื่อประกาศและชักชวนให้ลูกศิษย์และผู้คนในสังคมอีสานได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของสำนักฤๅษีอาจารย์โก ที่สื่อให้รับรู้และรู้เห็นถึงอัตลักษณ์ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) และสำนักฤๅษีของท่าน โดยใช้ช่องทาง เฟซบุ๊กว่า “อาจารย์โก เจ้าน้อยมหามนต์ ครูเสื้อสมิงเหยียบกงจักร” และ “อาจารย์โก เจ้าน้อยมหามนต์” ใช้ชื่อ

ทางยูทูปว่า “บ้านปู่ฤๅษีบ้านแสนสุข จังหวัดมหาสารคาม” และใช้ชื่อทางตึกตอกว่า “userailifvgvtv อาจารย์โก่ เจ้าน้อยมหานนท์” (รัตนชัย ภูนาตอน, 2566 : สัมภาษณ์)

ผู้วิจัยขอนำเสนอช่องทางการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีอาจารย์โก่ (เจ้าน้อยมหานนท์) และสำนักฤๅษีของท่าน โดยทางเฟสบุ๊ค ใช้ชื่อว่า “อาจารย์โก่ เจ้าน้อยมหานนท์ ครูเสือสมิงเหยียบกงจักร” และ “อาจารย์โก่ เจ้าน้อยมหานนท์” ด้านล่าง ดังนี้

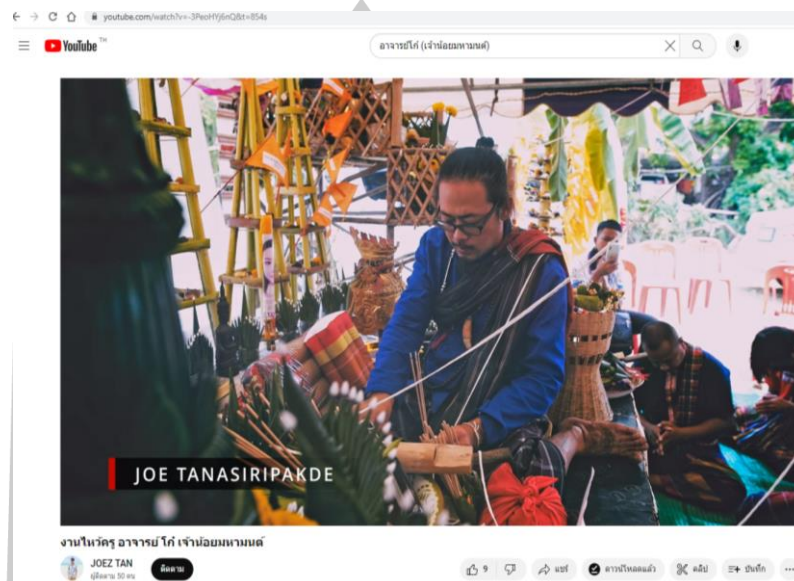
ภาพที่ 100 เฟสบุ๊คชื่อว่าอาจารย์โก่ เจ้าน้อยมหานนท์ ครูเสือสมิงเหยียบกงจักร
ภาพโดย <https://www.facebook.com/groups/67/> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2566)

ช่องทางเฟสบุ๊ค ใช้ชื่อว่า อาจารย์โก่ เจ้าน้อยมหานนท์

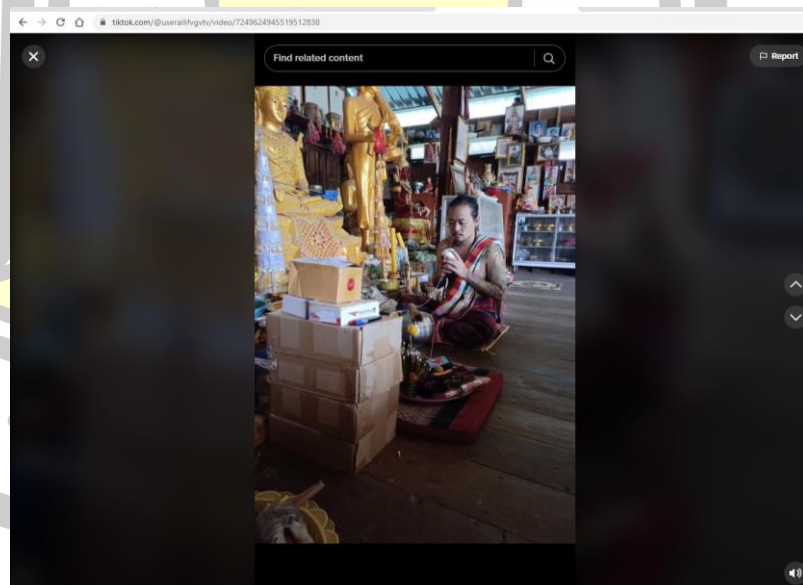
ภาพที่ 101 เฟสบุ๊คชื่อว่าอาจารย์โก่ เจ้าน้อยมหานนท์
ภาพโดย <https://www.facebook.com/groups/> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2566)

ช่องทางยูทูบ ใช้ชื่อว่าบ้านปู่ฤๅษีบ้านแสนสุข จังหวัดมหาสารคาม

ภาพที่ 102 ยูทูบ โดยใช้ชื่อว่า บ้านปู่ฤๅษีบ้านแสนสุข จังหวัดมหาสารคาม
ภาพโดย https://www.youtube.com/_query (เข้าถึงเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2566)

ช่องทางติ๊กต็อก โดยใช้ชื่อว่า userailifvgtv อาจารย์ไร่ เจ้าน้อยมหานนท์

ภาพที่ 103 ติ๊กต็อกชื่อว่า userailifvgtv อาจารย์ไร่ เจ้าน้อยมหานนท์
ภาพโดย <https://www.tiktok.com/@userailifvgtv/> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2566)

มีข้อสังเกตสำคัญในการแสดงอัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษีให้รับรู้และรู้เห็นว่าเป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสาร ก็คือการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีว่าเป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ของฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) และสำนักฤๅษีของท่าน โดยการตั้งชื่อท่านเองบนโปรไฟล์ ซึ่งถือเป็นการใช้โซเชียลมีเดียเพื่อสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของความเป็นฤๅษีของท่านในการสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ว่าเป็นอย่างไรและทำอะไร ผ่านทางเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก โดยเลือกใช้ชื่อครูบาอาจารย์ของท่านหนึ่งเฟซบุ๊ก โดยใช้ชื่อว่า “บ้านปฤๅษีบ้านแสนสุข” และยังได้ตั้งชื่อเฟซบุ๊กอีกชื่อหนึ่งเป็นชื่อของเจ้าสำนักฤๅษีเองว่า “อาจารย์โก เจ้าน้อยมหามนต์” และทางยูทูบ ใช้ชื่อว่า “บ้านปฤๅษีบ้านแสนสุข จังหวัดมหาสารคาม” ทั้งยังนำอัตลักษณ์การแต่งกายตามแบบการแต่งกายของครูบาอาจารย์มาแสดงภาพให้เห็น โดยเป็นภาพการแต่งกายที่คล้ายกับครูบาอาจารย์ของท่าน ซึ่งนิยมแต่งกายด้วยชุดผ้าฝ้ายสีกรมท่า ผ้าขาวม้าพาดบ่า ส่วนทางติ๊กต็อก ใช้ชื่อว่า “userailifvgvtv อาจารย์โก เจ้าน้อยมหามนต์” โดยเลือกใช้ภาษาอังกฤษกับภาษาไทยผสมกัน เพื่อให้ดูเป็นสากล แต่ยังคงรักษาภาษาไทยไว้ การใช้โซเชียลเป็นสื่อให้รับรู้และรู้เห็นอัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษี ยังเป็นเหมือนการชักชวนให้ลูกศิษย์ของฤๅษีอาจารย์โกได้มาร่วมพิธีกรรมของฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ที่จะจัดขึ้นได้อย่างทั่วถึงกันและมาร่วมพิธีกรรมอย่างพร้อมเพรียง และที่สำคัญอัตลักษณ์ฤๅษีอาจารย์โกและสำนักฤๅษีของท่านยังถูกแสดงให้รับรู้และรู้เห็นได้อีกด้วยว่าท่านให้นาเอาหลักพระพุทธศาสนามาผสมผสานเข้ากับพิธีฤๅษีตามลัทธิฤๅษีด้วย

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ที่ถูกนำมาใช้ของฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ผ่านเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก เป็นที่นิยมกันตามกระแสสังคมสมัยใหม่ และเป็นการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษี เพื่อตอบสนองวิถีการดำเนินชีวิตของคนในยุคที่ใช้เวลาไปกับการใช้อินเตอร์เน็ตมากขึ้น จนก่อเกิดเป็นสังคมออนไลน์ขึ้น ดังนั้นเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์จึงได้ถูกนำไปเป็นแหล่งเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของเจ้าสำนักฤๅษีและสำนักฤๅษี การได้พบปะกันของลูกศิษย์ฤๅษี การแสดงความคิดเห็นต่อความเชื่อในตัวฤๅษีและลัทธิฤๅษี การแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือมีความสนใจร่วมกันในลัทธิฤๅษีและกิจกรรมอื่นๆ ของสำนักฤๅษี สังคมมีความเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา สื่อสังคมออนไลน์ ใครใช้ไม่ได้และก้าวไม่ทัน ก็จะไม่เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ ดังนั้น เพื่อให้ก้าวทันต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ จึงทำให้ผู้คนในสังคมอีสานมีปฏิสัมพันธ์กันด้วยภาษาและสัญลักษณ์ที่หลากหลายมากขึ้น เฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก เป็นต้น จึงถูกใช้มาเป็นเครื่องมือสื่อสารของการสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) และสำนักฤๅษีของท่าน ซึ่งถูกใช้เพื่อการสื่อสารและเผยแพร่พิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ ของฤๅษีและสำนักฤๅษีได้อย่างฉับไว ซึ่งส่งผลทางบวกต่อการรับรู้และรู้เห็นอัตลักษณ์ฤๅษีในสายตาของคนในสังคมอีสานได้อย่างมาก

4) สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามนีครุธรรม 9 โกฎิ ในจังหวัดมหาสารคาม

สำนักฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ บ้านเชียงยืนในจังหวัดมหาสารคาม ได้แสดงอัตลักษณ์ให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นว่าเป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ดังที่ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ เจ้าสำนักฤๅษีอยู่ ณ อาศรมพระมหามนีครุธรรม 9 โกฎิ ได้กล่าวไว้ว่า สังคมในยุคปัจจุบันปฏิเสธไม่ได้ว่า เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ได้เข้ามามีบทบาทและอิทธิพลต่อพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันของคนเป็นอย่างมาก ถือเป็นจุดเปลี่ยนของโลกแห่งการสื่อสาร

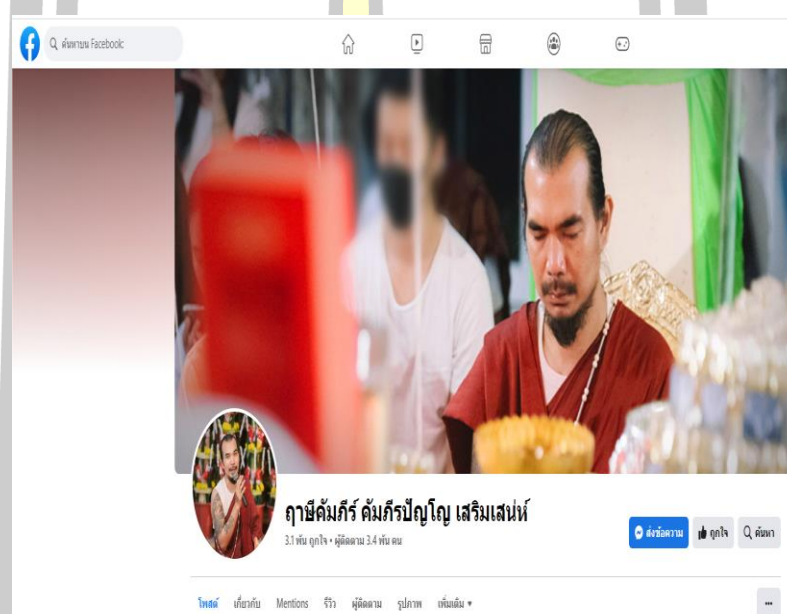
จากรูปแบบเก่าไปสู่รูปแบบใหม่ที่รวดเร็วขึ้นกว่าเดิมอย่างมาก การใช้สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น อินเทอร์เน็ต ได้ดำเนินมาสู่ระบบดิจิทัล ซึ่งเป็นการแข่งขันกันด้วยนวัตกรรมทางเทคโนโลยีใหม่ๆ โดยเฉพาะการทำงานบนเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก รวมทั้งรูปแบบอื่นๆ ของการสื่อสาร เป็นวิธีดำเนินการที่ช่วยทำให้เกิดการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร พิธีกรรมที่ประกอบ ผลงานด้านวัฒนธรรมที่สร้างขึ้น และกิจกรรมต่างๆ ในสำนักฤๅษีของท่านที่ได้กระทำกัน ไปสู่ลูกศิษย์ ประชาชน และสาธารณชนทั่วไป ได้รวดเร็วเพียงไม่กี่วินาทีที่อัปโหลดและส่งข้อมูลข่าวสารเข้าสู่ระบบโซเชียล โดยวิธีการดังกล่าวจะอาศัยการใช้รูปแบบสื่อหลายรูปแบบเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย และมีการกำหนดวัตถุประสงค์แน่นอนว่า ต้องการจะให้กลุ่มลูกศิษย์และผู้สนใจในลัทธิฤๅษีได้รับรู้และรู้เห็นภาพและกิจกรรมเป็นหลักใหญ่ เพื่อใช้เป็นสื่อออนไลน์ที่จะสนับสนุนการเผยแพร่ข้อมูลและประชาสัมพันธ์ข่าวสารให้ได้รับรู้ทั่วกันอย่างรวดเร็วและได้ประโยชน์ในการสื่อสารมากที่สุด (ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา, 2565 : สัมภาษณ์)

นอกจากผู้ศรัทธาที่รับรู้และรู้เห็นกิจกรรมที่ท่านในสำนักฤๅษีเป็นประจำอยู่แล้ว สังคมออนไลน์ประเภทเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก เป็นต้น ยังทำให้มีกิจกรรมร่วมกันเข้ามา โดยเป็นการปฏิบัติงานถูกต้อง เหมาะสม รวดเร็ว และทันต่อสถานการณ์ปัจจุบันมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก เฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก เป็นต้น เป็นพื้นที่ทางสังคมที่ไม่มีระยะทางและไม่มีเวลา แต่ก็มีขอบเขตให้ผู้คนในสังคมออนไลน์เปิดเผยอัตลักษณ์ของตนเองเพียงบางส่วนที่ต้องการให้รับรู้และรู้เห็นออกมาเท่านั้น หรือการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ขึ้นมาเป็นโลกเสมือนจริง ที่ซึ่งไม่เหมือนกับโลกแห่งความเป็นจริง ทั้งหมด เป็นการสร้างเครือข่ายสังคมที่มีการเชื่อมโยงกันเพื่อตอบสนองต่อความต้องการทางสังคม อีสานร่วมกัน ปัจจุบันกลุ่มลูกศิษย์และประชาชนทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ เล่นเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อกกันเป็นจำนวนมาก ถ้าแม้ว่าฤๅษีและสำนักฤๅษีต้องการจะนำเสนอเครื่องและวัฒนธรรมที่สร้างขึ้น กิจกรรมที่ปฏิบัติกระทำ หรือประชาสัมพันธ์เรื่องใดๆ ที่ต้องการสื่อออกไป เพื่อให้ได้เกิดการรับรู้และรู้เห็นกันได้อย่างรวดเร็ว ก็สามารถกระทำได้ผ่านเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก เป็นต้น โดยใช้เวลาเพียงไม่กี่นาทีก็สามารถดำเนินการและเห็นผลตอบกลับได้ในทันที ในการจัดทำเว็บไซต์ และสื่อสังคมออนไลน์เพื่อการประกอบสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษีผ่านช่องทางเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก การดูแลและจัดการเฟซบุ๊ก ยูทูบ ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญาก็จะมอบให้ลูกศิษย์ของท่านเป็นผู้ดำเนินการดูแลและจัดการทั้งหมด ทั้งนี้เพราะลูกศิษย์เป็นผู้มีความรู้เรื่องระบบอินเทอร์เน็ตที่จะนำข้อมูลและข่าวสารมาของท่านและสำนักฤๅษีให้เชื่อมโยงกับโลกออนไลน์ เพื่อผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตหรือลูกศิษย์ที่อยู่ในประเทศและต่างประเทศได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารที่น่าสนใจต่างๆ เป็นประจำทุกวันได้รวดเร็ว (ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา, 2565 : สัมภาษณ์)

ประเด็นเรื่องการประดิษฐ์แสดงอัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษีให้รับรู้และรู้เห็นว่าเป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารดังที่กล่าวข้างต้น ย่อมเป็นไปสอดคล้องกับ พินชา มูลเหตุมี ลูกศิษย์คนหนึ่งของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อกของสำนักฤๅษี ได้กล่าวไว้ว่า สำนักฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา ได้ประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษีให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นตัวตนฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา เป็นอย่างไร และกระทำกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมไหว้ครู พิธีครอบครู และการโฆษณาประชาสัมพันธ์เครื่องรางและวัฒนธรรมที่จัดสร้างขึ้นอย่างไร ผ่านการใช้พื้นที่ของเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อกให้เป็นเครื่องมือในการแชร์รูปภาพและวิดีโอ

รวมถึงข้อความที่เขียนบรรยาย เพื่อบอกให้รับรู้ และประกาศชักชวนให้ลูกศิษย์และผู้คนได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่จะจัดขึ้น ที่จะสื่อถึงอัตลักษณ์ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญและสำนักฤๅษีของท่านผ่านทางเฟซบุ๊ก ซึ่งใช้ชื่อว่า “ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ เสริมเสน่ห์” และ “ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ 魯士坤皮 Lersi Kumpee เพจหลัก” ทางยูทูบ ซึ่งใช้ชื่อว่า “อาศรมพระมหามุนี คุรุธรรม 9 โภค” และช่องทางตึกตอก ซึ่งใช้ชื่อว่า “muletu159” (พิชา มุลเหตุมี, 2566 : สัมภาษณ์)

ผู้วิจัยขอเสนอช่องทางการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ และสำนักฤๅษีของท่าน ผ่านทางเฟซบุ๊ก ซึ่งใช้ชื่อว่า “ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ เสริมเสน่ห์” และ “ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ 魯士坤皮 Lersi Kumpee เพจหลัก” ด้านล่าง ดังนี้

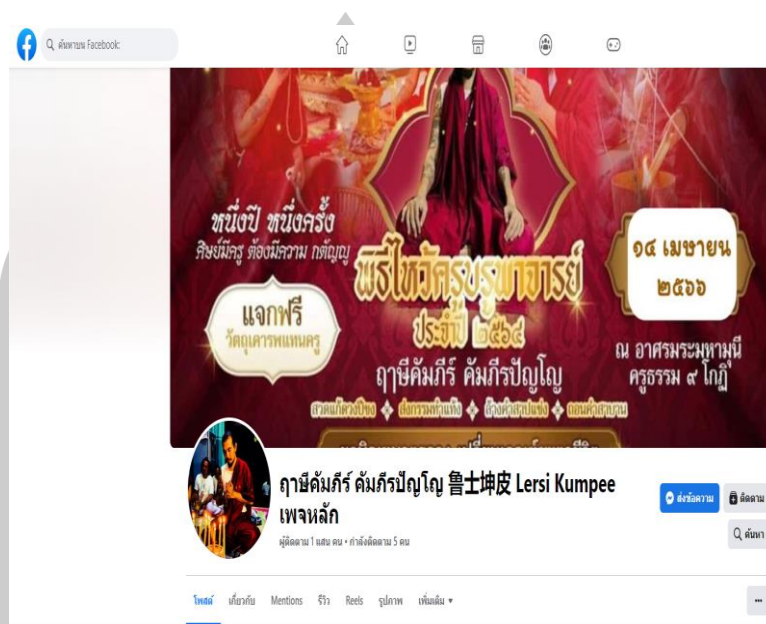

ภาพที่ 104 เฟซบุ๊กชื่อว่า ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ เสริมเสน่ห์

ภาพโดย www.facebook.com/kumpee011/?_TH (เข้าถึงเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2566)

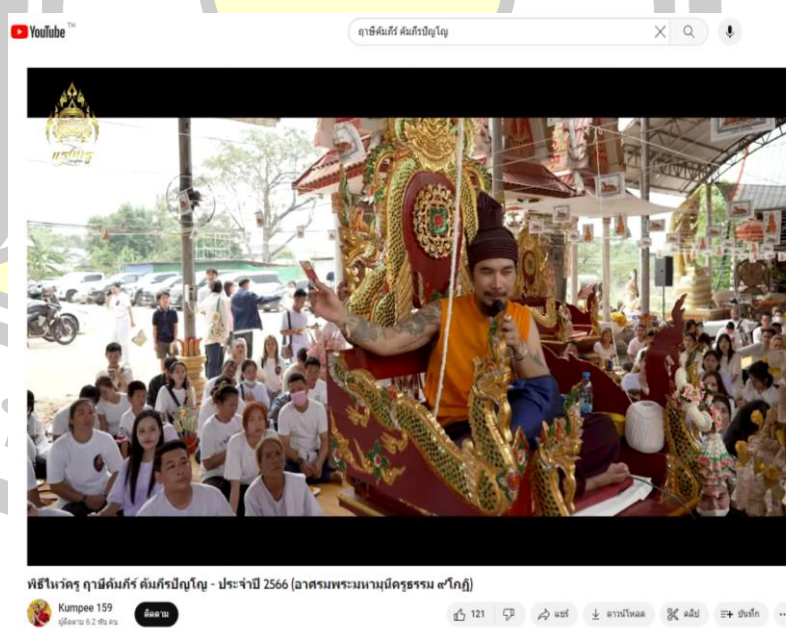
พหุบัน ปณฺ ทิโต ชีเว

ช่องทางเฟซบุ๊ก ซึ่งใช้ชื่อว่าฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ 鲁士坤皮 Lersi Kumpee เพจหลัก

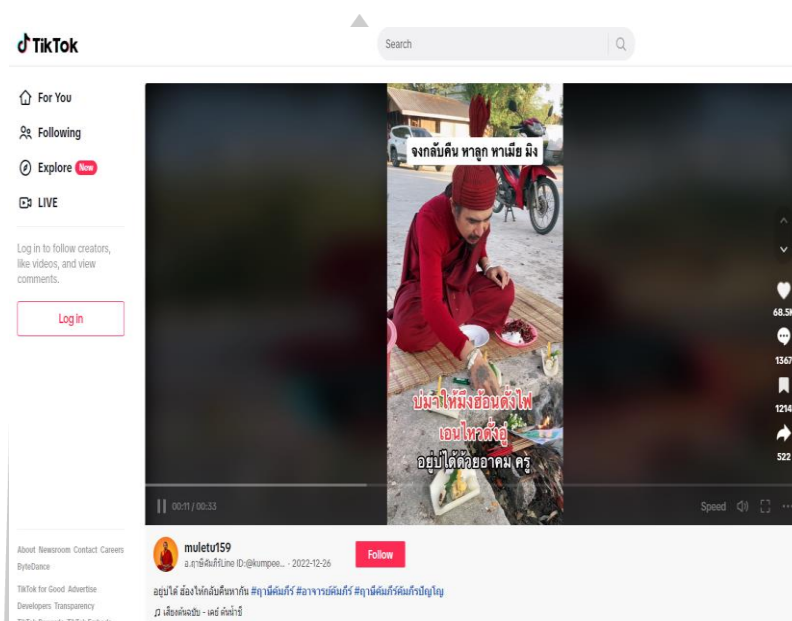
ภาพที่ 105 เฟซบุ๊กชื่อว่า ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ 鲁士坤皮 Lersi Kumpee เพจหลัก
ภาพโดย www.facebook.com/profile.php?_TH (เข้าถึงเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2566)

ช่องทางยูทูบ ใช้ชื่อว่าอาศรมพระมามณีครุธรรม 9 โกฏิ

ภาพที่ 106 ยูทูบชื่อว่า อาศรมพระมามณีครุธรรม 9 โกฏิ
ภาพโดย www.youtube.com/watch?v=11s (เข้าถึงเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2566)

ช่องทางติดตอก ใช้ชื่อว่า muletu159

ภาพที่ 107 ติดตอกชื่อว่า muletu159

ภาพโดย www.tiktok.com/@muletu159/video/ (เข้าถึงวันที่ 17 กรกฎาคม 2566)

มีข้อสังเกตสำคัญในเรื่องการแสดงอัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษีให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นว่าเป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสาร ก็คือการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีผ่านเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา จะตั้งชื่อตนเองบนโปรไฟล์ ซึ่งถือว่าการใช้ชื่อโซเซียลมีเดียเพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นฤๅษีของท่าน ในการสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีผ่านทางเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติดตอก โดยเลือกใช้ชื่อครูบาอาจารย์ของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญาเอง ทั้งสองเฟซบุ๊ก แต่ว่าก็ได้้นำภาษาจีน 鲁士坤皮 และภาษาอังกฤษ Lersi Kumpee มาผสม เพื่อต้องการให้ลูกศิษย์ต่างประเทศได้รับรู้ด้วย ทางยูทูบใช้ชื่อว่า “อาศรมพระมหายานนิครุธรรม 9 โกฎิ” เป็นชื่อของครูบาอาจารย์ของท่าน นอกจากนี้ยังนำอัตลักษณ์ในการแต่งกายตามรูปแบบของครูบาอาจารย์มาใช้ด้วย โดยแสดงให้เห็นภาพของการแต่งกายของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา ที่คล้ายกับการแต่งกายของครูบาอาจารย์ของท่าน ที่ซึ่งนิยมแต่งกายด้วยชุดผ้าฝ้ายสีกรักแดงและสีกรักเหลือง ผ้าพาดบ่าสีกรักแดงและสีกรักเหลือง ส่วนทางติดตอก ใช้ชื่อว่า “muletu159” โดยเลือกนำภาษาอังกฤษมาใช้เป็นชื่อเพื่อให้ดูเป็นสากล การรับรู้ถึงการสร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีคัมภีร์และสำนักฤๅษีของท่านผ่านโลกโซเซียล ยังเป็นเหมือนการบอกหรือชักชวนให้ลูกศิษย์และผู้ศรัทธาได้รับรู้ว่า ฤๅษีคัมภีร์และสำนักฤๅษีของท่านทำอะไร และกำหนดจัดกิจกรรมอะไร ลูกศิษย์และผู้ศรัทธาจะได้เดินทางมาร่วมพิธีกรรมที่จัดขึ้นอย่างทั่วถึงกันด้วย

การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษีให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นว่าเป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสารดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ทำให้เห็นถึงความตั้งใจของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญาและสำนักฤๅษีของท่าน ต้องการจะนำเสนออัตลักษณ์ฤๅษีและสำนักฤๅษีของท่าน ผ่านทางเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติดตอก โดยหยิบยกเอา

พิธีการไหว้ครูที่ประกอบ พิธีการครอบครุด้วยเศียรเกษียที่กระทำกัน และการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เครื่องรางและวัตถุมงคลที่จัดสร้างขึ้น มาเป็นส่วนสำคัญของการนำเสนอตัวตนในการประดิษฐ์ สร้างอัตลักษณ์เกษียและสำนักเกษีย เพื่อให้เป็นที่รู้จักกันในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ได้มากขึ้น

5) สำนักเกษียพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์)

วัดเครือวัลย์สุทธาวาส บ้านค้อ ในจังหวัดมหาสารคาม

สำนักเกษียของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) ได้มีการประดิษฐ์ สร้างอัตลักษณ์เกษียและสำนักเกษียที่เป็นแบบพระสงฆ์สายเกษียให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นว่า เป็นผู้ใช้เว็บไซต์ และสื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสาร ดังที่ อาจารย์เรืองศักดิ์หรือพระครูปัญญาสุทธาภรณ์ ในฐานะ เจ้าสำนักพุทธผสมเกษีย (พระสงฆ์สายเกษีย) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ที่ แสดงอัตลักษณ์เกษียผ่านเฟซบุ๊กและยูทูบ เป็นระบบโลกโซเซียลที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อการติดต่อสื่อสาร ระหว่างกันได้อย่างฉับไวและไร้ขีดจำกัดในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนและเรียนรู้ ข้อมูลข่าวสารระหว่างเกษียและสำนักเกษียกับกลุ่มลูกศิษย์ โดยสื่อสารให้รับรู้และรู้เห็นกันผ่านรูป สัญลักษณ์ที่ใช้ พิธีกรรมที่ประกอบ และกิจกรรมต่างๆ ที่จัดกระทำขึ้น ผ่านเฟซบุ๊กและยูทูบ แม้แต่ การถ่ายทอดสดกิจกรรมของเกษียและสำนักเกษียแบบเรียลไทม์สู่ลูกศิษย์และผู้ศรัทธาทั้งในพื้นที่และ ต่างพื้นที่ให้ได้รับรู้และรู้เห็นว่า ทางวัดหรือสำนักทำกิจกรรมอะไร เฟซบุ๊กและยูทูบจึงกลายเป็นที่นิยม ใช้เพื่อการสื่อสารกัน จึงส่งผลให้พระอาจารย์ผู้เป็นพระสงฆ์สายเกษีย ผู้ถือศีล 227 ข้อ ดำรงตนอยู่ใน หลักพระพุทธศาสนา และเป็นผู้เรียนธรรมเกษียมาที่ต้องถือคະล้าหรือข้อห้ามและต้องปฏิบัติตามลัทธิ เกษียด้วย ก็ได้ใช้เฟซบุ๊กและยูทูบเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา การประกอบพิธีกรรมทั้งของพระพุทธศาสนาและลัทธิเกษีย และกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในวัดหรือสำนัก เกษีย เพื่อให้พุทธศาสนิกชนและคนทั่วไปที่ศรัทธาในธรรมเกษียสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่สื่อ ผ่านเฟซบุ๊กและยูทูบได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น ดังนั้น เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ที่วัดหรือสำนักเกษีย ของท่านนำมาใช้เพื่อการสื่อสาร จึงถือว่าเป็นเครื่องมือที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารและ ติดตามเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ของทางวัดหรือสำนักเกษียที่อัปโหลดสู่โลกโซเซียล ทำให้ได้รับรู้ และรู้เห็นกิจกรรมที่ทางวัดหรือสำนักเกษียของท่านได้จัดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว (พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์), 2566 : สัมภาษณ์)

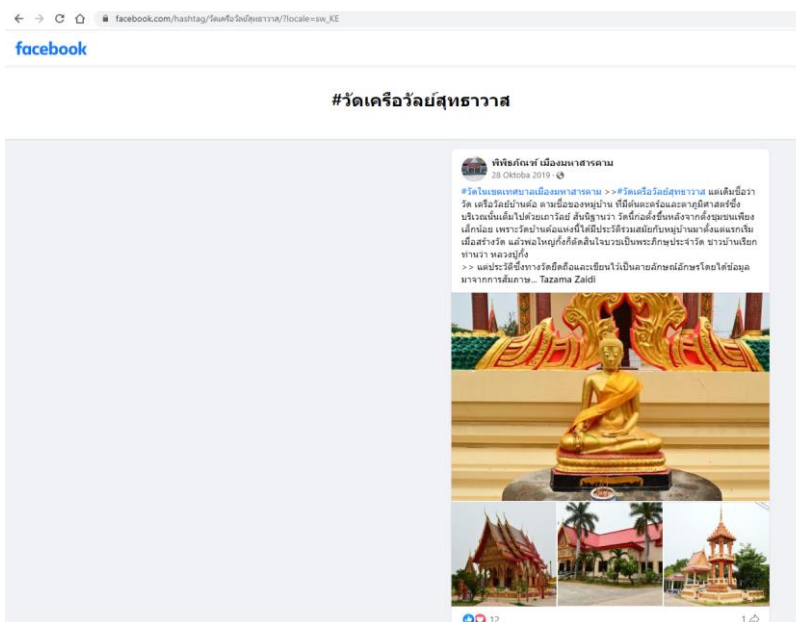
นอกจากนี้ การที่พระอาจารย์เรืองศักดิ์หรือพระครูปัญญาสุทธาภรณ์และวัดหรือสำนัก เกษียของท่านได้ใช้สื่อโซเซียล โดยเฉพาะเฟซบุ๊กและยูทูบ เป็นเครื่องมือเพื่อสื่อข้อมูลข่าวสารในวัดหรือ สำนักเกษีย ก็ได้ส่งผลทางลบให้เกิดข้อสงสัยขึ้นในลูกศิษย์และผู้ศรัทธาต่อท่านขึ้นว่า พระอาจารย์เป็น พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาและเป็นเกษีย มีบัญญัติเฟซบุ๊กและยูทูบจะเป็นเรื่องที่ขัดกับหลักพระธรรม วินัยและวัตรปฏิบัติของเกษียหรือไม่ จึงทำให้ได้อธิบายว่า การใช้ใช้เฟซบุ๊กและยูทูบเพื่อการเผยแผ่ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและธรรมเกษียเป็นแค่หลักเบื้องต้น แต่แท้ที่จริง ท่านมีวัตถุประสงค์อื่น คือการประชาสัมพันธ์ให้ลูกศิษย์และประชาชนทั่วไปได้รับข่าวสารในทางพิธีกรรมต่างๆ ได้รวดเร็วฉับ ไว เนื่องจากหลักพระพุทธศาสนาและธรรมเกษียไม่มีข้อบังคับ ข้อกำหนด ขอบเขต หรือกฎระเบียบ ของการใช้อินเทอร์เน็ตเลย สำหรับพระสงฆ์และเกษีย แม้ว่าในสายตาชาวบ้านจะก่อให้เกิดความวิตก กังวลต่อความเสียหายในภาพลักษณ์และกิจการทางพระพุทธศาสนาและธรรมเกษีย แต่ในความเห็น ส่วนตัวพระอาจารย์เรืองศักดิ์ การประดิษฐ์แสดงอัตลักษณ์พระสงฆ์สายเกษียว่า เป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อ

สังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารและให้ข้อมูลข่าวสาร ถือว่าเป็นเรื่องที่สามารถทำได้ ไม่ผิดหลักพระพุทธศาสนาและธรรมणी ในการจัดทำเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ของวัดหรือสำนักणीขึ้นเพื่อการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของท่านและวัดหรือสำนักणी ผ่านช่องทางเฟชบุ๊กและยูทูบ มีความต้องการผู้มีความรู้เรื่องอินเทอร์เน็ตเป็นอย่างดีเพื่อที่จะมาเป็นผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลจัดการเฟชบุ๊กและยูทูบ ดังนั้น ท่านจึงมอบให้เป็นหน้าที่ของลูกศิษย์ของท่านที่อยู่ในบ้านคือเป็นผู้ดูแลและดำเนินการให้ ทั้งนี้เพราะว่าลูกศิษย์มีความรู้และความสามารถในการเรื่องอินเทอร์เน็ตเป็นอย่างดี ที่สามารถนำข้อมูลข่าวสารอัปโหลดเข้าสู่ระบบโลกออนไลน์ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตหรือลูกศิษย์ที่อยู่ในประเทศและต่างประเทศ ได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารและรับรู้และรู้เห็นข้อมูลข่าวสารที่น่าสนใจของวัดหรือสำนักणीได้ (พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์), 2566 : สัมภาษณ์)

ประเด็นการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์พระสงฆ์สายणीและวัดหรือสำนักणीให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นว่าเป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์เพื่อสื่อข้อมูลข่าวสารดังที่กล่าวข้างต้น ย่อมเป็นไปได้สอดคล้องกับ จำปี นาคำ ลูกศิษย์คนหนึ่งของพระอาจารย์เรืองศักดิ์หรือพระครูปัญญาสุทธาภรณ์ในฐานะพระสงฆ์สายणी (เป็นทั้งพระสงฆ์และणीในเวลาเดียวกัน) ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นผู้มีหน้าที่ดูแลเฟชบุ๊กและยูทูบของพระอาจารย์เรืองศักดิ์และวัดหรือสำนักणीของท่าน ได้กล่าวไว้ว่า พระอาจารย์เรืองศักดิ์ในฐานะพระสงฆ์ผู้เรียนวิชาธรรมणी ได้ประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์แห่งตนในกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพิธีไหว้ครูที่ประกอบ พิธีครอบครูด้วยเศียรणीที่กระทำ และการโฆษณาประชาสัมพันธ์เครื่องรางและวัตถุมงคลที่จัดสร้างขึ้น เป็นต้น ผ่านการใช้พื้นที่เฟชบุ๊กและยูทูบ ในการแชร์กิจกรรมต่างๆ ที่ประกอบกระทำขึ้นของวัดหรือสำนักणी ทั้งรูปภาพและวิดีโอ รวมถึงข้อความที่เขียนบรรยาย เพื่อบอกให้รับรู้ ประกาศชักชวนให้ลูกศิษย์และผู้ศรัทธาได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของทางวัดหรือสำนักणी ที่ซึ่งสื่อให้เห็นถึงอัตลักษณ์พระอาจารย์เรืองศักดิ์ ผู้เป็นทั้งพระสงฆ์และणीหรือพระสงฆ์สายणी ผ่านช่องทางเฟชบุ๊ก ซึ่งใช้ชื่อว่า “วัดเครือวัลย์สุทธาวาส” และ “วัดจุมพล-หลวงปู่พระครูวรพรตวิธาน” และผ่านทางยูทูบ ซึ่งใช้ชื่อว่า “วัดเครือวัลย์สุทธาวาส บ้านค้อ” (จำปี นาคำ, 2566 : สัมภาษณ์)

ผู้วิจัยขอนำเสนอช่องทางการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์พระสงฆ์สายणीของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) และวัดหรือสำนักणीของท่านว่า เป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ ผ่านทางเฟชบุ๊ก ซึ่งใช้ชื่อว่า “วัดเครือวัลย์สุทธาวาส” และ “วัดจุมพล-หลวงปู่พระครูวรพรตวิธาน” ด้านล่าง ดังนี้

พูน ปณ กิโต ชเว

ภาพที่ 108 เฟซบุ๊กชื่อว่า วัดเครือวัลย์สุทธาวาส

ภาพโดย www.facebook.com/hashtag/ (เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2566)

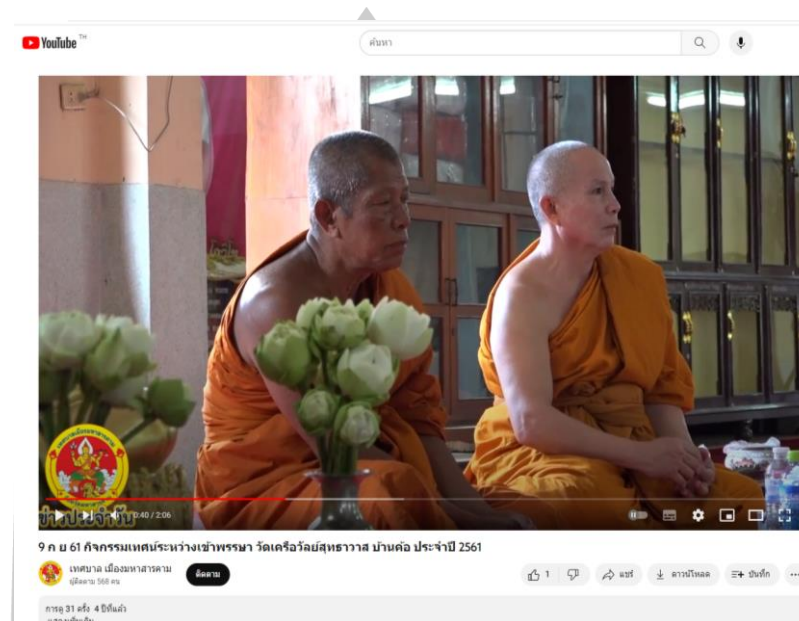
ช่องทางเฟซบุ๊ก ใช้ชื่อว่าวัดจุมพล-หลวงปู่พระครูพรตวิธาน

ภาพที่ 109 เฟซบุ๊กชื่อว่าวัดจุมพล-หลวงปู่พระครูพรตวิธาน

ภาพโดย <https://th-th.facebook.com/0755826/> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2566)

ช่องทางยูทูบ ใช้ชื่อว่าวัดเครือวัลย์สุทธาวาส บ้านค้อ

ภาพที่ 110 ยูทูบชื่อว่าวัดเครือวัลย์สุทธาวาส บ้านค้อ

ภาพโดย www.youtube.com=RQs70iYr5lo (เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2566)

มีข้อสังเกตสำคัญในเรื่องการแสดงอัตลักษณ์พระสงฆ์สายฤๅษีของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ และวัดหรือสำนักฤๅษีของท่านให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นว่า เป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเผยแพร่ของมูลข่าวสาร ก็คือการสร้างอัตลักษณ์พระสงฆ์สายฤๅษีให้รู้และเห็นในการใช้เฟซบุ๊ก และยูทูบเป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์ให้รับรู้ถึงพิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ ที่ประกอบกระทำ ทั้งทางพระพุทธศาสนาและธรรมฤๅษี จะใช้เพจเฟซบุ๊กเป็นหลัก คือ เพจวัดเครือวัลย์สุทธาวาส ในการประชาสัมพันธ์ถึงกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและธรรมฤๅษี ส่วนเพจที่ชื่อว่า “วัดจุมพล-หลวงปู่พระครูวรพรตวิธาน” เป็นเพจที่ใช้เพื่อประชาสัมพันธ์ให้ลูกศิษย์ทั้งในประเทศและต่างประเทศได้รับรู้ ข้อมูลข่าวสารด้านพิธีกรรมและกิจกรรมทางธรรมฤๅษีที่ประกอบกระทำ ตลอดจนใช้โฆษณา ประชาสัมพันธ์เครื่องรางและวัตถุมงคลที่จัดสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นที่รับรู้โดยทั่วกัน สำหรับช่องทางยูทูบที่ชื่อว่า “วัดเครือวัลย์สุทธาวาส บ้านค้อ” จะใช้ในการสื่อสารกิจกรรมสงฆ์และกิจกรรมของชาวบ้านค้อ โดยเฉพาะ แต่ที่สังเกตเห็นได้อีกประการหนึ่ง ก็คือ พระอาจารย์เรืองศักดิ์จะไม่ปรากฏอัตลักษณ์ให้รับรู้และรู้เห็นว่า เป็นผู้ใช้สื่อติดต่อกเพื่อการสื่อสาร ทั้งนี้อาจเป็นสื่อที่เห็นว่า ไม่เหมาะสมกับพระสงฆ์ เพราะมุ่งเน้นไปทางตลกและสนุกสนานมากกว่าก็ได้

จากที่แสดงมาให้เห็นแล้วข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า พระสงฆ์สายฤๅษีถือเป็นตัวแทนของสถาบันทางพระพุทธศาสนาและการเป็นฤๅษี ต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสม ด้วยว่าคนอีสานถือว่า พระสงฆ์ แม้ว่าเป็นสายฤๅษี เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางของการให้คำแนะนำพร่ำสอน โดยยกตัวอย่างคำสอนมาแสดงแก่พุทธศาสนิกชนผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาให้ได้ประพฤติและปฏิบัติตาม การเป็นพระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย โดยเฉพาะรักษาศีลให้บริสุทธิ์และปฏิบัติตน

เพื่อให้หลุดพ้นจากกิเลส สร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคมอีสานโดยรวม เมื่อพระสงฆ์อยู่ในสังคมสมัยใหม่ มีการใช้สื่อสมัยใหม่ เช่น เฟซบุ๊ก ยูทูบ ในการสื่อสารมากขึ้น จึงอาจส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของผู้คนที่เลื่อมใสและศรัทธาในพระสงฆ์ได้ แต่หากว่านำไปใช้ในทางที่ไม่ถูกต้องและนำไปใช้ในทางที่ไม่ดี ก็สามารถทำให้เกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อพุทธศาสนิกชนได้เช่นกัน เพราะเฟซบุ๊กและยูทูบเป็นเครื่องมือที่ใช้เป็นสื่อกลางเพื่อให้ผู้คนเข้าถึงหลักธรรมคำสอนทางศาสนาและให้คติเตือนใจต่างๆ ก็ได้ ดังนั้น พระสงฆ์ที่ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์เพื่อการสื่อสารผ่านเฟซบุ๊กและยูทูบ จึงควรอธิบายให้พุทธศาสนิกชนบางคนที่ไม่เข้าใจได้เข้าใจการใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ แต่ก็จะควรจะเป็นการใช้อย่างถูกต้อง เนื่องจากว่าสังคมสมัยใหม่การใช้สื่อสมัยใหม่อย่างเช่นเฟซบุ๊กและยูทูบ ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคมอีสานสมัยใหม่ พระสงฆ์ผู้เป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษีควรรู้ข้อนี้เป็นอย่างดี และนำสื่อสมัยใหม่อย่างเฟซบุ๊กและยูทูบมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและธรรมฤๅษีเพื่อการสื่อสารต่อลูกศิษย์และผู้ศรัทธาอย่างรวดเร็วและฉับไว ดังนั้น จึงพบเห็นว่า พระอาจารย์เรืองศักดิ์มีอัตลักษณ์พระสงฆ์สายฤๅษีให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นได้ว่าเป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ ผ่านสื่อสมัยใหม่อย่างเฟซบุ๊กและยูทูบ ในการสร้างอัตลักษณ์แห่งตนและวัดหรือสำนักฤๅษีในสังคมอีสานสมัยใหม่ได้ผลอย่างน่าพอใจตามกระแสนิยม

6.2.5 อัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะที่ปรึกษา

อัตลักษณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ปรากฏให้เห็นในฐานะที่เป็นที่ปรึกษา โดยแต่ละสำนักของฤๅษี 5 สำนักในจังหวัดมหาสารคาม จะมีอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะที่เป็นที่ปรึกษา ดังผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลให้เห็นได้ ดังนี้

1) สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ บ้านโนนทอง จังหวัดมหาสารคาม

ฤๅษีปรากฏตัวตนให้รับรู้และรู้เห็นในฐานะที่เป็นที่ปรึกษาในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ดังที่ พระครูปลัดนิชววัฒน์ กิตติสาโร ผู้เป็เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ บ้านโนนทอง ในจังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวให้เห็นอัตลักษณ์พระสงฆ์สายฤๅษีด้านนี้ไว้ว่า สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนติ เป็นวัดของชุมชนบ้านโนนทอง กิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในวัด ก็จะเอื้อประโยชน์ให้แก่ชุมชนทั้งนั้น ส่วนชาวบ้านในชุมชน ก็เป็นผู้ที่ได้เข้ามาช่วยกันดูแลและพัฒนาวัดให้เป็นที่ทำกิจกรรมของการทำบุญทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมทางฤๅษีหรือธรรมฤๅษีด้วย เนื่องจากพระครูปลัดนิชววัฒน์ กิตติสาโร มีบทบาทที่เป็นทั้งพระสงฆ์สายฤๅษี (ผู้ที่เป็นพระสงฆ์และฤๅษีในเวลาเดียวกัน) ที่มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชนและชีวิตของชุมชนต่างพื้นที่ โดยการเป็นที่ปรึกษาสามารถแยกออกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้ (พระครูปลัดนิชววัฒน์ กิตติสาโร, 2566 : สัมภาษณ์) :

- 1) เป็นที่ปรึกษาของชาวบ้านในด้านการให้ฤๅษียามและกิจกรรมงานบุญ เช่น การให้ฤๅษีแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ และทำพิธีกรรมงานบุญที่เป็นมงคล ก่อนจะถูกนิมนต์ให้เดินทางไปสงเคราะห์ในเรื่องต่างๆ ให้กับชาวบ้าน เช่น งานบุญแต่งงาน งานบุญขึ้นบ้านใหม่ การบุญทำบุญงานมงคลต่างๆ รวมทั้งเป็นที่ปรึกษาในพิธีกรรมทางฤๅษีที่ให้คำปรึกษาและทำพิธีกรรมให้แก่ผู้ศรัทธาด้วย
- 2) เป็นที่ปรึกษาในเรื่องกิจกรรมฝ่าป่าและกลืนแก่ชาวบ้านและคนที่รู้จักมักคุ้นในเรื่องการจัดงานและสิ่งที่จะต้องจัดเตรียมให้เรียบร้อยและเป็นไปด้วยดีในกิจกรรมฝ่าป่าหรือกลืน
- 3) เป็นที่ปรึกษาด้านการสอนศีลธรรมแก่หน่วยงานราชการ โรงเรียน และสำนักปฏิบัติธรรม โดยจะให้คำปรึกษาแก่เจ้าหน้าที่ราชการ ผู้อำนวยการและครูโรงเรียน และเจ้าสำนัก

ปฏิบัติธรรม คือการให้คำปรึกษาในเรื่องผู้สมควรเป็นธรรมกถึกที่มาเทศน์สอนในหน่วยงานราชการ ได้ดี การให้คำปรึกษาและแนะนำในเรื่องครูสอนศีลธรรมที่ดีแก่ผู้อำนวยการและครูโรงเรียนที่มาขอคำปรึกษา และการให้คำปรึกษาแก่เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมในเรื่องการนิมนต์พระสงฆ์ที่ทรงความรู้มาสอนวิปัสสนากรรมในสำนักปฏิบัติธรรม ทั้งในจังหวัดมหาสารคามและต่างจังหวัด และวัดในเขตการปกครองของอำเภอแกลง จังหวัดมหาสารคาม บางครั้งท่านก็ถูกนิมนต์ไปสอนธรรมะในสถานที่ราชการ โรงเรียน และสำนักปฏิบัติธรรมหลังจากให้คำปรึกษาแล้วก็มี

ภาพที่ 111 พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร ในฐานะเป็นที่ปรึกษาพิธีกรรมทางฤๅษี

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2565)

พิชาติ รักษาพรหม ลูกศิษย์คนหนึ่งของพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร ได้มีโอกาสติดตามท่านไปทำพิธีกรรมทางฤๅษีให้กับลูกศิษย์ที่มาเรียนวิชาธรรมฤๅษีในฐานะเป็นที่ปรึกษาและเป็นประธานด้วย ได้กล่าวว่า ลูกศิษย์ของท่านเดินทางมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด ได้ขอนิมนต์ให้ท่านไปเป็นที่ปรึกษาและเป็นประธานในพิธีครอบครู บูชาเศียรฤๅษีนารอท ณ อุทยานปู่ฤๅษีนารอททอดตำรับอำเภอเขตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นทุกปี ตรงกับวันที่ 19 เมษายน พิธีมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือผู้ประกอบพิธีจะต้องได้รับเชิญมาในฐานะเป็นที่ปรึกษาและเป็นประธาน ซึ่งก็คือ พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร เป็นผู้มีความรู้ในวิชาธรรมฤๅษีเป็นอย่างดี ผู้เข้าร่วมพิธีในครั้งนี้ประกอบไปด้วยลูกศิษย์ของพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร และลูกศิษย์ของปู่ฤๅษีนารอททอดตำรับ ผู้เข้าร่วมพิธีจะแต่งกายด้วยชุดฤๅษีตามแบบครูบาอาจารย์ของแต่ละคน ในการทำพิธีกรรมในครั้งนี้ พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร จะเป็นประธานในการสวดอันเชิญฤๅษีทั้ง 108 มาชุมนุม พร้อมกับอันเชิญครูบาอาจารย์ของท่านและของฤๅษีลูกศิษย์ทุกคน เมื่อสวดพิธีเสร็จ ท่านได้เป็นประธานในการจุดเทียนชัยและเมื่อพิธีกรรมเสร็จทุกอย่าง ลูกศิษย์ก็จะเข้ามากราบขอคำแนะนำและปรึกษาในเรื่องการสร้างบารมีเกี่ยวกับองค์ฤๅษีนารอท เช่น ปรึกษาในการสร้างเหรียญวัตถุมงคลต่างๆ และยังขอคำปรึกษาในการสร้างสำนักปฏิบัติธรรมของลูกศิษย์สายฤๅษี ตามแนวทางของท่านที่ได้สร้างสำนักปฏิบัติธรรม

พุทธชยันตี บ้านโนนทอง ในจังหวัดมหาสารคาม จนกระทั่งถึงเวลา 23.00 น. พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร ก็ได้เดินทางกลับวัดหรือสำนักฤๅษีของท่าน (พิชาติ รักษาพรหม, 2566 : สัมภาษณ์)

นอกจากนั้น คงอยู่ รักดินแดน ลูกศิษย์คนหนึ่งของพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร ก็ได้กล่าวถึงการมีอัตลักษณ์เป็นที่ปรึกษาของฤๅษีไว้ว่า พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร เป็นพระสงฆ์สายฤๅษี ได้ถูกนิมนต์ไปเป็นที่ปรึกษาในพิธีสวดพระพุทธรูปต่ออุทิศถวายพระราชาชนกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร เนื่องในวันนวมินทรมหาราช ที่ได้จัดขึ้นทั่วประเทศ ในวันที่ 13 ตุลาคม 2566 เพื่อรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อพสกนิกรชาวไทย ด้วยว่าตลอดรัชสมัยของพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจที่น่านับการ เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขของอาณาประชาราษฎร์ และพัฒนาประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองตลอดระยะเวลากว่า 70 ปี แห่งการครองราชย์ เมื่อถึงวันคล้ายวันที่พระองค์เสด็จสู่สวรรคาลัย ในวันที่ 13 ตุลาคม พุทธศักราช 2559 จึงได้จัดพิธีสวดพระพุทธรูปต่ออุทิศถวายพระราชาชนกฯ เพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูตเวทีตามธรรมเนียมการแสดงความรักด้วยความจงรักภักดี และน้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ โดยร่วมกับผู้นำองค์กรทางศาสนา หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนพสกนิกรทุกหมู่เหล่าในอำเภอแกลง จังหวัดมหาสารคาม โดยร่วมกันบำเพ็ญกุศลสวดพระพุทธรูปต่ออุทิศถวายเป็นพระราชาชนกฯ ซึ่งได้จัดเป็นประจำปี (คงอยู่ รักดินแดน, 2566 : สัมภาษณ์)

หากพิจารณาอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะที่ปรึกษา จะพบว่า พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร แม้ว่าจะเป็นพระสงฆ์สายฤๅษี แต่ท่านก็เป็นศูนย์รวมความศรัทธาของชาวบ้านในอำเภอแกลง จังหวัดมหาสารคาม จึงได้ถูกนิมนต์ไปในฐานะเป็นที่ปรึกษาและเป็นประกอบพิธีกรรมทั้งในพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมทางสายฤๅษีอย่างต่อเนื่องมาทุกปี ตั้งแต่ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมพุทธชยันตีเป็นต้นมา ทำให้ชาวบ้านและลูกศิษย์มีความเคารพศรัทธาในพระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร เป็นอย่างมากมาจนถึงปัจจุบัน

2) สำนักอาศรมฤๅษีทองคำ บ้านดัว ในจังหวัดมหาสารคาม

ฤๅษีอาจารย์ทอง เจ้าสำนักฤๅษีอาศรมฤๅษีทองคำในจังหวัดมหาสารคาม ประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีรับรู้และรู้เห็นในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ว่า เป็นที่ปรึกษา ดังที่ ฤๅษีอาจารย์ทอง ได้กล่าวถึงอัตลักษณ์ด้านนี้ไว้ว่า การเป็นที่ปรึกษาของฤๅษี สามารถจำแนกได้หลายรูปแบบตามเงื่อนไขและสถานการณ์ ซึ่งจะเลือกใช้แตกต่างกันไปตามการจัดพิธีกรรมนั้นๆ หากเป็นที่ปรึกษาทางพระพุทธรูปศาสนาและพรหมณ์ที่เป็นงานมงคล ชาวบ้านที่มีลูกหลานที่จะแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ เปิดร้านและเจิมร้าน บวชนาค จัดการวันเกิด จัดงานต่ออายุ เจิมรถใหม่ สอบเข้าเรียนต่อหรือสอบตำรวจ ทหาร หรือราชการ ก็จะมาปรึกษาในการให้ฤๅษีให้ยามที่ดีสำหรับจัดงานงานแต่งงาน วันขึ้นบ้านใหม่ การเปิดร้านและเจิมร้านใหม่ การจัดงานบวช งานวันเกิด งานต่ออายุ การเจิมรถใหม่ ส่วนการสอบเข้าเรียนต่อ สอบตำรวจทหาร หรือสอบเข้างานรับราชการ ก็จะให้คำปรึกษาและนำเครื่องรางและวัตถุมงคลที่ควรมีไว้ติดตัว ถ้าเป็นที่ปรึกษาทางฤๅษีหรือเป็นหมอธรรม ชาวบ้านก็จะมาปรึกษา ท่านก็จะให้คำปรึกษาและทำพิธีกรรมให้ตามที่เห็นว่าสมควร เช่น สามเณรไม่เข้าบ้าน ถูกโกงเงินลงทุน แต่งเคราะห์แต่งแก้เคราะห์ ดูดวง ครอบเศียรเจ้าเงาะ เสริมโชคลาภและเงินทอง รดน้ำมันดีให้ เป็นต้น (ฤๅษีอาจารย์ทอง, 2566 : สัมภาษณ์)

กานต์ การดี ลูกศิษย์คนหนึ่งของฤๅษีอาจารย์ทวง ที่เป็นคนคอยดูแลและแนะนำให้ผู้ที่มาได้เข้าปรึกษากับฤๅษีอาจารย์ทวงและแนะนำให้จัดเตรียมชั้น 5 ชั้น 8 ที่อยู่ติดด้านข้างสำนักฤๅษีอาจารย์ทวง ได้เล่าถึงอัตลักษณ์ฤๅษีด้านเป็นที่ปรึกษาว่า ได้มีนางวันสา แก้วราชและบุตรสาวได้เดินทางมาขอคำปรึกษาเรื่องการสอบเข้าเรียนต่อในวิทยาลัยการพยาบาลในจังหวัดมหาสารคามว่า จะสอบเข้าเรียนต่อที่วิทยาลัยการพยาบาลได้ไหม ฤๅษีอาจารย์ทวงจึงให้บุตรสาวของวันสา แก้วราช ยืนมือขวามาให้ดู ท่านจึงได้ทำนายเป็นการคำปรึกษาว่า “สอบเข้าเรียนต่อได้ แต่จะได้ลำดับที่สุดท้ายหรือได้ลำดับสำรอง ถึงยังงี้ก็ได้เรียนอย่างแน่นอน” ทำให้นางวันสา แก้วราช ได้ยินแล้ว เกิดความไม่สบายใจจึงได้ถามกับฤๅษีอาจารย์ทวงต่ออีกว่า “มีวิธีไหนให้สอบได้เข้าเรียนต่อทันทีได้บ้าง” ฤๅษีอาจารย์ทวงจึงได้ให้บุตรสาวเข้ามาใกล้ๆ แล้วจึงนำเศียรเจ้าเงาะมาครอบบนศีรษะ จากนั้นจึงได้ท่องมนต์สวดเจ้าเงาะจนจบ แล้วกล่าวว่า “สาธุ สาธุ สาธุ ลูกสาวสอบได้แน่นอน เพียง!” เมื่อทำพิธีเสร็จนางวันสา แก้วราชและบุตรสาวจึงได้ลากลับไป (กานต์ การดี, 2566 : สัมภาษณ์) การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีว่าเป็นที่ปรึกษาดังที่กล่าวแล้ว ยังเป็นไปสอดคล้องกับคำกล่าวของเอกพงษ์ ศรีวิสัย ลูกศิษย์ของฤๅษีอาจารย์ทวงอีกคนที่เดินทางไปกับท่าน ซึ่งได้กล่าวว่า ฤๅษีอาจารย์ทวงเดินทางไปตามที่ลูกศิษย์เชิญไปเป็นที่ปรึกษาในการเปิดร้านใหม่และเจิมร้าน ท่านก็ได้เดินทางไปเป็นที่ปรึกษาและทำพิธีให้ โดยเป็นการเปิดร้านใหม่และเจิมร้านขายอุปกรณ์เครื่องเขียน ซึ่งท่านได้ท่องบทสวดมนต์คำขायดี คาถาคำขायร่ำรวย คาถาเรียกเงินเข้าร้าน จนจบพิธีแล้วก็ได้เดินทางกลับสำนักฤๅษี (เอกพงษ์ ศรีวิสัย, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 112 ฤๅษีอาจารย์ทวงเป็นที่ปรึกษาในการเปิดร้านใหม่ให้กับชาวบ้าน
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2566)

3) สำนักอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) บ้านแสนสุข ในจังหวัดมหาสารคาม

ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นว่าเป็นที่ปรึกษาในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ดังที่ ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) ผู้เป็นเจ้าของสำนัก

ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) บ้านแสนสุขในจังหวัดมหาสารคาม ได้เล่าให้ฟังถึงอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็นที่ปรึกษาว่า ท่านเรียนรู้วิชาหมอธรรมด้วยการสวดธรรม วิชาธรรมพระรัตนตรัย วิชาครูน้ำมัน จอดกระดุก วิชาธรรม 9 โกฎิ วิชาพันแปงพิชกัต วิชาธรรมโอสถและสมุนไพรต่างๆ วิชาธรรมบันดาล วิชาการอ่านอักษรธรรม และบทสูตรขวัญ แต่งแก้ สะเดาะเคราะห์ เป็นหมอดู และวิชาการท่องมนต์ ธรรมน้อย ชาวบ้านและชุมชนต่างๆ ให้ไปเป็นที่ปรึกษาในการให้ฤๅษีแต่งงานขึ้นบ้านใหม่ และทำ พิธีกรรมเป็นมงคลต่างๆ และเป็นที่ปรึกษาพิธีกรรมทางฤๅษี เช่น สูตรขวัญแต่งแก้ สะเดาะเคราะห์ หมอดู ตลอดจนได้เป็นที่ปรึกษาในวิชาการท่องมนต์ธรรมน้อย (ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์), 2566 : สัมภาษณ์)

เอกสิทธิ์ แคนเสาร์ ลูกศิษย์คนหนึ่งของฤๅษีฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) เป็นคนที่คอยอยู่ช่วยงานฤๅษีอาจารย์โกเป็นประจำทุกครั้งที่มีคนมาปรึกษาหรือลูกศิษย์มาปรึกษาเกี่ยวกับ พิธีกรรมทางฤๅษี ได้กล่าวว่า ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) เป็นครูบาอาจารย์ของลูกศิษย์หลาย จังหวัด เมื่อลูกศิษย์ได้เดินทางมาจากจังหวัดขอนแก่นและอุดรธานี เพื่อต้องการให้ท่านได้เป็นที่ปรึกษา และทำพิธีกรรมเกี่ยวกับพิธีขอขมากรรมต่อพระพุทธศาสนาและต่อครูบาอาจารย์ที่ได้ล่วงเกินด้วย ข้อละลาและสัจจะของตนเองให้ ท่านก็จะให้คำแนะนำและทำพิธีสวดอันเชิญพระรัตนตรัยและ อัญเชิญบทชุมนุมเทวดา แล้วจึงสวดบทวิชาธรรม 9 โกฎิ และเมื่อสวดจบ จึงให้ลูกศิษย์ทุกคนจุดธูป เทียนก็เป็นอันเสร็จพิธี (เอกสิทธิ์ แคนเสาร์, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 113 ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) เป็นที่ปรึกษาพิธีกรรมทางฤๅษีวิชาธรรม 9 โกฎิ
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2566)

การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีว่าเป็นที่ปรึกษาดังที่กล่าวแล้วนั้น ยังเป็นไปสอดคล้องกับคำกล่าวของรัตนชัย ภูนาดอน ลูกศิษย์คนหนึ่งของฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) ที่คอยทำหน้าที่ในการเดินทางไปต่างประเทศ ซึ่งได้กล่าวว่า ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมahamanต์) เป็นที่ปรึกษาในทางพิธีกรรมตามลัทธิฤๅษีของท่าน จึงถูกเชิญไปต่างประเทศเป็นประจำทุกปี โดยส่วนใหญ่จะเป็น ลูกศิษย์จากประเทศไต้หวัน เพื่อให้เป็นที่ปรึกษาในการสักยันต์หรือเจิมร้าน เพราะที่ประเทศนี้ จะมี

การแข่งขันกันสูงมาก ประชาชนจะมีการอดอังก้อยและเจิมร้าน เมื่อทำพิธีกรรมอย่างดี ก็จะทำให้ลูกศิษย์คนนั้นๆ มีคนเชื่อถือ คนที่เป็นศัตรูก็เกรงกลัว และค้าขายก็จะร่ำรวยขึ้นตามคตินิยมและความเชื่อ (รัตนชัย ภูนาตอน, 2566 : สัมภาษณ์)

หากพิจารณาอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็นที่ปรึกษาของสำนักอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหามนต์) บ้านแสนสุข จะเห็นถึงความเป็นที่ปรึกษาให้กับลูกศิษย์ที่อยู่ในประเทศและต่างประเทศ อีกทั้งท่านจะเป็นที่ปรึกษาให้กับพระพุทธรูปศาสนาในการทำพิธีในวันสำคัญ และให้คำปรึกษากับชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นสูตรขวัญ การแต่งแก้ การสะเดาะเคราะห์ การให้ฤกษ์แต่งงาน และการขึ้นบ้านใหม่มาโดยตลอด

4) สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามณีครุธรรม 9 โกฎิ ในจังหวัดมหาสารคาม

ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ มีการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นว่าเป็นที่ปรึกษาในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ดังที่ ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ผู้เป็นเจ้าของสำนักฤๅษีคัมภีร์อยู่ ณ อาศรมพระมหามณีครุธรรม 9 โกฎิในจังหวัดมหาสารคาม ได้เล่าอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็นที่ปรึกษาให้ฟังว่า ท่านได้บวชและศึกษาพระพุทธรูปศาสนาจนได้เปรียญธรรม 4 ประโยค จากนั้นได้สึกจากภิกษุด้วยนิสัยชอบไสยศาสตร์ ทำให้ท่านเรียนวิชาการสะเดาะเคราะห์ เมตตามหานิยม การค้าขาย ดูดวง วิชาไสยศาสตร์ วิชาผีประจำและมนต์ต่างๆ วิชาสักยันต์ วิชามนต์เสาะเบรียะโนงมูย มนต์เสน่ โจนเมื่อน มนต์เสน่โพรงกูด วิชามนต์กลืนใจนาง กับครูบาอาจารย์ของท่านมา จนทำให้ชาวบ้านและประชาชนทั่วไปเชื่อมั่นในวิชาธรรมฤๅษีของท่าน จึงได้มาขอคำปรึกษาในการให้ฤกษ์แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ และทำพิธีกรรมเป็นมงคล ซึ่งท่านก็ให้คำปรึกษาและยังเป็นผู้ทำพิธีให้ด้วย และท่านยังเป็นที่ปรึกษาให้กับหน่วยงานราชการในอำเภอเชียงยืนและต่างจังหวัด รวมทั้งเป็นที่ปรึกษาในการทำพิธีกรรมธรรมฤๅษีให้กับผู้ที่สนใจด้านการค้าการขาย ธุรกิจ สามีหาย ภรรยาหาย และคนรักคนหลง จนทำให้มีลูกศิษย์ทั้งในชุมชน จังหวัดมหาสารคาม ต่างจังหวัด และต่างประเทศ มาขอคำปรึกษาและขอให้ทำพิธีกรรมทางฤๅษีให้อย่างไม่ขาดในทุกวันที่สำนักฤๅษี (ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ, 2566 : สัมภาษณ์)

พิชา มูลเหตุมี ลูกศิษย์คนหนึ่งของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ซึ่งเป็นคนที่คอยจัดสถานที่และต้อนรับผู้ที่มาปรึกษากับฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ได้กล่าวว่า ฤๅษีคัมภีร์จะมีคนมารับการปรึกษาทางฤๅษีและทำพิธีกรรมทางฤๅษีกับท่านเป็นจำนวนมาก บุคคลที่จะเข้าพบท่าน จะต้องมารับบัตรคิวอยู่ที่หน้าสำนักฤๅษีของท่าน และจะอนุญาตให้เข้ารับคำปรึกษาได้ไม่เกิน 50 คนต่อวัน ได้มีหญิงสาวคนหนึ่งมาขอปรึกษากับท่านและได้กล่าวกับท่านว่า “ถ้าท่านสามารถทำให้เธอหมดหนี้ 50 ล้านบาทได้ จะซื้อรถโตโยต้า รุ่น Alphard 3.5 VIP ให้หนึ่งคัน” เมื่อได้มาปรึกษากับท่านในทางพิธีกรรมฤๅษีแล้ว ก็ก่อเกิดผลสัมฤทธิ์ทำให้หมดหนี้ได้จริงๆ จึงได้ไปบอกเพื่อนของเธอต่อไปถ้าจะหมดหนี้ อาจารย์ท่านจะต้องดูดวงก่อน ถ้าดวงไม่ดี ไอ้ที่ป่วยก็หนักและไอ้ที่รักก็หน่าย แต่ถ้าดวงดี อันที่ป่วยก็หาย อันที่หน่ายก็จะรัก ทั้งหมดนี้เกิดจากแรงบุญ ให้ขยันทำงาน ไม่ได้เกิดจากอภินิหารใดหรอก แรงขยันกับแรงบุญหนุนกัน ใครที่มาขอคำปรึกษา ท่านจะให้คำปรึกษาว่า เดือนนี้ควรลงทุนแบบไหน เดือนนี้ลงทุนมาก เดือนนี้ลงทุนน้อย ท่านจะแนะนำไปอย่างนี้ แต่ก็ทำพิธีกรรมทางฤๅษีช่วยหนุนเสริมให้ด้วย ถ้ามีดวงสามารถให้ช่วยได้ (พิชา มูลเหตุมี, 2566 : สัมภาษณ์) การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาดังที่กล่าวแล้ว ยังเป็นไปสอดคล้องตามที่ สรสรร กำแพงดิน ลูกศิษย์คนหนึ่งของฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญโญ ผู้ที่ทำหน้าที่จัดคิวให้กับคนที่มาปรึกษากับท่าน ได้กล่าวไว้ว่า ใครที่เป็นเซลล์อยากค้าขาย ท่านจะให้คำปรึกษาว่า ตามความเชื่อ จะมีคาถาและมีข้อห้าม ไม่ให้คำโคตรพ่อโคตรแม่

ไม่พูดคำหยาบ คนที่มาให้ขอคำปรึกษาด้านค้าขาย ทำธุรกิจ จะแนะนำให้ทำกล่องสินค้ามาให้ดูก่อน แนะนำว่า ให้ทำเลขอะไร ให้นำรูปภาพอะไรมาติดบนสินค้า นำตัวเลขตัวไหนไปช่วยหนุนสินค้าให้ดีขึ้น เอาจุดภาพอะไรมาใส่บนสินค้า จึงจะช่วยให้ดีขึ้น เช่น คนที่เกิดวันเสาร์ ก็จะต้องขายของหรือขายสินค้าที่เกี่ยวกับสินค้าผู้หญิง สัตว์ปีก สัตว์น้ำ ซึ่งจะต้องขายของแบบนี้ตามดวง นอกจากนั้นท่านก็จะให้ความรู้ตามดวงของคนที่มาขอคำปรึกษา และท่านกล่าวทิ้งท้ายด้วยว่า อยู่เฉยๆ แล้วรวย ไม่มีทางต้องลงมือทำและขยัน สิ่งที่ทำพิธีให้และแนะนำให้ทำตามดวง จะช่วยหนุนเสริมให้ร่ำรวยขึ้นได้ (สรสรร กำแพงดิน, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 114 อาจารย์ฤทัยคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา คำให้ปรึกษาหญิงสาวให้หมดหนี้ 50 ล้านบาท

ภาพโดย สรสรร กำแพงดิน (เมื่อวันที่ 25 เมษายน 2565)

หากพิจารณาการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤทัยว่าเป็นที่ปรึกษาที่ดี ฤทัยคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา ได้กล่าวไว้ด้วยว่า ในฐานะเป็นที่ปรึกษาที่เปี่ยมด้วยเมตตาคุณ จะต้องสอนลูกศิษย์ให้ตระหนักไว้ว่า จะต้องนำเอาพระพุทธศาสนาเป็นหลัก แม้ท่านจะเรียนรู้วิชาธรรมฤทัยและเชื่อถือในลัทธิฤทัย แต่ท่านก็สนับสนุนและส่งเสริมพระพุทธศาสนา โดยเป็นที่ปรึกษาให้กับพระพุทธศาสนาในเชิงสนับสนุนทั้งกิจกรรม คำสอน และการก่อสร้าง และยังร่วมก่อสร้างห้องสมุดให้กับโรงเรียน ซึ่งถือได้ว่าท่านเป็นฤทัยที่เป็นตัวอย่างในในฐานะเป็นที่ปรึกษาในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ได้อย่างดี

5) สำนักฤทัยพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) วัดเครือวัลย์สุทธาวาส บ้านค้อ ในจังหวัด มหาสารคาม

การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤทัยในฐานะเป็นที่ปรึกษาของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ เป็นที่ปรากฏรับรู้และรู้เห็นได้ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ดังที่ พระอาจารย์เรืองศักดิ์หรือพระครูปัญญาสุทธาภรณ์ ผู้เป็นสำนักฤทัยพระอาจารย์เรืองศักดิ์ อยู่ ณ วัดเครือวัลย์สุทธาวาส บ้านค้อ ในจังหวัด มหาสารคาม ได้กล่าวอัตลักษณ์พระสงฆ์สายฤทัยให้ฟังไว้ว่า พระสงฆ์ในยุคปัจจุบันมีความแตกต่างจากพระสงฆ์ในอดีตเป็นอย่างมาก นอกจากการเทศนาสั่งสอนชาวบ้านทั่วไปแล้ว ยังมีฐานะเป็นที่ปรึกษา

ของผู้คนในด้านดวง ทานายโชคชะตา การงาน ค้าขาย ทำธุรกิจต่างๆ เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจให้กับชาวบ้านและประชาชน คือทำให้พวกเขามีความสุขมากขึ้น มีความทุกข์น้อยลง จนถึงไม่มีทุกข์เลยยังดี เป็นผู้ทำพิธีกรรมเป็นมงคลให้ และยังเป็นທີ່ปรึกษาในกิจกรรมผ้าป่าและกฐินให้กับวัดในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม รวมทั้งก่อสร้างสิ่งก่อสร้างในสำนักด้วย (พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์), 2566 : สัมภาษณ์)

เสาร์ นาคำ ลูกศิษย์คนหนึ่งของของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ ผู้ที่ทำหน้าที่จัดเตรียมของบูชาให้กับผู้ที่มาขอคำปรึกษากับพระอาจารย์เรืองศักดิ์ที่วัดหรือสำนักฤๅษี ได้กล่าวไว้ว่า คนที่มาส่วนใหญ่จะมาปรึกษาด้านทายนิมิต ทานายฝัน ทานายลักษณะ ให้ฤๅษีแต่งงานและฤๅษีเรียงหมอน ดูฤๅษีหย่าร้าง ดูฤๅษีเก็บทรัพย์ ดูฤๅษีจ่ายทรัพย์ ดูโชคดีและเคราะห์ร้าย ทานายโชคชะตาในปัจจุบันและอนาคต เมื่อผู้มาขอคำปรึกษาขึ้นมาที่สำนักฤๅษีของพระอาจารย์เรืองศักดิ์แล้ว ท่านก็จะให้คนที่มานั้นๆ ให้อ่านพระสวดมนต์ต่อหน้าองค์พระประธานก่อนเสียก่อน แล้วจึงเข้าไปกลับหาท่าน จากนั้นท่านก็จะถามว่า “มาทำอะไร” และเมื่อได้คำตอบแล้ว จึงให้คนที่มานั้นๆ ถอดดอกไม้ที่นำมาถวายให้ท่าน จากนั้นก็ให้หยายฝ่ามือซ้ายให้ท่านดู เมื่อท่านดูแล้วก็จะทำนายตามที่เห็นจากลายมือ หากคนใดมีผลแห่งกรรมมากท่านจะนำด้ายสายสิญจน์มามัดรอบที่ศีรษะ 1 รอบ แล้วก็สวดมนต์อยู่ในใจประมาณ 1 นาที แล้วจึงพูดออกมาเพื่อให้เกิดสบายใจว่า “หายแล้ว หายจากสิ่งที่ไม่ดีที่เข้ามาอยู่ในร่างกายแล้ว ต่อไปจะมีแต่สิ่งที่ดีๆ เข้ามา” หรือในบางคนที่มาขอคำปรึกษา ท่านก็จะดูจากเปลวเทียน ถ้าเปลวเทียนสีสะอาด เป็นเทียนขาว ก็จะขาวใส ถ้าเป็นเทียนเหลือง จะเป็นสีเหลืองทอง ถือว่าดี ถ้าเทียนเป็นสีเขม่าดำ สีเหลืองดำ ถือว่าไม่ดี ท่านก็จะนำไม้เท้าเคาะไปที่หัวคนนั้นให้ เป็นการขับไล่สิ่งไม่ดี ก็เป็นอันเสร็จพิธี ซึ่งคนที่มาปรึกษากับท่านมักจะมี ความสบายใจ มั่นใจในชีวิตและใช้ชีวิตมากยิ่งขึ้น (เสาร์ นาคำ, 2566 : สัมภาษณ์) การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ในฐานะเป็นที่ปรึกษาดังที่กล่าวแล้วนั้น ยังเป็นไปสอดคล้องกับคำกล่าวของ จำปี นาคำ ลูกศิษย์คนหนึ่งของของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ ซึ่งได้กล่าวเช่นกันว่า การดูดวงเป็นที่นิยมของบุคคลทั่วไปในสังคมอีสานสมัยใหม่ เพราะว่าใครๆ ก็ย่อมอยากรู้อนาคตของตัวเองว่า เป็นอย่างไร แท้จริงแล้วการดูดวงเป็นเพียงกุศโลบายเครื่องเตือนใจให้คนที่มาหาท่านเท่านั้น การดูหมอละทำนายดวง ทานายโชคชะตา แก่กรรม และดูฤๅษียามทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่พระอาจารย์เรืองศักดิ์ได้กล่าวว่า ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าเป็นเดรัจฉานวิชา เป็นวิชาที่ขัดขวางทางสวรรค์และมรรคผลนิพพาน ไม่ได้เป็นไปเพื่อความเจริญขึ้นของกุศลธรรม มีแต่ทำให้เกิดความลุ่มหลง ทำให้เสื่อมจากคุณความดีที่จะเกิดขึ้น เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำและไม่ควรสนับสนุน ยิ่งเป็นเพศบรรพชิตด้วยแล้ว ยิ่งจะต้องขัดเกลากิเลสและไม่สมควรทำ แต่ที่พระอาจารย์เรืองศักดิ์กระทำแม้ว่าจะเป็นพระสงฆ์สายฤๅษี ก็เพื่อเป็นกุศโลบายวิธีในการเป็นที่ปรึกษาในการช่วยเหลือผู้คนที่ทุกข์ใจและไม่สบายใจ ให้มีความสุขและสบายใจขึ้นได้บ้าง (จำปี นาคำ, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 115 สำนักพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) สำหรับผู้ที่มารับปรึกษา
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2567)

จากการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) วัดเครือวัลย์สุทธาวาส บ้านค้อ ในจังหวัดมหาสารคามว่าเป็นที่ปรึกษา จะเห็นได้ว่า อัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะที่ปรึกษาเป็นเรื่องของการทายนิมิต ทำนายฝัน ทำนายลักษณะ ให้ฤๅษีแต่งงานและฤๅษีเรียงหมอน ดูฤๅษีหย่าร้าง ดูฤๅษีเก็บทรัพย์ ดูฤๅษีจ่ายทรัพย์ ดูโชคดี ดูเคราะห์ร้าย และทำนายโชคชะตาให้แก่ผู้คนที่เข้ามาพบท่านและขอคำปรึกษาในเรื่องเหล่านี้ ถือว่าเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่พระอาจารย์เรืองศักดิ์ได้ปฏิบัติตามวิชาธรรมฤๅษีของท่าน ท่านจะแยกออกระหว่างพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และพิธีกรรมทางฤๅษี เพราะท่านเป็นพระสงฆ์สายฤๅษี ซึ่งคนในชุมชนก็ยินดีและไม่มีความขัดแย้งประการใด การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีที่ท่านได้กระทำถือว่าเป็นกุศโลบายช่วยเหลือคนที่มีความทุกข์และไม่สบายใจ ได้มีสุขและสบายใจขึ้นได้บ้าง ตามความเชื่อมั่นในพระอาจารย์เรืองศักดิ์ที่เป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษีในตัวท่านนั่นเอง

6.2.6 อัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็นนักพัฒนาสังคม

อัตลักษณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ถูกประดิษฐ์สร้างให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นว่าเป็นนักพัฒนาสังคม โดยแต่ละสำนักฤๅษีทั้ง 5 สำนักในจังหวัดมหาสารคาม มีอัตลักษณ์ฤๅษีที่ประดิษฐ์สร้างขึ้นในฐานะเป็นนักพัฒนาสังคม ดังผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลให้เห็นได้ ดังนี้

1) สำนักปฏิบัติธรรมพุทธขันธ์ บ้านโนนทอง จังหวัดมหาสารคาม

ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์แห่งตนให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นในฐานะเป็นนักพัฒนาสังคม ดังที่ พระครูปลัดนิวัฒน์ กิตติสารโร เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมพุทธขันธ์ บ้านโนนทอง ในจังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวให้เห็นอัตลักษณ์ฤๅษีเช่นนี้ว่า ตั้งแต่บวชเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา สิ่งหนึ่งที่พญาศรีสุทธานาคราชต้องการ ก็คือการเป็นตัวแทนไปบูรณะวัดวาอาราม และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ช่วยเหลือและพัฒนาสังคม มาดูแลแม่น้ำชี และช่วยปกป้องรักษาพระธาตุนาตูนในอำเภอนาตูน จังหวัดมหาสารคาม ท่านเป็นพระสงฆ์สายฤๅษี ซึ่งได้ช่วยเหลือและพัฒนา

สังคมมาตลอดและไม่คิดจะหยุด ทั้งนี้ก็นำความเจริญพัฒนามาสู่วัดในพระพุทธศาสนาและชุมชนโดยรอบ คือ เป็นพระสงฆ์นักพัฒนาสังคมในแง่เป็นผู้ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนและโรงเรียน และเป็นผู้ให้ทุนในการก่อสร้างถาวรวัตถุในหน่วยงานอื่นๆ รวมทั้งบริจาคทุนเพื่อสร้างสิ่งก่อสร้างในสำนักฤๅษีด้วย ดังตัวอย่างที่แสดงให้เห็นได้ ก็เช่น :

- 1) ดำเนินกิจการช่วยเหลือเกื้อกูลวัดหรือคณะสงฆ์ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น
- 2) ช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเป็นสาธารณประโยชน์ เพื่อต้องการให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น ขุดสระน้ำขนาดใหญ่ในชุมชนเพื่อเป็นแหล่งน้ำให้กับชุมชนได้ใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคได้
- 3) ช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อื่นเป็นสาธารณสมบัติของสังคมเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น จัดซื้อเครื่องมือแพทย์ สร้างประปาหมู่บ้าน ปลุกต้นไม้ และสร้างห้องน้ำในโรงเรียนบ้านโนนทอง เพื่อให้เป็นของสาธารณประโยชน์
- 4) ช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไปในสิ่งที่ควรช่วยเหลือ เช่น ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนที่ด้อยและกำพร้าพ่อแม่ เพื่อมีโอกาสได้เรียนจนจบปริญญาตรี
- 5) จัดให้มีโครงการพระราชดำริรณาสวนผสม จัดพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ให้แก่ชาวบ้าน โรงเรียน และสถานที่ราชการ เพื่อนำไปปลูกเป็นประโยชน์ส่วนรวม (พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาร, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 116 การสร้างห้องน้ำในโรงเรียนชุมชนบ้านโนนทอง

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2565)

2) สำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ บ้านดัว ในจังหวัดมหาสารคาม

ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์แห่งตนให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นในฐานะเป็นนักพัฒนาสังคม ดังที่ ฤๅษีอาจารย์ทอง เจ้าสำนักอาศรมปู่ฤๅษีทองคำ บ้านดัว ในจังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวถึงอัตลักษณ์ฤๅษีด้านนี้ของท่านเอาไว้ ดังนี้ (ฤๅษีอาจารย์ทอง, 2566 : สัมภาษณ์) :

(1) ตั้งแต่มาอยู่ที่บ้านดัวและได้ตั้งสำนักฤๅษีขึ้นมาในปี พ.ศ. 2552 เป็นต้นมา ท่านก็ได้ช่วยเหลือสังคมมาตลอด โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา คือเมื่อวัดที่บ้านหรือวัดอื่นๆ จัดกิจกรรมงานบุญ จะบอกหรือไม่บอกก็ตามก็จะเดินทางไปร่วมทำบุญด้วยทุกครั้ง และยังเป็นกำลังสำคัญช่วยจัดหาทุนให้ โดยวิธีรับบริจาคจากลูกศิษย์ของท่าน ทั้งในจังหวัดมหาสารคามและต่างจังหวัด ตลอดจนลูกศิษย์จากต่างประเทศ ซึ่งก็ได้รับการบริจาคและได้นำทุนทรัพย์ไปบริจาคให้แก่วัดที่จัดงานบุญทุกครั้งไป

(2) ท่านมองว่า เด็กวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันหน้า ผู้ที่จะเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในวันหน้าควรมีคุณภาพที่ดีตั้งแต่อยู่ในโรงเรียน ดังนั้น เมื่อรู้ว่า โรงเรียนในชุมชนบ้านดัวห้องน้ำที่เด็กนักเรียนจะใช้ปลดทุกข์หุดโหม ท่านก็ได้บริจาคทุนทรัพย์ของท่านเพื่อสมทบทุนเป็นค่าก่อสร้างห้องน้ำให้แก่โรงเรียนในชุมชนบ้านดัว

(3) ไข่เท่าที่กล่าวข้างต้น ท่านยังเป็นผู้ที่มอบทุนการศึกษาให้แก่บุตรหลานในชุมชนที่เรียนดี แต่ยากจน เป็นประจำทุกปี ตามกำลังที่จะทำได้ แต่ไม่เคยขาดในแต่ละปี

(4) อีกทั้งในตอนเช้าช่วงตี 5 ของทุกวัน ท่านจะออกเดินทางด้วยรถสามล้อเครื่องเพื่อมุ่งหน้าไปยังโรงพยาบาลจังหวัดมหาสารคาม และก่อนจะถึงโรงพยาบาล ก็จะเก็บขวดพลาสติก ขยะ กระดาษ หรือของที่สามารถนำไปขายได้ ก็จะเก็บได้มากพอสมควร แล้วจึงนำไปขายให้กับร้านรับซื้อของเก่า ซึ่งจะขายได้เงินประมาณ 100-200 บาท เมื่อไปถึงโรงพยาบาล ก็จะเดินเข้าไปตรงที่ญาติผู้ป่วยพักที่รอพบผู้ป่วย ก็จะซื้อนม ขนม ข้าวเหนียวหมูบึ่ง และน้ำดื่ม ซึ่งจะทำเป็นชุดๆ ไว้ มอบให้แก่ญาติผู้ป่วยเหล่านั้นได้รับประทาน นอกจากนี้ หากญาติผู้ป่วยที่มาเฝ้าผู้ป่วยในโรงพยาบาลไม่มีเงินกลับบ้าน ก็จะมอบเงินบริจาคให้ตามกำลังของตนเอง หากคนไหนบ้านอยู่ไม่ไกลมากนักจากโรงพยาบาล คือไม่เกิน 5 กิโลเมตร ท่านก็จะรับอาสาไปส่งคนป่วยและญาติผู้ป่วยให้ โดยทำเช่นนี้ทุกวันและทุกเช้า จนถึงช่วงเวลา 08.00 น. แล้ว ท่านจึงเดินกลับไปที่สำนักและเป็นอาจารย์ฤๅษีตามเดิม

ภาพที่ 117 สมทบทุนสร้างห้องน้ำให้กับโรงเรียนในชุมชนบ้านตัว

ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2565)

หากพิจารณาจากอาชีพอาจารย์ทอง ผู้มีอัตลักษณ์ที่ถูกประดิษฐ์สร้างให้รับรู้และรู้เห็นว่าเป็น นักพัฒนาสังคมข้างต้น ก็จะได้เห็นได้ถึงความเป็นคนธรรมดาและไม่ถือตัว ท่านแต่งตัวแบบง่ายๆ โดยเฉพาะการเข้าไปร่วมกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นคนที่ชอบการทำบุญ ทำทาน และ สวดมนต์ร่วมกับชาวพุทธในวันฮีสต์ที่สำคัญทุกครั้ง ทั้งท่านยังชอบนำเอาหลักพระพุทธศาสนาเป็นหลัก เสนอในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นพิธีมงคลหรือพิธีเกี่ยวกับวิชาธรรมกฤษฎี และอีกอย่างที่ท่านชอบทำ ก็คือการลงไปช่วยเหลือคนที่กำลังเดือดร้อนหรือไม่มีอะไรจะกิน ไม่มีเงินกลับบ้าน หรือไม่มีเงินค่ายา ให้แก่ผู้ป่วย ท่านพบก็จะช่วยตามกำลังของท่านที่จะพิจารณาเอง รวมทั้งยังบริจาคทุนทรัพย์เป็นค่า ก่อสร้างสิ่งก่อสร้างในสำนักกฤษฎีของท่านเอง คือ สำนักปฏิบัติธรรมอาศรมปฐกฤษฎีทองคำ เพื่อหวังให้ เป็นศูนย์รวมของลูกศิษย์อีกด้วย นอกจากบริจาคทุนทรัพย์เพื่อสร้างเป็นสาธารณประโยชน์ เช่น ห้องน้ำโรงเรียน เป็นต้น

3) สำนักอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหายานต์) บ้านแสนสุข ในจังหวัดมหาสารคาม

กฤษฎีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ได้ประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์แห่งตนให้ผู้คนรับรู้และ รู้เห็นในฐานะเป็นนักพัฒนาสังคม ดังที่ กฤษฎีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหายานต์) เจ้าสำนักกฤษฎีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหายานต์) บ้านแสนสุข ในจังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวให้เห็นถึงอัตลักษณ์กฤษฎีของท่านไว้ว่า การช่วยเหลือสังคมถือเป็นหน้าที่ของสำนักกฤษฎีอาจารย์โกตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาและ ธรรมกฤษฎี เนื่องจากชาวบ้านทั่วไปไม่สามารถจะทำได้เหมือนอย่างผู้ที่ร่ำเรียนมา เพราะฉะนั้น สำนัก กฤษฎีอาจารย์โก จึงได้เป็นส่วนหนึ่งของนักพัฒนาสังคมในแง่ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนและโรงเรียนใน ชุมชน และเป็นผู้ให้ทุนทรัพย์ในการก่อสร้างถาวรวัตถุของวัดในชุมชนและหน่วยงานราชการ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล หรือ อบต. นาสีนวน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จนท่านได้รับ ประกาศนียบัตรในฐานะเป็นนักพัฒนาสังคมของอำเภอกันทรวิชัย อีกทั้งยังเป็นผู้บริจาคทุนทรัพย์เพื่อ ก่อสร้างสิ่งก่อสร้างในสำนักกฤษฎีอาจารย์โกของท่านเองด้วย แต่ที่สำคัญอย่างมาก ก็คือ การเป็น

นักพัฒนาสังคมในทางจิตวิญญาณ โดยการเป็นหมอธรรมที่สูตรขวัญและแต่งแก้ เสียดเคราะห์ ให้แก่ชาวบ้านและประชาชนทั่วไป จนเป็นที่รู้จักมากขึ้นในสังคม จนได้รับเชิญไปเป็นวิทยากร และอาจารย์พิเศษให้กับมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามและมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ในการสอนอักษรธรรม อักษรโบราณ และธรรมน้อยไทยใหญ่ ให้ความรู้แก่นักศึกษาหรือนิสิต (ฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหามนต์), 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 118 ได้รับประกาศนียบัตรในฐานะนักพัฒนาสังคมของอำเภอกันทรวิชัย
ภาพโดย เอกสิทธิ์ แคนเสาร์ (25 เมษายน 2565)

นอกจากนี้ ฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหามนต์) ยังได้ประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีให้ผู้คนได้รู้เห็นว่าเป็นนักพัฒนาสังคม ซึ่งท่านได้กระทำเป็นประจำทุกปีในแง่ว่า เมื่อถึงพิธีกรรมครอบครูฤๅษีในเดือนเมษายนของทุกปี ก็จะมีผู้มาร่วมงาน ทั้งครูบาอาจารย์และลูกศิษย์ ทั้งในจังหวัดมหาสารคาม และต่างจังหวัดเป็นจำนวนมาก มีการจำหน่ายของที่ระลึกและของบูชา ซึ่งจะมีการบริจาคปัจจัยหรือเงินร่วมทำบุญ ฤๅษีอาจารย์โก๋ก็จะรวบรวมปัจจัยที่ร่วมทำบุญและแยกออกเป็นส่วนๆ จากนั้นจึงนำไปเป็นทุนการศึกษาให้แก่นักเรียนที่ยากจนในโรงเรียน นำไปสมทบทุนเป็นค่าก่อสร้างวัดและหน่วยงานราชการ นำไปช่วยเหลือคนป่วยติดเตียงในชุมชนและต่างชุมชน ซึ่งมีอีกส่วนหนึ่งที่จะนำมาเป็นทุนทรัพย์เพื่อสร้างสิ่งก่อสร้างในสำนักตัวเอง และที่สำคัญอย่างมากที่แยกออกมา ก็คือ ทุนทรัพย์ส่วนที่มอบให้ผู้เป็นครูบาอาจารย์ที่ยังมีชีวิตอยู่ของฤๅษีอาจารย์โก๋ อย่างพ่อคำพอง สีนรุักษ์ (ฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหามนต์), 2566 : สัมภาษณ์)

เมื่อพิจารณาอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะที่เป็นนักพัฒนาสังคม ที่ได้ประดิษฐ์สร้างขึ้นในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ของฤๅษีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหามนต์) บ้านแสนสุข ก็จะได้รู้เห็นถึงการกระทำของเจ้าสำนักฤๅษีอาจารย์โก๋ ที่ออกมาช่วยสังคมในฐานะนักพัฒนาสังคม เป็นการพัฒนาสิ่งต่างๆ ให้แก่ชาวบ้านและประชาชน เพื่อเกิดความสุขทางกายและใจ หายเจ็บไข้หรือเจ็บป่วย

ผ่านการบริจาคทุนทรัพย์ การทำพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมทางฤๅษีให้ ทั้งยังมีอีกหนึ่งบทบาท ก็คือการเป็นวิทยากรและอาจารย์พิเศษให้แก่มหาวิทยาลัยในจังหวัดมหาสารคาม ในการสอนอักษรธรรม อักษรโบราณและธรรมเนียมไทยใหญ่ ให้แก่นักศึกษาหรือนิสิต สิ่งที่ท่านได้ทำนี้ในฐานะวิทยากร และอาจารย์พิเศษ ได้ก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและการอนุรักษ์สิ่งที่ได้สอนนิสิตนักศึกษา ในทัศนะของท่าน

4) สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามนีครุธรรม 9 โกฎิ ในจังหวัดมหาสารคาม

ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ มีการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นในฐานะเป็นนักพัฒนาสังคม ดังที่ ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา เจ้าสำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามนีครุธรรม 9 โกฎิ ในจังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวให้รู้เห็นถึงอัตลักษณ์ฤๅษีด้านนี้ของท่านว่า การจัดงานครอบครัวไหว้ครู ในสำนักฤๅษีของท่าน ได้จัดทำทุกปี ก็จะมีลูกศิษย์ได้นำต้นดอกเงินมามอบให้แก่ท่าน เมื่อเสร็จงานแล้ว ท่านก็จะแยกออกเป็นส่วนตัว จากนั้นจึงนำเงินไปถวายให้แก่พระสงฆ์ในชุมชน และพระสงฆ์ในอำเภอเชียงยืน ปัจจุบันบางส่วนที่ได้จากลูกศิษย์ผู้คนที่มาร่วมงานและผู้คนที่มาให้ทำพิธีให้ประจำวันด้วย ท่านก็จะบูชาสิ่งมงคล สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ และค่าครูค่ากาย ส่วนหนึ่งจะเก็บไว้ให้เป็นค่าจ้างลูกศิษย์ที่อยู่ช่วยงาน ค่าอาหาร ค่าน้ำ และค่าไฟ ส่วนที่เหลือก็จะบริจาคให้เป็นทุนการศึกษาแก่นักเรียนและโรงเรียนในอำเภอเชียงยืนเป็นหลัก เพราะว่าท่านต้องการจะตอบแทนสถานที่ที่ได้อาศัยเรียนรู้อา และนำปัจจัยให้เป็นทุนทรัพย์เพื่อการก่อสร้างถาวรวัตถุในหน่วยงานราชการ เช่น ร่วมสร้างสถานศึกษาให้กับโรงเรียนเชียงยืน สร้างห้องสมุดให้กับโรงเรียน ฯลฯ รวมทั้งนำปัจจัยบางส่วนที่แยกออกมาบางส่วนไปสร้างสิ่งก่อสร้างในสำนักฤๅษีของตน เพื่อปรับปรุงสำนักฤๅษีให้เป็นที่ดีสำหรับต้อนรับผู้คนที่มาทำพิธีทางธรรมฤๅษี สร้างห้องน้ำและปรับพื้นที่ลานจอดรถให้สะดวก ปัจจุบัน ที่ได้รับมาล้วนแล้วได้ถูกนำมาพัฒนาสังคมด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ไม่เคยขาด (ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา, 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 119 ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา แจกผลไม้แก่ประชาชนในชุมชน

ภาพโดย พิชชา มุลเหตุมี (เมื่อวันที่ 25 เมษายน 2566)

เมื่อพิจารณาอัตลักษณ์ฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครุธรรม 9 โกฎิ ซึ่งนำโดยฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปญฺญ ที่ประดิษฐ์สร้างตัวตนให้ผู้คนได้รับรู้และรู้เห็นว่าเป็นนักพัฒนาสังคมในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ดังที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นได้ว่า ในฐานะเป็นนักพัฒนาสังคมที่เปี่ยมด้วยเมตตาคุณ ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปญฺญได้สอนลูกศิษย์ของท่านให้ตระหนักไว้เสมอว่า จะต้องนำเอาหลักพระพุทธศาสนา ปฏิบัติเป็นหลัก แม้ว่าจะเชื่อถือในลัทธิฤๅษีก็ตาม ท่านยังได้เป็นที่ปรึกษาให้กับวัดพระพุทธศาสนา และนำเอาหลักการให้ทานหรือบริจาคทานมาใช้ในฐานะนักพัฒนาสังคม โดยการนำปัจจัยได้หรือทุนทรัพย์ที่มีเป็นปัจจัยที่ถวายแก่พระสงฆ์ในชุมชนและอำเภอ ให้เป็นทุนการศึกษาแก่นักเรียน บริจาคเป็นทุนร่วมก่อสร้างห้องสมุดให้กับโรงเรียน สร้างสิ่งก่อสร้างให้แก่หน่วยงานราชการ แม้แต่ใช้เป็นทุนสร้างสิ่งก่อสร้างในสำนักฤๅษีของท่านเอง จากที่กล่าวมาโดยสรุป ทำให้ได้ว่า ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปญฺญ ถือได้ว่าเป็นฤๅษีที่เป็นตัวอย่างในฐานะนักพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

5) สำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์)

วัดเครือวัลย์สุทธาวาส บ้านค้อ ในจังหวัดมหาสารคาม

ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ได้ประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นในฐานะเป็นนักพัฒนาสังคม ดังที่ พระอาจารย์เรืองศักดิ์หรือพระครูปัญญาสุทธาภรณ์ เจ้าสำนักฤๅษีพระอาจารย์เรืองศักดิ์ วัดเครือวัลย์สุทธาวาส บ้านค้อ ในจังหวัดมหาสารคาม ได้กล่าวถึงอัตลักษณ์ ฤๅษีในฐานะนักพัฒนาสังคมไว้ว่า บทบาทของพระอาจารย์เรืองศักดิ์ในฐานะนักพัฒนาสังคม จะมีส่วนร่วมและทำแบบบูรณาการเข้ากับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ท่านนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาคนในชุมชนผ่านวิถีการปฏิบัติจริง จนทำให้ชาวบ้านสามารถยกระดับจิตใจของตนให้พ้นจากอบายมุข และทำการอนุรักษ์โบราณวัตถุและโบราณสถานด้วยการเป็นผู้นำทางความคิด และให้การศึกษา คือทำให้ดูและให้เห็นก่อน ให้การสนับสนุนกับกลุ่มเยาวชนและกลุ่มแม่บ้านในชุมชน ด้วยการให้ทุนและการส่งเสริมอาชีพ เปิดโอกาสให้ผู้ที่ต้องการปรึกษาปัญหาในชีวิตเข้าปรึกษา และมีข้อเสนอแนะและทำพิธีกรรมช่วย เพราะการพัฒนาสังคมเป็นการทำงานกับชาวบ้านและประชาชน เพื่อให้เป็นประโยชน์ของประชาชน มิใช่การทำให้ชาวบ้านและประชาชนได้ประโยชน์อย่างเดียว จะต้องให้ชาวบ้านและประชาชนสร้างความตระหนักและปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ความซื่อสัตย์ต่ออาชีพและสังคมด้วย (พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์), 2566 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 120 พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์) นักพัฒนาสังคมด้านจิตใจ
ภาพโดย ผู้วิจัย (เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2567)

จากที่กล่าวประเด็นการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฯ ในฐานะนักพัฒนาสังคมของฤๅษีทั้ง 5 สำนักในจังหวัดมหาสารคาม จะพบว่า ฤๅษีเป็นนักพัฒนาสังคมในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ จากความรู้และสามารถในตัวฤๅษีและและปัจจัยที่ได้รับบริจาคมา ประกอบสร้างเป็นอัตลักษณ์ฤๅษีแห่งตน ขึ้น ไม่ว่าจะเป็น : 1) การทำพิธีกรรมทางธรรมฤๅษีเพื่อให้ผู้ศรัทธาสบายใจ ซึ่งพิธีกรรมที่ทำมีผลทางจิตวิทยาและอาจก่อให้เกิดผลจริงตามความเชื่อ ฤๅษีจึงได้ชื่อว่าเป็นนักพัฒนาสังคมในทางวิถียุญธ 2) การบริจาคทุนทรัพย์ที่มีให้แก่โรงเรียน โรงพยาบาล และหน่วยงานราชการอื่น เพื่อจัดหาอุปกรณ์และสร้างสิ่งก่อสร้างแบบถาวรในหน่วยงานขึ้น เช่น ห้องน้ำ เครื่องมือแพทย์ อาคาร ฤๅษีจึงได้ชื่อว่าเป็นนักพัฒนาในทางวัตถุ และ 3) การให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนเพื่อเป็นกำลังใจในการเรียนดี ซึ่งฤๅษีบางท่านให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนให้เรียนถึงระดับปริญญาตรีก็มี ฤๅษีจึงได้ชื่อว่าเป็นนักพัฒนาสังคมในการหนุนเสริม นอกจากนี้ ฤๅษีในจังหวัดมหาสารคามจึงมีอัตลักษณ์ที่ประดิษฐ์สร้างขึ้นว่าเป็นนักพัฒนาสังคมด้านอื่นด้วย ซึ่งได้กล่าวมาข้างต้นให้เห็นแล้ว

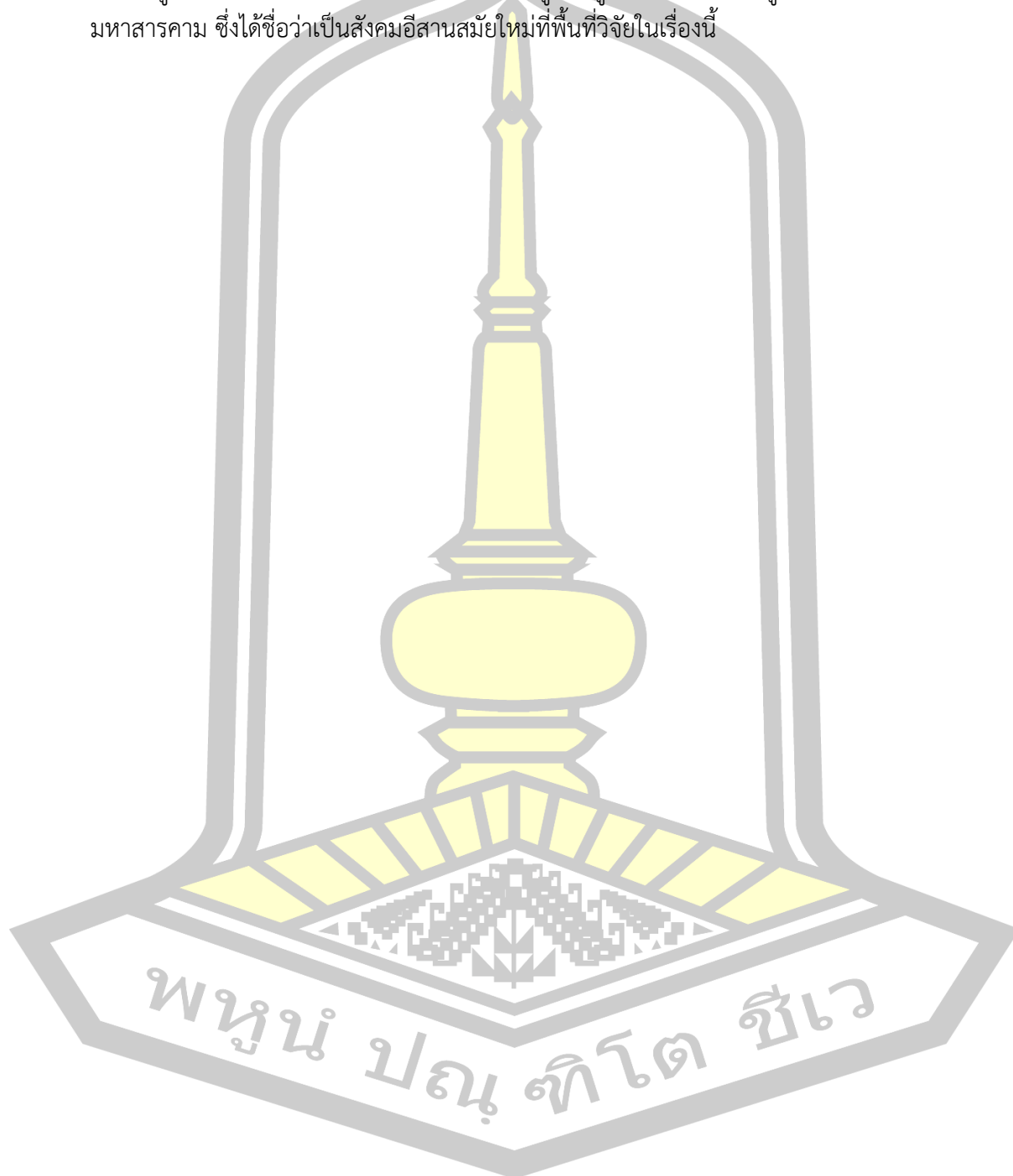
6.3 บทสรุป

สังคมอีสานสมัยใหม่มีการเปลี่ยนแปลง ฤๅษีในบริบทอีสานสมัยใหม่ โดยเฉพาะในจังหวัดมหาสารคาม ก็มีการเปลี่ยนแปลงผ่านการปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ โดยท่านไม่ได้อาศัยอยู่ในป่าหรือในถ้ำเหมือนในอดีตอีกต่อไปแล้ว เพราะอีสานสมัยใหม่มีการพัฒนาขึ้น พื้นที่ป่าไม้หายไป ภูเขาบางลูกกลายเป็นภูเขาหัวโล้นหรือไม่มีต้นไม้ จังหวัดมหาสารคามซึ่งได้ชื่อว่า อยู่ในสังคมอีสานสมัยใหม่ ได้ชื่อว่าเป็นเมืองตักศิลาที่มีมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาอยู่หลายแห่ง มีถนนสัญจรไปมาสะดวก และมีการสื่อสารด้วยวิธีการสมัยใหม่ เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์ ยูทูบ ตึกตอก เป็นต้น ฤๅษีที่ปรากฏตนในสังคมสมัยใหม่ ก็ต้องมีการปรับตัวด้วยเพื่อให้เป็นอยู่ได้ดี คือ ฤๅษีมีการสร้างสำนัก

ฤๅษีอยู่ในชุมชน ซึ่งเคียงคูไปกั๓วัดในพระพุท๓ศาสนาที่มีพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำจิตวิญญานของชาวพุท๓ โดยการปรับตั๓ของฤๅษีในบริบทอีสานสมัยใหม่ ก็ะปรับตั๓ใน 4 ลักษณะด้๓ด้วยกัน คือ 1) การยอมรับ เป็นการยอมรับหลักการเดิมตามลัทธิฤๅษีในหลายแง่และยอมรับหลักการบางหลักตามแนวทางของพระพุท๓ศาสนาเข้ามาผสมกับลัทธิฤๅษี เพราะฤๅษีกับพระสงฆ์เป็นนักบวชเหมือนกัน เพียงแต่๓าแตกต่างกันตรงที่มีลัทธิต่างกันเท่านั้น 2) การปฏิเสธ โดยฤๅษีมีการปฏิเสธรูปแบบเก่าและปรับเปลี่ยนมาใช้รูปแบบใหม่เพื่อให้เข้ากับผู้คนในสังคมร่วมสมัยด้๓ดี 3) การต่อรอง โดยฤๅษีในฐานะเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ เป็นผู้สามารถที่๓าพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อด้๓ เหมือนอย่างพระสงฆ์ในพระพุท๓ศาสนา ชาวบ้านจึงมีการนิมนต์พระสงฆ์กับฤๅษีเข้ามาร่วมกิจกรรมด้๓เดียวกัน ให้นั๓งในอาสน์สงฆ์ด้๓เดียวกันหรือระดับด้๓เดียวกัน ในพิธีกรรมที่๓าด้๓เดียวกัน และเป็นฤๅษีเก๓าจารย์ในการปลุกเสกวัตถุมงคลร่วมกันด้๓กับสงฆ์ในพระพุท๓ศาสนาที่เป็นพระเก๓าจารย์ และ 4) การผสมผสาน โดยฤๅษีได้ผสมผสานลัทธิฤๅษีเข้ากับหลักพระพุท๓ศาสนาในบางหลักในหลายประเด็น ซึ่งการผสมผสานเช่นนี้เห็นด้๓ชัดจากการจัดโต๊ะหมู่บูชาของเจ้าสำฤๅษีทั้ง 5 ในจังหวัดมหาสารคาม เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการอ้างอิงพระพุท๓ศาสนาเป็นหลักก่อนเสมอ และการ๓าพิธีกรรมในลัทธิฤๅษี ก็ะมีการนิมนต์พระภิกษุเข้าร่วมงานพิธี และมี๓าพิธีไหว้พระและสวดมนต์ตามแนวพระพุท๓ศาสนา ก่อนที่จะ๓าพิธีกรรมทางฤๅษี เช่น พิธีไหว้ครูและขอขมาครู พิธีครอบครูด้๓้วยเศียรฤๅษี เป็นต้น

สำนักฤๅษีทั้ง 5 ในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งอยู่ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ได้มีการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์แห่งตนเพื่อให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็น๓า มีตัวตนอย่างไร เป็นอย่างไร และ๓าอะไร ใน 6 อัตลักษณ์ฤๅษีด้๓ด้วยกัน คือ 1) การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็นผู้แต่งกายเหมือนกับอัตลักษณ์ของครูบาอาจารย์ โดยแต่ละสำนักฤๅษี จะแต่งกายด้๓้วยผ้าที่๓าจากผ้าฝ้ายย้อมด้๓้วยสีที่แตกต่างกัน เช่น สีพระราชนิยม สีกรักแดง กรักน้ำตาล สีกรมท่า ผ้าฝ้ายขิดลายขอ ผ้าฝ้ายลายเสือ และจะมีอุปกรณ์อื่นๆ ที่ใช้ประกอบ เช่น ห้อยลูกประคำ ถือไม้เท้า มีผ้าเป๓งป่าหรือผ้าคลุมไหล่ 2) การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็นผู้สืบทอดวิชาธรรมฤๅษีและพิธีกรรมมาจากครูบาอาจารย์ โดยเป็นอัตลักษณ์ของการรับมอบเป็นศิษย์และเป็นครูบาอาจารย์ที่สื๓ต่อความรู้ของฤๅษีและ๓าพิธีการไหว้บูรพาอาจารย์ ขอขมาครู และครอบครูด้๓้วยเศียรฤๅษีสื๓ต่อไป 3) การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อและผู้ผลิตเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้า โดยฤๅษีถูกมองว่าคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อตามการเรียนรู้วิชาธรรมฤๅษีมาจากครูบาอาจารย์ จึงเป็นฤๅษีที่๓าพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ด้๓ และเป็นผู้ปลุกเสกเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เข้มขลังและศักดิ์สิทธิ์ด้๓้วยเวทมนต์และคาถาอาคมที่ด้๓เรียนรู้มาด้๓ รวมทั้งยังเป็นผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลขึ้นเพื่อให้เป็นสินค้า ทั้งแบบที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์โดยตรงของฤๅษีและแบบที่ไม่เกี่ยวกับอัตลักษณ์โดยตรงของฤๅษี 4) การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ โดยเป็นการนำเสนอตัวตนของฤๅษีและลัทธิฤๅษีว่า เป็นอย่างไรและ๓าอะไร เพื่อให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นผ่านช่องทางสื่อโซเชียลด้๓ต่างๆ เช่น เฟ๓เฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๓ต๓อก 5) การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็นที่ปริ๓ษา โดยฤๅษีได้สร้างประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์แห่งตนว่าเป็นที่ปริ๓ษา เช่น เป็นปริ๓ษาในการให้ฤๅษีแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ และ๓าพิธีกรรมเป็นมงคล และเป็นที่ปริ๓ษาในงานผ้าป่าและงานกฐิน เป็นต้น และ 6) การประดิษฐ์สร้างสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็นนักพัฒนาสังคม เช่น เป็นผู้ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนและโรงเรียน เป็นผู้บริจาคทุนทรัพย์เพื่อซื้ออุปกรณ์เครื่องมือ

แพทย์ในโรงพยาบาล และเป็นผู้บริจาคทุนทรัพย์เพื่อก่อสร้างถาวรวัตถุในหน่วยงานราชการ เช่น สร้างห้องน้ำในโรงเรียน สร้างอาคารในหน่วยงานราชการ และเป็นผู้บริจาคทุนทรัพย์เพื่อก่อสร้างถาวรวัตถุในสำนักฤๅษีของตนเอง ตัวตนของฤๅษีที่เรียกว่า อัตลักษณ์ฤๅษี ซึ่งได้ถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นเพื่อให้ผู้คนในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ได้รับรู้และรู้เห็น เป็นสิ่งที่รับรู้ได้เชิงประจักษ์ในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นสังคมอีสานสมัยใหม่ที่พื้นที่วิจัยในเรื่องนี้

บทที่ 7

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่อง “ปรากฏการณ์ฤๅษี : ความเชื่อ การปรับตัว และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์ 2) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสาน และ 3) เพื่อศึกษาการปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ การวิจัยมีการสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

7.1 การสรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “ปรากฏการณ์ฤๅษี : ความเชื่อ การปรับตัว และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่” ผลการวิจัยสามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ข้อได้ ดังนี้

7.1.1 การศึกษาความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์

ฤๅษีเป็นนักบวชหรือผู้ถือบวชประเภทหนึ่ง โดยฤๅษีแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือฤๅษีในความหมายของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และฤๅษีในความหมายของพระพุทธศาสนา

ฤๅษีในคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือผู้เห็นมนตร์หรือความจริง ผู้สวดมนตร์ ระ นักทวิทางศาสนาที่แต่งโคลกคาลาที่ถูกบันทึกไว้ในคัมภีร์ฤคเวท ฤๅษีมีทั้งฤๅษีผู้ชายและฤๅษีผู้หญิง (ฤๅษิกา) ซึ่งก็จะมีทั้งผู้ที่แต่งงานแล้วและผู้ยังไม่ได้แต่งงาน ผู้หญิงได้รับสิทธิให้ศึกษาเรียนรู้และท่องจำคัมภีร์ทางศาสนาอันศักดิ์สิทธิ์ได้ ในคัมภีร์ฤคเวทจึงมีฤๅษิกาหรือฤๅษีผู้หญิงปรากฏให้รับรู้ถึง 27 ท่าน ชื่อที่เรียกฤๅษิกาก็อย่างหนึ่ง ก็คือพรหมวาทีนี้ ส่วนฤๅษีในสายพระพุทธศาสนา จะแสดงตนว่าเป็นมุนี อีสี และดาบส ซึ่งคำเหล่านี้มีปรากฏทั้งในคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา

ตามหลักอาศรม 4 ที่กำหนดช่วงชีวิตของบุคคล ฤๅษีในคัมภีร์ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา จะปรากฏภาพให้เห็นอยู่ในช่วงชีวิตที่ 3 ของการเป็นผู้ใช้ชีวิตอยู่ในป่า ที่เรียกว่า วานปรสัถ์ และช่วงชีวิตที่ 4 ของการเป็นผู้ใช้ชีวิตปลีกวิเวก (สันยาสะ) โดยใช้ชีวิตเร่ร่อน โดยช่วงชีวิตในตอนที่ 3 ของหลักอาศรม มีรูปแบบชีวิตเป็นฤๅษีหรือดาบสโดยลักษณะ ส่วนช่วงที่ 4 มีรูปแบบชีวิตเป็นสันยาสิที่แตกต่างในบางแง่มุมจากวานปรสัถ์หรือฤๅษี

ความเชื่อในลัทธิฤๅษีมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระเวท โดยมีความเชื่อตามลัทธิฤๅษีว่า ฤๅษีเป็นผู้มีจิตมั่นคงหรือมีตบะแก่กล้า จึงเป็นผู้ที่สามารถติดต่อกับเทพเจ้าได้ ท่านจึงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าบนสวรรค์ การเป็นฤๅษีในคัมภีร์พระเวทไม่มีการจำกัดเพศ จึงมีทั้งฤๅษีผู้ชาย (ฤๅษี) และฤๅษีผู้หญิง (ฤๅษิกา) ที่ถูกทำให้ผู้คนเชื่อกันผ่านบทสวดหรือมนตร์ของพวกท่านได้ว่า มีเทพเจ้าอยู่จริง โดยเทพเจ้านั้นๆ ซึ่งมีอยู่มาก ก็เป็นผู้สามารถที่จะบันดาลความต้องการและความสมปรารถนาให้แก่มนุษย์ได้ ผ่านการกระทำพิธีกรรมและการสวดสรรเสริญ ฤๅษีเป็นผู้เห็นความจริงหรือมนตร์จากการได้ยินฟังจากเทพเจ้า และเป็นผู้ยังเห็นความจริงในมนตร์ จึงนำความจริงมาผูกแต่งเป็นบทกวีและสอนลูกศิษย์ จนเกิดคัมภีร์เป็นพระเวทขึ้นในที่สุด ลัทธิฤๅษียังเชื่อว่า ฤๅษีเป็นผู้รู้มนตร์

และเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ จึงเป็นผู้ทำพิธีกรรมให้แก่บุคคลที่เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของฤๅษี และผู้ทำพิธีกรรมก็ให้เครื่องทักษิณาแก่ฤๅษีเพื่อความสมบูรณ์ของพิธีกรรมที่ได้กระทำกัน

ในคัมภีร์พระเวท อัตลักษณ์ของฤๅษีมีปรากฏให้รับรู้และรู้เห็นได้ โดยฤๅษีมีอัตลักษณ์แห่งตนว่า เป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ คือมีฤทธิ์และมีอำนาจในตน จึงเป็นผู้สามารถติดต่อกับเทพเจ้าบนสวรรค์ หรือมีเทพเจ้าบนสวรรค์มาปรากฏกายให้เห็นและบอกกล่าวให้รู้มนตร์หรือความจริงแก่ฤๅษี จนท่านนำมาบอกสอนแก่ลูกศิษย์ มีอัตลักษณ์ว่าเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้แก่ผู้ศรัทธา คือเป็นผู้กระทำพิธีกรรมเพื่อให้เทพเจ้าพอใจตามคตินิยม จึงได้รับทักษิณาทานที่ถูกมอบให้แก่ท่านเป็นจำนวนมาก มีอัตลักษณ์ว่าเป็นบูรพาจารย์หรืออาจารย์ผู้ประสิทธิ์ความรู้และสรรพวิชาแก่ลูกศิษย์ คือเป็นผู้สอนมนตร์และความหมาย รวมทั้งสรรพวิชาอื่นๆ ให้แก่ลูกศิษย์ มีอัตลักษณ์ว่าเป็นที่ปรึกษาทางการเมืองของพระราชา คือเป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่พระราชาในการว่าราชการแผ่นดิน และให้คำปรึกษาในการดุฤกษ์ยาม และมีอัตลักษณ์ว่าเป็นนักปราชญ์หรือท่านผู้รู้ในเรื่องต่างๆ จึงได้เขียนหรือบันทึกสรรพวิชาต่างๆ เข้าไว้ ฤๅษีเป็นผู้ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการศึกษาตนเองเพื่อที่จะเขียนงานวรรณกรรมมากมายให้ความรู้แก่ลูกศิษย์และสอนมวลชน อีกทั้งยังบำเพ็ญตะบะเพื่อความดีแก่ชาวโลก

ความเชื่อในลัทธิฤๅษีสามารถพบเห็นในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาด้วย โดยลัทธิฤๅษีเชื่อว่า ฤๅษีเป็นผู้สร้างความรู้ในคติความเชื่อเรื่องเทพเจ้าและการทำพิธีกรรมตามความเชื่อ จนก่อเกิดเป็นบูรพาจารย์หรือศาสตราจารย์ทางศาสนาขึ้น 10 ท่าน ฤๅษีเป็นผู้ที่ออกบวชเพื่อบำเพ็ญพรตในป่า ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่เมื่อเห็นผมบนศีรษะของตนหงอก ก็จะมอบทรัพย์สินสมบัติให้แก่ลูกของตนสืบมรดกต่อและสละบ้านเรือนออกบวชเป็นนักบวชหรือฤๅษีอยู่ในป่าตามหลักอาศรม 4 ในข้อ “วานปรสธ” ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือช่วงชีวิตตั้งแต่อายุ 50-75 ปีไป ลัทธิฤๅษีในบางประเภท เช่น ลัทธิของชกิล 3 พี่น้อง จะเชื่อเรื่องการบูชาไฟและบูชางูใหญ่ ซึ่งเป็นลัทธิที่เจ้าลัทธิทั้ง 3 นับถือในสมัยก่อนพุทธกาลและสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงไปทรมานท่านทั้ง 3 จนสามารถทำพวกท่านให้ละทิ้งลัทธิฤๅษีของตนๆ มาบวชเป็นพระสาวกของพระพุทธองค์ และเป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในแคว้นมคธ และฤๅษียังถูกเชื่อว่าเป็นผู้มีฤทธิ์และมีอำนาจในตนอันเกิดจากการบำเพ็ญพรตอีกด้วย

ในคัมภีร์พระพุทธรศาสนา อัตลักษณ์ของฤๅษีปรากฏให้รับรู้และรู้เห็นได้ โดยฤๅษีมีอัตลักษณ์ว่าเป็นผู้บำเพ็ญพรตอยู่ในป่า มีอัตลักษณ์ว่าเป็นบูรพาจารย์ที่สอนลัทธิฤๅษีตามคัมภีร์พระเวท มีอัตลักษณ์ว่าเป็นอาจารย์หรือท่านผู้รู้ดีในเรื่องตำรามหาบุรุษลักษณะพยากรณ์ศาสตร์และลัทธิฤๅษีที่นิยมปฏิบัติกันในสมัยนั้น มีอัตลักษณ์ว่าเป็นกฤปะกะหรือที่ปรึกษาในกิจการหรืองานเมืองของกษัตริย์ มีอัตลักษณ์ว่าเป็นผู้มีฤทธิ์และมีอำนาจในตน รวมทั้งมีคำพูดจาศักดิ์สิทธิ์ คือฤๅษีมีภาพปรากฏให้รับรู้และรู้เห็นว่า ท่านเป็นผู้มีฤทธิ์มีอำนาจในตนจากการสำเร็จพรตและมีฌานแก่กล้า จึงเป็นผู้มีวาจาศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถให้พรหรือสาปแช่งได้ คำพูดที่ท่านเปล่งออกมานั้น ย่อมเป็นคำไหนคำนั้น และมีอัตลักษณ์ว่าเป็นผู้เมตตาและช่วยเหลือมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยาก คือฤๅษีมีอัตลักษณ์เชิงการปฏิสันถารเอื้ออาทรและมีคำพูดจาอ่อนหวานต่อผู้คนที่เข้ามาใกล้

7.1.2 การศึกษาปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสาน

ปรากฏการณ์ของฤๅษีในสังคมไทย ที่เรียกว่า “ปรากฏการณ์ฤๅษี” ปรากฏให้เห็นตัวตนผ่านคัมภีร์ทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในยุคพระเวทและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องเล่า

ชาตก ที่เข้ามาพร้อมกับศาสนาทั้ง 2 จากนั้นจึงปรากฏภาพของฤๅษีให้รับรู้และรู้เห็นเป็น “เรื่องเล่า” ผ่านตำนานการสร้างเมือง บันทึกลานเงินลานทอง วรรณคดีไทย นิทานชาตก และนิทานพื้นบ้านของไทย หลังจากนั้นฤๅษีจึงปรากฏตนให้รับรู้และรู้เห็นเป็นคำเล่าลือว่าเป็น “ฤๅษีเนรมิต” ที่ภูเขาควาย ประเทศลาว เพื่อให้พระอัฐงค์ผู้ปฏิบัติและบำเพ็ญตนในธุดงค์วัตรและปฏิบัติธรรมได้พบเจอ จนได้ร่ำเรียนวิชาอาคม (วิชาธรรมฤๅษีและลัทธิฤๅษี) กับครูบาอาจารย์ฤๅษี ต่อมาอีกจึงมีภาพฤๅษีปรากฏให้รับรู้และรู้เห็นว่าเป็นรูปฤๅษีที่เป็น “พระเครื่องและพระบูชา” ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ผู้คนในสังคมไทยได้บูชากัน และยังปรากฏให้ได้ยินเป็น “ชื่อฤๅษีต่างๆ” ที่ถือว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่และศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งถูกกล่าวถึงอยู่ในพิธีบวงสรวง ที่หมอพรหมณ์ได้กล่าวเชิญพวกฤๅษีให้มาเป็นพยานรู้เห็นพิธีเช่นสรวงและขอให้อวยชัยให้พรแก่ผู้ร่วมพิธีในพิธีกรรมอันเข้มขลัง จากนั้นต่อมาฤๅษีจึงมาปรากฏให้รับรู้และรู้เห็นเป็นตัวตนจริง ผู้ที่แข่งบารมีและความเข้มขลังศักดิ์สิทธิ์กับพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะอีสานสมัยใหม่

เดิมทีในคัมภีร์พระเวท ฤๅษีเป็นผู้ที่แสดงอัตลักษณ์ให้ผู้ที่ศึกษารับรู้และรู้เห็นในฐานะเป็นผู้ได้ยินได้ฟังมันตรมาจากเทพเจ้า จากนั้นฤๅษีผู้ที่ได้ยินได้ฟังมานั้นๆ ก็นำมาบอกสอนลูกศิษย์จนมันตระนั้นๆ ได้ถูกนำมาบันทึกไว้ในคัมภีร์พระเวท ฤๅษีถูกถือว่าเป็นบรรพบุรุษของพราหมณ์ที่จะต้องศึกษาคัมภีร์พระเวทสืบทอดความรู้ของฤๅษี มิเช่นนั้นก็จะเป็หนี้ที่มีได้ชดใช้ต่อพวกท่านและทำให้ตกนรกได้ ฤๅษีเป็นบูรพาจารย์ผู้ทรงความรู้และสรรพวิชา ซึ่งให้การศึกษาแก่ลูกศิษย์จนมีความรู้และความสามารถในการตนได้ เป็นผู้เข้าป่าบำเพ็ญคุณธรรมและบำเพ็ญพรตและตบะในป่าจนมีมานแก่กล้า และสามารถแสดงฤทธิ์เดชต่างๆ ของท่านได้ เป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ ซึ่งมีวาจาศักดิ์สิทธิ์ในการให้พรและสาปแช่งได้ขลังนักแล คำพูดของฤๅษีที่กล่าวออกมาย่อมมีผลเป็นไปจริงตามที่กล่าวนั้นๆ นอกจากจะรู้วิธีแก้ จึงจะแก้คำสาปที่พูดสาปออกมาได้ เป็นผู้ทำพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ให้แก่ผู้ศรัทธา จึงได้รับทักษิณาเป็นจำนวนมาก โดยฤๅษีที่ปรากฏตนก็มีทั้งเป็นผู้ชายและผู้หญิง ซึ่งในบรรดาพวกท่าน ก็มีทั้งผู้ที่แต่งงาน มีภรรยาอยู่ด้วยหรือไม่มีภรรยาอยู่ด้วย และผู้ยังไม่แต่งงาน ขณะที่ในคัมภีร์พุทธศาสนา ฤๅษีถูกให้ภาพปรากฏตนในแง่ว่าเป็นบูรพาจารย์รุ่นแรกทางศาสนาที่สอนศาสนาหรือเป็นศาสดาอย่างน้อย 10 ท่าน เป็นผู้รู้ในสรรพวิชาและการพยากรณ์หาปุริสลักษณะ เป็นผู้ออกบวชและบำเพ็ญพรตอยู่ในป่า ซึ่งจะเข้ามาในหมู่บ้านหรือเมืองบางครั้งหรือบางช่วงเวลาเพื่อเสพรสเค็มและรสเปรี้ยวเท่านั้น เป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์มากและมีเดชกล้าแข็ง จึงทำให้อาสน์ของท้าวสักกะหรือพระอินทร์ร้อน จนต้องหาอุบายวิธีส่งผู้หญิงมาเพื่อทำลายฤทธิ์เดชของฤๅษี เป็นผู้มีมานแก่กล้าและมีวาจาศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งถ้าทำให้พอใจ ก็ได้รับพร แต่ถ้าใครทำให้ไม่พอใจ ก็อาจพูดสาปได้ ผู้คนในสมัยโบราณจึงกลัววาจาศักดิ์สิทธิ์ของฤๅษีเป็นอย่างมาก ฤๅษียังมีภาพปรากฏให้รับรู้และรู้เห็นว่าเป็นนักบวชประจำตระกูล (กุลุปกะ) ผู้ที่ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาขัตติยในบางเรื่องและทำนายทายทักลักษณะของบุคคล และเป็นผู้เฝ้าติดตามต่อสรรพสัตว์และขึ้นำบอกทางแก่ผู้ต้องการ

แต่เมื่อฤๅษีเข้ามาในเมืองไทยพร้อมกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา โดยผ่านทางคัมภีร์ทางศาสนาทั้ง 2 จนได้ถูกนำไปเล่าเป็นเรื่องเล่าอยู่ในตำนานการสร้างเมือง บันทึกลานเงินลานทอง วรรณคดีไทย นิทานชาตก และนิทานพื้นบ้านของไทย แต่เรื่องของฤๅษีก็ยังคงปรากฏเป็นแค่ “เรื่องเล่า” เท่านั้น มิได้ปรากฏเป็นตัวตนแท้จริง โดยปรากฏการณ์ฤๅษีปรากฏตนให้ผู้ศึกษาหรืออ่านรับรู้และรู้เห็นในแง่ว่า เป็นผู้สร้างเมืองหรือฤๅษีไทย เป็นที่ปรึกษาของกษัตริย์ในบางเรื่องราว และ

การทำนายทายทักเพื่อมองอนาคตในบางแง่มุม เป็นครูอาจารย์ผู้รู้ในสรรพวิชา จึงสอนลูกศิษย์ให้รู้ในหลายเรื่อง ทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นฤๅษีเกจิอาจารย์ในการแสวงหาว่านมาทำเป็นวัตถุมงคล และผู้คงคลังในเวทมนต์คาถา ที่ได้ทำการปลุกเสกวัตถุมงคลร่วมกับพระภิกษุในพุทธศาสนา จากนั้นจึงฝังกรวตุมงคลเอาไว้เพื่อปกป้องรักษาเมืองและสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา เป็นผู้มียุทธฤทธิ์และมือนาคตั้งสญาน จึงสามารถชุบคนตายให้ฟื้น เนรมิตสิ่งต่างๆ ขึ้นด้วยฤทธิ์ และทำนายหรือบอกเหตุการณ์ล่วงหน้าให้รับรู้ถึงรู้ปัญหาและวิธีการแก้ไขได้ด้วย เป็นผู้ออกบวชอยู่ในป่าหรือในถ้ำ ซึ่งบุคคลผู้ต้องการพบและเรียนรู้วิชาของท่าน จะต้องเข้าไปหาท่าน ฤๅษีที่พบเห็นเป็นปรากฏการณ์ ก็จะมีทั้งฤๅษีผู้ชายและผู้หญิง เป็นผู้ถือพรหมจรรย์ แม้ว่าจะยากมีบุตร ก็มีได้ด้วยฤทธิ์ และยังสามารถเนรมิตนิ้วมือเป็นนมเลี้ยงดูลูกเลี้ยงหรือบุตรบุญธรรมนั้นได้ ซึ่งบางครั้งลูกเลี้ยงหรือบุตรบุญธรรมของฤๅษีเป็นลูกสาวก็มี

นอกจากปรากฏการณ์ฤๅษีที่สามารถพบเห็นเป็น “เรื่องเล่า” ผ่านตำนานการสร้างเมืองบันทึกลานเงินลานทอง วรรณคดีไทย นิทานชาดก และนิทานพื้นบ้านของไทย เป็น “รูปฤๅษี” ที่ถูกสร้างเป็นพระเครื่องและพระบูชาเพื่อให้คนไทยได้เซาหาบูชากัน และเป็น “ชื่อฤๅษีต่างๆ” ที่ถือว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่และเป็นผู้มีฤทธิ์ ผ่านคำอันเชิดชูฤๅษีในพิธีบวงสรวงโดยหมอพราหมณ์ ฤๅษียังปรากฏเป็นภาพตามคำเล่าลือว่าเป็น “ฤๅษีเนรมิต” ที่ปรากฏแก่พระผู้รุดงค์ที่ไปปฏิบัติธรรมที่ภูเขาควาย เพื่อทดลองศีลธรรมของพระสงฆ์ที่มานั้นๆ ซึ่งพระรุดงค์บางรูปก็ได้เรียนวิชาธรรมฤๅษีกับฤๅษีและกลับมาเมืองไทย จึงได้บอกเล่าเป็นเรื่องเล่าให้ลูกศิษย์ได้ฟังว่า ตนได้พบฤๅษี และได้เรียนวิชาธรรมฤๅษีมาอย่างไร ต่อมาฤๅษีก็ปรากฏภาพให้เห็นเป็น “ตัวตนจริง” ในสังคมไทยเกิดขึ้น ซึ่งเริ่มจากฤๅษีพุทธจรัญ ผู้ได้กล่าวอ้างว่าตนได้เรียนโยคสูตรมาจากมหาฤๅษีในอินเดีย จึงทำให้นั่งสมาธิจนทำให้ได้ฌานและมีฤทธิ์ จึงได้โชว์การเหาะลอยตัวได้ในอากาศให้รับรู้และรู้เห็นในปี 2554 ซึ่งมีข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์และสื่ออื่นๆ เผยแพร่ออกมา ทำให้ผู้คนในสังคมไทยตื่นตื่นกันมากๆ ในสมัยก่อนหน้าที่ฤๅษีพุทธจรัญจะโชว์การเหาะลอยตัวได้นั้น แม้ว่ามิฤๅษีจะถือบวชกันอยู่ ก็ไม่ค่อยเปิดเผยตัวตนให้ผู้คนได้เห็นกันนัก ลูกศิษย์ของฤๅษีในจังหวัดมหาสารคาม ได้เห็นข่าวการเหาะลอยตัวของฤๅษีพุทธจรัญ จึงรับรู้และรู้เห็นถึงปรากฏการณ์ฤๅษีที่แสดงให้เห็นถึงความมีฤทธิ์ให้ชาวโลกได้เห็นได้กัน จึงทำให้ฤๅษีทั้งหลายได้มาปรากฏตนให้เห็นแบบเป็น “ตัวตนจริง” จำนวนมากในปี 2560 ในงานชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 ณ สำนักฤๅษีอาจารย์โก๋ บ้านแสนสุข ในจังหวัดมหาสารคาม โดยมีฤๅษีและหมอธรรมมาร่วมงานชุมนุมมากกว่า 300 ท่าน/รูป ซึ่งได้ร่วมทำพิธีตามลัทธิฤๅษีและประชุมเสนาทางวิชาการ จนเป็นข่าวดังผ่านหน้าหนังสือพิมพ์และสื่ออื่นๆ

ปรากฏการณ์ฤๅษี ได้แสดงตัวตนจริงๆ แก่ผู้คนอีกครั้งในจังหวัดมหาสารคาม ณ บริเวณลานหน้าว่าการอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ในงานชุมนุมฤๅษี เพื่อถกอภิปรายทางวัฒนธรรมและมรดกภูมิปัญญาและความเชื่อท้องถิ่น ในปี 2562 จนทำให้จังหวัดมหาสารคามได้เกิดสำนักฤๅษีขึ้น 5 สำนัก โดยถือว่าเป็นปรากฏการณ์ฤๅษีที่มีชีวิตและเป็นตัวตนให้เห็นจริง ซึ่งแสดงให้เห็นผู้คนในจังหวัดมหาสารคามและจังหวัดใกล้เคียงได้รับรู้และรู้เห็นในฐานะเป็นผู้สืบทอดความรู้ของฤๅษีในเรื่องวิชาธรรมฤๅษีและลัทธิฤๅษีมาแต่อดีต ฤๅษีที่ปรากฏตนเป็นนักบวช ที่ซึ่งถือการงดเว้นหรือละล้าเป็นสัจจะแห่งตน ก็มีทั้งผู้ถือพรหมจรรย์ ไม่แต่งงาน และผู้ไม่ถือพรหมจรรย์ แต่งงาน แต่เขาก็ถือข้อวัตรปฏิบัติบางประการในการงดเว้นแบบถือบวชเป็นฤๅษี พวกท่านเป็นผู้ทำพิธีกรรมให้แก่ผู้ศรัทธาตามแนว

วิชาธรรมปฏิบัติและปฏิบัติในชุมชน ซึ่งมีได้อยู่ป่าหรืออยู่ในถ้ำเหมือนในอดีต เป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ที่มีเวทมนต์และคาถาอาคมขลัง จึงสามารถทำพิธีปลุกเสกวัตถุมงคลร่วมกับพระสงฆ์ และยังออกวัตถุมงคลในนามของสำนักปฏิบัติของตนๆ ได้ เป็นที่ปรึกษาในงานกิจกรรมบางอย่าง เช่น หมอดูฤกษ์ยาม เป็นที่ปรึกษาในงานบุญพิธีต่างๆ ในฐานะผู้มากบารมีและมีลูกศิษย์มาก และเป็นนักพัฒนาสังคมที่ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนและนิสิตนักศึกษา และทำการก่อสร้างสิ่งก่อสร้างที่เป็นถาวรวัตถุในสังคมด้วยเงินทุนที่ได้รับบริจาคจากผู้ศรัทธาในตัวเอง

ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ เจ้าสำนักปฏิบัติทั้ง 5 สำนัก ยังมีบทบาทด้านการร่ำเรียนวิชาธรรมปฏิบัติและรับการฝากตัวเป็นลูกศิษย์และพิธีไหว้ครูบาอาจารย์ พิธีครอบครูด้วยเศียรบุญปฏิบัติ แสดงบทบาทเป็นหมอพื้นบ้าน หมอธรรม และบทบาททางสังคม ซึ่งเป็นบทบาทที่เจ้าสำนักปฏิบัติได้ปฏิบัติในชุมชนของตนและได้รับเชิญไปร่วมพิธีกรรมในสำนักปฏิบัติ ณ ชุมชนพื้นที่อื่นๆ ด้วย

7.1.3 การศึกษาการปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของปฏิบัติในบริบทสังคม

อีสานสมัยใหม่

สังคมอีสานสมัยใหม่มีการเปลี่ยนแปลง ปฏิบัติในบริบทอีสานสมัยใหม่ โดยเฉพาะในจังหวัดมหาสารคาม ก็มีการเปลี่ยนแปลงผ่านการปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ โดยท่านไม่ได้อาศัยอยู่ในป่าหรือในถ้ำเหมือนในอดีตอีกต่อไปแล้ว เพราะอีสานสมัยใหม่มีการพัฒนาขึ้น มีมหาวิทยาลัยที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้ความรู้สมัยใหม่ มีถนนสัญจรไปมาได้สะดวก และมีการสื่อสารด้วยวิธีการสมัยใหม่ผ่านเพชบุรี ไลน์ ตึกตอก เป็นต้น ปฏิบัติที่ปรากฏก่อกำเนิดในสังคมสมัยใหม่เอง ก็ต้องมีการปรับตัว ก็คือ ปฏิบัติมีการสร้างสำนักปฏิบัติอยู่ในชุมชน ซึ่งเคียงคู่ไปกับวัดในพระพุทธศาสนาและมีพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำจิตวิญญาณของชาวพุทธ โดยการปรับตัวของปฏิบัติ ก็จะมีการปรับตัวใน 4 ลักษณะด้วยกัน คือ 1) การยอมรับ เป็นการยอมรับหลักการเดิมตามลัทธิปฏิบัติในหลายแง่และยอมรับหลักการบางหลักตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเข้ามาผสมผสานกับลัทธิปฏิบัติ เพราะปฏิบัติกับพระสงฆ์เป็นนักบวชเหมือนกัน แต่ว่าแตกต่างกันตรงที่มีศีลต่างกันเท่านั้น ปฏิบัติกับพระพุทธศาสนาจึงมีการยอมรับหลักการของกัน คือลัทธิปฏิบัติยอมรับหลักพระพุทธศาสนาในบางแง่เข้ากับลัทธิปฏิบัติ พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เรียนก็ยอมรับหลักปฏิบัติผ่านการเรียนรู้วิชาธรรมปฏิบัติ ทำให้ท่านเป็นทั้งพระสงฆ์และปฏิบัติในเวลาเดียวกัน 2) การปฏิเสธ โดยปฏิบัติมีการปฏิเสธรูปแบบเก่าและปรับเปลี่ยนมาใช้รูปแบบใหม่เพื่อให้เข้ากับผู้คนในสังคมร่วมสมัยได้ เช่น ปฏิบัติปฏิเสธการอาศัยอยู่ในป่าหรือในถ้ำแบบดั้งเดิมมาอยู่ในชุมชนสมัยใหม่ 3) การต่อรอง โดยปฏิบัติในฐานะเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อเป็นผู้สามารถที่จะทำพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ทางความเชื่อได้ เหมือนอย่างพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ชาวบ้านบางคนมีการนิมนต์พระสงฆ์กับปฏิบัติมาร่วมกิจกรรมทางความเชื่อเดียวกัน และปฏิบัติถูกเชิญหรือนิมนต์มาเป็นปฏิบัติเกจิอาจารย์ในการปลุกเสกวัตถุมงคลร่วมกับพระสงฆ์ผู้เป็นเกจิอาจารย์ได้ และ 4) การผสมผสาน โดยปฏิบัติได้ผสมผสานลัทธิปฏิบัติของตนเองให้เข้ากับหลักพระพุทธศาสนาในหลายแง่มุมทางความเชื่อ ซึ่งการผสมผสานเช่นนี้สามารถเห็นได้จากการจัดโต๊ะหมู่บูชาของเจ้าสำนักปฏิบัติทั้ง 5 ในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการอ้างอิงพระพุทธศาสนามาก่อนเสมอที่จะตั้งพระพุทธรูปไว้ในระดับที่สูงกว่ารูปปฏิบัติบนโต๊ะหมู่บูชา และการทำพิธีกรรมในลัทธิปฏิบัติ ก็จะมีการนิมนต์พระภิกษุเข้าร่วมงานและทำพิธีไหว้พระและสวดมนต์ตามแนวพระพุทธศาสนามาก่อนที่จะทำพิธีกรรมตามลัทธิปฏิบัติ

สำนักฤๅษีทั้ง 5 ในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งอยู่ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ มีการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์แห่งตนให้ผู้คนที่รับรู้และรู้เห็นใน 6 อัตลักษณ์ฤๅษีด้วยกัน คือ 1) การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็นผู้แต่งกายเหมือนกับอัตลักษณ์ของครูบาอาจารย์ โดยแต่ละสำนักฤๅษีทั้ง 5 สำนักจะแต่งกายด้วยผ้าที่ทำจากผ้าฝ้ายย้อมด้วยสีที่แตกต่างกัน เช่น สีพระราชนิยม สีกรักแดง กรักน้ำตาล สีกรมท่า ผ้าฝ้ายขิดลายขอ ผ้าฝ้ายลายเสือ และจะมีอุปกรณ์อื่นๆ ที่ใช้ประกอบการแต่งกายของตนๆ ด้วย เช่น ห้อยลูกประคำ ถือไม้เท้า มีผ้าเปียงป่าหรือผ้าคลุมไหล่ 2) การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็นผู้สืบทอดวิชาธรรมฤๅษีและพิธีกรรมมาจากครูบาอาจารย์ โดยเป็นอัตลักษณ์ของการรับมอบตัวเป็นลูกศิษย์ฤๅษีและเป็นครูบาอาจารย์ที่สืบทอดความรู้ฤๅษีหรือวิชาธรรมฤๅษี และทำพิธีการไหว้และขอขมาครูบูรพาจารย์ และพิธีครอบครูด้วยเศียรปูฤๅษี 3) การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อและผู้ผลิตเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้า โดยเป็นผู้สร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลขึ้นให้เป็นสินค้า ทั้งแบบที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์โดยตรงของฤๅษี และแบบที่ไม่เกี่ยวกับอัตลักษณ์โดยตรงของฤๅษี 4) การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ โดยเป็นการนำเสนอตนเองของฤๅษีและลัทธิฤๅษีให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นว่า ฤๅษีมีตัวตนอย่างไร เป็นอย่างไร และทำอะไร ผ่านช่องทางโซเชียลมีเดียต่างๆ เช่น เพจเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก 5) การสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็นที่ปรึกษา โดยฤๅษีได้ประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์แห่งตนว่าเป็นที่ปรึกษาในกิจกรรมที่ควรทำให้แก่ผู้ศรัทธา เช่น เป็นปรึกษาในการให้ฤกษ์แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น และทำพิธีกรรมเป็นมงคลต่างๆ และเป็นที่ปรึกษาในงานผ้าป่าและงานกุศล และ 6) การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีในฐานะเป็นนักพัฒนาสังคม ทั้งนักพัฒนาสังคมในทางจิตวิญญาณ นักพัฒนาสังคมในทางวัตถุ และนักพัฒนาสังคมในทางทุนเสริม เช่น เป็นผู้ทำพิธีกรรมทางฤๅษีเพื่อให้ผู้ศรัทธามีจิตใจมั่นคง มีความหวังสำเร็จผล และสบายใจ เป็นผู้บริจาคทุนเพื่อการก่อสร้างถาวรวัตถุในหน่วยงานราชการ การก่อสร้างถาวรวัตถุในสำนักฤๅษี และเป็นผู้ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนและโรงเรียน

7.2 การอภิปรายผล

ในการอภิปรายผลการวิจัย ผู้วิจัยจะแบ่งการอภิปรายผลออกเป็น 2 แบบ คือ การอภิปรายผลตามแนวคิดและทฤษฎี และการอภิปรายผลตามเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

7.2.1 การอภิปรายผลตามแนวคิดและทฤษฎี

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง “ปรากฏการณ์ฤๅษี : ความเชื่อ การปรับตัว และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่” มีแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 3 แนวคิดทฤษฎี ซึ่งได้ถูกนำไปเป็นกรอบคิดของการวิจัย คือ แนวคิดปรากฏการณ์วิทยาศาสนา ทฤษฎีการปรับตัว และแนวคิดประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ เมื่อได้ทำการวิจัยแล้ว มีข้อค้นพบที่สามารถอภิปรายผลตามแนวคิดและทฤษฎีได้ ดังนี้

7.2.1.1 แนวคิดแนวคิดปรากฏการณ์วิทยาศาสนา

ปรากฏการณ์วิทยาศาสนาเป็นแนวคิดที่ถือว่า ในการจะศึกษาความเชื่อและศาสนาได้ดั้นนั้น ผู้ศึกษาวิจัยควรปล่อยวางความคิดและความเชื่อเก่าของผู้ศึกษาวิจัยไว้ชั่วคราวเสียก่อน เพื่อการศึกษาวิจัยความเชื่อและศาสนาของคนอื่นๆ อย่างได้ผลของการศึกษาตามเป็นจริง ไม่ถูก

แทรกแซงจากความเชื่อและศาสนาของผู้ศึกษาวิจัยเอง โดยมีหลักการอยู่ 4 หลักการ คือ 1) เข้าไปมีส่วนร่วมในความเชื่อและศาสนาที่กำลังศึกษาวิจัยอยู่ 2) ปล่อยางหรือใส่วงเล็บความเชื่อและศาสนาของผู้ศึกษาวิจัยเอาไว้ชั่วคราวก่อน (Epoche) และมีวิธีทัศนแบบปล่อยางตัวให้เข้าถึงความรู้สึกของผู้ที่เชื่อหรือผู้ถูกศึกษาวิจัยนั้นว่า เขาเชื่อและเห็นอย่างไร อย่างเป็นที่เข้าใจ โดยเป็นการมองและรู้สึกอย่างคนเชื่อ แต่ไม่ถึงกับยอมรับและคล้อยตามคนที่เชื่อเรื่องนั้นๆ ทั้งหมด (Eidetic vision) 3) ศึกษาความเชื่อและศาสนาที่ศึกษาวิจัยให้เข้าใจตามที่เป็น มิใช่ตามที่ยากให้เป็น และ 4) ศึกษาความเชื่อและศาสนาของคนอื่น โดยไม่พยายามลดทอนความเชื่อและศาสนาของเขาเป็นอื่น

การใช้แนวคิดปรากฏการณ์วิทยาศาสนามาเป็นกรอบคิดในการวิจัยปรากฏการณ์ฤๅษี ทำให้เห็นปรากฏการณ์ฤๅษีตามที่เป็นได้ในแง่ว่า ฤๅษีในคัมภีร์พระเวทเป็นผู้มีจิตมั่นคงหรือมีตบะแก่กล้า สามารถติดต่อกับเทพเจ้าได้ จนเกิดการได้ยินได้ฟังมนตร์หรือความจริงมาจากเทพเจ้า จนมนตร์หรือความจริงนั้นๆ ได้ถูกนำมาบันทึกไว้ในคัมภีร์พระเวท ฤๅษีในยุคพระเวทมีทั้งฤๅษีผู้ชาย (ฤๅษี) และฤๅษีผู้หญิง (ฤๅษิกา) ฤๅษีเป็นผู้ทำให้เกิดความเชื่อว่า มีเทพเจ้าอยู่จริง และเทพเจ้าที่เชื่อว่ามีจริงนั้นๆ สามารถเป็นผู้บันดาลความต้องการและสมปรารถนาให้แก่มนุษย์ได้ผ่านการทำพิธีกรรมและสวดมนตร์สรรเสริญ ฤๅษีเป็นผู้เห็นความจริงหรือมนตร์และเป็นผู้หยั่งเห็นความจริงในมนตร์นั้นๆ จึงนำความจริงที่เห็นมาผูกแต่งเป็นบทกวีหรือโคลกคาถาและนำมาสอนลูกศิษย์ จนเกิดคัมภีร์พระเวทขึ้นในที่สุด และฤๅษีที่เป็นผู้รู้มนตร์ยังเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อด้วย นอกจากนี้ฤๅษีในคัมภีร์พระเวทยังมีอัตลักษณ์แห่งตนว่าเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ มีฤทธิ์และมีอำนาจในตน เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้แก่ผู้ศรัทธาและได้รับทักษิณา เป็นบูรพาจารย์หรืออาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้และสรรพวิชาแก่ลูกศิษย์ เป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่พระราชาในการว่าราชการแผ่นดินและให้คำปรึกษาในการดูแลทุกข์ยาม และเป็นนักปราชญ์หรือท่านผู้รู้ในเรื่องต่างๆ เป็นอย่างดี จึงได้เขียนหรือบันทึก สรรพวิชาต่างๆ เข้าไว้เพื่อให้เป็นความรู้และนำมาใช้สอนแก่มวลชน ทั้งฤๅษีเป็นผู้บำเพ็ญตบะเพื่อความดีแก่ชาวโลกอีกด้วย

ฤๅษีในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีปรากฏการณ์ฤๅษีให้พบได้เช่นกันว่า ท่านเป็นผู้สร้างความรู้และความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าและการกระทำพิธีกรรม จนก่อเกิดเป็นบูรพาจารย์หรือศาสดาทางศาสนาขึ้น 10 ท่าน ทั้งยังรับรู้และรู้เห็นได้ว่า ฤๅษีเป็นผู้ออกบวชเพื่อบำเพ็ญพรตในป่า ฤๅษีในบางประเภท เช่น ขฤๅณ 3 พี่น้อง เป็นผู้ที่ยินยอมการบูชาไฟและบูชางูใหญ่ พวกท่านถูกสอนโดยพระพุทธเจ้า จนละทิ้งลัทธิฤๅษีของตนๆ มาเป็นพระสาวกของพระพุทธองค์ ฤๅษีเป็นผู้มีฤทธิ์และมีอำนาจในตนอันเกิดจากการบำเพ็ญพรต และฤๅษียังมีอัตลักษณ์แห่งตนว่าเป็นผู้บำเพ็ญพรตอยู่ในป่า เป็นบูรพาจารย์ที่สอนลัทธิฤๅษีตามคัมภีร์พระเวท เป็นอาจารย์หรือท่านผู้รู้ดีในตำรามหาบุรุษลักษณะพยากรณ์ศาสตร์ เป็นกฤๅษณะหรือที่ปรึกษาในกิจการหรืองานเมืองของกษัตริย์ เป็นผู้มีฤทธิ์และมีอำนาจในตน รวมทั้งมีคำพูดจาศักดิ์สิทธิ์ เป็นผู้มีความศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถให้พรหรือสาปแช่งได้ และเป็นผู้มีเมตตาและช่วยเหลือมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยาก

เมื่อเข้ามาในเมืองไทยตั้งแต่สมัยโบราณกาล ซึ่งมาพร้อมกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา ที่มีคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาที่กล่าวถึงฤๅษีเอาไว้ ฤๅษีก็ถูกทำให้ปรากฏตนให้ผู้ศึกษาหรืออ่านรับรู้และรู้เห็นเป็น “ตำนานและเรื่องเล่า” ผ่านตำนานการสร้างเมือง บันทึกลานเงินลานทอง วรรณคดีไทย นิทานชาดก และนิทานพื้นบ้านของไทย ยังมีได้ปรากฏตัวตนจริงให้เห็น เป็นแต่เล่าเรื่อง

ให้รับรู้และรู้เห็นว่า ฤๅษีเป็นผู้สร้างเมืองหริภุญไชย เป็นที่ปรึกษาของกษัตริย์ เป็นครูบาอาจารย์ผู้รู้ในสรรพวิชา เป็นฤๅษีเอกอาจารย์ในการแสวงหาว่านมาทำเป็นวัตถุมงคลและทำการปลุกเสกวัตถุมงคลนั้นๆ ขึ้นร่วมกับพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ต่อมาฤๅษีได้ปรากฏให้ได้ยินเป็นคำเล่าลือว่าเป็นฤๅษีเนรมิตอยู่ ณ ภูเขาควาย ที่ฤๅษีเนรมิตตนให้ปรากฏแก่พระผู้รุดงค์ปฏิบัติธรรมและได้สอนวิชาธรรมฤๅษีแก่พระรุดงค์นั้นๆ ซึ่งได้นำเรื่องราวของฤๅษีมาบอกเล่าแก่ลูกศิษย์ในเมืองไทยและสอนลูกศิษย์ให้สืบต่อวิชาธรรมฤๅษีต่อไป ฤๅษีถูกทำให้ปรากฏตนเป็นรูปฤๅษีที่เป็น “พระเครื่องและพระบูชา” ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ผู้คนได้เช่าหาและบูชา และปรากฏเป็น “ชื่อฤๅษีต่างๆ” ให้ได้ยินผ่านคำอันเชิญฤๅษีให้มาร่วมพิธีและขอให้อำนาจอวรพรโดยหมอพราหมณ์ในพิธีบวงสรวง ซึ่งต่อมาอีกฤๅษีได้ปรากฏตนให้รับรู้และรู้เห็นในแบบเป็น “ตัวตนฤๅษีจริงๆ” ในสังคมไทยเกิดขึ้น เริ่มจากฤๅษีพุทธจรรย์ ผู้ที่เรียนโยคสูตรมาจากมหาฤๅษีในอินเดีย จึงทำให้ท่านสามารถนั่งสมาธิและมีญาณจนแสดงฤทธิ์โดยแสดงการเหาะตัวลอยตัวขึ้นในอากาศจากพื้นได้ในปี 2554 จากนั้นฤๅษีได้มาปรากฏตัวตนให้รับรู้และรู้เห็นครั้งใหญ่แบบเป็น “ตัวตนจริง” จำนวนมากถึงกว่า 300 ท่านในปี 2560 ในงานชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 ณ สำนักฤๅษีอาจารย์โก๋ บ้านแสนสุข ในจังหวัดมหาสารคาม และจากนั้นมาอีก 2 ปี ฤๅษีก็ได้ปรากฏตนให้เห็นเป็น “ตัวตนจริง” อีกครั้งในปี 2562 ณ บริเวณลานที่ว่าการอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา สำนักฤๅษีในจังหวัดมหาสารคามก็ได้เกิดขึ้นถึง 5 สำนัก ซึ่งเจ้าสำนักฤๅษีต่างๆ ที่ปรากฏนั้นๆ เป็นผู้มีการมีและมิบบทบาทในสังคมอีสาน ได้แสดงปรากฏการณ์ฤๅษีให้ได้พบเห็นในสังคมอีสานสมัยใหม่ ก็คือ การร่ำเรียนวิชาธรรมฤๅษีและการฝากตัวเป็นลูกศิษย์และทำพิธีไหว้ครู พิธีครอบครูด้วยเศียรปูฤๅษี ผู้เรียนสายฤๅษีต้องมีการร่ำเรียนกับครูบาอาจารย์ที่เป็นฤๅษีและมีการฝากตัวเป็นลูกศิษย์และจะต้องมีพิธีกรรมครอบครูก่อนทุกครั้ง การเป็นฤๅษีที่ถือบวชจะมีข้อห้าม (ศีล) ที่ต้องถือเป็นสัจจะและข้อวัตรปฏิบัติ และโทษของการเป็นฤๅษีและการสิ้นสุดการเป็นฤๅษีตามคติความเชื่อแห่งลัทธิฤๅษี

7.2.1.2 ทฤษฎีการปรับตัว

การปรับตัวเป็นทฤษฎีที่ถือว่า การปรับตัวในสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะการปรับตัวช่วยให้ผู้คนพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสิ่งใหม่ๆ ที่มนุษย์ประดิษฐ์สร้างขึ้นในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ผู้ที่สามารถปรับตัวในการดำเนินชีวิตได้ จะช่วยทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ รู้จักและเข้าใจตนเองและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ดียิ่งขึ้น การปรับตัวเป็นไปได้ใน 4 ลักษณะตามทฤษฎี คือ 1) การยอมรับ 2) การปฏิเสธ 3) การต่อต้าน และ 4) การผสมผสาน การใช้ทฤษฎีการปรับตัวดังที่กล่าวข้างต้นมาเป็นกรอบคิดเพื่อศึกษาวิจัยปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ทำให้เห็นปรากฏการณ์ฤๅษีตามที่เป็นจริงได้ว่า สำนักฤๅษีทั้ง 5 สำนัก ในจังหวัดมหาสารคาม มีการปรับตัวตามทฤษฎีการปรับตัวเช่นเดียวกันใน 4 ลักษณะก็คือ :

1) การปรับตัวแบบยอมรับ เป็นการยอมรับหลักการเดิมบางอย่างของความเป็นฤๅษี เช่น มีข้อวัตร ถือสัจจะ และยอมรับหลักการบางประการของพระพุทธศาสนา เช่น หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

2) การปรับตัวแบบปฏิเสธ เป็นการปฏิเสธรูปแบบเก่าของความเป็นฤๅษี เช่น ฤๅษีที่ต้องอยู่ในป่าหรือในถ้ำแบบเดิม ก็ปรับเปลี่ยนมาใช้รูปแบบใหม่ในปัจจุบัน เช่น ฤๅษีเป็นอยู่และตั้งสำนักฤๅษีอยู่ในชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้เข้ากับผู้คนในสังคมอีสานร่วมสมัยได้

3) การปรับตัวแบบต่อรอง เป็นเป็นการต่อรองความเป็นฤๅษีในฐานะเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ ผู้ที่สามารถทำพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ได้เหมือนกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา จึงมีการเชิญหรือนิมนต์ฤๅษีมาทำพิธีกรรมทางความเชื่อกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาาร่วมกันในพิธีกรรมเดียวกันได้ พระสงฆ์และฤๅษีเป็นผู้ปลุกเสกวัตถุมงคลที่จัดขึ้นร่วมได้ในฐานะเป็นเกจิอาจารย์ผู้มีเวทมนต์และคาถาอาคมที่เข้มขลังและศักดิ์สิทธิ์ เป็นเรื่องที่มิให้รับรู้และรู้เห็นได้ในสังคมอีสานสมัยใหม่

4) การปรับตัวแบบผสมผสาน โดยเป็นการผสมผสานลัทธิฤๅษีให้เข้ากับหลักพระพุทธศาสนาในบางแง่มุมได้ จนอาจถือว่า ความเชื่อและข้อปฏิบัติของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่เป็นไปในลักษณะ “ลัทธิฤๅษีผสมพุทธ” หรือ “พุทธผสมฤๅษี” ซึ่งจะเห็นปรากฏการณ์ฤๅษีอย่างนี้ได้ในการถือการตั้งโต๊ะหมู่บูชาของเจ้าสำนักฤๅษีทั้ง 5 สำนักในจังหวัดมหาสารคาม ที่ตั้งพระพุทธรูปกับเศียรฤๅษีไว้ด้วยกัน แต่มีลำดับสูงต่อกัน และการทำพิธีกรรมแบบพุทธและฤๅษีผสมกัน โดยมีการไหว้พระและจัดให้พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ก่อนที่จะทำพิธีกรรมฤๅษีในพิธีไหว้ครูฤๅษีและการครอบครูด้วยเศียรปูฤๅษี

7.2.1.3 แนวคิดการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์

การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์เป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับการแสดงตัวตนให้ปรากฏในเรื่องอัตลักษณ์และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ให้เกิดขึ้นโดยกระบวนการทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์แห่งบุคคล การประดิษฐ์สร้างและนำเสนออัตลักษณ์ของบุคคลให้ปรากฏต่อสังคม อาจเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบด้วยกัน แต่โดยรวมแล้วการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์จะเกิดขึ้นจากการสรรหาความแตกต่างระหว่าง “ความเป็นเรากับความเป็นอื่น” เพื่อให้เกิดการยอมรับได้ อัตลักษณ์เป็นการศึกษาถึงกระบวนการทางประวัติศาสตร์ของการต่อรองสำนักต่อตนเองและผู้อื่นที่เปลี่ยนแปลงเป็นการประดิษฐ์สร้างตัวตนขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ การใช้แนวคิดการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ดังที่กล่าวข้างต้นมาเป็นกรอบคิดเพื่อศึกษาวิจัยเรื่องปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ทำให้พบปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ได้ว่า ฤๅษีในบริบทอีสานสมัยใหม่ ซึ่งมีสถานะเป็นเจ้าสำนักฤๅษีทั้ง 5 สำนักในจังหวัดมหาสารคาม ได้มีการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของความเป็นฤๅษีให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็น ซึ่งเข้ากับอีสานสมัยใหม่ ใน 6 ลักษณะแห่งอัตลักษณ์ฤๅษีสำคัญ คือ การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีว่าเป็น : 1) ผู้แต่งกายเหมือนกับอัตลักษณ์ของครูบาอาจารย์ 2) ผู้สืบทอดวิชาธรรมฤๅษีและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ 3) คนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อและผู้ผลิตเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้า 4) ผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ 5) ผู้เป็นที่ปรึกษา และ 6) ผู้เป็นนักพัฒนาสังคม

7.2.2 การอภิปรายผลตามเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง “ปรากฏการณ์ฤๅษี : ความเชื่อ การปรับตัว และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่” มีข้อค้นพบการการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์ 2) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ฤๅษีใน

บริบทสังคมอีสาน และ 3) เพื่อศึกษาการปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ โดยข้อค้นพบสามารถถูกอภิปรายผลได้ ดังนี้

7.2.2.1 การศึกษาความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์

การศึกษาคำความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์ พบว่า ความเชื่อในลัทธิฤๅษีมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระเวท โดยมีความเชื่อว่า ฤๅษีเป็นผู้ที่ถือบวช บำเพ็ญตบะจนมีจิตมั่นคงหรือมีฌานแก่กล้า จึงสามารถติดต่อกับเทพเจ้าได้ ท่านจึงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าบนสวรรค์ โดยทำตนเป็นผู้เห็นมนตร์หรือความจริงในมนตร์ จึงนำความจริงที่ได้ยินได้ฟังมาจากเทพเจ้านั้นๆ มาผูกแต่งเป็นบทกวีและสอนลูกศิษย์ของตนๆ จนต่อมาได้มีการรวบรวมและบันทึกเป็นคัมภีร์พระเวทขึ้นในที่สุด ฤๅษีจึงรับรู้กันในคัมภีร์ฤคเวทว่าเป็น “ผู้เห็นมนตร์หรือผู้หยั่งเห็นความจริงหรือมนตร์” จึงได้ประพันธ์โศลกคาถาของคัมภีร์ฤคเวทเพื่อสรรเสริญเทพเจ้าเอาไว้ ฤๅษีในคัมภีร์พระเวทมีทั้งฤๅษีผู้ชายและฤๅษีผู้หญิง (ฤๅษิกา) ผู้ได้เปิดเผยให้เห็นและเชื่อผ่านมนตร์หรือความจริงที่ยินได้ได้ฟังมาจากเทพเจ้านั้นๆ ว่า มีเทพเจ้าอยู่จริง ซึ่งเทพเจ้าที่มีอยู่จริงนั้นก็เป็นผู้สามารถบันดาลความต้องการและความสมปรารถนาให้แก่มนุษย์ได้ ผ่านการทำพิธีกรรมและการสวดสรรเสริญเทพเจ้า ในฐานะเป็นผู้มีฌานที่ได้เห็นความจริงหรือมนตร์และเป็นผู้หยั่งเห็นความจริงในมนตร์ ฤๅษีจึงถูกเชื่อว่าเป็นผู้รู้มนตร์และบุคคลศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ ท่านเป็นผู้สามารถทำพิธีกรรมให้แก่บุคคลผู้ที่เชื่อถือในความศักดิ์สิทธิ์ของฤๅษี ซึ่งทำให้ผู้ที่เชื่อถือในฤๅษีให้เครื่องทักษิณามากมายแก่ท่าน ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานเขียนเกี่ยวกับ “แนวคิดอิสตรีนิยม” ของอภิญญาวัฒน์ โพธิ์สาน (2560 : 37-40) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ในคัมภีร์พระเวท ฤๅษีมีปรากฏทั้งผู้ชายและผู้หญิง มีทั้งผู้ที่แต่งงานและไม่แต่งงาน ผู้หญิงได้รับสิทธิให้ศึกษาเรียนรู้และท่องจำคัมภีร์ทางศาสนาอันศักดิ์สิทธิ์ได้ จึงทำให้พวกเธอเป็นผู้ทรงภูมิความรู้ เป็นบัณฑิต และเป็นครูอาจารย์ได้ ผู้หญิงในสังคมยุคพระเวท ไม่เพียงเป็นนักปราชญ์ผู้คนแก่เรียน ผู้ประพันธ์โศลกคาถา (นักกวีทางศาสนา) และปัญญาชนได้เท่านั้น แต่ยังเป็นครูอาจารย์สอน นักเทศน์สอนธรรมะ นักปรัชญา และนักโหราศาสตร์อีกด้วย เมื่อมีการเรียนรู้ในเรื่องความรู้ทางศาสนา ธรรมเนียมนิยมแนวประวัติศาสตร์และเทพปกรณัมวิทยาของผู้คนในยุคพระเวท จึงทำให้ผู้หญิงสามารถเป็น “ฤๅษิกา” หรือ “ฤๅษีผู้หญิง” ผู้ที่ประพันธ์บทสวดสรรเสริญเทพเจ้าอันศักดิ์สิทธิ์ในสมัยนั้นได้ โศลกคาถาบางบทได้รับเกียรติอย่างสูงส่งให้ได้รับการรวบรวมไว้ในคัมภีร์พระเวทช่วงแรกๆ ที่เรียกว่าฤคเวท โดยในบรรดาผู้ประพันธ์โศลกคาถาในคัมภีร์ฤคเวทเหล่านี้ ชื่อของนักประพันธ์ผู้หญิงในฐานะเป็นฤๅษิกา มีมากถึง 27 คน โดยฤๅษิกาในยุคพระเวทมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “พรหมวาทีนี้”

ฤๅษีในคัมภีร์พระเวท มีอัตลักษณ์ปรากฏให้พบเห็น โดยอัตลักษณ์ฤๅษีมองเห็นได้ว่าเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ คือ ท่านเป็นผู้มีบำเพ็ญตบะ จนได้ฌานและฤทธิ์ในตน จึงทำให้ท่านเป็นผู้สามารถติดต่อกับเทพเจ้าบนสวรรค์หรือมีเทพเจ้าบนสวรรค์มาปรากฏกายให้เห็น และได้บอกกล่าวมนตร์หรือความจริงแก่ฤๅษีให้ได้ยินได้ฟัง จนสามารถนำความจริงในมนตร์นั้นๆ มาบอกสอนแก่ลูกศิษย์ ฤๅษีถูกแสดงตนให้มีอัตลักษณ์ว่าเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้แก่ผู้ศรัทธา คือเป็นผู้กระทำพิธีกรรมเพื่อให้เทพเจ้าพอใจตามคติความเชื่อ จึงทำให้ท่านได้รับทักษิณาทานที่ถูกมอบให้เป็นจำนวนมาก ฤๅษียังมีอัตลักษณ์ให้เห็นว่าเป็นบูรพาจารย์หรืออาจารย์ผู้ประสิทธิ์ความรู้และสรรพวิชาแก่ลูกศิษย์ คือเป็นผู้สอนมนตร์พร้อมความหมายและสรรพวิชาอื่นๆ ที่รู้แก่ลูกศิษย์ เป็นที่

ปรึกษาทางการเมืองของพระราชาในฐานะผู้ให้คำปรึกษาแก่พระราชาในการว่าราชการแผ่นดินและให้คำปรึกษาในการดูแลทุกข์ยาม และยังเป็นนักปราชญ์หรือท่านผู้รู้ในเรื่องราวต่างๆ เป็นอย่างดี จึงทำให้สามารถเขียนหรือบันทึกสรรพวิชาต่างๆ เข้าไว้ นอกจากนี้ฤๅษียังมีอัตลักษณ์ว่าเป็นผู้ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการศึกษาตนเอง เพื่อที่เขียนงานวรรณกรรมมากไว้ เป็นผู้ให้ความรู้แก่ลูกศิษย์และสอนมวลชน ท่านเป็นผู้บำเพ็ญตะบะเพื่อความดีงามแก่ชาวโลก อัตลักษณ์ของฤๅษีดังที่กล่าวนี้สอดคล้องกับงานเขียนของ Swaminathan (2014) ที่ได้กล่าวว่า ฤๅษีในยุคพระเวทช่วงแรกถูกมองว่าเป็นผู้พยากรณ์หรือสวดมนตร์ เป็นครูผู้รับการสื่อสารและถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการมีอยู่ของจักรวาลโลก และสรรพสิ่งที่ได้รับฟังมาจากเทพเจ้า ฤๅษีมีอัตลักษณ์ในฐานะเป็นกวีทางศาสนา ผู้ขับร้อง สวดหรือร่ายมนตร์ เพื่อสรรเสริญเทพเจ้าที่ตนพบและบูชา อันมีท่วงทำนองและเป็นคำประพันธ์ โดยฤๅษีในฐานะเป็นกวีผู้ร่ายมนตร์เช่นนี้ จะเป็นครูผู้ถ่ายทอดความรู้แห่งพระเวทไปสู่ลูกศิษย์ แม้ว่าจะไม่ได้ออกบวชตามแนวทางของสมณะ แต่ฤๅษีก็ต้องฝึกฝนตนให้มีคุณธรรมหลายอย่างซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ดีของทั้งนักบวชและนักพรตทั้งหลาย ครูฤๅษีจำนวนมากเป็นผู้บำเพ็ญตะบะจนมีสมาธิจิตขั้นสูง หากว่าไม่ประกอบอยู่ด้วยคุณธรรมหรือมีจิตไม่มั่นคงในสมาธิแล้ว ฤๅษีก็ไม่สามารถจะเป็นผู้หยั่งรู้ความรู้พิเศษใดๆ ได้ คุณธรรมสำคัญของพวกฤๅษีในยุคพระเวท ก็คือการถือสัจจะ การบำเพ็ญตะบะ และการรักษาพรหมจรรย์ และคุณสมบัติอื่นๆ ที่แสดงถึงความเป็นครูฤๅษี ก็ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ทางอักษรสาร การมีความเที่ยงตรงต่อการตั้งมั่นอยู่ในฌาน และการมีความรู้เหนือประสาทสัมผัส

ความเชื่อในลัทธิฤๅษีในคัมภีร์พระพุทธรศาสนา ถูกพบว่า ฤๅษีเป็นผู้สร้างความรู้และความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าและการทำพิธีกรรมต่อเทพเจ้าทั้งหลาย จนทำให้ฤๅษีก่อเกิดความเชื่อของท่านเป็นบูรพาจารย์หรือศาสดาทางศาสนาถึง 10 ท่าน ทั้งคัมภีร์ทางพระพุทธรศาสนายังทำให้เชื่อว่า ฤๅษีเป็นผู้ออกบวชเพื่อบำเพ็ญพรตในป่า โดยระยะที่จะออกบวชก็จะเริ่มตั้งแต่เห็นผมบนศีรษะของตนหงอก ก็จะมีพรหมพิธีสมมติบรรดามีให้ลูกสืบมรดกต่อ จากนั้นจึงสละบ้านเรือนออกบวชเป็นนักบวชหรือฤๅษีในป่าตามหลักอาศรม 4 ของพราหมณ์-ฮินดูในข้อที่ 3 “วานปรัสต์” คือช่วงชีวิตตั้งแต่อายุ 50-75 ปี ฤๅษีในบางประเภท เช่น ผู้ที่บวชขฤๅล เหมือนกรณีขฤๅล 3 ฟันอง ที่เชื่อในเรื่องการบูชาไฟและบูชาขลุ่ยใหญ่ ซึ่งเป็นเจ้าลัทธิฤๅษีที่พระพุทธรเจ้าทรงไปสอนธรรม จนสามารถทำให้พวกท่านละทิ้งลัทธิฤๅษีมาเป็นพระสาวกของพระพุทธรองค์ และได้เป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระพุทธรศาสนาสมัยพุทธรกาล โดยเฉพาะในแคว้นมคธ และฤๅษียังถูกเชื่อว่า ท่านเป็นผู้มีฤทธิ์และมีเดชในตนอันเกิดจากการบำเพ็ญพรตของท่าน ซึ่งความเชื่อในลัทธิฤๅษีดังนี้ ก็สอดคล้องกับผลงานของ มนต์ ทองซัซ (2530 : 28-29) ที่ได้แสดงไว้ว่า ฤๅษีเป็นผู้ออกบวชเพื่อบำเพ็ญพรตในป่า เมื่อได้เห็นผมบนศีรษะของตนหงอกตามหลักอาศรม 4 ข้อที่ 3 “วานปรัสต์” ของพราหมณ์ คือช่วงชีวิตตั้งแต่อายุ 50-75 ปี อันถูกกำหนดให้เป็นช่วงชีวิตที่จะต้องฝึกฝนตนอย่างนักบวชและอยู่ในป่าเป็นฤๅษี ชาวฮินดูในวรรณะสูง 3 วรรณะแรก คือ “พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์” ที่อยู่ในอาศรมที่ 2 “คฤหัสถ์” ผู้ที่ใช้ชีวิตครองเรือนจนมีลูกหลานและมีทรัพย์สินสมบัติในครอบครัวเป็นปึกแผ่นแล้ว เมื่อเห็นศีรษะของตนมีผมหงอกปรากฏให้เห็น ก็เป็นเครื่องหมายบอกตนให้ได้ว่า มีวัยล่วงผ่านวัยทำงานและสร้างครอบครัวจนเข้าสู่วัยกลางคนและเริ่มเข้าสู่วัยชราแล้ว ก็จะมอบทรัพย์สินสมบัติให้แก่บุตรที่ครองเรือน จากนั้นตนก็เข้าไปอยู่ในป่าเป็น “วานปรัสต์” แปลว่า “ผู้เข้าไปอยู่ในป่า” บวชเป็นฤๅษี ถือเป็นการออกไปใช้ชีวิตอยู่ในป่าและสร้างอาศรมประจำที่มุงบังด้วยใบไม้ ทำตัวเป็นอย่างนักบวช ซึ่งเรียกว่า “ฤๅษี” หรือ “ดาบส”

เพื่อสร้างคุณธรรมอันเป็นประโยชน์แก่ตนและคนอื่น เพื่อแสวงหาความสงบวิเวกแห่งตนด้วยการปฏิบัติธรรม บำเพ็ญตบะ หรือปฏิบัติกิจทางศาสนาอื่นๆ โดยเข้าไปอยู่ในป่าหรือในถ้ำพร้อมกับภรรยาหรือไปเฉพาะตามลำพังตนเองก็ได้ และเพื่อทำตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมด้วยการตั้งตนเป็นครูอาจารย์ที่ทำหน้าที่ให้การศึกษาวิชาความรู้แก่ลูกศิษย์ในป่านั้นและคิดสร้างสรรค์เพื่อความเจริญแก่สังคมด้วย

ฤๅษีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ถูกแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ว่าเป็นเป็นผู้บำเพ็ญพรตอยู่ในป่า เป็นบูรพาจารย์ที่สอนลัทธิฤๅษีตามคัมภีร์พระเวท เป็นอาจารย์หรือท่านผู้รู้ดีในตำรามหาบุรุษลักษณพยางกรณ์ศาสตร์และลัทธิฤๅษี เป็นกุลปะหรือที่ปรึกษาในกิจการหรืองานการเมืองของกษัตริย์ เป็นผู้มียุทธและเดชกล้าในตนและเป็นมีคำพูดจาศักดิ์สิทธิ์ คือ ฤๅษีมีอัตลักษณ์ปรากฏให้เห็นว่า ท่านเป็นผู้มียุทธเดชในตนจากการสำเร็จพรต จึงเป็นผู้มีวาจาศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถให้พรแก่บุคคลที่ขอหรือสามารถสาปแช่งแก่บุคคลที่ทำให้ไม่พอใจได้ คำพูดที่ท่านเปล่งออกมา ย่อมปรากฏว่าเป็นคำไหนคำนั้น และฤๅษีมีอัตลักษณ์ปรากฏให้เห็นว่าเป็นผู้มีเมตตาและให้ช่วยเหลือมนุษย์และสัตว์ที่ตกทุกข์ได้ยาก และเป็นผู้มีปฏิสันถารเอื้ออาทรและมีคำพูดจาอ่อนหวานต่อผู้คนเข้ามาใกล้ ซึ่งอัตลักษณ์ของฤๅษีดังที่กล่าวนี้ ก็เป็นไปสอดคล้องกับผลงานของ พระพุทธโฆสจารย์ (2541 : 25-54) ในเรื่องฤๅษีกุลปะและฤๅษีเป็นผู้มีวาจาศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งท่านได้กล่าวไว้ว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ฤๅษีมีอัตลักษณ์ว่าเป็นผู้เข้าถึงสกุลของฆราวาส คือเป็นผู้ใกล้ชิดสนิทสนมกับครอบครัวหรือวงศ์ตระกูลหนึ่ง โดยมีความคุ้นเคยถึงขั้นไปมาหาสู่ผู้คนในครอบครัวหรือวงศ์ตระกูลได้เสมอ ผู้คนในครอบครัวหรือวงศ์ตระกูลนั้นๆ รู้จักท่านเป็นอย่างดี จึงให้ความเคารพนับถือท่านและอุปถัมภ์บำรุงท่านด้วยดีโดยไม่รังเกียจ ฤๅษีผู้เป็นเช่นนี้เรียกชื่อเต็มๆว่า “ฤๅษีผู้กุลปะ” โบราณเรียกว่า “ชีตัน” ฤๅษีผู้กุลปะเช่นนี้จะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของวงศ์ตระกูลหรือที่ปรึกษาในเชิงกิจการงานเมือง ได้ด้วยที่ว่า ฤๅษีเป็นผู้มีวาจาศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถสามารถสาปแช่งแก่บุคคลที่ทำให้ไม่พอใจได้ ทั้งยังเป็นผู้มีเมตตาให้ความช่วยเหลือมนุษย์และสัตว์ที่ตกทุกข์ได้ยาก และเป็นผู้มีคำพูดจาอ่อนหวานต่อผู้คนเข้ามาใกล้

7.2.2.2 การศึกษาปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสาน

การศึกษาปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสาน พบว่า ปรากฏการณ์ฤๅษีในสังคมไทยเริ่มแรกจะถูกเล่าให้ได้อ่านเป็น “เรื่องเล่า” ปรากฏภาพให้เห็นผ่านตำนานการสร้างเมือง บันทึกลานเงินลานทอง วรรณคดีไทย นิทานชาดก และนิทานพื้นบ้านของไทย หลังจากนั้นฤๅษีจึงปรากฏตนให้ได้ฟังเป็น “คำเล่าลือ” ว่า เป็นฤๅษีเนรมิตที่ภูเขาควายนในประเทศลาว เพื่อให้พระผู้ปฏิบัติบำเพ็ญตนในธุดงค์และปฏิบัติธรรมได้พบ ซึ่งบางรูปได้ร่ำเรียนวิชาอาคม (วิชาธรรมฤๅษีและลัทธิฤๅษี) กับครูบาอาจารย์ฤๅษี ต่อมาอีกฤๅษีจึงมีภาพปรากฏให้เห็นเป็น “รูปฤๅษีที่เป็นพระเครื่องและพระบูชา” ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ผู้คนได้บูชา และยังปรากฏชื่อได้ยินเป็น “ชื่อฤๅษีต่างๆ” อยู่ในคำกล่าวเชิญของพิธีบวงสรวง ที่หมอปราหมณ์ได้กล่าวเชิญพวกฤๅษีมีชื่อต่างๆ ให้มาเป็นพยานรู้เห็นพิธีเช่นสรวงและขอให้อำนวยอวยชัยให้พรแก่ผู้มาร่วมพิธีกรรมอันเข้มขลัง จากนั้นต่อมาปรากฏการณ์ฤๅษีก็ปรากฏให้เห็นแบบเป็น “ตัวตนจริง” ในสังคมไทย ซึ่งเริ่มจากฤๅษีพุทธจรรย์แสดงฤทธิ์ว่าเป็นผู้สามารถเหาะลอยตัวในอากาศจากพื้นได้ในปี 2554 สู่การปรากฏตนให้เห็นแบบเป็น “ตัวตนจริงของฤๅษี” ครั้งใหญ่ในงานชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 ในปี 2560 ณ จังหวัดมหาสารคามและปรากฏตนอีกครั้งในปี 2562 ณ ที่ว่าการอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม จนก่อเกิดสำนักฤๅษี 5 สำนักขึ้นในจังหวัดมหาสารคาม

และเจ้าสำนักฤๅษีและลูกศิษย์จะถือข้อวัตรเป็นสัจจะและเป็นข้อห้ามหรือคําลำและมีอัตลักษณ์
 แห่งตน ซึ่งปรากฏการณ์ฤๅษีดังที่กล่าวมา สอดคล้องกับที่ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2548 : 434) ผู้ได้วิจัย
 “ตำนานพระธาตุของชนชาติไทย: ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อ
 ดั้งเดิม” ผลการวิจัยพบว่า ฤๅษีเกี่ยวกับพฤติกรรมเป็นตำนานการสร้างเมือง การแสดงอิทธิฤทธิ์
 ปาฏิหาริย์ จากนั้นการเดินทางมาของฤๅษีก็พบได้จากบันทึกลานเงินลานทอง วรรณคดีไทย และ
 นิทานชาดก ฤๅษีจึงมีให้เห็นในตำนานพระเครื่องไทย ถูกสร้างขึ้นเพื่อการบูชา มีการอันเชิญฤๅษี 108
 ท่านมาในพิธีด้วย เนื้อหาของตำนานในช่วงแรก ฤๅษีล้วนแต่อยู่ในตำนานพระธาตุต่างๆ ของอีสาน
 ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชนพื้นเมืองในช่วงนั้นว่า ฤๅษีที่ปรากฏในตำนานพระธาตุ
 ที่สะท้อนให้เห็นว่าเป็นตัวแทนของอำนาจเหนือธรรมชาติตามวิถีคิดในระบบความเชื่อดั้งเดิม
 ยังสอดคล้องกับ มนัส โอภาณกุล (2533 : 24-32) ผู้ศึกษาความเชื่อเรื่องฤๅษีในประเทศไทย ซึ่งได้กล่าวว่า
 ในช่วงที่พระพุทธศาสนาแผ่เข้าสู่สุวรรณภูมิ ทำให้เกิดเรื่องราวของฤๅษีปรากฏตามตำนานต่างๆ ใน
 ฐานะเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับการสร้างอาณาจักรหรือนครที่
 สำคัญหลายแห่ง โดยเฉพาะพงศาวดารสมัยโบราณหรือจดหมายเหตุเก่าๆ จะกล่าวถึงฤๅษีวาสเทพกับ
 ฤๅษีสุกกทันต์ ผู้สร้างเมืองหริภุญไชยในคำไหว้ครูและเป็นเจ้าพิธีกรรม แต่ที่คนไทยรู้จักมาก ก็คือ
 พระฤๅษินารอท พระฤๅษิตาวัว และพระฤๅษีตาไฟในตำนานลานเงินลานทองที่บรรจุไว้พร้อมพระพิมพ์

เมื่อฤๅษีเข้ามาในสังคมไทย โดยเข้ามาพร้อมกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา ผ่านเรื่องเล่าฤๅษีที่มีอยู่ในคัมภีร์ทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในยุคพระเวท โดยเฉพาะคัมภีร์ฤๅษี และ คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะชาดก จนถูกนำไปเล่าเป็นเรื่องราวอยู่ในตำนานการสร้างเมือง บันทึกลานเงินลานทอง วรรณคดีไทย นิทานชาดก และนิทานพื้นบ้านของไทย เรื่องของฤๅษีจะยัง เป็นแค่ “เรื่องเล่า” ให้ได้อ่านและรับรู้กันเท่านั้น มิได้ปรากฏฤๅษีแบบเป็น “ตัวตนแท้จริง” ให้พบเห็น แต่ ก็ทำให้รู้ได้ว่า ฤๅษีได้เข้ามาสู่สังคมไทยเป็นเวลานานแล้ว เป็นคนต่างถิ่นที่รับวัฒนธรรมอินเดียมาสู่ สังคมไทย โดยปรากฏภาพให้รับรู้เป็นตำนานเรื่องเล่าว่า วาสูเทวฤๅษีเป็นผู้สร้างเมืองหริภุญไชย เป็นที่ ปรีกษาของกษัตริย์ในบางเรื่องราวและทำหน้าที่ทำนายทายทักมอองอนาคตในบางแง่มุม และเป็นครู อาจารย์ผู้รู้ในสรรพวิชา จึงสอนลูกศิษย์ให้รู้ในหลายเรื่อง ทั้งทางโลกและทางธรรม ซึ่งปรากฏการณ์ ฤๅษีดังกล่าว ก็สอดคล้องกับ ศรีศักร วัลลิโภดม (2554 : 40) ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า สังคมไทยมีคนต่างถิ่นที่ รับวัฒนธรรมอินเดียเข้ามา ซึ่งคนต่างถิ่นที่เข้ามานั้นมีชื่อว่าวาสูเทวฤๅษี ท่านได้อพยพเข้ามาสู่สังคมไทย และได้แต่งงานกับหญิงพื้นเมืองที่เชื่อว่าเป็นกลุ่มคนที่นับถือเนื้อ (มิกะ) เป็นสัญลักษณ์ (โค) วาสูเทว ฤๅษีกลายเป็นชาวพื้นเมืองไทย ต่อมาจึงได้สร้างบ้านเมืองขึ้นเพื่อให้ลูกหลานได้ปกครอง คนในตระกูล ที่นับถือเนื้อเป็นสัญลักษณ์เช่นนี้ ได้กลายเป็นชนชั้นปกครองในสมัยนั้น ดังจะเห็นได้ว่า มีชื่อเมืองว่า มิคสังครนครและสมันตรประเทศ ล้วนเกี่ยวข้องกับเนื้อทั้งสิ้น ความเจริญของบ้านเมืองในระยะนี้ นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ เปลี่ยนแปลงจาก “สังคมแบบชนเผ่า” มาเป็น “สังคมเมือง” และเกิดมีชนชั้นกษัตริย์นักปกครองขึ้น และในสมัยต่อมาเมืองที่สร้างขึ้นเกิดอุทกภัย ผู้คนล้มตาย ล้างไป ฤๅษีจึงได้มีการสร้างเมืองใหม่ขึ้นแทนในบริเวณที่เหมาะสม คือเมืองหริภุญไชย จากนั้นจึงได้ เชิญเจ้าหญิงจากเมืองละโว้ ลพบุรี มาเป็นผู้ปกครอง มีพระนามว่าพระนางจามเทวี เมืองหริภุญไชย มีฤๅษีเป็นที่ปรีกษาและสร้างวัดมุนจลขึ้น เพื่อเป็นเครื่องช่วยรักษาเมืองที่ปกครองโดยนักปกครอง ผู้หญิง

ฤๅษีจากที่ปรากฏเป็น “ตำนานเรื่องเล่า” ผ่านตำนานการสร้างเมือง บ้านทึกลานเงิน ลานทอง วรรณคดีไทย นิทานชาดก และนิทานพื้นบ้านของไทย ต่อมาก็ปรากฏให้ภาพให้เห็นว่าเป็น “ตัวตนจริง” ในสังคมไทย โดยเริ่มจากปรากฏการณ์ฤๅษีพุทธจรรย์ ผู้ที่นั่งสมาธิและเหาะลอยตัวได้ในอากาศให้ลูกศิษย์และผู้สื่อข่าวได้เห็นในปี 2554 ซึ่งหนังสือพิมพ์และสื่ออื่นๆ ได้ออกข่าว ทำให้ผู้คนตื่นตื้นกันมากๆ ฤๅษีนั้น แม้ว่าจะเป็นผู้ถือบวชกันและมีอยู่ในสังคมไทย ก็ไม่ค่อยเปิดเผยตัวตนให้ผู้คนได้เห็นกันบ่อยนัก ลูกศิษย์ของฤๅษีในจังหวัดมหาสารคามได้เห็นข่าวและรับรู้ถึงการเหาะลอยตัวของ ฤๅษีพุทธจรรย์ในจังหวัดเชียงใหม่ ดังที่กล่าวว่าเป็นปรากฏการณ์ฤๅษีที่แสดงถึงความเป็นผู้มีฌานและมีฤทธิ์ให้ชาวโลกได้เห็นได้ ซึ่งปรากฏการณ์ฤๅษีดังที่กล่าว สอดคล้องกับที่ ไทยรัฐออนไลน์ (2554) ได้กล่าวไว้ในบทนำว่า ความโด่งดังและความนิยมของฤๅษีในประเทศไทย เริ่มได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการเป็นที่ประจักษ์ชัดในปี พ.ศ. 2554 จากปรากฏการณ์ฤๅษีพุทธจรรย์ เจ้าสำนักอาศรมอมราวดี อายุเวทย์ เชียงใหม่ ได้เปิดสำนักและแสดงโชว์ลอยตัวกลางอากาศด้วยพลังสมาธิและฌาน ซึ่งจะทำให้จะต้องได้รับการฝึกโยคะสูตรและมีสมาธิจิตใจที่แน่วแน่อย่างสูงเท่านั้น

ปรากฏการณ์ฤๅษีได้มาปรากฏตัวตนแบบเป็น “ตัวตนจริง” จำนวนมาก ที่มีใช่เป็นเพียงตำนานและเรื่องเล่าเท่านั้น ในงานชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 ณ สำนักฤๅษีอาจารย์โก๋หรือสำนักอาศรมครุธรรม บ้านแสนสุข ในจังหวัดมหาสารคาม ในปี 2560 โดยมีฤๅษีและหมอธรรมมาร่วมงานชุมนุมมากกว่า 300 ท่าน โดยได้ร่วมกันทำพิธีตามลัทธิฤๅษีและประชุมเสนาทางวิชาการ จนเป็นข่าวดังผ่านหน้าหนังสือพิมพ์และสื่ออื่นๆ จากนั้นอีก 2 ปี ฤๅษีก็ได้ปรากฏให้เห็นเป็น “ตัวตนจริง” อีกครั้งที่ตึกสลาอีसान ณ บริเวณลานหน้าว่าการอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ในงานชุมนุมฤๅษี เพื่อถกอภิปรายทางวัฒนธรรมและมรดกภูมิปัญญาและความเชื่อท้องถิ่น ในปี 2562 จึงทำให้ตั้งแต่ปี 2560 - 2562 เป็นต้นมา เกิดสำนักฤๅษีขึ้นในจังหวัดมหาสารคามถึง 5 สำนักอย่างเด่นชัด ถือเป็นปรากฏการณ์ฤๅษีที่มีชีวิตให้เห็นภาพเป็นตัวตนจริง ที่แสดงให้เห็นผู้คนในจังหวัดมหาสารคามและจังหวัดใกล้เคียงได้เห็นในฐานะเป็นผู้สืบทอดความรู้ในเรื่องวิชาธรรมฤๅษีและลัทธิฤๅษีที่เคยมีมาตั้งแต่อดีตกาลหรือโบราณกาล ให้เห็นเป็นผู้ถือบวชเป็นฤๅษี ที่มีทั้งฆราวาสที่เป็นฤๅษีและพระสงฆ์ที่เป็นฤๅษี (ผู้ที่เป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษีในเวลาเดียวกัน ซึ่งบางที่เรียกว่า พระสงฆ์สายฤๅษี) และมีทั้งผู้ถือพรหมจรรย์ไม่แต่งงาน และผู้ไม่ถือพรหมจรรย์ แต่งงาน แต่ว่าฤๅษีทุกท่านก็ถือข้อวัตรปฏิบัติบางประการเป็นข้อดเว้นที่จัดว่าเป็นการถือบวชเป็นฤๅษี ท่านแสดงตนว่าเป็นผู้สามารถทำพิธีกรรมให้แก่ผู้ศรัทธาตามวิชาธรรมฤๅษีและลัทธิฤๅษีในชุมชน ซึ่งมีได้อยู่ป่าหรืออยู่ในถ้ำเหมือนในอดีตแต่เก่าก่อนอีกต่อไป เป็นบุคคลที่ศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อที่มีเวทมนต์และคาถาอาคมขลัง จึงสามารถทำพิธีปลุกเสกวัตถุมงคลร่วมกับพระสงฆ์และเป็นผู้ผลิตเครื่องรางและวัตถุมงคลในนามของสำนักฤๅษีของตนเองได้ เป็นที่ปรึกษาในงานกิจกรรมบางอย่าง เช่น เป็นหมอดูฤกษ์ยาม ที่ปรึกษาในงานบุญพิธีต่างๆ ในฐานะผู้มากบารมีและมีลูกศิษย์มาก และเป็นนักพัฒนาสังคมที่ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนและนิสิตนักศึกษา และใช้ทุนการก่อสร้างสิ่งก่อสร้างในหน่วยงานราชการและสำนักฤๅษีเอง ด้วยเงินที่ได้รับบริจาคจากผู้ศรัทธาในตัวฤๅษี ปรากฏให้เห็นในสังคมอีสานสมัยใหม่ ปรากฏการณ์ฤๅษีดังล่าว ก็สอดคล้องกับมติชนออนไลน์ (2560) ซึ่งได้กล่าวไว้ในบทนำว่า สำนักฤๅษีต่างๆ ในประเทศไทยได้รวมตัวกัน “จัดงานชุมนุมฤๅษีโลก” ที่เกิดขึ้น ณ สำนักอาศรมครุธรรม บ้านแสนสุข ตำบลนาสีนวล อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม และถือเป็นการครั้งที่ 2 ของเอเชีย ซึ่งได้มีฤๅษีทั่วโลกมากกว่า 300 คน จากจีน

ไต้หวัน เวียดนาม ฮังการี รวมทั้งห่อธรรมทั่วประเทศ ได้มาประชุมสวดมนต์บูชาครูอาจารย์ บวงสรวงเทวดา และทำพิธีพุทธาภิเษกวัตถุมงคล งานชุมนุมฤๅษีครั้งนี้ได้มีการนัดหมายกันทางเฟซบุ๊ก ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่า บรรดาฤๅษีได้มีการปรับตัวให้เข้ากับยุคโซเซียลและสังคมสมัยใหม่ มีผู้เคารพ ศรัทธาต่อฤๅษีมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก

ประเด็นการจัดงานชุมนุมฤๅษีที่จัดขึ้นถัดจากงานชุมนุมฤๅษีโลกครั้งที่ 2 มาอีก 2 ปีที่กล่าวข้างต้น ยังสอดคล้องกับที่ มติชนออนไลน์ (2562) ซึ่งได้กล่าวว่า ฤๅษีทั่วไทย ได้จัดงานชุมนุมฤๅษีครั้งใหญ่ที่ตักสิลาอีสาน ในชื่อว่า “งานพุทธศาสตร์ มุนีศิลป์ ภูมิปัญญาพื้นถิ่นตักสิลา 2019” จัดขึ้นที่ถนนที่ว่าการอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เพื่อมุ่งสร้างองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และความเชื่อแต่ละท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมและมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น และความเชื่อแต่ละท้องถิ่น ที่จัดให้เกิดขึ้นในรูปแบบของวิชาการ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่จากการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในความหลากหลายทางวัฒนธรรม

จากภาพฤๅษีที่เป็น “เรื่องเล่าหรือตำนานเรื่องเล่า, คำบอกเล่าแบบฤๅษีเนรมิต, รูปฤๅษีในพระเครื่องพระบูชา, และชื่อฤๅษีให้ได้ยินในพิธีบวงสรวง” มาปรากฏให้เห็นแบบเป็น “ตัวตนจริง” ย่อมเป็นที่ตื่นเตนของผู้คน ยิ่งฤๅษีที่ปรากฏนั้นๆ แสดงอัตลักษณ์ให้เห็นว่า “เป็นต่างๆ” ในทางความเชื่อและทางสังคมให้ผู้คนได้รับรู้และรู้เห็นด้วย ย่อมเป็นเรื่องน่าสนใจของผู้คนโดยแท้

7.2.2.3 การศึกษาการปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

การศึกษาการปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ พบว่า ในอีสานสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลง ฤๅษีไม่ได้อาศัยอยู่ในป่าในถ้ำเหมือนในอดีตโบราณอีกต่อไปแล้ว อีสานมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงมากขึ้น มีมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาหลายแห่งถูกตั้งขึ้นเพื่อฝึกฝนความรู้สมัยใหม่ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ มีถนนสัญจรไปมาสะดวก และมีการสื่อสารด้วยวิธีการสมัยใหม่ เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์ ยูทูบ ดิจิตอล เป็นต้น ฤๅษีที่ปรากฏในสังคมสมัยใหม่ก็ต้องมีการปรับตัวเพื่อให้อยู่รอดเช่นกัน โดยฤๅษีมีการสร้างสำนักฤๅษีอยู่ในชุมชนเคียงคู่ไปกับวัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำจิตวิญญาณของชาวพุทธ การปรับตัวของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ปรากฏให้เห็นใน 4 ลักษณะ คือ การยอมรับ การปฏิเสธ การต่อรอง และการผสมผสาน ดังนี้

1) การยอมรับ เป็นการปรับตัวแบบยอมรับในหลักการเดิมหลายแห่งของลัทธิฤๅษีและยอมรับหลักพระพุทธศาสนาในบางหลัก เพราะฤๅษีฤๅษีกับพระสงฆ์มีความเป็นนักบวชหรือผู้ถือบวชเหมือนกัน ที่แตกต่างกันก็ตรงที่ว่า ทั้งสองมีศีลต่างกันเท่านั้น ดังนั้น ฤๅษีจึงยอมรับหลักการเดิมแห่งความเป็นฤๅษีที่จะต้องถือบวชและถือข้อห้ามเป็นสัจจะแห่งตนและยอมรับหลักธรรมของพระพุทธศาสนาบางประการมาใช้ในการปฏิบัติตามลัทธิฤๅษีอย่างจริงจัง ประเด็นการปรับตัวแบบยอมรับนี้ของฤๅษี ก็สอดคล้องกับที่ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2548 : 434) ผู้ได้วิจัย “ตำนานพระธาตุของชนชาติไทย: ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม” ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า ฤๅษีมีการยอมรับพุทธศาสนาและมีพฤติกรรมการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า โดยพระพุทธเจ้าทรงเสด็จเดินทางไปในสถานที่ที่ชนพื้นเมืองเป็นพวกฤๅษี จึงได้แสดงพลังอำนาจหรือธรรมเทศนาจนกลุ่มฤๅษีเหล่านี้เกิดการเลื่อมใสศรัทธาและยอมรับหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเข้ากับ หลักการปฏิบัติของ

ชนพื้นเมืองที่เป็นพวกฤๅษีตามลัทธิฤๅษี (แต่ว่าฤๅษีก็ยังเชื่อถือและปฏิบัติตามลัทธิฤๅษีดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่)

2) การปฏิเสธ เป็นหลักการที่ฤๅษีปฏิเสธรูปแบบเก่าของลัทธิฤๅษีในบางแง่ เช่น การถือบวชเป็นฤๅษีแล้วจะอยู่ในป่าหรือในถ้ำเหมือนอย่างฤๅษีในอดีต เป็นต้น ก็ปรับเปลี่ยนแปลนมาใช้รูปแบบใหม่ โดยการเป็นอยู่และตั้งสำนักฤๅษีอยู่ในชุมชน เพื่อให้เข้ากับผู้คนในสังคมร่วมสมัยได้ ประเด็นการปรับตัวแบบปฏิเสธดังที่กล่าว ย่อมสอดคล้องกับที่ ประมินท์ จารุวรรณ (2548 : 341) ผู้ทำการศึกษา “ตำนานในเชิงโครงสร้างระบบความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา” ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า มีความเชื่อทางศาสนาอื่นๆ ปะปนอยู่กับพระพุทธศาสนาปะปนด้วย โดยเฉพาะคติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องฤๅษีผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเช่นนี้เป็นคติความเชื่อดั้งเดิม ที่ผู้คนในสังคมเชื่อว่า ฤๅษีออกบวชไปอยู่ในป่าหรือในถ้ำ ถือเป็นการเชื่อดั้งเดิมอยู่ก่อนเกิดพระพุทธศาสนา จึงอันแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับฤๅษีได้เป็นอย่างดี การศึกษาด้านในเชิงโครงสร้างที่ถือว่าเป็นการปรับเปลี่ยนมาใช้รูปแบบใหม่แห่งชีวิตอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเห็นว่า ฤๅษีสามารถใช้ชุมชน (มิใช่ป่าหรือถ้ำ) เป็นการสร้างตัวตนแห่งตน เพื่อให้เข้ากับสังคมวัฒนธรรมแต่ละกลุ่มชนร่วมสมัย (และอยู่รอด) ได้

3) การต่อรอง เป็นหลักการที่ฤๅษีต่อรองสถานะแห่งตนในฐานะเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ ผู้สามารถผู้กระทำพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ได้ เหมือนอย่างพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้กระทำในทางพิธีกรรมในสังคมปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ ผู้ศรัทธาในพระสงฆ์และฤๅษีจึงมีการนิมนต์/เชิญพระสงฆ์กับฤๅษีมาร่วมทำกิจกรรมทางความเชื่อร่วมกันในที่เดียวกัน และมาเป็นเกจิอาจารย์ผู้กระทำพิธีปลุกเสกเครื่องรางและวัตถุมงคลในพิธีพุทธาภิเษกเดียวกันได้ ประเด็นการต่อรองแบบต่อรองดังที่กล่าวแล้ว สอดคล้องกับที่ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2548 : 435) ผู้ได้วิจัย “ตำนานพระธาตุของชนชาติไทย: ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม” ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการปรับเปลี่ยนทางความคิดและความเชื่อจากการนับถือพระพุทธศาสนาไปสู่การนับถือฤๅษีผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติในตน ช่วยทำให้เข้าใจและเห็นพัฒนาการทางความคิดและความเชื่อของคนไทย อีกทั้งยังทำให้มองเห็นและเข้าใจความหมายของฤๅษีแบบพระพุทธศาสนา ซึ่งมีลักษณะเป็นการต่อรองให้ฤๅษีทำพิธีกรรมร่วมกับพระสงฆ์ได้ หากย้อนกลับไปพิจารณาวิธีการแบบดั้งเดิม ลัทธิฤๅษีไม่สามารถร่วมพิธีกรรมต่างๆ ของพระสงฆ์ได้ และเมื่อวิเคราะห์สังคมวัฒนธรรมของไทยในช่วงเปลี่ยนผ่านจากสังคมที่นับพระพุทธศาสนาไปสู่การปรับเปลี่ยนเป็นสังคมที่เป็นพระพุทธศาสนาร่วมกับลัทธิฤๅษี (จึงเห็นถึงการปรับตัวแบบต่อรองทางสถานะระหว่างฤๅษีในลัทธิฤๅษีและพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อได้)

4) การผสมผสาน เป็นหลักการที่ฤๅษีได้ผสมผสานลัทธิของตนเข้ากับหลักพระพุทธศาสนาในหลายประเด็น อันจะเห็นได้จากการจัดโต๊ะหมู่บูชาของสำฤๅษีทั้ง 5 ในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งจัดวางพระพุทธรูปที่เป็นพระประธานไว้บนโต๊ะหมู่บูชาเดียวกัน แต่มีลำดับที่สูงกว่ากว่ากันที่ถือหลักทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ลัทธิฤๅษีเป็นรอง และเห็นได้จากการที่ทำพิธีไหว้ครุฤๅษีและพิธีครอบครุด้วยเศียรปูกฤๅษี สำนักฤๅษีทั้ง 5 สำนักในจังหวัดมหาสารคาม มีการทำพิธีพุทธและพิธีฤๅษีผสมกัน ซึ่งจะมีการไหว้พระและการเจริญพระพุทธมนต์โดยพระสงฆ์ก่อนที่จะทำพิธีฤๅษี จึงการทำพิธีกรรมตามลัทธิฤๅษีผสมผสานกับพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งเรียกง่ายๆ ว่าเป็นฤๅษีผสมพุทธ ประเด็นการปรับตัวแบบผสมผสานดังที่กล่าวมา สอดคล้องกับที่ ศิราพร ณ ถลาง (2545 : 197) ผู้ศึกษา “พระพุทธศาสนา

แบบชาวบ้านที่มีการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ” ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า เนื้อหาด้านานพระธาตุของชนชาติไทยเป็นเรื่องราวการผสมผสานอยู่ร่วมกันของศาสนาทั้ง 2 ระบบ ก่อนที่จะกลายมาเป็นสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนานั้น เคยมีคติความเชื่อในทางลัทธิฤๅษีมาก่อน และภาพของการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมแบบฤๅษีกับพระพุทธศาสนาเข้ากัน ก็เป็นเครื่องยืนยันว่า ความผูกพันยึดมั่นและเชื่อถือในคติความเชื่อดั้งเดิมมาจนถึงทุกวันนี้ได้ทางหนึ่ง ที่ได้สะท้อนผ่านลักษณะของจัดโต๊ะหมู่บูชา ในลัทธิฤๅษี มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก การผสมผสานบูรณาการความเชื่อดั้งเดิมของลัทธิฤๅษีกับพระพุทธศาสนาเข้ากันได้ เป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ที่เกิดขึ้นในสังคมในฐานะเป็นศาสนาหลักและมีอิทธิพลอยู่เหนือศาสนาอื่นๆ โดยการปรับเปลี่ยนให้เป็นสังคมที่ถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก (มีความเชื่อดั้งเดิมแบบฤๅษีผสมผสานแบบเป็นรอง)

ในการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ สำนักฤๅษีทั้ง 5 ในจังหวัดมหาสารคาม ถูกพบว่าการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีให้รับรู้และรู้เห็นในฐานะเป็นผู้แต่งกายเหมือนกับอัตลักษณ์ของครูบาอาจารย์ ผู้สืบทอดการเรียนวิชาธรรมฤๅษีและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ ผู้ผลิตเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้า ผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ ผู้เป็นที่ปรึกษา และเป็นนักพัฒนาสังคม ดังนี้

1) ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ มีอัตลักษณ์ฤๅษีแห่งตนที่ถูกประดิษฐ์สร้างให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นว่าเป็นผู้แต่งกายเหมือนกับอัตลักษณ์ของครูบาอาจารย์ฤๅษีของตน โดยแต่ละสำนักฤๅษีจะนิยมแต่งกายด้วยผ้าที่ทำจากผ้าฝ้ายย้อมด้วยสีที่แตกต่างกันไป เช่น สีพระราชนิยม สีกรักแดง กรักน้ำตาล สีกรมท่า ผ้าฝ้ายขิดลายขอ ผ้าฝ้ายลายเสือ และมีอุปกรณ์อื่นๆ ที่ใช้ประกอบด้าย คือมีห้อยลูกประคำ ถือไม้เท้า ผ้าเปียงป่าหรือผ้าคลุมไหล่ แต่ว่าเป็นการแต่งกายเป็นอัตลักษณ์ฤๅษีที่เหมือนกับอัตลักษณ์ครูบาอาจารย์ที่ได้เรียนรู้วิชาธรรมฤๅษีมาของท่าน โดยการแต่งกายของฤๅษีแต่ละท่านจะเชื่อมโยงไปถึงอัตลักษณ์ของครูบาอาจารย์ฤๅษีว่า ท่านแต่งกายอย่างไรด้วย ซึ่งประเด็นการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ฤๅษีดังกล่าวนี้ เป็นไปคล้ายคลึงกับเรื่องที่ถูกศิษย์แต่งกายเป็นอัตลักษณ์คล้ายกับอาจารย์ ดังที่ จิรัชชาติ สันตะยศ (2552 : 34) ซึ่งได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “ครูบาศรีวิชัย กับคตินิยมแบบ “ครูบา” (ใหม่) ช่วงทศวรรษ 2530–2550” ได้กล่าวไว้ว่า มีกลุ่มพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งที่เรียกว่า พระสงฆ์ “ครูบาคติใหม่” เกิดขึ้นในสังคม โดยพระสงฆ์กลุ่มนี้จะแต่งกายแห่งตนๆ ที่เชื่อมโยงกับภาพลักษณ์หรือการแต่งกายแบบครูบาศรีวิชัย ที่ถือว่าเป็นครูบาอาจารย์และที่มาของคำว่า “ครูบา” ในเชิงมนโฑนัอย่างป็นรูปธรรม เป็นการทำให้ผู้คนในสังคมเชื่อว่า การแต่งกายอย่างที่ตั้งเป็นรูปแบบการแต่งกายของครูบาศรีวิชัย คือจะแต่งกายสีกรักแดง กรักน้ำตาล และมีอุปกรณ์อื่นๆ ประกอบด้วย คือ จะห้อยลูกประคำที่คอ ถือไม้เท้า และมีผ้าเปียงป่าหรือผ้าคลุมไหล่ ซึ่งการใช้อุปกรณ์เช่นนี้ถือว่าเป็นลักษณะ เฉพาะของการแต่งกายของครูบาศรีวิชัย

2) ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ มีอัตลักษณ์ฤๅษีแห่งตนที่ถูกประดิษฐ์สร้างให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นว่าเป็นผู้สืบทอดวิชาธรรมฤๅษีและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ โดยเป็นอัตลักษณ์ฤๅษีที่แสดงให้เห็นถึงการเป็นลูกศิษย์และครูบาอาจารย์ผ่านการที่ลูกศิษย์เรียนรู้วิชาธรรมฤๅษีมาจากครูบาอาจารย์คนหนึ่ง และการเป็นลูกศิษย์มีครูบาอาจารย์ก็ต้องทำพิธีไหว้ครู ขอมมาครู และพิธีครอบครูด้วยเศียรปฏูฤๅษีให้แก่ลูกศิษย์ทุกปี ซึ่งผู้ที่เป็นครูบาอาจารย์ฤๅษีแล้วก็ต้องถ่ายทอด

วิชาธรรมกฤษฎีให้แก่ลูกศิษย์ และนำพาลูกศิษย์ให้กระทำพิธีกรรมสืบต่อไปด้วย ซึ่งประเด็นการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์กฤษฎีดังกล่าวนี้ ก็เป็นเรื่องที่คล้ายคลึงกับที่ ส. สุทธิพันธ์ (2554 : 54-55) ผู้ได้ศึกษาเรื่อง “ครูบาอริยชาติ อริยจิตโต ทิพย์ในธรรม แห่งวัดแสงแก้วโพธิญาณ จังหวัดเชียงราย” ในเรื่องการถ่ายทอดการเรียนรู้และสืบทอดพิธีกรรม ได้กล่าวไว้ว่า การสืบทอดพิธีกรรมนิโรธกรรมของพระสงฆ์ “ครูบาคติใหม่” เป็นการเชื่อมโยงพิธีกรรมนิโรธกรรมผ่านการเรียนรู้และสืบทอดมาจากครูบาอาจารย์ของตน ซึ่งก็เป็นการนำข้อวัตรในการเข้านิโรธกรรมที่สืบทอดมาจากครูบาศรีวิชัยอีกที และยังสอดคล้องกับเรื่องที่ กาญจนา แก้วเทพ (2551 : 337) ได้พูดเอาไว้ว่า วัตรปฏิบัติและพิธีกรรมของกฤษฎี เชื่อกันว่าเป็นการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ที่เชื่อมโยงผ่านวิชาธรรมกฤษฎีและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากครูบาอาจารย์เพื่อนำเสนอภาพลักษณ์ให้แก่ตนเอง ดังนั้น สำนักกฤษฎีสมัยใหม่จึงพยายามที่จะประดิษฐ์สร้างตัวตนของตนเองให้ผู้คนรู้เห็นได้ว่า เป็นอัตลักษณ์แห่งตนที่เกี่ยวข้องกับวิชาธรรมกฤษฎีและพิธีกรรมที่ได้เรียนรู้และสืบทอดมาจากครูบาอาจารย์แห่งตน

3) กฤษฎีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ มีอัตลักษณ์กฤษฎีแห่งตนที่ถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นว่า เป็นผู้ผลิตเครื่องรางและวัตถุมงคลให้เป็นสินค้าเพื่อจำหน่ายหรือให้เช่าซื้อ โดยผู้ศรัทธาต่อกฤษฎีในแต่ละสำนัก ที่เชื่อว่า เจ้าสำนักกฤษฎีเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อและเป็นผู้ที่มีเวทมนต์และคาถาอาคมที่ได้เรียนรู้มากับครูบาอาจารย์ของตนๆ อย่างซ้ำซ้อน ดังนั้น ท่านจึงสามารถเป็นผู้สร้างวัตถุมงคลและเครื่องรางของขลังในนามสำนักกฤษฎีของแต่ละท่าน จากนั้นกระทำการปลุกเสกให้เข้มขลังและศักดิ์สิทธิ์ขึ้นได้ ทำให้เกิดกระแสความนิยมในเครื่องรางและวัตถุมงคลของกฤษฎีแต่ละสำนักขึ้นในผู้ศรัทธากฤษฎี ซึ่งได้มาแสวงหาและเช่าบูชาในแต่ละวัน อีกทั้งเครื่องรางและวัตถุมงคลที่กฤษฎีได้จัดสร้างขึ้น ก็จะมีทั้งที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์กฤษฎีโดยตรงและไม่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์กฤษฎีโดยตรง นอกจากพระอาจารย์เรื่องศักดิ์หรือพระครูปัญญานุสสาทรณ์ ผู้เป็นทั้งพระสงฆ์และกฤษฎี ได้จัดสร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลเพียงรุ่นเดียวเท่านั้น แต่กฤษฎีอีก 4 สำนักในจังหวัดมหาสารคาม ได้จัดสร้างเครื่องรางและวัตถุมงคลออกมาหลายรุ่น ซึ่งบางเครื่องรางและวัตถุมงคลได้ถูกผลิตซ้ำออกมาเพื่อให้เป็นสินค้า ซึ่งประเด็นการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์กฤษฎีดังกล่าวนี้ ก็เป็นเรื่องที่คล้ายคลึงกับเรื่องการผลิตเครื่องรางของขลังจนกลายเป็นสิ่งของที่มีมูลค่าในการเช่าหาไว้สักการะของผู้ศรัทธา ดังที่ จิรชาติ สันติยะศ (2552 : 21) ผู้ได้วิจัยเรื่อง “ครูบาศรีวิชัย กับคตินิยมแบบ “ครูบา” (ใหม่) ช่วงทศวรรษ 2530-2550” ที่ซึ่ง จิรชาติ สันติยะศ เรียกว่า “คตินิยมครูบา (ใหม่)” หรือ “ครูบาคติใหม่” ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า ในประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับครูบาศรีวิชัยในช่วงหลังการมรณภาพของท่าน ผู้คนยังมีศรัทธา ต่อครูบาวิชัยอย่างสูง ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้ผ่านการผลิตเครื่องรางของขลังของครูบาศรีวิชัยโดยพระสงฆ์และวัดต่างๆ จนกลายเป็นสิ่งของที่มีมูลค่าในการเช่าหาไว้สักการะของผู้ศรัทธา ในขณะเดียวกันกระแสความเลื่อมใสศรัทธาดังกล่าวก็เป็นปัจจัยทำให้ครูบาศรีวิชัยมาเป็นต้นแบบของกลุ่มพระสงฆ์ครูบาคติใหม่ด้วย อีกทั้งยังเป็นเรื่องที่คล้ายคลึงในบางแง่ที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของบุคคลโดยตรงที่ถูกนำมาสร้างเป็นวัตถุมงคล ดังที่ พิระพงค์ เพชรทา (2552 : 100) ได้กล่าวในหนังสือ “ครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดบางปาง จังหวัดลำพูน นักบุญอมตะแห่งล้านนา” ตอนหนึ่งไว้ว่า การสร้างวัตถุมงคลของครูบาศรีวิชัยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากภาพถ่ายที่เป็นอัตลักษณ์ของท่านโดยตรง จึงได้ผลิตวัตถุมงคลที่เป็นภาพถ่ายและลัทธิเกศภาพตัวครูบาศรีวิชัยและยังผลิตวัตถุมงคลที่เป็นภาพเสมือนจริงของครูบาศรีวิชัย เช่น พระเกศาครูบาศรีวิชัย พิมพ์หน้าครูบาศรีวิชัย และเหรียญโลหะรูปเหมือนของครูบาศรีวิชัย

ต่างๆ ทั้งแบบเต็มตัวและครึ่งตัว ซึ่งภาพถ่ายและเหรียญวัตถุมงคลของครูบาศรีวิชัยได้ถูกผลิตซ้ำและสร้างขึ้นอยู่อย่างต่อเนื่องในพื้นที่เขตภาคเหนือของไทย

4) ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ มีประติษฐานสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีแห่งตนให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นว่า เป็นผู้ใช้เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสารบอกกล่าวข้อมูลข่าวสารและโฆษณาประชาสัมพันธ์ เป็นการประติษฐานสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีว่า มีตัวตนอย่างไร เป็นอย่างไร และทำอะไรผ่านช่องทางโซเชียลมีเดียต่างๆ เช่น เฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก เพื่อให้ผู้คน ทั้งลูกศิษย์ที่ศรัทธาและบุคคลทั่วไปได้รับรู้และรู้เห็นได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งการประติษฐานสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีดังกล่าวเช่นนี้ ก็คล้ายคลึงกับเรื่องการโพสต์สื่อสังคมออนไลน์แสดงอัตลักษณ์ของบุคคลให้รับรู้และรู้เห็นผ่านเฟซบุ๊กและยูทูบ ดังที่ อัมพร จิรัฐติกร, (2559 : 389-392) ผู้ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ครูบาบุญชุ่มกับการขยายตัวของเทคโนโลยีสื่อโทรศัพท์เคลื่อนที่และโซเชียลมีเดียที่มีอิทธิพลต่อการขยายตัวของชื่อเสียงของตนบุญครูบาบุญชุ่ม” ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า หลังจากการเข้าถ้ำราชคฤห์ อำเภองาว จังหวัดลำปาง เพื่อบำเพ็ญบารมีเป็นเวลา 3 ปี 3 เดือน 3 วันแล้ว ครูบาบุญชุ่มได้จัดงานการออกถ้ำของท่านรับรู้และรู้เห็นผ่านทางโซเชียลมีเดีย อันทำให้ผู้คนที่มีส่วนในงาน ต่างพากันถ่ายรูป ถ่ายวิดีโอ แล้วได้โพสต์ลงในบัญชีเฟซบุ๊กและยูทูบของตนเองๆ ขณะที่ครูบาบุญชุ่มออกจากถ้ำ การขยายตัวของโซเชียลมีเดียโดยเฉพาะเฟซบุ๊ก (ยูทูบ ติ๊กต็อก) เป็นพื้นที่ที่สำคัญในการนำเสนอตัวตนของครูบาคติใหม่ โดยการนำเสนอภาพลักษณ์ วัด และกิจกรรมต่างๆ เป็นภาพและวิดีโอ (จากนั้นจึงอัปโหลดและนำเข้าระบบอินเทอร์เน็ตสู่บุคคลให้รับรู้และรู้เห็นได้โดยเร็ว) ดังนั้น สื่อโซเชียลมีเดียจึงมีความสำคัญต่อกลุ่มครูบาคติใหม่ในการนำเสนออัตลักษณ์ของตนๆ ผ่านโซเชียลมีเดีย

5) ฤๅษีในบริบทสังคมสมัยใหม่ มีการประติษฐานสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นว่า เป็นที่ปรึกษาของผู้คนในเรื่องการให้ฤๅษีแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ การซื้อรถและเจิมรถ เป็นต้น และการทำพิธีมงคลต่างๆ เป็นที่ปรึกษาของผู้คนในกิจกรรมทางการกุศล เช่น งานผ้าป่าและงานกฐิน เป็นที่ปรึกษาของผู้ศรัทธาในเรื่องเกี่ยวกับการทำธุรกิจการค้าและเรื่องชะตาชีวิต จากนั้นจึงทำพิธีกรรมทางฤๅษีให้ และยังเป็นທີ່ปรึกษาในเรื่องการก่อสร้าง ซึ่งประเด็นการประติษฐานสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีดังที่กล่าวก็เป็นไปคล้ายคลึงกับเรื่องการเป็นที่ปรึกษาในการให้คำแนะนำและการทำพิธีกรรมให้แก่บุคคล โดยคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อ ดังที่ ส. สุทธิพันธ์ (2556 : 112-113) ผู้ได้ศึกษาเรื่อง “ท่องเที่ยวธรรมกับครูบาอริยชาติ อริยจิตโต” ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า การเป็นที่ปรึกษาโดยการคำแนะนำและทำพิธีให้จะเป็นไปสอดคล้องกับความต้องการของผู้คนในสังคม ภาพลักษณ์ของครูบาแต่ละท่านที่ปรากฏในสังคม ไม่ได้เน้นการให้ธรรมสั่งสอนเป็นหลัก แต่ภาพลักษณ์ส่วนใหญ่จะเน้นไปที่แง่ของการเป็นเกจิอาจารย์ เป็นตนบุญผู้วิเศษมากกว่า แต่ท่านก็ปรากฏว่าทำพิธีกรรมอันเป็นมงคลและเป็นที่ปรึกษาในกิจกรรมทางการกุศลต่างๆ เช่น การสวดมนต์ การปฏิบัติธรรม การสร้างบุญที่ครูบาเน้นมากที่สุด ก็คือการให้คำปรึกษาในการสร้างบุญ จะได้ “รวย รวย รวย เฮง เฮง เฮง” เช่น เป็นที่ปรึกษาในการสร้างพระเจ้าโคตรทันใจ ซึ่งเชื่อว่า จะทำให้ผู้ร่วมสร้างรวยมหาศาลได้

6) ฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ มีการประติษฐานสร้างอัตลักษณ์ฤๅษีให้ผู้คนรับรู้และรู้เห็นว่า เป็นนักพัฒนาสังคม ในลักษณะเป็นนักพัฒนาสังคมในทางจิตวิญญาณ เช่น เป็นผู้ทำพิธีกรรมทางฤๅษีเพื่อให้ผู้ศรัทธาในฤๅษีมีความหนักแน่นในธรรม มีใจเชื่อมั่นในสิ่งที่ได้ทำ และสบายใจ อันมีผลทางจิตวิทยา เป็นนักพัฒนาสังคมในทางวัตถุ เช่น เป็นผู้บริจาคทุนทรัพย์เพื่อก่อสร้างถาวรวัตถุใน

หน่วยงานราชการ หรือเป็นผู้สละทุนทรัพย์เพื่อสร้างสิ่งก่อสร้างในสำนักฤๅษีของฤๅษีแต่ละท่านเอง และเป็นนักพัฒนาสังคมในทางการหนุนเสริมบุคคลให้มีโอกาสทางการศึกษา เช่น เป็นผู้ให้ทุนทางการศึกษาแก่นักเรียนและโรงเรียน ซึ่งการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีดังที่กล่าวนี้ เป็นเรื่องที่คล้ายคลึงกับการเป็นบุคคลที่ได้ชื่อนักพัฒนาในทางจิตวิญญาณ นักพัฒนาสังคมในทางวัตถุ และนักพัฒนาสังคมในทางการหนุนเสริมของบุคคล ดังที่ อมรรัตน์ อภินันท์มหกุล (2555 : 24-26) ผู้ได้ศึกษาเรื่อง “สังคมไทยกับการบริจาคและการประกอบกิจกรรมทางศาสนา” ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า คุรุบาติใหม่จะมีคุณลักษณะทางความเชื่อเกี่ยวกับ “การสร้างบุญ” คือ ท่านได้ชื่อว่าเป็น “พระนักพัฒนา” ที่ซึ่งนำเงินบริจาคจากผู้ศรัทธาไปสร้างหรือบูรณะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในทางพุทธศาสนา (เช่น การสร้างวัด บูรณะซ่อมแซมวัดที่ทรุดโทรม) และนำเงินบริจาคจากผู้ศรัทธาไปช่วยเหลือทางสาธารณกุศล (เช่น ซื้อเครื่องมือทางการแพทย์ สร้างอาคารในโรงเรียนและโรงพยาบาล ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนและนิสิต เป็นต้น) การเชื่อว่า คุรุบาติใหม่เป็นตนบุญผู้วิเศษที่เป็นตัวกลางที่ดี ทำให้เชื่อว่า บุญที่ทำกับท่านจะได้ผลบุญมหาศาลมากกว่าการทำบุญกับพระสงฆ์ทั่วไป ดังนั้น คุรุบาติใหม่ภาพลักษณ์ที่เป็นทั้ง “พระนักพัฒนา” และ “ตัวกลางที่ดี” จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้คนในสังคมเกิดศรัทธาและหวังที่จะได้ร่วมทำบุญกับคุรุบาติใหม่ คุรุบาติใหม่จึงสร้างอัตลักษณ์แห่งตนว่าเป็นพระนักพัฒนาจะโดยวิธีเดินทางเพื่อไปบูรณะและก่อสร้างวัดต่างๆ จำนวนมากและก็ทำการช่วยเหลือสังคมในเชิงเป็นสาธารณกุศลอย่างที่กำลังกล่าวแล้ว

7.3 ข้อเสนอแนะ

ในหัวข้อที่ว่าด้วย “ข้อเสนอแนะ” ผู้วิจัยได้แยกประเด็นออกเป็น 2 หัวข้อ คือ 1) ข้อเสนอแนะตามหลักวิชาการ และ 2) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

7.3.1 ข้อเสนอแนะตามหลักวิชาการ

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง “ปรากฏการณ์ฤๅษี : ความเชื่อ การปรับตัว และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะทางวิชาการ ดังนี้

1) ในความเชื่อเรื่องฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ มีสำนักฤๅษีทั้ง 5 สำนักที่ต่างก็ประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์แห่งตนๆ และกำหนดข้อปฏิบัติและสำนักฤๅษีในหลายเรื่องที่แตกต่างกันไปตามอัตลักษณ์แห่งสำนักตน หน่วยงานที่รับผิดชอบในเรื่องความเชื่อและศาสนา เช่น กรมศาสนา น่าจะมีการกำหนดเป็นข้อบังคับว่า ฤๅษีที่แท้จริงควรเป็นอย่างไร มิใช่ปล่อยให้สำนักฤๅษีแต่ละสำนักในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ ต่างคนต่างไปปฏิบัติกันไปตามแต่ละสำนักฤๅษีกำหนดขึ้นอย่างอิสระ ซึ่งทำให้เกิดความสับสนให้แก่ผู้คนในสังคมสมัยไม่น้อย

2) ฤๅษีและลัทธิฤๅษีถือว่าเป็นทางเลือกอีกอย่างหนึ่งในบุคคลที่เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อที่สังคมอีสานสมัยใหม่สามารถเลือกเข้าหาและปฏิบัติตามศรัทธาได้ สำหรับความเชื่อและข้อปฏิบัติบางประการตามลัทธิฤๅษี ประชาชนที่มีอุปนิสัยแห่งตนที่ไม่เหมาะสมกับพระพุทธศาสนา ก็อาจเลือกเชื่อในฤๅษีและลัทธิฤๅษีได้ ซึ่งความเชื่อและข้อปฏิบัติอาจสร้างความพอใจและความหวังในชีวิตด้านธุรกิจ การงาน เป็นต้นก็ได้ เพราะตามที่ได้ศึกษาวิจัยมาแล้วนั้น พบว่าฤๅษีและลัทธิฤๅษีไม่ได้สอนให้ผู้คนหลงใหล แต่กลับสนับสนุนให้ผู้คนมีจิตใจที่เข้มแข็งและสอนให้เว้นจากความชั่ว ทำความดีผ่านคำสอนของฤๅษี เช่น ภาพที่ฤๅษีแจกให้แก่ผู้ศรัทธามีข้อความระบุไว้ ดังนั้น ฤๅษีและลัทธิฤๅษีจึงอาจ

ถือว่าเป็นทางเลือกหนึ่งในบุคคลที่เชื่อกันว่าเป็นคนศักดิ์สิทธิ์ในทางความเชื่อและลัทธิความเชื่อที่เชื่อถือของผู้คนในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

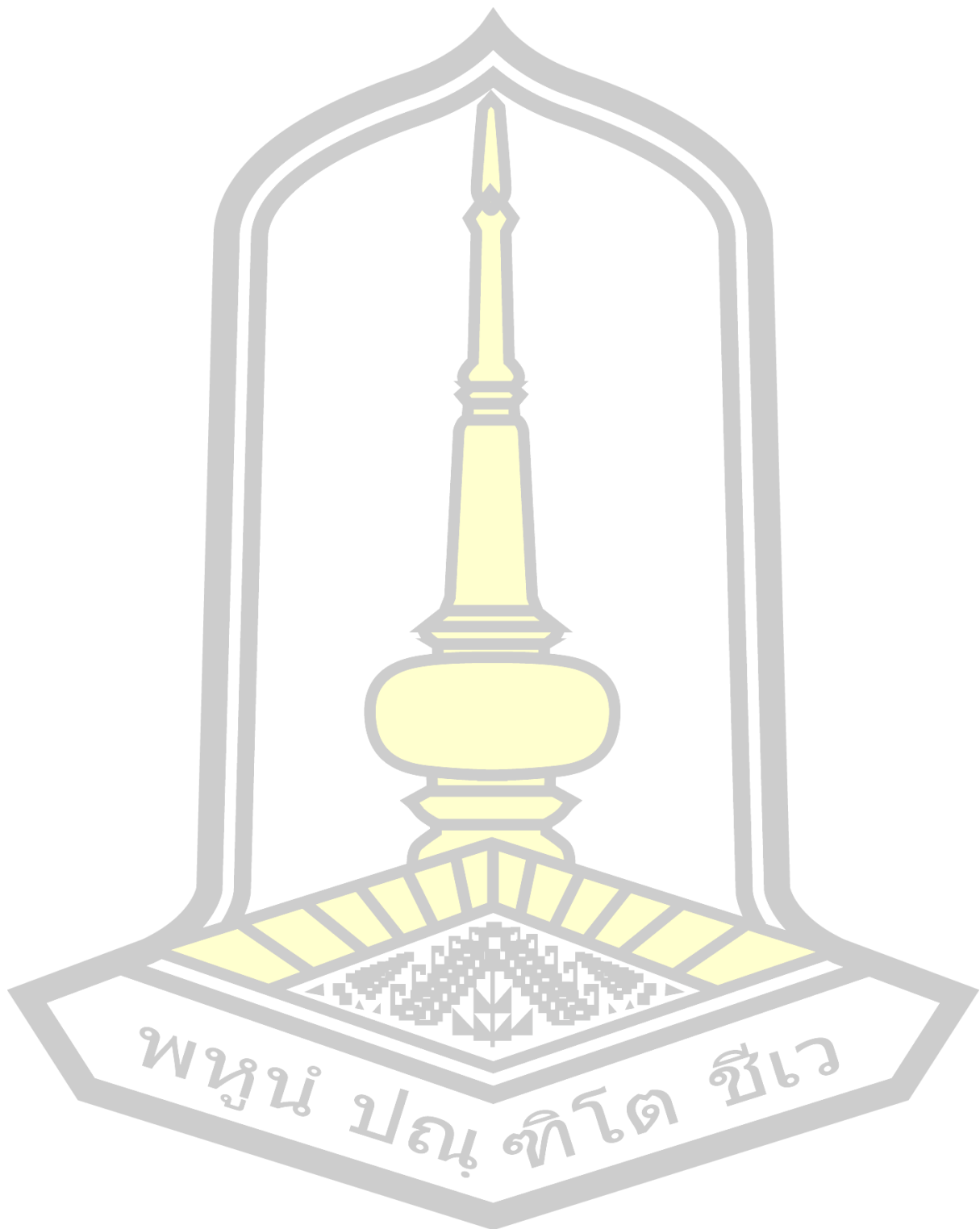
7.3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งต่อไป

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง “ปรากฏการณ์ฤๅษี : ความเชื่อ การปรับตัว และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่” มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์ 2) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสาน และ 3) เพื่อศึกษาการปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ เป็นการศึกษาวิจัยเพียงบางแง่มุมด้านเท่านั้นตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับผู้สนใจที่จะศึกษาวิจัยประเด็นเกี่ยวกับฤๅษีในบางแง่มุมต่อไปอีก ดังนี้

- 1) ศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบถึงความเป็นอัตลักษณ์ของเจ้าสำนักฤๅษีเพิ่มเติม เพื่อหาความเหมือนและความแตกต่าง และนำผลการวิจัยที่ได้มาพัฒนาให้ฤๅษีสร้างอัตลักษณ์แห่งตนในจังหวัดมหาสารคามให้เป็นที่รู้จักของผู้คนมากขึ้นกว่าเดิม ถูกกฎหมาย และเป็นที่ยอมรับของสังคมอีสาน
- 2) ศึกษาเปรียบเทียบการดำรงอยู่ของฤๅษีในสังคมสมัยใหม่และการควรมีภูมิระเบียบที่เป็นมาตรฐานในทางที่ถูกต้องเหมือนอย่างที่คุณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันมีอยู่
- 3) ศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อ การปรับตัว และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีในจังหวัดมหาสารคามกับฤๅษีในจังหวัดอื่นๆ ที่น่าสนใจ
- 4) ศึกษาความเชื่อและอัตลักษณ์ของพระสงฆ์สายฤๅษี (พระสงฆ์ที่เป็นทั้งพระสงฆ์และฤๅษี) ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กนกวรรณ มโนรมย์. (2559). *ความเหลื่อมล้ำในหมู่บ้านยุคอีสานใหม่*. อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- กรมศิลปากร. (2529). *จารึกถ้ำฤๅษีเขางูเมืองราชบุรี*. กรุงเทพฯ : ไสภณพิพิธธนากร.
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2564). *วรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย.
- กัมพล สมรัตน์. (2507). *ปลาบู่ทอง ค่ำกลอนภาคอีสาน*. ขอนแก่น : คลังนาธรรมชาติ.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2554). *ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. (2551). *ปรากฏการณ์ฤๅษี*. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. (2551). *สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ การเมืองกับสื่อการศึกษา*. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- เกษม ขนากแก้ว. (2539). *อิทธิพลวรรณคดีต่างประเทศต่อวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- เกษม เพ็ญภินันท์. (2552). “ความโกลาหลของวัฒนธรรมศึกษา”. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไกรศรี นิมนานเหมินทร์. (2535). *ดนตรีพื้นบ้านล้านนา*. เชียงใหม่ : บรรณาการ.
- ขวัญชัย บัวแดง. (2545). *อัตลักษณ์ทางศาสนา: ความซับซ้อนของการแสดงตัวตนของคนกะเหรี่ยงทางภาคเหนือของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- คณิน บุญสุวรรณ. (2542). *การปฏิรูประบัตินโยบายใหม่*. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์.
- จารุมักต์ เรืองสุวรรณ. (2519). *นิทานเรื่องสุวรรณสามกุมาร*. กรุงเทพฯ : แสงตะบัน.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2528). *บทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสานในช่วงกึ่งศตวรรษ*. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จิราติ สันติยศ. (2552). “ครุภาควิรัชย์ กับคตินิยมแบบ “ครุภา” (ใหม่) ช่วงทศวรรษ 2530 – 2550”. *ศิลปวัฒนธรรม*, 31(4), 80-95.
- เจือ สตะเวทิน. (2522). *สุนทรภู่*. กรุงเทพฯ : สุภาลาดพร้าว.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2526). *การร่ำวงสรวงบูชาผีเจ้านาย*. ขอนแก่น : คลังนาวิทยา.
- ชวน เพชรแก้ว. (2548). *วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัสตรร เล่มที่ 8*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชัชวาลย์ โคตรสงคราม. (2564). *ความทรงจำการเปลี่ยนแปลงของสังคม ความล้มเหลวและความสำเร็จ*. กรุงเทพฯ : แพร่สำนักพิมพ์.
- ชีกะฮารุ ทานาเบ. (2529). *นุ่งเหลือง นุ่งดำ ตำนานของผู้นำชาวนาแห่งล้านนาไทย*. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.
- ชินวร ฟาดิษฐ์. (2559). *ความเชื่อปู่ฤๅษีบรมครู : กรณีศึกษา ตำหนักปู่ฤๅษีบรมครู ตำบลคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี*. กรุงเทพฯ : ลักษณะสาร.
- ชินสัค สุวรรณอัจฉริย. (2549). *เครือข่ายทางสังคม*. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์. (2543). ส.ส. อีสาน" พ.ศ. 2476 -2494. *วารสารธรรมศาสตร์*, 26,(2), 5-44.
- ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. (2535). *ปรัชญาอินเดีย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : เอช เอ็น กรุ๊ป.
- ธนพฤษช์ ชามะรัตน์. (2561). พฤติการณ์ของเครือข่ายทางสังคมในการจัดการนาของเกษตรกรอีสานในยุคเปลี่ยนผ่านสู่ประเทศไทย 4.0. *วารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 35(3), 216-237.
- ธนิต อยู่โพธิ์. (2508). *นิทานวรรณคดี*. กรุงเทพฯ : ศิวพร.
- ธวัช ปุณโณทก. (2550). *ความเชื่อพื้นบ้านสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธวัช ปุณโณทก. (2561). *วรรณกรรมภาคอีสาน*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธิติมา พิทักษ์ไพรวรรณ. (2522). *ประวัติศาสตร์ยุคโบราณ*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ธีรชัย บุญมาธรรม. (2551). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509)*. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- นิดดา หงส์วิวัฒน์. (2549). *เวสสันดรชาดก*. กรุงเทพฯ : แสงแดด.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2503). *คนไทยในพม่า*. กรุงเทพฯ : รามนัท.
- บุญธรรม จิตต์อนันต์. (2540). *การวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บุญเฮง บัวสีแสงปะเลิด. (2538). *ปะวัติลาดลีละปะ และสถาปัตยกรรมลาว เล่ม 1*. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง.
- บุษกร บิณฑสันต์ และคำคม พรประสิทธิ์. (2553). *หมอลำ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เบญจมาศ ชุมวรรฐายี และคณะ. (2546). *ความเชื่อเรื่องภูเข้*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2548). *ตำนานพระธาตุของชนชาติไท: ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปทุมรัตน์ อดิชาติ. (2543). *การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส. อีสาน” พ.ศ. 2476-2494*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรมินท์ จารุวรรณ. (2548). *ตำนานในเชิงโครงสร้างระบบความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประภัสสร ชูวิเชียร. (2557). *ประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม ; ประวัติศาสตร์ศิลปะลาว-ล้านช้าง ; แหล่งเรียนรู้และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ประภาส ปันตบแต่ง. (2541). *การเมืองบนท้องถนน : 99 วันสมัยชาคนจนและประวัติศาสตร์การเดินขบวนชุมนุมประท้วงในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกริก.
- ปริทรรศ หุตากร. (2549). *ลูกสาวภูเข้*. กรุงเทพฯ : แพร่สำนักพิมพ์.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *ภูมิทัศน์วัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- พระพุทโธสาจารย์. (2541). *ธมมปทภูฏกถา (ปฐม ภาค)*. พิมพ์ครั้งที่ 21. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

- พระพุทธญาณ. (2519). *ตำนานมูลศาสนา*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสังฆปริณายก.
- พระรัตนปัญญาเถระ. (2515). *ชินกาลมาลีปกรณ์*. กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา.
- พระอริยานุวัตร (อารีย์ เขมจารี). (2513). *ลัทธิ มโนราห์ ปรีวรต วรรณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*.
ขอนแก่น : ศรีรักษ์.
- พระอริยานุวัตร (อารีย์ เขมจารี). (2519). *นิทานชาดก 500 เรื่อง*. ขอนแก่น : ศรีรักษ์.
- พัฒนา กิตติอาษา. (2546). *ท้องถิ่นนิยม*. กรุงเทพฯ : โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์.
- พัฒนา กิตติอาษา. (2557). *ลัทธิอีสานใหม่*. กรุงเทพฯ : วิภาษา.
- พินิจ หุตะจินดา. (2551). *วรรณกรรมพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ : ทรัพย์เจริญการพิมพ์.
- พิมพ์นภัส โภคา. (2550). *การปรับตัวการสนับสนุนทางสังคมกับคุณภาพชีวิตของแรงงานต่างชาตินใน
อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
จิตวิทยาชุมชน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พิระพงศ์ เพชรทา. (2552). *ครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดบ่างปาง จังหวัดลำพูน นักบุญอมตะแห่งล้านนา*.
ลำพูน : วนิดาการพิมพ์.
- เพ็ญภา ททรัพย์เจริญ และคณะ. (2543). *การแพทย์แผนไทยกับการส่งเสริมสุขภาพ*. *หมออนามัย*,
9(5), 52-56.
- เพ็ญสุภา สุขคตะ. (2565). *ปริศนาโบราณคดี*. กรุงเทพฯ : มติชน.
- พั่น ดอกบัว. (2549). *พิธีพราหมณ์*. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ภัทรพร สิริกาญจน. (2540). *คัมภีร์โบราณ*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภาวนีย์ บุญวรรณ. (2544). *การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อพระพุทธศาสนาและภูมิของชาวกะเหรี่ยงทุ่ง
ใหญ่นเรศวร กรณีศึกษาหมู่บ้านสะเน่พ่อง ตำบลไล่โว่ อำเภอส้มขะบุรี จังหวัดกาญจนบุรี*.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มนต์ ทองซัซ. (2530). *4 ศาสนาสำคัญของโลกปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- มนัส โอภากุล. (2533). *ภูมิ “บรมครูแห่งสรรพวิชา”*. กรุงเทพฯ : News.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*,
เล่มที่ 1, 4, 5, 9, 10, 11, 13, 18, 19, 20, 24, 28, 32. กรุงเทพฯ :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รวิวรรณ อธิมาศย์. (2545). *ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้กลยุทธ์การเปลี่ยนแปลงของผู้บริหาร
การพยาบาลกับการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของพยาบาลประจำการ*. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตนพร พรหมพิชัย. (2545). *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ (เล่ม 11)*. เชียงใหม่ :
มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรมพุทธคำกรณ 2554*. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์.
- ลาล มณี โชติ. (2536). *พราหมณ์ พุทธ ฮินดู. แปลโดย กรุณา กุศลาลัย*. เชียงใหม่ : แม่คำฝาง.
- ว. จินประดิษฐ์. (2558). *ตำนานพระภูมิ*. กรุงเทพฯ : นิตยสารดวงมหาลาภ.
- วิเชียร เกษประทุม. (2551). *นิทานอีสป (ชุดอมตะ)*. กรุงเทพฯ : พัฒนาศึกษา.

- วิเชียร พลหาญ. (2534). *หมอธรรม : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาไทยคดีศึกษา-เน้นมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ. (2525). *มรดกไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ปาณยา.
- วิภาพร มาพบสุข. (2543). *มนุษย์สัมพันธ์*. กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- วิมลศิริ ร่วมสุข. (2522). *ประวัติวรรณคดีสันสกฤตยุคพระเวท*. กรุงเทพฯ : สหสยามพัฒนา.
- วิโรจน์ อินทนนท์. (2560). *ชีปะขาวในสังคมล้านนา*. เชียงใหม่ : นันทกานติกราฟฟิคการพิมพ์.
- วุฒินันท์ ป้องป้อม. (2553). *เครื่องรางของขลัง*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2554). *พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2545). *ประวัติศาสตร์โบราณคดีของล้านนาประเทศ*. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2555). *เจดีย์ พระพุทธรูป สถาปัตยกรรมศิลปะลาวและอีสาน*. กรุงเทพฯ : มิวเซียมเพรส.
- ศักดิ์ศรี แยมันดดา. (2522). *“ฤษี” ในเมืองโบราณ*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2545). *“พระพุทธศาสนาแบบชาวบ้านที่มีการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ”*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภณัฏฐา และสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดแม่ฮ่องสอน. (2548). *ข้อมูลชาวเขา: แม่ฮ่องสอน*. แม่ฮ่องสอน : ศุภณัฏฐาสังคมหน่วยที่ 43.
- ศุภณัฏฐาพัฒนาวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (2560). *ตำนานอุรังคธาตุ*. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ส. พลายน้อย. (2535). *ประวัติศาสตร์ในตำนานสิงหนวัติ*. กรุงเทพฯ : บำรุงสาส์น.
- ส. สุทธิพันธุ์. (2554). *ครุบาอริยชาติ อริยจิตโต ทิพย์ในธรรม แห่งวัดแสงแก้วโพธิญาณ จังหวัดเชียงราย*. เชียงราย : สถาพรบุ๊คส์.
- ส. สุทธิพันธุ์. (2556). *ท่องแดนพุทธธรรมกับครุบาอริยชาติ อริยจิตโต*. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงราย : สถาพรบุ๊ค.
- สงวน โชติสุขรัตน์. (2542). *คนเมือง:ประวัติศาสตร์ล้านนา*. เชียงใหม่ : ศรีปัญญา.
- สนั่น ธรรมธิ. (2519). *ร้อยสาระสรรพล้านนาคดี*. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมเกียรติ โล่ห์เพชรรัตน์. (2558). *กำเนิดพระฤษี: ตำนานและอภินิหาร*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปะไทย.
- สมพงษ์ วิทยศักดิ์พันธุ์. (2544). *การปริวรรตตำนานพระธาตุอินทร์แขวน ฉบับภาษาไทยขึ้นเมืองเชียงตุง*. *นิตยสารไทย*, 4(1), 79-130.
- สมักร บุรวาศ. (2516). *ปรัชญาพราหมณ์ ในสมัยพุทธกาล*. แพร่ : แพร่พิทยา.
- สมาน เสดะพันธุ์. (2555). *ตำนานฤษีแห่งดินแดนข่งปงไต่ยะ จากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเขตอำเภอสังขละบุรี*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สยาม อารยะ. (2537). *เอกลักษณ์ไทย*. กรุงเทพฯ : สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ. (2542). *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ : เล่ม 8*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม. (2542). *ประวัติศาสตร์ไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดมหาสารคาม*.

มหาสารคาม : สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม.

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์. (2556). *แผนปฏิบัติงานประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2556*.

กรุงเทพฯ : กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.

สำเนียง เลื่อมใส. (2555). *พระพุทธศาสนาในอินเดียน*. กรุงเทพฯ : บางกอกบล๊อค.

สำราญ มหบุญพาชัย. (2533). *พระเครื่องเมืองกำแพงฯ*. กำแพงเพชร : มูลนิธิกำแพงเพชรสงเคราะห์.

สิทธิพร สุนทร. (2558). *รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว*. มหาสารคาม :

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

สิริวัฒน์ คำสาวัน. (2545). *พระพุทธศาสนาในอินเดีย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : พิทักษ์อักษร.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2560). *วัฒนธรรมร่วมอาเซียนในอาเซียน*. กรุงเทพฯ : มติชน.

สุจิตรา (อ่อนค้อม) รณริน. (2530). *ปรัชญาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ : ทิพย์วิสุทธิ.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2562). *ฤๅษีในอินเดียโบราณ : ศึกษา “ความเป็นนักบวช” ของฤๅษี*.

วารสารมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร, 16(2), 31-48.

สมิตร ปิตพัฒน์. (2545). *ความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทอาหมในรัฐอัสสัมประเทศอินเดีย*.

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2552). “ลับแล, แก่งคอย: เรื่องเล่าอัตลักษณ์ ปิตาธิปไตย”. *วารสารภาษาและหนังสือ*, 40(5), 113-125.

สุวิธาน พัฒนาไพรวัลย์. (2561). *รูปแบบเขตสังคมและวัฒนธรรมพิเศษชุมชนปากเอะญอฤๅษีคนต้นทะเล บ้านมอทะ-หม่องก๊วะ ตำบลแม่จัน อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดมุกดาหาร*. *วารสารวิจัยศิลป์*, 9(1), 195-257.

เสฐียร พันธังสี. (2546). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.

เสฐียรโกเศศ. (2505). *การศึกษาเรื่องประเพณีไทย*. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.

เสฐียรโกเศศ นาคะประทีป. (2540). *ลัทธิของเพื่อน*. กรุงเทพฯ : พินา.

โสภณ ชานะมูล. (2535). *ครุฑาครีวชัย “ตนบุญ” แห่งล้านนา (พ.ศ. 2421 -2481)*. กรุงเทพฯ : ลักษณะสาร.

อนาโณ เป็ลติเยร์. (2529). *วัฒนธรรมล้านนา*. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2543). *อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2556). *อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อภิวัฒน์ โพธิ์สาน. (2560). *แนวคิดอิสตรีฮินดู*. มหาสารคาม : อภิชิตการพิมพ์.

อภิวัฒน์ โพธิ์สาน. (2564). *มนุษย์กับระบบความเชื่อ : โบราณ พราหมณ์-ฮินดู พุทธ*. กรุงเทพฯ : พิมพ์ทันใจ.

อมรรัตน์ อภินันท์มกุล. (2555). “สังคมไทยกับการบริจาคและการประกอบกิจกรรมทางศาสนา”.

กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- อรุณ เฉตติย์. (2539). *อินเดียแผ่นดินถิ่นมหัศจรรย์*. กรุงเทพฯ : ศูนย์อินเดียศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อัมพร จิรัฐติกร. (2559). “ครูบาบุญชุ่มกับการขยายตัวของเทคโนโลยีสื่อโทรศัพท์เคลื่อนที่และสื่อโซเชียลมีเดียที่มีอิทธิพลต่อการขยายตัวของชื่อเสียงของตนบุญครูบาบุญชุ่ม”. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อินทรา วิทยสมบุญ. (2559). *ลัทธิฤๅษี : วาทกรรมของ คนชายขอบ (กะเหรี่ยง) ภาพสะท้อนพลังชุมชนสู่สังคมอุดมคติ*. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์มหาชน).
- อุดม บัวศรี. (2546). *วัฒนธรรมอีสาน*. ขอนแก่น : คลังนาวิทยา.

ภาษาอังกฤษ

- Arjuna Kurukshetra. (1951). *In the Hindu epic Mahabharata, Babruvahana*. Tyagananda Press.
- Barua. (1926). *Barhut Inscriptions*. Printed Facsimile Publisher.
- Berger, P. (1967). *The Social Construction of Reality : A Treatise in the Sociology of Knowledge*. NY : Doubleday.
- Bhargava, P. (1985). The Self -Introducing is of the Gtroducing Is of the Rgaveda and the Chronology of its Hymns. *Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute*, 66 (1/4), 13-30.
- Brockington. (1997). *Brockington V. United States (1997)*. University of Oxford.
- Burke, P. J. and Reitzes, D. C. (1991). An identity theory approach to commitment. *Social Psychology Quarterly*, 54(3), 239-251.
- Dutt. (1960). *Early Buddhist Monachism*. Asia Publishing House.
- Eisentadt. (1973). *Dielectrophoresis of macromolecules*. Sage Publications.
- Enggeling Julius (tr.). (1988). *Sathapatha Brahmana*. Ed. by F. Max Muller as SBE., Vols. 12, 26, 41, 43, and 44. Motilal Banarsidass Publishers.
- Ghurye, G. S. (1952). Ascetic Origins. *Sociological Bulletin*, 1 (2), 162-184.
- Herzberg, F. (1971). *Work and the nature of man*, The Wore Puclsming company. New York University.
- Hewison, K. (2013). *Considerations on inequality and politics in Thailand*. Thailand.
- Hopper, P. J. (2007). *Elizabeth Closs Traugott*. John Benjamins.
- Jackson, P. A. (2016). “The Supernaturalisation of Thai Political Culture: Thailand’s cal Stamps of Approval at the Nexus of Media, Market and State.” *SOJOURN: Journal of Social Issues in Southeast Asia* 31, no. 3:, 826-879.
- James G. Lochtefeld. (2002). *The Illustrated Encyclopedia of Hinduism: N-Z*. The Rosen Publishing Group.

- Kaelber, W. O. (1979). Tapas and Purification in Early Hinduism. *Numen*, 26 (2), 192-214.
- Ketn, A. (tr). (1914). *Taittiriya Samhita or The Veda of the Black Yajus Schools Entitled Taittiriya Samhita. 2 Parts*. The Harvard University Press.
- Kireet Joshi. (1997). *The Portals of Vedic Knowledge [Paperback]* General Editor. Partner Offers purchases.
- Kotter. (1999). *Bibliographic information. Publisher, Harvard Business School Press*. Harvard Business School Press.
- Kumar Acharya, S. (1988). Evolution of The Institution of Beggary In Ancient India. *Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute*, 69(1/4), 269-277.
- Macdonell, A. (tr). (1994). *Brhad-devata. 2 Parts*. Motilal Banarsidass Publishers.
- Mahesh Prabhu. (2009). *RISHI TALES 2 : 21 Ancient Sanskrit Tales Translated & Retold*. Vedic Wisdom Press.
- Masse, A. (2006). *The Rsis of Ancient Indian Tradition*. Quadrangle Books.
- Mullern, F. Max at al. (1992). *Vedic Hymns. SBE., Vols. 32, 42, 46*. Motilal Banarsidass.
- Olivelle, P. (1981). Contributions to the Semantic History of Samnyāsa. *Journal of the American Oriental Society*, 101 (3), 265-274.
- Phosan, Phramaha Apinyawat. (2001). *A Comparative Study of Women's Socio-familial Life way in Vedic Hinduism and Theravada Buddhism. Doctor's*. Department of Philosophy, University of Madras.
- Rhys Davids and Stede. (1999). *Pali-English Dictionary*. Motilal Banarsidass.
- Rigg, J. (2001). *More than the Soil: Rural Change in Southeast Asia*. Pearson Education Limited.
- Sahay. (2000). *The Transition Economies After Ten Years*. Published as Orlowski, Lucjan T. (ed.).
- Sastri, V.S.R. Rarayana (ed). (1820). *Taittiriya Brahmana. Anandasrama Library*.
- Sri Aurobindo. (1934). Thoughts and Aphorisms: Bhakti. In *His Journal Arya That He Edited, SABCL XVII*, 1-29.
- Sri Ramanananda. (1951). *Hindu religious teacher. The founder of the Rāmanandis, a sect of Vaishnava Hinduism*. Kolkata Press.
- Stryker, S. (1989). *Further developments in identity theory: Singularity versus of self*. In J. Berger,. Indiana University.
- Swaminathan. (2014). Who is a Rishi? How many types of Ri shis? *Agricultural Research*, 3,(13), 193-203.
- Van der Leeuw. (1956). *Phanomenologie der Religion*. J.C.B. Mohr.

Werner, K. (1977). Yoga and the g Veda : An Interpretation of the Keśin Hymn (RV 10, 136)". *Religious Studies*, 13 (3), 289–302.

Wilson, H.H (tr.). (1866). *Rig-Veda Samhita : A Collection of Ancient Hindu Hymns*. Ed. by E.B. Cowell. 6 Vols. N. Trubner and Co.

Wilson, H.H (tr.). (1997). *Rgveda Samhita*. Ed. & Rev. by Ravi Prakash Arya and K.L. Joshi. 4 Vols. Delhi : Parimal Publications.

เว็บไซต์ทั่วไป

เดลินิวส์. (2564) แรงจูงใจ ‘ฤๅษี-หมอผี-ร่างทรง-จอมขมังเวท’ ร่วมพิธีเปิดเมืองคนสุรินทร์รับไม่ได้. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://www.dailynews.co.th/news/577741/> (สืบค้นเมื่อ วันที่ 14 มีนาคม 2565).

ไทยรัฐออนไลน์. (2554). ฤๅษีพุทธจรัสผิวกาย “ลอยตัวกลางอากาศ”. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://www.thairath.co.th/content>. (สืบค้นเมื่อ วันที่ 8 พฤศจิกายน 2565).

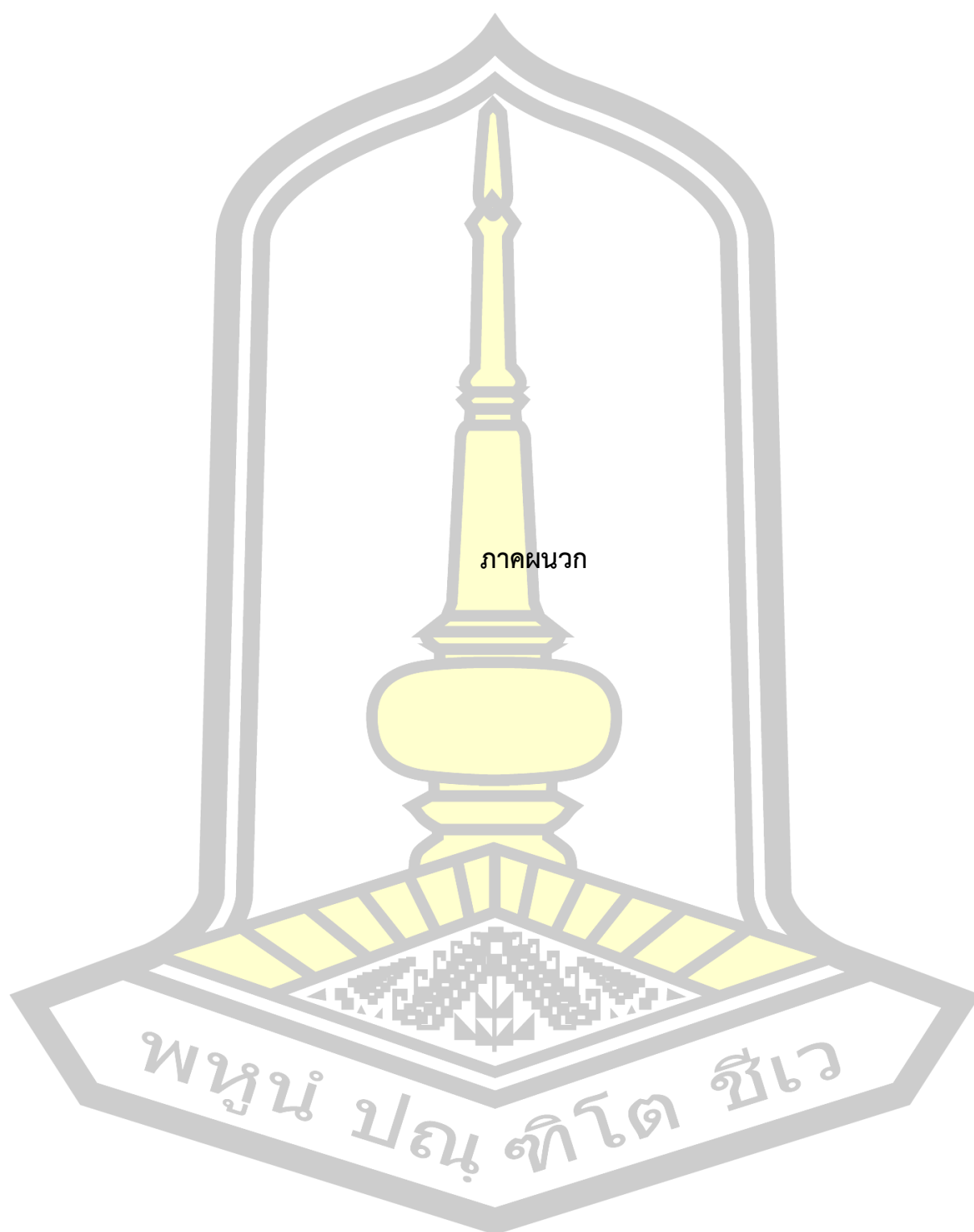
โพสต์ทูเดย์. (2554). ฤๅษีพุทธจรัส เป็นฤๅษีที่ปรากฏให้เห็นภาพผ่านสื่อสำนักพิมพ์ออนไลน์ เพชบุ๊ค ยูทูบ และทีวี ในยุคอีศานสมัยใหม่. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://www.posttoday.com/>. (สืบค้นเมื่อ วันที่ 8 พฤศจิกายน 2565).

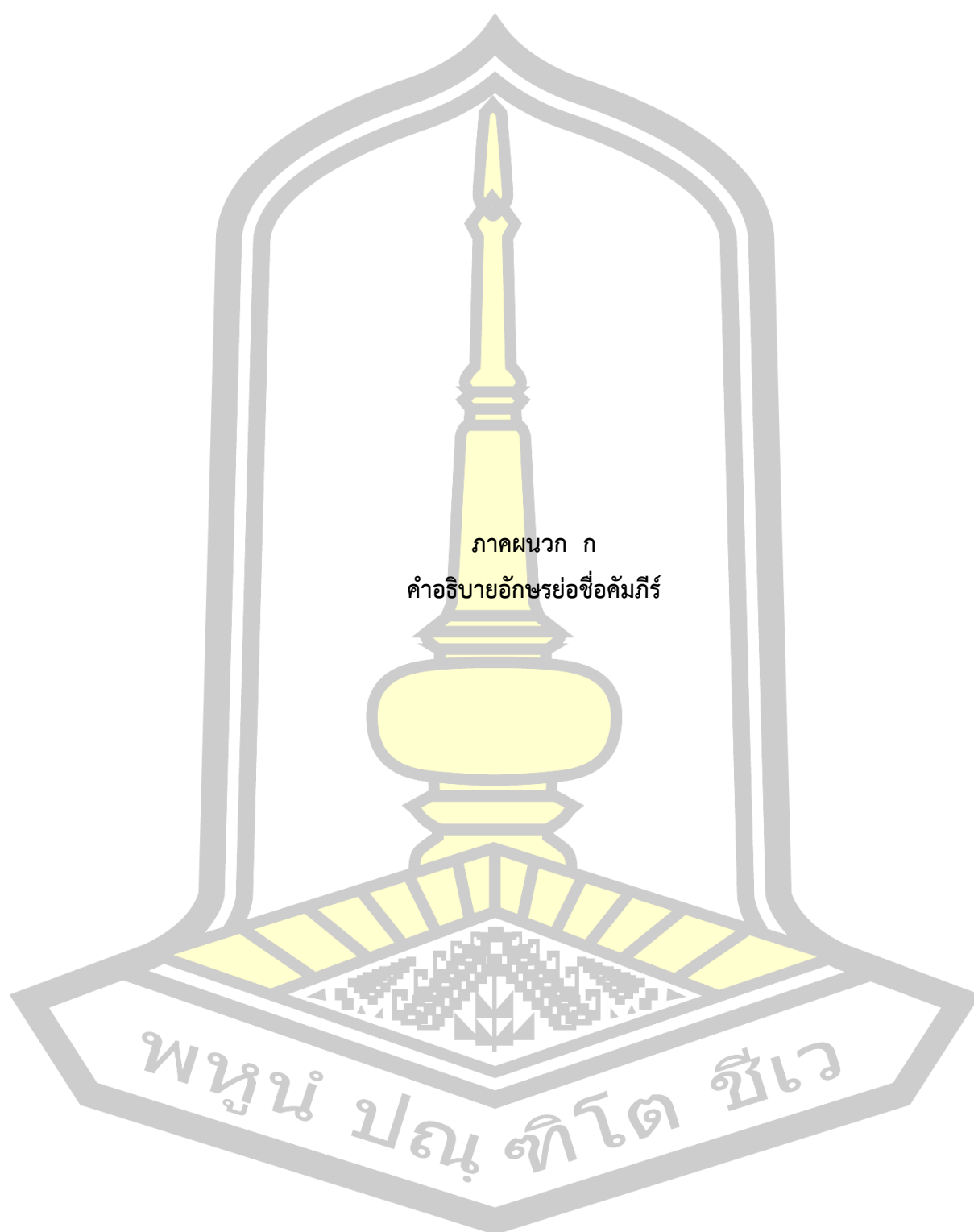
มติชนออนไลน์. (2560). ชุมชนฤๅษีโลก. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://www.matichon.co.th/news>. (สืบค้นเมื่อ วันที่ 8 พฤศจิกายน 2564).

วอยซ์ออนไลน์. (2563). กระแส “ฤๅษีไทย” ดังไกลข้ามประเทศ. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://www.voicetv.co.th/read/508327>. (สืบค้นเมื่อ วันที่ 8 พฤศจิกายน 2565).

สยามรัฐออนไลน์. (2564). ชาวเมืองช้างฮีมนั้จันท์นำ ‘อดีตเณรแะ’ พร้อมฤๅษีประกอบพิธีเปิดเมืองผู้ว่าฯขอโทษปชช.พร้อมทำบุญแก้เคล็ด. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://siamrath.co.th/n/306474> (สืบค้นเมื่อ วันที่ 14 มีนาคม 2565).

พจน ปรณ จิตโต ชีเว

คำอธิบายอักษรย่อชื่อคัมภีร์

อักษรย่อคัมภีร์ที่ใช้ในงานวิทยานิพนธ์เล่มนี้ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ อักษรย่อชื่อคัมภีร์พระเวท เป็นภาษาสันสกฤตที่ใช้ภาษาอังกฤษถ่ายเสียง ซึ่งจะตามด้วยตัวเลขที่ระบุข้ออ้างที่นิยมใช้อ้างกันทั่วไป และอักษรย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 ซึ่งจะระบุเป็น “เล่ม/ข้อ/หน้า” หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ที่จะมีวงเล็บคำว่า “ไทย” เอาไว้ด้วย เช่น ที.ม. (ไทย) 10/206/153 หมายถึง คัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 206 หน้า 153 ดังมีคำย่อชื่อคัมภีร์ที่ใช้ในวิทยานิพนธ์ ดังนี้

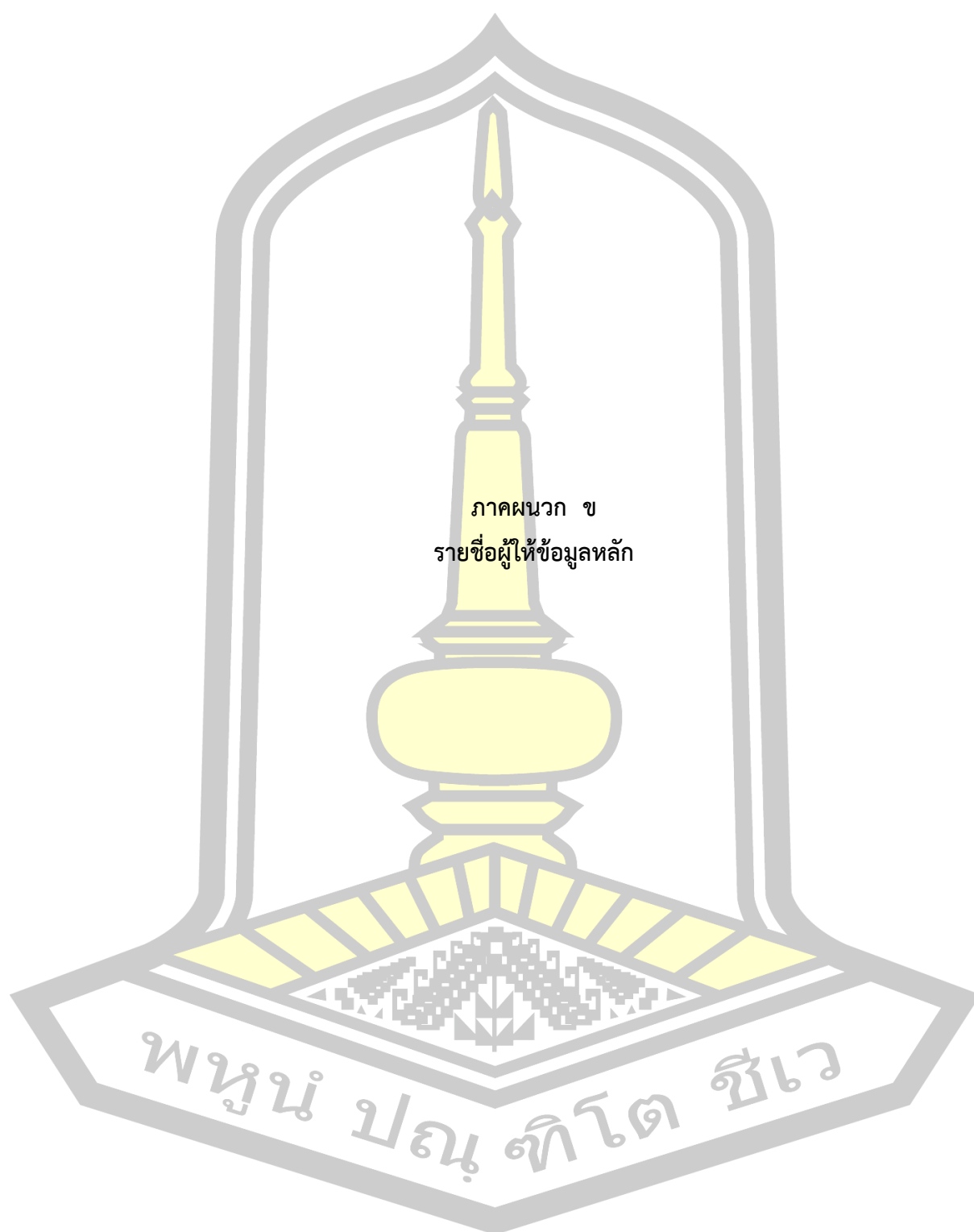
1. อักษรย่อคัมภีร์พระเวท

อักษรย่อ	ชื่อคัมภีร์
Brhd.	Brhad-devata (คัมภีร์พฤหัท-เทวตา)
RV.	Rgveda (คัมภีร์ฤคเวท)
SB.	Satapatha Brahmana (คัมภีร์ศตปถพราหมณะ)
TB.	Taittiriya Brahmana (คัมภีร์ไถตติรียพราหมณะ)
TS.	Taittiriya Brahmana (คัมภีร์ไถตติรียสัมหิตา)

2. อักษรย่อคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย

อักษรย่อ	ชื่อคัมภีร์
วิ.มหา.	พระวินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)
วิ.ป.	พระวินัยปิฎก ปริวารวรรค (ภาษาไทย)
ที.ม.	พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.สี.	พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)
ที.สี.อ.	ทีฆนิกาย สุมังคละวาลินี สีลขันธวรรค อรรถกถา (ภาษาไทย)
ม.ม.	พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ (ภาษาไทย)
อง.ติก.	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทิกบาต (ภาษาไทย)
ขุ.อ.	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน (ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก (ภาษาไทย)
ขุ.ม.	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ (ภาษาไทย)

พจน านุกรณ จิตโต ชีเว

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลัก

เจ้าสำนักฤๅษี 5 สำนัก

พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร. (เจ้าสำนักฤๅษี). สำนักปฏิบัติธรรมพุทธยันตี บ้านดอนหวาน ตำบลดอนหวาน อำเภอดำรง จังหวัดมหาสารคาม.

พระอาจารย์เรืองศักดิ์ (พระครูปัญญาสุทธาภรณ์). (เจ้าสำนักฤๅษี). วัดเครือวัลย์สุทธาวาส หมู่ที่ 6 ตำบลตลาด อำเภอมือ จังหวัดมหาสารคาม.

ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหายานต์) (เจ้าสำนักฤๅษี). อาจารย์โก (เจ้าน้อยมหายานต์). บ้านแสนสุข ตำบลนาสีนวน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.

ฤๅษีอาจารย์ทอง. (เจ้าสำนักฤๅษี). อาศรมปู่ฤๅษีทองคำ (อาจารย์ทอง). บ้านตัว ตำบลเขวาส อำเภอมือ จังหวัดมหาสารคาม.

ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา. (เจ้าสำนักฤๅษี). อาศรมพระมหายานีครุธรรม 9 โกลี. ตำบลเชียงยืน อำเภอยาง จังหวัดมหาสารคาม.

พระสงฆ์ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนวิชากับฤๅษี 5 รูป

พระครูปัญญาธิธรรม. (สัมภรณ์). วัดบ้านท่างาม อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม.

พระครูวรดิษฐ์ธรรมสาร. (สัมภรณ์). วัดท่างาม ตำบลตลาดพัฒนา อำเภอมือ จังหวัดมหาสารคาม.

พระครูวัชรสังฆคุณ. (สัมภรณ์). วัดบ้านดอนหวาน อำเภอดำรง จังหวัดมหาสารคาม.

พระครูอาคมประชาภ. (สัมภรณ์). วัดประชาบารุง อำเภอมือ จังหวัดมหาสารคาม.

พระมหาสิทธิชัย ภูมบพ. (สัมภรณ์). วัดบ้านหนองอีแต อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์.

ปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้อาวุโส 5 ท่าน

ชัชวาลย์ จันทนิตย์. (สัมภรณ์). อำเภอมือ จังหวัดมหาสารคาม.

บุญญาวุฒิน นิลวรรณ. (สัมภรณ์). อำเภอดำรง จังหวัดมหาสารคาม.

ประเสริฐ วันโนทอง. (สัมภรณ์). อำเภอมือ จังหวัดมหาสารคาม.

พรหมมี มราชสีห์. (สัมภรณ์). อำเภอยาง จังหวัดมหาสารคาม.

เสถียร อวรรณ. (สัมภรณ์). อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.

นักวิชาการ/อาจารย์ 5 ท่าน

ชุมเดช เดชภิรม. (สัมภรณ์). อาจารย์ประจำคณะวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ยุทธพงษ์ มาตย์วิเศษ. (สัมภรณ์). อาจารย์พิเศษคณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชาวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม.

มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์.

ดำรง เสนาโนฤทธิ. (สัมภรณ์). รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลดงบัง บ้านดงบัง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม.

สิทธิศักดิ์ จำปาแดง. (สัมภรณ์). อาจารย์ประจำคณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ สาขาวิชาทัศนศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

อติเทพ ผาทา. (สัมภาษณ์). อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลูกศิษย์ที่ได้เรียนวิธรรมฤๅษีกับเจ้าสำนักฤๅษี 10 คน

กานต์ การดี. (สัมภาษณ์). ลูกศิษย์ฤๅษีสำนักรักษาธรรมปฏิบัติของคำ (อาจารย์ทวง) บ้านตัว ตำบลเขวาสานเมือง จังหวัดมหาสารคาม.

คงอยู่ รักดินแดน. (สัมภาษณ์). ลูกศิษย์ฤๅษีสำนักรักษาธรรมปฏิบัติของคำ บ้านโนนทอง ตำบลดอนหวาน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.

จำปี นาคำ. (สัมภาษณ์). ลูกศิษย์ฤๅษีสำนักรักษาธรรมปฏิบัติของคำ บ้านค้อ ตำบลตลาด อำเภอสว่าง จังหวัดมหาสารคาม.

พิชาติ รักษาพรหม. (สัมภาษณ์). ลูกศิษย์ฤๅษีสำนักรักษาธรรมปฏิบัติของคำ บ้านโนนทอง ตำบลดอนหวาน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.

พิชา มูลเหตุมี. (สัมภาษณ์). ลูกศิษย์ฤๅษีสำนักรักษาธรรมปฏิบัติของคำ อำเภอสว่าง จังหวัดมหาสารคาม 9 โกฎิ บ้านเชียงยืน ตำบลเชียงยืน อำเภอสว่าง จังหวัดมหาสารคาม.

รัตนชัย ภูนาดอน. (สัมภาษณ์). ลูกศิษย์ฤๅษีสำนักรักษาธรรมปฏิบัติของคำ (เจ้าน้อยมหาพนธ์) บ้านแสนสุข ตำบลนาสนวน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.

สรสร กิ่งแพงดิน. (สัมภาษณ์). ลูกศิษย์ฤๅษีสำนักรักษาธรรมปฏิบัติของคำ อำเภอสว่าง จังหวัดมหาสารคาม 9 โกฎิ บ้านเชียงยืน ตำบลเชียงยืน อำเภอสว่าง จังหวัดมหาสารคาม.

เสาร์ นาคำ. (สัมภาษณ์). ลูกศิษย์ฤๅษีสำนักรักษาธรรมปฏิบัติของคำ บ้านค้อ ตำบลตลาด อำเภอสว่าง จังหวัดมหาสารคาม.

เอกพงษ์ ศรีวิสัย. (สัมภาษณ์). ลูกศิษย์ฤๅษีสำนักรักษาธรรมปฏิบัติของคำ (อาจารย์ทวง) บ้านตัว ตำบลเขวาสานเมือง จังหวัดมหาสารคาม.

เอกสิทธิ์ แคนเสาร์. (สัมภาษณ์). ลูกศิษย์ฤๅษีสำนักรักษาธรรมปฏิบัติของคำ (เจ้าน้อยมหาพนธ์) บ้านแสนสุข ตำบลนาสนวน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.

ประชาชนที่มีความเชื่อในตัวฤๅษี 10 คน

ชิดชอบ เกิดมีทรัพย์. (สัมภาษณ์). ประชาชนที่เชื่อในพื้นที่สำนักรักษาธรรมปฏิบัติของคำ (อาจารย์ทวง) บ้านตัว ตำบลเขวาสานเมือง จังหวัดมหาสารคาม.

ทองจันทร์ นาคาสัย. (สัมภาษณ์). ประชาชนที่เชื่อในพื้นที่สำนักปฏิบัติธรรมปฏิบัติของคำ บ้านโนนทอง ตำบลดอนหวาน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.

ปฐมภูมิ สังวาลโชค. (สัมภาษณ์). ประชาชนที่เชื่อในพื้นที่สำนักปฏิบัติธรรมปฏิบัติของคำ อำเภอสว่าง จังหวัดมหาสารคาม 9 โกฎิ บ้านเชียงยืน ตำบลเชียงยืน อำเภอสว่าง จังหวัดมหาสารคาม.

ประกอบ มีนามาก. (สัมภาษณ์). ประชาชนที่เชื่อในพื้นที่สำนักปฏิบัติธรรมปฏิบัติของคำ บ้านค้อ ตำบลตลาด อำเภอสว่าง จังหวัดมหาสารคาม.

ปรีชา นอกมีนา. (สัมภาษณ์). ประชาชนที่เชื่อในพื้นที่สำนักปฏิบัติธรรมปฏิบัติของคำ (เจ้าน้อยมหาพนธ์) บ้านแสนสุข ตำบลนาสนวน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.

รัตนรัตน์ มีชาติกุล. (สัมภาษณ์). ประชาชนที่เชื่อในพื้นที่สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครูธรรม

9 โกฎิ บ้านเชียงยืน ตำบลเชียงยืน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม.

วิสา ช้ายยศ (สัมภาษณ์). ประชาชนที่เชื่อในพื้นที่สำนักฤๅษีวัดเครือวัลย์สุทธาวาส บ้านค้อ

ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.

วิสัยทัศน์ โชคอำนวยชัย. (สัมภาษณ์). ประชาชนที่เชื่อในพื้นที่สำนักปฏิบัติธรรมพุทธยันตี

บ้านโนนทอง ตำบลดอนหวาน อำเภอแกลง จังหวัดมหาสารคาม.

สมชาย แก้วเกิด. (สัมภาษณ์). ประชาชนที่เชื่อในพื้นที่สำนักอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหานต์)

บ้านแสนสุข ตำบลนาสีนวน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.

หมูน อาสาชัย. (สัมภาษณ์). ประชาชนที่เชื่อในพื้นที่สำนักอาศรมปฎิษิทองคำ (อาจารย์ทอง) บ้านดัว

ตำบลเขวาส อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.

ประชาชนที่ไม่มีความเชื่อในตัวฤๅษี 10 คน

กันหา สมบัติมี. (สัมภาษณ์). ประชาชนที่ไม่เชื่อในพื้นที่สำนักฤๅษีวัดเครือวัลย์สุทธาวาส บ้านค้อ

ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.

ชาติชาย โลภวิสัย(สัมภาษณ์). ประชาชนที่ไม่เชื่อในพื้นที่สำนักปฏิบัติธรรมพุทธยันตี บ้านโนนทอง

ตำบลดอนหวาน อำเภอแกลง จังหวัดมหาสารคาม.

บุญมา แก้วโยทา. (สัมภาษณ์). ประชาชนที่ไม่เชื่อในพื้นที่สำนักอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหานต์)

บ้านแสนสุข ตำบลนาสีนวน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.

ประหยัด สาสิทธิออก(สัมภาษณ์). ประชาชนที่ไม่เชื่อในพื้นที่สำนักอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหานต์)

บ้านแสนสุข ตำบลนาสีนวน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.

มณี มณีราช. (สัมภาษณ์). ประชาชนที่ไม่เชื่อในพื้นที่สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครูธรรม

9 โกฎิ บ้านเชียงยืน ตำบลเชียงยืน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม.

มุกดา สนิทวงศ์ (สัมภาษณ์). ประชาชนที่ไม่เชื่อในสำนักปฏิบัติธรรมพุทธยันตี บ้านโนนทอง

ตำบลดอนหวาน อำเภอแกลง จังหวัดมหาสารคาม.

รำควญ ชัยสี. (สัมภาษณ์). ประชาชนที่ไม่เชื่อในพื้นที่สำนักอาศรมปฎิษิทองคำ (อาจารย์ทอง) บ้านดัว

ตำบลเขวาส อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.

วรการ ระหารนอก. (สัมภาษณ์). ประชาชนที่ไม่เชื่อในพื้นที่สำนักฤๅษีวัดเครือวัลย์สุทธาวาส บ้านค้อ

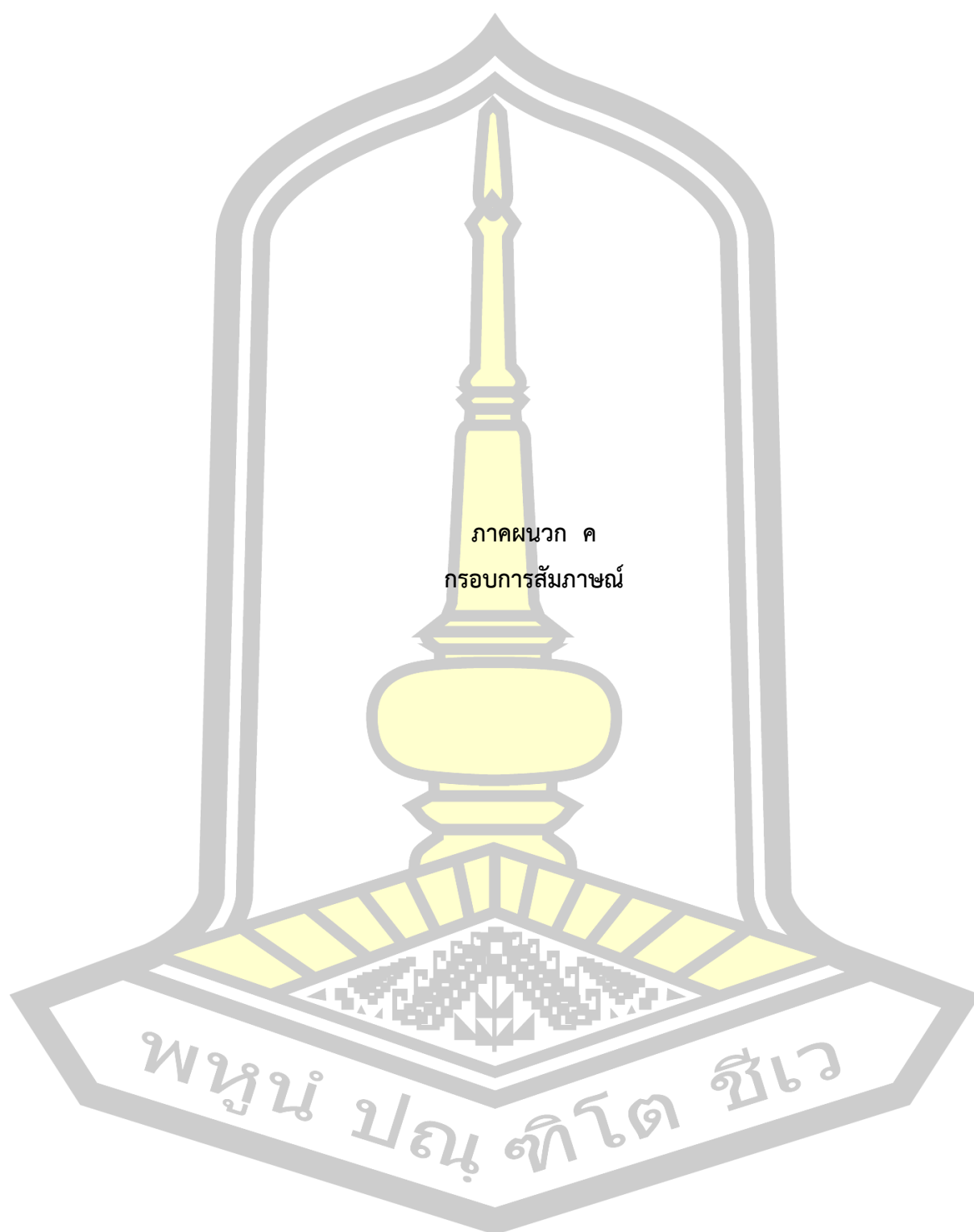
ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.

สมบูรณ์ ทาสี (สัมภาษณ์). ประชาชนที่ไม่เชื่อในพื้นที่สำนักอาศรมปฎิษิทองคำ (อาจารย์ทอง) บ้านดัว

ตำบลเขวาส อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.

สมบัติ มหาสีห์. (สัมภาษณ์). ประชาชนที่ไม่เชื่อในพื้นที่อาศรมพระมหามุนีครูธรรม 9 โกฎิ บ้านเชียงยืน

ตำบลเชียงยืน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม.

กรอบการสัมภาษณ์ (ชุดที่ 1)

กรอบการสัมภาษณ์นี้ ใช้สัมภาษณ์เจ้าสำนักฤๅษีท่านผู้รู้เกี่ยวกับลัทธิฤๅษี และนักวิชาการในเรื่องเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ศึกษา ความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีในคัมภีร์ ปราศกฏการณฤๅษีในบริบทสังคมอีสาน และการปรับตัวของฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

วิธีใช้ กรอบการสัมภาษณ์นี้ใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์เท่านั้น โดยแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 6 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

- 1.1 ชื่อ.....สกุล.....อายุ.....ปี
- 1.2 ที่อยู่ปัจจุบัน
บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....
- 1.3 ภูมิลำเนาเดิม
บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....
- 1.4 ระดับการศึกษา (ตอบหรือไม่ตอบก็ได้)
- 1.5 ศาสนา.....
- 1.6 อาชีพ (นอกจากเป็นเจ้าสำนักฤๅษี).....
- 1.7 หน้าที่ทางสังคม
- 1.8 วันที่เก็บข้อมูล วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ศึกษาและสำนักฤๅษีในอีสาน

2.1 ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านเป้าหมายที่ศึกษา

- 2.1.1 ประวัติความเป็นมาการตั้งถิ่นฐาน.....
- 2.1.2 ประวัติหมู่บ้าน.....
- 2.1.3 ประชากร/กลุ่มชาติพันธุ์ในหมู่บ้าน.....
- 2.1.4 คติความเชื่อ ประเพณี ภูมิปัญญา และพิธีสำคัญที่ประกอบกัน (อดีต/ปัจจุบัน).....

2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติและที่ตั้งสำนักฤๅษี

- 2.2.1 ประวัติและที่ตั้งสำนักฤๅษี.....
- 2.2.1 ลักษณะและโครงสร้างสำนักฤๅษี.....

2.3 ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเจ้าสำนักฤๅษี

- 2.3.1 การสืบทอดมาจากครูบาอาจารย์, ครูบาอาจารย์สืบทอดมาจากครูบาอาจารย์.....

อีกส่วนหนึ่ง

2.3.2 การฝากตัวเป็นศิษย์กับครูบาอาจารย์, ครูบาอาจารย์ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูบาอาจารย์อีกรุ่นหนึ่ง

1) เครื่องคายในการฝากตัว/เครื่องคายในการมอบธรรม/เครื่องบูชาครูของหมอธรรม

2) ข้อค้ำในการดำเนินชีวิต

3) โทษหรือผิดทัฬหี

2.3.3 สถานที่ไปฝากตัวเป็นศิษย์กับครูบาอาจารย์, ครูบาอาจารย์ไปสถานฝากตัวเป็นศิษย์กับครูบาอาจารย์อีกรุ่นหนึ่ง

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษีในคัมภีร์

3.1 แหล่งข้อมูลของการศึกษาฤๅษีในคัมภีร์สามารถศึกษาและสืบค้นได้ที่ไหน

3.2 ที่มาและเหตุเกิดของฤๅษีในคัมภีร์เป็นมาอย่างไร

3.3 ประเภทและลักษณะของฤๅษีที่ปรากฏในคัมภีร์เป็นมาอย่างไร

3.4 ลัทธิฤๅษีมีความเชื่อ พิธีกรรม และลักษณะทางความเชื่อในคัมภีร์เป็นอย่างไร

3.5 ฤๅษีในคัมภีร์แสดงอัตลักษณ์และบทบาทให้เป็นที่ยอมรับของผู้คนในสังคมอย่างไร

3.6 ในคัมภีร์ฤๅษีได้แสดงการปรับตัวให้ปรากฏเพื่อให้ลัทธิฤๅษีคงอยู่และเป็นที่ยอมรับของผู้คนอย่างไรหรือไม่

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับปรากฏการณ์ฤๅษีในบริบทสังคมอีสาน

4.1 การเข้ามาของลัทธิฤๅษีในสังคมไทยและสังคมอีสานได้เข้ามาอย่างไร (พัฒนาการ)

4.2 รูปแบบของปรากฏการณ์คงอยู่ของลัทธิฤๅษีในสังคมอีสานก่อนอีสานสมัยใหม่ : ความเชื่อ อัตลักษณ์ สถานะ บทบาท และอิทธิพลทางความเชื่อ

4.3 ปรากฏการณ์ต้นตัวของลัทธิฤๅษี และฤๅษีในบริบทสังคมอีสานมีอัตลักษณ์เป็นอย่างไร

4.4 ปรากฏการณ์สำนักฤๅษีในบริบทสังคมอีสาน (จังหวัดมหาสารคาม)

4.4.1 มีกี่สำนักและแต่ละสำนักมีที่มาและการสืบทอดสำนักฤๅษีมาอย่างไร

4.4.2 แต่ละสำนักยอมรับในประเพณีของฤๅษีที่ประเพณี โดยแต่ละประเพณีมีความเชื่ออย่างไร

4.4.3 เจ้าสำนักลัทธิฤๅษีในแต่ละสำนักมีสถานะทางความเชื่อและวิถีชีวิตในสังคมเป็นอย่างไร

4.4.4 แต่ละสำนักมีความเชื่อ ข้อปฏิบัติ และพิธีกรรมพร้อมวิธีปฏิบัติเป็นอย่างไร

4.4.5 แต่ละสำนักมีการถ่ายทอดและสืบต่อลัทธิฤๅษีของแต่ละสำนักอย่างไร

4.4.6 แต่ละสำนักได้รับการยอมรับและการเผชิญกับทัศนคติเชิงบวกและลบอย่างไร

ตอนที่ 5 ข้อมูลเกี่ยวกับการปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

5.1 ฤๅษีและลัทธิฤๅษีในอดีตและปัจจุบัน มีการปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ไว้เหมือนเดิมและมีความแตกต่างกันอย่างไร

5.2 ฤๅษีได้มีการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ (สถานะและบทบาท) ในความสัมพันธ์กับผู้คนในชุมชนและนอกชุมชนเหมือน หรือแตกต่างจากอดีตอย่างไร

5.3 ปัจจัยอะไรที่ทำให้ฤๅษีและลัทธิฤๅษีต้องปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

5.4 ปรากฏการณ์ฤๅษีในจังหวัดมหาสารคามสะท้อนถึงการปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ และด้านความเชื่อของฤๅษีทางในด้านอะไรเป็นพิเศษ และคิดว่ามีผลมาจากอะไร

5.5 สถานะ บทบาท และการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์มีผลต่อการคงอยู่หรือล่มสลายของลัทธิฤๅษีในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่หรือไม่ เพราะเหตุไร

5.6 ลักษณะหรือรูปแบบของการปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของฤๅษีและลัทธิฤๅษีเป็นอย่างไรในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

5.6.1 ยอมรับ ในเรื่องอะไร และอย่างไร

5.6.2 ปฏิเสธ ในเรื่องอะไร และอย่างไร

5.6.3 ตอรอง ในเรื่องอะไร และอย่างไร

5.6.4 ผสมผสาน ในเรื่องอะไร และอย่างไร

5.7 ในบริบทสังคมอีสานปัจจุบัน ฤๅษีและลัทธิฤๅษี มีการปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ตัวตนให้เป็นของที่ระลึกและของเช่าบูชา เครื่องราง และวัตถุมงคลอย่างไร หรือไม่

5.8 การประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ในการปรับเปลี่ยนตัวตนของฤๅษีและลัทธิฤๅษี โดยการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในโลกออนไลน์ มีผลดีและผลเสียต่อการสร้างตัวตนของฤๅษีอย่างไร

5.9 ฤๅษีและลัทธิฤๅษีควรเป็นอย่างไรในอดีต เมื่อมีการปรับตัวและการประดิษฐ์สร้าง
อๅตลักษณ์ให้เหมาะสมในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่ และที่ว่เหมาะสมนั้นควรเป็นอย่างไร

5.10 สำนักฤๅษีและลัทธิฤๅษีมีการปรับตัวและการประดิษฐ์สร้างอๅตลักษณ์โดดเด่นในด้านใด

5.11 การประดิษฐ์สร้างอๅตลักษณ์ มีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีอย่างไร

5.12 สำนักฤๅษีและลัทธิฤๅษี ได้ใช้เครื่องมือหรือช่องทางการสื่อสารในการนำเสนอ
การประดิษฐ์สร้างอๅตลักษณ์อะไรบ้าง

ตอนที่ 6 ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เกี่ยวกับปรากฏการณ์ฤๅษี

กรอบการสัมภาษณ์ ชุดที่ 2

กรอบการสัมภาษณ์นี้ ใช้สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้รู้ ลูกศิษย์และประชาชน ในเรื่อง ความเชื่อและอัตลักษณ์ของฤๅษี ปราชญ์การณฤๅษีในบริบทสังคมอีสาน และการปรับตัวของฤๅษี ในบริบทสังคมอีสานสมัยใหม่

วิธีใช้ กรอบการสัมภาษณ์นี้ใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์เท่านั้น โดยแบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 7 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

- 1.1 ชื่อ.....สกุล.....อายุ.....ปี
- 1.2 ที่อยู่ปัจจุบัน
บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....
- 1.3 ภูมิลำเนาเดิม
บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....
- 1.4 ระดับการศึกษา (ตอบหรือไม่ตอบก็ได้)
- 1.5 ศาสนา.....
- 1.6 อาชีพ
- 1.7 หน้าที่ทางสังคม
- 1.8 วันที่เก็บข้อมูล วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการฝากตัวเป็นศิษย์ (เฉพาะลูกศิษย์)

- 2.1 ขั้นตอนการสืบทอดมาจากครูบาอาจารย์เจ้าสำนักฤๅษี.....
- 2.2 การฝากตัวเป็นศิษย์กับครูบาอาจารย์.....
 - 1) เครื่องคายในการฝากตัว/เครื่องคายในการมอบธรรม/เครื่องบูชาครูของหมอธรรม.....
 - 2) ข้อค้ำในการดำเนินชีวิต.....
 - 3) โทษหรือผิดฤๅษี.....
- 2.3 สถานที่ไปฝากตัวเป็นศิษย์กับครูบาอาจารย์.....

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องฤๅษี

- 3.1 ประวัติความเชื่อเรื่องฤๅษีและลัทธิฤๅษีต่อการนับถือเจ้าสำนักฤๅษีเป็นอย่างไร.....
- 3.2 ประเพณีของฤๅษีและลัทธิฤๅษีที่รู้จักมีอะไรบ้าง และมีชื่อเรียกว่าอะไรบ้าง.....
- 3.3 ฤๅษีและลัทธิฤๅษีให้คุณและให้โทษอย่างไร.....

3.4 ขั้นตอนและวิธีปฏิบัติมีจุดประสงค์และความหมายอย่างไร

3.5 ปัจจุบันฤๅษีและลัทธิฤๅษีในแต่ละหมู่บ้านมีบทบาทต่อความเชื่อของคนในด้านใด และทำให้การดำเนินชีวิตของชาวบ้านเป็นอย่างไร

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของฤๅษี

4.1 ฤๅษีและลัทธิฤๅษีเป็นใคร มีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของท่านอย่างไร

4.2 ฤๅษีและลัทธิฤๅษีมีพลังอำนาจจริงหรือไม่

4.3 การแต่งกายของฤๅษีและลัทธิฤๅษี ทำให้เห็นอะไรบ้าง

4.4 คนเชื่่อมองฤๅษีอย่างไร

4.5 คนไม่เชื่่อมองฤๅษีอย่างไร

ตอนที่ 5 ข้อมูลเกี่ยวกับปรากฏการณ์ฤๅษี

5.1 ท่านรู้จักชื่อฤๅษีและลัทธิฤๅษีในคัมภีร์พระเวทหรือไม่ ถ้ารู้มีชื่อฤๅษีอะไรบ้าง

5.2 ท่านรู้จักชื่อฤๅษีในพระไตรปิฎกหรือไม่ ถ้ารู้มีชื่อฤๅษีอะไรบ้าง

5.3 ท่านทราบว่าปรากฏการณ์ฤๅษีเข้ามาในประเทศไทยในปีไหน และเข้ามาแบบไหน

5.4 ท่านทราบปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับฤๅษีในประเทศและในจังหวัดมหาสารคาม ทางสังคมมีอะไรบ้างที่เกิดขึ้นให้เห็น

5.5 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับฤๅษีที่เกิดขึ้นในสังคมอีสานสมัยใหม่

ตอนที่ 6 ข้อมูลเกี่ยวกับการปรับตัวของฤๅษี

6.1 ท่านคิดว่า ฤๅษีในปัจจุบันเหมือนหรือแตกต่างจากอดีตอย่างไร

6.2 ปัจจัยอะไรที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของฤๅษี

6.3 การปรับตัวของฤๅษีสอดคล้องกับความต้องการของสังคมหรือไม่ อย่างไร

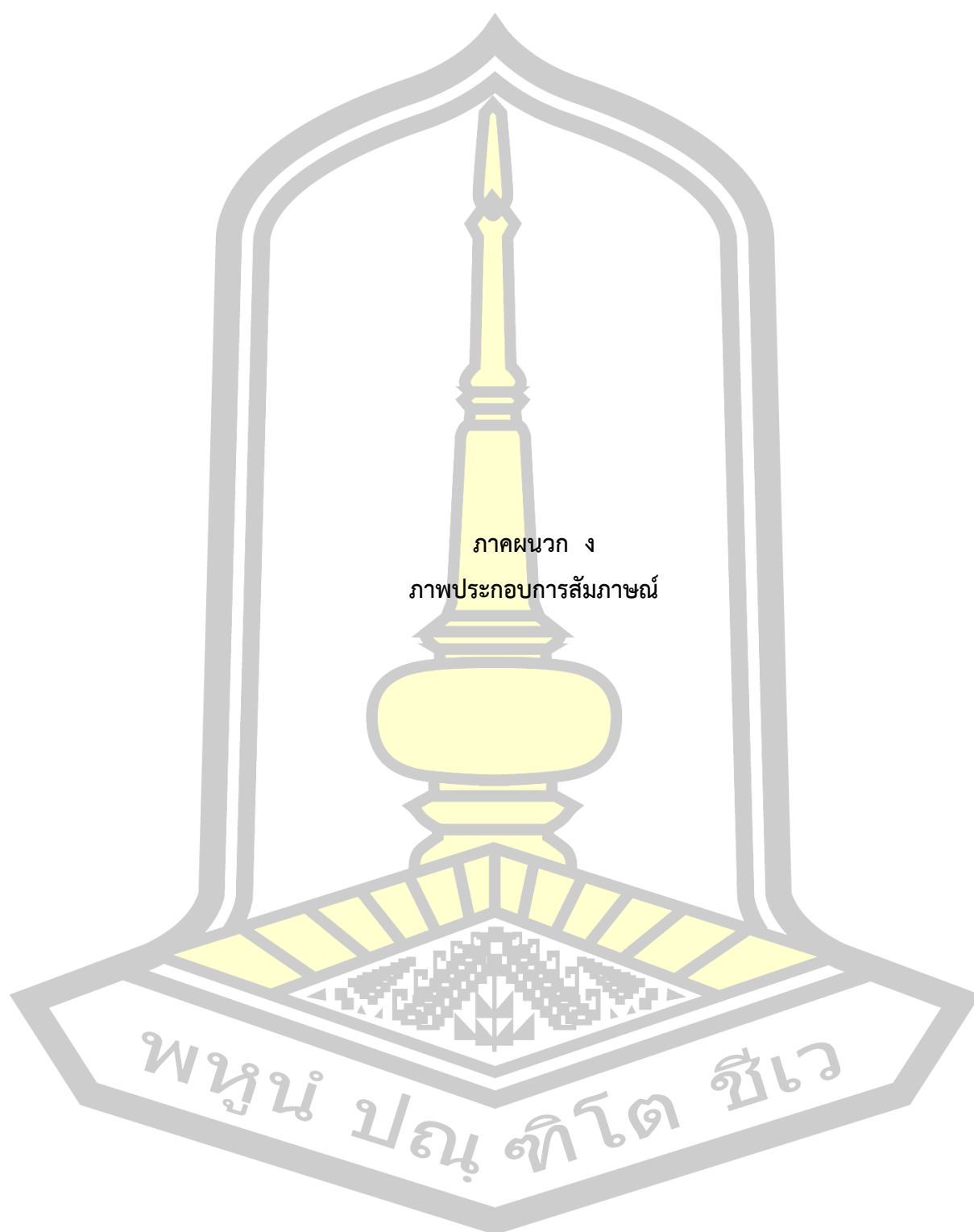
6.4 การปรับตัวของฤๅษี โดยการเปิดให้มีการเช่าบูชาของที่ระลึก และเครื่องรางและวัตถุมงคล ท่านคิดอย่างไร

6.5 การนำเทคโนโลยีในสมัยปัจจุบัน เป็นการสร้างสรรค์หรือเป็นการทำลายวัฒนธรรม ประเพณีเดิมที่ดีอยู่แล้ว อย่างไร

6.6 ท่านคิดว่า การสร้างตัวตนบนโลกออนไลน์ของฤๅษี มีผลดี ผลเสีย ทางด้านการเมือง ท้องถิ่น การเมืองประเทศ อย่างไร อะไรบ้าง

ตอนที่ 7 ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับฤๅษี ที่ท่านได้พบได้สนทนา

สัมภาษณ์ พระครูปลัดนิชวัฒน์ กิตติสาโร
สำนักปฏิบัติธรรมพุทธชัยนที บ้านดอนหวาน
ตำบลดอนหวาน อำเภอแกลง
จังหวัดมหาสารคาม

สัมภาษณ์ ฤๅชีอาจารย์ทวง
สำนักอาศรมปูฤๅชีทองคำ (อาจารย์ทวง) บ้านตัว
ตำบลเขวาส อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

สัมภาษณ์ ฤๅชีอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหานต์)
และเอกสิทธิ์ เสาร์แคน
สำนักอาจารย์โก๋ (เจ้าน้อยมหานต์) บ้านแสนสุข
ตำบลนาสีนวน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

สัมภาษณ์ ฤๅชีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา
สำนักฤๅชีคัมภีร์ อาศรมพระมหาโมญีครุธรรม 9 โกฎิ
ตำบลเชียงยืน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม

สัมภาษณ์ พระอาจารย์เรืองศักดิ์
(พระครูปัญญาสุทธาภรณ์)
สำนักฤๅชีวัดเครือวัลย์สุทธาวาส หมู่ที่ 6
ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

สัมภาษณ์ ผศ. ดร. อธิเทพ ผาพา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระนครศรีอยุธยา
และ รศ. ดร. อภิญวัฒน์ โพธิ์सान
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สัมภาษณ์ รศ. ดร. สิทธิศักดิ์ จำปาแดง
คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สัมภาษณ์ อาจารย์ ดร. ชุมเดช เดชภิรม
คณะวิทยาลัยดุริยางคศิลป์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สัมภาษณ์ พระครูปัญญาธิรรณ
เจ้าอาวาสวัดบ้านท่างาม บ้านท่างาม
ตำบลหัวขวาง อำเภอกอสุ่มพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม

ร่วมงานครอบครุ ไหว้ครู
สำนักฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหมนต์)
บ้านแสนสุข ตำบลนาสีนวน อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม

สัมภาษณ์ เอกสิทธิ์ เสาร์แคน
ลูกศิษย์ฤๅษีอาจารย์โก (เจ้าน้อยมหมนต์)
บ้านแสนสุข ตำบลนาสีนวน
อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

สัมภาษณ์ เอกพงษ์ ศรีวิสัย
ลูกศิษย์ฤๅษีอาจารย์ทวง สำนักอาศรมปู่ ฤๅษีทองคำ
(อาจารย์ทวง) บ้านดัว ตำบลเขวาส อำเภอมือง
จังหวัดมหาสารคาม

สัมภาษณ์ พิชชา มูลเหตุมี
ลูกศิษย์ฤๅษีคัมภีร์ คัมภีร์ปัญญา
สำนักฤๅษีคัมภีร์ อาศรมพระมหามุนีครูธรรม 9 โกฎิ
ตำบลเชียงยืน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม

สัมภาษณ์ รัตนรัตน์ มีชาติกุล
ประชาชนที่เชื่อในฤๅษี

สัมภาษณ์ นางรำควญ ชัยสี
ประชาชนที่ไม่เชื่อฤๅษี

พญัน ปณ จิตโต ชีเว

ลงพื้นที่ดูภาพถ้ำที่ปรากฏรูปแต้มสี
วัดยางทองวราราม ตำบลบัวมาศ อำเภอบรบือ
จังหวัดมหาสารคาม

ลงพื้นที่ดูภาพที่ปรากฏรูปแต้มสีวัดโพธาราม
บ้านดงบัง ตำบลดงบัง อำเภอนาดูน
จังหวัดมหาสารคาม

ลงพื้นที่ดูภาพที่ปรากฏรูปแต้มสีวัดป่าเลไลย์
บ้านดงบัง ตำบลดงบัง อำเภอนาดูน
จังหวัดมหาสารคาม

ก๊อต ชีเว

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	พระครูสังฆรักษ์เพชร ช้ายยศ (ธีรธมฺโม)
วันเกิด	วันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2506
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ 37 หมู่ที่ 16 บ้านโนนเดื่อ ตำบลแวงน่าง อำเภอเมือง มหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44000
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	วัดโนนเดื่อ เลขที่ 340 หมู่ที่ 10 ตำบลแ่งเลิงจาน (เขต 2) อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44000
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	เจ้าอาวาสวัดโนนเดื่อ เลขที่ 340 หมู่ที่ 10 ตำบลแ่งเลิงจาน (เขต 2) อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44000
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	วัดโนนเดื่อ เลขที่ 340 หมู่ที่ 10 ตำบลแ่งเลิงจาน (เขต 2) อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44000
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2520 มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสารคามพิทยาคม ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2524 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนผดุงนารี ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2526 ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) สาขาวิชาการเกษตร วิทยาลัยคณาสุวสดี อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2555 ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนาสตฺรศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2562 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ. 2565 ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญา เพื่อการพัฒนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม